

L. J. C.

1787 maja 22. =

obwarowanie Szkoły

de Valore Dekretu

Szymon Koryćko ze wsi Brusów — umarł jeden
drugi Benedykt Chwiarowicz w roku 1795 — z drugi —

R. R.

AUGUST III.

BOZEY ŁASKI KROL POLSKI, WIELKI XIĄZE LITEWSKI, RUSKI, PRUSKI, MAZOWIECKI, ZMUDZKI, KIJOWSKI, WOŁYNSKI, PODOLSKI, PODLASKI, INFLANTSKI, SMOLENSKI, SIEWIERSKI, i CZERNICHOWSKI, a DZIEDZICZNY XIĄZE SASKI i ELEKTOR.

Oznaymujemy tym Listem Przywilejem Naszym, komu to wiedzieć należy, iż proszeni będąc od niektórych Panow Rad i Urzędnikow Naszych, abyśmy Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego Typografii Naszey Wileńskiey przy Akademii *Soc: JESU* bedącey przedrukować pozwolili, i na to Przywiley Nasz osobliwy dali; do prozby się pomienionych Panow Rad Naszych i Urzędnikow przychylaiąc, tudziesz publiczney Obywatelow Państwa Naszego potrzebie dogadzaiąc, tym ninieyszym Listem Przywilejem Naszym pozwalamy pomienioney Typografii Naszey, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, podług exemplarza ostatniey edycyi za świętey pamięci JANA Trzeciego Króla Polskiego, Antecessora Naszego, w Wilnie w teyże Drukarni Roku tysiąc szesćset dziewięćdziesiątego trzeciego, wydrukowanego, znowu przedrukować, a bez wszelkiey Osob iakiegokolwick stanu przeszkody przedawać. A ponieważ pomieniona Typografia kosżt swóy własny na drukowanie, i wydanie łożyć ma, tedy surowie zabraniamy i rozkazujemy, aby się żaden z Typografow, tak w Koronie, jako i w Wielkim Xięstwie Litewskim, i inszych Państwach Naszych przerzeczonego Statutu drukować, i na świat wydawać nieważył dotąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u siebie przedrukowany rozprzeda i spienięży. A to pod winą tysiąc Czerwonych złotych, i utracenia tych Ksiąg: ktorey winy połowa Skarbowi Naszemu, a połowa stronie ukrzywdzoney, to iest przerzeczoney Typografii będzie należała. Pod tęż winy podpadać mają, i podpadają postronni Typografowie i Bibliopole, jeżeliby pomieniony Statut u siebie przedrukowawszy, do Państw Naszych przywozić, i przedawać ważyli się. O czym wobec wszystkim i każdemu z osobna *subsellium* i Magistratowi w Miastach Naszych wiadomo czyniąc, roskazujemy, aby pomienioną Typografią Naszę Wileńską, przy Akademii *Soc: JESU* będącą, przy teyże wolności i Przywileiu zachowali, i od wszelkich przeszkod bronili, nie czyniąc inaczey, dla Łaski Naszey Królewskiey. Na co dla lepszey wiary Ręką się Naszą podpisawszy, pieczęć Wielkiego Xięstwa Litewskiego przycisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie Dnia XVIII. Miesiąca Septembra, Roku Pańskiego tysiąc siedmsetnego czterdziestego czwartego, Panowania Naszęgo dziesiątego.

AUGUSTUS REX.

FELIX OWSIANY Cześnik Powiatu Wołkowyskiego,
J. K. M. i Pieczęci Wielkiey W. X. L. Sekretarz mpp:

JAN III. Z BOZEY ŁASKI KROL POLSKI, WIELKI XIĄZE LITEWSKI, RUSKI, PRUSKI, ZMUDZKI, MAZOWIECKI, ODOLSKI, PODLASKI, WOŁYNSKI, IN-FLANTSKI, KIJOWSKI, CZERNICHOWSKI, SIEWIERSKI y SMOLENSKI.

OZnaymujemy tym liſtem Przywilejem Naſzym, komu to wiedzieć należy, iż proſzeni będąc od niektórych Panow Rad i Urzędnikow Naſzych, abyśmy Statut Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego Typografii Wileńſkiey, Akademii *Soc. JESU* przedrukować pozwolili, i na to Przywiley Naſz oſobliwy dali; do prożby ſię pomienionych Panow Rad naſzych i Urzędnikow, oraz też i do Konſtytucyi w Roku Tyſiąc ſześć ſet czterdzieſtym ſiodmym ferowaney przychylaiąc, tym ninieyſzym liſtem Przywilejem Naſzym, pozwalamy pomienioney Typografii, Statut Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego, podług Exemplarza oſtatniey edycyi, za świętey pamięci WŁADYSŁAWA czwartego, Króla Polſkiego, Anteceſſora Naſzego, w Warſzawie, Roku Pańſkiego TYſiąc ſześć ſet czterdzieſtego oſmego, wydrukowanego, przydawſzy podobnym ſpoſobem nowe do Artykułow Statutu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego a Data pomienionego Roku Konſtytucye Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu ſłużące (w czym Typografia Wileńſka *laborare tenebitur*) znowu przedrukować i przedawać bez wſzelkiey Oſob jakiegokolwiek ſtanu przeſzkody. A ponieważ pomieniona Typografia kozſt swóy własny na drukowanie i wydanie łożyć ma; tedy surowie zabraniamy i roſkazujemy, aby ſię żaden z Typografow tak w Koronie, jako i w Wielkim Xięſtwie Litewſkim, i inſzych Pańſtwach Naſzych, przerzeczonego Statutu drukować i na świat wydawać nie ważył odtąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u ſiebie przedrukowany rozprzeda i ſpienięży. A to pod winą tyſiąca czerwonych złotych i utracenia tychże Kſiąg. Którey winy połowa Skarbowi Naſzemu, a druga ſtronie ukrzywdzoney, to jeſt przerzeczoney Typografii będzie należała. Pod też winy podpadać mają, i podpadają poſtronni Typografowie i Bibliopole, jeżeliby pomieniony Statut u ſiebie przedrukowawſzy, do Pańſtw Naſzych przywozić, i on przedawać ważyli ſię. O czym w obec wſzyſtkim i każdemu z oſobna Magiſtratowi w Miaſtach Naſzych wiadomo czyniąc, roſkazujemy, aby pomienioną Typografią Wileńſką Akademicką przy teyże wolności i Przywileju zachowali, i od wſzelkich przeſzkod bronili, nie czyniąc inaczey, dla łaſki Naſzey Królewſkiey. Na co dla lepſzey wiary, ręką ſię Naſzą podpiſawſzy, Pieczęć Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Wilanowie, Dnia wtórego Mieſiąca Maja, Roku Tyſiąc ſześć set Dziewięćdzieſiątego pierwſzego, Panowania Naſzego ſzeſtnaſtego.

JAN KROL

Każimierz Michał PAC, Kawaler Maltańſki,
Piſarz Wielki W. X. L. Poznańſki, Stołowicki
Commendater.

SIGISMUNDUS TERTIUS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNUS DUX LITVANIÆ, RUSSIÆ, PRUSSIÆ, SAMOGITIÆ, MAZOVIÆ, LIVONIÆQUE. Nec non eâdem gratiâ Svecorum, Gottorum, Vandalorumq; deſignatus REX, & Magnus Finlandiæ Princeps, &c. &c.

SIgnificamus præſentibus literis noſtris, quibus intereſt univerſis & ſingulis, quòd cum in Comitiis hiſce feliciſſimæ Coronationis noſtræ, nomine Ordinum Magni Ducatûs Litvaniæ, fidelitatis priùs & ſubjectionis juramento nobis ſanctè præſtito, supplicatum inter cætera eſſet, ut Leges ſive Statuta Magni Ducatûs Lit: ex Prædeceſſorum Noſtrorum Sereniſſimorum Regum Poloniæ mandato atq; commiſſione quàm plurimorum doctiſſimorum virorum Jurisperitorum, curâ, ſtudio, labore, atque diligentiâ, ad unanimem conſenſum omnium Statuum, Ordinum, tam spiritualium, quàm ſæcularium Principum, Baronum, atque Nobilium Ducatûs illius conſcripta habentur idiomate Polonico & Ruthenico imprimendum & excudendum curaremus. Cum

ex manuſcriptis legibus iuris cognoſcendi, quædam difficultas & pernicioſa varietas ſæpe numero exoriretur. Cui quidem ſupplicationi eò libentiùs aſſenſum præbuimus; quò legibus & imperia fundata, Reſp: ſocietatemq; humanam ſtabilitam eſſe, & privatorum opes contineri intelligamus. Id quò eadem ad conſervandam Rempub: utiliores ſunt, eò majori in imprimendo fide, induſtria, virtute atque experientia indigere videntur. Quandoquidem Magnifici Leonis Sapiehæ, Magni Ducatûs Litvaniæ Procancellarii eximia in rebus virtus, dexteritas, vigilantia perſpecta & comprobata Nobis ſit, & maximè, quòd Reſpub: ad cuſtodiam legum liberatumq; omnium ſuarum eundem locaverit: Ideo præ cæteris eidem Magnifico Leoni Sapieha Legum ſive Statuorum Magni Ducatûs Litvaniæ idiomatibus Polonico & Ruthenico Typis excudendi & in lucem edendi curam committendam eſſe duximus. Quemadmodum & præſentibus committimus, ita, ut ne quiſpiam alius, præter eundem Magnificum Leonem Sapieha, aut cui ipſe commiſerit, Statuta Magni Ducatûs imprimendi, cudendi licentiam ſibi præſumere audeat, idque sub pœna 5000. florenorum Hungaricalium, & omnium librorum impreſſorum amiſſione; Cuius mulctæ medietas fiſco Noſtro, medietas verò Magnifico Leoni Sapieha cedere debebit. Quod & præſentibus literis cautum eſſe volumus. In quorum fidem præſentes ſubſcriptas Sigillo Magni Ducatûs Litvaniæ conſignari iuſſimus. Datum Cracoviæ. xx. Februarii Anno D. M. D. LXXXVIII. Regni noſtri Primo.

Przywiley KROLA JEGO MOSCI Konfirmacyi Statutu Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego.

ZYGMUNT III. MIŁOSCIĄ BOZĄ KROL POLSKI, WIELKIE XIĄZE LITEWSKIE, RUSKIE, PRUSKIE, ZMUDZKIE, MAZOWIECKIE, INFLANTSKIE TĄZ BOZĄ MIŁOSCIĄ NAZNACZONY KROL SZWEDZKI, GOTSKI, WANDALSKI, y WIELKIE XIĄZE FINDLANSKIE, &c.

CZyniemy iawno tym Naſzym liſtem wſzyſtkim poſpolicie i każdemu z oſobna ninieyſzym i na potym będącym: Iż Panowie Rady i Urzędnicy Naſi i Poſłowie Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego, na Seymie Walnym ſzczęśliwey Koronacyi Naſzey będąc, imieniem wſzyſtkich ſtanow Obywatelow Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego podali Nam ku potwierdzeniu Statut, to ieſt odprawowania Sądow przez Deputatow od ſtanu Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego, i na Seymikach Powiatowych, na to obranych i wysadzonych poprawiony, na Seymie Elekcyi Naſzey pod Warſzawą przeglądany, proſząc, abyśmy ten Statut od nich nowo poprawiony przy inſzych prawach i wolnościach ich, Przywilejem Naſzym potwierdzili, i wſzyſtkim ſtanom Wielk: Xięſt: Litew: wydać i ku używaniu przywieść roſkazali, ukazuiąc Nam z Konſtytucyi i Uchwał Seymowych, żeśmy to uczynić powinni.

MY Hoſpodar znaiąc bydź powinność Naſzę, iżeśmy tym Pańſtwom, na ktorych Nas Pan BOG z łaſki i woli ſwey świętey, za dobrowolnym obudwu Narodow, Korony Polſkiey, i Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego obraniem poſadzić raczył, powinni Prawa, wolności i ſwobody ich, nie tylko cało trzymać i nieporuſzenie, ale jak naywięcey przymnażać, ſprawiedliwość i obronę czynić, pomniąc też i na to, jako te oba ſławne Narody, Polſki i Litewſki, opuściwſzy ſiła inſzych ſławnych i zacnych Panow, ktorzy o te Pańſtwa z wielkiemi obietnicami nie iedno przymnożenia praw, swobod i wolności Szlacheckich, ale rozſzerzenia tych Pańſtw i przyczynienia im wielkich pożytkow ſtarali ſię. do Nas chęci wolą ſwą ſkłoniwſzy, Nas Hoſpodara za Pana ſobie zwierzchnego na Koronę Polſką i na Wielkie Xieſtwo Litewſkie wziąć woleli, czego My wdzięczni od nich będąc, i chcąc im zawżdy Praw, wolności, i swobod wſzelakich, przykładem Przodkow Naſzych przybawiać i przymnażać, na ten czas, z powinności Naſzey Hoſpodarſkiey namowiwſzy ſię z Pany Radami Naſzymi, i ze wſzyſtkiemi ſtanami oboyga Narodow na Seymie walnym Koronacyi Naſzey będącymi, ten Statut Prawa

Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego ku używaniu na wſzyſtkie potomne czaſy wydaiemy, według ktòrego iuż jakośmy ſami Hospodar, tak i wſzyſtkie inſze ſtany, Obywatele Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, zachować ſię mamy; i pod tąż przyſięgą Naſzą, ktòraśmy na wſzyſtkie Prawa wolności Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego uczynili, ślubujemy i obiecujemy, i iuż we wſzyſtkich Ziemiach, Powiatach, Urzędach i Sądach wſzelakich, do Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego należących, wſzyſtkie ſprawy sądowe; porządkiem w tym Statucie nowo poprawionym, opiſanym, odprawować ſię począć maią w Roku przyſzłym tyſiąc pięćſet ośmdzieſiąt dziewiątym, o trzech Kròlach święcie Rzymſkim, na Rokach Sądowych Ziemſkich, ale i na potym zawżdy, gdy iedno tego potrzeba będzie, wolność poprawowania tego Statutu, w cale im zachowujemy. A iżby tym rychley wſzyſtkim ku wiadomości i używaniu przyiść mògł: Przeto ten Statut nowo poprawiony, i z Przywilejami Ziemſkiemi, piſmem Polſkim i Ruſkim drukować i w Powiaty rozeſłać roſkazaliśmy, jakoż dla lepſzey pewności i potwierdzenia tego Statutu, ten Naſz przywiley. na Seymie Koronacyi Naſzey ręką Naſzą podpiſawſzy, i pieczęć Naſzę Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego do niego przywieſić kazawſzy, Stanom Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego daliśmy, wſzakże ten Statut nowo poprawiony związkom i ſpiſom Unii niwczym przeciwnym bydź, i nic ſzkodzić i ubliżać nie ma. Piſan w Krakowie, lata Bożego Narodzenia 1588. Mieſiąca Stycznia 28. dnia.

SIGISMUNDUS REX.

Lew Sapieha Podkanclerzy W. X. Litew:
Gabryel Woyna Piſarz W. X. L.

NAYJASNIEYSZEMU PANU, PANU, ZYGMUNTOWI III.

Z ŁASKI BOZEY KROLOWI POLSKIEMU, WIELKIEMU XIĄZĘCIU LITEWSKIEMU, RUSKIEMU, PRUSKIEMU, ZMUDZKIEMU, MAZOWIECKIEMU, INFLANTSKIEMU, &c. &c. i INSZYCH. TAKZE Z ŁASKI BOZEY KROLOWI DZIEDZICZNEMU SZWEDZKIEMU, GOTSKIEMU, WANDALSKIEMU, y WIELKIEMU XIĄZĘCIU FINDLANSKIEMU, &c. &c. &c.

Panu a Panu, Panu Miłościwemu.

BYły te czaſy, Nayjaśnieyſzy Miłościwy Hoſpodaru KROLU, gdy w tym zgromadzeniu a poſpolitowaniu ludzkim, którą my Rzecząpoſpolitą nazywamy, nie prawem jakim opiſanym, abo Statutem, ale tylko swoim zdaniem i upodobaniem, władzą swoię Panowie i Królowie tego świata nad ludźmi rozciągali. Ale iż częſtokroć od przyſtoyney ſwoiey powinności odſtępowali, i na swóy tylko pożytek rzeczy naciągaiąc, o poſpolite dobro wſzyſtkich mało dbali, z tąd to było uroſło, że ludzie brzydząc ſię ich panowaniem, i zwierzchnością, i nie Panami, ale tyranami onych nazywaiąc, na ſamym tylko Statucie i Prawie opiſanym wſzyſtko beſpieczeńſtwo i dobro Rzeczypoſpolitey zaſadzali. A przeto on wielki i zacny Filozof Grecki Ariſtoteles powiedział, że tam bellua, *a po naſzemu dziki zwierz Panuje, gdzie Człowiek według upodobania swego władzą ſwoię rozciąga, a gdzie zaſię Prawo abo Statut górę ma, tam ſam BOG wſzyſtkim władnie. A ta tego ieſt przyczyna, że Prawo ieſt, jako ie drugi mędrzec wyſtawił, onym prawdziwym rozſądkiem a mądrym umyſłu człowieczego baczeniem, którym Pan BOG naturę człowieczą obdarować raczył, aby według tego przyſtoynego à mądrego baczenia żywot ludzki tak sprawował, jakoby ſię za tym, co ieſt poczciwego zawżdy udawał, a co nie poczciwego, aby ſię tego wyſtrzegał. Lecz iż nie wſzyſtkich tak przyrodzenie ſprawiło, aby więcey rozumu, a niżli namiętności swoich, a beſtyalſkich popędliwości naśladować mieli, to wędzidło abo muſztuk na zuchwalce Pan BOG, i prawo iego święte włożyło, aby ci za nie uczciwe ſprawy ſwoje ſłuſzne karanie, a cnotliwi przyſtoyną zapłatę odnoſili. Y ten to ieſt cel, i koniec wſzyſtkich praw na świecie, tym wſzyſtkie Pańſtwa i Króleſtwa ſtoią, i w całości swey zachowane bywaią, gdzie źli pomſtę, a dobrzy zapłatę odnoſzą. Czego iż ſię zawżdy ci lękaią, którym ſwawola miła, á rozum im nieprzyiacielem, radziby to wędzidło z ſiebie zrzucili, á prawa wſzyſkkie aby im nie panowały, radziby wniwecz obrócili. Pokazało ſię to na on czas w owych Królewicach i młodzieniaſzkach Rzymſkich, którzy (gdy Senatorowie naradzali ſię. aby cięſzki cięźar panowania Królewſkiego, abo tyrańſkiego z ſiebie złożyli, a prawem opiſanym aby ſię rządzili)*

wſzelakim ſpoſobem temu zabiegali Młodzieńcy, aby żadnego takiego prawa nad ſobą nie uznawali. Bo powiedzieli prawo bydź głuche, i takowe, ktòre ſię uproſić nie da, ieśli w czym Człowiek wykroczy, nie ma braku miedzy ubogim á bogatym; a u Pana iednak ieſt mieyſce łaſki i zachowania, ieſt wzgląd na oſoby; a tak lepiey pod ſamą Krolewſką zwierzchnością żyć, a niżli ſię w takie niebespieczeńſtwo wdawać, żeby na samey tylko niewinności żywota, i poſtrzeganiu praw ſzczęście swoje Człowiek ſadzić miał. Taka powiadaią myśl ieſt, i zawżdy będzie ludzi swawolnych a nie ukroconych, ktòrym groza praw ieſt nie miła, a wſzeteczney ich ſwawoli zawżdy przeciwna. Co my wſzyſtko upatruiąc, Najaśnieyſzy Miłościwy KROLU, za ſzczęśliwy Narod u ſiebie bydź poczytamy, ktòrym Pan BOG takie Pany, i Przodki Waſzey Krolewſkiey Miłości dać raczył, że nie tylko, aby według woli i upodobania ſwego nad nami zwierzchność ſwoję Krolewſką rozciągać mieli: ale i ſami nam powodem do tego byli, abyśmy ſobie Prawa, jako naywiękſze ſtròże poſpolitey wolności tworzyli i więkſzey władzy zwierzchności Krolewſkiey nad sobą nie dopuſzczali, iedno pòkiby im pewną granicę panowania ich nad nami prawa zamierzyły. Za co jako ſławę nieśmiertelną w pamięciach naſzych ſobie zoſtawili, tak pogotowiu W. K. M. naſz miłościwy Pan, Imie ſwoie wielce ſławne miedzy nami raczyłeś uczynić, że Statut nowy, a na wielu mieyſcach od ludzi mądrych, a w prawach biegłych z Narodu naſzego na to obranych poprawiony na tym pierwſzym wſtępie Panowania ſwojego raczyłeś nam potwierdzić, a iżby iuż wſzyſtkie Sądy w tym Pańſtwie W. K. Miłości, ſławnym W. Xięſtwie Litewſkim tak były odprawowane, z łaſki ſwojey Krolewſkiey raczyłeś nam pozwolić. Przeto imieniem wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey, Waſzey Krolewſkiey Miłości ſwojemu Miłościwemu Panu, pokornie za tak Miłościwą łaſkę dziękuję. A iżem tę pracą przed ſię wziął, abym ten Statut w druk podał, tenże Waſzey Krolew: M. ofiaruję jako naywyżſzemu Stròżowi wſzyſtkich praw i wolności naſzych, Pana BOGA proſząc, aby on duchem mądrości, i wſzelaką dzielnością Waſzę Krolewſką M. obdarzyć raczył, żebyś nam W. K. M. tak ſzczęśliwie a długo panował, jakoby i chwała Pana BOGA Wſzechmogącego przez Waſzę Krolewſką Miłość pomnożona, i wſzyſtka Rzeczpoſpolita w całości i w pokoju była zachowana, a tak świątobliwe nad nami W. K. M Panowanie tu na tym świecie ſławą nieśmiertelną, a po śmierci żywota wiecznego zapłatą było nagrodzone. Z tym nayniżſze ſłużby moje, z wiernym poddańſtwem łaſce W. K. M. pilnie zalecam. Piſan w Brześciu, Roku od narodzenia Syna Bożego 1588. Mieſiąca Grudnia pierwſzego dnia.

Waſzey Krolewſkiey Miłości
Pana, Pana mego Miłościwego
Nayniſzſzy ſługa, i wierny poddany

LEW SAPIEHA
Podkanclerzy W. X. L.

WSZEM W OBEC STANOM WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO, LEW SAPIEHA PODKANCLERZY W. X. L. STAROSTA SLONIMSKI, MARKOWSKI, y MIADZIELSKI, POWOLNE y ZYCZLIWE SŁUZBY SWOIE OFIARUIE.

POſtrzegali to wſzyſtkich wiekow ludzie mądrzy, że w każdey Rzeczypospolitey, człowiekowi poczciwemu nic nie ma bydź droższego nad wolność. A niewolą tak ſię ma brzydzić, że nie tylko ſkarbami, ale i śmiercią onę od ſiebie odganiać powinien. A przeto ludzie poczciwi, nie tylko maiętności, ale i gardł ſwoich przeciwko każdemu nieprzyiacielowi nadſtawić nie żałowali, aby pod ich okrutne opanowanie nie przychodzili, a z wolności ſwojey będąc zupełni według woli i myśli ich jako Niewolnicy nie muſieli żyć. Ale iuż małoby i na tym było, żeby Człowiek z niewoli od poſtronnego nieprzyiaciéla był wolny, gdyby domowego nieprzyiaciela nad sobą cierpieć muſiał. Tedy ten muſztuk abo wędzidło na pohamowanie każdego Zuchwalca ieſt wynaleziony, aby ſię boiąc prawa, od każdego gwałtu i zbytku pohamował, a nad ſłabſzym i chudſzym nie paſtwił ſię, i uciſkać go nie mògł. Bo dla tego Prawa są poſtanowione, aby możnemu i potężnemu nie wſzyſtko było wolno czynić, jako Cycero powiedział: iż ieſteśmy Niewolnikami praw, dla tego, żebyśmy wolności używać mogli. A ieśliż Człowiekowi uczciwemu niemaſz nic milſzego nad to, gdy w Oyczyznie swey bespiecznie mieſzkaiąc nie boi ſię, aby go kto na dobrey ſławie jego zmazać, abo na ciele i na zdrowiu obrazić, abo też na właſney maiętności iego ukrzywdzić mògł; tedy to niczemu inſzemu, iedno prawu przyczytać ma, za którym od Każdego, w pokoju ſiedzi, a żadney uſilności, obelżenia i ukrzywdzenia na sobie nie ponoſi. Bo ten cel i ſkutek wſzyſtkich praw ieſt i ma bydź na świecie, aby każdy dobrą ſławę swą, zdrowie, i maiętność w całości miał, a na tym wſzyſtkim żadnego uſzczerbku nie cierpiał. Y to ieſt naſza wolność, którą ſię my miedzy inſzemi narodami Chrześciańſkiemi chwalemy, że Pana, iżby według woli swey, a nie według praw naſzych panował, nad sobą nie mamy, a jako ſławy uczciwey, tak żywota i maiętności wolno używamy. Bo ktobykolwiek z tych trzech rzeczy w czym nas ukrzywdzić, i według upodobania ſwego, a nie według praw naſzych nad nami paſtwić ſię miał, tenby iuż nie Panem naſzym, ale ſkazicielem praw i wolności naſzych był, a my byśmy niewolnikami iego bydź muſieli. Y ſłuſznie zaprawdę mamy za co Panu BOGU dziękować, że pod panowaniem Królów Ich-Mościow i Wielkich Xiążąt Panow naſzych, tę władzą i wolność w ręku ſwoich mamy, a prawa sami sobie tworząc, jako nawięcey możemy, i wolności swojey we wſzyſtkim poſtrzegamy. Bo nie tylko sąſiad, a spolny naſz Obywatel oyczyzny, ale i ſam Hospodar Pan Naſz żadney zwierzchności nad nami zażywać nie może, iedno tylko wiele mu prawo dopuſzcza. Przeto maiąc takowy ſkarb w rękach naſzych, który żadną ſummą przepłacony bydź nie może, przyſtoi każdemu poczciwemu człowiekowi, aby o nim widział, a będąc dobrze świadomy, aby jako ſam ſiebie i popędliwości swey hamo-

wał, i według prawa piſanego sprawował ſię, a nikogo nie krzywdził: tak ieśliby od kogo był ukrzywdzony, aby wiedział, gdzie obrony i lekarſtwa w krzywdzie swey ſzukać ma. Bo jako ieden Senator Rzymſki drugiego ſtrofował, że prawa Oyczyzny swey nie umiał, tak każdy Obywatel godzien ieſt naganienia, który wolnością ſię chwali, a praw swoich umieć i rozumieć niechce, którym prawem wſzyſtkę wolność swoię obwarowaną ma. A jeśli którenu narodowi wſtyd praw ſwoich nie umieć, pogotowiu nam, którzy nie obcym jakim ięzykiem, ale swoim właſnym prawa spiſane mamy, i każdego czasu czego nam potrzeba ku odporu wſzelakiey krzywdy wiedzieć możemy. A iż ta trudność przed tym nie pomału do tego zawadzała, że nie każdy i Statut mógł mieć, dla trudnego i długiego przepiſowania, tedy i w tym tey potrzebie każdemu Obywatelowi folguiąc, i ku pożytkowi Rzeczypoſpolitey czyniąc, ważyłem ſię tę pracą na ſiebie podiąć, a koſztu i nakładu ſwojego nie żałując, abym to w druk podał, a drogę łacnieyſzą i ſnadnieyſzą każdemu ku wiadomości prawa pokazał, gdyż to iuż w rękach ſwych każdy kiedy zechce mieć może. Proſzę, raczcie W. M. tę pracą odemnie wdzięcznie przyiąć, a maiąc wolności ſwoie prawem dobrze obwarowane, tego poſtrzegać, abyście do Sądow i do Trybunałow, nie tylko ludzi dobrych, a tych praw naſzych dobrze umieiętnych obierali, ale boiących ſię Pana BOGA i cnotliwych, którzyby nie dla pożytku swego, a ku ſzkodzie bliźniego dla łakomſtwa ſwego i dla podarkow prawa wykręcali, ale proſtym trybem idąc, świętey prawdy i sprawiedliwości poſtrzegali, a tę wolność, którą ſię cieſzemy, w całości nam zachowali. Z tym ſię łasce i miłości WM. braterſkiey poruczam.

DO CZYTELNIKA

Aby zażywającym Statutu, żaden nie urastał skrupuł; daje się przestroga, że, ponieważ stare exemplarze częścią przez woynę i ognie, częścią przez używanie, czas wytrawił, tenże, a nie inny, bez żadney odmiany abo umnieyszenia Rozdziałow, Artykułow, Paragrafow, znowu z Druku wychodzi STATUT W. X. L. A że w ostatniey edycyi Warszawskiey, Konstytucye Seymowe od Roku 1550. do 1647. pod pewne Artykuły należycie przydano; przeto i teraz, dla większey Czytelnika wygody, według woli Nayjaśnieyszego K. J. M. P. naszego miłościwego, w Przywileju wyrażoney, okrom dawnych, pòźnieysze Konstytucye od lat wzwyż mianowanych, aż do Seymu Roku 1690. do Artykułow, do ktòrych się mogły referować przyłączono; tak jako pożyteczniey bydź rozumieli świadomcy Praw oyczystych, którzy ten wybor pilnie a pracowicie spisali. Innych zaś, tu relacyi nie maiących, nie cytują; gdyż w wielkość księgi uroższy, więceyby ciężaru, niżeli pożytku przymnożyły. Znaydziesz na końcu osobny Rejestr, ktòry nie tylko nowym, lecz i dawnieyszym przydatkom służy.

Tytuły Czternastu Rozdziałow STATUTOWYCH, i co się w Którym z nich zamyka, te są.

P R Z E S T R O G A

Te Litery, które przy allegacyach pod Artykułami położone są, *H. L.* maią bydź rozumiane: Statut Herburta po łacinie. *P. H.* Statut Herburta po Polsku wydany, f. liczbę karty zkąd te Allegacye z tych Statutow są wybrane. A bez tych liter wzwyż pomienionych, Konstytucye od Roku 1690. na Walnych Seymach uchwalone.

SUMMARYUSZ STATUTU

W. X. Lit: 14. *Rozdziałow, y jak wiele jest każdego Rozdziału Artykułow, y o czym który Artykuł opiewa.*

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Zawiera w sobie Artykułow 35.

Pierwszy Artykuł.

Wszyscy Obywatele W. X. L. tym jednym Prawem pisanym i od Nas danym sądzeni bydź maią.

2 Arykuł.

My Hospodar ślubuiem nikogo nie karać na zaoczne powiadania, chociayby dotykało się Maiestatu Naszego Hospodarskiego obrażenia albo zdrady Rzeczypospolitey. A ktoby też na kogo co niesprawiedliwie w tych rzeczach wiodł, około obrażenia Maiestatu Naszego Hospodarskiego abo zdrady Rzeczypospolitey, a nie dowiodł, tym sam karany bydź ma.

3. Artykuł.

Obrażenie Naszego Maiestatu Hospodarskiego, w czym się rozumieć ma, i jako za to karać.

4. Artykuł

O obrażenie Maiestatu Naszego Hospodarskiego, iż każdy obwiniony sprawować się winien, i o tym kto przestrzeże, i gdzie takowych sądzić. Także o słowie w mówieniu, abo pisaniu o Hospodaru.

5. Artykuł.

O dowodzie obrażenia Maiestatu Naszego Hospodarskiego.

6. Artykuł.

Ktoby z Państwa Naszego do ziemi nieprzyiacielskiey uciekł.

7. Artykuł.

Jeśliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemi nieprzyiacielskiey, także i który Bliski, i o tym, ktoby takowego peimał albo zabił.

8. Artykuł.

Jeśli Zdrayca komu imienie zastawił abo przedał pierwey, niżeli z ziemi uciekł.

9. Artykuł.

O spokoynym i uczciwym zachowaniu przy Dworze Naszym Hospodarskim.

10. Artykuł.

O pohamowaniu chodzenia i strzelania niepotrzebnego z rusznic i z łukow przy Dworze Naszym Hospodarskim i przy każdym Urzędzie Naszym sądowym.

11. Artykuł.

Ktoby przeciw wyrokowi Naszemu mówił.

12. Artykuł.

Ktoby z przygody do ziemi Sąsiad Naszych uciekł, i o dawaniu takim Gleytu, który wiele razy ma bydź dawany.

13. Artykuł.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, *De salvo Conductu.*

14. Artykuł.

O Mandatach, w których rzeczach z Kancellaryi Naszey maią bydź dawane.

15. Artykuł.

O pozywanie Szlachty: o zabranie bezprawne Imion, Gruntow Naszych Hospodarskich.

16. Artykuł.

Ktoby listy albo Pieczęci Nasze Urzędowe fałszował, czym ma bydź karany. *Falsitas.*

17. Artykuł.

O fałszowaniu Monety, o Mincy i o Złotarzach.

18. Artykuł.

Nie ma nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy sam za się.

19. Artykuł.

Ktoby wiele za mało uprosił albo bez daniny wziął.

20. Artykuł.

O rzecz ziemną między Imionami Naszymi, Xiążęcymi, Pańskiemi, Szlacheckiemi, My Hospodar tym jednym Prawem sądzić się mamy.

21. Artykuł.

O listach zapowiednich, iż z Kancellaryi Naszey nie maią bydź wydane.

22. Artykuł.

O Urzędnikach Dwornych, Woiewodach, Starostach Ukrainnych, i o ludziach służebnych, że się z Prawa wymawiać nie mią.

23 Artykuł.

Listy otworzone każdemu maią bydź wrócone.

24 Artykuł.

O zbiciu zelżywości, albo i zabiciu Posłańca Naszego Hospodarskiego abo Woźnego przy własnych listach Naszych Hospodarskich.

25. Artykuł.

O listy zaręczne.

26 Artykuł,

O Odpowiednikach nieosiadłych.

27. Artykuł.

O listach żelaznych komu maią bydź dawane.

28. Artykuł.

Komuby szło o cześć, jako prętko sprawiedliwość uczyniona bydź ma.

29. Artykuł.

O mytach nowych, i o wolności zasadzenia miasteczek, i o budowaniu mostow abo grobel w imionach Szlacheckich.

30. Artykuł.

O niebraniu myta od Szlachty, i podwod ich.

31. Artykuł.

O przeczyszczeniu rzek portowych.

32. Artykuł.

Ktoby pod kim co uprosił, a temu wprzód dano.

33. Artykuł.

Ktoby na co listy uprosił, a tego w dzierżeniu nie był, i o expektatiwach.

34. Artykuł.

O niedawaniu dwuch Dostoieństw albo Urzędow jedney Osobie.

35. Artykuł.

Aby się w Dworach Naszych Hospodarskich żaden nie stanowił.

ROZDZIAŁ WTORY.

O obronie Ziemskiey.

Zawiera w sobie Artykułow 27.

1. Artykuł.

O powinności jako wszyscy Obywatele tuteyszego Państwa służbę Ziemską służyć maią.

2. Artykuł.

O postanowieniu i obronie Ziemskiey.

3. Artykuł,

O niewyzwoleniu z woyny listami Naszemi, i też kogo wyzwolić wolno.

4. Artykuł.

O Imionach zastawnych, kto z nich służbą Ziemską służyć ma.

5. Artykuł.

O Chorążych Ziemskich, Dwornych, i Powiatowych.

6. Artykuł.

O zbieraniu i ciągnieniu Szlachty na woynę.

7. Artykuł.

Wszystka Szlachta Powiatowa powinna się stawić pod Chorągiew.

8. Artykuł,

O Szlachcie, którzy w różnych Powiatach Imiona maią

9. Artykuł.

D

9. Artykuł.
O Duchownych jako maią ſłużbę Ziemſką ſłużyć.
10. Artykuł.
Aby ſię po ſzykowaniu z woyſka nierozieżdżali, i o ſtanowiſkach.
11. Artykuł.
Którzy dla niemocy ſwey na woynę jechać nie mogą.
12. Artykuł.
O Synach, i o zaſtępowaniu woyny jeden za drugiego.
13. Artykuł.
Ktoby omieſzkał na rok do woyſka przyiechać.
14. Artykuł.
Ktoby z bitwy uciekł.
15. Artykuł.
Którzy na woynie Koni, Zbroi, Broni, komu pożyczaią.
16. Artykuł.
Po czemu od popiſu brać.
17. Artykuł.
O Chorążych, aby ziemian w domu nie oſadzywali, i nie odpuſzczali.
18. Artykuł.
O naiazd na domy i na grunty Szlacheckie,
19. Artykuł.
O żywności na woynie komuby nię ſtawało.
20. Artykuł.
O obraniu Widza od Hetmana na żywność, i co mu dawać.
21. Artykuł.
O gwałt abo nachod woienny w Obozie.
22. Artykuł.
O ludziach pieniężnych, maią z Imion ſwych ſłużbę Ziemſką ſłużyć.
23. Artykuł.
O przyymowaniu ludzi ſłużebnych przybyłych, jako ſię oni w ciągnieniu zachować maią.
24. Artykuł.
O niedawaniu pieniędzy na Roty ſtanom niżey opiſanym.
25. Artykuł.
O obłędnych na woynie.
26. Artykuł.
Jako woynie ſłużący, daleko w woyſku od Hetmana ſtanowić ſię maią.
27. Artykuł.
O zawściągnieniu brania żywności przez ludzi ſwawolnych.

ROZDZIAŁ TRZECI.

O Wolnościach Szlacheckich i rozmnożeniu W. X. L. Zawiera w ſobie Artykułow 51.

1. Artykuł.
O rozmnożeniu wielkiego Xięſtwa Litewſkiego.
2. Artykuł.
O Wolnościach Szlacheckich.
3. Artykuł.
O zachowaniu w pokoiu wſzyſtkich poddanych Naſzych Obywatelów tego Państwa z ſtrony różnego rozumienia i używania Nabożeńſtwa Chrześciańſkiego.
4. Artykuł.
My Hoſpodar obiecuiem rozmnażać W. X. L. i coby rozebrano i odeſzło, zaś ku niemu przywrócić.
5. Artykuł.
O niedanie Szlachty i ich Imion, ludzi, gruntow, i wſzelakich wolności, i też niedania liſtow i Przywileiow przeciw temu Statutowi.
6. Artykuł.
O Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych, i wyprawowaniu ich, i poſłaniu z nich Poſłow Ziemſkich na walny Seym, i o wolnych Woźnych, od woyny. Także i o przyieżdżaniu Panow Rad, Urzędnikow Ziemſkich i Szlachty.

7. Artykuł.
O pieniądze ſtrawne Poſłom Ziemſkim, wyprawuiąc ich na Seym walny.
8. Artykuł.
O Seymiku albo ziezdzie główny m w Słonimie, przed Seymem Wielkim walnym.
9. Artykuł.
O ſkładaniu Seymikow po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellaryi ſpraw Seymowych.
10. Artykuł.
Aby Szlachcic bezprawnie nie był imany.
11. Artykuł.
Aby Panowie Szlachtę o poczciwość ich ſami nie ſądzili.
12. Artykuł.
Około niedawania Cudzoziemcom Doſtoieńſtw, i Urzędow wſzelakich, a Przychodniom z inſzych Państw i oſiadłości nie dawać.
13. Artykuł.
O zachowaniu w całości Doſtoieńſtw i Urzędow tego Państwa wſzelakich.
14. Artykuł.
O nieodeymowanie Doſtoieńſtw i Urzędow na zaocz-ne obmówienie.
15. Artykuł.
O dzierżeniu ſtarych uſtaw, a nowych bez Seymu walnego nie uſtawiać.
16. Artykuł.
O wolności wyiachania z Państw Naſzych do inſzych Państw Chrześciańſkich, krom Ziem nieprzyiacielſkich, i o Opiekunach takich Imion.
17. Artykuł.
Po śmierci Oycow, Matek, i innych Krewnych i Bliſkich ich, Dzieci, Potomkow, bliſkich, dziedzictwa, ſpadki, wyſługi, i wſzelakiego nabycia, nie oddalać; i o ſpadku na Nas Heſpodara, i bezpotomnych.
18. Artykuł.
O nie daniu Doſtoieńſtw, Urzędow, ludziom narodu proſtego.
19. Artykuł.
O wywodzie Szlachectwa za przymówką
20. Artykuł.
O poięciu przez Szlachcica nieſzlachcianki, i o Potomſtwie takich ludzi.
21. Artykuł.
O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń oſiadłości.
22. Artykuł.
Jeśliby ten, kto przyganił, ſam nie był Szlachcic.
23. Artykuł.
O naganienie Szlachcica zabitego.
24. Artykuł.
O Szlachcie, którzy Imiona ſwe poprzedawawſzy, lichwą ſię bawią.
25. Artykuł.
O Szlachcie, któraby w mieście oſiadłość przyięła.
26. Artykuł.
O nieprzywłaſzczanie wolności Szlacheckich ludziom proſtego ſtanu
27. Artykuł.
Gdyby Szlachcic Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o Szlachectwo jako i o inſze rzeczy w oczy i zaocznie.
28. Artykuł.
O przymówkę żeby miał bydź nieuczciwey Matki Synem, i o przymówce Białymgłowom Szlacheckim.
29. Artykuł.
O wyzwoleniu od płatow nowych, od podwod, budowania Zamkow, i moſzczenia moſtow, tak też o ſtacyi po drogach.
30. Artykuł.
Jeśliby który z poddanych Naſzych na Xiążętach, Panach, albo na kim innym wyſłużył Imienie leżące.

31. Artykuł.

31 Artykuł.
O niezapozwanie Swieckich w Duchowne prawo, o rzeczy świeckie.
32. Artykuł.
O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Swieckich z stany Duchownymi, także Duchownych z stany Swieckimi.
33 Artykuł.
O prawo gruntow między stanami Duchownymi i Swieckimi.
34. Artykuł.
O pozywanie Opiekunow albo Exekutorow testamentu Duchownych Osob.
35 Artykuł.
O Mieszczanach miasta Naszego Wileńskiego, i o inszych miastach Naszych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czyniona bydź ma.
36. Artykuł.
O miarach i łokciach aby były równe, i cena trunkom i rzeczom strawnym aby była stanowiona przez Urząd Grodzki.
37. Artykuł.
O Mieszczanach, iż nie maią na targu Wieśniakow grabić.
38. Artykuł.
O sługi i ludzie Szlacheckie i Czeladź domową, która do miast wchodzi.
39 Artykuł.
Kniehiń, Pan, Wdow, Xiężen, Panien, Dziewek, nie mamy ni za kogo gwałtem dawać.
40. Artykuł.
Ociec i Matka Dzieciom, za żywota swego z musu nie powinni Imion postępować, krom tego coby sami chcieli po swey dobrey woli.
41. Artykuł.
Wszystkim stanom Narodu Szlacheckiego, wolno imionami swemi jako chcąc szafować.
42. Artykuł.
O wolności Szlachcie, imiona leżące i inne maiętności swe Nam Hospodarowi zapisować.
43. Artykuł.
Kto czego za Króla Kazimierza, Alexandra. i za Króla Jego Mości Zygmunta, i wtórego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu, ten to wiecznie ma dzierżeć.
44 Artykuł.
Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.
45 Artykuł.
Coby komu przez list dano, abo uproszono, a onby tego nieuważał, i w milczeniu był przez dawność ziemską dziesięć lat, ktoby też w cudzey ziemi był.
46. Artykuł.
My Hospodar ślubuiem jednaką sprawiedliwość czynić wszystkim; a przesądu My i Panowie Rady Naszey brać nie maią, i o tymże o poczciwość My sami Hospodar sądzić mamy.
47. Artykuł.
O tych którzy jadąc w drogę na polach się stanowią, a w Zbożu szkodę czynią.
48. Artykuł.
O wywożenie przypraw woiennych i wszelakiego żelaza ziemi nieprzyiacielskiey.
49. Artykuł.
O Domach Szlacheckich w Mieście Wileńskim, i w inszych miastach Naszych Hospodarskich.
50. Artykuł.
O odmianach, gruntami Naszemi z gruntami Szlacheckiemi.
51. Artykuł.
O Monopolii, to jest, niedawania jedney Osobie w Arędę, i zawiedanie pożytkow wszystkiey Rzeczypospolitey należących.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

Zawiera w sobie Artykułow 105.
O Sędziach i o Sądach.

1. Artykuł.
O wolnym obieraniu Urzędu Ziemskiego, Sędziego, Podsędka, i Pisarza w każdey Ziemi i Powiecie.
2. Artykuł.
O Sędziach, jakowi maią bydź wybierani.
3. Artykuł.
O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelkiego stanu powinien się przed nim stanowić, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo stawszy z prawa przed wyrokiem zszedł.
4 Artykuł.
Aby Osoby Urzędowe same sądzili, nie kto inszy na ich mieysca, i o tym gdyby z nich kto zachorował, abo swoie własne sprawy w inszym abo w tymże powiecie miał, i o dawaniu listow upominalnych.
5. Artykuł.
Ustawa o przesądach, i o pamiętnym Sędziemu i Podsędkowi, także Urzędowi Grodzkiemu i inszym Urzędnikom Naszym.
6. Artykuł.
Ustawa dochodow Pisarzom Ziemskim i Grodzkim, i o pozwach Pisarzowi w jego rzeczy, także i inszym Urzędnikom, i też przeciw Urzędnikom.
7. Artykuł.
O bespieczności Sędziego, Podsędka, Pisarza, Ziemskich, także Urzędu Grodzkiego, potemuż Sądu Podkomorskiego i Kommissarskiego.
8. Artykuł.
O ustawieniu Woźnych i o przysiędze ich.
9. Artykuł.
Sprawa i Urząd Woźnego.
10. Artykuł.
O dochodzie abo zapłacie Woźnemu.
11. Artykuł.
O bespieczności Woźnego będącemu na sprawach Urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącey.
12. Artykuł.
O Pieczęci Naszey Hospodarskiey, Ziemskiey, i też o Pieczęciach Urzędowych, którem co ma bydź pieczętowano.
13. Artykuł.
O Księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie maią bydź chowane, i o mieyscu na odprawowanie Sądow Ziemskich, i też o wydawaniu, komu potrzeba ukaże, wypisow abo widymusow.
14. Artykuł.
O przesądach i pamiętnym w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemiańskich tak Duchownego jako Swieckiego stanu.
15. Artykuł.
O braniu widzowego, oględnego i innych dochodow w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemiańskich.
16. Artykuł.
O ziechaniu Sądu Ziemskiego za trzy dni przed Rokami, i o pilności stron ku prawu.
17. Artykuł.
Jako i przy kim pozwy pozywać się, i jako, a gdzie co oświadczać.
18 Artykuł.
O pozwach i o roku, jaki za pozwy będzie składany, i o grabieżach.
19 Artykuł.
O zbijaniu pozwow, i o znoszeniu pozwow z imienia.
20, Artykuł.
O zgubie pozwu.
21. Artykuł.
O dawaniu między strony kopii z listow, Przywileiow, i innych

i innych zapiſow u Sądu na prawie pokładanych.

22. Artykuł.

Ktoby za pozwy na pierwſze i drugie Roki krom obłożney choroby, abo ſłużby Naſzey Hoſpodarſkiey Rzeczypoſpolitey nie ſtał: także i o tym, ktoby będąc pozwany a roſprawiwſzy ſię umarł.

23. Artykuł.

Ktoby za chorobą abo za poſługą Naſzą Ziemſką, za pozwy ſtać nie mógł.

24. Artykuł.

Ktoby kogo pozwawſzy na Roki ſądowe ſam bez ſłuſzney przyczyny nie ſtał, aboby komu na prawie jakiego dowodu abo wywodu nie doſtawało.

25. Artykuł.

Ktoby kogo przed Sąd, abo przez jednanie ku prawu pozwał.

26. Artykuł.

Iż w pozwach Naſzych Ziemſkich nie ma nikt rzeczy nieuczciwych i obraźliwych dobrey ſławie piſać.

27. Artykuł.

Kto imiona ſwe w różnych Powiatach ma, a do kilku różnych Sądow z imion różnych na jedne Roki zarazem będzie pozwany.

28. Artykuł.

O krzywdach gości przyieżdżych cudzoziemſkich.

29. Artykuł.

O tych którzyby nie maiąc oſiadłości w tym Państwie abo Powiecie którym, a tam przyiachawſzy z ſtrony abo z innego Powiatu, zbytek abo jaką ſzkodę uczynili.

30. Artykuł.

Co maią ſądzić Woiewodowie, Staroſtowie, i Dzierżawcy, i o ich pozwach, o co maią bydź dawane, i o ſkazaniu za nie ſtaniem ſtron, i o gorącym uczynku.

31. Artykuł.

O opatrzności więzienia na Urzędach Naſzych i o braniu poturemnego od Więźniow.

32. Artykuł.

O nieczynieniu folgi w więzieniu.

33. Artykuł.

O Roczkach Grodzkiemu Sądowi poſtanowionych, i o dawności pozwania do Grodu o wybicie ſpokoynego dzierżenia.

O pozwach Grodzkich, i o roku za nimi zawitym.

35 Artykuł.

O zamieſzkaniu czaſu pozwania o głowę Szlachecką do Grodu, i o naiazd domowy, i inne uczynki krwawe.

36. Artykuł.

O przyſiędze Staroſtow Zamkow, i Dworow Naſzych Hoſpodarſkich ſądowych.

37. Artykuł.

O uſtanowieniu przez Woiewodow, Staroſtow ſądowych, Urzędnikow ich ſądowych Grodzkich, i o dowodzeniu z nimi ſprawiedliwości.

38. Artykuł.

Aby Sąd Grodzki Roczkow nie omieſzkiwał, chcąc to mieć, aby ſprawiedliwość bez odwłoki każdemu ukrzywdzonemu dochodziła.

39. Artykuł.

O krzywdach w rzeczach krwawych Sądowi Grodzkiemu należących, komuby ſię działy od Woiedow, Staroſtow ſądowych i ich Urzędnikow Grodzkich ſądowych z ich oſiadłości.

40. Artykuł.

O poprawieniu obłądzenia abo ſkazu nieprawnego Urzędu Grodzkiego i Ziemſkiego, za nieſtaniem ſtrony pozwaney uczynionego, i o niedopuſzczenie appellacyi, i gdzie o to Urząd pozywać.

41. Artykuł.

O zły przewod prawa przez ſtronę, i gdzie o to pozywać.

42. Artykuł.

Roki zawite w których rzeczach maią bydź ſkładane.

43. Artykuł.

O Pozwach Naſzych Ziemſkich i Grodzkich, jako długo trwać maią.

44. Artykuł.

Ktoby kogo od Sądu należnego do innego Powiatu, albo Urzędu i Sądu wyzwał.

45. Artykuł.

O takowych, którzyby nie maiąc w którym Powiecie oſiadłości drugiego oſiadłego pozwali, a ſzłoby im obudwum ſtronom o jednę rzecz, także i o tym, który nigdzie oſiadłości niema.

46. Artykuł.

O Rokach, na które Sędzia, Podſędek, i Piſarz, zieżdżać ſię, i pozwani przed nim ſtanowić ſię powinni, a pod którym czaſem Roki ſądzone być nie maią.

47. Artykuł.

O ſądzeniu Rokow Ziemſkich, i Roczkow Grodzkich pod czaſem Seymow walnych, o obraniu Urzędnika ſądowego w Poſelſtwie.

48. Artykuł.

Którymby ſię działy jakie krzywdy od Urzędnikow, ſług, boiar, i poddanych czyichkolwiek.

49. Artykuł.

O tym, jesliby ſię komu krzywda ſtała od czyiey żony, abo Synow, abo dziewek.

50. Artykuł.

Ktoby maiąc imienie zaſtawne abo z prawa w przezyſku podane, w ſąſiedztwie komu gwałt abo ſzkodę uczynił.

51. Artykuł.

Ktoby maiąc od kogo imienie aręda̧, w ſąſiedztwie komu gwałt albo ſzkodę uczynił.

52. Artykuł.

O przyieżdżaniu ſtron na Roki Ziemſkie i Roczki Grodzkie, także na Sąd Podkomorzego i Kommiſſarſki bez wielkiey zgrai, i o rozdawaniu goſpod.

53. Artykuł.

O porządku przychodzenia ſtron do Sądu na Urzędach Naſzych Ziemſkich i Grodzkich.

54 Artykuł.

Jako ſtrony u Sądu za pozwy zachować ſię maią, a Sąd żeby z głowy ſwey nic nie ſądził.

55 Artykuł.

O zaſtępowaniu u Sądu jednemu za drugiego.

56. Artykuł.

O zleceniu rzeczy i o dawaniu mocy innym za ſiebie u prawa mówić.

57. Artykuł.

Ktoby ſam nie mógł albo nie umiał u prawa, mówić, i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.

58. Artykuł.

O Prokuratorach, jakie Oſoby i gdzie nimi nie maią być.

59. Artykuł.

O karaniu fałſzywych, a podſtępnych Prokuratorow, i ktemu, iż wolno ſtronie Prokuratora ſwego u prawa podpierać, i ſamemu mówić, i drugiego Prokuratora na jego mieyſce uſtanowić.

60. Artykuł.

Przyczyny nieſtania Prokuratorow, iż to im i ſtronom ich ſzkodzić nie będzie.

61. Artykuł.

Czego Prokurator bez ſtrony ſwey ſprawować nie może.

62. Artykuł

Ktoby na kogo przed prawem ſłowem abo ręką ſięgnął, pchnął, abo ranił, abo zabił.

63. Artykuł.

O tym, gdyby Woiewoda, Staroſta, abo Sędzia, Podſędek i Piſarz, tak Zamkowy jako i Ziemſki Urząd, albo Podkomorzy, Kommiſſarz, ſiedząc na Sądzie, kogo ſromocił abo ſię na kogo ręką targnął.

64. Artykuł.

Jeśliby kto na Roki Ziemſkie abo Roczki Grodzkie w

tym

tym Powiecie, gdzie jest osiadłym, przyiechawszy, a czasu odprawowania Rokow kogo zranił, gwałt abo szkodę jaką uczynił.

65. Artykuł.
Iż zapozwany słowy niepotrzebnemi, także i z strony inney przypowiedziawszy się z prawem swym krom pozwu, nie ma prawa rozrywać.

66. Artykuł.
Jako Bracią niedzielną abo Uczestnikow to jest Siabrow pozywać.

67. Artykuł.
O krzywdach, któreby się Xiążętom, Panom, Szlachcie i ich sługom i poddanym od Woiewodow, Starostow, Dzierżawcow i Ciwunow, Leśniczych i Mostowniczych Naszych, od ich Osob abo od Urzędnikow ich, bądź też od poddanych Naszych działy.

68. Artykuł.
O Mieszczanach i o ludziach Naszych w krzywdach ich od Szlachty.

69. Artykuł.
O Mieszczanach Prawa Maydeburskiego.

70. Artykuł.
O Uczestnikach, którzy jakiey rzeczy dochodzić zechcą, iż drugich swoich Uczestnikow na jedne Roki sądowe Ziemskie, jako na rok zawity pozywać maią.

71. Artykuł.
O dochodzeniu bliskością albo i jakim innym prawem Imion w różnych Powiatach leżących.

72. Artykuł.
Ktoby będąc pozwany o imienie, a stronie swey żałobney nieprzyznawałby za Potomka tey Osoby, po kim czego szuka.

73. Artykuł.
O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do Urzędu pozwanym, nie może go nie rosprawiwszy się inszemu puszczać.

74. Artykuł.
O zaręki na rzecz sądzoną.

75. Artykuł.
Ktoby po prawie i przysiędze tegoż szukał, co przed prawem utracił.

76. Artykuł.
O Swiadkach, jacy maią być u prawa przyimowani.

77. Artykuł.
O dowodach i odwodach.

78. Artykuł.
Którzy ku świadectwu przypuszczeni nie maią być.

79. Artykuł.
O Swiadkach, coby kto chciał o nich mówić.

80. Aztykuł.
Na swych Swiadkach po prawie nikt niczego szukać nie ma.

81. Artykuł.
Swiadectwem trzech abo dwuch Swiadkow ma strona rzecz swą odzierżeć, i ktoby też odstawiwszy dowod, puścił stronę na przysięgę.

82. Artykuł.
O dowodach listownych.

83. Artykuł.
O Kommissyach Naszych Hospodarskich, w jakich rzeczach maią bydź dawane.

84. Artykuł.
O Roki zapłaty pieniężney z Sądu skazaney.

85. Artykuł.
O polubowym sądzie.

86. Artykuł.
O odzywaniu z Sądu do głównych Sędziów.

87. Artykuł.
O odezwach, gdzieby kilku Braci abo Uczestnikow pozwali kogo ku prawu, a potym od Sądu odezwali się po skazaniu, jeśliby jeden z nich ziednał się, a drudzy, którzy się nie jednali, mogą odezwu pilnować.

88. Artykuł.
W czym odezwu Sąd dopuścić niemoże.

89. Artykuł.
O Roku zawitym za appellacyami, i o tym ktoby nie słusznie appellował.

90. Artykuł.
Którego czasu od Urzędow Naszych odzew być ma.

91. Artykuł.
O przemilczenie dawności Ziemskiey o imienie leżące, i o przezysk z prawa skazany.

92. Artykuł.
O gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia.

93. Artykuł.
O napomnieniu Urzędowym około zapłaty summy pieniężney z prawa skazaney pierwey, niż Woźny poiedzie za to w wiązywać.

94. Artykuł.
O odprawie summy pieniędzy z prawa przysądzoney, gdzieby jey kto według skazania Urzędowego nie zapłacił, też o w wiązanie w imienie przysądzone.

95. Artykuł.
O tym, ktoby Urzędowi któremu wwiązania niepostąpił po Sądzie którego Urzędu, a nie po Trybunalskim.

96. Artykuł.
O takowych, ktoby pod czasem przewodu prawa między dwiema Osobami on trzeci wwiązania Urzędowi bronił.

97. Artykuł.
O wykonaniu wwiązania i odprawy na imieniu winnego w inszych Powiatach, gdzieby osiadłości inszey i maiętności jego w tym Powiecie, gdzie skaz wyszedł, nie stało.

98. Artykuł.
Jakim szacunkiem odprawa summy pieniędzy z prawa skazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.

99. Artykuł.
O zapłacie summy pieniędzy z prawa skazaney.

100. Artykuł.
O odięciu imienia, abo ludzi, gruntow, po wwiązaniu Urzędowym.

101. Artykuł.
O braniu win przez Urzędy Nasze w tym Statucie i na zapisach dobrowolnych na Urzędy opisanych.

102. Artykuł.
O pozywaniu przez samych Panow o krzywdy ich sług, boiar i poddanych.

103. Artykuł.
Jako Pisarz w pisaniu spraw sądowych zachować się ma.

104. Artykuł.
O Woźnym, którego zowią po łacinie Generał.

105. Artykuł.
O potwarzach.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

*Zawiera w sobie Artykułow 22
O odprawie Posagu i o Wianie.*

1. Artykuł.
Którym obyczaiem Ociec wydaiąc Dziewkę swą za Mąż ma obwarować i upewnić zapisanie Wiana od Zięcia.

2. Artykuł.
Jako ma Mąż żenie zapisać Wiano.

3. Artykuł.
Po śmierci Oycowskiey, Dziewki jako maią z imienia oyczystego wyprawowane bydź.

4. Artykuł.
O dawności przemilczenia Posagu.

5. Artykuł.
O Wdowie takiey, która szedłszy za Mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową z Dziećmi dorosłemi zostanie.

6. Artykuł.
O Wdowie takiey, która szedłszy za Mąż Panną, a po śmierci

śmierci Męża ſwego Wdową bezpłodną zoſtanie.

7. Artykuł.

Którybykolwiek oſiadły i nieoſiadły ożenił ſię w Litwie.

8. Artykuł.

O Dziewkach, któreby bez woli Rodzicow za Mąż poſzły.

9. Artykuł.

O Dziewkach, które po śmierci Rodzicow ſwoich bez woli Braci abo Stryiow za Mąż póydą.

10. Artykuł.

Ktoby z dwiema abo z trzema żonami Dzieci miał.

11. Artykuł.

O Wdowie, która z Dziećmi zoſtanie lat niedoroſłemi, i o Dzieciach bez Opiekunow odumarłych.

12. Artykuł.

O Wdowach, któraby za proſtego ſtanu Człowieka, a nie za Szlachcica za Mąż poſzła.

13. Artykuł.

O Wdowie, któraby po smierci Męża ſwego za drugiego Męża póyśdź chciała.

14. Artykuł.

O Spadki, które za równo na Syny i na Dziewki przychodzą po wnieſieniu Matczynym, jeśliby nikomu innemu nie zapiſała.

15. Artykuł.

O porównaniu wnieſienia różnych żon przed rozdziałem dziecinnego imienia.

16. Artykuł.

Jeśliby która Wdowa za Mąż poſzła.

17. Artykuł.

O imieniu, na którym Mąż żenie oprawę uczyni.

18. Artykuł.

O krzywdach, które ſię dzieią od Męża z imienia wianowego żenie.

19. Artykuł.

O bezpłodney żenie.

20. Artykuł.

O rozwodach Małżeńſkich przed Sądem Duchownym.

21. Artykuł.

O poięciu w ſtan Małżeńſki ludzi ubogich.

22. Artykuł.

Aby nikt powinney ſobie we krwi nie poymował.

ROZDZIAŁ SZOSTY.

Zawiera w ſobie Artykułow 15.

O Opiekunach.

1. Artykuł.

O lata Dzieci niedoroſłych.

2. Artykuł.

O opiece Oycowſkiey imionami i maiętnością ruchomą Dzieci wſyſtkich im po Matce należącą, i o właſnym nabyciu Synowſkim.

3. Artykuł.

Którzy Opiekunami bydź maią.

4. Artykuł.

Nauka Opiekunom, jako maią Opiekę ſwą na ſię brać.

5. Artykuł.

Jeśliby Opiekun co nieſprawą abo niedbałością ſwą Dzieciom utracił.

6. Artykuł.

Opiekun może Dziecinney krzywdy u prawa dochodzić, ale nie mocny nic utracić.

7. Artykuł.

Ktoby Dzieci niedoroſłe do prawa pozwał.

8. Artykuł.

Dzieci niedoroſłe nie maią u prawa odpowiadać, jedno w ſześciu rzeczach.

9. Artykuł.

O Braci niedzielney doroſłey i niedoroſłey.

10. Artykuł.

Opiekunowie nie mogą imienia Dziecinnego przedać, utracić, ani graniczyć.

11. Artykuł.

Starſzy Syn doroſłſzy nie może Braci niedoroſłych imienia oddalać abo zaſtawiać, okrom części ſwey, chyba dla długow Rodzicow ſwych.

12. Artykuł.

Starſi Bracia nie mogą imienia niedzielonego utracać, ani zaſtawiać, tylko to, co na ich część należeć będzie.

13. Artykuł.

O Braci lat doroſłey ile ichkolwiek będzie, iako ſię imieniem dzielić i im ſzafować maią.

14. Artykuł.

Opiekun dzierżąc imienie w Opiece, nie ma nic za ſwą winę tego imienia utracać.

15. Artykuł.

Gdyby Opiekunowie, począwſzy krzywdy Dziecinney u prawa dochodzić, ſami pomarli.

ROZDZIAŁ SIODMY.

Zawiera w ſobie Artykułow 31.

O Zapiſach i o Oprzedażach.

O Zapiſach imion Oyczyſtych i Macierzyſtych i wſzelakim obyczaiem nabytych.

2. Artykuł.

Jeśliby komu Zapis potrzeba uczynić krom Rokow Ziemſkich.

3. Artykuł.

Warunek na przenieſienie z Grodu do Ziemſtwa.

4. Artykuł.

Nie ma nikt nikomu żadnego ſpadku zapiſować, czego w ręku nie ma.

5. Artykuł.

Ktoby komu zapiſał imienie abo ziemię po ſwym żywocie, a ten, komuby zapiſano, tego śmierci nie doczekał i pierwey umarł.

6. Artykuł.

Ktoby na którą rzecz dał Zapis przed Urzędem zeznany, ten Zapis ma przy mocy zoſtać u każdego prawa.

7. Artykuł.

O Zapiſach, które maią bydź u prawa przyimowane krom zeznania Urzędowego, i o pożytkach Kupieckich.

8. Artykuł.

O Zapiſach ludzi proſtych, wolnych, pochożych, i na arendę danych.

9. Artykuł.

Ktoby pod kim ſzukał bliſkości, a tenby dzierżał imienie za zapiſem ſłuſznym.

10. Artykuł.

O imienie dłużne i o dawność Ziemſką.

11. Artykuł.

O długi dwuch albo kilku na jednym imieniu.

12. Artykuł.

Każda zaſtawa i dług pożyczony dawności nie ma.

13. Artykuł.

O ſpoſobie dowodu zaſtawy imienia leżącego, gdyby kto kogo ku braniu pieniędzy pozwał.

14. Artykuł.

O odkładanie ſummy za zaſtawę.

15. Artykuł.

O długach, jeśliby kto pożyczywſzy co komu drugiemu ſam umarł, a on, który pożyczył, żyw zoſtał.

16. Artykuł.

O poſiąganiu ſpadkow Rodzicom po Dzieciach ich.

17. Artykuł.

O Przywileiach i inſzych wſzelakich Zapiſach, jako ich żony zoſtawſzy ſię po Mężach używać maią.

18 Artykuł.

Gdyby kto komu dawſzy na ſiebie Zapis, a w tym nie uiściwſzy ſię umarł.

19. Artykuł.

Rok prawu o zaſtawę ma bydź położony zawity.

20 Artykuł.

Jeśliby kto imienie abo jaką rzecz ruchomą zaſtawną drugiemu w więkſzey ſummie zaſtawił.

21. Artykuł.

21. Artykuł.
O imienie zastawne na rok pod straceniem.
22 Artykuł.
O odięcie imienia zastawnego.
23. Artykuł.
Ktoby kogo pozwał o imienie, a pozwanyby u prawa Zawodce stawił.
24. Artykuł.
O Listy na długi, na imiona i zastawy zginione.
25. Artykuł.
Jeśliby kilka Person jednym listem komukolwiek opisali się.
26. Artykuł.
Jako wiele bez listu wyznanego ma pożyczyć.
27. Artykuł.
Ktoby jaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.
28. Artykuł.
O rzecz ruchomą w zastawie do czasu pewnego, a nie na upad.
29. Artykuł.
Ktoby komu Konia albo Wołu zastawił bez roku.
30. Artykuł.
O rzeczach zastawnych zginionych w czyim schowaniu.
31. Artykuł.
O zapowiedaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu czyim będących.

ROZDZIAŁ OSMY.

Zawiera w sobie Artykułow 9.
O Testamentach
1. Artykuł.
Kto może i nie może o rzeczach swych ruchomych Testament czynić
2. Artykuł.
O Testamentach na rzeczy ruchome i na imiona nabyte, iako maią bydź sprawowane.
3. Artykuł.
O wolności zapisać na Kościoł imion nabytych.
4. Artykuł.
Jeśliby się komu przydało na woynie, aboli w drodze, abo też w cudzey ziemi Testament czynić.
5. Artykuł.
Którzy Pieczętarzami i Swiadkami przy czynieniu Testamentu bydź nie mogą.
6. Artykuł.
Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyimowan bydź ma.
7. Artykuł.
Przyczyny, dla których Ociec Synów abo Córek wyrzec się może.
8. Artykuł.
Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani Niewolnikowi swemu nic zapisać, wolnym go nie uczyniwszy.
9. Artykuł.
Każdy sługa putny i Mieszczanin miast nieuprzywileiowanych, i też Człowiek prosty jako Testament czynić ma.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY.

Zawiera w sobie Artykułow 32.
O Podkomorzych w Powiatach, i o Prawach ziemnych, o Granicach i o Miedzach.
1. Artykuł.
O ustanowieniu Podkomorzych w Powiatach, i o przysiędze ich.
2. Artykuł.
O powinności i władzy Urzędu Podkomorskiego.
3. Artykuł.
Około obesłania Sąsiadow granicznych i zobopolnych ku wyiechaniu na grunt pienny.
4. Artykuł.
O takich gruntach Naszych Hospodarskich, któreby czasu graniczenia między gruntami piennemi Szlacheckiemi były przyległemi ku granicy gruntow Szlacheckich.
5. Artykuł.
O Roku zawitym na wyiazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnemi nie stał.
6. Artykuł.
Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.
7. Artykuł.
O odezwach od Sądu Podkomorzego.
8. Artykuł.
O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy spolney dwuch Powiatow.
9. Artykuł.
O dochodach Podkomorzego, i o Księgach jego.
10. Artykuł.
O ustanowieniu przez Podkomorzego Komornikow.
11. Artykuł.
O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, abo Jemu od kogo.
12. Artykuł.
O odięcie imienia w granicach.
13. Artykuł.
O takim ktoby bez przyczyn słusznych prawnych na roku za pozwy Podkomorzego nie stał.
14. Artykuł.
O Swiadkach, jacy maią bydź przypuszczeni do świadectwa.
15. Artykuł.
Ktoby komu Swiadki ganił.
16 Artykuł.
O ziemię obrębną i też zobopolne ziemie jako maią dowod czynić.
17. Artykuł.
Ktoby miał wieść prawo z Woiewodą, Starostą, i Dzierżawcą, o ziemię swą, a tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie jest Urzędnikiem.
18. Artykuł.
Ktoby komu granice, albo miedze zepsował.
19. Artykuł.
O Las zobopolny i o przerobki.
20. Artykuł.
O Rzekę gdzie graniczy.
21. Artykuł.
Kiedyby kto swym stawem inszy Staw albo Sianożęć zatopił, albo Groblą ku cudzemu brzegu przysypał.
22. Artykuł.
Kto na czyiey ziemi posieie Zboże, jako ma zapowiadać Woźnym, aby nie zwoził do prawa.
23. Artykuł.
Ktoby ziemię w dzierżaniu miał, a drugi prawem nie przekonawszy żyto pożął, abo żęte pobrał, albo bicie uczynił, albo Sochę porąbał.
24. Artykuł.
O wwiązanie w imienie za dług, albo za inszą przyczynę, jako się maią sprawować.
25. Artykuł.
O imienie, które zezwoliwszy się dadzą do rąk Naszych Hospodarskich
26. Artykuł.
O imienie nierozdzielne między Bracią, albo Bliskiemi.
27. Artykuł.
U cudzego Człowieka nie ma nikt ziemi zakupować. bez woli Pana jego.
28. Artykuł.
O porękach ludzi prostych.
29 Artykuł.
Którzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy wolą uciekaią precz.
30. Artykuł.

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY.

Zawiera w sobie Artykułow 18.
O Puszczą, o Łowy, o Drzewo Bartne, o Jeziora, y o Sianożęć.

ROZDZIAŁ JEDENASTY.

Zawiera w sobie Artykułow 68.
O Gwałtach, o Boiach, i o Głowszczyznach Szlacheckich.

ROZDZIAŁ PIERWSZY
O
PERSONIE NASZEY HOSPODARSKIEY.

ARTYKUŁ I. 1.

Wſzyſcy Obywatele Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego; tym jednym Prawem piſanym, i od Nas danym sądzeni być mają.

1 Naprzód (a) My Hospodar obiecujem, i ślubujem, pod tąż przyſięgą, którąśmy uczynili wſzyſtkim Obywatelom wſzyſtkich Ziem, Państwa Naſzego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, iż wſzyſtkich Xiążąt, Panów, Rad, Duchownych i Swieckich, Panów Chorągiewnych, Szlachtę, Miaſta, wſzyſtkich poddanych Naſzych, i wſzyſtkich Stanów w tym Państwie Naſzym w Wielkim Xięſtwie Litewſkim, i innych wſzyſtkich Ziem zdawna ku temu Państwu przyſłuchających, począwſzy od wyźſzego Stanu, aż do niżſzego, tymi jednymi Prawy i Artykułami, w tymże Statucie niżey pisanemi, i od Nas danemi, sądzić i sprawować mamy. *Roz. 14. Art: 3 i 54 R. 3. Art: 48.*

2 §. Także Cudzoziemce i Zagraniczniki Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego przyjeżdżce, i jakimkolwiek obyczajem przybyłe ludzie, tymże Prawem mają być sądzeni, i na tych Urzędach gdzie kto wyſtąpi.

(a) ZYGMUNT III. w Krakowie na Koronacyi ſwey, Koronie Polſkiey i W. X. Litewſkiemu, Prawa i Statuta potwierdza, i według nich sądzić obiecuje, Roku 1588. Tit: *Confirmationis Jurium generalis fol: 447.*

ARTYKUŁ II. 2.

My Hoſpodar ślubujem nikogo nie karać na zaoczne powiadania, chociayby ſię dotykało Majeſtatu naſzego Hoſpodarſkiego obrażenia, abo zdrady Rzeczypoſpolitey. A ktoby też na kogo co nieſpawiedliwie w tych rzeczach wiodł, około obrażenia Majeſtatu Naſzego Ho-

ſpodarſkiego, abo zdrady Rzeczypoſpolitey, á nie dowiodł, tym sam karan być ma.

Roz: 3. Art: 14.

Też (a) przerzeczonym Prałatom, Xiążętom, Panom, Radom 1
Duchownym i Swieckim, Panom Chorągiewnym, Szlachcie, i Miaſtom Ziem Wiel. X. Lit: i wſzyſtkich ziem zdawna i teraz do tego Państwa W. Xięſtwa Lit: należących, obiecujem ſłowem naſzym Hoſpodarſkim, iż na żadnego człowieka wydanie abo oſoczenie, jawne, tajemne, podeyrzane, tych Stanów wyżey mienionych, którąkolwiek winą pieniężną, krwawą, więzieniem, abo doſtojeństw, urzędów, abo imienia odeymowaniem, winić, i karać nie mamy, i nie będziem, ażby pierwey na Seymie w Sądzie jawnym rządem i poſtępkiem prawa, kiedy żałobnik, to jeſt: powod i odpor, obżałowani oczywiście ſtaną i doſtatecznie nakoniec będą pokonani, którzy po Sądzie i po takowym pokonaniu, winni mają być karani winą w Artykułach niżey opiſanych, mianowicie naznaczoną. (b) §. A 2
ktoby też kolwiek kogo obmawiając, w tych rzeczach około obrażenia Majeſtatu Naſzego, abo zdrady Rzeczypoſpolitey winił, ku sromocie i zelżywości, a szłoby temu obwinionemu o cześć, abo o gardło, abo o którekolwiek karanie; (c) tedy ten, kto na kogo mówi i wiedzie, á nie dowiedzie, tym karaniem ſam karan być ma.

(a) Zaocznie bez Prawa nikogo sądzić ani karać nie mamy, KAZIMIERZ *w Wiślicy* Roku 1368 H. P. fol: 27.

In Crimine læſæ Majeſtatis jaki poſtępek Prawa ma być przeciw Wyſtępnym *& contra Rebelles Conſt: 1588. fol: 456. Tit: Proceſſus contra Rebelles i fol: 453. Tit: De Crimine læſæ Majeſtatis.*

O Praktykantach i o Proceſſie przeciwko takowym Conſt: 1593. fol; 636. Tit: O Praktykantach

O odkryciu Praktyki jeśli Delator uſtał, ſowitey winie podlega Conſt: 1607. *fol:* 826. *Tit:* Aſſekuracya na odkrycie Praktyk.

(b) w Koronie, kiedy kto kogo niewinnie pomówi 100. grzywien, i na co przyſięże obżałowany ſzkody zapłaci, á na dnie w Wieży w ſwym Powiecie Niedziel 12. ſiedzieć ma 1565. O rzeczach, które ſię poczciwości tyczą fol: 100. A jeśliby był proſtego ſtanu, gardło traci, 1588. *De Crimine læſæ Majeſt: fol:* 455. O rzeczach które ſię poczciwości tyczą, *fol:* 465.

(c) *Pœna talionis* iść nie ma, gdzie ſię pozwany odprzyſięga, Conſt: 1588. fol: 465. Tit: O Rzeczach.

ARTYKUŁ III. 3.

Obrażenie Naſzego Majeſtatu Hoſpodarſkiego, w czym ſię rozumieć ma, i jako za to karać.

Kiedyby (a) kto zmowę, albo śpiknienie, albo bunt uczynił na 1
zdrowie Naſze Hospodarſkie, chociayby Pan BOG uchował, iżby ona zmowa nie była uczynkiem popełniona, takowy za ſłuſznym dowodem, jako o tym niżey w Artykule piątym tego Rozdziału jeſt opiſano, cześć, gardło, i Jmienie traci. §. Też Majeſtat 2
Naſz obrażon bywa z tey przyczyny, gdyby ſię kto buntował, pokoy poſpolity wzruſzając przeciw Nas Hoſpodara, abo ku ſzkodzie Rzeczypospolitey, (b) Mincę bez woli naſzey bił, albo po zeyściu z tego świata naſzym Hoſpodarſkim, także i potomkow naſzych Królów Polſkich i Wielkich Xiążąt Lit: chcąc kto oſieść i opanować to Państwo Wielkie Xięſtwo Lit: i Hoſpodarem na nim być, i Woyſko, lud
ſłużebny zbierał, wywodził, §. Ktoby też z nieprzyjacielmi naſzymi 3

porozumienie miał, liſt do nich abo Poſly, radząc przeciw nam Ho-
ſpodaru, i Rzeczypoſpolitey abo oſtrzegając ſłał, i tym nieprzyjacio-
4 łom jaką pomoc dawał. §. (c) Ktoby też Zamek naſz nieprzyja-
5 cielowi zdradą podał, krom przyczyny, głodu gwałtownego. §.
Ktoby też ludzie nieprzyjacielſkie w Państwo naſze Wielkie Xięſtwo
Lit: zdradliwie przywiodł, a toby na niego ſłuſznie á ſprawiedliwie
było przewiedziono, takimże dowodem jako niżey napisano.
Takowy z prawa i rozſądku naſzego z Pany Radami naſzymi Wiel-
6 kiego Xięſtwa Litewſkiego, cześć i gardło traci. §. A synowie
takowego zdraycé dorośli, i ktòrzyby też za dowodem ſłuſznym o-
kazali ſię być wiadomemi tey zdrady Oycowſkiey, także cześć i gar-
dło tracić mają. (d) A ci synowie, którzyby nie byli lat zupełnych
doroſłych, albo drudzy doroſłymi będąc, á tey zdrady Oycowſkiey
nie byli wiadomi, takowi czci i gardła nie będą tracić; jednakże i
takowi niedorośli i dorośli, á zdrady niewiadomi, synowie, za tako-
wy wyſtępek Oyca ſwego, od wſzyſtkich Jmion oyczyſtych, wyſłużo-
nych, i którymkolwiek obyczajem nabytych wiecznie odpaść mają,
ale wſzyſtkie imona zdraycé naſzego takowego mimo dzieci i bli-
ſkich, na Rzeczpoſpolitą i na nas Hoſpodara ku ſtołu naſzemu Wiel-
7 kiemu Xięſtwu przypadać będą. §. A Żony takowych zdradziec,
które nie będą-li wiedzieć takowey zdrady mężów swoich, á z tego
ſię wywiodą przyſięgami ſwoimi, takowe imion swoich oyczyſtych,
i macierzyſtych, i wiana przed uczynkiem tey zdrady im od mężow
8 ich opiſanego nie tracą. §. A dziewki też tych zdradziec, aczkol-
wiek poczciwości ſwojey nie tracą, ale do imion oyczyſtych nieprzyi-
dą, tylko po śmierci matek ſwoich, do imion macierzyſtych, i do
wiana matczynego weſpołek i z ſynami, jako wyżey opisano niewin-
nemi, wedle prawa ich przyrodzonego przychodzić mają.

(a) Gdyby kto uczynił bunty przeciwko Rzeczypoſpolitey, porozumiewając ſię z nieprzyjacielem, wynoſił tajemnicę Rzpltey, podawał Zamki na zmowie, abo jakikolwiek wyſtępek uczynił; K.J.M. z Pany Radami, i z óśmią Deputatów z Koła Poſelſkiego ſądzić go ma, przy większey części Konkluzya, á winny według wyſtępku karany ma być 1588. *De Criminæ læſæ Majest: fol:* 455. *De Proceſſu contra Rebelles* tegoż Roku *fol: 471.*

(b) Ktoby o fałſzywą monetę miał być pozwany, *Forum* na Trybunał Inſtygator czynić ma *ſub pœna banitionis* odwod i dowod z świadkami 1598. O Monecie fałſzywey *fol:* 468. i od W. X. Lit: O Monecie 1601. i na Xſtwo Lit: *fol:* 742. O Monecie fałſzywey 1607. *fol: 837.*

(c) Którzy Zamki podają, Hetman może karać, abo odeſłać na Seym 1601. *Tit:* O tych, którzy Zamki podają *fol:* 832. O tych, którzy do Woyſk cudzych wyjeżdżają, abo gdyby obcemu Panu przyſięgę uczynił, na czci, zdrowiu, majętnosci, karany być ma, tamże.

(d) Synowie za Oyca karani być nie mają, Dobra Oyczyſte na Króla zabrane być mają 1368. KAZIMIERZ *w Wiślicy* H. P. *fol:* 555.

ARTYKUŁ IV. 4.

O obrażenie Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego, iż każdy obwiniony ſprawować ſię winien, i o tym kto przeſtrzeże, i gdzie takowych ſądzić. Także o ſłowie wmówieniu, abo piſaniu o Hoſpodaru.

1 Też kiedyby kto jakiegożkolwiek ſtanu, był znalezion jawnie podeyrzany, iż Majeſtat Naſz Hospodarſki, obrazil, takowemu

żaden Przywiley, ani zacność, ani dostojeństwo nie ma poma-
gać, ani się on im szczycić może, aby się miał sprawować, i gdzie
będzie Prawem pokonan, aby nie miał karan być. §. A ktoby w 2
czas przed uczynkiem miłując P. BOGA i Pana swojego i Rzeczpo-
spolitą, sprawiedliwie przestrzegł, abo objawił takowe rzeczy, ten
ma łaskę naszę Hospodarską mieć, i czci podwyższenia godzien bę-
dzie. (a) Wszakże o taki występek koło obrażenia Majestatu Na-
szego Hospodarskiego, gdzie komu idzie o cześć i o gardło tako-
wych Szlachtę poddanych naszych nigdziey indziey, jeno na Seymie
wielkim walnym, z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litew-
skiego, My Hospodar sądzić i wedle występku każdego ich tym ka-
raniem, jako wyżey opisano, karać rozkażem. §. A gdzieby też kto 3
zaocznie co obraźliwego o nas Hospodaru mówił, także ktoby oso-
bę naszę Hospodarską, jawnie i przez listy swoje jawne pisania, abo
z podpisaniem własney ręki swey szkalował, tedy o to przed Nas
Hospodara na rok zawity ma być pozwan, i pokaże-li się słusznym
dowodem, według Prawa, Szlachcic tego Państwa, za jego i tych
świadkow przysięgą, że co uszczypliwego o nas Hospodaru mówił
abo pisał nieprawdziwie, tedy za to powinien będzie w Zamku
wierzchnym Wileńskim w więzieniu uczciwym siedzieć sześć Nie-
dziel, á nie więcey, wszakże może być mniey za łaską naszą Hospo-
darską, á nieosiadli tam, gdzie My Hospodar naznaczemy, wszakże
nie indziey, jedno w Wielkim Xięstwie Lit: A takową sprawę na pier-
wszym roku też nie indziey, jedno w Wielkim X. Lit: z Pany Rada-
mi naszymi sądzić mamy, w żadną limitacyą takiey sprawy nie wpu-
szczając. Co jeśliby się na pierwszym roku nieskończyło, tedy już w
tym obwiniony wolen być ma. A pokażeli się niewinność obwinione-
go: tedy ten kto takowego pomówił, sam tey winie podlega. (b) §. 4
A dla tego My Hospodar, tego kto takowe mówienie, abo pisanie nam
oznaymi, mianowicie w Pozwie pisać rozkażemy. §. A wszakże, je- 5
śliby kto z głupstwa abo szaleństwa wystąpił, za to My Hospodar
brać się nie będziem.

(a) O obrażenie Majestatu *Forum* na Seym, Delator może być człowiek prostego stanu, termin sześć Niedziel od położenia pozwu rokiem zawitym, K. J. M, żałobę i odwody z obu stron wysłuchawszy, czas ma naznaczyć, aby IP. Rada w Niebytności jego wotowali, do czego z Koła Poselskiego ośm Osob za przysięgą mają być deputowani, a Dekret przez Marszałka przy K. J. M. ferowan być ma. Const: 1588. *De Crimine læsæ Majestatis fol:* 455

(b) Rokoszanom Król ZYGMUNT III. wszystkie *in genere* urazy darował. Const: 1609. *fol: 1.*

Król przy sprawach obrażenia Majestatu swego nie ma zasiadać. Const: Seymu Elekt: Anno 1669. *fol: 888. Tit:* Deklaracya Dekretu.

Nie ośmiu ale dwanaście Deputatów *ex Gentibus* do takich spraw być powinno. Const: Anno 1670. *fol: 15. Tit:* Postępek prawny.

Na jednym Seymie takie sprawy expedyowane być powinne. *Ibid.*

Mandaty w takich sprawach & *perduellionis* tylko *ex Senatûs consulto*, stronom potrzebującym mają być wydane, z których Kancellarye sprawić się powinne. *Ibid.*

Perduellibus Gleyty *ex Senatûs Consulto* wydawane być nie mają. Const: A. 166[illegible]. *fol: 2. Tit: de reddenda ratione.*

ARTYKUŁ V. 5.

O dowodzie obrażenia Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego.

1 Jako (a) w każdym uczynku, za który gardłem karzą, potrzeba
dowodow jawnych i jaſnych; tak też i w obrażeniu Majeſtatu
Naſzego, nie lada za oſkarżeniem, abo obmowieniem mamy ſię
na poddanych naſzych ſkwapiać: ale kto na kogo o obrażenie Maje-
ſtatu wiedzie, ma dowieść świadectwem, wiary godnymi, niepo-
deyrzanemi ludźmi, dobrymi Szlachtą, ſiedmią świadkami, i ich, i
swoją przyſięgą, i to przy ſłuſznych prawnych dowodziech, i jaw-
2 nych á pewnych znakach tego takowego uczynku. §. A jeśliby
kto kogo obmowił w tym uczynku, á zwłaſzcza gdzieby go mienił,
że nam Hospodaru na zdrowie ſtał, abo Rzeczpoſpolitą zdradzić i
ku upadku przywieść chciał, á na to ſię gotował i uſadzał, á tako-
wy powiadacz, i sok, jeśliby takim jawnym świadectwem nie do-
wiodł, sam odsądzeniem poczciwości i gardłem ma być karan.

(a) W Koronie, w sprawie o obrazie Majeſtatu K. J. M. gdzieby dowody jasne i doſtateczne nie były, obżałowany bliżſzy do odwodu, á gdzieby ſię przez przyſięgę obżałowany odwiodł, Powodowa ſtrona karaniu nie popada. A jeśliby ſię pokazało, iżby pozwany potwarnie był odnieſion, proſtego ſtanu człowiek za pomówiſko gardło traci; á Szlachcic 100. grzywien winy, ſzkody na co obżałowany przyſięże, i w Wieży Niedziel 12. w ſwym Powiecie ſiedzieć ma, według Conſt: 1565. *Tit*: O rzeczach które ſię poczciwości tyczą 1588. *De Crimine læſæ Majest: fol: 455.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby z Państwa Naſzego do ziemie nieprzyjacielſkiey uciekł.

1 Też (a) uſtawujem, ktobykolwiek z poddanych naſzych uciekł z
Państwa naſzego do ziemie nieprzyjacielſkiey umyſłem złym
na zdradę, á ku szkodzie nam Hoſpodaru i Rzeczypoſpolitey
taki cześć traci. A dzieci aczkolwiek dla tego wyſtępku Oyca
swojego poczciwości ſwojey nie tracą, ale od imion Oyca swoje-
go odpadają, które do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego przywróco-
ne być mają, jakoż wſzyſtkich takowych imion po zdraycach jakich-
kolwiek na nas Hospodara przypadłych, My Hospodar nigdy nikomu
oddawać nie mamy, aby ſię na wſzyſtkie potomne czaſy zdrada ta-
kowego wyſtępnego pokazywała, á każdy ktoby co takowych dóbr
u nas Hospodara ſobie uproſił, á będąc o to upomniony, za ſię do
ſtołu naſzego Hoſpodarſkiego puścić niechciał, tedy i ten ſam za ta-
kiego bezecnego rozumian być ma. A wſzakże dzieci tego zdraycé,
jeśliby co mieli własnego nabycia swojego, abo przed tym uczyn-
kiem oyca ſwojego od niego oddzieleni byli, tedy przy tym zoſtać
mają. Takimże obyczajem i żony, jeśli będą niewiedziały takowey
zdrady mężów ſwoich, takowe w tym będą zachowane, jako w trze-
2 cim Artykule tego Rozdziału o takich jeſt napiſano. §. A jeśliby
ten zdrayca uciekając do ziemié nieprzyjacielſkiey był poiman, ten
gardło i poczciwość traci, á iż już zapłatę swoję weźmie, dzieci je-
go jako przy czci, tak i przy imionach Oyca swojego zoſtać mają,
Także i żony przy majętności im należącey.

(a) Którzyby do Woyſk cudzych wyjeżdżali, Chorągwie przeciw Państwu rozwijali, i broni podnoſili, cześć, majętność i gardło tracą 1601. O tych co do Woyſk cudzych wyjeżdżają, *fol:* 732. Któryby ze złości przez winy uciekł, á niechciał być posłuſzny Prawu, á uciekłſzy czynił-by Obywatelom, i Króleſtwu ſzkody, Dobra jego nieruchome do Skarbu mają być oddane. KAZIMIERZ Wielki 1368. *Tit:* O Gleytach H. P. 556.

ARTYKUŁ VII. 7.

Jeśliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemié nieprzyjacielſkiey, także i ktory bliſki, i o tym, ktoby takowego poimał abo zabił.

Też (a) uſtawujem, jeśliby Ociec od dzieci uciekł do ziemié 1
którego nieprzyjaciela Naſzego, i tego Państwa naſzego W. X.
Lit: á dzieci na imieniu zoſtawił po ſobie, tedy imiona jego,
na nas Hospodara i na Rzeczpospolitą spadają, albowiem za wyſtę-
Roz: 1. Art: 4. pek Oyca ich już są oddaleni od imion. §. A wſzakże, któryby syn 2
był dzielny od Oyca ſwojego, i pierwey tey części ſwojey w dzierża-
niu był, niżli uciecze Ociec jego, i mieszkałby na tym krom Oyca
nie w jednym domu, á tey zdrady i uczynku Oyca ſwojego nie wie-
dział, i nie byłby podeyrzany, i wywiódł ſię z tego przyſięgą swoją,
tedy takowi synowie i córki od poczciwości swojey, i imion oyczy-
ſtych i macierzyſtych nie odpadają. §. A jeśliby który przyrodzo- 3
ny brat, abo ſtryi, abo któryli bądź z rodu, uciekł do ziemié nie-
przyjaciela naſzego i ziem pogańſkich nieprzyjacielſkich, tedy dziel-
nica, to jeſt, część jego, będzieli wydzielona, abo nie wydzielona,
spadywa na Rzeczpospolitą, i na Nas Hospodara do ſtołu naſzego, á
bliźny żaden ku temu niczego nie ma mieć. A wſzakże to braciey
i bliſkim, jako poczciwości, tak i częściom imienia ich szkodzić nie
ma. §. A ktoby takowego zdraycę uciekającego zabił, abo żywego do 4
nas i Urzędu naſzego przywiódł, takowego poczciwości to ſzkodzić
nie ma; ale jeſzcze za to godzien będzie łaſki naſzey Hospodarſkiey.
A jeśliby takowego zdradliwego uciekania nie dowiódł, tedy sam
tym ma być karan, jako o dowodzie i karaniu wyżey około obraże-
nia Majeſtatu Naſzego jeſt opiſano o tym, kto na kogo co wiedzie, á
Roz: nie dowiedzie. §. A goniąc kto za takim zdraycą, ma ſię pierwey 5
4. na którymkolwiek urzędzie bliſkim w tym gonieniu opowiedzieć,
Art: 49. iż za tym zbiegiem goni. §. A ten Artykuł ma ſię ściągać na 6
wſzyſtkich tych jakiegokolwiek Narodu i ſtanu ludzi, którzyby w tym
wyſtępku poimani byli, tak przez Staroſty graniczne, jako i inſze o-
soby, któreby za nim goniły, i na który Urząd takowy zdrayca poi-
many będzie, dan? ma być w więzieniu zatrzyman do Seymu, á na
Seymie tymże prawem ma być sądzon, okrom Narodu ludzi ſtanu
proſtego, którzy i bez Seymu sądzeni i karani być mają na Urzędzie
tym, gdzie poiman będzie.

(a) Karanie zdrayc, zbiega, zabraniem Majętności na Króla prawem wiecznym, wyjąwſzy oprawę żony i dzieci wydzielonych. O Gleytach, KAZIMIERZ *w Wiślicy* 1368. H. P. 555. 556.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeśliby zdrayca komu imienie zaſtawił, abo przedał pierwey niżli z ziemié uciekł.

1 Też (a) gdyby który zdrayca pierwey niż do ziemié nieprzyja-
cielſkiey ucieczе, będąc jeſzcze w Páńſtwie Naſzym przedał,
abo zaprzedał komu jakie imienie, abo ludzie, abo ziemię, te-
dy ten, kto kupi, abo zakupi, okażeli na to liſty ſłuszne Urzędowe,
iż za temi tego imienia w dzierżeniu urzędownie jeſt; tedy ten ta-
kowe imienie kupione wiecznością, i zakupione do oddania jemu
summy pieniężney, dzierżeć z pokojem ma. A jeśliby takowego do-
wodu prawnego ſłusznego nie okazał, tedy to kupione, abo zaku-
2 pione imienie traci. §. A o gołych długach ſłusznemi prawnemi
zapisy na imiona zbiegłego wnieſionych, chociażby jeſzcze, kto przed
ucieczeniem według zapisów ku dzierżeniu imienia nie przyſzedł,
tak ſię rozumieć ma, iż ten kto ſię z takowymi długami okaże, ma
przyſiąc na tym, że o umyśle jego takowym złym nie wiedząc, tę
summę pieniędzy dał, tak za tym od summy ſwojey oddalon być
nie ma, zachowując w tym przy mocy (b) pierwſze zapisy, jako o
3 tym w Rozdziale ſiódmym niżey opiſano jeſt. §. A gdzieby ſię tra-
fiło, żeby ten, kto do ziemié nieprzyjacielſkiey ucieczе, odbiegł i-
mienia, a przez niego u kogożkolwiek zakupionego, abo takowego,
o któreyby kto jego, bądź bliſkością samego tego imienia, abo ja-
kich krzywd, szkod, z niego uczynionych pozyſkując, wprzód ucie-
czenia jego pozywał, tedy na zakupnym imieniu My Hoſpodar tylko
summy, którą on zbiegły na nim miał, patrzać mamy. A wziąwſzy
summę, imienie temu puſzczone być ma, komu wieczność jego we-
4 dle prawa należeć będzie. §. A o takowe imienie: któregoby bli- Roz: 4. Art: 17. i 48. Roz: 5. Art: 18.
ſkością kto dochodził, abo krzywd, szkod, z niego poczynionych
pozyſkiwał, My Hoſpodar przez Inſtygatora, abo umocowanego na-
ſzego, na tymże Urzędzie, do któregoby on zbiegły był pozywan
rozſprawę wedle prawa pospolitego przyjąć mamy, za obwieſzcze-
niem i złożeniem nam roku przez liſt otworzony tego to Urzędu,
którego będą pozwy o to wprzód zaſzły, który liſt ma być pokła-
dan na tymże imieniu, o które prawo idzie, przed początkiem ro-
kow Ziemſkich, abo Roczkow Grodzkich za ſześć Niedziel, á dzierżą-
cy od Nas takowe imienie, co nayrychley ma Nam o tym liście urzę-
5 dowym dać znać. §. A jeślibyśmy z jakich przyczyn na pierwſze
Roki, abo Roczki ku takiey sprawie nikogo od Nas nie poſłali, tedy
urząd, tę rzecz jeſzcze do drugich Roczkow odłożywſzy, powtóre to
Nam liſtem swym oznaymić ma, a to już będzie Rok zawity, na któ-
ry gdziebyśmy nikogo nie poſłali, urząd ma daley według Prawa
ſłuchając dowodu sądzić i ſkazować, i Nam to liſtem swym sądo-
6 wym oznaymić przez tęż ſtronę żałobliwą. §. A My Hoſpodar jako
będąc ſtróżem sprawiedliwości od Pana BOGA poſtanowionym, u-
znamy-li, z Pany Radami naſzymi, sąd urzędowy ſłuſzny, według te-
go ſię ku ſtronie żałobney zachować będziem winni.

(a) A gdzieby które dobra na Nas ſłuſznie przypadły, á byłby na nich dług, tedy naprzód ma być z tychże dóbr nieodwłócznie takowy dług zapłacony, Conſt: 1588. *Tit:* O Kadukach, *fol:* 458.

(b) Pierwſzego zapiſu ſumma i przezyſku naprzód iść ma, Conſt: 1588. O ważności zapiſu *fol:* 467.

Przywileje o pośledź z Kancellaryey wydane, przed pierwſzemi wagi żadney mieć nie mają 1613. Przywileje na Przywileje, *fol:* 10. na W. X. Lit:

ARTYKUŁ IX. 9.

O ſpokoynym i uczciwym zachowaniu przy Dworze Naſzym Hoſpodarſkim.

Roz: 4. *Art:* 7. Uſtawujemy, Gdyby kto będąc przy Dworze Naſzym á nie poważając przyſtoynie zwierzchności Naſzego Majeſtatu, śmiał tego ſię ważyć, á na kogo drugiego na Pałacu Naſzym targnąć ſłowy byſtremi, uſzczypliwemi, ſławie dobrey i uczciwości Szlacheckiey ſzkodliwemi, á o toby ſię ukrzywdzony do Nas uciekł z żałobą, tedy My o tę rzecz obrażonemu, ſprawiedliwość nieodwłóczną zarazem na zajutrz, a naydaley trzeciego dnia mamy z Pany Radami naſzymi, przy Nas na ten czas będącymi uczynić, i naydzieli ſię w tym winnym, mamy tego za Naſzę winę więzieniem na Zamku ſześć Niedziel karać. A żałobney ſtronie o przymówkę ſprawiedliwość wedle prawa uczynić. §. A ktoby na kogo przed Nami Królem, abo chocia i nie przed oblicznością Naſzą, ale na Pałacu w Zamku, i na Dworze Naſzym, targnął ſię ręką, i dał komu drugiemu policzek, takowy przez urząd Dworu naſzego, ma być zaraz poścignion, i nieſpuſzczając z Zamku, abo Dworu naſzego ſtanowion przed Nami i ſądzon, á naydzie-li ſię z prawa, że on i początek uczynił, i uderzył, za tę winę naſzę ma być karan więzieniem, ſiedzeniem na Zamku naſzym, gdzie będzie wola naſza w tym Pańſtwie naſzym ćwierć roku. A onemu obrażonemu nawiązkę według ſtanu jego ſowito ma zarazem bez ſkładania żadnych Rokow zapłacić. A jeśliby przy policzku rozkrwawił, tedy nawiązkę także ſowito płacić ma, i przez pół-roka więzienie winien cierpieć będzie. §. Ktoby też przed Nami Hoſpodarem korda, ſzablé, abo jakiey inney broni dobył i ranił, ten gardło traci. A gdzieby od tey rany umarł, albo zabit był zaraz, ten gardło i poczciwość traci, á głowczyzna, albo nawiązka ſowito z imienia i majętności jego ma być płacona i odprawowana bez odwłóki. (a) A chociayby kto targnąwſzy ſię na kogo i dobywſzy broni przed Nami nie zabił i nie ranił nikogo, ten rękę traci. A ktoby w Zamku, na Pałacu, abo Dworze tym, gdziebyśmy ſami Oſobą Naſzą Hoſpodarſką byli, na kogo drugiego broni ku zwadzie dobył, takowy chociayby nie ranił, tedy w Wieży na Zamku ćwierć roku bez wſzelakiey folgi karan będzie. A jeśliby ranił, tedy za dowodem rękę traci, á z imienia, albo majętności ruchomey rannemu nawiązka ſowito odprawiona być ma. A jeśliby kto tak ſzkodliwie był ranion, iżby nie mógł być żyw, tedy za takiego rannego Szlachcic i wſzelakiego ſtanu i doſtojeńſtwa człowiek ma być przez nas, albo urząd naſz Dworny ſlubem zawiązan do roſprawy, póki ten ranny z tych ran albo umrze, albo żyw zoſtanie. A jeśliby od

tych ran umarł, tedy ten który ranił z prawa za dowodem gardłem ma być karan, á głowſzczyzna z imienia, albo majętności winnego
4 płacona sowito będzie. §. A gdzieby kto nie tylko na Pałacu i we Dworze, albo w Mieście, na ulicy, albo w domu, i na którym- Roz:
kolwiek mieyscu w Mieście tym, gdzie My sami persona naſzą Ho- 11.
spodarſką będziem, kogo ranił, zbił, albo na śmierć zabił, tedy ten Art:
5 takieyże winie podlec ma, jakoby na Pałacu Naſzym to uczynił. §. 57.
Jeśliżby kto będąc o taki wyſtępek przez urząd Naſz Dworny zakazan nieuſprawiedliwſzy ſię precz zjachał, tedy takowy za dowodem i pokonaniem ſtrony żołobney według prawa ma być z Państwa wywołany, á za uczynek popełniony przed oblicznością Naſzą, albo za ujechanie przez ślub, czci odsądzon. Ale potomkowie za wyſtęp Oyca ſwego żadney winie nie podlegają, tylko ſtronie obrażoney, wedle winy od prawa na imieniu i majętności jego czyniona
6 być ma. §. A ktoby przed zakazaniem ujachał, a o toby do zakazu oczywiſtego nie przyszło, ma po obwinionego Pozew nasz Dworny tylko na dwie Niedziele dan być i kładzion, ten Pozew po
ośiadłego na bliżſzym imieniu jego, (b) á po nie ośiadłego Pozew Roz:
taki wydany ma być przybijan u bram Zamkowych i Mieyſkich, i 4.
przy Kościelech i przez Woźnych obwoływan, i rok jemu ku rospra- Art:
wie także za dwie Niedzieli naznaczając, á nie ſtanie-li i za Pozwem, 98. Roz:
to także wyżey opisane wywołanie i karanie inſze według uczyn- 11. Art:
7 ku przeciw niemu ściągać ſię ma. §. Wſzakże gdzieby szło o ja- 57.
ką rzecz, co ſię czci dotycze, tedy to aż na Seymie z Pany Radami naſzymi tutecznego Państwa sądzić mamy. A będzie-li taki ſwawolny na takim uczynku gorącym poiman, á tenby winę odsądzenia czci i gardła za ſobą ciągnął, tedy takowy, jako ten, ktory sam sobie tym uczynkiem wolność swą Szlachecką zgwałcił, ma być w więzieniu lżeyſzym do Seymu osadzon, á potym na Seymie pierwſzym ku rozſądkowi tey rzeczy ſtawion.

(a) Jeśli przed Nami kord abo miecz wyimie i kogo rani, ma być okrom łaſki karan, á jeśli wyjąwſzy nie rani, na łasce Naſzey, KAZIMIERZ *w Wiślicy* H. P. *fol:9.*
(b) Po nieośiadłego Pozew w Parafiéy ma być kładzion, gdzie miał ośiadłość, abo gdzie ſię rodził, albo gdzie przemieſzkiwa, 1538. *De Impoſſeſſionatis fol: 465.* H. P.

ARTYKUŁ X. 10.

O Pohamowanie chodzenia i ſtrzelania niepotrzebnego z ruſznic, i z łuków przy Dworze Naſzym Hoſpodarſkim, i przy każdym urzędzie Naſzym sądowym.

Jeſzcze (a) My też widząc w wielu ludziach zuchwalſtwa i swo- Roz:
woleństwa zbyteczne, a chcąc to srogością Prawa pospolitego 4.
1 obwarować i zawściągnąć. §. Uſtawujemy, aby żaden jakiego- Art:
kolwiek ſtanu będąc, nieśmiał przy Dworze tak Naſzym Hospodar- 64.
ſkim gdzie kiedy Dworem Naſzym mieſzkać będziem, tak na Pałacach jako na Dworze Naſzym jako i po Mieście zbroyno, i z żadnemi innemi broniami chodzić, zwłaſzcza z rusznicą, harkabuzem, z

łukiem, i z żadną inną ſtrzelbą, okrom miecza, korda, szablé, szpady i inſzey ręczney broni. Y dla tegoż każdy przyjeżdżając do Miaſta tego gdzie mieszkać będziemy, winien będzie ruśnicę przed Miaſtem wyſtrzelić, i ſkoro przyjechawſzy ruśnicę, harkabuzy, łuki i inną ſtrzelbę w gospodzie pochować, i z nimi po Mieście, i na Pałac do urzędów naſzych, tak w dzień jako i w nocy chodzić, i ſtrzelby żadney na Mieście i w gospodzie czynić nie mają. A gdzieby kto kogo jaką ſtrzelbą na Pałacu abo na Dworze naſzym Hoſpodarſkim ranił, ten z prawa za to gardłem karan być ma. A jeśliby kto kogo w Mieście na ulicy, abo w goſpodzie ſtrzelbą ranił, ten ma w Wieży nadnie puł-roka ſiedzieć, i rany sowito płacić. A jeśliby na Pałacu, abo na Dworze naſzym, tam gdzie My Dworem naſzym będziem, á ſtrzelbą zabił, taki poczciwość i gardło traci, wſzakże to dzieciom i potomkom jego nic ſzkodzić nie będzie, tylko głowſzczyzna z imienia, abo majętności jego płacona być ma. A jeśliby kto kogo w Mieście tym gdzie My Hospodar Dworem naſzym będziem, na ulicy, abo w goſpodzie ſtrzelbą jaką zabił, ten gardłem karan, á dzieciom, abo bliſkim zabitego głowſzczyzna trojaka, wedle ſtanu jego z imienia i majętności takiego mężobóycé płacona być ma.
§. A ktoby nad tę uſtawę i zakaz Naſz śmiał z ruſznicą, abo z łukiem po Mieście, abo do Dworu Naſzego przychodzić, chociayby z niey nie ſtrzelał, nie ranił, nie zabił, przecie taki broń tę na Urząd Naſz traci, á ktemu winy na urząd Marſzałka naſzego, abo temu urzędu, do któregoby z bronią taką przyſzedł, winien będzie dwanaście kop groſzy zapłacić, i póki to zapłaci w więzieniu ſiedzieć, á ktoby nie miał czym winy tey zapłacić, ten Niedziel dwanaście w więzieniu ſiedzieć ma. Wſzakże dla naprawy do rzemieślnika ruśnice nie nabite á łuki nie nałużone bez ſtrzał, przynoſić i nazad odnoſić wolno. A około przyciągnienia do rosprawy w takim obwinieniu My Hospodar i urzędy naſze Dworne zachować ſię mają według Artykułu wyżey opisanego w tymże Rozdziale dziewiątego. 2
§. A iż urzędy naſze sądowe za poruczeniem naſzym ſzafując sprawiedliwością ludzką mieyſce naſze Hospodarſkie zaſiadają. (b) Przeto beśpieczność ich warując, chcemy mieć, aby takiże pokoy z ſtrony nie używania tey ſtrzelby pomienioney był zachowany zawżdy, tak przy ſądziech Grodzkich, Ziemſkich, jako i Podkomorſkich i Kommiſsarſkich. A przeciw wyſtępnych z tey uſtawy przy urzędziech naſzych takie karanie ma być wykonywane, jako tu w tym Artykule niżey opiſano. To jeſt: gdzieby kto z ruśnicą, abo z łukiem po Mieście chodził, abo do urzędu naſzego sądowego przychodzić śmiał, chociażby z niey nie ſtrzelał, nie ranił, nie zabił, taki takąż winą karan być ma, jakoby to przy Dworze naſzym Hospodarſkim uczynił, których w in jeśliby zarazem zapłacić niechciał, tedy to na imieniu jego porządkiem Statutowym odprawiono być ma. (c) 3
§. A ktoby z ruśnice, abo z łuka, i jakąkolwiek ſtrzelbą ranił kogo bądź na Mieście, w gospodzie, abo przed sądem, ten ma nawiązkę ſowitą wedle ſtanu rannego za dowodem z rozſądku tegoż urzędu, pod 4

którego odprawowaniem ſądow toby ſię ſtało, zapłacić, będąc winien ku rosprawie ſtanowić ſię zarazem za zakazem urzędowym: A ktemu za to ſwowoleńſtwo w Wieży ziemney ćwierć roku ſiedzieć w Dworze naſzym ſądowym tegoż Powiatu. A ktoby przez zakaz nie uſprawiedliwiwſzy ſię ujachał, abo więzienia podjąć niechciał, ten gdy będzie o to pozwan na rok pierwſzy zawity, do tegoż urzędu, pod którego ſądem to ſię ſtanie, ſowitey winie wzwyż mianowaney podlegać ma. A gdzieby i za pozwem nie ſtał, abo i ſtanąwſzy, á prawem w tym przekonany będąc, doſyć ſkazaniu urzędowemu z ſtrony więzienia czynić niechciał, ten na wywołanie do nas Hospodara odeſłan być ma; á z Kancellaryey naſzey zarazem wywołanie ma być dane, wywoływając ze wſzyſtkich Państw naſzych, i poſtępek przeciwko niego ma być czynion, jako w inſzych Artykulech o wywołańcach jeſt opiſano. Roz: 1. Art: 1.

5 §. Jeśliby kto taką bronią z ruśnice, abo z łuka, i jakążkolwiek ſtrzelbą zabił, á byłby na gorącym uczynku pciman, abo za zakazem urzędowym w prawo ſię wdawſzy, á ſłuſznym prawnym dowodem w tym przekonan, takowy gardło traci, á głowſzczyzna trojaka wedle ſtanu zabitego dzieciom, abo bliſkim jego, z majętności onego mężobóyce leżącey i ruchomey płacona i odprawowana być ma. Y gdzieby ſię to ſtało pod urzędem Ziemſkim na Rokach Ziemſkich; tedy takiego na gardle ſkazanego urząd Ziemſki, i Sąd Podkomorſki i Kommiſſarſki, ma do urzędu Grodzkiego na pokaranie według uczynku jego odeſłać, á urząd Grodzki winien będzie to wypełnić, folgi w tym nieczyniąc pod przyſięgą swą na Urząd jego uczynioną, á jeśliby taki obwiniony przez zakaz nie uſprawiedliwiwſzy ſię precz zjachał, ten będąc pozwanym do Urzędu Grodzkiego, i prawem ſłuſznym przekonany, także gardło tracić ma, á głowſzczyzna czworako odprawiona być ma na majętności jego. A gdzieby i za pozwem nie ſtał, ten już tym ſamym uczynkiem i niepoſłuſzeńſtwem ku prawu, nie tylo gardło, ale i cześć tracić będzie, za odeſłaniem urzędowym z rozſądku Naſzego Hospodarſkiego, i Panow Rad tego Państwa na Seymie, za dowodem ſtrony powodowey według prawa na koniec uczynionym tamże przed urzędem naſzym Grodzkim, na onym roku zapozwanym. A nieoſiadły człowiek w tym Państwie naſzym, gdyby bądź u Dworu naszego Hospodarſkiego, abo pod urzędem naſzym którym ſądowym w którą winę wzwyż mienionych popadł, á nieuſprawiedliwiwſzy ſię przed zakazem, abo i po zakazie urzędowym, abo po sprawie i ſkazaniu dosyć nie uczyniwſzy, i więzienia niewykonawſzy precz odjachał, takowy gdziekolwiek może być pod którym urzędem poścignion, tam przez ten urząd za okazaniem ſądowym na liście przewodu prawnego onego urzędu od którego zniknął, temi winami wyżey opiſanemi wedle ważności wyſtępku ſwego karan być ma. A gdzieby ſzło o uczynek krwawy o zabóyſtwo, takowy nieoſiadły za daniem ſprawy od urzędu naſzego, pod którym ſię to ſtanie, pocżciwości i gardła przez nas Hospodara na Seymie odsądzon być ma, á za rany wywołaniem z Państw naſzych karan będzie.

(a) W Koronie ktoby na Seymach, zjazdach, Rokach, jednaniu, z rusznicą chodził, 200. grzywien ma być karany, á nieosiadły rok w Wieży siedzieć ma, *sub pœna infamiæ*, 1611. Deklaracya beśpieczeństwa pospolitego, *fol: 3.* i na W. X. Lit:

(b) Na zjezdziech Ziemskich, Grodzkich, Podkomorskich i Seymikach, także ktoby kogo w Kościele, abo w domu jego z rusznicé ranił, abo zabił *facto termino*, wolno pozwać do Grodu: jeśli się pokaże z Inkwizycyéy winnym, ma dosyć uczynić *sub pœna banitionis*, á ludzi prostego stanu, urząd Grodzki i Mieyski (zostawując przy mocy Statut Turoński, o gwałty w Miastach przez Szlachcica popełnione) ma imać i gardłem karać, Const: 1611. Deklaracya pospolitego beśpieczeństwa, *fol: 3.* i na W. X. Lit: ta Const: ściąga się.

(c) Const: W X. Lit: *Anni 1601. fol: 759. Tit:* O Rusznicach to mieć chce, ktoby z jakieykolwiek strzelby zabił, abo ranił, *securitatem Judiciorum violando* pod czas Sądów Trybunalskich, Ziemskich, Grodzkich, i innych pospolitych zjazdach, *ipso facto sine evasione* gardłem *& pœna infamiæ* karany być ma.

ARTYKUŁ XI. 11.

Ktoby przeciw wyrokowi Naszemu mówił.

Też (a) ustawujem, kiedybyśmy My Hospodar z Pany Radami naszymi z wyroku naszego skazanie uczynili, á ktoby śmiał przeciw temu wyrokowi naszemu, i po skazaniu co przeciwnego mówić, tedy takowy jakiegożkolwiek stanu człowiek tak wysokiego jako i niższego ma siedzieć na Zamku naszym sześć Niedziel, á to nikomu nie ma być odpuszczono. (b) 1

(a) 1564. Miesiąca Marca ostatniego dnia 1589. O utwierdzenie Dekretów, ktoby się przeciwił Dekretowi 100. grzywien płacić połowica stronie, á połowica do Skarbu, á Prokurator tydzień w Wieży siedzieć ma 1578. 1607. o Dekretach Trybunału.

(b) Referendarze terminaty Dekretów podpisywać i do Kancellaryey odsyłać mają Dekretów zgodnych nie mają podpisować ani przyimować. Const: 1641. *fol: 7. & 8. Tit:* O porządku.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby z przygody do ziemi sąsiad Naszych uciekł, i o dawaniu takim Gleytu, ktory wiele razy ma być dawan.

Roz: 4. Art: 20. Roz: 1. Art: 4.

Ustawujemy (a) też, jeśliby kto z jakiey przygody przypadłey, 1
krom obrażenia Majestatu naszego i zdrady Rzeczypospolitey,
zjachał do ziemi sąsiada Naszego, wyimując ziemię nieprzyjacielską, taki poczciwości i gardła, ani imienia nie traci, jedno ma się temu sprawować, od kogo będzie obwiniony, i łaski naszey przenaydować za gleytem naszym. (b) A ten Gleyt nasz na urzędziech i wszędzie, gdzie się obracać będzie, á osobliwie po Miastach, targach, i przy Kościelech ma dawać, obwoływać, i przybijaniem cedul oznaymować, i rok wyiścia Gleytu opowiadać, á to dla tego, aby sobie tym lepszą beśpieczność mieć mógł. A jeśliby w tym czasie nie przeprawił sobie łaski naszey Hospodarskiey, i temu, komu zawinił, nie sprawił się, tedy mają takiego z granic Państwa naszego, za tymże Gleytem naszym przepuścić, lecz nie do ziemié nieprzy-
Roz: 4. Art: 31. Roz: 3. Art: 51.
jacielskiey, à to mają czynić przed wyiściem Gleytu. §. A nam Ho- 2
spodaru wolno będzie Gleyt dalszy dać jeszcze raz drugi, á nayda-
ley i trzeci, jakoby się od wywołania przed rokiem i sześćma Niedzielmi za tymi Gleyty wywołany z stroną swą przeciwną rozprawił, i łaskę naszę Królewską sobie przejednał. Y chociayby kto więcey nad to Gleytow (c) z Kancellaryéy naszey odzierżał, takowy Gleyt żadney mocy i ważności, jako ku zwłoce sprawiedliwości otrzyma-

3 ny, mieć nie będzie. §. Tożfię ma rozumieć o dawaniu Gleytów i tym, którzyby za nieftaniem fwym przed nami Hospodarem, abo przed sądem główuym, bądź też do sądu Grodzkiego Ziemfkiego, abo za niepoftąpieniem w wiązania według tego Statutu (d) do wywołania przychodzili. (e) *Vide Roz:* 11. *Art:* 4. *Roz:* 4. *Art:* 30. *i* 96.

(a) Jeśliby kto za przygodą albo dla niebeśpieczeńftwa z Pańftwa wyjachał czci nie traci. oboyga płci ludziom. Gleyt ma być dany, aby fię usprawiedliwił, albo sprawiedliwości profił. *Jan Albrycht* 456. H. P. 556.

(b) Ten, który otrzymywa Gleyt, pozwawfzy do znieficnia Bannicyey, ma okazać, iż żadnego poftępku prawnego nie omiefzkał czynić o zły przewod prawa, á gdzie nie okaże tego, Gleyt nic nie waży, Conft: 1557. *fol.* 9. V. Podniefienie.

(c) Bannicye i Sublewacye z Kancellaryey W. X. Lit: Pieczętarze dawać mają 1598. O Banicyach *fol:* 695. Gleyty na Bannicye *ex perfonali controverfia* w Trybunałach approbowane nie mają być wydawane, á wydawane nie mają być ważne, *fol:* 12. *Tit:* O Sublewacyach.

(e) Kto będzie wywołany w Litwie, abo w Koronie, ten w Litwie, jako i w Koronie nie ma być przyjęty. 1589. *Infames & profcripti fol:* 530.

(d) Jako Banit ma Bannicyą w Trybunale z fiebie znofić, Conft: 1616. *fol:* 7. Conft: 1641. *Tit:* O znofzeniu Banniciey.

Znowu poftanowiono, że Bannit & *infames publicati*, na których Kondemnaty na Seymie, w Trybunale Koronnym, lub W. X. Lit: i w sądach infzych *minoris fubfellii* ftanęły, mieyfca i protekcyey nigdzie mieć nie mogą. Conft: *Anni* 1659 *fol:* 47. *Tit: Infames.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, De falvo conductu.

1 Też (a) uftawujemy, jeślibyśmy My Hospodar Gleytem swoim kogo ubeśpieczyli, á tenby Gleyt jawnie i znacznie był obwołan, za którymby on obwiniony na sprawę do nas, abo do urzędu nafzego przyjachał, á ktoby takiego pod tym czalem ranił, tedy za rany sowitą nawiązkę płacić, á za złamanie Gleytu, puł-roka na dnie w Wieży fiedzieć ma. A jeśliby zabił bez jego początku i przyczyny, taki sam ma być karan gardłem, jako ten, który (b) Gleyt nafz Hospodarfki zgwałcił, á głowfzczyzna fowita z majętności jego leżącey i ruchomey, dzieciom, abo blifkim jego ma być
2 płacona. §. Tymże obyczajem, ktoby za Gleytem przyjachawfzy, *R.11.*
á sam spokoynie i fkromnie fię nie zachował, i kogo bez dania *A.10.* *R.4.*
przyczyny, á nie w obronie zdrowia swego ranił abo zabił, i jaki- *A.63.*
kolwiek gwałt uczynił, ten fam fobie Gleyt złamał, i za taki uczynek i swowoleńftwo fwoje, cześć i gardło traci, á o to nie będzie-li poiman na gorącym uczynku, Pozew iść ma do Grodu na rok zawity, i zoftanie-li w tym sprawa winnym, tedy urząd Grodzki na gardło
3 go ma fkazać. §. A gdzieby takowy po uczynku zniknął, precz *R.4*
zjachał nie rozprawiwfzy fię, takowy cześć traci, i ma być wywołan *A.29.*
wiecznym wywołaniem ze wfzyftkich Pańftw nafzych, żeby fię do nich nigdy nie wracał. A gdzieby fię takowy gdzie w którym Pańftwie nafzym znalazł kiedykolwiek, przecie to karanie wyżey pomienione przez urząd nafz Grodzki, pod którymby był przyścignion wykonano być ma. A głowfzczyzna, rany i fzkody na imieniu mają być odprawione, abo w niedoftatku imienia na majętności ruchomey, jeśliby która w Pańftwie nafzym zoftała. A toż fię ma rozumieć i o Poflach Cudzoziemfkich, którzy do nas Hospodara w Pofelftwie przyjeżdżają.

(a) W winę Gleytowego liſtu żaden nie wpada, jedno za takowym, który będzie obwołan, i któryby ſię onym jawnie bronić chciał *Zygmunt w Krakowie.* 1539. H. P. *fol:* 557.
(b) Poddanym przeciwko Panom, ani osobom Prywatnym przeciwko Szlachcie, *Gleyty* da- wane być nie mają, Conſt: 1588. *fol:* 468 *Vide Conſt:* 1560. *fol:* 5. §. Gleyty żadne.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Mandaciech, w których rzeczach z Kancellaryey Naſzey mają być dawane.

R. 3. Naprzód (a) Mandaty mają być dawane, o obrażenie Majeſtatu 1
A. 11 naſzego Hospodarſkiego, i o zdradę Rzeczypospolitey. Też
R. 4. ktoby w Woyſku kogo zabiwſzy, abo gwałt jaki, co nieſie za
A. 65. sobą winę krwawą, uczyniwſzy uciekł. Ktoby też pokoy pospolity
wzruſzył, jako jeſt wyżey w Artykulech o obrażenie Majeſtatu na-
ſzego Hospodarſkiego ſzerzey opiſano. Ktemu, gdzieby kto na Pa-
nów Rad naſzych Wojewód, Kaſztelanów, Staroſt, Podkomorzych,
i na urząd sądowy Grodzki abo Ziemſki, abo Kommiſſarſki, będącym
na sprawach naſzych Hospodarſkich i Ziemſkich, abo na sądzie ſie-
dzących, á nie poważając mieyſca Zwierzchności naſzey Hospodar-
ſkiey targnął ſię ręką, i kogo z tych ſtanów wyżey mienionych ra-
nił, abo zabił, tedy takowy ma być pozywan przed nas Hospodara
Mandatem naſzym na Seym, á tam na Seymie z rozſądku naszego,
gdzie ſię to pokaże, cześć i gardło traci A gdzieby nie ranił, ani
zabił, jedno ſłównie obelżył, tedy taki ma być pozwan do sądu głów-
nego Trybunalnego, á ten sąd za dowodem ſłuſznym ma go ſkazać
na więzienie do Wieży na ſześć Niedziel, które więzienie nie ma być
R. 3. odpuſzczone. §. (b) Też liſty Mandaty nasze mają być dawane w 2
A. 33. i 50, rzeczach i pożytkach ſtołu i ſkarbu naſzego Hospodarſkiego nale-
R. 4. żących, to jeſt, o dochody i pożytki z dóbr naſzych przychodzące, i
A. 33. czynienia z nich liczby. Y też o krzywdy i ſzkody poddanych naſzych
od Urzędników naſzych, któreby ſię ſtały z ukrzywdzeniem ſkarbu
naſzego od Urzędników naſzych. Jeſzcze też Mandaty mają być da-
wane w tych rzeczach, o których w Trybunale, to jeſt, w Artykule
głównych sądow, do Mandatow naſzych droga jeſt ukazana, ktemu
też Mandaty mają być dawane o myto, gdzieby Staroſtowie, abo
Dzierżawcy naſzy, abo Mytnicy naſzy Hospodarscy, myto nowe nie
bywałe jakimkolwiek nazwiſkiem nazwane w Mieściech, we wſiach,
na drogach, na mościech, i targowe na targach wymyślali i brali, abo
nad uſtawę i przywileja naſze myt podwyżſzali, i wyciągali, abo od
podwod naſzych Hospodarſkich i Szlacheckich myto po drogach i
Miaſteczkach brali, (c) za Mandatem każdy rok ma być zawity po-
kładan, od podania oczywiſtego, abo położenia na imieniu Manda-
R. 4. ta. §. Jeśli będziem w tuteyſzym Pańſtwie za cztery Niedziele, á je-
A. 30. śli za granicą tego Pańſtwa będziem za ośm Niedziel, á o inſze ża- 3
dne rzeczy, krom tych wyżſzey pomienionych, i w Trybunale opiſa-
nych Artykułow, mandaty nikomu kwoli z Kancellaryey naſzey nie
mają być dawane, á jeśliby były wydane, tedy ſtrona o inſzą rzecz,
krom tych mianowanych, Mandatem naſzym pozwana będąc nie
powinna będzie przed Nami ſtanowić ſię, á za nieſtaniem, żadna

ſkaźń i odprawa na takiego dawana być, i wydana mocy żadney
mieć nie ma, dla czego Pieczętarze i Piſarze naſzy poſtrzegając w tym
doſtojeńſtwa i powagi Majeſtatu naſzego, i zatrudnienia ſprawiedli-
wości ludźkiey mają tego pilnować, aby nad to zamierzenie, Manda-
4 ty z Kancellaryey naſzey nie wychodziły. §. (d) A jeśliby pozwa-
ny przed nami ſtanął o to, że go nieſłuſznie Mandatem pozwano o-
kazał, tedy ten, kto kogo wyzwał, ſam, abo Prokurator jego nie
schodząc z prawa ma zapłacić winy ſto kop groſzy, którey winy po-
łowica ſtronie, á druga połowica do ſkarbu naſzego być ma. A co ſię R. 4.
tknie brania myt przez Xiążąt, Panów, Szlachtę, na imionach tak A. 12.
podróżnego, jako i targowego myta, także i na przewoziech, bądź
nowych niezwykłych bez daniny naſzey, abo też podwyżſzając nad
Uſtawę, i Przywileje naſze, takowych, ktoby to uczynił, wolno będzie
pozwać o to do sądu Ziemſkiego tego Powiatu, w którym ſię to
dziać będzie na rok zawity według Artykułu dwudzieſtego dziewią-
tego, w tymże Rozdziale opiſanego. (e) A krom tych przyczyn, tak
Mandaty, jako i Pozwy naſze, żadne za Dworem naſzym nikomu
dawane być nie mają.

Pozwy i Mandaty zadworne, na Ziemſkich Membranach wynieſione, są znieſione, Conſt: *Anni 1611. fol: 47. Tit:* O Pozwiech Zadwornych.

Evocatio Szlachcica za Dworem Mandatem K J M· *mulctatur pœna* kop 200. Litt: Winy i wſzyſtkie nakłady pozwanego *prævio Juramento ipſius in inſtanti* u tegoż Sądu Zadwornego *decerni debent Conſt: Anni 1598. fol: 698. Tit:* O Pozwiech Zadwornych W. X. Lit:

Mandaty ſine Delatore o Dobra Króla J.M. nie mają być dane *Ibidem.* Jnſtygatorowi wolno pozwać *ſine Delatore* o Dobra K J.M. i o Prowenta *Ibidem.*

(a) 1557. Inſtygator nie ma pozywać za Dworem, albo na Seym, tylko o rzeczy oſobne Zwierzchności, pożytkom, i imionom Naſzym należące, pod winą 100. grzywien §. Naprzód 1557. Roz: 4. Art: 3. O karaniu wyſtępnych, 1592 1598. O Pozwiech Zadwornych W. X. Lit: O Prowenta Królewſkie 1567 *fol: 133. Tit: Fiſcus* może pozywać.

(b) Po śmierci Staroſty abo Dzierżawcy Spiſow Inwent: luſtrow: Prowentow, Arendy, &c. Skarbowi ſłużące, Podſkarb: W.X. Lit: należą, i kogo on użyje do tego 1607. O urzędzie Podſkar:

Pozwy Zadworne *ratione Injuriarum*, które Sądowi Ziemſkiemu, abo Grodzkiemu należą, nie mają być wydawane, oprócz różnic między Mieyſkiemi á Szlacheckiemi gruntami Conſt: 1631. *Tit:* O Mandatach.

(c) Kto nie wnieſie raty z Dóbr K. do Skarbu, *forum* za Dworem, *termino.* Niedz: zawity, pod utraceniem dzierżawy i bannicyey sowito zapłata. O Proceſſie Skarb: 1607. na Xſtwo Lit:

(d) Ktoby nieſłuſznie kogo za Dworem pozwał, 200. kop zapłaci obżało: 1598. O Pozwiech za Dw: X. L. odprawę Staroſta uczyni w 6, Niedziel pod dwojakim karaniem przeciw niedbal: Staroſt: opiſanym.

(e) O dobra frymarkowe, Król ma sądzić w Litwie, i takowe sprawy do Króla odſyłane być mają. Conſt: 1589. *fol: 531.*

Pozwy abo Mandaty, w ſprawach do sądzenia Seymu należących, tygodniem przed Seymikami przed Seymowemi podawane być mają w tym Grodzie, *ubi bona conſiſtunt citati* i relacya podania zeznana być powinna, a tę relacyą Aktor sam *coram actis* w tym Grodzie *approbare* powinien, który Mandat na Seymiku pomienionym przedrukowany, i od Marſzałka konnotowany być ma. Conſt: *Anni 1667. fol: 64. Tit:* Kontumacye Seymowe Koronie i W.X. Lit:

ARTYKUŁ XV. 15.

O pozywanie Szlachty, o zabranie bezprawne imion gruntow Naſzych Hoſpodarſkich.

1 Ktoby (a) z poddanych Naſzych tego Państwa Wielk: Xięſtwa R. 3.
Litew: jakiegokolwiek ſtanu będąc, co dóbr naſzych Królew- A. 33.
ſkich, ludzi, gruntow i inſzych pożytkow bezprawnie i bez i 50. R. 4.
daniny naſzey, zabrawſzy zatrzymał, abo coby potym za Panowa- A. 83.
nia naſzego do ſtołu naſzego spadało, á to byłoby zatajono, tedy w

takich rzeczach Wojewodowie, Staroftowie i Dzierżawcy nafzy mają takowych dzierżących własność nafzę imieniem nafzym Królew-
R. 4. A.56. R. 3. A. 11. i 50. fkim przed Nas Króla pozwać. §. (b) Za którym pozwaniem je- 2
śliby fię on Szlachcic na Kommifarze brał, tedy My z ftrony nafzey
Kommifarzów wysłać powinni będziemy. A Szlachcicowi Kommifarzow także z ftrony fwey wywieść wolno, i gdzieby fię ci Kommifarze z obu ftron zgodzili, już appellacya do nas nie ma być. A jeśliby fię nie zgodzili, tedy już do Nas Hospodara appellacya obiema ftronom wolna, á My za tą appellacyą tu w Wielkim Xftwie Lit: sądzić będziem z Pany Radami nafzymi, którzy przy nas będą. (c)

(a) Dzierżawca gdy Dobra K. komu przedał, zbył, zafrymarczył, zoftawił, K. Poffeffora, á Poffeffor zaftępcę patrzeć ma *forum* za Dworem 1562. O zaftępcy wyjąwfzy ktoby miał Konfens K.J.M. któreby fię Prawu nie sprzeciwiły 1550 A iż wiele. Dobra Szlacheckie W. X. Lit: przed Unią wieczne ktoby fobie uprofił, i to do Prawa przywodził, za pokazaniem wieczney dyspozycyey u tegoż Prawa pozwanemu, Tyfiąc złotych odliczyć powinien. *Contumax Actor pœnæ banitionis* podlega Konft: 1633. *fol*: 39. *Tit*: O Dobrach.

(b) Kommisarze na rozeznanie dóbr: K. á Szlachec: wyfyłani być mają, 1550 aby też co raz, á ktoby Kommisarze niefłufznie pozwał każdemu 14. grzywien sowito ma płacić, 1557. á w Kor: gdyby Kommiff: na rok nie przyjachał podpifawfzy fię na lift Obwiefzcz: 100 grzywien płacić, wyjąwfzy choroby za przyfię: *forum* na Tryb: mogą też być w onym Powiecie nieofiedli 1588. O Kommiff:

(c) Konftytucya X. L. *Anni* 1607. *fol*: 859. *Tit*: O Metrykach warowano, iż z Metryk, albo Kfiąg Kancellaryi Królewfkiey, o majętność swą dziedziczną pod pretextem dóbr K.J.M. albo R. P. nikt rufzany i gabany być nie ma. Konft: *unionis* 1569. *R*. 3. *Art*: 12. 43. 45.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Ktoby Lifty albo Pieczęci Nafze Urzędowe fałfzował, czym ma być karan. Falfitas.

Kiedyby kto lifty, abo Pieczęci nafze fałfzował, abo na kfztałt 1
ręki nafzey, tak też Kanclerza, Podkanclerzego i Pifarzów nafzych Dwornych, Ziemfkich, Grodzkich, i Podkomorfkich tego Państwa Wielkiego Xięftwa Lit: Lifty abo Przywileja jakie zmyśliwfzy podpifował. Abo ktoby też Pieczęci nasze i urzędów nafzych sobie rył, u fiebie ich chował, i ich używał, taki z Prawa za okazaniem, jawnością pewną i dowodem flufznym niczym infzym,
tylko na gardle ogniem karan być ma. §. Ktemu, jeśliby też kto 2
wypisy i Pieczęci urzędowe przeprawował, Teftamenty, Zapisy, Cerografy na długi, lifty na zaftawy fałfzował, abo odbierając Pieczęci od liftow ku drugim przykładał ku pomocy i pożytku sobie, á ku fzkodzie ftrony fwey przeciwney, á toby fię na prawie nalazło i okazało, ten tę rzecz, o co te lifty idą, i o co za nimi prawo wiedzie
R. 11. A. 37. i 38. traci, i gardłem przecie za to ma być karan. §. (a) A ktoby lifty 3
fałszowane na jaką rzecz nabytą okazał, któreby po czyjey śmierci z imieniem, abo z czymkolwiek do rąk przyfzły, i z takimi lifty czego używał, abo jefzcze pozyfkował, ten bliżfzy przyfiąc na tym, iż takie (b) lifty po śmierci tych, od których fię mu doftały z imieniem, abo którąkolwiek rzeczą doftały fię, i za tym to ftronie poczciwości i gardłu szkodzić nie będzie. A o tę rzecz, o co prawo idzie przecie może mówić, i prawem poftępować, i ku liftom mówić, jeśli będą przeciw prawu, ale nie dotkliwie. A gdzieby kto

przyśiądź na tym niechciał, ten jako imienie i każdą rzecz, na co te listy należą, traci, tak i sam gardłem karan być ma.

(a) Kiedyby kto listy w fałszu podeyrzane na sądzie pokładał, ma mianować 18. Szlach: osiadł: wiary dobrey i całey, z których przeciwnik ma 6. obrać, á ci przysięgą, że nie fałsz powod 14. grzywien stronie, á Sądowi 3. zapła: *Zygm: w Krakow*: 1552. H. P. 272.

(b) Ważność zapisów, i pierwszość nie od daty, ale od przyznania idzie Konst: 1588. *fol: 768*.

Ktoby pod cudzym imieniem fałszywe Rekognicye czynił, abo Prokuratorem się być mianował, ma być karany, jako gwałtownik domu *Stat: Sigm: 1583 fol: 76*. O fałszywym zeznaniu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O fałszowaniu monety, o Myncy i o Złotarzach.

1 Też ktoby (a) monetę naszę fałszował, przeprawował, i obrzezował, tak też Mincarze naszy, którzy złoto, srebro, i inszą materyą należącą i przysłuchającą ku Myncy fałszowaliby, zlewali, mieszali ku pożytkowi swemu, á ku szkodzie Rzeczyposp: á tegoby się na nich doświadczono, ci mają być na gardle ogniem karani bez miłosierdzia.
2 §. Po temuż i złotarze, którzy złoto, srebro fałszują i między to mieszają, miedź, cynę abo ołów, á w tym byliby doznani, tedy sami na gardle ogniem mają być karani, á z ich majętności temu, komu szkodę uczynili, ma być płacono. Wszakże robota ta i materya, bez któreyby rzemiosło to ich sprawowane być nie mogło, według zwykłości tey, to fałszem rozumiano być nie ma.

(a) Szlachcic o fałsz powołany, á pokazałoby się to nań, gardło traci, dobra zabrane, á te nikomu dawane być nie mają *Zygm: w Krakow*: 1527. H. P. 84.

1598. 1601. 1607. O fałszywey monecie, może być człowiek prostego stanu delatorem i X. L. 1611. na Banity i zabranie majęt: delatorowi połowica, 1616. Podskar: ma doglądać.

Moneta Lit: jako dobra, wszędzie ma być brana, Konst: 1588. *fol: 471. Tit*: O Monecie.

Monety obcey wnosić, krom Czerw: złotych i Talerów, á swojey z Korony wywozić nikt nie ma *sub pœna Confiscationis & vitæ ex informatione Regia irroganda Const: 1620. fol: 11*. *Tit*: Moneta.

Moneta *exotica* nie ma być udawana *sub pœna Confiscationis summæ & 100. Marc: forum quodvis Offic: & Judic: sine appellat: Const: 1631. fol: 13*. O Menicy.

Na fałszerzów Menice, winy opisane, *in toto* reassumowano, zlecają Starostom, aby przeciwko nym, według praw dawnych, postępowali *Const: Anni 1659. fol: 13. Tit*: O Menicach.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Nie ma nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy sam za się.

1 Ustawujemy (a) też, iż nikt ni za czyikolwiek uczynek nie ma karan i skazowan być, tylko ten, który sam, w czym winien zostanie, gdyż tego prawo Boże i sprawiedliwość Chrześciańska uczy, jakoż tak chcemy mieć, aby ni Ociec za syna, ani syn za Oyca, krom obrażenia Majestatu naszego i Rzeczyposp: zdrady, jako o tym wyżey około tego jest opisano, ani żona za męża, ani mąż za żonę, także brat za brata, Ociec i Matka za córkę, córka za Matkę abo Oyca, siostra za siostrę, i żaden przyrodzony, i sługa za Pana, Pan za sługę, i żaden inszy, ni za czyi występek i uczynek nie był karan, tylko każdy sam za swóy występek ma cierpieć i karan być.

(a) Ociec za występki synowskie, ani syn za Oycowskie, nie ma być karan, H. P. *fol: 555*.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby wiele za mało uprosił, abo bez daniny wziął.

R. 9. A. 3. Ktoby (a) też wiele za mało uprosił, á toby nań słusznie u pra- 1
wa było przewiedziono i znaydziono więcey niżli uprosił, ta-
ki tę wysługę swą od nas daną wszystkę traci. A ktoby i do-
brze uprosił, á bez daniny naszey co ktey wysłudze swey wziął, i kte-
muż przywrócił, przed się tę wysługę i to zabranie traci, á spada to
zaś na Rzeczposp: i na nas Hospodara. (b) A ktoby ku oyczystemu
imieniu swemu, ludzie, abo ziemię, puszczą, łowy i jeziora bez da-
niny naszey zabrał, á toby się u prawa pokazało, tedy ma każdego
człowieka, jako wiele wziął swymi oyczystymi nawiązać, i ziemiami,
R. 3. i każdą ziemię ziemią. §. (c) A wszakże nie na gołą powieść i 2
A.50. obmowę, ale za oglądaniem i wywiedzeniem słusznym i sprawiedli-
R. 4. A.83. wym prawnym postępkiem i dowodem przez ludzi cnotliwych i
wiary (d) godnych Kommisarzow tubylcow, równością prawa, je-
dnakimi dowodami, wdając się My Hospodar w takie rzeczy o
grunt ziemny, i w równe prawo z Szlachtą, jako o tym niżey opisano.

(a) Używanie dóbr Król: bez woley jego dzierżący, dobra traci 1550. A iż wiele Dzierżący zastęp: ma patrzać. 1562. O Zastępcy.

(b) Dobra Rzeczypospolitey do których, abo puszcz i jezior *Ordo Equestris* zdawna ma wstępy *in eodem usu* zostawają *casu differentiarum cognitio per Commissarios* ma być, *Const: 1633. fol: 72. Tit:* O wchodach.

(c) Z Metryk na dobra Dziedziczne dowod nie ma iść, *Const: 1607. fol: 589. Tit:* O Metrik:

(d) Między Dobrami Królewskiemi, á Ziemskiemi Król Kommissarzów naznaczać ma, á ktoby co *extraordinarié* otrzymał, nieważno, *Const: 1633. fol: 4. Tit:* O Różnicach.

ARTYKUŁ XX. 20.

O rzecz ziemną między imiony Naszymi Xiążęcymi Pańskimi, Szlacheckimi, My Hospodar tym jednym prawem sądzić się mamy.

R. 9. Też My (a) Hospodar, obiecujemy i chcemy, aby to przez 1
A.12. Nas i potomkow Naszych wiecznie było trzymano, iż gdzie-
R. 3. A.68. by się trafiło w imionach Naszych spor i różnica między grun-
R. 4. ty Naszymi, i też między grunty Kościelnemi podawania Naszego.
A. 3. A także między grunty Naszymi á Szlacheckimi, i między temi
imiony, które wyszły z daniny Naszey docześnie, iż w tey rzeczy
ziemney mamy My i potomkowie Naszy Wielkie Xiążęta Litewskie,
także jednym prawem, jako i poddani Naszy Wielkiego Xięstwa są-
dzić się, á nie inaczey, á czyi dowod słuszny będzie wedle prawa,
ten ku dowodu przypuszczon ma być. §. (b) A gdzieby Nam z 2
prawa od Podkomorzego, abo od Kommissarzów dowod był skazan,
tedy ten Szlachcic na mieysce Starościnne ku przysiędze ma ze
wszystkiey włości Naszey, ku temu mieyscu, o które spor idzie przy-
ległych, kogo zachce sam siedmi człowiekow obrać Rodzicow, abo
zasiedziałych ludzi tey wsi gdzie spor idzie, dobrze wiadomych
gruntow i granic tey wsi, którzy na ten czas przy tym graniczeniu bę-
dą. (c) Starostowie, abo dzierżawcy i Ciwunowie będą ich po-
winni stawić. A przecie świadki z obu stron stawieni być mają we-
dle Artykułu dwunastego i szesnastego w Rozdziale dziewiątym.

(a) X. Lit: K.J.M. obiecuje wfzyftkich tym prawem sądzić, 1588. *Tit: Confirm: gen: Jurium.*
(b) Kommiff: na rozeznanie dóbr: Królew: á Szlacheck: wyfyłani być mają, 1550. w Koronie Kommiff: gdy podpifawfzy lift Obwiefzcz: nie przybędzie 100. grzywien płaci, oprócz choroby za przyfięgą 1588. O Kommiffyach.
(c) Kommiffarze, jeśli która ftrona znaki flufzne ukaże, mają jey probacyą przez ftarce nakazać, jeśli żadna, mają bez przyfięgi, według sumnienia granicę uczynić. *Ibid: fol: 459.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O liściech zapowiednich, iż nie mają być z Kancellaryey Nafzey wydawane.

1 Też (a) obiecujem, iż liftow Nafzych zapowiednych na prze- R. 3. A.51.
dłużenie sprawiedliwości ludzkiey jakokolwiek powściągając, R. 4.
abo zatrzymywając one od tych czasow napotym do wfzela- A.30.
kich sądow My sami i potomkowie Nafzy Wielkie Xiążęta Lit: dawać
2 nie będziem, krom tylko tych przyczyn niżey opisanych, §. Pier-
wfza, gdyby kto o Rzeczpospolitą u nieprzyjacioł Nafzych w wię-
3 zieniu był. §. Druga, kiedyby kto na flużbie Nafzey i Rzeczypo-
spolitey w Pofelftwie do ziem cudzych, abo na graniczenie Państw Nafzych z Państwy, abo Ziemiami fąfiadow Nafzych zagranicznych także i w rzeczach Nafzych Królewfkich własnych za granice Państw Nafzych pofłan był, takowym tylko lifty Nafze mają być do ftrony i do urzędu dawane. A w infzych rzeczach krom tych mianowanych przyczyn, chociayby i lifty wydane były komu, tedy wfzelakie urzędy Nasze sądowe, takich liftow zapowiednych ku krzywdzie jedney ftrony otrzymanych nie powinni przyimować, ani ich pofłufznym być.

(a) Lifty K. sprawied: hamujące, za nikczemne być mają. *Kazim: w Nieſsow:* 1459. jedno tym, którzy fą na pofłudze Rzeczypofp: abo na woynie. *Kazim: zafię w Korczynie* 1451. Sędzia który je przyimie 14. grzywien karany będzię. *Alexan: w Piotrkowie* 1504. H,P. 450. 451. *Zygm: Aug:* 1550. Około inhibicyey. *Roz: 4. Art: 4. i 24.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

O Urzędnikach dwornych Wojewodach Staroftach Ukrainnych, i o ludziach flużebnych, że fię z prawa wymawiać nie mają.

1 Zabiegając (a) My Hospodar przedłużeniu sprawiedliwości ludz- R. 4.
kiey. Uftawujemy, iż Urzędnicy nafzy dworni Panowie Pie- A. 3.
czętarze, Marfzałkowie, Podfkarbiowie, Pisarze, Sekretarze, i i 45. R. 3.
wfzyfcy inni Urzędnicy i fłudzy Nafzy dworni, także Wojewodowie, A.32.
Staroftowie ukrain, i też ludzie flużebni, jezdni i piefzy, i w polu i na Zamkach będący, którzy bez rufzenia pospolitego za pieniądze fłużą, tak Rotmiftrze fami, jako i towarzyfze ich będąc z imion fwych do któregożkolwiek urzędu, abo i przed Majeftat nafz, wedle prawa pozwani pod czafem pokoju w X. Lit: nie mają i nie będą moc z odkazu prawnego zabawą takich flużb swych wymawiać fię, i My Hospodar takowych lifty nafzymi wyzwalać nie mamy, ale każdy z nich powinien będzie poftępkiem prawnym, abo fam, abo przez umocnionego swego, za pozwy ftanowić i usprawiedliwić fię, (b) wyjąwfzy te, którzy na flużbie Rzeczyp: abo pofelftwie w sprawach

R. 9. Ziemſkich zabawieni będą. §. Co on po zwròceniu z tey poſługi na 2
A. 5. pierwſzych Rokach będąc pozwany, jawnie okazać i uſpradliwić ſię
na drugą poſługę nie odjeżdżając, ma. A jeśliby na tych drugich
Rokach tego znacznie wedle prawa, iż na poſłudze takowey był,
nie okazał, á to ku zwłòce ſtronie uczynił, tedy i urząd na tych Rokach
wtòrych, jako na roku zawitym sąd ten nie przypuſzczając
ſtrony pozwaney, ku odwodu ſtronę powodową, ku dowodu przypuściwſzy
tę rzecz, o co pozwano na upad na nim wſkazać za dowodem
wedle prawa i tego Statutu ma.

(a) Król z każdego Staroſty obiecuje ſprawiedliwość czynić, *Kazim: w Nieſz:* H. P. 31.

(b) 1555. 1578. 1601. 1609. Zołnierze wyjęci od Sądow 1611. Exempty Zołn: wyjąwſzy gwałt 1616. 1618. wyjąwſzy ſprawy do zapiſu, i o wybicie i rzeczy już oſądzone i na X. Litt: Zadne Exempty, bez atteſtacyéy Hetmanow u sądow żadnych przyimowane być nie mają, *Conſt: Anni 1667. fol: 63. Tit:* Znieſienie Kondemnat.

Et *Conſt: Anni 1654. fol: 30. Tit: Diſciplina militaris.* Et *Conſt: Anni 1662. fol: 17. Tit:* Znieſienie Kondemnat.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Liſty otworzone każdemu mają być wròcone.

Też (a) ktoby liſty Naſze, abo Urzędowe otworzone w żałobie 1
ſwey do kogo przynioſł, bądź do Kniazia, abo Pana, abo do
Dzierżawcę, abo Ziemianin do Ziemianina, abo do mieſzczan.
Tedy takie liſty mają być dawane, á zarazem i Kopia przy liście za
pieczęcią Woźnego, jeśli Panu, abo Urzędnikowi w ręce dadzą, tedy
zaraz wyczytawſzy liſt takowy, ma go wròcić temuż Woźnemu. §. 2
A ktobykolwiek z nich on liſt otworzony przeczytawſzy u ſiebie zatrzymał,
i Kopią z niego wziąwſzy pod pieczęcią Woźnego onemu
za ſię tego liſtu niechciał wròcić, tedy takowy za ſwe ſprzeciwieńſtwo
Nam Hospodaru w winę w pada w dwanaście rubli groszy. A
za zachowanie liſtow Wojewodzinych, Starościnych, i urzędu Ziemſkiego,
onemu urzędu ſześć rubli groſzy, a ſtronie drugą ſześć rubli
groſzy ma zapłacić. §. A wſzakoż liſty otworzone obyczajem ſłu- 3
ſznym mają być dawane przez Woźnego Powiatowego, i przed ludźmi
ſtronnemi Szlachtą. A pozwać o to zahamowanie liſtu, na rok
zawity do tego urzędu, od ktòrego liſt będzie. A o liſt Nasz Hoſpodarſki,
abo Panòw Rad Jchmości do sądu Ziemſkiego.

(a) *Zygm: Aug:* Originały liſtow wracać ſtronie każe, Roku 1565. H. P. 407.

Liſtow do Wojewod Moſkiewſkich oprócz Wojewodów, Podwojewodzych, Kaſztelanow, Podkomorzych, Staroſtow, Sędziow, żaden prywatny nie ma piſać, uymując tytuły *ſub pœna Perduellionis Conſt: 1637. fol: 9. Tit:* Zatrzymanie.

Znieſiono tę potym *in perpetuum* Konſtytucyą, o piſaniu do Moſkwy, i warowano, aby jey Drukarze tak w Koronie, jako i w W. X. L. nie ważyli ſię przedrukowywać *ſub pœna colli, in Judicio Tribunalitio utriuſq: gentis, & Judicio, etiam Caſtren: ad instantiam cujusvis ſine quavis appellatione, repetenda; Conſt: Anni 1661. fol: 7. Tit:* Znieſienie Konſtyt:

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O zbiciu, zelżywości, abo i zabiciu poſłańca Naſzego Hoſpodarſkiego, abo Woźnego przy właſnych liściech Naſzych Hoſpodarſkich.

R. 4. A. 9. i 11. Uſtawujemy, (a) ktoby poſłańca Naſzego Hospodarſkiego, abo 1
też Woźnego za liſty naſzymi Hoſpodarſkimi, ſam ten do ko-

goby liſty należały, abo przez ſług i poddanych swych, i przez ko-
gokolwiek zbił. Abo liſty od niego wziąwſzy zdarł, abo poſłańca
Naszego, lub też Woźnego, bądź też ſtronę przy nich będącą, Li-
ſty, Mandaty, Pozwy, jeść przymuſił, i tym Nas Hospodara i zwierz-
chności naſzey nie uczcił. Tedy ten za ſłuſznym dowodem, puł-roka
na Zamku naſzym wyſokim Wileńſkim ſiedzieć, á tego poſłańca, abo
2 Woźnego, sowito nawiązać według ſtanu jego powinien będzie. §.
(b) Wſzakże dworzanin poſłaniec naſz, także, i Woźny przy poda-
niu takich liſtow naſzych, i przy wſzelakiey sprawie, na ktòrą kto z
nich poſłan będzie, ma mieć przy ſobie ſtronę dwuch Szlachcicow
dla podpory swey. (c) A ktoby poſłańca naszego, abo Woźnego
za liſty naſzymi do kogo poſłanego, abo też ſtronę na śmierć zabił,
takowy z prawa za dowodem ſłusznym, gardłem karan, á głow-
ſzczyzna z imienia, á jeśliby imienia nie miał, tedy z majętności je-
3 go ruchomey trojaka, wedle ſtanu zabitego płacona być ma. §. A R. 9.
pozwać o taką zelżywość, bicie, abo zabòyſtwo na rok zawity, przed A. 10.
ſąd głòwny Trybunalny, ktòry w tym roku na sprawach ſądowych
zaſiadać będzie, na ktòrymżekolwiek mieyscu, nie patrząc na to,
w ktòrym Powiecie obwiniony oſiadłość swą mieć będzie, á ten ſąd
głòwny bez wſzelakiey folgi to ſądzić, i winnego za wyſtęp wedle
4 tego Artykułu karać ma. §. Ieśliby kto z tych pomienionych rze-
czy poſłańcu Naſzemu, abo Woźnemu, bądź też ſtronie, ſłudzy, abo
poddani, abo ktożkolwiek, z domu tego, do kogo będzie Dworza-
nin, abo Woźny poſłan, uczynili, tedy w pozwie ma być opisano,
jeśli to z roſkazania ſamego Pana uczynili, iżby sam ſtał. A jeśliby A. 25.
nie z jego roſkazania, tedy aby tych obwinionych, sam, abo przez R. 1. A. 19.
umocowanego ſtanowił, i tych ſług, abo poddanych, i każdego tako- R. 4.
wego, ktoby z domu jego uczynił, chociayby i nie przyporęczni by- A. 36. i 37.
li, ſtawić powinien będzie. A pokaże-li ſię to z prawa za ſłusznym R. 11. A. 14.
dowodem, że to będzie ſam uczynił, abo z jego właſnego roſkazania R. 12.
w domu, abo z domu jego, abo we wſi w imieniu to uczyniono, te- R. 11. A. 25.
dy we wſzyſtko ten ſam goſpodarz domowy wedle wyſtępku ſwego
5 popaść ma. §. A gdzieby ten sam Pan, ktòremuby wina dana, nie
znał ſię do takiego roſkazania, tedy nie zgoła, ale od tego przyſięgą
odwiodſzy ſię, będzie wolen. Jednakże z tych obwinionych ſług i pod-
danych swoich, i przez kogokolwiek toby ſię ſtało, tamże zarazem
na roku zapozwanym, ſąd głòwny sprawiedliwość poſtępkiem pra- R. 4.
wnym czynić ma. Jeśliby, chociay ſługa, ale szlachcic to uczynił, A. 41. i 49.
teyże winie wyżey mianowaney podlęże, á jeśli nie Szlachcic, gar-
6 dłem karan być ma. §. Jeśliby kto nie mògł takich obwinionych
ku prawu ſtanowić, za zniknieniem ich, tedy będzie winien przyſię-
gę na tym uczynić, iż to bez woley i roſkazania jego ſtało ſię, także
bez woley i wiadomości jego, ten, abo ci obwinieni zniknęli i pou-
ciekali, á za takim odwodem, sam od obżałowania wolen będzie.
A tych obwinionych ſtronie ukrzywdzoney, wolno będzie, gdzie
może poścignąć, i sprawiedliwości z nimi dowodzić. A takiemu po-

zwaniu nie oczywiſtemu, dwoje roki do ſądu głòwnego ſłużyć mają, á to dla tego, jeśli w niewiadomości onego, ktòry będzie pozwan, na imieniu jego pozew był położon, á nie mògłby zjachać, abo obwinionych ſtawić na pierwſzy rok, á za drugim pozwem, i na drugim roku, gdy ſtanie, ma przyſiąc, że nie mògł ſtanowić na pierwſzym roku, za nie prędkim przynieſieniem jemu wiadomości o pozwie, zwłaſzcza gdy przyidzie ſamey oſobie na przyſięgę. przeto ta przyſięga niewiadomości pozwu, ma być pospołu z tą jako wyżey
R. 4. opisano, iż bez roſkazania i wiadomości jego to ſię ſtało. §. A tym- 7
A. 11. że obyczajem poſtępować mają, gdyby w niebytności samego Pana na imieniu, co z tych rzeczy poſłańcu Naſzemu abo Woźnemu abo
R. 4. ſtronie, za liſty naszymi uczyniono. §. Jeśliby kto będąc w takiey 8
A. 30. rzeczy pozwan, i na drugim roku bez ſłusznych prawnych przyczyn, sam abo przez umocowanego swego nie ſtał, i według tegò Artykułu usprawiedliwić ſię niechciał, przeciw takowego sąd główny zachować ſię ma, według tego, jako w Artykulech na sąd Grodzki około rzeczy krwawych, wyjętych za nieſtaniem ſtron pozwanych jeſt opisano.

(a) Jeśliby kto Woźnego gdy urząd ſwóy sprawuje zabił, ranił, zbił, ma być karan jako gwałtownik beśpiecz: Sądowego 1578. Woźnych beśpieczeńſtwo.

(b) Ktoby Senatora &c. na drodze, we Wſi, w Miaſteczku najachać śmiał, &c. taki karaniu, obrazie M. K. winien, *Zygm: w Krak:* 1510. Tenże K. 1539. to prawo znioſł, á według Statutu karanie poſtanowił, H. P. 77. 78.

(c) *Roz: 4. Art:* 11. Gdyby Woźnego przy podaniu pozwow i liſtow K. także Urzędowych zbił, jeść przymuſił, o to pozwać do Ziemſtwa; do Grodu, i do Trybunału.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Liſty Zaręczne.

Też (a) obiecujemy, i mamy dawać o beśpieczność zdrowia 1 poddanym naſzym, Szlachcie za pochwałkami zwaśnieniem czyimkolwiek przeciwko nich, na każdego, z wielkich i równych aż do niżſzych ſtanow z Kancellaryéy naszey liſty zaręczne i zakłady na nich karać i opiłować między Szlachtą z obu ſtron sobie równych, ma być zakład, abo zaręka pokładana, tak wielka, jakiey żałobna ſtrona potrzebować będzie, aż do dzieſiąci tyſięcy kop groszy. A gdzieby Szlachcic przeciw osobie ſtanu wyżſzego i możnieyſzego, zaręcznego liſtu potrzebował, takowemu ma być zaręka w liście opisana także wielka, aż do dzieſiąci tyſięcy kop groſzy, á ta zaręka pokładana być ma w liściech zaręcznych, o beśpieczność zdrowia samych osob Szlacheckich. §. A ktoby za pochwałką ſwoją, abo zwaśnieniem swoim, obnieſion będąc urzędownie liſtem na- 2 szym, abo urzędu naſzego zaręcznym, á przez ten zakład nasz kogo ſam, abo z naprawy ſwojey przez kogokolwiek innego zabił, tedy z prawa za ſłuſznym dowodem, gardłem ma być karan bez miłoſierdzia, chociayby i na gorącym uczynku nie był poiman. A tey zaręki na liście opisaney, połowica na Nas Hospodara do ſkarbu naſzego Ziemſkiego W. X. L. a druga połowica na dzieci, potomki, abo bliſkie zabitego, i na imieniu przeciwnego odprawiona być ma bez

3 żadney folgi. §. A chociayby i nie zabił, ale przecię ranił, abo
boy przez zarękę uczynił, ten także w zarękę w pada, á nawiązkę
wedle ſtanu i szkody,za dowodem ſlusznym płacić będzie powinien.
A tey zaręki także połowica Nam do ſkarbu Ziemſkiego, á druga
4 połowica ſtronie żałobney odprawiona być ma. §. A wszakże R. 4.
gdzieby Szlachcic w zaręki popadły tak wielkiey majętności leżącey A. 98.
i ruchomey niemiał, na czymby ta wſzyſtka zaręka odprawiona być R. 5.
miała. Przeto ile majętności mieć będzie, tey połowica do ſkarbu A. 18.
Ziemſkiego,á druga połowica ſtronie podana być ma,á oſtatek zaręki
na sobie ſamey, wedle porządku tego Statutu odprawiono być
ma, i niemamy takowych zakładow odpuſzczać, á to dla zawściągnienia
ſwawoleńſtwa i złości ludzkiey, i dla zachowania pokoju pospolitego.
5 §. A jeśliby ten,ktory za rękę wynioſł sam, abo z naprawy
ſwojey przez kogokolwiek innego, zaboyſtwo, abo zranienie onemu,
na kogo zarękę wziął, uczynił, ten sam takowąż winą ma
być karan. A w niebytności naſzey, w tuteyſzym Pańſtwie, Wojewodowie
i Staroſtowie sądowi, gdzie Kſięgi leżą, będą modz liſty
swe zaręczne wydawać Szlachcie pod pieczęciami ſwemi, po temuż
6 jako wyżey jeſt opiſano. §. A na Wojewod i Staroſt sądowych w
niebytności naſzey w tym Pańſtwie W.X.Lit: urząd naſz Ziemſki sądowy,
liſty zaręczne, i krom Rokow sądowych Szlachcie dawać ma
7 pod takimiż zakłady. §. Wſzakże to przecie warujemy, iż gdzieby po
wynieſieniu zaręki trafiło ſię to, żeby ſludzy, bojarze, poddani obu
ſtron, gdzie na targu, na drodze, abo w karczmie, w niebytności
Panów swych, powadziwſzy ſię między sobą, zaboyſtwo, abo boy,
rany, jedna ſtrona drugiey uczyniła, tedy jedna ſtrona drugiey pod
zaręki niepodlega, jedno sprawiedliwości nieodwłoczney poſtęp-
8 kiem prawa, dowodzić sobie mają. §. A jeśliby ktora ſtrona przy R. 11.
obżałowaniu swym dowiodła tego prawnie, iż samey osobie jego A. 19.
obelżywość, zranienie, boy, abo zaboyſtwo ſtało ſię oſobie ubeśpieczoney
zakłady, tedy pozwany, gdzieby przeciw niemu ſluſzny do-
9 wod niepokazał ſię bliżſzy będzie odprzyſiąc ſię, że to bez roſkazania
i wiadomości jego ſtało ſię. §. Wſzakoż z tych ſlug i podda- R. 4.
nych ſwych, ktorzy pomienieni o ten wyſtępek będą, ma ſtawić na A. 48.
tym urzędzie, i zarazem sprawiedliwość z nich ukrzywdzoney ſtro- R. 11. A. 43.
nie czyniona od urzędu być ma, i podług zaſługi karanie odniosą.
A gdzieby ſzło nie o te osoby, którym zakłady ſlużą, ale o ſlugi i
poddane, żeby ſię taki boy, abo zabóyſtwo ſtało z wolą onego, tedy
za dowodem i przekonaniem prawnym, nawiązka i głowſzczyzna,
trojako ma być płacona, według ſtanu każdego takowych ukrzywdzonych.

(a) Liſty zaręczne między Szlachtą z Kancell: K. mają być dawane, 1588. o nie dawaniu Gleytow.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O odpowiednikach nie oſiadłych.

1 Też (a) uſtawujemy, ktożkolwiek nie oſiadły, bądź tu bylec

R. 4. A. 29. R. 11. A. 4. Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, jako i Cudzoziemiec, komużkolwiek inszemu odpowiedź oblicznie, abo i przez list, abo też zaocznie uczynił, takowy odpowiednik ma być stawion przez zakaz od Nas Hospodara, abo od Urzędu Zamkowego abo Ziemskiego przed prawem, gdziebykolwiek przy którym Urzędzie to się działo. (b) Y jeśliby ten oney odpowiedzi przed Urzędem nań dowiodł wedle prawa, to jest bądź to pismem jego własney ręki, abo świadectwem trzech, abo dwu Szlachcicow, tedy taki odpowiednik nie osiadły, ma być na Zamku Naszym osadzon,
R. 9. A. 30. R. 7. A. 13. i siedzieć ma dwanaście Niedziel. §. A wszakoż i wysiedziawszy 2
dwanaście Niedziel, nie ma być z tego więzienia wypuszczon, aż się pierwey rękojeństwem uiści, aby ten przeciw kogo odpowiedź uczynił, w pokoju od niego był. A gdzieby żałobnik dowodu pismem, abo świadkami na tę odpowiedź mieć nie mógł, á ku przysiędze brał się, tedy obżałowany bliższy się będzie odprzysiądz, i od tego wolen być ma, że mu nie odpowiadał.

(a) W Kor: gdyby Szlachcic sobie równemu odpowiedź posłał, ma być na zapłacie szkod, jako Aktor przysię: z winą 100. grzywien skazany; á gdyby kto będąc pozwany kryminał: bronił się odpowiedzią, ma z Ksiąg pokazać, inaczey nie póydzie mu wymówka, że to w obronie się stało 1588. o odpowiedzi.

(b) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie ktoby *post elapsas sex septimanas* zniosł, żadnym penom *ratione homicidii* jako i inszych *à quopiam* windykowanych niepodlega, *à ratione damnorum in Const: 1588. expressorum, forum* Ziemstwo, *Const: 1633 fol: 41. Tit:* Deklaracya.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O listach Zelaznych, komu mają być dawane.

Też (a) ustawujem, iż listy żelazne z Kancellaryéy Naszey nie mają być dawane, tym, którzy majętności swoje na zbytkach marnie utracili, i za takimi zbytecznymi utratami w długi popadli. Ale tym mamy dawać takowe listy, którzy w długi przyszli i w ubóstwo popadli, z Bożego dopuszczenia, to jest: iżby ogniem pogorzeli, abo majętności ich stonęły, aboby od rozboju, abo od nieprzyjaciela naszego zabrani byli, abo ktoby też dla Rzeczypospolitey ku utracie i ubóstwu, i ku długom przyszedł, także Kupcom i innym ludziom upadłym (okrom żydów) wszakże dalszego czasu wolności nie mamy tymi listy użyczać, i dawać, tylko w naywiększey rzeczy i summie, trzy lata, á w tym czasie ma się ten o zapłatę 1
R. 4. A. 29. starać. §. (b) A wszakże komubyśmy chcieli takowego listu że- 2
laznego użyczyć, tedy z Kancellaryéy naszey, ten ma być odesłan do urzędu Naszego należącego, zkąd jest, przed którym urzędem, kto takiego listu żelaznego potrzebuje, ma rękojeństwo słusznie postawić, ludzi dobrych, osiadłych i uiścić się im, i ich majętnościami, iż nie zniknie w tych leciech, i jako na liście jemu naznaczono. A na ostatni dzień wyiścia roku, będą powinni rękoymi onego na tymże urzędzie postawić, á dłużnicy długów swych, i onego istca u tego urzędu upominać się, naydować i dochodzić będą. A jeśliby rękoymie nie postanowili, tedy sami za listy, abo za dowodem prawnym
R. 11. A. 54. te długi powinni będą płacić. §. Wszakże gdzieby w tym czasie 3

na liście zamierzonym, ten człowiek dłużny umarł, tedy poręcznicy dowiodszy tego wypisem urzędownym, po którym taki dłużnik umrze, w tey rzeczy wolni będą. A ci komu co winno będzie, mają tych długów swych patrzyć na majętności onego zmarłego dłużnika swego według prawa, które do tego mieć będą.

(a) W Koronie Listy żelazne Mieś: i żydom przeciw Szlachcie z strony nie płacenia długów nie mają być dawane, á między Mieszcz: i inszemi osobami bez słuszney przyczyny w prawie opisaney dawane nie mają być z Kancellar: K. 1588. O nie dawaniu Gleytow.
(b) Gleyty, abo Listy żelazne nie mają być dawane z Kancell: K. J. M. 1. Sługom i poddanym przeciwko Panom. 2. Mieszczanom i wszystkim Obywatelom Miast: tak też prywatnym osobom przeciwko Szlachcie i ich poddanym. 3. Zydom przeciwko Szlachcie i poddanym ich, *Const: Anni 1588. fol: 458. Tit:* O nie dawaniu Gleytow.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Komuby szło o cześć, jako prętko sprawiedliwość uczyniona być ma. R. 3. A.46.

1 Też (a) obiecujemy, i będziem powinni każdemu z poddanych R. 4.
naszych komuby szło o cześć, prędką á nieodwłóczną spra- A.65.
wiedliwość uczynić, na pierwszym blisko przyszłym Seymie walnym z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litewskiego bez wszelakiey odwłóki. A jeślibyśmy na pierwszym Seymie dla zatrudnienia spraw Rzeczypolp: tego sądzić nie mogli, tedy już na drugim Seymie koniecznie to skończyć mamy, á do rozsądku naszego wszelaka przymówka, abo obwinienie poczciwości onego obwi-
2 nionego nic nie ma szkodzić. §. A chociayby umarł, abo zabit był, R. 7. A 18.
nie doczekawszy tego rozsądku naszego, tedy to jemu, ani potom- R 15.
kom jego nic szkodzić nie ma, z służby naszey Królewskiey i Ziem- A.56.
skiey, takowi przyganieniem nie mają się wymawiać.

(a) Sprawy Kryminal: Lit: na Seymie Walnym, każdego tygodnia w dzień jeden Wtorkowy mają być sądzone, 1581. Krym: Litew: á ktoby kogo pozwał o rzecz, która się poczciwości tycze, obiedwie stronie mają być gotowe, żeby pokazać rzecz swą jasno, którą zadaje obżałowanemu, á obżałowany niewinność swoję. 1565. o rzeczach, które się poczciwości tyczą.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O mytach nowych, i o wolności zasadzenia miasteczek, i o budowaniu mostow, abo grobel w imionach Szlacheckich.

1 Też (a) ustawujem i przykazujemy, aby żaden człowiek w tym R. 1.
Państwie naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie śmiał no- A. 4.
wych myt wymyślać, ani na drogach, ni na mościech, ni na groblach, ani rzekach, ani na przewoziech, ani na targach, ani na miasteczkach i stodołach, abo karczmach, na gościńcach w imionach swych, krom które bywały z starodawna ustawione, abo mieliby na to listy przodków naszych, abo nasze. A ktobykolwiek śmiał myto podróżne, i na targach nowe, jakieżkolwiek sam bez daniny naszey w imieniu swym zmyślić i ustawiać, abo nad stary zwyczay, i daninę naszę podwyższać, tedy to imienie w którym to będzie kto czynił, gdzieby się to okazało za słusznym dowodem, traci, i spada to imienie na Rzeczpospolitą i na nas Hospodara do stołu naszego

R. 9. A. 51. Wielkiego X. Lit: §. (b) A którzy zdawna za przywilejami i liſta- 2
mi naszymi, myto i moſtowe na imionach ſwych biorą, ci właſnym nakładem ſwym w tych imionach swych po drogach, gacie, moſty, groble, rowy, naprawować mają. A gdzieby kto gaci, moſtow, grobel, naprawionych nie miał, á dla tegoby przejazd był trudny, á komuby ſię na tych mieyſcach ſzkoda ſtała, temu tenże Pan, kto myto bierze, ſzkodę winien będzie oprawić, i z nakładem co ſzukając ſzkody nałoży. A Staroſtowie, Dzierżawcy, abo Mytnicy naſzy, jeśliby także biorąc myto, drog na imionach naſzych nie naprawowali, tedy ſzkodę i nakład temu, kto pozyſkując co nałoży, winni będą płacić. §. A którzyby też Xiążęta, Panowie, Ziemianie, Szlachta, ſta- 3
re drogi ſtawami swemi zatopili, abo zaorali przywłaſzczając sobie pożytki, takie drogi nowe mają być położone, nie ku krzywdzie ludziom przejeżdżym, ale co może być naprościey, i tak, aby były naprawowane, żeby z wozy cięſzkimi wſzędzie bespieczny przejazd był. A ktemu inſze ſtarodawne drogi na imionach, i na grunciech swych na mieyſcach potrzebnych i lgnących poprawować, moſty mościć, gacie gacić te, które z ſtarodawna ludźmi to robili, i wprzód będą powinni. §. A gdzieby na czyim imieniu, abo gruncie zły 4
przejazd był, á Szlachcic chciałby to naprawować, á z tego ſobie za nakład swóy pożytek mieć, tedy ten ma ſię do Nas Hospodara uciec, á My dowiedziawſzy ſię tego przez Kommiſſarzów naszych ku temu imieniu przyległych, mamy mu dać i uſtanowić od Kupców, i innych przejezdnych ludzi, okrom ſtanów od tego tym Statutem wyzwolonych, jako o tym niżey napisano, myto, abo płat wedle wa-
R. 1. A. 30. żności nakładu jego i łaſki Naſzey Hospodarſkiey. §. Tak też urzę- 5
dnicy i mytnicy naſzy, po drogach, Miaſteczkach, i po Wſiach Naſzych Hospodarſkich, i też Xiążęcych, Pańſkich, Ziemiańſkich, gdzie przed tym myta nie bierano, czaſu kiermaſzow i schodów, żadnych
R. 4. A. 4. myt i targowego wymyślać i brać nie mają. A jeśliby ważyli ſię uczynić tedy mają gwałtu dwanaście kop groſzy i ſzkody z nawiązką oprawić. §. A na Rzekach portowych, i na których port może być, 6
gdziekolwiek w Państwie Naſzym Wielkim Xięſtwie, żaden ſtanow nowych ſtawić i grobel sypać ku przykazie portu i spuſtu nie mają. (c) A jeśliby kto zajął, tedy mieyſce wolne ku portu ma zoſtawić, tak też i jazy na Rzekach portowych, gdzie z ſtarodawna bywały, ktoby ſtawił, tedy przed ſię ma mieyſca zoſtawiać, tak ſłuſznie, aby jazem, abo tamowaniem nikomu ſię szkoda nie ſtała. §. A tako- 7
wych rzeczy Wojewodowie, Staroſtowie, i Dzierżawcy naszy, każdy w dzierżawie ſwey mają dóyrzeć, á nowych myt, aby na Rzekach portowych, na ſtawiech, i na groblach nie było, takież na jazach, aby przechody ſłuſzne bez zawad na Rzekach były zoſtawiane. §. A 8
ktoby z Obywatelów tego Państwa Naſzego, jakiegokolwiek ſtanu i Narodu Szlacheckiego, dla przymnożenia ſobie pożytku chciał na gruncie ſwym Miaſteczko nowe sadzić, to mu będzie wolno uczynić i targowe w nim wedle dawnego zwykłego obyczaju, jako ſię to w Miaſteczkach inſzych Xiążęcych i Pańſkich zachowuje, uſtanowić.

(a) Cła żaden upornie nikt nie ma ſobie uſtawiać bez pozwolenia K. pod utraceniem majętności tey, gdzie takie Cło wybierał, *Kazim: Jagiel: 1447. Alexand: w Rad: 1508. H. P. 95. 96.* Tamy, groble nowe i jazy, ſą znieſione. 1607. *Conſt: 1598 fol: 521. Tit:* Beśpieczeńſtwo

Xiądz Pleban Rudnicki, Myta od Szlachty brać nie ma, oprócz Kupcow, pod winą 100 grzywien, *forum* Trybunał *in compoſito Judicio. Conſt: 1647 fol: 13 Tit:* Znieſienie Myta

Myta według Jnſtruktarza Celnicy wybierać mają Konſt: 1601. 1611. 1631. *fol: 14 Tit:* o Myta.

Mytnicy, Celnicy, Zupnicy, mają być oſiedli i Chrześcianie, Conſt: 1616 *fol: 14. Tit:* o Mytach. Zydzi trzymać nie mają. Konſt; 1589. *Tit:* Zydzi *fol: 530.*

Piſarze na Mycie Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Kwitowego tylko dwa groſze brać mają, *ſub pœna* 100. Kop Lit: Konſt: 1589. *fol: 530. Tit.* Wolność od Ceł.

Ani Koronny Kupiec w Litwie, ani Litewſki w Koronie, raz oddawſzy na granicy ſwey myto, płacić nie powinien, Konſt: 1589 *fol: 555. Tit:* Cła w Wielkim Xſtwie Lit:

Wolności na myta ſtare, Wilna i innych Miaſt W. X. Litew: dane według Przywilejów ich, przy mocy wiecznymi czaſy zoſtawione, *Ibidem ſub fine.*

(b) Mieſzczanie Wileńscy Moſt na Wiliey budować mają, Konſt: 1621. *fol: 25. Tit:* Moſt Wileńſki.

(c) Cła Morſkie *ex Dominio Maris* K. J. M i Rzeczypoſpolitey należą, aby do porządku przyſzły ſtarać ſię mają, *non derogando Juribus aliorum, Conſt: 1637 fol: 8 Tit:* Cła.

Cła Królewieckie Lagubowſkie znieſione ſą, Konſt; 1641. *fol: 17. Tit:* o Cłach i druga Konſtyt: 1642. *fol: 20. Tit:* Abrogacya.

Cła na Rzece Dźwinie znieſione w Kryſzborku, jednak Kupcy płacić mają, Konſt: 1641. *fol: 16. Tit:* o Znieſieniu.

Kupcy Litewſcy z Brześcia do Korony idący, od wſzelakich towarów Cła w Koronie płacić mają, toż wzajemnie Kupcy Koronni w W. X. Lit: czynić powinni Konſt: *Anni 1676. fol: 22. Tit: Indemnitas* Ceł Koron:

Ktokolwiek z Województwa Brzeſkiego w Mélnickim Grodzie jurament wykonany, na ſpuſzczenie własnego zboża, autentyczny pokaże, już więcey do drugiego nie ma być pociągany. *Ibid: fol: 13. Tit:* o Kondem:

Miaſtom Wielkiego Xięſtwa Litew: wſzyſtkie Prawa i Przywileje, *intuitu liberæ defluctationis,* á mianowicie Konſtytucyą *Anni 1673. ſub Tit: Reaſsumptio* dawnych Konſtytucyi, reaſſumowano, i *pœnam* tyſiąca Kóp Litewſkich, na każdego, któryby jakieykolwiek kondycyey człowieka, lądem, albo wodą z towarami idącego, (oprócz Ceł Królewſkich ſtarych i Rzeczyposp: na Seymach uchwalonych) śmiał infeſtować, *irremiſſibiliter extendendam* założono, i *forum poſt Curiam Regis* ukrzywdzonemu, lub Skarbowi W X L. (który przez Dworzan ſwoich, tych depaktacyi powinien będzie przeſtrzegać) naznaczono, gdzie i *damna, i litis expenſæ refundi* mają, które z okazyey takowych depaktacyi byłyby podjęte. *Salvis Conſtitutionibus & Privilegiis ante unionem. Conſt: Anni 1677. fol: 15. Tit: Reaſsum:* dawnych Konſt:

O Moście Wileńſkim na Rzece Wiliey *Conſtitutio Anni 1621. fol: 25.*

Reaſſumowano tę Konſtytucyą, naznaczając groſz od woza. *Anni 1670. fol: 54. Tit:* Moſt. O tymże Moście i naprawieniu brukow *Conſt. Anni 1677. fol: 15. Tit:* Moſt. & *Anni 1676. fol: 11.*

Kupiec żaden *irritamenta luxûs* w wozić nie powinien do Państw Rzeczyp; mianowicie teletow, złotogłowów, i innych złotem tkanych materyi, i żadney roboty z ciągnionego i nitkowego złota, ani ſamego złota i ſrebra ciągnionego, i towarow ze złotem, Tureckich i Perſkich, ani Kleynotow z dyamentami, rubinami i inſzemi drogiemi kamieńmi, ani pereł, ani ſreber złociſtych i takich robot, któreby droższe były, á niżeli walor ſamego srebra, abo kruſzcu, ani paſztow Genueńſkich, á to *ſub pœna confiſcationis, ad inſtantiam cujusvis, delatori per medium cum fiſco dividenda.* O co *forum* z Mieſzczany Dóbr Królewſkich, *in foro civili, cum appellatione* za Dworem, á z Dóbr Ziemſkich w Grodzie, *ſine appellatione.* Materye tylko jedwabne *omnis generis* w wozić i przedawać wolno, także ſukna Olęderſkie, naydroższe na złotych dzieſięć, i z dawna zwyczayne ſzkarłaty, pułſzkarłacia, pułgraniacia. Te jednak materye złociſte, których już nawieźli, do dwóch lat przedawać im wolno, ale na Apparaty Koscielne. Która Konſtytucya ſłuży i W. X. Lit: *Conſt: Anni 1655. fol: 37. Tit: Lex ſumptuaria durante bello.*

Reaſſumowano tę Konſtytucyą *ſub confiſcatione* towarów, i rok jeden czaſu do wyprzedania ich prolongowano. *Conſt: Anni 1659. fol: 15. Tit:* Cło Koronne.

W Koronie znowu Konſtytucyą pomienioną *An:* 1655. reaſſumowano, i aby *in toto* obſerwowana była, *in perpetuum* warowano, á na to wyprzedanie towarów zakazanych, rok tylko jeden czaſu Kupcom pozwolono. *Conſt: An: 1683. fol: 6.*

O Kupcach Cudzoziemſkich, dawne Prawa i Konſtytucye Miaſtom W. X. L. reaſſumowano i poſtanowiono, aby takowi Kupcy nie wprzód handel prowadzili, ażby Królowi i Rzeczyposp: i Miaſtu *ſuper fidelitatem* przyſięgę wykonali, i aby Cła i myta, donatywy, Kontrybucye, i inne do ſkarbu Podatki, nie zaſłaniając ſię żadnemi protekcyami i libertacyami Kamienic, zarówno, z Obywatelami i Kupcami Miaſt płacili, i do Miaſta oddawali, i Juryzdykcyey onego podlegali, *ſub pœna confiſcationis* towarów, czego Urzędy Grodzkie i *Magiſtratus civiles, ſerio ſub pœnis, contra negligentes Officiales deſcriptis,* dóyrzeć i exekucyą realną czynić powinni. Konſtyt: 1678. *fol: 16. Tit:* Kupcy Cudzoziemſcy.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O nie braniu myta od Szlachty i podwod ich.

1 Też (a) z łaſki, dobroci Naszey Hoſpodarſkiey, Xiążętom, Pa- R. 1. A 29.

nom Radnym, Duchownym i Swieckim, Szlachcie w tym Páńſtwie Naszym dajemy wolność tę na wodach, na drogach, to jeſt, suchym gościńcem i wodnym, na targach i mościech; tak po imionach naſzych, jako i po ich własnych spulzczać, prowadzić i przedawać dobrowolnie z ich własnych gumien każdemu jego roboty prawdziwey jego zboże, á nie kupne, od tego myto nie ma być brane, tak też i od podwod ich Szlacheckich, które z ich własnymi rzeczami i zbożem chodzą, od tego wſzyſtkiego myto i moſtowe brane być nie ma. §. A jeśliby co kupionego zboża, i innych rzeczy przy tym było, od tego mają myto płacić. (b) A wſzakże sami osobami ſwemi, abo gdzieby ich ſamych przy tym niebyło, tedy ſludzy ich, abo sprawcy od nich poſłani przy tym, wiary godni na myciech naſzych głównych, gdzie będzie Urząd Grodzki, abo Mieyſki, przed Urzędem tym, przy bytności sprawcy, abo Piſarza mytnego, á gdzie urzędu takiego niemaſz, tedy przed sprawcą mytnym mają przyſiądz, iż jeſt prawdziwey jego roboty domowey. §. A co też przykupiono, rotą takową, jako jeſt niżey napisano, i gdy na jedney Komorze przyſięga uczyniona będzie, tedy już na inſzych Komorach niepotrzeba będzie przyſięgać; ale przepuſzczono ma być za kwitem, z oney pierwſzey Komory wziętym. §. A podwody bez przyſięgi mają być przepuſzczone, tylko za liſty i pieczęciami Panow ſwych. Tymże obyczajem i o lesne towary, i inne gospodarſtwo wſzelakie ma ſię rozumieć, i ma być bez mytnie przepuſzczono. Także i od tego myto na Szlachcie brane być nie ma, kto z nich co kupiwſzy na ſwą właſną potrzebę, na odchod domowy, á nie na przedażą nikomu innemu obcemu, abo i poddanym ſwoim, bądź z Miaſt naſzych Hospodarſkich, abo z zagranicznych Páńſtw powiezie. §. A na mościech ſtarodawnych, gdzie będzie co przed tym dawano, tylko od podwod takich, które zboże przekupując na przedażą bez liſtow Panów swych wożący, ci wedle ſtarodawnego obyczaju mają dawać moſtowe. §. A przyſięga takowym sposobem ma być czyniona: Ja N. Przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w TROYCY jedynemu, iż ten towar, abo zboże, które ſpuszczam, abo wiozę, i tu opowiadam, jeſt własny mój, abo Pana mego, gospodarſtwa domowego, nie ſkupiony, ani z cudzego imienia spoſobiony, ale jeſt z własnego imienia swego, abo Pana mego, tak mi Panie Boże pomoż. §. A tymże obyczajem mają przyſięgać, odmieniwſzy tylko ſłów tych, że z zaſtawnego imienia, abo z dzierżawy dożywotney te towary, abo zboża ſpuſzcza, abo wiezie, nie zakrywając w tym kupcow wſzelakiego ſtanu, którzy zwykli laſy u inſzych zakupować i pod tytułem ich ſpuſzczać, wzgórę idąc, iż ten towar wiozę, abo prowadzę na własną potrzebę domową swą, abo Pana swego, nie na żadną przedaż, ani na handel, ale na własny odchod domu ſwego, abo Pana ſwego, czego ja, abo Pan mój obcym ludziom, ani swym poddanym przedawać nie ma, tak mi Boże pomoż.

Margin section numbers: 2 (at "brane być nie ma. §. A jeśliby"), 3 (at "domowey. §. A"), 4 (at "§. A podwo-"), 5 (at "powiezie. §."), 6 (at "§. A przyſięga"), 7 (at "pomoż. §. A tymże").

(a) Cła od zboż Szlacheckich niebrać pod winą 100. grzyw: 1581. 1588. o Mytach na Rzekach 1596. Karanie, kto niesłuſznie bierze Myto, bierze i na X. Lit. 1598. Rzeki Portowe wolne 1613. Targowe od poddanych Szlacheckich brać nie mają, 1616 O Mytach wodnych, kto więcey wyciąga 500. grzywien płacić winien.

Dła gwałtowney potrzeby Rzeczypoſp: pozwoliła Szlachta X. L Myto, abo Cło płacić od zboż, Towarów, Bydła i wſzyſtkiego, co za granicę prowadzą wodą, albo lądem Konſt: 1629. *fol:* 18. *Tit: Auctio ſubſidiorum.*

Y drugi raz na lat dwie, okrom zboż własnych, *Conſt:* 1631. *Tit: Auctio Sum:*

(b) Cło od zboża Szlacheckiego nie ma być brane za przyſięgą *ſub pœna* 100. *Marc: forum in officio quovis, Conſt:* 1581. *fol: 373. Tit:* Cła od zboż.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O przeczyſzczaniu Rzek portowych.

1 Obaczając (a) pożytek ninieyſzy ludzi narodu Szlacheckiego, także i Miaſt naſzych głównych, do którychby ſię łatwiey żywności i inſze potrzeby spuſtem wodnym ſprowadzić mogły. Uſtawujemy, iż jeśliby w którym kraju, w tym Państwie Naſzym W. X. Lit: rzeka portowa była, którąby do Miaſt naszych głównych spuſt mógł być, á przeczyścieniaby potrzebowała, tedy Staroſtowie i Dzierżawcy dóbr Naſzych, gdzie ta rzeka przez grunty naſze idzie, poddanym naſzym powinni będą onę rzekę wyczyścić, i port naprawić, tak, jakoby ſię na komiegi, wiciny, naczynia wolne i płoty, drzewa na budowanie i na drwa godne, bez zawady przechodzić
2 mogły (b) §. Po temuż i wſzyſtkie ſtany, tak Duchowne jako i świeckie, od naywyżſzey aż do niżſzey osoby powinni będą zachować ſię, i takowe rzeki portowe przez imienie i grunty ich idące wyczyściać i naprawować, jako ſię wyżey pomieniło, gdyż to nie bez pożytku ich będzie, bo coby miał na ſtu podwodach do Miaſta Naszego głownego żywności od wychowania jego zoſtałe dla przedaży poſłać, to może naczyniem wodnym przez kilka człowieka odprawić. A kto puſzcze swe nad portem ma, puſzczając drzewa na budowanie, i na drwa godne wielki pożytek sobie przybawi. §. R. §.
3 A gdzieby przez imienie spólne taka rzeka szła, á jedenby uczeſtnik, A. 29.
abo ile ich chcieli tę rzekę do spuſtu wyprawić. A drudzyby uczeſtnicy ich do tego jednemu, albo kilku ich dopomoc, i do wyczyścienia takiey rzeki przyczynić ſię niechcieli. Tedy ci, którzy wyczyſzczą, mają tam Podkomorzego Powiatowego wywieść, á Podkomorzy ma ten nakład ich za dowodem słuſznym oſzacować, i nam to na liście ſwym oznaymić. A My Hospodar mamy temu, abo tym oſobom, którzy te rzeki wyczyſzczą, za nakład ich dać myto wybierać od tych, którzy tą rzeką zboże i inſze towary spuſzczać na przedaż będą. Wſzakże póty tego myta im pozwolić mamy, póki nakład ſwóy na to wyczyścienie rzeki uczyniony wybiorą.

(a) Kommiſſarzów naznaczono, aby Port przed Gilią do Królewca był przekopany, 1611. Rzeki *navigabiles* ku ſpuſzczeniu towarów wolne być mają, *Conſt:* 1550 *fol:* 6. §. Rzeki wſzyſtkie. *Specificantur* które Rzeki mają być wolne Konſt: 1598. *fol: 694. Tit:* Rzeki Portowe.

Rzeki Niewiaży port w Kieydanach groblami nie ma być hamowany, Konſt: 1581. *fol:* 381. *Tit:* Niewiaża.

Przeprawienie jey Kommiſſarzom polecone, Konſtyt: 1598. *fol:* 697. *Tit:* Około drog Rzeki Dźwiny port, na którym Cła od towarow Szlacheckich *tolluntur*, Konſt: 1598. *fol: 699. Tit:* Port Rzeki.

Ryżanie powinni ją wyczyścić, *ſub pœna* 1,000. *Marc: delatori ſolvenda, & damnorum refuſione*, *forum* za Dworem, Konſt: 1607. *fol: 862. Tit:* O przeczyſzczenie.

Rzeki do portu godnę, każdemu uprzątać wolno, Konſt: 1613. *fol: 23. Tit:* O rzekach portowych,

Rzekę Swiętą ktoby chciał przeczyścić *conceditur*, Konſt: 1581. *fol: 530. Tit:* S. Rzeka.

Na Rzekach Niemnie, Gielu, Ruſznic, Muſzy, Niemanku, tamy *tolluntur propter monopolia tollenda, Conſt: 1607. fol: 861. Tit:* O Tamach.

Rzekę Wilią Mieſzczanie Wileńſcy i Kowieńſcy podjęli ſię przeczyścić, i co za to, Konſt: 1607. *fol: 864. Tit:* Wyczyſzczenie.

Rzek Portowych żaden budynkiem nie ma impedyować pod nagrodą ſowitą, jeśliby ſię komu przez to ſzkoda ſtała, & *ſub pœna* 1,000. *Marc: forum* w Koronie Trybunał, á w Litwie wſzędzie między sprawami obligowemi, lubo w Grodzie, Ziemſtwie, Konſt: 1631. *Tit:* O Rzekach.

Rzeki Bereziny do Wiliey przekopanie, K.J.M. *Władyſławowi conceditur, Commiſſarii* na poſtanowienie Cła *aſſignantur*, do lat pewnych. *In Poſterum* ten port, Staroſtwu Boruſzowſkiemu *adjungitur*, Konſt: 1631. *Tit:* Przekopanie.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

Ktoby pod kim co uproſił, á temu wprzòd dano.

R. 7. A. 5. R. 5. A. 44. Uſtawujemy (a) też, ktoby pod kim imienie, ludzie, grunty, u Nas Hospodara uproſił, i w Przywilejuby to ſobie opiſał, á u tegoby, pod kim to, on ſobie uproſił, pierwey było nadano, abo na przywileju naſzym napiſano, i to mu potwierdzono, i tego on używał, i w dzierżeniu był. (b) Tedy takowy pierwſzy przywiley, abo liſty przy mocy ma oſtać, á za nim ten, komu dano tę rzecz, odzierżeć i pożywać ma według liſtow, i potwierdzenia naſzego pierwſzego. A poślednie liſty w niwecz obròcone będą, tak ſię ma rozumieć i o liściech na urzędy. 1

(a) Kto będzie miał pierwſze prawo, i zapis do dóbr, tego lepſze prawo, 1588. O ważności Zapisów.

(b) Przywileje na Przywileje dane, wagi mieć nie mają. Konſt: 1613. *fol: 10. Tit:* Przywileje.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

Ktoby na co liſty uproſił, á tego w dzierżeniu nie był i o Expektatiwach.

R. 7. A. 10. i 11. Też uſtawujemy, jeśliby kto u Nas Kròla imienie, abo ludzie, abo ziemie uproſił, i w liście daniny naſzey jemu to było opiſano, á tego w dzierżeniu i używaniu nie był do dzieſiąci lat, tedy i liſty Naſze, i data takowa potym żadney mocy mieć nie ma. 1

R. 4. A. 50. R. 3. A. 61. §. (a) Tak też sprawując ſię wedle praw Chrześciańſkich, i też oſtrzegając, aby między poddanymi naſzymi niebeśpieczność i roſterki nie mnożyły ſię, uſtawujemy, aby od tego czasu żadne liſty, ktòre po Łacinie Expektatywami zowią, żadney mocy nie miały, á chociayby od Nas były komu dane, przed ſię dzierżane być nie mają, 2

R. 3. A. 16. R. 7. A. 1. §. Niżli (b) jeśliby kto ſam po ſwey dobrey woli przed Nami Hospodarem z wolą Naſzą Hospodarſką na to przyzwolił, á dzierżawy ſwey co za żywota ſwego w dzierżenie komu puścił, tego zarazem przy żywocie ſwym ma uſtąpić, i to ludziom w leciech doroſłym i godnym. 3

Jure Regni privilegia præſcribunt triennio. H. P.

(a) Expektatiwy *ſolida* abo ſpólne dzierżenia przeciw prawu poſpolitemu dane, nie mają być dzierżane, 1550. *Sig: Aug:* Konſt: *fol: 4.*

(b) Wyjąwſzy dożywocia i Konſenſa prawu nie przeciwne. *Tamże.*

Dożywocie Oycom dane z dziećmi, gdyby Ociec umarł jeden, w dożywociu zostaje, Konst: 1562. *fol: 20.* §. Dożywocia.

Dożywocie dwóm braci dane, gdy jeden drugiemu ustąpi, nie jest Expektatywą, *Const: Ibidem.*

Dożywocie mężowi dane z żoną, gdy jeden umrze, pozostały przy dożywociu zostanie, *Constit: Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXVI. 34.

O nie dawaniu dwòch dostojeństw, abo urzędow jedney osobie.

1 Za proźbą (a) wszech stanow Wielkiego Xięstwa Litewskiego,
bacząc My Hospodar zlepszym pożytkiem i ozdobą Rzeczy-
pospolitey, gdyż Dygnitarstwo i urzędy dwa sądowe, jedney
osobie dawane nie będą. Przeto ustawujemy i mieć chcemy, i peł-
nić obiecujemy. Iż jedney osobie by nayzacnieyszey i nayzasłużeń-
szey, dwòch Dignitarstw w Ławicy Rady naszey, także dwòch urzę-
dòw Ziemskich i Dwornych, i Starostw Sądowych od tego czasu, i
2 na wszystkie potomne czasy dawać nie mamy. §. A ktoby jakież-
kolwiek Dignitarstwo w Radzie naszey, abo jaki urząd Dworny R. 4. A. 5
Ziemski, bądz też Starostwo sądowe przeciw temu Statutu otrzy- R. 2 A. 12
mał, takowego władzy nikt podlec nie będzie powinien. (b) Y o-
wszem ktokolwiek go przed Nas Hospodara na Seym pozwie, tedy
na pierwszym roku jako na zawitym stanąć ma, i stanieli, abo nie sta-
nie, My Hospodar tamże na tym roku onego Dignitarstwa, do urzę-
du sądowego, o który będzie pozwan osądzić mamy, á inszemu dać.
A temu, kto go o to pozwie, tenże pozwany sto kop groszy zapłacić
powinien będzie, i to na majętności jego odprawiono być ma, nie
składając Rokow Statutowych.

(a) Dignitarstwa i Urzędy nie mają być dawane, aż pierwey przysięgę odda Lip: 1. dnia w Przywil: około Uniey W. X. L. przysięgły i osiadły być ma, á dwuch Urzędów i mieysc żaden trzymać nie ma 1569. *w Lub: лл. Aug: Dignit:* 1607. Wakancye, które pod Seym przypadać będą, w tydzień Seymu rozdawane być mają i na W. X. Lit:

(b) *Forum* na Trybunał, tamże o Wakancyach, 1607.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Aby się w Dworzech Naszych Hospodarskich żaden nie stanowił.

1 Też (a) ustawujem, iż żaden Pan, i nikt z poddanych naszych R. 3.
swowolnie w Dworzech Naszych w W. X. Lit: jeżdżąc droga- A. 29.
mi, nie mają się stanowić, i stacyey na się, i na konie swe z
Dworòw Naszych brać stawòw, i sadzawek, jezior Naszych włoczyć.
A gdzieby kto na przeciw tey ustawie Naszey uczynił, w Dworzech
się naszych stanowił, stacyą sobie i koniom swym z Dworòw Na-
szych brał, stawy, sadzawki, jeziora włoczył. Tedy za słusznym do-
wodem z prawa w tym pokonany, ma na Zamku dwanaście Niedziel
siedzieć, á szkody oprawić.

(a) Aby się w Dworzech Naszych nikt stanowić nie ważył 1609. w Warszawie w Artykuł: Hetmańskich, 11. Parag: z początku.

ROZDZIAŁ WTORY
o OBRONIE ZIEMSKIEY.

ARTYKUŁ I. 1.

O powinności, jako wſzyſcy Obywatele tuteyſzego Państwa ſłużbę Ziemſką ſłużyć mają.

R. 3. A. 4. R. 5. A. 7. Uſtawujemy też z przyzwoleniem PP. Rad Naſzych i 1
wſzyſtkich Stanów poddanych Naſzych Państwa te-
go Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, iż wſzyſtkie ſta-
ny Duchowne (a) i Swieckie, Xiążęta, Panięta, i
Urzędnicy Ziemscy, Dworni, Dworzanie i Ziemianie, Szlachta cho-
rągiewna, i wdowy, też Tatarowie i (b) Mieſzczanie Miaſt naszych
mające imiona Ziemſkie, każdy od wyżſzego aż do niżſzego ſtanu
nikogo nie wyimując, lata zupełne mając, czasu potrzeby z Nami i
potomki naſzymi, abo przy Hetmanach Naſzych, winni będą oſoba-
mi ſwemi woynę ſłużyć, i wyprawować na ſłużbę wojenną, kiedyby-
kolwiek potrzeba była (c) wedle uchwały Ziemſkiey Seymów wal-
nych, jako na on czas będzie potrzeba ukazować, á zwłaſzcza gdy-
by ruſzenie pospolite uchwalone było, to jeſt, jako ludzi oyczy-
ſtych i przychodniow, z majętności jako oyczyſtych, macierzyſtych,
kupnych, wysłużonych, i jakokolwiek nabytych. §. A wdowy, ſie- 2
roty, i dzieci lat zupełnych nie mające, mają wyprawować według
ważności imion ſwych, konno i zbroyno, jako na Seymie poſtano-
wią, á na mieyſcu namienionym przez liſt naſz, ma ſię każdy ſtawić
oczywiſto, i dać ſię popiſać i ſzykować Hetmanowi naſzemu Wiel-
kiemu tego Państwa Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego na ten dzień,
R. 6. który przez nas ku temu popiſu będzie położon i objawion. §. (d) 3
A. 1. A jeśliby kilka braciey niedzielney było, tedy bracia mają między
ſobą godnego lat doroſłego wybrawſzy posłać, który z imienia nie
dzielnego ma woynę ſłużyć tymże obyczajem jako wyżey opiſano.
§. Chcemy też mieć i uſtawujemy, aby wſzyſcy poddani naſzy, Mie- 4
ſzczanie, czaſu gwałtowney potrzeby z inſzemi ludźmi naſzymi woy-
nę ſłużyli, abo z dozwoleniem naſzym na woynę wyprawowali we-
dług poſtanowienia Seymowego. §. A ktoby z tych poddanych na- 5
ſzych, Szlachty, Rycerſtwa wſzelakiego, także i wſzelakiego ſtanu,

mając imiona Ziemſkie, woyny nie ſłużył, abo przyjachawſzy na rok położony nie popiſał ſię, á choćby i popiſował á ſzyku nie doczekał, abo i ſzykowawſzy ſię bez woley naſzey, abo Hetmana naſzego wielkiego precz odjachał, (e) ten imienie ſwe traci na Rzeczpoſpolitą, i na Nas Hospodara, pod tym obyczajem, jakoby woyny nie ſłużył. (f) Y dla tegoż My Hospodar obiecujem ten urząd, Hetmańſtwo R. 3. A.12.
wielkie, godnym i doświadczonym ludziom narodu Szlacheckiego, Rodzicom ſtarodawnym tuteyſzego Państwa naſzego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego dawać, i to mieyſce zasadzać.

(a) Duchowni ktorzy oyczyſte dobra mają *Kazim:* 1368. Swieccy Obywatele, którzy w różnych imieniach majętności trzymają. *Zygm: w Krak:* 1510. woynę ſłużyć mają, H. P. *559. 56.*

(b) Mieſzczanie którzy dobra Ziemſkie trzymają, woynę ſłużyć mają. *Alex: w Radom:* 1505. H. P. 802

Podſtarościowie od poſpolitego ruſzenia wolni mają w Zamkach rezydować *ſub pœna de expeditione, Konſt:* 1621. *fol:* 9. §. A iż zatym.

(c) Obiecujemy, iż poddanym Naſzym na woynę nie każemy bez Seymu, *Kaz: w Nieſz:* 1454. Woyny abo ruſzenia poſp: mimo pozwolenie Seymowe nie zaczynać *Step:* 1567. o Woynie *Tit: Literæ Confirm:* oprócz gwałtu, 1597. Lecz do zagaſzenia.

Szlachta którzy w Mieście mieſzkają, á z lichwy żyją, woynę ſłużyć mają, *ſub pœna confiſcationis bonorum. Konſt:* 1578. *fol: 335. Tit:* O Szlachcie.

(d) Syn dorosły nie wydzielony za Oyca, brat za brata, ſłużbę wojenną ſłużyć może, *Kazim: w Nieſz:* 1454. 561. H. P.

(e) W Koronie jeśliby chorzał, á przyſiądz niechciał że chorzał, imienie traci, *Zyg: w Bydgoſzczy* 1520. H. P. 563. Zdraycą *Zyg: w Krak:* 1510. H. P. 561.

(f) Hetmańſka powinność podczas *Interregni, Konſt:* 1632. *Tit;* Konfederacya, Hetmańſka przyſięga. *ſub Interregno, Konſt:* 1587. *fol:* 416 §. *Ego Nicolaus.* Hetmanow Koronnego i Litewſkiego, w Jnflanciech, władza jaka być ma, 1581 *fol:* 510. *Tit:* O Władze.

Hetman na żadne prywatne potrzeby, Seymiki, i zjazdy Rot zażywać niema, *ſub pœna bannitionis, Konſt:* 1591. *fol:* 613. *Tit: Diſciplina.*

Król żadnych Woyſk zaciągać, *ſine conſenſu Reipubl:* nie powinien, *Konſt: Anni* 1648. *fol:* 17.

O tymże *in Pactis Conventis* Królów *Anni* 1668. 1674.

Wpiſanemu raz w regeſtr, jako w ciągnieniu, tak i w obozie z pod jedney do drugiey chorągwie, choćby w jednym Województwie i Ziemi, wyieżdżać ſię nie godzi: i żaden Duktor nie powinien przyimować takich w regeſtr ſwóy i pod chorągiew *ſub pœnis contra deſertores Castrorum ſancitis.* O co termin i *forum* w Obozie Generalnym. *Konſt: Anni* 1676. *fol:* 12. *Tit:* Pospolite Ruſzenie.

Hetman Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego każdey chorągwi powinien termin prędki, na którym ma do obozu ſtanąć, naznaczyć, miarkując czas *juxta diſtantiam loci*, i wedle tego, jak nayproſtſzy gościniec, nie krążąc do obozu ściągnąć ſię może, którego terminu gdzieby kto omieſzkał, przed sądem Hetmańſkim zarazem *ad inſtantiam* ukrzywdzonego *rationem reddere*, i za omieſzkanie i pogotowiu za branie pieniężnych ſtacyi, pobocznych chlebow, zgod ſtanowiſk, albo okopów, z Dzierżaw Miaſt i Wſi, bez wſzelakiey folgi, na gardle karany być ma. *Konſt: Anni* 1655. *fol:* 7. *Titulo Diſciplina militaris.*

Hetmani Koronni nie mają chleba pokazywać żołnierzom w Dobrach Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego *ſub ſolutione in triplum* ſzkod poczynionych *in Judicio Tribunalitio Lublinen: facienda. Konſt: Anni* 1655. *fol:* 30. *Tit:* O Przechodzeniu Zołn: Koron:

Hetmani obudwu Narodow, i Wodzowie, nie powinni ludzi w ſłużbie Rzeczypoſp: będących, ani *de toto* ani *per partes*, acz nigdy, ale oſobliwie *ſub tempus Electionis Regiæ*, na mieysce *Electionis* sprowadzać; inaczey *pro hoſtibus Patriæ cenſendi.* O co z nimi *forum* w Generalnym Kapturze, *ad inſtantiam cujusvis Nobilis poſſeſſionati* w Konfederat: General: Warſzaw: *ſub Interregno Anni* 1648. *fol:* 11.

Ani Pułkownicy, Rotmiſtrze Towarzyſtwa ſwego w zaciągu Rzeczypoſp: będącego. *Ibid.*

Reaſſumowano potym to w Konfederacyach późnieyſzych Generalnych *ſub Interregnis Anni* 1668. & 1674.

Hetmanow Wielkich Wielkiego Xſtwa Lit: władzą, przy dawnych Prawach Statutu W. X. Lit: zachowano. *Konſt: Anni* 1677. *fol:* 9. *Tit:* Władza Wielk: Hetman:

Hetmanów W. X. Lit: Likwidacye, na Seymach, nie *per Deputatos*, lecz *in facie Ordinum* czytane *publicé* być powinne, w których nic więcey, tylko coby na Wojenne potrzeby *effectivè* wydali, kłaść mają, *Konſt: Anni* 1676. *fol:* 10. *Tit:* Likwidacye długów.

ARTYKUŁ II. 2.

O poſtanowieniu i obronie Ziemſkiey,

1 Obiecujemy i uſtawujemy wiecznemi czaſy, iż gdy będzie po- R. 3. A. 15.

trzeba, przeciwko którego nieprzyjaciela Naſzego obrony Ziemſkiey temu Páńſtwu Naszemu Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu, abo walkę wieść, tedy My Hospodar z Pany Radami naſzemi, nic nie mamy i nie będziem, tego mogli uczynić, ani ſzerebczyzny ani płatu żadnego, (a) i nijakiego poboru uſtanawiać, tak na poddanych, Kniaſkich, Páńſkich, i Ziemiańſkich, jako też i na Miaſtach, i poddanych naſzych Hospodarſkich, aż pierwſzy Seym wielki walny złożywſzy, na który Seym za roſkazaniem i liſty naszymi będą powinne wſzyſtkie ſtany, Seymowi należące zjachać ſię, i tam ſię na Seymie My Hospodar z Jchmością Pany Radami i Posły Ziemſkiemi, z poradą, i zgodnym przyzwoleniem ich, takowe rzeczy o woynie namawiać i ſtanowić mamy, i jaki ſpoſob spólnie za uchwałą wſzyſtkich ſtanów na Seymie namówion i poſtawion będzie, takowym porządkiem, i odprawowáć ſię ma, á nie inaczey. A bez Seymu i pozwolenia wſzyſtkich ſtanów wſzczynać i wieść nie mamy.

(a) Podatków ani Poborów żadnych na dobra K. Rad: Duch: i Swiec: w Litwie, i Pol: oprócz Seymu i PP. Rad: ſtanowić nie mamy *Steph*: 1576. Lit: *confirm: fol:* 194.
W W. X. Lit: nie godzi ſię nikomu z podatków Dzierżawy ſwojey należących Rzeczypoſpolitey wytrącać pretenſye ſwoje, takie kto ma u Rzeczypoſpol: *lege perpetua cavetur. Konſt: Anni* 1661. *fol.* 3. *Tit*: Trybunał Skarbowy.

ARTYKUŁ III. 3.

O niewyzwoleniu z woyny liſty naſzymi, i też kogo wyzwolić wolno.

Też (a) uſtawujem, iż my nie mamy żadnego z woyny od ſłużby Ziemſkiey, tak ſłównym roſkaniem, jako i przez liſty nasze wyzwalać i z woyſka odpuſzczać, tak też i Hetmanowie naſzy wyzwalać i z woyſka odpuſzczać nie będą mogli, krom tych Urzędników i ſług Naſzych, których My Hospodar na on czas dla posług Naſzych i spraw Ziemſkich zoſtawim. A wſzakże i ci Poczty wſzyſtkie wedle uchwały Seymowey winni ſtawić i wyprawować. 1
§. (b) A co ſię do tycze Staroſtw i Dzierżawiec ukrainnych, ci czaſu walki także powinni z imion ſwych w woyſko, jako inſza Szlachta, 2
Poczty swe ku ſłużbie Ziemſkiey wyprawować i ſtawić. A sami oni, á zwłaſzcza ci, którychbyśmy w woyſko liſty Naſzymi i Panowie Rada, abo Hetman naſz, iść nie kazali, tacy Poczty ſwe, co z Urzędów powinni ſtawić, mają dla obrony, i potrzeb Zamkowych przy sobie na onych Zamkach swych, które od Nas trzymają, zoſtawić.

(a) Wolności od poſpolitego ruſzenia na Woynę Kancl: i Podkancl: wydawać nie ma. *Alex: w Piotr*: 1504. H. P. 194.
Exempty Zołnierzom i inſzym w Legacyach posłanym, za atteſtacyą *in Perſonalibus* przyimowane być mają. *Konſt*: 1638. *fol*: 11. *Tit*: Exempta.
Exempty Zołnierza do Moſkwy zaciągnionego, approbowane *Juxta conſt*: 1628 *conſt*: 1633. *fol.* 13. *Tit*: Exempty.
(b) Chorych ſtarych i tych, którzy na potrzebie Rzeczypoſp: ſą, i Podſta: Zamkow granicznych wyzwalamy, 1538. *Zygm. w Piotr*: około wyzwolenia zachowamy ſię, 1550.
Wici jedne, Dwor i ſłudzy naſzy, którzy przy nas będą wolni. *Zygm. Aug*: 1563. także którzy dla nauk do cudzych ziem wyjachali, opiek, *idoneas perſonas* ſtawić mają, 1576, 30. Maji Pozwolenie Woyny.
Zołnierze od sądów exempti, okrom do Zapisów, *conſt*: 1564. *fol*: 48. §. Od okazowania.
O tymże Konſtytucya 1565. *fol*: 106. *Tit*: Okazowanie.
Zołnierze exempty, okrom przesądzonych w sprawach do Zapiſu Mężobóyſtwa, gwałty, najazdy, i gwałtowne wybicia, Konſt: 1567. *folio* 137. *Titulo* Zolnierze.

Ktoby ſię exemptem założył, á na woynie nie był, ſprawę traci, Konſt: 1581. *fol:* 381 *Tit:* Exempcya. *Reaſſumuntur conſt: Anteriores* 1621. *fol:* 18. O Exemptach *Konſt:* 1627. *fol:* 5. *Tit:* Exempty.

Podſtarościowie od Poſpolitego ruſzenia wolni, mają w Zamkach rezydować, *ſub pœna de expeditione, Konſt:* 1621. *fol:* 9. *Paragrapho.* A iż zatym.

ARTYKUŁ IV. 4.

O imionach zaſtawnych, kto z nich ſłużbę Ziemſką ſłużyć ma.

1 Też (a) uſtawujem, jeśliby który Pan, abo Szlachcic, jeden drugiemu imienie w summie pieniędzy zaſtawił, tedy ten kto zakupił, i w dzierżeniu będzie ſłużbę Ziemſką z tego zaſtępować ma, i powinien będzie. *R.* 8. *A.* 3. *R.* 5. *A.* 7. *R:* 3. *A.* 4.

(a) Kto trzyma dobra, ten ſłużbę wojenną ſłużyć ma, *Zygm:* 1544. H. L. 20. Służbę wojenną powinni ſłużyć nie oſiedli z pieniędzy, Arędarze i Zaſtawnicy, Konſt: 1621. *fol:* 13. §. Zaſtawnicy. Dobra Ziemſkie dziedziczne, na których jeſt *ſervitium bellicum* od ſtanu Szlacheckiego, żadnym pretextem nie mają być alienowane wiecznemi czaſy, Konſt: 1635 *fol:* 8. *Tit:* O Dobrach.

ARTYKUŁ V. 5.

O Chorążych Ziemſkich, Dwornych, i Powiatowych.

1 Chorąſtwa (a) we wſzyſtkich Ziemiach, w Powieciech, Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, gdzie do tego czaſu bywały takim rządem i ſpoſobem mają być zachowane. Iż My Hospodar, Chorążych inakſzych nie mamy uſtanawiać, tylko zacnych ludzi, godnych, roſtropnych, Rodziców własnych tego Państwa i (b) oſiadłych w tym Powiecie. *R.* 3. *A.* 12. *R.* 4. *A.* 1. *i* 37.
2 §. Wſzakże tego Urzędu Chorąſtwa inaczey dawać nie mamy, za obraniem na to pewnych oſob przez Obywatelów każdey Ziemi i Powiatu, tym porządkiem, jako obieranie Urzędników sądowych, Ziemſkich, w tym Statucie jeſt opiſane. A z tych osob obranych, i nam od ſtanów poddanych, kogo ſię nam z Pany Radami naſzemi nayprzyſtoyniey zdać będzie, tego My z zwierzchności naſzey Hoſpodarſkiey, na ten urząd przełożym, i Przywilejem naszym utwierdzim.
3 §. A Chorąży, kiedy Chorągiew będzie trzymać, ma mieć na ſobie zbroję dobrą, i hełm, abo ſzyſzak, i broń, á koń pod nim aby był dobry, á Chorągiew sam Chorąży w Hufie ſwym na ſzyku i ku potrzebie ma dzierżeć, i ſtatecznie ſię w tym urzędzie na potrzebach Naſzych, i Ziemſkich ma zachować według cnoty i powinności na Chorążych należącey, nie zaſadzając mieyſca ſwego inſzym, pod ſtratą urzędu, okrom obłożney choroby. *R.* 9. *A.* 1.
4 §. A chorągwie mają im być dawane z ſkarbu naſzego, wedle dawnego obyczaju. A Chorąży Ziemſki i Dworny, ci mają być w Urzędziech ſwych według dawnego obyczaju zachowani. A w Ziemi Zmudzkiey według dawnego zwykłego obyczaju. *R.* 9. *A.* 6.

(a) Rycerſki człowiek każdy Szlachcic i proſtego ſtanu, pod swą Chorągwią ſtawić ſię ma, *Kazim: Wiel:* 1368. *H. P.* 572.
(b) Urzędnicy oſiedli być mają, *Zygm: Aug:* 1550.

ARTYKUŁ VI. 6.

O zbieraniu i ciągnieniu Szlachty na Woynę.

R. 5. A. 6. Też (a) My Hospodar dla porządnieyſzego ciągnienia na woynę, aby w tym ſzkoda ludziom nie była, tak uſtawujemy. Iż gdyby zuchwały Seymu wielkiego walnego, przyſzło do poſpolitego ruſzenia wſzyſtkich. Tedy Chorąży dawſzy wiadomość o tym Szlachcie, każdy w ſwym Powiecie ma wyjachać sam, i przez liſty ſwe oznaymić Szlachcie mieyſce ku zjachaniu na granice onego Powiatu, jako przyſtoi ciągnienia ku zbieraniu woyſka naznaczonego, i oznaymić dzień, ktòrego dnia u niego ſtanowić ſię mają. A takowe liſty mają być obwoływane, w Mieście na targach, przy Kościelech, i wſzędzie przepisy z nich przybijane być mają. A oni powinni będą to uczynić. i do niego ſię nie wymawiając w tym czaſie i na to mieyſce, jako im naznaczono będzie od niego, i z poczty swemi jako woynę ſłużyć powinni zjachać ſię, i tamże Chorąży zjachawſzy ſię z nimi, i mając o każdym z nich dobrą wiadomość i pieczą, mają pospołu ciągnąć, co nayprościey ku mieyſcu do popiſu naznaczonemu. §. A Kaſztelan też jeśliby z jakich przyczyn zarazem z Szlachtą w Powiecie ſwym zjachać ſię nie mògł, tedy ma co nayrychley w drodze z Chorążym i z Powietnikami, ściągać ſię. A (b) tam z Kaſztelanem ściągnąwſzy ſię, ma Chorąży on Powiat, Szlachtę oddać i opowiadać Kaſztelanowi, i oznaymić, jeśli wſzyſtkie spełna, czyli kogo nie maſz, á kto jeſt. §. A gdzie w ktòrym Powiecie Kaſztelana nie maſz, tedy do Marſzałka, ktòry w tym takąż moc mieć będzie jako i Kaſztelan. Y gdy już z Kaſztelanem abo Marſzałkiem ściągnąwſzy ſię Chorąży z Szlachtą, tedy wſzyſcy ſpołem pod Kaſztelanową, abo pod Marſzałkową ſprawą ciągnąć mają do Wojewody tego Wojewòdztwa, i ściągnąwſzy ſię z nim Kaſztelan, abo Marſzałek z Chorążym, mają zdać i opowiadać Szlachtę Wojewodzie kogo nie maſz, á zaczym. Gdzie już wſzyſcy, jako Panowie Wojewodowie, Kaſztelani z Marſzałkami, i z Chorążymi, mają ciągnąć na mieyſce od Nas naznaczone abo ku Hetmanu, gdzie roſkazano będzie, i w jednym mieyſcu zawżdy przy Wojewodzie ſtanowić ſię, á nie po rożnu, będąc w poſłuſzeńſtwie i sprawie Panòw Wojewòd ſwoich. §. (c) A w tym ciągnieniu mają tego z pilnością ſtrzedz i bronić powinni, aby Powietnicy jego nikomu żadney ſzkody w drodze i ſtanowiſkach ſtojąc ni w czym nie czynili, ale ſobie i koniom ſwym, za pieniądze targiem nie uſtawą, żywność kupowali. Krom pasze wolne czaſu letniego na ſianożęciach i na polach proſtych, zboża nie trawiąc, i darmo nie biorąc. §. A ktòryby nad zakaz śmiał komu ſzkodę uczynić, tedy Wojewoda, abo Kaſztelan, pòki do Hetmana nie dociągnie, ma im z takowymi sprawiedliwość czynić i odprawę na winnym i na majętności jego, ſam zarazem nie przewłaczając czynić, á Powietnicy, Szlachta, będą powinni onego we wſzyſtkim, jako wyżey opiſano, poſłuſzni być. A przeto nie poſłuſznym, i przeciwnym, także winnym, zachować ſię i karać ich mają oſądziwſzy, o nim prawo,

Margin section numbers: 1 (at "Też (a)"), 2 (at "czonemu. §."), 3 (at "czyli kogo nie maſz"), 4 (at "będąc w poſłuſzeńſtwie"), 5 (at "darmo nie biorąc. §."); marginal reference R. 2. A. 18. beside "darmo nie biorąc … nić, tedy Wojewoda".

i co z prawa zasłuży, ucierpieć ma. A póki się Chorąży i Szlachta
za Kasztelanem abo Marszałkiem ściągną, póty Chorążemu Szlachtę
o szkody w ciągnieniu przez nich komu uczynioną, zasadziwszy przy
sobie kilu szlachciców sądzić i według skazania odprawę czynić
6 wolno będzie. §. (c) A gdzieby szło o rzecz krwawą, to jest o
gardło, to ma być odłożono na sąd Hetmański. Wszakże obwiniony
w takiey rzeczy, ma być przez Chorążego do rosprawy ślubem za-
wiązan. Jeśliby też kto z poddanych Naszych Szlachty, według tey
ustawy Naszey do Chorążego zjachać, i z nim społem ciągnąć nie
chciał, tedy takowy za oznaymieniem Chorążego, ma być od Pana
Hetmana w obozie więzieniem karan, według baczenia Hetmańskie-
go. A szkodę jeśliby komu takowy w drodze uczynił, sowito bę-
7 dzie winien, za dowodem żałobnego zapłacić. §. A Ziemia Zmu-
dzka do woyska przyciągnąć ma według dawnego obyczaju, pod
sprawą Starosty swego Zmudzkiego.

(a) Zołnierze w ciągnieniu zachować się mają *juxta constitutionem* 1620. *const*: 1624. *fol*: 1. *Tit*: Supplement.

Zołnierze W.X.L. to jest, Rotmistrze powinni być *possessionati* z Chorągwiami na mieysce naznaczone proste dwie mile na dzień uchodzić, bez zbytków Stacyi, Podwod brać nie mają, w dobrach Szlacheckich, także dworach w Dzierżawach Królewskich stawać nie powinni, Const: 1633. *fol*: 15. Tit: *Disciplina*.

Noclegow nie odmieniać ani skracać mają *sub pœna infamiæ*. Od zwracającey się Podwody: pieniądze ktoby brał *pœna capitis, const*; 1635. *fol*: 12. *i* 13. Tit: *Disciplina*.

Ciż Rotmistrze, nie powinni ludzi w służbie nie będące do Kompaniey na chleb przybierać, *const*: *ibidem*.

Zołnierze nie mają granic Koronnych z W.X.L. przechodzić, ani Stacyi wybierać *sub pœnis in const*: 1628. 1593. 1601. 1620. 1626. *de disciplina militari sancitis const*: 1641. *fol*. 22. Tit. O Zołnierzu.

(b) Kasztelan, aby rządna wyprawa była, doglądać ma H. L. 19.

(c) Szlachta Powiatów, z Kasztelanem niech ciągnie, i ten sprawiedliwość ukrzywdzonym czynić ma, 1510. *Zygm*: *w. Bydg*: H. P. 570.

Zołnierze nigdzie nie mają miewać leży w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, á o szkody Pisarz Polny, może pieniądze zatrzymać *ad satisfactionem*. *const*: 1088. *fol*: *48*. Tit: O Zołnierzach.

Seymo: powagą Hetmanowi Koron: á Lit: w Lit: władza zupełna jest dana karać przestępne, 1590. *Disciplina milit*: 1581. O władzy Hetmańskiey

Hetman kogokolwiek więzieniem skarze na gardle, poczciwości, tak ma być ważno, jakoby to na Seymie było uczyniono, *Konst*: 1590. *fol*: 570. §. Także też.

Hetman, z Rotmistrzami i Porucznikami, których może zasadzić, wysłuchawszy zdania ich, á pod czas według zdania swojego może Zołnierza skarać, zwłaszcza w nagłym razie, i bez namow: Rotmistrzow, *Konst*: 1593. *fol*: 630. Tit: Deklaracya.

Reassumuntur wszystkie Konstytucye o władzy Hetmańskiey *Konst*: 161. *fol*: 21. Tit: Supplement.

Hetman *disciplinam militarem* ma zachować. *Konst*: 1624. *fol*: 1 §. Supplement Woysk.

ARTYKUŁ VII. 7.

Wszystka Szlachta Powiatowa powinni się stawić pod Chorągiew.

1 Chcemy (a) też mieć, i przykazujem groźno, aby wszyscy pod-
dani naszy, jako Starostowie, Dzierżawcy, Podkomorzy, i in-
szy Urzędnicy Ziemscy, Powiatowi, tak Rycerstwo, Szlachta,
i każdy stan Szlachecki, woynę służyć powinni, będąc na woynie,
nigdzie indziey się nie szykowali, ani stanowili osobami swemi, i Po-
czty, jedno pod Chorągwią swą Powiatową, w którym są Powiecie
2 osiadłemi. §. A jeśliby który z nich służył Nam Hospodaru u Dwo-
ru Naszego, abo pieniądze żołnierskie brał, abo też u którego z Pa-

nòw Rad naſzych, abo Urzędnikòw, abo też u kogo innego, tedy ten powinien będzie pod Chorągwią na mieyſcu swoim poſtawić brata, abo krewnego ſwego, abo tak dobrego Szlachcica jako sam, aby tym mieysca swego nie opuścił i nie omieſzkał pod ſtraceniem imienia. A ten poczet jego, zawżdy ma być między inſzą Szlachtą przy Chorążym, i pod sprawą Chorążego, á nie przy nim własnym. §. A 3
Panowie, Rada i Urzędnicy Naſzy Ziemscy i Dworni, Xiążęta, Panięta, i ci mają ſię ſtanowić na mieyſcach ſwych, według ſtarodawnego obyczaju, jako niżey o tym opiſano.

(a) Każdy pod swoją Chorągwią, powinien ſię ſtawić czaſu naznaczonego, pod gardłem i utratą majętności, H. L. 20. Urzędnicy do popiſu nie mają zamieſzkiwać pod 200. kop winy 1613. na X. L. 1598. O Wybrańcach W. X. Lit: 1590. każdego Roku Staroſta popiſować ma wybrańce w majętności K.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Szlachcie, ktòrzy w ròżnych Powieciech imiona mają.

Uſtawujemy (a) też, ktòra Szlachta poddani naszy mają w ròżnych Powieciech imiona swe, takowy ma w tym Powiecie, w ktòrym będzie naygłòwnieyſze imienie swe, ze wſzyſtkich imion swych oyczyſtych, wysłużonych, kupionych i Ziemſkich, sam ſtać i poczet swòy ſtawić. A inſze ſtany, według wyżſzego Artykułu ſiòdmego, zachować ſię mają. 1

(a) Ktoby miał różną majętność, doſyć że ſię w Województwie jednym pokaże, 1587. Konſtyt: General: Warſzaw: A ktoby.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Duchownych, jako mają ſłużbę Ziemſką ſłużyć.

R. 8. A. 5. Uſtawujemy, (a) iż wſzyſcy Duchowni z imion ſwych świeckich i Kościelnych nadanych, z ktòrych ſłużba Ziemſka wojenna bywała, tak z imion ſwych Oyczyſtych, kupionych, i zakupionych, Szlacheckich, woynie powinnych, ſłużbę Ziemſką wojenną mają ſłużyć, tym obyczajem, wyprawując z tych imion ſwych Poczty, i przy nim za ſwoję oſobę Szlachcica, człowieka dobrego, woynie godnego, według uchwały Ziemſkiey Seymowey. A te Poczty swoje pod Chorągwią ſtawić mają Powiatową, między obywatele tych Powiatòw, w ktòrych kto z nich ktòre imiona głòwnieysze mają. §. 2 1
R. 3. A. 4. Też za pozwoleniem wſzyſtkich ſtanòw, á za proźbą Kollegiatòw
R. 3. A. 7. Kollegium Wileńſkiego, z imion tych, ktòre od kogokolwiek na to Kollegium nadane, aby jakimkolwiek spoſobem nabyte do tego czaſu mają od wyprawowania na ſłużbę Ziemſką wojenną, wolnymi czyniemy. Ale jeśli co więcey imion do tego Kollegium Wileńſkiego jakimkolwiek ſpoſobem po wydaniu tego Statutu potym nabyli, z takich imion ròwno jako Szlachta Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego wyprawować będą powinni. §. Wſzakże gdzieby na Seymie spòlnym, podatek taki na obronę Rzeczypoſp: był uchwalon. Tedy oni ze wſzyſtkich dòbr ſwoich Kollegiackich, jakimkolwiek obyczajem 3

przed tym, i teraz nabytych, takowy podatek wydać będą powinni.
4 §. A sprawy sądowe ze wſzyſtkich tych dòbr swoich, ktòre teraz nabyte mają, odprawować będą tymże spoſobem, jako inſze ſtany Duchowne.

(a) A w Koronie Duchowni, którzy dobra oyczyſte trzymają, abo woynę ſłużyć abo bliſkim ſwym puścić mają, czego pod ſtraceniem, 1368. *Kazim: w Wiślicy.* H. P. 559. Duchowni z dóbr Oyczy: woynę ſłużyć mają. *Zygm: w Warſzaw:* 1607. Duch: w Kor: i W. X. L. w rok po expedycyey *Sacri* na obronę Rp. Annaty, jako do Rzymu dają, taką do ſkarbu K. dać powinni, tamże O Annatach.

Duchowni Konſtytucyą o Dobrach Ziemſkich *non alienandis & non de Religioſis Nobilibus,* także *Patrimoniis ſpiritualium Nobilium* przyjęli: *Conſt: 1635: fol: 8. Tit:* Ordynacya Rzeczypoſpolitey.

ARTYKUŁ X. 10.

Aby ſię po ſzykowaniu z woyſka nie rozjeżdżali, i o ſtanowiſkach.

1 Też (a) uſtawujem, iż każdy poddany Naſz, popiſawſzy ſię w ſzyk, obyczajem wyżey piſanym z temiż (b) końmi i z broniami, z którymi ſię pokazał przy Nas, abo przy Hetmanie Naſzym, powinien będzie woynę ſłużyć na tychże koniach, z temiż bro-
2 niami, aż do zupełnego rospuſzczenia woyſka naſzego. §. A ktòryby poddany naſz, chocia popiſawſzy ſię, i ſzykowawſzy ſię bez wolèy i wiadomości Hetmańſkiey, z woyſka precz (c) pojachał, abo co pocztu ſwego powinnego do domu ſwego odpuścił, takowy imienie
3 traci jakoby woyny nie ſłużył. §. A jeśliby ten, kto pieniędzy u kogo na ſłużbę wojenną (d) brawſzy, á byłby człowiek nie oſiadły, á to
4 też uczynił, taki każdy cześć ſwą traci, jakoby z bitwy uciekł. §. A na popiſie ma każdego konia Hetman Naſz kazać i ſzerść napiſać, i piątno, ktòre na koniu będzie, w regeſtrze namalować. (e) A ſtanowiſka ſwe Powietnicy na woynie przy Chorążym w jednym mieyſcu, á nie ròżno mieć mają.

(a) Zołnierz, konia popiſanego bez dozwolenia Hetmańſkiego, odmieniać, przedawać nie ma, pod utratą żołdu. Ryſztunków, barwy w Kárcz: zaſtawiać, na nie grać pod gardłem nie ma. Art: Wojenny na Seymie w Warſz: 27 28. Roku 1609.

(b) Towarzyſz, gdyby z Woyſka wyjachał bez wiadomości Hetmańſkiey, jako ſam Rotmiſtrz karany będzie, *w Warſz:* 1591. *Diſciplina Milit: fol:* 613. o władzey Hetmana Koronnego, także W. X. L. 1589. *fol:* 511. *Declaratio, Conſt: de Diſciplina Milit:* 1597. *fol:* 640.

(c) Hetman, ma go wzdać na wywołanie i karać. O zabronieniu podwod i nie ſtanowieniu ſię na ſłużbę w Koronie i W. X, L. 1609. *fol:* 891.

(d) Zołnierze, ſtanowiſk, ſtacyi wybierać i żadnych krzywd czynić w dobrach Duchownych i Swieckich nie mają, *forum* Trybunał *peremptorie pœna* 1000. *Marc: pro damnis ſalvâ Conſt:* 1624. *fol:* 1. *Tit:* Supplement. Oſobliwą Konſtytucyą o tym X. L. ſłużącą 1626. *fol:* 6. *Tit: Diſciplina* i Konſtytucyą 1628. *Tit:* O Zołnierzach.

(e) Zołnierz, ani ſtanowiſka, ani noclegow, w Dobrach Ziemſkich Szlacheckich odprawować nie ma, ani od Hetmanow i Regimentarzów aſſygnacyi do nich przyimować, ani Hetmani i Regimentarze dawać je powinni, *ſub pœna triplicis refuſionis damnorum ad inſtantiam* ukrzywdzonych w Trybunale *inter cauſas militares Conſt: Anni* 1652. *fol:* 10. *Tit:* Porządek około zachowania.

Zołnierze jedni drugim na ſtanowiſka i aſſignacye naſtępować nie mają, ani pobocznych ſtacyi wybierać, ani żadnych pieniędzy, ani grabieży, fantow, podwod brać ani do kupowania korzeni, win, piw, gorzałek pociągać; ale ſię tylko tym do żywności kontentować mają, co może ubogi człowiek w domu mieć, do woza, także nie powinni nic brać. *Ibidem.*

W Kor: Zołnierzom zaciągu Cudzoziemſkiego, gdy ſię z ſtanowiſka ruſzyć będą mieli, Król Kommiſſarza Szlachcica dobrze oſiadłego Polſkiego do prowadzenia poda, aby ich jak nayproſciey prowadził, Reymenty, Kornety, Kompanie bliſko ſiebie trzymał, i we wſzyſtkim tey Konſtytucyey przeſtrzegając, krzywd i szkod czynić nie dopuſzczał, á o rządzie dobrym z Oberſzterem, abo z Officierem znoſił ſię. *Ibidem.*

W Kor: w jedney wſi lub w Miaſteczku, więcey nie ma ſtawać Chorągwi, jedno dwie, jedna po drugiey, á trzecia już takie ſtanowiſko ominąć powinna, na co Rotmiſtrz, Kapitan pierwſzey i

drugiey Chorągwi, lub ſubſtitut ich ma dać atteſtacyą, że tam Chorągiew nocleg lub pokarm odprawiła, *ſub pœna triplicis refuſionis damnorum* uczynionych od wſzyſtkich Chorągwi, które by tam potym ſtały, za Weryfikacyą dwuch *ex communitate* ſtarſzych przez przyſięgę ze wſi lub z miaſteczka ukrzywdzonych. Teyże winie ma podlegać Chorągiew Rotmiſtrz, Kapitan lub Subſtituci ich, gdyby za ukazaniem atteſtacyey dwuch Chorągwi ſtaneli w tey wſi lub Miaſteczku, w których już dwie Chorągwie wprzód ſtały, także jeśliby Rotmiſtrz, Kapitan, lub ich Subſtituci, i zgoła wſzyſcy żołnierze, przeciw któremukolwiek punktowi Prawa wzwyż napiſanego wyſtąpili: á to lub w ſądzie Woyſkowym, lub na Trybunale, *inter cauſas Milit; Ibid:*

W, Kor: Na łożnych i z chleba przy Chorągwiach bawiących ſię *reaſſumitur Conſtitutio* o swawolnikach *Ibidem.*

W Kor: Konſtytucye An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. i inne wſzyſtkie prawa na ſwawolniki poſtanowione, także i na takich, którzy zwykli ſię zaciągać pod Chorągiew gdy Rotmiſtrz liſt od Króla przypowiedny na Chorągiew abo na supplement wziąwſzy, zaciągać pocznie, á potym chleb wybrawſzy ſtacyi pieniężnych i pobocznych chlebow prawem zakazanych nabrawſzy, ludzi wſzelkiey kondycyey w ciągnieniu pokrzywdziwſzy. Chorągwi pod Oboz i po kilku na rok przeprowadzają: i z naspiżowanymi wozami do domów ſwoich powracać ſię zwykli: deklarując, iż jako *infames* & *hoſtes Patriæ* wſzyſtkich znoſić imać i na gardło karać Staroſtowie i ich Urzędy powinni *ſub pœna duorum millium marc*: na Trybunale w Soboty *ex ſpeciali regeſtro, ad inſtantiam cujusvis prævia inquiſitione repetenda,* jeśliby z takowego exekucyey nie czynili, abo takiemu *conniverant. Declaratur* i to, że iż takowego ſwawolnika *caput invindicabile,* gdyby go kto zabił, być ma i dobra jego żołnierzom i ludziom Rzeczypoſp: zaſłużonym *jure caduco* rozdawane będą. A na potym każdy ktokolwiek pod Chorągiew pojedzie i naydali przez trzy dni przy niey jako żołnierz zoſtawać będzie powinien pod tą Chorągwią przez cztery ćwierci ſłużbę wojenną odprawować, *ſub jiſdem pœnis Conſt: An*: 1655. *fol.* 14. *Tit.* O Swawol:

W Kor: Artykuły Wojenne, Prawa i Konſtytucye wſzyſtkie, *de Diſciplina Militari* poſtanowione, á oſobliwie Konſtytucyą An: 1652. *in toto* reaſſumowano: do którey to jeſzcze przydano iż przy liſtach przypowiednych dla werbunku Oberſzterom liſty z Kancellaryi Koronnych z Pieczęcią Koronną z podpiſem Pieczętarſkim, według proporcyey zaciągu ludzi wydawane będą, któremi werbarze w ciągnieniu wywodzić ſię mają, że ſą w ſłużbie Rzeczypoſp: á PP. Hetmani Koronni na potym każdey Chorągwi ſtanowiſka ſłuſzne *ducta, proportione* ludzi pod nią będących w dobrach Królewſkich, wyjąwſzy dobra Stołu K. P. M. Ekonomiczne: ukazować mają, wſzyſtkie Pułki i Chorągwie równo podzielając, á nie więcey jedney Chorągwi á niżeli drugiey, chleba ukazując, na którym ſtanowiſku według Konſtytucyey 1652. ſprawować ſię każdy żołnierz powinien, w ciągnieniu zaś ſtacyi pieniężnych, podwod i chlebów pobocznych, zaſiągać nie mają. Liſty przypowiedne, Rotmiſtrze, i Pułkownicy á ich Werbarze atteſtacye z Kancellaryi Koronnych ſobie dane, każdemu rekwirującemu ukazować powinni, w dobrach Królewſkich Ekonomicznych żaden żołnierz ſtanowiſk i noclegow żołnierſkich w Koronie i w W.X.L. odprawować nie powinien ani ſtacyi wybierać *ſub pœna capitis ibidem fol*: 30.

Artykuły Woyſkowe Konſtytucyami An: 1609. i innemi przeſzłemi, i późnieyſzemi obwarowane, także Konſtytucye An: 1652. 1653. 1655, i inne wſzyſtkie reaſſumowano, i PP. Hatmanów, aby *in executione* te prawa zoſtawały, obowiązano, Konſt: An: 1658. *fol*: 18. *Diſciplina Milit*: w Koronie i w W. X. Lit:

Konſtytucye *de Diſciplina Militari* przeſzłe wſzyſtkie á oſobliwie An: 1652. & 1658. *in toto* reaſſumowano *etiam pro M. D. L Ibid.*

W Kor: z Żołnierzami wyſtępnemi *cuivis injuriato, forum* i *terminum peremptorium* naznaczono, tak na Kommiſſyey Woyſkowey, jako na Trybunale Koronnym i przed sądem Hetmańſkim, gdzie ukrzywdzonemu naylepiey będzie zdało, którzy karani być mają *ſecundùm qualitatem exceſſûs.* A ktokolwiekby ſię ważył ſtawać w Dworach i dobrach dziedzicznych Szlacheckich, także w Dworach Duchownych, i Królewſkich, taki *pœna capitis*, abo *infamiæ* karany być ma, *ratione* zaś ſtanowiſka we Wſiach dawne *reaſſumuntur* prawa, i wſzyſtkie Konſtytucye *de Diſciplina Militari*, á oſobliwie Konſtytucya Seymu przeſzłego. *A contra aggreſſores violentos* dóbr Dworcow Królewſkich, Szlacheckich, Duchownych dawne *reaſſumuntur* prawa Konſtyt: An: 1653. *fol.6. Tit*: Oboſtrzenie.

W Kor: Wſzyſtkie Prawa, Konſtytucye, to jeſt *Annorum* 1588. 1589. 1649, 1652. 1653. 1654. 1658. 1659. i inſze wſzyſtkie *de Diſciplina Militari*, o dobrach Szlacheckich, o Werbunkach nowych, o przechodzących Chorągwiach, o dochodzeniu krzywd, *in toto* reaſſumując, poſtanowiono, aby nikt nie ważył ſię z przechodzących, i supplementujących Chorągwi ſtanowiſk i noclegow, w dobrach Szlacheckich miewać, ani ſtacyi, tak pieniężnych, jako i inſzych *cujuscunque generis*, pieniędzy, chlebow pobocznych, także i podwod brać, i dobra Szlacheckie aggrawować *ſub pœnis in Conſtitutione An.* 1652. *expreſſis.* A ktoby brał aſſygnacye na dobra Szlacheckie i poſſeſſye Szlacheckie, prepediował, takowy *eo nomine convictus ipſo facto infamis* zoſtawać ma, a pogotowiu i ten, któryby takowe aſſignacye na dobra Szlacheckie otrzymał Conſt: 1661. *fol.* 14. *Tit*: Beśpieczeńſtwo.

Pomienione Konſtytucye *Annorum* 1633. 1652. 1654. 1655. 1658. i inne wſzyſtkie *de diſciplina Militari* dla W. X. L reaſſumowano, i aby *in executione* zoſtawały, Hetmanom W. X. L. zlecono Konſt: *Anni* 1673. *fol.* 3.

Żołnierze Koronni, którzyby ordynanſu do Woyſka W.X.L. nie mieli, aby za granicę W.X.L. nie przechodzili, prawa o tym wſzyſtkie, á mianowicie Konſtytucyą, An: 1655. reaſſumowano: A jeśliby który Rotmiſtrz abo Kapitan ſwawolnie mimo prawo, wſzedł i ludzi ubogich depaktował, znoſzony być ma jako ſwawolnik *Ibidem fol* 10 *Tit*: Reaſſum:

De Diſciplina Militari wſzyſtkie Konſtytucye, począwſzy *ab Anno* 1590. *in toto* reaſſumowano, i aby do ſkutku i exekucyéy przywiedzione były (obowiązawſzy PP. Hetmanów oboyga Narodów *fide, honore, & conſcientia*, i powinnością Urzędów ich, aby nie odwłóczną z przeſtępnych prawa poſpolitego i w nim opiſanych Artykułów woyſkowych ſprawiedliwość czynili)

postanowiono, aby ciż Hetmani, oprócz Kommissyey i sądow ordynaryinych, które się przy boku Hetmańskim przed sędzią odprawować zwykły, sami trzy razy do roku na sądach *injuriatorum* zasiadali: Naprzód, za skupieniem woyska do Obozu, drugi raz, przed kołem generalnym, i rozeyściem się, trzeci raz pod czas distrybucyey *hibernorum*. Które sądy za każdym terminem, przez Niedziel trzy odprawować się mają. Ci jednak, którzy z Woyska powyjeżdżali i placu swego w potrzebie wojenney nie dostali, na Seymach *inposterum* według Konstytucyey Anni 1620. sądzeni być mają Konst: An: 1676. *fol:* 18. między Koronnemi *Tit: Disciplina Milit:*

Znowu *de Disciplina Militari* wszystkie Konstytucye *ab Anno 590 in toto* reassumowano, obowięzując PP. Hetmanów oboyga Narodów, *fide, honore & conscientia*, aby *gemitum Pauperum* na Państwa te nie zaciągając, nie odwłóczną z przestępców prawa pospolitego, według opisania Artykułów Woyskowych, i Konstytucyi *de Disciplina Militari*, sprawiedliwość czynili, á w dobrach Królewskich żołnierz pod czas ciągnienia okrom wody, trawy, i dachu, więcey *prætendere* nie ma *ullo prætextu*, Ziemskich dóbr żadnym sposobem nie tykając. *Castrorum* zaś *desertores*, lubo Pułkami, Chorągwiami, lubo całym woyskiem, gdyby *non prosequerentur victoriam* z nieprzyjacielem, lubo przed potrzebą z Obozu uszli, *pœnis in Statuto descriptis*, w Konstitucyach wyrażonym, podlegać mają, *& pro hostibus Patriæ declarantur Const: An: 1683 fol: 1.* między Koronnemi *Tit: Disciplina Milit:*

Wszystkie Konstytucye *de securitate* dóbr Ziemskich dziedzicznych, á osobliwie Konstytucyą *An;* 1661. *in toto* reassumowano, i postanowiono, aby żaden *cujuscunq; status & conditionis, ac preminentiæ* w Rzeczyposp: tak w Koronie jako i w W. X. Lit: *existens*, nie ważył się onych noclegami, przechodami, stacyami, werbunkami, i ich supplementami infestować: hibernami, Konsistencyami Woysk i Obozu aggrawować, &c. *sub pœnis in eadem Constitutione An: 1661. expressis* W czym że żadna nikogo nie ochroni amnistia, *lege præsenti perpetua* deklarowano *ibidem fol: 4 Tit: Securitas* dóbr Ziem:

De immunitate Dobr Ziemskich w W. X. L. wszystkie reassumowano prawa z tey okazyey, iż Przystawowie *assistentes* Posłom i Posłannikom Moskiewskim, Perskim, i innym, lubo biorą z skarbu W. X. Lit: na prowadzenie onych, summy nie małe, jednak w dobrach Szlacheckich, podwody, i ugody biorą zboża i łąki spasają Konst: *Anni 1677 fol:* 23.

W Dobrach Stołowych Królewskich żadnemu żołnierzowi stanowisk, i noclegow żołnierskich w Koronie i w X. L. odprawować, i stacyi wybierać się nie godzi *sub pœna capitis Const: An: 1678 fol: 7. Tit:* Ekonom: i prowent:

Dobra lenne wszystkie w W. X. L żadnym assygnacyom Hetmańskim na chleby, i stanowiska żołnierskie, ani inszym niezwyczaynym ciężarom podlegać nie mają: i choćby wyszły takowe assygnacye, Dzierżawcy onym *parere* nie powinni. *Const: An: 1661. fol: 12 Tit: Securitas* dóbr lennych.

In contravenientes pœnarum rigor in legibus expressus reassumitur Const: An: 1673. fol: 18 Tit: Ekonomie

O dobrach Ziemskich tak lennych, jak i Ekonomicznych wszystkie Konstytucye, jak dawne tak i poślednieysze względem ciężarów żołnierskich W. X. L. reassumowano Konst: An: 1676 fol: 11.

Znowu Konstytucya stanęła o Ekonomicznych dobrach w W. X. L. z którym dożywotnicy i Donataryuszowie czynsz do skarbu płacą i chleby na Gwardie Królewskie wydają, że assygnacye Hetmańskie do nich, *sub quocunq; titulo* wydane, *nullitatis* być powinne *Const; 1678. fol: 7. Tit*: Ochrona Dobr:

Dobra Duchowne fundacyey Królów Polskich, i W. X L. tak w Koronie, jako i w W. X L. Kościołom nadane, *laudis* Seymikow Powiatowych, gdy *in vim* ruszenia pospolitego Chorągwie wyprawują, nie powinne podlegać, tylko tę które *salvis oneribus Reipubl: & servitio bellico* są fundowane *Const: An: 1667. fol: 73. Tit.* Dóbr Duchownych *Securitas.*

Reassumowano to prawo wszystkim Klasztorom w Koronie i w W. X. L. *An; 1673 fol: 16. Tit.* Fundacya Oycow Kartuzow w Berezie.

Dobra Duchowne Fundacyey Ziemskiey Szlacheckiey ruszeniu pospolitemu podległe, także Domy, Dwory, w których rezydują Kapłani *Ritûs Græci* w jedności S. będący w dobrach Królewskich, Duchownych i Szlacheckich, w Koronie i w W. X. L. od stacyi, chlebow, przypisnego, stanowisk, noclegow, podwod, i inszych ciężarów i exakcyi żołnierskich *inperpetuum sub rigore Constitutionum de Disciplina Militari sancitarum*, wolne zostawać mają, i aby nigdy Hetmani stacyi i chlebow w takich dobrach nie naznaczali, *cavetur. Ibidem fol; 75. Tit. Approbatio* Fundacyey.

Klasztory wszystkie, tak Zakonników, jako i Zakonniczek na dobrach Ziemskich fundowane w Koronie i w W. X. L. od wszystkich *in genere* exakcyi żołnierskich, wolne zostawać mają, *oneribus Ecclesiæ & Reipublicæ salvis, Const: An: 1667. fol. 45. Tit:* Fundacya Oycow Kartuzów.

ARTYKUŁ XI. II.

Którzy dla niemocy swey na woynę jachać nie mogą.

1 Ustawujem (a) też, jeśliby ktokolwiek powinien woynie służyć, z Bożego dopuszczenia byłby niemocen, obłożną chorobą, za którą na służbę Naszę jachaćby nie mógł, á nie miałby syna dorosłego, tedy ma się opowiedzieć Chorążemu swemu w którego jest Powiecie, á przy nim trzema Szlachcicom, ktòrzyby niemocy jego o-

czymą swemi oglądawszy, i to mają Nam abo Hetmanowi Naszemu
opowiedzieć pod sumnieniem swoim. A poczet swoy z imion i na
swoje mieysce człowieka dobrego i godnego, na woynę przecię po-
słać powinien. §. A Panowie, Rada i Urzędnicy naszy, i insze stany,
którzy pod Chorągwią Powiatową nie stoją, takowe w chorobie swey, 2
tymze obyczajem wedle uchwały Ziemskiey, i ważności imienia
swego, poczet wyprawować na woynę powinni. §. A wszakże pod 3
czasem wojennym, takowy kto obłożną chorobą niemocen, ma się
opowiedzieć Nam Hospodaru, á w niebytności Naszey, tedy Het-
manowi naszemu: A po zjachaniu z woyny, każdy z Panow, Rad
Naszych i innych stanow, ma rzec dobrym słowem przed Nami Ho-
spodarem, iż prawdziwie obłożną chorobą niemocen był.

(a) Którzy chorują, od woyny wolni być mają, á jako chory był ma przysiądz, *Zygmunt w Bydg*: 1520. H. P. 563.
Na woynę nie powinni Starzy, Chorzy, Wdowy i *minorennes* się stawić, jednak *idoneos* mają, Konst: 1621. *fol.* 7. §. *Patres-Familias.*
Y co pogorzeli *retenter.* Konst: 1621. fol. 13. §. á Wściągnieniu.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Syniech, i o zastępowaniu woyny jeden za drugiego.

R. 6. A. 1. Też (a) ustawujem, ktoby z poddanych Naszych Szlachty bę- 1
dąc sam zdrow, á miałby syny u siebie á dorosłe w ośmnastu
leciech á nie mniey, á ten syn niebyłby z nim dzielny, abo i
dzielny, á byłby godny ku służbie wojenney, tedy takowy syn za
(b) Oyca może woynę służyć pocztem Oyca swego. §. A wszakże 2
ten, i takowy Ociec, tego syna swego ma przywieść do Chorążego
swego, w którym Powiecie jest, i jemu opowiedzieć. A Chorąży
ma go Hetmanowi opowiedzieć. A Hetman Nasz będzie powinien
takowego ku popisu i ku służbie Naszey przyjąć.

(a) W Koronie, Roku 15. Męszczyznie, á Białeygło: 12. lata zupełnie uznawają, *Jagieł: w Krak*: 1423. H. P. 286.
(b) Syn nie wydzielony za Oyca, brat niedzielony za brata, woynę służyć może, *Kaz*: 1454. H. P. 561.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ktoby omieszkał na rok do Woyska przyjachać.

R. 4. A 23. Ustawujemy, (a) Jeśliby kto omieszkał roku na popis, przez li- 1
sty Nasze położone, i do woyska niepośpieszył się i na rok u
Nas i u Hetmana Naszego W.X.Lit: nie postanowił się bez słu-
szney przyczyny, tedy takowych niedbałych á nie posłusznych Het-
man Nasz Wielki w osobliwy regestr ma kazać wpisać, i to dołoży-
wszy, jako który długo omieszkał. §. A ci wszyscy takim sposobem 2
karani być mają. Iż My Hospodar przez Hetmana Litewskiego, ma-
my ich posłać na granice, abo tam, gdzie tego potrzeba Rzeczypospol:
okaże, á oni we dwoje tak wiele, jako zamieszkali, zasługować będą
powinni, á to się ma rozumieć o pospolitym ruszeniu z Seymu.

(a) Zołnierz pieniężny pienią: wziąwszy gdyby nie stanął, Rotm: przy popisie ma go opowiedzieć, Hetman ma wzdać na wymo: i odprawę uczynić 1609. O zabronieniu Podwod i na W. X. Lit: *fol*: 890.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Ktoby z bitwy uciekł.

1 Ustawujemy (a) też, ktoby z bitwy uciekł, takowy za słusznym dowodem, od Hetmana przez wyrok Nasz Hospodarski imienie i cześć traci.

(a) Ktoby z bitwy uciekał, może go każdy zabić: á gdy takowy uydzie, przecie bezecny będzie, Art: Wojen: 1609. Konst: 1620. *fol*: 5. *Tit*: O Zołnierzu.

Hetmańskie Artykuły tak są ważne, jak Seymowe postanowienie, Konst: 1590. *fol*: 55. §. Postanawiając.

Też Artykuły *approbantur*, i mają być do Druku podane, Konst: 1609. *fol*: 888. *Tit*: Porządek. Podane są *Ibidem fol*: 930. *Tit*: Artykuły.

ARTYKUŁ XV. 15.

Którzy na Woynie, koni, zbroi, broni, komu pożyczają.

1 Też (a) ustawujemy, ktoby komu na woynie będąc w woysku, pożyczył do okazu popisanego konia, zbroi, i wszelakich broni, R. 4. A. 10.
z czym (b) sam przyjachał służyć, á toby na niego było przewiedziono, od tego takowy rynsztunek pożyczony, wszystek przez Hetmana Naszego W. X. Lit: zabrany być ma.

(a) Konia ani rynsztunku pożyczać nie mają, tak ten co pożyczy, jako i ten, u kogo pożyczono, ma na kole siedzieć, Art: Wojen: 28. 1609.

(b) Zołnierz żaden nie ma mieć rynsztunku od złota, ani srebra, tylko od żelaza, á rzemienia, *sub amissione stipendii, Const.* 1620. *fol*: 5. *Tit*: O Zołnierzu.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Po czemu od popisu brać.

1 Ustawujemy (a) aby Hetman Nasz W. X. Lit: nie kazał więcey brać od popisu woyska naszego Pisarzom swym, tylko po półgroszku od konia za pracą ich, á to w ten czas, kiedy się woysko Nasze zjeżdża. A kiedy woysko Nasze ma być (b) rospuszczone, tedy nie ma Hetman, ani jego Pisarze od popisu nic brać, pod łaską Naszą. A Hetman z regestru woysko rospuszczać ma.
2 § Wszakże kwitow Szlachcie od Hetmana przy rospuszczeniu woyska nie będzie potrzeba brać, oprócz, ktoby sam dla jakich potrzeb swoich potrzebował kwit wziąć. A Hetmanowie mają rejestra spisania woyska porządne mieć i pilno je chować, i Pisarze swe na popis woyska ludzi dobrych, Szlachtę, i ktemu przysięgłych mieć. (c)

(a) Pisarz Polny ma być przysięgły, 1591. *de Disciplina Milit*: przysięga Polnego Pisarza H. L. 138 Pisarz Polny na każdy miesiąc piechotę ma pisać, Konst: 1621. *fol*: 19. *Tit*: O Pisarzu Polnym.

(b) Ktoby kogo przed tym, abo odciągając we 2. Niedz: potym go ranił, na gardle karany, jeśli ujedzie, z Państwa wywoł: dobra zabrać 1563. Okazowanie.

(c) Pisarze Polni, *salarium* w Prawie opisanym mają się kontentować, Konst: 1616. *fol*: 6. *Tit*: Objasnienie.

Pisarz Polny obecnie ma być w Woysku, abo mieć przysięgłe substituty, Konst: 1626. *Tit*: O Pis:

Okazowanie w W. X. L. *quot Annis* na S. Michał odprawować się ma, *sub pœnis de expeditione bellica sancitis ad instantiam* Marszałka i Chorążego Ziemskiego na Trybunale, *luenda*, na takowych popisach *omnis tranquillitas & securitas* zachowana być ma *sub pœna* sta kop Litewskich, *contra insolentes, & perturbatores* dobrych porządkow. A za większy exces to jest: zranienie, czworakiey nawiązki, a *in casu necis, sub pœna colli* czworakiey głowszczyzny, á tak o rany, jako i o głowę *forum in officio proximo castrensi peremptoriè, ad instantiam cujusvis Const*: *An*: 1650. *fol*. 18. *Tit*: O Popisach W. X. Lit:

Duchowni Smoleńſcy *utriuſq; ritûs* zawſze gdy potrzeba, na obronę Smoleńſka na popisach ſtawic oſob ſześćdzieſiąt i dwie powinni. Ciż od ſtacyi i leż Zołnierſkich wolni być mają, Konſtyt: An: 1653 *fol: 10. Tit: Securitas* Smoleńſka.

Senatorowie i Posłowie w Konwokacyi Generalney Warſzaw: *tempore interregni* przytomni, od popiſu wolni *inquantum* by ſię gdzie pod ten czas odprawował Konfederat: General: Warſzaw: *An*: 1648. *fol: 6.*

O Urzędzie i przyſiędze Piſarza Polnego W.X.L. dawne Konſtytucye reaſſumowano, *cum hac declaratione*, aby Chorągwie jezdne co cwierć roku, á pieſze co mieſiąc, za wiadomością Hetmańſką ſam przez ſię, albo przez ſubſtituta przyſięgłego popiſował, i rejeſtra podpiſane zaraz po popiſie, jedne do rąk Hetmana Wielkiego W.X.L. á drugie do ſkarbu tegoż Xięſtwa, na początku Seymu każdego oddawał, *ſub pœna privationis officii.* O co *forum* na Seymie, *ad inſtantiam* każdego Posła, która pena do nieoddania tylko Regeſtrow popiſanych ściągać ſię ma, Konſt: *An*: 1654 *fol: 30. Tit:* O Piſarzu Polnym W.X.Lit:

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Chorążych, aby Ziemian w domu nie oſadzywali i nie opuſzczali.

Uſtawujemy (a) też i przykazujemy, aby Chorąży Naſi nie śmieli 1
żaden z nich Ziemianina, i każdego ſtanu człowieka, woynie
należącego, do domu od woyny wyzwalać, i z drogi abo z woyſka odpuſzczać. A jeśliby który ziemianin w domu zoſtał, á Chorążyby tego przed Hetmanem nie opowiedział, zatail, á toby nań było przewiedziono, iż to umyślnie uczynił, tedy takowy Chorąży Urząd swóy Chorąſtwo traci.

(a) K.J.M. wyzwolić nie może, patrz w Statucie, *Roz:* 4. *Art:* 3.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O najazd na domy i grunty Szlacheckie.

R.11. A.4. Uſtawujemy (a) ktoby na woynie będąc, abo w drodze do woy- 1
ſka, bądź też z woyſka ciągnąc, komu z Duchownych abo
Swieckich ſtanow, na dom abo na gumno najeżdżał, abo ſtawy i
sadzawki łowił, abo jakiekolwiek szkody poczynił, i przy takim
najeździe gwałtownym, jeśliby kogo w domu takowym (b) zabił,
abo ranił, zbił, abo gwałt i zniewolenie białeygłowie uczynił, tedy ten
ma za słuſznym dowodem gardłem karan być. A gwałt i szkody z
osobna za każde najechanie płacić z majętności swojey ruchomey, i
leżącey. §. A jeśliby nie ranił, ani zbił, i boju zbytniego żadnego nie 2
uczynił, tylko co wziął, abo ſzkodę jaką uczynił, tedy winien będzie
ten gwałt i ſzkodę, (c) za dowodem słuſznym sowito płacić. A o
takie krzywdy i szkody, ukrzywdzony ma sobie sprawiedliwości dowodzić
w ciągnieniu, przed Chorążym, abo Kaſztelanem, abo Wojewodą,
według Artykułu szóſtego w tymże Rozdziale, (d) á w woyſku
R. 1. przed Hetmanem Litewſkim. §. A gdzieby kto z jakich przyczyn nie 3
A.17. R.11. mógł sobie sprawiedliwości w ciągnieniu abo w woyſku przed Het-
A.28. manem dowieść, takowemu i potym wolno będzie z osiadłym sprawiedliwości
sobie dowodzić u sądu należącego, według uczynku,
pozywając o to na rok pierwſzy zawity, tak do sądu Ziemſkiego i
Grodzkiego. (e) A z nie osiadłym, tam sobie sprawiedliwości dowodzić,
gdzieby go pod którym Urzędem przyścignąć mógł, abo
przed Panem jego, komuby służył.

(a) Zołnierz, ryb z koszow, i spuſtow, także w ſadzawkach i ſtawach, żaden łowić nie ma, pod winą ſzub: Art: Wojenny 13. 1609.

(b) Ktoby w ciągnieniu w odciągnieniu kogo zabił, na gardle karany, á jeśliby z jachał wywołany, i majętność zabrana być ma, 1563. *Tit*: Okazowanie.

(c) W zboża aby koni nie puſzczał, pod ſiedzeniem na kole i zapłaceniem sowito, Artyk: Wojen: 20.

(d) Hetman kogokolwiek ſkarze na gardle, abo poczciwości, tak ma być ważno, jakoby to na Seymie uczyniono było, Konſt: 1590. *fol*: 570. §. Także też.

Bannicye *in civilibus cauſis* na Zołnierzach *in contumaciam* otrzymane *caſſantur*.

A ukrzywdzeni, u Hetmanów sprawiedliwości dochodzić mają, Konſt: 1638. *fol*: 11. *Tit*: Znieſienie bannicyi.

(e) Urzędnik Szlachecki w pospolite ruſzenie ſzkodę Pańſką poprzyſiąc może, Konſt: 19. 21 *fol*: 5 §. Komprobacya zaś.

Y przeciwko Zołnierzowi zawſze, Konſt: 1692. *fol*: 8. *Tit*: O żołnierze.

O tym patrz w Artykule 27 tegoż Rozdziału w przydatkach.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O żywności na woynie komuby nie doſtawało.

1 Uſtawujemy, komuby z poddanych Naszych będąc na woynie, leżąc woyſkiem na jednym mieyscu, żywności na samego, abo na konie jego nie doſtawało, takowy z widzem Hetmańſkim ma jachać, i wziąć z potrzeby żywności, na ſiebie i na konie, á zapłacić według uſtawy od Nas abo od Hetmana Naszego na to położoney według urodzaju, niźli drwa mają brać wolno, gdzie będą ſtać. (a) Ale domow rozbierać, i płotow palić, ſtawow i sadzawek łowić, ani spuſzczać, żyta, jarzyn umyślnie trawić, ani deptać nie mają. A ktoby takowy komu ſzkodę uczynił, ten szkodę sowito ma
2 zapłacić. §. (b) A jeśliby kto na zbożach i jarzynach obozem umyślnie położył ſię, i szkodę uczynił, takowego Pan Hetman karać według szkod i wyſtępku jego ma, nadgrodą ſłuszną ukrzywdzonemu. A ktoby też mając żywności u ſiebie w obozie dosyć, á przecie jey nie używając, inszey sobie naydował, i za widzem brał, takowy to, co weźmie temu, u kogo wziął, sowito wracać, abo płacić ma.

(a) Drzewa z budowania do palenia, dyłów z grodzenia brać nie ma, pod karaniem, á ktoby ſię ważył drzewo do municyi należące rozbić, gardłem, Art: Wojen: 12. 1609.

(b) Służebni ciągnąc na woynę, ſzkod czynić nie mają, ſtanowiſka ſwe w polu miewać mają, szkodę na co uſzkodzony przyſięże, sowito zapłaci, *Kaz: w Wiśl*: 1368. H. P. 564.

Zołnierzowi może Rotmiſtrz część Zołdu zatrzymać, aby z tego ſzkody ukrzywdzonym płacił, Konſt: 1567. *fol*: 148. § A iżby też.

Z żołnierza gdyby Rotmiſtrz sprawiedliwości nie uczynił, ma *forum* w Grodzie bliżſzym, *ſine exceptionibus* kładzenie Pozwu w Majętności, á nieoſiadłego na ſtanowiſku, Konſt: 1589. *fol*: 527. *Tit*: O Zołnierzach.

Reaſumuntur Conſtitutio o tymże 1620. *fol*: 7. *Tit*: Ciągnienie.

ARTYKUŁ XX. 20.

O braniu widza od Hetmana na żywność i co mu dawać.

1 Też (a) uſtawujemy chcąc to mieć, iż będąc na woynie, komuby dla niedoſtatku żywności widza było potrzeba, tedy Het- *R. 4. A. 10.*
man Nasz winien będzie widzow przydawać na ſkupowanie żywności. A widzom jego za tę pracą nic nie ma być dawano, jedno na gwałty, boje, i temu, ktoby na szkodę swoję brał widza, takowemu widzowi ma być dawano na milę po groſzu. A jeśli na mieyscu nie jeżdżąc mile, także ma po groszu dać.

(a) Zywność gwałtem nie ma być brana, kupować mają według ustawy, 1609. Artykuł Wojen: napoy, ryby, korzenie, targiem dobrowolnym płacić mają, 1697. Zołnierzom Hetman ma żywność stanowić. *Const*: 1500. *fol*: 572. *Tit*: Szacunek.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O gwałt abo nachod wojenny w obozie.

R. 11. A. 1. TEż (a) jeśliby kto będąc na służbie Naszey, bądź w obozie abo 1
w ciągnieniu, na drodze, jeden drugiego umyślnie, abo obyczajem zwady najachał, abo naszedł na oboz, na stan, gwałtem, i kogo zabił, abo ranił, á byłoby to na niego przewiedziono, ten gardło traci.
R. 2. A. 19. §. A jeśliby nie ranił, ale umyślnego swawolnie naszedłszy, uderzył, abo nie uderzył, ale słowy nie uczciwemi sromocił, abo szkodę jaką uczynił. Takowego Pan Hetman za dowodem słusznym karać ma według baczenia swego, i według Artykułow, ktòreby na on czas o spokoynym zachowaniu w woysku wydane były. 2

(a) Na stanowisku, i przy stanowisku, jeden drugiego najeżdżać nie ma, pod srogim karaniem *Art*: Wojen: 15. przystawa bez wiadomości. Rotm: żaden obierać nie ma. Tamże.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O ludziach pieniężnych, mają z imion swych służbę ziemską służyć.

TEż (a) ustawujem, ktobykolwiek z poddanych Naszych pieniądze Nasze, abo u Panow Rad Naszych Kniaziow, Panow, i inszych stanow ku służbie wojenney, jezdney abo pieszey brał, takowi ludzie pieniężni, Rotmistrze i ich towarzysze osobami swemi, ci co za pieniądze Nasze Hospodarskie służyć będą w Hufie naszym pieniężnym, 1
(b) á co u kogo innego pieniądze będą brali w poczcie tego u kogo pieniądze wzięli, stanowić się, i za osoby swe ludzi godnych Szlacheckich z poczty, ktòrzy z imion swych winni stawić, pod Chorągwią Powiatową, powinni będą ustawicznie mieć i stawić pod winą na nieprzybyłych do służby wojenney wyżey opisaney, aby za te pieniądze, ktòre na służbę żołnierską biorą, służba ziemska z imion ich nie ginęła. 2

(a) Podobne rozumienie *Artyk*: 1. *w Roz*: 2.
(b) Zołnierze na żołd zaciągnieni, od Pospolitego ruszenia wolni byli, *Const*: 1621, *fol*: 7. §. Hetmani i to tylko kiedy *divisum bellum*.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O przyimowaniu ludzi służebnych przybyłych, jako się oni w ciągnieniu zachować mają.

TEż (a) ustawujemy, iż ludzi przybyłych, tak obcych jako i sąsiedzkich, zagranicznikow, przyimować, i wieść do Państwa Naszego W.X.Lit: i przez toż Państwo nie mamy, aż z wiadomością i radami Naszych W.X.Lit: 1
§. (b) Wszakże te ludzie przybyłe jako i tuteysze żołnierze, nie mają inszemi drogami, do inszego mieysca ciągnąć, i na leżach się roskładać, jedno tam, gdzie My Hospodar abo Hetman Nasz Wielki tego W.X. oznaymi, i (c) leże rospisze. A z drogi i z leż im od Nas i od Hetmana Wielkiego danych 2

i oznaymionych, oni jezdzić w picowanie nigdziey nie mają. Ale tam w drodze na noclegach i leżach z stron żywność zwiezioną, abo targiem abo ustawą, jako My z Radami Naszymi uchwalim, abo Hetman w niebytności Naszey ustanowi, mają kupować. A porządek dodawania tey żywności i cenę, także My Hospodar z Radami Naszemi tego Państwa w ten czas uchwalim wedle potrzeby.

(a) Cudzoziemcow na dworze chować nie mamy, 1607 o cudzo: i na W. X. L. Król bez pozwolenia Rad oboyga Narodu zgodnego, nie ma Zołnier: przyimować i odprawować *Const*: 1576 *f*. 253.
(b) Hetman Roth: Towa; na żadne potrzeby swe, i prze: Zołn: nie ma zaciągać, 1591. Discip:
(c) Leże jako nayblizey siebie 1609. Porządek około Zołn:
Zołnierzom Hetmani leże rozdawać mają, *Const*: 1576. *fol*: 237. §. Zołd Zołnierzom. Bez listu Hetmańskiego Starostowie, leży im dopuścić nie mają, *Const*: 1601. *fol*: 735. *Tit*: o Kwarcianym.
Zołnierz gdyby sobie bez listu Hetmańskiego, leżą uczynił, *pœna* 200. *Marc*: & *refusio*, á nie osiadłych *pœna colli Const*: 1624. *fol*: 1. *Tit*: Supplement.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O nie dawaniu pieniędzy na roty stanom niżey opisanym.

1 Też ustawujem, iż czasu woyny, któraby z uchwały Seymowey R. 2.
ruszeniem pospolitym odprawowała się, nie mamy Wojewo- A. 3.
dom, (a) Starostom, i Dzierżawcom ukrainnym, na te Zamki,
gdzie Starostwa i Dzierżawcy mają, na roty dawać, ale swemi poczty
z Urzędow ich powinnemi tam zostawać mają. A wszakże ten Zamek Rotmistrzami i ludem służebnym, według potrzeby opatrować
mamy, którzy Rotmistrze pod władzą i sprawą tego Starosty abo
Dzierżawce być mają. §. Wszakże nic nie uymując władzy Hetma-
2 na Wielkiego niwczym, gdyż nie jedno Rotmistrzowie, ale i sami
Starostowie ukrainni czasu woyny pod władzą i posłuszeństwo Hetmańskie należą. A jeślibychmy potrzebowali, którego z tych Wojewod, Starost, i Dzierżawiec do pola, to nam zwieść z tąd i pieniądze na służebne ludzie dać jemu wolno będzie.

(a) Zaden Senator, Starosta Sądowy: Roth: wodzić nie może, 1591. *de Disci:* ani Tatarowie, 1613 o Tat:
Starostowie Ukrainni rezydować na Zamkach mają *sub amissione* Starostwa, *forum* za Dworem *Const*: 1620. *fol*: 16. *Tit*: Starostowie.
Starostw Sądowych Ukrainnych W. X. L. dzieciom lat nie dorosłym dawać K. J. M. nie ma, jedno ludziom godnym, *Const*: 1633. *fol*: 19. Tit: Opatrzenie Zamkow Ukrainnych.
Starostwa Ukrainne *in solidum* Mężowi i Zenie dawane już więcey być nie mają, *Const*: 1635. *fol*: 26. Tit: o Starostwach Ukrainnych.
Na Starostwach Pogranicznych Koronnych i W. X. L. żadney białeygłowy *jus communicativum* rozciągać się nie może, *const*: *An*: 1662. *fol*: 9. Tit: Dożywocie na Starostwach.
Ani więcey, nad dwie Królewszczyzny *cujuscunque generis*, lub Starostwo, lub Dzierżawa, po śmierci Mężów swoich utrzymać nie mogą *Ibidem* o Dożywociach.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O błędnych na Woynie.

1 Ustawujemy, i tak mieć chcemy, aby każdy w woysku Naszym R. 14.
w ciągnieniu, nie śmiał (a) konia błędnego trzymać u siebie A. 25.
więcey, tylko przez noc i dzień. Ale po tym czasie zamierzonym, ma go zarazem wieść do Hetmana Naszego Litewskiego. A jeśliby Hetman daleko był, tedy do starszego swego, á on tegoż czasu ma do Hetmana odesłać. (b) A ktoby błędne trzymał więcey niż

przez ten czas pomieniony, takowy tego konia powinien z nawiązką
wròcić, tak też i każdą rzecz znalazłszy, nieść do Hetmana, á Hetman
Nasz ma kazać od błędnych więcey nie brać, tylko od konia grosz.
R.14. §. A o insze rzeczy w Obozie Hetmańskim zawołać, i to co znalazł 2
A.25. ma do Urzędu Hetmańskiego oddać, á Urząd Hetmański, temu, czy-
je co będzie, ma kazać darmo oddać.

(a) Rzeczy nalezioney aby żaden nie chował, dłużey przez noc, Sędziemu opowiedzieć ma, inaczey sądzon będzie, jako o Zołd: *Art:* Wojen: 24.
Sługi niczyjego nie ma wywodzić pod gardłem, *Art:* Wojenny, 11.
(b) Lozna czeladz i konie przy Chorągwiach nie powinni być, *const:* 1633. *fol:* 15. *Tit;* Discip:

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Jako woynie służący, daleko w woysku od Hetmana stanowić się mają.

Ustawujemy (a) też, aby nikt nie śmiał daley mile od Hetmana 1
Naszego w woysku stanowić się, ale tak jak im wedle czasu i
potrzeby Hetman roskaże.

(a) Leża Zołnierska jako nayblizey siebie i Hetmana być ma, 1607. Porządek około Zołnierz:

ARTYKUŁ XXVII. 72.

O zawściągnieniu brania żywności przez ludzi swawolnych.

R. 2 Gdyby (a) kto z poddanych Naszych jakiegokolwiek stanu, mie- 1
A.19. niąc się ludźmi służebnymi żołnierzmi bez listow Naszych abo
Hetmana Wielkiego tuteyszego Państwa na leży gdzie w Pań-
stwie Naszym W. X. L. położył, i tam na tey leży abo drogą ciągnąc,
żywność darmo, abo ustawą brał, szkodę jaką czynił, á byłby gdzie
blisko Hetman Wielki, tego Państwa W. X. L. Tedy taki ma być po-
zwan przed Pana Hetmana przyjachać, i okaże-li się z prawa przed
Hetmanem, ten ma być za to karan wedle zdania Hetmańskiego, á
żywność brania, abo szkoda jaka uczyniona z sowitością z statku
R. 4. majętności jego, ma być ukrzywdzonemu płacona. §. A jeśliby Pan 2
A.29. Hetman daleko był, i dościągnąć go ukrzywdzonemu trudno było, tedy
takowy swawolny od ukrzywdzonego ma być pozwan przed Urząd
nasz Grodzki na krótki Rok, jakoby mógł zjachać. §. A gdzieby był 3
nie osiadłym, tedy ma być postawion ku prawu przed tenże Urząd
Grodzki, i gdy tam ku prawu przyciągnion będzie, i z rozsądku urzę-
dowego winien zostanie, ma być sądzon i karan jako zbóyca i łu-
pieżca, á szkody z sowitością z statku i majętności jego odprawione
R. 1. być mają. §. A jeśliby przed Hetmanem abo Urzędem Grodzkim 4
A. 9. R. 4. nie stał, i tego się nie sprawił, tedy Pan Hetman abo Urząd Grodzki ma
A. 7. takowego wywołać, i dać o takim po wszystkiey ziemi na Urzędziech
listy swoimi znać, aby był poiman, i tam tak karan, jako wyżey opisano.

(a) Którzyby z kupami zebranemi w dobra nasze, Duchowne Swieckie wjeżdżali, gwałt, szkody, krzywdy czynili, Hetman ich sądzić ma, Dekret jego takiey wagi, jako Seymowy, 1609. Porządek około Zołnierzow Zołd: i na W. X. L. 1613. o ludz: swawol: á w Miast: Urząd Mieyski według Statut: Toruń: sądzić ma, 1581. Warunek Lwowa i Wilna 1611. Deklaracya beśpiecz:
Bannit tym samym bannicyéy zbędzie, kiedy swawolnika zabije, nikt takiego nie ma przechować, *sub pœna 500. marc: vel complicitate infamis, Const: 1624. fol. 4.* Postanowienie.

NaHetmany włożono aby ſwawolników z woyſkiem bili i karali, *Conſt:* 1625. §. Daklarujemy, Swawolni którzy w obcych Państwach za granice wyciągnąwſzy, krzywdy ludziom czynią, *reaſſumpta conſt:* 1624. we dwie Niedzieli *poſt: publicat: conſt: præſentis* wrócić ſię, i w Grodzie swym manifeſtacyą uczynić powinien. A za Hetmańſkim zaleceniem na Seymie do czci mają przychodzić, oprócz Starſzych ſwych, ſłużywſzy w Woyſku ſwym koſztem ćwierć przeciw Moſkwicinowi, i przysługę znaczną uczyniwſzy *conſt:* 1633. *fol: 41. Tit:* Reaſſumpcyą.

Woyſka Koronne jakiegokolwiek zaciągu, aby nigdy za granice W. X. L. nie przechodziły, *lege perpetua* warowano. A któryby ſie Pułkownik, Rotmiſtrz, Oberſzter, Kapitan, tego ważył, za swawolnika i z Kompanią rozumiany być ma. O czym wſzyſtkie Konſtytucye *Annorum* 1626. 1629. 1635. *reaſſumuntur.* A *damna paſſis* za approbacyą w Grodzie ſwoim krzywd, i ſzkod poczynionych, juramentem Urzędników Szlachty, na Kommiſſyey Woyſku Koronnemu na Seymie naznaczoney, z wolnym zaſług areſztowaniem, albo do upodobania w Trybunale Koronnym *inter cauſas militares, forum* naznaczone jeſt. A jeśliby ſie kiedy na potym Obywatelom W. X. L. dosyć nie ſtało, tedy na Seymie każdym, *ante omnia* W. X. L. domówić wolno *conſt: An:* 1653. *fol: 7. Tit.* O nie przechodzeniu Woyſk.

O tymże *declaratur* iż żadna Chorągiew Woyſka Koronnego wchodzić w granice W. X. L, (któraby ordynanſu do Woyſka W. X. Lit: nie miała) ani ſtacyi żadnych brać, ani noclegow odprawować nie powinna. A ktoby ſię ważył to czynić, znoſić jako swawolniki wolno. Gdyby jednak Woyſka Koronne do W. X. L: ordynować przyſzło, tedy Oberſzterowie, Rotmiſtrze, tak na te Chorągwie, jako i na suplementy, (którym wolne ciągnienie, tak w Koronie zaciągnionym do W. X. L. jako i w W. X. L. do Korony być mają) bez czynienia krzywd, i wyciągania ſtacyi, i podwod, liſty przypowiedne w naypierwſzym Grodzie *per oblatam* podać powinni, dla wiadomości, kto z ordynanſu, á kto ſwawolnie wchodzi przez granice W. X. Lit: A PP. Hetmani Koronni, chleba w dobrach W. X. L. pokazywać, ani Rotmiſtrze ich wybierać nie mają, *ſub pœna ſolutionis in triplo* szkod poczynionych. *in judicio Tribunalitio Lublinenſi repetenda.* Toż prawo ma ſię ściągać i na Żołnierzy W. X. L. przez granice Koronne swawolnie przechodzących *conſt: An:* 1655. *fol: 31. Tit:* O nie przechodzeniu.

W Woyſku W. X. L. według pierwſzych Konſtytucyi, Rotmiſtrze mają być *poſſeſſionati conſt: An:* 1654. *fol: 30. Tit: Diſciplina Milit:* O Przechodzeniu Żołnierſkim.

Województwu Brzeſkiemu W. X. L *conſt: An:* 1641. o Żołnierſkich przechodach, Powiatom, Mozérſkiemu i Rzeczyckiemu ſłużącą *in toto cum pœnis ibidem expreſſis* reaſſumowano *conſt: An:* 1647. *fol:* 23. *Tit:*

Woluntaryiſkie Chorągwie w W. X. L. znieſiono, *fidem* PP. Hetmanow obowięzując, aby żadnych uniwersałow tak na te Chorągwie nie wydawali, jako i ludziom *alienæ nationis*, żadnych nie pozwalali zaciągów, i suplementow, ani też z Kancellaryéy Nadworney Królewſkiey, ludziom nie znajomym, i nie w tey Oyczyźnie urodzonym, liſty przypowiedne wychodzić mają, *conſt:* 1662. *fol: 13 Tit:* Znieſienie Kond:

Swawolnicy tak w Koronie, jako w W. X. L. którzy pod pretextem Woyſkowey ſłużby aby wybierania chleba, od Chorągwie odjachawſzy, abo na ſkład pomijającey Chorągwie, na Wſi i na Dwory Królewſkie i Duchowne i Szlacheckie napadają, i one rabują, ſtacye wybierają, różne krzywdy i gwałty robią, każdemu imać i do Grodow bliſkich oddawać, i tam według exceſſu tak tych którzy na Dwory pomienione najeżdżali, jako i tych którzy naprowadzali, sądzić i karać, bez wſzelkiey Dilacyi i appelacyi *prævia inquiſitione* pozwolono. A gdzieby na takowym gwałcie w obronie osoby, abo dobr czyich *exceſſivus* był zabi y, takiego *caput* ma być *invindicabile. Conſt; An:* 1658. *fol: 18. Tit:* Orabowni: i kupach.

Reaſſumowano W. X. L. *in toto* tę Konſtytucyą *An:* 1658. o rabownikach, według którey, Grody ſkuteczne *judicia* i *ſatisfactionem injuriatis* czynić, *ſub privatione officii* powinni, *ſalvâ appellatione*, Szlachcie oſiadłey na Trybunał W. X. L. *conſt: An:* 1659. *fol:* 13.

O swawolnikach kupami za granice, *ſine conceſſu* Rzeczypoſp: chodzących, wſzyſtkie prawa reaſſumując, poſtanowiono, aby ſię każdy w takowym zaciągu za granicą zoſtający do Korony i W. X. L. *intra ſpatium* trzech mieſięcy, od publikacyéy po Grodach teraźnieyſzego prawa komputując, powrócił, *ſub pœna infamiæ & confiſcationis bonorum, ex delatione cujusvis*, w Trybunale któryńkolwiek *decernenda, ac per Capitaneos indilate exequenda*, na które infamie, gleyty z Kancellaryéy Koronney wychodzić nie powinne, *Konſt: An:* 1676. *fol: 82. Tit:* O swawoln: zagran:

Znowu Prawa wſzyſtkie dawne, i świeże przeſzłego *An:* 1676. Seymu, o nie wyprowadzeniu ludzi kupami swawolnych za granice, *in toto* reaſſumowano *Konſt: An:* 1677. *fol: 6. Tit:* O nie wyprowa: za granice.

Znowu o swawolnych kupach, i zaciągach, Konſtytucye wſzyſtkie *cum rigore in iis expreſſo* reaſſumując poſtanowiono, aby tak w Koronie jako i w W. X. L. Staroſtowie sądowi, którym to *de lege* należy, takowe kupy i zaciagi znoſili. A jeśliby *ſufficere* nie mogli, wolno będzie Województwom one gromić, imać, i do Grodu *pro executione* oddawać, Grody zaś na gardle takich karać mają. *Konſt: An:* 1678. *fol: 14. Tit:* O kupach ſwawolnych i zaciągach.

O swawolnych Konſtytucye *An:* 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. reaſſumowano, W. X. L. A Województwa i Powiaty tameczne, na Seymikach relacyinych namówią sobie *ſecuritatem*, i po Parafiach Rotmiſtrzow poſtanowią, pod władzą Wojewodów, Kaſztelanów, Marſzałków, i Chorążych Powiatowych, którzy *in caſu* zjawienia ſię jakich swawolnych kup, one imać, znoſić, i do Wojewodów, Staroſtów, ich Urzędów *pro executione* oddawać będą, *Konſt: An:* 1683. *fol:* 1.

ROZDZIAŁ TRZECI

O WOLNOSCIACH SZLACHECKICH, Y ROZMNOZENIU WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO.

ARTYKUŁ I. 1.

O rozmnożeniu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego.

My (a) Hospodar obiecujem też i ślubujem to, za ſiebie 1
i za potomki Naſze W. X. Lit: pod tą przyſięgą Naszą,
którąśmy uczynili wſzyſtkim Obywatelom wſzyſtkich
Ziem Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, iż to ſławne Państwo W. X. L.
i wſzyſtkie Ziemie ku niemu zdawna i teraz należące, w ſławie, ty-
tulech, w Stolicy, zacności, władzy, możności, roſkazowaniu, i inſzych
wſzelakich należnościach i przyſłuchywaniu, i też w granicach, ni-
wczym umnieyſzać i uymować, abo poniżać niemamy, i owſzem
wſzyſtkiego tego przymnażać chcemy i będziemy. §. (b) Y cho- 2
ciayby Pan BOG z łaſki swey świętey Nam Hospodaru użyczyć ra-
czył Państwa innego, abo i Królestwa, tedy przecię tego Państwa Na-
ſzego W.X.L. Xiążąt, Panów, Rad Duchownych i Swieckich, i wſzyſt-
kich Urzędnikow Ziemſkich i Dwornych, Szlachtę, Rycerſtwa, i
wſzyſtkich innych ſtanow niwczym nieponiżać, ale od wſzelakiey
lekkości i poniżenia ſtrzedz i bronić będziem z pomocą Bożą, ſtara-
jąc ſię o (c) przymnożenie i wywyżſzenie tego Państwa, wſzyſtkich
doſtoyności, ozdob i pożytkow, za większą pilnością i uſiłowaniem
Naszym.

(a) Doſtojeńſtwo i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają *Zygm: w Piotr:* 1538. H.P, 171. Wolności, Doſtoj: Prærog: i Urzędy każdemu ſtanu mocnie i nienaruſzenie trzymać, *Zygmunt Aug: w Lublinie* 1569. w Przy: o Uniéy W. X. Lit: Też aby.

(b) Od nieprzyiaciela Zamki, imiona odzyſkawſzy K.J.M. obiecuje wracać czyje oyczyzny przed tym były, *Zygm: Aug: w Lub:* 1569 Też w Rekuperacyey, od nieprzyja: *Konst:* 1611. *fol:* 2.

(c) Wolno Polakowi w Lit: Litw: w Pol: majętności ſłuſznym spoſobem nabywać, według onego prawa, w którym imienie leży, Receſſ: *Seymu Warſzaw: Mieſiąca Marca* 23. *dnia*, 1564. Jeſzcze też nad to 1569. Przyw: o W. X. L. Statuta i Przyw:

Urzędy i Dignitarſtwa Województwa Kijowſkiego Obywatelom *Romani Catholici Ritûs*, tak w Koronie jako i w W. X L. zaſłużonym rozdawane być przy Statucie SIGISMUNDI I. *An:* 1510. w tey mierze *conſervari* mają *Conſt: An:* 1659. *fol:* 47. Tit: Dignit: i Urzędy.

Urzędnicy Litewſcy, po Urzędzie Grodzkim takim porządkiem *in perpetuum* zaſiadać mają. Naprzód Podczaſzy, potym, Cześnik, Horodniczy, Skarbnik, Łowczy, Miecznik, Koniuſzy, Obożny, Strażnik, Krayczy, Moſtowniczy, Budowniczy. *Konst: An:* 1677. *fol.* 18. *Tit:* Opisanie Urzędów.

ARTYKUŁ II. 2.

O wolnościach Szlacheckich.

1 Też (a) My Hospodar obiecujem ſłowem Naſzym, za Nas i za Potomki Naſze W X.L. pod tymże obowiązkiem Naſzym, jako wyżey w pierwſzym Artykule jeſt opiſano, iż wſzyſtkich Xiążąt i PP. Rad jako Duchownych, tak i Swieckich, i wſzyſtkich Urzędnikow Ziemſkich i Dwornych, Panow Chorągiewnych, Szlachtę, Rycerſtwa, Mieſzczan wſzyſtkich ludzi pospolitych w Wielkim Xięſtwie, i we wſzyſtkich Ziemiach tego Państwa, mamy zachować przy swobodach i wolnościach Chrześciańſkich, w których oni jako ludzie wolni, wolno obieraiąc z ſtarodawna i z wiecznych swoich przodkow sobie Panow á Hospodarow Wielkich Xiążąt Litewſkich żyli i sprawowali ſię przykładem i ſpoſobem wolnych Państw Chrześciańſkich, równając a jednako mając, i tych wolności używając z sąſiady i bra-
2 cią swą, Rycerſtwem, i innemi ſtany Narodu Korony Polſkiey. §. A osobliwie nad to, przy swobodach i wolnościach na Przywilejach, i liściech Wielkich Xiążąt Litewſkich przodków Naſzych, i od Nas im, tak wſzyſtkim jako i każdemu z oſobna na dojeńſtwa, i Urzędy, na imiona i ludzie, na grunty, i na cokolwiek danych, i co jeſzcze będą dawane wprzód nie poruszone i nie odmiennie wiecznymi czasy chować. (b) Y ktoby też chocia bez przywilejow, za oczywiſtym prawem, i jakimkolwiek obyczajem nabytych imion, ludzi i gruntow ſwoich w dzierżeniu był za przodkow Naſzych Królów Jchmości Polſkich, i Wielkich Xiążąt Litewſkich, Władyſława Jagiełła, i brata jego Witolta, Zygmunta Wielkiego Kniazia, Władyſława Jagiełowego syna, Kazimierza trzeciego Jagiełłowego syna, Jana Albrychta, Alexandra, Zygmunta Pierwſzego i syna jego Zygmunta Auguſta, i Henryka, i za którychkolwiek z tych panowania, i też za Naſzego ſzczęśliwego panowania, ci ſami i z potomki, i bliſkiemi swemi, i teraz te wiecznie dzierżeć mają i będą. §. A o takowych dobrach i grun-
3 ciech Szlacheckich, aby wątpliwość żadna nie była, wolno zawżdy ze wſzyſtkiemi pożytkami, którebyſię kolwiek na ich grunciech pokazywały, też i kruſzce wſzelakie, i okna solne zoſtawać mają. A My i potomkowie Naszy przeſzkadzać im nie mamy czasy wiecznemi wolnego używania.

patrz Art: 43 Roz: tegoż trzeciego.

(a) Stany wſzyſtkie Koron: i W.X.L. według Przywil: Liſtow i ſpiſow nadanych, umacnia i utwierdza wiecznymi czaſy, *Zyg: Aug: w Lub:* 11. *Aug:* 1569. Potwierdz: Uniey. Wſzem w obec.

Prawa Miaſt wſzyſtkich J.K.M. *in genere approbantur* Conſt: 1589. *fol:* 536 *Tit: de Juribus Regiarum civitatum.*

(b) Cobykolwiek kto z Przodkow ſwoich gruntow trzymał jakimkolwiek imieniem nazwanych, bez liſtow abo liſty *ante unionem*; wiecznie trzymać ma, *Konst: unionis An:* 1569. *verſu.* Upatrujemy też, *fol:* 176.

Ktobykolwiek o dobra *ante unionem* wiecznością nabyte, uproſiwſzy sobie za dobra K.J.M. Szlachcica za Dworem pozwał, ten nie schodząc z tego sądu tamże zarazem, zapłacić ſtronie pozwaney winy Tyſiąc złotych powinien, á gdzieby pozwawſzy do poparcia tey sprawy, kto sam nie ſtanął, tedy takowy pod winę bannicyi popadać ma, *Konst:* Koron: 1633. *fol:* 39. *Tit:*

O dobrach przed Unią wiecznością nabytych, i *Konśt*: 1607. *fol:* 859. *Tit*: O Metrykach W. X. Litew:

(c) Kruſzce wſzelakie i okna solne, na grunciech Szlacheckich znaydzione, przy Szlachcie zoſtawać mają: *Steph: na Koronac*: 1576 Aby wątpliwość żadna, *fol:* 277.

ARTYKUŁ III. 3.

O zachowaniu w pokoju wſzyſtkich poddanych Naſzych obywatelów tego Państwa z ſtrony różnego rozumienia i używania Nabożeńſtwa Chrześciańſkiego.

A iż też Przywilejem i poprzyſiężeniem Naſzym jeſt utwierdzono 1
pokoju między różnemi w Religiéy ſtrzedz. Przeto i Konfede-
racya czasu *Interregni* w tey rzeczy między ſtany Korony Pol-
ſkiey, i W.X.L. uczyniona, w ten Statut ſłowa od ſłowa jeſt wpisana,
aby wedle niey jako My Hospodar tak i wſzyscy Obywatele, tych
Państw zachowali ſię, która Konfederacya z Polſkiey Konſtytucyéy
według prawa każdemu Narodowi należącego, w ten Statut wpisa-
na, i ſłowo od ſłowa tak ſię w sobie ma.

My Rady Koronne, Duchowne i Swieckie, i Rycerſtwo; i wſzyſtkie ſtany inſze, iedney á nierozdzielney Rzeczypoſp: z Wielkiey i Małey Polſki. W. X. Lit: Kijowa, Wołynia, Podlaſza, Ziem Ruſkiey, Pruſkiey, Pomorſkiey, Żmudzkiey, i Inflántſkiey, i Miaſta Koronne. Oznaymujemy wſzyſtkim w obec, komu należy na wieczną tey rzeczy pamięć, Iż pod tym niebeśpiecznym czaſem bez Króla Pana zwierzchnego mieſzkając, ſtaraliśmy ſię o to pilnie na zjeździe Warſzawſkim, jakobyśmy przykładem przodków ſwych ſami między ſobą pokoy, sprawiedliwość, porządek i obronę Rzeczypoſp: zatrzymać i zachować mogli. Przetoż ſtatecznym, jednoſtaynym zezwoleniem; i świętym przyrzeczeniem, ſobie to wſzyſcy, spólnie imieniem wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey obiecujemy, i obowięzujem ſię pod Wiarą, poczciwością, i ſumnieniem Naſzym. Naprzód, żadnego rozerwania między ſobą nie czynić, ani rozłączenia żadnego dopuścić, jako w jedney nierozdzielney Rzeczypoſpolitey, ani jedna część bez drugiey Pana ſobie obierać, ani śpiknieniem oſobliwym z inſzemi narabiać, ale według mieyſca i czaſu tu naznaczonego, zjechać ſię do gromady Koronney, i ſpólnie á ſpokoynie tę ſprawę obierania Pana według woley Bożey do ſkutku ſłuſznego przywieść, á inaczey na żadnego Pana nie pozwalać, jedno z takową pewną, á mianowitą umową, iż nam pierwey prawa wſzyſtkie Przywileje i wolności naſze, które ſą, i które mu podamy po obraniu, poprzyſiądz ma. A mianowicie to poprzyſiądz, pokoy poſpolity między rozerwanemi i różnymi ludźmi w Wierze i nabożeńſtwie zachowywać, i nas za granicę Koronną nigdy nie ciągnąć żadnym obyczajem, ani prośbą Królewſką ſwą, ani płaceniem, piąci grzywien na drzewce, ani ruſzenia poſpolitego bez uchwały Seymowey czynić. Przetoż powſtać przeciw każdemu takowemu obiecujem, ktoby mieyſca abo i czaſy inſze do Elekcyéy ſobie obierał, i ſkładał, abo zamieſzanie czynić na Elekcyéy chciał, abo lud ſłużebny oſobliwie przyjmował, abo Elekcyéy oney zgodnie od

wszystkich zamknioney sprzeciwić się śmiał. A iż w Rzeczyposp: jest różność niemała z strony Wiary Chrześciańskiey, zabiegając temu, aby się z tey przyczyny między ludźmi zaście jakie szkodliwe nie wszczęło, które po inszych Królestwach jaśnie widzim; Obiecujem to sobie wszyscy spólnie za Nas i za potomki Nasze na wieczne czasy pod obowiązkiem przysięgi, pod wiarą, czcią i sumnieniem Naszym, Iż którzy jesteśmy różni w wierze, pokoy między sobą zachować, á dla różney wiary i odmiany w Kościelech, Krwie nie przelewać: ani się karać odsądzeniem majętności, poczciwością, więzieniem, i wywołaniem, i zwierzchności żadney ani urzędu, do takowego postępku żadnym sposobem nie pomagać, i owszem gdzieby ją kto przelewać chciał z tey przyczyny, zastawiać się o to wszyscy będziem powinni, chociayby też pod obligiem wyroku, abo za postępkiem jakim sądowym kto czynić chciał. Wszakże przez tę Konfederacyą Naszę, zwierzchności żadney nad poddanymi ich tak stanow Duchownych jako i Swieckich nie uymujem, i posłuszeństwa żadnego poddanych przeciwko Panom ich nie psujem, i owszem jeśliby takowa swawola gdzie była pod obligiem nabożeństwa, tedy jako zawżdy było, będzie wolno i teraz każdemu Panu poddanego swego nie posłusznego, tak w Duchownych, jako i Swieckich rzeczach, według porozumienia swego skarać, aby wszystkie nadania zwierzchności, i władze Królewskie dostoyności Kościelney, jako Arcybiskupstw, Biskupstw, i innych wszelakich dobr, były dawane nie inszym, jedno Kościoła Rzymskiego Osobom Duchownym Obywatelom Polskim według Statutu. A dobra Kościołow Greckich, ludziom teyże Wiary Greckiey, dawane być mają. A iż to do pokoiu wiele należy, aby różnice między stany hamowane były, á między stanem Duchownym i Swieckim jest niemała różność o rzeczach Swieckich doczesnych. Obiecujemy (a) *wszystkie te między sobą porównać, na blisko przyszłym Seymie, obierania Pana, sprawiedliwości, porządek taki sobie zachowujem w mocy, jaki w sobie które Województwo doma spólnie postanowiło, abo jeszcze postanowi zgodnie, także i około obrony potrzebney Zamkow pogranicznych. Ktożkolwiek się komu o pewny dług zapisał, i do Grodu mocnym zapisem, odpowiadać się poddał dobrowolnie, bądź przed śmiercią abo już i po śmierci Królewskiey, takowy każdy według zapisu swego, niechay zwykły postępek prawa cierpi. A Panowie Starostowie będą powinni, mocą tego pospolitego obowiązku bez wszelakiey odwłoki obyczajem zwykłym sądzić i odprawować, i skutecznie wypełniać takowe sprawy. Oprócz tych Województw, które sobie kształt abo obyczay sprawiedliwości odprawowania osobliwy postanowiło w niebytności Króla, abo jeszcze postanowić ma. Zapisy wszelakie i zeznawania dobr wieczyste przed jawnemi Księgami uczynione: i które wprzód będą czynione pod czasem niebytności Króla spólnym tey Konfederacyi zezwoleniem umacniamy, aby pod czasem niebytności Króla począwszy od dnia śmierci Królewskiey, nikomu w postępkach prawnych dawność ziemska nie szkodziła na potym do spra-*

wiedliwości jego. Także ktorzy mieli czas zamierzony brania pieniędzy, na przyſzłe Gody, abo na Nowe Lato, abo na jaki czas już przeſzły. Ci wſzyſcy aby byli powinni brać pieniądze ſwoje na pierwſze sądy dali Pan Bog po obraniu nowego Krola, abo na pierwſze leżenie Kſiąg. Obiecujem też to ſobie, że na Elekcyą naznaczoną jadąc, i na mieyſcu będąc, i do domu ſię rozjeżdżając, gwałtu żadnego ludziom, i ſami między ſobą czynić nie będziem. Te wſzyſtkie rzeczy obiecujem ſobie i na potomki ſwoje chować ſtatecznie i trzymać pod wiarą, czcią, i sumnieniami Naſzymi. A ktoby ſię temu ſprzeciwiać chciał, á pokoy i porządek poſpolity pſować, przeciwko takowemu wſzyſcy powſtaniem na jego ſkazanie, á dla lepſzey pewności tych wſzyſtkich opiſanych rzeczy, przyłożyliśmy pieczęci ſwoje do tego i rękami własnymi podpiſali. Działo ſię to w Warſzawie na zjezdzie walnym Koronnym 28. dnia *Januarij*. Roku Pańſkiego, 1573.

(a) Composicya między Stany Duchownymi i Swieckiemi, abo na Seymie bliſko przyſzłym uczyniona być ma. *Confirmatio Elekcyey w Andrze.* 1576. *fol:* 244. Paragrapho. Te wſzyſtkie sprawy.
Steph: w Warſzawie o Dzieſięcinach 1581. *fol:* 379.
Artykuły do prawa W.X.L. tamże *fol:* 380. o sprawach Oſob Duchownych.
O Preſkrypcyach 1607. *fol:* 813.
O dzieſięcinach tamże.
Compoſitio inter ſtatus, 1618 *fol:* 5.
Na Aryanow i Protektorow, i Fundatorow w Koronie, i w W. X. L. Statut Władysława Jagieła o Heretykach reaſſumowano. A Staroſtowie i ich Urzędy, każdego takiego o to *legitime convictum* na gardle, *ſub privatione Capitaneatûs*, karać powinni, *Conſt: An:* 1658. *fol:* 1. *Tit:* Sekta Aryańſka.
Fautoribus ich *tanquam pro pœna perduellionis, forum* w Trybunale, *inter cauſas conſervatas mixti fori ad inſtantiam cujusvis* naznaczono w W.X.L. zaś w Trybunale *in quovis regeſtro ibidem.* Czaſu do wyprzedzenia ſię im lat 3 pozwolono, *ſalva bonorum, & debitorum repetitione, citra liberum* jednak *Sectæ ſuæ exercitium, & capacitatem publicorum muniorum ſub pœnis ſuperius expreſſis*, Ibidem.
Potym czas do wyprowadzenia ſię z Pańſtw tych ſkrocono im czaſu do lat dwoch, *à die 10 Julii An: 1658 ſub rigore* przeſzłey Konſtytucyey. Do wiary świętey Katolickiey Rzymſkiey nawracającym ſię, ſzkodzić nie ma, *ſalvis per omnia juribus Eccleſiæ Sanctæ Romanæ, & Ducatûs Maſoviæ Decretis.* Conſt: *An:* 1659. *fol:* 1. *Tit:* Deklaracya Conſtit: o Aryanach.

ARTYKUŁ IV. 4.

My Hoſpodar, obiecujem rozmnażać Wielkie Xięſtwo Litewſkie i coby rozebrano i odeſzło, zaś ku niemu przywrocić.

Też (a) dobra Pańſtwa Naszego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego nie umnieyſzym, i to, i co będzie przez nieprzyjacioł tego Pańſtwa Naszego kiedykolwiek uproſzono, to zaś ku własności tego Wielkiego Xięſtwa przywieść, przywłaſzczyć, i granice naprawić obiecujem. §. A chociaybyśmy też komu zagranicznikom przy granicach, tych wzwyż mienionych, ziemie, imiona, wſi, ludzie, dali, tedy tokowi mają ſłużyć z tego Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu. A ktoby niechciał ſłużyć, takowych Przywilejow nie mamy My i potomkowie Naſzy dzierżeć.

R. 5. A. 7. R. 7. A. 3.

1 2

(a) Od nieprzyjaciela Moſkiewſkiego, Zamki, imiona, dobra wſzelakie odyſkawſzy, K.J.M. obiecuje tym wracać, czyje te Oyczyzny były przed oſiągnieniem, Conſt: 1611. fol: 2. *Zygm: Aug: w Lublinie* 1569. Mieſiąca Lipca 1. dnia Przywil: o Uniey W.X.L. Też w rekuperacyey, *fol:* 177.
Staroſtwa Łojowſkie i Lubeckie, W.X.L. inkorporowano, *cum declaratione* że do Województwa Smoleńſkiego á Powiatu Starodubſkiego należeć mają. *Konſt: An:* 1646. *fol:* 5. *Tit:* Inkorporacya Łojowa i Lubecza.

Potym je na toż Woyſko *ſecundùm æqualitatem & proportionem* zaſług podzielić na wieczne czaſy poſtanowiono. *Konſt: An:* 1670. & 1676. *fol: 18.*

Kommiſſie bez wiadomości *tertij Ordinis* jaka była, do kommutacyey Łojowa i Lubecza za Trubeck, nigdy napotym odprawować ſię nie mają. *Konſt: An:* 1646. *fol: 4.*

ARTYKUŁ V. 5.

O nie danie Szlachty, i ich imion, ludzi, gruntow, i wſzelakich wolności, i też danie liſtow, i przywilejow przeciw temu Statutu.

1 Uſtawujem (a) i wiecznymi to czaſy chować i dzierżeć obiecujem, iż jako przodkowie Naszy Wielk: Xiążęta Litewſkie, tak i My niezwykli nikomu nijakim ſpoſobem, Bojar Szlachty i ich imion, gruntow, i ziem dawać, tak i teraz na wſzyſtkie potomne czasy, obiecujemy i przyrzekamy pod tąż przyſięgą Naſzą, którąśmy uczynili wſzyſtkim Obywatelom tego Pańſtwa Naszego W. X. L. Bojar, Szlachty, i ich imion, gruntow i wſzelakiey majętności i innych swobod, wolności, i praw u nich odbierać i odwodzić, i nijakim oſobom ktòrymkolwiek w tym Pańſtwie Obywatelom jako i zagranicznikom, i poſtronnym, i żadnemu innemu dawać, i zapiſować, i nijakim spoſobem oddalać nie mamy. (b) A gdzieby co trzymano, i wyſzło jakimkolwiek obyczajem przeciw temu Statutu, to z prawa i z sądu sprawiedliwego przez Nas i potomki Naſze, za radą Rad Naszych W. X. Lit. na ſtronę odłożono, i wniwecz obròcono być ma.

2 §. A przeto przywilejow, tak w pospolitości, jako i każdemu z oſobna, nie mamy i nie będziem moc dawać przeciw temu Statutu i Artykułow w nim opisanych. A ktòreby przed tym wyſzły, i potym z Kancellaryéy Naſzey po wydaniu tego Statutu, od Nas przez kogokolwiek otrzymane były, takowych My i potomkowie Naszy trzymać niechcemy, ale z prawa i sądu kasować i wniwecz obracać będziemy. (c) Wſzakże komubyśmy dali i z łaſki Naſzey dawać chcieli Rodzicom W. X. L. imiona Nasze spadkowe, i w nich Bojarowie, á chociayby i Szlachta była, á imiona ſwoje zdawna i nowo też przez daninę onych Panow, po ktòrych na Nas Hospodara te spadki przyszły, mieli, i onym ſłużyły, á liſtem i potwierdzeniem Naszym nie wyzwoleni, w tym mocy rąk i ſzczodrobliwości Naszey, i potomkow Naszych nie zamykamy, wſzakże w mocy ſwey mając.

(a) Zadnemu Szlachcicowi majętność nie ma być brana, aż pierwey prawem osądzony będzie *Kaz: w Nieſzow:* 1454. H. P. 240.

(b) Jako wolno upominać ſię Dobr do Stołu K. J M. wolno też będzie każdemu dochodzić dobr swoich bez dawności *Zygm: III. na Koron: w Krak: 1588. Bona nullo jure recepta, fol:* 460. Ktòrzy ſię z imionami Panom dla obrony oddali, *Zygm: Aug:* 1569. 11. *Aug: fol:* 195.

Ktoby uproſił dobra Szlacheckie za K. wina *fl.* 1000. *Konſt:* 1633. *fol: 39. Tit:* O Dobrach.

(c) Dobr spadkowych Xiążęcych i Szlacheckich Król *Aug:* wolny ſzafunek podług woli i łaſki swey w rozdawaniu zachował *Conſt: Unionis* 1598. *fol. 177. verſu,* A iż już od tego czaſu. *Vide in ſimili Konſt:* 1562. *fol: 26. Tit:* Dobra na K. J. M. przypadające, *Konſt: 1576. fol: 280. Tit:* o Dobrach *Juris.*

ARTYKUŁ VI. 6.

O Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych i wyprawowaniu ich, i poſtaniu z nich Poſłow Ziemſkich na walny Seym, i o wolnych Wożnych, od woyny. Także o przyjeżdżaniu Panow Rad Urzędnikow Ziemſkich i Szlachty.

Ustawujemy, (a) dla lepszego porządku we wszystkich rzeczach i sposobow ku sprawiedliwości i obronie, iżby z wolą wszystkich na Seymie i potrzeby się Ziemskie stanowiły, odprawowane były, aby wiecznemi czasy przed Seymem wielkim walnym, ktòry mamy My i potomkowie Naszy zawżdy kiedy tego potrzeba ukaże Rzeczypolp: za poradą Rad Naszych tegoż Państwa, składane listy Naszymi były, też Seymiki Powiatowe, á mianowicie na tych mieyscach, Wojewòdztwach niżey tu napisanych i postanowionych, ktòre Seymiki, tak za listy Naszemi będą składane nie na bliższy czas i rok tylko za sześć Niedziel przed Seymem wielkim. A listy Nasze takowe Seymowe, mają być przynoszone z Dworu Naszego do Wojewòdztw, Starostw sądowych, i oddawane do rąk Urzędow Grodzkich, za czasu przed Seymikami Niedziel za dwie. (b) A urząd ma te listy rozsyłać przez Woźnych Powiatowych, do PP. Rad, do Xiążąt, Paniąt, Urzędnikow Ziemskich i Powiatowych i do inszych stanow narodu Szlacheckiego, do kogo przedtym z starodawna z Kancellaryéy Naszey listy posylano, do domow ich mają nosić. A dla wszystkich pospolicie w Mieściech, w Miasteczkach Naszych, na targach, i przy Kościelech Parafialnych, obwoływać. i Kopie z listow Naszych przybijać. §. Takowymże obyczajem około rozsyłania listow Naszych wojennych, Urząd Grodzki zachować się ma. A Woźni Powiatowi winni będą te listy Nasze z pilnością roznosić, pod karaniem ich za to przez Urząd Grodzki więzieniem wedle baczenia swego, gdyż woźni dla takowych posług ziemskich od służby wojenney wolni być mają. (c) Na ktòre Seymiki mają się zjeżdżać i bywać te osoby, Biskupi, Wojewodowie, Kasztelani i Urzędnicy Ziemscy, Xiążęta, Panowie i Szlachta, każdy w swym Wojewòdztwie abo Powiecie. A w ziemi Zmudzkiey Biskup, Starosta Zmudzki, Kasztelan, Ciwunowie, i inni Urzędnicy Ziemscy, i Rycerstwo Szlachta. §. A namawiać o tych rzeczach i potrzebach ziemskich, ktòre im na tych liściech Naszych i przez Posła Naszego oznaymione będą. (d) Nie mniey też i o wszystkich potrzebach i doległościach onego Powiatu i Wojewòdztwa, i zezwoliwszy się wszyscy jednostaynym zdaniem mają obrać Posłow swoich, to jest, od każdego sądu Ziemskiego ile ich w tym Wojewòdztwie będzie po dwie osoby, i posłać ich na Seym, oznaymiwszy i poruczywszy wszystko o czym wedle listow Naszych Hospodarskich, i też w swoich potrzebach, radzić, namawiać, i stanowić będą, dając im moc na tym takowym walnym Seymie postępować i kończyć te rzeczy, ktòre im na Seymiku zlecono, i na Instrukcyi za pieczęćmi Obywatelow tego Powiatu podane będą. §. A Posłowie Ziemscy, mieysca i wota swoje mają mieć wedle porządku Wojewòdztw i Powiatow, jako ktòre po ktòrych mieysca swoje zwykłe mają. A każdy z miłości i powinności swey ku Rzeczypospol: powinien na te Seymiki przybyć. A ktoby nie przybył, pod to wszystko podlega, co się tam stanowi. A Seymik daley stać i sprawa na nim iść niema, tylko naydaley przez cztery dni, ale przyjeżdżać wszyscy na Seymik winni będą pierwszego dnia. §. (e)

Margin numbers: 1 (line 1), 2 (at "przybijać. §."), 3 (at "Ciwunowie"), 4 (at "§. A Posłowie"), 5 (last line).

A mieysce i porządek zaſiadania i wot na zjezdziech i Seymikach, tym obyczajem ma być, Wojewoda, Kaſztelan, á gdzie Kasztelana nie maſz, Marszałek onego Powiatu, Podkomorzy, Chorąży, Sędzia, Podsędek, Woyſki, Stolnik, Podſtoli, Piſarz Ziemſki, zatym Urzędnicy Grodzcy, Panowie i inſza Szlachta.

(a) Seym znaczy ciało Króleſtwa wſzyſtkiego, *Alexan: w Piotrk*: 1504. H. L. 261.

(b) Seymy wolne i Powiatowe dla snadnieyſzego obmyślania spraw Rzeczypoſp: ſkładane być mają. *Zygm: Aug*: 1550. Aby za ſzczęsnego *fol*: 4:

Seym walny ſześć Niedzielny we dwie lecie ma być. A gdzieby pilna i gwałtowna potrzeba była, jako czas zniesie ſkładany ma być, *Konſt*: 1566. *fol*: 255.

Seymy Koronne z X. Lit: spólne być mają, *Konſt*: 1564. *fol*: 56. §. Co ſię za ſię.

Y druga *Conſtitutio Unionis* 1569 *fol*: 174. §. Seymy i Rady.

Seymu mieysce Warſzawa *excepto caſu & impedimento ibid*: *fol*: 179. §. Mieyſce.

Seymy, Seymiki Powiatowe uprzedzać mają, á liſty we dwie abo trzy Niedziele przed Seymikiem mają być publikowane.

Seym walny ani ſkracany, ani prolongowany być ma, ale na pięć dni przed konkluzyą Posłowie z godnemi Artykułami do Senatu przyiść i znoſić ſię powinni, *Konſt*: 1633. *fol*: 14. *Tit*: Konkluzya.

Liſty Seymikowe Staroſtowie rozſyłać mają.

Seymow dwu Niedzielnych ſkładać *in poſterum* nie wolno, tylko ſześć-Niedzielny, ſkróciwſzy *ſolennitates* byle wczesna wſzyſtkim wiadomość doſzła, *Konſt*: 1637. *fol*: 1. *Tit*: Wſzem.

Reaſſumowano toż. Ale dwu Niedzielny *ſine ſolennitatibus*, wolno Królowi JMści będzie złożyć, *Konſt*: 1638. *fol*: 5. *Tit*: Seym.

(c) Duchowni i Swietcy na Seymie być mają, 1565. *fol*: 84 *Tit*: Seymiki Powiatowe, *fol*: 84.

Spólne Seymy oboyga Narodu *w Lubl*: 1569. 1. *dnia Lipca*. Przywiley o Uniey Seymow innych *fol*: 176.

Mieysca Urzędników Bracławſkiego i Wołyńſkiego Województw, *Konſt*: 1589. *fol*: 526. *Tit*: Mieysca *Konſt*; 1611 *fol*: 26. *Tit*: *Ordo Officialium*.

Ciwun Trocki przed wſzyſtkiemi Urzędnikami Ziemſkiemi mieysce wyżſze ma, *Konſt*: 1598. *fol*: 699. *Tit*: Mieysce Ciwunowi.

Kto będzie Deputatem, Poſłem być nie może, także Poseł Deputatem, *Konſt*: 1616. *fol*: 3. *Tit*: o Deputatach

(d) Sąd abo Seym kto zgwałci, na gardle karany będzie, á jeśli uciecze, niech będzie wywołany. *Zygm: w Bydgo*: 1520. H. P. 455. *Konſt*: 1616. *fol*; 3. *Tit*: O przyjeżdżaniu.

Seymowi trzeciemu walnemu *in perpetuum* Grodno w Litwie naznaczono, takim ſpoſobem, że po dwuch Seymach Koron: Warſzawſkich trzeci na alternacie W. X. L. Dyrekcyéy Koła Poselſkiego przypadający, iż nie w Warſzawie ale w Grodnie ma bywać, *excepto actu Convocationis, ſub tempus Interregni, tum & ipſo actu Electionis, & Coronationis*, które w Koronie mają ſię odprawiać. A alternaty Narodow, jako dotąd mają *obſervari*. Propozycye zaś na Seymach w Koronie i w W. X. L. odprawujących ſię JJ. PP. Pieczętarze Koronni w Koronnych, á Litewscy w Litewſkich intereſſach, jeden po drugim zawſze czynić mają. Także responsa na witanie i żegnanie Jzby Poselſkiey, i przyjęcie denuncyacyey obranego Marſzałka, w Koronie przy Koronnych, á w W. X. Lit. przy Lite ſkich Pieczętarzach mają zoſtawać. Koſzt jednak na Poſłow Moſkiewſkich, Tureckich, Tatarſkich, Kozackich, na Seym Grodzieńſki, przyjeżdżających, ſkarb W. X. L. tak jako w Koronie ſkarb Koronny, pod czas Seymu Warſzawſkiego, obmyślać będzie. *Konſt*: *An*: 1673 *fol*: 18 *Tit*: Seym trzeci w W. X. Lit;

Konſtytucye Seymowe: Senatorowie i Poſłowie na to Deputowani, podpiſawſzy, do Kancelaryéy podawać mają. *Konſt*: 1589. *fol*: 457. *Tit*: Konſtytucye Seymowe.

Przy konkluzyey mają być czytane, przez PP. Pieczętarzow, *cum interrogatione* jeżeli je Pieczętować. *Ibidem*

Reaſſumitur, cum hac declaratione, iż z popiſem Marſzałka Poselſkiego i innych osob na to, z Senatu, i Koła Poselſkiego deputowanych, do Kſiąg Grodzkich Warſzawſkich *ad acticandum* nazajutrz po Seymie podawane być powinne. *Konſt*: *An*: 1613. *fol*: 7. *Tit*: O Konſtytucyach.

Znowu o tym *cum reaſſumptione in toto* dawnych Praw, á oſobliwie *Konſt*: *Anni* 1613. & Marſzałkowie Poselſcy Konſtytucye, które za zgodą wſzech ſtanow ſtaną, *ad mundum* zaraz przepisować kazać mają. A po ſkończeniu wſzyſtkich, one przy podpiſach Senatorow dwu, i Deputatow z Jzby Poselſkiey, podanych po konkluzyi Seymu, i pożegnaniu Króla, nazajutrz do Grodu Warſzawſkiego odawać powinni, á jeśliby wakował Grod, to do Metryki Koronney. *Konſt*: *An*: 1661. *fol*: 15. *Tit*: O podawaniu Konſtytucyi.

PP. Pieczętarze oboyga Narodow, znióſzy ſię z P. Podſkarbim W. Koronnym o koſzcie (który *in inſtanti* na wydrukowanie Konſtytucyi ma dać) one naydaley trzeciego dnia do druku podać, á wydrukowane zapieczętowawſzy, wcześnie na Seymiki Relacyine, także do Grodow po Województwach, i Ziemiach według Prawa i dawnego zwyczaju, rozeſłać, *ſine intermiſſione*, mają. *Ibid*:

Konſtytucye Seymowe, odmieniane i przyczyniane, przez *Senatus* konſulta, być nie mają. ani Uniwersały, któreby je znoſiły wychodzić mają, *ſub nullitate* tychże Uniwersałow. *Konſt*: *An*: 1662 *fol*: 2. *Tit*. *de reddenda ratione*.

Do Konſtytucyi Seymowych, po dwu tylko Deputatow, *ex Gentibus, juxta antiquas conſvetudines*, być powinno. *Konſt*: *An*: 1673. *fol*: 11.

Konſtytucye Seymu przeſzłego *An*: 1658. które dwa razy *ad Typum* podane, nie małą w Rzeczyposp: uczyniły mieſzaninę, znieſiono, i poſtanowiono, aby Marſzałek Poſelſki tamtego Seymu, Exemplarz Konſtytucyi wſzyſtkich na które *conſenſus omnium Ordinum* na Seymie zaſzedł, z podpiſem ręki swojey, i Deputatow do Konſtytucyi mianowanych, do Grodu Warszawſkiego podał, według którego Exemplarza te Konſtytucye przedrukowane być mają, *Conſt: An*: 1662. *fol*: 2. *Tit*: Konſtytucye Seymu.

A na potym nigdy Konſtytucyi przedrukowywać *ex Senatus conſulto* nie będzie wolno. *Ibid*:

Konſtytucye, *An*: 1590. wſzyſtkie które *periculum & neceſſitas belli Turcici expreſſit* i *temporaneum* było, abrogowano tak w Koronie jako i w W. X. Lit. *conſt: an*: 1591. *fol*: 618 *Tit*: Znieſienie niektórych Konſt:

Na Seymach Marſzałek Poſelſki, i Deputaci do Konſtytucyi *in poſterum* przyſięgać powinni. Marszałek *in hanc rotam*: Ja N. przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu, iż żadney Konſtytucyéy, na którąby jaka zaſzła kontradykcya (o którą trzykroć spytać ſię powinien będę) *in Volumen Legum* nie podam, i nie wpiszę: dependencyéy ni od kogo mieć nie będę. tylko od całey Rzeczyposp: Konſtytucye zgodnie namówione tak z Senatu, jako i z Izby Poselſkiey, *requirentibus* przepiſać, *non denegabo*, z podpiſem ſwoim wydam, które naydaley czwartego dnia, po pożegnaniu K.J.M. do Grodu podam. Deputaci zaś *in hanc rotam*: Ja N. przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu, iż z pilnością przeſtrzegać będę, aby żadna Konſtytucya *in Volumen Legum* nie wchodziła, i podpiſować ſię nie będę, na którąby *omnium Ordinum* nie zaſzła zgoda. *conſt: An*: 1678. *fol*: 1. *Tit*: Jurament Urodzonego.

O porządku Seymowania wſzyſtkie Konſtytucye oſobliwie *An*: 1633. reaſſumowano, deklarując aby Poſłowie Ziemſcy piącią dni przed konkluzyą Seymową, do Senatu przychodzili, *ſine regreſſu* do Poſelſkiey Jzby, i tam przez całe te pięć dni, o ſprawach Rzeczypos: z Królem i z Senatem znoſili ſię, i do konkluzyéy Seymowey przyſtępowali *Ibidem fol*: 2. O Seymach deklaracya.

Declaratur o Poſłach, że żaden, Deputatem będąc (luboby *actu* w Trybunale nie zaſiadł) Poſłem aż po expiracyéy funkcyey ſwojey Deputackiey, jako też i Poſeł Deputatem, aż po Seymiku *relationis*, tak w Koronie, jako i w W.X.L. obierany być nie ma. A ktobykolwiek przeciwko temu prawu obrać ſię pozwolił, takowy w Jzbie Poſelſkiey, i Trybunalſkiey zaſiadać nie ma, ale *ad Primam objectionem*, byle mu tego *legitime* dowiedziono, *ex utraque ſtatione* rugowany być powinien. Toż ſię rozumieć powinno o Poſle Ziemſkim, któregokolwiek Narodu, funkcyą Poſelſtwa od Woyſk na ſobie mającym, czemu żadna Deputata abo Poſła przeciwko takowemu wyraźnemu Prawu obranego, *præjudicare* nie ma proteſtacya, i luboby takowa zayść miała: *pro irrita declaratur lege præſenti*, *conſt*: *an*: 1678. *fol*: 9. *Tit*: O Deputatach Trybunal:

Declaratur znowu, iż kogokolwiek *in functione Tribunalitia* tak w Koronie, jako i w W.XL. pierwſza intymacya przez Uniwerſały Królewſkie na Seymiki przed Seymowe wydane zaſtanie, luboby powtórna expedycya za rozerwaniem pierwſzego Seymiku na drugi Seymik była wydana, Poſłem być nie może, i gdyby był obrany, *Activitate* w Jzbie Poſelſkiey *carere* ma, *vice verſa* żaden funkcyą Poſelſką mający Deputatem obrany być nie może, aż po Seymiku *Relationis*. *conſt: an*: 1683. *fol*: 5 *Tit*: Deklaracya Konſtytucyi o Deputatach.

Poſłow Ziemſkich oboyga Narodow, ani Deputatow do Konſtytucyi naznaczonych, ani Marszałka Poſelſkiego, z okazyéy Konſtytucyi, żaden *in perpetuum in jus vocare* do Trybunału nie powinien *ſub pœna evocationis*; á jeśliby które zaſzły *ex præterito* kondemnaty *pro nullis, & eliminatis declarantur*, *conſt*: *an*: 1683 *fol*: 12. *Tit*: *ſecuritas* Marſzałka.

Tak w Koronie jako i w W.X.L. jeśliby od Seymikow *electionis* Poſłow aż do Seymikow *Relationum* mimo excepcyą wnoſzoną, albo *in contumaciam*, *in quocunq; ſubſellio*, na którego Senatora, lub Poſła Ziemſkiego padły Dekreta, takowe sprawy *in integrum reſtitui*, i za pozwem ſtron, *de novo in foro*, *& termino competenti*, po odprawieniu Seymikow Relacyinych, *agitari* mają. Y ſkarb W.X.L. za powrótem ich ſimple, od nich przyjąć powinien, którzyby ich na Swięty Jan będąc na Seymie wniść nie mogli. *Conſt: an*: 1654. *fol*: 34. *tit*: Ubeśpieczenie na tym Seymie.

Reaſſumowano, to i deklarowano *pro lege perpetua*, *conſtit: an*: 1655. *fol*: 15. *tit*: Ubeśpieczenie tych, którzy na Seymach, na usłudze

Po Seymiku jednak *Relationis*, *in duabus ſeptimanis in omni judicio*, ſprawić ſię *ad inſtantiam cujusvis* powinni, co także *pro perpetua lege* być ma *Conſt: an*: 1659 *fol*: 5. *tit*: Ubeśpieczenie Panow.

To prawo także Poſłom, do poſtronnych Panow, także Rezydentom, i Kommiſſarzom *poſt: expeditam functionem*, ſłużyć ma *Ibidem*.

Reaſſumuwano tę Konſtytucyą, *& actus quoſvis juridicos*, pod czas Seymow, aż do Seymikow, *Relationis*, tak w Trybunale, jako *& in aliis quibuſvis ſubſelliis*, *in præjudicium & aggravationem*, tak Senatorów i Poſłow, jako i Małżonek ich otrzymane, *etiam in cauſis dotis*, *& inſcriptionum*, ſkaſſowano, *conſt*: *an*: 1661 *fol*: 29 *tit*: O beśpieczeńſtwie Wielmożnych.

Reaſſumowano przeſzłe Koyſtytucye *An*: 1659. *&* 1661. deklarując, iż tak Senatorowie, jako i Poſłowie *ad exteros* i Kommiſſarze, atteſtacyą Jmć Pana Marſzałka któregokolwiek na Seymie będącego; jako i Poſłowie Ziemscy, atteſtacyą Pana Marſzałka Poſelſkiego, *legalitatem*, bytności swojey na Seymie, i funkcyey pokazawſzy, *ſuper ſuſpenſionem cauſæ*, *ex regiſtro incidentis*, *ſimpliciter* sprawiać ſię będą powinni. *In contrarium* zaś *quasvis probationes juratorias ſuper ſuſpenſionem ex occaſione prærogationis cauſæ*, *contra præſcriptum legis*, *in quovis ſubſellio Regni & M. D. L.* wſkazane znieſiono. Ta Konſtytucya, i na te Kondemnaty i Dekreta, które pod czas przeſzłych, i teraźnieyſzego Seymow ferowane, i otrzymane ſą ściągać ſię ma. Także okrywać ma tych, którzy z dependencyéy Seymu teraźnieyſzego, na Seymikach *relationum* na Trybunał Skarbowy obrani będą. *Conſt: an*: 1667 *fol*: 13. *Tit*: Ubeśpieczenie Panow Senatorow i Poſłow.

Znowu reaſſumowano też Konſtytucye *An*: 1659. 1661. & 1667. i poſtanowiono, aby Grody

Kondemnat na takich osobach nie ważyły się exekwować, *ſub privatione officii.* A ktoby *in poſterum ſub tempus per legum exemptum*, dekret lub Kondemnatę otrzymać ważył ſię, takowy, *pœnæ nulli, more Polonorum ex regeſtro Dominorum Senatorum, & Nuntiorum, vindicandæ ſuccumbet. Conſt: Anni* 1678. *fol: 17. Tit: Securitas* Wielmożnych.

Declaratur znowu o Posłach, że jako Poseł od obrania do Relacyinego Seymiku, tak Deputat obrany, do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *actu in functionibus*, mają, *carere activitate*, i za pierwſzą objekcyą, tak z trybunału, jako i z Izby Poſelſkiey mają być rugowani, ani ich żadna proteſtacya *ſuffragari* nie będzie im mogła, toż także i o Posłach Woyſkowych, *declaratur. Conſt: an:* 1685. *fol: 7. Tit:* O Posłach i Deputatach,

ARTYKUŁ XII. 7.

O pieniądze ſtrawne Poſłom ziemſkim, wyprawując ich na Seym walny

Za ſpólnym (a) namówieniem i zgodnym przyzwoleniem wſzyſtkich ſtanow Obywatelów tego Państwa Naſzego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego. Uſtawujem, chcąc to mieć na czaſy potomne, iż po obraniu Posłow z każdego Województwa i Powiatu, ma być im na ſtrawę dawano tak wiele, jako tu niżey opiſano.

Wileńſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Oszmiańſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Lidzkim (b) Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Wiłkomierſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Bracławſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Trockim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Grodzieńſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Upitſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Ziemia Zmudzka swoim Posłom,	Dwieście kop groſzy
Połockim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Nowogródzkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Wołkowyſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Słonimſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Witebſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Orszańſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Brzeſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Pińſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Mściſławſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Mińſkim Posłom	Sto sześćdzieſiąt kop groſzy
Mozyrſkim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy
Rzeczyckim Posłom	Sto dwadzieścia kop groſzy

Wſzakże jeśliby kiedy z dopuſzczenia Bożego była drogość zboża i inney żywności, tedy ma być więcey Posłom na ſtrawę dawano według uważenia czaſu i dalekości drogi. Jeśliby ſię kiedy trafiło z potrzeby Rzeczypoſp: gdzie daley nad zwykłe mieyſce Seym mieć, á z kąd tym Posłom na ſtrawę ma być dawano, to już osobliwą uchwałą Seymową jeſt warowano, co za mocno trzymano być ma, jedno nie poddając pod to dóbr Naszych Hospodarſkich i Kościelnych, wſzakże ci Posłowie obrani, początku Seymow omieſzkiwać nie mają, także i zjazdu głównego.

(a) Pieniędzy Poſelſkich w Powieciech W.X.L. kto na czas nie wyda, pozwany do Grodu z winą 10. kop wydać winien 1598. O Poſelſkie pienią: W.X.L. *fol: 698.* Poborca Posłowi powi-

nien liczbę czynić z Poselſkich pieniędzy na czynieniu relacyèy pod ſowitością, *Konſt*: 1601. *fol*: 762. *Tit*: O Poborcach.

(b) Kto nie wyda z winą kop 20. dać winien bez appellacyéy, wyjąwſzy Pany Senatory, którzy na Seym jadą, dobra Urzędnikow Dwornych i Stołu K. J. M. 1611. O Poselſkich pieniąd: W. X. L. *fol*: 40.

Reaſumuntur ſuperiores Conſtitutiones cum pœnis, i lauda o tym W. X. L. *approbantur*, *Konſtyt*: 1673. *fol*: 16.

Posłom Powiatu Rzeczyckiego na Seym aukcyą prowentu, *per laudum* uchwaloną, approbowano i dochodzenie *in foro Tribunalitio ſine ulla dilatione*, poſtanowiono, *Konſt*: 1647. *fol*: 24. *tit*: Dom Sądowy.

Poselſkie pieniądze, Obywatele Ziemie Jnflanſkiey, jakie na Seymiku w Dyneburku przy obieraniu Posłow poſtanowią, takie wydać mają, *ſub pœnis* w Konſtytucyach o pieniądzach Poselſkich W. X. L. *deſcriptis*. O co *forum competens* z Retentami. *Ibidem fol*: 26. *tit*: Pieniądze.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Seymiku abo zjeździe głównym w Słonimie, przed Seymem wielkim walnym.

1 Adogadzając temu, aby Posłowie Ziemſcy wſzyſtkich Ziem Wielkiego Xięſtwa Litewſk: w ſprawach i potrzebach Ziemſkich mogli zgodnemi namowami i umysły na Seym wielki przyjeżdżać, zaczymby ſię i na Seymie potrzeby Rzeczyposp: bez wſzelakiego zatrudnienia snadniey i beśpieczniey odprawowały. Przeto uſtawujemy, iż przed każdym Seymem wielkim walnym za dwie Niedzieli mają wſzyſtkie ſtany tego Państwa Wielkiego Xięſtwa, tak Panowie Rada Jch-Mość, jako i Posłowie Ziemſcy zjazd swóy wolny mieć w Słonimie i tam znieść w pośrzodek ſiebie inſtrukcye wſzyſtkich Ziem i Powiatow, i między sobą mają namowy spólne w miłości braterſkiey o wſzyſtkich potrzebach Ziemſkich czynić, przywodząc ſię do jednego ſłuſznego zrozumienia i uważenia rzeczy ku dobremu Rzeczyposp: za czymby już na wielkim walnym Seymie porządniey i śpieszniey sprawy i potrzeby Rzeczypoſpol: ſtanowić i odprawować ſię mogły. A tak w Słonimie ten Seymik trwać ma wedle czaſu i potrzeby, jakoby tylko na Seym wielki w czas przybyć nie omieſzkali.

(a) Zjazdu Słonimſkiego Posłowie i Senatorowie nie mają omieſzkiwać, *Konſt*: 1631. *Tit*: Zjazd Słonimſki.

ARTYKUŁ IX. 9.

O ſkładaniu Seymikow po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellaryéy ſpraw Seymowych.

1 Agdy (a) ſię Seym walny dokona, tedy po wywołaniu Seymu we czterech Niedzielach mają bywać w każdym Powiecie Seymiki takim obyczajem. Iż (b) Posłowie ſkoro przyjachawſzy z Seymu, mają Wojewodzie abo Staroście sądowemu o przyjachaniu dać znać, á Wojewoda abo Staroſta, abo Namieſtnicy ich, mają to przez Woźnych Szlachcie obwołać, żeby na ten rok na Seymik ku ſłuchaniu Posłow swych zjachali ſię, á to dla tego, żeby na tych Seymikach Posłowie z Powiatow na Seym posłani, zwróciwſzy ſię z Seymu, dali wszyſtkim Obywatelom każdego Powiatu wiadomość doſtateczną, coby na którym Seymie w sprawach i potrzebach Rzeczyposp: sprawili, i poſtanowili, i którzyſię-kolwiek na taki Seymik

zjadą, ci tych spraw Seymowych słuchać mają, á nie przybyli na taki Seymik winom żadnym nie podlegają, ale Seymowemu postanowieniu dosyć czynić mają, i to co się na Seymie postanowi i uchwali, mają Posłowie na piśmie za pieczęcią Naszą do Powiatu swego przynieść, i to ku zachowaniu przy Księgach Ziemskich Urzędowi Ziemskiemu podać, także dla wiadomości tey rzeczy, i do Ksiąg Grodzkich dać to wpisać. A z Kancellaryéy Naszey takie sprawy Ziemskie Posłom darmo wydane być mają, bez żadnego zatrudnienia.

(a) Posłowie Ziemscy o sprawach przeszłego Seymu wiadomość Braciey dać mają. *Zygm: 3. w Warszaw:* 1589. Dawanie sprawy Posłow Ziemskich. *fol: 518. Konst:* 1635. *fol: 29 Tit:* O Relacyinych.

(b) Ośm Niedziel czas złożony po Seymie słuchania Posłow, i dla obrania Poborcow, *Konst:* 1591. *Tit:* Złożenie zjazdow *fol: 617.*

Relacyine Seymiki w W.X.L. tam i na tym terminie odprawować się mają, jako w deklaracyach Wojawództw i Powiatow wyrażono, *Const: an:* 1661. *fol: 23. Tit:* Seymiki W.X.L.

Seymiki prywatne i zjazdy w W.X.L. któreby *in tota Republica* były formowane, *nullitatis* być mają. *Constit: Anni* 1659. *fol: 10. Tit:* Seymiki.

ARTYKUŁ X. 10.

Aby Szlachcic bez prawnie nie był iman.

1 Też (a) ustawujem, i wiecznemi czasy mieć chcemy, My Ho- R. 3.
spodar i Potomki Nasze. Iż wszystko Rycerstwo Szlachtę Wiel- A. 9. R. 11.
kiego Xięstwa przy wolnościach ich zwykłych, które od Nas A. 4.
Hospodara i od Przodkow Naszych im są nadane, będziem powinni
2 zachować i trzymać §. Też każdy Szlachcic osiadły wedle Prawa
nie pozwany i niepokonany prawem od Nas Hospodara, i od żadnego Urzędu iman i w więzienie sadzon być nie ma. (b) Okrom przyczyn w inszych Artykułach tego Statutu pomienionych.

(a) Szlachcic osiadły nie ma być ślubem wiązany, ani do więzienia sadzony, chyba prawem przekonany, *Konst:* 1550. *fol: 5.* §. Slubem.

(b) W więzieniu Szlachcic Szlachcica więzić nie ma 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, *fol: 463.*

Szlachcic lozny *cautionem lite indecisa non præstans, in civili etiam causa* może być w więzieniu trzymany; *Konst:* 1611. *fol: 3. Tit:* Deklaracya.

Wyjąwszy złodzieystwo, dobrowolne mężobóystwo gwałtow: Panien łupieftwa, *Jagiełło w Piotr:* 1433. H. P. 553.

ARTYKUŁ XI. 11.

Aby Panowie Szlachtę o poczciwość ich sami nie sądzili.

1 Też (a) ustawujem, iż Xiążęta i Panowie Rada Nasza i Szlachta i też każdy z Rycerstwa Naszego, którzy Szlachtę Naszę u siebie sługami chowają, nie mają ich sami o poczciwość sądzić krom Nas, bo ten sąd nikomu innemu nie należy, jedno Nam Hospo-
2 daru. §. (b) A co się dotycze złodzieystwa, zabóystwa, gwałtu, i in- R. 4.
nych występków temu podobnych, jeśliby służąc któremu Panu, ko- A. a 4.
mu inszemu, także i samemu Panu swemu co zaszkodził, o to wolni będą Panowie ich zasadziwszy przy sobie Szlachtę ludzi dobrych, sprawiedliwość z takowego czynić. A ktoby w czym był z prawa po- R. 4.
konan, tedy ten ma za występ swóy cierpieć i karan być, by też i gar- A. 86.
dłem. Wszakże appellacyey postępkiem tego Statutu na obie stronie,

tak powodowey jako i odporney do sądu głównego nie mają im bro-
nić. A w każdey takowey sprawie ma być ſkładan Rok za cztery
Niedziele, dla tego, aby ten ſługa obżałowany, Rodzicow, abo przy-
jacioł ſwych ku temu prawu ſpoſobić mógł. §. (c) A w inſzych rze- 3
czach, gdzie o gardło, i płacenie summy pieniężney, także i oſiedze-
nie nie póydzie, wolno będzie każdemu Panu ſługę ſwego wedle wy-
ſtępku jego sądzić i z prawa karać.

(a) Sprawy o poczciwość K.J.M. na Seymie sądzić ma 1565. O rzeczach które ſię poczciwości dotyczą, *fal:* 100. 1588. O rzeczach które ſię poczciwości tyczą, *fol:* 465. *Konſt:* 1589. *fol:* 539. *Tit:* co sądzić mają.

(b) Sługa czyi jeśli gwałt uczyni á zapowiedziany będzie, Pan z niego sprawiedliwości czynić ma, *Jan: Olb. w Piotr:* 1496. H. L. 124.

Sługę jawnego złodzieja, abo zdraycę, wolno zawſze imać. Y nikt za to nie popada pod winy, które są opiſane *Konſt:* 1588. *Konſt;* 1593. *fol:* 705. *Tit:* O ſługach.

(c) Także o inſze wſzelakie krzywdy, o zbicie, zranienie, zboż podeptanie, karmienie, Pan sądzić ma, *Zygm: w Krak:* 1532. H. P. 358.

ARTYKUŁ XII. 12.

Około nie dawania Cudzoziemcom doſtojeńſtw i Urzędow wſzelakich á przychodniom z inſzych Państw i oſiadłości nie dawać.

Też (a) My Hospodar, obiecujem i ślubujem pod przyſięgą 1
Naſzą, którąśmy uczynili W.X.L. i wſzyſtkim ſtanom, Obywa-
telom jego, biorąc to z ſtarego Statutu Króla Jego-Mości Zy-
gmunta pierwſzego temu Państwu W.X.L. danego, á w ten wkłada-
jąc i na to pozwalając. Iż w tym Państwie W.X.L. i we wſzyſtkich
Ziemiach jemu przyſłuchających, doſtoynoſci Duchownych i Swie-
ckich, Zamkow, Dworow, gruntow, Staroſtw, Dzierżaw, Urzędow Ziem-
ſkich i Dwornych, Poſſeſſyi, abo dzierżanie i pożywanie, i wieczności
żadnych Cudzoziemcom i Zagranicznikom, ani sąſiadom tego Pań-
ſtwa, dawać nie mamy. Ale to wſzyſtko My i potomkowie Naszy
Wielkie Xiążęta Litewſkie dawać będziem powinni, tylko Litwie,
Ruſi, Zmudzi, i rodzicom ſtarożytnym i urodzeńcom W.X.L. i in-
R. 1. nych Ziem, temu W.Xięſtwu należących. §. (b) A ktoby ſię z cudzo- 2
A34. ziemcow i zagranicznikow, i z sąſiadow tego Państwa, i wſzyſtkich
Ziem jemu przyſłuchających ważył co z tego uproſić, wziąć i w dzier-
żenie przyiść, á upomniony będąc, tego zaraz nie puścił, tedy ma-
jętność jego wſzyſtka ma być wzięta do ſtołu i ſkarbu Naszego W.X.
Lit: §. (c) Wſzakże i tubylcom, chocia i Rodzicom W. X. Lit: do- 3
ſtojeńſtwa i urzędy wſzelakie mają być dawane, dobrze znacznym, i
prawdziwie nie zmyślnie w tym Województwie abo Powiecie oſia-
dłym. §. (d) A chociażby kto obcego narodu za ſwoje zaſługi w 4
tey Rzeczypoſp: przyſzedł ku oſiadłości z łaſki daniny Naszey, abo
jakim innym (e) prawem, tedy i takowy tylko oſiadłości oney uży-
wać ma, uczyniwſzy pierwey przyſięgę po wzięciu oney oſiadłości
na pierwſzych Roczkach Grodzkich onego Powiatu, przed Urzędni-
kami Ziemſkiemi, abo Grodzkiemi onego Powiatu, którzy na on czas
tam przybyć mogą, iż ma być i życzliwym temu Państwu W. X. Lit:
tak jako i tubylcy, i ſłużyć ſłużbę Ziemſką temu Państwu. Ale i ta-
kowi na doſtojeńſtwa i Urzędy wſzelakie Duchowne i świeckie nie

mają być przypuszczeni, ani od Nas Hospodara ustawieni, czego Pieczętarze i Pisarze Naszy z powinności swey przestrzegać będą winni.

(a) Przychodniowi żadnemu dostojeństwa, Urzędy, Wojewódz: Kasztelan: Sądy Podkomor: dawane być nie mają, *Lodw: w Kosz:* 1374. H. P. 165.

Cudzoziemcow Król Henryk do Korony wprowadzać, ani im urzędow i opatrzenia nie miał dawać, *Konst:* 1573. *fol:* 225 §. *item recipiunt.*

Król Stefan także *Konst:* 1570. *fol:* 255. *Titulo* Urzędy Koronne.

Król Zygmunt III. także *excepta custodia*, urzędow im dawać nie ma, *Konst:* 1588. *fol:* 452. §. *recipiunt etiam.*

Cudzoziemcy przy Dworze K.J.M. mieszkający, *forum* u Marszałka mają, *Konst:* 1607. *fol:* 829. *Tit:* O Cudzoziemcach.

Cudzoziemcy przeciwko prawu dobra ziemskie trzymający, *forum* w Ziemstwie abo w Grodzie, mają, z których exekucyą Starostowie czynić powinni. *Konst:* 1633. *fol:* 39. *Tit:* O dochodzeniu.

(b) Cudzoziemcom Zamkow ani dostoieństw nie damy, á ktoby uprosił, á będąc upomniony puścić niechciał, cześć i majętność traci, *Zygm: w Piotrk:* 1538. H. P. 170.

A Urzędy Sądowe *ætate & intelligentia bene vigentibus* mają być dawane, *Konst:* 1562. *fol:* 20 §. Dożywocie.

(c) W Komorze ani na Dworze Cudzoziemcow *etiam circa custodiam corporis*, chować nie mamy, ani opatrzenia, ani Kadukow, jedno Polakom á Litwie dawać będziemy, *Delator* Szlachcic oboyga Narodu.

(d) *Forum* na Tryb: Delatorowi 300. grzyw: á sobie Urząd drugie 300. grzyw: przysądzi, 1607. O Cudzoziemcach, *fol:* 829. i na W. X. Lit:

(e) Cudzoziemcowie majętności Ziemskich w Koronie, w Pruskiey Ziemi, i w W. X L. kupować nie mają, pod utraceniem połowice Delatorowi 1601. Cudzoziemcy dóbr Ziemskich kupować nie mają, *fol:* 743.

Polakowi w Litwie, á Litwinowi w Polszcze, wolno nabywać majętności, *Konst:* 1569. *fol:* 175. §. Statuty, *Konst:* 1564 *fol:* 58. §. Jeszcze też.

Indigenaty na Seymie z pozwoleniem Stanow mają być dawane, *Konst:* 1607. *fol.* 862. *Tit:* *De indigenatibus.*

Po tey Konstytucyi 1607. któreby nie były *in Volumine Legum* nie ważne, *Konst:* 1641. *fol:* 31. *Tit:* O Indigenatach.

Wakancye tak Koronne, jako i W. X. L. w każdym roku przez cztery Miesiące po sobie idące, to jest *Septembrem, Octobrem, Novembrem, & Decembrem*, zasłużonym w Woysku rozdawane być wedle prawa mają; osobliwy w tey mierze wzgląd mając na zalecenie PP. Hetmanow, *non præjudicando electioni* Urzędow Ziemskich, do których także z woyska obierać wolno będzie na Seymikach zwyczaynych, ludzi *functionibus pares*, i Starostwom Sądowym. *Const: An:* 1662. *fol:* 10. *Tit: gratitudo Benemeritorum.*

Indigenaty nie mają być dawane, tylko tym, którzyby wprzód od Króla albo od Panow Hetmanow, na Seymiki, po Województwach zaleceni i znacznemi zasługami Rzeczyposp: *clari* zostawali, i na którychby się Województwa zgodziły, *Const: An:* 1676 *fol:* 65. Y którzyby przez Posłow Ziemskich nie mieli za sobą instancyéy. *Ibid: fol:* 23.

Indigenom nowym, od Seymu *An:* 1658 aż dotąd kreowanym termin stawienia się na przyszłym naybliższym Seymie naznaczono, na którym każdy z nich, kto się zechce zostać przy Indigenacie, i swobod tey Rzeczyposp: zażywać, *in persona* sam przed Królem, *& coram ordinibus Regni* stawić się, *& corporali juramento* poprzysiądz tę *fidelitatem* powinien. Do tego przyszłego Seymu, o Possessyą rzetelną, i niezmyślną starać się, i onę skutecznie objąć mają. Inaczey ktoby tego oboyga wykonać albo niechciał, albo zaniedbał, *ipso facto* od indigenatu, *perpetuis temporibus* odpadnie. *Const: An:* 1662. *fol:* 38. *Tit:* O Indigenach przyszłych Seymow.

Indigenaty na Seymie teraźnieyszym *An:* 1673. pozwolone, tylko osobom Wiary Swiętey Katolickiey Rzymskiey służyć mają. *Konst:* 1673. *fol:* 40. *Tit:* O Indigenatach i Nobilitacyach.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Zachowaniu w całości dostojeństw, i urzędow tego Państwa wszelakich.

1 Też obiecujem, i chcemy wiecznemi czasy mieć, aby Panowie Rady Nasze jako Duchowne tak i świeckie, i wszyscy inni Urzędnicy Naszy Ziemscy i Dworni w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie byli we wszelakich dostoynościach i uczciwościach zachowani, wedle dawnego obyczaju, i każdy wedle zacności mieysca swego.
2 §. (a) A co się dotycze władzy i spraw ich sądowych, R. 4. A. 40.
w tym się oni mają zachować i sprawować, jako któremu Urzędowi zdawna zamierzono, i w tym Statucie opisano jest.

(a) Ludziom obcym i przychodniom Sądy dawane być nie mają, ale Synom Koronnym, i mieszkającym w tych Ziemiach, *Lud: w Kosz:* 1374. H. P. 165.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O nie odeymowanie dostojeństw i urzędow na zaoczne obmówienie.

R. 1. A. 2. Też (a) ustawujem, iż dostojeństwa i wszelakich Urzędow, Starostw, Dzierżaw, Ciwuństw, na sprawę czyjężkolwiek, na obmowę zaoczną, My i potomkowie Naszy niemamy odeymować. (b) Ale gdyby który z Urzędnikow Naszych był rozsproszyciel abo szkodnik Nasz i Dworow Naszych, i do Nasby w tym odniesion i obwinion był, tedy oboja strona, jako ten kto wiedzie tak i na kogo R. 1. A. 2. mieni, mają przed Nami oczywisto za Mandatem stać. A My z Pany Radami Naszymi W. X. Lit: wysłuchawszy ich, i rozeznawszy tę rzecz, winnego według występku jego mamy karać, á bez winnie i bez prawa, na zaoczne powiadanie, niebędziem ni u kogo Urzędow brać ani ich z nich zrzucać. 1

(a) Dostojeństwa i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają, *Zygm: w Piotr:* 1538. H. P. 171.
(b) *Respectu abusus* odsądzono leśnictwa Dzierżawcy *praejudicatum in Relationibus inter.*

ARTYKUŁ XV. 15.

O dzierżeniu starych ustaw, á nowych bez Seymu walnego nie ustawiać.

R. 3. A. 45. Też (a) przyrzekamy, wszystkie przywileje Ziemskie staradawne i nowo od Nas dane, wolności i zwyczaje dobre starodawne zachować, i niwczym tego nienaruszać, á nowego nic 1
R. 2. A. 2. R. 3. A. 3. nie ustawiać. §. (b) A wszakże byłaliby potrzeba co nowego przybawić ku dobremu Rzeczypospolitej: tedy tego niemamy czynić, ani ustaw żadnych działać, aż na walnym Seymie, z wiadomością i poradą Rad Naszych, i przyzwoleniem wszystkich stanow Seymowi należących. 2

(a) Prawa, przywileje, wieczno: Lenna, dożywocia, Obywatełom W. X. Lit: dane, nienaruszenie mają być trzymane, 1569. Przywiley o Uniéy X. Lit: *fol:* 176. opatrujemy też.
(b) Ustawy żadne bez Seymu czynione być nie mają, *Kaz: w Niesz:* 1454. H. L. 61. *Zygm: w Piotr:* 1538. H. P. 24.
W sprawach Seymowi należących, żadne *senatûs consulta* formowane być nie mają, ani konkluzye onych *in executionem* przywodzone *sub nullitate. Const: an:* 1662. *fol:* 2. *Tit: de reddenda ratione Senatûs consultorum.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O wolności wyjachania z Państw Naszych, do inszych Państw Chrześciańskich, krom ziem nieprzyjacielskich, i o opiekach takich imion.

R. 1. A. 12. Też (a) użyczamy i uchwalamy wiecznemi czasy, aby Xiążęta i Panowie Chorągiewni, Szlachta, i każdy człowiek Rycerski, i wszelakiego stanu tego Państwa W. X. Lit: mieli wolność i moc wyjachać i wyiść z tych Ziem Naszych W. X. dla nabycia nauk w piśmie ćwiczenia, i uczynkow Rycerskich, i też będąc niesposobnego zdrowia swego, dla lekarstw do wszelakich ziem i stron, (b) kromia ziem nieprzyjacioł Naszych, z kimby to Państwo Nasze na 1

2 on czas walczyło. §. (c) A wszakże tak, aby z imion ich pod tym R. [illegible] A. [illegible]
czasem, á w niebytności ich samych służby Nasze ziemskie nie by-
ły omieszkane, ale Nam i potomkom Naszym, jako i przy nich by-
ły, zawżdy ilekroćby potrzeba ukazowała, wedle uchwały i ustawy
3 ziemskiey były zasługowane. §. A jeśliby syn pojachał po Rycer-
stwie, á Ociec w domu został, á w niebytności jego Ociecby umarł,
á nie zostawiłby po sobie drugiego syna dorosłego, abo opiekuna,
abo bliskiego krewnego, przyrodzonego w imionach. Tedy mamy
My Hospodar, á w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy Urząd
Nasz Ziemski sądowy, ma opiekuna, człowieka dobrego, rostropne-
go, cnotliwego, pobożnego, i dobre w tym Państwie i w tym Po-
wiecie, gdzie te imiona leżą osiadłego, na takowe imiona ustano-
wić, ktoby z nich służbę Ziemską zastępował, i imiona od krzywd
i szkod bronił, i u prawa odpowiadał, według Artykułow niżey o
4 opiekuniech dołożonych. §. A gdy ten z cudzych ziem przyjedzie, R. 6. A. 4.
ma imienie i majętność wszystkę do rąk swych wziąć, jako wła-
sność swoję. (d) A ten opiekun ma się sprawować w tey opiece, i
liczbę z opieki swey czynić, tak jako i każdy inny opiekun wedle
5 nauki Statutu tego. §. A będzie-li mieszkając w cudzey ziemi,
chciał komu inszemu to imienie puścić, abo w opiekę zlecić, to mu
wolno będzie, á ten pierwszy opiekun, ku temu zachować się ma,
jako wyżey opisano.

(a) Wolność dla nauk do cudzych ziem jeździć pozwolona, *Zygm: w Krak:* 1540. H.P. 136. *Tit:* Czas Kortezanom.

Y Król bez Konsensu wyraźnego wszystkich Stanow Rzeczypospolitey: za granice Państw swoich wyjeżdżać nie ma, *Konst:* 1641. *fol:* 4. *Tit:* O odjeździe Królów.

(b) Ci, którzy przy nieprzyjacielu Rzeczyposp: wyjachawszy z Oyczyzny, Chorągwie i broni swe podnoszą, *hostes & perduelles*, *Konst:* 1601 *fol:* 732. *Tit:* O tych.

(c) Którzy dla nauki do cudzych ziem wyjachali, od woyny wolni, Dzierżawcy jednak abo opiekunowie z dobr osoby godne, wyprawiać powinni, *Stephan* 1576. Pozwolenie woyny *fol:* 262.

(d) W Koronie opiekun każdy, ze wszystkich pożytkow, dochodow, tak od gruntow, jako i z rzeczy innych czynić liczbę powinien. *Zygm: Aug:* 1565. O opiekunach *fol:* 100.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Po śmierci Oycow, Matek, i innych krewnych i bliskich ich, dzieci, potomkow, bliskich, dziedzictwa, spadki, wysługi, i wszelakiego nabycia, nie oddalać, i o spadku na Nas Hospodara, i bez potomnych.

1 Też (a) ustawujem, iż po śmierci Oycow i Matek, dzieci ich, R. 5. A. 14.
synowie, i córki od dóbr Oyczystych i Macierzystych nie mają
być oddaleni, ale oni sami, i ich szczątki, właśni krewni i bli-
scy, prawem przyrodzonym i słusznie nabytym, zwyczajem staro-
dawnym i też Statutem pierwszym i teraźnieyszym mają posiąść i
odzierżeć, i te dobra na pożytek swóy obracać wiecznemi czasy. A
toż się też będzie rozumieć, o bliskościach spadkach, wysługach, i
2 wszelakim nabyciu według prawa, á to tym obyczajem. §. (b) Je-
śliby było kila braci i siostr rodzonych, wydanych albo nie wydanych
za mąż, á ciby bracia między sobą Oyczyzną i kupnem, które się im
w Oyczyznę obracać ma, podzielili się abo jeszcze nie podzielili, á któ-
ryby z nich umarł nie zostawiwszy po sobie płodu, tedy jego część

Oyczyzny i kupie tylko na bracią przychodzi i na ich potomſtwo, á na ſioſtry tylko wyprawa z czwartey części wſzyſtkiego imienia Oyczyſtego i kupionego, i jeśliby którey przed tym z nich za mąż po śmierci Oycowſkiey idąc od tey braciey, nie była dana. A jeśliby była Macierzyſta, tedy mają bracia z ſioſtrami równo podzielić
R. 3. między sobą. §. Jeśliżby Pan BOG dopuścił, żeby oni bracia po- 3
A.24. marli wſzyſcy, á u żadnego potomſtwa nie zoſtało, á chociayby i było á potym ſię zwiodło, tedy ona wſzyſtka Oyczyzna, i wſzelakim obyczajem nabyte imiona, zaś na ſioſtry i na ich potomſtwo spadywają. Niźli jeśliby jeſzcze Pan BOG tak dopuścił, żeby oney braciey i ſioſtr ani ich potomſtwa i ſzczątkow nie zoſtało, tedy ona Oyczyzna ich wſzyſtka także wſzelakim obyczajem ſłuſznie nabyte imiona, i majętność, ma na bliſkich spadywać, który jeſt naybliżſzy do dobr Oyczyſtych i Macierzyſtych po mieczu według tegoż poſtępku. Także też i Macierzyſte ma spaść na tych, którzy będą do Macierzyſtego imienia naybliżſzy, po Matce onych zmarłych. (c) §.
4 Jeśliby przez nich ſłuſznym zapisem nie było zawiedziono, kromia tych, którzy bez potomſtwa bliſkich szczątkow i naśladownikow swych zemrą, ni na kogo prawa ſwego przyrodzonego, wysłużonego, i nabytego nie wlawſzy, i niezapisawſzy. Bo po tych i takowym obyczajem imienie spadkiem na Rzeczpospol: i na Nas Hospodara Wiel: Xiążęcia i potomkow Naszych, Wiel: Xiążąt Litew: przychodzą i przychodzić będą. (d)

(a) W Koronie Bracia Sioſtry, nie z czwartey części, ale wedle rady dwu przyjacioł po Oycu, á dwu po Matce wypoſażyć mają, i abo część w majętności naznaczyć, *forum* w Grodzie. A jeśliby nie było Braciey, tedy u Stryjow zoſtają na ſkupie, 1588. O poſażeniu Sioſtr, *fol:* 461. *Kazim: w Wiślicy*, 1347. H. P. 276.

(b) Ordynacya *de ſuccedendo* przez Xiążąt Radziwiłłow uczyniona, excypowana od tego prawa i approbowana. *Konſt:* 1598. *fol:* 528. *Tit:* Konfirmacya.

(c) Dobra *Juri fiſci* nie mogą *ſubjacere*, dokąd *ſucceſſio legitima uſq; ad octavum gradum probari poteſt incluſive*, á ktoby nie dowiodł Kaduk, *damna refundere par: tenetur*, tak Szlachcicowi jako i Mieſzczaninowi, *Konſt:* 1588. *fol:* 458. Tit: O Kadukach.

(d) Ktoby pod Szlachcicem dobra Kadukiem uprosił, lubo Ziemſkie, lubo lenne, uſtaniem prawa lennego, i o to zapozwawſzy nie dowiodł, *pro evocatione* za Dworem, kop 200. Litt: & *litis expenſa*: za przyſięgą, *in inſtanti citato* powinien płacić, *Konſt:* 1598. *fol:* 698. *Tit:* O pozwiech Zadwornych W. X. Lit:

Dobra po Szlachcicu na Króla ſpadłe, Szlachcie ma Król rozdawać, *Konſt:* 1562. *fol:* 26. *Tit:* Dobra na Króla. Mieyſkie Kaduki może Król dawać nie Szlachcie, *Konſt:* 1576. *fol:* 280. *Tit.* O Dobrach *Juris*. Cudzoziemcom nie mają być dawane Kaduki, *Konſt:* 1607. *fol:* 829. *Tit:* O Cudzoziemcach.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O nie daniu doſtojeńſtw, urzędow, ludziom narodu proſtego,

Też (a) proſtych ludzi nie podwyżſzać nad Szlachtę, ani na doſtoyności ich przekładać, i urzędow Naſzych, proſtego narodu ludziom dawać nie mamy, ale Szlachcie, każdemu Rycerſkiemu człowiekowi, i tuteyſzego Pańſtwa W. X. Lit: Rodzicom, i w tym Pańſtwie oſiadłym, My złaſki Naszey Hospodarſkiey za godnościami i zaſługami ich ku Nam Hospodaru i Rzeczypospo: obiecujemy ich doſtoynościami i urzędy opatrować, i do ſłużb Naſzych na Dwor Naſz przyimować jako wiernych poddanych Naſzych. 1

(a) Nie ma żaden w Radzie Naſzey być, jedno z Rycerſkiego ſtanu, tak Duchownego jako i Swieckiego, *Zygm: Aug:* Iż ſtan Rycerſki 1550. *fol:* 7.

Aby nadanie Klaſztorne, tamże *fol:* 8 O Opactwach, 1588. *fol:* 469.

Opactwa, Probostwa, Kanonie i Prælatury, *plebeis* nie mają być dawane, tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: *ſub pœnis & foro de Corteſanis.*

Szlachta ſama tylko Senatorami być mają, tak Duchownemi, jako i Swieckiemi, *Konſt:* 1550. *fol:* 7. §. Iż w ſtan *Konſt:* 1633. *fol:* 27. *Tit:* Kanonicy.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O wywodzie Szlachectwa za przymówką.

1 Uſtawujemy, (a) Jeśliby kto komu rzekł, żeby nie był Szlachcic, tedy ten kto ſię wywodzi, ma poſtawić z Oyca i z Matki po dwu Szlachcicow przyrodzonych, to jeſt, dwóch z Oyca, á dwóch z Matki krewnych, i na tym im poprzyſiądz, iż ich jeſt przyrodny á prawdziwy Szlachcic. A jeśliby ſię rozwiodł, á onby był Pańſtwa tuteyſzego tubylec, tedy Bojar, Szlachtę, okolicznych ma poſtawić dwoch Szlachcicow, ktorzy mają przy nim przyſiądz, że on jeſt z rodu Szlachcic. A po takim wywodzie przyganiony przy Szlachectwie zoſtanie. A ten który przyganił, ma za taką niepowściągliwą mowę swoję, ſiedzieć w Zamku abo w Dworze Naszym sądowym dwadzieścia Niedziel, á ſtronę przeciwną sowito nawiązać.

(a) Jeśliby zadano nie Szlachectwo, świadectwo na Seymiku ſwego Wojewodz: otrzymać ma do sprawy na Trybun: á ktoby fortelnie świadczył, nie będąc krewnym á byłby przekonany, Szlachectwo i majętność traci, *Zygm: III w Warſzaw:* 1601. O nowey Szlachcie, i na W. X. Lit: *fol:* 736.

W Koronie z pierwſzego, wtórego i trzeciego pokolenia, po dwu świadkow Szlachectwa dowodzą, *Zygm: Aug: w Piotr:* 1550. H. L. 186. H. P. 237.

Przy ſtanowionych świadkach reformacye, działa, dyspozycye *bonorum terreſtrium* ma pokazać, *Konſt:* 1633. *fol:* 33. *Tit:* O wywodzeniu Szlachectwa.

In Contumaciam abo *in condigno* przez Dekret Trybunalſki abo Seymowy, ktoby ſię wywiodł, *ſupra ſcripto modo* powinien ſię wywodzić, *Ibidem fol:* 34.

Szlachectwo czyje ktoby poprzyſiągł, nie będąc jego krewnym, ma Szlachectwo tracić, i dobra do Aktora przepadać, *Konſt:* 1601. *fol:* 736. *Tit: ibid:*

Szlachcic *ignobilem* do Herbu przyjąć pod utraceniem ſwego Szlachectwa nie powinien. Co ſię rozumie i o tych, którzy po Konſtytucyéy 1578. do cudzych ſię Herbow wtrącili, *Konſt:* 1633 *fol:* 33. *Tit.* O wywodz: Szlachec:

ARTYKUŁ XX. 20.

O pojęciu przez Szlachcica nie Szlachcianki i o potomſtwie takich ludzi.

1 Jeśliby (a) który Szlachcic nie Szlachciankę sobie nierówną pojął, tedy jako tę nie Szlachciankę żonę swoję, tak i dzieci ſwoje z nią nabyte, ſobą i Szlachectwem ſwym uſzlachci, i takowe żony i dzieci ich, za prawnych Szlachcicow być mają. A wſzakże, jeśliby takowa niewiaſta bywſzy za Szlachcicem, á zaśby potym poszła za proſtego ſtanu człowieka, á nie za Szlachcica, tedy ta za ſię uczciwość Szlachecką traci, i w takowym ſtanie być ma, jako mąż
2 jey za kim w ten czas będzie. §. A dzieciom tym, które z pierwſzym R. 3. A. 25.
mężem Szlachcicem miała, to przecię ſzkodzić nie będzie, tylko żeby ſię rzemiosłem á szynkiem nie żywili, i łokciem nie mierzyli. A wſzakże i takowy, jeśliby szynk i rzemiosło porzucił i opuścił, á poſtępkow Szlacheckich i Rycerſkich naśladował, przecię za Szlachcica poczytan być ma.

(a) Który acż z Matki proſtego ſtanu á Oyca Szlachcica jeſt z urodz: taki za Szlachcica ma być poczytany, *Alex: w Rado:* 1505. H. P. 130.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń oſiadłości.

R. 3. A. 19. Też jeśliby ktòremu cudzoziemcu, kto naganił na Szlachectwo, 1
tedy ma jachać do ziemie ſwey zkąd jeſt, i tam przed Urzędem
wywieść, Szlachectwo ſwoje, á z Urzędu pod ich pieczęćmi
liſt przywieść, ktòrym tu Szlachectwa ſwego ma dowieść. A jeśliby
woyna z tey ſtrony była zkąd on jeſt, tedy ma poſtawić dwie oſobie
prawdziwych Szlachcicow z teyże ſtrony swey, abo tuteyſzych bywałych
w tey ziemi, ktòrzyby byli Szlachectwa jego wiadomi, á ci
także mają przy nim przyſiądz, iż on jeſt Szlachcic, takowym obyczajem
Cudzoziemcu wywod Szlachectwa będzie: á gdy już ten
przyganiony wywiedzie Szlachectwo ſwoje: tedy ten ktòry mu przyganił
jakiegokolwiek ſtanu będzie, ma ſzkodę i nakład, na czym ten,
R. 4. A. 26. kto ſię wywiodł, przyſięgnie, jemuż płacić. §. (a) A jeśliby ktòry 2
cudzoziemiec przyjechawſzy do tuteyſzego Państwa Naſzego, kupił
lub jakimkolwiek ſłusznym obyczajem nabył ſobie imienia Szlacheckiego,
á chciałby wolności Szlacheckich używać, tedy pierwey ma
ukazać przed Urzędem tym gdzie kupił imienie, jeśli jeſt Szlachcic
prawdziwy. A gdzieby tego nie pokazał. (b) Tedy chocia imienie
kupi, przecię z wolności Szlacheckich weſelić ſię, i ich używać nie
ma, pod Chorągwią zaròwno z Szlachtą ſtać nie ma: ale bliscy mają
go z tego imienia ſzacunkiem w tym Statucie, niżey w Artykule o
odprawach rzeczy sądzonych opisanym ſkupić, i ſłużbę ziemſką z
niego ſłużyć, á przecie doſtojeństwa i urzędow trzymać nie ma, chociayby
i Szlachcicem był: także ſię ma rozumieć i o tubylcach nie
Szlachcicach.

(a) Cudzoziemcy tak Szlachta jako i proſtego ſtanu majętności Ziemſkich w Koronie, w Pruſkiey Ziemi, i W. X. Lit: kupnem nie mają nabywać pod utraceniem, których połowica do ſkarbu, á połowica Delatorowi.

Forum na Trybunał: rokiem zawitym, 1601. Cudzoziemcy dobr ziemſkich kupować nie mają. *fol:* 743.

(b) Cudzoziemcy, którzy majętności w Pruſiech nakupili, do lat trzech mają zbyć, á ktoby ſię napotym kupić ważył, *pœna amiſſionis* dobr i pieniędzy, *Konst:* 1589. *fol:* 515. *Tit:* o Cudzoziem:

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jeśliby ten kto przyganił ſam nie był Szlachcic.

R. 11. A. 50. Uſtawujem (a) też, iż gdyby kto ſam będąc nie Szlachcic przy- 1
ganił człowiekowi dobremu Szlachcicowi, á ten Szlachcic w
tym ſtanie ſwym Szlacheckim byłby znaczny i wiadomy, i dowod
na Szlachectwo uczynił, á po wywodzie i okazaniu ſwego Szlachectwa,
jeśliby też ten Szlachcic przeciwney ſtronie zadał, mòwiąc
że on sam nie Szlachcic, á tenby zaś Szlachectwa ſwego według Artykułu
w tymże Rozdziale dziewiętnaſtego nie wywiodł, á okazałby
ſię być z prawa człowiekiem proſtym nie Szlachcicem, (b) takowego
czyibykolwiek był, Urząd Naſz przed ktòrym ſię to ſtanie, ma ro-

ſkazać katu wieść do pręgierza, i tam go miotłami bić á potym wyświadczyć. A wiodąc go do urzędu do karania i wyświadczając z Miaſta, ma go kazać obwołać, że ſię takiemi ſłowy na Szlachcica targnął.

(a) Komu nie Szlachectwo będzie zadane, tedy *obijcienti* nie będzie mógł *reconventualiter ignobilitatem* zadawać, ażby ſię sam wprzód wywiodł, toż mu dopiero wolno będzie zadawać jeśli będzie chciał, *Conſt:* 1633. *fol:34 Tit:* O wywodzie Szlach: § komu.

Chłop może Szlachcicowi naganić takiemu, ktory miał naganę od Szlachcica i nie oczyścił ſię, także który ſię szynkiem bawi, i temu chłop naganić może, *Jagiełło* 1423. Liſt 238.

(b) Ten, który zada nie Szlachectwo Szlachcicowi, po ſłuſznym i prawnym wywodzie jego, gdyby sam wzajem nie wywiodł Szlachectwa ſwego, *pœna colli* podlegać ma, *Conſt:* 1633. *fol:* 34. *Tit:* O wywodzie Szlach:

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O naganienie Szlachcica zabitego.

1 Też (a) komuby była dana wina o głowę szlachecką, á onby
powiadał, iż ten zabity nie jeſt szlachcic, tedy gdy tego dowiodą
krewni wedle Artykułu dziewiętnaſtego w tymże Rozdziale, że był Szlachcic, ma być karan jako o tym w tymże Statucie R. 11. A. 50.
2 o mężobóycach jeſt opisano niżcy, á z oſobna nawiązka za przyganienie, z imienia i majętności jego ma być płacona, jakoby żywemu szlachcicowi naganił.

(a) W Koronie Szlachcicem ſię mieniąc, a byłby zabit nie będąc nim, płacony być nie ma, á ktoby jeſzcze o głowę czynił 120. grzyw: zapłaci, rok i ſześć Niedziel w Wieży ſiedzieć ma, *Zygm: Aug:* 1557. Gdzieby kto *fol:* 10. Toż i o ranach rozumieć ſię ma.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Szlachcie, którzy imiona ſwe poprzedawſzy, lichwą ſię bawią.

1 Uſtawujem, (a) Jeśliby który szlachcic imienie ſwe przedawſzy, R. 2.
á w Mieście mieſzkając z lichwy żył unikając ſłużby ziemſkiey A. 4. R. 5.
wojenney. Takowi przecię z ſummy swey pieniężney, winni A 7. R. 8.
ſłużbę ziemſką ſłużyć wedle uchwały na on czas Seymowey pod u A. 3.
traceniem wſzyſtkiego dobra ſwego.

(a) Szlachta, którzy majętności swe sprzedawſzy, w Miesciech mieſzkają, á pieniądze na lichwę dają, po złotych dwu od 100. płacić mają. Uniwerſał Pobor: woynę ſłużyć mają pod utraceniem dobr, 1578. *Steph:* o Szlach: co zgołocieli, *fol:* 335.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Szlachcie, któraby w Mieście oſiadłość przyjęła.

1 Też (a) uſtawujem, iż gdyby szlachcic zaniechawſzy imienia i obeſzcia ſwego szlacheckiego, abo przez chudobę ſwą, ſzukając sobie pożywienia, á wſzedłby do Miaſta, i mieszkał tam, targi Mieyſkie wiodąc, abo i szynk w domu mając i łokciem mierząc, abo rzemieſło robiąc na warſtacie, takowy już z wolności szla-
2 checkich weſelić ſię nie ma. § (b) Wſzakże jeśliby potym ten szlachcic sam, abo synowie ſzynkiem i rzemieſłem mieyſkim obchodzić R. 5. A. 20.
ſię niechcieli i łokciem nie mierzyli, á wyſzedłſzy zaś z miaſta, naśladowali poſtępków Rycerſkich przodków swych, takowi za prawą szlachtę mają być rozumieni.

(a) Nobilitowani, którzy powinności Szlacheckich nie odprawują, łokciami towary przez Faktory swe mierzą, gdy w tym pokonani będą, majętność tracą, połowica do skarbu, á połowica Delatorowi, wyjąwszy miasta uprzywjlejowane, 1609.

De Plebeis tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: *fol:* 901. *Const:* 1550. *fol:* 6. §. Drudzy.

Szlachcic w mieście osiadły, handlami, szynkami się bawiąc *prærogativam nobilitatis* traci: Potomstwo pod ten czas spłodzone, i sam dobr ziemskich nie może nabywać, jeśliby nabył, dobra jego *terrestria jure caduco* Szlachcic uprosić może, *Const:* 1633. *fol:* 33. *Tit:* O wywodzeniu Szlachectwa.

(b) Na Szlachectwo kreowany być nie ma, tylko na Seymie, za wiadomością Panow Rad, abo w Woyszcze, 1578. *Plebejorum nobilitatio fol:* 334. 1601. O nowey Szlachcie: *fol:* 736. i na W. X. L.

Szlachcie w Mieście, domy mieć wolno, *Const:* 1550 *fol:* 6. §. Aby Szlachta.

W domiech jednak swoich, loznych przekupniow i rzemieślnikow bronić nie mają, *Const:* 1611. *fol:* *Tit:* 27. O ludziach.

Reassumowano Konstytucyą *An:* 1633. *de abusu nobilitatis*, i na tych, którzy *opificia mæchanica* traktują, *Const:* 1677. *fol:* 13.

Do Szlachectwa i Indigenatow nie mają być przyimowani, którzyby tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: na Seymiku przed Seymowym z tym się nie odzywali, i przez Posłow Ziemskich za sobą nie mieli instancyey, *Const:* *An:* 1676. *fol:* 23.

Ktobykolwiek *ex Plebeis* ważył się do stroju kleynotow, sukien jedwabnych, abo droższych, i te rozumiejąc, co już gotowe mają, także soboli, rysiow, marmurkow, pupkow, jedwabnych pasow, używać, taki każdy kupiec, i mieszczanin bogatszy *pœnam mille marc: ad cujusvis nobilis instantiam, à plebeiæ conditionis* uboższy, *pœnam ducentarum marcarum, in officio civili* z dobr Królewskich *cum appellatione* za Dworem, á z dobr Ziemskich, w Grodzie *sine appellatione repetendam, per medium Delatori & fisco Reipub: dividendam*, zapłacić ma, *& Magistratus & officiales* wszyscy w Miastach wielkich, według tychże *An:* 1613. & 1620. Konst: sprawić się mają, *Const:* *An:* 1655. *fol:* 37. *Tit: Lex sumptuaria*

Przywodząc *legem sumptuariam in realem executionem*, reassumowano pomienioną Konstytucyą, *An:* 1655. i aby *in toto* obserwowana była *perpetuis temporibus* postanowiono. A na wyprzedanie towarow zakazanych, rok tylko jeden czasu, Kupcom pozwolono, *Const:* *An:* 1683. *fol:* 6. *Tit: executio legis sumpt:*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O nie przywłaszczenie wolności Szlacheckich ludziom prostego stanu.

A. 18. R. 5. i 21. Gdyż podwyższenia czci i stanu za godnościami i zasługami każdego właśnie rękom i szafunku zwierzchności Naszey Hospodarskiey należy, i też przestrzegając wszelakiego ubliżenia stanu szlacheckiego od ludzi prostych. (a) Ustawujemy, iż nikt z ludzi prostego stanu, okrom osobliwey łaski i nadarzania od zwierzchności Naszey Hospodarskiey, i to za jawnymi, znacznymi i Rycerskiemi posługami, męstwem okazanym przeciw nieprzyjacielom naszym, wolności i przywilejow stanu szlacheckiego i Herbow szlacheckich sam sobie przywłaszczać, ani ich używać nie ma żadnym (b) obyczajem, ani posiadaniem imion i gruntow szlacheckich. Przeto, aby domy szlacheckie nie schodziły: (c) tedy to warujemy, iż prostego stanu człowiek nie osiągnąwszy pierwey od Nas Hospodara wolności szlacheckiey imion i gruntow szlacheckich, żadnym obyczajem posięgać, ani kupią swą na wieczność odzierżeć nie może, ale bliscy za odłożeniem pieniędzy, szacunkiem Statutowym ku temu imieniu przyiść i przypuszczeni być mają, chociayby i dawność ziemska zaszła.

(a) W Koronie Szlachcicem ktoby się być mienił, á nie będąc nim, dobra swe traci 1589. O Szlachectwie, *fol:* 517. A jeśliby był zabit, takowego głowa płacona być nie ma, 1557. *fol:* 10. Gdzieby kto.

Przychodniowie zamorscy, którzy majętności ziemskie pokupili, nie będąc Szlachcicami Koronnemi, i ziem przyległych, aby do trzech lat poprzedali, pod utraceniem onych. 1589 O Cudzoziemcach zamorskich, *fol:* 515.

(b) Gdyby Szlachcic jakimi fortelami, nie będąc krewnym, przyznawał drugiemu Szlachectwo, takowy Szlachectwo i majętność traci do Aktora, 1601. O nowey Szlachcie i na W. X. Lit: *fol:* 736. *Const:* 1633. *Tit:* O wywod: Szlach:

(c) Szlachectwo na Seymie za zaleceniem Senatu, Posłów, abo Hetmana ma być dawane, i to w Konstytucyą aby wpisane było, *Const:* 1601. *fol:* 736. *Tit:* O nowey Szlachcie. *Reassumitur Constitutione* 1613. *Tit: eodem i Constit:* 1641. *fol:* 11. *Tit:* O Indigenatach.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Gdyby Szlachcic Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o Szlachectwo, jako i o inſze rzeczy w oczy i zaocznie.

1 Też (a) uſtawujem, iż gdyby ktòregokolwiek ſtanu i doſtoyności będąc, tylkoby jeno rodu szlacheckiego człowiek, zaròwno wſzyſtkich w tym poczytając, od Wielmożnego aż do nayubożſzego szlachcica, jednako rozumiejąc, jeden drugiemu tak o szlachectwo, jako i (b) o inſze rzeczy poczciwości i dobrey ſławie dotkliwie oczywiście gołemi ſłowy, krom mianowania ſamych uczynkow na sąd Grodzki wyjętych przymòwkę uczynił, á tobyſię do prawa bądź przed Nas Hospodara, gdybyſię to u Dworu Naszego ſtało, abo przed Urząd Ziemſki, abo Grodzki przytoczyło, i gdzieby ten, kto przymòwił, á przed prawem do tego ſię nie znał, tedy temu komu przymòwiono, to nic ſzkodzić nie ma, i on tego sprawować ſię nie będzie powinien, á ta przymòwka daley na tego, kto ſię za-
2 przał nie ma być dowodzona. §. A jeśliby powtòre, tenże i temuż szkodliwie przymòwił oczywiście, tedy już chociayby ſię tego przał, á ſtrona obrażona dowiedzieli tego nań dowodem ſłuſznym, jako o dowodziech oſobliwie na ſwoim mieyscu w tym Statucie jeſt opiſano, ma być z prawa karan więzieniem, to jeſt: w Zamku, abo w Dwo-
3 rze Naſzym ſześć Niedziel ſiedzieć będzie. §. A za przewodem prawa, jeśliby winny Urzędu poſłuſzen być i w więzieniu ſiedzieć, abo w nim przez czas zamierzony wytrwać niechciał, tedy ma za to zapłacić winy ſtronie obrażoney pięćdzieſiąt kop groſzy zarazem bez pozwow i bez ſkładania Rokow, którą winę tenże Urząd na majętności jego ſtronie obrażoney odprawić będzie winien, według Artykułu o odprawach rzeczy sądzoney uczynionego, á zapłaciwſzy tę pięćdzieſiąt kop groſzy, przecię mu Urząd ma liſtem swym rok złożyć, za cztery niedziele od położonego liſtu, aby za tę winę sześć Niedziel wyſiedział, á za każde nie doſyć uczynienie ſiedzenia, ma winę wyżey opiſaną płacić, i nie ma to mu być odpuſzczono aż wy-
4 ſiedzi. (c) §. A o zaoczną przymòwkę nikt ſię brać nie ma, gdyż to przy tym zoſtawać ma, kto zaocznie mòwi o człowieku poczciwym, bo dobremu człowiekowi nie godzi ſię źle mòwić o poczciwym.

R. 4. A. 94.

R. 1. A. 4.

(a) W Koronie o ſłowa nie uczciwe Szlachcicowi zadane, kto ſię zaprzy, przyſięgą ſię oczyści, *Jag: w Krak:* 1423 *fol.* 239.

(b) *Cauſæ honorem tangentes* na Seymie sądzone być mają, *Konſt:* 1565. *fol:* 100. *Tit:* o Rzecz: *item Konſt;* 1578. *fol:* 328. §. *Exceptis.*

(c) Kto pod kim Kaduk uproſi, á urazi w urodzeniu, ma być *ad revocationem* przymuſzon, *forum* Trybunał: *Konſt:* 1588 *fol:* 458. *Tit:* O Kadukach.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O przymòwkę, żeby miał być nie uczciwey Matki synem, i o przymòwce Białymgłowom Szlacheckim.

1 Też (a) uſtawujem, iż kiedyby kto komu rzekł, żeś ty nie uczciwey Matki i nieczyſtego łoża syn, á tegoby na niego nie dowiódł, á ten, ktòremu przymòwiono, z tegoby ſię ſłusznie R. 5. A. 27. R. 4. A. 32.

wywiodł. Tedy ſkazujem, iż takowy ma onego nawiązać sowito
czterdzieſtą kop groszy, á tę przymòwkę przed tymże sądem zara-
zem z prawa nie schodząc, tak oczyścić i temi ſłowy odmòwić ma:
com mòwił na cię, żebyś ty był nie uczciwey Matki, i nieczyſtego
łoża syn, tom na cię ſzczekał, jako pies. A gdzieby tak uporny był,
á tymi ſłowy zarazem u sądu tego odmòwić niechciał, tedy ma ſie-
dzieć w więzieniu na Zamku Naſzym, tak długo, aż tymi ſłowy, jako
w tym Artykule napisano, odmòwi, i nawiązkę ſpełna odda bez ſkła-
dania rokow, pod winą w Artykule wyżſzym dwudzieſtym ſiòdmym
opisaną, á Urząd Naſz w tym temu upornemu nijakiey folgi czynić
R. 8. nie ma. §. (b) A wſzakże bękarci nie inakſzy, jedno takowi mają 2
A. a. być rozumieni: ktoby dzieci nie z wieńczalną i nie ślubną żoną
miał, chociayby ją potym pojął, takowym Ociec od prawdziwych
dzieci i od krewnych zapisać niemoże; á zwłaſzcza takowe dzieci,
nader bękartami rozumieni być mają, ktòrychby Ociec przy właſney
żenie z cudzołożnicą miał, á chociayby po śmierci właſney małżon-
ki tę podłożnicę ſwoję pojął, á dzieci z nią przybył. Tedy jako te
pierwſze błędne, tak i te choć po wieńczaniu i ślubie z taką żoną
mieć będzie, przecię te oboje dzieci z nią nabyte, za bękarty mają
być policzeni, i żadnymi wymyſły, ani zapisy ku imionom i mają-
tności Oyca ich przypuszczeni być nie mają. §. (c) Też takowy 3
ma być za bękarta rozumian, ktòregoby ſię Ociec za żywota swego
wyrzekł, i nie swoimby go synem przyznał, jedno, żeby tego nie u-
czynił z waśni i z gniewu przeciw synowi, abo żenie swey Matce je-
go poczciwey: aboby też, żeby czas nie mały za dziecię miał, i po je-
go porodzeniu z ſobą Matkę jego á żonę ſwą cierpiał, bo jako go już
raz za dziecie swoje przyjąwſzy, i mając go przy ſobie w domu ſwo-
im cierpliwością ſwą za dziecie ſwe przyznał, tak go już potym złym
czynić nie może, gdyż dobremu nic złego i niepoczciwego w domu
swoim cierpieć nie godzi ſię. §. A osobliwie Ociec syna bękartem 4
uczynić nie może za drugiey żony swojey á Macochy jego, á zwła-
ſzcza, jeśli będzie tego syna ſwego z pierwſzą żoną ſwoją Matką jego
mieſzkając za syna miał, tedy już przy Macoſze wyrzec ſię go nie mo-
że. Takimże obyczajem i o còrkach ma być rozumiano. Także i
Matka, jako za pierwſzego męża ſwego, tak też i za drugiego męża
poſzedłſzy, przeciw dzieciom ſwym tym prawem i obyczajem jako
o Oycu napisano sądzono być ma. §. A gdzieby też kto przymòwił 5
ktòrey uczciwey białeygłowie, szlachciance nazywając ją wſzetecz-
nicą, żeby w ſtanie swym nie uczciwie ſię chować miała, tedy tako-
wymże prawem jako w tym Artykule wyżey napisano o tym, sądzo-
no i karano być ma.

(a) Gdyby kto Szlachetwo i Matkę jego naganił, á zarazemby tego nie odwołał, abo nie przał, á nie dowiodłby go być takowym, tedy za naganienie 60. grzywien zapłaci, tak jakoby go zabił, i odwołać ma, iż co mówił, to łgał jako pies, *Kaz: w Wiślicy*, 1368. H. P. 238.

Szlachcic z podłożnicą mieſzkając, i potomſtwo z nią zpłodziwſzy, gdyby ją w ſtan małżeńſki wziął, potomſtwo *per ſubſequens matrimonium* nie może *nobilitate gaudere. Conſt:* 1578. *fol: 535. Tit: de illegitima prole.*

(b) Potomſtwo z nałożnic spłodzone, choćby je potym za żony wzięli, nie dziedziczy ani prærogatiw Szlacheckich zażywać może, 1578. *De illegitima prole, fol: 334.*

W Koronie synowi znierządnice narodzonemu za głowę Matki jego zabitey płacono być ma, *Kazim: w Wiślicy*, 1368. H P. 256.

(c) W Koronie syn Oycu, któryby odpowiedział, abo ranił, Gleytu Królewſkiego gwałceniem karaniem, karany być ma, 1578. *De injurioſis erga parentes, fol:* 340.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O wyzwoleniu od płatow nowych, od podwod, budowania Zamkow, i moſzczenia moſtow, tak też o ſtacyi po drogach.

1 Iż też Przywilejami dawnymi przodkow Naszych Kròlòw Jchmci R. 3. A. 2.
i Wielkich Xiążąt, Lit: wſzyſcy pospolici ludzie, ciahłe, i Mieszczanie, poddani Xiążąt, Panow Chorągiewnych, Szlachty, Bojar,
Obywatelow Pańſtw Naſzych, Ziem W.X.Lit: od każdey dani podatkow, szerebczyźn, i wſzelakich (a) poborow bez dobrowolnego ſamych Panow ich zezwolenia i uchwały Seymu walnego, i też od
działa, i od wſzelakich brzemion powozowych, które podwodami
zowią, i oddawania (b) ſtacyi dla Nas, i też Poſłow i Gończow Naszych, także od wożenia kamieni, drzewa, abo drew ku paleniu, cegły i wapna na Zamki Naſze, i od koſzenia ſiana, i wſzelakiey ſtraży i łowow: także od budowania i poprawowania Zamkow, i moszczenia moſtow, i od inſzych robot wyjęte są. A niektòrzy poddani Kniaſcy, Pańscy i Szlacheccy z imion ſwych po ten czas obciążeni bywali (c) robotami Zamkow, ſtanow co ukoły nazywano, także
dawaniem ſtacyi i podwod dla Nas Hospodara, i też dawanie ſtacyi
pod Poſły i Gońce Nasze, i robieniem á naprawowaniem moſtow.
Przeto My Hospodar wſzyſtkich Obywatelow Pańſtwa Naſzego W.X.
Lit: i Ziem kniemu należących, Ruſkich, Zmudzkich, i innych do jednakiey ròwney, wolności przywodząc wſzyſtkich poddanych, Kniaſkich, Pańſkich, Szlacheckich wzwyż pomienionych, i jakimkolwiek
imieniem nazwanych pociągow i powinności od tego czaſu na wſzyſtkie potomne czasy wyimujemy, wyzwalamy wiecznemi czaſy, kromia Mieſzczan i poddanych Naſzych Hospodarſkich, aby ci wedle
ſtarodawnego obyczaju jako podwody i podyimowanie ſtacyami na
ſtaniech, na mieyſcach zwyczaynych Nam Hoſpodaru, Poſłom i Gońcom Naszym, tak też moſty i Zamki na częściach swych poprawo-
2 wać wedle zwyczaju swego powinni byli. §. (d) Wſzakże Mieszczanie i poddani Kniascy, Pańscy i Szlacheccy, podwody pod Poſły
3 i Gońce Naſze wedle zwykłego obyczaju dawać będą powinni. §. A R. 1.
co ſię tknie oprawowania Zamkow i moſtow ſtarych, i znowu budo- A. 29.
wania, gdzie do tego czaſu poddani Szlacheccy naprawować i budować byli powinni, to ma być opatrowano z myt nowo podwyżſzonych co ołobliwą Konſtytucyą Seymową warowano będzie, jako w
Konſtytucyi na Uniéy Seymu Lubelſkiego, o Ziemi Wołyńſkiey, Podlaſkiey, Kijowſkiey, jeſt opiſano. A moſty w dobrach ſtołu Naſzemu
należących, gdzieby potrzeba ukazowała budować, to także ma być
opatrowana poddanymi Naſzymi, i moſtowe ſtanowione być ma, jako w Artykule dwudzieſtym dziewiątym Rozdziału pierwszego,
Szlachcie około budowania moſtow w imionach ich jeſt dołożono.
4 §. A gdzieby który Staroſta abo Dzierżawca, Horodniczy, Moſtowni- R 4. A 67.

czy Nasz, abo Namiestnik i sługa, ktòrego z nich poddanych Szlacheckich przymuszał w tym, do tych robot niepowinnych, i tym Statutem wyzwolonych, dogadzając w tym pożytkowi swemu, tedy każdy takowy ktoby to uczynił, ma być przypozwan do sądu należącego wedle Artykułu sześćdziesiątego siodmego w Rozdziale czwartym. A za dowodem prawnym, winy dwadzieścia kop groszy, będzie powinien onemu ukrzywdzonemu Szlachcicowi zapłacić, i szkodę
R. 1. sowito oprawić. §. (e) Także też Xiążęta, Panowie, Rady, Wojewo- 5
A. 35. R. 2. dowie, Starostowie, i nikt z Szlachty jeżdżąc po drogach od imienia
A. 27. do imienia swego w woysku i na Zamki Ukrainne imionom Szlache-
R. 3. A. 47. ckim i ich poddanym nie mają szkodzić, stacyi i podwod brać, ale sobie koniom i sługom swym za pieniądze wedle targu, ceną żywność kupować będą powinni. A ktoby nad tę ustawę to uczynił, ten także jako wzwyż opisano, ma być pozwan, á za przewodem prawnym, stronie żałobliwey także gwałtu 20. kop groszy płacić będzie powinien, á szkodę sowito oprawić za słusznym dowodem powinien będzie.

(a) Poborow żadnych w Polszcze i Litwie Król ustawiać nie może bez pozwolenia wszech stanow na Seymie 1576. Osobliwie warujemy *fol:* 278.

Szlachta w Polszcze i w Lit. i ich poddani od Cła i myta są wyzwoleni w Przywileju o Uniéy 1569. Cła myta *fol:* 175. Reces Seymu Warsz: 1564. Naprzód aby tak w Polsz: *fol:* 58.

(b) Stacyi żadnych Król u Panow i Szlachty z imienia brać nie ma, *Lud: w Koszyc:* 1374. H. P, 261.

Ceł na Rzekach od Szlachty i ich poddanych aby nie brano pod winą 200. grzyw: połowica Skarbowi, połowica stronie, *forum* na Trybunał rok zawity, 1598. Rzeki Portowe wolne *fol:* 693. O cłach na Rzekach Portowych 1601. *fol:* 737.

(c) Dzierżawcy aby do budowania Zamkow pewną Summę pieniędzy z dzierżaw przykładali, także prochy, spiża przyczyniali, czego Podskarbi postrzegać ma, 1607. O Municyach, i na W. X Lit: *fol:* 834.

(d) Podwody za listem Królew: mają być dawane *Konst:* 1601. *fol:* 780. *Tit:* O podw: Podwodnych pieniędzy na milę dwa grosza, *Konst:* 1601. *fol:* 850. *Tit:* O podwo: Komornicy odmian podwodnych mijać i u podróżnych koni brać nie mają, *sub pœna duplicis refusionis* dwie Niedziele nad to siedzieć, *Konst:* 1564. *fol:* 81. §. Jako się jadąc, &c. *Reassumuntur* też winy *Konst:* 1576. *fol:* 323. *Tit:* Uniwersał.

(e) Zołnierze nigdzie nie mają mieć leży, w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, á o szkody ukrzywdzonemu Hetman i Rotmistrz ma czynić sprawiedliwość, *Konst:* 1588. *fol:* 48. *Tit:* O Zołnierzach.

Podatek Podymnego w W.X.Lit: *perpetua irrevocatione lege abrogatur*, z tym warunkiem, że więcey, choćby w naygwałtownieyszey potrzebie Rzeczyposp: *currere & in exemplum*, że bywał, *trahi* nie ma *Const: An:* 1673. *fol:* 1. *Tit:* Podymne.

Abhinc żadne podatki, *per Senatus consulta* stanowione i uchwalone, ani uniwersały wydane być nie mają. *Const: An:* 1690. *fol:* 4.

Executionem fortem militarem tak w Koronie jako i w W.X.Lit: *super exigenda retenta* podatkow *in perpetuum*, z dobr wszelakich nie godzi się nikomu czynić, *sub pœna infamiæ;* o co *forum* sąd Hetmański, abo Seym za Mandatem od ukrzywdzonego, jako *de novo emergenti. Const: An:* 1658. *fol:* 29. *Tit:* Zniesienie.

Miasta i Miasteczka W.X.Lit: *in vim* podwodnych pieniędzy, *annuatim* dwanaście tysięcy złot: Polskich według podziału wyrażonego w Uniwersale z Kancellaryéy W.X.Lit: wydanym do rąk Poszt: Magistrá: W.X.Lit: *sub pœna triplicis pensionis* oddawać powinne.

Przytym Przywiley Królewski temuż Poszt-Magistrowi, na Poszt-Magistrowstwo *in toto* approbowano. *Const: An:* 1673 *fol:* 17. *Tit:* Ordynacya Poczty.

Temuż Poszt-Magistrowi, rachunek z skarbem uczynić kazano z pieniędzy podwodnych, Poczcie W.X. Lit: *per legem* Seymu przeszłego applikowanych. Bo w Konfederac: generał: Warszawskiey *An:* 1674. *fol:* 33.

Reassumowano Konstytucyą *An:* 1673. i postanowiono, aby Miasta W.X.Lit: ordynowane według podziału, pieniądze *annuatim* Poczt-Magistrowi W.X.Lit: wydawały, *forum*, *casu contraventionis*, w Trybunale Skarbowym W.X.Lit: naznaczając. A porządek tey Poczty *curæ & animadversioni* Pana Podskarbiego W.X.Lit: zlecono. *Const: An:* 1677. *fol:* 21.

Znowu reassumowano *superiora*, i aby *ad normam* tych Konstytucyi zachowany był porządek Poczty postanowiono, á Poczt-Magister rachować się ma z tego wszystkiego, przed Panem Podskarbim W.X.L. *Const: An:* 1678. *fol:* 11 *Titulo* reassumpcya dawnych Konst: o Poczcie.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśliby który z poddanych Naszych, na Xiążętach, Paniech, abo na kim innym wysłużył imienie leżące.

1 Kiedyby (a) który z poddanych Naszych, będąc narodu Szla- R. 3. A. 5.
checkiego, na Xiążętach, na Paniech, abo na kim innym imienie leżące wysłużył, i będąc tego imienia w dzierżeniu on sam abo potomkowie jego, á potymby chciał precz, tedy wolno będzie jemu i potomkom jego odeyść precz, kędy chce ze wszystkiemi statki, majętnością, i ze wszystkim nabyciem swoim, i nakładem abo bu-
2 dowaniem, co będzie na to imienie nałożył. §. A jeśliby on Pan dał słudze swemu na ono imienie daninę swoję, list, zapis swòy pod pieczęcią swoją, i pod pieczęćmi Szlachty, ludzi wiary godnych. A toby w nim wyrażono było, iż wolno jemu i potomkom jego z tym imieniem komu chcąc służyć wiecznemi czasy, i ten list opis swòy sam oblicznie przed Nami Hospodarem abo Urzędem Naszym wedle tego Statutu zeznał, tedy takowy list ma być przy mocy zachowan, á ten komu zapisano, przy zapisie i przy tym imieniu zostać ma, i
3 potomki jego wiecznemi czasy. §. A któryby szlachcic wysłużywszy na którym Panu imienie, i nie mając takowego listu i wolności, z tym imieniem służyć, abo przedać, przemienić, komuby on chciał, á potymby służąc onemu Panu swemu, kromia woley i wiadomości jego z tym imieniem, Nam Hospodaru, abo za ktorego innego Pana poddał się, przedał, abo jakimżekolwiek prawem to imienie, ludzie, abo grunty od niego puścił, tedy on Pan abo potomkowie jego, pod kimby to imienie miał, wolen to imienie od każdego takiego wziąć. Wszakże pierwey czas na wyrumowanie sześć Niedziel przez Woź-
4 nego złożyć mu ma. §. A chociayby i kto inszy á nie ten sam Ziemianin abo Bojarzyn to imienie dzierżał, przecię nie dzierżącemu, ale temu, komu to imienie pierwey dano było, przez Woźnego jako wyżey opisano czas składan być ma. A ten w tym czasie ze wszystką majętnością swoją i zbudowaniem, swoim kosztem pobudowanym,
5 gdzie chce wyprowadzić się powinien będzie. §. A gdzieby ten, R. 4. A. 42. i 92.
komu takowe imienie, ludzie, grunty, puszczone były, na to osesłanie Urzędowe niedbając tego puścić niechciał, tedy ten takowy R. 3. A. 26.
przeciwny ma być pozwan do Urzędu Grodzkiego na rok zawity, jako o gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia. A tak owey Szlachcie i Bojarom mieszkając pod kimkolwiek, i dawność Ziemska iść i pomocna być nie ma. A onemu Panu i nakłady prawne za dowodem słusznym zapłacić winien będzie: á ten sługa ma być za to karan więzieniem na tymże urzędzie, ćwierć roku, a wysiedziawszy czas zamierzony nie zachcieli służyć temu Panu swemu, zostawiwszy to imienie onemu Panu, wolno będzie jemu z majętnością swą, jako o tym wyżey w tym Artykule opisano precz odeyść.

(a) Szlachta W. X. Lit: którzy się dla obrony Panom z majętnościami oddali, i od nich wolni być chcieli wedle Prawa i Statutu mają być zachowani, 1569. Szlachta tego Wiel: X. Lit: *fol:* 195.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O niepozwanie Swieckich w Duchowne prawo, o rzeczy Swieckie.

R. 4. A.44. Też (a) ustawujem, iż Biskupowie, Prałaci stanu Duchownego i ich sprawcy, Xiążąt, Panow, i wszystkiey Szlachty, Rycerstwa i Mieszczan, i wszystkich poddanych Naszych, jako i Szlacheckich, nie mają nikogo ku sobie do Duchownego prawa o Swieckie rzeczy pozywać. Tak też i sama Szlachta, Mieszczanie, i wszyscy poddani Naszy, i też poddani Szlacheccy jakiegokolwiek stanu, nie mają się do Duchownego prawa uciekać i pozywać o rzeczy Swieckie, pod zakładem stronie pozwaney dwudziestą kop groszy, i pod 1
R. 5. A.20. nagrodzeniem utrat wszystkich z sowitością. §. (b) Niżli co ku 2
i 22. prawu Duchownemu należeć i przysłuchać będzie, to w Duchownym prawie sprawowano i sądzono być ma.

(a) Duchownych świeckiego ani świecki świeckiego do sądow Duchownych aby nie wyzywał, *Bodzanta Biskup Krak*: 1369. H.P. 447. pod winą dwudziestą i ośm grzyw: *Zygm: w Piotr:* 1519. H.P. Tamże Konst: 1550. *fol*: 7. §. Acz to.

(b) Duchownych appellacye z Swieckiemi, które *à loci ordinariis* wychodzą, *intra Regnum* mają być decydowane, *Konst*: 1607. *fol*: 333. *Tit*: O appellacyach. Duchowne sprawy z Swieckiemi w Litwie, 1581. *fol*: 380. *Tit*: Artykuły do prawa. Duchowni *cum nobilibus in criminalibus, forum* mają *intra regnum servato ordine in brevi Apostolico descripto, quod est in metrica, & in actis castri Varsavien*: oprócz Religiey Greckiey ludzi, którzy przy dawnych zwyczajach zostają, *Konst*: 1635. *fol*: 9. *forum* ludzi.

Duchowni W.X.Lit: o dobra Ziemskie, i poddane, wieczyste w Ziemstwie, lub Grodzie *respondere* powinni, á appellacye ztamtąd w kole wielkim Trybunalskim *in judicio sæculari* sądzone być mają, *Const: An*: 1678. *fol*: 19. *Tit*: objaśnienie appellacyi. W Koronie dobra *in vim reemptionis, alias* na wyderkaf Duchownym osobom zapisane, *in possessione* dziedzicow zostawać mają, Czynsz doroczny zapłaciwszy, od każdego sta złot: po siedmiu złot: *Const: An*: 1635. *fol*: 9.

W Koronie wolno dziedzicowi, *prævia citatione peremptoria* do Urzędu Grodzkiego (która na Niedziel dwanaście przed wykupieniem ma być położona) dobra takowe, odłożywszy summę, albo *apud loci ordinarium*, albo *capitulum*, albo jeśliby ci *recusarent*, w Grodzie, kwit dostateczny z kaucyą otrzymawszy *emundare. Ibid*: kompozycya o dziesięciny.

W Koronie żaden nie może większey summy na wyderkaf na majętność swoję zaciągać, nad taką, którąby *dimidium valoris* tey majętności nie przechodziła. A ktoby inaczey śmiał postąpić, do Urzędu Ziemskiego onego Powiatu ma być deferowany, sąd zaś Ziemski, na rokach *in facie nobilitatis*, ma uznać takową Kontrawencyą, i odesłać sprawę na Trybunał *inter causas mixti fori ad rescidendum contractum*. Ibid:

Opłacenie takowych Czynszow, *forum* i Proces ma być na kwerelach, *sine quavis appellatione*. A Starosta *in bonis jure victi non obstantibus citationibus ad cassandum & sublevationibus*, powinien czynić exekucyą, *semotis omnibus diffugiis, sub pœna trecentarum marcarum, & in realem possessionem* dobra podać temu, czyja summa, który *in possessione* onych, tak długo ma być, aż tenże *jure victus* odłoży summę, lubo *proximiores descendentes*, lubo którykolwiek z stanu Szlacheckiego, *Ibid*:

Reassumowano tę Konstytucyą *in toto* W.X.Lit: podług którey tak Duchowni, w odbieraniu tylko po siedmiu złot: od sta, jako i Swieccy w oddawaniu na terminie, *in toto* zachować się mają. *Const: An*: 1673. *fol*: 19.

Dobr w W.X.Lit: zajeżdżać *violenter* nie mają Duchowne osoby, wprzód nie czyniąc prawem, o niezapłacenie wyderkafu i umyślnie nie biorąc pieniędzy na terminie *sub restitutione bonorum, & pœnis cum refusione damnorum*, które Trybunał za dowodem Aktora, uznać powinien. *Ibidem*.

Znowu o wyderkafach *cum reassumptione* Konstytucyi *An*: 1631. 1635. 1673. *declaratur* W. X. Lit: iż summę tracić mają Duchowne osoby, jeśliby przeciwko prawu postępować ważyli się, á prawom takowym, od tąd *forum*, w kole wielkim Trybunalskim naznaczono, i w nim Dekreta o expulsyą z dobr Ziemskich na Duchownych osobach zapadłe, *in toto* approbowano, *Const: An*: 1678. *fol*: 20. *Tit*: *reassumptio*. O wyderkaf.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Swieckich z stany Duchownymi, także Duchownym z stany Swieckimi.

Ustawujem, (a) jeśliby się kiedy jakie krzywdy działy z imion 1

Kościelnych od Urzędnikow, ſług, Bojar, i poddanych wſzelakich
ſtanow Duchownych ludziom ſtanu Swieckiego, tak samey Szlach-
cie, jako ſługom i poddanym ich, także i Mieszczanom Miaſt Na-
szych, i innym poddanym Naszym Hospodarſkim, o gwałty, najaz-
dy, rozboje, zabòyſtwa, o zgwałcenie Panien i Niewiaſt, boy, rany,
grabieże, o ludzie, i czeladź zbiegłą, á o inne jakiekolwiek rzeczy
potoczne. Tedy iż każdy z ſwego ſługi i poddanego sprawiedli-
wość bliżſzy jeſt czynić, tedy też i ſtany Duchowne, z Urzędnikow i
ſług ſwoich, bądź oſiadłych jako i nie oſiadłych, i z poddanych ſwych,
powinni będą sprawiedliwość czynić za upomnieniem przez liſt U-
rzędu Ziemſkiego, według tegoż prawa piſanego Statutu Ziemſkiego.
2 §. A gdzieby kto z oſob Duchownych jakiegokolwiek ſtanu i doſto- R. 4.
jeńſtwa sprawiedliwości uczynić niechciał, abo sądem ſwym co ko- A. 18.
mu w czym ubliżył. Tedy o to sam takowy do Biſkupa tego, pod i 17.
ktòrego sprawą jeſt, jako do głòwnieyszego Przełożonego swego ma
być pozwan, na rok pewny od podania pozwu oczywiſtego za czte-
ry Niedziele, á od położenia na imieniu za sześć Niedziel, pozwem
Biſkupim pisanym Polſkim pismem, i tamże sam ma oſobą ſwą, abo
przez umocowanego swego ſtać, i onego, na kogo żałoba wyszła
przed sądem Biſkupim ſtawić. A Xiądz Biſkup w ktòrego to władzy
będzie należało, abo urząd jego, przeſtrzegając w tym pokoju poſpo-
litego, i sprawiedliwości świętey, aby w czym uſzczerbiona nie była,
powinien będzie tym prawem pospolitym i Statutem Ziemſkim
sprawiedliwość ukrzywdzonemu czynić, bez wſzelakiey zwłoki i za-
trudnienia, odprawę ſłuſzną sądu ſwego dając na winnym z dobr, i z
majętności ruchomey, i z dochodow prawem przekonanego: á gdzie-
3 by majętności nieſtało, i na samey osobie. §. A jeśliby od samych R. 9.
osob Duchownych w czymkolwiek w tych rzeczach wzwyż pomie- A. 2.
nionych, krzywda ſię komu działa, tedy o to także do Xiędza Biſku- R. 4.
pa abo Urzędu jego na rok pozwani być mają: á Xiądz Biſkup abo A. 55.
Urząd jego, żadnym innym jedno tymże prawem pospolitym i Sta- i 84.
tutem Ziemſkim to wſzyſtko sądzić, i po sądzie odprawę na win-
nym, na majętności włáſney tych Duchownych osob leżącey i rucho-
mey, á przyidzie-li do tego z prawa, i na ciele karanie, według tegoż
Statutu uczynić i wykonywać będzie powinien, czyniąc temu wſzy-
ſtkiemu doſyć pod przyſięgą swą do rady nam uczynioną. A jeśli
co u sądu Duchownego prawem Swieckim będzie osądzono, á na
odprawę do ktòrego Urzędu Ziemſkiego abo Grodzkiego, odeſłano,
tedy to on Urząd odprawować ma. Wſzakże nie wkładając w to ża-
dnych takich rzeczy, ktòreby namniey wolności praw tych i Konfe-
deracyą naruſzać miały. A jeśliby odprawy w takich rzeczach Urząd
nie uczynił, tedy o takie nie dosyć uczynienie wedle Artykułòw o
tym napisanych wolne prawo z Urzędem każdemu do sądu należne-
4 go będzie. §. Wſzakże jeśliby ſtrona żałobna abo odporna rozu- R. 3.
miała ſobie być ubliżenie sprawiedliwości swey wyrokiem i ſkaza- A. 11.
niem Biſkupim, abo Urzędu jego, tedy takowey ſtronie Xiądz Bi- R. 4.
ſkup abo Urząd jego, o rzeczy tym prawem Ziemſkim osądzone, ap- A. 86.

pellacyi dopuścić będą powinni, do ſądu Trybunalſkiego, ktòry Try-
bunał nigdzie indziey jedno w Mieście Naszym Wileńſkim Stołecz-
nym, takowe ſprawy za appellacyami między ſtany Duchownemi i
Swieckiemi, według tego Statutu prawa pospolitego odsądzywać
ma: (b) na ktòre ſądy Trybunalſkie, dla takowych ſpraw mają być
wysadzone z ſtrony Duchowney (c) trzy osoby, á z ſtrony ſtanow
Swieckich także trzy osoby między Trybunaliſtami obrani, i gdzie
w jakiey ſprawie więcey osob między temi sześćma osobami na te
ſądy wybranemi, na jedno *votum* zgodzą ſię, przy tych wociech kon-
kluzya zoſtać ma. (d) A jeśliby w rowności wot o ktòrą ſprawę ci
sześć Trybunaliſtow nie zgadzali ſię: tedy takowe rzeczy odſyłać
mają do Nas Hospodara, á My za takowym odeſłaniem, te ſprawy
odsądzywać mamy, gdzie na ten czas Dworem Naszym będziemy
R. 3. A34. w tym Państwie Naszym W. X. Lit: i bez Seymu. §. A gdzieby też 5
komu od Xięży Biſkupow krzywda ſię w czym działa, tak od ſa-
mych osob, jako od Urzędnikow, ſług, Bojar, i poddanych, ich, á oni-
by ſami za upomnieniem od Urzędu Ziemſkiego przez liſt upomi-
nalny, ſami ſtronie żałobliwey, uſprawiedliwić ſię, jako oſoby Ducho-
wne niechcieli, abo z Urzędnikow, ſług, Bojar, i poddanych swych,
ſprawiedliwości nie uczynili według tego Prawa pospolitego. Tedy
o to do Nas Hospodara, także na rok zawity pozywani i tymże Pra-
wem Ziemſkim ſądzeni być mają, ſkładając rok za pozwy, jeśli w
W. X. Lit: Dworem Naszym będziemy, cztery Niedziele. A jeśli za-
R. 4. A.48. granicą tego W. X. Lit: ośm Niedziel. §. Jeśliby ſię też ludziom ſta- 6
nu Duchownego, ſługom i poddanym ich, od ludzi ſtanu Swieckie-
go, Xiążąt, Panow, Szlachty w jakieykolwiek zacności i zwierzchno-
ści będących, tak w niewydaniu dzieſięcin, jako i w inſzych rzeczach
potocznych, krzywda jaka działa, tedy o takie krzywdy osoba Du-
chowna, osobę Swiecką od ktòrego mu ſię krzywda ſtanie, pozywać
będzie do jego ſądu własnego, Ziemſkiego, abo Grodzkiego, tym po-
rządkiem, jako ſię i ſame ſtany Swieckie pozywają, według Artyku-
łow w tym Statucie opisanych, z wolnym odezwaniem obiema ſtro-
nom do ſądu Głòwnego Trybunalſkiego, ſpòlnego z Duchownym.
§. A opowiadania i zapisowanie takowych wzwyż mianowanych 7
krzywd i ſzkod, ktòre od ſtanow Duchownych, i ich ſług, i podda-
nych poczynione komu będą, mają ſię dziać na Urzędziech Ziem-
ſkich, Grodzkich, abo Duchownych, gdzie kto zechce w tych Powie-
ciech, gdzie te imiona Kościelne leżą, abo pod ktòrym Urzędem,
R. 4. co ſię komu od nich, i ſług, poddanych ich krzywdy ſtaną. §. A pod 8
A59. tym czasem gdyby ktòre Biſkupſtwo wakowało, abo gdzieby ktòry
Biſkup do cudzych Państw w poselſtwach, abo gdzie po ſwych ſpra-
wach z tego Państwa W. X. Lit: odjachał. Tedy ukrzywdzony do Ka-
pituły, abo ſprawce onego Duchowieńſtwa ktòry Biſkupſtwem ſpra-
wować będzie, poſtępkiem wyżey opisanym uciekać ſię i ſprawie-
dliwości ſobie dowodzić ma. A oni będą winni ſprawiedliwość czy-
nić, według tegoż Prawa i Statutu Ziemſkiego. A toż ſię ma rozu-
mieć i o Duchownych Greckiego Zakonu, że mnieyſze z nich ſtany
przed ſtarſzymi ſwymi przełożonemi, á przełożeni ſtarſzy, przed ſą-

dem głównym, porządkiem wyżey opisanym, usprawiedliwić się lu-
9 dziom Swieckiego stanu powinni będą. §. Lecz co się dotycze takich krzywd potocznych, z takowych imion stanow Duchownych od Urzędnikow i poddanych, abo od nich samych, którzy prawu pospolitemu i służbie Ziemskiey wojenney podlegli są, to jest, (e) z Oyczystych, Macierzystych, kupnych, darownych, i zakupionych, jakimkolwiek obyczajem nabytych, tedy już z takowych imion swych, i Duchowne osoby, tak jako i Szlachta stanu Swieckiego, wedle porządku Statutowego, temu Prawu Ziemskiemu pospolitemu podlegać mają, tak u sądu Ziemskiego Grodzkiego, Podkomorskiego, i Kommissarskiego, á za appellacyą u sądu głównego.

(a) O krzywdy, granice, kmiecie zbiegłe, mężobóystwa, i o wszystkie insze rzeczy w Statucie wyrażone. Duchowni ludzy i kmiecie ich, prawem Ziemskim mają być sądzeni, *Alexand: w Rad:* 1505. H.L. 253. H.P. 59.

Duchowni z dóbr Oyczystych, i jakożkolwiek sobie i potomkom swym, krewnym służących, á nie na Kościoł nabytych i fundowanych, wszystkim ciężarom jako i stan Swiecki podlegać mają, *Konst*: 1607. *fol*: 833. *Tit*: Duchowni w Koronie.

(b) W Koronie Duchownych 6 á Swieckich 6. compositi Jud: Tryb: bywa odprawowany 1578. jako sądzió mają i o akcyach Duchow: *fol*: 326.

(c) Czwarty Deputat z Diecezyéy Smoleńskiey Duchowny jest przydany *vice versa* i Swiecki, *Konst*: 1641. *fol*: 15. *Tit*: O Sądach.

Composito judicio w Trybunale Wtorkowy dzień w tydzień raz naznaczony. *Ibid*:

(d) A od Swieckiego koła, *ex paritate votorum remissi*, do drugiego Trybunału iść mają, które po przysiędze mają być odprawowane, *Konst*: 1607. *fol*: 838

(e) Z dobr Oyczystych nie na Kościoł fundowanych, z których Duchow: wojenną służbę odprawują, o krzywdy, grunty, w Ziemstwie, Grodzie, odpowiadać mają, appellacya na Trybun: Duchow: 1607. Duchowni w Koronie dobra Dziedzicz: trzymający, *fol*: 833.

Duchowny, gdyby dał banicyą na sobie otrzymać, *loci ordinarius executionem super bonis ejus propriis & persona faciet. Excepta Græca Religione: Const*: 1635 *fol*: 9 *Tit*: *forum* ludzi.

Deputaci stanu Duchownego, nie mają być tylko co dwie lecie na Trybunał *compositi judicii* obierani. *Const*: *An*: 1670. *fol*: 50. *Tit*: O Deputatach.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O prawo gruntow między stany Duchownymi i Swieckimi.

Przytym też rożnicom, które się między imionami i gruntami stanow Duchownych i stanow Swieckich często dzieją: á z tego do zaścia i niepokojow nie małych przychodzi, zabiegając i na
1 czasy potomne to między niemi równując. §. Ustawujem, gdyż osoby z stanu Duchownego dobrą i pewną z prawa pospolitego, mają wiadomość, iż u sądu Ziemskiego należnego, z ludźmi stanu Swieckiego, gotową á nie odwłóczną sobie sprawiedliwość daleko jey nie szukając, zawżdy odnosić mogą. A z Nas też Hospodara na jawnieyszy przykład w tym im jest podan. Iż My wedle prawa pospolitego przez Urzędniki Nasze, i przez Nas temu Państwu W.X.L. poprzysiężonego i nadanego, gdzie idzie o grunty i rzeczy ziemne
2 równie i jednakiemu prawu pospolitemu temuż podlegamy. §. (a) R. 9. A. 12.
Tedy tymże obyczajem i wszyscy Prałaci, Biskupowie i inne osoby stanu Duchownego jakimkolwiek imieniem nazwane, dzierżąc imiona Swieckie, prawu pospolitemu i służbie Ziemskiey wojenney podległe, bądź kupne, zakupne, i jakimkolwiek obyczajem, przez nich i przodków ich nabyte grunty ziemne, tych takowych imion swych, gdzieby się komu z ludzi Narodu Szlacheckiego, i innych świeckich stanow w zabraniu ziemie, w popisowaniu granic, i w przeoraniu

miedz, i w inſzych rzeczach ziemnych krzywdy jakie od nich działy, powinni będą im usprawiedliwić ſię, i rozprawę między sobą i imiony, abo grunty swemi, jednakim obyczajem i poſtępkiem prawnym przyimować u sądu Ziemſkiego i Podkomorſkiego, i tak daley poſtępując, jako Statut prawa pospolitego W. X. Lit: uczy i ukazuje.
R. 4. A. 83. §. Ale ktòreby imiona były Duchowne, z fundacyi i z nadania przodkòw naszych i Naszego Hospodarſkiego, i ſłużbie ziemſkiey woyen- 3
R. 9. A. 4. ney przedtym niebyły nigdy podległe, á z takowychby ſię krzywdy jakie w grunciech działy. Tedy ukrzywdzony ma ſię w tym uciec do Nas Hospodara, jako podawce zwierzchnego, i liſty Naſze Kommiſſarſkie otrzymawſzy, sprawiedliwości sobie dowodzić ma przed Kommiſſarzmi naſzymi, i tam w dowodziech i we wſzyſtkich poſtępkach prawnych wedle tego Statutu zachować ſię mają.
R. 9. A. 2. R. 1. A. 20. §. A co ſię dotycze imion od Xiążąt, Panòw, Ziemian, Szlachty na Kościoł nadanych, w ktòrych jeśliby także w grunciech abo granicach z imiony Szlacheckiemi ròżnice jakie ſię działy. Tedy ukrzywdzony wolen będzie z takowego imienia z Duchownymi u Prawa Ziemſkiego Powiatowego, w ktòrym to imienie leży, poſtępkiem prawnym w tym Statucie opisanym, sprawiedliwości sobie dowodzić. A Urząd Ziemſki ma tę sprawę na sąd Podkomorſki odeſłać, á Podkomorzy mocen będzie po onego Duchownego z takowego imienia od szlachcica nadanego, także i po tego samego podawcę pozwy swoje wydać, ktòremi ukrzywdzony ich pozwać, i na roku za niemi przypadłym, sprawiedliwości sobie z tą Duchowną osobą, i też z ſamym podawcą, dowodzić ma. 4
§. (b) A dawność ziemſka między imiony Kościelnemi i szlacheckiemi, taka ma być, jako dobrom ſtołu Naszego Hospodarſkiego z dobrami i z imiony szlacheckiemi: tymże obyczajem szlachcie z dobry Naſzymi i Kościelnymi, dawność zachowana być ma. 5

(a) Arcybiſkup Koronny, i Biſkupi Koronni, do Koronnego, Lit: do Litew: na obronę Rp: przykładem Annaty do Rzymu należącey, pewną summę wnoſić mają, 1607. o Annatach, *fol:* 832.

(b) *In cauſis realibus ratione ſimplicium injuriarum, civilium, terreſtrium, ac granitialium* oto ma być *forum* każdego Szlachcica z Duchownym *ordinario proceſsu* w Ziemſtwie, *à per appellationem in judicio compoſito* w Trybunale, *Konſt:* 1635. *fol:* 10. *Tit:* Forum ludzi ſtanu.

Præſkrypcya dóbr Szlacheckich nie ruchomych, *contra Eccleſiam annorum* 60. *ante litem inchoatam, excepta renunciatione præſcriptioni per inſcriptionem, & fundis Eccleſiæ* Poświątne *atque cum ipſis Eccleſiis, Conſt:* 1633. *fol:* 26. *Tit* O Præſkrypcyéy.

Deklarowano że nie tylko *ad futura ſed etiam ad præterita* ſłuży preſkrypcya dóbr Szlacheckich przeciwko Duchownym W. X. L. *ad inſtar* Koronnych, *Konſt:* 1635. *fol:* 12. *Tit:* O dawności.

Fundacyom, *bona exempta, inſubjecta, & litigioſa, prætextu* Dekretow i przewodow *in foro illegitimo* otrzymanych *applicari* nie mogą, i wolno ich dziedzicom dochodzić w W. X. Lit: *Conſt: An:* 1676. *fol:* 13.

Fundacye Kościołow w W. X. Lit: i Ceſſie Dobr Królewſkich, *prævio conſenſu Regio* na też Kościoły, uczynione żadnym ſpoſobem, *in dubium vocari* ani *ullo prætextu* poruſzone być nie mogą. Co *pro lege perpetua* warowano. *Conſt: An:* 1677. *fol:* 24.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Opozywanie Opiekunow abo Exekutorow teſtamentu Duchownych Osób.

Gdyby kto z Xiężey Biſkupòw abo Kanonikòw, Prałatów i innych ſtanow Duchownych, odpisał komu zapisem abo Teſtamentem, oſtateczną wolą swą, po żywocie swoim co majętno- 1

ści swojey leżącey abo ruchomey, i ku wykonaniu tego teſtamentu swego uſtanowiłby i naznaczył Opiekunów, abo Exekutorów tego teſtamentu, á ciby Opiekunowie nie zachowali ſię według tego teſtamentu abo zapisu, i temu komu co odpiſano niechcieliby oddać, abo krzywdę komu jaką w tym uczynili, (a) Tedy w takiey rzeczy tych Opiekunów, jakiego ſtanu, bądź Duchownego abo Swieckiego, ſtronie ukrzywdzoney, wolno będzie pozwać do sądu głównego, á tam jeśli z prawa co ſkazano będzie na tych Opiekunach, Tedy przeciw Duchowney oſobie na odprawę rzeczy sądzoney, ma być od sądu głównego odeſłano do Xiędza Biſkupa, w którego poſłuszeńſtwie ten Duchowny będzie, á przeciw osobie ſtanu świeckiego ma być ku odprawie odeſłano do sądu Ziemſkiego, a sąd odprawę czy-
2 nić winien będzie. §. A samego Xiędza Biſkupa z ſtrony takiey o- R. 3. A.24.
pieki jemu od kogokolwiek opisaney, abo i o to, gdyby on po ſkazaniu sądu głównego odprawy uczynić niechciał, ma być pozwano przed Nas Hospodara, tam gdzie na ten czas Dworem Naszym będziem, i na rok zawity, jeśli w W.X. Lit: za cztery Niedziele, á jeśli za granicą Wielkiego Xięſtwa, za ośm Niedziel, co My osądzić bez wſzelakiey zwłóki będziem powinni, nie wpuſzczając tey sprawy w Limitacyą. A za okazaniem zwłóki w czynieniu odprawy, winę na Xiędzu Biſkupie ſkazać mamy, która jeſt w Trybunale opisana. A rzecz osądzoną odprawić roſkazem pod zaręką takową o co rzecz
3 idzie. §. Ktemu o niedopuszczenie appellacyéy, i o nie uczynienie sprawiedliwości, Xiądz Biſkup tym spoſobem pozywan być ma. A w niebytności Jego M. X. Biſkupa w tych Państwach, gdzieby w tych rzeczach wyżey opisanych w czymkolwiek urząd Jego Mości wykroczył. Tedy o to Urząd Jego Mości ma być pozywan do sądu głównego Trybunalnego spòlnego z Duchownymi.

(a) Duchowni z dobr Ziemſkich dziedzicznych, abo pokupionych na ſię, w Ziemſtwie, *& per appellationem* na Trybunale odpowiadać mają, *Konſt*: 1607. *fol*: 853. *Tit*: Duchowni.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O Mieſzczanach Miaſta Naſzego Wileńſkiego, i o inſzych Miaſtach Naſzych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czyniona być ma.

1 Też (a) uſtawujem, iż gdzieby ſię trafiło żałować któremu szla- R. 4. A.65.
chcicowi na Mieſzczan Naszych Wileńſkich o zbicie, o rany, R. 11.
i o zabóyſtwo, i o każde obelżenie. Tedy o to Urząd Mieyſki A.27.
sprawiedliwość czynić ma, prawem ich Magdeburſkim, według przywilejów ich temu Miaſtu Wileńſkiemu i Mieſzczanom Naſzym pod Mieyſkim prawem mieſzkającym, od przodków Naſzych, i od Nas Hospodara nadanych. Jednakże i Mieſzczanie naſi Miaſta Wileńſkiego, gdy o boy abo i rany szlacheckie prawem będą przekonani, tedy tym winom podlegać będą powinni, które w tym Statucie opi-
2 sane o głowſzczyznach i o ranach Szlacheckich. §. Wſzakże ktoby R. 4. A.44.
z Mieſzczan Naſzych Wileńſkich komu co zapiſem swoim dobrowol- R. 3.
nym odſtąpiwſzy prawa swego wypełnić opisał ſię, to tym Statutem A. 3. R. 7. A. 6.

R. 4. sądzono i skazowano być ma wedle obowiązków każdego. §. (b) 3
A.69 Tymże sposobem i o zbiegi Szlacheckie według Artykułu trzydziestego ósmego tegoż Rozdziału, sprawiedliwość Urząd Mieyski czynić powinien, tylkoby od przyjęcia prawa Mieyskiego dawności dziesiąciu lat nie zasiedział. §. (c) A gdzieby się też Mieszczaninowi Nasze- 4
mu Wileńskiemu w czym od Szlachcica krzywda działa, o to przed sądem należnym, według tegoż Statutu Ziemskiego, Mieszczanin
R. 4. A.68. prawa sobie z Szlachcicem dowodzić ma. §. A w inszych Miastach 5
R. 5. Naszych po wszystkiey ziemi tego Państwa Naszego W.X.Lit: Urzędy
A.3. Mieyskie chociay gdzie i prawa Magdeburskiego używają, i przywileja przodków Naszych abo i Nasze na wolności takowe, jako i Miasto Wileńskie abo inaksze sobieby nadane mieli, przecię nie Magdeburskim, abo sobie nadanym i uprzywilejowanym prawem, ale tym Statutem Szlachcie z Mieszczany sąd i sprawiedliwość wszelaką czynić powinni będą. Gdyż tylko Mieszczanie Nasi Miasta Wileńskiego pod Mieyskim prawem mieszkający, Statutem pierwszym i teraźnieyszym do takiego są przypuszczeni.

(a) Gdyby od Szlachcica Mieszczaninowi w radzie mieyskiey będącemu gwałt się stał, á na gwałcie według Statutu Torun: nie mógł być poimany, sprawiedliwości dochodzić ma jako Szlachcic *ex juris qualitate*, 1581. *Krakow: fol:* 374. Magistrat: Wileń: Nobilitowany, mieysce na Seymie w kole PP. Posłow.

Zygm: Aug: w Grodnie *in Conventu generali* 1568. gwałcenie bramy 1593. *fol:* 488. Warunek beśpieczeństwa Miasta Lwowa i Wilna 1601. *fol:* 746.

Declaratio beśpieczeństwa pospo: 1611 *fol:* 3 i na X.Lit: opatrzenie beśpieczeństwa sądow 1611. i na X. Lit: *foi:* 7. obostrzenie prawa na swawolniki 1611. i na X. Lit: *fol:* 13.

(b) O dochodzeniu zbiegow i poddanych Szlacheckich: *vide Const: An:* 1638. *Titulo* sposob dochodzenia zbiegow w Województwie Smoleń: *fol:* 23. *vide Const: alteram An:* 1641. *Tit:* O czynieniu sprawiedliwości w Miastach W.X Lit: strony zbiegłych poddanych.

(c) Mieszczanie Wileńscy na Korrekturze *jurium* przed Deputatami Przywileja swoje pokazać mają, których kognicya ma być przez K. J. M. z stanami wszystkiemi, *Konst:* 1633. *fol:* 72. *Tit:* Korrektura.

W Wilnie pod czas sądu głównego Trybunału żadne depaktacye nie mają być czynione, i jurisdykcya Miasta tego, w prawach, i wszelakich sprawach swoich, żadney konwulsiey ponosić nie ma. Kamienice i domy póki od Magistratu Urzędowi Zamkowemu podane, i od tegoż Urzędu Zamkowego rozpisane nie będą, nie mają być zajeżdżane ani Magistratowych osob rezydencye, którym libertacya przed Unią nadana jest: zaymowane, ale w tym podług exdywizyéy Kamienic i domow w tymże Mieście przez Kommissarze Królewskie na trzy części tak dla wcześnieyszey, pod czas rezydencyéy Królewskiey i samych Sędziow głównych Trybunalskich, stancyéy, jako też Trybunałów Skarbowych i Rzeczypospol: wygody w Roku 1645. uczynioney i Przywilejami utwierdzoney (która exdiwizya i teraz bez żadnych excepcyi *salvis constitutionibus approbatur*) zachować się powinni, *const: An:* 1667. *fol:* 63. *Tit:* Trybunał W. X. Lit:

Tamże *consulendo indemnitati honoris* Matron i Panienek poczciwych onych regestrować Trybunałom zakazano. *Ibid.*

Toż Miasto we wszystkich W.X.Lit: prawach i prærogatywach z Miastem Krakowem porównano, i że do żadnych innych exakcyi, á pogotowiu hybern (okrom podatkow Rzeczypospol: pociągane być nie ma, deklarowano, *Const: An:* 1678. *fol:* 15. *Tit:* Miasto Wileńskie.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O miarach i łokciach aby były równe, i cena trunkom, i rzeczom strawnym była stanowiona przez Urząd Grodzki.

Ustawujem, (a) aby w Mieście Naszym stołecznym Wileńskim i 1
w każdym Mieście Naszym Państwa Naszego W.X.Lit: tak w uprzywilejowanych Miastach, jako i w mnieyszych Miasteczkach, po temuż w Mieściech Kniaskich, Pańskich, Duchownych i Swieckich, i domiech gościnnych, po drogach, w targ i bez targów, zboże wszelakie przedawano miarą jednaką, równą, to jest, aby była beczka w którey ma być cztery Korce miary Krakowskiey rów-

nych bez wierzchu, i bez trzęſienia, ale pod ſtrych, która miara ma być wymierzona w Wilnie od Urzędu Pana Wojewody Wileńſkiego, Grodzkiego, á przy sobie ma mieć Urząd Mieyſki, także i indziey, gdzie w których Mieściech prawo Magdeburſkie jeſt, w Województwach, Staroſtwach, Dzierżawach, też Urząd Grodzki z Urzędem
2 Mieyſkim. §. A w Ziemi Zmudzkiey, Staroſta, abo Podſtarości, także Dzierżawcy i Ciwunowie tey ziemie, takowe miary ſtanowić mają, aby nietrzęſione i bez wierzchow były: á cechę na tych miarach Urzędowną położyć mają, jakoby beczka była we cztery Korce, á pułbeczki we dwa Korca, á ćwierć beczki w jeden Korzec, iżeby już w te miary wſzelakie zboże mierzano pod ſtrych, która miara ma być po Miaſtach i ſtodołach karczmach, i po targach, Kniaſkich, Pańſkich, i Ziemiańſkich. §. A ktobykolwiek z poddanych Naſzych, bądź
3 od Urzędu Mieyſkiego abo też od Mieszczan Miaſt Naſzych, także Kniaſkich, Pańſkich, i Ziemiańſkich śmiał ſię tego ważyć, á inaksze miary uſtanawiać i ich używać, takowy Urząd Nasz Mieyſki, abo Mieſzczanie Miaſt Naſzych przez zakaz krom pozwu. A Xiążęta Panowie i Ziemianie przez pozew Grodzki będąc na rok zawity od ukrzywdzonego przyciągnieni przed sąd Grodzki, w którym Powiecie te Miaſta i Miaſteczka abo ſtodoły swoje mieć będą, uſprawiedliwićſię mają. A za przewiedzeniem prawnym, powinni będą za to zaręki dwanaście kop groszy zapłacić, którey ma być połowica temu Urzędowi Naszemu, przed którym ſię ta ſprawa przytoczy, á
4 druga połowica ukrzywdzonemu. §. A jeśliżby za pozwoleniem, abo niedóyrzeniem samego Urzędu Naſzego, to jeſt Wojewod, Staroſtw, Dzierżawiec, Ciwunow i Woytow, Miaſt, Dworów, i Włości Naſzych Hoſpodarſkich, i też Duchownych i Swieckich, inakſzych miar nad tę uſtawę poddani Naſi ku krzywdzie czyjey używali. Tedy takowy Urząd od ukrzywdzonego pozwem Naſzym przed Urząd pozwany, i z prawa winnymby był doznany, sam takoweyże winie jako wyżey opisano podledz ma, którey winy połowica do ſkarbu Naszego Ziemſkiego, á druga połowica ukrzywdzonemu ma być płacona. §. Tymże obyczajem Panowie Wojewodowie i Staroſtowie
5 na Urzędziech swoich, z takowymi Urzędy Mieyſkiemi około miar i ceny szynkowania picia tak przywoźnego, Muszkateli, małmazyi, wina, jako i miodu, piwa, gorzałki, i innych ſtrawnych rzeczy przez Urzędników swych poſtanowienie i uſtawę wedle czasu i drogości
6 czynić mają. §. Potemuż na kupce, na rzemieśniki, po czemu, co tak na łokcie, jako i na wagę korzenie, i insze wſzelakie potrzeby przedawać. A też za prace swoje wedle materyi czasu i drogości zarobek ſłuszny mieć mogli. Miednice też i kwarty, garnce, aby były po wszyſtkim Państwie Naszym W. X. Lit: równey i jednakiey miary jako są w Mieście Naſzym ſtołecznym Wileńſkim tego wſzyſtkiego ciż takowi Urzędnicy Grodzcy przeſtrzegać i ſtanowić winni będą, á to wſzyſtko jako wyżey opisano, dzierżano i wykonywano być ma, pod tąż winą wzwyż mianowaną.

(a) Miary, korce, beczki, na Ratuſzu chowane być mają, 1550. Iż nie małe uciążanie. *fol:* 7. *Konſt:* 1565. *fol:* 94. *Tit:* Uſtawa na wagi.

Uſtawa na ſkłady i miary 1565. *fol:* 91. O miarach, garncach, Wileń: i Kowień: 1613. *fol:* 41.

Waga, łokieć, funt, po wſzyſtkiey Koronie *ad inſtar* Krakowſkiey ma być, *Konſt:* 1643. *fol:* 5 *Tit:* Kommiſſya. Także podług głównego Miaſta, w każdym Województwie ma być jedna miara, 1616. *fol:* 10. *Tit:* Korce, miara, uſtawa wagi, funt ma mieć 32. łoty, á ſkoycy 48. Kamień ma mieć 32. funty, Cetnar ma mieć pięć kamieni, *Konſt:* 1565. *fol:* 94. *Tit.* Uſtawa na wagi.

Wina nie mają być szynkowane bez uſtawy Urzędu Wojewodzego, 1581. *fol:* 373. *Tit:* O Przekupniach.

Wina Morawſkie, Francuſkie, Petersymeny, Małmazye, dla pomieſzania przy Węgierſkich Winach nie mają być ſtawiane, *ſub pœna* 100. *marc:* abo pod utratą wina, jesli ſta grzywien nie przenoſi, *Konſt:* 1531. *fol:* 374. *Tit:* O przekupniach.

Po wina Węgierſkie nikt *penitus* jeździć nie ma do Węgier, ale na ſkładach kupować, *Konſt:* 1578. *fol:* 336. *Tit:* O przekupniach, *Konſt:* 1626. *fol:* 10. *Tit:* O ſkładnym. *Konſt:* 1643. *fol:* 18. *Tit:* O wywożeniu.

Uſtawa, abo taxa *rerum exoticarum* na czterech mieyſcach ma być, *Moſchoviticarum & Livonicarum Lublini, Turcicarum & Valachicarum Leopoli, Ungaricarum & ex Sileſia Cracoviæ, & quæ ex mari Baltico per Pruſſiam & Pomeraniam advehuntur Posnaniæ,* Kommiſſarze na to naznaczeni, *Konſt:* 1633 *fol:* 35. *Tit: Pretia rerum.*

Miary i wagi, aby Urzędy Ziemſkie, Grodzkie i Mieyſkie Wileńſkie i Kowieńſkie, wymierzyły zlecono, tak aby beczka targowa cztery korce Krakowſkie bez deptania, trzęſienia, i wywodzenia wierzchow, i bez wſzelkich nadatków w ſobie miała, i aby kwarty, garnce, łokcie, funty jednakie były, co uczynić powinne pomienione Urzędy w Wilnie i w Kownie, i w innych Miaſtach Królewſkich ſądowych, naydaley do świątek przyſzłych, pod winą, tyſiąca grzywien na każdego z nich, *abſentia duorum aut trium non obſtante, Conſt: An:* 1613. *fol:* 41. *Tit:* O miarach w Miaſtach.

Takowe miary wymierzone, cechowane, i żelazem okowane, abo z miedzi urobione, jedne na Ratuſzu, á drugie w Grodzie zoſtawáć, i potrzebującym wydawane być mają. Co ſię ma rozumieć, i o innych wſzyſtkich Miaſteczkach Królewſkich, chociaż nie ſądowych, także Duchownych, i Szlacheckich, tak w W. X. Lit: jako w Ziemi Zmudzkiey, to jeſt aby przykładem Wilna i Kowna, takoweż miary wſzędzie jednakie zachowane były, pod winą w prawie pospolitym na ſtan Szlachecki opisaną, o którą przeſtępnego, abo niepoſłuſznego Szlachcica, albo Dzierżarwcę Królewſzczyzny, każdemu ukrzywdzonemu, do Urzędu Grodzkiego pozwać wolno będzie. *Ibid:*

Inſzą miarą, którąby nie przez pomienione Urzędy Deputowane, poſtanowiona była, żaden ſtan kupować, ani przedawać nie może, o co *forum* z Urzędem Mieyſkim, gdzieby w tym był niedbałym *poſt curiam Regis,* á z Mieſzczany, na Ratuſzu, *ad inſtantiam injuriati,* przy Urzędzie Grodzkim bez żadnych Dilacyi, według prawa goscinnego. *Ibid:*

Reaſſumowano tę Konſtytucyą *cum hac declaratione,* aby w Wilnie, Kownie, i w innym każdym każdego Województwa, i Powiatu Mieście głównym, *juxta mentem* pomienioney Konſtytucyi, miara była poſtanowiona, to jeſt, żeby beczka ſtrychowana, miała w ſobie garncy ſiedmdzieſiąt i dwa. W innych zaś Miaſtach i Miaſteczkach, gdzie ſię mnieyſze odprawują targi, taka ma być poſtanowiona miara, żeby proporcyą do beczki pomienioney miała, co Urzędy Mieyſkie, w Miaſtach Królewſkich głównych, każdego Województwa, i Powiatu, według teraźnieyſzey Konſtytucyi, powinne *exequi ſub pœnis* pomienioney Konſtytucyi. *An:* 1613. *ad inſtantiam cujusvis* na Seymikach Relacyinych bliſko przypadających *ſuccumbendis,* á Urzędy Grodzkie z pilnością tego, pod tąż winą, doglądać mają. O co ukrzywdzonym ludziom, ſtanu Mieyſkiego prawu Magdeburſkiemu podległym, w Magdeburgu i za Dworem, á ludziom ſtanu Szlacheckiego, w Trybunale W. X. Lit: w każdym terminie, gdzie ſtrona zechce, *forum* będzie. *Conſt: An:* 1677. *fol:* 18.

W W. X. Lit: we wſzyſtkich Miaſtach i Miaſteczkach, tak Królewſkich, jako i Duchownych, i Szlacheckich, w każdym Województwie, Korzec jednaki być powinien, podług korca głównego Miaſta każdego Województwa abo Ziemie, czego Urzędy Wojewodze i Starościne doglądać, & *in executionem* przywieść w pół-roku powinne, *ſub pœna ducentarum marcarum, ad cujusvis inſtantiam, in judicio Tribunalitio repetenda.* Też korce w Ratuſzach pomierne, i każdemu potrzebującemu dawane być mają. *Conſt: An:* 1631. *fol:* 39. *Tit* Porównanie korcow.

Konſtytucyą *An:* 1691. *fol:* 374. *Tit:* o Przekupniach *in toto reaſſumendo ſeriam* Urzędom Wojewodzym i Starościnym *contra falſificatores* trunkow nakazano *animadverſionem. Conſt: An:* 1690. *fol:* 16. *Tit:* O Przekupniach.

Reaſſumowano pomienioną, *An:* 1626. Konſtytucyą, deklarując, że każdy *cujuscunque ſtatûs, conditionis, & præeminentiæ,* na któregoby ſłuſzny o to dowod był, winą tyſiąca grzywien, i utraceniem wina, *non obſtantibus ullis libertatibus, ad inſtantiam inſtigatoris, ex delatione theſauri, in officio caſtrorum proximiore, ſine appellatione* ma być karany, którey peny jedna *medietas Delatoris,* á druga *judicio cedere* ma, á wina obwinionego w areſzcie tym czaſem zoſtawać mają. *Conſt: An:* 1643. *fol:* 18. *Tit:* O wywożeniu wina.

O tymże iż nikomu *cujuscunque ſit ſtatûs, & conditionis* tak ſtanu Duchownego, Szlacheckiego, jako i do Kupieckiego do Węgier, i innych Państw za granicę, po wina jeździć, albo posyłać nie wolno; ale oni ſami Cudzoziemcy na ſkłady prawami pozwolone, i od nich Cło albo ſkładne winne, według uchwały Seymow, *cum auctione* do Skarbu Rzeczypoſp: płacić mają. Aby jednak wino nie *fałſzowane,* i aby beczki według dawnego opiſu po sześćdzieſiąt garcy wynoſzące, ſkładane były; ſkarbowi attendentowie tego przeſtrzegać, i doglądać mają. A ktoby lubo jawnie, lubo na zmowie z Węgrami przeciw prawu temu poſtąpił, á Dokumentami ſłuſznemi dowiedzionoby mu to było, takowy każdy wina wywiezione traci, które ſkarbowi zabierać wolno, nie patrząc na żadne przywileje, Libertacye, abo Prerogatywy Szlacheckie, & nad to *pœnam duorum millium marcarum* popadać ma w Grodzie pobliżſzym, *ſine appellatione, ad*

inſtantiam cujusvis vindicandam, w czym ſkarb, albo Adminiſtrator ſkładnego, nikomu konniwencyi czynić, i pogotowiu pozwalać, *ſub iiſdem pœnis* nie powinien. *Lex perpetua Conſt: An: 1676 fol: 31 Tit:* O ſkładach winnych

Potym poſtanowiono, iż każdy szynkarz, którvby ważył ſię podſycać, albo jakimkolwiek ſpoſobem fałſzować *puritatem* wina, *pœna ducentarum marcarum, coram quovis officio (cuicunque jurisdictioni ſubſit)* karany być ma, z tymi zaś, którzy z nich sprawiedliwości nie czynią, *forum coram Officio Caſtrenſi ſine appellatione, ad inſtantiam cujusvis*, w tym jednak pozwany *ad evaſionem juratoriam* bliżſzy być ma, którey Konſtytucyi exekucya za rok od ogłoſzenia oney zacznie ſię, *Conſt: An: 1676. fol: 31. Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O mieſzczaniech, iż nie mają na targu wieśniakow grabić.

1 Też (a) uſtawujem, iż Mieſzczanie poddani naſi, jako Miaſt uprzywilejowanych, tak i Miaſteczek mnieyſzych Naſzych, także Kniascy, Pańscy, Szlacheccy, o długi swoje jakiekolwiek, w żadne inſze rzeczy nie mają wieśniaków naſzych, ani też duchownych i Swieckich, ani czyich, na targu (b) zapowiadać, grabić, ani tym sobie na nich sprawiedliwości dowodzić. Ale o te długi i o inſze krzywdy z tymi winowatemi u Panow ich, á z naſzymi poddanymi, u Urzędnikow naſzych będą powinni sprawiedliwości dochodzić.
2 §. A naſi Urzędnicy i Pańscy, mają im ſprawiedliwość czynić. A jeśliby kto pograbił, nie dowodząc ſobie prawa u sądu należącego, tedy ma dać Nam winy Hospodaru trzy rubli groszy, á ſtronie także trzy rubli groſzy, á grabież sowito nawiązać i ſzkodę także ſowito oprawić.

(a) W Koronie żaden Dzierżawca w dobrach Rp. targowego pod 100. grzyw: nie ma wybierać. Targowe od Szlach: podda: *1613 fol: 19.*

(b) Poddany nie ma być w mieście areſztowany, ani prawem mieyſkim ſzukany, pod winą ſześć grzyw: *Jan Albrycht: 1496.* H. P. 355.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

O ſługi i ludzie szlacheckie i czeladź domową, która do miaſta wchodzi

1 Uſtawujem, (a) którzyby ſłudzy ludzie Oyczyźni, abo czeladź *R. 3.*
własna domowa, Oyczyſta, Macierzyſta, abo niewolna, uciekſzy *A. 32. R. 12.*
od Xiążąt, Panow, abo od którego Szlachcica, i przyſzli do ſto- *A. 14.*
łecznego Miaſta Naſzego Wileńſkiego, abo do inſzych Miaſt Naszych
uprzywilejowanych, abo i nieuprzywilejowanych, także w Miaſtach Vide
Kniaſkich, Pańſkich, i Duchownych, w Ziemiach Państwa Naszego *R. 12. A. 12.*
W. X. Lit: iż tych ludzi i ſług mają Woytowie, Burmiſtrzowie, i Raycy *i 13.*
Naſzy z Miaſt Naſzych, wyſłuchawſzy ſłuſznego dowodu od Panów
ich czyi będą, abo za ich własnym przyznaniem wydawać, sądząc
ziemſkim prawem, kromia którzyby ſłudzy i ludzie oyczyzni, Szla-
checcy, przyſzedſzy do Miaſt Naſzych á przyjąwſzy prawo, w któ-
rym z Miaſt Naſzych, i oſiadłość mając, á zaſiedzi dzieſięć lat, tako-
wych ſług z Miaſt Nayſzych, Woytowie i Urzędnicy Naſi wydawać nie
mają, ale ſię ma okupić wedle ſtanu ſwego, szacunkiem tego Statutu,
za każdą głowę ile ich będzie. Tak też i Staroſtowie, Dzierżawcy, i
inni Urzędnicy Naſi, gdzie prawa Magdeburſkiego nie maſz na Urzę-
dziech Naſzych, tymże obyczajem na przeciw zbiegow takowych
2 zachować ſię mają. §. (b) A gdzieby ſię za appellacyą przed nami

to okazało, iż Woytowie, Burmistrzowie, i inni Urzędnicy Mieyscy: abo Starostowie, Dzierżawcy i Ciwunowie Nasi, takowych zbiegów za słusznym dowodem komu wydać niechcieli Takowy tedy Urząd z rozsądku i skazania Naszego, temu Panu czyich sług, ludzi, abo czeladzi wydać niechcieli, mają winę zapłacić dwadzieścia kop groszy, á one zbiegi przecię wydane być mają.

(a) Poddani zbiegli mają być wróceni, *Alex: w Radomiu* 1506. H. P. 357. 349, gdy Pan o nim wie, á nie upomina się do roku, już się go więcey upominać nie może, H. P. 348.

Sługi żaden bez listu wyświadczonego chować nie ma, 1578. O sługi *fol:* 334.

(b) O dochodzeniu zbiegow i poddanych Szlacheckich, *vide Const: An:*1638. *Tit:* Sposob dochodzenia zbiegów w Województwie Smoleń: *fol:* 23.

Vide Const: alteram Anni 1641. Titutulo. O czynieniu sprawiedliwości w Miastach W. X. L. z strony zbiegłych poddanych.

Z miast i ze wsi Król: chłopom pozwolono iść w dobra Smoleńskie dla osady, á Szlacheckim zabroniono, *Konst:* 1611. *fol:* 44. *Tit:* O zbiegi.

Szlachta o zbiegi przez sądy Mieyskie nie prawem Mieyskim ale Statutem ma być sądzona, po wydaniu zbiegow, aby tumultami nie odbijano, wina na sąd Mieyski założona tysiąc kop *forum z* Dworem, *Konst:* 1641. *fol:* 20. *Tit:* O czynieniu sprawiedl:

Dawność zasiedzenia w mieście *à suscepto jure civitatis* ma się komputować, *Konst: Ibid:* Nie Statutową ale w Konstytucyi taxą opisaną ma się skupować, *Konst: Ibid:*

Taxa *capitis plebejorum* postanowiona i podwyższona na sto grzywien, *Konst:* 1631. *fol:* 19 *Tit:* Taxa *capitis.*

Poddanych Szlacheckich Kaduki, Panom ich należą, *salvo jure propinquorum, Konst:* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O Kadukach.

Poddanego w Rusi preskrypcya rok i sześć Niedziel, á według Statutu Lit: lat dziesięć, *Kon: Ib:* W Inflanciech, trzy lata i trzy Miesiące, *Konst:* 1607. *fol:* 843. §. A preskrypcya.

O poddane zbiegłe z Litwy, do Korony Obywatelom W. X. L. *forum* na Trybunale Koronnym, *in quolibet termino, & regestro,* naznaczono, gdzie każdy *inculpatus peremptorie,* żadnemi exempcyami nie zasłaniając się, powinien *comparere,* i usprawiedliwić się. *Const: An:* 1659. *fol:* 13. *Tit: forum* o poddane.

Potym, gdy ten proces długi się być zdał; postanowiono, aby dekreta *sine beneficio aresti, rejecti, conservati, sub publicatione exnunc bannitionis* ferowane były, *Const: An:* 1661 *fol:* 12. *Tit:* O zbiegłych podanych.

O poddanych zbiegłych z dobr tak Królewskich, jako też duchownych, i świeckich, w Woiewództwach, Wołyńskim i Bełskim, proces obrócono urzędem Grodzkim *banniendi* szlachcica, po otrzymaniu zysku na pierwszych Roczkach, *& post denegatam executionem, in secundo termino* daiąc *potestatem.* A taxę do tysiąca grzywien, *ratione extraditionis subditi,* podniesiono. Tego deklaruiąc, aby takowe sprawy *absq: ullis dilationibus & appellationibus* sądzone były. *Ibid: fol:* 13. W. X. Lit: przyięło tę Kontytucyą, *cum hac declaratione* aby grody W. X. Lit: takowe sprawy *sine ullis dilationibus, sub privatione officii* sądziły, i Kancellarye W. X. Lit: za takiemi W. X. Lit: dekretami Grodzkiemi bannicye wydawały. *Ibid:*

Reassumowano potym tę Konstytucyą W. X. Lit: *cum hac declaratione,* że Grody sądzić maią takowe sprawy *sine appellationibus, Const: An:* 1667. *fol:* 79.

Proces zbiegłych chłopow między obywatelami Ziemie Halickiey, i powiatami jey, także Ziem Lwowskiey, i Chełmskiey, skrocony, takim sposobem, aby *abhinc* na Rokach Ziemskich *in primo termino peremptorio, semotis dilationibus, deliberationibus & moris* chłopa każdego, *sub taxa mille floren: Polonicalium, coram officio Castrensi, Haliciensi aut Treboulien: juxta districtum proprium præcise, in quatuor septimanis, ad instantiam incolæ terræ Halicien: judicium terrestre* wydawać nakazywało. A jeśliby się strona brała na przysięgę, *judicium juxta præscriptum legum* onę *deferet,* i termin jey wykonania, nie na rokach ziemskich, ale w kwerelach bliższych Powiatu swego naznaczy: na którym jeżeliby strona *judicato non pareret,* ma popadać na pierwszych kwerelach *instantaneam extraditionem subditi, albo solutionem taxæ mille floren: pro quolibet subdito, sub pæna bannitionis exnunc decernenda, & in proximioribus terminis querel: publicanda,* Gdyby też kto o zbiegłego poddanego dał się wzdać w Ziemstwie *in contumaciam;* tedy takowa ma być kondemnata: *lucrum extraditionis subditi profugi, vel subditorum profugorum, sub taxa pro quolibet subdito mille floren: Polon: ab actu præsenti in quatuor septimanis, coram officio Castren: Treboulien: pro subdito vel subditis inibidem solvenda decernitur, additur, & remittitur.* A na kwerelach po takowey kondemnacie, *præmissa denegata intromissione* ma stawać kondemnata: *decernitur extraditio subditi idq in instanti cum taxa mille floren: Polon: decreto terrestri evicta sub pæna bannitionis, quæ in defectu extraditionis subditi & taxæ evictæ non solutæ iam exnunc decernitur. & publicandæ terminus in proximis querelis peremptorius conservatur,* w którym processie, podług Statutu i praw starych, *in nullo termino* appellacyey *sub pæna mille marcarum, in judicio Tribunalitio vindicanda,* sąd ziemski i grodzki niebędzie dopuszczał: exekucyą *de convictis, & bannitis, ratione profugorum,* Starostowie, urzędy Grodzkie, i ziemskie, w swoich Powiatach bez dekretow Trybunalskich *post obtentam bannitionem in decursu sex septimanarum etiam admota nobilitate, & copiis quibusvis, si opus fuerit, sub pæna mille marcarum, in officio proximiori vindicanda, ad officiosam requisitionem partis jure vincentis,* czynić be-

dą powinni. A żeby kto z pozwanych *per ignorantiam* w sprawie swey nie upadł, dozwolono każdemu *jure pro cassanda bannitione*, gdzie jest otrzymana relacya, *in decursu quatuor septimanarum* zapisawszy i approbowawszy ią *personaliter, ad hoc idem officium Castrense agere, cujus officii judicato, in instanti*, nie odchodząc, od sądu *actor cassandæ parebit, sub succubitione duplicis taxæ suprascriptæ, pro quolibet subdito solvendæ sub pœna bannitionis ibidem decernenda, & publicanda.* Starostowie zaś i urzędy Grodzkie, *processum terrestrem in vicinioribus officiis* o zbiegłe chłopy sprawiać się powinni będą, to jest Haliccy w Trębowli, a Trębowelscy w Haliczu. A jeśliby *in termino executionis* prawne, i z prawa jawne *a convicto, sistendæ executioni* zachodziły obrony: tedy urząd na Trybunał Koronny Lubelski, uważywszy prawną obronę *partis convictæ, inter causas conservatas officii, amputato beneficio aresti*, uczyni remissę, tak aby bez zwłoki, *ex simplici regestro inter se experiri* mogły. A gdy się *convictus in illo termino* nie odezwie, już mu więcey *beneficia juris sufragari* nie maią, i *executio fortis* z osoby i dóbr jego ma być przyznana nie odwłócznie *modo præmisso, Const: 1667 fol: 16. Tit:* Skrócenie processu.

Według tegoż prawa Xiąże J. M. Kurlandski, i Szlachta tameczna, poddanych swych, do W. X. L: i Xięstwa Zmudzkiego, i Powiatu Bracławskiego zbiegłych, w sądach Litewskich Zmudzkich, Bracławskich, dochodzić mogą, jako wzaiemnie i obywatelow W. X. Lit: i Xięstwa Zmudzkiego, i Powiatu Bracławskiego, podobne krzywdy, w sądach Księstwa Kurlandskiego, windykowane i popierane z nieodwłóczną exekucyą być maią. *Const: An: 1676. fol. 15.*

Znowu o zbiegłych poddanych postanowiono aby każdy, *citatus ab actore* w tymże Powiecie, z którego poddany będzie wyprowadzony, albo zbiegły, *sine ullis dilationibus* na Roczkach stanął, *directe* sprawił się, zbiega takiego przed tymże urzędem stawił, *& in instanti* nie zchodząc z urzędu i sądu, ze wszystkim jako zbiegł, *parti actoreæ* oddał, i za szkody wszystkie *ex hac occasione* poniesione zapłacił. *Alias super contumacem* za pierwszym dekretem, bannicye wydane, *& pœna in volumine legum*, tak Korony, jako i W. X. Lit: *circumscriptæ*, wskazane być maią. Urząd też Grodzki, nie ma żadnych *citato* pozwalać dylacyi, *sub privatione officii.* A tą Konstytucya ma się ściągać, tak na dawne, teraźnieysze, jako i na przyszłe czasy, i okazye. A któryby poddany z nowo osiadłych, miał zasiedzieć dawność ziemską, pod którym Panem, i byłoby mu to czasu prawa dowiedziono, a po zasiedzeniu dawności ziemskiey, chciał do kogo innego z sąsiadow wyniść, i pod nim wziąć osiadłość, tedy ten Pan, pod którym był pierwey osiadł, wolen, i może onego odyskać, jako swego własnego zasiedziałego poddanego, pod tąż winą na sprzeciwnego w Artykułach Statutowych, i Konstytucyach wyżey wyrażonych, *excepto* wieczystego Pana, któremu *salvum jus* do odyskania *in toto manebit. Const: 1685. fol: 7. Tit: Reassumptio* prawa o zbiegłych poddanych.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

Kniehin, Pań, Wdow, Xiężen, Panien, dziewek, nie mamy ni zakogo gwałtem dawać.

1 Też (a) obiecuiem i przyrzekamy. Iż Kniehin, Pań, Wdow, Księ- R. 3 A. 2.
żen, Panien, Dziewek, Slachcianek, i wszelakiego innego sta- R. 11
nu rodzaiu białogłowskiego, jako ludzi wolnych, pod wolnym A 13. R. 5.
panowaniem naszym Hospodarskim w tym Państwie naszym W. X. Al. 8.
Lit: mieszkaiących, przy wolnościach ich zachować mamy. A gwałtem ni zakogo nie mamy dawać bez woley ich. (b) Ale każdey z nich z poradą przyiacioł ich, za kogo chcą za tego w małżeństwo, wolno będzie poyść i oddawać się. § Tak też Panowie Rada, Księ-
2 żęta i Panięta chorągiewni, Panowie i Szlachta, którzy na imionach swoich Szlachtę maią, po temuż przeciw białymgłowom Szlachciankom zachować się powinni będą. A to się ma rozumieć o osobach a nie o imionach Pańskich leżących. A o rzeczach ruchomych wedle Artykułu trzydziestego wyżey opisanego tego rozdziału, takowe osoby maią być zachowane.

(a) Panna maiąc opiekuna, któryby jey czas chytrze zwłoczył, za mąż może iść z poradą przyjaciół, *Wład: Jag: 1423. H. P. 476.*

(b) Opiekunom i Rodzicom dochodzenie nie dorosłych Panien gwałtem wziętych ma służyć *juxta Const: de eliberatione captivorum, Const: 1607. fol: 848: Tit: de raptu:* A ta *Const: extat 1588. fol: 462. Tit:* O poimaniu.

ARTYKUŁ XL. 40.

Ociec i Matka dzieciom za żywota swego z musu nie powinni imion postępować, kromia tego coby sami chcieli po swey dobrey woli.

R. 7. A. 1. R. 6. A. 2. Ustawuiem też, iż Ociec dzieciom za żywota swego nie powinien z musu imienia żadnego postępować, niżli po dobrey woli swey, co będzie wola jego. Ale co się dotycze imion macierzystych, nie będzieli on na to mieć słusznego prawa i opisu od żony swey, a ich Matki, powinien to synowi dorosłemu i dziewce za mąż ią wydawszy postąpić. A wszakże z tego żadney liczby synowi i dziewce czynić nie będzie powinien. Także i Matka, ktòra będzie imiona swe oyczyste abo macierzyste mieć, po temuż i kupne abo od męża swego zapisane, z musu nie powinna za żywota swego dzieciom postępować, ale co będzie dobra wola jey to może postąpić.

ARTYKUŁ XLI. 41

Wszystkim stanom narodu Szlacheckiego wolno imionami swemi jako chcąc szafować.

R. 3. A. 2. i 40. Też ustawuiem, iż wszystkim stanom Szlacheckiego narodu, jako ludziom wolnym, wolno jest i będzie, imionami swemi oyczystemi, macierzystemi, także i wysłużonemi na Nas Hospodaru, i jakimżekolwiek obyczaiem i sposobem nabytemi, wiecznością szafować, wedle potrzeby, woley i upodobania swego, oddać, przedać, darować, zamienić, i na Kościoł zapisać, i w długu, i w summach zawieść i zastawić. Wszakże według tego jako o tym szerzey w rozdziale siódmym o zapisiech jest opisano.

(a) Dobra ziemskie dziedziczne, na których jest *servitium bellicum* od stanu Szlacheckiego żadnym pretextem nie maią być alienowene. *Const*: *1631*. *fol*: *3*. *Tit*: O Dobrach ziemskich, i *Const*: *1635*. *fol*: *8*. *Tit*: O dobrach.

Urzędy wszelakie zapisow na to przyimować nie maią *sub amissione officii*, Pieczętarze na Seymie o to się sprawić powinni. *Ibid*: *Const*:

Alienacya dobr Szlacheckich pozwolona podług prawa statutowego, *Roz*: *7*. *Art*: *1*.

ARTYKUŁ XLII. 42.

O Wolności Szlachcie, imiona leżące i inne maiętności swe, Nam Hospodaru zapisować.

R. 7. A. 1. Też (a) ktoby chciał co nam Hospodaru zapisać, tak imion leżących, jako i innych maiętności, tedy to wolno będzie każdemu listy, zapisy swemi własnymi i zeznaniem swym oczywistym, tak przed sądem ziemskim i Zamkowym, jako też i do ksiąg naszych Kancellaryiskich, zeznanie czyniąc, wedle prawa zapisować. (b) Potemuż i chorym ludziom wolno będzie nam Hospodaru zapisować testamenty swoimi wedle prawa uczynionemi, maiętności swoie leżące i ruchome, zwłaszcza te, które ten Statut testamentami opisować dopuszcza.

(a) Dobra, które do stołu przypadną K. J. M. wedle woley swey ludziom tak Polskiego ia-

ko i Lit; narodu rozdawać ma, 1569. Przywiley o Uniey *fol;* 176. Opatruiemy,

(b) Szlachcicowi wolno z dobr swoich dziedzicznych Krolowi opisać. *Const:* 1631. *fol:* 5. *Tit:* o dobrach ziemskich dziedzicznych *sub fine.*

Krol *donata sibi & inscripta* ma na Seymie dochodzić, *Const:* 1562. *fol:* 25. *Tit:* O karanie Ale *bona litigiosa* przyimować nie ma, *Const:* 1565. *fol:* 90. *Tit:* Rzeczy zapisane.

Donata & inscripta, indigenis nobilibus rozdawać powinien, *Const:* 1631. *ut supra.*

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Kto czego za Krola Kazimierza, Alexandra, i za Krola Jego Mości Zygmunta, i wtorego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu, ten to wiecznie ma dzierżeć.

Chcemy (a) też mieć i ustawuiem, aby wszyscy poddani nasi, *Patrz A. 2. R. tegoż*
1 jako duchowni tak i świeccy, Xiążęta, Panowie, i wszystka szlachta, którzy imiona swoie oyczyste, wysłużone, kupne, i jakimkolwiek obyczaiem nabyte, za przodkow naszych sławney pamięci Ich Mości Krolow Polskich i Wielk: Xiążąt Lit: także i za naszego szczęśliwego Panowania spokoynie dzierżeli, ci maią takowe imiona wiecznie i spokoynie od tych czasow, i na potomne czasy dzierżeć i używać, oni sami i potomki ich, by dobrze i listow żadnych na to nie mieli, jako wyżey w tymże rozdziale w artykule wtórym jest o tym szerzey napisano.

(a) Ktoby z przodkow swych dobra bez listow, a chociaż i za listy trzymał, te według Statutu Lit: wiecznie używać ma, 1569. Opatruiemy też *fol:* 176 *Const:* 1587 *fol:* 446.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.

Też ustawuiem, komubychmy my Hospodar imienie abo ludzie, *R. 1.*
1 i ziemię komu dali, a ktoby inszy po tey daninie naszey u nie- *A. 32. i 33.*
go to imienie odjął, tedy ten u kogo odjął, może tego docho- *R. 4.*
dzić i prawem pozyskiwać, niżli więcey szukać nie może, jedno *A. 91. R. 7.*
jako jemu dano, i tak na nas Hospodara to trzymano, tylko by *A. 10.*
dawności ziemskiey nie omieszkał.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Coby komu przez list dano, abo uproszono, a onby tego nie używał i w milczeniu był przez dawność ziemską dziesięć lat, ktoby też w cudzey ziemi był.

Też (a) ustawuiem, jeśliby co komu dano, abo przedano, chociayby zapisem słusznym, bądź też i przed nami Hospodarem,
1. abo przed sądem ziemskim objawiono. A onby co komu dano, przedano, abo zapisano, w dzierżeniu, i w używaniu przez dziesięć lat nie był, i o to się urzędownie nie upominał, takowy po wyściu lat dziesięciu, już tego dochodzić nie może, ale dzierżący to wiecznie ma mieć. Wszakże ten kto się upomina, ma się tego upominać przez listy nasze Hospodarskie i ziemskie upominalne, i pozwy przypozywaiąc go ku prawu, i stanowiąc się za pozwy. A ktoby listy u-
2. pominalue abo pozwy wziąwszy u siebie dzierżał, strony ku prawu

nie przypozwał, i liſtow upominalnych urzędownie nie dawał, tako-
we upominanie, za upominanie u prawa nie ma być przyimowano.
§ (b) Lecz jeśliby było co zapiſano dzieciom lat doroſłych nie ma- 3
iącym, tedy w młodości lat ich, dawność ziemſka nie ſzkodzi, cho-
ciayby tego w dzierżeniu i w pożywaniu nie byli, i nie przypomina-
li ſię, tylkoby dorożſzy lat dawności ziemſkiey nie omieſzkali. §
Tak też, jeśliby kto w cudzey ziemi był, tedy i temu także dawność
ziemſka nie ſzkodzi, jednoby z cudzey ziemie przyiachawſzy da-
wności ziemſkiey dzieſiąciu lat nie omieſzkał.

(a) W Koronie ktoby przywileiu K. J. M. do trzech lat i trzech mieſięcy nie używał, traci on, *Kaz. w Wiślicy 1368. H. P. fol: 530*
(b) Dawność przeciwko dzieciom lat nie maiącym nie idzie, *1588. De Minorennibus fol:466.*

ARTYKUŁ XLVI. 46.

My Hoſpodar ślubuiem jednaką ſprawiedliwość czynić wſzyſtkim, a przeſądu My i Panowie Rady naſze brać nie maią, i o tymże o poczciwość My ſami Hoſpodar ſądzić mamy.

Obiecuiem też z łaſki, z dobroci i miłości naſzey Hoſpodarſkiey
ku poddanym naſzym, i wſzyſtkiemu Rycerſtwu W. X. Lit: pod 1
ſumnieniem naſzym. Iż My Hoſpodar i panowie Rada naſza,
mamy każdego ſtanu wſzyſtkim zarówno ſprawiedliwość czynić
bez odwłòki, a od prawa nic nie mamy przeſądow brać, także i Pa-
nowie Rada naſza przeſądow brać nie maią, ani mamy też ſtać i
życzliwością być jedney ſtronie, ale proſto każdemu ſprawiedliwość
dawać i czynić będziem powinni: tak też i panowie Rada naſza pod
R. 1. przyſięgą ktòrą do rady uczynili ſprawiedliwość czynić będą powin-
A. 2. ni. (a) Aco ſię dotycze takich rzeczy, o co poczciwość odſądzona
R. 3. bywa. § Kromia tych artykułow ſądowi zamkowemu należących
A. 11. R. 4. w tym Statucie niżey mienionych, o to żaden z Panow Rad, ani ſąd
A. 3. zamkowy, ani też ſąd ziemſki powiatowy nie ma ſądzić, tylko My ſa- 2
mi Hoſpodar z poradą Rad naſzych na Seymie walnym, obyczaiem
w tym Statucie opiſanym ſądzić będziem.

(a) Seymowemu ſądowi należy komu idzie o cześć. *Conſt: 1589. Tit:* co ſądzić maią. Seymowe zaś ſprawy, bez ſeymu nie maią być odprawowane *ſub nullitate. Conſt: 1588. fol: 457. Tit:* O nieſtanowieniu.
Seymowe zaś sprawy i deliberacye, trzeciego dnia maią być expedyowane z regeſtru *1607. fol: 834. Tit:* O ſądach.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O tych ktòrzy jadąc w drogę na polach ſię ſtanowią a w zbożu ſzkodę czynią.

R. 1. Uſtawuiem, (a) ktoby jadąc drogą brał, abo żął żyto i inſze zbo- 1
A. 35. R. 2. że abo wypaſtwił i wydeptał końmi, a za iſpaſz pograbić ſię nie
A. 27. dał, takowy będzie winien ſtronie żałobliwey trzy ruble gro-
R. 5. A. 29 ſzy zapłacić, a ſzkody co ludzie ſtronni na iſpaſzy oſzacuią, także
płacić i oprawować ma ſowito. § (b) Tak też ktoby na czyiey
dziedzinie krom pozwolenia jego ku ſzkodzie myśliſtwa używał 2
poluiąc, żyto i jarzyny końmi podeptał, takowy za okupowaniem

ſzkody, za uznaniem przez woźnego, abo przez trzech ſzlachcicow
wiary godnych, powinien będzie za przypozwaniem do ſądu ziemſkie-
go myśliwiec zapłacić ukrzywdzonemu winy trzy kopy groſzy i ſzko-
dę, na czym będzie dowod uczynion. A to ſię ma rozumieć o my-
śliwcach, jako o ſamych paniech, tak i o ſługach Pańſkich, ktòrzy
3 bez Panow poluią. § A toż ſię ma rozumieć, tak na zjeżdżiech ſą-
dow głòwnych, na ſeymikach, i na każdym ziezdzie, aby nikt niko-
mu ſzkody nie czynił.

(a) Bydłem abo większym dobytkiem cudze ſieyby nie maią być paſzone, inaczey ſzkodę zapłaci z winą pieniężną, *Każ: Wielki 1368. H. P. 536. 537.*

(b) Zaiące na cudzym gruncie niż z pola zbiorą ſzczwane być nie maią, pod winą trzech grzyw: *Władyſław; Jagieł: w Krak: 1423. H. P. 541.*

ARTYKUŁ XLVIII. 48.

O wywożenie przypraw woiennych i wſzelakiego żelaza do ziemie nieprzyjacielſkiey:

Uſtawuiem, (a) i wiecznymi czaſy to mieć chcemy, przeſtrze-
gaiąc tego, aby ze wſzyſtkich ziem Państwa naſzego W. X. Lit:
jako Zydowie, Tatarowie, Kupcy, tak i wſzyſcy poddani naſi ktò-
1. regokolwiek ſtanu, jawnie i taiemnie wſzelakich broni, żelaza, ruſz-
nic, kos, nożow, ſtrzał, i wſzelakiego innego narzędu woiennego nie
wypuſzczali, i poſłom nie przedawali, z czegoby ſię nieprzyjaciel
ſilić mògł. A ktoby ſię tego śmiał ważyć, i nad to roſkazanie i uſtawę
naſzę, ten niczym innym, jedno gardłem karan być ma, a towary
i wſzyſtka maiętność iego ma być do ſkarbu naſzego wzięta. A te-
go z pilnością na wſzyſtkich zamkach ukrainnych Staroſtowie i
wſzyſcy urzędnicy naſi poſtrzegać maią. A to ſię rozumieć ma w po-
koiu i pod niepokoiem.

(a) Saletra, nie ma być wywożona z korony, *ſub amiſſione & pœna* 500. *mar: forum* Trybunał, i na Inſtygatora gdyby popierał, *eadem Conſt: 1620. fol: 22. Tit:* O ſaletrze.

Reaſſumitur, o ſaletrze i prochach *Conſt: 1626. fol: 1. Tit:* Saletra.

Saletry i ſiarki za granice wywozić ſię nie godzi z W. X. Lit; mimo pozwolenie Generała Artylleryey tegoż Kſięſtwa, *ſub pœnis.* o nie wywożeniu ſaletr w prawie *ſancitis Conſt: An: 1652. fol: Tit: 26.* O wywożeniu ſaletr.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O domiech Szlacheckich w mieście Wileńſkim, i w inſzych miaſtach naſzych Hoſpodarſkich.

Uſtawuiem, aby w takich domiech, ktòre Panowie Rada naſza, i
1. inne ſtany narodu Szlacheckiego w mieście naſzym ſtołecznym
Wileńſkim, i w inſzych miaſtach naſzych nie pod przyſądem
mieyſkim, ale pod prawem i wolnością Szlachecką dzierżą, nikt
ſwowolnie bez przyzwolenia ich ſamych goſpodami ſię nie ſtano-
wił pod zapłaceniem im gwałtu dwadzieścia kop groſzy, i wſzy-
ſtkich ſzkod, ktòreby ſię w tym domu ſtały. Po temuż i ſtanowni-
czy naſi, i Marſzałkowie naſi W. X. Lit: ziemſcy i dworni pod Sey-
2. mem, ani pod jakim innym czaſem, goſpod nikomu w nich nazna-
czać i zapiſować nie maią. § (a) Pozwow też w takich domiech
Szlacheckich, o krzywdy inſze, ktòreby ſię gdzie indziey na ſtronie

ſtały, nikt ni na kogo pokładać nie ma, chyba żeby inſzey oſiadłości ziemſkiey, okrom tego domu, ten nigdziey nie miał, abo żeby z tego domu ſam Pan krzywdę komu uczynił, także gdzieby ſzło o ſam ten dom wſzyſtek, abo o część jego, za takiemi przyczynami, i w takich rzeczach pozwy ziemſkie i Grodzkie, według porządku tego Statutu mogą być na takich domiech pokładane na Roki ſłuſzne ziemſkie. § A od goſpodarzow, abo od podwornikow, ktòrzy w takich domiech mieſzkaią, jeśliby ſię komu krzywda w czym działa, tedy z nich ſami Panowie domowi przy bytności ſwey, ſprawiedliwość ukrzywdzonym bez pozwu nieodwłoczną czynić maią. A w niebytności ich ſamych, tedy urząd naſz Grodzki takich podwòrnikow ich ſądzić i ſprawować ma.

(a) *Conſt*: 1550 Aby Szlachta tym ſnadnieyſze obyście mieć mogła, pozwalamy im tego, aby im było w mieściech place, domy, ſzpichlerze, wolno kupować, a to aby im broniono nie było, jedno, tak, aby jurysdykcyey mieyſkiey ſię nie zbraniali, a wſzyſtkie powinności i obowiąſki mieyſkie z onych placow i domow podeymowali. *Conſt*: 1611. *Tit*: O ludziach loznych przy mieście &c.

Wſzyſcy, którzy maią *ſub Juriſdictione Civili* dobra, *æquali modo cum Civibus onera & Jurisdictionem* ponoſić *reſpectu fundi* powinni.

Domy, place, ſpichlerze, wolno Szlachcie w mieście kupować, iedno aby Jurysdykcyey mieyſkiey ſię nie zbraniali, i wſzyſtkie powinności mieſkie i obowiąſki podeymowali. *Anno* 155. Aby Szlachta *fol*: 6.

ARTYKUŁ L. 50.

O odmianach, grunty naſzymi z grunty ſzlacheckiemi.

R. 4: A. 84. Iż też w zwyczaiu było w tym Pańſtwie naſzym W. X. Lit: że zamiany dawane gruntami ſtołu naſzemu należącemi, za dobra grunty ſzlacheckie: od przodkow naſzych i od nas Hoſpodara, a czaſem od Rewizorow w czym niegdy ubliżenie bywało dobrom ſtołu naſzego, a niegdy też i ſzlachcicowi równa i zupełna odmiana nie doſzła, co w porządek ſłuſzny przywodząc, tak wprzod poſtanawiamy. (a) Iż gdzieby przyſzła potrzeba odmianę dawać naſzymi gruntami za ſzlacheckie, tedy nie pierwey będą brane dobra ſzlacheckie w zamianę, aż wyślemy Kommiſſarzow, ktòrzyby z dobrym uważeniem ſzerokości i pożytkow, gruntow, tak z ſtrony naſzey, jako z ſtrony ſzlacheckiey odmianę dawali, ſtrzegąc w tym wedle wiary i ſumnienia ſwego, aby ſię nie ubliżyło niwczym, iako dobrom ſtołu naſzemu należącym, także i ſzlacheckim. § A Kommiſſarze na to z ſtrony naſzey, Podſkarbi ziemſki abo dworny i Staroſta, w czyiey ſię dzierżawie toczyć będzie. A jeśliby Panowie Podſkarbiowie ſami wyiachać nie mogli, tedy kogo innego na ich mieyſce z ſtrony naſzey mamy wyſłać, a ſzlachcicowi z ſtrony ſwey, także dwu oſob Kommiſſarzow wywieść wolno będzie, a gdy już przez takowe Kommiſſarze zamiana i ograniczenie doydzie, my Hoſpodar takową zamianę powinni liſtem naſzym utwierdzić.

1.

2.

(a) *Vide Conſt*: 1598. *fol*: 682. *Tit*: Warunek Kommiſſyi granicznych.

Frymarki które ſię ſtały z ſzkodą Rzeczypoſpolitey maią ſię cofnąć, co Rewizorowie uznawać maią, *Conſt*: 1562. *fol*: 19. *Tit*: o Frymarkach, 1563. *fol*: 41. *Tit*: Frymarki.

Frymarki na Seymie ſądzone, przy mocy zoſtawać maią, a nie rewidowane, Kommiſſarze rewidować maią, *Conſt*: 1566. *fol*: 124. *Tit*: Rewizya.

Frymarki na Seymach *ad An*: 1596. approbowane *in robore* maią zoſtać, *Conſt*: 1598. *fol*: 692. *Tit*: o Frymarkach.

Frymarki bez rewizyi i konſenſu Seymowego na potym nie maią być ſtawione, *Conſt: 1562. fol: 19.* § A na potym.

Frymarki w W. X. Lit: ſam Król ma ſądzić, to jeſt, jeśliby kto chciał dóbr zafrymarczonych dochodzić, *Conſt: 1531. fol: 531. Tit:* Kauzy Frymarkowe.

ARTYKUŁ LI. 51.

O monopolii, to jeſt, nie dawania jedney oſobie w arendę, i zawiedanie pożytkow wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey należących.

Jż (a) jeſt obwarowano w Artykulech poprzyſiężenia naſzego, a- R. 3. M. 16
by monopolia nie była, przeto ten Artykuł ſłowo od ſłowa jeſt R. 1.
1. wpiſán, i tak ſię w ſobie ma. Oſobliwie to waruiem, iż podat- A 14.
kow ani poborow ani żadnych na imionach naſzych Królewſkich i Rad duchownych i świeckich, także ceł nowych na miaſtach naſzych w Polſzcze i w Litwie, i we wſzyſtkich ziemiach Páńſtwa naſzego, ſkładać i poſtanawiać nie mamy, bez zezwolenia wſzyſtkich ſtanow na Seymie walnym. Ani też Monopolią rzeczy tych, które z Páńſtw naſzych tak Polſkich jako Litewſkich pochodzą, uſtanawiać dopuścić nie mamy. (b) A ktoby ſię ważył nad to poſtanowienie liſty naſze z Kancellaryey naſzey odzierżeć, ten ma być winą karan do ſkarbu naſzego ziemſkiego ſtem kop groſzy, a przecię takie liſty naſze, żadney mocy mieć nie maią, a ta oſoba tym władać nie będzie.

(a) Podatkow ani-Poborow żadnych na imiona naſze Królew: i Rad duchownych, także ceł w Polſzcze i w Litwie ſtanowić nie mamy, ani Monopoliey 1567. Cła *fol:* 131. Towary tamże.

Monopolia nie ma Król dopuścić uſtawiać. *Conſt: 1576. fol: 256.* § Oſobliwie.

Monopolia win i małmazyey cudzoziemcy czynić nie maią *ſub amiſſione, Conſt: 1593. fol: 646. Tit:* Składy winne.

(b) *Literæ confirmat:* przy wſi Kamion, 1573. Oſobliwie to waruiemy, *fol: 256. 1576.* Oſobliwie to waruiemy, *fol: 278.*

Gdy przeſzłych Seymow Konſtytucye, o kwarcie *ad effectum* przyiść nie mogły, *pro perpetua lege* potym poſtanowiono, aby wſzyſcy Staroſtowie i Tenutarij dobr Królewſkich, pewną kwotę z ſwoiey właſney intraty *ad proportionem* jednego podymnego *in An: 1667.* zaprzyſiężonego do ſkarbu W. X. Lit: *quot annis,* w dzień S. Jana Chrzciciela, wnoſili: któremu terminowi ſkarb *attendere,* i przez Niedziel cztery ten podatek *excipere* powinien będzie: a ktoby, *intra præfixum tempus* nie oddał, i prawu temu doſyć nie uczynił, *privationi* Staroſtwa *ſubiacebit.* o co *forum* w Trybunale ſkarbowym, albo za niedoyściem Trybunału tego, na Seymie, *ad inſtantiam Inſtigatoris* z delaty ſkarbowey. Którego prawa *executio ab An:* 1673. na teraźnieyſzym Trybunale ſkarbowym ma *extendi,* i już za przeſzłe lata tym ſpoſobem ſkarb od wſzyſtkich poſſeſſorow dobr w W. X. Lit: ten podatek przyimować, i *in futurum* tymże porządkiem, ten prowent na artyleryą ma być wydany, którzy zaś kwity *ante produxerunt,* i na przyſzłym Trybunale ſkarbowym, *producent;* według kwitow ſymple *nomine donativi* płacić powinni będą, i już *de hoc genere* podatku na artyleryą, nie ma być na przyſzłych Seymach, żadney diskwizicyey. A do tego podatku Ekonomie i leśnictwa *ad menſam Regiam* należące z dożywotnikami należeć nie maią, ani do hybern A *ex Tenutariis* żaden w woyſkach zoſtaiący tego podatku, w zaſługach, ſobie potrącać nie ma *sub amiſſione* dzierżawy. O co *forum* w Trybunale ſkarbowym, i Kommiſſyey *tanquam cum Retentoribus Conſt: An: 1677. fol: 11. Tit:* Warunek i czas wnieſienia.

O tymże, a któryby *ex donatariis,* ani winnego podatku kwarty, lub *in termino* S Jana, lub podczas ſkarbowego Trybunału nie wnioſł, ani wyrachował, ten *pænæ privationis bonorum,* według Konſtytucyey *An: 1677. ſuccumbet,* które *benę meritis* po ſprzeciwnych rozdawane być maią: a przywileie, na nie, Królewſkie wzruſzone nie będą. *Conſt: An: 1678. fol: 3.*

Reaſſumowano *ſuperiores Annorum 1677. & 1678. Conſtitutiones cum pænis Conſt: An: 1683. fol: 10. Tit:* Quarta ſimpla.

ROZDZIAŁ CZWARTY
O SĘDZIACH y O SĄDZIECH.

ARTYKUŁ I. I.

O wolnym obieraniu Urzędu Ziemſkiego, Sędziego, Podſędka, i Piſarza, w każdey Ziemi i Powiecie.

CO (a) przodek naſz ſławney pamięci Krôl Jego Mość i Wielkie Xiąże Litewſkie Zygmunt Auguſt, wydaiąc ku używaniu obywatelom tego Państwa Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego ten Statut, prawa poſpolitego ziemſkiego, przez nichże ſamych, z ſtarego ich Statutu, i z inſzych rôżnych praw Chrześciańſkich poprawiony, między inſzemi wolnościami, ſwobodami i porządkami w nim opiſanymi, jeſzcze ku rozſzerzeniu więkſzey wolności i oſiągnieniu prętſzey ſprawiedliwości, raczył im za ſpolną na to wſzyſtkich ſtanow zgodą i przyzwoleniem, jako wiernym poddanym ſwoim, i ludziom zdawna wolnym, zacnym, i uczciwym, tego użyczyć i pozwolić, aby dla ſzafunku i odprawowania ſprawiedliwości ludzkiey, na mieyſce Hoſpodarſkie, ſędzie ziemſkie, to jeſt, Sędzia, Podſędek, i Piſarz w każdey ziemi i Powiecie wedle rozgraniczenia, rozpiſania, i porządku około tego uczynionego byli wolnie obierani, ktôrzyby wſzelakie ſprawy temu ſądowi ziemſkiemu przyſłuchaiące odprawowali, jako to im przywileiami Jego K. M. w Bielſku i w Wilnie na ten ſtatut wydanemi doſtatecznie jeſt obwarowano i utwierdzono, i wtym ſtatucie opiſano, gdzież i my Stefan Bożą miłością Krôl Polſki W.X. Lit: przychodząc na Panowanie tego W.X. Lit: pod tym to Statutem, i w tymże pomienionym porządku ſądow, obywatelow tuteyſzego Państwa znaleźli i zaſtali, i teraz oni tego używaią, a iżby to im i na potomne wieczne czaſy nie poruſzenie trwało, jako to ſobie przywilejami i tymże ſtatutem, i pierwey obwarowano mieli, tak i teraz chcemy to mieć, i uſtawujem.(a) Iż gdyby ktôry z urzędnikow tych ziemſkich, Sędzia, Podſędek, abo Piſarz umarł, tedy drudzy urzędnicy żywo pozoſtali, maią nam Hospodaru o tym przez liſt swôy dać znać to gdybychmy byli w tuteyſzym Państwie naszym W.X. Lit: A gdzieby ſię trafiło w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy o tym maią dać wie-

dzieć Woiewodzie, a w ziemi Zmudzkiey, Staroście Zmudzkiemu: a w niebytności Woiewody abo Starosty, tedy Kasztelanom oney ziemie, a za takim daniem znać, mamy My Hospodar przez list Nasz bez żadney zwłoki, a w niebytności Naszey, ma Woiewoda abo Kasztelan przez listy swoie, Staroście Powiatowemu, urzędnikom ziemskim, i szlachcie tego powiatu, a Starosta Zmudzki, abo też Kasztelan, Ciwunom, Szlachcie i wszelakiego stanu oney ziemie Zmudzkiey obywatelom także przez list swóy czas ku zjachaniu złożyć, przysławszy taki list w ten powiat do urzędu Grodzkiego przed czasem na to złożonym za cztery Niedziele, i ten list ma być wszędzie w tym powiecie obwołan i ogłoszon tym obyczaiem, jako i o inszych liściech Naszych Seymowych, abo wojennych. jest wyżey opisano w Rozdziale trzecim, na który rok zjachawszy się wszyscy obywatele onego powiatu, od wyższego aż do niższego stanu, do zamku abo dworu Naszego, i tam ci, którzy się do tego obrania na dzień złożony zjadą, ile ich będzie, już inszych nie przybyłych nie czekaiąc, maią na mieysce tego zmarłego urzędnika, z pośrzodku siebie czterech osob, szlacheckich ludzi dobrych i pobożnych, cnotliwych, godnych, w prawie umieiętnych, pisać umieiących, rodzicow tego Państwa W:X; i w tym powiecie nie nowo, nie zmyślenie (b) osiadłych obrać, i Nam Hospodaru imiona tych osob obranych na piśmie za pieczęćmi swymi oznaymić. A My z tych czterech, jednego który się Nam widzieć i podobać będzie, wybrawszy, na mieysce tego zmarłego urzędnika nie odwłócznie ustanowić, i przywileiem Naszym na ten urząd do żywota jego, abo do wywyższenia z łaski Naszey na inszy iaki wyższy urząd, abo dostojeństwo utwierdzić go mamy. § (c) A gdzieby na Sędztwo Podsędka abo Pisarza
2. obrali, abo po ześciu Podsędka na Podsędztwo Pisarza, tedy ku Podsędkowi abo Pisarzowi, już inszych Elektorow nie potrzeba będzie przykładać, tylko na mieysce Podsędkowe abo Pisarzowe maią tamże zarazem na onym zjeździe, takowychże jako wyżey opisano osob czterech obrać, i Nam imiona ich na piśmie za pieczęćmi swemi podać. A My między nich jednego, którego tymże obyczaiem, jako wyżey dołożono na taki urząd, podamy i utwierdziemy. § A komu
3. z tych obranych te urzędy ziemskie damy, ci urzędnicy potym na pierwszych rokach sądowych, będą powinni naypierwey tam na mieyscu sądowym, przed Woiewodą abo Kasztelanem, a gdzie Woiewody i Kasztelana nie masz, przed Starostą sądowym, i Mar-
4. szałkiem onego powiatu przy zebraniu szlachty. § A gdzieby Wojewoda, ani Kasztelan, ani Marszałek, ani Starosta nie przybył, tedy przy inszych urzędnikach ziemskich, i przy zebraniu szlachty, którzy na on czas na tych rokach będą, (d) przysięgę na te urzędy swemi władnąć, i szafować, i tak maią już wiecznemi czasy w powieciech około obierania przerzeczonych urzędnikow, sprawować się i zachować.

Z2

A przyſięga Sędziego i Podsędka ma być temi ſłowy.

Ja N. Przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu, w Tróycy jedynemu, iż w tym powiecie N. wedle Boga, ſprawiedliwie, i wedle prawa Statutu tego danego W. X. L. według żałoby i odporu ſtron, a nie według wiadomości ſwoiey, nic nie przykładaiąc ani uymuiąc, będę ſądził, zeznanie i zapiſy przyimować, nie folguiąc wyſokim i podłym ſtanom na doſtoynościach i urzędach ſiedzących, na bogatego i ubogiego, na przyiaciela, krewnego i zachowałego i na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa nie patrząc, nie z przyiaźni, nie z waśni, nie z boiaźni, nie za poſuły i dary, ani ſię ſpodziewaiąc napotym darow, i jakiego nagrodzenia, i nie radząc ſtronie, ani ſię boiąc kaźni, pomſty, i pogróżek, ale ſamego Boga, i jego świętą ſprawiedliwość, i prawo poſpolite, i ſumnienie ſwoie przed oczyma maiąc: Też rokow nigdy nie omieſzkiwać, krom wielkiey, prawdziwey, złożney choroby, a jako na tym ſprawiedliwie przyſięgam, tak mi Panie Boże pomoż: a jeśli nie ſprawiedliwie, Boże mię ubij.

A Piſarz Ziemſki ma po ruſku literami i ſłowy Ruſkiemi wſzyſtkie liſty, wypiſy, i pozwy pisać, a nie inſzym językiem i ſłowy: a przyſiąc ma na urząd ſwóy Piſarſki, temi ſłowy.

Ja N. przyſięgam Panu Bogu w Tróycy jedynemu na tym, iż ſprawiedliwie wedle Boga i wedle tego prawa piſanego, i wedle mówienia i ſporow ſtron, nic nie przykładaiąc, ani uymuiąc, będę zapiſować i radzić Sędziemu i Podſędkowi, wiernie, i ſprawiedliwie, wedle zeznania ſtron i ſporow, na ſądziech oświadczenia i opowiedania ſądowego, i ſkazania ſądowe będę wpiſywać pilno, i doglądać, aby wedle tey przyſięgi mey, ſprawiedliwie były wpiſowane, a z Kſiąg pierwſzych, gdy kto wpiſow, abo widimuſow jakich potrzebować będzie, też ich ſprawiedliwie i wiernie jako w Kſięgach zapiſano będzie, z wiadomością ſędziego i Podſędka wydawać będę, nie maiąc baczenia na wyſokie i podłe ſtany, na doſtoynościach ſiedzących, na bogatego, na ubogiego, na przyiaciela, krewnego, i zachowałego. Ani na nieprzyiaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie z przyiaźni, nie z waśni, nie z boiaźni, nie za poſuły, i dary, ani ſię bojąc kaźni, pomſty i pogróżek, nie czekaiąc nagrodzenia, ale ſamego Boga i jego świętą ſprawiedliwość, a prawo poſpolite przed oczyma maiąc, a ſumnienie ſwoie dobrze, pobożnie ſprawuiąc, tak mi Boże pomoż: a jeśli nieſprawiedliwie, Panie Boże mię ubij.

(a) Wſzyſcy Obywatele W. X. Lit: przy doſtoieńſtwach i Urzędzie według Przywileiu Króla Alexandra wcale zoſtawać maią *Conſt: Unionis 1569 fol: 176.* § A co ſię tycze.

Gdyby ſię trafiło, żeby przed Sądami abo w ſame ſądy, Piaſrz Trybunalny W. X. Lit: umarł, Panowie Deputaci Trybunał: z pośrzodku ſiebie jednego obiorą, który przyſiągſzy rotą Piſarſką, Piſarſtwo odprawować, będzie, a kſięgi po Trybunale w Niedziel ſześć odda. Wſzakże wypiſy dawnieyſze, Sędzia albo Podſędek pod ſwemi pieczęciami wydawać będą, 1616. O Piſarzu Trybunal: *fol:* 45.

O Piſarzach Trybunal: Ziemſkich i Grodzkich W. X. Lit: którzy nad uſtawę, dochody biorą, abo w czas ſpraw nie wydaią, kop ſto płacić maią, *fol:* 42. tamże.

Urzędnikow Ziemſkich elekcyą Woiewoda abo Kaſztelan *poſt deceſsum* do ſześciu Niedziel ma ſkładać, *Conſt: 1588. fol:* 460. *Tit:* Obieranie.

(b) Oſiedli być maią, *Zygm: Aug:* 1550. Iż każdy *fol: Conſt: 1562. fol:* 23. § Gdyż także Doſkonale a nie zmyślnie oſiedli 1562. o Oſiadłościach Dignitarzow, *fol:* 23.

Urzędy Sądowe *ætate & intelligentia bene vigentibus* maią być dawane, *Const: 1561. fol: 20.* § Dożywocie.

Urzędy Koronne i W. X. Lit: wcale maią być zachowane, a nie prywatnym osobom maią być rozdawane, 1632 *fol: 14. Tit.* Konfederacya.

Cudzoziemcom Urzędy dawane być nie maią, *Const: 1576 fol: 255. Tit:* Urzędy.

Ma być wolne obieranie Sędziego, Podsędka i pisarza, a my żadnemu innemu tylko jednemu z tych czterech, który od wszystkich obrany, a nam listem opowiedziany będzie, takowy Urząd damy, 1550. Aby we wszem wolność Szlachecka, *fol: 7.*

(c) Starosta Oszmiański w Miadziele przysięgłego Pisarza mieć ma, który zeznanie Woźnych i wszelakich krzywd opowiedanie przyimować będzie, 1590. O Pisarzu Oszmiań; *fol: 586.*

Powinność jego tylko Woźnych przyznanie przyimować będzie. 1609. Pisarz Oszmiański w Miadziele. *fol: 909.*

(d) Dignitarze i Urzędnicy w W.X. Lit: osiedli i przysięgli być maią, 1569. *w Lublinie.* Dignitarze *fol: 195.*

Marszałkowie Powiatowi W. X. Lit: iż do sądow należą, takową przysięgą, jako i insi Sędziowie, obowiązani być maią: i na potym przez elekcye, obierani i Kandydatami, dla Przywileiow otrzymania, do Króla odsyłani będą. *Const: An: 1631. fol: 41. Tit:* O Marszałkach.

Abhinc tych Urzędow, Król nie ma oddawać, tylko jednemu *bene pessessionato* z czterech Elektow, na Seymikach Powiatowych obranemu. A ktoby *non per electionem* na Seymiku, abo *impossessionatus*, tenże Przywiley na ten Urząd otrzymał; Przywiley *nullitati subiacere* powinien, i dekreta takiemu *suffragari* nie mogą, w exorbitancyach na elekcyey K. J.M. Michała: *Const: 1669.*

ARTYKUŁ II. 2.

O Sędziach, jakowi maią być wybierani.

Ustawuiem, iż na te urzędy, jako Sędztwo, na Podsędztwo, i
na Pisarstwo, nie maią być wybierane (a) Duchowne osoby,
ani (b) Kasztelanowie, Marszałkowie, i (c) Starostowie sądowi
1. ani Podkomorzy, Woyski, ani Chorąży Ziemski, Dworny i Powiatowy,
i nikt takowy, któryby inszym urzędnikiem Ziemskim był:
ale takowi, i tak maią być wybierani, jako wyżey w pierwszym
Artykule tegoż Rozdziału jest opisano. A gdzieby kto takowy był,
żeby dwa urzędy sądowe abo insze ziemskie dzierżąc, a napomniony
od Szlachty na Rokach sądowych, abo na seymiku puścić jednego
którego urzędu niechciał, tedy ten obadwa te urzędy traci. A My
Hospodar wedle Statutu za obraniem Szlachty, i prożbą ich, inszych
na te urzędy mamy podać, i postanowić. § Wszakże z łaski Na-
2. szey Hospodarskiey mogą ci urzędnicy Ziemscy, Sędzia, Podsędek,
i Pisarz, także nie mniey Marszałkowie, Podkomorzy, Chorąży
być dzierżawcami i Ciwunami, dworow i dobr stołu Naszego, tylkoby
nie sądowych Starostw, tak w tymże jako i w inszym Powiecie.

(a) Duchowna osoba, nie ma się mieszać w urzędy świeckie, Pisarzem ani Podpiskiem ani Prokuratorem być może, *Zygm: w Piotr: 1338. H. P. 399.*

(b) Zaden Kasztelan ani Woiewoda, w swym Woiewodztwie Sędzią być nie może, *Zygm: Aug: w Piotrk:* 1562. O osiadłościach Dignitarz: *fol: 23.*

(c) W teyże ziemi gdzie Sędztwo maią, Starostami być nie mogą, *Wład: Jagiełło* 1422. *H. P. 394* w W.X.Lit: Urzędnicy maią być osiedli w Powiecie każdym i przysięgli, a dwóch Sądowych Urzędow żaden mieć nie może, *Const: 1569 fol: 195. Tit:* Dignit:

Urzędnicy Ziemscy, Grodzkich Urzędow w swey ziemi trzymać nie maią *Const: 1550. fol: 7.* § Iż każdy.

ARTYKUŁ III. 3.

O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelakiego stanu, powinien się przed nim stanowić, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo stawszy, z prawa przed wyrokiem zszedł precz.

Też ustawuiem i daiem moc wiecznemi czasy zwierzchności 1
władzy Naszey Hospodarskiey, z przyzwoleniem Panow Rad Naszych, i wszystkich stanow, wszystkich Ziem tego Państwa Naszego W.X.Lit: tym urzędom powiatowym w każdym powiecie, Sędziemu i Podsędkowi, na roki złożone sądowe, zapozwanych przed nich, sądzić i sprawować wszystkich stanow, począwszy od wyższego aż do niższego, jednako, jednostaynie, kto jednokolwiek w tym powiecie imiona swoie mieć będzie, żadnego z nich nie wyimuiąc, ani z sądu ich samych i imion ich nie wypuszczaiąc,(a) krom dobr Naszemu stołu Hospodarskiemu należących, jako o tym w Trybunale, i w inszych artykulech tego Statutu, na swych mieyscach jest opisano. A ktobykolwiek maiąc imiona swe w tym powiecie, przed nim się stanowić na czasy pewne, jako to niżey na swoim mieyscu postanowiono, za pozwy nie chciał, na takowych ktokolwiek będzie, tak wysokiego jako i niskiego stanu, daiem moc zupełną onemu urzędowi ziemskiemu, Sędziemu, Podsędkowi: Iż maią wedle tego prawa i Artykułow niżey o tym postanowionych, i napisanych, postępkiem skazanie i odprawę czynić przeciw każdego, jako kto w co, i na którym roku wpada, aż do ostatniego stopnia prawa. § (b) A gdzieby strona pozwana przed urzędem u sądu stawszy, bądź na pierwszych abo na wtórych rokach, chociay jeszcze 2
nie na zawitym roku pozwu wysłuchawszy, i do niego tak z strony pozwania, jako z strony zbijania pozwu mówiwszy, a urządby mu tego zburzenia roku, ani zbijania pozwu za słuszne nie przyznał, a onby przecię nie chcąc na samę rzecz odkazować, abo też i wstąpiwszy już w rzecz, i mówienie prawne z stroną żałobną miawszy, a do końca rozsądku i skazania ich nie słuchaiąc, precz od sądu odszedł, nie chcąc być prawu posłuszen. Tedy urząd na takowym upornym, już nie niestanne, ale zarazem rzecz samę o co pozew idzie za dowodem słusznym prawnym, skazać ma. Toż się i o żałobney stronie rozumieć ma: Iż gdzieby wstąpiwszy z stroną swą przeciwną w prawo, a precz od urzędu odszedł, tedy takowy rzecz swą traci. § Niżli ten sąd ziemski tylko tych artykułow sądzić nie ma, i mocy mieć nie będzie, które w osobliwych Artykulech sądowi Naszemu 3
Hospodarskiemu, i sądowi urzędow naszych Grodzkich są postanowione i zlecone, obyczaiem, sposobem, i postępkiem około tego, jako na swoich mieyscach opisano. § A dekreta i wszystkie skazania sądowe, Sędzia z Podsędkiem maią z Pisma czytać, i tę cedułę Sędzia, abo Podsędek ręką swą podpisać, którą cedułę samego wyroku wedle zezwolenia Sędziego z Podsędkiem Pisarz ma napisać, a po wyroku tę cedułę do Pisarza oddać, według którey Pisarz onę sprawę w księgi zapisać ma, i nie ma wydawać stronom listow sądowych, aż przed Sędzią i Podsędkiem wyczyta pierwey do Księg wpisawszy. A listy sądowe i wszelakie wypisy, i inne wszystkie listy tego urzędu ziemskiego, ma Pisarz ręką swą podpisować. 4

(a) O Dobra Stołu K.J.M. które są *liquidi Juris forum* za Dworem 1598. o pozwiech zadwor: W. X, Lit: 698.
O rzeczy własnie należące, osobie zwierzchności, pożytkom i imionom K. za Dworem

forum 1562. O karaniu wyſtępnych *fol:* 25.

Naprzód zabiegaiąc, aby ludzie niepotrzebnie za dworem wyciągani nie byli, 1557. *fol:* 9. dwieście kop winy zapłaci, 1598. o pozwiech za Dworem W. X. Lit: *fol:* 698.

(b) A gdzieby kto na pierwszym abo na wtórym roku ſtanąwſzy, i odkaz uczyniwſzy, upornie precz odſzedł od ſądu, ten rzecz ſwą traci, *Zygm: w Piotr:* 1523. *H. P.* 462.

ARTYKUŁ IV. 4.

Aby osoby urzędowe ſami ſądzili, nie kto inſzy na ich mieyſcu, i o tym gdyby kto z nich zachorzał, abo ſwoie własne ſprawy, w inſzym, abo w tymże Powiecie miał, i o dawaniu liſtow upominalnych.

1. Uſtawuiemy, (a) Aby Sędzia, Podsędek, i Piſarz, sami przez
ſiebie a nie przez swoie namieſtniki sądy i Roki odprawowali, o-
krom tego jeśliby który z nich sam zachorzał, aboby też ſwo-
ie właſne potrzeby miał: abobychmy My Hoſpodar, którego z nich
w ſprawach Naszych Hospodarſkich i ziemſkich, abo w poselſtwie
odeſłali; tedy ma o ſobie na roki towarzyſzom swym i szlachcie dać
znać, że na tych rokach dla którey z tych wyżey pomienionych przy-
czyn nie może być. A My Hospodar daiem moc, iż ci dwa urzędni-
cy ſądowi, na onych rokach Ziemſkich będący, z szlachtą którzy ſię
na ten czas zjadą, od dnia zaczęcia rokow w Statucie pomienionego,
trzeciego dnia nie czekaiąc innych nie przybyłych, maią na mieysce
onego trzeciego urzędnika, kogo drugiego człowieka dobrego, cno-
tliwego, wiary godnego, w prawie i piſać umieiącego szlachcica,
tamże w tym Powiecie oſiadłego obrać, i mieyſce iego zaſadzić. §
2. A gdzieby ſzlachta na mieyſce tego urzędnika nie przybyłego na o-
branie iedney osoby nie zgodziliſię, tedy ci dwa urzędnicy Ziemſcy,
którzy przybędą, w niezgodzie ſzlachty przychyliwſzy ſię do tych,
którzyby oſobę uczciwą, bogoboyną, i u prawa umieiętną poda-
wali, maią za towarzyſza mieysce trzeciego nie przybyłego tą oſo-
bą zaſadzić. A ten kogo obiorą przyſięgę uczyniwszy, wszyſtkie
ſprawy ſądowe pospołu z tymi dwiema urzędnikami odprawować
ma, i już te wſzyſtkie roki ona obrana oſoba odsądzywać, i wsze-
lakie pożytki przychodzące na ſię brać będzie, chociayby i ten urzę-
dnik, który nie w czas przyiachał, przybył, tedy iuż mieyſca ſwego
na rokach tych zaſiadać nie ma. Wſakże w tych dwòch dniach z po-
czątku Rokow, póki trzeciego dnia mieysce nie przybyłego urzędni-
ka zaſadzone będzie, przecię przed tymi dwiema urzędnikami,
ſtrony pilność do prawa czynić i wołania przez woźnych ku prawu
3. na pozwiech zapiſować mogą. § A gdzieby i temu obranemu jaka
sprawa w rzeczach iego właſnych na tych rokach i w onymże po-
wiecie przypadała, tedy ciż urzędnicy dwa, z oną szlachtą, która na
on czas będzie nie czekaiąc innych, na tę jego tylko ſprawę, kogo
innego obrawszy, mieysce iego zaſadzić maią. A wsakże ten urzę-
dnik ziemſki, który na tych rokach być nie mógł, na drugich rokach
pod tąż przyſięgą, którą na urząd swóy uczynił, ma przed szlachtą
powiedzieć, iż sprawiedliwie nie mocen był, a swoie właſne potrzeby
na rokach w inszym Powiecie miał, a nie ku zwłoce ſtronie i ni ku
4. czyiey ſzkodzie tym ſię wymówił. § A gdzieby który z tych urzędni-

kow ziemſkich bez prawdziwey obłożney niemocy, abo właſney pilney potrzeby swoiey w drugim Powiecie na rokach, nie maiąc rokow sądowych omieszkał, a to by ſię do trzech razow na niego pokazało, takowy urząd swóy traci. § (b) A Piſarz może Podpiſka, 5.
abo dwóch abo ile mu potrzeba będzie mieć, a pilno tego doglądać, aby wiernie a prawdziwie nie przewłaczaiąc, ale za razem do kśiąg zapisowano było. A gdzieby ſię co takowego w sprawie od nich pomyliło, nie powinna będzie ſzlachta Podpiſkow patrzyć, ale na ſamym Piſarzu za oną pomyłką szkody ſwey dochodzić maią. Toż ſię i o Piſarzu Grodzkim w pomyłce iego piſania rozumieć ma. § (c) 6.
A gdzieby który z tych urzędnikow ziemſkich sądowych, u tegoż ſądu, gdzie sam urzędnikiem jeſt, miał właſne ſprawy swoie, tak o zapozwy, jako gdyby i zeznanie jakie czynić miał on komu, abo kto jemu, tedy takimże obyczaiem oni dwa urzędnicy z ſzlachtą, na mieysce jego, innego obrać maią, jako wyżey opiſano, a na tę jego sprawę obrany, bez przyſięgi sprawować ma. § A jeśliby dwa z nich 7.
urzędnicy, którzy między sobą zapozwali ſię do tegoż sądu ziemſkiego, tedy trzeci urzędnik towarzyſz ich z szlachtą tam będącą, będzie miał moc na mieysce onych dwu urzędnikow, w prawie z ſobą ſtoiących tych dwu osob, tym obyczaiem, jako wyżey o iednym napisano, ku rozsądzeniu tych ſpraw obrać. § A jeśliby na mieyſce 8.
Piſarſkie kogo innego obrali, tedy jego podpis tak będzie ważny, jako i Piſarſki. A o braniu pozwow i liſtow upominalnych, i innych liſtow prawnych, w potrzebach właſnych Piſarzowych, także Sędziemu, Podsędkowi w ich rzeczach, i też komu inszemu przeciwnych, około brania liſtow upominalnych, i innych liſtow prawnych, okrom pozwow maią ſię oni zachować, według artykułu szóſtego w tymże rozdziale czwartym. A kto pod czasem zasadzenia na ſąd inszey osoby krzywdę jaką w sądzie mienić sobie będzie, ten tegoż i pozywać o to ma, wszakże winy płacy pieniężney odnoſić na sobie nie będzie.

(a) Sędziowie czasow naznaczonych ſądy ſądzić maią, a onych na inny czas przekładać nie mogą pod winą, *Zyg: w Piotr:* 1538 *H. P.* 414.

(b) Piſarze Podpiſkow chować mogą, ale ſami ſprawy podpisować maią, *Zygm: w Krak:* 1532. *H. P.* 401.

Piſarz i Podpisek, u tegoż Sądu, prokurować nie mogą, 1550. Przeſtrzegaiąc trudności, *fol:* 7.

Piſarze ſami u Sądow ſiadać maią, *ſub amiſſione officii, ſalvo legali. Conſt:* 1530. *fol:* 5. § Nie doyrzeniem, także też z mieyſca odieżdżać nie powinni, *Acta* zapisować maią, *ſub pœnis. Conſt:* 1563. *fol:* 86. § Ale w inſzych.

(c) Sędzia abo urzędnik Ziemſki i Grodzki, maiąc ſprawę u ſądu ſwego, może zaſadzić mieyſce ſwe człowiekiem dobrym, bez ſurogacyey, a Podkomorzy o nie ma proſić Króla, 1557. Kiedy ſię przytrafi, *fol:* 9,

ARTYKUŁ V. 5.

Uſtawa o przeſądziech, i o pamiętnym Sędziemu i Podſędkowi, także urzędowi Grodzkiemu, i inſzym urzędnikom Naſzym.

Uſtawuiem, (a) gdy ſąd ziemſki komu co na kim przyſądzi, tedy 1.
od przezyſku tego kto zyszcze, maią sobie brać za prace swoie przeſądu, do kopy Litewſkiey po dwa grosze Litewſkie, i

z tego przeſądu Ziemſkiemu Sędziemu, ma przyść groſzy dwa a
2. Podſędkowi trzeci. § Nizli co ſię dotycze długu, ktoby komu będąc winien jaką summę pieniędzy pożyczoną na zapis swoy, abo jaki inny dług, od kogo innego na nim zapisem jego, i za tego kto przewodzi własnym zapisem przewiedziony, a tegoby zapłacić nie chciał, aż za pozwy z prawa, tedy nie ten przesąd ma płacić kto zyſzcze swoie pieniądze własne, abo dług przewiedziony; ale takowy ſam dług swóy i przesąd płacić winien będzie, zarazem tegoż czasu po ſkazaniu, nie odchodząc od tego urzędu Naszego, a jeśliby upornie płacić nie chciał, tedy żałobna ſtrona na on czas swemi pieniędzmi urzędowi przesąd dać ma, a urząd to iemu przy głowney summie na liście sądowym i uwieszczym dołożyć, i na imieniu takowego upornego iemu odprawić ma, także i od długow po zmarłey ręce, po
3. ktorey potomkowie powinni przesąd płacić. § A co ſię dotycze tego, kto ſię od czego odciąże, tedy pamiętnego iako od wielkiey, tak i od małey rzeczy i summy pieniężney nie powinien więcey dać urzędowi Naſzemu i każdemu innemu sądowi, tylko cztery groſze, chociayby też i kilka, abo kilkanaście uczeſtnikow, abo ſiabrow w iedney rzeczy odciążyło, tedy przecię nie więcey pamiętnego, tylko cztery
4. grosze wſzyſcy maią dać. § Ktemu też od pieczętowania wieczności, gdy kto komu imienie przedaie, daruie, zapisuie wieczność, zamienia i daie zeznaniem swoim oblicznie (b) przyſzedszy do urzędu Naszego ziemſkiego z zapisem swoim własnym, tedy ten kto imienia nabywa, Sędziemu pamiętnego cztery groſze, a Podsędkowi dwa groſze, a za zapieczętowanie wypisu z kſiąg tego zeznania wieczności, drugie cztery groſze Sędziemu, a Podsędkowi od pieczęci jego dwa groſze ma dać. A nad tę uſtawę, nie maią urzędnicy Naſi ziemscy więcey przesądu, pamiętnego, i od pieczęci brać, pod winą na ſtronę, u któreyby nad tę uſtawę więcey poniewolnie było wzięto, dwanaſtą kop groſzy, a co wziął na wzwyż, sowito wrócić ma, którą winę winien będzie ten urząd Nasz ziemſki za pierwſzym po- *R. 3.*
zwem sądu głownego, a za przyſięgą ſtrony żałobney, ukrzywdzo- *A. 27.*
nemu zapłacić. Tymże obyczaiem urząd Nasz Grodzki, przesądy *R. 4. A. 29.*
i pamiętne od rzeczy sądowych, także i od zeznania wieczności, i innych zapiſow, tylko wedle tey uſtawy Naszey wyżey opisaney ma
5. brać. § Po temuż i inſi chociay nie sądowi, dzierżawce, Ciwunowie, i inſi wszyſcy urzędnicy, zamkow, dworow, i włości Naszych, około brania przesądow i pamiętnego, przeciwko wszelakiego urzędu i ſtanu szlacheckiego, i ich ſlug, bojar, i poddanych zachować ſię maią. A gdzieby urząd Nasz Grodzki, Woiewoda, Staroſta abo dzierżawcy ſądowi, nad tę uſtawę i uchwałę ziemſką, co więcey na kim wzięli; tedy także powinni będą, za pierwszym pozwem sądu głownego i za dowodem takowym, jako wyżey opisano, też winę dwanaście kop groſzy, i co wziął, sowito ſtronie zapłacić, i tymże sposobem na imieniu takiego urzędnika mocno odprawiono to być ma przez woźnego powiatowego, za liſty sądu głownego, do urzędu Naſzego ziemſkiego, abo Grodzkiego o tym pisanemi, i daley w tey

Bb

sprawie postępuiąc według artykułow w tymże rozdziale o odprawach rzeczy sądzonych opisanych. § A gdzieby nie sami Wojewodowie, Starostowie i dzierżawcy, i ciwunowie, ale urzędnicy ich, nad tę uchwałę więcey na kim co wzięli: tedy ukrzywdzony wedle artykułu trzydziestego siódmego w tymże Rozdziale niżey opisanego, postępować i sprawiedliwości sobie dowodzić ma. A na nieosiadłych w tym Państwie urzędnikow naszych, te wszystkie winy maią być stronie odprawione przez posłańca Naszego na maiętności iego ruchomey. .6

(a) Sędziowie a nie Pisarz przesądami dzielić się maią, wszakże Pisarz przy swoim dochodzie zostawać ma 1563. Przesądy któreby miał brać, *fol:* 35

Wszakże gdyby Pisarz, abo Podpisek nad ustawę więcey brał, abo do tydnia dekretu nie wydał, abo zatrudniał, 100. kop ma płacić 1616. O Pisarzach Trybunal: Ziemskich, Grodzkich, *fol:* 42. na W. X. Lit: Zniesienie przesądow Trybunalskich 1609. 907.

Peresudy z Obywatelow, Kijowskiego, Bracławskiego, i Wołyńskiego Woiew: zniesione na Trybunale, *Const:* 1593 *fol:* 644. *Tit:* O Kocach Peresudy.

(b) Urząd nie ma do nikogo jeździć, dla przyimowania zapisow, ale się sam oczywisto do Urzędu stawić powinień, 1550. Zabiegaiąc trudnościom, *fol:* 7 *fol:* 3. § Iż też.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ustawa dochodow Pisarzom ziemskim i Grodzkim i o pozwiech Pisarzowi w jego rzeczy, także i inszym urzędnikom, i też przeciw urzędnikom.

Pisarzowi (a) Ziemskiemu i Grodzkiemu od każdych pozwow, abo membranow dwu na pozwy po groszu, od listu zaręcznego groszy cztery od listu upominalnego groszy dwa, od wpisania pozwow w Reiestr grosz, od napisu wołania ku prawu, abo jakiego zastanowienia stron, abo zdania w niestanym, grosz, za wpisanie w księgi, grosz, od wypisow z ksiąg, opowiedania w krzywdach potocznych, i od zeznania woźnego, groszy dwa, od sądowych listow na imiona, ludzie i grunty z prawa przysądzone, i zeznania wieczności i wszelakich zapisow i też przenoszenia zapisow z Grodu do Ziemstwa, za taki wypis co będzie na arkuszu, groszy dwanaście, a jeśli będzie na dwu arkuszach, abo i więcey, groszy dwadzieścia i cztery: A na pargaminie, by nayważnieysza rzecz, groszy czterdzieści ośm; a pargamin, sznur, i wosk strona powinna dać, od listow uwiążczych, po sześciu groszy, od listu odesłanego po odprawę do innego powiatu, groszy sześć, od listu zapowiedniego około gruntow pewnych, dwa grosze; a nad tę ustawę pisarze więcey wyciągać nie maią, pod winą na stronę dwunastu kop groszy, i pod wróceniem tego coby nad tę ustawę wziął, z sowitością, iako o tym w wyższym artykule o Sędziach jest opisano. § Też jeśliby Pisarz ziemski chciał kogo pozwać ku prawu w tymże powiecie, do tegoż sądu ziemskiego; tedy ma sam sobie pozwy zapieczętować tąż pieczęcią Naszą, onemu powiatu daną, a Sędzia, abo Podsędek ma ich mu podpisać. Także i na siebie samego, powinien Pisarz ziemski pozwy pieczęcią Naszą zapieczętować i podpisać ręką swą, abo membran dać, a niezechceli Pisarz na siebie pozwow, abo membranow dać, tedy sowitey winie, to iest: dwudziestom czterem kopom groszy podlega, o co

ukrzywdzony według artykułu wyższego piątego w tymże Rozdziale postępować, i prawa sobie dowodzić ma. Toż się i o wypisiech opowiadania krzywd, zeznania woźnych czasu rokow ziemskich, i też o wypisiech sądowych i zeznania zapisow, rozumieć ma. Iż w sprawach właśnych Pisarzow ziemskich, Sędziowie abo Podsędkowie podpisować ie maią. § A gdzieby też kto listow upominalnych
3. i innych prawnych potrzebował, przeciw ktoremu z tych urzędnikow ziemskich, Sędziego, Podsędka, abo Pisarza, tedy przeciw jednemu, dwa ich takie listy pieczętować maią, a Pisarz podpisować, a przeciw Pisarzowi, Sędzia, abo Podsędek ma podpisać, także i w ich potrzebach własnych zachowano i rozumiano być ma: a urzędnicy Grodzcy, także się i tym porządkiem w swoich potrzebach zachować maią.

(a) Pisarzowi Ziemskiemu.

Zydzi według szacunku Kancellaryey, a nie według ustaw, dochody płacić maią, *Zygm: w Krak:* 1511 *H. P.* 374.

Pisarze Trybunalscy, Ziemscy i Grodzcy Litewscy, i Podpiskowie ich depaktować, i wydawania spraw omieszkiwać nie maią, *sub pœna* sta kop Litewskich, *forum* Trybunal, *Const*: 1616. *fol*: 42. *Tit:* O Pisarzach.

Pisarz, ani Podpisek, u sądu swego Spraw odprawować nie maią, *Const*: 1550 *fol*: 7. § Przestrzegaiąc.

W Koronie dochody opisane Urzędnikom Ziemskim, Grodzkim po czemu od czego maią brać, i nad to, aby nic nie wyciągali, pod winą 100. grzyw: *forum* Trybunał, gdzie winę za raz *sub pœna bannitionis* zapłacić powinien, *Const*: 1613. *fol*: 17. *Tit:* Salarya.

ARTYKUŁ VII. 7.

O bespieczności Sędziego, Podsędka, i Pisarza, ziemskich, także urzędu Grodzkiego, potemuż sądu Podkomorskiego i Komissarskiego.

Ustawuiem (a) też, jeśliby ktokolwiek przyszedszy do sądu zam- A.14.
1. kowego, abo ziemskiego: a tam na sądzie, abo chociay na uli- R. 1. R. 3.
cy, bądź też w gospodzie, i gdziekolwiek pod tym czasem, pó- A.27.
ki roki Ziemskie, abo roczki Grodzkie, wedle porządku tego Statutu odprawowane będą, Sędziego, Podsędka, i Pisarza ziemskich, abo ktorego z urzędnikow Grodzkich słowy dotkliwemi, sławie i poczciwości jego sromocił: Takowy ma za Naszę Hospodarską winę siedzieć sześć niedziel w zamku, abo dworze Naszym. A takowego o- R. 4.
2. belżonego urzędnika nawiązać według stanu jego szlacheckiego. § A.62.
A jeśliby ranił, tedy gardłem karan być ma, a rannemu nawiąskę R. 1. A. 2.
sowito na imieniu winnego odprawić. A jeśliby zabił, takowy gardło i cześć traci, dzieciom abo bliskim zabitego, głowszczyzna na imieniu winowatego sowito odprawiona być ma. Wszakże obwiniony w takowych rzeczach, zwłaszcza o zabicie abo zranienie urzędnika nie byłliby zarazem na gorącym uczynku poiman, ma pozwan być do sądu Grodzkiego tegoż powiatu, w ktorym się to stanie, a gdy z sądu za dowodem tak się naydzie, tedy w tym po sądzie, każdego stanu człowiek karan być ma, iako wyżey opisano. A wszakże taką rzecz, gdzie się poczciwości dotykać będzie, do Nas Hospo-
3. dara odsyłaiąc. § (b) Po temuż się ma rozumieć i o bespieczności

sądu Podkomorſkiego i Kommiſſarſkiego, póki sądy im zlecone odprawować będą. § A ktoby o taką rzecz będąc do sądu Grodzkiego pozwany na rok, pozwany nie ſtał, tedy takowego, za daniem Nam o tym znać przez liſt tego sądu Grodzkiego, mamy rozkazać wywołać ze wſzyſtkich Państw Naſzych wiecznym wywołaniem, jakoby ſię nigdy w granice Państwa Naſzego nie wracał: A nawiąſka abo głowſzczyzna przecie z imienia takiego niepoſłuſznego płacona i odprawowana być ma, zarazem ſkoro za pozwy nie ſtanie.

(a) Sądy wſzelakie aby powagą Trybunał: odprawowane były, i ſurowość nad wyſtępnemi rozciągana być ma, iako na Trybunale 1611. Opatrzenie beśpieczności ſądowey, *fol: 7.* i na W. X. L. Elekcya Urzędników Ziemſkich takim beśpieczeństwem opatrzona iako Trybunalſkich, *Const: 1588. fol: 460. Tit:* Obieranie Sądu.

O Beśpieczności Sądow Woiewodztwa Mazowieckiego, gdyby ſię exces ſtał przez boy, abo zranienie, ma być *excessivus* pozwany przed Staroſtę rokiem zawitym, *Const: 1598. fol: 757. Tit: Securitas Judiciorum, i Const: 1607 fol: 845. Tit: De Securitate Judiciorum,*

(b) Zjazdy publiczne Ziemſkie, Grodzkie, Podkomor: Seymiki oſobliwie w Kościołach, gdyby kto nachodził, abo krzywdy czynił, według uſtaw tamże pomienionych, ſrogo karany być ma, 1611. Deklaracya beśpieczeństwa poſpolitego *fol: 3.* i na W. X. Lit:

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Uſtawieniu woźnych, i o przyſiędze ich.

1. Uſtawuiem (a) chcąc mieć, aby w każdym prawie na urzędziech Naſzych, ziemſkim, Grodzkim, Podkomorſkim i Kommiſſarſkim, zawżdy porządek i ſprawa obyczaynie ſzła; dla tego daiemy moc, aby Panowie Woiewodowie w każdym Powiecie ſądowym, gdzie Kſięgi leżą, a w Ziemi Zmudzkiey, Pan Staroſta Zmudzki woźnych uſtawiali, dawali, i poſtrzegali ſzlachtę ludzi dobrych, wiary godnych, cnotliwych, i oſiadłych w tymże Powiecie, których urząd Ziemſki i ſzlachta obiorą. i dadzą świadectwo o cnocie, i dobrym zachowaniu ich przez liſt swóy, tak wiele jakoby według ſzerokości Powiatu potrzeba ukazowała. I gdy przyſięgę woźny uczyni, i imię jego w kſięgi Grodzkie, a potym i w ziemſkie kſięgi na Rokach wpiſane będzie, tedy już takowy woźny, to wſzyſtko, co na urząd jego Woźnowſki należy, ſłuſznie ſprawować może, i zawżdy koleią dwa, abo trzey woźni przy ſądzie Grodzkim mieſzkać będą powinni, dla wſzelakich przypadłych potrzeb.

A przyſięgać Woźni maią temi ſłowy.

2. *§ Ja N. przyſięgam Panu BOGU w Trócy jedynemu na tym, iż ja będąc Woźnym w tym powiecie, mam wiernie, cnotliwie, pobożnie, i ſprawiedliwie na tym Urzędzie zachować ſię, pozwy, i wſzelakie liſty Jego Mości Hoſpodarſkie, urzędowe, ſprawiedliwie, i pilnie odnośić i oddawać, i na imionach pokładać. Też prawdziwie to, na co będę od ſtrony wzięty, i co ſprawiedliwie widzieć, i ſłyſzeć będę, gwałty, boie, rany, i ſzkody oglądawſzy prawdziwie, do kſiąg urzędowych zarazem bez zwłoki zeznawać, i wſzyſtko inſze ſprawować, co należy urzędowi memu, nie za poſołami, nie za podarkami, ani dla obietnic, ani za przyjaźnią, ani za nieprzyźnią, ani z bojaźni, ani ſię boiąc żadnych pogróżek, jedno wedle BOGA i Swiętey ſprawiedliwości poſtępuiąc. i każdemu potrzebuiącemu bez żadnych zmy-*

słonych wymow, i zwłóki na potrzeby prawne jeździć. Tak mi BOZE pomoż, a jeśli nie sprawiedliwie. BOZE mię ubij.

(a) Woiewodowie Woźnych stanowić maią, *Kaź: w Wiślicy, 1368. H. P.* 175. od Woiewody na Urząd swóy list mieć maią, tenże *H. P.* 464.
Przysięgli być maią tamże.

ARTYKUŁ IX. 9.

Sprawa i Urząd Woźnego.

1. Ustawuiemy, (a) iż Woźny przysięgły z każdym czasem za wezwaniem od każdego człowieka potrzebuiącego, gdzie go kolwiek znaydzie, bądź w domu jego, w targu i na biesiedzie, i w drodze powinien, i bez wiadomości przydania i posłania urzędowego Grodzkiego i ziemskiego, i bez kwitow ich na wszelakie sprawy ludzkie nie omieszkał jeździć, niczym się nie wymawiaiąc i to sprawować.
2. § Naypierwey listy Nasze Hospodarskie, Dworne, Ziemskie, Grodzkie, Podkomorskie i sądu głównego, do każdego i naywiększego stanu nosić, i iemi pozywać i roki składać. Też listy wszelakie Nasze i urzędowe w sprawach ludzkich podawać, i na prawo czasu czynienia iednemu od drugiego za listy upominalnymi sprawiedliwości jeździć. A za posłaniem urzędowym zapowiedać stronę, iżby od prawa nie odjeżdżała: a po skazaniu urzędu ziemskiego, abo Grodzkiego, przysięgę wydawać przy oświadczeniu wszelakim, być i (b) uwiązywać w imienie, w grunty, w przezyskach z wyroku i z przydania urzędu.
3. tak ziemskiego, jako i Grodzkiego za listy ich. § A gwałty domowe i inne wszelakie rzeczy krwawe, boje, rany, głowszczyzny i inne gwałty pospolite oglądywać i bez przydania urzędowego ma, i do ksiąg urzędowych zeznawać, (c) a zawżdy ma przy sobie mieć przy każdey takowey sprawie wzwyż pomienioney dwòch szlachcicow wiary godnych, dla podpierania, wyznania i świadectwa swego; wszakże chłopskie boie, rany, i spaszy wszelakie, i inne szkody tym podobne i mnieysze, o co czcią, gardłem i rozlaniem krwie, *R. 4. Art: 104.* i więzieniem, i wywołaniem nie karzą, i coby więcey dwudziestu kop
4. nie wynosiło, sam jeden i bez strony szlachty oglądać może. § Jednakoż bez żadnego omieszkania za tydzień, a naydaley za dwie niedzieli, sam oczywisto to wszystko do ksiąg urzędowych przy kwiciech swoich, które zaraz stronie dać powinien z pieczęcią swą, i pod pieczęćmi tey strony i z podpisem rąk ich, jeśliby który z nich pisać umiał, ma zeznawać, okrom iakich gwałtownych i słusznych przyczyn, zaczymby woźny nie mògł za dwie niedzieli do urzędu zeznać. A urząd każdy od woźnych, tak posłanych z urzędu, jako i bez posłania urzędowego od strony wziętych, ma zeznanie przyimować i do ksiąg zapisować, i wypisy dawać we wszelakich rzeczach i żałobach ludzkich, tak ziemskiemu, jako i zamkowemu sądu należących. (d) A takowe wypisy z ksiąg urzędowych zeznania woźnego
5. u każdego prawa przyimowane być maią. § (e) A gdyby woźny nie doiachawszy do ksiąg i zeznania nie uczyniwszy umarł, tedy

ona ſzlachta, ktòrzyby na on czas przy woźnym ſtroną byli, maią
być przez ſtronę żałobną zarazem ſkoro po śmierci onego woźne-
go zmarłego przed urzędem ſtawieni, a ta ſtrona przy kwicie tym
onego woźnego pod ſumnieniem maią to do kśiąg zeznać, czego
będą w tey ſprawie przy woźnym świadomi, a to zeznanie ich na u-
rzędzie każdym za mocno przyięto będzie. § (f) A gdzieby wo- 6.
źny cokolwiek takowego nie przyſtoynego ſprawował, abo iżby nie
ſprawiedliwie zeznał, a urzędem ſwym ku ſzkodzie, ktòrey ſtronie
ſzafował za jakążkolwiek przyczyną: abo żeby na czyię ſprawę i
potrzebę komu gwoli abo przez ſtrach i pożytek ſwoy zarazem ja-
chać, liſtow Naſzych abo urzędowych i pozwow wedle potrzeby ſtron
noſić i podawać nie chciał, i rokow ſądowych komu i pozwaniem
omieſzkał, tedy za dowodem ſłuſznym, jasnym i doſtatecznym, ktò-
ryby ſię z ſkrutyniy pokazał, karan być ma wedle ważności wyſtę-
pku ſwego, a mianowicie za nie prawdziwe zeznanie gardłem, a za
inſze mnieyſze wyſtępki, ma ſiedzieć w więzieniu na zamku, abo
w dworze Naſzym dwanaście niedziel, i ſzkodę ſtronie powodowey
nagrodzić za dowodem: a w takowym obwinieniu, z właſzcza tylko
w rzeczach mnieyſzych, gdzie o gardło nie idzie, powinien będzie
woźny ſprawować ſię bez pozwu czaſu rokow ziemſkich, abo Gro-
dzkich, przed tym urzędem, przed ktòrymby mu co o nieſłuſzną
ſprawę iego oczywiście na urzędzie będącemu zadano. § A gdzie,
by oczywiſto na urzędzie nie był; a chociayby i był, a ſzłoby o taką 7.
rzecz, za coby miał być gardłem karan, tedy ukrzywdzony ma go
jako ſzlachcica oſiadłego pozwy przed urząd należący, to jeſt: gdzie
o gardło idzie, do Grodu; a w rzeczach mnieyſzych do ziemſtwa,
pozwać, i ſprawiedliwości ſobie z nim za pierwſzymi pozwy, iako na
R. 3. roku zawitym, dowodzić będzie. § Też winien woźny liſty Naſze 8.
A. 9. Seymowe, woienne, i inſze wſzelakie od urzędu iemu podane bez-
żadnego omieſzkania, do tych, do kogo należeć będą, odnoſić.

(a) W Koronie Woźny pozywać nie ma, bez pozwolenia ktòrego kolwiek Urzędnika, *Kaź: w Wiślicy 1368. H. P. 465.*

Woźny na Wołyniu bez przydawania może *officio fungi, Conſt: 1576. fol: 302. Tit:* O ubiciu.

Woźni, Generałowie, *ad obeunda Officia* maią być przypuſzczani od Urzędnikow Sądowych *ſub pœna 100. Marc: Conſt: 1567. fol: 291. Tit:* O Woźnych.

(b) W Mazowſzu, Woźny Ziemſki Powiatu właſnego, jawnie ma w wiązać w imienie nowego Poſſeſſora, i to obwołać, a jeśliby kto bronił, abo omieſzkał bronić, tedy przy w piſowaniu Intromiſſyey do kśiąg, abo na troich rokach, bronienie ſwe ma dać, zapiſać, i nowego Poſſeſſora pozwać, jeśliby tego nie uczynił, dawnością rzecz traci. 1577. O w wiązaniu *fol: 305. Conſt: 1576. fol: 305. Tit:* O w wiązaniu.

(c) Gdy powodowa ſtrona co świadczy przed Woźnym, ma mieć dwu ſzlachcicow przy ſobie, *Zwyczay Ziemie Krak: H. P. 467.*

(d) Woźnego zeznanie u kśiąg Grodzkich, abo ziemſkich pokazane, tak ważne jakoby ſam był przy oney ſprawie, H. P. Tamże.

(e) Woźny Pozwy przy ſtronie dla ſwey śmierci kłaść ma, *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 459.*

(f) Woźny gdyby uczynił co prawu przeciwnego na Trybunale, *peremptorie* ma ſię ſprawować *Conſt: 1567. fol: 291.* O Woźnych Gener;

Pośledniey ſze prawo jeſt inakſze, że ſię ma przed Woiewodą ſprawować, ale nie ieſt *in uſu Conſt: 1578. fol: 335* Woźnych beſpieczeńſtwo.

W Mazowſzu, *per excepta* ma być degradowany, i pryſkowany, *forum* Grod, abo Ziemſtwo. *Conſt: 1576. fol: 302 Tit:* O Woźnym.

Jeśli przy ſobie miał ſzlachtę, abo Komornika, nie może być przekonan: a ktoby na niego nie dowiodł, przepada 10. kop winy, *Ibidem.*

ARTYKUŁ X. 10.

O dochodzie, abo zapłacie Woźnemu.

Woźnemu (a) za pracą jego po temu ma być dawano, to jest: gdzie na którąkolwiek sprawę poiedzie, tedy mu mile po
1. groszu jednemu w stronę jednę a jeśli milę nie poiedzie, R. 2.
abo na mieyscu pozwu, abo jakiekolwiek listy Hospodarskie, abo u- A. 20.
rzędowe da, i ogląda gwałtu, boju, szkod, abo przysłuchywać czego będzie, przecie jemu od tego, grosz, a od oświadczenia, grosz, a co na pozad poiedzie w jakieykolwiek sprawie, za to nic brać nie ma. A gdzie na uwiązanie poiedzie, z tychże ludzi, w które uwiązować będzie, z służby po groszu brać ma, a od puł służby po puł grosza, a z pustowszczyzny takiey, ktorą paszą, puł grosza, a od morgu pieniądz jeden, a od summy pieniędzy odprawuiąc ią na ruchomych rzeczach od kopy po dwa pieniądze brać będzie, a od pustowszczyzn i morgow pustych dochod woźnemu strona żałobna winna przy uwiązaniu dać, a jey to potym od strony przeciwney przy jego summie skazaney czasu wykupienia zapłacono być ma, a od oglądania i spaszy, i od okupowania szkody, woźnemu, grosz, od wołania stron za pozwy ku prawu, grosz, od zakazywania na Rokach ku prawu, grosz.

(a) Woźny aby nad ustawę dochodow nie brał, pod sowitym wróceniem tego co wziął, i sześciu niedziel siedzenia w Zamku. 1616. O Woźnych W. X. Lit: *fol:* 49, Woźnemu od mile grosz, a *functione cujuslibet negotii* grosz jeden, *Const:* 1576. *fol:* 302. *Tit:* O Ubiciu.

ARTYKUŁ XI. II.

O bespieczności Woźnego będącemu na sprawach urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącey.

1. Ustawuiem też, jeśliby kto woźnego na sprawie za listy Woiewod, R. 1.
Starost, urzędu zamkowego i ziemskiego, abo sądu głównego A. 24.
Trybunalskiego, lub też urzędu Podkomorskiego i Kommissarskiego, abo i bez listow będąc mu na sprawach urzędu iego należących, sam, abo przez sług i poddanych swoich zbił, abo listy od niego odiął, i zdrapał, abo woźnego lub stronę, pozwy, listy ieść przymusił, abo policzkował, włosy abo brodę rwał, i tym urzędu nie uczcił. Tedy takowy każdy ma być o to pozwan na rok zawity, do urzędu ziemskiego abo Grodzkiego, gdzie strona żałobna zechce na pierwsze roki. (a) A tam za dowodem słusznym ma nawiązać woźnego sowito wedle stanu iego, a za Naszę winę na zamku abo dworze powiatowym dwanaście niedziel siedzieć w wieży wyższey, a stronę, ktòrąby przy woźnym zbito, abo jako wyżey opisano obelżono, ma także za słusznym dowodem nawiązać sowito wedle stanu, jakiego będą, i szkodę woźnemu i stronie, jeśli się iey co w ten czas stanie, sowito zapłacić. Jeśliby koniom ogony pourzynano, abo i poraniono, tedy za to winien będzie konia koniem nawiązać, i za to siedzenia nie poniesie. § A gdzieby przeciwna strona za skazaniem R. 3.
2 sądu Ziemskiego abo Grodzkiego, siedzieć, nawiązek i szkod płacić A. 27.
nie chciała na czas od urzędu naznaczony, tedy takowy jeszcze w drugą sowitą zapłatę nawiązek i szkod przysądzonych dla tey sprze-

ciwności ſwey popada, co urząd woźnemu i ſtronie zarazem według porządku o odprawach rzeczy sądzonych niżey poſtanowionego, na imieniu takowego odprawić ma. A to niepoſłuſzeńſtwo jego z ſtrony ſiedzenia urząd Ziemſki abo Grodzki, przed którym ſię to przytoczy, ma Nam Hoſpodaru oznaymić. A My Hoſpodar temu nie folguiąc, bez wſzelakiey zwłoki i odkładania na inſzy czas, ale zarazem wziąwſzy o tym od tego urzędu Naſzego wiadomość przez liſt otworzony takowego obwinionego i urzędu Naſzego nie poſłuſznego, mamy ze wszyſtkich ziem Państwa Naſzego kazać wywołać. § (b)
3 A jeśliby kto woźnego na tych ſprawach urzędu iego należących, abo ſtronę przy nim będącą zabił, takowy będąc o to przyciągnion do sądu Grodzkiego, i z prawa pokonany, ſam gardłem karan, a gło-
R. 11. A. 4. wſzczyzna zabitego, ſowito z imienia iego płacona być ma. A za nieſtaniem ſtrony obwinioney, urząd w tym daley poſtępować ma. A My Hospodar za odeſłaniem urzędowym zachowywać ſię przeciw takowym będziem według artykułow na ſąd Grodzki około rzeczy krwawych opiſanych, jednoż za głowszczyznę i ſzkody takiego woźnego abo ſtrony zabitey, urząd zarazem ſkoro pozwany nie ſtanie, sowito ſkazanie i w wiązanie w imienie takiego ſwowolnego i niepoſłusznego dać ma, położywszy na liście uwiążczym, jeſzcze tak wielki zakład, jako samey rzeczy ſkaże. § A gdzieby co z tych rzeczy 4
mianowanych woźnemu abo ſtronie ku zelżywości ſię ſtało, nie od ſamego Pana w tym domu do kogoby był poſłan, ale od ſług, poddanych, i od kogokolwiek innego z domu, abo na imieniu onego, bądź przy bytności samego Pana w tym domu, abo nie bytności jego: a onby będąc o to pozwan i do tego ſię nie znał, żeby ſię to miało ſtać z jego rozkazania, tedy o tym przez tenże urząd, do którego będzie pozwano, rosprawa ma być uczyniona takim obyczaiem, jako w tey mierze o posłańcach Naszych w Rozdziale pierwszym Artykule dwudzieſtym czwartym ieſt opiſano.

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim gdyby kto Woźnego na urzędzie ubił, rany Szlacheckie chociayby nie był Szlachcicem ſowito ma płacić. a Staroście 60. grzyw: za winę. A jeśliby był zabit, ſowito głowſzczyzna; Rok i ſześć niedziel w wieży na dnie ſiedzieć ma Mężobóyca, bez wſzego odpuſzczenia 1576. O Ubiciu Woźnego na urzędzie, *fol:* 302.

(b) W Koronie, Woźnego, gdy ſprawuie Urząd ſwoy, jeśliby kto ranił, zabił, zbił, ma być karany jako gwałtownik beśpieczeńſtwa ſądowego 1578. Woźnych beśpieczeńſtwo, *fol:* 335. Woźny zaś tam ma reſpondować gdzie grzeſzy, *Conſt: Ibidem.*

ARTYKUŁ XII. 12.

O pieczęci Naſzey Hoſpodarſkiey, Ziemſkiey, i też o pieczęciach urzędowych, któremi co ma być pieczętowano.

Też (a) My Hoſpodar daiem pod Herbem tego Państwa Naſzego W. X. L. Pogonią pieczęć do każdego Powiatu, na którey jeſt 1.
napisano około Herbu imię tego Powiatu; A tę pieczęć Piſarz Ziemſki przyſięzny u ſiebie ſam, a nie kto inſzy chować ma, którą pieczęcią i pod tytułem Naſzym, pozwy maią być pieczętowane, i wydawane, a inſze żadne liſty, wypiſy i zeznania, krom ſamych pozwow tą pieczęcią nie maią być pieczętowane. Ale będą pieczęto-

wane, i wydawane, a insze żadne listy, wypisy i zeznania, krom samych pozwow tą pieczęcią nie maią być pieczętowane. Ale będą pieczętowane wszelakie listy z tego urzędu Ziemskiego sądowe wypisy i zeznanie, listy upominalne, uwiążcze, i inne pieczęćmi Sędziego i Podsędkową, a podpisowane ręką tegoż Pisarza Ziemskiego.

(a) W Koronie pod Tytułem Królewskim, a pieczęcią Ziemską Powiatu onego, w którym pozwany jest osiadłym, pozwem ma być wydany, 1589 O Pozwiech, *fo:* 542. *Idem in except:* Mazowieckich, *Const:* 1576 *fol:* 298. *Tit:* O Pisarzu.

Pozwy Seymowe i zadworne pod Ziemską pieczęcią nie maią być wydawane *Const:* 1611. *fol:* 46. *Tit:* O Pozwiech.

Krôl Jego Mość Sygnetu ani Pieczęci pokoiowey, w sprawach Rzeczypospolitey zażywać nie ma, jedno tych, które przy Kanclerzach, abo Podkanclerzach Polskich i Litewskich są. *Const.* 1573. *fol:* 255. § Obiecuiemy i *Const:* 1607 *fol:* 835. *Tit:* O pieczęci pokoiowey.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie maią być chowane, i o mieyscu na odprawowanie sądow Ziemskich, i też o wydawaniu komu potrzeba ukaże, wypisow abo widymusow,

1. Ustawuiem też, chcąc to mieć i przykazuiem, aby w każdym takowym Powiecie, gdzie sąd Ziemski jest w Zamku abo dworze naszym, Sędzia, Podsędek i Pisarz Ziemski, pospołu z szlachtą i wszystkiemi innymi stany opatrzyli, i zbudowali takowe mieysca, gdzieby zawżdy księgi Ziemskie bespiecznie od wszelakiey przygody były zachowane. Przeto Woiewodowie Starostowie sądowi w każdym Woiewodztwie, Ziemi i Powiecie, w Zamku abo dworze naszym sądowym, schowanie dobre i warowne postąpić im na to winni będą. A gdzieby takowych schowania nie było, tedy na zbudowanie sklepu, ku zachowaniu ksiąg mieysca przystoyne w zamkach i dworach naszych ukazać i podać, i samiż takowi Woiewodowie, Starostowie sądowi ono schowanie ksiąg ziemskich dobrą strażą pod każdym czasem opatrować maią. (a) A gdy roki odsądzone będą, tedy po wywołaniu rokow maią księgi jeszcze niemniey trzech dni leżeć, przy których maią być nieodieżdżaiąc Sędzia, Podsędek i Pisarz, dla zeznania, wpisowania, i wypisow brania, i dla inszych potrzeb szlacheckich. (b) A rozieżdżaiąc się maią insze pierwszych rokow księgi włożyć i zachować w skrzynię mocną za trzema zamkami, od których ieden klucz będzie u Sędziego, drugi u Podsędka, a trzeci u Pisarza, i pieczęćmi swymi zapieczętować maią. Ale księgi tych jednych sądowych rokow, z których się po odsądzeniu ich będą rozieżdżać, maią być u Pisarza ziemskiego, jako u urzędnika przysięgłego, aż do drugich rokow sądowych, a to dla porządnego sprawowania i na czysto przepisowania ksiąg, a Pisarz w tym czasie między rokami przepisawszy te księgi na czysto, ma ie na drugich rokach do iedney skrzyni i zachowania z Sędzią i Podsędkiem iako o tym wyżey dołożono położyć; i potym ich nie otwarzać, aż wespoł z Sędzią i z Podsędkiem, gdy tego potrzeba ukaże, i już tak zawżdy tylko od rokow do rokow sądownie odprawuiąc ie Pisarze ziemscy powiatowi, maią u siebie księgi chować. A gdy troie roki odsądzone będą, tedy po

odprawieniu czwartych rokow, iuż te ſprawy i przeszłych troich rokow w iedne kſięgi przez Piſarza znieſione i uwiązane być maią. § 2
Ktemu też Woiewodowie i Staroſtowie sądowi w każdym Woiewodztwie, ziemi i powiecie, mieyſca przyſtoyne na zbudowanie domow dla odprawowania sądow ziemſkich, nie daleko zamkow i dworow naszych sądowych, urzędowi ziemſkiemu i szlachcie ukazać i poſtąpić maią. A urzędnicy ziemscy ze wſzyſtkiemi ſtany onego powiatu winni będą, jako to schowanie kſiąg sądowych w zamku abo dworze, tak i ten dom sądowy zbudować z tych pieniędzy, jako to osobliwą uchwałą jeſt poſtanowiono, co za mocno dzierżano być ma. § 3
Tymże obyczaiem Woiewodowie, Staroſtowie sądowi, kſięgi Grodzkie w dobrym schowaniu warownie schować maią. A gdy ktory Woiewoda abo Staroſta sądowy z tego świata zeydzie, abo jeślibyśmy ktorego z nich z tego urzędu na insze Woiewodztwo abo Staroſtwo przełożyli, tedy, urzędnicy ich Grodzcy, abo oni sami powinni będą, temu Staroście, ktoremu ono Woiewodztwo abo Staroſtwo będzie dano, wszyſtkie kſięgi Grodzkie w tymże powiecie przy wjachaniu jego na ten urząd, przed szlachtą zaraz w całości zdać. A wypisy, abo widymusy, tak z tych kſiąg pierwszych Woiewod i Staroſt, jako i każdy urząd z kſiąg swoich spraw każdemu komukolwiek tego potrzeba ukazować będzie, bez wszelakiego zatrudnienia i zwłoki maią dawć liſty, z podpisem ręki Piſarza Grodzkiego przysięgłego, i z pieczęćmi samych Woiewod, Staroſt, abo ich urzędnikow sądowych, Namieſtnika abo Podſtarościego i Sędziego Grodzkiego.

Kſiąg chowanie w każdym Woiewodztwie, w Litwie, Woiewodowie i Staroſtowie naznaczyć maią. *Conſt* 1581. *fol*: 381. ſ mieyſca.

W Braſławſkim zamku, na ſklep, i na dom ſądowy, ma mieyſce wymierzyć, także i w Zamku Orſzańſkim. *Conſt*: 1631. *Tit*: dom ſądowy.

Ziemſkich i Grodzkich, Połockich chowanie *providetur*, *Conſt*: 1607. *fol*: 860. *Tit*: chowanie.

Kſięgom ziemſkim Lidzkim, ſklep w zamku przy murze zmurować koſztem tamecznych obywatelow pozwolono *Conſt*: 1638. *fol*: 43. *Tit*: ſklep.

Kſięgi ziemſkie i Trybunalſkie Nowogrodzkie, w zamku Nowogrodzkim maią być chowane. w wieży Szczytowſkiey, poprawa jey na Seymiku ma być uchwalona i approbowana. *Conſt*: *ibid*, *fol*: 43. *Tit*: Złożenie.

Kſiąg chowanie, i ſądow odprawowanie, w Wilnie *juxta Conſt*: 1611. ma być *Conſt*: *ibid*: *fol*: 46. *Tit*: Dom.

Kſięgi Kowieńſkie ziemſkie w gornym, Grodzkie, w nadolnym ſklepie na wieży chowane być maią, a plac na zbudowanie domu ſądowego według Konſtytucyi 1601. 1611. 1613. wymierzany być ma, *Conſt*: 1638. *fol*. 53 *Tit*: Wieża.

Kſięgom Ziemſkim i Grodzkim Starodubowſkim plac na ſklepu murowanie Staroſta wymierzy *Conſt*: 1641. *fol*: 35 *Tit*: Plac.

Sądow ziemſkich Wiłkomierſkich Rozdział. *Conſt*: 1590. *fol*: 586. *Tit*: ſądy ziemſkie, chowanie kſiąg Wiłkomierſkich w zamku, *Conſt*: 1647 *fol*: 14. *Tit*: ſklep na kſięgi.

(a) Po wywołaniu rokow trzy dni kſięgi leżeć maią. *Każ*: *w Nieſz*: 1454 *H. P.* 434.

(b) Pod trzema kluczami Sędziego, Podſędka i Piſarza chowane być maią. *Zygm*: *w Piotr*: 1538. *H. P.* 434

Sądom Ziemſkim, i Grodzkim Powiatu Słonimſkiego, mieyſce w zamku Słonimſkim, według dawnego zwyczaiu naznaczono, i ſklep na chowanie kſiąg lubo ſtary reſtaurować lubo nowy wymurować (nie pociągaiąc iednak *modernos* zamku *Poſſeſſores* do koſztu) pozwolono. *Conſt*: *An*: 1677. *fol*: 17. *Tit*: mieyſce.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O przeſądziech i pamiętnymw imionach Xiążęcych, Pańſkich, i ziemiańſkich, tak Duchownego, iako świeckiego ſtanu.

1. Zabiegaiąc zatrudnieniu i obciążeniu sprawiedliwości ludzkiey, uftawuiem też z przyzwoleniem wfzyftkich ftanow, Iż wfzyscy Panowie rady Nasze Duchowne i świeckie, Xiążęta, Panowie, Dzierżawcy, Ciwunowie, i wfzyfcy inni urzędnicy Nafi, na urzędziech Nafzych nie sądowych, i też w imionach swych własnych. Po temuż Rycerftwo, Szlachta i wfzyfcy obywatele tego Państwa W. X. Lit: i w Ziemiach kniemu należących na imionach swych, czyniąc sprawiedliwość Szlachcie, i innym poddanym Naszym, z urzędniki, boiarmi, poddanemi swemi maią fię zachować fami i ich urzędnicy w braniu przefądow i pamiętnego według teyże uftawy, urzędem Nafzym wyżey w Artykule piątym tegoż Rozdziału opisaney, pod tąż winą, na ftronę dwunaftu kop grofzy; O ktòre winy maią być fami Panowie, gdzieby to fami uczynili, abo z urzędnikow fwych fprawiedliwości o to nie uczynili, pozwani do urzędu Nafzego Ziemfkiego na pierwfze roki, na zawity rok. R. 4. A. 5.

ARTYKUŁ XV. 15.

O braniu widzowego, oględnego, i innych dochodow w imionach Xiążęcych, Pańfkich i Ziemiańfkich.

1. Uftawuiem, i to chcąc mieć w porządku flufznym, Iż we wfzyftkim tym Państwie nafzym W. X. Lit: i w Ziemiach kniemu należących, na wfzelakich urzędziech Nafzych Hofpodarfkich nie fądowych: Także na imionach Xiążęcych, Pańfkich, i Ziemiańfkich, Duchownych i świeckich, widzowego, oględnego, od więźniow poturemnego, nie ma być więcey brano, tylko według tey uftawy Nafzey niżey opisaney, to jeft, widzowi na każdą rzecz wziętemu, i oględnego bitych i rannych na mieyfcu grofz jeden. R. 2. A. 20.

2. § A jeśli widz gdzie pojedzie za kilka mil, tedy iemu pomilnego, na milę po grofzu w jednę ftronę, jako i woźnemu Powiatowemu od wydania Roty przyfięg, duchownym ofobom grofz, a widzowi na to przydanemu grofz, od więźniow od wfzelakiego więzienia poturemnego, połańcuźnego, abo pokłodnego, od takowego więźnia, ktòryby na gardło fiedział, od szlachcica tego, ktòrego Statut imać pozwala, dwanaście grofzy, od proftego człowieka fześć grofzy. A ktoby w mnieyfzey winie ofądzon był, żeby o gardło nie fzło, od takowych po Połowicy tego brano być ma, a płacić to ma ten, kto winien w czym z prawa zoftanie. A jeśliby więzień z prawa od obżałowania ftrony przeciwney wolnym był uczynion, tedy fama ta ftrona przeciwna co go ofadzić dała, ma go wedle tey uchwały z więzienia wykupić. Także gdzieby ktòry więzień na śmierć był fkazan, tedy to poturemne ftrona żałobna winna będzie zapłacić, a płacono to ma być raz jeden, kiedy już ma oftatnim razem więzień, abo na wolność, abo na śmierć z więzienia wychodzić.

3. § I dla tego iuż ftraż około wfzelakiego więźnia ma być, nie tego, kto go da ofadzić, ale tego Pana, czyi będzie fługa abo bojarzyn, abo poddany, tylko żeby lozny nie ofiadły człowiek, to ieft, domu pod tym Panem nie maiący, był ofadzon,

ſtrona żałobna na dzień na ſtrawę iemu po cztery pieniądze ma da- 4
wać. § A ieśliby kto z więzienia więźnia upuścił, o tym za przypozwaniem do prawa należnego wedle opiſania tego Statutu ma być ſądzono, według artykułu w tymże Rozdziale, o urzędziech Naszych Grodzkich, w takowey rzeczy opiſanego, ſzukaiąc tego na tym, komu więzień podan będzie. A nie zechceli Pan abo urzędnik jego tego więźnia do więzienia swego przyiąć, tedy ma ſtronę z tym więźniem na urząd Naſz ſądowy puścić, i tam iuż na tym urzędzie z niego ſprawiedliwość czyniona być ma, gdyż władzą ſwoię za nieprzyięciem więźnia do więzienia, upuścił. A co będzie od urzędu z prawa ſkazano, to Pan abo urzędnik jego za dekretem urzędowym, na maiętności tego więźnia ruchomey, odprawić ma: a ieśli maiętności ruchomey tak wiele nie będzie, tedy ſam w tym ma ſtronie być dan na wyrobek, jako o tym w inſzym artykule jeſt dołożono, zwłaszcza gdzieby gardła nie zaſłużył.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O zjachaniu ſądu Ziemſkiego za trzy dni przed rokami, i o pilności ſtron ku prawu.

R. 4. A. 46. Też przed każdemi Rokami ziemſkiemi, będą winni, Sędzia, 1.
Podsędek i Piſarz na mieysce ſądom naznaczone za trzy dni przyiechać, dla otworzenia kſiąg i wydawania wypiſow, komu tego potrzeba będzie, także dla wpisowania pozwow w rejeſtr, aby ten, kto ſię do rejeſtru pierwey wpiſze, też naprzód ſądzon był. Wſzakże gdzieby ſię obie ſtronie między ſobą zapozywały, tedy temu naprzód ma być ſprawiedliwość czyniona, kto naprzód pozwał, a od tego wpiſowania w rejeſtr, Piſarzowi groſz, (a) A gdy z reieſtru trzy razy wołano będzie, a nie odzowie ſię ten kogo wołaią, takowy ſkazan ma być jako nie ſtał. Tymże obyczaiem i powodowa ſtrona ma ſkazana być. A te wołania ſtron u każdego ſądu i urzędu rozumiano być ma, iż woławszy ſtrony jednego dnia i drugiego i trzeciego dnia po iednemu razu na dzień, ſtrona nie pilnuiąca roku, ma być trzeciego dnia o nieſzporney godzinie zdana i ſkazana za nie ſtanie ſwoie, wedle artykułow niżey opiſanych, a tych ſtron którymby trzy dni pilności ich obudwóch minęły, a dla tego nie pośpiechu urzędowego trzeciego dnia odſądzone nie były, iuż czwartego dnia i potym inszych dni, urząd do nieſzporney godziny czekać nie powinien. Ale ſkoro urząd na ſądzie zaſiędzie: a która ſtrona za wołaniem woźnego nie ſtanie, tę urząd według tego Statutu zdać i ſkazać ma.

(a) Rejeſtr Trybunalſki, Sąd Ziemſki porządnie piſać ma. i według niego ſprawy porządnie przywoływać. Conſt: 1609. fol: 901. Tit: O Rejeſtrze.

Rejeſtra nie doſądzone Marſzałkowie podpiſować, i *ad atticandum* podawać maią, *Conſt*: 1611. *fol*: 6. *Tit* Przyczynienie czaſu.

Sub numero piſane, nie maią być odmieniane, *ſub pœna* i ſtronom *ſine ſalario* maią być wydawane, *Conſt*. 1618. *fol*: 6 *Tit*: Reieſtra Trybunal.

Reieſtr Trybunalſki Litewſki, iako ſię weń wpiſować, i co od niego dawać, *Conſt*: 1609. *fol*: 907. *Tit*: Znieſienie Przeſąd.

Regeſtru ſpraw Seymowych, ręką Referendarza *ſecundum numerum* podpiſanego, Piſarz odmieniać nie ma. *Conſt* 1607. *fol:* 834. *Tit:* O Sądach.

W Regeſtr ma każdy ſprawę ſwoię wpiſować *in triduo*, tak na Grodzkich, jako Ziemſkich Sądach, *ſub nullitate condemnationis*, w Kijowſkim, Bracławſkim, i Wołyńſkim Woiewodztwie, *Conſt: Ibid: fol:* 853. O wzdawaniu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako i przy kim pozwy pozywać ſię, i jako a gdzie co oświadczać.

1\. Jeżktoby na kogo pozwy wziął, i temi pozwy pozywać go chciał, tedy pozwy od wſzelakiego urzędu wzięte, ma woźny z ſtroną, ſzlachtą, oczywiſto dawać i pozywać. Może przy Kościele, u ſądu, na drodze i na każdym mieyſcu gdziebykolwiek zaſtać i naleść mògł. A gdzieby ich oczywiście dać nie mógł, tedy na imieniu tego, z ktòrego mu ſię krzywda dzieie, ma położyć w dworze, w dom abo we wrota wetknąć, i tamże w dworze, jeśliby we wrota, w dwor nie był puſzczon, przez płot urzędnikowi abo ciwunowi, abo jeśliby tam kogo w dworze obaczył, on pozew opowiedzieć i obwołać, żeby o pozwie ſtrona wiadoma była, a nie dowołali ſię nikogo, tedy jednak pozwy jako wyżey opiſano położyć ma: a przecię ma to położenie pozwu woźny opowiadać Woytu abo jakiemu poddanemu tego dworu, ktòry będzie naybliżey. A jeśliby w ktòrym imieniu, z ktòrego ſię krzywda dzieie, dworu onego Pana nie było, jako to bywaią wſi, danniki na Ruſi i indziey w tym Pańſtwie Naſzym, tedy te pozwy przecię w teyże wſi pokładane ſtarcowi, Woytowi, ławnikowi, dzieſiątnikowi, abo mężowi ktòremu oney wſi dawane, abo w domu ich kładzione, i do tego powiatu, w którym ta wieś będzie, pozywano być ma. Wſzakże gdy woźny zaocznie pozwy pokłada, ma pierwey przed tą ſtroną, ſzlachtą, ten pozew z przeciwnym pozwem ſkorygować, i ich podoſtatku wyczytać, aby zgodliwe we wſzyſtkim i nie ſkrobane były. R: 4. A: 9.

2 § A iż też na niektòrych mieyſcach przez granice powiatu zamierzone wiele osob, takim obyczaiem, Dworow, Miaſt, i ludzi ſwoich używaią, iż po iedney granicy Dworow, a na drugiey ſtronie Miaſto, ludzie abo grunty leżą. A będzieli ſię komu krzywda dziać z tych ludzi abo gruntow, przy których dworow nie maiz, tedy iż takowe krzywdy onemu urzędowi powiatowemu, pod ktòrym ſię dziać będą, opowiadane bywaią, tedy też do onegoż powiatu z takowego miaſta ludzi, i gruntow, pozywano być ma, wſzakże te pozwy woźny chociay za granice, tego urzędu, w którym ſię krzywda dzieie, do dworu onego Pana nieść, i poſtępkiem wyżey piſanym dawać będzie powinien, i rok na który pozwy poda, ma na obudwu pozwiech napiſać, aby pozwana i powodowa ſtrona roku wiadomi, pewni, i pilni byli.

3 § A gdzieby woźny ſam piſać nie umiał, tedy będzie powinien onego pozwania zeznanie na piśmie obudwòm ſtronom pod pieczęcią ſwą i ſtrony ſzlachty dać, i przed urzędem Grodzkim abo ziemſkim, przed roczkami i rokami, za dzień ſtronie żałobney ten kwit ſwóy zeznać, które zeznanie za ſłuſzne u prawa Ziemſkiego i Grodzkiego przyimowano być ma. A Piſarz tak ziemſki abo Grodzki, ma na tymże kwicie woźnego, abo

na pozwie gdzie podpis woźnego będzie, ręką swą napisać, że woźny to podanie pozwow przyznał. A jeśli na pozwie, tedy temi słowy, iż tego dnia przy napisie swym woźny podanie tego pozwu oczywisto przyznał: a jeśli na kwicie, tedy także dzień pomieniwszy kiedy zeznawa, napisać ma. Iż ten kwit swoy woźny oczywisto przyznał, a od tego napisu, po puł groszku a nie więcey Pisarz brać ma, a do ksiąg wpisować tego nie potrzeba. A jeśliby strona powodowa chciała zeznanie woźnego do ksiąg sobie wpisać, to jey wolno będzie.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O pozwiech, i o roku jaki za pozwy będzie składan, i o grabieżach.

R. 1. A. 6. Ktemu ustawuiem. Iż ktoby do kogo miał iaką sprawę o krzywdę abo o jakąkolwiek rzecz: Tedy ma od Pisarza ziemskiego tego Powiatu pozwy abo membrany wziąć pod pieczęcią Naszą, od Nas temu powiatu daną, i z podpisem ręki Pisarskiey. Wszakże w membranach, data to iest rok, miesiąc, i dzień, kiedy ich kto bierze, ma być napisany. A gdzieby strona sama chciała sobie pozwy napisać, tedy przyniesieli gotowe napisane, Pisarz wziąwszy od niey dochod swoy grosz, zapieczętować ich, i podpisać będzie powinien. Aszkod rejestr zachceli strona żałobna, wolno iey będzie pod pieczęcią swą abo woźnego przy pozwiech pozwanemu dać. A strona pozwana, jako na pozew, tak i na rejestr powinna będzie odkazywać, i tymi pozwy przed każdymi Rokami sądowymi maią się pozywać oczywisto za cztery niedziele: a za ocznie kładąc na imionach, z ktorych się krzywda dzieie, za sześć niedziel przed rokami. Wszakże licząc te cztery abo sześć niedziel do rokow, to iest, do pierwszego dnia na zasiadanie sądu w tym Statucie opisanego, nie od daty pozwu w nim opisaney: ale od czasu i dnia, jako oczywisto podany, abo na imieniu położony będzie. § A komuby się stała jakakolwiek krzywda: także o grabież nową, blisko przed rokami, za niedziel sześć, pięć, abo cztery, i za trzy, tedy o takową rzecz nową, może ukrzywdzony pozwać, na też pierwsze blisko przyszłe roki, tylkoby się wypełnił rok tak oczywistemu jako zaocznemu pozwaniu, od pierwszego dnia rokow sądowych w dziesiąciu dni, jeśli sąd tak długo zasiadać będzie, i takowy pozew żałobnik ma w rejestr wpisać, w ten czas gdy mu rok przypadnie, i daley postępować wedle prawa. A mnieysze i bliższe roki nie maią być składane: Ale w dalszym czasie czterech abo sześciu niedziel, wolno pozwy zakładać.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O zbijaniu pozwow, i o znoszeniu pozwow z imienia.

Też (a) ustawuiem, gdyż ludziom ukrzywdzonym wielka zwłoka w sprawiedliwości ich zbijaniem pozwow lada przyczynami działa się. Przeto tak wiecznymi czasy mieć chcemy, aby pozwy wszelakie, jako Nasze Hospodarskie, tak Grodzkie i Ziemskie, 1

i Podkomorſkie, i z inszych wszelakich urzędow, według tego Sta-
tutu wydaiące: także i sądu głównego, żadnymi przyczynami zbi-
jane być nie mogły, oprocz trzech przyczyn niżey tu pomienionych.
Pierwsza, gdzieby ſtrona powodowa roku i pozwania wedle artyku-
łu wyżſzego, tego Rozdziału ſiedmnaſtego, kwitem abo napisem wo-
2 źnego i Piſarſkim, nie dowiodła, § Druga, ktoby imienia pozwa-
nego właſnego, i imienia oyca iego, także też tytułu uprzywileiowa-
nego przednieyſzego, abo jako ſię on ſam zowie, i piſze, nie napiſał.
Wſzakże obcego narodu ludzi tak piſać mogą, jako ſię kto ſam piſać
3 i zwać zwykł. § Trzecia, gdy o co ſkrutynia, a ktemu o gwałt, boy,
grabież, idzie, a powodowi mieyſca, gdzie ſię co ſtało, Roku, mieſiąca,
i dnia, ieśliby niedołożył, na takowy pozew ſtrona nie powinna od-
kazować. A innymi żadnemi przyczynami urząd zbijania pozwow
nie ma dopuſzczać. Wſzakże pozywaiąc o imienie, za czym kto
dzierży, abo zaſtawę przez przodkow abo bliſkich ſwoich uczynio-
ną, chociaż czaſu w pozwie niedołoży, pozwany tym pozwu zbijać
nie może. § A gdzieby data w pozwie nie była dołożona, tedy
4 ſtrona powodowa za taki niedoſtatek pozwu ſwego, zapłaciwſzy ſą-
dowi groſzy ſześć, a ſtronie pozwaney drugie groſzy ſześć, żałoby i
5 rzeczy ſwey prawnie popierać może. § (b) A gdzieby kto chytro-
ścią dla zbijania pozwow i zwłoki komu prawa, zwłaſzcza zapo-
zwany okazał pozew nie zgodny, abo ſkrobany, i tym go chciał zbić: R. 8 A. 6.
A ſtrona powodowa dowiedzieli tego zeznaniem woźnego, iż mu
dał pozew zgodliwy, nie ſkrobany, tedy po takim dowodzie, po-
zwany powinien będzie odpowiedać: a ieſzcze pozwany za to ſkro-
banie, ma ſtronie powodowey ſześć groſzy, a sądowi drugie sześć
6 groszy, zapłacić. § A jeśliby ſię też to przygodziło, żeby kto nie bę-
dąc pozwany, jedno ſtanowiwſzy ſię u ſądu, abo umocowanego po-
ſławszy, mienił, że pozew na imię czyie inſze jeſt położon na jego R. 1.
właſnym imieniu, tym nie zgoła ma być pozew zrażon: ale ażby A: 8.
ten co pozew znoſić chce, pierwey tego ſłuſznie wedle prawa do-
wiodł, że to jeſt, i było jego imienie właſne, i jeſzcze przed założe-
7. niem tego pozwu w dzierżenie urzędownie przyſzedł. § A ktoby
bez przyczyn prawnych na pierwſzych rokach nie ſtał, tedy na dru-
gich rokach winę nie ſtanną zapłaciwſzy, pozwu zbijać nie będzie
mógł, ale będzie winien uſprawiedliwić ſię.

(a) W Koronie żaden u Sądu Krolewſkiego, Trybunalſkiego. Grodzkiego, Ziemſkiego, Pod-
komor: Kommiſſarz niczym pozwow zbijać nie może, tylko gdyby rzeczy, mianowicie imienia
właſnego, tytułu pierwſzego, abo daty nie dołożono było, 1589 O Zbijaniu pozwow, *fol:* 543.
Pozwy na Wołyniu, tylko opuſzczeniem rzeczy, imienia ſamego, tytułu i daty, maią być
zbijane, *Conſt:* 1589. *fol:* 543, *Tit:* O Zbijaniu.
(b) Dla nie zgodliwych pozwow, ſtrona rzeczy nie traci. *Zygm: w Piotr:* 1511. *H. P.* 458.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Zgubie Pozwu.

1. Ktemu i to uſtawuiem, jeśliby ſtrona pozwana, ſtanowſzy na ro-
ku, a powiedziała, że pozew, ktorym go żałobnik pozwał, zgubi-

ła, tedy żałobna ſtrona winna będzie tey ſtronie pozwaney kopiią
pozwu żałoby ſwey pod pieczęcią ſwą, abo z pieczęcią woźnego, dać.
A pozwany po daniu iemu tey kopiey, na zaiutrz powinien bę-
dzie u prawa odkazywać. § (a) Gdzieby też żałobna ſtrona mieni-
ła, iż pozew przygodnie już na rokach zgubiła, a pozwany chcąc ſię 2
usprawiedliwić, chciałby iey z pozwu kopii dać, tedy żałobnik przy-
iąwszy od niego kopiią pod pieczęcią iego, abo woźnego, i z podpi-
ſem ręki właſney, kto piſać umie, także na zaiutrz ma żałoby ſwey
popierać. § A jeśliby kopiey brać i rzeczy ſwey popierać nie chciał, 3
przeciw takowemu żałobnikowi urząd ſkazanie czynić ma, według
mocy abo ważności roku. Niżli jeśliby pozwany do uſprawiedliwie-
nia nie biorąc ſię kopiey z pozwu dać nie chciał, to przy woli jego
będzie: a żałobnik zachceli, o to znowu pozwać go ma. § A jeśliby 4
żałobney ſtronie pozew zginął ieſzcze przed rokami, tedy on o tym
ſtronie swey przeciwney liſtem ſwym otworzonym z pieczęcią ſwą:
a kto piſać umie, i z podpisem ręki ſwey, przez woźnego i iedne-
go ſzlachcica ma znać dać, aby on na roki te nie jeździł, i do utraty
próżney nie przychodził, taki liſt na imieniu pokładaiąc.

(a) Pozew gdy ſtraci, innym pozwać może, rzeczy jednak ſwey nie traci, *Zygm: w Piotr:* 1523. *H. P.* 462, *H. L.* 4. 7.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O dawaniu między ſtron Kopii z liſtow, przywilejow i innych zapiſow u ſądu na prawie pokładnych.

Gdzieby (a) ſię to u ſądu którego trafiło, żeby ſtronom wiodąc z sobą prawo o imiona, ludzie, grunty, i insze jakie maiętności ruchome, a przyſzłoby im, bądź z jedney ſtrony abo i z obudwóch do pokładania na prawie liſtow, przywileiow, i innych zapiſow, z których liſtow każdy swey przeciwney ſtronie dla lepſzego zrozumienia i rozmyślenia potrzebowaliby ſobie kopii, abo jedna która ſtrona od drugiey potrzebowała, tedy z takich liſtow kopiie maią być dawane z podpisem ręki Piſarſkiey: A po wzięciu kopii naydaley trzeciego dnia poranu za pierwſzym wołaniem ſtrony powinne będą ku ſkuteczney rosprawie do ſądu ſtanowić ſię.

(a) W ſprawach proſtych o krzywdy, dylacye i kopie dawane być nie maią, tylko w których ſdzie o Dziedzictwa, i grunty, 1588. O dylacyach, *fol:* 481.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby za pozwy na pierwſze i drugie roki, krom obłożney choroby, abo ſłużby Najſzey Hoſpodarſkiey i Rzeczypoſpolitey nie ſtał: Także i o tym, ktoby będąc pozwan, a roſprawiwſzy ſię umarł.

Ustawuiem też, ktoby będąc pozwan na pierwſzych rokach Ziem-
R. 4. ſkich, nie ſtał, ani żadney przyczyny ſłuszney w tym Statucie
A. 19 wyrażoney nieſtania ſwego u ſądu nie opowiedział, abo nie o-

kazał, takowy ma ſtronie na drugich rokach, pierwey niżli w ſąd wſtąpi, zapłacić nieſtanego, za każde pozwy cztery kopy groſzy, a ſądowi kopę groſzy, to jeſt: Sędziemu czterdzieści groſzy, a Podſędkowi dwadzieścia groſzy. A jeśliby tenże i na drugich rokach ſądowych, także i o toż będąc pozwan, bez przyczyn niżey w tym Statucie opiſanych, nie ſtał, abo ſtanąwſzy winy nieſtanney wyżey mianowaney zapłacić zarazem nie chciał: a ſtrona żałobna pozwania i roku dowiedzie, takowy dla niepoſłuſzeńſtwa ſwego iuż w rzeczy ſwey upada, i tę rzecz, o ktòrą był pozwan na te dwoie roki ſądowe, wiecznie traci. A ſąd na takowym upornym to o co był pozwan za ſłuſznym dowodem takąż winę nieſtania ſkazać, i odprawę uczynić ma. To jeſt: jeśli imienie, abo jakikolwiek grunt ſkazan będzie, tedy w to wwiązanie ma być dano zarazem, a odprawa ſummy pieniężney ſkazaney być ma czyniona, według artykułow niżey opiſanych. §
2 A gdzieby ſię to trafiło, żeby pozwana ſtrona za nieſtaniem ſwym upornym, abo chorobą zakrywſzy ſię, i w winę nieſtanną wpadſzy, a potym roſprawiwſzy ſię z żałobną ſtroną, z tego świata zeſzła, tedy dzieci, potomkowie, abo bliſcy zmarłego chociaż win nie ſtannych nie będą płacić powinni. (a) Wſzakże ku roſprawie za przypozwaniem ſtrony żałobney o ſamę rzecz podlec maią temu roku, ſtopniu, *R. 4.* abo punktu prawnemu, w ktòrym rodzice abo bliſcy ich zemrą. A *A 94 i Art: 86.* jeśli ſtrona pozwana umrze po ſkazaniu ſwey rzeczy, tedy dzieci, potomkowie, abo bliſcy za pierwſzym przypozwaniem do ſądu należnego dzieci takowych niedoroſłych z opiekunami ich iuż to płacić winni będą, i młodością lat niewymawiaiąc ſię.

(a) Po śmierci Sędziego przypozywać ſtrony do dalſzego poſtępku ſprawy nie potrzeba, wyiąwſzy, gdyby ktòrakolwiek ſtrona umarła, tedy dzierżącego maiętność przypozywać trzeba 1563. Nie jeſt tego potrzeba *fol* 36.

Po śmierci Krolewſkiey i Sędziow wſzelakich, bądź w Ziemſkim, abo Mieyſkim prawie. przypozwow nie potrzeba, tylko gdyby ktòra ſtrona umarła. 1588. O Przypozwiech po śmierci Krolewſkiey i Sędziow. *fol:* 481.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby za chorobą, abo za poſługą Naſzą Ziemſką, za pozwy ſtać nie mógł.

Też (a) ktoby był pozwan na Roki ſądowe pierwſze, abo dru- *R. 1. A. 21.* gie, a zaſzłaby go choroba, abo ſłużba naſza, abo ziemſka, a- *R. 4.* bo też powietrze morowe, na ktòrychkolwiek z tych dwoich *A. 47.*
I. Rokach sądowych, dla czegoby ſtać nie mógł, tedy za takowym nieſtaniem, jako nieſtannego płacić, tak i rzeczy tracić nie może. Niżli o ſobie ſądowi i ſtronie ma dać znać na Rokach Sądowych, a naydaley od poczęcia sądow trzeciego dnia. Jeżeli poſługi Naſze i Ziemſkie w Rozdziale pierwſzym, Artykule dwudzieſtym pierwſzym wyrażone, tedy przez liſty Naſze. A ieśliby chorobą, tedy liſtem ſwym otworzonym przez przyiaciela abo ſługę ſwego, daiąc wtymże liście swym do urzędu i do ſtrony znać, w ktòrym imieniu, abo na ktòrym mieyſcu w tey chorobie leży, aby urząd i ſtrona wiadomość mieli, gdzie go naydować. A powietrze morowe, tak samo sobą krom

obeſłania wymawia. (b) A wszakże ten, któryſię chorobą zakrywa, potym na drugich rokach, za przypozwaniem ſtrony powodowey ma przyſiąc jako prawdziwie nie mocen był. A jeśliby przyſiąc nie chciał, tedy na tych drugich rokach, ma winy za pierwsze nieſtanie swoie zapłacić ſtronie żałobney cztery kopy groszy, a urzędowi ko-
R. 9 A. 5 pę groszy, a zſtroną przeciwną rozprawę przyiąć. § A gdzieby i na 2
drugich rokach ieszcze chorobą ſię założył, a ſtrona powodowa niechciałaby temu wierzyć; tedy urząd ma do niego zarazem i z tych rokow, woźnego z dwiema ſzlachtą przy ſtronie żałobney, abo posłańcu jey posłać do tego mieyſca, które on chory w liście swym pomienił, na ktorym gdzieby tego chorego nie zaſtano, indziey ſzukać go nie powinien, i tak to ma być rozumiano, jakoby nie przyſiągł. A ſtronie posłańca swego zechceli przy tym wolno mieć, przed ktorym woźnym, i ſtroną, i jego posłańcem, ten, kto ſię chorobą wymawia, ma przyſiąc, że prawdziwie obłożną chorobą, na pierwſzych i na tych drugich rokach dla choroby ſtać nie mògł, i przyſiężeli, te-
dy od płacenia win wolen będzie. § A nie zechceli przyſiąc, tedy ta- 3
kowy na trzecich rokach za temiż pozwy, jako na roku zawitym, abo sam, abo przez umocowanego, będzie winien ſtać, i pierwey niż w prawo wſtąpi winy nieſtanne za oboie przeſzłe roki zapłacić, to jeſt: za pierwſze roki ſtronie cztery kopy groſzy, a urzędowi, Sędziemu, i Podsędkowi kopę groſzy: A za drugie roki sowito, to jeſt: ſtronie ośm kop groszy, a urzędowi dwie kopy groſzy: a zapłaciwſzy te winy, zarazem ſtronie żałobney uſprawiedliwić ſię. A chociayby i przyſiągł przed woźnym na chorobie swoiey, przecię iuż na trzecich
A. 1. rokach, powinien ſię będzie ſtanowić, i rosprawę na koniec przyiąć,
A. 24. chociayby sam chory był, tedy przez umocowanego. § Jeśliżby 4
na tych trzecich rokach ku prawu sam, ani przez umocowanego swego nieſtał, abo ſtawszy win nieſtannych pierwey niżli w prawo wſtąpi zapłacić nie chciał, takowy rzecz swoię traci: a urząd przeciwko niemu zachować ſię daley ma, według artykułu wyższego dwudzieſtego wtòrego w tymże Rozdziale. A jeśliby kto, bądź do sądu Ziemſkiego, abo Grodzkiego na rok zawity będąc pozwan, za chorobą swą ſtać nie mógł, tedy sądowi i ſtronie jako wyżey w tym artykule opisano, oznaymić o sobie ma, a tym rzeczy swey nie traci. Wſzakże jeśliby na drugi rok o toż był pozwan, tedy pierwey przyſiąc ma na tym, iż sprawiedliwie na pierwszym roku dla choroby swey ſtać nie mógł. A potym żadnymi przyczynami i artykułami w tym Statucie opisanymi nie wymawiając, tam na koniec usprawie-
R. 9. A. 5. dliwić ſię powinien będzie. § A gdzieby tak był chory, że i na dru- 5
gi rok w tey rzeczy ſtać by nie mógł, tedy przed tym drugim rokiem od urzędu i powiatu tego, gdzie na ten czas ten chory ſam będzie, ma wziąć woźnego i ſtronę dwuch ſzlachcicow, przed ktòremi tam, gdzie na tenczas będzie, przyſięgę uczynić ma, na tym, iż nie ku zwłoce ſtronie ſwey przeciwney, ale prawdziwie za chorobą ſwą na pierwszym roku ſtać nie mògł. A ten woźny i ſzlachta od urzędu wzięci, jeśli ten chory przyſięże, zarazem przed tym urzędem, od

którego posłani będą, zeznać maią. A potym to zeznanie woźnego R. 1.
i szlachty wypisem z ksiąg na drugim roku pokazawszy, przecię d. 22.
przez umocowanego usprawiedliwić się, iako wyżey opisano, powi-
6 nien będzie. § A jeśliby przed urzędem na drugim roku stawszy nie przysiągł, a to przed woźnym, szlachtą, przysięgi uczynioney urzędownie nie pokazał, tedy tym takowym samym postępkiem tę rzecz, o co pozwan, traci. A urząd to na tym drugim roku nie przypuszczaiąc strony pozwaney ku odwodu za dowodem strony powodowey, na takowym iuż wskazać ma z winami za niestanie sowitemi. A toż się i o tym rozumieć będzie, ktoby pozwawszy na rok zawity, sam za chorobą swą na tym roku pierwszym stać nie mógł.

(a) Urzędnicy Woienni, Dwor Królewski, Zołnierze Koronni, i W. X Lit: od sądow są wyięci wyiąwszy ich sprawy do zapisu, akże o gwałtowne wybicie, i te sprawy, w którycli dekreta przed tym zaszły, 1609 Zołnierze od sądow wyięci *fol*: 906. także sprawy do wykupienia dobr o gwałty, 1611. i na W. X. Lit:

Exempty Zołnierzom, i inszym w Legacyach posłanym, za atteftacyą *in personalibus* przyimowane być maią *Const* 1638. *fol*: 11. *Tit*: *Exempta*.

Exempty Zołnierskie. *fol*: 7.

Exempty Ko missarzom i Żołnierzom 1618 *fol*: 6 i na W X. Lit:

(b) Odłożenie Rokow być niema chyba dla choroby przysięgą potwierdzoney na drugich rokach, i tam stanąwszy, odkazywać powinien. *Każ w Korczyn* 1431. *H. P.* 413.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

Ktoby kogo pozwawszy na Roki sądowe, sam bez słuszney przyczyny nie stał, aboby komu na prawie iakiego dowodu abo wywodu niedostawało.

1 Ustawuiem też, ktoby kogo pozwawszy do Ziemstwa pozwy pierwszymi i na pierwsze roki sądowe, jeszcze nie na rok zawity, i będąc stroną powodową, bez słusznych przyczyn, jako wyżey o pozwanym napisano, nie daiąc o sobie przyczyny słuszney sądowi i stronie znać, sam z dowodem swym nie stał. Tedy jeśliby tenże, i o toż drugi raz stronę swą przeciwną pozwał, ma pierwey za niestanie swe pozwanemu strawę zapłacić: Panu Radzie, jeśliby sam swą osobą u sądu na rokach był dziesięć kop groszy. A innym wszystkim Urzędnikom i szlachcie pięć kop groszy. A gdzieby Pan Rada sam, abo urzędnik i szlachcic osobą swą na rokach u sądu nie był, ale umocowanego od siebie posłał, tedy umocowanemu jego jako inszemu szlachcicowi pięć kop groszy: a zapłaciwszy strawę, toż potym
2 o swoie mówić może. § A jeśliby i drugi raz pozwawszy tegoż i o tę rzecz, a samże i powtóre także bez słusznych przyczyn w Statucie wyżey opisanych, i nie dawszy o nich sądowi i stronie znać, nie stał, tedy tę rzecz, o co pozwał, traci. A pozwany ten, kto roku i prawa za pozwy pilnuie, iuż od tego czasu, o co pozwan na wszystkie przeszłe czasy będzie wolen. Wszakże i obmowa ta przyczynami Statutowemi, chorobą, abo służbą naszą Hospodarską, i Ziemską, stronie powodowey niema więcey iść i służyć, tylko na dwuch rokach.
3 § (a) A jeśliby strona powodowa stanąwszy, w prawo wstąpiwszy, maiąc spor z stroną obżałowaną na prawie z jakich przypadłych przyczyn, o których przed prawem nie wiedziała, a brała się jeszcze

na jaki inny dowod, ktòrego na ten czas ku prawu na sądzie z sobą
mieć nie mogła, abo o nim nie wiedziała, a prosiłaby o odłożenie na
drugie roki sądowe. Tedy sąd ma iey tego dopuścić, a tym rzeczy
swey nie traci: A na drugich rokach sądowych jeśliby sam nie ſtał,
abo dowodu nie ſtawił, rzecz swoię traci. § Tak też i ſtrona po- 4
zwana, jeśliby na tych rokach, i za tak krótkim czasem jemu za po-
zwy złożonym nie mogła prawdziwie za jaką ſluszną a przyſtoyną
przyczyną liſtow abo (b) zawodzcy mieć, a brałaby sobie w tako-
wych rzeczach i artykułach na drugie roki, (c) tedy sąd ma iey te-
go dopuścić: a wſzakże na tych drugich rokach będzie powinna iuż
bez pozwow tylko za wypiſem urzędowym tego odłożenia ze wszy-
ſtkim gotowa być, jako na zawitym roku, pod ſtratą rzeczy, i ten
dowod abo wywod na który ſię odważył, pokazawszy, ma pierwey
na tym przyſiąc, iż ten rok sobie otrzymała, i uprosiła, nie na zwło-
kę jaką ſtronie przeciwney, ale iż bez tego być nie mogło, a gdzieby
na tym przyſiąc nie chciał, tedy takowy powinien będzie ſtronie
swey przeciwney za ſzkody i nakłady jego dzieſięć kop groszy, a
na Urząd winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Jako pozwanemu tak powodowi do ukazania prawnych dowodow, Rok pozwolony być ma. *Zyg* 1523. *H. P.* 460.

(b) W Koronie Zaſtępca we złych uczynkach nie idzie, bo ſię przeciwi woli Bożey z rozkazania ludzkiego co złego uczynić, co BOG zakazał, *Każ: Wielki*, 1368. *H. L.* 90. *H. P.* 494.

(c) Dylacye do pokazania munimentow nie w poſpolitych krzywdach, ale gdyby niosło ſtratę rzeczy, maią być dawane. *Conſt:* 1588. *fol:* 481. *Tit:* O Dylacyach.

ARTYKUŁ XXV. 25.

Ktoby kogo przed ſąd, abo przez jednanie ku prawu pozwał.

R. 4. A. 75. i 80. Uſtawuiem (a) też ktoby z kim miawszy prawo, i utraciwszy 1
ktòrą rzecz na prawie, abo na iednaniu, upuściwszy ią i zaje-
dnawszy, a po sądzie abo ſię zjednawszy, i to jednanie gdzie
o grunt ziemny abo o gardło idzie, przy liście swym jednanym na
urzędzie zeznawszy. A gdzie o imienie abo o grunt ziemny, abo o
gardło nie idzie, takie jednanie liſtem swoim jednanym pod pieczę-
cią swą, i z podpisem ręki swey własney, i też pod dwiema pieczęć-
mi ludzi ſtronnych: a kto pisać nie umie, ten przy swoiey pieczęci
pod trzema pieczęćmi ludzi ſtronnych danym, upewniwszy, i utwier-
dziwszy, a o tożgo zaś ku prawu pozwał, i na prawie teyże rzeczy
znowu ſzukał, i tegoż dochodził, takowy powinien zapłacić tamże
zarazem u sądu ſtronie ſiedm kop groszy, Sędziemu dwie kopy gro-
szy, a Podsędkowi kopę groszy. A ten sąd abo jednanie, przecię
ma przy mocy zoſtać. A jeśliby pozwawszy o taką rzecz sam nie
ſtał, tedy rzecz swoię traci: a przeciwney ſtronie wolno będzie o to
innego żałobnika o swoie pieniądze, i winę urzędową pozwać.

(a) Jednaczom abo Kommiſſarzom ugodę na Urzędzie przyznawaiącym. ma być wiara dana, osobliwie gdy z Urzędu są naznaczeni, a jeśli oprócz Urzędu są wzięci, a która ſtrona tego nie przyznawała, maią pod przyſięgą przyznać, a takim już ma być wiara dana. *Paul: Szczerbic in promptuario fol:* 246.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Iż w pożwiech Naszych Ziemſkich nie ma nikt rzeczy nie uczciwych i obraźliwych dobrey ſławie piſać.

1. Też (a) uſtawuiem, iż w pozwiech Naſzych Ziemſkich, ktòrzy je biorą, nie maią piſać rzeczy dotkliwych przeciwności: A gdzieby pozwał, tak tedy na te pozwy ſtrona pozwana ſtawszy, nie powinna odpowiadać, aż ſię on na drugich rokach na poźwiech swych poprawi. Niźli co ſię dotycze naiazdow domow Szlacheckich, gwałtow białymgłowom, pożogi, rozboiow, i innego złoczyńſtwa, które artykuły na sąd Naſz Hoſpodarſki, abo na sąd głòwny, także i na urząd Grodzki a nie Ziemſki należą, o to każdy wedle uczynku takowego może mianowicie w poźwiech napiſać, i to tylko rzecz uczynku wypiſać, nie dokładaiąc w pozwiech obrażenia zwierzchności Naſzey, i nic innego dotkliwego. R. 4. d. 19. i 30.

(a) Aby żaden pozwu nie porządnego, ſłow poczciwości i ſławie dobrey dotkliwych, przed każdy sąd wnoſić nie śmiał, inaczey tydzień w Wieży ſiedzieć będzie. *Zygm: w Krak:* 1537. *H. L.* 38. *H. P.* 492.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Kto imiona ſwe w różnych Powiatach ma, a do kilku różnych ſądow z imion różnych na iedne roki zarazem będzie pozwan.

1. Uſtawuiem, jeśliby kto z poddanych Naſzych w różnych powiatach imiona ſwe maiąc do różnych sądow Ziemſkich był pozwan pierwſzymi pozwy, i na pierwſze roki sądowe, a rokiby na ieden czas w tych powiatach, do których jeſt ku sądu pozwan, przytrafiły: Tedy ma w tym powiecie ſtać, (a) do którego jeſt o większą rzecz przypozwan. A wſzakże z uciążym swym k-S ądu powiatowemu, u ktòrego ſię nie ſtanowi, ma przez liſty ſwoie otworzone, i przez woźnego dać wiedzieć ſtronie przed rokami ziemſkimi naybliżey za tydzień, bądź oczywiście, abo na imieniu naybliżſzym w tymże powiecie leżącym liſt położywſzy, a urzędowi na rokach ſądowych. A gdzieby ſtrona w tym powiecie oſiadłości nie miała, tedy i ſtronie takowey na rokachże ziemſkich dać znać, iż dla większey rzeczy, o którą ieſt pozwan do inſzego powiatu, tam ſię nie ſtanowi. A iednakże z tych Kſiąg, u którego ſię ſądu ſtanowił, wziąwſzy wypis, na drugich rokach ma pokazać przed ſądem, u którego ſię nie ſtanowił, iż ſię prawdziwie większą sprawą wymowił, tedy
2 nieſtannego nie powinien będzie płacić. § Potemuż gdyby kto kogo do iednego powiatu w krzywdzie ſwey pozwał, a ſamby też taki był od kogo inſzego do drugiego Powiatu na też iedne roki pozwan, tedy takowy będzie moc także u iednego ſądu większą ſprawą, bądź za ſwoim pozwem, abo za tym co go pozwano na pierwſzych rokach wymowić ſię, i potym na drugich rokach to wedle
3 nauki wyżey opiſaney pokazać. § A wſzakże na drugich rokach nikt ſię nie ma większą ſprawą wymawiać, ale ſię powinien ſtanowić i

w odkazie być iako na zawitym roku, ieśli nie ſam przez ſiebie, tedy przez umocowanego ſwego, pod utratą tey rzeczy o którą pozwan: a przeciw rokow zawitych, tak Grodzkiemu iako i Ziemſkiemu ſądowi w tym Statucie wyiętych i naznaczonych większą potrzebą winſzym powiecie wymawiać ſię nikt nie może. Jednoż gdzieby ſię kiedy trafiło, iżby iedna osoba była pozwana do dwuch ſądow Grodzkich, na iedne roczki, w takowych rzeczach coby o gardło ſzło, tedy taki może ſię u iednego ſądu takim zapozwaniem na pierwſzych rokach wymòwić, obyczaiem wyżey opisanym. Wſzakże będąc o to powtóre na drugie roczki pozwan, winien będzie wypisem onego Urzędu, przed którym ſię ſtanowił, to pokazać, że mu o taką rzecz ważną o gardło ſzło, i nad to ieſcze przyſiądz, że to pozwanie do innego urzędu działo ſię nie żadnym fortelem, ani zmową iaką chytrą ku zwłoce ſprawiedliwości ukrzywdzonemu: A ieśliby tego wypiſem nie pokazał, abo i pokazawſzy wypiſem, a przyſiąc na tym nie chciał, tedy dla onego nieſtania ſwego na roczkach pierwſzych, ma na drugich roczkach zgoła bez żadnych dowodow rzecz tracić, i urząd to na nim ſtronie wedle żałoby w pozwie opiſaney i według prawa ſkazać ma, tak za ſtaniem, iako i za nieſtaniem iego.

(a) Ten termin zowią prawni, *dilatio pro maiori*, że w ſądzie innym miał o większą rzecz ſprawę, to mu ma być pozwolono, wſzakże ma urzędowym liſtem tego dowieść, inaczey rzecz ſwą traci, *Zwyczay Ziemie Krak: H. P.* 470. *Conſt:* 1563. *fol:* 31. §. Maią ſię tedy

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O krzywdach gości przyieżdżych cudzoziemſkich.

Uſtawuiem, Jeśliby ſię któremu cudzoziemcu przy Nas Hoſpodaru, abo chociay i w niebytności Naſzey, w którym mieście, abo pod którym urzędem ſtał, od którego tubylca, iaki gwałt, I.
boy, rozboy, i zranienie, i odięcie gwałtowne maiętności iego, i cokolwiek z tych wyżey pomienionych rzeczy. (a) Tedy obwiniony w tych rzeczach bez pozwu: a mieſzczanin, proſty człowiek bez rokow, nie zwłaczaiąc niczym, powinien ſię uſprawiedliwić za zakazem przed Nami, przed Woiewodami, i urzędnikami Naſzymi zamkowemi, dwornymi. A mieſzczanie mieſzkaiący pod Maydeburſkim prawem, przed mieyſkim urzędem. A jeśliby kto z poddanych Naſzych na żałobę gościnną będąc zapowiadan precz zjachał, tedy na imieniu jego z pozwem Naſzym woźny ma być poſlan, abo urząd zamkowy ma poſłać z pozwem ſwym woźnego: a chociayby go na imieniu nie było, przecię ten pozew na imieniu jego ma być położon: i rok zawity złożon ku prawu ſtać za cztery niedziele. A on na koniec niczym ſię niewymawiaiąc, i pozwu żadnymi przyczynami nie zbijaiąc, winien będzie na ten czas ſtać, i uſprawiedliwić ſię. A gdzieby przecię na ten dzień jemu złożony nie ſtał, tedy to na nim ma być, o co żałoba jeſt, wedle dowodu ſkazano, i odprawa dana na imieniu jego zarazem, rokow statutowych nie ſkładaiąc.

(a) Sprawiedliwość gościnnym prawem między gośćmi czyniona być ma, 1565. Jarmarki po-

raniczne *fol:* 94 Sprawiedliwość.

Kupcowi ktoby co w mieście gwałtem wziął, *forum in omni subsellio, i restitutio* wziętego towaru, *cum pœna* 100. *Marc. Const:* 1580. *fol:* 521. *Tit:* Bespieczeństwo.

Kupcom ludzie swawolni, aby po drogach depaktacyi nie czynili, Starostowie przestrzegać, i z nich exekucyą czynić maią. *Const:* 1609. *fol:* 904. O Ludziach Swawolnych.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O tych, którzyby nie maiąc osiadłości w tym Państwie, abo powiecie którym, a tam przyjachawszy z strony, abo z innego powiatu zbytek, abo jaką szkodę komu uczynili.

1\. Też ustawujem, iż ktoby komukolwiek z inney ziemi cudzoziemiec, abo ktożkolwiek nie osiadły w tym Państwie Naszym W. X. Lit: przyiachawszy, w ktòrykolwiek powiat, gdzie osiadłości nie ma, abo pod urząd, i do miasta Naszego, uczynił tam komu gwałt, boy, rany, szkodę, i jakiżkolwiek zbytek, tedy tamże, a nie gdzie indziey, jedno na urzędzie Naszym zamkowym: abo gdzieby zamku nie było, w dworze Naszym Starostwa Sądowego wedle prawa sądzon, i za dowodem słusznym skazowan być ma, i odprawa na nim czyniona. A gdzieby kto zà zakazem do urzędu iść, i usprawiedliwić się nie chciał: tedy takowy ma moeno przed urząd zarazem ku prawu postanowion być, a gdy z prawa w czym winien zostanie a nie zechce tego zarazem płacić, abo słusznego w tymże powiecie osiadłego rękoiemstwa po sobie dać: tedy urząd ma go do więzienia osądzić i dzierżeć w nim do tychmiast, pòki stronie żałobney dosyć uczyni. Jeśliby nie mógł być od urzędu poiman, i precz uiachał, tedy urząd ma według uczynku iego i wedle Statutu skaz przeciw niego za dowodem udziałać, i stronie żałobney wypis skazania swego dać. A żałobnik z tym sądowym listem, ma go wszędzie, gdzie go może poścignąć: A gdzie pod którym urzędem poścignie, on urząd będzie powinien ten sąd drugiego urzędu ku wykonaniu przywodzić. § A gdzieby kto chociaż osiadły w inszym powiecie, a przyiechawszy w który inszy powiat, gdzie osiadłości nie ma, abo pod urząd, i do miast Naszych, uczynił tam komu gwałt, boy, rany, szkodę, rozboy, i zaboystwo, i jakiżkolwiek zbytek, tak szlachcicowi, i jego poddanemu, iako i mieyskiemu człowiekowi, tedy w takowych przypadłych rzeczach, nie odzywaiąc się do swego powiatu, powinien będzie za zakazem przed urzędem zamkowym, tam gdzie co będzie śmiał uczynić, stać, i usprawiedliwić się. A gdzieby przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się, abo zarazem po uczynku, pierwey z zapowiedzi uiachał, tedy urząd zamkowy tego powiatu w którym się to stanie, ma pozwy swemi na imieniu jego, w ktòrymbykolwiek powiecie było, posłać. A żałobnik takie pozwy od urzędu wziąwszy, ma te pozwy z woźnym onego powiatu, w którym ten winowayca osiadłość będzie mieć, na imieniu jego położyć, rok oznaymić cztery niedziele, na który rok za onymi pozwy będzie obżałowany powinien, przed tym urzędem, pod którym co będzie czynił, stać, i usprawiedliwić się, jako na roku zawitym. A jeśliby na tym roku obżałowany nie stał, tedy urząd ma przeciw niego skaz dla nieposłuszeństwa iego bez dowodu na upad uczynić, i tego skazania swego stro-

R. 1: A. 1.

R. 1. A. 13.

2

nie żałobney liſt ſądowy dać, a potym żałobnik ma z tym liſtem ſądowym do urzędu zamkowego ſądowego onego powiatu, gdzie ten winowaty oſiadłość mieć będzie, jachać. A on urząd weyrzawſzy w ſąd, abo ſkaz ten, ma, i powinien będzie zarazem żałobnikowi, na nim ſamym wedle uczynku, a ſzkodę na imieniu, i maiętności jego odprawić, według onego ſądu i Statutu. § A ſludzy Pańſcy nie o-
ſiadli, jeśliby kto z nich takowy gwałt i zranienie, abo ſzkodę jąką 3
komu uczynił, ma zadzierżan być w więzieniu na zamku, i na urzędzie dworu Naszego, pod którym ſię to ſtanie, a on ſluga o sobie ma dać znać Panu ſwemu, a jeśliby nie miał przez kogo znać dać, tedy urząd z jegoż doſtatku naiąwſzy, powinien będzie Panu jego wiadomość dać. Jeśliby ten Pan w W. X. Lit: oſiadłość miał, tedy na bliżſze imienie iego z liſtem ſwym poſłać ma. A nie oſiadłemu w W. X. Lit: urząd nie będzie powinien wiedzieć dawać, jedno ten ſługa ſam ma ſię o to ſtarać, iżby Panu jego wiadomość o nim doſzła. A urząd tylko do czterech niedziel ma Pana jego, któremu ſię ozwie, ku prawu czekać. A Pan jego powinien będzie do tego urzędu ſam przyiachać, abo kogo przyſłać, i czynienia ſprawiedliwości przyſłuchywać. Jeśliżby Pan jego ſam nie przyiachał, abo i przyſłać nie chciał ku ſłuchaniu ſprawiedliwości naydaley do czterech niedziel: a to jeśliby gdzie daleko on Pan był, tedy iuż urząd ſam Grodzki oſadziwſzy przy ſobie ludzi dobrych, ſzlachtę, ſprawiedliwość z nim czynić ma, według tego Statutu. (a) A w rzeczach jakich, gdzie o gardło nie idzie, może Urząd obwinionego na rękoiemſtwo ſłuſzne do
prawa dać. § (d) A gdzieby też kto kogo niewinnie obżałował, i 4
za jego obżałowaniem na urzędzie zatrzyman był, a tym zatrzymaniem go obelżył, ku ſzkodom i nakładom przywiodł, abo o więzienie przyprawił, tedy on Urząd tamże zarazem ma tego pilnie doyrzeć gdzieby ſię to pokazało, iżby od tego kto niewinnie go obżałował, jako za obelżenie jego wedle ſtanu jego nawiąſkę, tak też i za wſzyſtkie ſzkody, któreby mu ſię przy braniu do więzienia w maiętności jego ſtały za dowodem ſłuſznym zapłacono i nagrodzono jemu było, krom żadnych pozwow. A dla tego i on, kto kogo w czym obwiniwſzy, na urzędzie zadzierżawſzy, i oſkarżywſzy, ma być do uczy-
nienia ſprawiedliwości od Urzędu poręką uiſzczon. § Jeśliby Urząd 5
w tym któreykolwiek ſtronie folgował, a ſkuteczney ſprawiedliwości i odprawy ukrzywdzonemu tamże zarazem nie uczynił. Tedy iuż nie ſtrona, ale urząd ſam powinien będzie jako nawiąſkę wedle ſtanu jego, tak też i ſzkody wſzyſtkie za ſłuſznym dowodem onemu na Urzędzie niewinnie obwinionemu, abo ukrzywdzonemu płacić.

(a) Sposob ſprawiedliwości z Powiatow W.X.L. z X. Kurlandſkim, to ieſt, miedzy Powiatem Wiłkomierſkim, Upitſkim, a X Kurlandſkim, o wſzelakie krzywdy na obiedwie ſtronie zachodzące: poſtanowiono, aby z tych Powiatow Wiłkomierſkiego, i Upitſkiego, Marſzałkowie i Podkomorze oſob 4. wyieżdżać do Roku po 2 kroć, raz na Srodopoście, drugi raz po, S Bartłomieju na dwa mieyſca, do miaſteczka Zeymel, w Powiecie Upitſkim, à do miaſteczka Rakliſzek w Powiecie Wiłkomierſkim, à Frydrych i Wilhelm, X. Kurlandcy też od ſiebie 4. oſob. *Conſt: 1611 fol: 43.*
Obywatele Inflantſcy, z Obywatelami Powiatu Bracławſkiego. o wſzelakie ſwoje krzywdy *Utrinq;* ſobie ſię ſprawować maią w Trybunale W.X.L, *inter cauſas recentium criminum*, dla czego trzech Deputatow Ziemi Inflantſkiey. iednego z narodu Polſkiego, drugiego z Litewſkiego, á trze-

ciego, z Inflantſkiego naznaczono, ktorzy rowno z Deputatami inſzemi W.X.L, ſądzić maią. Ta Koſtytucya *ad recuperationem* Inf.ant trwać ma, *Conſt*: 1635 *fol*: 28. *Tit*: *Forum* w ſprawach.

Nie oſiedli iakiegożkolwiek ſtanu ludzie, ktorzy w mieście ſię bawiąc, Obywatelom i przyieżdżym krzywdy czynią. ſzlachectwem ſię zaſłaniaiąc, takowy przed urzędem Grodzkim za zakazem ſtawić ſię powinien. *Conſt*: 1611. *fol*: 4. *Tit*: Deklaracya Bezpieczeńſtwa.

(a) Pœna *talionis* za Potwarnym pozwem tam ma być uznawana, gdzie pozew *producitur ſalva appellatione*, *Conſt*: 1550. *fol*: 6 §. Pozwy potwarne.

Kommiſſye do Kurlandyi, *ex utriuſq gentis Cancelcariis iuxta pacta unionis*, do Korony i W.X.L. wychodzić maią, *ſub nullitate* Kommiſſyi, *etiam nulla lite præcedente, & non obſtantibus earum decretis*: i inſi Kommiſſarze, *ad inſtantiam partis gravatæ* naznaczeni być powinni *cum reſtitutione in integrum negotiorum principalium*. *Conſt*: *An*: 1678. *fol*: 8

Sąd pograniczny w W X.L. doſyć czyniąc *pactom* z carem Moſkiewſkim, poſtanowiony ieſt takim ſpoſobem: po dwu Sędziow w Woiewodztwach i Powiatach W X.L. Pogranicznych, na Seymikach Relacyinych od obywatelow obrani być maią, à ci znioſſzy ſię z Sędziami Moſkiewſkiemi o mieyſcu i czaſie zieżdżać dla rozſądzenia pogranicznych trudności, powinni, i tam wſzyſtkie kontrowerſye decyzyą ſwoią nie odwłocznie, *prævio* na ſprawiedliwe ſądy *iuramento*, uſpokaiać, i pograniczne exceſſy bez appellacyi dylacyi ſądzić i do exekucyi przywodzić: ktorym Sędziom ciż Obywatele przy obraniu ich *providere* maią, *Conſtit. Anni* 1676. *fol.* 19.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Co maią ſądzić Woiewodowie, Staroſtowie, i Dzierżawcy, i o ich pozwiech, o co maią być dawane, i o ſkazaniu za nieſtaniem ſtron i o gorącym uczynku.

I. Ustawuiem też, (a) chcąc mieć, i daiem moc, aby Woiewodowie i Staroſtowie Naſi ſądowi, każdy w powiecie, i Urzędzie ſwoim ſądowym, ſądzili, ſprawowali, pozwy ſwoię dawali, o te artykuły, mianowicie tu opiſane, to, ieſt, 1 O najazd gwałtowny na dom ſzlachecki, nie tylko na ſam dwor, ale i ną gumno i na dworzec, gdzie bydło i inſze goſpodarſtwo domowe bywa chowane. 2 O gwałt Kościoła Chrześciańſkiego, według artykułu trzeciego w Rozdziale jedynaſtym. 3 O zgwałcenie Panien i niewiaſt. 4 O gwałt w Miaſtach Naſzych. 5 O rozboy po drogach. 6 O złodzieyſtwo, 7 O fałſz. 8. O pożogi domu, abo gumna. 9. O czary. 10. O truciznę.
11. O odpowiedź od ſzlachcica ſzlachcicowi na zdrowie, abo ogniem. R. 1.
12. O głowę ſzlachecką, także i poręcznikow takich, którzyby o po- A. 9.
chwałkę na gardło, abo ogniem kogo ręczyli. Ale o zbiegi, ſług, i R. 11.
poddanych wſzelakich, i czeladzi niewolney, o to zechceli do Gro- A. 16.
du, abo do Ziemſtwa, będzie wolno pozwać. A Urząd w niebytności R. 12. A. 1.
ich namieſtnicy ich, oſiedli z Sędzią i Piſarzem zamkowym, przyſięgłymi, i w tym Woiewodztwie, i Powiecie też oſiadłymi maią, i moc
2 mieć będą ſądzić, odprawować, i kończyć wedle tego Statutu. § Agdzieby kto na gorącym uczynku tych wyżey pomienionych artykułow któregożkolwiek ſtanu był poiman, tedy ten ma być ſądzon bez pozwow. A oto imanie oſiadłego na gorącym uczynku ma ſię rozumieć, gdyby kto mógł być poiman, zarazem tegoż czaſu na ſamym takim uczynku, o co gardłem karzą. A jeśliby takowy zbytek uczyniwſzy zarazem poimać ſię nie dał, aleby zniknął, abo ſię ſkrył, takowego wolno ſzukać z urzędem, wſzakże nie daley, iedno od popełnienia tego uczynku przez dwadzieścia cztery godziny zegarowe. A to ſię ma rozumieć o tym, gdzieby ſię co takowego zbytku ſtało, abo w mieście, abo we wſi, ale ktoby i w tym czaſie z miaſta, abo ze wſi, gdzie ſię uczynek ſtanie do imienia i do domu ſwego ſzlacheckiego ujachał, abo uſzedł, ten iman już być nie ma jedno pozwan. A nie oſiadłego zawżdy, kiedy, i gdzie może potrafić, wolno

imać. § A jeśliby zarazem na gorącym takowym uczynku osiadły 3
nie był poiman, tedy już pozwy od urzędu zamkowego ku prawu ma być przypozwan, za którymi pozwy, zwłaszcza w rzeczach takich krwawych, gdzie o gardło idzie strona pozwana, nie przez umocowanego, ale sama oczywisto powinna u sądu stanowić się. A pozwu takowemu Grodzkiemu rok nie ma być dłuższy, tak za oczywistym, iako i zaocznym podaniem pozwu, tylko za cztery niedziele. A ieśliby kto iakiegokolwiek stanu abo i rodzaiu, bądź męskiego, abo i żeńskiego, będąc do sądu Grodzkiego pozwan, a za tymi pozwy, i na ten rok stać, abo stawszy, a rosprawić się nie chciał, a szłoby o taką rzecz krwawą, za co gardłem karzą, tedy ten urząd ma go za niestannego na wywołanie zdać, i o tym Nam Hospodaru przez list swoy otworzony oznaymić. A my temu nie folguiąc bez wszelakiey zwłoki i odkładania na inszy czas, ale wziąwszy zarazem o tym od tego urzędu Naszego wiadomość takowego obwinionego i Urzędo-
A.12 R.11 wi Naszemu nie posłusznego, mamy z ziem Państw Naszych kazać wywołać. (d) A gdzieby wywołany w takowym uczynku chcąc się tego sprawić Nas Hospodara o gleyt prosił, tedy My Hospodar takowym wywołańcom mamy podniesienie na wywołanie, i listy Nasze gleytowne ku sprawie z zamierzeniem na to pewnego czasu, i to nie więcey tylko do trzech razow dawać, według artykułu w Rozdziale pierwszym dwanastego, aby się za gleytem Naszym tego kto w czym będzie obwinion, sprawował przed urzędem Naszym onegoż Woiewodztwa, abo powiatu, gdzie się początek tey sprawy
stanie. (e) § A coby własnemu sądowi naszemu Hospodarskiemu 4
należało, to My sami z Pany Radami Naszymi bez żadney zwłoki i odkładow sądzić, i rosprawować mamy. Wszakże to podniesienie wywołania i gleyt Nasz przecię gorącemu uczynkowi i prawu a karaniu o nim w Statucie opisanemu nic ubliżać i uymować nie ma, ale mężoboyca prawem przekonany gardłem karan będzie, a głowszczyzna, nawiąska, i szkody o co będzie pozwano zarazem bez składania Rokow Statutowych, jako strona obżałowana na roku, przypadłym niestanie, ma od Nas Hospodara, jeśli się to u sądu Naszego toczyć będzie, a jeśli na urzędzie, tedy takież i od urzędu Naszego sądowego w wiązanie w imienie obwinionego do skończenia prawa dano być. A o samego osobę jako wyżey pomieniono, ma urząd na wywołanie do Nas Hospodara odesłać. Wszakże w rzeczach mnieyszych nie krwawych gdzie o gardło nie idzie, urząd nie ma na wywołanie niestannego odsyłać, tylko dla nieposłuszeństwa rzecz na pozwie napisaną bez dowodu skazać winien będzie. Wyiąwszy to, ktoby był pozwan o nie uczynienie dosyć zapisu abo sądu i skazaniu urzędowemu, przeciw takowemu skazanie za uznaniem zapisu, abo według sądu pierwszego czyniono być ma. § Mo-
że też urząd Grodzki sądzić o gwałtowne wybicie z domu spokoy- 5
nego mieszkania i odięcia imienia, ludzi, i wszelakich gruntow, zwłaszcza jeśliby strona ukrzywdzona mimo sąd Ziemski dla prętszey sprawiedliwości, chciała o to do Grodu pozwać obyczaiem i sposobem niżey opisanym. Jeszcze też pozywano być może do

Grodu o zbicie woźnego i nieuczczenie liſtow od niego poſłanych, i o miary na zboże, i na inſze rzeczy nie ſłuſzne, nad uſtawę tego Statutu brane. O bezprawne więzienie ſzlachcica, iako o tym wſzyſtkim ſzerzey na swych mieyſcach w tymże Statucie jeſt opiſano. A więcey tego nad te artykuły wyżey mienione, i na ſąd Grodzki w tym Statucie wyięte, nie ma ſąd Grodzki, pozwow ſwoich dawać i ſądzić. A jeśliby nad to zamierzenie ważył ſię urząd kogo upornie ſądzić, tedy ſąd jego nie ma być trzyman.

(a) Kſięgi Grodzkie *sub Interregno* otwarte być maią, dla przyimowania zapisow, *Conſt:* 1632 Konfederacya:

(d) Sublewacyą *bannitionis* kto otrzyma, powinien ſtronę do Grodu przypozwać, i ukazać, że *ſine intermiſſione* czyni o zły przewod, *ſub nullitate ſublevationis. Conſt:* 1557. *fol* 9. §. Podnieſienie.

Sublewacya dawana być nie ma, kiedy Trybunał dobry Proces uzna. *Conſt:* 1588. *fol:* 468 *Tit:* O Relaxacyi.

(e) Seymowe ſprawy i deliberacye, trzeciego dnia maią być expediowane, z Rejeſtru, *Conſt:* 1607. *fol:* 834. *Tit:* O Sądach.

Banicye i Sublewacye W.X.L. Kancellarya nie dokładaiąc ſię Krola, z Kancellaryi ma wydawać *Conſt:* 1598. *fol:* 695.

Na banicye *ex controverſia artium* otrzymane oſobliwie wieczne, żadne ſublewacye i gleyty *ad iure agendum* wydawane być nie maią, *reaſſumuntur. Conſt:* 1641. i inne Koronne, aby W.X.L. ſłużyły. *Conſt:* 1647. *fol:* 20. *Tit:* O Sublewacyach. i gleytach.

Toż i w poślednich ieſt Konfederacyach *Annorum.* 1648. 1668. 1674. O otwarciu Grodzkich Kſiąg.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O opatrzności więzienia na urzędziech Naszych, i o braniu poturemnego od więźniow.

1. Uſtawuiem, iż od więźniow poturemnego, połańcużnego, i od innego wſzelakiego więzienia, urzędy Naſze, począwſzy od miaſta Naſzego ſtołecznego Wileńſkiego, aż po wſzyſtkich innych zamkach i dworach Naſzych nie maią więcey brać, tylko od ſzlachcica czterdzieści ośm groſzy Litewſkich. A od boiarzyna, putnego człowieka proſtego, dwadzieścia i cztery groſzy Litewſkie. A to urząd ma brać jeden raz gdy oſtatnim razem więzień abo na śmierć, abo na wolność z więzienia wychodzi, i jeśli więzień na wolność wynidzie, to on ſam wykupić ſię tym z więzienia ma, abo ten kto go niewinnie oſadzić dał. A gdzieby na śmierć był wydan, tedy ſtrona żałobna, ma to urzędowi zapłacić. Wſzakże każdy urząd Naſz przyimuiąc więźnia do więzienia, iuż od tychże miaſt ſtraży od ſtrony tey kto więźnia poda potrzebować nie ma, ale przyiąwſzy więźnia, za ſwą ſtrażą, i opatrznością dobrą, tak jakoby do ſprawy nie uciekł, powinien będzie chować: A ſtrona więźniowi ſwemu jeśli będzie nie oſiadły, tylko na ſtrawę na dzień po cztery pieniądze winna będzie dawać. Przeto dla lepſzey opatrzności, maią Woiewodowie, Staroſtowie, wſzędzie w zamkach, i dworach Naſzych ſądowych kazać pobudować wieże mocne i głębokie po (a) ſześciu ſążeń w ziemi, i przy tych inſze nie w ziemi lżeyſze więzienie, ale przecię za R. 4. A. 15.
2 zamknieniem, i dobrym, mocnym obwarowaniem mieć. § A gdzieby więzień takowy, na którym urzędzie oſadzony uciekł, tedy ten, kto takiego więźnia w zawiadowaniu ſwym za poruczeniem Woiewod, Staroſt ſądowych miał, jeśli Wyſzogrodzki, abo Horodniczy,

gdzie takie urzędy ſą i będą-li mieć ſobie więźnie poruczone. A gdzie Wyſzogrodzkich, abo, Horodniczych nie maſz, tam namieſtnik, abo Podſtaroſci, komu ktory więzień od ſtrony żałobliwey do więzienia podan będzie, ma tego więźnia, naydaley za dwanaście niedziel odyſkać, i do prawa ſtronie ſtawić; A nie odyſzczeli za dwanaście niedziel, tedy ſzkodę na czym ſtrona żałobna poprzyſięże, abo jakim innym ſłuſznym dowodem dowiedzie, winien będzie płacić. A dla tego Panowie Woiewodowie, i Staroſtowie ſądowi, ten urząd, doglądanie więźniow maią zlecić, i zwierzać ſię do tego, ludziom dobrym, wiary godnym, narodu Szlacheckiego. A jeśli ten więzień na gardło będzie ſiedział, a nie mógł być naydaley do pułroka odyſkan, tedy tenże urząd, jako wzwyż opiſano, ktòremu by od ſtrony ten więzień był podan, abo od Woiewod, Staroſt, ku oſadzeniu i doglądaniu więzienia zlecon, z rozſądku Woiewodow, Staroſt, ma ſię odprzyſiąc, że to ucieczenie ſtało ſię bez rady, wiadomości, i folgi jego, i nie za nieopatrznością, abo niedbałością jego. A za głowę, za rany, ſzkody, ſtronie za dowodem ſłuſznym, nagrodę, i zapłatę uczynić. A Woiewodowie. i Staroſtowie, maią w takich rzeczach bez odwłoczną ſprawiedliwość czynić tak, iżby w tych czaſach wyżey zamierzonych za dwanaście niedziel, za pułroka ſtrona żałobna koniecżną ſprawiedliwość i z odprawą rzeczy przyſądzoney odzierżeć mogła. A onego więźnia, gdzieby ſię przytrafiło, przecię będzie wolno, tak temu urzędowi, z czyiego więźienia ucíecze, jako i ſtronie żałobney imać, i prawem przed tym urzędem, gdzie go poścignie, pokonywać. § A jeśli urząd tego więźnia poścignie, tedy ma na 3
nim ſobie ſzkod ſwoich pozyſkiwać, abo więźnia ſtronie żałobney wròcić, a kiedy mu poda, tedy ſtrona tę nagrodę co od urzędu weźmie, wròcić ma, a gdy ſtrona żałobna, ſama onego więzienia przyścignie, tedy te ſzkody urzędowi temu wròcić będzie powinna. A tego więźnia wedle prawa na koniec pokonywać we wſzyſtkim, o co mu idzie. § A jeśliby kto jakiegożkolwiek ſtanu tak ſwawolny był, 4
a więźnia z zamku abo z dworu Naſzego z więzienia, abo też już na śmierć wydanego, gdzie na ulicy abo na drodze gwałtownie odiął, abo kata przy takowym więzieniu zabił, a nie byłby zarazem na takim uczynku poiman, tedy takowy będąc o to do Nas Hoſpodara na rok zawity pozwan ſam, i z pomocnikami ſwemi, jako buntownicy, i wzruſzyciele prawa poſpolitego gardłem, i odſądzeniem poczciwości karani być maią, a ſzkody, i nakłady żałobney ſtronie za dowodem ſowito nagrodzić, i zapłacić takowi winni będą.

(a) Wieże w Koronie na głowniki maią być porownane, ktòre od okna, którym do Wieże w ziemię wpuſzczaią, naymniey dwanaście łokci w głąb bywać maią, 1588. O Mężobóycach Skrutynii, i Wieży, *fol*: 463.

Miaſto Kowieńſkie więzienia dla ſwawolnych bronić nie ma, pod winą 100. grzywien. *forum* za Dworem. *Conſt*: 1613. *fol*: 45. *Tit*: O Wieży Kowieńſkiey.

O Wieżę *pars læſa poſt latum decretum. componere* nie może, owſzem każdemu *ex civibus agere* wolno. A ktoby ią wyſiedzieć, *pro qualitate pœnæ* nie chciał, albo terminu oſiadania omieſzkał, *rigori* Prawa w Konſtytucyach Koronnych ma *ſubeſſe*. Wieże zaś maią być od Woiewodow, i Staroſtow erigowane, gdzie zaś ſą Staroſtwa bez profitow, iurydyczne, tam nie ſtaroſtowie, ale Powiaty, i Woiewodztwa maią *ſumptum* obmyślić, który ſobie na Seymikach *Relationios* teraznieyſzych *laudo privato* uchwalą, à to *laudum lege moderna approbatur*, ktòra to Konſtytucya ma wziąć *ſuum robur*, od Seymikow Relacyinych. *Conſt*: *Anni* 1690. *fol*: 11. *Tit*:*publica pœna*.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O nieuczynieniu folgi w więzieniu.

Opatruiąc to, aby władza urzędow Naſzych, i moc prawa poſpolitego ku zawściąganiu swawolności ludzkiey, do wykonania
1. swego zawsze przychodziła. Uſtawuiemy, i chcemy to mieć, iż gdy urząd ſądowy Ziemſki, w którey ziemi, abo Powiecie, abo ſąd główny, za jaki wyſtępek kogo, według Artykułu tego Statutu do więzienia ſkaże, i odeſzle na więzienie do Zamku, abo dworu R. 1. A 10. Naszego sądowego, tedy urząd Nasz Grodzki ma, i powinien będzie nie tylko bez żadnych wymow, i folgi, takowych ludzi do więzienia przyymować. Ale gdzieby od ſądu Ziemſkiego głównego, abo Grodzkiego, która oſoba na gardło była wſkazana, a zmocniwſzy ſię nie dałaby ſię osadzić, tedy nie tylko urząd urzędowi ku poimaniu takowego ſkazanego pomoc dawać powinien, ale urząd mieyſki, i miaſto, w którym ſię to dziać będzie, przeciw takowemu niepoſłuſznemu, abo przeciwnemu, wzruſzyć ſię maią, jakoby takowy swawolnik
2 poiman, i do więzienia dan, i według ſkazu urzędowego karan był. § A pomocnicy takowi, którzyby poimać go bronili, takoweyże winie, i karaniu podlegaią, jako ten ſam złoczyńca prawem przekonany. (a) Ktemu też taki więzień na gardło ſkazany, po ſkazaniu urzędowym, gdy appellacya doydzie do Nas Hospodara, abo do sądu głównego tedy co naymocniey więzieniem opatrzon być ma, w tey wieży, ktòra jeſt na głownika opisana, do uczynienia przeciw niemu dekretu od Nas Hospodara, abo od ſądu głòwnego, do którego prawa appellacya należna dopuści. Wszakże tych, ktòrzy rękoiemſtwo ſłuſzne
3 po sobie dadzą, wedle Trybunału zachować. § A takowego więźnia, któryby na gorącym uczynku za co gardłem karzą, był poiman, i do zamku dan, ma moc urząd okowami, i łańcuchami w więzieniu drugim, gdzie głownikow nie sadzaią, opatrzyć go, jakoby z tego
4 więzienia nie uciekł, aż do rosprawy. § (b) A ktoby z jednania za jaki wyſtęp swóy więzienie cierpieć sam dobrowolnie przez jaki czas podiął ſię, tedy przed czaſem zamierzonym ſiedzeniu, urząd Grodzki nie ma wyzwalać, ani folgi więzieniu czynić, bez pozwolenia ſtrony samey. A tym, ktòrych prawo na ſiedzenie do wieży na dno ſkaże, chociayby i ſtrona przeciwna wolnym więźnia czyniła, urząd żadney folgi czynić nie ma. A temu wszyſtkiemn maią dosyć
5 czynić, pod winą w tym Artykule niżey opisaną § (c) A ktoby z Woiewod, Staroſt sądowych, abo ich urzędnikow, tego ſię ważył, a temu więźniowi do wieży na dno, bądź od Nas Hospodara, abo też od którego innego urzędu Naszego ſkazanemu, jaką folgę czynił, i odpuſzczał mu ſobie ſiedzenia wyżſzego niżli na dnie czynić, abo kominy w wieży budować, aboby komu, i w inſzym więzieniu łżeyszym folgę jaką nad ſkazanie ſądowe czynił, takowy Woiewoda, Staroſta, abo urząd jego, i ktożkolwiek więzienie w mocy ſwey mieć będzie, będąc o to od ſtrony bolącey do ſądu Ziemſkiego pozwan na rok zawity, za dowodem ſłuſznym prawnym, po-

winien będzie tey ſtronie bolącey czterdzieści kop groſzy zapłacić, ilekroć o to pozwano, i przewiedziono to na niego będzie. A ſtro-
R. 3. nie bolącey wolno będzie zawżdy tego doglądać, jako, i gdzie wię-
A. 27 źień, bądź za głowę, abo za jaki inny wyſtępek ſiedzi. A urząd Grodzki nie ma mu tego bronić, pod takową winą wyżey opiſaną,
ileby razy o to go pozwano, i dowiedziono. § Wſzakże jednak Gro- 6
dzki urząd ma, chociaż przed nim ſamym prawem przekonanego, abo od urzędu Ziemſkiego, abo sądu głòwnego, więźnia po ſkazaniu odeſłanego, nie każdego do wieży w ziemię wſadzać, ale we-
R. 1. dług uczynku i wyſtępku, jako około tego w tym Statucie opiſano.
A. 9. Przeto w ktòrym artykule tego Statutu wieża któremu więźniowi pomieniona, ten w takową ſadzon być ma, wedle wyſtępku swego. § A gdzieby kto oſiadły za jakiżkolwiek wyſtęp swòy potoczny,
okrom krwawego wyſtępku, przeciw którey oſobie narodu ſzlachec- 7
kiego, abo przeciwko urzędowi jakiemu uczyniony na więzienie które wedle tego Statutu ſkazan, i do urzędu odeſłan był; a doſyćby temu więzieniu na czas naznaczony nie uczynił, tedy za wyſtępek ſtronie ſwey przeciwney czterdzieści kop groſzy, a urzędowi drugą czterdzieści kop groſzy wpada, i tymi winami do ſiedzenia ma być przymuſzon, według tego Statutu Rozdziału trzeciego, artykułu
dwódzieſtego ſiodmego. § A jeśliby nie oſiadły tymże ſpoſobem 8
do takowego więzienia dan był, a zniegoby uciekł, ktòregoby temi winami nie było, zczego przymuſić, a nie byłby przyściągniony powtòre poiman, tedy ten urząd ma Nam Hoſpodaru liſtem ſwym o tym oznaymić: a My tegoż czaſu bez żadney zwłoki mamy takowego nie oſiadłego ze wſzyſtkich Państw Naſzych wywołać jako o tym w tym że Statucie jeſt opiſano.

(a) W Koronie ktoby pokonany będąc czasu naznaczonego nie ſiedział, abo nie wyſiedziawſzy wyſzedł precz, tym ſamym ſtaie ſię beze czci, ſąd grodzki ma go wywołać, poimanego na gardle i karać, dobra maią być podane ſtronie, aż do zapłaty głowy 1588, O Mężobòycah i Skrutynij Wieży, *fol*: 463.

(b) Ktoby więzienie zaiednał ochraniaiąc kogo, aby Mężobóyca ſiedzenia uſzedł, maią być oba dwa karani, a potym wolno będzie inſzemu dalſzemu Powinnemu o to ezynić, i pokonać 1588 tamże *fol*: 465. a opiekun, któryby więzieniem zawiadował, od opieki odpada, tamże.

(c) Staroſta głownikowi w Wieży piętra ani kominow budować nie ma, któremuby w Wieży folgował co raz po 14. grzywien płacić ma, 1578. Siedzienie głownikow, fol: 333 *Conſt*: 1550. *fol*: 4. §. A iż ſię.

Ktoby Kryminałem Szlachcica obwinił i do więzienia dać i inſtygować nań chciał, Urząd grodzki nie ma więzienia bronić pod 100. grzywien do roſprawy, *Conſt*: 1615. *fol*: 4. *Tit*: Deklaracya Beśpieczeńſtwa.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Roczkach Grodzkiemu ſądowi poſtanowionych, i o dawności pozwania do Grodu, o wybicie ſpokoynego dzierżania.

Uſtawuiemy, iż Roczki ku odprawowaniu ſądów Grodzkich, ma-
R. 4. ią być każdego mieſiąca, i poczynać ſię maią pierwſzego dnia
A. 46 liczby Mieſięczney. A gdzieby ſię Pierwſzego dnia Swięto tra- 1.
fiło, tedy nazaiutrz po Swięcie Roczki poczynać ſię będą, a trwać ſądownie maią przez dwie niedzieli, na które Roczki każdy, komuby potrzeba ukazowała, ma ſtronę ſwą porządkiem Statutowym, tak od zaocznego, jako oczywiſtego podania pozwu, za (a) cztery nie-

dziele pozwać. A ktoby za niepośpiechem swym, nie mógłby za cztery niedziele przed Poczęciem Roczkow pozwać, tedy i tydzień w Roczki rok tak przyimowan być ma, tylkoby od pozwania cztery R. 4.
2 niedziele spełniły się. § A gdzieby za przypadkiem wybicia spokoy- A. 92.
nego dzierżenia w czasie tak krótkim, żeby ukrzywdzonemu ku pozwaniu na roczki pierwsze czterech niedziel niedostawało, tedy takowemu i na drugie roczki wolno będzie pozwać, tylkoby od wybi- K. 11
3 cia do pozwania dziesiąciu niedziel nie omieszkał. § Wszakże je- A. 59
śliby kto o wybicie spokoynego dzierżenia do dziesięciu niedziel pozwać nie mógł, z tych przyczyn, to jest: za służbą Naszą Hospodarską, Ziemską, abo dla powietrza morowego, tedy dowiodszy tego słusznie wedle prawa, iż za którą z tych przyczyn w dziesięciu niedzielach nie mógł pozwać, przecię i po wyściu tych dziesiąciu niedziel, pozwy Grodzkie takowemu iść, i dawane być maią, tylko aby zaś po uciszeniu powietrza, aby przyjachawszy z posługi Naszey do
4 imienia swego zaś dziesiąciu niedziel nie omieszkał. § A jeśli z tych przyczyn przerzeczonych nie dowiedzie, i nie pokaże, tedy iuż o to do sądu Ziemskiego pozywać ma na rok zawity, także o wybicie bo odięcie spokoynego dzierżenia.

(a) W Koronie gwałtownie z maiętności wybici, naydaley w miesiąc maią prawnie czynić *Zygm: w Krak:* 1543. *H. P.* 222.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O pozwiech Grodzkich, i o roku za nimi zawitym.

Ustawuiem, iż we wszystkich takowych rzeczach, na sąd Grodzki wyiętych membrany na pozwy maią być dawane, pod pieczęćmi Panow Woiewodow, a w powiatach, gdzie Woiewod nie masz, tedy Starost sądowych, a nie ich namiestnikow, a rok za każdymi pozwy Grodzkiemi ma być zawity, pod straceniem prawa. A wszakże pisarz na tym membranie ma ręką swą napisać datę, ktorego dnia wydaie ten pozew, sprawuiąc się daley wedle Artykulu ośmnastego, w tymże Rozdziale.

ARTYKUŁ XXXV 35.

O zamieszkaniu czasu pozwania, o głowę szlachecką do Grodu, i o najazd domowy, i inne uczynki krwawe.

1 Też (a) ktoby o głowę szlachecką, i o naiazd gwałtowny krwawy na dom szlachecki, gdzieby się stało zabicie, abo zranienie, także o gwałt Kościelny, (b) o gwałt Panien, i niewiast, o rozboy, pożogi, i insze rzeczy krwawe, to jest, za co gardłem karzą, na R. 11.
sąd Grodzki wyięte, osiadłego w tym Państwie nie pozwał ku prawu przez trzy lata, takowy już wiecznie o to milczeć ma. Jednak A 52
gdzieby po zabitey głowie szlacheckiey, dzieci, abo bliscy tacy, komuby o to prawem czynić należało, jeszcze lat niedorosłych byli, aboby i dorosłemi będąc, a w tym Państwie Naszym nie byli, aleby mieszkali gdzie w inszych Państwach cudzych, tedy takowe dzieci

abo bliscy doszedszy lat zupełnych, abo z cudzych Ziem przyiachawszy, mogą oto czynić, tylkoby po doyściu lat, abo po przyiachaniu swym z Ziem cudzych, trzech lat z pozwaniem nie omieszkali.

(a) W Koronie o głowę we trzech leciech Aktor ma czynić, które gdy wynidą, czynić więcey nie będzie mógł. *Kaź: w Wiślicy H. L.* 112. *Const:* 1550. *fol:* 4. §. A iż się.

Dawność o rany, tak jako i o głowę trzy lata, 1588. O ranach Szlacheckich, *fol:* 462.

(b) Beśpieczeństwo Klasztorow Panieńskich, i Kościołow 1616 *fol:* 12. 1618. *fol:* 5.

ARTYKUŁ XXXVI 36.

O przysiędze Starost, Zamkow, i dworow Naszych Hospodarskich sądowych.

Postrzegaiąc My Hospodar z powinności Naszey sprawiedliwości Swiętey, żeby na wszelakim mieyscu w boiaźni Bożey odprawowana była, tak ustawuiem. (a) Iż każdy Starosta Zamkow, 1
i dworow Naszych sądowych, ktòrzy nie są w ławicy Rady Naszey, i do Rady na czynienie, zachowanie, i pomnożenie sprawiedliwości, i pokoiu pospolitego nie przysięgali, tak ci, co już teraz Starostwa takie sądowe maią, jako i którzy potym z łaski Naszey Hospodarskiey mieć będą, maią teraz dzierżąc takie Starostwa, skoro po wydaniu ku uznaniu tego poprawionego Statutu na pierwszych Roczkach Grodzkich, a te osoby, którym po wydaniu tego teraźnieyszego Statutu poprawionego, na pierwszym po tym ich wstąpieniu, na Starostwa Roczkow Grodzkich, też przy zebraniu szlachty, którzy w ten czas przybędą, przysięgę na sądy uczynić Rotą Sędziego Ziemskiego. A poki tego nie uczynią, poty urzędem swym szafować nie mogą. Wszakże ci Woiewodowie, i Starostowie teraźnieysi ukrainni, ktòrzy przed Nami Hospodarem przysięgi swe uczynili iuż nie będą powinni powtòre przysięgać.

(a) Starostowie Sądowi, i pograniczni przysięgli być maią, 1569 Przywiley o Unii W. X. L. *fol:* 176. Dignitarstw.

Starostowie Pograniczni, i Sądowych Zamkow przysięgli być maią. 1576 *fol:* 256 Starostą ani Urzędnikiem Ziemskim, nie może być Woiewoda w swoim Woiewodztwie, i Kasztelan w *Kasztelanii:* krom Starostwa, Woiewodztwa, i Kasztelanii Krakowskiey, *Const:* 1562. *fol:* 23. *Tit:* O osiadłości.

Starostwa Inflantskie alternatą maią być dawane, raz Polskiego, drugi raz Litewskiego narodu ludziom. *Const:* 1589 *fol* 508.

Starostw sądowych, także Ukrainnych Zamkow W.X.L. dzieciom lat nie zupełnych, dawane być nie maią, iedno ludziom zasłużonym, *Const:* 1589. *fol:* 529. *Tit:* Starostwa Sądowe.

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O ustanowieniu przez Woiewodow, Starost sądowych, urzędnikow ich sądowych, Grodzkich, i o dowodzeniu z nimi sprawiedliwości.

R. 3. A. 12 R. 2. A. 5.

Ustawuiemy, (a) iż Woiewodowie, i Starostowie Sądowi, maią
z osobna każdy z nich na urzędzie swym wybrać, i na sąd zasadzić namiestnika, abo Podstarościego, Sędziego zamkowego, 1
i Pisarza, ludzi dobrych, cnotliwych, godnych, w prawie, i pisma Ruskiego umieiętnych, szlachcicow, w tymże Powiecie osiadłych, i

rodzicow tego Páńſtwa W. X. Lit: ktorzy przyſięgę uczyniwſzy rotą
Sędzięgo Ziemſkiego, a Piſarz rotą Piſarza Ziemſkiego, a poſpołu
wſzyscy trzey zupełny ſąd zaſiadſzy, maią, i moc mieć będą ſądzić,
i ſprawować wſzyſtkie rzeczy ſądowe, zamku, abo dworu Naſzemu
2 należące. § A ktoryby z tych na urzędzie był nieoſiadły, i nie przy-
ſięgły, a Wojewoda, Staroſta, ſądu zupełnego dać nie chciał, tedy
ſtrona nie powinna będzie przed takim ſądem odkazywać. A tym
niedaniem oſiadłego, i zupełnego urzędu, jeśliby ſię komu zwłoka,
abo jakie ubliżenie prawu ſtało, tedy Woiewodowie, Staroſtowie ſą-
dowi, gdy o to będą przed ſąd głowny pozwani, powinni będą ſami
ukrzywdzonemu szkody, i nakłady za dowodem oprawić, i zapłacić.
A przecię nieoſiadłych na urzędach mieć niemaią, pod ſtraceniem
tego urzędu z wyroku Naſzego Hoſpodarſkiego, gdy o to do Nas
pozwan będzie. § A jeśliby ſię od oſiadłego urzędu, co niedoyrze-
3 niem na tym urzędzie w ſprawie ich pobłądziło, a z Statutem by ſię
prawa poſpolitego nie zgadzało, i coby ſię ſtronie ktorey z krzywdą
od nich widziało, tedy ſtrona żałobna w tey krzywdzie ſwey, ma
od urzędu Ziemſkiego, tegoż Powiatu liſt upominalny wziąć, aby
Pan Woiewoda, abo Staroſta ſądowy w takowey rzeczy ſprawiedli-
wość z urzędem swym jey uczynił, i ten liſt upominalny ma być u-
rzędownie położon, takim obyczaiem, jako i o inſzych liſtow urzę-
dowych pokładaniu jeſt w tym Statucie opiſano, w tymże zamku,
abo dworze Naſzym, gdzie kto jeſt Woiewodą, abo Staroſtą. A od
położenia tego liſtu upominalnego, mianowicie za cztery niedziele
ma Pan Woiewoda, abo Staroſta, bądź ſam przy bywſzy osobą swą
do tego urzędu ſwego, abo na mieyſce swe kogo wola jego będzie,
załadziwſzy, i przez tych osob załadzonych, żałobnikowi ſprawie-
dliwość z urzędem ſwym uczynić. § A gdzieby ſam Pan Woiewoda,
4 abo Staroſta ſądowy, abo od nich na to oſoby wysadzone, ſpra-
wiedliwości z urzędem takowym na ten rok wzwyż pomieniony nie
uczynili, tedy o to ſtronie żałobney, wolno będzie pozwać takowy
urząd Grodzki do ſądu głównego Trybunalnego, pokładaiąc pozew
także na mieyſcu ſądowym Woiewodztwa, abo Staroſtwa ich. §
5 A chociayby panowie Woiewodowie Staroſtowie sami, jako te osoby,
ktore od nich wysadzone na to będą, czynili sprawiedliwość, aleby ſię
ſtronie żałobney rozsądek, i ſkazanie ich nie według Prawa widziało,
tedy tey ſtronie żałobney wolno będzie w tey mierze do ſądu głownego
Trybunalnego appellować, i odezwać ſię. A w tym czaſie do oczywiſtey
roſprawy, abo z urzędem Grodzkim, także z samymi Wojewodami,
i Staroſtami ſądowymi, żadna odprawa ſtronie czyniona nie ma być.

(a) Staroſtowie, Urzędnicy, i inni na doſtoieńſtwach będący, w każdym ſwym Powiecie oſiedli być maią. *Alex: w radom:* 1500. *H. P.* 197.

Nie zmyślenie oſiedli być maią *Zygm: w Piotr:* 1328. *H. P.* 168. *Conſt:* 155. *fol:* 7. 1562. *O* oſia dłościach Dignitarzow. *fol:* 23.

Dwoyga Staroſtw Sądowych żaden dzierżeć nie może, pod utraceniem dobr, *Conſt:* 1562. *fol:* 28. Tt: O dwoygu Staroſtwach Sądowych.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

Aby sąd Grodzki Roczkownie omieszkiwał, chcąc to mieć, aby sprawiedliwość bez odwłoki każdemu ukrzywdzonemu dochodziła.

Ustawuiemy, (a) aby Woiewodowie, Starostowie sądowi, a w niebytności ich, urzędnicy ich sądowi Roczkow sądowych Gro- 1.
dzkich, pod tąż przysięgą swą na urząd uczynioną, nie omieszkiwali, ale one każdego miesiąca odprawowali. A ktoryby z urzędnikow Grodzkich, na ktore Roczki Grodzkie za chorobą swą, abo za potrzebami swemi własnymi, na tychże Roczkach, abo Rokach Ziemskich, pod tym czasem nie odprawuiących, w inszym Powiecie przypadłym na Roczki nie przybył, tedy na drugich Roczkach winien będzie przed szlachtą powiedzieć, pod tąż przysięgą na urząd jego uczynioną, iż pod czasem tych Roczkow, na które nie przybył,
R. 4 A. 4. prawdziwie chory był, abo swe własne potrzeby prawie na Roczkach
R. 9 A. 6. Grodzkich abo rokach Ziemskich, w inszym powiecie miał. § A
gdzieby ktory z tych urzędnikow Grodzkich, bez pawdziwey obło- 2
żney choroby, abo własney pilney potrzeby swey, w drugim powiecie na rokach nie maiąc, Roczkow sądowych omieszkał, abo nie słusznie rozerwał: A toby się do trzech razow na niego pokazało, takowy urząd swóy traci. A Woiewodowie, Starostowie, powinni będą, takiego niepilnego, i niedbałego urzędnika swego, gdyby to na niego prawnie dowiedziono było, z tego urzędu złożyć, a na to mieysce innego ustawić.

(a) Starostowie sami każde roki sądzić maią, ieśli *legalitates* w Statucie opisanych nie mieli pod utraceniem Urzędu *Const*:. 1562. *fol*: 26. *Tit*: O Sądziech Starościch.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O Krzywdach w rzeczach krwawych sądowi Grodzkiemu należących, komuby się działy od Woiewod, Starost sądowych, i ich Urzędnikow Grodzkich Sądowych, z ich osiadłości.

Postrzegaiąc My Hospodar tego, aby wszystkim poddanym Na- 1.
szym jednaka, i rowna sprawiedliwość jednemu zdrugim działa się. (a) Ustawuiemy, iż gdzieby kto z Woiewod, Starost sądowych, abo z ich urzędnikow, sądowych, Grodzkich, Namiestnik, abo Podstarości, bądź też Sędzia, abo pisarz, maiąc imiona swe w tymże powiecie, gdzie oni są urzędnikami sądowemi. A z takich imion swych komu inszemu krzywdę w rzeczach krwawych i co Grodzkiemu sądowi sądzić przysłucha, bądź sami, abo urzędnicy ich. słudzy, bojarowie, i poddani, uczynili: a oniby z swoich sług i
poddanych sprawiedliwości o to ukrzywdzonemu uczynić nie chcie- 2
li, tedy Woiewodowie, Starostowie sami, o to maią być pozwani, z tych imion swych do inszego bliższego urzędu, i sądu Grodzkiego tego Powiatu, z onym drugim powiatem, w którym się co będzie działo, kładąc pozwy przez woźnego tego Powiatu, z którego i po-

zwy wynidą, na tym imieniu ich, z ktòrego ſię krzywda dzieje. A urzędnikow ich ſądowych, jeśli nie zechce ſtrona żałobna do Woiewody, i Staroſty pozwać, tedy wolno jey będzie pozwać, takożjako wyżey opiſano, do drugiego przyległego ſądu Grodzkiego. A Wojewodowie, Staroſtowie, i ich urzędnicy w onym drugim powiecie nie wyprawuiąc ſię wyzwaniem z ſwego należnego powiatu, powinni będą przed tym drugim urzędem za pozwy ſtanowić ſię, i roſprawę w takich rzeczach według prawa przyymować: a zoſtaną-li w czym z prawa winni, temu tenże urząd, ktòry ſądził, i odprawę na nich
2 i oſiadłościach ich wedle porządku tego Statutu czynić ma. § Opowiadania też i zapisowanie tych krzywd, i wſzelakich innych poſtępkow prawnych ma być czyniono, gdzie żałobna ſtrona zechce, abo w tymże Grodzie tego powiatu, gdzie ſię co ſtanie, abo na tymże drugim urzędzie, do ktòrego i pozwanie w tym artykule ukazano.

(a) Staroſtowie gdyby z imion Królewſkich, abo swoich własnych Szlachcie winni byli o zbiegi, ukrzywdzony ma do Grodu bliżſzego w Woiewodztwie tym pozwać rokiem zawitym.

A ten sąd Grodzki ma exekucyą czynić na dobrach Starościnych, pod ſtraceniem Urzędu, *Conſ:* 1578. *fol:* 338. *Tit:* Sprawiedliwości,

Pozew na tym imieniu kłaść, z którego krzywda. *Rozdż:* 4. *Art:* 17.

ARTYKUŁ. XL. 40.

O poprawieniu obłądzenia, abo ſkazu nieprawnego urzędu Grodzkiego, i Ziemſkiego, za nieſtaniem ſtrony pozwaney uczynionego, i o niedopuſzczenie appellacyi, i gdzie o to urząd pozywać.

1. Też uſtawuiem, gdzieby ſię to trafiło, żeby urząd Grodzki abo Ziemſki w nieſtaniu ſtrony pozwaney za upornym ſkazaniem ſwoim, (a) nieprawnie, abo w takiey rzeczy, ktòraby ſądowi jego nie należała, dał komu odprawę, w wiązanie, w imienie, abo w którykolwiek grunt, aby oczywiſto ſtronom u sądu ſtoiącym w niedopuſzczeniu appellacyi, ſtrona która sobie krzywdę od urzędu mieniła, tedy o takie rzeczy sąd Ziemſki, tylko Sędzia, podsędek, maią być pozwani na rok zawity przed sąd głòwny, a o krzywdę w ſkazaniu sądowemu piſarz tak Ziemſki, jako i Grodzki, pozwani być nie maią, i za sąd odkazować niebędą powinni, Gdyż oni mocy do czynienia wyrokow nie maią, a chociayby byli i pozwani, tedy ſtanowić ſię nie będą powinni, jednak gdzieby który Piſarz w omyłce, abo w niedołożeniu jakiego pisania był obwinion, takowy także to pozywan być może do sądu głòwnego. A urząd Grodzki w takowym obwinieniu ma być przyciągnion ku roſprawie do tego sądu, i tym porządkiem, iako o tym wyżey w Art: tegoż Roz: jeſt opiſano. § A jeśliby ſię z oczywiſtego mówienia ſtrony żałobney z urzędem to nieprawne ſkazanie którego urzędu pokazało, tedy takowy ſkaz ma być
2 podnieſion, i na ſtronę odłożon, i tak ukrzywdzonemu ma być wyiązanie dano, i ono imienie, abo grunt odſądzony zaś iemu przywròcon. A temu, komu za takowym nieſłuſznym ſkazaniem w wiązanie było dano, znowu wolne mówienie ż ſtroną, jeśli on zechce, ma być zachowano: także i temu, z czyiego dzierżenia (imienie wyią

wſzy) kto nieſłuſznie prawo przewiodł, podano o ſzkody, które ſię ſtały z zadzierżenia jego u sądu należnego z ſtroną wolne mówienie będzie. A ktemu ſtronie tey, przeciw którey ſkazanie pierwey było uczyniono, i w wiązanieby w maiętność jego dano, winien będzie taki urząd, którzy pozwani, i w tym winnymi naydzieni, będą winni dwanaście rubli groſzy tamże u sądu zapłacić. § Jeśliżby z rozsądku sądu głównego przeciw urzędnikow Ziemſkich, abo Grodzkich, abo też z sądu Woiewod, Staroſt sądowych, przeciw urzędnikow ich nalazło ſię to, że ſkaz urzędowy ſłuſznie przez nich uczynion, tedy ten uporny, który sąd ruszył, i ku włokicie niewinnie przywodził, ma winy tam urzędnikom sądowym, którzy od niego pozwani będą, dwanaście rubli groſzy tamże u sądu zapłacić. A ſąd ich prawny ku wykonaniu swemu wedle prawa przywodzon być ma. Wſzakże od Woiewod, Staroſt, i w takowey rzeczy appellować do sądu głównego wolno będzie. 3

(a) Ktoby pozwał Kommiſſarze, abo Sąd, abo Urząd o jaki poſtępek, gdy będzie w tym przekazan, iż nieſłusznie pociągnął, ma każdemu z osobna dwoie czternascie grzywien dać, i ſtronie przytym jeśli będzie przypozwana, *Conſt:* 1557. *fol:* 9. § Ktoby pozwał.

ARTYKUŁ XLI. 41.

O zły przewod prawa przez ſtronę, i gdzie o to pozwać,

Ktoby (a) przeciw kogo prawo iakie tak u sądu Ziemſkiego, jako i Grodzkiego; i u ktoregokolwiek innego urzędu jakim fortelem, abo omyłką jaką ſprawę zaocznie za nieſtaniem ſtrony pozwaney przewiodł, bądź rok jaki nieprawdziwy, zmyślony, w niewiadomości ſtrony przeciwney utworzywſzy, abo na jaką rzecz za zapisy jakiemi zmyślonemi, nieprawdziwemi ſkazanie urzędowe otrzymawſzy, tedy ten, przeciw komu ſkazanie wyydzie, może o taki zły, a nieprawdziwy przewod prawa, do tegoż urzędu, przed którym będzie prawo przewiedziono, ſtronę przeciwną pozwać, i gdy ſię w tym winnym z prawa okaże, tedy ten sąd pierwszy ma być podniesion, i wniwecz obrócon. A ten kto zmyślonym obyczaiem prawo przewiodł, za tę winę ma ſiedzieć w zamku, abo dworze Naſzym sądowym dwanaście niedziel, a ſtronie ſwey przeciwney dwanaście rubli groſzy zapłacić, a to w takich rzeczach, gdzie gardła nie zaſłuży. Wſzakże jeśliby ſię na tym prawie okazał jaki falſz, i poſtępek jaki znaczny, jawny, za coby ſłuſznie wedle prawa miał być gardłem karan, tedy takowego urząd ma sądzić, i ſkazować, i karać wedle tego prawa poſpolitego, i wyſtępku jego. § Jeśliżby ten, kto pozwie o zły przewod prawa tey żałoby ſwey nie dowiodł, aleby to pozwanie czynił ku zwłoce ſprawiedliwości, a teyby ſię przeciwney ſtrony poſtępek pierwſzy ſłuſzny, prawny okazał, tedy sam ten żałobnik oney przeciwney ſtronie ſwey, także winy dwanaście rubli groſzy ma zapłacić, i na zamku, abo dworze Naſzym dwanaście niedziel ſiedzieć: a onemu sądowi pierwſzemu ma odprawa czyniona być, wedle ſkazania, i prawa poſpolitego. § A gdzieby kto o zły przewod prawa przypozwawſzy w rzeczach krwawych, gdzie póy- 1 2 3

dzie o gardło (b) mienił to, że mu wiadomość o pozwie nie doſzła była, tedy ma na tym przyſiąc, że go wiadomość o poźwie nie doſzła, a po przyſiędze od pierwſzego ſkazania wolen będzie, a na rzecz samę tamże zarazem odkazować ma. A to ſię ma roznmieć o zaocznym położeniu pozwu.

(a) W koronie obżałowany w każdey ſprawie, tak pieniężney, jako i krwawey, by też po otrzymanie ſkazu, i bannicyi gdyby wnioſł złe otrzymanie ſkazu abo bannicyi, i onego sądu chociayby nie miał ſublewacyi, i nie czynił o to osobną akcyą, przyſiągſzy na niewiadomość przewodu, przywrócony być ma do zupełuości prawa jego, 1588. O Relaxacyi, i znoſzeniu bannicyi, *fol* 468

(b) Gdyby pozwany bronił ſię niewiadomością pozwu, a ſtronaby powodowa Woźnego u Sądu ku świadczeniu nie miała; obżałowany przyſiągſzy na tym, że pozew do wiadomości jego nie przyſzedł, tam zaraz na żałobę ma odpowiadać, *Zygm:* 1523. *H. P.* 462.

ARTYKUŁ XLII. 42.

Roki zawite, w których rzeczach maią być ſkładane.

1. Naypierwey kto kogo pozwie o zaſtawę ku braniu pieniędzy, chociay ſtrona pozwana nie ſtanie na Roki pierwſze, tedy przecię sąd nie ma odkładać na dalſze drugie Roki, ale na pierwſzym roku jako na zawitym, pierwey wyſłuchawſzy dowodu ſtrony powodowey, jako o tym niżey opisano, toż ma wſkazanie czynić, i w wiązanie ſtronie Powodowey dać, wziąwſzy od niego pieniądze do urzędu, i przy kſięgach sądowych maią być położone do tego czaſu, aż ſtrona pozwana ich weżmie. 2 O wybicie z domu ſpokoynego mieſzkania, i odięcie imienia, ludźi, i wſzelakich gruntow, gdzieby omieſzkał, abo nie chciał o to do Grodu pozwać, 3 O wſzelaką rzecz sądzoną rok zawity za pierwſzym pozwem. 4 O ſługę jakiegożkolwiek ſtanu, abo człowieka, abo czeladnika domowego, ktoryby od pana ſwego, tak ſzkodę uczyniwſzy, jako i nie zaſzkodziwſzy uciekł. 5 O myto, i o moſtowe, o grobelne, targowe, i przewozy, Xiążęce, pańſkie, Szlacheckie, także i wſzelakich ſtanow. Jeśli kto na kim, abo na poddanym czyim myto nie ſłuſznie weźmie, abo ſzkodę jaką uczyni. 6 Ktoby jazami, abo młynami, gaćmi, moſtami, rzeki portowe hamował, abo drogi ſłuſzney nie uczyniwſzy, a za tymby ſię ſzkoda komu ſtała. 7 Jeśliby ſię kto komu dobrowlnie opiſał, i rok w liście oznaymił, a nie uczynił temu dośyć. 8 O rozdział imion, i maiętności wſzelakiey między bracią, i ſioſtrmi i bliſkiemi, także i z opiekunami dzieciom lat nie doroſłym, za pierwſzymi pozwy ma być rok zawity. 9 Na poręcznika, i na przykażce, poręcznikowi, i Przykażcy z iſtcem, po kim ręczył, ma być rok zawity. 10 O wyiechanie na grunt urzędu Podkomorſkiego, i Komiſſarſkiego. 11 O obelżenie woźnych na ſprawie urzędu ich. 12 O krzywdy poddanych Hoſpodarſkich od ſzlachty, gdzie prawa Maydeburſkiego nie maſz. 13. O wdowie utratney, na wdowim ſtolcu będącey. 14. O winy Naſze Hoſpodarſkie, urzędowe, i ſtronom należące. 15 O głowſzczyzny ludzi ſtanu proſtego. 16 O branie przesądow, i poturemnego, nad uſtawę Statutową, przez Xiążąt, Panow, ſzlachtę, i urzędnikow ich, i o winę na Podkomorzego. 17 O grabież wſzelaką, i o zapłatę iſpaſzy. 18. (a) Ktoby pod czaſem, rokom jaki zbytek u-

czynił, i nie ſprawiwſzy ſię precz ujechał. 19 O krzywdy od urzę-
dnikow Hoſpodarſkich z ich ürzędow, jeno nie o dobra ſtołu Naſze-
mu należących, i o obronie ich, jako o tym w inſzych artykułach
jeſt opiſano. 20 O polubowny ſąd. 21 O wybicie, abo o odięcię
z dzierżenia po uwiązaniu. 22 O zahamowanie liſtow otworzonych.
23 O krzywdę pod czaſem woiennym uczynioną. 24 O dochodzeniu
długow po zmarłym dłużniku na imionach ſpadkowych, onego zmar-
łego według artyknłu ośmnaſtego w Rozdziale ſiódmym. 25 O na-
wiąſkę za wywodem ſzlachectwa wedle artykułu pięćdzieſiątego
w Rozdziale jedenaſtym. A w tych wſzyſtkich rzeczach, tym rokom
zawitym podanych w tym artykule, i też w inſzych artykułach te-
go Statutu opiſanych, za pozwy ziemſki rok ma trwać wedle da-
wnego obyczaiu prawa do trzeciego dnia, tak pozwaney jako po-
wodowey ſtronie. § A gdzieby (b) która ſtrona przez trzy dni za 2
wołaniem woźnego bez przyczyn prawnych w Statucie tym zamie-
rzonych nie ſtała, tedy już w tey rzeczy na poźwie opisaney upada
i wiecznie to traci. Abowiem moc rokow zawitych u ſądu Ziem-
ſkiego, i Grodzkiego taką chcemy mieć, iż każdego ſtanu człowiek
będąc pozwany na rok zawity, nie może ſię na roku zawitym wię-
kſzymi ſprawami w inſzych powiatach, i żadnymi innymi przyczy-
nami wymawiać, okrom trzech przyczyn, to jeſt, choroby obłożney,
R. 4. A 46 a posługi Naſzey Hoſpodarſkiey, Ziemſkiey w tym Statucie miano-
i 27. waney, a trzecia przyczyna, jeśliby ſię kiedy to trafiło, żeby jedna
osoba w rzeczach krwawych do dwóch ſądow Grodzkich była po-
zwana, jako o tym w artykule dwudzieſtym ſiódmym tegoż Roz-
działu szerzey opisano. Wſzakże i ta obmowa przeciw roku zawi-
temu tylko na jednych rokach, i za jednemi pierwſzymi pozwy ma
być dopuſzczona. A na drugich rokach, abo roczkach Grodzkich,
już ſię i tymi przyczynami wymawiać nikt nie będzie mògł, ale abo
ſam, abo przez umocowanego u sądu ſtanowić ſię, i roſprawić po-
winien będzie, wyiąwſzy to, jeśliby kto będąc odeſłan na posługę
Naſzę Hoſpodarſką, Ziemſką, z granic Państw Naſzych nie mògłby
ſię z tąd rychło zwrócić, takowemu do zwrócenia z posługi Naſzey,
i Ziemſkiey folga w prawie czyniona być ma, według tego Statu-
tu. § (c) A gdzieby też ſtrona pozwana bez przyczyn prawnych 3
wyżey mienionych nie ſtała, takowa rzecz ſwoię traci, o co pozwa-
na, i sąd na takowym za dowodem prawnym, to co w pozwie opi-
ſano, ſkazać ma. Także też i powodowa ſtrona pozwawszy na rok
zawity, gdzieby ſama nie ſtała, i roku ſwego nie pilnowała, tako-
wa także rzecz ſwoię o co pozwała, wiecznie traci.

(a) *Termino tacto* każdy ſię ſprawić powinien o exceſſy pod wſzelakiemi Sądami, i zjazdami, uczynione *modo quo* na Trybunale, *Conſt:* 1598. *fol:* 706. *Tit:* O Beśpieczeńſtwo.

(b) U Sądu Zadwornego, za wołaniem trzecim, może areſztować Kontumacyą pozwany, *Conſt:* 1588. *fol:* 488.

(c) Areſzt Kondemnaty u Sądu ma iść do 23. godziny: chyba żeby ſię Sądy dokończywały. *Conſt:* 1588. *fol:* 482.

Roki zawite władzą Seymową na W. X. Lit: od Roku 1588. Po wydaniu tego Statutu w tym ſą uchwalone.

De crimine læſæ maieſtatis. 1588. fol: 455.
O Municyach, ktoby ſię z proventow do budowania, i poprawy Zamkow Krolew: pewną ſummą pieniędzy nie przykładał, ſpiże, prochow nieprzyczyniał. 1607. *fol:* 834.
O ſpoſobie dochodzenia retent, od Staroſtw, Poborcow, Arędarzow, Celnikow, Mytnikow, i ich potomkow nie wydanych. 1611. *f.* 5.
O Proceſſie Skarbowym, ktoby na czas naznaczony, ktorey raty z dobr K. J. M. do ſkarbu niewnioſł. 1607. *f.* 740.
Poborcowie, ktorzyby pieniędzy Poſelſkich, i liczby przy Relacyi w Powiecie po Seymie walnym uczynioney nie oddali. 1601. *f.* 762.
O Poſelſkie pieniądze, ktoby ich na czas nie wydał. 1598. *f.* 698.
O Poſelſkie pieniądze na czas naznaczony nie wydane. 1611. *f.* 40.
Deklaracya beſpieczeńſtwa poſpolitego, ktoby na urząd Grodzki, Ziemſki, Podkomor: Seymiki w kościołach naście uczynił. 1611. *f.* 3.
Opatrzenie beſpieczeńſtwa wſzelakich ſądow, ktoby ich gwałcił, 1611 *f.* 7.
Oboſtrzenie prawa na ſwawolniki, ktorzy na dwory ſzlacheckie najazdy czynią. 1611. *f.* 13,
Cla, i myta, ktoby nad Inſtruktarz brał. 1596. *f.* 682.
O Cłach, na rzekach portowych bez prawa branych. 1601. *f.* 737.
O Znieſienie cla na rzece Dzwinie, ktoby brał od ſzlacheckich ſtatkow. 1607. *f.* 859.
O Przeczyſzczenie rzeki Dzwiny. 1607. *f.* 862,
O Rzekach portowych, ktoby ich nie wyczyſzczał. 1613. *f.* 23.
O fałſzywey Mynicy. 1607. *f.* 837.
O Mynicy fałſzywey. 1611. *f.* 12.
Cudzoziemcy, ktorzy dobra K. J. M. trzymaią. 1607. *fol:* 829,
Cudzoziemcy, ktorzy Ziemſkie imiona wiecznością ſkupili. 1601. *f.* 743.
O Tatarach, u ktorych ſzlachta dobra pokupili, a ſłużby woienni nie ſłużą. 1616. *f.* 45.
O Tatarach, ktorzy w ciągnieniu ſzkody czynią. 1611. *f.* 47.
O okazowanie, ktoby na czas naznaczony z maiętności pocztu nie pokazał. 1607. *f.* 836.
O okazowaniu, w Woiewodztwach, i Powiatach, ktoby nie był poſłuſzny. 1613. *f.* 49.
O Niebudowanie Zamku Mozyrſkiego z Staroſtą i z Mieſzczany. 1611. *f.* 48.
O Woźnych, ktorzy nad uſtawę większe dochody biorą. 1616. *f.* 49.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

O pozwiech Naſzych, Ziemſkich, i Grodzkich, jako długo trwać maią.

1\. Uſtawuiemy (a) też, iż każde pozwy urzędu Ziemſkiego, i Grodzkiego, tak te, ktoremiby nie pozwano, jako i te, ktoremiby pozwano, daley trwać, i w mocy swey być nie maią, tylko na jedne roki ſądowe Ziemſkie, abo roczki Grodzkie, przed ktoremi ich wzięto, i dla tego te roki Ziemſkie, abo te roczki Grodzkie, na

które się tymi pozwy pozywać będą, w onych pozwiech mianowicie maią być opisane. Okrom tego, jeśliby po założeniu pozwow,
R. 4. A. 18. Roki Ziemskie, abo Roczki Grodzkie spełzły, i nie sądzone za woyną, abo powietrzem, abo za inszemi jakiemi z czasem przypadłymi przyczynami, o czym jest niżey w artykułach tegoż Rozdziału opisano.

(a) Przypozwy po śmierci Sędziego, abo Królewskiey nie są potrzebne. *Const:* 1588 *fol:* 481. *Tit:* O Przypozwiech,

Na jedne *Roki*, abo Roczki, tylko trzy pozwy maią być po Szlachcica wydane. A ktoby więcey pozwow wydał, nie maią być na tych Rokach sądzone, ale na drugie limitowane. *Const:* Koron: 1576. *fol:* 297. *Tit:* O liczbie pozwow.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby kogo od Sądu należnego do innego powiatu, abo urzędu, i sądu wyzwał.

Ustawuiemy (a) chcąc mieć, aby nikt nikogo od sądu należnego do drugiego urzędu, i sądu, to iest, jako o rzeczy Ziemskiemu sądu należące, do urzędu Grodzkiego, tak o rzeczy wyięte na 1
Grodzki sąd, do Ziemskiego urzędu, i też z powiatu, w inszy powiat,
R. 3 A. 1. ani do Kommissarskiego, Podkomorskiego, i żadnego, innego sądu nieprzynależnego (b) także ani przed Nas Hospodara, ani przed sąd, głòwny nad ten Statut, i porządek jego, i też nad artykuły onego głòwnego sądu postanowione nie śmiał wyzywać. A ktoby to uczynił, a do inszego urzędu, i sądu nienależnego kogo wyzwał, tedy pozwanemu tylko wiadomość urzędowi temu, do ktòrego będzie pozwan o takowym nieporządnym, i niesłusznym pozwaniu, sam, abo przez posłańca swego na to umocowanego ma dać, i obmowę w tym uczynić, a takowych pozwow posłuszen być, i stronie zą nimi odkazować nie będzie powinien. Ale jeszcze ten, kto takowe pozwy weźmie, i iemi pozwie, za to, że mimo sąd swóy należny śmiał to uczynić, ma zapłacić (c) winy temu urzędowi, od ktòrego wyzwał, kopę groszy, a stronie trzy ruble groszy. A to w ten czas, gdyby żałobnik powtòre o tę rzecz pozwał, i te winy ten urząd należny, ma sobie, i stronie odprawić zarazem nie pozywaiąc o to, gdzieby osiadły w tymże powiecie był, tedy na osiadłości jego, a jeśliby osiadłości w onym powiecie nie miał, tedy, na maiętności jego ruchomey.
§ Jeśliżby żałobnik pozwawszy do sądu należnego sam nie stał, a pozwany się stanowił, tedy przecie pozwanemu wolno będzie, o tę winę onego żałobnika pozwać na rok zawity, do sądu Ziemskiego z osiadłości jego, w ktòrymkolwiek powiecie mieć ią będzie, a urząd winien będzie jemu tę winę wskazać, i na osiadłości jego odprawić. 2
(d) Okrom tego, ktoby zapisem swym, listem własnym odstępuiąc powiatu, abo którego sądu swego należnego, w jaki inny sąd dobrowolnie się podał. I oprócz tey przyczyny, która w inszych artykułach dopuszcza z powiatu wyzywać.

(a) Wzywan żaden być nie ma o rzecz, ktòraby onemu Sądowi nie należała. 1550. Acz to iuż jest prawem, *fol:* 7.

Evocatio Mieſzczan do ſądu nienależnego nie ma być. *Conſt*: 1611. *fol*: 27: *Tit*: Miaſt Koron-
(b) Pozwy Zadworne *ratione iniuriarum*. które Sądowi Ziemſkiemu, abo Grodzkiemu należą,
nie maią być wydane oprócz różnic miedzy mieyſkiemi a ſzlacheckiemi gruntami. *Conſt*: 1631. *Tit*:
O Mandatach.
(c) W Koronie 14. grzywien karan być ma, wyiowſzy rzecz *Królewſką*, która powiatu nie ma.
Zygm: w *Piotr*: 1511. *H. P.* 449.
(d) Kto ſię właſney Ziemie i Powiatu odpiſze, tam odpowiadać winien. H. P. 449.
Obywatelom W X Lit: jeśli dobr nie maią w Koronie, nie godzi ſię *evocare* do Trybunału Ko-
ronnego. *Conſt*: *Anni* 1662. *fol*: 12: *Tit*: *De evocatione*
Znowu poſtanowiono, że jako z W. X. Lit: do Trybunału Koronnego, tak *converſo* z Korony do
W. X. Lit: nikt nikogo pozywać nie ma, *ſub amiſſione cauſæ, & pœna mille marcarum Polon: in
eodem foro vindicanda, exceptis cauſis* tylko *recentium criminum, & exceptis ijs*, którzyby mieli
dobra Ziemſkie w Koronie, albo gdyby ſam kto *benevole forum* na ſię przyjął. *Conſt*: *Anni* 1678.
fol: 10. *Tit*: *evocatio*.

ARTYKUŁ XLV. 45.

O takowych, którzyby nie maiąc w którym Powiecie oſiadłości, drugiego oſiadłego pozwali, a ſzłoby im obudwóm ſtronom o jednę rzecz, także i o tym, który nigdzie oſiadłości nie ma.

1. Też uſtawuiem, kiedy kto nie maiąc w którym Powiecie oſiadłości, drugiego kogo tam oſiadłego pozwał, à ſzłoby im obiema ſtronom o jednę rzecz, tedy ten pozwany oſiadły, może zarazem nie odpowiadać, i w prawo ſię nie wdawać. A iżby ſię też on przeciwnik jego nieoſiadły, tam ſię poddał, i obwiązał liſtem ſwym, i zeznaniem przed urzędem jemu, w tym, gdzie o jednę rzecz idzie, tamże w jego Powiecie odpowiadać i uſprawiedliwić nie odzywaiąc ſię, i nie biorąc do ſądu, i Powiatu ſwego. A gdy ſię pod to podda, i obowiąże, tedy przecię on pozwany za tymiż pozwy na onże czas naprzód powinien będzie jemuż uſprawiedliwić ſię. Jeśliżby ten przyieżdży żałobnik, z innego Powiatu odzierżawſzy ſobie ſprawiedliwość, a pozwanemu zaś nie uſprawiedliwiwſzy ſię, precz od sądu odjachał, tedy ten sąd, i ſkazanie jemu uczynione, nie ma być jemu wykonywano. § (a) A jeśliby kto oſiadłości w tym Pań- *Reconventio.*
2 ſtwie W. X, Lit: nigdzie nie maiąc, oſiadłego w którym Powiecie pozwał, a pozwanyby do niego, bądź o téż rzecz, abo o którą inſzą ſprawę miał, tedy takowy ma naprzód po ſobie porękę oſiadłego w tymże powiecie dać, iż nie gdzie indziey, jedno na tymże urzędzie ſtronie ſwey przeciwney uſprawiedliwić ſię, zarazem ſkoro po ſwym prawie, będzie powinien. A gdzieby po ſwym prawie uiachał nie roſprawiwſzy ſię z ſtroną przeciwną, tedy takież ſkazanie ono iemu pierwſze uczynione, do wykonania przywodzone być nie ma. A rzeczy ſwey pozwany miaſto iśćca na poręczniku ſzukać tamże zarazem ma. A gdzieby i poręcznik nieroſprawiwſzy ſię uiachał; tedy z nim ſobie za pozwem ſprawiedliwość dowodzić będzie u sądu należnego.

(a) W Koronie gdy w Grodzie na nieoſiadłym co przyſądzą, we dwu niedzielach ma gotowemi zapłacić; czego ieśli nie uczyni, abo poręki do ſześciu niedziel nie da, ma być *ad banniendum* pozwany, 1588. *De impoſſeſſionatis*, *fol*: 465.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

O Rokach, na które Sędzia, Podſędek, i Piſarz zieżdżać ſię, i po-

zwani przed nimi stanowić się powinni, a pod którym czasem Roki sądzone bydź nie maią.

Też (a) ustawuiem, iż sądy Ziemskie, trzykroć do roku maią bydź, tojest, troje roki sądowe, na które będą powinni, Sędzia, Podsędek, i Pisarz, na jedno mieysce w każdym Woiewodztwie i Powiecie. A w ziemi Zmudzkiey także na mieysce pewne sądom naznaczone, zjeżdżać się, a tam tak długo mieszkać, poki wszystkie sprawy sądowe odsądzone, i skończone być mogą. A w którym powiecie na dwòch mieyscach roki Ziemskie odsądzone bywaią, tedy i dó tych mieysc urząd przyiechawszy, potemuż się około mieszkania na odprawę sądow zachować ma, jako o tym wyżey w tymże Artykule opisano, przyznawaiąc każdemu pozwaniu oczywistemu i zaocznemu rok przed każdemi Rokami, według Artykułu ośmnastego w tymże Rozdziale. A czas przyiechania wszystkich trzech Urzędnikow na drugie mieysce sądowe od poczęcia rokow Ziemskich we czterech niedzielach, a pozwany, i powod, będą powinni przed nimi się stanowić, obyczaiem i sposoby w inszych Artykułach opisanemi, a roki maią bydź sądzone. § Pierwsze o Swiętey 2
Tróycy, Rzymskiego Swięta, i nazaiutrz się w poniedziałek poczną. A drugie w Jesieni, na dzień Swiętego Michała Rzymskiego Swięta, i także się nazaiutrz poczną. Trzecie na dzień i Swięto trzech Królow w zimie, i także się też nazaiutrz poczną. A potym w drugim Powiecie, także na dzień Swiętey Tróycy Rzymskiego Swięta nazaiutrz się poczną. A Sędzia, Podsędek, i Pisarz, maią sądy odprawować, i na sądzie siedzieć każdego dnia krom niedzieli, poczowszy z poranku aż do nieszporney godziny. (b) A pozwy sądzić porządnie z rejestru, nie patrząc na osoby, a nie folguiąc w tym nikomu, ale który się pierwey wpisał w regestr, ten naprzòd sądzon bydz ma. (c) A wszakże pod tym czasem roki sądzone być nie maią. § Pierwsza, ieśliby posługa Nasza Hospodarska, Ziemska, woienna, z Seymu wal- 3
nego pospolitym ruszeniem była uchwalona, i listy Nasze woienne zaszły, tedy dla gotowania na woynę, za sześć niedziel nie maią bydź roki sądzone, to iest, przed czasem zbierania woyska złożonym, A gdzieby czas pewny i mieysce zbieraniu woyska w listach Naszych nie było oznaymiono, tylko, o gotowość na woynę listy wysłane były, tedy przecie roki maią bydź sądzone. A gdyby tak z tey przyczyny za woyną roki sądzone nie były, tedy po woynie na pierwszych rokach wedle Statutu przypadłych, maią się strony znowu przypozwawszy rozprawować. § (d) Druga, ieśliby, czego Boże uchoway, w którym Powiecie powietrze morowe było, a toby się znacznie pokazało, pod 4
takim czasem w onym Powiecie, także roki niemaią być sądzone, a potym czasie iako powietrze ominie, ma urząd sądowy ziemski w onym Powiecie drugie roki sądowe w Statucie opisane blisko przypadaiące sądownie odprawować: a na tych rokach maią strony znowu przypozwawszy się rosprawować. (e) Toż się ma rozumieć i o takich rokach, któreby nie były sądzone za zeysciem z tego świata którego urzędnika sądowego. A także gdzieby się trafiło, żeby w tym czasie między rokami kto z ktòrey strony, bądź żałobney, abo pozwaney

umarł, tedy z tey przyczyny, pozew ma bydź odnowion wedle potrzeby. Abo ieśliby strona żałobna sama chciała i przy żywocie pozwanego pozew odmienić, i na nim się poprawić, to iey wolno będzie.

(a) W Koronie Roki abo Sądy Ziemskie czterykroć do roku odprawowane być maią. *Jan Olbrycht* 1495. *H. L.* 126. *H. P.* 410.

Roki Ziemskie Lidzkie we dwie niedzieli po Wielkieynocy przełożone, na które sąd Ziemski ziachać powinien. *Const:* 1633. *fol:* 61 *Tit:* Roki Ziemskie.

Roki Ziemskie Rzeczyckie na dwóch mieyscach maią być sądzone, w Rzeczycy niedziel dwie, i w Rohaczewie. *Const:* 1633. *fol:* 62. *Tit:* Roki Ziemskie.

(b) Rejestra *sub numero* pisane, nie maią być odmienione, *sub pœna*, i stronom *sine salario* maią być wydane. *Const:* 1618. *fol:* 6 *Tit:* Regestra Trybunalskie.

w Regestr ma każdy sprawę swoję wpisać *in triduo*, tak na Grodzkich, jako Ziemskich sądach, *sub nullitate condemnationis. Const:* 1607. *fol:* 834. *Tit:* o Sądach.

(c) Sądy Ziemskie, Grodzkie i Skarbowe w tydzień przed Seymikiem maią ustawać, *excepta positione Actorum Terrestrium*, na którym pod Seym Exempcye *bonorum* mogą się sądzić, *Const:* 1590. *fol:* 579. *Tit* Sądzenie Rokow.

A po Seymie po dwóch Niedzielach maią bydź reassumowane. *Const:* 1589 *fol:* 525.

Sądy wszelakie w pospolite ruszenie ustaią *Const:* 1621. *fol:* 17. *Tit:* O Trybunale.

(d) W rzeczy pomocney niestannego poczytana ma być Powodź, Mostu rozerwanie, powietrze, pogrzeb domowy, nayście Rozboynikow, więzienie Urzędowe, abo nie Urzędowe. *Jakub Przyłuski fol:* 640. *Paweł Szczerbic in Prompt: fol:* 202.

(e) W Koronie gdyby Sędzia umarł, do dalszego postępku strony pozywać nie potrzeba, wyiąwszy, gdyby ktora strona powodowa, abo odporna umarła, iuż przypozywać potomka potrzeba, 1563. Nie iest tego potrzeba, *fol:* 36.

Po śmierci Królewskiey i Sędziow, przypozwow nie potrzeba, 1588 O Przypozwiech. *fol* 481.

Roki Lidzkie, które bywały na SS. Trócę, zniesiono, a na to mieysce insze, we dwie niedzieli po Wielkieynocy złożone. *Const: Anni* 1633. *fol* 61: *Tit:* Roki Ziemskie Lidzkie.

Roki Rzeczyckie na dwóch mieyscach maią być sądzone. w Rzeczycy niedziel dwie, a drugie niedziel dwie w Rohaczewie. *Ibid: fol:* 62. *Tit:* Roki Ziemskie Rzeczyckie.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O Sądzeniu Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich, pod czasem Seymow walnych, i o obranie Urzędnika sądowego w poselstwie.

ZAbiegaiąc (a) przedłużeniu niepotrzebnemu sprawiedliwości ludzkiey, Ustawuiemy, iż pod czasem Seymów walnych, Roki
1 Ziemskie, i Roczki Grodzkie, i inne wszelakie sądy odprawowane i sądzone bydź maią, iedno wyiąwszy tych osob, Panow Rad Na-
2 szych, ktòrzyby na Seym walny iechali § Tak też ktòrzyby sprawy sądowe Seymowi należące, przed Nami Hospodarem na Seymie mieli, bądź za mandaty, abo pozwy Naszemi dwornemi. I też posłowie każdego Woiewodztwa, i Powiatu, i ziemi Zmudzkiey, będąc na Seym walny od obywatelòw z Powiatów na Seymikach obrani, i posłani, od sądów wszelakich pod Seymem wolni będą, aż póki się z Seymu zwrócą. Jednakże każdy taki ma się sądowi i stronie listem swym otworzonym z pieczęcią swą, i z podpisem ręki swey: a kto pisać nie umie, za pieczęcią swą, i z dwiema pieczęćmi ludzi stronnych szlachty, przez przyiaciela, abo slugę swego obmowić. A potym przecię ten, kto na (b) Seymie walnym przy Nas Hospodaru, iako ich Mość Panowie Rada, i Posłowie, abo insze stany, którzy sprawy swe na dworze Naszym za Mandaty, abo za pozwy maiąc, będą. § Jeśliby na pierwszych rokach Ziemskich, abo
3 roczkach Grodzkich, według porządku Statutowego, po onym Seymie przypadłych, i sądownie odprawuiących, o bytności swey na Seymie, abo o rosprawach swych, które na Seymie walnym mieli, i sądownie odprawowane były, świadectwa na pismie z Kancelaryi

Naszey nie pokazali, tedy za drugie pozwy na drugich rokach nie- ſtanne płacić, a na rzecz ſamę z ſtroną roſprawę przyiąć powinni będą. A gdzieby ſzło o rzeczy zawitemu roku podległe, w tym Statucie w oſobliwych Artykułach opiſane, tedy urząd ſkazanie za temiż pozwy i na drugich rokach po Seymie naypierwey ſądownie odprawuiących ſtronie powodowey, krom dowodów uczynić, i odprawę przez woźnego iako na niepoſłuſznego udziałać ma. § Jeśliżby którego z urzędników ziemſkich na Seymiku poſłem na Seym 4
wielki walny obrano, tedy na mieyſce takowego urzędnika w poſelſtwie obranego, maią zaraz na tymże Seymiku, abo na rokach ziemſkich, ſzlachta, Rycerſtwo, poſpołu z urzędnikami tam na Seymik, abo na roki przybyłemi, inſzego kogo, ſzlachcica oſiadłego ſproſtałego ku odprawowaniu tych rokow pod Seymem przypadaiących, do zwrócenia tego urzędnika, obrać, który obrany ſzlachcic przyſiągſzy na ſprawiedliwy ſąd, będzie miał moc z inſzemi pozoſtałymi urzędnikami te roki ſądzić i odprawować. A gdzieby niechciał przyſiąc, tedy roki ſądzone być nie maią. Gdzieby też obran był poſłem który urzędnik ſądowy Grodzki, na tego mieyſce Woiewoda abo Staroſta ma inſzego ſzlachcica oſiadłego zaſadzić, i tego liſtem ſwym ſzlachcie na roczkach oznaymić: a ten obrany także winien będzie na ſprawiedliwy ſąd przyſiąc.

(a) W Koronie Poſłem na Seym żaden obrany być nie ma, któryby rzecz i ſprawę ſwoię do ſądzenia na Seymie miał, *Zyg: w Krak:* 1540 *H. P* 259. 1601 o Obieraniu Poſłow *fol:* 756.

(b) Sprawy W. X. L. na Seymie we Wtorki, w każdym tygodniu ſądzone być maią, 1589. *Criminalia Lit: fol:* 529.

Zwyczay Woiewodztwa Mazowieckiego, Pozwany *in Criminalibus* Rok zawity na Seymie mieć ma, 1576 o Zawitym Roku na Seymie, *fol:* 297

Roki Ziemſkie, i Grodzkie we wſzyſtkiey Koronie aż po dwuch Niedzielach. po dokończeniu Seymu Walnego, a nie *arctiori tempore* ſądzone być maią, *Conſt:* 1589, *fol:* 525. *Tit:* Sądy,

Poborca żaden W. X. L. Poſłem na Seym obrany być nie może, poki doſtatecznych kwitow od ſkarbu mieć nie będzie, *alias* obrany mieyſca między Poſłami mieć nie ma. Jako wzaiemnie i Poſeł do podatkow na tym Seymie uchwalonych, na którym był Poſłem, Poborcą obierany być nie ma. *Conſt: Anni* 1631. *fol:*34 *Tit:* O Poborcach.

Reaſſumowano to prawo W. X. L. *Anni* 1661. *fol:* 15.

Ani Urzędnicy Grodzcy, którzy maią ſądzić o delaty, ani ieden Poborca raz poraz, ani w iednym. ani w drugim Woiewodztwie, i Powiecie, gdzieby miał poſſeſye ſwoie *ſub nullitate functionis*, w lat iednak cztery może być obrany, *poſt plenariam ſatisfactionem* w Skarbie *Ibid: fol.* 3.

Declaratur, że iako Poſeł od obrania do relacyinego Seymiku, tak Deputat obrany do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *actu in functionibus*, maią *carere activitate*, i za pierwſzą obiekcyą, tak z Trybunału jako i z Izby Poſelſkiey maią być rugowani, ani ich proteſtacya *ſuffragari* nie będzie im mogła. Toż i o Poſłach Woyſkowych rozumieć ſię ma. *Conſt:* 1685 *fol:* 7.

ARTYKUŁ XLVIII 48.

Którymby ſię działy iakie krzywdy od Urzędników, ſług, boiar i poddanych czyichkolwiek.

Uſtawuiem, (a) ieśliby komu od czyichkolwiek urzędnikow, ſług, 1
boiar, i poddanych iakie krzywdy, ſzkody w rzeczach potocznych, krom zabrania gruntów działy ſię, tedy ma ſtrona żałobna wziąć od Piſarza Ziemſkiego pozwy, w których opiſawſzy wſzyſtkę żałobę ſwoię, ma tego dokładać, aby iemu z tym obwinionym rok prawu złożył, i ſprawiedliwość uczynił. A gdzieby roku

złożyć, i ſprawiedliwości uczynić nie chciał, aby za temiż pozwy ku prawu ſam ſtał, i tych, na kogo żałoba idzie, u prawa poſtawił, a to w tych rzeczach, które Ziemſkiemu ſądowi należą, od Ziemſtwa, a co Grodzkiemu ſądowi, to także z Grodu pozwy takowe brane być maią, i z takimi każdemi pozwy ma ukrzywdzony iachać, abo ſłać z woźnym do tego Pana, od czyiego urzędnika, boiar, ſług, i ludzi, krzywdy komu ſię dziać będą, ſprawiedliwości proſząc: A krzywdy i ſzkod ſwych reieſtr dać ma, zwłaſzcza ieśliby na ſamym pozwie mianowicie nie dołożył. A gdzieby ſamych Panów w tych imionach ich, z których ſię krzywda dzieie, nie było, tedy do urzędników ich, aby oni na ſług, boiar, i ludzi Pana ſwego ſprawiedliwość czynili: §
2 A gdzieby woźnego z takim pozwem w dwór nie puſzczono, abo puściwſzy w dwór, Pan ſam, abo urzędnik, abo ciwun, nie okazaliby ſię woźnemu, tedy on pozew ma być przez woźnego pokładan na imieniu tym, z którego ſię krzywda dzieie (tym porządkiem, iako o pokładaniu pozwow ieſt dołożono.) A rok prawu za takiemi pozwy nie ma być dalſzy od nich pokładan, iedno cztery niedziele od podania, abo położenia tego pozwu, i na tymże imieniu, gdzie będzie pozew położony, ſprawiedliwość czyniona być ma. §
3 Jeśliby też ſtrona ta, która takim pozwem obnieſiona będzie, chciała czynić ſprawiedliwość ſtronie, i bliżey niż za cztery niedziele, ma przez woźnego liſtem ſwym otworzonym ſtronę obeſłać, upewniaiąc go w tym, iż mu chce ſprawiedliwość uczynić wedle onego pozwu. Wſzakże nie bliżey, tylko za dwie niedzieli, przed onym rokiem to obeſłanie czyniono być ma. I będzieli kto za takim pozwem ſprawiedliwość na imieniu ſwym ſam Pan, abo iego urzędnik czynił: tedy tego ſądu ſwego ma ſtronie ſwey liſt ſwóy ſądowy pod pieczęcią swą, i pod pieczęćmi ludzi ſtronnych i woźnego, którzyby na tym prawie byli, tegoż dnia a naydaley do zaiutrza po ſkończeniu prawa, dać. A gdzieby liſtu ſądowego kto nie dał, abo chociayby i dał, a ſtrona nie chciałaby w on czas zarazem na tym sądzie, abo i liście ſądowym przeſtać, mieniąc ſobie ubliżenie w ſądzie, abo w piſaniu liſtu ſądowego, tedy woźny, który na takim prawie będzie, ma to do Kſiąg zeznać, iak ſię to prawo toczyło, i tym ſię ſtrona powodowa u prawa podpierać ma. § A Jeśliżby iako Panowie ſami,
4 tak i urzędnicy ich oczywiście będąc tak upomnieni roku prawu złożyć, i ſprawiedliwości uczynić niechcieli, tedy za onymże pozwem powinien będzie na rokach ſtanowić ſię, i w tym ſię uſprawiedliwić. A jeśliby zaocznie ten pozew na imieniu położon był, tedy ſtrona żałobna ma od położenia pozwu za cztery niedziele chociayby i rok niebył złożon, do tego imienia ku dowodzeniu ſobie ſprawiedliwości iachać, abo kogo z mocą od ſiebie ku prawu ſłać. § (b) Jeśliżby
5 ten Pan, abo urzędnik, ciwun iego, na ten rok ſprawiedliwości nie uczynił, tedy ſtrona pozwana ma ſię o rzeczy ſądowi Ziemſkiemu należące u Ziemſkiego ſądu: a o rzeczy przyſłuchaiące na ſąd Grodzki, urzędu Grodzkiego ſtanowić, i tych, komu od kogo krzwdy będą ſię dziać, poſtanowić. A wſzakże w niebytności tego ſamego Pana, z czyiego imienia krzywda ſię dzieie, w tym imieniu nie ma go ſtrona żało-

bna nigdzie indziey ſzukać, ale na tym imieniu, z którego ſię krzyw-
da dzieie, Pozwy takowe położyć ma. A urząd, przed który ſię to
przytoczy, będzie powinien między nimi tego doyrzeć, i ſprawiedli-
wość uczynić. A gdzieby pozwany ſam, abo przez umocowanego
ſwego ſtać, i tych urzędnikow, boiar, ſług, i ludzi ſwych, komuby wi-
na była dana poſtawić niechciał, tedy ſąd powinien ku takowym
nieposłuſznym zachować ſię według tego ſtatutu. §. (c) A ieśliby 6
ten Pan, i ktożkolwiek ſam, abo urzędnicy ich rok prawu złożyli,
i na tym Roku złożonym, abo też za zaocznym położeniem poz-
wu na Roku we czterech niedzielach przypadłym wyżey tu miano-
wanym ſprawiedliwości według prawa, i tego Statutu nie uczyni-
li, abo i uczyniwſzy ſprawiedliwość, a odprawy rzeczy ſądzoney
na winnym nie udziałali, tedy takowego Pana, i ſług, urząd Naſz,
przed który ſię to przytoczy, w tym ſądzić ma: A on temu, ko-
mu, obiecawſzy ſprawiedliwość uczynić na roku od niego złożo-
nym, także i na roku we czterech niedzielach po położeniu poz-
wu przypadłym ſprawiedliwości według prawa nie uczynił, abo
odprawy ſądu ſwego nie uczynił, powinien będzie zarazem u ſądu,
pierwey niż w prawo wſtąpi, rubl groſzy ſtronie żałobney zapła-
cić, pod takową mocą, i powinnością, iako wyżey o winach nie-
ſtannych ieſt opiſano. A wſzakże, ieśliby ſię, to pokazało na prawie,
iż ten Pan czynił onemu ſprawiedliwość ſłuſzną, ale on iey upo-
rem ſwym nieprzyiął, i na niey nie przeſtawał, i o to go do ſądu
przyciągnął, tedy tego rubla groſzy płacić nie powinien będzie,
ale ieſzcze ten uporny ſam ten rubl onemu tuż zarazem u ſądu
zapłacić ma, a dokończenie tey ſprawy ſamey, o co między nie-
mi idzie, tamże zarazem przez urząd naſz rozſądkiem prawnym
ſtać ſię ma, § A gdzieby Pan tego imienia ſam, abo iego urzę- 7
dnik, bądź przy proſzeniu prawa, za takowemi pozwy, abo na
tym roku wyżey mianowanym prawu przypadłym, to ieſt, od po-
łożenia pozwu we czterech niedzielach, urzędnika, ſługi, abo
poddanego ſwego wyrzekł ſię, tedy wolno będzie ſtronie powo-
dowey ſzkodnika ſwego wſzędzie imać, i do urzędu ſądowego
bliżſzego przyciągnowſzy, z nim, ieśliby nieoſiadły, pod nami Ho-
ſpodarem był, prawem ſię obchodzić, a Pan go bronić nie ma.
§ A ieśliby kto wyrzekłſzy ſię urzędnika, ſług, boiar, abo pod- 8
danych ſwoich, a przed ſię takowych obwinionych w dworze, abo
na imieniu ſwym przechowywał, a toby na niego było ſłuſznie
u prawa przywiedziono, takowy wſzyſtkie ſzkody w pozwie opiſa-
ne, za dowodem ſtrony żałobney, ſam płacić winien będzie, a
to ſię ma rozumieć o rzeczach mnieyſzych a nie krwawych. A w
rzeczach krwawych, ieśliby obwinionym ſzło o gardło, tedy urząd
ma ſię około tego zachować według Artykułów w tym ſtatucie
poſtanowionych i niżey opiſanych. § Gdzieby ſię też to trafiło, żeby 9
kto za obnieſieniem pozwu, z urzędnika, ſług, boiar, abo podda-
nych ſwoich ſprawiedliwości uczynić komu nie chciał, a tenby,
abo ci obwinieni w takiey krzywdzie po założeniu pozwu, pier-
wey niżli żałobnik ſprawiedliwości ſobie u ſądu naſzego z panem

ich, i z nimi dowiedzie, pomarli, (d) i toby przez powodową ſtronę ſłuſznym dowodem było okazano i dowiedziono, że pierwey za żywota, tych winnych prawa proſzono, tedy ten Pan ſam, za dowodem żałobney ſtrony, na rzecz ſamę według prawa uczynionym, będzie iey winien o to, o co żałoba idzie, ſam u prawa odkazywać, i z prawa co będzie ſkazano, ſam zapłacić i nadgrodzić, o ſobie na maiętności onych winowatych tego patrzać. A wſzakże w innych rzeczach, gdzie nie idzie o krzywdę od urzędników, ſług,
10 boiar, i poddanych, według tego artykułu uczynioną, § O inſze ważnieyſze rzeczy, o imiona i o grunty, maią być liſty upominalne dawane od ſądu Ziemſkiego pod pieczęćmi Sędziów Ziemſkich.

(a) W Koronie o rzeczy potoczne, Pan z ſługi nieoſiadłego ſprawiedliwość czynić powinien. a oſiadłych o zły uczynek w Sądzie i prawie iego, a nie Pana patrzać ma, *Zyg: w Krak:* 1532. *H. P.* 358.

(b) O Sługi w Kijowſkim, Wołyn i Bracławſk Woiewodztwie *forum* Grod *peremptorie*, także i Urzędom Mieyſkim, którzyby nie czynili ſprawiedliwości o zbiegi *Conſt:* 1578. *fol.* 337. *Tit:* O ſługach.

(c) W Koronie ſługa ieśli gwałt uczyni, a u Pana zapowiedziany będzie, Pan z niego ſprawiedliwość czynić, abo ſam zań odpowiadać ma, *Jan, Olbr. w Piotr:* 1496 *H P.* 357.

(d) W Koronie ieśliby po zapowiedzi uciekł, Pan ſamotrzeć ma ſię odprzyſiądz, iż nie za iego wiadomością, wolą, zezwoleniem. roſkazaniem, ſługa ten uczynek popełnił, *Jan Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 357.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O tym, ieśliby ſię komu krzywda ſtała od czyiey żony, abo ſynów, abo dziewek.

1 UStawuiemy, (a) ieśliby ſię komu ſtała iaka krzywda w gwałtach, naiazdach, boiach, ranach, zabóyſtwie, grabieżach, i w inſzych iakich rzeczach od żony czyiey, abo też ſyna, tak tego, któryby uſtawicznie doma przy oycu mieſzkał, iako i od tego który choćiay komu ſłużąc, a na czas do domu oycowſkiego przyiechawſzy, i pod onym czaſem mieſzkania ſwego, na imieniu oycowſkim, abo przy matce na iey imieniu właſnym, abo wianownym mieſzkaiąc, a komu bądź w domu oycowſkim, matczynym, abo też z tego domu, abo imienia oycowſkiego, matczynego, na dom, na ſioło, abo na grunt naiachawſzy, abo też na drodze krzywdę, abo ſzkodę iaką uczynił. Tedy ukrzywdzony ma u tego w czyim, abo z czyiego imienia to mu ſię ſtanie, ſprawiedliwości z tego za liſtem upominalnym urzędownym (według Artykułu wyżſzego czterdzieſtego oſmego) proſić. A ktoby ſprawiedliwości według prawa uczynić nie chciał, ten będąc o to do ſądu należnego, iako i o ſługach, i ludziach, wyżey opiſano, pozwany, winien będzie ſam ſtać, i dowiedzieli żałobnik tego ſłuſznym dowodem, abo przyſięgą, że ſię to iemu z iego imienia, abo w domu iego, od żony, abo ſyna iego ſtało, a on żony, abo ſyna za pozwy ku rozſądku urzędowemu nie poſtawi, to on ſam winien będzie za żonę, i za ſyna takowego gwałt, nawiąſki, i ſzkody wſzyſtkie ſtronie powodowey płacić. A ieśliby mąż oſiadłości ſwey nie miał, a żonaby miała imienie od niego mianowane, abo swoie własne, tedy to, co za iey winę z prawa będzie ſkazano, na

ieyże imieniu bądź wianownym, abo własnym odprawiono być ma.
§ A gdzieby szło o rzecz krwawą, za co gardłem karzą, a pozwany-
K.11. by obwinionych w tym przed urzędem ku prawu nie stawił, mieniąc 2
A. 7. iakoby nie miał ich u siebie mieć, tedy takowy ma się od tego od-
przysiąc, że iakiekolwiek żałobney stronie krzywdy się stały, tedy się
to stało, bez wiadomości, rady, i pozwolenia iego samego, także i
tym, iż on tych obwinionych czasu proszenia prawa za listem upo-
minalnym u siebie w domu nie miał, i nie za wiadomością iego o ta-
kim ich uczynku, i bez pomocy i rady iego z domu iego znikneli, ani
o nich wie, a po takowym odprzysiężeniu, sam od gardła, i wszy-
stkiego o co obżałowan, wolen będzie. A powodowey stronie wolno
będzie tych obwinionych, gdzie może, by w naydalszym czasie po-
ścigać, i prawem ich według ich uczynku pokonywać. § Także się
ma rozumieć i o córce, pannie, i wdowie, zięciu i wnuku, i każdym 3
powinowatym nieosiadłym, którzyby mieszkaiąc przy rodzicach
swoich, komu w sąsiedztwie krzywdę iaką uczynili, tedy takimże
obyczaiem z niemi sprawiedliwości dowodzić. Jeśliżby pozwany
w takiey rzeczy bez przyczyn prawnych nie stał, przeciw takowe-
mu urząd ma skazanie czynić, według tego prawa pospolitego i
ważności roku.

(a) Ociec za syna. Syn za Oyca. brat za Brata, ani za żadnego powinnego nie ma być karany. *Kaźt m Wiślicy* 1368 *H. P.* 555.

ARTYKUŁ L. 50.

Ktoby maiąc imienie zastawne, abo z prawa w przezysku podane, w sąsiedztwie komu gwałt, abo szkodę uczynił.

Ustawuiem, gdzieby kto maiąc od kogo imienie sobie w sumie
pieniędzy zastawione, abo z prawa od urzędu w przezysku po-
dane, komu inszemu w sąsiedztwie, z osoby iego samego, abo 1
sług iego, tak w gwałtach, boiach, grabieży, iako też odięciem i
przywłaszczeniem sobie do takowego imienia takich gruntow, abo
pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę z tego imienia uczy-
nił, tedy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy i opowiedzia-
wszy, urzędownie ma z wieczności samego dziedzica tego imienia
a zastawnika z sumy iego, obudwu iednym pozwem pozwać, wypi-
sawszy w poźwie krzywdę swoię, w czym się mu od tego zastawni-
ka, abo w przezysku dzierżącego, z tego imienia dziać będzie, żeby
sam z tym zastawnikiem abo w przezysku dzierżącym stanął, i iemu
się usprawiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane być ma-
ią, który pozew dzierżący takowego imienia powinien będzie dzie-
dzicowi onego imienia oznaymić, i z nim spolnie do prawa się sta-
nowić i w odkazie być. A urząd będzie mocen za przewiedzieniem
prawnym odprawę na tymże imieniu, z którego się krzywda działa,
uczynić. § Wszakże za krzywdy i szkody od samey osoby dzierżą-
cego abo sług iego poczynionych i z prawa skazanych, dziedzic o- 2
nego imienia płacić nie będzie powinien, lecz tenże dzierżący pła-
cić ma. A chociayby ukrzywdzonemu na tym imieniu odprawa z u-

rzędu była dana, tedy przy wykupieniu onego imienia dziedzic dzierżącemu, odkładaiąc iego summę pieniędzy, takową summę za występek iego, abo sługi iego wytrącić wolen będzie. A gdzieby z urzędu większa summa nad summę tego zastawnika skazana była, tedy to nie na tym imieniu onego dziedzica, ale na osobie zastawnika
3 ka odprawiono być ma. § Potemuż, gdzieby się od boiar, i poddanych takowego imienia, iako się wyżey pomieniło, komu w sąsiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy działy, tedy ukrzywdzony otrzymawszy list upominalny, o uczynienie sprawiedliwości od sądu należnego ma onego dzierżącego urzędownie, iak o tym nauka w Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału iest opisana,
4 obnieść. § A gdyby dzierżący za listem upominalnym sprawiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowey krzywdzie ukrzywdzony dziedzica, i zastawnika onego imienia pozwać ma, żeby sam z tym dzierżącym stanął, i tych boiar, i ludzi, od kogo się krzywda dziać będzie, postawił, i daley na nich sprawiedliwości dowodzić ma, iako w tymże Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału o używanie sprawiedliwości opisano. § Lecz za krzywdy i szkody
5 od boiar, i poddanych takowego imienia poczynionych, i z prawa skazanych dzierżącemu onego imienia, dziedzic summy iego przy wykupieniu nic wytrącić nie ma; ale na winnych boiarach, i poddanych tego sobie patrzyć będzie. A chociażby kto nie tylko dziedziczne imienie, ale dożywotne, zastawne, i jakimkolwiek prawem dzierżące komu inszemu zastawił, tedy takimże obyczaiem w krzywdach z takiego imienia uczynionych sądzono, i rozprawowano być ma.

ARTYKUŁ LI. 51.

Ktoby maiąc od kogo imienie arendą, w sąsiedztwie komu gwałt, abo szkodę uczynił.

1 Ustawuiemy, Gdzieby kto maiąc od kogo imienie sobie arendowane, komu innemu w sąsiedztwie z osoby iego samego, abo sług iego, tak w gwałtach, boiach, grabieżach, iako też i odięciem, i przywłaszczeniem sobie do takowego imienia, iakich gruntow, abo pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę uczynił, tedy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy, i opowiedziawszy urzędownie, ma z wieczności samego Pana tego imienia pozwać, wypisawszy w pozwie krzywdę swoię, w czym się mu od tego Arendarza z tego imienia dziać będzie, żeby sam z tym arendarzem stał, i iemu się usprawiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane być maią, który pozew dzierżący takowego imienia winien będzie Panu onego imienia, który mu go arendował, oznaymić, i z nim spolnie do prawa stanowić się, i w odkazie być. A urząd będzie mocen za przewiedzieniem prawnym odprawę na tymże imieniu, z którego się krzywda działa, uczynić. A Pan onego imienia, tey summy skazaney na arendarzu swym patrzać będzie, a odprawie urzędowey sprzeciwienia żadnego czynić nie ma. § Potemuż gdzieby się R. 5. A. 50.
2

od boiár, i poddanych takowego imienia, iako ſię wyżey pomieniło,
komu w ſąſiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy działy: tedy u-
krzywdzony otrzymawſzy liſt upominalny o uczynienie ſprawiedli-
wości od sądu należnego, ma onegoż Pana urzędownie, iako w tym
nauka w Artykule wyższym pięćdzieſiątym tegoż Rozdziału ieſt opi-
ſana, obnieść. § A gdyby on Pan, abo arendarz za liſtem upomi-
nalnym ſprawiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowey krzyw- 3
dzie ukrzywdzony tegoż dziedzica onego imienia pozwać ma, iżby
sam ſtał, i tych boiar, ludzi, od kogo ſię krzywda dziać będzie, po-
ſtawił, i daley na nich ſprawiedliwości dowodzić ma, iako w Arty-
kule czterdzieſtym ósmym tego Rozdziału czwartego o używanie
ſprawiedliwości ieſt opiſano.

ARTYKUŁ LII. 52.

O przyieżdzaniu ſtron na Roki Ziemſkie, i Roczki Grodzkie, także na ſąd Podkomorzego, i Kommiſſarſki, bez wielkiey zgraie, i o rozdawaniu goſpod.

Iż niektóre ſtany ludzkie, możni zwykli przyieżdżać do sądów i
urzędów Naszych, z wielkimi poczty ſług, i przyiaciół swych, 1
zaczym też wielą różnic, rozruchy i swawole między ludzmi
dzieją ſię, a ubożſzym ludziom i o gospody, i o pokoy przed takie-
mi trudno bywa. Przetoż uſtawuiemy, i tak mieć chcemy, aby na
Roki Ziemſkie i Roczki Grodzkie, także i do sądów Podkomorſkich,
i Kommiſſarſkich, nikt, iakiegożkolwiek ſtanu, i doſtoieńſtwa z wiel-
kimi niepotrzebnymi poczty ſług, i przyiacioł ſwych, także zbroyno
i z haydukami, abo draby nie przyieżdżał, iedno w poczcie mier-
nym, ſkromnym, takiey ſprawie używaniu ſprawiedliwości Swię-
tey przyſtoynym i potrzebnym. A Panowie Rada Nasza będą moc
ſług z ſobą mieć według ważności doſtoieńſtwa, i potrzeby ſwey.
§ A (a) gospody na rokach Ziemſkich, i roczkach Grodzkich urząd 2
Grodzki ma, i powinien będzie rozdawać. Wſzakże pierwey urząd
sądowy Ziemſki, Sędziego, Podsędka, i Pisarza gospodami dobremi,
które oni sobie obiorą, opatrzywszy, i ktemu osobny dom przeſtron-
ny, gdzie na sądzie zaſiadać maią, zapisać, tam, gdzie ieſzcze do-
mu sądowego nie masz, potym gospody inszym ſtanom wedle uwa-
żenia osob, rozdawać.

Na Trybunał i inſze Sądy, żaden w więkſzym Poczcie nad pięćdzieſiąt osob, inkluduiąc w to przyiacioły, ſługi, i czeladź wſzelką, *ſub pœna* 1000. *Marc: in eodem Judicio ex termino tacto perſolven*: Co ſię i na ſame Deputaty ściąga, *Conſt.* 1616 *fol:* 3 *Tit:* O przyieżdżaniu.

A ktoby z bębnami, Chorągwiami, *in armis* przyiechawszy *inſidias, seditionem*, abo *violentiam* czynił, *pœna perpetuæ bannitionis* ma być karany. *Ibidem.*

(a Staroſtowie, i ich Urząd Grodzki na Seymikach, i Sądach gospody rozdawać ma, maiący wzgląd na doſtoieńſtwa, i osoby. 1565. Rozdawanie gospod. *f.* 85.

W Koronie na Trybunale Marſzałkowie, Deputaci, nie maią w rozdawaniu gospod Staroſtom trudności zadawać, ani rzeczom uſtaw czynić, 1598. O gospodach na Seymikach, i Sądach *fol:* 704.

ARTYKUŁ LIII. 53.

O porządku przychodzenia ſtron do ſądu na Urzędach Naszych Ziemſkich, i Grodzkich.

Chcąc My Hospodar to mieć, aby na Urzędach Naszych Hospo-
darſkich u sądu Ziemſkiego, i Grodzkiego porządek, i ſkro-
1 mność z uczćiwością przyſtoyną zachowana była. Uſtawuie-
my, iż każda osoba iakiegożkolwiek ſtanu, i doſtoieńſtwa do tego
domu, abo, izby, gdzie na sądach urzędy Nasze Ziemſkie, abo Gro-
dzkie zaſiadaią, nie ma przed sąd przychodzić, i upornie ſię cisnąć,
aż kogo z (a) rejeſtru do ſprawy zawołaią, i to nie z żadną ciżbą lu-
dzi do tey izby sądowey wchodzić ma, tylko naywięcey samo ośm,
to ieſt: sam z Prokuratorem, a z sześcią przyiacioł ſzlachcicami.
Wſzakże ieśliby kilka uczeſtników wedle pozwu do iedney rzeczy,
i ſprawy teyże należało, tedy i ci wniść maią, a ci wszyſcy uczeſtnicy
2 tylko iednego Prokuratora, i ſześciu szlachciców mieć mogą. § A
ieśliby który uporny nie będąc do ſprawy zawołany, abo nie maiąc
ſprawy do tey izby sądowey wſzedł, a będąc od urzędu napomnio-
ny, wyniść nie chciał, abo w tym domu sądowym wołanie czynił,
takowy każdy ma być winą dwunaſtu kop groszy Litewſkich karan,
którą zarazem, pod takąż drugą winą nie zchodząc z prawa, sądowi
temu zapłacić powinien będzie, a zapłaciwſzy, przecie precz wyniść.
A ktoby temu był przeciwny, a za ſkazaniem urzędownym tey wi-
ny, i za napomnieniem o zapłatę iey do trzech razow, i zapłacić iey
nie chciał, i (b) od sądu upornie odſzedł, na takiego imieniu ta wi-
na ſowito ma być zarazem bez ſkładania roku, przez tenże urząd,
przed którym ſię to ſtanie, odprawiona, postępuiąc w tym daley
przeciwko niepoſłusznemu, a upornego według Artykułów o odpra-
3 wach rzeczy ſądzonych w tym Rozdziale niżey opisanych karać. § A
ieśliby czyi ſługa, abo kto inſzy nieoſiadły w tę winę popadł, tako-
wy ma być na urzędzie Naszym w zamku, abo dworze, w więzieniu
zadzierżan, póki tę winę zapłaci, a nie będzieli miał czym zapłacić,
tedy miaſto płacy dwanaście niedziel ma w więzieniu ſiedzieć. A Pan
każdy ſługi, ani przyiaciela ſwego, po prawie, i ſkazaniu gwałtem
w tym bronić, i urzędowi w wykonaniu tey winy przeciwić ſię nie
ma, pod zapłatą przez ſamego tego takieyże winy zwyż opisaney.
§ A iż ſtronie pozwolono z ſześćma ſzlachcicami przychodzić do
4 sądu, z tey przyczyny, gdzieby ſię ſtronie ubliżenie od urzędu dzia-
ło, abo czego w kontrowerſyi, i w dekrecie nie dołożyli, aby ukrzyw-
dzony przy zeznaniu woźnego, świadectwem tych ſześciu ſzlachci-
ców, i przyſięgą swą ſprawy swey dowodził, a urząd woźnego do-
przyſłuchania sprawy i opowiedania wſzelakiego, i przeciwko ſobie
ſamemu nie ma ſtronie bronić. A chociażby woźnego prze-
ciwko ſobie nie przydali, tedy iuż ſtrona przy zeznaniu tych ſzla-
chciców przyſięgą ſwą urząd przekona, ku podnieſieniu, i znowu
ſłuchaniu tey ſprawy z ſtroną, u tego ſądu, do którego będzie we-
dle prawa pozwana, i gdzie takowy nieſłuſzny wſkaz sądu pier-
wſzego będzie uznan. Wſzakże on pierwſzy urząd, od którego ſię
taka omyłka ſtanie, nijakiey winy, i przeciwnego mniemania nie

poniesie. Ale gdzie woźny będzie przydan, tam iuż stronie przysięgać nie będzie potrzeba.

(a) Acz kogo porządkiem do sądu przywołaią, tego sądzić maią. *Kaź: w Wiślicy.* 1568. *H.P.* 456.

W Koronie osoba każda, którą do sądu Trybunalnego z Regestru zawołaią, samoczwart tylko z Prokuratorem wchodzić ma, pod karaniem sowitosci 14. grzyw: 1578. Bespieczeństwo Sądów i Seymików, *fol:* 329.

Do Trybunału Wołyńskiego, i Bracławskiego także 1589. Bespieczność Sądow, *fol:* 540.

(b) A ieśliby upornie odszedł, na exekucyą do Urzędu Grodzkiego ma być odesłano, tegoż Roku tamże.

ARTYKUŁ LIV. 54.

Jako strony u sądu za pozwy zachowac się maią, a sąd aby z głowy swey nic nie sądził.

Zabiegaiąc temu, aby na Urzędach Naszych u sądu każdego,
żałoby, i odpor, porządnie bez swarow, i niepotrzebnego zaba-
wienia, i zwłoki szły, tak ustawuiemy. Iż naprzód strona powo- 1
dowa, nie czyniąc słowy żałoby, ale miasto żałoby ma dać na pra-
wie pozew czytać, i pozwu swego słusznym dowodem podpierać.
A strona pozwana ma na ten pozew, iako na żałobę odkazywać,
i sprawować się, w którym sporze ieśliby strona powodowa co prze-
ciwnego sobie usłyszała, na coby rozmyślenia potrzebowała, tedy
sąd na odstąpienie, i poradę z iey przyiacioły, ma iey dopuścić,
naydaley na iednę godzinę. (a) A będzieli i powtóre taż strona uży-
czenia czasu na poradę prosić, tego sąd iey i powtóre bronić nie ma,
także na iednę godzinę. § Potemuż i obżałowaney stronie po dwa
kroć iednego dnia tylko, iako i powodowey stronie, rozmyślania na 2
czas nie ma sąd bronić. (b) A gdy iuż z obu stron sprawy swe przed
sądem wypowiedzą, a sąd Ziemski, abo Grodzki potrzebowaliby sa-
mi sobie w tym rozmyślania, tedy maią pierwey stron napomnieć,
aby wszystko, coby na prawie pokładać, i okazować, abo mówić mie-
li, uczynili. A więcey tych swarów, i odwłók, sąd nie ma dopusz-
czać. A gdy iuż to wszystko uczynią, a Pisarz to spisze, tedy iuż na
to strony nic więcey przykładać nie będą moc, ani sąd tego przyi-
mować, i pisać kazać nie ma, ale sąd ma się namyślać, ieśliby te-
go dnia, abo nazaiutrz rozmyślić się nie mogli, i do trzeciego dnia
to sobie na poradę, i rozmyślenie wziąć może. (c) A trzeciego dnia
iuż sąd koniecznie skazanie uczynić ma wedle żałoby, i odporu
stron, nic nie przykładaiąc, ani uymuiąc. (d) § A w tym czasie, gdy
się sąd namyśla, strony ieśliby chciały to sobie wziąć na ugodę, i 3
iednanie, tedy oni im tego bronić nie maią. A My Hospodar, także
sąd główny, Woiewodowie, Starostowie, i urzędnicy nasi, (e) Sę-
dzia, Podsędek, i sąd zamkowy, abo dworny, i nikt inszy, nic z gło-
wy, i domysłu swego, także i wiadomości swey sądzić, i skazować
nie maią, i nie będą moc, tylko według tego Statutu, i Artykułów
w nim opisanych, i według mówienia, i sporów u sądu obudwu
stron. § A gdzieby czego w tym Statucie nie dostawało, tedy sąd
przychylaiąc się do bliższey sprawiedliwości, według sumnienia

swego, i przykładem inszych Praw Chrześciańskich to odprawować, i sądzić ma.

(a) W sprawach Seymowych, *etiam de crimine læsæ maiestatis*, ma sąd obżałowanemu Prokuratora przydać, i dać *spatium ad deliberandum* do dni trzech. *Constit:* 1588 *fol:* 455. *De Crimine.*

(b) Sędzia, powodową stronę, i odporną pytać ma, ieśli iakie munimenta, i dowody większe do sprawy maią, i przed skązaniem one pokładać. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 459.

(c) Do trzeciego dnia Prokuratorowie Kontrowersye swoie dla świeżey pamięci Urzędnikow, oddawać maią. 1569, W tym też się dzieią trudności wielkie. *fol:* 192.

(d) W Koronie o głowę ugadzać się wolno, ale nie o więzienie za głowę, która iest *pœna publica* pod srogim karaniem. 1588. O Mężoboycach, i Skrutyniach. *fol:* 463.

(e) Sprawy z Ksiąg Statutow sądzone być maią. *Kaź:* 1454. *H. P.* 438.

Wykłady, ani dowody żadne z prawa obcego nie maią być przyimowane. *Const:* 1576. *fol:* 256. § Także obiecuiemy.

ARTYKUŁ LV. 55.

O zastępowaniu u sądu iednemu za drugiego.

1 Też ustawuiem, chcąc mieć, aby tak było na wszystkie potomne R. 7. A. 23.
czasy, iż gdyby kto kogo drugiego, o którąkolwiek rzecz potoczną, abo iakikolwiek uczynek, i o występek (krom imienia leżącego, o czym na inszych mieyscach iest osobliwa nauka) u którego sądu zastąpił, tedy ten iuż będzie powinien sam bez żadnych Pozwow na tenże czas za tąż żałobą z sądu nie schodząc, za niego odkazywać, i usprawiedliwić się. A zastępowanie inaksze być nie ma, tylko oczywisto u sądu, a nie przez listy, i prokuratora. A wszakże gdy zastępca w iakim występku kogo zastępować będzie, tedy urząd ten przed który się to przytoczy, przed zastępcą ma kazać wyczytać ten pozew, i rzecz tę, o co idzie, dostatecznie przełożyć,
(a) A gdy iuż zastępca we wszystkim tym pozwanego zastąpi, i Pisarz to zapisze, tedy pozwany, abo obżałowany od tego wolen. A powodowa strona będzie o to z tym zastępcą mówić, i rzeczy swey z nim dowodzić. A listy, wypisy, i opowiedania, wszystko to prawo, R. 11. A. 67.
i wywody, które powodowa strona przeciw obżałowaney stronie, w i R. 4
tym prawie miała, ma przeciwko temu zastępcy iść, i u prawa mieysca mieć, tak, iako i przeciw obżałowanemu będzie rozumiano, imie zastępcy, za imię obżałowanego. A zastępca nie ma sobie do powiatu, ani sądu swego należącego, ani do Pana swego iakiegokolwiek stanu człowiek będąc, odkładać, i brać. Ale powinien będzie sam, abo przy sobie maiąc Prokuratora, tegoż czasu, skoro zastąpi, odkazywać, i do końca usprawiedliwić się. § A ieśliby na zastępcy
2 nieosiadłym w tym powiecie, co skazano u prawa, tedy żałobna strona, wziąwszy od tego urzędu list sądowy, ma z nim iachać, abo słać umocowanego swego, do onego urzędu onego powiatu, gdzie ten zastępca osiadłość swoię w tym Państwie Naszym Wielk: Xięst: Litewsk: ma. A on urząd drugiego powiatu, według tego sądu urzędu onego, ma mu odprawę wedle prawa pospolitego, na onym zastępcy prawem przekonanym, uczynić. A do okazania osiadłości takiego zastępcy w inszym powiecie, prawem słusznym, abo świadectwem, i przyznaniem, przez list otworzony onego urzędu przysięgłego sądowego, w ktorym powiecie osiadłość będzie mienił, ma

być w więzieniu zadzierżan w tymże zamku, abo dworze Naſzym ſądowym, gdzie ſąd był, ieśliby rękoiemſtwa ſłuſznego, oſiadłego w tym powiecie, do okazania oſiadłości ſwey po ſobie nie dał. A na okazanie oſiadłości, ma urząd temu zaſtępcy czaſu ſłusznego, iakby mògł zieździć, użyczyć. § Wſzakże gdzieby zaſtępca na gardło był ſkazan, takowy tamże na tym urzędzie, do iego powiatu
nie odſyłaiąc, karan bydź ma. A po odprawę głowſzczyzny, abo inszych ſzkod na nim ſkazanych, odeſłano być ma do inſzego powiatu, gdzie oſiadłość iego będzie. A któryby zaſtępca zgoła nieoſiadły w tym wſzyſtkim Państwie Wielk: Kſięſt: Lit: był u prawa w iakiey winie przekonan, ten zarazem na tym urzędzie ma bydź karany i nie puſzczon z urzędu, pòki ſkazaniu urzędowemu we wſzyſtkim dosyć uczyni. § A ieśliby ſię to przydało, żeby obżałowany ſtano- 4
wſzy u prawa zaſtępcę mienił, aleby tego zaſtępcę zarazem u prawa ſtanowić nie mógł, mianuiąc go być chorym obłożną chorobą, tedy iemu ma bydź dano na poſtanowienie zaſtępcy do drugich rokow, pod takim obowiązkiem, i warunkiem, iako o chorych wyżey w tym Rozdziale ieſt opiſano. Wſakże na chorobie zaſtępca winien będzie przyſiąc.

(a) W Koronie złoczyńca, gdy mianuie zaſtępcę, że zły uczynek ſwòy za rozkazaniem Pana, abo Przełożonego ſwego popełnił. biorąc ſię na niego, takowe mianowanie zaſtępcy nie ma mieć mieyſca, gdyż ſię przeciwi rozkazaniu Bożemu. *Każ: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 793.

A gdyby Pan towarzysz, abo kto inszy u sądu tamże ſtanowił ſię, i powiedział być taki uczynek z rozkazania ſwego ſtały. a odpowiaćby nie chciał, pierwſzy on obżałowany ma odkazywać. *Każ: tenże. H. P.* 494.

ARTYKUŁ LVI. 56.

O zleceniu rzeczy, i o dawaniu mocy innym za ſiebie u prawa mówić.

Uſtawuiemy (a) też, iż gdzieby ſię kto za pozwy, abo na którym Roku przypadłym nie mógł na prawie ſtanowić, tak za choro-
bą, iako i za inſzymi którymi przyczynami, i potrzebami ſwe- 1
mi, tedy Prokuratora, abo umocowanego ſwego może miaſto ſiebie u prawa mieć. A wſzakże umocowany, abo Prokurator inakszy, i inaczey uſtawion, i u prawa przyimowan bydź nie może, ażby mu oczywiſto zlecił rzecz ſwoię przed urzędem którymkolwiek w Kancellaryi Naszey Hospodarſkiey, abo przed urzędem Ziemſkim, abo Grodzkim, i z tego urzędu wypis z Kſiąg ma wziąć, i ten prokuratorowi ſwemu dać. A za takowym urzędownym zleceniem mogą bydź prokuratormi i nieoſiedli ludzie w tym Państwie Wielk: Kſięſtwie Litewſkim. § A ktoby za chorobą ſwoią, abo przez dalekość urzędu,
zlecenia mocy na urzędzie zeznać nie mògł, takowy każdego ſtanu 2
człowiek ma rzecznikowi, abo umocowanemu ſwoiemu rzecz ſwoię ku mówieniu u prawa zlecić liſtem ſwym otworzonym. Panowie Rada, daiąc takie liſty umocowane, tylko pod pieczęcią ſwą, i z podpisem ręki ſwey właſney. A inſze ſtany także daiąc liſty pod pieczęcią i z podpisem ręki swey, a przy ſwey pieczęci, ieſzcze pod iedną pieczęcią człowieka ſtronnego, a kto piſać nie umie, ten przy ſwey pieczęci ieſzcze dwóch ſzlachciców pieczęci u takiego liſtu

ſwego umocowanego ma mieć, i w tym liście, abo wypiſie urzędownym pomieniwſzy rzecz, o co idzie, oſtatek na pozew ukazać, i
3 moc na zyſk i ſtratę dołożyć. § Wszakże za taką nieurzędowną mocą umocowany ma bydź oſiadły w tym Państwie Naszym w W. X. L. pod nami Hoſpodarem oſiadłością ſzlachecką, i tak iuż takowi umocowani u każdego urzędu przyimowani bydź maią, i moc mieć będą, tak do burzenia roku, i pozwu, iako i do mówienia w ſamey główney rzeczy.

(a) W Koronie w ſprawach do zapisu, działu, o wybicie z ſpokoynego dzierżenia, do rzeczy osądzoney, i o dziedzictwa *Principalis* ſtanąwszy u Kſiąg Grodzkich, abo Ziemſkich, oczywiſto moc ma zlecić Prokuratorowi. 1616, O Plenipotencyach *fol:* 7.

ARTYKUŁ LVII. 57.

Ktoby ſam nie mógł, abo nie umiał u prawa mówić, i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.

1. Uſtawuiemy (a) też, ieśliby kto oczywiſto u prawa ſtoiąc nie mogąc, abo nie umieiąc ſam mówić, i rzeczy ſwey ſprawować, poruczył uſtnie komu innemu tę rzecz ſwoię mówić: tedy ſąd za zleceniem uſtnym, ma go za mocnego przyiąć, chociay i nieoſiadłego. Wszakże gdzieby komu ſzło o gardło, abo za zapiſem, takim, którymby ſię kto opiſał, nie ſchodząc, z prawa, doſyć czynić, tedy takowa ſtrona, chociay i rzecz komu zleci inſzemu, przecie od ſą-
2 du odchodzić nie ma, do ſkończenia prawa. § (b) Ktemu gdzieby kto nie mogąc, i nie umieiąc ſam mówić, i rzeczy ſwey u ſądu ſprawować, a przez uboſtwo, i niedoſtatek ſwóy, ſam ſobie Prokuratora ſposobić nie mógł, iako wdowy, i ſieroty a proſiliby urzędu o Prokuratora, tedy urząd ma takowemu Prokuratora darmo przydawać, i kazać od nich u prawa mówić, a Prokurator ma w tym urzędowi
3 bydź posłuſzen. § A ieśliby Prokurator urzędowi w tym posłuszen bydź nie chciał, takowemu Prokuratorowi i od inſzych osob u tego ſądu mówienie nie ma bydź dopuſzczone. A w obrażeniu Maieſtatu Naſzego, i My Hoſpodar obiecuiem Prokuratorow ſtronie obwinioney dawać, potemuż i ludziom ubogim, i niedoſtatecznym. Także ſię i ſąd główny przeciwko ludziom ubogim zachować ma.

(a) Kto chce, może użyć do swey sprawy Prokuratora. *Kaź: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 443. Prokurator do sprawy ma bydź każdemu przydany, *etiam in crimine læſæ Maieſtatis* na Seymie. *Conſt:* 1588. *fol:* 455. *Tit: de Crimine.*

(b) Nieumieiętnym, i ubogim. Prokurator ma bydź przydany. *Kaź: w Nieſw:* 1454. *H. P.* 443. Białymgłowom przydany bydź ma. *Kaź: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 444.

ARTYKUŁ LVIII 58.

O Prokuratorach, iakie oſoby, i gdzie nie maią nimi bydź.

Uſtawuiemy (a) też, iż Prokuratorami te osoby niżey opisane bydź nie maią, to ieſt: Sędzia, Podsędek, i Piſarz Ziemſki, także i urząd Grodzki, a to w tych Powiatach, i przy tych sądach, gdzie
1. ſą ſami urzędnikami. Wszakże w ſwoich własnych rzeczach, i w tych powiatach mogą mówić, i ſprawiedliwości ſobie dowodzić. A w po-

wiatach, i ſądach inſzych, gdzie nie ſą urzędnikami te osoby wzwyż
mienione, gdzieby ſię komu z potrzeby trafiło, i od kogo inſzego z
przyiaciół ſwoich mówić mogą, a takowi za Prokuratorow być nie
maią. § (b) Nie mogą też być Prokuratorami osoby duchowne, ie- 2
dno także w ſwey właſney rzeczy każdemu z nich wolno będzie u
prawa mòwić.

(a) Pisarz, i Podpisek, u tego Sądu, u którego ſiedzi na Urzędzie, prokurować nie mogą. *Zyg: w Piotr:* 1550. Przeſtrzegaiąc trudności: *fol:* 7.

(b) Duchowny ani Pisarzem, ani Podpiſkiem, ani Prokuratorem być nie może. *Zygm: w Piotr:* 1538. *H. P. 399.* Tylko w swey własney sprawie, tamże *H. P.* 444.

ARTYKUŁ LIX. 59.

O karaniu fałſzywych, a podſtępnych Prokuratorow, i ktemu, iż wolno ſtronie Prokuratora ſwego u prawa podpierać, i ſamemu mówić, i drugiego Prokuratora na iego mieysce uſtanowić.

Uſtawuiemy, (a) iż gdyby który Prokurator podiąwſzy ſię komu 1.
rzeczy iego mówić, i ſprawować, a wywiedziawszy ſię na nim
tey ſprawy, i liſty iego oglądawſzy, i wydał go w tym ſtronie
przeciwney, abo do tey ſtrony przeciwney przyſtał, i od niey zaś na-
przeciwko temu, komu ſię pierwey obiecał, i podiął, rzecz mówił,
tedy takowemu nie ma być u prawa mówienie dopuſzczone. Ktemu,
ieśliby ktokolwiek chcąc komu ku ſzkodzie uczynić, a Prokuratorem
ſię uſtanowił, i liſt od niego umocowany ſprawił, a tegoby mu ſtro-
na nie poruczyła, i za tym, coby komu utracił, takowy ſąd nie ma 2
być trzyman. § (b) Tak też Prokurator, uczyniwſzy ſię na którym
roku chorym, a ſtaćby na drugim roku, i przyſiąc nie chciał, według
artykułu ſześćdzieſiątego, niżey w tymże Rozdziale opisanego, tedy
za takowe poſtępki tacy Prokuratorowie, gdyby to na nich iawnym,
ſłuſznym dowodem przewiedziono było, gardłem karani być maią.
§ A gdzieby też Prokurator podiąwſzy ſię komu rzeczy mòwić, a po- 3
tym temu dosyć nie uczynił, abo umyślnie ku szkodzie komu co u-
prawa niedbalſtwem swym upuścił, tedy za to na więzienie szlache-
ckie, na cztery niedziele ma być ſkazan, szkodę ſtronie, w czym ubli-
żenie uczynił, płacić ma. O co tamże zarazem, gdzie ſię to przyda, bez
pozwu ſtronie żałobliwey, usprawiedliwić ſię powinien będzie. § A 4
ktoby też u prawa ſtoiąc chciał odſtąpić prokuratora swego, a sam
swoię rzecz mòwić, abo drugiemu prokuratorowi zlecić, to mu wol-
no będzie.

(a) Z niepilnego, i niewiernego Prokuratora sprawiedliwość od Sędziego ma być uczyniona, iako z ſługi, choćby był oſiadły. *Zyg: Aug: w Piotr:* 1548 *H. P:* 446.

Prokuratorowie zli za fałsz, i oſzukanie, taką winą karani być maią, gdy doſtatecznym świadectwem będą przekonani, która o naiazd domowy ieſt wyrażona. *Zyg: w Piotr:* 1538: *H. P.* 445.

(b) *Plenipotens convictus fraudis contra ſuum Principalem* na gardle ma być karany, a ſprawa *in integrum* ma *reſtitui. Conſt:* 1638. *fol:* 15 *Tit:* O nieznoszeniu.

ARTYKUŁ LX. 60.

Przyczyny nieſtania Prokuratorów, iż to im i ſtronom ich ſzkodzić nie będzie.

Też ustawujem, iż gdyby Prokurator przed rokiem prawa nie mogąc stronie swey o chorobie dać znać, iżby inszego na jego mieysce posłał, abo jadąc iuż na drodze, abo na mieyscu będąc, gdzie roki odprawują, rozniemógł się obłożną chorobą, tak
2 żeby na rok do sądu sam być nie mógł, tedy iak stronie tey, czyię sprawę na się wziął w rzeczach tych; tak też i Prokuratorowi nic szkodzić nie ma. A chociayby drugie roki ostatnie, abo rok zawity był, przecię tym nic tracić nie będzie. A wszakże Prokurator w tey chorobie, skoro się rozniemoże, ma do urzędu tego, do którego była go strona z mocą odprawiła, i też stronie przeciwney dać znać. A zmogłszy się, potym na pierwszych rokach Ziemskich, abo roczkach Grodz: przed którym sądem ta sprawa toczyć się będzie, ma przysiądz, iż sprawiedliwie za obłożną chorobą na ten czas stanowić się nie mógł, á nie ku zwłóce sprawiedliwości. Tak też sludzy i posłańcy od Panów, których by do sądów na roki posłanych, z jaką obmową prawną, w drodze, abo na mieyscu sądowym choroba wielka obłożna zaszła:
2 Także się będą zachować powinni, jako wyżey opisano. § A wszakże jeśliby Prokurator, abo sługa posłaniec takowy, o chorobie swey dawał wiedzieć, abo i dawszy urzędowi na pierwszych rokach wiedzieć, a potym na drugich rokach na tymże urzędzie przez stronę swą postawion nie był, abo też i stanąwszy, przysięgi na tym, iż za chorobą na pierwszych rokach nie stanowił się, uczynić niechciał, tedy urząd, na pierwszych rokach za niedaniem znać o chorobie, tak też na drugich, za nieuczynieniem takiey przysięgi, ma stronie przeciwney skazanie czynić, według tego Statutu. I gdzie taka obmowa chorobą prokuratorską, abo którego Posłańca stanie się u sądu Ziemskiego, za pozwy pierwszemi na roku pierwszym niezawitym, a potym na drugich rokach taki Prokurator, abo posłaniec stanowion nie będzie, abo i stanąwszy, nie przysięże, tedy ta strona za one na pierwsze roki Ziemskie nie stanie, tak jakoby sam nie stał, zapłacić, a stronie swey przeciwney, iuż na tych drugich rokach, jako na zawitym
3 roku usprawiedliwić się będzie winien. § A będzieli taka obmowa chorobą uczyniona, na jakim roku zawitym, tak Ziemskim, jako i Grodzkim, a na drugich rokach taki Prokurator, abo posłaniec nie stanie, abo i stanąwszy nie przysięże, tedy takowa strona, za ono pierwsze nie stanie swe na roku zawitym, rzecz, o którą pozew idzie, tra-
4 cić ma, bez żadnych dowodów strony swey przeciwney. § A jeśliby strona pozwana powiedziała, iż ten Prokurator iego od niego posłany, przed tym rokiem, niedojechawszy do tego urzędu, umarł, tedy sama strona takowa, nie mogąc już za tym tego Prokuratora swego na drugim roku stanowić, ma na tym sam przysiądz, iż ten Prokurator jego na ten rok był od niego posłany, a on nie dojechawszy do tego urzędu, umarł, i gdy na tym przysięże sąd ma się przeciw jemu według tego Artykułu zachować. § A jeśliby sama strona pozwana na
5 drugim roku nie stała, abo stanąwszy, na tym przysiądz nie chciała, tedy, jeśliby o zawity rok szło, w tey rzeczy iuż na tym drugim roku upada. A jeśli nie o zawity rok, tedy w niestanne upada.

ARTYKUŁ LXI. 61.

Czego Prokurator bez ſtrony ſwey ſprawowáć niemoże.

R. 4. A. 66. Też (a) uſtawujemy, iż Prokurator za mocą żadnych zapisów nowych, i nijakiego wyznania ni od kogo nie ma u sądu czynić i pieniędzy za zapiſami brać, i z nich kwitować, nie mając przy ſobie ſtrony ſwey. A wſzakże jeśliby kto nie mogąc, abo nie poſpiesząc do urzędu jachać po pieniądze, chciał przez kogo inſzego pieniądze te brać, i kwitować, tedy inaczey niema, ani może brać, tylko przez takowego Prokuratora, abo ſługę ſwego, komuby oſobliwą na to moc, i poruczenie liſtem ſwym, podpiſanym ręką ſwą, i pod pieczęcią ſwą dał, abo przed urzędem bliżſzym ſądowym poruczył, a wypiſem tego urzędu mocnym go na to mianowicie uczynił, takowy mocny może pieniądze brać, i kwitować moc mieć będzie.

(a) Prokuratorowie zapisów nowych czynić, z ſtarych kwitować, pieniędzy brać nie mogą, oprócz bytności Pryncypała. *Zyg: w Piotr:* 1511. *H. P.* 446.

ARTYKUŁ LXII. 62.

Ktoby na kogo przed prawem, ſłowem, abo ręką ściągnął, pchnął, abo ranił, abo zabił.

R. 1. A. 14. Też (a) uſtawujem, gdyby kto jakiegokolwiek doſtojeńſtwa, i ſtanu będąc, a ſtojąc przed ſądem, odſtąpiwſzy rzeczy ſwey, jeden na drugiego ſłowem ſię nieuczciwym targnął, tedy za to ma z nakazania tego sądu, miaſto winy ſiedzieć na zamku bliżſzym ſześć niedziel. A jeśliby pchnął, abo ręką uderzył, chociażby nie ranił, tedy ma zapłacić ſtronie miaſto nawiąſki, gwałtu dwanaście rubli groſzy, a za winę ma ſiedzieć ſześć niedziel. A jeśli jaką ſprawę u tego sądu mieć będzie, ten, który takowe więzienie zaſłuży, tedy ma to więzienie podiąć po rosprawie ſwey rzeczy. Jeśliżby korda, miecza, abo ſzable, i jakieykolwiek broni, w obyczay zwady dobył, chociażby nie ranił, rękę traci, a gdyby ranił, tedy niczym inſzym, jedno gardłem ma być karan, i o taki uczynek każdy urząd, bądź Grodzki, abo Ziemſki, przed którym ſię to ſtanie, takowego może na
R. 1. A. 9. gardło wſkazać. § A jeśliby kto kogo przed ſądem zabił, ten cześć, i gardło traci, a głowſzczyzna z imienia, abo maiętności jego ſowito ma być dzieciom, abo bliſkim płacona. A takowego jawnego wyſtępcę, przy gorącym uczynku, nie tylko urząd ten powinien imać kazać, ale i wſzyſtkim tam będącym, dla zawściągnienia takowey ſwawoli, jako przeciwko wzruſzycielowi pokoju pospolitego powſtawſzy, przeciwko takowemu pomoc czynić wolno będzie. A gdzieby takowy zmocniwſzy ſię, imać ſię niedał, i od urzędu zſzedł, tedy przeciwko takowemu urzędy naſze zachować ſię maią według Artykułu
R. 4. A. 63. trzydzieſtego wtórego, tegoż Rozdziału. § Wſzakże ktoby dał ſwawolnie przyczynę ſłowy, i ręką i początek uczynił, a ten by w obronie przymuſzony za jego początkiem broni dobył, ranił, abo zabił, takowy za dowodem ſłuſznym iman być nie ma, i takowey pokuty, i

karania nie powinien cierpieć. A ktoby też kolwiek raniwszy, abo zabiwszy kogo, przed sądem precz uciekł, takowego za daniem Nam o tym znać przez ten urząd Nasz, pod którym się to stało, mamy kazać Mandat nasz dać, a stanieli za mandatem, karać go według tego Artykułu. A jeśli za Mandatem nie stanie, tedy go mamy kazać ze wszystkich Państw Naszych wywołać wiecznym wywołaniem, jakoby się nigdy w granice Państwa Naszego nie wracał, a rannemu nawią-
4 ska, abo zabitego głowszczyzna z imienia iego płacona być ma. § Gdziebyteż kto tak uporny był, żeby nie osprawiwszy się w takowey rzeczy precz ujachał, abo za skazaniem urzędowym więzienia podiąć, i gwałtu wzwyż mianowanego stronie obeżoney zapłacić nie chciał, a urząd by go nie mógł do więzienia przypuścić, a onby precz od urzędu odjachał, dosyć temu, w co popadł nie uczyniwszy, tedy ten urząd, przed którym się to stanie, za takie jego nieposłuszeństwo, ma stronie obrażoney gwałt ten sowito płacić kazać, a sobie urząd winy czterdzieści kop groszy na imieniu iego zarazem bez żadnych roków, odprawić, postępuiąc daley około tey odprawy według Artykułów o odprawach rzeczy sądzonych opisanych.

(a) Jeśli kto Sądu nie uczci, abo się położy na stole, gdzie bywa sądzono, trzy grzywny winy płacić ma, pod winą drugą 14. grzywień *H. P.* 452.

Kto Sądy zgwałci, taki jako gwałtownik pospolitego pokoju na gardle ma być karan, A ieśli uciecze, dobra jego do skarbu mają być zabrane. *Zyg: w Kr. k.* 1507. *H. P.* 454.

A jeśli z Króleſtwa uciecze, ma być wywołany. *Zyg: w Bydgosz.* 1520 *H. P.* 451.

Deklaracya bespieczeństwa pospolitego, ktoby urząd Grodzki, Ziemski, Podkomor. Seymiki w Kościołach gwałcił. 1611, fol. 3 i na W. X. L.

Opatrzenie bespieczeństwa Sądow, Roku tegoż fol: 7. i na W. X. L.

ARTYKUŁ LXIII. 63

O tym, gdzie Wojewoda, Starosta, abo Sędzia, Podsędek, i Pisarz, tak zamkowy, iako i Ziemski urząd, abo Podkomorzy, Kommissarz, siedząc na sądzie kogo sromocił, abo się na kogo ręką targnął. R. 1. 9. K. 3. A. 27.

1 Też (a) ustawujem, iż gdyby kto z tych wyżey mianowanych urzędników Naszych, siedząc na sądzie kogo słowy nie uczciwemi sromocił, tedy ten taki urzędnik za dowodem jawnym
2 słusznym, ma na zamku sześć niedziel siedzieć. § A jeśliby który Wojewoda, Starosta, abo który z tych urzędników sądowych, Grodzkich, abo też Sędzia, Podsędek, i Pisarz Ziemski, abo Podkomorzy, abo Kommissarz sam gwałt mieyscu naszemu Hospodarskiemu, i sądowi uczynił, a kogoby na sądzie ranił, takowy urzędnik gardło traci. A jeśliby zabił, takowy gardło i cześć traci, a nawiąska, abo głow-
3 szczyzna sowito z imienia iego ma być płacona. § A o to ukrzywdzoney stronie, takowego urzędnika wolno będzie pozwać na rok zawity do Nas Hospodara. Wszakże ktoby swawolnie dał urzędowi przyczynę słowy, i ręką się targnął, i początek uczynił: a ten urzędnik w obronie przymuszony początkiem iego, broni dobył, ranił, abo zabił, takowy za słusznym wywodem, od tey winy i karania wolen będzie.

(a) Deputat gdyby wiolencyą komu uczynił, *ex termino tacto* tak ma być sądzony, i karany, jako *privatus. Conſt. fol: 3. Tit:* O Przyieżdżaniu.
Beſpieczeńſtwo Sądòw wſzelakich, jako ieſt obwarowano: Patrz *Conſt:* 1611. *fol: Tit:* Beſpieczeńſtwo Sądów.

ARTYKUŁ LXIV. 64. 1

Jeśliby kto na roki Ziemſkie, abo roczki Grodzkie w tym powiecie, gdzie ieſt oſiadłym przyjechawſzy, a czaſu odprawowania rokòw, kogo zranił, gwałt abo ſzkodę jaką uczynił.

R. 1. A. 26. Daruiąc (a) każdemu wolny, i bezpieczny przyſtęp do ſprawiedli-
wości uſtawujemy to, iż jeśliby ktòżkolwiek, bądź oſiadły abo
nieoſiadły na Roki Ziemſkie, abo Roczki Grodzkie w ten Po-
wiat, gdzie sądy będą, przyiechawſzy, i czaſu tego, pòki roki wedle
zamierzenia tego ſtatutu trwać będą, to jeſt: licząc ten czas przed za-
częciem rokòw, za trzy dni, a po wywołaniu rokòw przez trzy dni ko-
go bądź na drodze jądącego na roki, abo w mieście tym, gdzie ſię
Sądy odprawują, na ulicy, i gdziekolwiek potkawſzy, i przejąwſzy, al-
bo na goſpodę, i jakie ſtanowiſko gwałtem naſzedłſzy, ſamego, albo
ſługę jego, i kogokolwiek z takowych ranił, abo zabił, bądź też tylko
ſzkodę jaką uczynił, abo pochwałkę na zdrowie, albo pożogę uczy-
nił, á ukrzywdzony tegoż czaſu ucickłby ſię do sądu, i to obżałował,
tedy ten urząd, pod ktòrego odprawowaniem ſpraw Sądowych to ſię
ſtanie, ma obżałowanego woźnym obeſłać, aby on nie zieżdżaiąc z o-
nych rokow precz, przed onym sądem ſtanął, i w tym ſię ſtronie ża-
łobney uſprawiedliwił, (b) ktòry bez pozwow powinien będzie ſta-
nąć, i tegoż czaſu na tychże rokach uſprawiedliwić ſię. A ſtrona ża-
łobna takiemu obwinionemu jeśli tego potrzebować będzie, żałobę
swą na piśmie przez woźnego, pod pieczęcią swą, albo pod pieczę-
cią woźnego dać ma. A obwiniony potym trzeciego dnia, o to, w
czym mu winę dadzą, uſprawiedliwić ſię będzie powinien, (c) Je-
śliby po zakazaniu przez woźnego nie ſtanowiąc ſię przed urzędem
ku roſprawie, ziachał, tedy ten urząd, gwałt, nawiąſki, rany, i ſzko-
dy ſowito na takowym, a będzieli wyſtępek krwawy, tedy go na
gardło za dowodem ſłuſznym ſkazać, a na wywołanie do Nas Ho-
ſpodara odeſłać ma. A za gwałt, rany, ſzkody, albo głowſzczyznę,
zarazem odprawę na imieniu jego uczynić. § A nie będzieli oczy- 2
wiſto przyciągnion, i zazwan, tedy takowy za przypozwaniem ſtro-
ny żałobney, przed tenże urząd, pod ktòrym ſię co ſtanie, na
pierwſze roki na rok zawity będzie ſię powinien ſtanowić, i ſtanieli, a
za dowodem ſłuſznym, prawnym ſtrony żałobney pokażeli ſię w
tym winien, takoweż ſkazanie jako wyżey opiſano przeciwko nie-
mu czynione być ma. A nie tylko urząd Grodzki, ale i Ziemſki u-
rząd w takiey rzeczy, co ſię pod rokami Ziemſkiemi miedzy ſtrona-
mi w rzeczy krwawey ſtanie, będzie moc i ſzlachcica o gardło ſądzić,
i ſkazować. § A jeśliby i za pozwy bez przyczyn prawnych nie ſta- 3
nął, tedy urząd dla nieposłuſzeńſtwa jego, już bez dowodu to, o co
żałoba będzie na nim wſkazać, i odprawę na imieniu iego, według
Statutu uczynić: a w rzeczy krwawey ſamego na wywołanie do
Nas odeſłać ma. A nie oſiadły w Wielkim Xięſtwie Lit: ktokol-

kolwiek, jeśliby zbytek jaki przed tym wzwyż mianowanym czasem uczynił, takowy chociażby i Pana u siebie mienił, nie dopuszczając mu do niego odezwy, tam zarazem przez tenże urząd mocnie sądzon, i według wyſtępku ſwego ſkazywan, i karan być ma. § Wyimując to, iż jeśliby przy bytności Pana swego, co pod tymże urzędem, abo na drodze uczynił, tedy Pan jego, za obeſłaniem urzędowym przez woźnego, tamże zarazem sprawiedliwość ukrzywdzonemu uczynić przed woźnym powinien będzie. A gdzieby Pan za obeſłaniem urzędowym zarazem sprawiedliwości nie uczynił tedy na ſamym Panie takowego ſługi, ukrzywdzonemu, za dowodem w Statucie opiſanym, wſkazanie w tey rzeczy, obyczajem w tym Artykule pomienionym czynione, i odprawa na imieniu iego działana być ma.

(a) W Koronie na wſzyſtkich mieyſcach, gdzie Sądy bywają odprawowane, ośm dni przed Sądami jadącym, i tym, ktorzy przez wſzyſtek czas Sądow będą, i wracającym ſię do domu po Sądach ośm dni, beſpieczeńſtwem poſpolitym są obwarowani, a jeśliby kto bespieczeńſtwo pod czaſem mianowanym zgwałcił, takowy ma być karany, jako gwałtownik gleytu Krolew. *Zyg: w Piotr: 1538. H. P.* 455.

A ktoby Sądy, abo Seymiki gwałcił, na gardle ma być karany. *Zyg: w Krak:* 1527. *H. P.* 454. *Conſt: 1601. fol:* 1757. *Tit: Securitas Judiciorum.*

(b) Ktoby wſzelakie Sądy zgwałcił, dawſzy mu rok *tacito Termino* powagą Sądow Trybunalnych ma być ſądzony, i karany 1611. Opatrzenie beſpieczeńſtwa Sądow. fol; 7 i na W X. Litt: *Conſt:* 1598. fol: 706. *Tit:* Bespieczeńſtwo Woiewództw, & *Tit:* O Mężoboyſtwach *ibid: Conſt:* 1607. *f.* 845. *Tit: De Securitate Judiciorum.*

(c) W Koronie, a gdzieby wyſtępku swego ucieczeniem zbyć chciał, maiętność do ſkarbu ma być zabrana. *Zyg: w Krak:* 1507. *H. P.* 454.

ARTYKUŁ LXV. 65.

Iż zapozwany nie potrzebnemi ſłowy, tak też i z ſtrony inney przypowiedziawſzy ſię z prawem ſwym krom pozwu, nie ma prawa rozrywać.

1 Uſtawujemy, jeśliby pozwana ſtrona będąc u prawa, a odſtąpiw- R. 9. A. 3.
ſzy od pozwu, ſtronie powodowey co takiego nowego zadała, abo też kto inſzy do tego ſię z ſtrony z prawem przypowiadał, chcąc Prawo rozerwać, a zwłokę uczynić, albo sobie, co bez pozwu prawem wygrać, takowym ſtronom to u sądu iść nie może. Ale ma sąd odłożywſzy to na ſtronę, przed ſię ſtronie powodowey ſprawiedliwość czynić wedle pozwu, o to, o co kogo pozwała, i to kończyć, i ſkazanie czynić według prawa. A temu trzeciemu, który ſię z ſtrony do teyże rzeczy z prawem ſwym przypowiadał, sąd nie przypuſzczając go zaraz ku prawu, ma mu tylko wprzód wolne mówienie do prawa w tey rzeczy zachować z tym, kto z wyroku ich przy imieniu, albo którey rzeczy zoſtanie. A w inſzych przypadłych rzeczach, ktòreby ſię nowo miedzy tymi dwiema za pozwy u prawa ſtoiącemi przytoczyły, sąd ma im ſkazać, aby ſię o to na inſze roki do sądu należącego pozwali. § A
2 jeliby ſię co takowego miedzy nimi o poczciwość dotykało, sąd ma ich, obiedwie ſtrony, na wyrok Naſz Hospodarſki odeſłać na Seym walny, i tam na Seymie obie ſtrony bez żadnych pozwow mają ſię przed Nami Hoſpodarem ſtawić ku rosprawie. A o co ſię zapozwa=

li, to przed się sąd ma sądownie miedzy nimi rosprawowáć, i kończyć według prawa.

ARTYKUŁ LXVI. 66.

Jako bracią niedzielną, abo uczeſtników, to ieſt, ſiabrów pozywać,

USTawujemy, (a) jeśliby kilka braci, abo uczeſtnikow dzierżeli iedno imienie spolne, ludzie ciahłe, abo danne, niedzielne. A komuby się od tego imienia ludzi krzywda działa w czymkolwiek, a oniby jako z siebie, tak i z takowych ludzi sprawiedliwości czynić nie chcieli, a jeśli od poddanych, tedy żałobna strona liſt urzędowy przez woźnego na tym imieniu położyć ma, aby się tey żałobliwey stronie sprawiedliwość stała. A ieśliby się w tym żałobliwey stronie sprawiodliwość nie stała, tedy jako o uczynienie sprawiedliwości z poddanych, tak też jeśli i od samych osob krzywda jaka się dziać będzie, wszyſtkich uczeſtnikow o to przed sąd iednym pozwem ma pozwać, i na tymże imieniu pozew położyć. A chociażby się oni uczeſtnicy wszyscy nie ziachali, tedy sąd na rokach sądowych będzie skazanie według prawa na imieniu czynić, według tego, jako o tym o rokach sądowych napisano.

(a) Brat oddzielony mianowicie, a nie oddzielony spolnie z dòbr oyczyſtych, z którychby się krzywda komu działa, pozywany być ma. *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1365. *H. P.*291.

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O krzywdach, któreby się Xiążętom, Panom, Szlachcie, i ich sługom; i poddaym, od Wojewod, Staroſt. Dzierżawcow, i Ciwunow, Leśniczych, i Moſtowniczyh Naszych, od ich osob, abo od urzędnikow ich, bądź też od poddanych Naszych, działy.

R. 1. CHcąc My Hospodar w tym Państwie Naszym Wielkim Xięſtwie
A. 24 R. 3. Litewskim, pokoy pospolity czynieniem prętkiey, i łatwey spra-
A. 82. wiediiwości rozmnażać. Uſtawujemy, iż komuby się z obywatelow tego Państwa, Xiążętom, Panom, Szlachcie, tak stanu Duchownego, jako i świeckiego, i też ich sługom, bojarom, i poddanym działy iakie krzywdy, i szkody w rzeczach potocznych, gwałtach, bojach, grabieżach, w zachodzeniu ludzi oyczyſtych, do Miaſt, i sioł Naszych Hospodarskich, i inszych temu podobnych od Wojewodow, Staroſt, Dzierżawcow, Woyskich, i Ciwunow, Leśniczych Moſtowniczych, i inszych urzędnikow naszych, bądź od samych osob, abo ich urzędnikow, i sług, z Wojewodztw, Staroſtw, Dzierżaw, z Ciwuńſtw ich: (a) Tedy takowy każdy Wojewoda, Staroſta, Dzierżawca, i Ciwun, i każdy urzędnik Nasz, ieśliby co sam uczynił, aboby z urzędników, sług swoich, sprawiedliwości komu za upomnieniem przez liſt urzędu Naszego Ziemskiego, abo Grodzkiego, uczynić nie chciał, ma być o to pozwan na rok zawity, według uczynku do sądu należącego Ziemskiego, abo Grodzkiego, w tym powiecie, gdzie ten zamek, abo dwòr, abo włość Nasza, Dzierżawa jego leży, abo gdzie urząd iego ieſt, aby sam stanął, i tego na kogo żałoba będzie, poſtawił, i w tym się z ukrzywdzonym rozprawił.

2 § A będzieli komu krzywda uczyniona z Starostwa sądowego tegoż Powiatu, bądź od samego Wojewody, Starosty, abo jego urzędnika, sług, w rzeczach Grodzkiemu sądowi należących, o to ma być pozywany, według artykułu trzydziestego dziewiątego w tymże Rozdziale, do drugiego sądu Grodzkiego w inszym powiecie naybliżey o granice temu Powiatowi przyległego, któremu każde pozwy nie mogąli być oczywisto podane, mają być pokładane przez woźnego w tymże zamku, abo dworze, abo włości Naszey, zkąd się komu krzywda dzieje. A za tymi pozwy, Wojewodowie, Starostowie, i insi wszyscy urzędnicy Nasi, sami, abo przez umocowanych swoich powinni będą u sądu stanowić się, i rosprawę z żałobną stroną przyimować, będąc temu urzędowi posłuszni we wszystkim do ostatniego stopnia prawa. * Y byłoliby co na którym z urzędnikow Naszych za iego własną winę z prawa skazano, tedy te przezyski nie mają się ściągać na grunt, i dobra Nasze Hospodarskie; ale za to odprawa ma być czyniona na własnym imieniu tego urzędnika, które będzie miał, w tymże powiecie. § (b) A gdzieby któ-
3 ry Dzierżawca, abo Ciwun, w tym powiecie, gdzie jego dzierżawa leży, osiadłości własney swey nie miał, tedy sąd, według postępku prawa, skazanie na nim uczyniwszy, ma odesłać na odprawę do inszego urzędu, i sądu, w ktorym powiecie, zwłaszcza w tuteyszym Państwie Wielk: Xstwa Lit: on osiadłość swoię mieć będzie. A ten urząd, powiatu drugiego, powinien będzie ukrzywdzonemu odprawę na imieniu iego, według tego sądu, i obyczaju prawa uczynić, pod winą w artykule dziewięćdziesiątym czwartym, w tymże Rozdziale opisanego. § A któryby dzierżawca Nasz, i inszy urzędnik
4 Nasz, nigdzie osiadłości w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie miał. A byłoby komu ukrzywdzonemu od niego, u którego urzędu Naszego, co na nim skazano, a onby skazaniu urzędowemu dosyć czynić nie chciał, tedy, gdy ten ukrzywdzony z listem sądowym do Nas Hospodara ucieczesię, My temu przez posłańca Naszego odprawę na maiętności iego ruchomey uczynić rozkazać mamy, według tego Statutu, aż do ostatniego stopnia prawa postępując. § A gdzieby który urzędnik Nasz był pozwan o nieu-
5 czynienie sprawiedliwości z urzędnikow, abo z sług swoich, tedy tych, ktorzy obwinieni w czym będą, mają przed sądem ku rosprawie stanowić, A jeśli w czym winni zostaną, to natychże obżałowanych odprawiono być ma (c) A jeśliby kto od poddanych Naszych, jakiegokolwiek stanu, dzierżawy czyiey, krzywdę sobie w rzeczach potocznych mienił, a Wojewoda, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz sprawiedliwości z nich ukrzywdzonemu czynićby nie chciał, sam, abo przez urząd swóy, tedy ma być upomniony, według Artykułu czterdziestego osmego, tegoż Rozdziału, kładąc przez woźnego takowe upominanie na teyże dzierżawie, z której się krzywda dzieje. A Wojewodowie, Starostowie, i insi urzędnicy Nasi mają sprawiedliwość z poddanych Naszych, i odprawę na winnych, według występku każdego, aż do ostatniego stopnia prawa, według

Statutu tego czynić powinni będą, odezwy im nigdzie nie dopuszczaiąc. (Okrom rzeczy krwawych, gdzieby szło o gardło, temu iako skrutynia, tak odzew dopuszczon być ma) wyiąwszy, gdzieby na gorącym uczynku, abo iawnym jakim występku poimań, abo
z licem przywiedzion był, temu odzew iść nie ma. § A jeśliby Wo- 6
jewoda, Starosta, i ktòryżkolwiek urzędnik Nasz za upomnieniem urzędowym roku nie złożył, abo i złożywszy rok, sprawiedliwości nie uczynił, tedy takowy każdy urzędnik Nasz na rok zawity przed sąd Ziemski, abo Grodzki pozwan być ma. (o) A Wojewoda, Starosta, i ktòrykolwiek urzędnik Nasz przed tym urzędem, do którego pozwan będzie, sam stać, i poddanych Naszych obżałowanych do rosprawy postawić ma. A pokażeli się to z prawa, że sprawiedliwości żałobnikowi nie uczynił, tedy takowy każdy Wojewoda, Starosta, i ktòryżkolwiek urzędnik Nasz, za to winy stronie żałobliwey, tamże, gdzie się to przytoczy, rubl groszy zapłacić ma, a urząd ten, tamże zarazem z tych obwinionych poddanych sprawiedliwość uczynić powinien będzie. § (d) A gdzieby od takowych urzędni- 7
kow z poddanych Naszych Szlachcicowi sprawiedliwość czyniona była, a sąd urzędu tego nie według prawa by się żałobnikowi widział, tedy o to stronie żałobliwey odezwać się z tym wolno będzie, do sądu głównego Trybunalnego. A Wojewodowie, abo Starostowie, i insi urzędnicy Nasi, u tego sądu głównego, za tą appellacyą powinni będą sami, abo przez umocowanych swoich pilnować, i pokażeli się to przed tym sądem, że Szlachcic niesłusznie odezwał, tedy sąd takowy zmocnić ma. A Szlachcic ten urzędowi temu, od którego appellacya uroście, powinien będzie winy zapłacić rubl groszy. § (e) Także się też rozumieć ma i o tych, ktòrzy jakie dobra
Nasze, bądź prawem dożywotnim, abo w summach pieniędzy za- 8
wiedzione mają, i od Nas Hospodara dzierżą, i na takich dobrach, tak na summach pieniędzy, jako na maiętności iego ruchomey, także i na dochodach iego z tych dóbr przychodzących, a na koniec, i na osobie iego do ostatniego stopnia odprawa czyniona być ma. Wszakże gdzieby kto do takowego uwiązania przyszedł, nie ma nad ustawę nic więcey dochodów z dòbr Naszych brać, i w skarbie Naszym o takowym swym dzierżeniu wiadomość uczynić, dla tego, iż po śmierci onego dożywotnika, takie dobra Nasze wolno bez odkładania summy pieniędzy na tym dożywotniku przezyskaney, do stołu Naszego wracać się mają, a swey summy patrzać ma na majętności onego dożywotnika, gdziebykolwiek nań przychodziła. Wszakże ieśliby od stołu Naszego zastawą dobra Nasze dzierżał, a na tey summie pieniędzy odprawa iemu uczyniona, tedy z skarbu Naszego onemu ta summa odkładana być ma.

(a) Starosta, abo Dzierżawca, gdyby komu krzywdę, abo szkodę iaką uczynił, ma mieć *forum* w Ziemstwie, gdzie one dobra Królewskie, w którym Powiecie leżą, 1588. O Kommissyach, i Kommissarzach na granicach, *fol:* 459.

Aktor prawa pozwanego naśladować powinien, *Kaz: w Wiślicy* 1368. *H. P:* 448

(*) Dobra do stołu K. J: M. należące, tak w Koronie, jako W. X. L. żadnemi summami onerowane być nie mają. *Const:* 1635. *fol:* 6. *Tit:* O Dobrach.

I dla tego Starostwa Sądowe osiadłym dawane być mają. *Const:* 1563. *fol:* 42. *Tit:* Osiadłość Dignitar: i *Const:* 1607: *fol.* 831. *Tit:* O Wakancyach.

(b) A gdyby był nieosiadły w onym Województwie, tedy tam, gdzieby maiętność miał, ma być exekucya na dobrach iego nie odwłócznie uczyniona, O Kommissyach 1588 tamże.

Starosta powinien odprawę czynić przezysków Starosty drugiego przysądzonych w tym Powiecie, gdzie się dobra obwinionego nayduią. Zwyczay Ziemi Krak: H. P. fol: 211.

Jeśliby possessyi nigdzie nie miał, ma się postępek na niego ściągać, jako *contra impossessionatum*, a pozwow kładzenie ma być *in residentia Const:* 1562. *fol:* 24 *Tit:*

O Starostwach *Const:* 1563. *fol:* 43. *Tit.* Starostowie.

(c) Starostom, i Dzierżawcom, o krzywdy, i szkody, któreby się działy na gruntach Królewskich, abo Rzeczypospo: każdego będzie wolno pozywać do Ziemstwa, a gdzieby przysięgi według prawa nakazane były, tak naszym, jako i swym imieniem odprawować będą, 1588 O Kommissyach, i Kommissarzach, fol: 450.

(d) Wolno Staroście o Zbiega swego Szlachcicowi pozwać do bliższego Grodu, *Const:* 1078 *fol:* 338. *Tit:* Sprawiedliwość o chłopy, i Art: 39. Roz: 4.

(e) Gdzieby się nie według prawa skaz widział, appellacya *wolna* na Trybunał, O Komiss. tamże.

(f) Sprawiedliwości exekucya na Summach pieniężnych, na Starostwach mających odprawowana być ma. 1562. o *Statucie K. Kaz: fol:* 15.

Na summach, na dzierżawie, odprawa ma być czyniona, 1588. O Kommissyach fol: 459.

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O Mieszczanach, i o ludziach Naszych w krzywdach ich od Szlachty.

1 UStawujemy, iesliby kto z Xiążąt, Panow, Szlachty wszelakiego stanu, tak i poddanych ich, uczynili krzywdę jakąkolwiek Mieszczanom Miast Naszych, gdzie prawa Maydeburskiego nie maią, także i ludziom Naszym Hospodarskim imion Naszych, takowych o uczynienie sprawiedliwości, Wojewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy Nasi maią sami, abo urzędnicy ich upomnieć pozwem według Artykułu czterdziestego ośmego tegoż Rozdziału, aby sam z siebie, i z poddanych swych sprawiedliwość uczynił. A jeśliby za tym sprawiedliwości nie uczynił, tedy na pierwszych Rokach sądowych, jako na zawitym Roku pod straceniem prawa ma stać, i poddanych swych, komu będzie wina dana, postawić. A sąd ma, jako z tym samym Panem, tak i z poddanemi jego, od którychby się Mieszczanom, abo ludziom Naszym, krzywda działa, jako na zawitym Roku sprawiedliwość uczynić, i z prawa w czymby przeciw Mieszczanom i ludziom Naszym zostali winni, każdy grabież na czym dowod słuszny uczynią, z nawiązką, kazać zapłacić. A jeśli bez przyczyn prawnych nie stanie, tedy na takowym dla nieposłuszeństwa, jako na zawitym Roku, za dowodem poddanym Naszym wskazanie w żałobie ich uczynione być ma.

ARTYKUŁ LXIX. 69.

O Mieszczanach prawa Maydeburskiego.

1 TEż (a)ustawujem jesliby komu z Mieszczan Naszych prawa Maydeburskiego jaka krzywda się działa, od Xiążąt, Panow, i Ziemian, i poddanych ich, a oniby sami dobrowolnie usprawiedliwić się nie chcieli, abo sprawiedliwości z poddanych swych nie uczynili, tedy takowego każdego Mieszczanin ma do sądu Ziemskiego pozwać, i daley postępować przeciwko jemu, wedle postępku prawa, i Statutu Ziemskiego.

(a) Mieszczaninowi Wileńskiemu w Radzie będącemu, gdyby się krzywda od Szlachcica działa, a według Statutu Toruńskiego nie mógł być poimany. krzywdy swey jako Szlachcic dochodzić może. *Zyg: Aug: w Grodnie, in Convent: generali*, 1568. 1581. *w Krakowie fol.* 374. *Const:* 1601 Warunek bespieczeństwa Lwowa i Wilna, fol: 746.

ARTYKUŁ LXX. 70.

O uczestnikach, którzy jakiey rzeczy dochodzić zechcą, iż drugich swoich uczestnikow na iedne Roki sądowe Ziemskie, jako na rok zawity pozywać mają. 1

Też kiedy o rzecz spolną ktòrążkolwiek wszyscy uczestnicy wespoł u prawa mówić, i iey dochodzić zechcą, a iż ieden uczestnik bez drugiego, sam tego czynić, ani ku krzywdzie inszych uczestnikow swych, żadney rzeczy społeczney przeciągać nie może. Przeto jeśliby insi uczestnicy wszyscy pospołu jakiey rzeczy społeczney w prawie dochodzić, i o nię mòwić niechcieli, tedy ten, który dochodzić zechce, ma o to postępkiem tego Statutu przypozwać onych uczestnikow swych, przed urząd Ziemski na roki sądowe, w którym oni uczestnicy jego osiadłościami swemi będą, jako na zawity rok. A nie osiadłych miasto pozwow, listem upominalnym urzędowym obnieść, żeby na roku jego pozwanym wespoł z
nim do prawa się stanowili. § A gdzieby na pierwszych rokach kto 2
z tych uczestnikow za pozwy, abo za listem upominalnym nie stał, i spolnie części swey dochodzić nie chciał, tedy już on uczestnik, który rzeczy społeczney dochodzić zechce, sam ieden nie tylko swey części dochodzić może, i bez inszych uczestnikow. A pozwany już będzie powinien iemu samemu, i chociażby inszych uczestnikow przy nim nie było, odkazywać, i usprawiedliwić się. A tym drugim uczestnikom potym wolno będzie swych części na dzierżącym, kiedy zechcą, prawem dochodzić, tylko by dawności Ziem-
skiey nie przemilczeli. § Wyimuiąc tylko tych uczestnikow z tako- 3
wego pozywania, i obesłania listami urzędowemi, ktòrzyby byli na posłudze Naszey, abo na naukach, na rycerstwie w cudzych Państwach, potym przyiechawszy do tutecznego Państwa, także wolno będzie części swych dochodzić, iednoby po temuż przyiechawszy do tego Państwa dawności Ziemskiey nie omieszkali. A wszakże to się rozumieć ma, tylko o tym, pod ktòrym uczestnicy wszystkiey bliskości swey dochodzą. (b) A bracia, bliscy, i iacykolwiek krewni, każdy swego krewnego o niewydzielenie swey części sam bez drugich pozywać, i dochodzić iey może, i gdy z prawa swey części doydzie, tedy iemu ile na jego część przychodzi, do wiecznego działu postąpiona, i wydzielona być ma.

(a) Dla nauk do cudzych Ziem ieździć pozwolono. *Zyg: w Krak:* 1540. H. P. 136. Którzy dla nauk do cudzych Ziem iadą, niebytnością swą nic tracić nie mogą 1576. Pozwolenie Woyny, fol: 263.

(b) Brat oddzielony mianowicie, a bracia niewydzieleni, spolnie pozywani być maią. *Kaz: w Wiślicy* 365. *H. P.* 290.

ARTYKUŁ LXXI. 71.

O dochodzeniu bliskością, abo i jakim innym prawem imion w różnych powiatach leżących.

1 CHcemy to mieć, i ustawujem, iż gdyby kto pod kim chciał pozyskować bliskością, abo jakim innym prawem imion w różnych powiatach leżących, a prawoby iednakie bądź przyrodzone, abo nabyte strona żałobna na wszystkie te imiona mieniła, tedy wolno będzie tego, kto te imiona dzierży, pozwać o wszystkie imiona, do jednego którego zechce sądu Powiatowego, gdzie chcąc, iedno które z tych imion leży, i jeśli żałobna strona w tym iednym powiecie te imiona zyszcze, tedy urząd inszych powiatow, w ktorych imiona leżą, maią, i powinni będą wedle listu sądowego onego powiatu, i sądu, do którego było pozwano, stronie powodowey w wiązanie w drugie imiona w ich powiecie leżące dać, i daley przywodząc on sąd ku wykonaniu, według tego Statutu, do ostatniego stopnia prawa przeciw stronie przeciwney w tym postępuiąc. R. 3. A. 32.

ARTYKUŁ LXXII. 72.

Ktoby będąc pozwany o imienie, a stronie swey żałobney nie przyznawałby za potomka tey osoby, po krwi czego szuka.

1 GDzieby się to trafiło, iżby kto prawując się z kim o imienie, odporna, to iest pozwana strona nie przyznawałaby stronie żałobney, synem, abo dziewką być tego oyca, abo matki tey, abo iakimkolwiek potomkiem bliskim tey osobie, po ktorey żałobnik czego szukać będzie, tedy Urząd w takowey rzeczy ma z obudwu stron listow, i inszych dowodow dostatecznie wysłuchać, a ktorey strony dowod będzie lepszy, (a) słusznieyszy, i jaśnieyszy, tę stronę samotrzecią z szlachtą jemu równą, bądź z powinnemi, krewnemi, iego, abo w niedostatku krewnych, z ludźmi obcemi, tylko wiary
2 godnemi do przysięgi przypuścić ma. § A gdy żałobnikowi przysięga skazana będzie, i on ią uczyni, a odporna strona nie miałaby na to imienie jakiego prawa przyrodzonego, abo i nabytego, i (b) dawnością Ziemską zadzierżanego, tedy żałobnik iuż to imienie za słusznym dowodem oddzierżeć ma. A ieszcze odporna strona, za to, że mu nieprzyznaniem swym być go bliskim do tego, czego szukał, trudność zadawała, ma zapłacić dwadzieścia kop groszy. (c) A jeśli odporna strona prawo jakie na to imienie mieć będzie, tedy i o to prawo urząd ma rozsądek swoy według prawa, tamże zarazem na tym roku czynić. A będzieli przysięga skazana stronie odporney, i uczyni ią, tedy po przysiędze przy tym imieniu zostawion będzie.

(a) Gdzieby słusznych, i jawnych listow, i dowodow, ani świadkow, strony o imienie się pożywaiące nie mieli, tedy ten, ktory dzierży imienie przy possessyi, do dowodu ma być przypuszczon: *Władysław Jagiełło w Krak:* 1423 *H. P* 522.

(b) W Koronie dawność Ziemska o imienie trzy lata, i trzy miesiące, *Kaz: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 530.

(c) Swiadectwo Krewnych o przedanie dobr swemu Powinnemu iest ważne; gdyż powinni przy takich sprawach nayczęściey bywają. *Kaz: w Wiślicy*, 1347. *H. P*, 499.

ARTYKUŁ LXXIII. 73.

O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do urzędu pozywanym, nie

może go nie rosprawiwszy się inszemu puszczać.

R. 1. A. 8. ZAbiegaiąc przedłużeniu sprawiedliwości ludzkiey, ustawujemy, chcąc to wprzód mieć, iż jeśliby kto z kim prawo wieść zaczął o imienie, o ludzie, grunty, o długi, abo o insze jakiekolwiek rzeczy, krzywdy, i szkody, z którego imienia poczynione, tak od samych Panow, jako ich sług, i poddanych: a ten pozwany będąc w pozwach, i nieskończywszy prawa, (a) komu inszemu to imienie, abo ludzie, grunty, o co pozwano będzie, w dzierżenie jakimżekolwiek sposobem puścił, tedy żałobnik biorąc przed się pozwy na imie tego, kogo pozywać począł, i na tymże imieniu ich pokładać ma, z którego pierwey począł pozywać, a urząd Nasz żałobnikowi na onymże imieniu, na którym pozwy kłaść poczęto, odprawę do końca czynić ma według tego Statutu. A dzierżący niczym tego zabraniać nie ma, (b) ale w tym zawodce swego patrzać ma, który mu pienne imienie zawiodł. Jeśliżby ten, kto imienie dzierżeć będzie, upornie urzędowi sprzeciwił się, a odprawy czynić nie dopuścił, i bronił w wiązania, tedy przeciwko takowemu urząd Nasz, i z stroną, mają daley postępować, według Artykułow o odprawach rzeczy sądzonych w tymże Rozdziale opisanych.

(a) Ani Królowi Jego Mości, dóbr, o któreby się prawo nie skończyło, nikt zapisować nie ma 1565. Rzeczy zapisane, fol: 90.
Dobra stołu Królewskiego, ktoby sobie uprosił, a potym to maiąc, komu inszemu wiecznością przedał, abo przefrymaczył, abo zastawił, tedy w tych dobrach, possessora patrzać, a possessor Ewiktora, *Const:* 1562. *fol:* 18. Tit: O Zastępcy.
(b) Ten który imienie przedaje, ma tego, który kupił, bronić, *Jag:* w *Krak:* 1423. H. P. 512.
Woytostwa, tak w Koronie, jako w W. X. L. jedno ludziom w Woysku zasłużonym, rozdawane być maią, *sub nullitate* przywilejow, *&* *revocatione* onych, *ad instantiam* kogokolwiek z Woyska, *collationeque* temu, ktoby to *deferret* Królowi. Wolno iednak, tak *modernis possessoribus* jako i napotym Zołnierzom te Woytostwa, za Konsensem Królewskim, *Personis nobilibus* przedawać. Ani *derogatur* Woytostwom w ekonomiach Królewskich, i reformacyach Królowey podległych, *durante reformatione*, ani tym, które są Miastom, Miasteczkom *lege publica* inkorporowane, abo które sądowi Starostowie, na podparcie Jurysdyki trzymaią. Woytostwa zaś wszystkie, które *plebeiæ Personæ* przeciwko prawu trzymaią, *exnunc pro vacantibus declarantur, & bene meritis* Zołnierzom rozdawane będą, *Possessio* jednak nie *violenter*, ale *legitima iuris via* w Sądach K. J. M. *adiri* ma, *prævia exolutione summarum. & sumptuum*, które na Woytostwach *legitime extenduntur.* Excypowano jednak Woytostw dziesięć, przy których K. J. M. wolno ludzi *in actuali servitio suo* zostających zachować. *Const: Anni* 1662. *fol:* 15. *Tit:* Deklaracya z strony Woytostw.

ARTYKUŁ LXXIV. 74.

O zaręki na rzecz sądzoną.

A. 54. K. 11. TEż (a) ustawujem, ktoby na kim co prawem przezyskał, to iest, imienie, ludzie, abo ziemię, i jakiżkolwiek grunt leżący, tedy ma w to jemu wwiązanie z prawa dane być, a z urzędu zaręka ma być położona, aby ten, kto na prawie upuścił, w to się przez to nie wstępował, i wwiązania nie bronił. A jeśliby wwiązania nie dopuścił, i sam przez siebie, abo przez kogokolwiek takowego wwiezowania bronił, bądź ręką, abo słowy, mówiąc: że w więzowania nie postępuje, abo też po wwiązaniu, tak sam, abo też przez przyiaciela, abo urzędnika, sług, i poddanych swoich w to wstępował, tedy w tym za pozwy prawem przekonany, tę zarękę z prawa położona ma płacić stronie żałobliwey (b) A wszakże zaręka większa nie ma być pokładana, tylko według ważności tey rzeczy, o co idzie. A ten, komu co przysądzono, przed się to ma dzier-

żeć, i powtóre urzędownie w to, co było przysądzono, i też żarękę we własne ludzie, abo grunty przeciwnego, wedle prawa wwiązan być ma.

(a) W Wojewodztwie Mazowieckim wwięzywanie w imienie tajemne być nie ma, ale przez Woźnego być ma obwołane, a jeśliby kto bronił Intromiſſyi przy Woźnym, abo omieſzkawſzy bronić, tedy przy wpiſowaniu Intromiſſyi do Kſiąg niepuſzczenia s ego przyczyny dać ma wpisać, a jeśliby i tego uczynić omieſzkał, tedy na pierwſzych, abo wtórych rokach ma to uczynić, a gdyby iuż tego uczynić zaniedbał, iuż dawnością rzecz swoię traci. 1576 O wwiązywaniu fol: 305.

(b) W Koronie we dwoynaſob zakład sprzeciwnik płaci. *Alexander H. P.* 473.

ARTYKUŁ LXXV. 75.

Ktoby po prawie, i przyſiędze tegoż ſzukał, co przed prawem utracił.

1 TEż (a) uſtawujemy, jeśliby kto na kim czego ſzukał, a puściłby R. 4.
go na przyſięgę, albo też prawaby mu była ſkazana przyſię- d. 25
ga, a onby przyſiągł. A potymby on, który go obżałował, tey-
że rzeczy, co prawem utracił, na nim powtóre ſzukał, mianując,
iżby nie sprawiedliwie przyſiągł, i tego chciał na tym, który przy-
ſiągł, dowodzić, tedy taki dowod według prawa, nie ma być mu
dopuſzczony. Ale iż po przyſiędze teyże rzeczy ſzukał, którą u pra-
wa utracił, ma cztery niedziele na Zamku Naſzym ſiedzieć, a ſzko-
2 dy odprawić, na czym ſłuſzny dowod ſtrona uczyni. § A gdzieby
nic takowego nie przymawiając, i ſłowy nieſromocąc, tylko rzeczy
oſądzoney drugi raz ſzukał, tedy ſiedzenia nie będzie winien, tylko
ma ſtronie trzy ruble groszy zapłacić, a na urząd, przed który po-
zwan będzie, winien trzy kopy groſzy zapłacić, a zapłaciwſzy te
winy, ten sąd pierwſzy przy mocy zoſtać ma.

(a) Ktoby przeciw wyrokowi mówił, patrz w Rozdz: 1. Art: 11.

ARTYKUŁ LXXVI. 76.

O świadkach, jacy mają być, u prawa przyjimowani.

USTawujemy (a) też, iż na wſzelaką rzecz u każdego sądu świad- R. 9.
1 kowie mają być wiary Chrześciańſkiey, ludzie dobrzy, wiary d. 14.
godni, i niepodeyrzani. Wſzakże sąd, pierwey niżli ſtron,
abo świadków ku świadectwu przypuści, ma ich napomnieć, i roz-
ważyć, aby pamiętali na Pana BOGA, na sprawiedliwość iego, i
na poczciwość swoię. A w rzeczach ważnych, krwawych, gdzie
idzie o gardło, świadkowie po różniu u sądu pytani być mają, ale
jednak przy bytności ſtron. A gdzieby który świadek, z przyczyn
ſłuſznych, znacznych, jawnych, doſkonałych, lecz nie za dowodem
jakim ſtrony przeciwney, ani przez świadki, albo pismem jakim ſłu-
ſznym, prawnym, abo z właſnych uſt jego przez urząd Naſz dozna-
ny był świadkiem nie prawdziwym, falſzywym, takowy świadek ma
bydź ſam karany tym, na czymby on świadectwem swym nie praw-
dziwym drugiemu bliźniemu ſwemu uſzkodzić miał. Jednakże i
takowemu świadkowi, jeśliby sobie krzywdę, i bezprawie w rozſąd-
ku urzędowym rozumiał, appellacya wolna zoſtawać ma do sądu gło-

wnego. § A ktemu maią bydź przypuszczeni ku świadectwu i Tatarowie, ci którzy na służbę Naszę wojenną ieżdżą, jako to w przywileju Przodka Naszego opisano maią.

(a) W Województwie Mazowieckim, Swiadkami być nie mogą krewni, bliscy, ale może być świadkiem Szlachcic któregokolwiek Powiatu, i Ziemi tegoż Województwa, tylko ma być sławy dobrey, a w poczciwości swey nie podeyrzany; wszakże świadki, gdzie idzie o poczciwość, Herbowni krewni, i powinowaci być mogą, i iednaczami mogą być krewni, gdyż takie rzeczy powinowaci nayczęściey sprawuią 1576. O wiedzeniu Swiadków, fol: 300.

W Koronie kto świadkow na świadczenie stawia, ma przysiąc, jako nie są przenaięci 1588. O Mężobóycach, i Skrut: fol: 363

Swiadkow gdyby strona stronie odgroziła od krzyża, ma tracić sprawę. *Const:* 2576. *fol.* 300. O wiedzeniu, *in Except:* Mazowiec. Województ

In Causa Criminis læsæ Majestatis chłop może być Swiadkiem przy Instygatorze *Const:* 1588. 1588

Swiadkowie *etiam ex Equestri Ordine* we wszystkich Kryminałach Seymowych, i Trybunalskich, *depositiones testimoniorum suorum* poprzysięgać powinni. *Constit:* 1667. *fol:* 6. *Tit:* Deklaracya bespieczeństwa PP. Senatorów.

ARTYKUŁ LXXVII. 77.

O dowodach, i odwodach.

A. 72. i 82. tegoż Roz: USTAWUJEMY, (a) Gdy sąd wysłuchawszy żałob, i odporów stron, skaże któreykolwiek stronie dowod, abo odwod, a ona strona na on czas, na który miała dowodzić, albo odwodzić, nie dowiedzie, albo się nie odwiedzie, takowa rzecz swoię tracić ma. A wszakże ieśliby zarazem strona którego świadka, abo i dwóch stawić nie mogła, tedy sąd to i do iutra odłożyć ma. Wszakże on tego, albo tych świadków, na których się stawienie wezmie do iutra, zarazem tam u sądu imiony mianować powinien, a to już będzie pod.straceniem prawa zawity rok. § (b) A dowody, i odwody na wszelaką rzecz, maią być naypierwey przez pismo, albo przez świadki, a to są naypewnieysze, i naygruntownieysze dowody. § Będą też dowody, i odwody przez przysięgę, komu pisma albo świadkow nie dostanie. Też i przez pewne znaki, jako o każdym dowodzie takowym z osobna niżey opisano.

Dowody przez pismo maią być.

R. 9. a 12. i R. 4. a 82.

(a) Gdyby komu na dowod puszczono, a ona strona na on czas nie stanęła, abo dowodu nie miała, rzecz swą traci H L.

Ktoby się brał na dowod, i w dowodzie ustał, rzecz traci. *Stat: Koronny, Zygmunt* 1519. *fol:* 764.

(b) Oczywistych świadków *potior ratio habenda, Const:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycach.

ARTYKUŁ LXXVIII. 78.

Ktorzy ku świadectwu przypuszczeni nie maią być.

R. 11. a 56. y R. 9. a 14. USTAWUJEMY też, iż ku świadectwu nie maią być przypuszczeni ci, którzy są prawem przekonani w iakim złym uczynku, za co bywa gardłem karany, co tamże przed urzędem, ten, kto komu nagani, dowodzić ma. A jeśliby nie dowiodł, tedy ku dowodu przypuszczony będzie. § Ktemu nie maią świadczyć słudzy, i poddani za Panow, ani też przeciw Panom. Szaleni, którzy rozumu nie maią. Potemuż świadkami być nie maią ieden drugiemu, ci, którym spolnie winę dadzą, abo pomocnikami ich będą. Także i wywołańcy świadczyć nie mogą, póki się z obwinienia swego nie wyprawią. Jeśliby też który w jakiey rzeczy świadczył, że na tym mieyscu, gdzie się to stanie, sam był, i to (b) widział, abo słyszał,

a potym w drugiey rzeczy, którąby na inszym mieyscu tegoż dnia, jako i pierwsza, o którą świadczył, stała od tego mieysca o podal, jakoby podobieństwo nie było, żeby tego iednego dnia na obu mieyscach być mogł, i chciał świadczyć, tedy takowy ku temu, ani naprzod ku żadnemu świadectwu nie ma być przypuszczony.

(b) Oczywiści świadkowie pierwsze mieysce maią. 1588. O Meżobóycach. fol: 463.

ARTYKUŁ LXXIX. 79.

O Swiadkach, coby kto chciał o uich mòwić.

Jeśliby(a) strona sprzeciwna chciała ku świadkom co mòwić, i ganić,
1 tedy ma tuż zarazem przed prawem, i pierwey niżli ich ku świade- R. 9.
ctwu przypuści, abo ku przysiędze, ku nim mòwić, i na nich dowo- A. 15.
dzić, nie spuszczając z prawa to kończyć. A gdzieby na którego świadka co dowodził, a nie dowiodł, tedy ma tego świadka tamże u prawa nawiązać, według stanu iego, a ku świadectwu będzie przypuszczony. A przewiedzieli, tedy ten świadek, świadkiem być nie może. A strona powodowa na to mieysce inszego świadka ma stawić, i na stawienie drugich świadków, ma stronie czas być użyczony na tychże rokach, według dalekości mieysca, gdzie się to stało, abo jak daleko tego świadka powiedzie. § A trafili się to na końcu roków, abo dla dalekoś-
2 ści drogi stawićby go nie mógł, tedy na stawienie świadków takich R. 12.
do drugich roków, pod straceniem prawa odłożyć ma. Ale stro- A. 16.
na zaraz u sądu tych świadków imiona mianować ma, na których postanowienie prosić będzie. § A nie będzieli mógł za śmiercią, abo z
3 iakich inszych słusznych prawnych przyczyn, którego mianowanego świadka postawić, tedy na tego mieysce wolno będzie inszego świadka postawić, tylkoby wiary godnego, niepodeyrzanego, a przypuściwszy świadkow ku świadectwu, po prawie ku nim nic mòwić nie ma.

(a) Swiadkow, gdyby strona stronie od krzyża odgroziła, ieśli wszystkich kto odgroził, ma tracić sprawę. *Const: 1576. fol: 300. Tit:* O wiedzeniu Swiadków.

ARTYKUŁ LXXX. 80.

Na swych świadkach po prawie nikt niczego szukać nie ma.

UStawujemy, ktoby w jakieykolwiek rzeczy przed prawem wy-
1 dał świadków: A ciby świadkowie przeciw samemu poświad- Ar: 15.
czyli; tedy on na tych świadkach swych po prawie, i świa- 175 tegoż
dectwie, tego poiskiwać i do prawa ich powłaczać nie ma. Roz:

ARTYKUŁ LXXXI 81.

Swiadectwem trzech, abo dwóch świadków ma strona rzecz swą odzierżeć, i ktoby też odstawiwszy dowod, puścił stronę na przysięgę.

TEż ustawujemy, iż strona dowodząc rzeczy swey, ma dowiedź
1 trzema świadkami, ludźmi wiary godnymi, i niepodeyrzanymi. (a) A jeśliby kto trzech świadków nie miał, tedy w niedostatku trzeciego, przy dwuch świadectwie, sam ma

przyſiąc, i tym rzecz swoię odzierżeć. § A wſzakże nie o uczciwość, 2
nie o gwałt, ani o najazd domowy, i też gdzieby nie ſzło ſtronie ob-
żałowaney o gardło, tak też i o ziemię, na co oſobliwie na miey-
ſcach swych dowody napiſane. A ktoby odſtawuiąc dobrowolnie
dowod świadków trzech, puścił ſtronie swey przeciwney, na przyſię-
gę o którąkolwiek rzecz, tedy ta ſtrona gdy ſię dobrowolnie za przy-
ſięgę weźmie, i przyſięże, ma rzecz swą dzierżeć. A jeśli przyſiąc
nie zechce tedy rzecz swoię traci. § A ktoby mając trzech świad- 3
ków, a nad nich sam dobrowolnie za przyſięgę brać ſię nie chciał,
tedy to mu wolno będzie świadectwem trzech świadków bez przy-
ſięgi rzecz swą odzierżeć. § I gdy komu z prawa przyſięga 4
ſkazana będzie, abo ſię kto za nię dobrowolnie u sądu weźmie, te-
dy urząd, dla rozmyślania ſtron, ma przyſięgę na dzień trzeci zło-
żyć. A tam dnia trzeciego ſtrona przeciwna, przeciw ktorey ma
być przyſięga czyniona, ma rotę tey przyſięgi od Piſarza, z podpi-
sem ręki iego wziąwſzy, onę ſtronę swoię przed woźnym, i ſtroną
dwiema ſzlachcicami wieść. A woźny (b) rotę wydawać ma. § A 5
nie zechceli kto ſtrony przeciwney do przyſięgi wieść, taki rzecz ſwą
traci. A ten, który miał przyſiąc, a nie był wiedzion do przyſięgi,
już bez przyſięgi tę rzecz iemu ſkazaną, odzierżeć ma. A czas pil-
ności przyſięgi ma być tego dnia trzeciego do południa. Mieyſce
przyſiędze tamże przed sądem. (c) A czynić przyſięgę ma każdy
według ſwego nabożeńſtwa, jakiego używa.

(a) W Koronie pozwana ſtrona bliżſza ſię odwieść w rzeczy, o którą ieſt obżałowana, gdyby ſtrona powodowa sama przyſięgą ty ko pokonać pozwanego chciała. *Zwyczay Ziemi Krak: H, P.* 455.

(b) Któryby Woźny rotę przyſięgi inaczey wydał, na wieki ma być z onego Urzędu złożon, *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1368 *H. P.* 468.

(c) Zydzi *maią* przyſięgę wykonywać w Bożnicy według Przywilejow swoich. *Conſtit:* 1641. *fol:* 14. *Tit:* o Trybunale *i Art:* 7. *Roz:* 12

Przyſięgi na Seymie, abo przed Królem ſkazane, do Powiatów odſyłane być mają. *Conſt:* 1557. fol: 10. § Przyęgi

ARTYKUŁ LXXXII. 82.

O dowodach liſtowych.

Ar:77. Roz. tegoż vide contrarium w R.7 a 26.

MOgą (a) też być dowody liſtowne, to jeſt: zapiſy na imiona, i 1
inne wypiſy, abo opowiedanie, i zeznawania z Kſiąg Kancel-
laryi Naſzey, i z Kſiąg sądowych, Ziemſkich, i Zamkowych,
i przez Cyrografy pod pieczęćmi, i pod napiſem ręki właſney. Tak-
też kwitami, i Rejeſtrami rewizorſkiemi na odmianę danemi, i inne-
mi liſty, rejeſtry zawodczymi, abo uwiązczymi, jako o tym ſzerzey
niżey na swym mieyscu ieſt opiſano.

(a) Proſtym liſtem, abo minutą dowiedziono u prawa być nie może, tylko pod pieczęcią, abo Kſięgami Urzędowemi. *Zwyczay Ziem Krak: H. P.* 450.

ARTYKUŁ LXXXIII. 83.

O Kommiſſyach Naſzych Hospodarſkich, w jakich rzeczach maią być dawane.

A. 20 R. 1.

UStawujemy (a) też, iż liſty Naſze Kommiſſyine ku uczynieniu 1

sprawiedliwości, tylko w tych rzeczach niżey mienionych maią bydź dawane, to iest: o granice miedzy imionami Naszymi, i szlachecki- mi, gdy się kto z poddanych Naszych narodu szlacheckiego jakie- Ar. 50
gokolwiek stanu osoba uciecze do Nas, mianuiąc sobie krzywdę w R. 3.
gruncie swym, od Wojewod, Starost, Dzierżawcow, Ciwunow, i ja- kichkolwiek Urzędnikow, z imion Naszych, abo od poddanych Na- szych. (b) Tedy My zarazem, bez żadney zwłóki, na rozsądek, i rozprawę takich rożnic o grunty, Mamy Kommissarzów Naszych trzech osòb, a mianowicie Kasztelana, abo Marszałka, ktemu Pod- komorzego tego Powiatu, i z niemi trzeciego szlachcica w tymże powiecie osiadłego. A w którym powiecie Kasztelana, abo Marszałka nie będzie, tam z Podkomorzym dwuch szla- chcicow tegoż powiatu, abo kogo z urzędników Naszych, tyl- ko rodzicow, i obywatelow tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, dawać, i wysyłać. A stronie żałobney wolno będzie za listy Naszymi z strony swey tylkoż osob szlachec- kiego narodu wziąć. § Mają też bydź Kommissye Nasze dawane o wykupienie imion Naszych Hospodarskich, także i z Duchownemi, jako o tym w Rozdziale trzecim, w artykule trzydziestym trzecim iest opisano. A o insze rzeczy wszystkie, tak szlachta miedzy sobą, jak i wszyscy Panowie Duchowni i świeccy, maią się sprawować przed sądem należącym.

(a) W Koronie *Kommissarze* przy Podkomorzym, abo Komorniku oney ziemi mogą bydź z Kancellaryi naznaczeni, chociayby w onym Wojewòdz: abo Powiecie *żadney* osiadłości nie mieli, na rozeznanie granic*y* krzywd poddanych Królew: A ieśliby Kommissarz na terminie przybył, pod- pisawszy list obwiedziony 100. grzywien płacić ma; wyiąwszy chorobę, na którą powinien przy- siądz, 1588. O Kommissyach, i Kommissarzach, fol: 459.

(b) Kommissye na granice bez trudności mają bydź z Kancellaryi potrzebującym wydawane, *Constit: Ibidem, i Const: 1633. fol:* 40, *Tit:* O różnicach, *extraordinarie* otrzymane nie ważne

Kommissarz podpisawszy innotescencyą powinien ziechać, *sub pœna* 100. *Marcorum Const: Ibi- dem.*

Kommissya gdy się iednego dnia nie skończy, *sequentibus diebus* kończyć się ma. *Constit: Ibi- dem.*

Kommissye żadne *ad instantiam* poddanych na Dzierżawców w Kancellaryi Krolewskiey wyda- ne bydź niemają, pòki wprzód sprawa w sądach Referendarskich i Assessorskich nie będzie agito- wana, i dopiero z Sądow Krolewskich tylko Realcyinych Kommissye maią bydź da*w*ane poddanym; wydane zaś *sine prœviis decretis nullitatis* bydź mają, a takowi Kommissarze, ktòrzyby bez dekre- tow Królewskich Relacyinych zieżdżać ważyli się, akceptowani bydź niemaią. Póki zaś sprawa nie będzie w Sądach Królewskich decydowana, podani maią wszelkie Dzierżawcom czynić po- słuszeństwo. *Constit: Anno* 1685. *fol:* 8. *Tit.* O Kommissyi do Dóbr Naszych w W. X. Litt:

ARTYKUŁ LXXXIV. 84.

O Roki zapłaty pieniężney z sądu skazaney.

1 TEż (a) ustawujemy, iż każdey zapłacie pieniężney z prawa za- R. 4.
przyski, od ktòregokolwiek sądu skazaney, maią bydź Roki A. 93
zapłacie po skazaniu sądowym położone, to jest: począwszy od naymnieyszey liczby do pięciudziesiąt kop groszy, dwie niedzie- li. A tey summie, co będzie więcey pięciudziesiąt kop groszy, abo sta kop groszy, cztery niedziele. Co więcey sta kop groszy, do pię- ciu set kop groszy, dwanaście niedziel. A co nad pięćset kop, aż do tysiąca kop groszy, tey summie rok dwadzieścia cztéry niedzie- le. A ieśliby kto na te roki nie zapłacil, tedy woźny od urzędu na

wwiążanie przydany za listem urzędowym uwiążczym, po wyiściu każdey raty, abo kilku rat, jako tego strona żałobna potrzebować 1
będzie, ma w imieniu winnego stronę powodową wwiązywać według obyczaiu tego prawa pospolitego. Wszakże jeśliby się kto listem swym zapisał, na który rok zapłacić, a nie zapłaciłby, tedy urząd skazawszy na takim tę summę w zapisie opisaną, ma za nię zarazem bez składania roków, według zapisu odprawę czynić. § 2
Także jeśliby przy odięciu gwałtownym imienia, wziął cokolwiek maiętności, zboża, bydła, i inszych statków domowych, i cobykolwiek rzeczą ruchomą nazwano być mogło, na coby strona powodowa słuszny dowod, według prawa, uczyniła, a ieśli ozego z tych rzeczy przy podaniu imienia nie wròci, tedy i to bez składania rokow Statutowych na stronie obżałowaney odprawiono być ma.

(a) W Koronie gdzie o 60. albo 300. grzywien, albo o większą summę idzie, albo temu, ktòryby nie był w Królestwie, takowemu na zapłacenie długu ośmnaście niedziel idzie. *Kaz: w Wiślicy* 1368 *H. P.* 525.

ARTYKUŁ LXXXV. 85.

O polubownym sądzie.

A. 20. R. 1. Ustawujemy, (a) gdyby Sędziowie polubowni za Kompromisem 1
komu przezysk jaki sądowny wskazali, i listy tego wskazania zgodnie obiedwie strony pod pieczęćmi dali, A jednaby która strona sądu ich tego dzierżeć, i temu dosyć czynić niechciała; tedy za przypozwaniem ten list sądowy ma przez stronę tę, która przy tym sądzie stać będzie, położon być przed sądem Ziemskim, na rokach sądowych. A sąd weyrzawszy w Kompromis, i w ten list sądowy, i obaczyli ten sąd polubowny, zgodny, i pieczęćmi Sędziow obu stron przypieczętowany, ma go przy mocy zachować, i
odprawę według tego sądu uczynić. § A gdzieby się sąd polubowny pokazał rozny, o takowy sąd gdy się obie stronie przed urząd Ziemski przypozwą, abo iedna która strona, przeciwną stronę swoię pozwie: tedy urząd ma tego doyrzeć i rozsądzić, i którey stronie Sędziowie, według prawa, będą skazować, ten sąd przy mocy zostawić. Jeśliżby obudwuch stron Sędziowie od prawa pospolitego, abo kompromisu sądem swym uchylili się, tedy urząd za tymże pozwem, jako na roku zawitym, bądź za staniem, abo niestaniem strony pozwaney, ma rozsądek swoy w tey rzeczy według prawa uczynić, i odprawę dać. 2

(a) Kommissarze tym więcey jeśliby z Urzędu do sprawy naznaczeni byli, takowym bez przysięgi wiara ma być dana, a jeśliby bez wiadomości Urzędowey na Sąd byli wzięci, a która strona nie przyznawałaby ugody, Sędziowie polubowni, maią urzędownie przyznać przykładem świadkow, do czego i krewni przyiaciele maią być przypuszczani, *H. P.* 250.

ARTYKUŁ LXXXVI. 86.

O odzywaniu z sądu do głównych Sędziow.

R. A. 15. Też (a) ustawuiemy, gdyby się komu z poddanych Naszych skazanie u sądu Ziemskiego, abo Zamkowego, tak samych Wojewod, Starost, jako i ich urzędnikow sądowych, abo Pod- 1

komorſkiego, abo Kommiſsarſkiego, nie według prawa widziało
tak powodowey, jako i odporney ſtronie, tedy wolno będzie każdey z tych ſtron, tak powodowey, jako i odporney ſtronie po ſkazaniu ſądowym odezwać ſię do sądu głównego, w tym co mu sądzić należy. A wſzakże ten kto ſię odzowie, nie ma Sędziom ſłów ſromotnych mówić przy odezwie, iedno tymi ſłowy powiedzieć, Panowie Sędziowie, to ſkazanie waſze mnie ſię widzi nie według prawa, odzywam ſię z tym do Sądu głównego. A po odezwaniu, póki ſię przed sądem głównym ſtrony prawem rozeprą, sąd odprawy czynić niema.
2 wy czynić niema. § A gdzieby u sądu którego przed appellacyą
przyſięga którey ſtronie była ſkazana, a drugaby ſtrona przeciwna
po ſkazaniu appellowała, tedy ta przyſięga ma być zadzierżana do-
tych miaſt, póki ſię ſtrony z sobą za appellacyą rozeprą; a potym na
sądzie głównym ieśli ſkaz urzędowy uchwalon będzie, w ten czas i R 4.
przyſięga tamże u sądu głównego wykonana być ma. § Jeśliżby ſię A.95. sub
3 to trafiło, żeby ta ſtrona, którey przyſięgę urząd ſkaże, nie docze- finem.
kawſzy rozprawy u sądu głównego, z tego zeſzła, tedy potomkowie
iey, komuby ten przezyſk według prawa należał, zechcąli przezyſk
otrzymać, powinni będą appellacyi pilnować, i przyſięgę uczynić.
Toż ſię i o przeciwney ſtronie w takim przypadku rozumieć ma, że
potomkowie ich prawa pilnować, i podpierać maią. § (b) Wſzakże Ar:22
4 gdyby w apellacyi ſtoiąc jedna która ſtrona umarła, tedy ta druga tegoż Roz:4
ſtrona pozoſtała, ma potomki iey ku przyſłuchaniu wyroku pozwy
Naſzemi Ziemſkiemi przed sąd główny przypozwać na rok zawity.
A co sądowi Naſzemu Hospodarſkiemu według prawa poſpolitego
należy, w takich rzeczach i appellacya ma iść do Nas Hospodara.

(a) Każdey ſtronie, którey ſię ſkazanie którego Sędziego zda, nie według prawa być uczynione, wolna appellacya. *Zyg: w Wiślicy* 1368. *H. P* 501.
Appellacya w sprawie, która nie nieſie zyſku, abo ſtraty, nie ma być dopuſzczona *Ab Acceſſorio* 1557. Aby tym prętſza fol: 10.
Sąd żaden appellacyi *ab Acceſſorio* dopuſzczać nie ma, chyba iżby takie było, ktoreby nioſł zyſk i ſtratę, 1588. *De Acceſſoriis fol:* 481.
Appellacya *a male obtento*, ma być wolna, *ibidem*.
(b) Po śmierci Sędziego do popierania appellacyi pozywać nie potrzeba ſtrony, chyba żeby która ſtrona umarła, 1563. Nie ieſt też fol: 36.
Po śmierci Krolewſkiey abo Sędziego wſzelakiego, przypozwow nie potrzeba, chyba żeby która ſtrona umarła, 1588. O przypozwach po śmierci Krolew: fol: 481.

ARTYKUŁ LXXXVII. 87.

O odezwach, gdzieby kilka braci, abo uczeſtnikow pozwali kogo ku prawu, a potym od ſądu odezwawſzy ſię po ſkazaniu, ieśliby ieden z nich ziednał ſię, a drudzy, którzy ſię nie iednali, mogą odezwu pilnować.

Też uſtawujemy, ieśliby kilka uczeſtników bądź ſtroną powodo-
1 wą abo odporną będąc, mieli z kim prawo o jakąkolwiek
rzecz, a ſkazanieby za niemi, abo przeciw nim wyſzło, w czymby widząc która ſtrona sobie z krzywdą do sądu ſię odezwawſzy, ieden z nich, abo dwa z ſtroną ziednali ſię, krom innych uczeſtnikow. A potymby druga ſtrona z odezwu tym chciała zbić, prawa odbiiaiąc tych, z któremi ſię nie iednała, dla tego, iż ſię inſt

uczestnicy ich ziednali, i z apellacyi wystąpili, tedy takowy odpor u prawa niema bydź przyimowany: ale ci, którzy się nie iednali mogą odezwu pilnować, i skazanie ma bydź czynione; bo ci, którzy się ziednali, części ich utracić nie mogli, krom tego, gdyby się którzy ziednali, zupełną moc, a mianowicie urzędownie na to im daną od uczestników ku temu prawu, i ku iednaniu mieli, i u prawa to pokazali.

ARTYKUŁ LXXXVIII. 88.

W czym odezwu sąd dopuścić nie może.

OStrzegaiąc tego, aby przedłużenie sprawiedliwości niepotrze- 1
bne nie działo się, ustawujemy, iż od urzędow Naszych appellacya nikomu dopuszczona bydź niema w tych rzeczach niżey w tym Artykule opisanych. (a) Pierwsza, ktoby komu pisał i obowiązał się w czym listem swym, zapisem dobrowolnym, a takowy zapis nalezionby słuszny, według tego Statutu, i artykułow w nim niżey opisanych sprawiony; a ten kto się opisze nie przyimując skazania, appellowaćby chciał, przewłokę czyniąc, temu odzew iśdź niema. Druga, gdzieby stronie żałobney przysądzono imienie, ludzie, abo grunt iaki, o który ona pozywała, o wybicie, i odięcie spokoynego dzierżenia, tedy strona odporna appellować w takiey rzeczy nie może. Trzecia, ieśliby kto komu u sądu stoiąc dobrowolnie na dowod, abo odwód jaki, puścił, a tenby, komu puszczono dowod, abo odwod uczynił. Czwarte, ieśliby się kto komu ku
czemu sam dobrowolnie na prawie znał. § (b) Nie ma też urząd 2
appellacyi dopuszczać, zbiiaiąc pozwy i rok zrażaiąc, ale po skazaniu głowney rzeczy, o co pozwano krom artykułow w tym Statucie wyiętych, będzie appellować. § Także waruiąc i to, gdzieby strony o które spadki prawując się, a spor stanie się miedzy niemi nie przyznawaiąc ieden drugiemu linii krewności, w tym sąd ma rozsądek czynić, a ieśliby która strona to sobie za główną rzecz brała, tedy i appellacyi ma mu dopuścić do sądu głownego od skazania swego. (c)

(a) Appellacya nie idzie o długi zapisane w rzeczach nie wątpliwych, i kędy Statut jasny iest. *Const:* 1569 *fol:* 93. § A te rzeczy które.

W Koronie o Spasz, Rękojemstwo, o wyrąbanie drzewa, wyłowienie ryb, posieczenie łąk, o płoty, o zaięcie, i pobicie bydła, appellacya nie idzie, *Const:* 1569 fol: 191. *Tit:* Roki Ziemskie, &c.

(b) Appellacya *Ab accessorio* nie ma bydź dopuszczona, chyba a *perimenti*, które niesie zysk, abo stratę sprawy. *Const:* 1557. fol: 10. § aby tym prętsze.

Reassummowano, że i Sędzia o niedopuszczenie appellacyi i *pro damnis* niema być pozwany *sub pœna duplici* 14 *Marc: Const:* 1588. *fol:* 481 *Tit: de Accessoriis.*

Appellacya też nie idzie na gorącym uczynku, także i z licem poimanemu *Roz:* 4. *Artykuł* 62

(c) Appellacya *a male obtento* ma bydź wolna, *Const:* 1588. fol: 468. *Tit:* O Relaxacyi i zniesieniu.

W sprawach osądzonych, ktore *in executione* zostaią, appellacye nie idą, i dylacye, *excepta dilatione veræ infirmitatis & majoris. Const.* 1647. *fol:* 8. *Tit: De re judicata.*

ARTYKUŁ LXXXIX. 89.

O Roku zawitym za appellacyami, i o tym, ktoby niesłusznie appellował.

USstawujemy, (a) iż każdey appellacyi od wszystkich urzędów Naszych ma bydź rok zawity, to iest: każdemu Województwu, Ziemi, i powiatowi, tam, na tym mieyscu, i o tym czasie, jako iest w Artykułach sądu głównego, około tego mianowicie i dostatecznie dołożono. A kto niesłusznie i przeciw prawu odezwał się, a sąd główny skaz sądowi potwierdzi, tedy ten onemu, przeciw komu się odezwał, ma sześć kop groszy zapłacić. A płaty, dochody abo pożytki, które brał, w tym czasie po odezwie dzierżąc to, o co prawo idzie, za dowodem słusznym, z nawiązką ma uszkodzonemu wrócić, dla tey przyczyny, aby się nikt upornie, a w cudzym korzyszcząc, nad prawo ku zwłoce strony swey przeciwney nie odzywał. R. A. 40.

(a) W Koronie kto nie słusznie appelluje, trzy grzywny płaci, *Kaz: w Korczynie* 1451. *H. P.* 504.

(c) *Appellans in Accessorio* od ruszenia odstępować nie może, co się ma rozumieć o pozwanym *Const:* 1588. *fol:* 481. *Tit: prosecutio Motionum.*

ARTYKUŁ XC. 90.

Którego czasu od urzędów Naszych odzew bydź ma.

1 USstawujemy, (a) jeśliby się komu od urzędów Naszych w skazaniu sądowym krzywda widziała, takowy ma tegoż czasu od sądu nieodchodząc, zarazem skoro po skazaniu sądowym, przy bytności strony swey przeciwny odezwać się do Nas Hospodara, abo do sądu głównego, obyczajem wyżey mianowanym. R. A. 15.
2 A tam przed sądem Naszym, abo głównym, więcey ku pomocy sobie nic brać, i przykładać nie ma, tylko to, co było przed sądem pierwszym, od którego appellował. § A gdzieby kto zarazem tegoż czasu jako wyżey dołożono, nie odezwał się, takowemu już appellacya dopuszczona niema bydź, i urzędu takowego o to pozywać nie może, według Artykułu czterdziestego, tegoż Rozdziału.

(a) Od skazania gdyby się strona zaraz do urzędu wyższego nie odezwała, on skaz takiey iest wagi, jako rzecz osądzona. *Kaz: w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 501.

ARTYKUŁ XCI. 91.

O przemilczenie dawności Ziemskiey o imienie leżące, i o przezysk z prawa skazany.

1 USstawujemy (a) iż ktoby o imienie leżące dawność Ziemską dziesięć lat w milczeniu był, nie pozywał, ani listami upominalnymi obnosił, takowy już o to wiecznie milczeć ma, chociayby się i upominał, i ku prawu pozywał, i w roku stał a rzeczy końca nie dowiodł, a potym także od obniesienia listem upominalnym, abo od założenia pozwu, abo i przewiodszy prawo, a w dzierżenie imienia nie wszedszy, dawność Ziemską dziesięć lat przemilczał, i nie upominał się, takowy iuż o takowe imienie wiecznie milczeć ma. A. 45. K. 3. A. 72. R. 4. i 70. tegoż Roz:
2 § Także, jeśliby kto na kim jaką summę pieniędzy z prawa przezyskawszy, a po sądzie i skazaniu urzędowym nie używając,

i nie domagaiąc się odprawy tey rzeczy sądzoney, przez dziesięć
lat w milczeniu tego był, takowy także o to wiecznie milczeć ma. 3
§ Jeżeliby kto odzierżawszy skazanie urzędowe na jaką summę
pieniędzy, a odprawy za to za pierwszego urzędu, kto mu to przy-
sądził, nie otrzymał, a dawności Ziemskiey nie zamilczałby dzie-
siąciu lat, w takiey rzeczy drugi urząd, bez pozywania o to, iedno
weyrzawszy w list sądowy pierwszego urzędu, według tego odpra-
wę uczynić ma.

(a) W Koronie, męskiey płci ludziom trzy lata i trzy miesiące, Wdowom sześć lat dla młodości płci ich, Mężatkom gdyż nie ma sama siebie w swey mocy dziesięć lat, dawność Ziemska jest dana. *Kaz: w Wiślicy*, 1368 *G. P.* 284.

Praescriptio na wieczność nie idzie na dobrach w posagu, abo przezyskach puszczonych i wyderkaffem zapisanych. *Const.* 1588. *fol:* 461 *Tit:* Na dobrach.

Exekucyą ieśli co Bratu z działu odeszło, na Oyczyźnie może patrzać *praescriptione non obstante. Const:* 1562. *fol:* 15. §. To też ktemu.

ARTYKUŁ CXII. 92.

O gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia.

Też (a) ustawuiemy, ktoby kogo gwałtownie bez prawa wybił z 1
R. 11. spokoynego dzierżenia, z dworu i paszni Dworney, z miasta,
A. 2. z młyna, z boiar, z ludzi, i z ich gruntow, bądź w domu szla-
checkim, w Mieście abo na wsi, boy jaki uczyniwszy, abo i tak bez
boju odiął, i sobie przywrócił, imienie, ludzie za prawem przyro-
dzonym dzierżące, abo w coby kto za prawem jakim nabytym u-
rzędownie przy woźnym, i szlachcie w dzierżenie wszedł. A toby
bądź osobą swą, abo chociay przez urzędnika, sług, boiar, abo pod-
danych swych uczynił. Tedy on ukrzywdzony ma bez mieszkania
tę krzywdę swoię na urzędzie sądowym opowiedzieć, i zapisać, wo-
źnym, i stroną obwieść, i znaki gwałtu, jeśli jakie będą, okazać.
A potym naydaley w dziesięciu niedzielach od wybicia, abo odię-
cia, ma przypozwać samego tego Pana, kto go bądź sam, abo
przez sług, poddanych swych, z czego wybił, abo odiął, do urzę-
du Zamkowego na rok zawity za cztery niedziele, tak od oczywi-
stego, jako i zaocznego podania pozwow. A tam przed urzędem
Grodzkim, gdy obie strony staną ku prawu, a pozwana strona, je-
śliby się tego gwałtownego odięcia, i dzierżenia swego tego imie-
nia, abo ludzi, zaprzała, i do tego nie znała, tedy to imienie, abo
ludzie, ma bydź zaraz skazane żałobnikowi w dzierżenie: a gwałtu,
boiu, ran, abo zaboystwa, i też szkod poczynionych w pozwie opi-
sanych, zechceli strona żałobna dowodzić, to iey wolno będzie, i
urząd Nasz za słusznym dowodem, jako o każdym gwałcie dowod
iest niżey opisany, ma skazanie przeciw stronie obwinioney uczynić
według winy, i uczynku porządkiem tego Statutu. A po wskazaniu,
i odprawę na imieniu winnego czynić, do ostatniego stopnia prawa,
Rokow Statutowych zapłacie pieniędzy skazanych nie składając: a
przyidzieli do tego z prawa, i gardłem karać. § (b) A gdzieby stro- 2
na obwiniona, przyznawszy się do dzierżenia tego imienia, abo lu-
dzi, powiedziała to, że on żałobnika z tego, o co on żałuie, gwał-
townie nie wybiiał, ale to dzierży za prawem jakim słusznym, i

chciałby to jakim prawem, chociay i na piśmie pokazać, tedy przecię tey stronie odporney niema bydź na wywod dawano: ale żałobna strona ma ku dowodu przypuszczona bydź, i dowiedzieli, bądź pismem jakim, abo świadectwem sądow okolicznych jakiegokolwiek stanu, tylko ludzi dobrych, wiary godnych, niwczym niepodeyrzanych, siedmią człowieka, i przysięgą swą spokoynego dzierżenia swego tego imienia, abo ludzi, tedy to, z czego był wybit, sąd mu zarazem w dzierżenie, i ktemu gwałtu dwadzieścia kop groszy skazać ma. A zaboy, rany, zaboystwa, ieśli się przy takim gwałtownym odięciu staną, także szkody w ten czas poczynione, urząd przy znakach słusznych, i przy opowiadaniu urzędowym, za tąż przysięgą, która jako na wybicie gwałtowne, tak na ranach i szkodach iednym razem czyniona być ma od strony żałobney, skazywać ma, a szkody z nawiąską skazuiąc, i odprawę czynić na imieniu winnego według nauki tego Statutu. A tey przeciwney stronie, która się z jakim prawem swym u sądu okaże, urząd wolne mówie-
3 nie wprzód u sądu należącego zachować ma. § A ktoby minąwszy urząd Grodzki, chciał o wybicie z spokoynego dzierżenia, chociaż i w tym czasie od wybicia w dziesiąciu niedzielach wyżey w tym Artykule wspomnionych do urzędu Ziemskiego pozwać, to każdemu wolno będzie. A urząd Ziemski tymże obyczajem, iako wzwyż
4 pomieniono takie rzeczy rozsądzać ma. § A cokolwiek który urząd, Grodzki abo Ziemski, za takowemi pozwy o wybicie z spokoynego dzierżenia, gwałtu, nawiązek, i szkod przysądzi, temu roki zapłacie w Statucie opisane nie maią być pokładane, ale zarazem po skazaniu strona powodowa, jako w dzierżenie tego, z czego była wybita, przez woźnego wpuszczona, tak i iey odprawa za przezyski skazane, na własnym imieniu strony przeciwney uczyniona być ma, pod zarękami na stronę i urząd, jako o porządku odpraw inszych wszystkich rzeczy sądzonych iest opisano.

(a) Zaden nikomu rzeczy swey, gwałtem brać nie ma, chociayby iego własna była, *Kaz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 550.

W Koronie o gwałtowne wybicie z spokoynego dzierżenia w Miesiącu iednym opowiedanie ukrzywdzoney ma uczynić, i gwałtownikow pozwać, Urząd ma wyiechać na mieysce, i o dzierżeniu dawnym od Szlachty okoliczney pod sumnieniem, a od poddanych za przysięgą ma wiadomość wziąć, a pozwany ieśliby się brał na dowody prawne, do przyszłych rokow, to mu broniono bydź nie ma, iednak ma mianować, na jakie prawo brać się chce, *Zyg: w Krak.* 1453. *H. L.* 222

1588. O gwałtownym wybiciu, *fol:* 471. 1598. *Causæ expulsionis, fol:* 703.

(b) *In causis expulsionum*, Inkwizycya ma być zachowana. *Const:* 1588, *fol:* 461. *Tit:* O wybiciu z spokoynego,

ARTYKUŁ XCIII. 93.

O napominaniu Urzędowym około zapłaty summy pieniędzy z prawa skazaney, pierwey niż woźny poiedzie za to wwiązywać.

1 Zabiegaiąc My temu, aby nikt nie posłuszeństwa swego prawu pospolitemu niewiadomością pokrywać i obmawiać się niemógł. Ustawujemy, iż gdy która summa pieniędzy od ktoregokolwiek Urzędu Naszego skazana komu na kim będzie, za niestaniem

tey ſtrony przeciwney na kim co ſkażą. A będzieli ten ſkaz uczyniony w rzeczy takiey, w którey ten Statut roków zapłacie pieniędzy ſkładać nie dopuſzcza. Tedy urząd Naſz, wydaiąc ſtronie powodowey, która przezyſk odzierży, liſt swóy uwiążczy do ſtrony przeciwney ma przed ſię na tym liście swym czas iemu ku zapłacie tych pieniędzy ſkazanych użyczyć, od podania iemu abo od położenia na imieniu iego przez woźnego, i dwóch ſzlachcicow kopiią z liſtu uwiążczego za cztéry niedziele, napominaiąc go, aby na ten rok te pieniądze według ſkazania ich zapłacił, a w tym liście uwiążczym zaręka ma być pokładana, tak wielka, jako będzie ważność rzeczy sądzoney. A gdzieby za cztéry niedziele tey summy ſkazaney nie zapłacił, tedy za tymże liſtem uwiążczym woźny odprawę na imieniu iego za to uczynić ma, według Artykułu niżey opiſanego. § A gdzieby ſkazanie urzędowe wyszło, też zaocznie, ale na taką summę pieniędzy, którey roki zapłacie według zamierzenia tego Statutu będą położone, tedy przecię ten rok, abo te roki, jako ich wielkość summy ukaże, i na liście uwiążczym opiſane będą, maią ſię począć liczyć nie od ſkazania urzędowego, abo także od podania, abo położenia na imieniu winnego kopii z liſtu uwiążczego. § 2
Jeśliż która summa pieniędzy za oczywiſtym u prawa mówieniem ſtron, abo ich umocowanych ſkazana będzie, w tym takowego obwieſzczenia, i napominania nie będzie petrzeba, ale według przypadku rzeczy, i nauki tego Statutu, abo zarazem po sądzie odprawa będzie dana, abo od ſkazania sądowego roki Statutowe póydą, i liczyć ſię poczną. Także ſię nie tylko o summę pieniędzy, ale i o inſzych rzeczach jakich ruchomych z prawa ku oddaniu przysądzonych rozumieć ma. A gdzieby kto na roki od Nas, abo od urzędu Naſzego, według Statutu położone, pieniędzy przysądzonych zapłacić nie chciał, tedy przeciwko takowemu odprawa czyniona być ma, według artykułow niżey o tym poſtanowionych. Toż ſię ma rozumieć i o rzeczach z wyroku Naſzego Hospodarſkiego przysądzonych, i do urzędu na odprawę odeſłanych.

ARTYKUŁ XCIV. 94.

O odprawie ſummy pieniędzy z prawa przysądzoney, gdzieby iey kto według ſkazania urzędowego nie zapłacił, też o wwiązanie w imienie przyſądzone.

A. 24. K. 9. JEśliby (a) kto summy pieniędzy od któregokolwiek Urzędu Naſzego Ziemſkiego, abo Grodzkiego, Podkomorſkiego, abo Kommiſſarſkiego przysądzoney, abo też z Naſzego Hoſpodarſkiego, lub też Sędziow głównych wyroku, na odprawę do urzędu odeſłaney, bądź zarazem po ſkazaniu według opiſania tego Statutu, abo na roki wyżey opiſane, i użyczone ſtronie swey przeciwney nie zapłacił, tedy woźny od Urzędu Naſzego ſtronie żałobney na wwiązanie przydaney, ma trzema ſzlachcicami wiary godnemi dla tego wwiązania do imienia ſtrony przeciwney, na kim co ſkazano będzie iachać, i ſtronę żałobną według liſtu uwiążczego za summę iey 1

ſkazaną, w ludzie w imienie, w grunty i w inſzą maiętność ſtrony
przeciwney, według porządku, i nauki w tym Statucie około tego
niżey opiſaney wwiązać, i to jemu w dzierżenie do zapłaty summy
pieniędzy podać. § A gdzieby kto woźnemu wwiązania nie poſtąpił,
bronił ſam, abo przez Urzędnika, Ciwuna, ſług, bojar, i podda-
nych swoich, i przez kogokolwiek innego, nie tylko uczynkiem ja-
kim ſprzeciwieńſtwo pokazuiąc, ale chociay ſłównie mówiąc, że nie
poſtępuje wwiązania, a toby woźny i z tą ſtroną trzema ſzlachcica-
mi zgodnie przed urzędem Ziemſkim, abo Grodzkim zeznali, tedy
takowy przeciwnik iuż w zarękę w liście uwiążczym opiſaną popa-
da. A urząd ten, który będzie tę rzecz sądził, abo do którego od
Nas Hospodara, abo od głównego sądu, na odprawę odeſłano bę-
dzie, ieśli Ziemſki, tedy Sędzia, abo Podsędek, a jeśli urząd Gro-
dzki, tedy Wojewodowie, Staroſtowie, abo ich namieſtnicy, Pod-
ſtarości, abo Sędzia Grodzki, maiąc przy sobie woźnych dwuch, te-
goż Powiatu, i piąciu ſzlachcicow w tym Państwie Wielkim Xię-
ſtwie Litewſkim oſiadłych, ludzi dobrych, wiary godnych, i niw-
czym nie podeyrzanych, o którą ſtronę żałobna ſtrona, ſtarać ſię
powinna, ma na to wwiązanie iachać od dania iemu znać przez
tegoż woźnego pierwey na wwiązanie posłanego, naydaley za czte-
ry niedźiele, i tam ſtronę powodową, jako za tę summę ſkazaną,
tak i za zarękę, w liście uwiążczym położoną, w imienie przeciw-
nika wwiązać ma, i na koniec odprawę na nim według porządku
tego Statutu uczynić, zachowując ſię w tym wwiązaniu przeciwko
obiema ſtronom wiernie prawdziwie, pod tą przyſięgą swą na urząd
3 iego uczynioną. § (b) A chociayby po wſkazaniu urzędowym ten
ſam, przeciw komu ſkazanie wyidzie, abo na kim co przysądzono
będzie, pierwey niż do wwiązania przyidzie, umarł, tedy woźny,
abo urząd sam bez żadnego przypozywania inſzego, ale za tymże
ſkazaniem odprawę, i wwiązanie przeciwko dzieci, bliſkich, potom-
4 kow jego, według porządku tego Statutu wykonywać ma. § Gdy-
by też ten, kto przezyſk odzierży, nie wziąwſzy zapłaty, i pierwey
wwiązania, z tego świata zſzedł, tedy dzieciom, bliſkim iego, ko-
muby ten przezyſk za prawem przyrodzonym, abo też obcemu ko-
mu za zapiſem należał także bez pozywania, tylko liſt uwiążczy od-
mieniwſzy, odprawa czyniona być ma. A za pracą temu urzędowi
uwiążczego od kopy dwa groſze ten, na kim odprawę czynią, płacić
ma, i urząd za ten swóy dochod, oſobliwie w ludzie, abo w ziemię
winnego wwiązać ſię, i ſtronie tey żałobney, abo komu inſzemu w
5 tym zawieść może. § A gdy przyidzie wwiązywać wewłaſne imie-
nie ſtrony żałobney bliſkością, abo inſzym prawem przezyſkane a-
bo w ludzie, grunty, krom takiego imienia, któreby było gwałtow-
nie z spokóynego dzierżenia odięte, o czym ieſt nauka w oſobliwych
artykułach. Tedy Urząd około wwiązania w to imienie, tymże po-
rządkiem wyżey opiſanym zachować ſię ma, jednakże za pracą u- Roz. 3 Ar. 32
wiążczego urzędowi iuż sama ſtrona powodowa od ſłużby, abo
6 włoki oſiadłey ludźmi po dwa groſze. § A od dworney i puſtow-

ſkiey paſzney ziemi, abo włoki po jednemu groſzu płacić będzie. A od inſzych gruntow, któreby ſię na paſznią nie zgodziły, nic płacić nie będzie winna. A tę odprawę urząd w tym czaſie wyżey zamierzonym wykonywać ma, pod winą pięciudzieſiąt kop groſzy ſtronie powodowey. O którą winę urząd do tychże Sędziow głównych pozwan bydź ma, a po zapłacie winy, przed ſię tę odprawę czynić winien będzie.

(a) W Województwie Mazowieckim, kiedyby kto jakimkolwiek prawem, abo obyczajem imienie nabył, ma bydź przez woźnego onego Powiatu wwiedziony, i wwiązany, a przez woźnego aby ku wiadomości nowy Poſſeſſor przyſzedł ma to być obwołano, a ieśliby kto bronić omieſzkał, tedy przy wpiſowaniu do Kſiąg Intromiſſyi, abo na pierwſzych, wtórych, i trzecich rokach, przyczyny ſwego bronienia dać wpiſać ma, czego ieśliby nie uczynił, dawnością rzecz traci. 1576. O wwiązaniu, fol: 306.

(b) *Vide contrarium* w Rozdz: 4. Artyk: 22. po zmarłey ręce Potomkow przypozywać każe. Po Dekrecie Trybunalſkim nie woźny z Szlachtą, ale ſam Urząd Grodzki na odprawę jachać ma. *Conſt:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* Exekucya za Dekretem *i Conſt:* 1589. *fol:* 543. *Tit:* O Odprawach rzeczy osądzonych.

ARTYKUŁ XCV. 95.

O tym, ktoby urzędowi któremu wwiązania nie poſtąpił po ſądzie którego urzędu, a nie po Trybunalſkim.

A Jeśliby (a) ſtrona ta, na kim urząd Ziemſki abo Grodzki, od-
R. 4. prawę uczynić zachce w rzeczach tych, w których ſtrona pra-
A. 44 wem przekonana ſkazanie urzędowe przyięła, i od niego nie appellowała, temu urzędowi Naſzemu odprawy uczynić na imieniu swoim nie dopuściła, i czymkolwiek sam, abo przez kogo inſzego ſprzeciwił ſię, tedy takowy za tę ſwą przeciwność, w ſowitą zarękę wpada. A urząd ten któremuby ſię ſprzeciwiono do Nas Hoſpodara na liście swoim otworzonym, pod pieczęcią swą, i pod pieczęciami tych ſzlachciców i woźnych przy nim będących, ktemu i z podpiſami rąk ich, kto z nich piſać umieć będzie odeſłać, i o tym uporze oznaymić Nam ma. (b) A My Hospodar, gdzie na ten czas dworem Naſzym będziem, takowego upornego i urzędowi Naſzemu niepoſłuſznego, kazać wywołać z Pańſtw Naſzych, a na imieniu przeciwnego przez dworzanina Naſzego ukrzywdzonemu mocną odprawę uczynić roſkazać zarazem krom wſzelakiey zwłoki, tak w rzeczy osądzoney, w zarękach, zakładach, winach, i ſzkodach wſzyſtkich, mamy, i powinni będziem, który dworzanin przy takiey odprawie, piąciu też ſzlachciców i dwóch woźnych przy sobie mieć ma. § A za tę winę, iż urzędowi Naſzemu nie poſtąpił w
wiązania, jako za sprzeciwienie prawu pospolitemu i zwierzchno-
R. 9
A. 24. ści Naſzey Hospodarſkiey, oſtatek maiętności przeciwnego coby-
R. 4. kolwiek iey po uczynieniu ſtronie żałobney odprawy w Wielkim
A. 98 Xięſtwie Litewſkim zoſtało, wſzyſtko od mała do wiela leżącą do ſtołu Naſzego Hospodarſkiego wziąć, i przywrócić mamy, (c) którą iuż ten iſty takowy przeciwnik wiecznie traci, i iuż My Hospodar tę maiętność rozdać mocni i wolni będziemy ludziom narodu ſzlacheckiego, Nam i Rzeczypoſpolitey zaſłużonym, jako własne ſpadki Naſze, a temu wywołańcowi nie wracaiąc iey, (d) wyiąwſzy to, ieśliby takowy ſtronie ukrzywdzoney za wſzyſtkie przezyſki do-

być uczynił, a do Nasby Hoſpodara o miłoſierdzie uciekł ſię, tedy
przywrócenie iemu oney maiętności, i znieſienie z niego wywoła-
3 nia będzie przy woli i łaſce Naſzey Hoſpodarſkiey. § A jeśliby ten-
że tak uporny był, i temu poſłańcowi Naſzemu ſprzeciwił ſię, i od-
prawy uczynić nie dopuścił, abo to imienie, unikając prawa, komu
inſzemu w ręce puścił, czego według artykułu wyżey opiſanego w
tymże Rozdziale ſiedmdzieſiątego trzeciego uczynić nie mógł, tako-
wego jako sprzeciwnika ſprawiedliwości Bożey, i zwierzchności Ma-
jeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego, za przypozwaniem od ſtrony u-
krzywdzoney przez Nas Hoſpodara na rok zawity, i po okazaniu na
piſmie tego uporu, i niepoſłuſzeńſtwa iego, za zeznaniem poſłań-
ca Naſzego, ſzlachty, i woźnych przy nim będących, tam gdzie na
ten czas dworem Naſzym będziemy, w żadną limitacyą tego nie
wpuſzczaiąc, gdy pozwnany ſtanie (e) gardłem go karać każemy, a
jeśli nie ſtanie, tedy zarazem na tymże roku mamy go rozſkazać ze
wſzyſtkich Ziem, Państw Naſzych wywołać wiecznym wywołaniem,
tak, żeby ſię nigdy w granice Państw naſzych nie wracał. A poſtę-
pek wſzyſtek odprawy ſtronie żałobney, i przywrócenie maiętności
upornego do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego, także zarazem za Man-
datem na roku przypadłym, tak jako wyżey opiſano, przez poſłań-
ca Naſzego wykonać My Hoſpodar bez żadney zwłoki powinni bę-
dziemy. A uwiążczego poſłańcowi naſzemu, także ma być, jako
i urzędowi. § Wſzakże gdzieby ſkaz urzędowy przeciw kogo zao-
cznie za nieſtaniem, abo za nie dopuſzczeniem appellacyi wyſzedł,
4 a temu na kim co ſkazano, ten sąd, i ſkazanie za nie prawne rozu- A. 89.
mieiąc, wwiązania nie poſtąpił, i urząd o takie nieprawne wſkaza- R. 4.
nie do sądu należnego Trybunalnego zapozwał, tedy taka sprawa
ma bydź zadzierżana, i urząd takowego sprzeciwnego, jako na wy-
wdanie do nas Hoſpodara odsyłać, tak i odprawy czynić nie ma,
aż do rosprawy, o tym u sądu głównego, a zoſtanieli ten sprzeciw-
ny w tym winien co urząd na nim wſkazał, tedy i zarękom tym, za
niepoſtąpieniem wwiązania woźnemu, i urzędowi, wyżey w tym
Statucie opiſanym podlec ma, a sąd Trybunalny, ku odprawie tey
rzeczy, i zaręk, odeſłać ma według nauki w Trybunale opiſaney.

(a) Gdyby ten, na kogo ieſt prawo przewiedzione, wwiązania bronił, abo więc wwiązanemu dzierżenia ſpokoynego gwałtownie przeſzkodę czynił, w zakład tak wielkiey ſummy, jaka ieſt nań przezyſkana, wpada. *Alexan: Król w Radomiu,* 1505. *H. P.* 214.

(b) Ktoby upornie exekucyi bronił, i rzeczy oſądzoney odprawy czynić nie dopuſzczał, takowy prawem przekonany, z Króleſtwa wywołan być ma. *Alexan: Król H. P.* 218

O odprawach rzeczy osądzoney, i ktoby ſię urzędowi sprzeciwił, i o wywołaniu, 1589. fol: 543.

(c) Imiona Szlacheckie konfiſzkowane, Szlachcie ma Król rozdawać *Conſt:* 1562. *fol:* 25. *Tit:* O karaniu *Conſt:* 1565 *fol:* 89. *Tit: Statut Alexander.*

Mieyſkie Kaduki może Król rozdawać i nie Szlachcie. *Conſt:* 1576. *fol:* 280. *Tit:* O Dobrach *Juris.*

Król *donata* ſobie & *inſcripta indigenis Nob:* rozdawać ma, *Conſt: Tit:* 1631. Tit: O Dobrach.

(d) Gdy ſię kto z ſtroną pojedna, i doſyć uczyni takowemu znieſienie banicyi z Kancellaryi Naſzey ma bydź dane, 1588. O Relaxacyi banicyi, fol: 468.

W Koronie gdy ſtrona ſtronę poiedna, tedy Trybunał powinien z niego banicyą znieść, 1589 O odprawach rzeczy oſądzoney. fol: 543.

(e) Gardło iego zoſtaje na łaſce J. K. M. *Zyg: w Pietr:* 1521. *H. P.* 223.

ARTYKUŁ XCVI. 96.

O takowych, ktoby pod czasem przewodu prawa miedzy dwiema osobami, on trzeci wwiązania urzędowi bronił.

JEśliby (a) kto maiąc sobie imienie od kogo inszego puszczone 1
po założeniu pozwu, przez którą stronę żałobną, a potym po skazaniu urzędowym tego imienia stronie powodowey, abo po przysądzeniu na tym imieniu iakiey summy pieniężney wwiązania woźnemu, abo urzędowi Naszemu bronił, tedy strona żałobliwa takowego na rok zawity, zaocznie za sześć niedziel, a oczywisto za cztéry niedziele do sądu głównego przypozywać ma, tam na to mieysce, gdzie w którym Województwie w on czas sąd główny sprawy sądowe odprawować będzie, a gdy nań tego sprzeciwieństwa świadectwem urzędowym, jako wyżey opisano, dowiedzie, tedy w wiązanie w ono imienie za rzecz osądzoną postąpić, a ktemu gwałty, zaręki w liście sądowym opisane, z nawiąską sam zapłacić powinien będzie, co na własney maiętności iego bez składania roków Statutowych, skazano, i odprawa porządkiem wyżey przeciw samego iśćca opisanym, uczyniona być ma. A to się ma rozumieć, kiedyby kto osiadły w Wielkim Xięstwie Litewskim to uczynił. § A 2
gdyby ten, który wwiązania broni, w W. X. Litt: był nie osiadły, a wwiązania bronił mocno, tedy sam iściec postępkiem wyżey opisanym, we wszystkim pokonywan być ma. A o tym nieosiadłym sprzeciwniku iednym, abo kilka ich będzie, jako o samym iśćcu
3 rząd Nasz Nam Hospodaru oznaymić ma. A My i tych przeciwnikow pospołu z samym iśćcem z Ziem wszystkich Państw Naszych wywołać, roskazać mamy.

(a) W którym Województwie, abo Ziemi obwiniony i prawem przekonany osiadłość trzyma, tam exekucya rzeczy osądzoney czyniona bydź ma, 1588 O Kommissarzach, fol: 551. *hoc spectat ad sequentem 97. Art:*

ARTYKUŁ XCVII. 97.

O wykonaniu, i wwiązaniu odprawy na imieniu winnego w inszych Powiatach, gdzieby osiadłości inszey imaiętności jego w tym Powiecie, gdzie skaz wyszedł, nie stało.

R. 9. A. 2. USTawujemy, (a) Iż gdyby w którym powiecie na kim z prawa 1
tak wielka summa pieniędzy skazana była, aboby kto uporem swym sprzeciwiaiąc się prawu pospolitemu, wwiązania nie postępuiąc w zaręki tak wielkie popadł, za coby odprawy według tego Statutu, imienie, i maiętność iego w tym powiecie, w którym sąd był, nie wyniosła, a onby ieszcze miał osiadłość w inszych powiatach, tedy za oznaymieniem o tym i odesłaniem przez list otworzony urzędu tego powiatu, gdzie ta rzecz sądzona, ma, i powinien będzie urząd drugiego powiatu, bądź Ziemski abo Grodzki, któremu z nich wedle prawa, i tego sądu należeć będzie, to iest: jeśli u Ziemstwa było sądzono, tedy Ziemski: a jeśli u Grodu, tedy też Grodzki za ostatek summy z prawa skazaney według nauki tego Statutu, na imionach winnego odprawę stronie powodowey uczynić od

przynieſienia im takowego odeſłanego liſtu z tego inſzego powiatu, naydaley za cztéry niedziele pod tąż winą, wyżey w artykule dzie-
2 więćdzieſiątym czwartym, tegoż Rozdziału opiſaną. § Jeśliby ſię trafiło odprawę za ſummę pieniędzy czynić, abo w ſamo z prawa ſkazanie, imienie wwiązywać, w takowe, któreby ſię rozłączyło, ludźmi, abo gruntami, od dworu tego Pana w inſzy przyległy temu powiat, abo kilku powiatow, tedy urząd tego powiatu pierwſzego ma ku odprawie, i wwiązaniu do oſtatka tę rzecz odeſłać przez liſt ſwóy otworzony w inſze powiaty, gdzie takie ludźie i grunty leżą, do ſądu Grodzkiego: a ten urząd Grodzki, powinien będzie to ſkazanie według liſtu ſądowego onego pierwſzego urzędu, gdzie ſię początek tey ſprawy ſtał, wykonać, i odprawę uczynić, według porządku Statutowego pod winą w inſzych artykułach na urząd o zwłókę odprawy opiſaną.

ARTYKUŁ XCVIII. 98.

Jakim ſzacunkiem odprawa ſummy pieniędzy z prawa ſkazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.

1 UStawujem, iż każdy urząd Naſz ſądowy za ſummę pieniędzy przyſądzoną, ma wedle porządku tego Statutu wyżey mianowanego wwiązanie dawać, ſzacunkiem w tym artykule niżey opiſanym. Za każde dwadzieścia kop groſzy w ſłużbę, abo włokę ludźmiż oſiadłych. A za dzieſięć kop groſzy, to puł ſłużby, abo puł włoki ludźmi oſiadłych. Po temuż i w ziemię puſtowſką, abo włokę puſtą, za dzieſięć kop groſzy. A gdzieby ludzi ciahłych, i puſtowſzczyzn nie ſtało, tedy w bojary pancerne, i putne. § W pancerne-
2 go bojarzyna z iego ziemią, za czterdzieści kop groſzy. W putnego za trzydzieści kop groſzy. A jeśliby i tych nie ſtało, tedy w ludzie, i grunty bojar, ſzlachty, ktorzyby oſiadłościami ſwemi ku temuż imieniu, na ktorym odprawa czyniona będzie, należeli, a nie mieliby pierwey danin wyzwolenia od Pana ſwego ſłuſznego według tego Statutu. Jednakże ten, kto w imiona jakie ſzlacheckie wwiąże ſię, nie ma u tey ſzlachty imion odeymować, tylko ma patrzać ſłużby, i powinności takiey, jaką powinni byli Panu ſwemu, także ſza-
3 cunkiem wyżey, i niżey opiſanym. § A morg ziemi pognoju za kopę groſzy. Pola proſtego morg, za pięćdzieſiąt groſzy. Sianożęci morg, za pięćdzieſiąt groſzy. Ziemi leſney, którąby ſię godziło na paſznią, morg za czterdzieści groſzy. Boru, laſow, puſzcz, każdy morg po groſzy dwadzieścia. Jeśliby i takowych gruntow na wwiązanie za ſummę przyſądzoną nie doſtawało, tedy i w zaſianie na gruntach dwornych żytem, i jarzynami wwiązanie dawane być ma, to ieſt: z każdego morgu pognoju rachując żyta, po pięciu kop. A na morgu proſtego pola po trzy kopy, a na morgu iarzynami zaſianemi, Pſzenicy po ſześciu kop, Jęczmienia po ſześciu kop, Owſa po cztéry kopy, Jarzycy po trzy kopy, Gryki po pięciu kop, Grochu po ſześciu kop, Proſa po cztéry kopy, Soczewice po cztéry kopy. A inſze ogrodowe rzeczy zaſiane według uważenia woźnego, i ſzlach-

ty z nim na tym wwiązaniu będącey. A to ma być ſzacowano na pieniądze po temu, jako niżey w tym Statucie ſzacunek zboża ieſt opiſany. § A co ſię dotycze Jezior, Rzek, tedy w jeziora wwiązanie dawane bydź ma według wiadomości od ſąſiadow okolicznych oſiągnioney, jako wiele toni w ktorym iezierze będzie, każdą tonią ſtanowiąc za dwadzieścia cztéry groſze. 4 Stawy, (a) młyny, sadzawki, według ważności pożytkow, A na rzekach abo ſiedzę ieſietrzą, za kopę groszy. Jaz rybi za groſzy dwanaście. Gać kotcowey ryby ruſkiey, abo poleſkiey za groſzy 12. Gać wiunowy także Poleſki za groſzy ſześć. A gdzieby i tymi rzeczami wyżey mianowanymi ſumma ſkazana nie wypełniła ſię, tedy bydło wſzelakiego rodzaju, zboże młocone i nie młocone, i inſze ſtatki i rzeczy ruchome ſzacunkiem tego Statutu podawać mają. A ktorymby rzeczom ſzacunek w Statucie nie był opiſan, tedy także woźny z ſzlachtą według uważenia ſwego ſzacunek, i odprawę na tych rzeczach czynić mają. § 5

R. 4. A. 67 A jeśliby i to wſzyſtko oney summy nie wynoſiło, tedy po takowey odprawie woźny z ſzlachtą rok cztery niedziele złożywſzy, a po wyściu ich, ma i w dwór, i w budowanie dworne, i w plac, oſzacowawſzy wſzyſiko budowanie za co ſtać będzie, wwiązać i ſtronie podać ma. A woźny ten i ſzlachta, ktorzy takową odprawę czynić będą, to imienie, ludzie, ſtatek ich roboczy, i wſzelaką powinność zwykłą tych bojar, ludzi, i pożytki wſzyſtkie ſpiſać maią, i ten rejeſtr przed urzędem zeznać. A ten komu takowe dobra podadzą, nic więcey nad powinność w rejeſtrze opiſaną brać nie ma, pod nadgrodzeniem wſzyſtkiego tego ſtronie przeciwney, coby nad to wziął

R. 5 A, 67. po wykupieniu takowego imienia i ludzi. § Jeśliżby i to wſzyſtko oney summy nie wynoſiło, tedy na oſobie samey w niedoſtatku majętności odprawa czyniona być ma. (b) Wſzakże przypozwawſzy go do urzędu Grodzkiego, a to tym obyczajem, iż ten pozew ma być przez woźnego przy Kościele w parafii, i na targach przybity i obwołany. A gdy ſtanie, tedy urząd Grodzki onego powiatu, za oznaymieniem tey rzeczy od ſtrony żałobney, a za świadectwem woźnego, i ſtrony ku tey odprawie poſłanych, ma go do więzienia oſadzić. A nie ſtanieli za pozwem, tedy gdziebykolwiek mògł bydź poścignion, ma bydź poiman przez urząd Grodzki, i do więzienia zamkowego, abo dwornego oſadzon, w ktòrym więzieniu póty ma ſiedzieć, póki rękojemſtwo na tym da, iż ſtronie swey za wſzyſtko dosyć uczyni. A nie będzieli miał rękojemſtwa, tedy urząd ſtronie powodowey winnego wydać ma, a on go w więzieniu dzierżeć ma, aż mu za wſzyſtkę summę przysądzoną, dosyć uczyni. A ktoby ta-

A. 9. R. 1. kowego urzędowym poſłańcom wziąć bronił, takowy za przypoz-

A. 57. R. 11 waniem o to do Grodu, na rok zawity, i za przekonaniem jego w tym prawnym dowodem, ſam będzie powinien żałobnikowi to płacić, co był winien ten, kogo nie dopuścił poimać.

(a) W karczmę, abo młyn żaden pierwey przed inſzą maiętnością dawać nie ma wwiązania, wyiąwſzy żeby inſzey nie było. H. P. 344.

(b) Gdy na nieoſiadłym prawo przewodzą, tak przez oczywiſtą kontrowerſyą, jako i w nieſtan-

nym ſkażą dosyć czynić rzeczy osądzoney, ma ſię oſwobodzić gotowe i pieniędzmi do dwuch niedziel, abo rękojemſtwo ſtawić, ludzi oſiadłych, że rzeczy oſądzoney za niedziel ſześć dosyć uczyni, czego gdyby nie uczynił, do Grodu dłużnik pozwany ma być, wywołany, poimany do wieże wſadzony, a pozew ma być kładzion w Parafii gdzie miał oſiadłość abo gdzie ſię rodził, abo gdzie przemieſzkiwa, abo i w ręce samemu, 1588. *De impoſſeſſionatis*, 465

ARTYKUŁ XCIX. 99.

O zapłacie summy pieniędzy z prawa ſkazaney.

GDyby kto maiąc na ſobie summę pieniędzy z prawa ſkazaną, R. 4. A. 42.
1 a niechcąc za nię dopuścić wwiązania w imienie swoje, chciał ią ſtronie swey przeciwney na rok zapłacić, abo i po wwiązaniu w imienie; ludzie, grunty, chciał to, w co wwiązano, wykupić, tedy pierwey ma ſtronę swą przeciwną liſtem otworzonym urzędu Ziemſkiego abo Grodzkiego, przez woźnego i dwuch ſzlachcicow obnieść, nie trafili ſię oczywiſto, kopią z tego liſtu podać, tedy ią na imieniu położyć nayblizey przed tym dniem, ktoreg by chciał pie-
2 niądze oddać za dwie niedzieli, aby brania pieniędzy pilną była. § A gdzieby kto ſam, abo przez kogokolwiek inſzego, korzyſzcząc w dzierżeniu imienia abo ludzi wwiązanych, nie chciał na ten dzień oznaymiony pieniędzy przysądzonych brać, a jeśli jeſzcze do wwiązania nie przyſzło, tedy na roki od urzędu naznaczone. Jeśliby też nie chciał kto pieniędzy przysądzonych przyiąć, z ktoremi będzie naydowan, w imieniu swym też urzędownie z woźnym i z ſtroną, tedy takowego, ten kto pieniądze oddaje, ma pozwać ku braniu pieniędzy do urzędu Ziemſkiego, abo Grodzkiego na rok żawity, na ktorym roku on pozwany, żadnymi przyczynami, chociaż i prawnymi nie wymawiaiącſię, wyiąwſzy tylko to, gdzieby kto był za granicą w cudzych Państwach na poſſudze naſzey, i Ziemſkiey, winien będzie ſtanąć, i pieniądze ſwe przesądzone przyiąć, a to, w co był wwiązan puścić. A jeśli ieſzcze do wwiązania nie przyſzło by-
3 lo, tedy go z oddania pieniędzy kwitować. § Jeśliżby ten pozwany R. 7. A. 13.
sam, ani przez kogo inſzego przed urzędem ku braniu pieniędzy nie ſtanął, tedy urząd, przed ktory będzie pozwano, ma pieniądze przy sobie zoſtawić, i za pieczęciami wſzyſtkich trzech urzędnikow sądowych, przy Księgach maią bydź chowane. A ſtronie z imienia, z ludzi, wywiązanie dać. A te pieniądze powinien będzie urząd temu, komu były przysądzone, zarazem ſkoro ſię ich upomni, bez żadnego zatrudnienia, naydaley za tydzień od upomnienia oddać, pod zapłatą drugiey także wielkiey summy, gdzieby ſię o to z urzędem do rozsądku prawnego za nie oddaniem pieniędzy przytoczyło. § Także ktoby za pożyczane pieniądze wwiązawſzy ſię
4 w czyie imienie, a niechciałna rok w zapiſie pomieniony pieniędzy przyiąć, i imienia poſtąpić, o to żałobney ſtronie wolno będzie takowego, do ktorego zechce urzędu Grodzkiego, abo Ziemſkiego, na takowyż, jako wyżey opiſano rok żawity pozwać. A oddawać takowe pieniądze niegdzie indziey, iedno na urzędach Naſzych sądowych.

ARTYKUŁ C. 100.

O odięciu imienia, abo ludzi, gruntow, po wwiązaniu urzędowym.

Jeſzcze (a) też i to opatruiem, iż gdyby kto poſtąpiwſzy wwiązania w imienie, ludzie, i w jakikolwiek grunt, bądź woźnemu od urzędu którego poſłanemu, abo samemu urzędowi, i iużby to ſtronie powodowey urzędownie w dzierżenie podano, a potymby on sam, abo przez urzędnika, ſług, bojar, poddanych, i przez kogożkolwiek innego, to, w co było ſtronę żałobną wwiązano, gwałtownie i bezprawnie odiął, tedy ſtronie w tym ukrzywdzoney, chociażby wwiązanie doſzło od urzędu Ziemſkiego, ale zechceli dla pręſzey ſprawiedliwości do Grodu, o to takowego przeciwnego pozwać, abo zechceli do sądu Ziemſkiego pozwać, to oboje wolno będzie uczynić: a w rzeczy takiey, gdzie było wwiązanie od Grodu, to zaś do Grodu ma pozwać, § A za którymkolwiek pozwaniem, 1

R. 4. A. 42. tak do Ziemſtwa, abo do Grodu ma być rok zawity, i tam na urzędzie dowiedzieli ſtrona żałobna wwiązania swego urzędownego, w 2 któreby przez woźnego, abo przez ſamy urząd weſzła, i odięcia gwałtownego przez ſtronę iey przeciwną tey rzeczy, w co było w wwiązano, dowiodła; tedy takowy ſprzeciwnik ieſzcze ſowito tak wielką summę, i zakłady, za jaką żałobnik był wiązan tey to ſtronie swey żałobney, i ktemu gwałtu dwadzieścia kop groſzy iemuż zapłacić będzie powinien, i za to wſzyſtko wwiązanie i odprawa na imieniu takiego ſprzeciwnego zaraz po sądzie bez ſkładania żadnych roków uczyniona być ma, według tegoż porządku i nauki tego Statutu około wwiązania wyżey opiſaney.

(a) Kto nabywa majętności jakimkolwiek prawem, ma w dzierżenie nie tajemnie przychodzić, ale przez Woźnego z Urzędu przydanego, które ma bydź wnieſione do Akt Grodzkich, a z tych zaś przenieſione do Akt Ziemſkich, tego Powiatu, gdzie imienie leży, a ktoby nie miał wwiązania w Księgach Ziemſkich wpiſanego od Roku 1531 chociayby dóbr używał, dawność mu Ziemſka nie idzie, ale mogą bydź przez bliſkie wykupione, jako zaſtawne. *In Except:* Mazo: Wojew: *Conſt:* 1576. *fol:* 305. *Tit:* O wwiązaniu.

ARTYKUŁ CI. 101.

O braniu win przez urzędy Naſze w tym Statucie, i na zapiſach dobrowolnych na Urzędy opiſanych. 1

R. 4. A. 24. Kiedyby (a) kto popadł w winę jaką ſłuſznie prawem przekonaną, któremu urzędowi Naſzemu Ziemſkiemu, abo Grodzkiemu, tak w tym Statucie, jako i w zapiſach dobrowolnych opiſaną, tedy takie winy mają należeć u ſądu Ziemſkiego wſzyſtkim trzem urzędnikom Ziemſkim, Sędziemu, Podsędkowi, i Piſarzowi na równe części: a u Grodzkiego sądu, gdzieby ſię to nie przed ſamymi Wojewodami, abo Staroſtami ſądowymi toczyło, tak też wſzyſtkim trzem urzędnikom, Namieſtnikowi, abo Podſtarościemu, Sędziemu, i Pisarzowi. § Wſzakże każdy urząd Naſz według dobrego uważenia, i Chrześciańſkiego poſtępku, przychylnieyſzy ma 2 bydź do odpuſzczenia takich win, niżli do brania ich, zwłaſzcza ſierotom, ubogim, a nie swawolnym folga w tym czyniona bydź ma.

(a) O znoſzeniu przeſądów u wſzelakich Sądów Województwa Wołyńſkiego, Kijowſkiego, i Bracławſkiego. *Vide Conſt:* 1601. *fol:* 744. i 758. *Tit:* O płaceniu koców.

ARTYKUŁ CII. 102.

O pozywaniu przez samych Panow o krzywdy ich slug, bojar, i poddanych.

1 GDyby się czyiemu słudze, bojarzynowi, i poddanemu, i jakie- R. d. 5. 25
gokolwiek stanu czeladnikowi stała jaka krzywda od kogokol-
wiek, bądź od samey osoby stanu szlacheckiego, i inszey ja-
kiey, abo od czyich sług, urzędnikow, bojar, i poddanych, a jeśli-
by się to sąsiedzkim obyczajem, nie dopuszczając tego do Naszego
Hospodarskiego urzędu, rozprawić, i uspokoić nie mogło, a przy-
szłoby do listow upominalnych, abo i do pozwow, tedy tak listy upo-
minalne jako i pozwy, maią być brane, nie imieniem sług, bojar, a-
bo ludzi czyich ukrzywdzonych, ale imieniem i na żałobę samych
Panow dowodząc im sprawiedliwości. § Wszakże czasu prawa mo-
2 gą to Panowie odprawować przez umocowanych swoich, i nie sam
Pan, zwłaszcza gdzie nie o jego rzecz własną abo szkodę idzie, a-
le ci ukrzywdzeni słudzy, bojarze, i poddani iego, gwałtow, krzywd,
i szkod swoich według prawa dowodzić mogą. Wszakże na gwał-
tach tylko ludziom narodu szlacheckiego przysięga wskazowana być
ma.

(a) Jeśliby komu sługa prostego stanu był zabit, a przyiaciol zabity niemiał, Pan o głowę S gi swego może czynić. *Const*: 1588 *fol*: 489 *Tit*: *De homicidio plebei.*

ARTYKUŁ CIII. 103.

Jako Pisarz w pisaniu spraw sądowych zachować się ma.

WPisaniu (a) Pisarze, Podpiskowie, pisania tak szerokiego nie R. d. 11. 58
1 maią czynić wpisuiąc pozwy i sprawy, ktore się przed tym
toczyły w tey sprawie, ale rzecz dostatecznie wpisać z tako-
wych iego listow, daty, pozwow, i listow wspominając to, co się
będzie ściągało do tey sprawy, ktora się przed sąd przytoczyła, i
tak maią stronom wydawać, aby przedłużeniem pisania odprawy
2 ludzkie nie zatrudniały się. § (b) Wszakże powinien wszystko dołoż-
żyć jako strona potrzebować będzie, czego sobie sama strona abo
Prokurator iego ma przypilnować, daiąc mowienie swe z obu stron
na piśmie do Pisarza, naydaley do trzeciego dnia dla pamięci u-
rzędowi, aby zgadzał się urząd z pamięcią swą, że się przed nim
toczyło, a nie daliby do trzeciego dnia, tedy i urząd nie powinien
3 będzie przyimować. § (c) A gdzieby strona potrzebowała jakiego
listu, aby był wpisan do Ksiąg dla starości, i dla czegożkolwiek, abo
też kto komu daiąc na wieczność jaką, i na cokolwiek zapisy swe
własne według dawnego zwyczaju, i zeznałby one przed urzędem,
tedy Pisarz nie czyniąc szerokiey przemowy, ale tylko osoby te po-
mieniwszy kto komu co zapisuie, a potym list abo zapis ten słowo
od słowa do Ksiąg wpisać ma.

(a) W. X. L. Pisarze Trybunalni, Ziemscy, Grodzcy, abo Podpisek gdyby nad prawo dochod u strony wyciągał i do tygodnia dekretu, abo sprawy jakiey nie wydał, kop 100 winien płacić, 1616. O Pisarzach Trybunal: Ziemskich, Grodzkich, *fol*: 42. *Const*: 1635. *fol*: 30. *Tit*: O Pisarzu.

(b) Do trzeciego dnia Prokuratorowie dla świeżey pamięci swe kontrowersye Urzędowi oddawać maią, 1569. w tym też się dzieią, fol. 192 Kontrowersye do trzeciego dnia dane być maią, 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol: 42 i na W. X. L.

(c) Listy do Ksiąg Ziemskich wpisywane być nie maią, iedno te, które z inszych Ksiąg pokazane będą. *Zyg. w Piotr: 1539. H P. 272.*

ARTYKUŁ CIV. 104.

O Woźnym, którego zowią po łacinie Generał.

R. 4. BAcząc My Hospodar, iż tego iest potrzeba dla wielu potrzeb i
A. 8. spraw ludzkich. Ustawujemy, iż w każdym Województwie i 1
powiecie w tuteyszym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie
Litewskim nad insze ieden woźny ustawion bydź ma takowy, którego łacińskim ięzykiem zowią (a) Generał. A takowy urząd w tym Województwie i Powiecie osiadłemu rodzicowi Wielkiego Xięstwa, pismo ruskie umieiącemu, za przyczyną i oznaymieniem o nim Nam Hospodarowi od Wojewód, Starost sądowych i szlachty, obywatelow tych powiatow, zkąd ten będzie. A My Hospodar listy z Kancellaryi Naszey na takowe urzędy im dawać mamy, po których daniu Naszym Hospodarskim, na urzędzie tym, w którym powiecie takowa osoba osiadła będzie, na pierwszych rokach sądowych Ziemskich przed urzędem, przy bytności szlachty, przysięgę na urząd swoy rotą inszych woźnych uczynić ma, a po takowey przysiędze, iuż urzędem swoim szafować i sprawować będzie, takowym sposobem. To iest, taki woźny w każde Województwo i powiat po wszystkiey Ziemi tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, gdziekolwiek komu iedno potrzeba będzie pozwy nosić, i urzędem swym woźnowskim władać, i szafować moc mieć będzie, i przy każdey sprawie stronę, szlachtę przy sobie mieć ma, jako o woźnych w Tym Statucie iest opisano, a zeznanie tego każdego woźnego w każdym Powiecie, i na każdym urzędzie za mocne, i ważne przyimowane bydź ma. A w Ziemi Zmudzkiey dway takowi Generałowie bydź mogą.

(a) Woźnych, Generałow, każdy Sąd, i Urząd do posług ludzkich, przydawać, i ich przyznanie przyimować ma, pod 100, grzyw: winy, 1576. O Woźnych, Generałach, fol: 291.

ARTYKUŁ CV. 105.

O potwarzach,

ZAbiegaiąc (a) temu, aby ludzie źli od potwarzy na ludzi nie- 1
winnych powściągnieni byli. Ustawujemy, jeśliby kto przebaczywszy bojaźni Bożey, wstydu ludzkiego, rzeczy jakie zmyślone potwarne do sądu doniosł, i sprawy tey na kogo popierał, a toby się na niego pierwszy raz jawnymi dowody, i słusznymi znaki pokazało, (b) Tedy za to stronie tey, którą spotwarzył, winy powinien będzie zapłacić sześć kop groszy, A pokażeli się to wtóry i trzeci raz, tedy za każdym razem po temuż stronie przeciwney płacić powinien będzie. A jeśliby i czwarty raz toż się na tegoż, od kogokolwiek pokazało, tedy iuż takowemu nozdrza rozerzniona bydź ma, i iuż takowy potym aby nigdy do żadnego urzędu i do

sprawy przypuſzczon nie był. Wſzakże ſię to rozumieć ma tylko o jawnych potwarcach, a nie o tych ludziach, którzy abo dla ubóſtwa, abo dla jakiey proſtoty, i nie umieiętności swey, abo też dla jakiego przypadku prawa swego sobie nie dowiedzie, ci za potwarce rozumiani, i karani bydź nie mają. (c)

(a) Temu, Któryby kogo potwarzył, za pierwſzy, abo trzeci raz po trzy grzywny ſtronie, także Urzędowi płacić ma, a jeśliby ſię czwarty kroć tego dopuścił, już więcey ku sprawowaniu nie ma bydź przypuſzczon, ale za jego zły uczynek, nozdrza jako Wałachowi maią bydź rozerznione, bezeczci, i Szlachectwa zoſtaje. *Kaz: w Nieſz: H. P.* 491.

Gdyby kto kogo kryminalnie, a potwarnie oſkarżył, wprzód uczynić *Scrutinium* o tey rzeczy, a gdy będzie przekonany, na twarzy znak mu maią przepalić. *Jan Olb.* 1493 *H. P.* 205.

(b) Od potwarzy kto odprzyſięga ſię, Delator żadney winie nie podlega. *Conſt* 1588 *fol:* 56.

Gdyby kto o Kryminał nieſłuſznie pozwał, i nie dowiodłby tego winy grzywien 100 nie ſchodząc z Urzędu, i wſzyſtkie ſzkody, za przyſięgą płacić ma; do tego w wieży 12. niedziel ſiedzieć ma. *Conſt:* 1565 *fol:* 101.

(c) I o Paſzkwilach taż pœna.

ROZDZIAŁ PIĄTY

O ODPRAWIE POSAGU, i o WIANIE

ARTYKUŁ I. 1.

Którym obyczajem Ociec wydaiąc dziewkę ſwą za mąż, ma obwarowac, i upewnić zapiſanie wiana od zięcia.

TEż (a) uſtawujem, iż każdy obywatel tego Pańſtwa; 1
któregożkolwiek będąc ſtanu, wydaiąc dziewkę swą za mąż, i daiąc za nią poſag, abo wyprawę według dobrey woli swey. Naypierwey, niżli córkę za mąż wyda, ma od zięcia wziąć zapis pod pieczęcią, i z podpiſem ręki iego, kto pisać umie, i pod pieczęciami ludzi dobrych, którym on na trzeciey części imienia ſwego leżącego on posag, to ieſt: pieniądze gotowe, złoto, ſrebro, perły, kamienie drogie, (b) sowito ſzacuiąc, opiſać ma. A inſzą wyprawę, szaty, i wſzelakie ubiory, i chuſty białe, konie, kolebki, i wszyſtkie insze rzeczy ruchome, iednym ſzacunkiem bez sowitości kładąc, opisać ma, potemuż jako niżey opisano. A potym on zapis onże zięć na pierwszych rokach Ziemſkich sądownie odprawujących ſię przed sądem Ziemſkim onego powiatu, w którym ta oſiadłość, na czym wiano zapisano, będzie leżeć, sam oczywiſto zeznać, i w Kſięgi Ziemſkie zapisać dać ma, i na to zeznanie swe, że go ma na urzędzie uczynić, powinien będzie zięć Oycowi liſt swóy osobny pod zarękami dać. A zgodząli ſię na to obie ſtrony, żeby taki liſt wianowany na urzędzie Grodzkim, nie czekaiąc Ziemſkich roków był zeznan, to też wolno będzie, A potym ten zapis, Ociec, Matka, abo bliscy żony jego przenieść mają do Kſiąg Ziemſkich, i iuż takowa oprawa ma bydź dzierżana u każdego prawa. Potemuż ſię Matka, bracia, ſtryiowie i inni bliſcy około wydawania w ſtan Małżeńſki dziewki narodu Szlacheckiego, zachować, i pierwey wydania iey za mąż, oprawę od zięcia otrzymać
R. 7 A. 24 maią. § Jeślizby kto liſtu swego wianowanego, bądź przed Ziem- 2

ſkim, abo Grodzkim urzędem, według poſtanowienia z przyiacio-
ły żony swey na to uczynionego nie zeznawſzy, pierwey roku na
to zeznanie zamierzonego; z tego świata zſzedł: tedy żona jego, a-
bo iey przyiaciele, mają tegoż czasu, jako nayrychley być może,
ten zapis jego wianowany na urzędzie Ziemſkim, abo Grodzkim
opowiedzieć, i okazać, i do Kſiąg go zapiſać dać. A potym gdy ta
rzecz do prawa przyidzie: a dzieci bliſcy męża iey nie dawaliby wia-
ry temu liſtowi, tedy ona poſtawić ma pieczętarzów, których pie-
częci u tego wianowanego liſtu będą. A to jeśliby byli pieczętarze
żywi, ma przy ich świadectwie ieſzcze przyſięgę uczynić: że to ieſt
liſt prawdziwy iey, i od męża iey dany. A nie będzieli żywych pie-
3 czętarzów, to przecię onaż przyſięgą swą tego liſtu podeprzeć ma,
a po takim dowodzie ten zapis przy mocy zoſtanie. § A jeśliby O-
ciec, Matka, brat, i kto z bliſkich wydaiąc dziewkę za mąż, tako-
wey oprawy, i wiana, jako wyżey opiſano, od zięcia nie odzierżeli,
takowa dziewka po śmierci męża ſwego wnieſienie traci, chociay-
by wielką summę za sobą wniosła. (c) A wſzakże przecię jako
Szlachciance, dzieci, abo bliſcy powinni będą za wieniec dać trzy-
dzieści kop groszy, a to jeśliby za mąż poſzła. A gdzieby za mąż
iść nie chciała, tedy miedzy dziećmi, i miedzy bliſkim w imieniu
mężnym będzie równą część imienia dzierżeć aż do śmierci swey.
A jeśliby onego Szlachcica imienie trzydzieſtu kop groſzy nie ſta- R. 5.
ło, tedy też według tego, z onego imienia ma iey wydzielona bydź A. 6 i 10.
czwarta część, którą będzie trzymać tylko do żywota swego, cho-
ciay za drugiego męża póydzie. (d) A zechcąli potomkowie i
z tey czwartey części ią ſkupić, tedy takowa część wſzyſtka we-
dług tego Statutu przez urząd ſzacowana być ma, a tey oſzaco-
waney summy tylko połowica a nie więcey dana iey będzie. § A
4 gdzieby która żoną nie maiąc od męża wiana opiſanego, pierwey
męża z tego świata zeſzła, abo i po śmierci mężniey ſiedziała do
śmierci swey na części imienia iego, według nauki wyżey w tym
artykule opisaney, tedy po śmierci iey dzieci, bliſcy iey wieńca po-
zyſkować nie maią.

Oprawa Królowom w Xięſtwie Litewſkim 30000. a w Xięſtwie Mazowieckim także 30000. ma być naznaczona, którą wolno każdemu Narodowi Króleſtwa tego ſkupić u Królowey Jey Mści. *Conſt:* 1581. fol: 382. *Tit:* Oprawa Królowey Jey Mci.

(a) W Koronie poſagi białychgłów zaraz do Kſiąg przyznawaią, a któreby u Kſiąg Królewſkich, abo na którymkolwiek Urzędzie nie były przyznane, te żadney władzy, ani mocy nie maią. *Jan Olb:* 1496. *P.* 280

(b) Miaſto ſowitości mężowie żonom przywianki przyznawają, które gdzieby po śmierci męża pierwſzego za drugiego ſzły, przywianek dzieciom pierwſzego małżeńſtwa rękoymią ma oprawić, że po śmierci iey onym wcale dochowany będzie. *Zygm: w Piotr* 1523. *H P* 283.

(c) Niewypoſażoney białeygłowie 30. grzywien za wieniec płacono być ma. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 280.

(d) Panie wienne po śmierci męża ſwego na ſkupie od krewnych po mieczu w linii bliżſzych będących zoſtają, 1588. O Sioſtrach *Jure victorum*, i Paniach wiennych, *fol.* 467. Dobra w poſagu zawiedzione. i zapiſane; także z Dekretu w przeżyſkach wzięte, nie mogą ſię w dziedzictwo obracać, choćby dawność *longiſſimi temporis* zaſzła, ale zawżdy są na ſkupie 1588. Na dobrach poſażnych w przezyſkach wziętych fol: O Sioſtrach *jure victorum*, i Paniach wiennych tegoż Roku, *fol:* 467.

ARTYKUŁ II. 2.

Jako ma mąż żenie zapiſać wiano.

TEż uſtawujemy, ktoby chciał zapiſać wiano żenie ſwey, tedy
ma oſzacować wſzyſtkie imiona ſwe, i na trzeciey części wſzy- 1
ſtkich imion swych, bądź w każdym imieniu, abo jedno któ-
re, abo kilka imion w trzecią część wyiąwſzy, i wyłączywſzy, na
przeciwko wnieſienia żony swey, jako wzwyż w pierwſzym artyku-
le tegoż Rozdziału opiſano, wiano iey zapiſać, a gdy będzie ta żo-
na jego na trzeciey części imion mężnich wiano opiſane od niego
mieć, a onby potym umarł, i dzieci po sobie zoſtawił, a ta żona póy-
dzie za drugiego męża, a jeśli dzieci, abo bliſcy zechcą ią, z tey
trzeciey części za żywota jey wywianować, tedy mają wſzyſtkę ſum-
mę pieniędzy, jako będzie w liście opiſano zapłacić, toż to imie
do ręku swych wziąć. § A jeśliż będą dzieci, abo bliscy czekać 2
śmierci iey, a tego imienia za żywota iey z rąk nie żechcą wykupić,
tedy powinni będą ono wnieſienie iey, co w ten dom ich wniosła, po
śmierci iey zapłacić temu komu ona odpiſze. (a) A przywianku co-
by Ociec ich zapiſał na przeciwko wnieſienia ſowito, tego nie po-
winni płacić. (b) A ona też nie ma nikomu tego przywianku odpi-
sować, krom tylko wolno będzie odpisać, wnieſienie swoje. A je-
śliby nikomu nie odpiſała, a dzieci nie miała, aboby i miała, aleby
te dzieci ieſzcze za jey żywota, abo i po śmierci iey lat nie doroſſzy,
abo i doroſſzy, lat, a prawaby swego ni na kogo nie wlawſzy pomar-
li, tedy ma być to wnieſienie iey wrócono w dom ten, z którego wy-
ſzła. § Wolno też każdemu żenie swey odpiſać rzeczy ſwe rucho- 3
me, tak, jako i każdemu obcemu, to ieſt: złoto, srebro, ſzaty, konie
iezdne, i inſze rzeczy, krom zbroi, ſtada, i czeladzi dworney, i by-
dła dwornego. A wſzakże i tego wſzyſtkiego to ieſt: zbroi, ſtada,
czeladzi, dworney, i bydła dwornego i też zboża wſzelkiego, tak,
jako i imienia leżącego trzecią część żenie odpiſać wolno, aby ſie-
dząc na imieniu, miała czym ſłużbę Naſzę Hospodarſką, i Ziem-
ſką z trzeciey części imienia zaſtępować. A dzieci, abo bliſcy gdy
będą z tey trzeciey części ſkupować, tedy przyiąwſzy ona od nich
wiano swe powinna im będzie tę część trzecią tylko z dworem, z
budowaniem dwornym, z bojary, z ludźmi ciahłemi, i czeladzią
dworną podać. A inſze rzeczy iey zapisane, jako zbroje, ſtado,
świrzepie, bydło dworne, i zboże nie zachceli ona z tych rzeczy po
dobrey woli swojey dzieciom, abo bliſkim przy imieniu zoſtawić,
to wſzyſtko przy niey zoſtać ma. A tak według tey uſtawy Naſzey
maią ſię zachować wſzyſcy poddani Naſi i na potomne czaſy. § A kto- 4
by nad zwyż tey uſtawy Naſzey uczynił, a co nieſłuſznie żenie swey
za wnieſienie iey obyczajem wianownym zapisał, takowych zapisow
nie chcemy mieć mocnych My sami, i Potomkowie Naſi W, X. L.
Przeto Ociec, Matka, Bracia, abo inſi bliscy ieszcze nie wydawszy
dziewki za mąż, maią pierwey tego patrzyć, ieśliby tego zięcia ie-
go trzecia część sowito ſtać mogła; przeciwko wnieſienia tey dzie-
wki, na czymby iey przeciw tego wianować miał. A gdzieby trze-
cia część nie ſtała przeciwko wnieſienia, tedy Ociec abo ten, kto ią
wydawać będzie, ma za tę summę pieniędzy, coby po niey miał

dać, kupić imienie, i po tey dziewce zięciowi dać. § A zięć prze-
5 cięſz żenie swey za to, coby osobno wziął summę jaką, ma oprawę uczynić na trzeciey części imienia swego właſnego. A tego imienia, które Ociec brat, abo bliſki, kupiwſzy po tey dziewce da, maią spólnie używać, aż do żywota mężnego, a po żywocie mężnim ona jako ſwe właſne ma dzierżeć wełpoł z wianem swym, będąc tym
6 wolna ſzafować, jako właſnością swą. § (c) A gdzieby żona pierwey męża swego nie zapiſawſzy mężowi, i nikomu inſzemu takowego imienia, i dzieci po ſobie niezoſtawiwſzy z tego świata zeſzła, tedy to imienie ma przyiść w ten dom, z którego ona wyſzła. A jeśliby dzieci po sobie zoſtawiła, tedy to imienie na dzieci iey spadnie.

(a) Gdzieby Zona pierwſzego ſzła, za drugiego Męża, przywianek dzieciom z pierwſzego Męża spłodzonym ma obr czyć. jako po śmierci iey będzie wcale dochowany. 1588 O Sioſtrach *Jure v ctor m* i Paniach wiennych fol 467. Jeśli Mąż oddala do ra poſagowi podległe Zony ſwey ma to uczynić z pozwoleniem iey, i dwuch przyiacioł z ſtrony Oyca naybliżſzych. *Zyg: w Piotrk:* 1523 *H. P.* 279

(b) Odprawa od Pani wienney, komukolwiek przedana, abo zapiſana, zawſze ieſt u Potomkow na ſkupie, bez oddania przywianku *Conſt.* 1576. *fol:* 314 O przedaniu

(c) W Koronie Mąż jeśli przeżyie bezpotomną Zonę. poſ gu ma używać aż do swey śmierci, a jeśli Mąż po Zenie, abo Zona po Mężu pośledniey umrze, poſag powinnym, jako po bezpotomney zkąd wyſzedł, ma być wrócony, *Alex: w Radomiu* 1505. *H P.* 282.

ARTYKUŁ III. 3.

Po śmierci Oycowſkiey, Dziewki jako maią z imienia Oyczyſtego wyprawowane być.

Ustawujemy, (a) jeśliby Ociec za żywota ſwego wydał iednę
1 Dziewkę swą za mąż, a w tym umarł, a po sobie zoſtawiwſzy ieſzcze kilka Dziewek, i te Dziewki według opiſu, abo teſtamentu jego maią być wyprawowane, jako będzie im opiſano, z
2 gotowizny zoſtawioney. § A gdzieby summy opiſaney, ani naznaczoney gotowizny nie było, a nie mógłby Brat tak wielkiey summy po nich dać, jako po pierwſzey dano, tedy oſzacowawſzy czwartą część imienia swego oyczyſtego nic z tego imienia nie wytrącając, ani utracając, i tym Sioſtrom swym wyprawę równą wſzyſtkim ma dać, ile ich będzie. Okrom ieśliby Brat ich rozumiał, iż czwarta część imienia oyczyſtego więcey ważności, niżliby im na równe części tak wiele jako pierwſzey Sieſtrze wyprawy przyſzło, wynoſiła, to będzie na woli jego; a czwartą część przy sobie zoſtawić, a Sioſtrom wyprawy tak wiele dać, jak Ociec pierwſzey dał. A ſzacunek tey czwartey części imienia według ważności gruntów, i pożytkow iego, a nie według Statutu, ieśliby ſię same ſtrony z sobą nie zgodziły, uznawan być ma przez Podkomorzego, który z sobą ma
3 mieć dla uważenia przynaymniey dwuch Szlachciców. § A jeśliby Brat, abo Stryiowie, summę, abo wyprawę rzeczmi ruchomemi od Oyca ich, abo Matki z iey właſności oſtawioną, i opiſaną utracili, tedy wedle opiſu będzie powinien jako właſny dług im oddać, i zapłacić, a oddawſzy, abo zapłaciwſzy to, co im będzie od Rodziców zapiſano, abo według tego Statutu wyprawę z imienia leżącego u-

czyniwszy, iuż inszych skarbow, maiętności ruchomey po Oycu pozostałey Siostrom swoim dawać nie powinni, i one tego pozyskiwać na Braciach swoich nie będą modz. § (b) A gdzieby Brat imiona oyczyste stracił, przecię czwarta ich cześć Siostrom należąca ma przychodzić, i wolno im będzie u dzierżącego części swych dochodzić.

(a) W Koronie Córki, których Oycowie odumieraią naznaczywszy posagu im przykładem wyposażenia pierwszey Córki, ktorą Ociec za żywota swego wyposażył, abo więc według rady dwuch Przyiacioł po Oycu, a dwuch po Matce, do roku po iściu za mąż Bracia wyposażyć maią, po śmierci iednak Oycowskiey Bracia Siestrze uczciwe wychowanie dawać maią, 1588 O posażeniu Siostr, fol: 461.

(b) Opiekun żaden sierocych dóbr nie może przedać, co ieżeliby uczynił, dzieci gdy do lat przyidą dziedzictwa swego u tego, który ie będzie trzymał dochodzić mogą, a żadna dawność im zadana być nie może. *Kaz: w Wislicy 1368. H, P. 288.*

Jeśli dzieciom po śmierci Oycowskiey przez kogokolwiek krzywda będzie uczyniona, gdy przyidą do lat, o krzywdy swe prawem czynić będą mogli, a dawność im szkodzić nie ma. *Kaz. Wielki w 1368. H. P. tamże,*

(c) Posagi *possessores bonorum* płacić maią *sine dilatione ad Evictorem.* *Const:* 1588. *fol:* 461. *Tit:* O posażeniu Siostr.

ARTYKUŁ IV. 4.

O dawności przemilczenia posagu.

R. 6. A. 5. USTawujemy, (a) iż który Ociec za żywota swego wyda w stan małżeński Dziewkę swą, abo kilka ich, a po śmierci Oycowskiey taby dziewka, abo kilka ich, mieniąc iakoby Ociec nie miał im posagu dać, i chcieliby posagu na Bracie swym, abo na Dzieciach, i Potomkach iego pozyskiwać, tedy takowym Dziewkom za żywota Oycowskiego wydanym, ani ich Dzieciom, Potomstwu, Bracia, i inni Bliscy żadnego posagu, i wyprawy dawać nie powinni. Gdyż Ociec wiedział iaką miłość, i opatrzność o dobrym Dzieci swych miał czynić. Jednoż jeśliby po śmierci Oycowskiey Bracia, Siostry, gdy za mąż wydawać będą, a posagu przystoynego, bądź z summy od Oyca zapisaney, i zostawioney, abo z czwartey części imienia, co na część iey według prawa iey przyrodzonego, i nauki tego Statutu wyżey opisaney należeć będzie, nie oddali, tedy o takowy posag Dziewkom od póyścia ich za mąż dawność ma być do dziesiąciu lat. A którаby do dziesięciu lat, o ten posag nie upominała się, ta iuż o to wiecznie milczeć ma. § A gdzieby która nie przemilczawszy dawności, a sama posagu od Braci nie doszedszy zmarła, po takiey śmierci Dzieciom, Potomkom iey wolne mówienie o posag Babki, abo Matki swey zostanie, tylkoby i Dzieci po dóyściu swych lat dawności wzwyż opisaney nie omieszkali.

(a) Gdy Ociec za żywota swego ktorą Córkę za mąż wyda, ona na tym ma przestać, a Braciom o posag żadney trudności nie ma czynić, ale ma na tym mieć dosyć, co iey Rodzice za żywota swego w dobrym baczeniu będąc, dali. *Kaz: Wielki w Wiślicy H P* 277.

(b) Bracia Siostrom po póyściu za mąż w rok posag maią oddawać, abo część w maiętności wydzielać, ieśli Siostra z wolą Braci, i Powinnych za mąż poydzie. *Const:* 1588. *fol:* 461, *Tit:* O posażeniu Siostr & *fol.* 467.

ARTYKUŁ V. 5.

O Wdowie takiey, która szedłszy za mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową z Dziećmi dorostemi zostanie.

1 WDowa (a) ktòra siedzi na wdowim stolcu, a będzieli wianowana od Męża swego, a Synowie maią zupełne lata, tedy ma osieść tylko na wianie swym, a Synowie maią przypuszczeni bydź ku wszystkim imionom, i skarbom Oycowskim, a jeśliby była nie wianowana, tedy ma bydź zachowana, jako wyżey iest opisano w Artykule pierwszym tegoż Rozdziału. R. 6. A. 2

(a) W Koronie, Zona gdy Mąż umrze, przy posagu i przy przywianku zostawa, a inne dobra na których posagu, i przywianku nie miała, potomstwu, abo bliskim powinna ustąpić. *Jagiel. w Krak:* 1423. *H. P.* 281.

ARTYKUŁ VI. 6.

O Wdowie takiey, ktora szedszy za mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową bezpłodną zostanie.

USTawujemy, która Wdowa zostawszy się po Mężu swym bezpłodną, a będzieli wianowana od Męża swego, tedy ma tylko na wianie osieść, a imiona wszystkie mają na bliskich spaść. A ieśliby nie była wianowana od Męża swego, tedy ma na trzeciey części imienia siedzieć, pòki za mąż pòydzie, a ieśli za mąż pòydzie, tedy maią iey bliscy wieniec zapłacić jako jest wyżey opisano. R. 5. Ad. 4.

(a) Wieniec 30. grz: opłacon bywa. Zwyczay Ziemi Krak: 1505 H. P. 280.

ARTYKUŁ VII. 7.

Którybykolwiek osiadły, i nieosiadły ożenił się w Litwie.

TEż (a) ustawujemy, iż którybykolwiek osiadły, i nie osiadły ożenił się w Litwie, pobrał po Zenie imiona, tedy czasu woyny, i każdey potrzeby Wielkiego Xięstwa, i przeciw każdemu nieprzyiacielowi tego Państwa z imion Zony swey, i z jakiegokolwiek nabycia dostałby imienia w tym Państwie, powinien będzie sam osobą swą służbę Ziemską woienną służyć, i zastępować, i tym się nie wymawiaiąc, że mu Zona nie zapisała. A ktoby z takowych jakimkolwiek obyczajem nabywszy, i maiąc imienie w Wielkim Xięstwie Litewskim, i w Ziemiach iemu należących, (b) a woyny Ziemskiey nie służył, jako wyżey opisano,, tedy on, i Zona iego te imiona tracą wiecznie na Rzeczpospolitą. R. 2. Ar: 11 R. 2. Ar: 4.

(a) Panowie i Szlachta jako naylepiey i naykształtowniey z imion swoich służbę woienną służyć maią. *Kaz: w Wiślicy* 1568. *H. P.* 558.
(b) Ktòrzy woyny nie służą, abo wymówiwszy się chorobą, na to nie przysięgaią, dobra tracą. *Zyg. w Bydgosz:* 1520. *H P.* 563.
Na pospolite ruszenie ktoby się nie stawił za troygiem wici, *pœna colli, & confiscatio bonorum. Const:* 1620. *fol:* 4. *Tit:* Pospolite ruszenie.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Dziewkach, któreby bez woli Rodzicow za mąż poszły.

GDzieby (a) która Dziewka bez woli Oycowskiey, i Matczyney szła za mąż, takowa odpadywa od posagu, i od imienia Oycoskiego, i Macierzystego, także i spadków. A jeśliby iedna u Oyca była, tedy Oyczyste, i Macierzyste imiona na bliskich spady- R. 11. 4. 12.

waią mimo takową Dziewkę ſamę, i też mimo dzieci Potomków iey. § A gdzieby ſię to trafiło, żeby Ociec Còrki swey dla imion iey Macierzyſtych, abo Matka, dla imion Córki swey Oyczyſtych w opiece swey maiących, wydać nie chcieli, tedy takowa Còrka według artykułu dziewiątego tegoż Rozdziału zachować ſię może.

(a) W Koronie każda Wdowa, Panna, gdy przed oblicznością Naſzą zeznana, że za wolą iey, zkądkolwiek ieſt wzięta, tam iuż od winy obwiniony wolny zoſtaie, iednak przecie takowa Wdowa, abo Panna, po zeznanu takowym swoim od wſzyſtkich dóbr dziedzicznych, i wſzyſtkich innych, także od poſagu iey powinnego odsądzona bydź ma, a jeśliby przyznała, że ſię to ſtało bez woli iey, obwiniony część traci *Zyg: w Krak.* 1532. *H. P.* 275.

Ktoby płeć białogłowſką nie doroſłą ſtanu Szlacheckiego z mocy Oycowſkiey i Opiekunow własnych wziął, O wyſwobodzenie nic.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Dziewkach, które po śmierci Rodzicow ſwoich bez woli Braci, abo Stryiow za mąż pòydą.

R. 3. Ar. 5. R. 5. A. 12. Ustawujemy, (a) jeśliby Dziewka zoſtała bez Oyca i Matki, a po 1
śmierci Rodzicow swych nie doroſłſzy lat swych, abo też i dorosłſzy lat poſzła za mąż bez woli Braci abo Stryiow, a nie będzieli miała Braci rodzonych, abo Stryiow, tedy bliſkich swoich, abo opiekunow, prawnie opiſanych lub uſtanowionych, takowa odpadywa od posagu i imienia swego Oyczyſtego, Macierzyſtego i
spadkowego, coby i na potym na nię spaść miało. § Jeśliżby ona 2
Roz: 3 39 miała lata swe, a bracia abo Stryiowie zatrzymywaiąc ią, niechcieliby iey za mąż wydać, tedy iednak swawolnie ni za kogo iść nie ma, lecz ma dać znać do urzędu przez krewnych, abo też i przez ſąſiady, abo przez kogokolwiek, A Urząd wziąwſzy o tym pewną wiadomość, że oni bliſcy, w których opiece ieſt, za mąż iey wydać niechcą, ma iey dozwolić za mąż iść, ale za Szlachcica, a nie za proſtego ſtanu człowieka. A ona jeśli z wolą Urzędową, abo bliſkich za Szlachcica za mąż pòydzie, tedy takowa imienia nie ma tracić. (b) A wſzakże lata Dziewka ma mieć zupełne, trzynaście lat. A ten kto ią poymie, wolno iemu będzie wespoł z nią dochodzić maiętno-
ści Zony swey. § (c) A Bracia też abo Stryiowie, i którzykolwiek 3
bliſcy maiąc Sioſtry w opiece swey, póki ich za mąż wydadzą, maią ich uczciwie na wſzyſtkim chować, dzierżąc przy nich niewiaſtę
ſtarą ſtateczną. § A jeśliby uczciwie chować nie chcieli, tedy tako- 4
we dziewki mogą na części swey, z którey im wyprawa być ma, same ſiedzieć, i pod sprawą Opiekuna od Urzędu przydanego, do tego czaſu, póki za mąż pòydą: a idąc za mąż wyprawa im z tego dana być ma według Statutu wyżey opisanego.

(a) Panny doroſłe będą mogły o Mężè ſię ſtarać, gdyby ich Opiekunowie chytrze za mąż wydać nie chcieli dla tego, aby dobra ich dzierżeli: wſzakże to ma być z zezwoleniem Przyiacioł, Stryiow, abo Wujow. *Wład: Jag:* 1423 *H. P* 276.

Którybykolwiek Opiekun Dziewkę za mąż wydaiac z Mężem iey poſtanowienie uczynił, opisuiąc ſię że maiętności iey po ślubie u Opiekuna dochodzić nie miał, i na toby rękojemſtwo dał, to nie ma być ważno, przecię swego dochodzić będą mogli. *Wład: Jag:* 1423. *H. P* 278.

(b) W Koronie Dziewce dwunaſtego Roku lata przyznawaią. *Wład: Jag: w Krak: H. P.* 286.

(c) Panna mieſzkać może choć nie w dobrach onych, na których poſag ma podług zdania przyiacioł, dawſzy iey wychowanie według iey kondycyi, O Sioſtrach *Jure victorum*, i Paniach wiennych, *fol:* 467.

ARTYKUŁ X. 10.

Ktoby z dwiema, abo z trzema Zonami dzieci miał. R. 5.

1 USTawujemy (a) ieśliby która Wdowa za mąż poszła, i dzieci A. 15 111
Męża pierwszey żony nalazła, a z tym Mężem drugim dzieci
nabyła, tedy po śmierci Męża iey z oboygiem dzieci tego Mę-
ża swego w imieniu mężnim leżącym rowną część ma mieć, a je-
śliby dzieci z tym Mężem nie miała, tedy także z dziećmi Męża
swego, pierwszey Zony rowną część tylko w imionach leżących
będzie mieć do żywota swego, gdzieby za mąż nie szła. A gdzieby
za mąż poszła, tedy tę rowną część imienia ma dzieciom zostawić, R. 5.
2 a te dzieci wieńca iey nie powinne będą dać. § Jednoż ieśliby co ta- A. 15.
kowa Wdowa skarbu i maiętności swey ruchomey jakieykolwiek
idąc za mąż przyniosła, to iey i po śmierci iey dzieciom abo bliskim
3 należeć będzie. § A jeśliby też Mąż, co takowey Zenie swey Wdo-
wą pojętey, z dobrey woli swey zapisał, przy tym ona zostawszy, R. 5.
iuż nad to częśći rowney, o którey wyżey opisano, miedzy dziećmi Ar: 16
Męża swego domagać się nie ma.

(a) W Koronie gdzieby z drugim Mężem Synow nie miała, ale tylko Córki, tedy gdy Ociec i Matka umrze, dobra macierzyste, abo posag iey ma być oddany Córkom wtórego małżeństwa. *Wład: Jag: w Krak.* 1423. *H. P.* 278

ARTYKUŁ XI. 11.

O Wdowie, która z dziećmi zostanie lat nie dorostemi i o dzieciach bez Opiekunow odumarłych.

USTawujemy (a) któraby Wdowa została po Mężu swym z dzie-
1 ćmi małymi lat nie dorosłymi, a Mążby opiekę dzieci, i imion,
tey Zenie swey zapisał, tedy ona według testamentu, i opisu
Męża swego będzie tą opieką władać, na wszystkim się słusznie, i
przystoynie rządząc, i sprawując, jakoby było bez szkody dziecin-
2 ney, utraty, i zniszczenia imion ich. (b) § Wszakże gdzieby taka R. 6.
Białagłowa w tey opiece iey od Męża zwierzoney nierządnie się za- Ar: 2.
chowała, a dzieciom imiona, i skarby utracała, tedy Stryiowie, a nie
będzieli Stryiow, tedy insi bliscy tych dzieci maią ią o to przy-
ciągnąć pozwy na rok pewny zawity przed Urząd sądowy
Ziemski, a dowiodąli tego że utraca, ma opiekę i imienie, i
dzieci puścić krewnym, a sama zostać na oprawie swey. A nie
będzieli oprawy, tedy maią iey wydzielić rowną część między dzie-
ćmi, którą będzie dzierżeć, i używać, według tego, jako około ta-
kich niewianownych Zon wyżey w tym Rozdziale opisano iest. A
wszakże utrata od niey na imionach inaksza nie może się pokazać, ie-
dno jeśliby nie pobożnymi podatkami, winami, sierbszczyznami lu-
dzi w imionach obciążała, gumna i insze statki domowe nierządnie R. 3.
3 rozpraszała, a nic w dom dzieciom nie przymnażała. § A gdzie- Ar: 16
by Stryiow, i inszych krewnych nie było, tedy Sąd Ziemski onego
Powiatu, za doniesieniem wiadomości do nich, ma takową utratną
Wdowę pozwać przed siebie na Roki sądowe, imieniem dzieci ro-

kiem zawitym, a tam, gdzie się ta utrata taka pokaże, maią opiekę
tę od niey wziąć, a na to mieysce Urząd sądowy Ziemski ma Opie-
kuna w tym Powiecie dobrze osiadłego na tych rokach ustanowić,
i w dekret mianowicie wpisać, a dzieci, i imiona, i wszystkie skarby
iemu urzędownie spisawszy, do Ksiąg wwiodłszy podać, ktory O-
piekun ma wszystko w całości do lat dziecinnych dzierżeć, i tak się
zachować, jako w Artykule czwartym Rozdziału szòstego opisano
iest. A w tym czasie, niż tę utratę po niey obaczą, jeśliby co dzie-
ciom utraciła, tedy będzie tę wszystkę szkodę dzieciom swym po-
winna zapłacić z wiana, abo z własnego imienia swego. § A gdzie- 4
by Ociec z tego świata zszedł, dzieci swoich, i imion im należących
R. 6 nikomu w opiekę nieźleciwszy, i nie opisawszy, tedy opieka dzieci
Ar: 3 takich lat nie dorosłych, i imion ich należeć będzie Stryiom, abo
bliskim. Wszakże dla lepszego, i pilnieyszego wychowania dzie-
ci małe od Matki swey do opiekunow brane bydź nie maią, ale maią
zostać przy Matce, Dziewka do pòyścia iey za mąż, a Męszczyzna
do lat takich, w iakich iuż czas na naukę do szkoły dawać, to iest:
do siedmiu lat. A Opiekunowie takim dzieciom pòki przy Matce
będą, opatrzenie, i wychowanie słuszne według możności imienia
dziecinnego, i uznania Urzędowego, na odzieżą, i wyżywienie po-
winni będą dawać na każdy rok do rąk Matki ich. § Ale Matka 5
dziewek swych bez rady, i wiadomości Opiekunow w stan małżeń-
ski zmawiać, i oddawać nie ma.

(a) Opiekunowie Testamentem naznaczeni, gdyby Dobra Sierocie utracali, od opieki odpadaią. *Zyg: w Krak:* 1543. Iż iest z prawa Stat: Przyłuskiego, 545. H. L. 222.
Wyposażenie Siostr, i opieka Braciom dorosłym należy, 1588. O posażeniu Siostr, *fol:* 461.
W niedostatku rodzonych Braci, Stryiowie, abo Wujowie do opieki bywaią przypuszczeni *Wład: Jag:* 1423 *H. P.* 276.
(b) Y *Curatoriæ* także *prævia Inquisitione* wydawane być maią, *salvo iure Proximiorum Consti:* 1738 *fol:* 32. *Tit:* O Kuratoriach.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Wdowach, którąby za prostego stanu człowieka a nie za Szlachcica za mąż poszła. 1

USTawujemy, ktòra Wdowa będąc stanu Szlacheckiego, maiąc imiona oczyste, abo macierzyste, poszłaby za mąż bez wiadomości, rady, i pozwolenia Przyiaciòł swoich krewnych, za prostego stanu człowieka nie Szlachcica, taka od swoich imion jako oyczystych, tak macierzystych, i spadkowych wieczności odpadywa, ale te imiona maią przyiść na dzieci pierwszego Męża, abo gdzieby dzieci nie było, tedy na bliskich, które dzieci, abo bliscy przecię będą powinni takiey Wdowie za te imiona iey odłożyć summę pieniędzy nie według szacunku Statutowego, ale po połowicy, to iest: za każdą służbę ludzi dziesięć kop groszy, a za ziemię pustą pięć kop groszy, a inszy grunt po połowicy summy, jako w tym Statucie o tym wyżey napisano, a wiano opisane wszystko traci, i nie powinne będą dzieci, i bliscy takowey wiana odkładać.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Wdowie, któraby po śmierci Męża swego za drugiego Męża póyść chciała.

1 Chcemy mieć, aby małżeństwo Swięte w uczciwości było zachowane, i dla wiadomości płodu, ustawujemy, aby każda Wdowa Szlachcianka po śmierci Męża swego, sześć mieśięcy za drugiego Męża nie śmiała iść, a która bliżey póydzie, tedy wiano swe od Męża swego zapisane traci, a jeśliby wiana opisanego nie miała, tedy Dzieciom pierwszego Męża swego, a niebędzieli Dzieci, tedy krewnym bliskim iego powinna będzie, gdy to na nię za po-
4 zwem u Sądu Ziemskiego dowiodą, winy zapłacić dwanaście rubli groszy.

(a) Podług prawa Koronnego, Wdowę, która rychło po śmierci Męża za Mąż idzie, maią krewni z dóbr skupić. A ona rękoymie ma dać, że przywianka nie ma nikomu zapisać. *Zyg. w Piotr:* 1523. *fol:* 934.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O spadki, które zarówno na Syny, i na Dziewki przychodzą, po wnieśieniu Matczynym ieśliby nikomu innemu nie zapisała.

TEż (a) ustawujemy, że wszelaka Maiętność macierzysta bez R. 3.
5 1 rozprawy i opisu słusznego odumarła, tak imion leżących, ia A. 17
ko i ruchomych rzeczy tych, to iest: pieniądze gotowe, śrebro, złoto, perły, kamienie drogie, szaty, i ubiory wszelakie, cyna, miedź, konie, wozy, kobierce, opony, i insze wszelakie statki, i sprzęty domowe, także wnieśienie Matczyne, któreby nikomu nie było zapisane, to wszystko ma iść w równy dział miedzy wszystkie dzie-
2 ci, jako Synow, tak Córek. § Wszakże spadki oyczyste imion leżących, skarbów, i maiętności ruchomey, tylko na Synow, i na bliskich po mieczu przychodzić będą, tak, jako na inszym mieyscu szerzey o tym opisano, zwłaszcza gdzieby przez Oyca zapisem, abo testamentem rozprawiono, i rospisano niebyło.

(a) Macierzyste dobra tak na Syny, jako i na Córki równo przypaść maią. *Wład: Jag: w Krak:* 1423. *H. P.* 278.

Rzeczy w wyprawie dane, pieniądze, perły, kamienie, szaty, przy posagu Zeninym zostawaią, a po śmierci iey, Potomkom oney, *Kaz: w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 281.

W Oyczystych Dobrach Córki nie dziedziczą, ale maią być wyposażone, od Braci, 1588, O Posażeniu Siostr, *fol:* 461

ARTYKUŁ XV. 15.

O porównaniu wnieśienia różnych Zon przed rozdziałem dziecinnego imienia.

1 TEż ustawujemy, gdyby ieden Szlachcic miał kilka Zon, a oneby Zony miały różne wnieśienia swoje w summach pieniężnych, a nie zapisawszy Mężowi swemu wnieśienia swego, pomarły, tedy Synowie, ile ich będzie Zon onych, wszystkie imiona oyczyste maią na równe części miedzy się podzielić. § A ieśliby którey Zony wnieśienie większe było, niżli inszych Zon, tedy powinne będą Dzieci inszych Zon naypierwey przed rozdziałem imion

swych wyrównać ono większe wnieśienie Matki Braci swoich, i co więcey summy tego wnieśienia ktòrey Zony, nad wnieśienia inszych Zon wynośić będzie, ten ostatek Synowie inszych Zon tym Braci swoim, ktòrych Matki wnieśienie większe było, ròwnym rachunkiem z części swoich powinni będą zapłacić, puszczaiąc też i rachuiąc ten ostatek zarówno i na część tych Braci swych, ktòrym to po Matce ich przychodzi, także i imiona oyczyste na równe części miedzy sobą podzielić,

ARTYKUŁ XVI. 16.

Jeśliby ktora Wdowa za mąż poszła

R. 5. Ar: 1. USTawujemy też, jeśliby która Wdowa za mąż poszła, a pierwey będąc za pierwszym Mężem swym wiano oprawione od Męża swego miała, tedy iuż od drugiego Męża nie ma wiana 11
R. 5. Ar: 1 i 11. zapisanego mieć. Wszakże jeśliby ten drugi Mąż iey umarł, a dzieci po sobie zostawił, tedy ona miedzy dziećmi swemi równą część w imieniu wziąć ma, a na tym do żywota mieszkać. A jeśli iedno 2
dziecię zostało, tedy od tego dziecięcia, abo od bliskich ma na wdowim stolcu, tylko na trzeciey części zostać, A po żywocie i ta
R. 5. Ar: 2. trzecia część ma spaść na bliskich. A wszakże siedząc na wdowim stolcu, nie ma tego imienia utracać, ale się we wszystkim zachować 3
według tego, jako o tym wyżey opisano. § Jednakże tę wolność Mężowi zachowujemy, iż wolno iemu będzie i takiey Zenie swojey wdową poiętey, co chce maiętności swey leżącey i ruchomey zapisać. A ktòrey Zenie co od Męża leżącego imienia zapisano będzie, taka iuż od dzieci, ani od bliskich części wyżey wspomnianey w imieniu mężnim domagać się nie ma.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O imieniu na którym Mąż Zenie oprawę uczyni.

R. 5. Ar: 1. TEż (a) ustawujemy, iż ktokolwiek opisze oprawę Zenie swoiey na którym imieniu swym, ten tego imienia swego nikomu in- 1
szemu niiakim prawem zawodzić nie może, chociażby i pozwolenie od Zony na piśmie miał, i pokazował bez oczywistego przed Urzędem zeznania iey. A Urząd też każdy, na takim wianownym imieniu nikomu odprawy niiakiey za występek, i winę Męża iey czynić nie ma. Okrom dobrowolnego, i oczywistego przed Urzędem samey Pani wianowney przyzwolenia, a ktemu, gdzieby za występek jaki żeński z imienia iey wianowanego uczyniony, co na oney samey za nieuczynieniem z niey przez Męża sprawiedliwości z prawa skazano, tedy to na tymże imieniu iey wianownym odprawiono być ma.

(a) Gdyby Zona pozwoliła na jakikolwiek zapis, abo na przedanie Dóbr, na ktòrych miała oprawę wiana swego, traci wiano z Dóbr onych, ale jeśli Mąż iey ma Dobra insze, abo część jaką, wszystka summa w tymże wianie opisana zostawa, i ma być zachowana, 1577 O umnieyszeniu wiana, *fol:* 314. oprawy wienne na Dobrach Mężow ich oprawione nie podlegaią przezyskom na Mężu odzierżanym, 1588. O Siostrach *Jure victorum*, i Paniach wiennych, *fol:* 467.

ARTYKUŁ XVIII. 18

O krzywdach, które ſię dzieią od Męża z imienia wianowanego Żenie.

1 Jeśliby (a) Mąż zapiſawſzy które imienie Zenie ſwey w wianie za R. 4.
wnieſienie iey aż po żywocie ſwym, a ſamby z tego imienia ko- Ar. 17.
mu iakie krzywdy czynił, tedy w takich rzeczach przecię pozwy
maią być pokładane na tymże imieniu, z którego ſię krzywdy dzie-
ją, i Mąż takowy winien będzie za temi pozwy do Sądu ſtanowić
ſię: a Zona chociayby pozwy z takowego imienia znoſiła, i prawa
ſwe wianowne ſłuſzne ukazowała, Urząd przecię za tym pozwem, na
2 Męża iey według prawa ſkazanie czynić będzie. § A odprawa za to
na inſzey oſiadłości iego, ieśli którą w tymże, abo chociay inſzym
Powiecie mieć będzie, czyniona być ma, według nauki tego Sta-
tutu wyżey około odprawy opiſaney. A niebędzieli więcey imion
mieć, nad to Zenie wianowne, tedy i na maiętności iego ruchomey,
gdzie ſię okaże. A w niedoſtatku maiętności, i na samey oſobie ie-
go odprawa czyniona będzie.

(a) W Koronie ieśli kto Dobra za Dekretem którego kolwiek Urzędu otrzyma, na których Dobrach Zona z tego, który prawo przegrał, oprawę wiana swego miała: Takowa oprawa wcale zoſtawa, a jeśli Mąż iey niema Dòbr inſzych, Mąż iey ma być miany za gołotę *Zyg. w Piotr:* 1522 *H. P. fol:* 224

Wiana oprawa na Dobrach Męża iey oprawiona, niepodlega przezyſkowi na Mężu przewiedzionemu, 1588, O Sioſtrach *Jure victorum*, i Paniach wiennych, *fol.* 467.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O bezpłodney Zenie.

1 GDdyby (a) którà Zona będąc za Mężem bez płodu umarła, abo Ar. 2
chociayby i płod miała, a tenby płod pierwey iey śmierci, abo R. 5.
i po żywocie iey lat zupełnych nie doſzedłſzy, z tego świata
zſzedł. A onaby maiąc pewne wnieſienie za wyprawą od Rodzicow
ſwych, a tegoby wnieſienia nikomu nie zapiſała, takie wnieſienie
samo bez przywianku w tenże Dom zaſię, z ktòrego wyſzła, wrò-
cić ſię ma Rodzicom iey, którzy ią wyprawowali za mąż, a nie bę-
2 dzieli Rodzicow, tedy Braci rodzonym. § A ktòraby Zona bezpłod-
nie zmarłſzy, abo i płod miawſzy, ale go po sobie żywego nie zo- R. 5.
ſtawiła, aboby też ten iey płod po iey śmierci lat nie doroſłſzy A. 3.
zmarł, a onaby miała wnieſienie, i wyprawę pewną od Braci z czwar-
tey części, a nikomuby tego nie zapiſała. A jeśliby Sioſtra iey by-
ła nie wypoſażona, i za mąż nie wydana, tedy takie wnieſienie iey
nie na Bracią, ale na Sioſtrę za mąż nie wydaną przychodzić będzie.
Jedno ieśliby ono wnieſienie Sioſtry ſwey Bracia sobie wziąć chcie-
li, tedy miaſto tego tey Sieſtrze niewydaney ze wſzyſtkiey czwartey
części, czego ſtać będzie, poſag, i wyprawę dać powinni, gdyż
czwarta część według dawnych praw, oſobliwie na wyprawę Dzie-
wek za mąż odłożona bez wſzelkiey różności, chociayby ich było i
naywięcey, abo też iedna. § A jeśliby Ociec za swego żywota kilka
3 Córek wydał, a ieſzczeby iedna, abo kilka ich niewydanych zoſtało,
tedy tey, abo tym pozoſtałym, nie ze wszyſtkiey czwartey części,
ale według ich prawa, i liczby, z części tey czwartey wyprawa da-

na bydź ma. § Jeśliżby Sioſtry niewydaney za mąż nie było, tedy to wnieſienie po bezpłodney Sieſtrze ma przyiść na Bracią, na ich dzieci, potomki. A gdzieby Braci, i ich potomkow nie było, tedy ten spadek wnieſienia Sioſtry bezpłodnie zmarłey, na Sioſtry inſze, chociaż i wyprawione, i na ich dzieci, potomki przyidzie.

(a) Gdy mąż przeżyie Zonę, poſagu po niey wziętego do żywota swego ma zażywać, a po śmierci jego Powinnym Zony ma być wrócony, także gdyby Zona po Mężu bezpotomnie umarła, poſag on w Dom Krewnych iey wrócony być ma. *Alexander w Radomiu 1505. H. P. 282.*

ARTYKUŁ XX. 20.

O rozwodach małżeńſkich przed Sądem Duchownym.

R. 3. TEż uſtawujemy, iż rozwod małżeńſki, komuby do tego sporu
A, 31 i różnice przychodziło, ma bydź według prawa Chrześciań- 1
ſkiego, każdym osobom, nie gdzie indziey, iedno przed Sądem
Duchownym ich nabożeńſtwa. Jeśli Mąż zoſtanie winien z rozsąd-
R. 5. ku prawa Duchownego, tedy zoſtanie Zona na oprawie od niego
Ar: 11 Roz:5 opisaney, jako wyżey o tym poſtanowiono. § Jeśliżby Zona winna 2
Ar: 22 znaleziona, tedy wnieſienie i oprawę swą traci. A wſzakże jeśliby był rozwod za ſłuſznym dowodem dla krewności, iż ſię małżeńſtwo w niewiadomości krewności ſtało, abo dla inſzych przyczyn, któreby ſię przed prawem Duchownym pokazały, żeby ſłuſzny rozwod miał być, tedy przy rozwodzie przywianek przy Męžu, a wnieſienie przy Zenie zoſtać ma, ale na rosprawę Urzędową miedzy takowymi rozwiedzionemi około wiana ma Sąd Duchowny wpisawſzy prawdziwie i wiernie przyczynę rozwodu odeſłać ich do Sądu należnego świeckiego, w tym Powiecie, gdzie to imienie wianowne leżeć będzie. A Urząd świecki rozsądek swóy o tym miedzy nimi według nauki tego Statutu udziałać, a potym według prawa i odprawę uczynić będzie powinien.

(a) Sądowi Duchownemu o rozwody należy sądzić, wſzakże iednak uznanie około wiana miedzy perſonami rozwiedzionemi ma być odeſłano do K. J. M. na rozsądek, *Zyg. w Krak: 1544. H. P. 156.*

Krol bez przyczyn w ſłowie Bożym wyrażonych, okazyi żadnych do nie przyſtoynego mieſzkania w małżenſtwie, i rozwodu ſzukać niema. *Conſt:* 1573. *fol:* 202. *Conſt:* 1576. *fol:* 278.

ARTYKUŁ XXI 21.

O poięciu w ſtan małżeńſki ludzi ubogich.

Roz.5. Jeśliby ſię trafiło, żeby ubogi człowiek jakiegożkolwiek ſtánu nie 1
Ar: 1. maiąc żadney maiętności swey pojął Zonę, po ktoreyby też nic nie wziął, a potymby ſię oboje za pomocą Bożą dorobili, abo dosłużyli maiętności dobrey. A Mążby umarł nie rosprawiwſzy maiętności zapiſem, abo teſtamentem, tedy ze wſzyſtkiey maiętności po nim zoſtałey Zenie iego ma bydź wydzielona trzecia część, a dzieciom własnym, któreby miała, dwie części. A jeśliby dzieci
nie było, tedy przy wſzyſtkiey maiętności Zona zoſtać ma. § A je- 2
śliby Zona takowa potym bez potomſtwa umarła, a nikomu tego nie zapisała, tedy po iey śmierci ta maiętność ma ſpadywać, polo-

wica na krewnych onego Męża pierwſzego, a połowica na krewnych iey. Toż ſię też ma rozumieć o takowey Żenie, jeśliby pierwey Męża umarła, że po iey śmierci maiętność na Męża, i dzieci iey przychodzić będzie, a potym daley na bliſkich według tego Artykułu.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Aby nikt Powinney ſobie we krwi nie poymował.

1 Ustawujemy (a) chcąc to mieć, aby poddani naſi według Praw Bożych, i Chrześciańſkich żyli w małżeńſtwie Swiętym, przeto aby żaden nie śmiał powinney ſobie we krwi poymować, ażby mineło czworo pokolenia po ſobie idące, tak z Oyca, jako z Matki, rodzonych w tę liczbę nie licząc, tak też aby nie poymowano Żon Braci swoich, nie tylko rodzonych, ale i ſtryiecznych, tak też i Żon Stryiów, Wujow swych, ażby mineło troje pokolenia po ſobie na doł idące nie kładąc w tę liczbę rodzonych. A gdzieby kto pojął wiadomie, umyślnie Żonę we krwi ſobie powinną tak po Oycu, iako po Matce, abo synową, ſtryiową, nad zamierzenie, i uſtawę zwyż opiſaną, takowy każdy będąc o to pozwany do Urzędu naſzego Ziemſkiego, za ſłuſznym dowodem maiętności swoje leżące, a gdzieby leżących nie było, tedy ruchome, połowicę na Rzeczpospol: i na Nas Hoſpodara traci, do ſtołu Naſzego tego Pańſtwa Wielkiego Xięſtwa. Także i Żona takowa, gdzieby wiedząc o krewności za mąż ſzła, wnieſienie swoje traci, a jeśliby miała swoje własne imiona, tedy i ona połowicę ſwych imion także na Rzeczpoſpolitą do ſtołu Naſzego traci, a takowe Małżeńſtwo przecie ma bydź rozłączono, tylko na drugiey połowicy imion swych maią zoſtać do żywotow swych, a po śmierci ich te dzieci, ktoreby w takowym małżeńſtwie we krwi powinności złączoney spłodzone były, nie tylko do imion tych nie będą mieć nic: ale i sami za bękarty rozumieni być maią, jednoż te imiona po śmierci takich oſob spadną na bliſkich, każdego z nich według rodzaiu linii, a nadto taki męſzczyzna do żadnych
2 Urzędow przypuſzczony być nie ma. § A gdzieby ſię trafiło, ktoby miał z pierwſzą Żoną dzieci, nie przeciwko temu prawu poiętą, abo wnuki, a poiąłby drugą Żonę we krwi ſobie powinną, takowy zarazem za przypozwaniem do Urzędu Ziemſkiego, i pokazaniem tego ſłuſznie, Żonę tę ma opuścić i traci rozkazowanie swoje nad imiony i maiętnością swą, a Synowie abo wnuki, abo komuby ſię to po śmierci iego miało doſtać, zarazem przy iego żywocie maią w moc one Dobra wziąć, a Żony takowey imienie też maią do rąk swych wziąć, abo dzieci iey, jeśliby miała z pierwſzym mężem nabyte, abo gdzieby dzieci nie było, tedy bliscy krewni, a samych maią chować do śmierci ich, daiąc im odzieżę i żywność przyſtoyną, według ſtanu i możności imienia, a jeśliby ten dzieci spłodził z takową powinną, nie za dobre maią być rozumieni, ale za bękarty. § Wſzak-
3 że gdyby te oſoby w krewności takowey, do ſtanu małżeńſkiego złączone, dawali o ſobie sprawę, żeby ſię to miało dziać w niewiadomości ich o tey krewności, tedy takowi winni będą każdy z nich

R. 1. Ar. 28

samowtór z Przyiaciołami sobie powinnemi przyśiądz, na tym, iż
w to małżeństwo wstąpili nie wiedząc o krewności miedzy sobą. A
po takiey przysiędze, jako imion i maiętności swych tracić nie bę-
dą, tak i dzieci w tym małżeństwie spłodzone, za dzieci uczciwe-
go łoża rozumieni będą, i do imion po śmierci takich Rodzicow od-
daleni nie maią być, ale sami ci małżonkowie przecię rozłączeni bę-
dą, a to ieśli im po takowey rozłącce wolno będzie w insze mał-
żeństwo oddawać się, rozsądek prawa Duchownego miedzy niemi
uznawać ma. § Także jeśliby się pokazało za przypozwaniem do Są- 4
du Grodzkiego, żeby kto Zonę swoię ślubną żywą maiąc, drugą po-
iął, ten niczym innym iedno gardłem ma bydź karan, także i Zona
takowa, ieśliby wiedząc o drugiey Zenie iego żywey, za mąż za nie-
go poszła, takowemuż karaniu podlegaią.

(a) Krol nie ma w małżeństwo wstępować bez wiadomości, i pozwolenia Rad Koronnych. *Const:* 1576. *fol:* 278. § A iż na małżeństwo.

ROZDZIAŁ SZOSTY
O OPIEKACH.

ARTYKUŁ I. 1.
O lata Dzieci niedorostych.

1 Stawujemy, (a) aby po śmierci Rodzicow Dzieciom R. 5. ar: 9.
lat nie doroslym szkody i rozprofzenia maiętności ich jako leżących, tak i ruchomych nie było, z tey przyczyny takowe Dzieci, lat nie dorosłe, maią być pod sprawą, i opatrznością Opiekunow od Rodzicow naznaczonych, abo przyrodzonych, abo też przydanych do lat zupełnych; a lata Męſzczyzna ma mieć zupełne ośmnaście lat, a Dziewka trzynaście lat.

(a) Trojacy są Opiekunowie, Teſtamentowi przez Oyca naznaczeni, *Wład: Jag: H P.* 289. Przyrodzeni 1565. *O Opiekunach fol:* 100. Bracia rodzeni 1588. *O posażeniu Sioſtr, fol:* 461. Przydani 1588. *De minorennibus complicibus, fol:* 466.

ARTYKUŁ II. 2.
O Opiece Oycowſkiey, imionami, i maiętnością ruchomą Dzieci wſzyſtkich im po Matce należącą, i o własnym nabyciu ſynowſkim.

1 Też (a) uſtawujemy, jeśliby Ociec po śmierci Zony swey miał R. 3. Ar. 40.
Dzieci lat nie dorosłych, ktoreby miały imiona macierzyſte, abo im zapiſane, tedy Ociec jako Dziećmi ſamymi, tak i takowym imieniem ich macierzyſtym, i jakimkolwiek ich własnym, także maiętnością ruchomą po Matce ich pozoſtałą. Także i takowemi imionami, i maiętnością ruchomą, ktoreby Ociec po śmierci Zony prawem Dzieci swych doſzedł, wſzyſtkim tym opiekować ſię ma do lat ich dorosłych. A gdy dorosną, ma im te imiona z opieki ſwey w całości poſtąpić, i maiętność ruchomą w całości oddać. A liczby żadney z opieki swey czynić im nie powinien. Wſzakże

czasu opieki swey niema mieć mocy nic onych imion w ręce cudze,
ani wiecznym, ani zastawnym obyczajem puszczać, a chociażby
puścił, tedy to dzieciom szkodzić niema, ale mogą tego na dzier-
żącym dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiey, wyszedłszy z opie-
ki nie omieszkali. § A gdyby Syn który nabywszy jakimkolwieko- 2
byczajem sobie imienie, abo jakieykolwiek osiadłości, a to imienie,
osiadłość, dałby i zlecił dzierżeć Oycowi swemu, tedy i takiego
imienia Ociec nikomu żadnym prawem, wiecznością, ani w sum-
mie zawodzić nie może. A Bracia iego insza w dział sobie tego
przywłaszczyć nie będą moc. A chociażby komu Ociec takowe imie-
nie zawiodł, to przecię temu Synowi, abo iego Dzieciom i Potom-
kom wolno będzie swey własności na dzierżącym dochodzić. A ten
komuby takie imiona macierzyste, i iakiekolwiek Dzieciom należące,
abo przez którego samego Syna nabyte, od Oyca były puszczone,
pieniędzy swych ma patrzyć na Oycu takowym. A po śmierci ie-
go na własnym imieniu takowego Oyca. A około takowego imie-
nia przez samego Syna nabytego, i Matce w dzierżenie danego, toż
się prawo wyżey opisane przeciwko Matce, jako przeciwko Oycu
rozumieć ma. § A jeśliby też którego Syna iego własne gotowe 3
pieniądze nabyte, abo iakichżekolwiek rzeczy Oycu do schowania
danych, i zwierzonych, Ociec za żywota swego na swe potrzeby
wydał, a potym sam umarł, a kilkuby Synow zostawił. Tedy nay-
pierwey, niżli dział równy w imieniu oyczystym miedzy Synmi będzie,
maią on dług Oyca swego wszyscy Synowie, i z tym pospołu Bra-
tem swym, czyie rzeczy będą, miedzy się na równe części roziąć, i
tak każdy z części swey on dług Bratu swemu odłożywszy: Toż ma-
ią imiona oyczyste w równy dział podzielić. Potemuż i o rzeczach
od Syna Matce zwierzonych przy rozdziale wniesienia iey, abo imion
macierzystych rozumieć się ma. § A gdyby Ociec, abo Matka kilka 4
Dzieci w opiece swey mieli, a jednego z tych Dzieci lat dorosłego,
tedy onę tylko iego część iemu do równego działu puścić, a inszych
niedorosłych Dzieci i z ich częściami w opiece swey mieć ma do lat
każdego z nich.

(a) W Koronie, Ociec Synom swoim części dziedziczney wydzielić nie powinien, choć po Matce ich drugą Zonę poymie, gdyby tylko rosproszczą Dóbr nie był, ale aż do śmierci panować w nich ma, naznaczywszy tylko Synom swym część, którą po Matce ich względem posagu wziął. *Wład. Jag. w Krak. H. P.* 286.

ARTYKUŁ III. 3.

Którzy Opiekunami być maią.

NAypierwey (a) ci Opiekunami maią być, kogoby Ociec na Te- 1
stamencie Dzieciom swym opisał. A jeśliby nie opisał, tedy
Brat starszy lat dorosły ma się młodszą Bracią i Siostrami opie-
kować. A nie będzieli Brata dorosłego starszego, tedy Stryiowie
po mieczu także ieden starszy maią Opiekunami bydź. A jeśliby
Stryjow rodzonych nie było, tedy bliscy także po mieczu, który ie-
den z nich starszy ku Opiece maią być przypuszczeni. A gdzieby
Opiekunow przyrodzonych po mieczu nie było nikogo, tedy po Mat-

ce Wujowie, także inſi krewni maią być Opiekunami. A nieſtanie-
li po kądzieli Krewnych, zwłaſzcza męſkiego rodzaiu, tedy maią
być Opiekunami i Białe głowy po mieczu, także ſtarsze tym Dzie-
ciom naybliżſze. A ieśli po mieczu i Białychgłow bliſkich nie ſta-
nie, tedy i po kądzieli krewne Białogłowy też ſtarſze opieko-
wać ſię mogą. Wſzakże takowe, ktoreby były za Mężami, i ktemu
oſiadłość swoię dobrą miały. A Mężowby też miały ludzi dobrych,
cnotliwych, pobożnych, i oſiadłych, ktorzy Mężowie ieśliby też z
Żoną swą wespoł chcieli ſię za tę opiekę wziąć, i w niedoſtatku oſia-
dłości Zeniney, ſiebie i imiona swe własne w to opisem, i zeznaniem
swym na Urzędzie poddali, i obowiązali, a gdzieby ſię jaka ſzkoda
Dzieciom w opiece ich ſtała, tedy Dzieci doroſłſzy lat nie tylko na
imionach Żeninych, ale i na iego własnych patrzyć tego prawnie
2 maią. § A jeśliby też takowych Białychgłow krewnych nie ſtało, te-
dy według Artykułu iedenaſtego w Rozdziale piątym zachowano
bydź ma. Wſzakże nie cudzoziemcy, ale Rodzicy tego Państwa
Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ludzie dobrzy, pobożni, nieutratni,
dobrze oſiadli w tymże Powiecie, gdzie ſię opiekować będą, i każdy
Opiekun, chociażby i krewny, także dobrze oſiadły być ma. Okrom
3 tych Opiekunow, ktorych Ociec Teſtamentem naznaczył. § A wſzakże
ieśli i ten Opiekun od Oyca naznaczony, abo od Sądu Ziemſkiego
przydany nieſłuſznieby ſię na tey opiece sprawował, z ſzkodą o-
nych dzieci, tedy Sąd Ziemſki za przypozwaniem tego Opiekuna we-
dług tego Statutu, i Artykułu wyżey pomienionego na rok zawity, a
za ſłuſznym dowodem, i ukazowaniem takiey utraty onego Opiekuna,
ma tę opiekę od tego Opiekuna odſądziwſzy, komu inſzemu według
prawa, tylko cnotliwemu, i oſiadłemu dobrze zlecić tę opiekę, i coby ſię
ſzkod od onego pierwſzego Opiekuna w onym imieniu Dzieciom ſta-
ło, to na onym Opiekunie z prawa ſkazano i odprawiono bydź ma. § A
4 jeśliby Dziecinne imiona w rożnych Powiatach były, tedy ten Urząd
sądowy, w ktorym Powiecie głownieyſze imiona tych Dzieci będą,
ma Opiekuna przydać, A ten Opiekun sam jeden przy głowniey-
ſzym imieniu i inſze wſzyſtkie imiona, chociay w rożnych Powia-
tach będą, za iedno dzierżeć, i nimi ſię opiekować ma. Też Opie-
kun ma bydź nie bardzo zeſzłych lat ten, ktoryby sobą dobrze wła-
dał, i dom swoy roſtropnie i opatrznie sprawował. Wſzakże osoby
Duchowne Opiekunami bydź nie mają. Okrom te, ktoreby imiona
swe w tym Powiecie miały oyczyſte, macierzyſte, i iakokolwiek na-
byte, a nie Kościelne.

(a) Ci Opiekunami bydź maią, kogo Ociec naznaczy. *Wład: Jag: H. P.* 289.
Gdy Oyciec Teſtamentem nie naznaczy, tedy Brat Starſzy. 1588. *O posażeniu Sioſtr, fol:* 461.
Gdzie tego nie maſz, naſtępuią do opieki Stryiowie, abo Wujowie, *Wład: Jag:* 1423. *H. P* 276.
Y *Curatoriæ* także *prævia inquisitione* wydane bydź maią, *salvo jure Proximiorum, Conſt:* 1638 *fol:* 32. *Tit:* O Kuratoryach.
(b) Utratnego Opiekuna Urząd Grodzki może oddalić *Zyg: w Krak:* 1543. *H. P.* 222.
Także gdyby Opiekun o głowę Oyca Dziatkom zabitego imieniem Sierot prawnie nieczynił, a-

boby więzienie zaiednał, od opieki ma bydź oddalon, 1588 O Mężoboycach, Skrutyniach, i wieży, fol. 463

ARTYKUŁ IV. 4.

Nauka Opiekunom, jako maią opiekę swą na ſię brać.

USTawujemy (a) iż każdy Opiekun przyimuiąc na ſię opiekę: Nay- 1
R. 4. Ar. 98. pierwey ma przed woźnym od Urzędu na to przydanym, w
którym Powiecie które imienie leżeć będzie, i przed dwiema
Szlachcicami tych dzieci powinnemi, krewnemi, A nie będzieli
krewnych, aboby ich Opiekun do tego zwieść nie mógł, tedy cho-
ciay i nie z Powinnemi, tylko z ludźmi dobremi, wiary godnemi, w
tym Powiecie osiadłymi Sąſiady bliſkiemi ſpiſać doſtatecznie imio-
na, ludzie, i wſzyſtkę maiętność Dziecinną, tak leżącą, jako i rucho-
mą, i ten rejeſtr pod pieczęcią woźnego i Szlachty, którzy przy tym
byli, a przy bytności tego woźnego, i Szlachty ma wwieść do Kſiąg
Ziemſkich, i sobie ten wypis z Kſiąg wziąć. (b) A potym Opiekun
wziąwſzy Dzieci, ma ich w dobrym poczciwym wychowaniu i nau-
kach mieć w doſtatku według możności imienia, i według naywięk-
szego ſtarania swego, jako iemu samemu poczciwość miła, chować,
i maiętność ich jako leżącą, tak ruchomą w całości mieć. A z cze-
goby za długim chowaniem Dzieciom ſzkoda być miała, te rzeczy
na pieniądze ma obracać, i wſzyſtko ku pożytku Dziecinnemu ſpra- 2
wować § A gdy ſtarſzy Syn ku rozumnym i doroſłym latom przyi-
dzie, Opiekunowie powinni będą one wſzyſtkie maiętności Dziecin-
ne, jako leżące, tak i ruchome, i wſzelakie dochody z imienia i da-
ni pieniężney, i miodowey, i inſze wſzelakie którekolwiek przez
wſzyſtek czas opieki swey zbiorą, iemu oddać maią, i liczbę oſtate-
czną przed Urzędem Ziemſkim, abo Grodzkim, gdzie ten, który z
opieki wychodzi, zechce, uczyniwſzy, że wſzyſtkiego ſię uspr awie-
dliwić, A za pracą swoję Opiekunowie ze wſzyſtkich płatow, do-
chodow, dani miodowey, i z paſzni dworney, i wſzelakich inſzych po-
żytkow jakiebykolwiek były, maią sobie brać dzieſiątą część, z czego
liczby czynić nie będą powinni. A z tych dziewiąciu części pożyt-
kow, jako na wychowanie, i na naukę Dzieciom, tak na prawo,
na ſłużbę Ziemſką wojenną, na ſługi dworne, i czeladź domo-
wą nakładać, i liczbę doſtateczną czynić maią, i prawnie imienia
od krzywd bronić. A z którym żytem i wſzelakim zbożem złożo-
nym, i zaſianym w opiekę wezmą, z tymże wſzyſtkim opiekę zdać
maią, Też sierbſzczyzn, ani win na ſiebie Opiekun brać, ani ſta-
wow ſpuſzczać nie ma, tylko ryby z ſtawu ku potrzebie, i żywności
swey może łowić. § A którby Opiekun, tak Teſtamentem zoſtawio-
ny, jako i przyrodzony, abo też z Urzędu przydany, nie zachowu- 3
iąc ſię według tey nauki, nie urzędownie, bez woźnego na to przy-
danego, i bez ſtrony, nie ſpiſawſzy naprzód wſzyſtkich maiętności
Dziecinnych, tak leżących, jako ruchomych w opiekę wſzedł, i co
ſzkody opieką swą Dzieciom uczynił, przeciwko takowemu Dzieci
lat doroſłſzy, bliżſi będą ku dowodu, co potym onym Dzieciom lat
doroſłym z prawa na Opiekunie ſkazano, i odprawiono być ma. A
jeśliby taki Opiekun co opieką swą uſzkodziwſzy umarł, tedy przecię

ta szkoda na imieniu iego skazana, i odprawiona być ma. § A ieśliby Opiekun dzierżąc imienię Dzieciom lat dorosłym, abo komu to imienie należy, za upomnieniem Urzędowym imion puścić, i z opieki zdać ze wszystkim, i liczby uczynić tak, jako w tym Artykule wyżey opisano iest, niechciał, a dałby się o to do Urzędu pozwać; tedy przy wskazaniu zdania opieki, i wszystkie szkody i utraty, cobykolwiek prawując się nałożył, za dowodem na Opiekunie takowym skazano bydź ma. A Brat takowymże sposobem opiekę na się brać, i onę zdawać ma, jako wyżey w tym Artykule iest opisano o Opiekunach.

(a) Opiekun każdy, tak zapisany, jako i przydany biorąc do rąk swych Dobra Sieroce, wziąwszy do siebie dwuch Przyiacioł po Oycu, dostateczny inwentarz ma czynić *Zyg: Aug: w Piotr:* 1565 *H. P.* 289. *Const:* 1565 *fol:* 100. *Tit:* O opiekach.
Ze wszystkich pożytkow i dochodów, także gruntow, jako i z inszych rzeczy liczbę przed samemi temi, komu spadek należy, według Inwentarza czynić mają a ktorzyby chcieli o liczbę do Ziemstwa Opiekunow pozwać mogą. H *P. tamże.*
(b) Opiekunowie dorosłym Dziatkom liczbę ze wszystkich pożytkow, dochodów, tak z gruntow, jako i inszych rzeczy po Rodzicach pozostałych czynić powinni, *forum* Ziemstwo *Const:* 1565 *fol:* 100. O opiekach.

ARTYKUŁ V. 5.

Jeśliby Opiekun co niesprawą, abo niedbałością swą Dzieciom utracił.

GDdyby (a) też Opiekun, tak przyrodzony, jako i ustawiony od Oyca, abo też z Urzędu przydany jakim omieszkaniem, abo
1 niedbałością swą, Dzieciom w młodości lat ich co imienia leżącego upuścił: tedy Dzieci dorosszy lat swych zupełnych, mogą swego prawem dochodzić na tym, ktoby to imienie, ludzie, i grunty ich dzierżał, by iedno dorosszy lat swych zupełnych dawności Ziemskiey nie omieszkali.

(a) Sieroty nie dorosłe; gdy do lat przyidą, o krzywdy swe czynić mogą a dawność Ziemska szkodzić im nie ma, wyiąwszy gdyby do lat przyszedłszy, dawność Ziemską przemilczeli. *Kaz: Wielki* 1368 *H. P.* 288
Opiekun processu *super minorennibus* otrzymanego powinien się odprzysiądz, *alioquin* ma bydź przywiedziony *ad finalem executionem Const:* 1588, *fol:* 466 *Tit: De minorennibus.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Opiekun może Dziecinney krzywdy u prawa dochodzić, ale nie mocen nic utracić.

1 GDdyby (a) kto Sierotom, abo Dzieciom lat niemającym jakąkolwiek krzywdę w imieniu leżącym, abo w jakich inszych potocznych rzeczach uczynił, tedy Opiekun ich mocen tego prawem ich dochodzić. Wszakże coby Opiekun w leciech ich niedorosłych co upuścił, w czymby się Dzieciom krzywda widziała: tedy oni dorosszy lat swych, mogą o te krzywdy swe mówić, i prawem tego dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiey nie omieszkali: Ale bojow, grabieżów podziałanych, i inszych krzywd w rzeczach potocznych co się prawem za Opiekuna skończy, tego już Dzieci wzna-
2 wiać, i wzruszać nie będą mogli. § (b) Potemuż i Opiekun w rzeczach takowych potocznych, gdzie o grunt nie poydzie, winien bę- R. 4.
dzie każdemu ukrzywdzonemu z bojar, z poddanych tych imion, co a. 22.

w opiece ma, sprawiedliwość, i odprawę czynić, by i na gardle winnego karać. Także i sam usprawiedlić się. Wszakże za występek własny odprawa ma bydź czyniona na własnym imieniu iego, a nie na dziecinnym.

(a) Sierotom, gdy do lat przyidą, Opiekunowie odpowiadać prawnie winni o utratę, abo zawiedzenie, i oddalenie ich maiętności. *Zyg: w Krak:* 1543 *H. L.* 232.

(b) Jeśliby drugi na Dobrach *minorennium* zostały, ma w czas Opiekun w długach puścić nie przywodząc *minorennes* do trudności *Const:* 1588 *fol.* 46. *Tit: De minoren.*

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby Dzieci nie doroste do prawa pozwał.

USTawujemy, (a) też, iż o imiona tak oyczyste jako i macierzyste, kupne, i wysłużone, Dzieci ani Opiekun nie będą powinni u prawa odpowiadać, ale maią tę sprawę do lat Dziecinnych zupełnych odłożyć. A oni, gdy lata zupełne mieć będą, tedy na on czas strona żałobliwa ma ich przypozwać, a oni iuż będą winni na żałobę odpowiadać, nie wymawiaiąc się dawnością Ziemską. Tylkoby też i strona żałobliwa od zupełnych lat ich dawności Ziemskiey nie przemilczała. 1

(a) Sieroty, które lat nie maią, o dziedzictwo, abo o jaką inszą rzecz będąc przypozwane, odpowiadać nie mają, ale to do słusznych lat onych ma bydź odłożono, tylkoby dawności strona powodowa nie zamilczała, gdy do lat przyidą. *Kaz: Wielki w Wiślicy,* 1368 *H, P.* 287.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Dzieci niedoroste nie mają u prawa odpowiadać, iedno w sześciu rzeczach.

Też (a) Dzieci nie maiące lat, a będąc do prawa pozwane, iedno w sześciu rzeczach, powinne odpowiadać. Pierwsza, gdyby Ociec ich, abo Matka za dobrego zdrowia, które imienie leżące w pieniądzach zastawnym obyczajem dzierżeli, abo jakąkolwiek summę na tym imieniu było im opisano. A bliscyby to imienie od tych Dzieci wykupić chcieli, i dla tegoby byli pozwani ku braniu pieniędzy, tedy będą powinni pieniądze wziąć przez Opiekuna, abo przez Przyiaciół krewnych, a imienie postąpić. A Opiekun przyiąwszy pieniądze urzędownie tę stronę, która pieniądze odkładać będzie, kwitować ma, a potym Dzieciom dorosłym pieniądze, i wszystkę tę sprawę wrócić będzie powinien. A gdzieby Dzieci będąc pozwane o zastawę, a Opiekunby ich pokazał na to wieczność na piśmie, abo jakim inszym dowodem prawnym, że to iest imienie tym dzieciom wiecznie należące, tedy takowa sprawa ma być odło-
R. 4. Ar. 22 żona do lat dziecinnych. § (b) Druga, gdyby Ociec ich ręczył jakąkolwiek rzecz, a o tę pokorę ieszcze Ociec ich za żywota swego 2
był pozwan do prawa, tedy po śmierci Oycowskiey Dzieci będąli pozwane, odpowiadać powinni, i z prawa naydąli się w tey poręce winni, tedy mają także przez Opiekuna swego z maiętności swey temu dosyć czynić, czego się Ociec ich podiął abo obowiązał. § (c) 3
Trzecia, gdyby Ociec ich za żywota swego o jakie dziedzictwo miał prawo, a nie dokonawszy umarł, tedy Dzieci przez Opiekuna powin-

nie będą odkażować. A jeśli iedno pozwan był, a przed rokiem za
pierwszymi pozwy przypadłemi umarł, tedy taka rzecz ma odłożona
4 bydź do lat Dziecinnych. § Czwarta, dług Oyca swego powinne Dzieci R. 4.
5 przez Opiekuna płacić, nie wymawiaiąc się młodością lat. § Piąta, 4. 3°.
gdyby Ociec wybiwszy kogo z imienia, ludzi, gruntow, spokoynego
dzierżenia, a potym w prętce umarł. § (d) Szóste, o zbiegi, i ludzie
6 oyczyste, bądź za dzierżenia Rodzicow ich, abo za samych Opiekunow
do imienia Dziecinnego zaszłe, tedy Dzieci niedorosłe będąc o to
pozwane, także przez Opiekuna swego powinne będą usprawiedli-
wić się. A o zbiegi, i o ludzie oyczyste, bądź u Grodu, abo w Ziem-
stwie, iednoby strona żałobliwa dawności w tym Statucie opisaney
nie omieszkała.

(a) Jeśliby kto Oycu dziedzictwo zastawił, a Dzieci po śmierci iego do brania pieniędzy byłyby pozwane, odpowiadać są powinni, nie dorosłemi latami nie wymawiaiąc się. *Kaz: Wielki, 1368. H. P. 487 i Const. 1588. fol. 466.*

(b) Także z poręki Oyca swego, gdyby się Ociec za kogo ręczył *Tamże*

(c) O dziedzictwo też gdyby Ociec był zapozwany, a w tymby umarł *Tamże.*

(d) Gdy Ociec Dobra dziedziczne swe komu przedawszy umrze, Dzieci powinni tego, kto Dobra kupił, zastępować. *Zwyczay Ziemi Krak: 1505 H. P. 283*

ARTYKUŁ IX. 9.

O Braci niedzielney dorosłey i niedorosłey.

1 Ustawujemy, (a) gdyby Bracia nie dzielna maiąc lata dorosłe,
iednego w imieniu zostawili, i onemu imienie swe w sprawę ie-
go do zwrócenia swego zkądkolwiek, poruczyli, a on jako starszy,
na mieyscu zostawiony, byłby ku prawu pozwan, a spolnie o rzecz swo-
ię, i Braci swey, utracił, tedy insi Bracia jego rodzeni nie mają mocy
takowego sądowego wyroku w prawie odmieniać, ani poprawić, ale
2 co przez Brata swego utracili, o to na wieki milczeć maią. § A gdy-
by iednemu Bratu lata zupełne maiącemu imienie jego, i Braci iego
młodszey opieką w ręce jego przyszło, a byłby pozwan, tak o imie-
nie, jako też i o którąkolwiek rzecz spolną, tedy powinien będzie
3 w prawie odpowiadać, nie czekaiąc lat Braci swey młodszey. § Tak-
że Brat starszy doszedłszy lat swoich zupełnych, nie wymawiaiąc się
Bracią swą nie dorosłą, o rozdział imion między krewnemi, i Powino-
watemi swemi, powinien będzie usprawiedliwić się, i dział rowny z
prawa skazany postąpić. Y gdzieby co z prawa, abo działem Brat
starszy upuścił, tedy Bracia młodsi doroslszy lat, na Bracie starszym
tego pozyskiwać nie mogą, ale na tym, do kogoby to imienie, lu-
dzie, abo grunty upuścił, dorosłszy lat; a nie omieszkawszy daw-
ności Ziemskiey, dochodzić im wolno będzie. Wszakże ten Brat
4 dorosły, który sam utracił swoię część, dochodzić nie może. § Po-
temuż wolno będzie Bratu starszemu, nie czekaiąc Braci swey nie
dorosłey, krzywdy spolney, tak imion, jako i o każdą rzecz na win-
nym prawem dochodzić, a czegokolwiek prawem doydzie, to z
Bracią, gdy do lat dorosną, rowno się dzielić powinien będzie.

(a) Brat młódszy przeciwko Dekretowi, który się stał o dziedzictwo z Bratem starszym mówić nie może, ale ma bydź miano za odsądzenie oney rzeczy, *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 293.* Gdzie

Bracia, albo Siostry będą od siebie w Dobrach Oyczystych, abo Macierzystych oddzieleni, a miałby jeden sprawę około oyczyzny, i Dekretby przeciw niemu wyszedł, tam iuż drugi z Braci takowego Dekretu naganiać nie może, iednak o część swoię dziedziczną czynić może, a gdzieby Bracia, abo Siostry nie były rozdzielone, tedy gdy przyidą do lat, przez Woźnego o takowe Dobra ma rok im być złożon, iż ieśliby kto miał prawo do tych Dóbr, abypokazał. *Kaz: w Wiślicy*, 1365. *H. P.* 291.

ARTYKUŁ X. 10.

Opiekunowie nie mogą imienia dziecinnego przedać utracić, ani graniczyć.

USTawujemy, (a) iż Opiekunowie nie mogą imienia Dziecinnego, 1
którym się opiekuią, przedać, abo jakimżekolwiek obyczajem utracić, i też graniczyć. A jeśliby Opiekun inaczey uczynił, tedy Dzieci dorosłszy lat zupełnych, będą moc mieć imienia swego od tego, kto ich używa, prawem dochodzić, jednoby doszedłszy lat zupełnych dawności Ziemskiey nie omieszkali.

(a) Opiekun żaden niemoże dziedzictwa przedawać, ani kopcow sypać, ani którymkolwiek inszym sposobem utracić, co jeśli uczyni, Dzieci gdy do lat doydą, dziedzictwa swego u tego, kto dzierży, mogą doyść, a żadna dawność im w tym zadana być nie może. *Kaz: w Wiślicy* 1368 *H. P.* 288.

ARTYKUŁ XI. 11.

Starszy Syn dorosły niemoże Braci nie dorosłych imienia oddalać, abo zastawiać, okrom swey części, chyba dla długow Rodzicow swych.

R. 6. Ar: 8. USTawujemy (a) iż starszy Brat dzierżąc spolne imienie z Bracią 1
swą nierozdzielne, nie będzie mieć mocy iakimkolwiek obyczajem tego spolnego imienia zastawiać, przedawać, oddalać, abo utracać, iedno ieśliby tylko długi Rodzicow ich zapisane, abo prawem należące potrzebowały; w ktòrey to potrzebie ten starszy Brat za wiadomością a poradą Starszych Przyiacioł domu swego będzie mógł imienie spolne Braci swey zastawić, i takie długi oycowskie, abo matczyne, ze wszystkich części tymi pieniędzmi zapłacić. A wszakże tak, iakoby pieniądze na imiona Braci swey wzięte nie przewyższały summy długow oycowskich.
§ A Jeśliby długi, abo zapłata jaka sądownie skazana przy mnieyszym była, tedy starszy Brat pierwey opatrzywszy żywność, i insze potrzeby domowe, ma czynszow, dochodow, i imion spolnych długi one małe płacić: a ostatek coby zbywało, ma wiernie Braci zachować, a jeśliby inaczey uczynił, tedy takowe zapisowanie, abo zastawowanie imion braterskich u prawa przyimowane bydź nie ma. A Bracia, ktòrych imiona iakim inszym niesłusznym sposobem będą zawiedzione, gdy lat swych dorosną, a dawności nie zamilczą, będą tego moc prawem dochodzić. A ten który przeciw tey ustawie Naszey pieniądze na imienie braterskie bez ich zupełnego dozwolenia, tak nieopatrznie dał swoich pieniędzy na onym starszym Bracie dochodzić, i szukać będzie. 2

R. 4. Ar: 7. § A gdyby który dorosły był na służbach w cudzych krainach, abo 3
na nauce, abo też w więzieniu nieprzyiacielskim, temu dawność nie szkodzi, jeśli iey od przyiachania swego nie zamilczy. A wszakże na swą część będzieli chciał Brat starszy jaką summę pieniędzy wziąć,

4 abo i na wieczność przedać, tedy to iemu wolno uczynić. § A gdy Bracia młodſi doroſłſzy lat zechcą dział wieczyſty w imieniu mieć, tedy chociażby on ſtarſzy Brat swey części nie oſwobodził, przecię Zaſtawnik, abo ten, kto kupi, powinien będzie tę część Brata ich ſtarſzego w dział wieczny miedzy młodſzą Bracią puścić, i ktòraby część na Brata ich ſtarſzego z działu ich przyszła, tę on Zaſtawnik, abo kto kupi, dzierżeć będzie.

(a) Brat ſtarſzy, Brata młòdſzego maiętności Oycowſkiey niiaką chytrością w dług zawodzić, przedawać, zaſtawiać, oddalać nie może, także i na zapłacenie długow oyczyſtych, ażby przyſtąpiła rada, i wola Przyiacioł w onym Domu, a wſzakże ieśliby jakie małe długi były, te z czynſzow, i prowentow maią być płacone, a jeśliby ſię co temu prawu przeciwnego ſtało, tedy to nie ma mieć żadney mocy. *Kaz: Jag:* 1447. *H. P.* 291 Jeśliby był dług pewny Oycowſki, któryby z prowentow nie mógł być opłacony, tedy Opiekun nie wdawaiąc Dzieci w żadną trudność, ma w czas imienie Sieroce w ſummach puścić, 1588. *De minorennibus complicibus fol:* 466.

ARTYKUŁ XII. 12.

Starſza Bracia nie mogą imienia nie dzielonego utracać, ani zaſtawiać, tylko to, co na ich części należeć będzie,

1 Ustawujemy, ieśliby kilka Braci rodzoney lat doroſłych i niedo-
roſłych zoſtało po Oycu, abo po Matce, maiąc imienie ſpólne oy-
czyſte abo macierzyſte, a chcieliby ſtarſza Bracia maiąc iuż lata
zupełne na tym imieniu oſieść, a nie mogąc ieſzcze miedzy sobą
działu wieczyſtego mieć, chcieliby te imiona swe tylko tak na czę-
ści rozdiąć do lat zupełnych młodſzey Braci, i do działu wieczyſte- R. 9. A. 19
2 go, tedy to im wolno będzie. § A wſzakże ieśliby ktòry z nich dzier-
żąc taką część bądź ſwoię ogułem, abo też co takowego z niey wy-
dzieliwſzy, komu zaſtawił, abo przedał, tedy potym, gdy mniey-
ſza Bracia doroſłſzy lat zupełnych, zechcą ſię iuż wiecznym dzia-
łem tym imieniem podzielić, maią tego, ktòryby kupił, abo zaku-
pił, przypozwać przed Sąd Ziemſki na rok zawity, aby to imienie
w równy dział z nimi podzielił. A Sąd dział równy wſkazać im
powinien będzie. A ten, ktòry taką część kupił, abo zakupił, po-
winien będzie wszyſtkę tę kuplą swą z tą Bracią jako Dziedzicami
tego imienia w równy i wieczny dział podzielić, przyimuiąc we
wſzyſtkiey tey summie swey tę część, ktòraby tylko na tego Brata
według prawa tego z działu przyrodzonego przyſzła. A chociay- R. 6.
3 by też i więcey pieniędzy na to dał, niżli czego to ſtało, iuż na tym dr. 2.
przeſtawać powinien będzie. § Ktemu też, jeśliby ktòry z Braci roz-
diąwſzy imienie do działu, jako ſię wyżey pomieniło, chociayby go nie
przedał abo nie zaſtawił, tylko jakie ſpuſtoſzenie uczynił, to ieſt: podda-
nych rozpędził, abo lasy pożyteczne na popioł, wanczos, klepki, i in-
ſze roboty leśne potrzebne, abo gaje, i bory na budowanie zgodne po-
rąbał, wyprzedał, wypuſtoſzył, abo i rozdał, tedy ci drudzy Bracia
we wſzyſtkich częściach na tym szkodować nie powinni, ale przy
wiecznym dziale ma być ta wſzyſtka szkoda z iego części Braci iego
nagrodzona, i zapłacona. A jako wiele poddanych za dzierżenia
swego rozegnał, tak wiele iuż Bracia na dziale ludzi dodać iemu

niemaią, i nie powinni będą. Wſzakże drzewa na budowanie, i drew na swoię potrzebę wolno będzie do tegoż imienia brać.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Braci lat doroſłey ile ichkolwiek będzie, jako ſię imiéniem dzielić, i im ſzafować maią.

Też (a) uſtąwujem, jeśliby Braci kilka było lat doroſłych, a mieliby imiona nie dzielone, a jedenby z nich będąc potrzebny, chciał i część swą tego imienia komukolwiek, bądź też obcemu zaſtawić, abo przedać. A ci bracia iego nie chcieliby z nim tego imienia dzielić; tedy ten Brat ma ich o to pozwać do Sądu Ziemſkiego na rok zawity, za którym przypozwaniem Urząd ma im rok złożyć ku rozdzieleniu tego imienia, naydaley za dwie niedzieli. Abo jako na to czas pogodny znieſie. A ku temu rozdzieleniu ma Urząd im woźnego o dwoch Szlachcicow przydać, położywſzy na uporných zarękę, tyle jako ta część ſtoi. A jeśliby ci Bracia działu z tym Bratem, i na onym roku przyimować nie chcieli, tedy będą powin- 1
R. 9 A. 2 ni onemu Bratu zarękę zapłacić. § A Urząd iuż powinien będzie to 2
przez liſt swóy odeſłać do Podkomorzego: a Podkomorzy za pozwy swemi, ziechawſzy, ma mocen będzie temu Bratu część we wſzyſtkim iemu należącą sprawiedliwie wydzieliwſzy, podać, i zarękę ſkazać. A o odprawę zaręki do Urzędu Ziemſkiego, według Artykułow około władzy Urzędu Podkomorſkiego opiſanych, odeſłać.
R. 6 Ar: 11 Który dział tak mocen będzie, jako też i w inſzych rzeczach odprawa z Urzędu uczyniona; i wiecznie między sobą ten dział iuż dzierżeć maią. A temu Bratu wolno będzie tą częścią swą iak chcieć ſzafować, według tego Statutu, i Artykułow w nim opiſanych.

(a) W Koronie, Rozdział miedzy Bracią przez Przyiacioły uczyniony, gdyby przez trzy lata, i trzy mieſiące był trzymany, iuż wiecznie, i nienaruſzenie chowany bydź ma *Kaz: w Wiślicy, H. P. 292.*

Sprawy o Rozdział, abo pomiarę, abo porównanie Dóbr miedzy Bracią, i uczeſtnikami iednegoż imienia zaczęte, na Rokach Ziemſkich maią bydź sądzone niedopuſzczaiąc appellacyi, okrom gdzieby o munimenta, abo o liniią spor miedzy ſtronami roſł, tam ma bydź appellacya dopuſzczona. *Conſt:* 1577. *fol:* 313. *Tit:* O Rozdziale.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Opiekun dzierżąc imienie w opiece, nie ma nic za ſwą winę tego imienia utracać.

Roz. 6. Ar: 6. Gdyby kto cudze imienie w opiece dzierżał, a byłby o jakie krzywdy sąśiedzkie, abo długi, abo jakie insze prawa swe u Sądu pokonan, takowy każdy ieśliby był na swey własności oſiadły, za takowy wyſtępek swòy z prawa ſkazany z własnego imienia i maiętności swojey płacić ma. A w niedoſtatku imienia i maiętności ruchomych rzeczy, i na samym iśćcu odprawa ma być czyniona. A imienie ktòreby w opiece dzierżał od tego wolne będzie. 1

ARTYKUŁ XV. 15.

Gdyby Opiekunowie począwſzy krzywdy dziecinney u prawa dochodzić, ſami pomarli.

1 USTawujemy, gdyby Opiekunowie uſtawieni, abo przyrodzeni, R. 5.
począwſzy według Teſtamentu w czymkolwiek iakiey krzywdy Ar. 11.
dziecinney prawem dochodzić, i nie dokonawſzy tego prawa,
ieden który z nich umarł, tedy pozoſtały mocen będzie takowey
krzywdy dziecinney u prawa dowodzić. A gdzieby wſzyſcy Opiekunowie nie dokonawſzy którey krzywdy dziecinney pomarli, tedy krewni bliſcy onych dzieci maią być przypuſzczeni ku opiece. A jeśliby nie było bliſkich, jako ſię na mieyſcu swym naznaczyło wyżey, tedy Urząd Opiekunów chociaż obcych do tey opieki przydać ma, którzy wedle onegoż Teſtamentu, i pod iegoż mocą będą ſię sprawować, i krzywdy dziecinney dochodzić, iako i ci Opiekunowie pierwſi w Teſtamencie imionami opiſani.

ROZDZIAŁ SIODMY

O ZAPISACH, Y O PRZEDAŻACH.

ARTYKUŁ I. 1.

O zapiſach imion oyczyſtych, i macierzyſtych, i wſzelakim obyczaiem nabytych.

1 USTawujemy, (a) iż wolno każdemu imiona swe oyczyſte, i ma- R. 1.
cierzyſte, wyſłużone, i kupione, i iakimkolwiek obyczajem na- Ar. 14.
byte, i nazwane, nie patrząc trzeciey i dwóch części, ale wſzyſtko ogułem kto co ma, bądź też połowicę, abo którą ich część po osobnu iednę, abo ludzie, ziemię, co chcąc od nich według woli, i myśli swey oddać, przedać, darować, zapiſać, zaſtawić, abo od Dzieci, od bliſkich oddalić, według baczenia swego tym ſzafować, a chociayby pierwey którą część, abo połowicę imienia ſwego, abo cokolwiek ludzi, ziemi komu przedał, abo zapisał, tedy oſtatkiem tych imion wſzyſtkich po temuż wolen będzie ſzafować wiecznością, zaſtawą, jako wola jego będzie, także oddalaiąc od Dzieci, od bliſkich ſwoich. (b) A wſzakże każdy takowy przedaże, abo dar swóy, ten, R. 5. Ar. 1.
który przedaje abo daruie, sprawiwſzy pierwey na to zapis pod pieczęcią swą i podpiſem ręki, kto piſać umie, i pod pieczęćmi ludzi dobrych trzech, abo czterech oſob Narodu Szlacheckiego, wiary godnych w Wielkim Xięſtwie Litewſkim oſiadłych, oczywiſto od tego, kto przedaje, na to uproſzonych. A gdyby ten, który przedaje, abo zapiſuje, sam pisać nie umiał, tedy Pieczętarzów takowych do zapiſu swego uproſić ma, którzyby przy pieczęciach swych i rękami właſnymi ten liſt podpisali. A potym sam oczywiſto przed Nami Hospodarem, abo przed Urzędem Naſzym Ziemſkim, (c) gdzie w którym Powiecie to imienie leży, abo do którego Sądu przyſłucha,
2 zeznać ma. § A jeśliby do tego Powiatu było daleko, w którym to

imienie leży, abo do którego Sądu przyflucha, tedy mu wolno będzie na inszym Urzędzie sądowym, gdzie nayblizey będzie, takowy zapis swóy opowiadać, i do Kfiąg zapisać. (b) A ten, komu to przedano, abo jakimżekolwiek obyczajem zapisano, z tym liftem zapifem swym, i też z wypisem urzędowym ma jachać abo flać do tego (c) Urzędu Ziemfkiego Powiatowego, gdzie w którym Powiecie to imienie leżeć będzie, a to opowiedziawszy, i okazawszy, ma do Ksiąg Ziemskich ten Zapis swóy wnieść. A Urząd Urzędowi w tym wierzyć ma. A co przed nami Hospodarem, abo Sądem głównym, będzie zeznano, to bez przenoszenia do inszych Kfiąg Powiatowych ważno być ma.

(a) W Koronie bezpotomni tylko wolny szafunek Dóbr swoich maią, *Statut Zygmunta* I 1511 *fol:* 18

(b) W Koronie dla przyymowania zapisów, abo zeznania Urząd do nikogo iezdzić nie ma, ale każdy do Kfiąg oczywisto stanąwszy, będąc na umyśle zdrowy, przyznawać powinien, a wszakże Król J. M do chorych zsyłać może, 1550, Zabiegaiąc trudnościom &c. *fol:* 7 & *fo:* 3. *Conft: eadem.* § Iż też &c.

(c) Ktoby imienie swe przedał, &c. abo iakimkolwiek prawem innym na wieczność oddał, takowe przyznanie w Powiecie swym włafnym, a nie gdzie indziey odprawowane być ma, wszakże w Kancellaryi Króla J. M abo na Seymie uczynić to może. inaczey zapis na wieczność uczyniony nie ieft ważny Województ: Maz: excepta 1577. Przedanie wieczności imienia *fol:* 305

(d) Wszelakie zeznania zapisów, któreby do Kfiąg odległych zeznane były *per Creditorem vel Debitorem*, fub to i przez sługę ich do Kfiąg onego Powiatu, pod którym te Dobra leżą, maią być przenoszone do wiadomości każdego 1588 O ważności zapisow. *fol:* 467.

(e) Zapisow *per cedulam* podanych oryginały mają Pisarze wracać tym, komu służą, *Conft:* 1566. *fol:* 105 *Tit.* Wracanie.

Zapisów wszelakich w Kapturach w W. X L od zaczęcia tychże Sądow, aż do skończenia, walor taki, jakoby *in quovis subsellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur.* w Konfederacyach Generalnych Warszaw *sub interregnis.* *An:* 1668. & 1674

In pœnam evocationis wpada Poborca gdy kogo mimo kwit swóy nie słusznie na delacie poda, *Conft:* *An* 1662 *fol:* 4

Declaratur. iż gdzieby się delaty niesłusznie mimo kwity Poborcow, abo też *ignota* na delacie pokazały *nomina*; na każdym takim Poborcy, *pœna infamiæ* w Trybunale Skarbowym abo na Kommissyach Skarbowych, *ex delatione injuratorium*, abo Skarbu *ad instantiam Instygatoris, extendi* ma; *Conft: Anni* 1677. *fol:* 5. *Tit. Reassumptio* dawnych praw o podatkach W. X. L,

ARTYKUŁ II. 2.

Jeśliby komu Zapis potrzeba uczynić krom Rokow Ziemskich.

Ustawujemy (a) też, ktoby chciał osiadłość swą wiecznością puścić miedzy Roki sądowemi (bez których Sąd Ziemski nie 1
zwykł zasiadać) tedy ma przyiść przed Urząd Grodzki, gdzie Sąd od Nas Hospodara zasadzony, i tam zapis sprawiony przed Wojewodą, Starostą, gdzie Sądy Grodzkie są, pokazać, wyznać, i dać do Kfiąg Zamkowych słowo od słowa wpisać, i wypis wziąć z pieczęcią, i z podpisem ręki jego własney, który zapis i wypis taki będzie trwać do Rokow dwoyga Ziemskich sądownie odprawujących się, a nie daley, na których z tych Rokow Ziemskich on zapis ma być przeniesion do Kfiąg Ziemskich, i w Kfięgi wpisan, i wypis z Kfiąg pod pieczęćmi ich urzędowemi wziąć. A gdzieby takowy zapis do Urzędu Ziemskiego na te Roki przeniesion nie był, tedy takowy Zapis żadney mocy mieć, a za nim tey rzeczy, co komu zapisano, odzierżeć nie ma. § A w niebytności Wojewod, Starost sądowych na takich Urzędach, i mieyscach, takie zapisy, za listy wy- 2
znanymi, przecię oczywisto osoby będąc same, kto co zapisuje, wy-

znawszy, takie zapisy samiż okazawszy Urzędowi temu, maią bydź przed Urzędem ich Grodzkim zupełnym, Podstarościm, Sędzią, i Pisarzem, opowiadane, i zeznane, i wypisy dawane pod pieczęciami i z podpisami ręki ich, a przynaymniey dwuch, jeśliby trzeciey pisać nie umiał. A jeśliby który zapis na wieczność komu dany nie według tego Statutu był sprawiony, taki zapis ma być nikczemny; i rzeczy w nim opisaney nikt odzierżeć nie może; tylkoby dawności Ziemskiey ku zburzeniu tego zapisu żałobnik nie omieszkał.

(a) Przedażą, abo powzdanie Dóbr Ziemskich nie w Grodzie, ale w Ziemstwie przyznawaią, a ktoby w Grodzie przyznał, a do roku i sześciu niedziel do Ziemstwa przenosu nie uczynił, takowe przyznanie nie iest ważne. *Zyg: w Kr k:* 1505 *H. L* 207 *fol* 216

Urząd nie ma ni dokogo iezdzić dla przyymowania zapisów. Rekognicye maią być *circa Acta*, gdy oczywisto stanie, zdrowym będąc na umyśle *Const* 1550 *fol:* 7 § Zabiegaiąc.

(b) Zapisy w Księgach odległych zeznane *ad proprium fo um* maią być podawane, a od podania ma się *potioritas* rozumieć. *Const* 1588 *f l:* 468 *Tit.* O różności

Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić komu służą, choć po wyściu roku ieśli Roki Ziemskie nie były. *Const:* 1576, *Tit: fol:* 298. O Pisarzu *Const:* 1581. *fol:* 377 *Tit.* Przeniesienie.

ARTYKUŁ III. 3.

Warunek na przeniesienie z Grodu do Ziemstwa.

1 GDyby kto kupie, darowizny, i inszych zapisow swych według tego Statutu z Ksiąg Zamkowych do Ksiąg Ziemskich, według Artykułu wtórego wyżey w tym Rozdziale opisanego, na Rokach Ziemskich przenieść nie mógł za (a) woyną, abo powietrzem morowym, tedy to warujemy, że takowe nie przeniesienia kupiéy i inszych zapisow z Grodu do Ziemstwa, za służbą Ziemską woienną, i powietrzem morowym, nic prawu tego, kto kupił, abo iakim inszym prawem dzierżał, szkodzić nie ma, (b) Wszakże po ziachaniu z służby Naszey Ziemskiey wojenney, abo po uskromieniu powietrza, na pierwszych Rokach Ziemskich sądownie odprawuiących się, ma być takowy zapis, i wypis z Urzędu Grodzkiego przeniesion; i do Ksiąg zapisan.

(a) W Koronie, każda strona, tak powodowa, jako i pozwana po śmierci Króla J. M. ma mieć frysztu od dnia Koronacyi aż do roku na popieranie swey zaczętey sprawy, a w tym mu dawność iść niema, 1576 *Præscriptio seu Fatalia sub Interregno, fol.* 280. 1588. *De Præscriptione, & fatalibus Interregni. fol:* 481.

(b) Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić, komu służą, choć po wyściu roku, ieśli Roki Ziemskie nie były. *Const.* 1576. *fol:* 298. *Tit:* O Pisarzu.

ARTYKUŁ IV. 4.

Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zapisować, czego w ręku nie ma.

1 TEż (a) jeśliby kto chciał komu zapisać iaki spadek, którYby R. 5.
miał nań przyiść po bliskości jakimkolwiek prawem, a tenby Ar. 2.
ieszcze był żyw, po którymby się to jemu miało dostać, tedy R. 7. Ar. 2.
takowego spadku nikt nie może nikomu zapisować, ani przedać, i summy niiakiey na tym wnosić, ażby po zmarłey ręce prawo się iemu otworzyło. A ieśliby kto komu takowy spadek za żywota swego, po kim się tego spodziewa, zapisał, abo przedał, abo też na tym

którą summę pieniędzy wniosł, takowy zapis przed prawem nie ma być dzierżan. A wszakże jeśliby takowy spadek na kogo po zmarłey ręce prawem przyrodzonym przypadł, a onby, komu się do takowego spadku prawo przyrodzone otworzyło, a to imienie chociażby było wolne, abo w summie od Przodkow iego zawiedzione, a przez niedostatek, abo nie dowcip swòy sam tego dochodzić nie mogąc, abo też z dobrey woli swey na kogo inszego prawo swe wlał, i to komu urzędownie zapisał abo zlecił, to mu wolno będzie uczynić. A ten, komu to zapisano, mocen będzie tego, jakoby ten sam iściec, na kogo to spadło, prawem onego na dzierżącym dochodzić. A
R. 7. Ar: 1. dosżedszy według prawa swego tego używać ma. § Tak też i takie 2
R. 8 Ar: 2. imienie, któreby sam zastawił, abo dożywociem komu puścił, wolno iemu, mimo tego kto w zastawie, abo dożywotnym prawem dzierżeć będzie, inszemu komu wiecznością puścić, i prawo swe wiecznie na kogo chcąc wnieść. i wlać.

(a) Expectatywy w Dobrach Królewskich zniesione są, i dawane być nie maią, podług Konstytucyi, 1550. *fol* 4. § A iż wiele.
Toż się rozumieć ma i o Zapisach przyszłey sukcessyi.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby komu zapisał imienie, abo ziemię po swym żywocie, a ten, komuby zapisano, tego śmierci nie doczekał i pierwey umarł.

TEż (a) ustawujemy, ieśliby komu kto zapisał urzędownie imie- 1
nie, abo ludzie po swym żywocie. A ten, którému ta rzecz będzie zapisana, tego śmierci nie doczekawszy, któryby to iemu zapisał, sam naprzód umarł, tedy ten może tę rzecz inszemu zapisać, komu wola iego będzie. (b) Niżli ieśliby ten żyw był, a on mu zapisawszy, i potym inszemu drugim zapisem toż zapisał, tedy ten pierwszy zapis ma przy mocy zostać: a poślednì ma wniwecz
obrócony być. § Tak też ktoby komu imienie, abo ludzie, abo zie- 2
mię przedał, a potym tenże i toż komu inszemu przedał, tedy ten, kto pierwey kupił ma to odzierżeć, a ten, który poślednìey kupił, ma pieniędzy swych na iśćcu patrzyć.

(a) Kto będzie miał pierwszy Zapis, i Prawo na iakie dobra, tego ma być lepszość Prawa, 1588. O ważności zapisów. *fol:* 467
Przywileje datą poślednią wydane, pierwszym szkodzić nie maią, 1613. Przywilcje na Przywileje *fol:* 10 na W. X. L.
(b) Kto ma pierwszy zapis, tego iest *potioritas super bonis oneratis*, chociaż poślednieyszym processem, i choćby kto inszy pierwey proces otrzymał do poślednieyszego zapisu *Const:* 1588. *fol:* 467. O ważności.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby na którą rzecz dał zapis przed Urzędem zeznany, ten ma przy mocy zostać u każdego prawa.

R. 5. Ar: 1. UStawujemy (a) też, ktoby chciał zapis sprawować na którą rzecz 1
R. 7. Ar: 1. ruchomą, tedy ma każdy na siebie dawać list zapisany pod pieczęcią swą, i pod pieczęciami ludzi Narodu Szlacheckiego wiary godnych, przynaymniey trzech, abo dwuch osob z podpisem ręki swoiey, jeśli kto pisać umie, a pieczęci do listow nie na zaoczną

prozbę, ani za piſaniem liſtownym przykładane bydź maią, ale za oczywiſtą uſtną prozbą. § (b) Wſzakże zapisy takowe każde, to
2 jeſt: mianowicie kiedyby kto komu imienie, ludzie, abo grunty zaſtawą puścił, abo pożyczywſzy ſummy, na rok onę ſummę, na imieniu, ludziach, gruntach zapiſał, pozwoliwſzy za nieoddaniem na tak ſummy, w imienie, ludzie, abo grunty, dobrowolnego wwiązania, takową zaſtawę i zapiſy każdy na ſiebie daiąc, ma ſtanąwſzy oczywiſto przed Nami Hospodarem, abo (c) przed Urzędem Ziemſkim, abo Grodzkim ſądowym gdzie nayblizſzym zeznać, i to do Kſiąg wpiſać dać. A ten, kto zakupuje, też ma liſt ſwóy przeciwny temu, u kogo zakupuje, dać, pod pieczęcią swą, i z podpiſem ręki swey, i też pod trzema, abo dwiema pieczęciami, ludzi poſtronnych, zeznawaiąc to, u kogo co w czym zakupił, a kto piſać nie umie, tedy ten liſt swóy na Urzędzie zeznać ma. A potym gdy kto zaſię zaſtawę swą od kogo wykupować będzie, ma i powinien będzie ten, kto pieniądze swe bierze, tego kwitować, a on liſt iego zapiſany wrócić, i także na tym Urzędzie to do Kſiąg wpiſać, iż mu
3 dosyć na ten opis uczyniono. § A jeśliby kto biorąc pieniądze swe, tego liſtem ſwym kwitować, i tego do Kſiąg, także jako iemu to było wprzód uczyniono, dosyć uczynienia iego zeznać niechciał, tedy za przypozwaniem na rok zawity powinien będzie liſt iego zapiſany wrócić, a z tego kwitować, i na Urzędzie zeznać, a nadto ieſzcze ſtronie swojey powodowey, powinien będzie za dowodem iego ſzkody, i nakłady, coby pozywaiąc o to nałożył, zapłacić. A ten też kto swą właſność wykupi, on przeciwny liſt iemu wrócić. A będzieli do Kſiąg zapiſany, i w Kſięgach to ſkaſować ma takim ſpoſobem, to ieſt: kiedy ten, ktory zakupił, zezna przed Urzędem, iż ſię iemu we wſzyſtkim tym według zapisu dosyć ſtało. A Piſarz w Kſięgach według tey sprawy na ſtronie ręką swą własną to zeznanie, i umorzenie tego zapiſu gdy napiſze, tedy iuż ten zapis chociaż i w Kſięgach zoſtanie, żadney mocy mieć nie będzie.

(a) W Koronie, kto komu pieniędzy pożyczy, a zapiſu nie maiąc dłużnika do prawa pozwie, tedy dłużnik przyſiągſzy, że nie winien, zoſtaie wolny od płacenia długu *Zwyczay Ziemi Krak: H. P. 525.*

(b) W Koronie Zamiana, dar, abo iakimkolwiek ſpoſobem maiętności oddalenie, także przedanie, abo powzdanie przed Urzędem w Powiecie swym właſnym ma być przyznane. Wolno też kontrakty ſwe wieczne około imion ſwych przed Urzędem, i Kancellaryą Króla J. K. przyznawać, a jeśliby był uczynion na Urzędzie nie należnym; takowe przyznanie nie ieſt ważne i *Excepta* Wojewodz: Mazow: 1577. O przedaniu wieczności, *fol:* 305.

Kontrakty ſłowne o Dobra dziedziczne nie są ważne, i zadatki, abo zakłady nie maią mieyſca, owſzem giną. *Conſt:* 1476. *fol:* 311. *Tit:* O Kontrakcie ſłownym.

(c) Nie doſyć, że przed Urzędem Grodzkim, ale Sądowym gdy sądzą; bo określono czas ſądow w Rozdz: 4. Art: *33.* Y onerowany ieſt Sędzia w tym jako *publica perſona*, aby na ſądzie nie bez sądu zapiſy przyimował, według Roz: 4. Art: 7.

Zapisow, ani żadnego zeznania nie ma Urząd żaden przyymować, tylko *circa Acta Conſt:* 1550. *fol:* 3 § Iż też.

Zapiſow wſzelakich w Kapturach w W. X. L. od zaczęcia tychże sądow, aż do ſkończenia, walor taki, jakoby *in quovis ſubſellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfederacyach Generalnych Warſzaw: *ſub interregnis. An.* 1668. & 1674.

ARTYKUŁ VII. 7.

O zapiſach, które maią być u prawa przyymowane krom zeznania

Urzędowego, i o pożytkach kupieckich.

USTawujemy, (a) iż takowe liſty zapiſane pod pieczęcią, i z podpiſem ręki, i pod pieczęćmi ludzi wiary godnych, jako ſię wyżey pomieniło, a kto piſać nie umie, tedy pod pieczęcią iego, i pod pieczęciami namniey trzech Szlachcicow na ſummy pieniędzy, abo jaką rzecz ruchomą pożyczoną na rok pewny, krom pozwolenia za nim wwiązania w imiona, abo ludzie, i bez zeznania urzędowego dane, u prawa za mocne przyimowane bydź maią. Wſzakże jeśliby był ten, kto ſię zapiſze, pozwan o niewypełnienie zapiſu, a chciał co przeciw zapiſowi swemu mòwić, abo go nieprzyznawać, tedy ten nie przez Prokuratora, u prawa uſprawiedliwić ſię ma, ale sam powinien będzie przed sądem ſtać, i o to uſprawiedliwić ſię: Y gdzieby ſtrona żałobliwa ſłuſznie nań dowiodła, i to pokazała, iż to ieſt iego zapis właſny, i od niego dany, tedy sąd wſzyſtko według tego zapisu, i obowiązkow iego na nim ſkazać, i odprawę działać ma. A za to, iż ſię zapiſu ſwego właſnego zaprzał, winien będzie ten, miaſto winy na tymże Urzędzie w Zamku, abo Dworze Naſzym Sądowym zaraz po wyroku ſieść, i ſześć niedziel wyſiedzieć. § A ieśliby ſię to trafiło, iżby przeciwko zapisowi swemu mówił, zwłaſzcza przyznawſzy ſię ku pieczęci, albo podpiſu ręki, mianuiąc, iżby membran iemu nie na tę, ale na inſzą rzecz dał, a w prawieby był liſt napiſany, a nie membrany pokazał, tedy to jemu ku pomocy iść nie ma, i tym onego Zapiſu burzyć nie może. § (b) Też kupcy, Mieſzczanie, i Zydowie na Szlachcie rejeſtrami długow żadnych dochodzić nie maią, i nie będą mogli. Krom za zapiſami pewnemi, jako o tym nauka wyżey pomieniona.

(a) W Koronie przyznanie pożyczanych pieniędzy przed Urzędem ma być uczynione, a gdyby kto komu pieniędzy bez Urzędowego przyznania pożyczył, a byłby o to Dłużnik do prawa pozwany, przyſięgę uczyniwſzy w tym, jako nie ieſt dłużnym, zoſtaje wolnym. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P. 308*

(b) W Koronie, Kupiec każdy we trzech leciech o dług sobie od Szlachcica winny przy Rejeſtrach za przyſięgą swoją, i dwuch Swiadków, zapłatę otrzymywa, a po trzech leciech już ſię upominać nie może dla dawności, którą dług traci. *Zyg: w Krak: 1540 H. P. 309.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Zapiſach ludzi proſtych, wolnych, pochożych, i na arędę danych.

R. 9. Ar: 27. R. 8. Ar. 8. USTawujemy, iż ieśliby który człowiek wolny, pochoży, poddał ſię któremu Panu, a tenby Pan maiętnością ſwą zapomożenie jakie iemu uczynił: A onby człowiek na tę maiętność od Pana wziętą liſt, zapis ſwòy dobrowolny z obowiązkami w nim opiſanemi, pod pieczęciami trzech Szlachcicow wiary godnych dał, takowy zapis u prawa za mocny, i ſłuſzny przyymowan być ma. Wſzakże ludzie oyczyſtę odchodząc od Panow ſwoich, a inſzym Panom poddawſzy ſię, chociayby ſię takowemi zapiſy wyżey mianowanemi obowiązali, tedy takowe zapiſy u prawa przyymowane bydź nie maią, i za niemi ten, komu ſię opiſzą, odzierżeć niczego nie może. Potemuż i na arendy myt, karczem, młynow, robot leśnych, i inſzych pożytkow zapiſy dane, jako ſię wzwyż tego Artykułu opiſało, u prawa za ſłuſzne przyimowane bydź maią.

ARTYKUŁ IX. 9.

Ktoby pod kim ſzukał Bliſkości, a tenby dzierżał imienie za zapiſem ſłuſznym.

1 Kiedyby kto pod kim ſzukał imienia Bliſkości swey, i pozwałby go do prawa, ten, pod kim ſzuka, dzierżałby to imienie, za zapiſem ſłuſznym, a powiedział, iż nie iednemu mnie to imienie należy, ale inſzym uczeſtnikom moim tymże zapiſem to imienie zapiſano, i pokazałby to u prawa rzeczą samą na onymże zapiſie, tedy ten, który imienia ſzuka, ma i tych wſzyſtkich uczeſtnikow przypozwać, którym zapis ſłuży.

ARTYKUŁ X. 10.

O imienie dłużne, i o dawność Ziemſką.

1 TEż (a) uſtawujemy, jeśliby kto kupił jakie dziedzictwo, i dzierżałby spokoynie zapłaciwſzy. A na tymby imieniu kto inſzy dług miał pierwey urzędownie zapiſany, póki ieſzcze było nie przedano, a milczałby po przedaży o ten dług trzy lata, i prawem tego nie dochodził, takowy chociażby i upominalne liſty miał, nie ma na tym imieniu tego długu patrzyć, ale na iśćcu ſwych pieniędzy ſzukać. R. 4. A 19. R. 7. Ar. 11.

2 § A ieśliby ten iściec nie miał czym płacić, tedy w tym długu ma go sąd ſamego wydać. Wſzakże ieśliby o ten dług także urzędownie zapiſany do prawa pozwał tego, który to imienie dzierży, dawności takowey nie omieſzkawſzy, temu według zapiſu iego pierwſzego ten dług na tymże imieniu ma bydź przysądzon. A ten, który w dzierżeniu będzie tego dziedzictwa, on dług ma zapłacić temu, który pierwſzy zapis ma, a ſam ma tych pieniędzy, i każdego inſzego nakładu doiſkiwać ſię na iśćcu. A jeśliby ten iściec nie zapłaciwſzy umarł, tedy na maiętności iego leżącey i ruchomey, ieśli którą zoſtawi, tego ſzukać ma.

3 § Także też i o przezyſkach z Urzędu ſkazanych na tym imieniu ma ſię rozumieć, jako o długach, ieśliby kto dawność takową od ſkazania urzędowego omieſzkał.

(a) Kto będzie miał dług pierwſzy na jakich Dobrach, tego ma bydź lepſzość prawa, tylko ieśliby kto pierwey prawo przewiodł za pośledniey ſzym obligiem, a byłby w poſſeſſyi przez trzy lata, iuż lepſze prawo zoſtaie, 1588. O Ważności zapiſow, fol: 467.

ARTYKUŁ XI. 11.

O długi dwuch, abo kilku na iednym imieniu.

1 Kiedyby kto imienie zakupione w którey ſummie dzierżał, a drugiby ſię z długiem ſwym ku temuż imieniu przypowiedział, mieniąc, iż też iemu na tymże imieniu ſumma ieſt opiſana, abo z prawa była ſkazana. A onby od roku w zapiſie opiſanego, abo ſkazania Urzędowego dawności Ziemſkiey dzieſiąciu lat niezamilczał, a toby imienie obudwuch ſum ſtało, tedy ten, który ma większą ſummę, tak dzierżący iako i zyſkujący, będzie powinien drugiemu mnieyſzą ſummę zapłacić. A jeśliby płacić niechciał, tedy ten, kto mnieyſzą ſummę ma, temu większą ſummę powinien R. 4. Ar. 16. R. 11. Ar. 10

zapłacić abo obadwa to imienie inszemu w oboiey summie zastawić, i te pieniądze miedzy siebie według zapisow rozdzielić. § A ieśliby kilka dłużnikow z rożnymi długi do iednego imienia zbiegli się, a imieniaby iuż za te długi nie stało, tedy kto będzie miał pierwszy słuszny i prawny Zapis, i w dzierżeniu tego imienia za tym pierwszym zapisem był: a toby imienie większey summy nie stało, tedy ten za pierwszym zapisem swym przy takowym imieniu zostać ma. A ci z ostatnimi zapisami maią pieniędzy swych na iśccu dochodzić, a gdzieby iściec umarł, tedy na inszey maiętności iego.

ARTYKUŁ XII. 12.

Każda zastawa, i dług pożyczony dawności nie ma.

R. 6. Chcemy (a) też mieć, i ustawuiemy, aby każda zastawa i dług
Ar: 8 pożyczony dawności Ziemskiey nie miały, i wolno będzie wszelakiemu Dziedzicowi odłożywszy summę pieniędzy przed prawem za zastawę, dziedzictwa swego doyść, tak za prawem swoim przyrodzonym, i iakokolwiek nabytym. Tymże sposobem wszelakiemu stanowi długow swych pożyczonych za opisem według tego Statutu sprawionym, na iśccu, i na Potomkach iego dochodzić wolno będzie, chociażby się i przez dawność Ziemską nie upominał.

(a) W Koronie, Kupcy gdyby we trzech leciech długow u Szlachty nie dochodzili, dawnością tracą. *Zyg: w Krak:* 1540 *H. P.* 309.

Maiętności, abo dziedzictwa w pieniądzach zastawnego, ktoby we trzydziestu lat nie wykupił, dziedzictwo dawnością traci, *Kaz: Wiel: w Wiślicy* 1363. *H. P.* 521. *Kaz: Jag: w Krak:* 1421. *Tamże.*

Praescriptio na wieczność nie idzie na Dobrach w posagu, abo przezyskach puszczonych i Wyderkafem zapisanych. *Consti:* 1576. *fol:* 306. *Tit.* O Preskrypcyi,

ARTYKUŁ XIII. 13.

O sposobie dowodu zastawy imienia leżącego, gdyby kto kogo ku braniu pieniędzy pozwał.

R. 3. A. 2. TEż ustawuiemy, ieśliby kto pozwał kogo o imienie, ludzie, abo
33. grunty, mianuiąc, iżby od przodka iego, i od iego samego by-
44. 45. ło zastawiono. A pozwanyby się do zastawy nie znał, tedy ieśli
R. 4. Ar: 19 żałoba będzie o taką zastawę, któraby się stała po wydaniu, i utwierdzeniu tey teraznieyszey poprawy Statutowey, tedy Urząd miedzy stroną w tey rzeczy uznanie, i rozsądek swoy uczynić ma według tego Statutu, iako o tym wyżey dołożono. Lecz iż wiele ludzi zwykło o rzeczy dawne, zastarzałe mieniąc zastawą, ieden drugiego do prawa pociągać, i w tym zatrudnienie stronom, i Urzędowi niepotrzebne zadawać. Przeto i o takich dawnych a przeszłych zastawach tak obiaśniamy, i ustawuiemy: iż gdyby kto kogo o zastawę imienia, ludzi, gruntow, ku braniu pieniędzy pozwał, którąby zastawę mienił bydź uczynioną po wydaniu temu Państwu Wielkiego Xięstwa Litewskiego Statutu, od Przodka Naszego sławney pamięci Króla J. M. Zygmunta pierwszego, a pozwanyby się do tey zastawy nie znał, a ieśliby to mienił, bydź swoię własność oyczystą, macierzystą, abo spadkiem, abo iakim prawem nabytym, a przytym szczycilby się, i brał sobie na pomoc dawność Ziemską, tedy pierwey ten, kto w ta-

kiey rzeczy żaluje, ma to jawnie, i znacznie pismem słusznym według prawa pokazać, (a) jeśli to, o co żałuje, kiedy w Domu i u Przodkow iego było, tedy za tym i ku dalszemu dowodowi prawnemu, iż to z domu jego, abo od niego samego zastawą wyszło, przypuszczon będzie według prawa, i artykułow o prawach Ziemnych opisanych, zwłaszcza, gdzieby strona pozwana obron prawnych na pismie nie pokazała A to się ma rozumieć o imienie, ludzie i grun-
2 ty zastawne po wydaniu pierwszego starego Statutu. § Jeśliby żałobna strona naprzód tego, że to imienie, ludzie, grunty, o co pozywa, było kiedy w domu jego, na pismie znacznie według Statutow pierwszych nie pokazała, ale za żałobą zgoła do przysięgi się brała, tedy bez tego. i do dowodu na zastawę nie ma bydź przypuszczona, ale ten pozwany, a dzierżący iego imienia, ludzi, gruntow przy swym dawnym dzierżeniu i nad dawność Ziemską, ieśliby jakiego prawa na pismie nie pokazał (b) ma sam ieden przy dawności, że to iest iego własność, a o zastawie żadney nie wie, przysiądz. A gdzieby przy dawności Ziemskiey strona pozwana jakikolwiek dowod listowny pokazała, tedy i bez przysięgi od obżałowania przy dzierżeniu swym dawnym wolną będzie. § Wszakże i to warujemy,
3 jeśliby kto w takiey rzeczy miał do kogo prawo, tedy aczkolwiek iuż porządkiem tego Statutu nowego wszystkie rzeczy odprawowane będą; wszakże rzeczy zastarzałe przecię starym Statutem, za którego co się stało, sądzone, i skazywane bydź maią. A dla tego, aby się nikt niewiadomością nie wymawiał, każdy takowy ktoby do kogo miał jaką potrzebę od wydania, i używania tego Statutu, będzie powinien prawem swym tego dochodzić. A gdzieby do dziesiąciu lat od wydania tego Statutu o taką zastawę dawną milczał, i prawem z nim nie postępował; ten o taką zastawę wiecznie milczeć ma. Wyiąwszy to tylko dzieci lat niedorosłe, z których doszedłszy lat swych Brat starszy, abo Opiekun, także do dziesiąciu lat o takową zastawę powinien będzie prawem czynić, jako wyżey opisano. A ktoryby doszedłszy lat swych, do dziesiąciu lat w milcze-
4 niu był, takowy także wiecznie o to milczeć ma. § Potemuż ktoby od uchwały Statutu starego od Króla J. M. Zygmunta pierwszego, w roku tysiąc pięćset dwudziestym dziewiątym wydanego, w takowey rzeczy aż do wydania tego teraźnieyszego Statutu w milczeniu był, upominania nie czynił, i do prawa nie pociągnął, takowy za taką daleką dawnością także o taką rzecz do prawa pociągać, i tego się upominać nie ma wiecznemi czasy.

(a) Przy dokumentach na grunt dziedziczny pokazanych dowod przysięga, Roz: 4 Art: 29, i Roz: 9. Art: 12. i 14.

(b) Gdyby strony powodowey, abo pozwaney prawo o rzecz abo imienie przez dawność wątpliwe było, zawsze przy possessyi oney rzeczy, abo imienia, za tym, który dzierży, dek et ma bydź dany, i do dowodu przypuszczony bydź ma, *Zyg: w Krak:* 1540. *H. P.* 522. *Wład: Jag: w Krak:* 1423. *H. P, tamże.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O odkładanie summy za zastawę.

R. 4. Ar. 42. JEśliby (a) kto komu imienie, abo inſzą rzecz ktòrąkolwiek w pie- 1
mądzach zaſtawił na rok w liſtach pomieniony, a potym na onym roku przypadłym chciałby mu pieniądze iego oddać, a zaſtawę ſwoię od niego do ſiebie wziąć: a onby nie chciał pieniędzy ſwych od niego przyiąć, ani tey zaſtawy iemu wrócić i poſtąpić, a byłby o to ku prawu pozwan ku braniu pieniędzy ſwych, a onby u prawa jako na roku zawitym nieſtał, tedy żałobnik pokażeli to, że tę rzecz zaſtawił, ma onę ſummę pieniędzy na Urzędzie położyć. A Urząd Naſz ma mu w to imienie iego zarazem wwiązanie dać, i wſzelaką zaſtawę swą, każdy z Urzędu Naſzego tym odzierżeć obyczajem ma, według opiſu ſwego. (b) A Urząd Naſz potym ma i powinien będzie te pieniądze wſzyſtkie ſpełna temu oddać, ktoby zaſtawę dał, krom wſzelakiego zatrudnienia, nic na ſiebie z oney ſummy nie wy-
trącaiąc. § A gdzieby kto do Sądu będąc pozwan, o zaſtawną 2
rzecz, na roku przypadłym za pozwy ſtanął, tedy za dowodem zaſtawy, wziąwſzy te pieniądze ſwe, onę zaſtawę, imienie leżące żałobnikowi niiaką dawnością ſię nie wymawiaiąc, tegoż czasu poſtąpić, i z tego ſię Urzędownie wyrzec ma. Okrom, wyiąwſzy to, gdzieby kto co komu zaſtawił na rok w liście pomieniony, a na ten rok w liście naznaczony u niego nie wykupił, tedy on tę zaſtawę ma dzierżeć aż do drugiego roku według zapiſu iego na to danego. A wſzakże jeśliby ten, co kto komu zaſtawił, a nie wykupiwſzy tey zaſtawy swoiey umarł, tedy dzieci, abo Bracia, abo bliſcy, komuby to prawem ſłuſznym wykupić przynależało, takowego roku w liście opiſanego nie maią patrzyć, ale ſkoroby o to był pozwan, tedy ten i bez roku ma pieniądze ſwe wziąć, a zaſtawną rzecz zarazem poſtąpić.

(a) Ten, który maiętność ſwoię od Zaſtawnika wykupuie, rokiem zawitym ſądzony bydź ma, a gdzieby wyſzła o toż appellacya do Sądu Trybunał: w każdym terminie sądzony bydź ma, nie czekaiąc terminu własnego Powiatu, *1588.* O wykupienie Dóbr zaſt: *fol:* 461.

(b) Jeśli kto kogo pozywa o Dziedzictwo, abo o Zaſtawę, a pozwany na roku zawitym by nie ſtał, tedy powodowa ſtrona zyſkiwa Dziedzictwo, wróciwſzy pozwanemu pieniądze, *Kaz: w Wiślicy* 1368 *H. P.* 522.

Przy wykupnie człowiekowi oſiadłemu pieniądze areſztowane bydź nie maią, wyiąwſzy żeby miał mnieyſzą maiętność. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 523. *Conſt:* 1576. *fol:* 301. *Tit:* O areſztow: pieniędzy, Chyba żeby *poſſeſſio liti non correſponderet.* Areſzt ma bydź do niedziel 6. proſekwowany *sub nullitate Areſti. Conſt: ibid:*

ARTYKUŁ XV. 15.

O długach, ieśliby kto pożyczywſzy co komu drugiemu, ſam umarł, a on, który pożyczył, żyw zoſtał.

R. 4. ar. 22. y 86. UStawujemy, jeśliby kto pożyczywſzy komu ſummę pieniędzy, 1
abo jakich rzeczy ruchomych, ſam umarł, a ten dłużnik, który winien żyw zoſtał, tedy Potomkom pozoſtałym onego zmarłego według liſtu opisu swego ten dług przodka ich płacić, i wſzyſtkim obowiązkom swym doſyć czynić powinien będzie. A gdzieby opiſowi swemu dosyć czynić niechciał, i w czym z niego wyſtąpił, abo nie wypełnił, tedy we wſzyſtkim według zapiſu swego upadywa.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pofiąganiu fpadkow Rodzicom po dzieciach ich.

1 USTawujemy, jeśliby kto maiąc swoię własną maiętność nabytą, leżącą, i ruchomą, a nikomu jey nie zapisawfzy, i Potomftwa po sobie na dół pochodzącego, także Braci, i Siostr rodzonych nie zoftawiwfzy, umarł. A Ociec abo Matka, oboje, abo jeden z nich żyw zoftał, tedy po zmarłym Synie Ociec, abo Matka onego zmarłego takowe spadki maią pofięgać. Także i po zmarłey Córce bez potomftwa, toż fię rozumieć będzie, ktòraby właſną swoię maiętność abo od Męża zapisaną po sobie zoftawiła, nikomu, nie zapifawfzy.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Przywileiach i inſzych wſzelakich zapiſach, iako ich Zony zoſtawſzy ſię po Mężach używać maią.

1 USTawujemy, (a) jeśliby kto taki Przywiley abo zapis na dar, na przedaż, abo na jakążkolwiek rzecz odzierżał, z dokładem tego jako pofpolicie w liftach pifzą, daruiąc abo przedaiąc samemu, Zenie, Dzieciom, i Potomkom iego, zaczym takowe Zony zoftawfzy fię po mężach, połowicę oney rzeczy w Przywileju, abo w Zapifie opisanym pozyfkuiąc ku fzkodzie dziecinney, abo Blifkich, pofięgać chcą, tedy takowa Zona ieśliby ofobliwym zapisem tego od Męża zapisanego nie miała, chociażby imię jey pomienione było, nie dzierżeć według takowego zapisu nie może, ale to na Potomkow spaść ma. Okrom gdzieby w tym zapifie dołożono było, że iemu, Zenie iego, za spolne ich, abo za iey właſne pieniądze ono imienie przedane, abo obiema spolnie darowane było, tedy to według zapisu zachowano bydź ma.

R. 3. A. 17. R. 8. Ar: 2.

(a) Przywileje i Zapify pofpolite, nie maią bydź na infze rozumienie wykładane, jedno jako napifane są, i tak jako same w sobie brzmią, maią bydź brane. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 66.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Gdyby kto komu dawſzy na ſiebie Zapis, a w tym nieuiściwſzy ſię umarł.

1 USTawujemy, (a) jeśliby fię kto komu liftem swym dobrowolnie opisał, bądź przedaży wieczyftey na imieniu, abo na ruchomą rzecz, także i na zaftawę, pożyczkę i porękę. A tenby zapis był słufzny według tego Statutu sprawiony, a w tymby zapifie iego były obowiązki dobrowolne na zapłatę summy pieniężney iścizny, fowitości, fzkod, nakładow, win, i też oczyfzczanie, i zaftępowanie u Sądu, abo i o porękę jaką, i o inne różne rzeczy, i przypadki i o cokolwiek. A temuby zapisowi swemu ten dosyć nie uczyniwwfzy i wfzyftkich obowiązkow swych dobrowolnych w nim opifanych nie wypełniwfzy, z tego świata iuż po roku i w zapifie iego mianowanym zfzedł, a dzieciby iego po nim zoftały, na którychby po śmierci iego maiętność leżącą, i ruchoma spadła. A ten, ktoby zapis na to sobie dany miał po śmierci onego, żonę, dzieci, abo bli-

R. 7. A. 15.

ſkich iego, ktoby po śmierci maiętności jego miał według zapiſu tego, jako o samę rzecz w tym liście opisaną, także o wſzelakie obowiązki dobrowolnie w nim opisane o niewypełnienie tego wſzyſtkiego, do którego Urzędu pozwał. Tedy ieśliby ten, kto na którąkolwiek rzecz dał zapis, ieſzcze za żywota swego był pozwan o nieuczynienie dosyć temu zapisowi, i z prawaby to na nim iuż ſkazano. A onby w tym czaſie zmarł tego wſzyſtkiego nie zapłaciwſzy, tedy Urząd Naſz, który to przysądził, ma i po śmierci jego według Sądu swego, i dobrowolnego obowiązku jego, ſtronie powodowey odprawę na imieniu uczynić, a gdzieby imienia nie było, tedy na maiętności iego ruchomey udziałać ma, przykimbykolwiek na on czas zoſtała. A wſzakże jeśliby ta osoba zmarła, o nieuczynienie dosyć zapisu swego, chociayby była do którego Urzędu pozwana, a nie ſtanąwſzy u prawa przed rokiem za pozwy przypadłemi zmarła. Tedy ci, na kogo po nim maiętność iego leżąca, abo ruchoma prawem przyrodzonym spadła, powinni będą, ieśli o ſummę pieniędzy pożyczoną pozwią, iściznę, i z sowitością zapłacić.

§ (b) A jeśli o oczyſzczenie pozwani będą, tedy także Potomki jego według zapisu Przodka swego z maiętności iego na nich spadłey, oczyszczać maią: A ſzkod, nakładow, zaręk, win, i inſzych obowiązkow w tym liście opisanych nic płacić za to iuż nie będą powinni, gdyż ni za kogo cierpieć nie ma, także i na drugiego ciężaru swego wkładać nie może, iedno sam ten, kto ſię komu w czym opiſze, powinien za to dosyć uczynić. A gdzieby o to nie będąc ieſzcze do prawa pozwany, abo przed rokiem w liście iego opisanym zmarł, tedy więcey nie maią płacić iedno iściznę iemu pożyczoną, a sowitości, win, ani nakładow nic nie maią płacić, okrom jeśliby Zona, abo dzieci doroſłe tego zmarłego były zarówno w tym liście opisani. Tedy nie wymawiaiąc ſię śmiercią onego, powinne będą pozoſtałe osoby takiemu zapisowi swemu dosyć czynić, i wſzyſtkie dobrowolne obowiązki ſwe wypełnić. 2

§ Wſzakże jeśliby Mąż od Zony zmarł, abo Ociec od dzieci, a zapisem swym ieſzcze za żywota swego zoſtałby komu co winien, chociayby iuż i przezyſki prawne na nim były ſkazane, a imieniaby swego właściwego, także i żadney maiętności ruchomey po sobie im nie zoſtawił, a Zonaby jego miała swe własne imienie oyczyſte, macierzyſte, kupne, spadkowe, wianowne, i wſzelakim prawem swym nabyte: Także i dzieci miałyby swe własne imienie wysłużone, kupione, macierzyſte, i wszelakim sposobem nabyte, a nie oyczyſte, tedy tym sposobem za winę, i za opisem Oyca, abo Matki swey, jako dzieci i bliscy, także i Zona tego zmarłego, za to na maiętności swey własney ſzkodować nie maią, i za to nic płacić powinni nie będą. Jedno ieśliby Ociec, abo Matka odumarli prawa na jaki spadek, któryby im po jakim bliſkim przynależał, tedy dzieci doszedłszy tego spadku prawem po nim spadłym, powinni z niego długi oycowſkie, abo matczyne płacić, bo kto poſięga Dobra, powinien noſić i brzemiona. 3

§ A jeśliby Dzieci, abo i Potomkowie tego spadku dochodzić nie chcieli, tedy ten, komuby to było winno od Oyca, abo Matki ich, 4

pozwać do Urzędu tego, do którego iemu prawo iego ukazuie, na rok zawity. A Urząd ma ſkazać iuż temu ſamému żałobnikowi tego ſpadku dochodzić, kto tego gdy doydzie, ma w tym długu swym dzierżeć do oddania summy pieniędzy iemu winney, i tych nakładow, coby dochodząc tego ſpadku utracił za uznaniem urzędowym.

(a) Długi Oycowſkie przez Brata ſtarſzego, z Dóbr oyczyſtych płacone bydź maią. *Kaz: Jag: w Piotr:* 1444 *H. P.* 526.

Na długi Oycowſkie gdyby zakłady, i przezyſki ieſzcze nie zaſzły, a pieniędzmi gotowemi płacone bydź nie mogły; także gdzieby też iuż przezyſki zaſzły, Opiekun Dzieci niedoroſłych Dobra w summach głównych Kredytorom puścić ma, 1588 *De minorennibus complicibus fol* 466.

Okrom zaręki wszyſtkie obowiązki Przodka swego Potomkowie za zapiſem wykonywać powinni, tak o oczyſzczenie, jako i inſze rzeczy. Roz. 6. art 8 i Roz: 7 art: 18 i art: 25

(b) Gdy kto Dobra dziedziczne przeda, abo zaſtawi, a zapiſawſzy ſię oczyſzczać, a tym czaſem umrze, Potomſtwo zmarłego, z Dóbr oyczyſtych winno będzie bronić tego, który ſiedzi w Dobrach iego, choćby lat nie mieli. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P.* 288

Sukceſſor zarąk płacić nie powinien, ale obowiąſki wſzyſtkje ponoſi. Rozdz: 4 Ar: 22.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Rok Prawu o zaſtawę ma bydź położon zawity.

CHcemy (a) mieć, i uſtawujemy, iż każdy rok za pozwy złożony, *R.* 4.
1 o każdą rzecz zaſtawną ma bydź zawity, pod ſtraceniem pra- *A.* 24.
wa, a od którego czaſu będzie pozwany Zaſtawnik o to, że *R.* 6. *Ar:* 8.
na roku w zapiſie pomienionym pieniędzy brać nie chciał, tedy ten, *R.* 7. *Ar:* 6.
który zaſtawę dzierży, od tego czaſu nie ma więcey imion płować,
i żadnych dochodow, i pożytkow brać, A cobykolwiek po położeniu pozwow z onego imienia wziął, o to Dziedzic wſzedſzy w dzierżenie imienia, ma tego Zaſtawnika pozwać na rok zawity do prawa, i tey ſzkody ſwey dochodzić, a Urząd powinien będzie one ſzkody za dowodem ſłuſznym na własney maiętności iego wſkazać, i odprawę poſtępkiem prawnym uczynić. A gdyby ten zaſtawnik nie był oſiadłym w tym Powiecie, w którym ono imienie w zaſtawie dzierżał, tedy przy odkładaniu pieniędzy ſtroną powodowa wolna będzie onemu ſummę na Urzędzie położoną areſztować, a Urząd nie będzie wolen tey summy oddawać, aż ſię o zepſowanie takowego imienia powodowey ſtronie uſprawiedliwi, i z wynalaſku urzędowego sądownego dosyć uczyni.

(a) Kto od Zaſtawnika maiętność swoię wykupuie, ma do tego rok zawity Dobra Dzierżący, a gdzieby ta sprawa przez appellacyą do Trybunału była wytoczona, w każdym terminie iako nayprędzey ma bydź sądzona, nie czekaiąc własnego terminu onego Woiewodztwa; 1588. O wykupienie Dóbr zaſtaw: *fol:* 461.

ARTYKUŁ XX. 20.

Jeśliby kto imienie, abo jaką rzecz ruchomą zaſtawną drugiemu w więkſzey summie zaſtawił.

1 UStawujemy, (a) ieśliby kto maiąc od kogo imienie w zaſtawie, abo którą rzecz ruchomą, w więkſzey summie tę zaſtawę komu inſzemu zaſtawił: a dzierżący tey rzeczy byłby o to przypozwan ku braniu summy pieniędzy, którąby on abo jego Potomek na tę rzecz wziął, i przed prawem tę summę położył; i tego ſłuſznie

zapiſem dowiodł, iż nie w więkſzey summie, tylko w tey ktòrą na
prawie położył, tę rzecz zaſtawił, takowy pieniądze oddawſzy rzecz
swoię ma wziąć. A ten, ktòry na cudzą rzecz więkſzą summę da,
na iśćcu sobie tego niech patrzy, co by nad zwyż pierwſzey summy
dał. § A gdzieby ſię trafiło o zaſtawę rzeczy ruchomey, na ktòrąby 2
zapisow żadnych nie było, a ſporby miedzy obiema ſtronami, po te-
mu jako wyżey opiſano o summie pieniędzy, ſtał, tedy dzierżący
tey zaſtawy bliższy będzie przyſięgą tego dowieść, że taką summę
jaką mianować będzie, na tę zaſtawę dał, za ktòrym dowodem pie-
niądze swe odzierżawſzy, zaſtawę wròcić ma.

(a) W Koronie, gdzieby kto więkſzą ſummę na Dobra dał, tedy na zaſtawie ma przeſtać, a nie ma tey ſzkody nikomu, tylko sobie przypiſać, a jeśliby to sobie obwarował przy zaſtawie, Sędzia ma ſkazać, aby ten, który pieniędzy pożyczył, summę wypełnił, a jeśliby też więkſza summa była, niż pożyczył, oſtatek winien oddać. *Kaz: Wielki w Wiślicy, 1368. H. P. 523.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O imienie zaſtawne na rok pod ſtraceniem.

JEśliby kto komu zaſtawił na rok pod ſtraceniem imienie na upad, 1
tedy jeśliby rok przyſzedł, a ten, kto zaſtawił imienie, na ten
rok nie mògł wykupić, tedy ten, kto zakupił, po onym roku przy
tym imieniu według prawa swego zoſtać ma wiecznie. Wszakże
ieśliby ten iściec, ktòry imie zaſtawił, przed rokiem na wyku-
pienie onego imienia zapiſanego umarł, tedy potym chociażby on
rok zapiſany minął, wolno będzie Potomkom, abo bliſkim iego, od-
łożywſzy summę pieniędzy, tę zaſtawę wziąć.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O odjęcie imienia zaſtawnego.

R. 4. TEż (a) uſtawujemy, jeśliby kto komu imienie zaſtawił, abo 1
Ar. 27. grunty w jakieykolwiek summie pieniędzy na pewny rok w li-
R. 9. ście opisany, a potym na roku przypadłym nie zapłaciwſzy,
Ar. 2. i nie oddawſzy iemu tey summy, toby imienie, ludzie, grunty, i co-
bykolwiek zaſtawił, u niego, upornie, i swawolnie odiął, a toby na
niego ſłuſznie ſtrona dowiodła, tedy ma temu gwałt zapłacić dwa-
R. 4. naście rubli groſzy, i wszyſtkie zaręki w liście swym opiſane, a wie-
A. 100. leby ludzi zaſtawnych iemu za odięciem iego nie robiło, tedy za
każdy tydzień nie zaſłużony ma zapłacić od każdey ſłużby zupełney
po ſześciu groſzy Litewſkich, a ktòraby ſłużba piesza na tydzień na
robotę nie chodziła, tedy po trzy groſze płacić ma. A inſze wſze-
lakie Dobra, i pożytki onego imienia odięte według ſłuſznego, a
prawnego dowodu i ważności pożytkow, ma Urząd Nasz tę ſzkodę
sowito ſkazać, i przeciw takiego ma ſtronę żałobliwą zachować, ia-
ko o tym w Rozdziale czwartym artykule dziewięćdzieſiątym wtò-
rym, o wybiciu z spokoynego dzierżenia, nauka opisana ieſt. § A 2
ieśliby kto komu co zaſtawił, imienie, ludzie, abo grunty, a z ſtro-
ny kto trzeci za jakimkolwiek prawem, abo i z uporu tey zaſtawy
co odiął, tedy ten, komu będzie to odięto, zechceli pozwać tego,
kto mu zaſtawił, ten ma iemu oczyszczać według zapisu swego, a
nie oczyścili, tedy tak wiele ludźmi możnemi, i ziemiami ma iemu

to nagrodzić, a zechceli opuściwszy tego, ktòry mu zaſtawił, z tym, kto u niego odiął u prawa mòwić, tedy to mu wolno uczynić, i na onym tey zaſtawy swey dochodzić: a Urząd Naſz i przeciw temu zachować ſię tak ma, jako w tym Artykule wyżey nauka opiſana ieſt.

(a) W Koronie, gdyby kto kogo z imienia swawolnie wygnał, abo wypędził, zaraz w tymże mieſiącu ma uczynić proteſtacyą u Starosty, i tego ſwawolnego pozwać, a Urząd ma do Dòbr ziachać, i wiadomość od okoliczney Szlachty pod sumnieniem, a od poddanych pod Przyſięgą wziąć ma, ktoby na on czas prawdziwie dzierżącym był. *Zyg: w Krak:* 1548. *H. P.* 222. 1588. O gwaltownym wybiciu. *fol:* 461.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby kogo pozwał o imienie; a pozwanyby u prawa zawodcę ſtawił.

1 USTawujemy, (a) iż ieśliby kto kogo pozwał o imienie, mieniąc do niego mieć prawo przyrodzone, abo nabyte, a ten, ktòry pozwie, ſtawilby ku prawu zawodcę, ktòry mu to imienie przedał, abo jakimkolwiek prawem zawiodł. A gdyby go ten zawodca zaſtąpił, a pozwany poſtawiwſzy zawodcę chciałby z prawa precz iść, tedy w takowey rzeczy, jako ten zawodca tak i pozwany o to imienie z prawa odchodzić nie maią do tąd, aż ſię ten zawodca iego z ſtroną żałobną rosprawi. A gdzieby ſię to pokazało z prawa, że ten zawodca nieſluſznie cudze imienie puścił, tedy to imienie temu, kto ſzuka za prawem jego ſluſznie pokazanym, przysądzone bydź ma. A on ſwych pieniędzy i ſzkod szukać na zawodcy będzie, ieśli oſiadły zawodca w tym powiecie, abo w inſzych Powiatach tego Państwa Wielkiego Xieſtwa Litewſkiego będzie, tedy takiego pozwać z oſiadłości iego o ſummę, i o ſzkody swe wolen będzie. A jeśliby był nie oſiadły, tedy tamże zarażem ten sąd nie spuſzczając go z Urzędu sprawiedliwość z niego czynić będzie powinien, tym sposobem, jako o nieoſiadłych w inſzym Artykule ieſt opiſano. R. 4 Ar 55 R. 14. Ar: 3.

(a) Zaſtępca w Dobrach dziedzicznych ieśliby ſtanąwſzy u prawa zaſtępować nie chciał, tedy Dzierżawca Dòbr, za przekonanego bydź ma. *Kaz: Wielki* 1368 *H. P.* 483. *Conſt: fol:* 18. *Tit:* O zaſtępce.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Liſty na długi, na imiona, i na zaſtawy zginione.

TEż (a) uſtawuiemy, komuby Liſty na długi, na zaſtawy rzeczy ruchomych, wſzakże nie na ważnieyſzą rzecz, tylko do dwuch set kop groſzy zginęły, na drodze i gdzieżkolwiek od ognia abo od wody, jakimkolwiek obyczajem ſtracone, a ten komu te Liſty należały, ſkoro tegoż czasu po oney zgubie przed Nami Hoſpodarem, abo przed Urzędem opowiadał, i zapisać dał. A potym przyſzłoby ku prawu, a tychby Liſtow za oczywiſtym zeznaniem w ktòrym Urzędzie zapiſanych nie było, tedy ten, kto Liſty ſtracił, abo komu te Liſty przyſłuchają i należą, ma dowieść ludźmi dobrymi, wiary godnymi, naymniey dwiema, ktòrzy Liſty widzieli, i ich świadomi byli, abo pieczęci swe do nich przykładali, a potym sam z tymi świadkami swymi na tym przyſiądz ma, świadkowie na tym,

że ten Liſt, abo te Liſty widzieli, a ſam na tym, że te Liſty zginęły przygodne, a gdy tego do wiedzie ludźmi dobrymi i przyſięgą ich i swoią, ma onę rzecz, na co Liſty zginęły, odzierżeć. A gdyby Pieczętarze, abo ci ludzie, którzy te Liſty widzieli, pomarli, tedy przy opowiadaniu Urzędowym sam przyſiąc i swą rzecz odzierżeć ma.

(a) Jeśliby kto Liſty na Dobra Królewſkie zgubił, ma zaraz uczynić proteſtacyą u Staroſty, abo Wojewody w roku iednym, gdyż do ponowienia tych Liſtow nigdyby nie przyſzedł, a zguba iednak przed Królem ma bydź wywiedziona, *Alex: w Piotr:* 1504. *H. P.* 273.

Jeśliby Obywatele Ziemi Podlaſkiey, Ziemi Wołyńſkiey, Liſty, Przywileje z przygody na Dobra dziedziczne, które po Kommiſſyi trzymaią, zgubili i ich nie mieli, przecię Dobra swoje wieczne trzymać, maią, ani ich ku pokazaniu przez żaden Urząd przymuſzeni bydź maią. *Conſtit: unionis,* Roku 1569. *fol:* 176. y *Conſt:* 1611. *fol:* 32. *Tit:* O nieukazowaniu praw.

ARTYKUŁ XXV. 25.

Jeśliby kilka Perſon iednym liſtem komukolwiek opiſali ſię.

R. 4 Ar:66: R. 7 A. 18. UStawujemy też, jeśliby ſię kilka Perſon iednym liſtem komukolwiek opiſali. A potymby którzy z nich ten zapis swóy naruſzyli, a drudzyby go przecię według obowiązku swego wypełniali, tedy ſtrona ukrzywdzona, którey ten zapis ſłuży, może tylko takowych pozywać, od których ſię na ten zapis iemu krzywda dzieje, do Urzędu tego, gdzie będzie należało, abo gdzieby ſię zapiſali, ſtanowić, nie odkładaiąc tych na pozwie, od których krzywdy nie maią. A ſtrona tym ſię wymawiać nie będzie moc, iż drugich nie pozwano, którzy ſię z nim społem opiſali, gdyż od tych ſtrona żałobliwa, żadney krzywdy mieć nie będzie, ale każdy sam za swóy uczynek i wyſtępek u każdego prawa odpowiadać, i według opiſu swego, abo Przodków swoich, jeśliby co nań przychodzić miało, dosyć od ſiebie, i z części swey ſtronie ukrzywdzoney czynić ma i powinien będzie.

ARTYKUŁ XXVI. 26

Jako wiele bez liſtu wyznanego ma pożyczyć.

R. 4 Ar:20. UStawujemy (a) iż każdy Szlachcic, Mieszczanin, i nikt inſzy nie ma bez Liſtu wyznanego pożyczać więcey dzieſięciu kop groſzy. A ktoby więkſzą summę pieniędzy bez Liſtu wyznanego pożyczył, i na to Liſtu niemiał, tedy ten, kto więcey bez Liſtu dał, pieniądze traci. A ten, który pożyczył, nie powinien więcey płacić, tylko dzieſięć kop groſzy, i to za przyſięgą onego, kto na nim tych pieniędzy dochodzi prawem.

Vide contrarium, Względem Cerografow miedzy Kupcami danych, w Rozdziale czwartym art: 82. *Ibidem patet, quod & regeſtra probant.*

(a) Nie ma nikt bydź pozwan do Sądu, áni ma bydź sądzon o ſłowny Kontrakt, któryby nie był zapiſem Grodzkim. abo Ziemſkim umocniony, a mianowicie o Dobra Dziedziczne; Excep: Wojewodz. Mazow: 1576, O Kontrakcie ſłownym, *fol:* 311,

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Ktoby iaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.

R. 7. Ar:21. JEśliby kto komu zaſtawił ruchomą rzecz na rok na upad tey rzeczy, a gdyby rok przyſzedł, a ten, kto zaſtawił, nie wykupił, tedy ten kto zakupił opowiedziawſzy ſię Urzędowi, ma te rzeczy obrócić kędy chce ku ſwey potrzebie na wieczność.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O rzecz ruchomą w Zaſtawie do czaſu pewnego, a nie na upad.

1 Ustawujemy, (a) gdyby kto komu jaką rzecz ruchomą zaſtawił do czasu pewnego, a nie na upad, a na tenby czas naznaczony nie okupił, a tenby maiąc Zaſtawę, pozwałby go aby Zaſtawę ſwą wykupił, a onby tey Zaſtawy okupić niechciał, tedy Urząd ma mu dopuścić te rzeczy ruchome przedać, a coby wzwyż nad onę summę swoię za tę Zaſtawę wziął, tedy wytrąciwſzy z tego sobie za nakład swóy co pozywaiąc go nałożył, oſtatek temu, czyie były rzeczy, oddać ma, a ten nie przywodząc ſtrony swey do przyſięgi, na tym co mu da, powinien będzie przeſtać, a więcey ſię za te rzeczy ſwe upominać. §. A gdyby bez roku ta zaſtawa była zaſtawiona, tedy Urząd ma rok złożyć cztery niedziele, na który ma zaſtawę swą wykupić, a nie wykupili na ten rok, tedy po tym roku tymże sposobem, jako wyżey opiſano, ma o tę zaſtawę rozprawić ſię. *R. 7. 4. 11*

(a) Gdy kto Zaſtawę przeda za więkſzą summę niż w czym była zaſtawiona, oſtatek ma wrócić. *Kaz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 523.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Ktoby komu konia, abo Wołu zaſtawił bez roku.

1 Też jeśliby kto komu zaſtawił Konia, abo Wołu bez roku, i na rok. A w tym czaſie, póki oney zaſtawy nie okupi, ten Koń, abo Woł zdechłby bez przyczyny obrażenia, żeby robiąc nim nie poderwał, ani zabił, abo go głodem nie umorzył, tedy takowego Konia, abo Wołu płacić nie powinien, tylko ſkórę okazać, i oddać iemu ma; a ten wziąwſzy ſkórę, powinien będzie tylko połowicę tych pieniędzy pożyczonych ſtronie swey oddać.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O rzeczach zaſtawnych zginionych w czyim ſchowaniu.

1 Ustawuiemy też ktoby komu chciał rzeczy ruchome zaſtawić, w zachowanie dać, tedy na takowe rzeczy z obu ſtron dla upewnienia Liſty miedzy sobą pod pieczęćmi swymi i pieczęciami ludzi dobrych maią dawać. A gdy te rzeczy w zaſtawie, abo w zachowaniu będące, pospołu w iednym gmachu z rzeczami domowego gospodarza przygodnię ogniem pogorzały, abo pokradziono, a onby to Urzędowi zaraz opowiedział, a ktemu będzieli ieſzcze przy tych rzeczach właſney maiętności iego co ukradziono, abo zgorzało, tedy ma sam na tym przyśiądz, iż onych rzeczy nie ſkorzyścił, i i ku pożytkowi swemu nic nie obrócił, za takowym odprzyſiężeniem ma bydź wolen. A jeśliby powiedział, że tylko te rzeczy, kto dał ſchować, zgorzały, abo pokradzione, a onego gospodarza samego całe, takowy te rzeczy wszyſtkie powinien onemu wrócić, abo zapłacić. A jeśliby w summie pieniędzy zaſtawiono, tedy pieniądze wziąć, a te rzeczy przecię wrócić, na co ſłuſzny dowod uczyni. § Tak też ieśliby kto u kogo złożył w kleci, abo w jakim ſchowa-

niu rzeczy swe, i zamknął, a domowy gospodarz te rzeczy w nieby-
tności iego ruszał, abo na insze mieysce przeniosł, a w tymby się
R. 1. szkoda stała, tedy ten, kto ruszał, ma tę wszystkę szkodę płacić, też
A. 21. y 25. za słusznym dowodem, abo przysięgą onegoż szkodę maiącego. § 3
A gdzieby się to trafiło, żeby bez listow kto komu rzeczy jakie w za-
stawę, w zachowanie, abo bydło na przechowanie dał, a ten u ko-
goby co zastawiono, abo też na przechowanie dano, do tego się nie
znał, tedy nie zgoła ma bydź wolen, ale powinien będzie na tym
przysiądz, jako tego od niego nie miał. A jeśliby w czyim schowaniu
takowe rzeczy wzięte były od kogo gwałtem, tedy na obżałowanym,
ten, w czyim schowaniu były, dochodzić ma. A nawiąska takowych
rzeczy temu, czyia była własność, z samego iścca od tego, u kogo
wzięto, zyskawszy wrócona bydź ma.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O zapowiadaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu czyim będących.

USstawujemy, (a) gdyby kto nie osiadły rzeczy swe ruchome dał 1
komu w zachowanie. A inszy z strony dowiedziawszy się o tych
R. 7. A. 19. rzeczach w zachowaniu, przypowiedział się ku tym rzeczom,
mieniąc, iż ten, kto te rzeczy położył, iest mu dłużny, tedy ten go-
spodarz ma te rzeczy za zapowiadaniem Urzędownie uczynionym
u siebie mieć, a ich nie wydawać do rosprawy do pewnego czasu,
naydaley od czasu aresztowania za dwie niedzieli, w którym czasie,
ten, kto rzeczy one zapowiedział, ma się z nim przed Urzędem tym,
R. 4. A. 50. pod którym te rzeczy zapowiadał, rosprawić. Wszakże jeśliby się
to na prawie pokazało, iż bez żadney słuszney przyczyny, niewinnie
przywodząc ku szkodzie stronę przeciwną, te rzeczy iego areszto-
wał, tedy Urząd, przed którym się ta sprawa przytoczy, temu ma
te rzeczy zaaresztowane według uważenia swego, i według czasu,
osoby, i dalekości drogi, szkody na tym, który rzeczy niewinnie are-
sztował, skazać, i odprawę uczynić, (b) a wszakże osiadłego maię-
tność nigdzie aresztowana bydź nie ma. A gdyby zaaresztowaw-
szy, w tych dwuch niedzielach rozprawy nie przyiąwszy sam precz
odiachał, tedy te rzeczy, które zapowiadał, maią onemu wydane
bydź, czyie są, A ten gospodarz domowy żadney trudności, i szko-
dy ponosić nie ma.

(a) Odartusa, abo gołotę nie osiadłego i osiadłego woźnym aresztować może, *Zwyczay Ziemi Krak:* H, P 360. Nie osiadły w rzeczy osądzoney ma dać porękę, 1588. *De impossessionatis*, 465.
Szlachcica osiadłego do sądow mieyskich nikt pociągać nie ma. *Const:* 1607. *fol:* 843 *Tit:* Ordynacya *Czytay na samym końcu Ordynacyi.*
Areszt ma bydź do niedziel sześciu przez tego, który aresztował. *Const:* 1556. *fol:* 301.
(b) Osiadłego nie mogą aresztować. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 523. *Const:* 1576. *fol:* 301. *Tit:* O aresztowaniu.

ROZDZIAŁ OSMY

O TESTAMENTACH.

ARTYKUŁ I. 1.

Kto może, i nie może o rzeczach ſwych ruchomych Teſtament czynić.

USTawujemy, iż każdy ma mieć moc o rzeczach ſwych rucho- R. A. 6. 1.
mych Teſtament czynić, okrom tych Perſon niżey opiſanych,
które Perſony iż według prawa nie maią nic wolnego, dla te-
1 go Teſtamentem nikomu nic oddać nie mogą. § (a) Naprzód Dzie-
2 ci lat zupełnych nie maiące. § (b) Zakonnicy będąc w Zakonie u- R. A. 7. 2.
3 przywilejowanym, przyiąwſzy, i potwierdziwſzy ſię w Zakonie. §
Synowie od Oyca niewydzieleni, okrom rzeczy nabycia ſwego wła-
4 snego, abo wysługi. § Tak też w cudzą moc z prawa wydany, to ieſt:
5 ten, kogoby komu wydano z jego ſtatkami, i z maiętnością. § Nie-
wolnicy i czeladź dworna, do tego ludzie ſzaleni, którzy od rozumu R. A. 4. 78.
odchodzą. A wſzakże i ci kiedy ku dobremu, i doſkonałemu ro-
6 zumowi przyydą, mocni Teſtament swóy czynić. § Także Wywo-
łańcy i czci odſądzeni nie mogą Teſtamentow czynić.

(a) Sieroty lat nie maiące żadnych spraw do Kśiąg przyznawać nie mogą *Władysł: Jag: w Krak*: 1420. *H P*. 286.

(b) Mniſzki w oyczyſte i macierzyſte Dobra wſtępować mogą, ale ich oddalać nie mogą, krewni iednak one trzymać maią, z których połowica arędy do Klaſztoru, a druga połowica na krewnych iść ma. *Zyg: w Krak*: 1527. *H. P*. 154

Dóbr Klaſztornych, ani Kościelnych nikt oddalać nie może bez pozwolenia ich Starſzych, i przyczyn w prawie opiſanych, 1588. O Dobrach Kościelnych, fol: 460.

ARTYKUŁ II. 2

O Teſtamencie na rzeczy ruchome, i na imiona nabyte, jako maią bydź ſprawowane.

1 USTawujemy, (a) kiedyby kto na rzeczy swe, maiętność rucho-
mą, i też na imiona wſzelakim sposobem nabyte,, chciał Te-
ſtament czynić; tedy każdy takowy, będąc zdrowy, abo cho-
ry tylkoby przy dobrey pamięci, zdrowy na rozumie był, wolno mu
będzie rzeczy swe, maiętność ruchomą, także imiona przez niego
samego nabyte, iednakże nie oyczyſte, ani macierzyſte imiona ko-
mu chcąc według dobrey woli swey, tak Duchownym osobom, jako
też i świeckim zapisać. (b) Wſzakże przy sprawowaniu Teſtamen-

tu ma mieć Urząd Nasz Ziemski, abo Grodzki onego Powiatu, gdzie
się on testament sprawować będzie. § A gdyby Urzędu jak Ziem- 2
R. 3 skiego, tak i Grodzkiego zupełnego do siebie wziąć nie mógł, tedy
A. 41. chociaż iedna Osoba urzędowa przybędzie, maiąc przy Urzędniku
dwuch Szlachcicow, a nie możeli bydź i ieden ktory Urzędnik, te-
dy przed trzema Szlachcicami w tym Państwie Naszym Wielkim
Xięstwie Litewskim osiadłymi, ludzmi wiary godnymi może Testa-
R. 5 ment sprawić. § A gdy sama ta Osoba, ktora Testamentem komu 3
A. 1. co zapisała, umrze, a już ostateczną wolą swą potwierdzi przyłoży-
wszy do tego Testamentu pieczęć swą. A jeśliby kto umiał, i mógł
ieszcze pisać, tedy rękę swą podpisać ma. Także i Pieczętarze kto
z nich pisać umieć będzie, maią ręce swe u Testamentu podpisać.
Wszakże podpis rąk nie ma bydź na kustodyi, tylko na samym Te-
stamencie, abo na listach wszelakich zapisanych, i tych osob wzwyż
przerzeczonych powinien będzie o przyłożenie pieczęci ich do tego
Testamentu swego prosić, tedy ten Testament tym obyczajem spra-
wiony, wiecznymi czasy na wszelakim Urzędzie przy zupełney mo-
cy dzierżan, i niwczym narusżon nie ma bydź. § A ten, kto Testamen-
tem swym co komu zapisować będzie, ma każdą rzecz mianowicie 4
dokładać, i ci Pieczętarze, ktorzy przy sprawowaniu Testamentow
bywaią, maią to, co słyszeli od tego, kto Testament czyni, praw-
R. 5 dziwie pod sumnieniem swoim dostatecznie do Testamentu wszyst-
A. 1. kie słowa wpisać, i wyrazić bez każdego ochylenia znacznie. Wszak-
że skoro po śmierci iego zarazem nieomieszkanie ten Testament
pierwey na Urzędzie Grodzkim, a potym przed nami Hospodarem,
abo przed Sądem Naszym Ziemskim na pierwszych Rokach ma bydź
opowiadan, i do Ksiąg wpisan. § A gdzieby kto po napisaniu tego
Testamentu żyw został, wolno mu będzie zawżdy Testament swoy 5
odmienić, ilekroć będzie chciał. § A ostateczny wszystkich pierw- 6
szych testamentow śmiercią iego potwierdzony, i tym obyczajem,
iako wyżey opisano, sprawiony, u każdego prawa ma przy mocy
zostać.

(a) W Koronie, rzeczy ruchomé komu chce kto legować, zapisać, dać, darować może, ale Dobra nie ruchome Testamentowemu rozporządzeniu nie podlegaią, wyiąwszy to, żeby kto imienie swe dziedziczne Królowi J. M. chciał zapisać. *Zyg: w Krak:* 1510. *H. P.* 290.

(b) Testament, ktoby przed Pisarzem przyznał, abo ktoby pisać umiejąc ręką swą własną napisał przy Swiadkach Szlachcicach, takowy iest ważny, *Zyg: w Krak:* 1543. *H. P.* 158 Ale sprawa około Testamentu.

O Testamentach wszystkie Statuta i Konstytucye Koronne reassumowano, waruiąc, żeby nigdy napotym żadnemu, tak Szlacheckiey, jako i mieyskiey Kondycyi Obywatelowi niegodziło się na Dobra, Kamienice, Domy, i grunty, tak dziedziczne, jako i mieyskie, żadnych sum i obligacyi przez Testamenta zaciągać, *sub nullitate.* O co *forum* w Trybunale Koronnym *inter causas mixti fori.* Do pobożnych iednak uczynkow, przez Testamenta z Dóbr ruchomych i sum nikomu to prawo (które za wieczne ma być rozumiane) nie zagradza wolności. *Const: An:* 1676. *fol: 33. Tit:* O Testamentach.

Reassumowano tę Konstytucyą deklaruiąc, że i W. X. Lit: służyć ma. O co *forum* stanowi Szlacheckiemu w Trybunale W. X. Lit: a Miastom Królewskim *coram officio seu judicio Civili, salvâ* do Sądu Królewskiego Assessorskiego *appellatione. Const: An: 1677. fol:* 13. *Tit: Reassumptio* prawa o Testamentach.

ARTYKUŁ III. 3.

O Wolności zapisach na Kościoł imion nabytych.

1 CHcemy tak mieć wiecznemi czasy, i ustawujemy. (a) Ktobykol- R. 8.
z poddanych Naszych chciał imienie swe nabyte na Kościoł A, 2.
Chrześciański zapisać, tedy wolno będzie to iemu uczynić po- R. 4.
stępkiem wyżey w Artykule wtórym tegoż Rozdziału opisanym. A. 41
Wszakże przecię z takiego imienia na Kościoł zapisanego Duchowni maią, i powinni będą służbę Naszę Ziemską woienną konno, zbroyno, według ustawy, i uchwały Ziemskiey, potemuż zarówno z inszą Szlachtą służyć, wyprawuiąc na mieysce swe sługę swego Narodu Szlacheckiego, z tak wielą pocztu, ile powinno będzie z onego imienia stawić, a ten poczet ma bydź pod sprawą Chorążego onego Powiatu, gdzie to imienie leżeć będzie.

(a) Dobra dziedziczne Ziemskie od stanu Rycerskiego nie mogą bydź alienowane żadnym pretextem, a to dla tego, aby nie ubywała służba woienna. *Vide Const: 1635. fol: 7. Tit:* Ordynacya Rzeczypospolitey.

ARTYKUŁ IV. 4.

Jeśliby się komu przydało na woynie, aboli gdzie w drodze, abo też w cudzey Ziemi Testament czynić.

1 USTawujemy też, iesliby się przygodziło komu Testament czynić na woynie, abo gdzie w drodze, a niemógłby trzech Swiadkow mieć, tedy przecię ile ich mieć może, przynaymniey dwie osoby, tylko ludzi dobrych, Szlachcicow wiary godnych, przy takowych może Testament czynić. A po uczynieniu ma ten Testament obiawion bydź przed Nami Hospodarem, abo przed Sądem Ziemskim na pierwszych Rokach Sądowych, a przed Grodzkim na pierwszych Roczkach. A na woynie przed Hetmanem, abo Chorążym Powiatowym, przy którym opowiadaniu takowego Testamentu, ci Swiadkowie maią przysięgą swą potwierdzić.
2 § A gdzieby się trafiło w cudzey Ziemi komu Testament czynić, tedy ten Testament ma bydź objawiony przed tym Urzędem, gdzie się to przygodzi, a potym przyiechawszy zaś do tego Państwa i Powiatu, gdzie przysłuchać będzie, ukazawszy wypis onego Urzędu, przy ktorym ten Testament czyniony, przecię ma przed Urzędem Ziemskim tego Powiatu swego to opowiadać, jako o tym iest wyżey opisano. A przecię ten, komu co za takim Testamentem w cudzey Ziemi sprawionym posiągnąć należy, na tym przysiąc ma, i sprawiedliwie za wolą, wiadomością, za dobrey, i zdrowey pamięci samey osoby tey ten Testament sprawiony.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktorzy Pieczętarzami i Swiadkami przy czynieniu Testamentu bydź nie mogą.

TEż ustawujemy, iż przy sprawowaniu Testamentu Pieczętarza- R. 8.
1 mi i Swiadkami bydź nie mogą te osoby niżey naznaczone, to A. 1.
ieft. § Naypierwey, ktorzy swych Testamentow czynić nie go-
2 dni. § Powtóre, Niewiasty. Potrzecie, Exekutorowie, albo Opieku-
3 nowie tego Testamentu. § Poczwarte, też i ci bydź niemogą, kto-
4 rym w tym Testamencie co będzie opisano.

ARTYKUŁ VI. 6.

Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyymowan bydź nie ma.

R. 4. A. 19. Kiedyby w ktòrym Testamencie, na dacie, abo na mieyscu iakim 1
znacznym poprawowano, i skrobano, ku szkodzie ktòrey stronie, takowy Artykuł w Testamencie za mocny u Prawa nie ma bydź przyymowan. A wszakże gdzieby na mieyscu mało potrzebnym, nie w dacie, ani stronie ku szkodzie był skrobany, abo poprawiony, coby się to stało z omyłki tego, kto pisał, tym tego Artykułu w Testamencie kasować nie może. A ktoby chciał burzyć Testament, i ieśliby w iednym, abo kilku Artykułach nad prawo opisanych był naruszon, a wszystkie insze według prawa sprawione, tedy iednym, abo kilką Artykułow wszystkiego Testamentu kasować nie może. Także i o zapisach wszelakich na każdą rzecz rozumiano, i sądzono bydź ma.

ARTYKUŁ VII. 7.

Przyczyny, dla których Ociec Synow, abo Córek wyrzec się może.

USTawujemy, iż Ociec i Matka wyrzec się Syna i Córki może, z 1
R. 11. Ar. 7. przyczyn tych niżey opisanych. (a) Pierwsza ieśliby Syn abo
Dziewka, nie pomniąc na Pana BOGA, i na Rodzice swe, targneli się ręką i uderzyli, abo pchneli z gniewu, takowych nie tylko
wyrzec się może, ale gardłem od Urzędu za żałobą i dowodem Ro-
R. 11 A. 55 dzicow karani bydź maią. § Druga, gdyby Syn, abo Dziewka zna- 2
czną krzywdę Rodzicom czynili w zabieraniu maiętności, bez wo-
li i wiadomości ich. § Trzecia, ieśliby Syn, abo Dziewka ze złości 3
R. 14 A. 30 swey, a nie dla pożytku Rzeczypospolitey foldrowali na Rodzicow
swych na gardło komu gwoli. § Czwarta ieśliby się trafiło gdzie, 4
iżby u Prawa Oyca abo Matkę ręczyć nie chcieli ku postanowieniu,
a zwłaszcza gdyby tego Urząd dopuścił. § Piąta, ieśliby Dziewka 5
nie statecznie, czystość swą na wszeteczeństwo obracaiąc, mieszkała. § Szòsta, ieśliby Rodzicow opuścili w zeszłych a starych leciech
ich, a nie dawali żywności, i inszych potrzeb Rodzicom. § Siódma, 7
gdyby Rodzicow z rąk nieprzyjacielskich okupić abo wyzwolić nie
chcieli, a maiętności oycowskich, abo matczynych używali. Co wszystko ieśliby się jawnie i prawnie przed Urzędem pokazało, z takich przyczyn Rodzice mogą się Dzieci swych wyrzec.

(a) Pierwsza, ktobykolwiek jawnie, abo potajemnie Rodzicom swym odpowiedzi czynił, abo niebeśpieczeństwa czynić chciał, ranił, takowy za dowodem ma bydź karany nieinaczey, iedno iakoby Gleyt Królewski zgwałcił, 1578. *De iniuriosis erga Parentes, fol: 340.*

Którzy Bracią, abo powinne swe zabijają, w oyczyste Dobra wstępować nie mogą, ani ich Potomstwo, na koniec bezecnymi zostaią. *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1368. *H. P.* 253.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani niewolnikowi swemu nic zapisać, wolnym go nie uczyniwszy.

USTawujemy, iż każdy jakiegożkolwiek ſtanu, Czeladnikowi do- R. 7. A. 8.
mowemu, ani niewolnikowi ſwemu, nie uczyniwſzy go na- R. 9. A. 27.
przòd wolnym, nic Teſtamentem zapiſać nie może, ażby go naypierwey wolnym uczynił. A wſzakże Teſtamentem i każdym liſtem jawnym może takowego Czeładnika swego wolnym uczynić. A uczyniwſzy, tymże Teſtamentem może mu według swojey woli zapiſać.

ARTYKUŁ IX. 9.

Każdy Sługa putny i Mieſzczanin miaſt nie uprzywilejowanych, i też człowiek proſty jako Teſtament czynić ma.

1 USTawujemy, iż każdy z takowych ludzi wolen Teſtament o rzeczy swe ruchome czynić, i odpiſać trzecią część maiętności ſwey wſzyſtkiey komu zechce. A dwie części tychże ruchomych rzeczy ma zoſtawić w domu swym Dzieciom, dla ſłużby tey ziemi, na ktòrey ſiedzi. A nie będzieli miał dzieci (a) tedy przecię dwie części maiętności iego maią zoſtać w domu iego ku ſłużbie onego Pana na czyiey ziemi ſiedział. A jeśliby dzieci będąc wolnymi, a chciałyby precz iść, tedy i te dwie części maiętności wziąwſzy maią iść precz, tylko ziemię Panu swemu podać z żytem zaſianym, i z domami, i z tym wszyſtkim, z czym tę ziemię Pana ſwego na ſłużbie wziął.

(a) Kaduki we wſiach i Miaſteczkach na Pany spadaią. *Conſtit:* 1558. *fol:* 458 *Tit:* O Kadukach.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY

O PODKOMORZYM w POWIATACH, I O PRAWACH ZIEMNYCH, O GRANICACH I O MIEDZACH.

ARTYKUŁ I. 1.

O uſtanowieniu Podkomorzych w Powiatach, i o Przyſięgze ich.

1 USTawuiemy, iż w każdym Powiecie ma bydź Podkomorzy (a) przyſięgły, oſiadły w Powiecie tym. Także w Ziemi Zmudzkiey. A wſzakże tego Urzędu Podkomorſtwa inaczey dawać nie mamy, iedno za obraniem na to pewnych oſob czterech przez Obywatelow każdey Ziemi i Powiatu tym porządkiem, iako obieranie inſzych Urzędnikow sądowych Ziemſkich, Sędziego, Podsędka, i Piſarza, ieſt w tym Statucie opiſane. A z tych oſob obranych, i Nam od ſtanow podanych, kogo ſię Nam nayprzyſtoyniey widzieć będzie, tego My Hospodar z zwierzchności Naſzey Hospodarſkiey, na ten Urząd przełożym, i Przywilejem Naſzym go utwierdzim do żywota iego, abo do podwyżſzenia na inſzy jaki większy Urząd abo doſtojeńſtwo. A pierwey niżli tym Urzędem Podkomorſkim

ſprawować będzie, ma przyſięgę na ten Urząd swóy na pierwſzych Rokach ſądowych Ziemſkich przed Urzędem ſądowym Ziemſkim, i przed wſzyſtkiemi inſzemi ſtany tam na Roki przybyłemi, uczynić tymi ſłowy.

JA N. Przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w Tróycy jedynemu, iż na Urzędzie tym Ziemſkim Podkomorſkim, który z łaſki, i z rąk Jego K. M. biorę, Jego Królewſkiey miłości Hoſpodaru swemu Miłościwemu, i Obywatelom tego Powiatu wiernym będę, ſprawuiąc ten Urząd wiernie a ſprawiedliwie, tak na Sądzie moim Podkomorſkim, jako też przy czynieniu Granic, i przy kopaniu Kopcow, i poprawieniu Miedz, nic więcey na tym Urzędzie nie poſtrzegając, jedno ſprawiedliwość Świętą, i nie daiąc ſię niwczym uwodzić, ani zprzyiaźni, ani z waśni, ani darow, i pogrożek niczyich nie dbając, i ſtronom nie radząc, ani ſię boiąc nikogo, tylko ſamego Pana Boga, a ſprawiedliwość Jego Świętą przed oczyma maiąc, także ſprawy moje Podkomorſkie na wſzyſtkim wiernie ſprawuiąc, spory obudwu ſtron za ſkazaniem przez mię uczynionym, pilnie do Kſiąg ſwych ſądowych wpiſuiąc, i z Kſiąg wydaiąc, tak mi BOZE pomoż.

(a) Podkomorzy gdy umrze, Wojewoda, a w niebytności iego Kaſztelan główny onego Województwa, l b to po śmierci abo po uſtąpieniu Urzędu, Elekcyą naydaley 6. niedziel na mieyſce zwykłe złożyć ma, który przyſięgły bydź ma, 1588. Obieranie Sądu Ziemſkiego i Podkomor: fol: 460.

Podkomorſtwo Cudzoziemcom dawane bydź nie może, tylko Synom Koronnym oſiadłym *Ludwik w Koſz:* 1374. *H. P.* 165.

Gdyby kto Sądy Podkomorſkie zgwałcił, ma bydź karany, jakoby Sąd Trybunalny wzruſzył, 1611. Opatrzenie beſpieczeńſtwa ſądow fol: 7. i na X. L. 1611. Deklaracya beſpieczeńſtwa poſpolitego, fol: 3. i Roz. 3. art: 13. w tym Statucie toż *disponit*

O Podkomorſkim Urzędzie W. X. L. wszyſtkie prawa dawne reaſſumuiąc, *lege perpetua* warowano, aby sprawy do Sądu Podkomorſkiego należące, w inſzych ſądach ſądzone nie były, *sub nullitate decretorum. Conſt:* 1678. *fol:* 8. *Tit: Reaſſumptio* Prawa o Teſtamentach.

ARTYKUŁ II. 2

O Powinności i władzy Urzędu Podkomorſkiego.

WE wſzyſtkich różnicach Ziemnych i granicznych, za odeſłaniem od Sądu Ziemſkiego, abo Grodzkiego, ma Podkomo- 1
rzy mocą zwierzchności Naſzey i władzy Urzędu swego (a) dawać pozwy po Strony pod imieniem, i pieczęcią swą, i z podpisem ręki swey, a za tymi pozwy ſwymi od podania ich tak oczywiſtego, jako i zaocznego, rok zawity na wyiazd na grunt ſkładać za ſześć niedziel, o wſzelakie różnice Ziemne, i inſze wchody i pożytki, które pozwy Podkomorzego maią trwać od wzięcia ich do podania, albo położenia ſtronie tylko przez rok. A kto pozwy wziąwſzy do roku iemi nie pozwie, ten potym inſze pozwy odnowić i wziąć ma, a za pozwy wyiachawſzy Podkomorzy na grunt pienny, (b) i oglądawſzy dowod prawa, liſtow, i znakow granicznych, i Swiadkow, czyie liſty lepſze, i znaki graniczne pewnieyſze, i Swiadki ſłuſznieyſze, tę ſtronę ma ku dowodowi przypuścić, a wyſłuchawſzy dowodu, według Statutu ma grunt pienny, i granice ſkazać, kopce, i graniczne znaki uczynić. § A kto w gruncie winien zoſtanie, ten gwałt 2
powinien płacić będzie, a nawiąſkę wſzelakiego ſtanu, i głowſzczy-

zny ludzi proſtych, także ſzkody wſzyſtkie za dowodem ſłuſznym prawnym zarazem tamże na gruncie, nie odkładaiąc tego na inſzy czas i do inſzego sądu ſkazać, i na to wſzyſtko liſt swòy sądowy pod pieczęcią swą, i z podpiſem ręki swey dać. A ile gwałtow, nawiązek, głowſzczyn ſzkod Podkomorzy wſkaże, to przez liſt ſwòy otworzony powinien będzie Urzędowi temu sądowemu Ziemſkiemu abo Grodzkiemu, od którego pierwey odeſłanie tey do niego ſprawy było, oznaymić. A Urząd ten sądowy za odeſłaniem i oznaymieniem Podkomorzego, ma ſtronie powodowey odprawę na imieniu ſtrony przeciwney, według Artykułow w tym Statucie o odpra-
3 wie rzeczy sądzonych poſtanowionych, uczynić. § (d) A gdzieby z obu ſtron wywodu prawnego na piſmie, abo też i znakow granicznych jawnych, ſłuſznych nie było, tylkoby Swiadki ſtawili, tedy powodowa ſtrona przy żałobie swey ma bydź ku dowodowi przypuſzczona, to ieſt ku Swiadkom wiary godnym, i ku przyſiędze ich, i ſamego żałobnika. Wſzakże gdzieby powodowa ſtrona puściła na przyſięgę ſtronie pozwaney samey, abo świadkom iey, a onaby ſię za przyſięgę dobrowolnie wzięła, tedy za przyſięgą odzierży rzecz. A od gwałtow, bojow, ſzkod wolen będzie. A ktoby ſię wziąwſzy za przyſięgę nie uczynił iey dosyć, tedy rzecz traci.

(a) Pozew pod imieniem i przezwiſkiem Podkomorzego wydany bydź ma. *Zyg: w Piotr:* 1528 *H. P.* 228.

(b) Granice używaniem ten ma wygrawać, kto znaki lepſze i wywody używania pokaże. *Conſt:* 1576. *fol:* 312 *Tit:* o czynieniu *i Konſt* 1588 *fol:* 459 *Tit:* o Kommiſſyach

Toż i w Koronie Podkomorzy tego, który znacznieyſze znaki, Granice abo Kopce pokaże, do dowodu ma przypuścić *Jag: w Krak:* 1423. *H. P.* 227.

(c) Podkomorzy o ſwoim ſkazaniu przez otworzyſty liſt swóy sądowi Ziemſkiemu ma dać znać. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 281.

(d) Gdzieby z obu ſtron znakow znacznych miedzy Dziedzicami nie było, tedy powodowa ſtrona ku dowodowi granic wedle prawa z Swiadkami ma bydź przypuſzczona. *Jag. w Krak: i w Warcie,* 1523. *H. P.* 227. *Excepta* Wojewodz: Mazow: 1577. O czynieniu Granic, fol: 312.

ARTYKUŁ III. 3.

Około obeſłania ſąſiadow granicznych i zobopolnych, ku wyiachaniu na grunt pienny.

1 Alżby kto wiodąc prawo o grunt pienny, abo o różnice graniczne ziednym, nie miał od kogo inſzego z ſtrony przekazy w tym prawie, jako ſię to przydawać zwykło od okolicznych sąſiadow, Granicami i Miedzami przyległych ku temu gruntu, o który prawo idzie, dla tego ſtrona powodowa, abo żałobna ma i tych (a) okolicznych sąſiadow na tenże wyiazd liſtem Podkomorzego obnieść przed rokiem wyiazdu Podkomorzego złożonym, przynamniey za cztery niedziele, daiąc z tego liſtu kopią pod pieczęcią Woźnego, każdemu takowemu sąſiadowi, abo na imieniu ich kładąc, i im to oznaymując, aby na rok w tym liście oznaymiony ku przyglądaniu wywodu i ſtanowienia Granic przybywali, abo sami, abo przez Urzędnikow swych przeſtrzegali Granic swych. A gdzieby którzy sąſiedzi okoliczni, graniczni, za obeſłaniem i upomnieniem przez liſt Podkomorzego, na ten rok wyiazdu Podkomorzego złożony, u onych gruntow i Granic piennych, o co prawo idzie, nie ſtanowili ſię, i ſwych

Granic, Miedz, i gruntow nie zaſtępowali, tedy miedzy temi dwiema
ſtronami przecię Podkomorzy ma rozsądzić i graniczyć. A co
gruntow takowych nie przybyłych tym miedzy dwiema oſobami
graniczeniem, ktòrey z nich ſtronie zaięto, o to tey oſobie nieprzy-
byłey, wolno będzie pozwać przed Urząd należny, i prawem dzier-
żącego ſpierać. § A kto ſtanie ſam na ſwey Granicy, abo przez ko- 2
gokolwięk bronić będzie graniczenia: tedy Podkomorzy, poki rò-
żnica idzie, wziąwſzy wiadomość od onego, kto broni granice, za-
chować ma prawo u należnego Sądu z tym, kto przeſzkodę uczynił
granicom, a daley przecię idąc, gdzie przekaza nie była, ma Grani-
ce kończyć. A żałobnik o tę przekazę do prawa ma pozwać onego,
kto przekaził, do Sądu należącego, o ſzkody o grunt on, gdzie ſię
ſpor ſtał, a Sąd odeſzle na wyiazd Podkomorzego z tą oſobą, ktòra-
to przeſzkadzała temu, kto Granice wiodł, i gdyby z rozsądku Pod-
komorzego uznano, że nie maiąc ſprawiedliwości do onego gruntu,
ale z naprawy abo z waśni przekazał prawu iego, takowy ſzkody
podięte od wyjazdu pierwſzego powinien będzie zapłacić onemu u-
krzywdzonemu, i grunt gruntem nawiązać, tak ſiła, jako odeymo-
wał, abo tą przekazą, sobie przywłaſzczał, a to ma bydź przez Pod-
komorzego odprawiono, wymierzywſzy grunt. A o ſzkody porząd-
kiem Statutowym odprawa czyniona bydź ma. (b) Wſzakże, gdzie-
by rozumieiąc ubliżenie do appellacyi brał ſię, to mu nie ma bydź
zabroniono, jako Statut uczy od Podkomorzego Sądu. § Ale ieśliby 3
u wyżſzego prawa uznan był za upornego, takowy ſzkody wſzyſtkie
od Podkomorzego ſkazane ſowito ſtronie zapłacić ma, a grunt grun-
tem nawiązać, i przez Podkomorzego Urząd, ma to bydź wymierzo-
no, tymże poſtępkiem, jako o rzeczach sądzonych około odprawy
opiſano. A jeśliby też Opiekun, abo Zaſtawnik, i każdy doczeſnym
prawem dzierżący imienie, to uczynił, a graniczyć nie dopuścił, tedy
Dziedzicowie nie powinni na tym ſzkodować, ale sam takowy, kto-
by z uporu, z waśni, abo zazdrości przeſzkodził graniczeniu, na
swey maiętności ma to cierpieć, gdy do prawa przyciągniony będzie,
tym porządkiem, jako wyżey opiſano, wſzakże o wieczności grun-
tu prawo zachowując i wolne mòwienie Dzieciom nie doroſłym, gdy
lat zupełnych dòydą. § A gdzieby przy gruntach Naſzych Hoſpodar- 4
ſkich takie graniczenie komu z kim przydało ſię, tedy Dzierżawca
tych gruntow Naſzych takowymże sposobem, jako wyżey opiſano,
przez ſtronę powodową liſtem Podkomorzego ma bydź obeſłan, tak-
że i Dzierżawcy Dòbr Naſzych w tym zachować ſię powinni będą.

(a) A jeśliby Szlachta była w sąſiedztwie dziedzictwa, maiąca ściany z dziedzictwy temi przyległe, miedzy ktòremi maią bydź Granice, i mieniliby sobie iaki wſtęp za przyległością, takowi sąſiedzi do takowych Granic bez powodu maią bydź na ieden rok przypozwani. *Zyg. w Piotr:* 1523 *H. P.* 228.

(b) W Koronie, kto appelluje od ſkazu Podkomorzego, nie będzie ſłuchany, dokąd ſześciu grzywien nie zapłaci. *Kaz: w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 184. 233.

ARTYKUŁ IV. 4.

O takich gruntach Naſzych Hoſpodarſkich, ktòreby czaſu graniczenia miedzy gruntami Piennemi Szlacheckiemi były przyle-

głśmi ku Granicy gruntow Szlacheckich.

KTemu i to warujemy, iż gdzieby przy takowym Prawie, i gra-
1 niczeniu miedzy Szlachtą, przymiefzały fię i przyległy grunty
Nafze Hospodarfkie. A ftronaby która wywodząc Granicę
swą, zaymowała Nafzego gruntu, czegoby Starofta, Dzierżawca Nafz,
abo Poddani Nafi, mieniąc bydź własność Nafzę bronić chcieli, i nie-
dopuszczali po Nafzych gruntach Granice wieść, tedy Podkomo-
rzy ma to na infzy czas odłożyć, póki ftrony abo iedna z nich, któ-
rey tego potrzeba ukaże, do Nas w tey rzeczy ucieką fię. (a) A My
Kommiffarzów Nafzych na to wyflemy, i powinni będziemy w ta-
kiey rzeczy zachować fię według tegoż Statutu, jako około różnic
miedzy gruntami Nafzymi i Szlacheckiemi, wyżey w tym Statucie R. 1.
w Rozdziale czwartym Artykule ośmdziefiątym trzecim ieft opifa- A. 19.
no. A ku temuż roku na wyiazd Kommiffarzów Nafzych złożone- R. 4. A. 83.
mu, ftrona powodowa, abo ta, która Nas o Kommiffarze profić bę- R. 3.
dzie ftronę swą przeciwną znowu pozwem Podkomorżego przy- A. 33.
pozwać także na rok zawity.

(a) Kommiffye dawane bydź nie maią, jedno na rozgraniczenie Dóbr Krolewfkich, na rozdzielenie Dóbr dziedzicanych miedzy Bracią, abo gdyby na to było zezwolenie ftron. *Alex: w Radomiu*, 1505 *H. P.* 72.

W Koronie, gdyby Kommiffarz wyflawfzy lift obwiefzczony ftronom, famby fię na roku nie ftanowił, 100, grzywien płacić ma, wyiąwfzy chorobę, na którą powinien przyfiądź, 1588. O Kommiffyach i Kommiffarzach, *fol:* 459.

ARTYKUŁ V. 5.

O Roku zawitym na wyiazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnymi nie ftał.

USTawujemy, (a) iż każdy rok wyiazdu Podkomorzego na grunt R. 4.
ma bydź zawfze zawity. Wfzakże gdzieby ftrona pozwana A. 4.
1 na ten rok za pozwy Podkomorzego złożony, za prawdziwą R. 9. A. 2.
obłożną chorobą, abo za pofługą Nafzą Hospodarfką, i Rzeczypo-
fpolitey w tym Statucie wyrażoną ftać nie mogła. Z tych przyczyn
ma być wolna od tego pierwfzego roku, ale o chorobie swey, ieśli
fię przed rokiem przyda, także i o pofłudze, ma w czas, jako nayry-
chley bydź może, Podkomorzemu i ftronie przed rokiem zapozwa-
nym oznaymić, takim obyczajem, jako około takich obmow nauka
w Rozdziale czwartym ieft poftanowiona, aby iuż tego roku nie pil-
nowali. A Podkomorzy powinien będzie rok na infzy czas za ty-
miż pierwfzymi pozwy, od roku za nimi przypadaiącego, także za
niedziel fześć przełożyć, i to ftronie pozwaney przez tegoż iey po-
fłańca, którego kniemu z tą obmową przyfzle, liftem swym oznay-
mić. A ftrona pozwana ftronie żałobney przez lift Podkomorzego
powinna będzie o tym przełożeniu rokow wiedzieć dać, tegoż czafu
fkoro po obmowie swey naydaley za tydzień, abo jako czas i dale-
kość mieyfca zniefie, pokładając przez woźnego kopią zliftu Podko-
2 morzego na tym imieniu, z którego spor o ziemię idzie. § A ieśli R. 4. A. 26.
choroba przypadnie blifko przed rokiem wyjazdu Podkomorzego,
tedy i na samym roku może takie odroczenie iść, a Podkomorzy

rok na inſzy czas jako wyżey opiſano, przełożyć ma, za ktòrym
przełożeniem na drugim roku ſtrona, ktòra na pierwſzym roku nie
ſtała, powinna będzie pierwey według Statutu przyſięgą prawdziwey
obłożney choroby swey dowieść, i ieśli obmowa chorobą będzie
czyniona na samym roku, tedy w przyſiędze i to dołożono
bydź ma, iż go w tak bliſkim czaſie choroba zaſzła, że nie mògł
przed rokiem o chorobie Podkomorzemu i ſtronie daćznać, a o poſłudze
Naſzey Ziemſkiey świadectwo ſłuſzne na liſtach Naſzych okazać,
a potym z ſtroną przeciwną rozprawę sądowną nakoniec przyiąć.
Także i ſtronie powodowey takie obmowy iść maią, i ona ſię
R. 1. w takich przypadkach według tego, jako o pozwanym wyżey ieſt
A. 22 opiſano, żachować ma. § A gdzieby ktòra ſtrona chorobie przy-
ſiądź niechciała, abo o poſłudze świadectwa według tego Statutu nie 3
okazała, taka rzecz swą traci. A Podkomorzy to, o co miedzy nimi
idzie, ſtronie roku pilnuiącey bez dowodu ſkazać ma. Jeśliby
kto i na drugim roku za pozwy Podkomorzego chory był, takowy
ieśli nie sam, tedy przez umocowanego swego przed ſię prawa pilny
bydź ma, i przed Podkomorzym na gruncie ſtanowić ſię, i rozprawę
według prawa przyimować powinien będzie; a jeśli z prawa
przyſięga temu, kto chory, ſkazana będzie, tedy świadkowie iego
tam na mieyſcu przed Podkomorzym zarazem przyſięgę uczynić
powinni będą, a ku przyglądaniu przyſięgi chorego, ma Podkomorzy
woźnego z dwiema Szlachćicami, kogo sobie ta ſtrona, ktòra
chorą będąc przyſięgać będzie, uproſi, i w dom onego posłać. A
ſtrona przeciwna, i swych posłańcow przy tey przyſiędze może mieć,
i woźnego, a on chory powinien będzie, jako na chorobie swey, że
był i ieſt chory, tak i na rzeczy samey, ieśli ią zechce odzierżeć, przyſięgę
przed tym woźnym i Szlachtą uczynić, a nie przyſięże li, tako-
R. 4. wy rzecz swą traci. § Jeśliby też kto chciał ſię na pierwſzym roku 4
A. 27. za pozwy Podkomorzego wymawiać pozwaniem do inſzego Powia-
tu i Sądu, tedy takowa obmowa, iako na roku zawitym nie ma bydź
przyymowana, wyiąwſzy tylko te przyczyny. Gdzieby kto na tenże
ieden rok był pozwan w inſzym Powiecie także o grunt ziemny, po-
R. 4. A. 32. zwy Podkomorzego na zawity rok, o rzecz więkſzą, ważnieyſzą, abo
też do Sądu Grodzkiego, bądź i w inſżym Powiecie, abo w tym ie-
dnym, w takiey rzeczy gdzie o gardło idzie, i rokby mu na tenże
ieden czas u Grodu jako i przed Podkomorzym przypadał, tedy w
takim przypadku ſtrona takowa zachowana będzie według Artykułu
dwudzieſtego ſiodmego w Rozdziale czwartym. § Może też obmowa
przeciwko roku za pozwy Podkomorzego iść, i tak ſtronom w pra- 5
wie ſtoiącym, jako i pogranicznikom tym, gdy kto z Panow Rad
według powinności swey, abo kto inſzy dla potrzeb i spraw ſwych
sądowych na Seym przypadaiących, abo też z ktòrego Powiatu w po-
selſtwie będąc wyprawionym, na Seym pojedzie. Wſzakże tey by-
tności swey na Seymie, ma świadectwo na piſmie ſłuſznie za pie-
częcią Naſzą na drugim roku za pozwy Podkomorzego pokazać. A
nie pokażeli, ten rzecz swą traci. Jeſzcze też Sądy Podkomorſkie
iść nie mają czasu powietrza morowego, i pod woyną, ktòraby była

z uchwały Seymowey pospolitym wszystkich ruszeniem odprawowana.

(a) Pozwany obłożną chorobą prawdziwą rok zwieść może. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231. Kto na roku polnym przed Podkomorzym nie stanie, tedy Podkomorzy ma powodową stronę naśladować, i czynić granice wedle wiedzienia iego, a przy ostatecznym i narożnym Kopcu przysięże z świadkami, nie bacząc nic na niebytność pozwanego. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.

ARTYKUŁ VI. 6.

Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.

UStawujemy, (a) iż Podkomorzy od roku stronom za pozwy ie- R. 4.
1 go przypadaiącego, niiakiemi inszemi przyczynami wymawiać d. 4. i ,23
się, i przewłoki sprawiedliwości ludzkiey czynić nie ma pod tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną. Okrom gdzieby go zaszła choroba obłożna, tedy on przez listy swe winien będzie stronom obudwum o tym znać dać. A po wyprowadzeniu Podkomorzego, strona żałobna znowu o to stronę swą przeciwną pozwać ma. A Podkomorzy na drugim roku powinien będzie to przed stronami pod tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną powiedzieć, że prawdziwie taką chorobą chory był, że dla niey na on rok przybydź nie mógł. A gdzieby Podkomorzy nie będąc chory, i obmowy chorobą nie czyniąc, Urzędu swego pilny nie był, i ku zwłoce sprawiedliwości na rok zawity nie przybył; Takowy powinien będzie stronie powodowey za każdy omieszkały rok sześć rubli groszy zapłacić, a o tę winę wolno będzie stronie żałobney pozwać go do Sądu Ziemskiego na rok zawity. Wszakże strona żałobna, po założeniu pozwem Podkomorzego strony swey przeciwney, ma Podkomorzemu o tym naydaley za dwie niedzieli przez woźnego i stronę, i przez list otworzony Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego dać znać. A któryby Podkomorzy bez przyczyny choroby swey do trzechkroć rokow, za pozwy iego złożonych omieszkał, takowy Urząd swóy traci.

(a) Podkomorzowie wszystkiego Królestwa rokow granicznych za swoim chceniem odkładać nie maią, pod winą 14. grzywień na Króla, oprocz żeby się strony miedzy sobą zgodziły. *Jan Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 227.

Gdyby Podkomorzy, Komornik, abo Urząd przysięgły ku sądzeniu sprawy Podkomorzego Powiatowego obrany, wydawszy list obwieszczy na czas nie przybył, sto grzywień przepada stronie, oprócz obłożney choroby, na którą przysiądz powinien. *Const:* 1588 *fol:* 459. *Tit:* O Kommissyach.

Podkomorzy nie będąc chory gdyby na zwłokę czynił, za przypozwaniem przed Sąd Ziemski na każdy rok, stronie rublow sześć zapłacić powinien. Roz: 9 art: 8.

ARTYKUŁ VII. 7.

O odezwach do Sądu Podkomorzego.

1 JEszcze też i to ustawujemy, gdyby się komu Sąd Podkomorzego R. 9.
nie według prawa widział, tedy po głównym skazie rzeczy sa- d. 8.
mey, wolno każdey stronie odezwać się z tym do Sądu głównego, za którym odezwem maią bydź wysłani od Sądu głównego Kommissarze (a) w onymże Powiecie osiedli, a zwłaszcza Kasztelan onego Powiatu. A gdzieby Kasztelana nie było, tedy Marszałek nasz

tego Powiatu, i przy nich po dwie osoby Szlacheckie, ludzi dobrych,
cnotliwych, wiary godnych, i w prawie umieiętnych. A w którym
Powiecie Kasztelana ani Marszałka nie będzie, w tym takowa Kom-
missya odsyłana bydź ma do Starosty sądowego tegoż Powiatu. A
przy Staroście także dwa Szlachcice przydani na to będą. A Ka-
sztelanowie, Marszałkowie, abo Starostowie, pod tąż przysięgą na
dostoieństwo ich uczynioną, powinni będą sprawiedliwie takie
rzeczy do nich odesłane rozsądzać. A rok temu wyiazdowi Kom-
missarskiemu od Sądu głównego ma bydź pokładan według bacze-
nia ich, przed któremi Kommissarzami będzie powinien Podkomo-
rzy sprawy Sądu swego okazać, a oni mocni będą Sąd Podkomo-
rzego, i Granic, ieśliby w czym wykroczył, poprawić, abo też ieśli
dobrze osądził przy mocy zostawić. § (b) A ktoby też bez przy- 2
czyny słuszney od Sądu Podkomorzego odzew uczynił, ten powi-
nien za wysłaniem Kommisarzów w tym doznany zapłacić winy
Podkomorzemu sześć rublow groszy, a stronie przeciwney trzy ru-
ble groszy. A gdy apellacya w którey rzeczy od Podkomorzego u-
roście, tedy do wyiachania i rozsądku Kommissarskiego przysięga
stronie ma bydź zadzierżana. Jednakże dla pamięci znaki tego gra-
niczenia maią bydź poczynione, a od tego Podkomorzemu tylko
połowica dochodu iego niżey opisanego płacona będzie. A te grun-
ty do rozprawy Kommisarskiey maią zostawać w dzierżeniu tey
strony, którey Podkomorzy przysądzi. Wszakże i ten do rozsądku
Kommisarskiego tego gruntu, zwłaszcza puszcz, drzewa pustoszyć
nie ma. A przy rosprawie Kommisarskiey, i (c) przysięgi we-
dług wynaydzienia ich słuchane, i iuż nakoniec Granice znaczne po-
czynione, i Kopce według potrzeby zakopane bydź maią zarazem
przez tych Kommisarzow, a za pracą Komisarzom także, jako i Pod-
komorzemu niżey opisano, płacono bydź ma; także przysięga na
przezyski i odesłanie przezyskow na odprawę Urzędową ma się za-
dzierżeć w ten czas, gdy appellacya uroście, aż do rosprawy Kom-
misarskiey, a po rosprawie Kommisarskiey zostanieli przy mocy
Sąd Podkomorzego, tedy odesłanie przezyskow na odprawę Urzę-
du sądowego ma bydź przez list Podkomorzego. A ieśli Sądu Pod-
komorzego Kommisarze poprawią, to iuż i odesłanie przezy-
skow na odprawę do Urzędu, Kommisarze przez list swóy uczynić
maią, a takowe sprawy sądowe, które się kończą za wyiechaniem
Kommisarzow, maią bydz wpisowane w też Księgi Podkomorzego,
a zechceli strona wyrok sądowy do Ksiąg Ziemskich, abo Grodzkich
wpisać, to iey wolno będzie.

(a) Kommissarze Króla J. M. na rozeznanie Granic miedzy Dobrami Królewskiemi i Szlachec-
kiemi, przy Podkymorzym, abo Komorniku choć nieosiedli w onym Powiecie naznaczeni bydź
mogą, 1588. O Kommissarzach fol: 459. 1550. Aby też co raz fol: 7.
Kommissarzów ktoby o zły skaz pozwał, każdemu po 14. grzywien ma zapłacić, 1557. Ktoby
pozwał, fol: 9.

(b) Gdy kto Podkomorzego, abo Komornika uznanie nie słusznie nagani, sześć grzywien za-
płacić powinien. *Kaz: w Wiślicy*, 1368. *H P.* 233.

(c) Z wynalasku Kommissarzow Króla J. M. Starostwie i Dzierżawcy o krzywdy i o szkody, któ-
reby się działy na gruncie Królewskim, abo Rzeczyp: jako też i w ich pożytkach, juramenta tak
swych, jako i Królew: imieniem odprawować mogą, 1588. O Kommissyach, fol: 459.

ARTYKUŁ VIII 8.

1 *O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy ſpolney dwuch Powiatów.*

Gdzieby też różnice w gruntach przydały ſię przy granicy ſpol- R. 4.
ney dwuch Powiatow, tedy nie ieden który Podkomorzy ale A. 5. 6. i 14
obadwa z obudwuch Powiatow na taki grunt pienny wyiachać
maią; a Podkomorzy iednego Powiatu ma i powinien na taką ſprawę
wyiachać za odeſłaniem przez liſt otworzony drugiego Podkomo-
rzego, tego Powiatu, w którym ſię Powiecie będą o to ſtrony do U-
rzędu Ziemſkiego abo Grodzkiego zapozywały, i do którego od U-
rzędow ta ſprawa będzie odeſłana, który liſt od Podkomorzego do
2 Podkomorzego ſtrona żałobna ma noſić abo poſyłać, a ci Podkomo-
rzowie obadwa, ukażeli potrzeba, za złączeniem gruntu piennego,
i w kilku Powiatach, za obeſłaniem ich, obyczajem wyżey miano-
wanym, przez iednego Podkomorzego na rok zá pozwy przypadły
ziachawſzy ſię na grunt pienny, pod tąż winą, jako wyżey w Artyku-
le o powinności Podkomorzego ieſt opiſano, maią wſzyſcy zgodnie
miedzy ſtronami ſpornymi ſprawiedliwość według prawa poſpolite-
go uczynić, i Sąd swóy granicami, i kopcami, (a) i liſtami ſwemi
sądowemi umocnić. A od pokładania granicy, i ſypania kopcow,
dochod swóy Podkomorſki, niżey opiſany, każdy z nich ma brać od
tego, co będzie w gruncie którego Powiatu granic uczynionO, i kop-
cow okopano. (b) A dla tego każdy Podkomorzy powinien grani-
ce Powiatu swego z Kancellaryi Naſzey na piſmie za Pieczęcią Na-
ſzą u ſiebie mieć, i Kancellarya Naſza ma im to wydawać. § A gdzie-
by Podkomorzowie w którey ſprawie rozſądkiem ſwym nie zgodzili ſię,
3 i za tym końca w granicy miedzy ſtroną uczynić nie mogli, tedy każ-
dy z nich wſzyſtkie ſprawy jako ſię toczyć będą, i przy tym zdanie ſwe
doſtatecznie wypiſawſzy, maią z tym ſtrony odeſłać do Sądu głòwne-
go, a Sąd głòwny weyrzawſzy w te liſty, ſprawy ich, ma to na ſkoń-
czenie do Kommiſsarzów porządkiem wyżey opiſanym, odeſłać. Je-
dnakże Kommiſsarzom maią zdanie swe oznaymić, którego Podko-
morzego Sąd abo i wynaydzienie prawnieyſze będzie ſię zdało. A cho-
ciażby Podkomorzowie rozſądkiem swym zgodzili ſię, a ſtronaby
którа nie przeſtaiąc na ich ſkazaniu chciała appellować, to wolno bę-
dzie.

(a) Podkomorzy po ſkończeniu granic, ſkazanie swe przez liſt otworzyſty sądowi Ziemſkiemu ma opisać. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.

(b) Liſty graniczne do Kſiąg Kancellaryi Królewſkiey wolno wwodzić, a Pieczętarze tak wpisać jako i wypisać, i pod Pieczęcią Królewſką bez trudności dawać powinni będą. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 77.

ARTYKUŁ IX. 9.

O dochodach Podkomorzego, i o Księgach iego.

1 UStawujemy, iż Dochod Podkomorzego taki ma bydź jako tu ni- R. 4.
żey opiſano. Od pozwow iego po groſzu. Od liſtu, który bę- A. 5. 6. i 14.
dzie piſany do uczeſtnikow jego abo drugich Podkomorzych, po

dwa groſze. Od liſtu, ktòry będzie piſany, rok przekładaiąc, dwa
groſze. Od pisania ſprawy do Kſiąg groſz. Od wypiſow ſądowych
po temu, jako Piſarzowi Ziemſkiemu abo Grodzkiemu w Rozdziale
czwartym ieſt poſtanowiono. Za liſt odſyłania przezyſkow na od-
prawę do Urzędu, ſześć groſzy. A za pracą i przejazd Podkomo-
rzego, ma mu zapłata bydź takowym obyczajem. § (a) Od kop- 2
ca każdego narożnego po dwadzieścia i cztery groſzy Litewſkich. A
od ſrzednich kopcow od każdego po groſzy dwanaście. A wſzak-
że kopce ieden od drugiego nie maią bydź czynione bliżey iedno
pięć ſznurow włocznych, okrom tego gdzieby ſię zakrzywiona grani-
ca przypadła, i częścieyſzych kopcow potrzebowano. A gdzieby
też kopcow potrzeba nie było, iedno przegonienie miedzy było, te-
dy od takowey miedzy, od każdych piąciu ſznurow włocznych dwa-
naście groſzy. A przesądu od ſummy ſkazaney Podkomorzy po
temuż jako inſze Sądy Ziemſkie i Grodzkie brać maią. § A wſzyſtkie 3
ſprawy, pozwy i liſty, i wypisy wſzelakie Podkomorzy ręką swą pod-
piſować ma. A Kſięgi (b) Podkomorzego po śmierci iego maią
bydź oddawane do Urzędu Ziemſkiego ſądowego tego Powiatu ku
zachowaniu ich przy Kſięgach Ziemſkich. A komu z nich wpisow
jakich potrzeba będzie, temu maią bydź wydawane z podpiſem Pi-
ſarza Ziemſkiego, i z pieczęcią Sędziego i Podsędka.

(a) Podkomorżowie abo ich Komornicy trzy grzywny od każdych granic brać maią. *Jan Olbr. w Piotr:* 1596 *H.* 233.
W Koronie, co za dochod Podkomorzemu i innym będącym przy nim, *Conſtit:* 1576. *fol:* 312. *Tit:* O Podkomorzym.
(b) Podkomorzowie graniczne kontrowerſyei dowody ſtron w Koronie do Sądu Ziemſkiego odnosić powinni, *Conſt:* 1576. *fol:* 312. *Tit:* O Podkomorzym.

ARTYKUŁ X. 10.

O uſtanowieniu przez Podkomorzego Komornikow.

R. 4. *A*, 1. 36 i 37 AZeby odprawa wſzelakich Spraw do Urzędu Podkomorzego 1
należących, omieſzkania i zatrudnienia niiakiego nie przyymu-
iąc, ale tym snadniey krom wſzelakiey przewłòki i przedłuże-
nia ſkutek, i koniec swóy sprawiedliwość przyymowała. (a) Przeto
w każdym Powiecie Podkomorzy ku pomocy swey ma obrać iedne-
go abo też i dwóch Komornikow Szlachcicow, w Powiecie oſiadłych
ludzi godnych i ſtatecznych, w Prawie umieiętnych, i piſać umieią-
cych, ktòrzy na Rokach sądowych przed Kaſztelanem abo Marſzał-
kiem, i przed Urzędem Powiatowym Ziemſkim, a w niebytności
Kaſztelanow, Marſzałkow, przed Urzędem sądowym Ziemſkim, i
inſzymi ſtany na Roki przybyłymi (b) maią przyſięgę takąż, jako
ſam Podkomorzy na Urząd swòy Podkomorſki, uczynić. § Wſzak- 2
że ci Komornicy maią bydź od Podkomorzego za niedospiechem
iego samego posyłani ku rozsądzeniu i graniczeniu, i inszym spra-
wom do Urzędu Podkomorſkiego należącym, i za pozwy samego
Podkomorzego, tylko w rzeczach małych, nie ważnych, gdzieby ſzło
o głowę gruntu, abo mniey, maiąc na to moc i władzą taką jako ſam
Podkomorzy, i dochod Komornikow od granic, kopcow i miedz,
ma bydź taki jako Podkomorzemu. A na większe ważnieyſze rze-

czy sam Podkomorzy iezdzić i rozprawować to powinien. A gdzieby komu Sąd Komornika ktorego nie podobał się, o to odzew iść ma jako i od Podkomorzego do Sądu głównego. Jednoż ieśliby się co w sprawie, w pisaniu, abo i w postępku inszym jakim przez Komornika pobłądziło, niżliby przyszło do rozsądku skutecznego o granice, o takie rzeczy rozprawa z nimi ma bydź przed Podkomorzym, a Podkomorzy powinien z nich sprawiedliwość czynić od przyniesienia kniemu żałoby naydaley za dwie niedzieli, i mocen będzie obłą-
3 dzenia ich poprawić. § A gdzieby w tym czynieniu sprawiedliwości z Komornikiem, abo w jakim samego Podkomorzego obłądzeniu, zwłaszcza pod czasem zaocznego iego skazania; gdzie appellacya bydź niemogła; krzywda się stronie widziała; tedy o to Podkomorzego wolno pozwać do Sądu głównego na rok zawity, i tam gdzie pod onym czasem Sąd główny będzie.

(a) W Koronie na rokach Ziemskich Szlachta Komornikow obiera. *Jag: w Krak:* 1423. *H. P,* 410.
Komornicy cudzych spraw prokurować nie mogą. *Wład: Jag: w Krak:* 1423 *H P.* 393.
(b) Komornicy na Rokach obrani osiedli i przysięgli bydź maią, 1569. Podkomorzowie wedle &c. *fol:* 191. *Const:* 1616. *fol:* 28 *Tit:* O Komornikach.
Kto skazanie Komornikow nagąni grzywien 12. zapłacić powinien. *Kaz: Wiel:* 1368. *H. P.* 184.

ARTYKUŁ XI. II.

O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, abo jemu od kogo.

Jeśliby (a) komu od Podkomorzego abo Podkomorzemu od kogo inszego krzywda w gruncie działa się, takowy ukrzywdzony ma R. 4. A. 4.
1 stronę swą przeciwną według nauki i opisania tego Statutu do Urzędu należnego pozwać. A tam na Urzędzie sprawa przyidzieli do tego, że wyiazdu na ziemie potrzeba będzie, tedy w takiey rzeczy mają z Urzędu sądowego Ziemskiego dwie osoby Sędzia z Podsędkiem; A ieśliby ci obadwa bydź nie mogli, tedy z iednym z nich ktorym, Pisarz Ziemski na ten grunt pierny wyiechać, i to miedzy nimi według prawa rozsądkiem swym skończyć, a rok takiemu wyiazdowi, jeśli się taka sprawa u Sądu Ziemskiego toczyć będzie, ma bydź oczywisto stronom złożon zawity po dokonaniu Rokow Ziemskich we czterech niedzielach. A jeśli taka rzecz z Podkomorzym odesłana będzie na grunt od Sądu Grodzkiego, tedy strona powodowa ma swą przeciwną stronę pozwem tych dwuch Urzędnikow sądowych Ziemskich, ktorzy tam łacni wyiechać będą, takoż jako
2 i Podkomorzego pozwem na sześć niedziel i na rok zawity pozwać. § A ieśliby zima zaszła, żeby przed śniegiem graniczyć nie można, tedy rok za pozwy i oczywiście ma bydź składan po zbieżeniu śniegu, według uważenia czasu słuszney i przystoyney pory. Appellacya i od tych dwuch Urzędnikow, gdzieby się komu Sąd ichnie podobał, ma iść do Sądu głownego iako i od Podkomorzego. A za wyiechaniem Kommissarskim ci Urzędnicy takoż jako i o Podkomorzym napisano, winni będą na one granice wyiechać, i do Sądu swego Kommissarzom sprawę dać: a Kommissarze według prawa

to kończyć będą. A za przyiazd i prace tym Urzędnikom Ziemſkim, nie inſzy dochod w takiey ſprawie ma bydź, jako Podkomorzemu: a miedzy sobą to na pòł dzielić będą, A ſprawy takowe także do Kſiąg Podkomorſkich wpiſować, i do Kſiąg Ziemſkich abo Grodzkich ſtrona sobie przenieść ma.

(a) W Koronie przed tym gdzieby Podkomorzy o granice z Szlachcicem chciał czynić, tedy miał u Króla J. M brać surrogacyą: a gdyby on nie chciał, tedy temu, który miał z nim sprawę, wolno było proſić o surrogacyą u Kròla J. M, a z Kancellaryi broniono mu bydź nie miało, 1557. Kiedy ſię przytrafi fol: 9.

Teraz gdy Podkomorzy ma mieć sprawę, bliżſzego Podkomorzego abo iego Komornika, abo Urzędnika sądowego przyſięgłego swey Ziemi abo Powiatu do takowey sprawy zwieść powinien, który jako Urzędnik przyſięgły graniczny Akt odprawiwſzy podpiſać ma pod karaniem 100. grzywien, jako o Kommiſſarzach 1588. ieſt opisano, 1601. o surrogacyach Podkomorſkich, fol: 737.

ARTYKUŁ XII. 12.

O odięcie imienia w granicach.

USTawujemy, jeśliby które, od naywyżſzego do nayniżſzego ſta- 1
R. 4. nu osoby, tak Duchowne jako i Swieckie, miały imiona, Ludzie
A. 77. i Ziemie, Łowy i Lasy, Jeziora, i Borowe Gony w Granicach a-
bo Miedzach, a chciałby ieden drugiemu, przyſzedłſzy Granice abo
Miedze, w ziemie wſtępować, abo w Ludzie, ziemie, Łowy i Lasy,
Jeziora i Sianożęci, i bobrowe Gony odeymować, chcąc go z tego
imienia, gruntow, abo wchodow i pożytkow iakich wycisnąć: Tedy
ukrzywdzona ſtrona ma o to przeciwną swą ſtronę do Sądu należne-
go według zamierzenia i porządku tego Statutu pozwać. A tam za
pozwem przed Sądem należnym, ieśliby ſię ta rzecz między nimi
nie ſkończyła, albo na Sąd Podkomorzego odeſłana była (a) Tedy
gdy iuż w takich rzeczach do rozsądku Podkomorzego przyydzie,
ma z obu ſtron po dziewiąciu świadkow przed prawem poſtawić na
tym gruncie piennym, i kogo z nich naydzie Podkomorzy bliżſzego
ku dowodowi, a to z tych przyczyn, jako wyżey w drugim Artyku-
le tego Rozdziału ieſt pomieniono, tego przypuściwſzy ku dowodo-
wi, i onych świadkow od niego poſtanowionych wyſłuchawſzy, przy-
ſięgę mu z trzema świadkami, ktòrych ſtrona przeciwna z tych dzie-
R. 9. wiąciu obierze, ſkazać ma. A gdy tym obyczajem przyſięgę ſamo-
A. 2. czwart uczyni, tedy ten grunt o ktòry spor ſzedł, odzierżeć ma. § 2
A gdzieby u prawa to pokazało ſię, iżby kto odiąwſzy abo odeymu-
jąc komu grunt, abo wchody i pożytki iakie, a o to do prawa był po-
zwan, i na on grunt u Sądu żadnego prawa iako liſtownego, tak ani
znakow ſłusznych i jawnych granicznych nie pokazał, i świadka ku
dowodowi według tego Statutu ni iednego nie ſtawił, tylko tak go-
łymi ſłowy ten grunt swoił. A ſtronaby powodowa, jako prawo li-
ſtowne, abo znaki ſłuſzne i jawne graniczne pokazała, także świadki
według tey nauki Statutowey ſtawiła, tedy takowa ſtrona za pokaza-
niem prawa liſtownego, abo znakow ſłuſznych, i krom przyſięgi, ie-
dno za świadectwem dziewiąciu świadkow, przy gruncie zoſtawio-
na ma bydź. § Lecz jeśliby ta ſtrona odporna która świadkow nie 3
ma, brała ſię sama do przyſięgi, a żałobliwa ſtrona dopuścić iey tego
nie chciała, ale sama za przyſięgę brała ſię: Tedy iuż żałobnik tak-
że tylko sam ieden bez świadkow może i bliżſzy będzie przyſiądz.

A tożſię ma rozumieć i o powodowey żałobliwey ſtronie, gdyby kogo o grunt pozwawſzy, a za sobą świadectwa na pismie także znakow granicznych ani świadkow nie miała, tedy pozwany przy dzierżeniu swym bliżſzy będzie sam ieden przyſiądz.

(a) O dowodach na granice czytay Konſtytucyą, 1588. fol: 262. *Tit: Bona nullo jure.* Granice używaniem ten ma wygrawáć, kto znaki lepſze, i wywody używania pokaże. *Conſt:* 1576. *fol:* 312. *Tit:* O czynieniu.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O takim, ktoby bez przyczyn ſłuſznych prawnych na roku za pozwy Podkomorzego nie ſtał,

1 Też uſtawujemy, ieśliby ktora ſtrona tak odporna pozwana, jako R. 9. A. 5.
i żałobna, na roku za pozwy (a) Podkomorzego przypadłym,
bez przyczyn ſłuſznych prawnych wyżey w tymże Rodziale R. 4. A. 42.
wyrażonych nie ſtała; tedy (b) Podkomorzy ſtronie drugiey, ktora roku pilnować będzie, tę rzecz, o co miedzy nimi prawo idzie, i co na pozwie opiſano, iuż bez przyſięgi żadney, iedno jako ten, kto roku pilnuje, według opiſania w pozwie świadkami ſwymi granice, abo miedze zawiedzie, ſkazać, i na wieczność przysądzić ma. § Jednakże (c) zabiegaiąc chytrości ludzkiey, to warujemy, iż gdzieby ta ſtrona, przeciwko ktorey takowe zaoczne ſkazanie wynidzie, mieniła sobie w tym przewodzie prawa krzywdę, za utworzeniem przez ſtronę iey roku nie prawdziwego, tedy w takiey rzeczy wolno będzie iey o zły przewod prawa przed tenże Sąd Podkomorſki przeciwną ſtronę swą pozwać, około czego oni maią bydź sądzeni przykładem Artykułu tego, ktory ieſt poſtanowion o zły przewod prawa w Rozdziale czwartym.

(a) Podkomorzy przez liſt swoy obwieſzczy ma ſtronę pozwać przed Urząd swoy na mieysce granic, rok zawity naznaczywſzy. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P,* 229.

(b) A ieśliby pozwany na roku nie ſtał, tedy Podkomorzy powinien granice czynić, a przy oſtatnim kopcu powod przyſiądz ma z Swiadkami, ktore granice poprzyſiężone na wieki trwać maią. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.

(c) Gdyby też pozwany przyſiągł, iż o pozwie nie wiedział, przez swe nieſtanie na roku zawitym nic nie traci. *Zyg: w Piotr: H. P.* 462. Może iednak pozwany prawdziwą niemocą ten rok odłożyć. *Zyg. w Piotr:* 1523, *H. P.* 231.

O zły przewod prawa czytay Art: 41. Roz: 4.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O świadkach, jacy maią bydź przypuſzczeni do świadectwa.

1 JEſzcze (a) też uſtawujem, iż świadkowie o rzecz ziemną, i o dowod dzierżenia ziemi, tak też i o każdą rzecz, ku świadectwu R. 4. A. 76. Ar. 78.
nie maią przypuſzczeni bydź Zydzi, jedno ludzie Wiary Chrześciańſkiey wſzelakiego ſtanu, i ci, ktorzy przywilejem Naſzym ku świadectwu przypuſzczeni, tylkoby byli ludzie dobrzy, cnotliwi, bogoboyni, i inſi w czym nie podeyrzani, tedy tacy ku świadectwu maią bydź przypuſzczeni. § A Tatarowie, gdzieby ſię im trafiło o grunt miedzy sobą i ludźmi Chrześciańſkiemi prawo wieść, a ſkazali im dowod, abo odwod, tedy oni według Przywilejow swych i Zakonu swego przyſięgę czynić maią. A w takiey sprawie ich cho-

ciaż i Tatarowie tylkoby ludzie dobrzy, cnotliwi, i wiary godni świadkami bydź mogą.

(a) Swiadkami w rzeczach Ziemskich krewni bydź nie mogą, i którzy, czytay Konstytucyą, 1576. fol: 300. *Tit:* O widzeniu Swiadkow.
Swiadectwo, Szlachcic pod sumnieniem: A prostego stanu człowiek pod przysięgą maią dawać. *Conſt:* 1588, fol. 463. *Tit:* O Mężobóycach.

ARTYKUŁ XV. 15.

Ktoby komu Swiadki ganił.

R. 4. A. 28. i 79 Kiedyby (a) kto swawolnie, i bez słuszney przyczyny stronie 1
powodowey świadki ganił, a on jeśliby według prawa postawił dziewiąciu świadkow, a tenby miedzy tymi dziewiącią świadkow nie brał trzech wiary godnych, a odstawiał ich, chcąc mu tym prawa skończenia przekazić, a ten jako powodowa strona drugiemi się świadkami nie opatrzył, a miałby tym na onym roku zawitym rzecz swą upuścić, tedy takowy, który nagani świadki, ma tamże zarazem przed Podkomorzym tego słusznym dowodem na piśmie dowodzić. A ieśliby na nich, w czym im naganił, nie dowiodł, i nie pokazał, a Podkomorzy uznałby to, że im prożno ganił, i odstawiał. § Tedy takowy odstawuiący tych świadkow, każdego z osobna zga- 2
nionego świadka według stanu powinien będzie nawiązać według rodu ich, Szlachcica jako Szlachcica, a chłopa jako chłopa, tak jakoby go ranił. A Podkomorzy, abo Kommissarze nawiązkę tę świadkom takim zarazem tamże maią skazać, a świadkow tych ku świadectwu przypuścić. A ieśliby na którego świadka, abo kilku ich, tego, w czym im przygani, rzeczą samą dowiodł, tedy ta strona, czyie świadki będą, ma mieysce tego, abo tych zganionych, inszych świadkow postawić, nie możeli tego dnia, tedy nazajutrz, a naydaley trzeciego dnia. § Jeśliby się to trafiło, żeby sobie świad-
kom z obu stron naganiali, i ieden na drugiego świadkow tego przy- 3
ganienia dowiodł, tedy ci świadkowie zganieni na obie strony maią bydź odstawieni, a znowu inszych świadkow, ludzi wiary godnych, niepodeyrzanych z obu stron maią stawić, i z tych ku przysiędze obierać będą.

(a) Swiadkow gdyby strona stronie od Krzyża odgroziła, jeśli wszystkich kto odgroził ma racić sprawę. *Conſt:* 1576. *fol:* 300. *Tit:* O wiedzeniu Swiadkow.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O ziemię obrębną, i też zobopolne ziemie jako maią dowod czynić.

TEż (a) ustawujemy, jeśliby którey stronie o ziemię obrębną, o- 1
graniczoną powod z prawa był skazan, ten świadkow swoich ma według obyczaju prawa dziewiąciu przed prawem postawić, i jako ten Pan, abo Ziemianin, póki z tymi świadkami swymi granice zawiodszy przysięgę samoczwart z trzema świadkami uczy-
ni, potym ma granica udziałana bydź. § Wszakże ieśliby prawo 2
mieli o ziemię zobopolną, a nie w iednym mieyscu, ale po różnu niwami abo obrębami leżącą, a byłaby ta ziemia ku iednemu dworo-

wi, ábo imieniu Szlacheckiemu, bądź prawem przyrodzonym, abo jakim nabytym przysłuchaiąca, tedy ciż iedni świadkowie mogą o każdą niwę, ſianożęć, abo obrąb świadczyć, a obwiodſzy wſzyſtkie takie różne piehne ziemie, potym sam ten Pan, który do dowodu przypuſzczon będzie, z trzema świadkami iednym razem na wſzyſtkie te ziemie przyſięgę uczynić ma. A Podkomorzy ma im rotę przyſięgi doſtatecznie na wſzyſtkie te ziemie iednym razem mianowicie ich spiſawſzy ſkazać im wydać.

(a) Jeśliby ſię przydało, że ten, który ſię o granice prawuje za granice pokazał kopce, abo znaki znaczne w polach abo laſach, tedy Podkomorzy tego, który lepſze i znacznieyſze znaki abo kopce ukaże do dowodu ma przypuścić, a gdzieby obiedwie ſtrony znakow naczrych nie miały, tedy powodowa ſtrona ku dowodowi z swemi świadkami ma bydź przypuſzczona, *Jag: w Krak.* 1423 *H. P.*227. Granica według uznania ſtarych ludzi maią bydź uznawane *Zyg: w Piotr.* 1519. *H. P.* 75.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Ktoby miał wieść Prawo z Wojewodą, Staroſtą, i Dzierżawcą o ziemię swą, a tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie ieſt Urzędnikiem.

1 TYm też obyczajem, jeśliby który Urzędnik Naſz maiąc imienie ſwe własne w tym Powiecie, z Staroſtwa, abo Dzierżawy swey, z którym Szlachcicem o ziemię swą kópą wieść chciał, tedy ma sprawować ſię jako wyżey opiſano o grunt ziemny; ma poſtawić dziewięć świadkow Szlachtę, i inſzych ludzi dobrych, wiary godnych, a nie poddanych tego Urzędu przysądu swego, ale inſzych ſtronnych, i tak też Podkomorzy ma patrzyć liſtow, granic, znakow, *R.* 9.
2 i czyie liſty będą, abo granice lepſze, ta ſtrona ma bydź przypuſzczona ku dowodowi. Wſzakże ieśliby Staroſta, Dzierżawca nie miał 2.1 12.
bliżſzemi granicznikami tey ziemi pienney ludzi inſzych obcych, nad ludzie Staroſtwa swego, tedy iuż przy inſzych obcych ludziach, i takimi Poddanymi Naſzymi dowodzić będzie mógł.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Ktoby komu Granice, abo Miedze zepſował.

1 Kledyby Szlachcic Szlachcicowi Granice zepſował, abo ogniem wypalił, abo wyrąbał gwałtownie, abo jakokolwiek inaczey zepſował, abo (a) kopce roſkopał, abo Miedze zepsował, aboby kto przywłaſzczaiąc sobie więcey gruntu, a Granice i znaki nowe po cudzey ziemi gwałtownie, a bezprawnie poczynił, a byłoby to na niego prawem przewiedziono, tedy takowy ma zapłacić obrażonemu dwanaście rubli groſzy, a Podkomorzemu kopę groſzy, a za każdy kopiec ſkażony trzy kopy groſzy. A jeśliby Slachcic Szlachcicowi Miedze przeorał, tedy za przeoranie Miedzy trzy rubli groſzy, a Podkomorzemu pułkopy groſzy, a Granicę, abo Miedzę przezeń ſkażoną, ma zaſię przed Podkomorzym naprawić po ſtaremu. § A jeśliby proſtego ſtanu człowiek Szlachcicowi Granice porąbał, wypalił, abo Miedze przeorał, i znacznie zepſował, tedy taki powinien będzie temu Szlachcicowi winy trzy ruble groſzy zapłacić, a Granice i Miedze po pierwſzemu naprawić. A gdzieby człowiek proſtego ſtanu, drugiemu też proſtego ſtanu człowiekowi Miedze przeorał i ſkaził, tedy za ſkażenie tey Miedzy będzie powinien zapłacić

rubl grofzy, a Miedzę naprawić. Bo jeśliby fię komu krzywda w Granicy, abo Miedzy widziała, tedy o to maią fię prawem spierać, a nie gwałtem. Wfzakże swą ftarą Granicę, abo Scianę zarofłą, gdzieby potrzeba ukazowała ponowić i poprawić, to będzie wolno uczynić każdemu na swym właſnym gruncie, i poftarych znakach, i Granicach. Wfzakże od Podkomorzego Komornika wziąwfzy, i ftro-
nę przez woźnego obwieściwfzy, z kim Granice te ma. § A jeśliby 3
ftrona nie wyiechała, abo nie wyfłała, to przecię przed Komornikiem wolno ponowić, iednakże ftarych znakow nie pfuiąc. A Komornik będąc przy takiey sprawie, ma to do Kfiąg Podkomorzego zeznać, i znaki ponowione wpifać.

(a) Jeśliby kto Kopce, abo jakie inne znaki w części, abo wfzyftkie rozkopał, od każdego Kopca ma ftronie płacić po trzy grzywny, a przecię ten fzkodnik powinien będzie Podkomorzego swym kofztem na Granice wywieść pod winą 14. grzywien ftronie, i pod winą Urzędowi *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 232. Także gdy kto nie Urzędownie Kopce sypie po grz: 3. płacić ma. *Zyg: tenże tamże.*

Między Dobrami Krolewfkiemi a Szlacheckimi ktoby Granice ufypane popfował, abo rozsypał, Szlachcic fto grzywien, *toties, quoties citabitur, a plebeius* pięćdziefiąt grzyw: ma bydź karany. *Conft.* 1578. *fol:* 350. *Tit:* O granice rozfypane.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O Las zobopolny i o Przerobki,

USTawujemy, (a) jeśliby kto miał Las zobopolny niedzielony, a
który uczeftnik zechceli taki Las na pafznią, abo na fianożęć 1
przerabiać, tedy temu wolno będzie taki Las trzebić, i przerabiać. Wfzakże tak, żeby drugiego, abo drugich uczeftnikow fwoich przerobkiem swym do ich gruntow nie zachodził, a ku temu więcey nie zaymował, iedno jako część na niego tego Lafu przychodzić będzie, a drugim uczeftnikom swym, żeby tak wiele tego Lasu swego zaftawował, jako im na część ich przychodzi, i także równo dobrego gruntu, jako i on zaymie. A jeśliby kto więcey w fwey części i lepfzego gruntu przerobił, a byłby o to do prawa pozwan, tedy z rozsądku Urzędowego powinien będzie to, co więcey nad część swą zajął, uczeftnikom swym puścić na tymże mieyfcu i tak dobrego, zgodnego, i pożytecznego mieyfca, jakoby wfzyftkim uczeftnikom rowno było. A przeciw drzewa porąbanego więcey nad jego część, też drzewa uczeftnikom gdzie na infzym mieyscu z fwey właſney części po ręce im tak wiele, i tak dobrego zawieść. A nie będzieli potemu Lasu mieć, tedy pieniędzmi za dowodem zapłacić.
R. 6. A. 13. Wfzakże połowicą ceny Statutowey, niżey opifaney. § A gdyby 2
który uczeftnik potrzebował działu mieć w Lefie, abo Pufzczy spolney, a iżby uczeftnicy nie chcieli z nim dzielić, tedy iemu o ten rozdział wolno będzie uczeftnikow swych do Sądu Ziemfkiego na rok zawity pozwać, a tam z prawa ma bydź im dział fkazan na rowne części według prawa każdego z nich. A ten dział ma bydź czynion tym porządkiem, jako w Rozdziale fzóftym około rozdziału miedzy bracią poftanowiono.

(a) Jeśliby kto w cudzey wfi, abo dzierżawie, w Jezierże, w Stawie w ciekącey wodzie, w fienie, zbożu, abo w polach, fzkodę uczynił, będąc przekonany fzkodę odprawić ma, a ci którzy

ſpaſzą, abo ſkoſzą trawę na sukni grabieni bydź maią. *Kaz: Wielki* 13`8. *H. P.* 532. *Wł.d: Jag: w Krak:* 1423 *H. P.* 534.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Rzekę gdzie graniczy.

TEż (a) gdzieby Rzeka graniczyła imiona, abo czyy grunt, pola,
fianożęci, laſy ku Rzece przyległe, tedy każdy od brzegu ſwe- R. 1.
1 go ma iey do połowicy używać. Wſzakże w ktòrych mieyſcach A. 29.
tego Państwa Naſzego, i na takich ſpolnych Rzekach z dawna do
tychmiaſt był jaki obyczay zabijania jazow, zakotow, abo ſiedź, ta-
kowy i wprzód zachowan bydź ma. A gdzieby ktòra Rzeka grani-
czna na czyi brzeg piaſek nieznacznie sypiąc przyczynek czyniła,
ten przyczynek ma bydź tego Pana, czyi brzeg ieſt. A jeśliby Rze-
ka gwałtem inędy poſzła, tedy ſtarey iście Rzeki ma bydź przed ſię
granicą, a tego iścia Rzeki będzieli w niey iaki pożytek, także każ-
dy z brzegu swego po połowicy używać ma. A u tey Rzeki gra-
niczney, która ſię inędy obròciła, obadwa brzegi tego bydź maią,
2 czyim gruntem pòydzie. § A jeśliby kto Rzekę przekopał umyśl-
nie ku ſzkodzie ſąſiada swego, a o toby go ku prawu pozwał, i tego-
by nań dowiodł, według prawa, tedy ma onemu prawo ſkazać, aby
zaſię Rzekę po ſtaremu zahamował, a za to będzie powinien ſtro-
nie żałobliwey, gwałtu dwanaście rubli groſzy zapłacić, jakoby gra-
nicę ſkaził, i wſzyſtkie ſzkody, co w pożytek tey Rzeki ſzkodował,
z rozsądku odprawić.

(a) Gdzie Rzeka jaka, Dobra Krola J. M. z Szlacheckimi graniczy, ktorey Rzeki brzegi z obudwuch ſtron są przyległe, ma bydź wolne używanie teyże Rzeki Poddanym wedle ſzerokości Dóbr przyległych. *Zyg: w Krak:* 1507 *H. P.* 544.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Kiedyby kto ſwym Stawem inſzy Staw, abo Sianożęć zatopił, abo Groblą ku cudzemu brzegu przyſypał.

1 TEż (a) uſtawujemy, kiedyby kto w swey Dziedziznie wſzyſtkę R. 4.
zupełną Rzekę miał, to jeſt: obadwaby brzegi iego były, a na A. 8.
niey Stawy i Młyny poſtawił, a ſąſiedzkie wyżſze Młyny ſwym
Stawem zatopił, tak iżby w inſzych wyżſzych Młynach, za podnie-
ſieniem wody w niżſzym Stawie mliwo bydź nie mogło, albo ieśliby
Sianożęci zatopił bez woli tego Pana, czyie Sianożęci są, a onby za
to odmiany wziąć niechciał. Ktemu jeśliby też kto połowicę Rze-
ki, to ieſt: ieden brzeg maiąc, a przyſypał Groblą ku brzegowi cu-
dzemu, abo co gruntu, Sianożęci cudzey wodą zaiął i zatopił, abo
ſzkodliwie podmoczył, tak, iżby kto pożytku zwykłego ſłuſznego, ja-
ko przed tym miewał, z tego gruntu swego mieć nie mógł, a toby
uczynił ſwawolnie bez dozwolenia tego, czyi drugi brzeg tey Rze-
ki, abo czyi grunt zatopił, abo ſzkodliwie podmoczył, tedy takowy
ukrzywdzony obwiodſzy to i okazawſzy woźnemu i ſtronie ma tego
Sąſiada swego pierwey w tym, liſtem upominalnym przez woźnego R. 10.
napomnieć, aby wodę zniżył, i Groblą nowoprzysypaną od cudze- A. 7.
2 go brzegu odkopał. § A jeśliby tego za upomnieniem takim nie u-

czynił, tedy ukrzywdzony o to do Sądu Ziemſkiego ma pozwać, a Urząd Ziemſki na osądzenie i ſkończenie taką ſprawę na Sąd Podkomorzego odeſłać ma. A przed Podkomorzym okażeli ſię to jawnie z prawa, że w ktorey z tych rzeczy krzywda ſię mu dzieie, tedy Podkomorzy ma na tey przeciwney ſtronie iemu dwanaście rubli groſzy gwałtu, a ktemu ſzkody coby ich za tym mieſzkaniem mliwa, abo w nieużywaniu gruntu swego zatopionego podiął, za dowodem ſłuſznym ſkazać, a takowego Stawu, gdzie kto obadwa brzegi ſwe maiąc, wodę ku ſzkodzie mliwa ſąſiedzkiego podwyżſzył, abo cudzego gruntu zalał, abo podmoczył, wodę spuścić i zniżyć, tak jakoby i mliwu wyżſzego Stawu nic nie ſzkodziło, i gruntow, Sianożęci cudzych nie zalewało, i ſzkodliwie nie podmoczywało. A tę Groblą, któraby przyſypana była do cudzego brzegu, żeby roſkopał, wodę wypuścił, tak jakoby cudzego gruntu Groblą, nie dotykał ſię i wodą go nie zalewał. § Wſzakże ktoby przez dawność Ziemſką dzieſięć lat, o zatopieniu Młyna swego, przy sypaniu ku swemu brzegu Grobli w zalaniu gruntow milczał, a prawem o to z przeciwną ſtroną nie poſtępował, tedy iuż takowy wiecznie milczeć ma.

(a) Rzeki Niewiaży Port w Kieydanach Groblą nie ma bydź hamowany. *Conſt*: 1581 fol: 381. *Tit*. Niewiaża,

Na Rzekach Niemnie, Gielu, Ruſznie, Muſzy, Niemianku Groble, Jazy, i inne impedimenta *navigationis* sa znieſione *Conſt*: 1607. *fol* 861. *Tit*: O Tamach.

W Koronie na Rzekach Portowych wſzyſtkie Slozy, Tamy, Groble, Młyny, i inſze impedimenta *navigationis* są znieſione, *Conſt*: 1633. *fol*: 55 *Tit*. Rzeki.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Kto na czyiey ziemi poſieje Zboże, jako ma zapowiadać Woźnym, aby nie zwoził do prawa.

Ustawujemy, ktoby na czyiey ziemi Zboże jakiekolwiek bez wiadomości onego, czyi grunt, poſiał, tedy ten, kto swą ziemię bydź mieni, ma wziąć liſt zapowiedny od Urzędu Ziemſkiego, abo Grodzkiego tego Powiatu, w ktorym ten grunt leży, i tym liſtem Urzędowym przez Woźnego i dwuch ſtron jakiegokolwiek ſtanu ma zapowiadać Zboże to samemu Panu, abo jego Urzędnikowi, który sam, abo jego poddany poſiał. A jeśliby samego Pana, abo Urzędnika Woźny w domu nie zaſtał, abo ſię pokazać niechciał, tedy pokładaiąc kopią z tego liſtu zapowiednego na imieniu tym obyczajem, jako o pokładaniu liſtow upominalnych ieſt opiſano. A w tym liście zapowiednym wypiſawſzy tę ziemię, gdzie Zboże zaſiano, mianowicie i doſtatecznie jako gdzie leży, ma bydź dołożono, pod zakładem na Urząd i ſtronę dwunaſtą rubli groſzy, aby ten, kto żął to Zboże z tego gruntu nie zwoził, ale pożąwſzy ie przed Woźnym, i ludzmi ſtronnymi na to od ſtrony żałobney poſłanymi, za wiadomością a policzeniem tego Woźnego i ſtrony żałobney na tey ziemi do prawa, i opatrzył to dobrym złożeniem i ogrodzeniem, jakoby w nim do rozprawy ſzkoda nie ſtała ſię, i po tey zapowiedzi ſtrona żałobna ma ſtronę swą przeciwną naydaley za ſześć niedziel pozwy Podkomorzego ku rosprawie o tę ziemię pozwać. A gdzieby zjakich przypadłych ſłuſznych prawnych przyczyn w ſześciu niedzie-

ach po zapowiedzi pozwać nie mógł, tedy ieszcze mu czas pozywa-
nia zostawać ma i przez drugie sześć niedziel. A jeśliby ten, kto
zapowiedział, przed Podkomorzym, abo Komornikiem dowiodł te-
go prawem, iż przeciwnik iego to Zboże posiał na iego właśney zie-
mi, tedy ma iemu bydź jako ta ziemia, tak i to Zboże, i ktemu gwał-
tu dwanaście rubli groszy skazano. A gdzieby to Zboże zapowied-
ne pogniło, abo potrawiono, tedy to jemu przeciwna strona we-
dług Statutu zapłacić powinna będzie. § Jeśliżby kto przez zapo-
wiedź prawa nie doczekawszy, ono Zboże pożąwszy z tey ziemi precż
2 zwiozł, tedy ma tego zakładu połowicę stronie przeciwney sześć ru-
bli groszy, a drugą połowicę trzy rubli groszy Podkomorzemu, a
drugie trzy rubli groszy Urzędowi temu, od ktòrego list zapowied-
ny wyydzie, zapłacić; ktòrą zarękę za odeslaniem Podkomorzego
Urząd stronie, Podkomorzemu i sobie sprawić na imieniu tego win-
nego ma, a Zboże stronie z nawiązką oddać, abo według Statutu za-
płacić powinien będzie. A będzieli kto na swey właśney ziemi siał,
a drugi mu to zapowiedziawszy, a tego prawem nie dowiodł, żeby
jego ziemia była, takowy sam ma zakład Urzędowi i stronie płacić,
a grunt i Zboże przy tym kto siał ma zostać, a chociayby Zboże po-
gniło, abo strawione było, tego iuż na przeciwney stronie on pozy-
skować nie ma, gdyż jako wyżey dołożono, on to miał opatrzyć, jako-
3 by z tey miary szkoda Zbożu nie była. § Jeśliby się też to trafiło,
żeby takowe Zboże pienne na polu złożone do rosprawy sądowey
z pola pokradziono, więc zostanieli przy gruncie ten, kto siał, tedy
iemu to żyto ten, ktòry próżnie zapowiedział, powinien zapłacić, a
sobie w tey szkodzie winnego szukać. Zostanieli lepak z prawa
przy gruncie tego, kto zapowiedział, tedy on, kto siał, ma mu to Zbo-
że zapłacić, a sobie winnego w tym szukać. Takaż się zapowiedź i
4 rozprawa ma toczyć o sianożęciach piennych. § Ieżeliżby kto po
zapowiedzi przez dwanaście niedziel strony swey przeciwney w ta-
kiey rzeczy przed Podkomorzego nie pozwał, tedy temu, kto siał,
wolno będzie Zboże abo siano swe pobrać. A będzieli w tym cza-
sie pokradziono, tedy tey szkody na stronie przeciwney szukać. A
temu, kto zapowiedział, iuż tylko o grunt wolno będzie i po onych
dwunastu niedzielach prawem czynić przed sądem należnym, we-
dług porządku w Artykułach inszych tegoż Rozdziału wyżey opisa-
nych, a na pienney ziemi nikt gwałtownie nie ma Zboża deptać i pso-
wać, ale się w tym prawnie obchodzić mają, jako wyżey opisano,
pod zaręką Urzędowi i stronie wyżey w tym Artykule pomienioną.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby Ziemię w dzierżeniu miał, a drugi prawem nie przekonawszy Zyto pożął, abo żęte pobrał, abo bicie uczynił, abo Sochę porąbał.

Też ustawujemy, iż kiedyby kto ktòrą Ziemię dzierżał w spokoy- R. rr. 20.
nym dzierżaniu, i spokoynie siał, abo orał, a drugi przyszedł-
szy na to pole, Zyto (a) pożął, abo żęte pobrał, abo pobił, po-
deptał, a uderzył samego, abo człowieka iego, abo ktòregokolwiek

ſtanu, abo Sochę, Kolasę, Bronę zrąbał, i ſoſzniki wziął, takowy ma płacić gwałt dwanaście rubli groſzy. A jeśliby wziął bez boju, ten ma ſzkodę płacić z nawiązką, konia koniem, a wołu wołem nawiązać, a za Sochę dzieſięć groſzy, a za narogi dwanaście groſzy, za Bronę ſześć groſzy zapłacić. A potym kiedy zechce dzierżącego o tę ziemię, ma prawem według prawa popierać. A jeśliby kto u kogo grunt odeymował, a drugi tego bronił, i w dzierżenie nie dał, temu ma bydź prawo u Sądu należnego, i kto w ziemi będzie winien, ten ma ſzkody i gwałt oprawić, jako około tego wyżey opiſano.

(a) Ktoby komu bez woli Zboże pobrał, za każdą kopę winy sądowi groſzy 6. a ſtronie trzy grzywny płacić ma. *Kaz: Wielki* 1547. *H. P.* 532. A jeśliby to w nocy było, za złodzieja ma bydź rozumiany. *Kaz: tenże tamże.*

Ktoby Szlachcica przy robotnikach ſtojącego, abo robiącego ubił, ranił; rany, ochromienie członkow, i głowſzczyznę ſowito zapłacić ma, *forum* u Ziemſtwa *Conſt:* 1576. *fol:* 308. *Tit:* O ubiciu

Toż ſię o chłopie przy robocie ubitym rozumieć ma. Roz. 11. art: 27.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wwiązanie w imienie za dług, abo za inſzą przyczynę, jako ſię mają ſprawować.

R. 4. A. 94. 198. USTawujemy, (a) ieśliby od Nas Hospodara był poſłan Dworzanin Naſz wwięzować ſię w czyje imienie za summę pieniędzy, którąby przyſłuchała do ſkarbu Naſzego, tedy ten poſłaniec ma przyiechać do tego imienia, a wziąwſzy z Urzędu Ziemſkiego abo Zamkowego Woźnego, i ludzi dobrych Szlachtę, onego imienia ludzie, i wſzyſtkie ich maiętności spiſać, ieden rejeſtr dać do ſkarbu Naſzego, a drugi do Zamku, abo do Sądu Ziemſkiego, a trzeci ma u ſiebie zoſtawić, dla tego aby czasu pomówki miał ſię czym wyprawić, także i dla tego, żeby potym z tymże to imienie, z czym wzięto, po zapłacie pieniędzy, temu czyie będzie, przywrócono było. (b) Wſzakże gdziebyśmy My Hospodar czasu rozprawy przed Nami ſtron w jakiey sprawie Sądu Naſzego, według tego Statutu należącey co na kim ſkazali, tedy w takiey rzeczy mamy odyłać przez liſty Naſze na odprawę do Urzędu Ziemſkiego abo Grodzkiego, w tym Powiecie, gdzie winnego oſiadłość leży, i któremu Sądowi ta odprawa należeć będzie. A Urząd do którego odeſzlemy, powinien będzie odprawę czynić według tego, jako o odprawach rzeczy sądzonych w Rozdziale czwartym ieſt dołożono, bez żadney zwłoki, ale od przynieſienia do Urzędu liſtu Naſzego odeſłanego za cztery niedziele. A zwłaſzcza gdzieby roki zapłacie pieniędzy według tego Statutu złożone nie zaſzły. A będąli roki położone, tedy po wyściu rokow temu doſyć uczynić, też naydaley do czterech niedziel.

(a). Odbieranie Staroſtw, Dzierżaw w zelakich po zmarłey ręce, abo z jakiey inſzey miary, do ſzafunku K. J. M. przypadłe, i oddawanie nowym Dygnitarzom, ſpiſowanie, Inwentowanie, luſtrowanie prowentow, Arędy, Kontraktow, i inſze ſkarby Królowi należące, w Koronie przez Podſkarbiego Koronnego, a w W. X. Litt: przez Lit: odprawowane bydź mają 1607. O Urzędzie 839. Podſkarbiow.

(b) Przyſięgi, które ſkazują u Sądu Naſzego tak na Seymie, jako i krom Seymu, mają bydź odsyłane do Powiatow. *Conſt:* 1552. *fol:* 10. § Przyſięgi.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O imienie, ktore zezwoliwszy się dadzą do rąk Naszych Hospodarskich.

1 USTawujemy też, (a) iż gdzieby się obiedwie strony zezwoliwszy, dali imienie w ręce Nasze Hospodarskie do rozprawy, ą Myby-śmy ktoremu Urzędnikowi Naszemu, abo przez listy Nasze, abo przez uwiążczego to imienie do woli i nauki Naszey w dzierżenie dali: Tedy Urzędnik Nasz wolen będzie w tym imieniu słuszną żywność sobie mieć, a z dworu nic nie ma wozić, ale będzie powinien ono imienie ze wszystkiemi rzeczami ruchomymi, tak też i z dochodami czasu dzierżenia swego zebranemi oney stronie, ktorey przysłucha, wiernie i zupełnie za listem Naszym Hospodarskim oddać, i doyrzeć tego, żeby w onym imieniu za dzierżenia iego żadna szkoda i spustoszenie nie stało się. A jeśliby ten Urzędnik inaczey uczynił, powinien będzie oney stronie szkodę wszystkę i zgubę płacić. A My i Potomki Nasze powinni będziemy z nim tey stronie sprawiedliwość za pozwy uczynić na pierwszym roku jako na zawitym. R. 6. A. 4.

(a) Wolno Krolowi J. M. Dobra wolne zapisane, abo darowane, o ktore prawa nie masz, przyymować, 1565. Rzeczy zapisane, abo darowane, *fol: 90.*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O imienie nierozdzielne miedzy Bracią, abo bliskimi.

1 USTawujemy też, iż kiedyby ktorzy Bracia rodzeni, abo i dalsi w rodzie niżli Bracia rodzeni, zupełne lata maiąc, mieli ktore imienie spólne nie rozdzielone, a potym dobrowolnie zezwoliwszy się to imienie sobie na części zrównali, i rospisawszy miedzy siebie podali na to listy i rejestra dzielcze pod pieczęciami swymi, a kto umie pisać i z podpisem rąk, i też pod pieczęciami ludzi dobrych podawali, i ten dział na Urzędzie zeznali, jako wydział wiecznie trwać ma. Także i ten dział wiecznie przy mocy zostawion bydź ma, ktory miedzy niezgodnymi z prawa skazan i Urzędownie postawion będzie. A ieśliby tylko listy, reiestra dzielcze miedzy sobą dali, a na Urzędzie nie zeznali, a dawność Ziemską przez dziesięć lat potym dziale dzierżeli, takowy dział przecię wiecznie dzierżan będzie. Jedno gdzieby kto taki na Urzędzie niezeznany dział dawności tey nie przemilczawszy, chciał znowu ruszyć, i o to Bracią swą abo bliskich do prawa pozwał, tedy takiemu przecię dział znowu ma bydź skazan. Wszakże będąli na listach dzielczych pomienione jakie obowiązki, zaręki o niewzruszaniu tego działu, tedy takowe zaręki każdy według swego obowiązku z rozsądku prawnego zapłacić powinien będzie, toż ku działu przystąpić. A przy każdym rozdziale wieczystym, listy, Przywileje zostawać mają przy tym, przy kim to imienie zostanie, i na ktore Przywileje służą. R. 6. A. 1.

2 § A jeśliby było iedno imienie na rowne części podzielone, aboby ieden Przywiley na kilka imion rożnie podzielonych służył, tedy takie listy, Przywileje, dla wiadomości spisawszy na reiestra, te reiestra miedzy sobą pod pieczęciami R. 9. A. 7.

swymi, i pod pieczęciami ludzi dobrych podawać, a same listy do iednego Brata, do ktòrego się spolnie zgodzą, ku zachowaniu dać maią. A ten czasu potrzeby ku prawu Braci swey takich listow u-życzać ma, ale ieden sam bez drugich Braci takich listow ruszać nie ma. A jeśliby chcieli takie listy spolnie należące do ksiąg Urzędowych Ziemskich wnieść, i z ksiąg widymusy sobie brać, to im wolno będzie, A ieśliby Bracia bliscy, podzieliwszy się listami, rejestra dzielcze podawawszy, a ieden który, abo kilka ich nie chcieli tego działu
R. 6. na Urzędzie zeznać, tedy inszym o to zeznanie wolno będzie do U-
A. 12. rzędu na rok zawity pozwać. § A gdzieby Bracia abo Bliscy, ani li- 3
stow dzielczych miedzy się nie dawszy, ani na Urzędzie działu nie zeznawszy, tylko miedzy sobą ktòre imienie, ludzie, abo ziemię ku używaniu do czasu rozebrali, takowy dział za wieczny dzierżan bydź nie ma, y żadna dawność temu szkodzić nie może. A to dla tego, żeby ieden nad drugiego większey części sobie nie przywłaszczał.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

U cudzego człowieka nie ma nikt ziemi zakupować bez woli Pana jego.

R. 10, A. 6. USTawujemy, (a) iż u Bojar ludzi prostych, Kniaźskich, Pańskich, 1
Ziemiańskich nikt Ziemi zakupować, ani na lato ku pachaniu naymować nie ma bez woli Pana iego. A jeśliby kto u cudzego człowieka ziemię bez woli Pana iego zakupił, abo naiął, i co na niey posiał, tedy to posianie i pieniądze traci, a ten człowiek, czyia ziemia, ma bez odkładania pieniędzy swą ziemię do rąk swoich wziąć, a on na tym człowieku jego, u ktòrego był ziemię zakupił, abo naiął, i na poręczniku, przez czyie ręce pieniądze dawał, pożyczkować nie ma, dla tego iż to on uczynił nad tę ustawę Naszę. § Tak- 2
że i samego cudzego człowieka, żony, i dzieci iego nie ma nikt za-
R. 7. kupować, i naymować bez woli Pana iego, abo Urzędnika pod u-
A. 8. traceniem naymu.

(a) Kaduki we Wsiach i Miasteczkach Szlacheckich na Pany spadaią. *Const:* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O Kadukach.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O Porękach ludzi prostych.

USTawujemy, (a) iż Bojarowie pancerni, putni, i ludzie prostego stanu, nie maią bez wiadomości i dozwolenia listownego Panow 1
swych nikomu po rzeczach wielkich ręczyć. Jednak wolno mu będzie chociaż bez wiadomości Panow swych ręczyć w rzeczach rownych, to iest naydaley do czterech kop groszy i chociayby ieden człowiek i porożnych ludziach ręczyć chciał, przecię tak ma ręczyć, jakoby czterech kop groszy nie przewyższało.

(a) W Koronie, Rękojemstwa poddanych Województwa Płockiego zniesione przykładem innych Województw Koronnych. *Const:* 1563 *fol:* 46. *Tit:* Rękojemstwo.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

ktòrzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy wolą uciekaią precz.

1 USTawujemy, kiedyby człowiek wolny przyszedł za ktòrego Książ- R. 7.
żęcia, abo Pana, i za Ziemianina, i siadł na woli. A wysie- A. 22.
dziawszy wolą, abo nie wysiedziawszy do końca, chciał zasię
precz iść, tedy pierwey ma zasłużyć temu Panu swemu tyle ile na
woli siedział, toż iść precz. A jeśliby niechciał zasłużyć tak wiele,
tedy ma pieniądzmi zapłacić za każdą niedzielę po sześciu groszy. R. 12.
A jeśliby on zasiedziawszy wolą uciekł za kogokolwiek, tedy ten do A. 14. i 15.
kogo uciecze, ma mu go wydać nie mniey jako oyczyca. A jeśliby
ieszcze takowy człowiek odchodząc precz, i szkodę komu jaką u-
czynił, tedy to na nim za dowodem skazać ma. A jeśliby na obesła-
nie tego człowieka wydać nie chciał, a ten człowiek potym od niego
uciekł precz, a toby na niego, pozwawszy o to do Sądu należącego
na rok zawity, prawem przewiedziono, tedy sam za niego ma zapła-
cić za każdą niedzielę, wiele na woli siedział, a nie robił, po sześciu
groszy, także i szkody przez onego człowieka uczynione, za dowo-
dem oprawić.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O nalezieniu Skarbu zachowanego w ziemi abo w jakim położeniu.

1 USTawujemy, kiedyby się komu trafiło znaleść w ziemi jaki Skarb,
Pieniądze, Srebro, Złoto, abo co inszego, jako się przytrafia nay- R. 3.
dować, tedy ieśli na swym gruncie naydzie, ma temu Skarb A. 2.
bydź, czyi grunt, a jeśliby na czyim inszym znalazł, tedy połowicę
2 ma temu dać, na czyiey ziemi znalazł, a połowicę sobie wziąć. §
Tak też i na zastawney ziemi na poły rozdzielić maią. Wszakże kto-
by się ku takiemu naydzieniu kładu znać niechciał, a ten ktoby tego
szukał, brał się do przysięgi, tedy ta przeciwna strona, na kim pozysku-
ją, bliższa będzie od tego odprzysiądz się, że nie znalazł.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O Portach wodnych, i o Towarach zatonęłych na wodzie.

1 GDzieby (a) się trafiło, aby wodną drogą wioząc Towary jakie, R. 1.
i insze rzeczy, z przygody naczynie się rozbiło, abo zatonęło A. 29.
przy czyimkolwiek brzegu, tedy on Towar stonęły kupiec, abo
i któżkolwiek ma dobrowolnie z wody wybrać, i na brzeg wynieść.
A Urzędnicy Nasi, Książęta, Panowie, i ich Urzędnicy, Ziemianie i
ludzie prości, (b) czyikolwiek brzeg iest, nie maią od tego nic brać
A ktoby chciał w tym onemu stonęłemu trudność zadawać, tedy bę-
dzie powinien wszystkę szkodę co będzie na tym szkodować, sowito
oprawić.

(a) Na rzekach pospolitych, i ich rzeczyskach wzgórę i na doł przyjeżdżającym, przeiazd wolny bydź ma. *Kaz:* 1447. *H.P.* 542.

Na Jazach żadne cła myta, nie maią bydź wyciągane. *Jan Olbr.* 1495. *H.P.* 543. 1565. O Jazach, fol: 99.

(b) Ktoby na Jazach wrota złe uczynił, dla czegoby się szkoda Kupcowi stała, rokiem zawitym

pozwany nagrodzić ſzkody powinien, appellacyi nie dopuſzczaiąc. 1567 Jazy fol: 132. Jazy aby były zniesione, 1578. fol: 335.

Jeśliby kto myta, cła, nieſłuſznie u Kupcow wyciągał, Towary gwałtem brał, ma bydź o to pozwany tam, gdzie ſię ukrzywdzonemu będzie podobało, rokiem zawitym, winę o nieſłuſzne branie myta powinien odłożyć cło wzięte wrócić, a rzeczy gwałtem pobrane z winą 300, grz. oddać, 1580. Beśpieczeń. drog Kupieckich. fol. 521.

Miaſto nowe Jan Margenburg *alias* Swięta fundować Kompanii Angielſkiey i Port, jakoby Okręty wcześnie przechodzić mogły pozwolono, i od wſzelakich ceł, myt, tak Krolewſkich, iako i Rzeczypoſpolitey, do lat czterdzieſtu uwolniono, ktorym Przywileje od Krola dane *eo nomine* approbowane. *Conſt:* 1690. fol: 11.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Drogach ſtarowiecznych.

USTawujemy, (a) iż Drogi wielkie, Gościńce maią bydź według 1
ſtarodawnego obyczaju tak ſzerokie, aby na półtora pręta bydź mogły, a woz prożny ma uſtępować wozowi nałożonemu, pieſzy iezdnemu, jeżdny wozowi, a to jeśliby ciaſna Droga była, iako na moſtach, i w inſzych złych razach. § A czaſu zimnego gdy śnieg bywa wielki, maią potkawſzy ſię Drogę po połowicy dzielić, a jeden drugiego ſpychać nie maią.

(a) Na furmany Drogi Luſtratorowie w Koronie na łokci 10. wymierzywaią. *Conſt:* 1569. *fol:* 189. § Ciż Luſtratorowie.
Jeśliby kto Drogę ſtarą zatracił, tak dobrą ukazać ma. *Conſt:* 1576. *fol:* 304. *Tit:* O wydaniu.
Drogi do Kościoła, młyna, i przewozu nie maią bydź bronione. *Conſt: Ibid:*

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY

O PUSZCZĄ, o ŁOWY, o DRZEWO, BARTNE, o JEZIORA, i SIANOZĘCI.

ARTYKUŁ I. 1.

o Łowy.

USTawujemy, (a) ktoby czyie Łowy gwałtem połowił, tedy to, 1
coby w czyiey Puſzczy połowił, ma gwałtu zapłacić dwanaście rubli groſzy, a zwierza wieleby ułowił, ceną, jako niżey opiſano, ma płacić. A jeśliby kto ſtrzelcow poſłał w cudzą puſzczą, abo 2
tajemnie ſam Zwierza pobił, tedy jeśli to będzie na niego ſłuſznym dowodem przewiedziono, wiele Zwierza ubito, takowy ma za każde Zwierze płacić po temu jako niżey opiſano. A jeśliby ſtrzelca poimano nad Zwierzem ubitym w Puſzczy: takowy wiedzion bydź ma 3
R. 4. do Urzędu Naſzego do Zamku, abo do Dworu Sądowego, tego Po-
A. 29. wiatu, w ktorym ſię to ſtanie, i przez liſt Urzędowy Pana tego ſtrzelca, abo iego Urzędnika obeſłać, kładąc z tego liſtu przez Woźnego kopiią na imieniu tym Pana onego, z ktorego ten ſtrzelec w Puſzczę cudzą chodził, a rok prawu ſkładaiąc według dalekości drogi, nay daley do dwuch niedziel, aby ku przyſłuchaniu ſię tego prawa, do Urzędu Naſzego przybył. A gdy z prawa za dowodem ſłuſznym ten ſtrzelec w tym winnym nalezion będzie, tedy za to Zwierze sowito

zapłacić powinien będzie, a za winę że w cudzą Puszczę strzelać chodził, ma siedzieć w więzieniu w Zamku, abo w Dworze naszym sześć niedziel, a nie ma bydź wypuszczony z więzienia aż za Zwierza zapłatę uczyni. A gdzieby Pan tego strzelca, abo Urzędnik na rok od Urzędu złożony nie przybył, tedy iuż Urząd sam ma tego strzelca tak, jako wyżey opisano, sądzić. A jeśliby kto zastrzelił, abo ranił Zwierza w swey ziemi, a ten Zwierz wszedłby w cudzą ziemię, tedy chociaż za rannym Zwierzem przez granicę w cudzą ziemię, R. 10. A. 18.
nikt chodzić nie ma, a ktoby za granicę zaszedłszy Zwierza tego do-
4 bił, tedy takoweyże winie, jako wyżey w tym Artykule opisano, podlega. § Wszakże za Wilkiem i lisem ze Psy i na cudzy grunt w polach i w zaroślach wolno iachać, tylkoby szkody jakiey w podeptaniu zboża nie uczynił.

(a) Jeśliby kto w polowaniu, abo w Łowach. Jelenia, Wieprza dzikiego, Konia, Łosia, cudzego popędzonego, abo poimanego przed psami cudzemi gwałtem wziął, abo złapawszy sobie przywłaszczył, takowy za Zwierzynę, abo za psa trzy grzywny stronie, a drugie trzy grzywny Urzędowi zapłacić winien będzie. *Wład: Jag: 1423 H P. 541.*

ARTYKUŁ II. 2.

Cena Zwierzom dzikim.

1 Ustawujemy Cenę Zwierzom dzikim, ktoreby przez kogo były ubite w cudzey puszczy. Za Zubra dwanaście rubli groszy. Za Łosia sześć rubli groszy. Za Jelenia, abo Łanią sześć rubli groszy. Za Niedźwiedzia trzy ruble groszy. Za Konia, abo Kobyłę dziką trzy ruble groszy. Za Wieprza abo za Swinię rubl groszy. Za Sarnę kopę groszy. Za Rysia trzy ruble groszy. Za Sobola dwa ruble groszy. Za Kunę pułkopy groszy.

Liszek młodych aby nie zbierano, a u kogo ie naydą dziesięć grzywien przepada, i liszki puścić ma. *Const:* 1557 *fol:* 11. § Liszek młodych.

ARTYKUŁ III. 3.

O Barcie, o Jeziora, Sianożęci, kto ma w czyiey Puszczy

1 TEż (a) ustawujemy, ktorzy maią Barci swe w Puszczy Naszey Hospodarskiey, abo też Książęcey, Pańskiey i Ziemiańskiey, któ- R. 9. A. 18.
rym obyczajem maią Barci swych używać; a to tym obyczajem. Kto ma Barcie swe, abo Jeziora, abo Sianożęci, abo przy Sianożęciach łaźnie w czyiey Puszczy, tedy ku Jeziorowi z niewodem jachać wolno, a psow ma niebrać, ani rohatyn, ani żadney strzelby, czymby miał Zwierzowi szkodę uczynić. A kto (b) ma Sianożęci w czyiey Puszczy, ten ma Sianożęci swych starych używać, a nowych niema przybawiać, a jeśliby stare Sianożęci zarosły, ten może ich zaś sobie roztrzebić. Kto też ma Barcie w czyiey Puszczy, Bartnicy ktorzy maią chodzić ku ich Barciom, nie maią z sobą psow brać, ani rohatyn, ani żadney strzelby, czymby mieli szkodę w Zwierzu uczynić, ale Bartnicy tylko maią mieć siekierę i piesznią, czymby Barć robić. A ku Sianożęciom tylko iść z siekierami, czym zarośle roztrzebić, a z kosą czym ie kosić. § Wszakże tym ktorzy Jeziora ma-

ją w czyiey Puſzczy, gdy przyidą w zimie Jezior swych włoczyć, wolno im drew z tey Puſzczy do łazien swych wziąć, i koryta na ryby udziałać. A tym, ktòrzy Sianożęci maią, wolno na ſtyrtę, abo na ſtog, abo odrynę uczynić, abo ogrodzić. A Bartnikom wolno na leziwo łyk, abo łubia na łaźbień, i na inſze potrzeby, co Bartnikom na potrzeby ich bartnickie przynależy, tyle ile im potrzeba będzie wziąć, co może na sobie zanieść, a nie wozem wywieść. (c) A gdy drzewo, w ktòrym Barć ich będzie, obali ſię z Pſzczołami, abo i bez Pſzczoł, wolno im ul z Barcią wypuścić i wywieść, a wierzchowie i korzenie zoſtawić w Puſzczy temu Panu, czyia Puszcza będzie, a drzewa na budowanie i drew za tymi ich wchody nikt z cudzey Puſzczy brać niema. § Wſzakże kto ma zdawna Jeziora, Sianożęci i
Barcie w czyiey Puſzczy, tedy Jezior, Sianożęciami a Barciami cu- 3
dzey Puſzczy wziąć nie może. A ten, w czyiey Puszczy Jeziora, Sianożęci i Barcie będą, także tych cudzych wchodow w ſwey Puſzczy odiąć nie może. A gdy Puſzczą swą roztrzebiać zechce, nie
ma Barciom i drzewu bartnemu żadney ſzkody czynić. § A jeśliby 4
kto niwę rozrabiaiąc, czyie drzewo bartne, abo na Barć uczynione, kremne, abo z Pſzczołami, i bez Pſzczoł oczerł, abo pożarem (d) opalił, i ſzkodę jaką temu drzewu uczynił, z czegoby to drzewo miało ſchnąć; ten temu, czyiemu drzewu ſzkodę uczynił, za to powinien będzie płacić według uſtawy Naſzey niżey opisaney. A gdy na czyim polu cudze drzewo bartne będzie, ten orząc to pole swe, nie ma cudzego drzewa bartnego bliſko podorywać, tak jakoby od ſochy o-
snem drzewa doſięgnąć nie mogł. § A jeśli bliſko to drzewo podorze 5
że to drzewo dla tego uschnie, tedy ten powinien będzie za to drzewo płacić według uſtawy niżey opisaney. A ktoby taką Puszczą rozrobił, przecię dawnych wchodnikow od Barci, Iezior, Sianożęci odbiiać nie ma, a oni też chodząc do tych wchodow, zbożu żadney ſzkody czynić nie maią.

(a) Barci w gajach, abo w borach innego Pana kmiecie dzierżący, abo dziedzicznym prawem maiący, powinni miodową dań Panu onego Gaju dawać. *Wład: Jag:* 1423. *H. P.* 539.

Barci na gruntach Szlacheckich odgraniczonych, poddani Królewscy czynić nie maią. *Conſt:* 1550 *fol:* 7. §. Aby też co raz.

(b) W ſienie ktoby ſzkodę uczynił, winien za nie dosyć uczynić, i Panu zapłacić winę prawem przekonany, *Kaz: Wielki* 1368. *H. P.* 532.

(a) Jeśli kto z Pſzczołami Barci podetnie, ukrzywdzonemu grzywnę, a Urzędowi drugą płacić ma, a jeśliby tylko drzewo do Pſzczoł nagotowane, pułgrzywny ſtronie, a drugie Urzędowi *Kaz: w Wiślicy,* 1368. *H P.* 539.

(d) Gdyby człowiek proſtego ſtanu do laſu przyſzedłſzy z przygody pożarem las zapalil gardło dzieſięcią grzywien opłacić ma. *Wład: Jag:* 1423. *H. P.* 534.

ARTYKUŁ IV. 4.

Ktoby cudze Jeziora w swey Puſzczy powłoczył.

UStawujemy, (a) ktoby cudze Ieziora w swey Puszczy powłoczył 1
tedy ma temu, czyie jezioro będzie, gwałt płacić, i za rybę, na
czym ten Pan będzie śmiał przyſięgę uczynić, co mu w rybie 2
R. 9. szkody ſtanie, dosyć udziałać. § Także ieśli kto cudze ſianożęci w
A. 2. swey Puszczy gwałtem pokoſi, i wyciſkaiąc tego od jego ſianożęci,
boy uczyni; tedy będzie powinien gwałtu płacić, dwanaście rubli

groszy, i bitych nawiązać. A jeśli nie będzie boju, a chociaſz ſianożęci cudze pokoſi, abo koſzone pobierze, tedy powinien będzie ſiano z nawiązką płacić, według uſtawy w tym Statucie niżey opiſaney.

(a) Jeśliby kto w cudzey dzierżawie, w Jezierze, w Stawie, w ciekącey wodzie, w ſianie, w zbożu, abo na polach złodzieyſtwa uczynił, prawem przekonany temu, komu ſzkodę udziałał, będzie powinien zapłacić winę. *Kaz: Wielki* 1368 *H. P.* 532.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby zaſtał człowieka czyiego w ſwojey Puſzczy, i pograbił.

Kiedyby (a) kto w swey Puſzczy, w jakimkolwiek leſie, w boru, R. 4.
1 gaju, dąbrowach, i inſzych zaroślach, zaſtał czyiego człowieka A. 29.
rąbaiąc, abo śladem za nim idąc na drodze pogonił, i pograbił: (c) Tedy z tym grabieżem, ten kto pograbi, wolno będzie takowego człowieka, abo tych ludzi, ile ich z takim drzewem poima, wieśdź do swego domu, a temu Panu, Ziemianinowi, czyi ludzie będą, abo jego Urzędowi, ma z iednym człowiekiem poſtronnym to oznaymić naydaley trzeciego dnia, aby na rękojemſtwo grabież i te ludzie wziął, a na pień wyiachał. A ten Pan, abo Urzędnik, ma z tym co grabił, na rękojemſtwo ten grabież i ludzie wziąwſzy, w takim obowiązku, iż co na pniu oſądzono będzie, to ſtronie ukrzywdzoney zapłacono bydź ma, i na pień po poręce nazajutrz wyiachać, i zarazem sprawiedliwość o tę ſzkodę w porąbaniu drzewa uczynić, i ten kto pograbił, ma ſzkody swey według prawa dowodzić sam zwłaſzcza w rzeczy wielkiey, a w mnieyſzey rzeczy, do dzieſięciu kop groſzy, przez ſtrożow swych leśnych, a jeśli tey ſzkody swey do- R. 9.
wiedzie, tedy to jemu płacono bydź ma ſzacunkiem w tym Statucie A. 15.
opiſanym. § A gdzieby kto wziąwſzy grabież na porękę, na pień
2 nie wyiechał, abo i wyiechawſzy, a ſprawiedliwości nie uczynił według prawa, tedy Woźny z dwòma Szlachcicami maią tę ſzkodę o- R. 13.
ſzacować, a ukrzywdzony tego na Porzęczniku, a Poręcznik na tym, A. 2.
pokim ręczył, prawnie dochodzić ma. § A jeśliby ſię komu w Pu- R. 10.
3 szczy, abo w leſie ſzkoda nie ſtała, a on bezwinnie pograbił, ten ma A. 4.
człowieka pograbionego i grabież nawiązać, i sam ten grabież wrócić. A ktoby za obeſłaniem grabieży na porękę wziąć, i na pień wyiechać i rozprawy o to przyiąć nie chciał, aleby ieſzcze przeciw tego grabież przeciwney ſtronie uczynił, tedy taki swóy grabież traci, a to co tak upornie pograbił, z nawiązką winien będzie wrócić, i winy trzy ruble groſzy zapłacić. A ieśli ſię zeprą o grunt, tedy o to maią z sobą prawnie czynić przed Sądem należącym.

(a) Jeśliby kto wſzſedſzy w cudzy las drzewo porąbał, tedy może bydź przez Pana, abo Dziedzica pozwany, a na rękoiemſtwo tym, ktòrzy o niego proſić będą, dany, a ſzkodę oprawić ma. *Wład: Jag: w Krak:* 1423. *H. P.* 534.
(b) Nie tylko ſiekiery zabierać, ale konie, woły, wozy, ktòrzy do cudzych lasow ieżdżą. *Conſt:* 1607. *fol.* 849. *Tit:* O Borach.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby miał spor o Barcie, abo wchody w Puſzczą.

R. 10 A. 15 TEż ustawujemy, ktoby miał (a) spor o Barcie, abo wchody w Pusczą, a chciałby kto kogo od Barci, i od wchodow wyćisnąć, a iakobykolwiek czyie Barcie, abo wchody kto zawiodł w cudze ręce, jako tego siła się dzieie miedzy chłopami, iż Pszczoły dla niedostatku dani przedaie, abo po Corce da Zięciowi drzewo z pszczołami w cudze sioło, a tym zabieraniem swary i niepokoy miedzy sąsiady dzieią się, a oni na te Pszczoły swe znamiona przykładaiąc, za tymi znamiony nowymi wchody w tę Pusczą mieć będą, a zaśię tego pierwszego, kto pierwey był tych wchodow w dzierżeniu z nich wycisnął, a spor o tym był, tedy ma Sąd znamień w drzewie kazać naznaczyć, a czyie starsze i wrośleysze znamie będzie, temu Barcie i wchody skazać ma. A ci ktorzyby nowe znamiona swe w cudze ostrowy wnieśli, nie maią w te wstępować, a szkodę drzewa około tego ma zapłacić według ustawy niżey opisaney: A iuż do tego czasu ktoby z poddanych Naszych, tak też i poddanych Książęcych, Pańskich, Ziemiańskich, drzewa bartne za granice Panow swoich oddawszy darował, i jakimkolwiek obyczajem w cudze ręce zawodził; takowego ma Pan jego karać według ważności występku, a to drzewo zaś temu Panu ma bydź przywrocono, czyie pierwey było. 1

(a) Ktoby był oskarżony o wykradzienie miodu abo Pszczoł, a nie byłoby tego nań dowiedziono, bliższy się będzie odprzysiądz. *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1368. *H. P.* 538.

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby Komu Jezioro, abo Staw, abo Sadzawkę zwłoczył, abo Młyn spalił.

TEż ustawujemy, ieśliby kto komu Iezioro, (a) abo Staw, abo Sadzawkę zwłoczył, abo jaz, sieżę, bądź też gać jaką porąbał, abo rozmiotał, takowy ma onemu zapłacić gwałt dwanaście rubli groszy, a szkodę przecię oprawić. § (b) A jeśliby Młyn zepsował, abo groblę roskopał, abo Młyn spalił, a w tymby on szkodował, iż Młyn stał, a pożytku mu z mliwa nie było, abo też Staw wypuścił, na co słuszny dowod uczyni, abo przysięgą cielesną potwierdzi, takowy ma płacić gwałtu dwanaście rubli groszy, i szkody, abo zamieszkania mliwa za słusznym dowodem oprawić, a Młyn będzieli skażon, tenże ktoby skaził, znowu swym nakładem zbudować. A jeśliby niechciał budować, a byłby o to znowu pozwany, tedy ma na nim zapłata pieniężna skazana bydź według ważności onego budowania, i pożytku na co dowod uczyniony będzie. A Urząd zarazem bez składania roku, ma za to odprawę na winnym uczynić. 1 2

(a) Patrz Artyk: 4. w tymże Rozdziale.
(b) W młyn, abo w Karczmę nie ma bydź dawane wwiązanie, wyiąwszy żeby inszey maiętności nie było. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P.* 344. *Excepta* Wojewodz: Mazow: 1575 O nayściu na Młyn, fol: 308.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Gniazdo Sokole, abo Łabędzie.

1 USTawujemy, ktoby komu Sokole Gniazdo ſkaził, abo podrąbał, R. 10. abo umyślnie Sokoły pod Gniazdem podkłoł, abo z Gniazda A. 11. Sokoły młode pobrał, a to będzie nań ſłuſznie według prawa przewiedziono: tedy temu, w czyiey puſzczy to Gniazdo ſkażono,
2 ma zapłacić ſześć rubli groſzy. § Tymże obyczajem, gdyby ktoz Łabędziego Gniazda iayca pobrał, abo Gniazdo rozmiotał, tedy za Łabędzie Gniazdo, kto ſkaził, ma zapłacić trzy ruble groſzy. § A kto-
3 by przewieś komu drugiemu porąbał, abo ſieć przewieśną ſkradł, ma zapłacić ſześć rubli groſzy, a za ſieć kopę groſzy zapłacić.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Bobrowe Gony.

1 USTawujemy też, jeśliby Książęce, Pańſkie, i Ziemiańſkie, były R. 11. Gony Bobrowe dawne wieczyſte w inſzego Sąſiada dziedziznie; A. 3. tedy ten Pan w czyiey dziedziznie będą Gony, nie ma, ſam ani ludziom swym dopuſzczać ſtarego pola doorać, tak daleko, iakoby od żeremienia mógł kiiem dorzucić, także daleko i ſianożęci podkoszywać nie ma, i łozy trzebić. A ieśliby pod żeremienia podorał, abo ſianożęci podkoſił, abo łozę podrąbał, a tym Bobry wygonił, takowy ma płacić dwanaście rubli groſzy, a temu żeremieniu przecię ma pokoy dać, tak daleko jakoby mógł kiiem docisnąć. § A jeśliby
2 kto gwałtem Bobry pobił, abo złodzieyſkim obyczajem wykradł, takowy ma gwałt płacić, a wieleby Bobrow ubił, tedy ma płacić za czarnego Bobra cztery kopy groſzy, a za karego dwie kopy groſzy. A jeśliby Bobr z tego ſtarego żeremienia wyszedł nowo w inſze żeremie na grunt i brzeg inszego Pana, tedy w czyim gruncie żeremie będzie, temu też i łowienie Bobrow należeć ma.

ARTYKUŁ X. 10.

O Chmieliſkach.

1 KToby komu Chmeliſka podarł, abo porąbał w czyiey dziedzi- R. 10. znie, a to nań ſłuſznym dowodem przewiedziono będzie, taki A. 12. ma gwałtu płacić dwanaście rubli groſzy, A jeśliby drzewa nie porąbał, tylko Chmiel podarł, to ma trzy ruble groſzy zapłacić.

ARTYKUŁ XI. 11.

O Przynętach Ptaſznych.

1 KToby uczynił Przynętę, na Ptaki na swym gruncie właſnym, a R. 10. drugiby te przynęty gwałtownie porąbał i popſował, albo Ptaki A. 8. przynęcone odegnał, abo na gotowych cudzych przynętach pomknął, połowił, a toby nań ſłuſznie w prawie przewiedziono, ten ma temu zapłacić czyie przynęty, ſześć rubli groſzy, i Ptaki połowione zapłacić ceną w tym Statucie opiſaną.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby przynęty złodzieyſkim obyczajem popſował.

TEż ktoby czyie przynęty złodzieyſkim obyczajem popſował, R. 10. dziegciem, abo czoſnkiem podmazał, abo czymkolwiek po- A. 8.

pſował, a przewiedzionoby to nań prawem, tedy ma zapłacić temu 2
czyie przynęty, trzy ruble groſzy. § Tymże obyczajem, ktoby ko-
mu ſieć cietrzewią, albo ſieć kuropatwią na przynętach ukradł, ten
ma zapłacić winy trzy ruble groſzy, a za ſieć cietrzewią zapłacić trzy
ruble groſzy, a za kuropatwią ſieć rubl groſzy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Uſtawa drzewu bartnemu.

KToby (a) cudze drzewo bartne, z Pſzczołami Soſnę, abo Dąb, 1
abo inſze drzewo Bartne zepſował, korzeń w ziemi urąbał, abo
pożarem opalił, abo jakokolwiek nie umyślnie z przygody popſo-
wał, ten za każde drzewo z Pſzczołami będzie powinien płacić po
dwie kopy groſzy, a za wyrąbane bez Pſzczoł kopę groſzy, za krem
pułkopy groſzy. § A ktoby gwałtem umyślnie wyciſkaiąc kogo z 2
gruntu abo z wchodow wiecznych, abo też złodzieyſkim obyczajem
drzewo bartne oczer, abo opalił, abo znamiona wyrąbał, abo ogniem
wypalił, a toby nań przewiedziono, tedy ma temu Panu, czyje drze-
wo, tak zapłacić. Za Barć z Pſzczołami nie podrąbanemi trzy ru-
ble groſzy. Za drzewo bartne gdzie pierwey Pſzczoły były, cho-
ciaż bez Pſzczoł, zepsowane, po dwie kopy groſzy. Za drzewo na
Barć wyrobione, gdzie ieſzcze Pſzczoły nie były, kopę groſzy, a za
krem bez Barci, ile ich popsował, za każdy po pułkopy groſzy.

(a) Jeśli kto Drzewo z Pſzczołami podetnie, tedy temu za ſzkodę grzywnę, a Urzędowi drugą ma zapłacić, a jeśli bez Pſzczoł, ale iuż zgotowane na Pſzczoły, ſtronie puł grzywny: a drugą Urzędowi będąc prawem przekonany płacić winien, *Kaz: Wielki 1368 H. P. 539.*

ARTYKUŁ XIV 14.

Cena Pſzczołom.

R. 10 A. 13 KToby (a) komu Pſzczoły wydarł niepodbierane, a drzewa nie 1
ſkaził, tedy powinien będzie za każde takowe Pſzczoły zapła-
cić dwie kopy groſzy. § Ktoby komu w domu abo w paſie- 2
ce, abo w leſie na drzewie z ula abo z korzenia poſtawionego Pſzczo-
ły wydarł, abo z ulem wziął, a doſzliby go kopą abo jaką osobą, te-
dy ma zapłacić trzy ruble groſzy. Okrom ieśliby kogo z licem poi-
mano, takowego maią ſkazać jako złodzieja na gardło, a ktoby świe-
piet umyślnie w czyim leſie porąbał, i miod wybrał, ten ma za to
sześć rubli groſzy zapłacić.

(a) Ktoby był o złodzieyſtwo Pſzczoł, abo miodu oſkarżony, a nie byłoby to nań jawnie dowiedziono, będzie ſię powinien odprzyſiądz.

ARTYKUŁ XV. 15.

O porąbaniu Gaju.

R. 10. A. 3. TEż (a) ktoby komu w Gajach, w Borach, Puszczach, Lasach ia- 1
ką ſzkodę w porąbaniu drzewa uczynił gwałtownie, jeśli Szla-
chcicowi, tedy za to ma zapłacić gwałtu dwanaście rubli gro-
szy, a drzewo porąbane ceną niżey opilaną zapłacić. A jeśli chłop
Szlachcicowi gwałtem drzewo poràba, ten winy ſześć rubli groſzy,
a drzewo ceną powinien będzie zapłacić. § Jeśliżby chłop chłopu 2

drzewo gwałtownie porąbał, tedy gwałtu trzy ruble groſzy zapłacić
3 a ſzkodę oprawić powinien będzie. (b) § A gdzieby kto komu złodzieyſkim obyczajem drzewo na czyim gruncie porąbał, a jegoby z licem, z drzewem poimano, ten ma okupić gardło swe według ſtanu swego. A jeśliby z licem nie poimano, a lice u niego naydziono, tedy za tę winę złodzieyſką trzy ruble groſzy, i ktemu drzewo porąbane ma zapłacić. § A cena, abo zapłata za drzewo, tak gwał-
4 tem, jako i złodzieyſtwem porąbane, ma bydź takowa, za każde drzewo, naprzód mianowicie: za Dąb na Wańczos i Klepkę godny, kopę groſzy, za Brzoſt, Wiąz, i Jeſion na popioł godny, za każde takowe po ośmiu groſzy. Za Sośnę, któraby ſię godziła na czamar, pułkopy groſzy, za inſze drzewo jakiegokolwiek rodzaju na budowanie, na izbę, na kleć godne, po ſześciu groſzy. Za Przecios wielki dwanaście groſzy. Za takie co ſię zeydzie na żerdź ozierodną, na koły, i na hołoble po trzy groſze. A które drzewo na drwa, abo tylko na chroſt będzie godne, tedy za woz po dwa groſze.

(a) Kiedyby kto wſzedłſzy w las, cis i inſze drzewo drożſze porąbał, tedy ma bydź przez Pana abo Dziedzica onego pozwany, a na rękojemſtwo temu, kto o niego będzie prośić, będzie wydany, dokąd ſzkod nie oprawi. *Wład: Jag: w Krak:* 1423. *H. P.* 534.

(b) 1607. *fol.* 849. *fol. Tit:* O Borach, i Laſach Podlaſkich, każe Woły, Konie, wozy, i ſamego zabierać; i *Conſt:* 1601 *fol:* 776. Toż *diſponit*, O Obywatelach Lubelſkich.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pokradzenie Sadu

1 TEż (a) ktoby Szlachcicowi Sad owocowy przy Dworze ſtoiący gwałtownie potrząſł, połzczypał, a nań ten gwałt ſłuſznie był przewiedziony, ten ma płacić dwanaście rubli groſzy. A pokradnieli, tedy uſzkodzonemu za dowodem ma bydź zapłacono ſześć kop groſzy, a tego maią dowodzić Urzędnicy, abo Ciwunowie
2 zwłaſzcza w niebytności Panow swych. § A jeśliby kto w Sadzie drzewo przyſzczepione gwałtownie, abo tajemnym obyczajem porąbał, abo Szczep wykopawſzy w Sadzie wziął, ten ma zapłacić dwanaście rubli groſzy, a za drzewo porąbane, abo wykopane trzy ruble groſzy. A ktoby na czyim gruncie w polu owoc jaki poſzczypał w zagrodzie, abo potrząſł, tedy za to winy ma zapłacić trzy ruble groſzy.

(a) Gdyby kto naymem, abo arędą Dwór, abo Sad trzymał, a tym czaſem ſzczepowby przybyło co, tedy Arendarz połowicę sobie wyrwać, a drugą połowicę przy gruncie zoſtawić ma. *Kaz: Wielki* 1368. *H. P.* 533.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Pożarach w Puſzczach i Laſach.

1 TEż My obaczywſzy w tym ſzkodę ziemſką, iż ktorzy iako iedni z drugiemi w ſąſiedztwie mając waśń miedzy sobą, tak też ludzie przejeżdżę w Puſzczy na ſtaniach swych, i paſtuſi paśąc konie i bydło w Puſzczach, pożar od ſtanowiſk swych puſzczaią, a tym drzewu bartnemu, Pſzczołom, Zwierzu, i Ptakom ſzkodę wielką czynią. Uſtawujemy na takowych, ktoby umyślnie z waśni ie-

den przeciwko drugiemu w Puſzczy, w Borach, w Gajach, w Laſach, Dąbrowach ogniem pożar puścił, i ſzkodę w popaleniu drzewa uczynił, tedy takowy za dowodem ſłuſznym prawnym ſzkodę ogniem w drzewie uczynioną z maiętności swey płacić będzie powinien. § 3

R. 10. A. 13. (a) A jeśliby kto nie umyślnie uprzątaiąc nowinę, abo ſianożęć, abo do drzewa bartnego, Jezior, ſianożęci chodząc, abo paſtuſi paląc bydło, abo roboty leśne sprawuiąc, abo w łowach będąc, nie opatrznością swą, abo z jakiey inſzey przygody pożar puścił, takowy odprzyſiągſzy ſię że to nie umyślnie udziałał, od tego wolen bydź ma. A jeśliby przyſiądz nie chciał, tedy ſzkodę ogniem uczynioną płacić powinien będzie.

(a) Patrz Artyk: trzeci Rozdziału tegoż.
Jeśliby przyſiądz nie chciał na ſzkodę ogniem uczynioną. Roz: 4. Art: 77.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O tym aby nikt na cudzych gruntach polować nie śmiał.

1 R. 4. A. 47. R. 10. A. 1. Gdyż myśliwcy (a) ludziom zwykli wielkie ſzkody czynić depcąc zboża, dla tego uſtawujemy, aby począwſzy od Swięta ſiodmey Soboty, aż do zebrania z pol wſzelakiego zboża na gruntach cudzych nikt polować nie śmiał. A ktoby w tym czaſie poluiąc komu ſzkodę uczynił, tedy takowy uſzkodzonemu winy trzy kopy groſzy zapłacić, i ſzkodę nagrodzić powinien będzie.

(a) Na cudzym Gruncie niż z pola zbiorą, nie ma żaden polować pod winą opłacenia ſzkod i zapłaceniem 3. grzyw: *Wład: Jag:* 1423. *H. P.* 541.

ROZDZIAŁ IEDENASTY

O GWAŁTACH, o BOIACH, I o GŁOWSZCZYZNACH SZLACHECKICH.

ARTYKUŁ I. 1.

Ktoby na czyi Dom, abo na Goſpodę umyślnie najechał, chcąc go zabić.

1 Ustawujemy, ktoby na czyi Dom Szlachecki, nie tylko na ſam Dwor, ale i na gumno, i na dworzec, gdzie bydło i inſze goſpodarſtwo domowe bywa chowane, gwałtem umyślnie najechawszy, abo naſzedſzy, a w tym Domu kogokolwiek (a) zabił, i tym pokoy poſpolity wzruſzył, a toby nań ſłuſznym dowodem według tego Statutu przywiedziono, ten gardło traci. A nie tylko ſam, ale i pomocnicy takowego, kto z nim na tym gwałcie będzie, także gardłem karani będą, zwłaſzcza ieśliby (b) ci pomocnicy od tego odprzyſiądz ſię nie chcieli, jako o tym niżey w tymże Rozdziale, Ar-

tykule wtórym opisano iest. (c) A Głowszczyzna według stanu so- R. 2.
wito z imienia tego gwałtownika, i też szkody, jeśliby które na A. 18.
tym gwałcie uczynione były, Dzieciom, abo bliskim zabitego z na- R. 11.
wiązką płacone bydź maią. (d) A jeśliby nikogo nie zabił, tylko A. 43.
ranił, takowy za dowodem słusznym, sam tylko gardło traci, (e) a pomocnicy iego w wieży na dnie na głowniki postanowioney, rok i sześć niedziel siedzieć powinni będą, nawiąska według stanu i szkody, któreby się przy tym gwałcie stały, z imienia tego samego gwałtownika z nawiązką płacone bydź maią.

2 § A jeśliby gwałtem naiechał, abo naszedł, ani kogo nie ranił, ani zabił, a znaki przecię gwałtu abo szkodę jaką uczynił, tedy tylko za gwałt powinien będzie płacić dwanaście rubli groszy, i szkodę z nawiązką oprawić za słusznym dowodem, a gardła dla nachodzenia gwałtu nie traci, wszakże przecię za tę winę gwałtowną, gdy to nań od strony żałobney dowiedziono będzie, ma w Zamku, abo Dworze Naszym sądowym tegoż Powiatu, dwanaście niedziel, także i z pomocnikami swymi siedzieć zarazem po skazaniu Urzędowym. Wszakże słudzy Panow swych

3 za pomocnikow rozumiani bydź nie mogą. § Także jeśliby kto ko- R. 2.
mu w Mieście, abo w drodze jadąc na Gospodę gwałtownie naszedł, A. 22.
a kogo zabił, abo ranił, abo szkodę jaką uczynił, ma bydź sądzon i skazywan, tymże obyczajem jako wyżey w tym Artykule o gwałcie Domu Szlacheckiego iest opisano, i gdy do rozprawy sądowey w takiey rzeczy przyidzie, a na ten ieden rok pomocnicy iego nie mogliby ku prawu przyciągnieni bydź, tedy obwiniony w głowach gwałtownik, nie wymawiaiąc się niebytnością pomocnikow swoich, powinien będzie usprawiedliwić się A żałobney stronie wolno będzie i potym z pomocnikami iego, prawnie o to czynić.

(a) Jeśliby kto wszedłszy w Dom cudzy ręką gwałtowną Gospodarza, abo Zonę, abo Syna abo sługę zabił, sześcią świadkow przekonany na gardle karany bydź ma. *Jan Olbr: w Piotrk:* 1496. *H. P.* 205.

(b) Pomocnicy, na których się *ex scrutinio* pokaże *complicitas* umyślna, gdy będą pokonani, maią bydź gardłem karani jako sam pryncypał, 1588. O pomocnikach, fol: 465 *pœnam complicitatis* popada kto banita przechowa. *Const: Ibid:*

(c) Jeśliby ręczną bronią kto kogo zabił 240. grzywien, a jeśli z rusznicy 480. grzyw: głowszczyzna płacona bydź ma, 1588. O mężoboycach i skrutyniach, fol: 463.

Mężoboystwo z rusznicy gardłem *& pœnâ infamiœ* ma bydź karane, głowszczyzna i nawiązki z osobna maią bydź płacone. *Const:* 1601 *fol:* 759. *Tit:* O Rusznicach.

(d) Gdyby który Szlachcic gwałtem Dom czyi najachał, abo naszedł Gospodarza, zranił, Dobra gwałtem brał, takowy naiezdnik i raptor Dobr za dowodem przed Starostą przekonany, maiętność swoię i poczciwość traci. *Except:* Wojew: Mazow: 1576. O najachaniu, abo nayściu na Dom, fol: 307 1578. *De invasione Domus*, fol: 336.

(e) Mężoboyca rok i sześć niedziel na dnie w wieży ma siedzieć, w czym Starostowie folgi czynić nie maią. *Const:* 1550. *fol:* 4. § A iż się zabieżały.

Ktoby z rusznicy zabił, ma sowito siedzieć. *Const:* 1557. *fol:* 10 § Ktoby się tego.

Mężoboyca lubo stronę zaiedna, wieży uchodzić nie może, *alioquin* i ten co zabił, i ten kto zajednał w winie Mężoboycy popada. W czym *remotioribus etiam instantia reservater. Const:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycach. § A ktoby.

Lege novella in perpetuum postanowiono, iż ktobykolwiek *cujuscunq; status & conditionis*, gwałtownie Dobra bez prawney Urzędowney exekucyi zajeżdżać, i *violentias prœjudiciosas* Stanom Szlacheckim *inferre* ważył się, takowy każdy *sine ullo respectu personarum*, skróconym processem w w Grodzie tak, jako o zbiegłych Poddanych *& cum complicibus, prœvia inquisitione*, sądzony, *& pœnâ banitionis perpetuœ ad primam instantiam*, okryty bydź ma. *Const:* 1690, *fol:* 15.

ARTYKUŁ II. 2.

O dowod gwałtu, jako żałobnik ma oświadczać i obżałować.

Gdyby się (a) komu taki gwałt, jako wyżey opisano, od kogo 1
stał, i na gwałcie tym zabity był, tedy strona w tym obrażona,
skoro po onym gwałcie, i tegoż czasu, gwałt i tego zabitego
ma opowiadać, i okazać okolicznym sąsiadom swoim, a w niebytno-
R. 2. A. 20. ści ich, tedy Urzędnikom ich, Szlachcie, ludziom dobrym, a w nie-
R. 14. A. 6. dostatku Szlachty, tedy także okolicznym sąsiadom, chociaż i nie
Szlachcie, tylko ludziom dobrym, wiary godnym ma okazać, a po-
tym żałować na Urzędzie Naszym Grodzkim sądowym tego Powia-
tu, w ktorym się to stanie, i Woźnego wziąć, i także mu okazać gwałt
i zabitego, a ten gwałt i żałobę w Księgi Urzędowe Grodzkie zapisać,
a ktemu trupa tego na Urząd przywioższy, temu Urzędowi, kogo
z nich na mieyscu sądowym zastanie, okazać, a po okazaniu Urzę-
dowi, iuż ten trup, nie czekaiąc prawa, jako to przed tym czynio-
no, może bydź pochowany, a to gorącemu uczynkowi i karaniu w
nim opisanemu szkodzić nie ma, i u prawa ieśliby się ku onemu
gwałtu i zabitemu obżałowany nie znał, tedy iuż ten Żałobnik bliż-
R. 4. A. 30. szy będzie sąsiady okolicznymi, stawiąc ich oczywiście u prawa, i
R. 12. A. 1. też wypisem zeznania Woźnego, na niego dowodzić, i przy tym do-
wodzie samotrzeć z Szlachcicami sobie rownymi, na tym gwałcie
przysiądz. Jeśliżby nie mogł mieć na ten czas Szlachcicow z sobą ku
przysiędze, tedy sam z Żoną swą i z Dziećmi dorosłymi, a nie będzie-
li mieć Dzieci dorosłych, tedy i z Żoną swą, i z czeladzią domową, i
z sługami samopiąt ma tego gwałtownika poprzysiądź. § A jeśliby 2
Gospodarz domowy zabity był, tedy Żona jego, i Dzieci, a nie bę-
dzieli Żony, abo Dzieci, tedy bliscy takimże porządkiem i dowodem
tego gwałtu pozyskować i dowodzić będą, a po takim dowodzie ten
gwałtownik i pomocnicy iego, karani będą według Artykułu pierw-
szego w tymże Rozdziale o tym postanowionego. A jeśliby pomoc-
nicy na gorącym uczynku nie byli poimani, ale obwinionymi w tym
będąc, do tego nie znali się, tedy nie zgoła, ale przysięgą odwiodszy
się wolni bydź maią, a ieśliby nie przysięgli, tedy gardłem karani
będą, jako i sam gwałtownik. § (b) A ieśliby gwałtem na Dom na- 3
jechał, a nie zabił, tylko ranił, tedy także ma ten gwałt opowiadać,
i rany okazać okolicznym sąsiadom, i na Urzędzie Grodzkim opo-
wiadać, i zapisać, iako wyżey opisano. (c) A przy takim dowodzie
onego gwałtu i rannego, ma takowego gwałtownika samosiodm z
ludźmi dobrymi Szlachtą poprzysiądz, a gdy przysięgnie, takowy
gwałtownik, i pomocnicy iego maią bydź karani, jako iest w wyż-
szym Artykule opisano, a nawiązka według stanu i szkody za dowo-
dem z nawiąską z imienia iego, a w niedostatku imienia leżącego z
maiętności iego ruchomey płacone będą. Wszakże jeśliby szesciu
świadkow spełna nie miał, tedy z dwiema Szlachcicami ludźmi stron-
nymi, abo w niedostatku Szlachty, z domowymi, jako wyżey dolo-
żono, iedno iuż samotrzeć przysiądz ma, a gwałtownik za takowym
nie zupełnym dowodem gardła nie traci, iedno gwałtu dwanaście
rubli groszy, a nawiązkę według stanu, i szkodę za dowodem z na-
wiązką ma płacić, a za winę dwadzieścia cztery niedziele w wieży
na dnie w więzieniu siedzieć. Jeśliby i na tym dowodzie swym u-

ſtał, tedy tylko ſam ranny na ranach swych ma przyſiądź, ktoremu po przyſiędze iego nawiązka będzie ſkazana, a gwałt i ſzkody nie
4 maią bydź ſkazowane. § A gdzieby na onym gwałcie w domu nikogo nie zabito, ani raniono, tylko iedno ſzkoda uczyniona, takowy gwałt także ma bydź oświadczony, jako wyżey opiſano, a przy tym dowodzie u prawa na gwałtownika, ma tym obyczajem na gwałcie i na ſzkodach ſamotrzeć przyſiądz; nie będzieli mieć Szlachty z sobą ku przyſiędze, tedy z domowymi swymi, jako wyżey w tym Artykule opiſano, ſamoczwart może przyſiądz, choćiaż i nie z Szlachtą, a gdy przyſięże, ma bydź gwałt płacony dwanaście rubli groſzy, a ſzkody za dowodem z nawiązką oprawić, a gardła nie traci, iednoż przecię za winę tego gwałtu, w więzieniu dwanaście niedziel ſiedzieć ma.

(a) Gdyby kto broniąc w drodze samego ſiebie abo maiętności, abo poddanych, kogo zabił, w wieży ſiedzieć nie powinien, tylko głowſzczyznę płacić ma. *Jan Olbr:* 1496. *H. P.* 254

Jeśli Szlachcic Szlachcica przy robocie i roli, u łąki żniwa, i niwy ktoreykolwiek roboty rani, abo ubiie, takowemu rany sowito opłacone bydź maią, a ieśli zabiie, ſowito głowſzczyznę zapłacić, i w wieży przez dwie lecie i dwanaście niedziel ſiedzieć ma, a jeśliby w wieży umarł, przecię sowito głowſzczyzna Dzieciom płacona bydź ma. A jeśliby ſię zaboyſtwo ſtało z ruſznicy, czworaka zapłata i ſiedzenie *Excepta* Wojew: Mazow: 1576 O ubiciu i zabiciu Szlachcica przy robocie, fol: 308.

(b) Gdyby Szlachcic Szlachcica gwałtem poimał i do więzienia dał, ma bydź karan 120 grzyw: na dnie w wieży tyle troje ma ſiedzieć, jako długo w więzieniu trzymał, nad to ſzkody i rany zapłacić ma za przyſięgą, wyymuiąc z tego ſługę, jawnego złodzieja, abo zdraycę. Toż ſię i na Staroſtę ściągać ma, gdy pod imieniem Urzędu swego kogo więził, 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, fol: 462.

W Koronie, *invaſionis pœna infamiâ, & Confiſcatione bonorum* ſzkody nadgrodzić ukrzywdzonemu. *Conſt:* 1576. fol: 307. Tit: O gwałcie, o najachaniu.

Nayście ma bydź rozumiane, gdyby kto kogo w Kościele, na cmentarzu, w goſpodzie, i w domu kmiecim na wſi, ubił, ranił, zabił *Conſt: ibidem.*

(c) *Contra plebejum propior Citatus* Szlachcic odprzyſiądz ſię *cum teſtibus quinque Conſt:* 1576. *fol:* 309. *Tit:* O okrutnym.

ARTYKUŁ III. 3.

O gwałt Kościołow Bożych wſzelakiego Nabożeńſtwa Chrześciańſkiego.

TEż (a) Jeśliby kto przyſzedłſzy gwałtownie na Kościoł Boży
1 jakiegokolwiek Nabożeńſtwa Chrześciańſkiego, abo też na Cmentarzu, w Szkole, abo w Kapłańſkim, Popowſkim, Kaznodzieyſkim Domu, kogo zabił, abo ranił, a teby rany znaczne i ſzkodliwe były. Tedy pod takowymże ſpoſobem i dowodem ma bydź karan, jako wyżey o gwałtownikach domow Szlacheckich napiſano. A jeśliby tylko uderzył, a rany nie było, tedy ſowito gwałt ma płacić, to ieſt: dwadzieścia i cztery ruble groſzy, i onego uderzonego nawiązać, i to wſzyſtko zapłaciwſzy, ieſzcze dwanaście niedziel ma w więzieniu ſiedzieć w tym Powiecie, gdzie ſię ſtanie.

Violatores Kościołow, Klaſztorow, *pœna infamiæ puniuntur, in foro* na Seymie *ad inſtantiam inſtigatoris. Conſt: Regni Anni* 1616. *Tit:* Beśpieczeńſtwo Klaſztorow Panieńſkich i Kościołow, fol: 12

(a) Konſtytucya Roku 1598. Wojewodztwu Płockiemu pozwolona, i od W X L. ieſt przyięta, ktora każe, aby Urząd każdego Kościelnego gwałtownika gardłem karał pod winą 100. grzyw: 1611. Deklaracya beśpieczeńſtwa poſpolitego, fol: 3.

Ktoby Pannę z Klaſztoru gwałtem wziął, abo bez dozwolenia Starszey Panny do Klaſztoru wſzedłſzy jaki gwałt uczynił: takowy ma bydź karany odſądzeniem czci, 1616. Beśpieczeńſtwo Klaſztorow, fol: 12. 1618. Deklaracya tey Konſtytucyi, fol: 5.

Www

ARTYKUŁ IV. 4

O gwałtowniku i mężobóycy, który zabiwſzy z ziemi uciecze.

TEż (a) jeśliby takowy gwałtownik zabiwſzy kogo w domu w 1
R. 1. goſpodzie i na ulicy, na drodze, i gdziekolwiek, a bądź zarazem
A. 9. R. 4. potym uczynku nie będąc pozwan, abo i potym, pozwania tak
A. 7. zaocznego jako i oczywiſtego, nie ſtanowiąc ſię na rok za pozwy przy-
padły ku rozprawie, precz z tego Pańſtwa Naſzego Wielkiego Xię-
ſtwa uciekł, abo chociażby z Pańſtwa Naſzego nie uciekł, aleby ſię
bez przyczyn ſłuſznych prawnych ku prawu za pozwy nie ſtanowił,
tedy takowy ſam od Urzędu Naſzego ma bydź odeſłan na wywo-
łanie do Nas Hospodara, a za głowſzczyznę nawiązki i ſzkody w po-
zwie opiſane, Urząd nie odkładaiąc tego na dalſzy czas, ale zarazem
ſtronie żałobney za dowodem pozwu i roku, i za pokazaniem tylko
opowiadania ſąſiadom okolicznym, i na Urzędzie uczynionego, nie
ſłuchaiąc inſzych dalſzych dowodow, iedno dla tego nieſtania obwi-
nionego do ſkończenia prawa ſkutecznego, ma dać wwiązanie w
imienie takowego obwinionego. A gdzieby imienie za głowſzczy-
znę i za ſzkody nie ſtało, iednakże to imienie w tey głowſzczyznie i
ſzkodach ma bydź podano dzieciom tego zabitego, abo krewnym.
§ A ten obwiniony i wywołany zechceli ſię potym w tym obżałowa- 2
niu za gleytem Naſzym sprawować, tedy ma ſię w tym zachować
według Artykułu trzydzieſtego w Rozdziale czwartym, i na prawie
ieśliby ſię z tego obwinienia wyprawił, tedy żałobnik powinien
będzie iemu imienie iego, w które był od Urzędu za nieſtaniem iego
w wiązan, poſtąpić, a ſzkody te, któreby za takim wwiązaniem ob-
winionemu w imieniu iego ſtały ſię, i za omieſzkanie roboty z prawa,
za ſłuſznym dowodem, ten kto obżałował był, płacić powinien bę-
dzie. (b) Wſzakże taki obwiniony abo wywołany, ma ſię w tym czuć,
i tego ſię sprawować naydaley od wywołania do roku i ſześciu nie-
dziel. A tak już gdy oczywiſto ſtrony ſtaną, którey ſtronie dowod,
abo odwod Urząd czynić wſkaże gruntownie według prawa na ko-
R. 1. niec wſzelakimi poſtępkami prawnymi dowod, abo odwod czynion
A. 12. R. 4. bydź ma. §. (c) A ieśliby ſię w tym czaſie do roku i ſześciu niedziel
A. 30 do sprawy nie miał, i gleytu Naſzego nie brał, tedy dzieci abo bli- 3
i 59. ſcy zabitego iuż to imienie ſtrony przeciwney dzierżeć i używać ma-
ią, dotychmiaſt, pòki wywołanego dzieci abo krewni tę ſummę pie-
niędzy od Urzędu im według pozwu ſkazaną zapłaconą, a on ſam iuż
wiecznym wywołańcem zoſtać ma. Wſzakże takie dzieci, abo kre-
wni maią tę ſummę pieniędzy odkładać, ktòrzy tego mężobóyſtwa
nie dopomagali. § (d) Jeśliby po wywołaniu ten gwałtownik, abo 4
mężobòyca należion był w tym Pańſtwie Naſzym, tedy na tym Urzę-
dzie gdzie będzie poścignion, ma być karany jako Gwałtownik, a nie
będzieli kto pościgał abo ſoldrował, tedy Urząd Nasz maiąc pewną
wiadomość o takim wywołanym mężobòycy, abo gwałtowniku ma
tamże na tym Urzędzie swym poimawſzy ſkarać, jako o tym wy-
żey opisano. A w tym czaſie nim poiman i na Urzędzie karan bę-
dzie, trafili ſię komukolwiek onego zabić, za takowego wywołańca

zabicie nikt głowszczyzny płacić nie będzie powinien.

(a) Jeśliby Mężoboyca boiąc się karania z Królestwa uciekł, choć będzie osiadły, choć nie osiadły, zostaie bezecnym, co przez Woźnego ma bydź obwołano. *Jan Olbr: w Piotr:* 1495. *H. P.* 249.

Wywołańcy tak Polscy w Litwie, jako i Litewscy w Polszcze mieysca mieć nie maią a każdy Urząd Exekucyą nad niemi ma czynić, 1589. *infames & proscripti fol.* 529 Duchowny gdyby dopuścił banicyą na sobie otrzymać, *Loci Ordinarius executionem super bonis ejus proprius, & super persona faciet, Excepta Religione Græca Const:* 1635 *fol* 8 *Tit* O Dobrach.

(b) W Koronie ktoby wywołanie przez ośm miesięcy na sobie nosił nie maiąc sublewacyi, Starosta pod winą 300. grzyw: ma się starać, aby go poimał, i wsadził, a gardło iego na łasce K. J. M. 1564. Dekret na Sądy nowe fol: 60. § Też to nas doszło.

(c) Dobra w przezyskach i głowszczyznie dzierżące dawności nie maią, wolno zawsze Dziedzicowi i prawo od niego maiącemu skupić *Const. fol:* 461.

(d) Ludzie czci odsądzeni w Koronie mieysca nie maią, a ktoby się przypowiedział z Dekretem, a ukazałby to Urzędownie, Starosta powinien go poimać i dać ściąć pod winą 300 grzyw. 1564 Dekret na Sądy nowe. *fol:* 89. § *Item* doszliśmy.

Z banitą gdyby Starosta exekucyi ezynić niechciał raz i drugi sto grzywien płacić powinien, trzeci raz *privatio officii* następuie, *forum* Trybunał. *Const:* 1589. *fol:* 543 *Tit:* O odprawach.

ARTYKUŁ V. 5.

O sposobie wywołania, iakimi słowy ma bydź czynione, i o chowaniu Kata na Urzędzie Grodzkim.

1 Gdyby kto z Poddanych Naszych Narodu Szlacheckiego, jakiegokolwiek stanu od naywyższego do nayniższego, za występek i *R. 11. A. 36.* niepossłuszeństwo swe wpadł w taką winę według tego prawa pospolitego, za którą wywołany bydź ma, tedy (a) wywołanie ma bydź na listach Naszych wywołanych oznaymiono, i przez Woźnych na mieyscach temu według nauki tego Statutu przystoynych czyniono i ogłoszono tymi słowy; gdyż ten imieniem N. uczyniwszy tak i taki uczynek, przeciwko Panu BOGU, zwierzchności Hospodarskiey, i prawu pospolitemu, a będąc pozwany nie stanowił się, zwierzchności J. K. M. Urzędu i prawa possłusznym bydź nie chciał, ani się stanowił na roku usprawiedliwienia powodowey stronie, w czym go obwiniła, z tych przyczyn J. K. M. tego N. jako niepossłusznego wywoływa z Państw swych, z społku obcowania poddanych swych, ze wszystkich ziem swych, tak iż nikt z nim obcowania mieć, ani go w domu swym przechowywać nie ma, i z prawa tego, z którego się wszyscy poddani J. K. M. weselą, on weselić się niema, ani go używać do tego czasu, aż według prawa pospolitego z łaski J. K. M. a za usprawiedliwieniem się stronie iego przeciwney, zaś do społku i towarzystwa poddanych J. K. M. i do prawa pospolitego przywrócony będzie. A w tym czasie póki wywołańcem iest, Zona iego ma bydź rozumiana jako Wdowa, Dzieci iego sierotami, a dom jego pusty. § W tym też powinność każdego Urzędu sądowego Grodzkiego obowięzujemy,
2 zwłaszcza gdzie prawa Maydeburskiego nie masz, iż maią i powinni będą na Urzędach swoich Mistrza, to jest: Kata ku karaniu złych swawolnych ludzi, którzyby prawem pospolitym na śmierć pokonani, abo na mękę wydani byli, żeby strona powodowa nie szukaiąc i nie nabywaiąc Kata z inszych Miast, mogła go zaraz na tymże Urzędzie ku wykonaniu skazania Urzędowego mieć. A jeśliby który Urząd Grodzki w tym niedbały był, a Kata przy swym Urzędzie nie miał, tedy czasu potrzeby nie strona, ale Urząd swym nakładem

będzie powinien onego, zkąd może, nabywać bez żadney przewłoki, a ſtrona tylko to, jako dawny obyczay ieſt, na mieyſcu Katu płacić powinna będzie,

---

(a) *Infames, proſcripti, & Banniti legitime condemnati*, tak Polſcy w Litwie; jako i Litewſcy w Polſzcze m eyſca nie mają, Każdy Urząd exekucyą przeciwko nim czynić powinien *Conſt*: 1589 *fol*: 529 *Tit: Infames & præſcripti.*
O imaniu wywołańcow patrz w Rozd· 11. art: 4.
O Banicyach i sublewacyach, patrz w Rozd: 4. art: 30.
O nieprzechowywaniu wywołańcow. patrz Rozd: 11. art: 36.
Z wywołańcem nikt obcować niema, Rozd: 11. art: 36.

ARTYKUŁ VI. 6.

O zamordowaniu Męża abo Zony na śmierć miedzy nimi samemi.

R. 4. A. 92. R. 14. A. 6. TEż, (a) Gdyby z nienawiści i niemiłości z obudwuch ſtron, tak 1
Mąż jako i Zona będąc w roſtyrku, z jakichkolwiek przyczyn
ieden drugiego przyprawił o gardło, zamordował abo otruł.
Takowe okrucieńſtwo i zamordowanie, Dzieci abo krewni tego zamordowanego mają Sąſiadom okolicznym tegoż czasu, a potym i Urzędowi opowiedzieć i obżałować, i inſtygować abo fołdrować na każdego takowego mordercę; a przy wywiadowaniu ſię doſtatecznym u sąſiad okolicznych o złym jąkim mieſzkaniu i niezgodzie ich, i przy okazaniu przyczyn i znakow jakich ſłuſznych, tego morderſtwa, abo trucizny, te Dzieci, abo bliscy, ktòrzy będą inſtygować, bliżſi będą samotrzeć z sąſiady okolicznymi Szlachtą, a w niedoſtatku Szlachty, z ſługami z czeladzią domową samopiąt przyſiądz, a po
takim dowodzie obwiniony gardłem będzie karan. § A chociażby 2
Synowie abo krewni niechcieli fołdrować, tedy Urząd Naſz z mieyſca swego ma tego oſobliwie przeſtrzegać, i z pilnoscią około tego wywiadywać ſię, i u okolicznych sąſiadow bliſkich o tego zamordowanego opyt czynić, i obrawſzy ſiedmiu Szlachcicow ku przyſiędze przywieść, którzy pod przyſięgą o tym ſprawiedliwie maią powiedzieć, i gdy ci ſiedm Szlachty o tego zamordowanego na kogo przy-
ſięgną, takowy morderca bez litości ma bydź karany gardłem, tym 3
sposobem, jakoby Oyca abo Matkę zabił. § A gdzieby ſię to w takiey sprawie trafiło, żeby ſtrona żałobliwa na dowodzie wzwyż mianowanym uſtała, abo za wywiadowaniem Urzędowym Szlachta okoliczna przyſiądz nie chciała, a przedſięby była wiadomość i podeyrzenie złego ich mieſzkania w małżeńſtwie, i toby sąſiedzi okoliczni poświadczyli, tedy iednak ta oſoba obwiniona nie zgoła ma bydź wolna, ale powinna będzie z także wielą oſob jako i żałobney ſtronie wyżey opiſano, od tego uczynku odprzyſiądz ſię.

W Mazowſzu, kiedyby miedzy Mężem a Zoną mężobóyſtwo ſię ſtało, tedy od wſzyſtkiey darowizny, wiana, poſagu, zapisow, spadku odpada, ale ma to przypaść na Dzieci abo na przyjacioły zabitego. A jeśliby mężobóyca do prawa nie ſtanął, tym samym ma bydź bezecnym, a Dobra jego przypadaią na krewne zabitego: a wſzakże przez ſtaroſtę taki ma bydź ſzukany i gardłem karany 1576. O zabiciu Oyca, Matki, &c. fol: 309

ARTYKUŁ VII. 7.

O Zaboycach Oyca abo Matki, także o zabicie Dziecięcia przez Rodzice.

1 USTawujemy (a) gdyby Syn abo Córka, Oyca abo Matkę swą u- R. 2.
umyślnie z jakiey zapamiętałości zabił, i jakimkolwiek obycza- A. 7.
iem Rodzica swego o gardło przyprawił. Tedy takowy Syn
abo dziewka, która przyczyną swą o gardło Rodzica swego przypra-
wi, nie tylko gardłem ma bydź karan, ale i poczciwość i wszystkie
imiona i maiętność traci, na inszą bracią i Siostry abo bliskich swych,
zwłaszcza tego uczynku niewinnych. A takową karnością, śmier-
cią haniebną ma karan bydź, po rynku wożąc kleszczami ciało tar-
gać, a potym w miech skòrżany, wsadziwszy do niego psa, kura, wę-
ża, kotkę, i to wszystko pospołu w miech wsadziwszy zaszyć, i gdzię
nayglębiey do wody utopić. Tymże też obyczajem i pomocnicy ie-
go, btórych on powoła, abo na nich prawem przewiedziono będzie,
maią bydź karani. § A ieśliby się trafiło Rodzicom Dziecie swe zabić
2 nie z przygody, ani za winę, ale umyślnie, tedy takowy Oyciec i
Matka maią bydź karani za to, rok i sześć niedziel na Zamku Na-
szym siedzieć w wieży. A wysiedziawszy rok i sześć niedziel ma ie-
szcze do roku czterykroć przy Cerkwi, przy Kościele, jakiego Nabo-
żeństwa będzie, pokutować i wyznawać iawnie grzech swoy przed
wszystkiemi ludźmi zebrania Chrześciańskiego. A w takiey rzeczy
Urząd Grodzki powinien instygować, i za wywiedzeniem się pewnym
winnych tak karać.

(a) Jeśliby kto Oyca, Matkę, Brata, Siostrę Stryia zabił, takowy Mężobóyca będąc p[r]okonany iuż sroższą śmiercią ma bydź karany i tracony, ażeby przykładem śmierci szkaradney insi się hamowali, a Dzieci takowego od wszelakiego spadku odpadaią, 1576. Excepto Wojewodz: Mazow: O zabiciu Oyca, Matki &c. fol: 309

Ktobykolwiek jawnie, abo też tajemnie odpowiedzi na zdrowiu, abo też iakie niebeśpieczeństwa Rodzicom swym czynić nie chciał, abo ranił tedy za słusznym dowodem nie inaczey ma bydź karany, jedno jakoby gleyt Królewski zgwałcił 1578 *De iniuriosis erga Parentes fol: 340.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeśliby kto Brata abo Siostrę zabił.

1 USTawujemy, ktoby Brata abo Siostrę zabił w nadzieię imienia R. 11.
abo maiętności ruchomey, abo jakąkolwiek naprawą o gardło A. 7.
przyprawił, a toby nań dowodem słusznym przewiedziono by-
ło. Tedy takowy ma bydź karan gardłem, a to imienie, ktoreby nań
i na Dzieci iego przyiść miało, spadywa na inszą Bracią abo na Sio-
2 stry, abo też na Stryjów i bliskich w tym domu. § Tymże też oby-
czajem, jeśliby Zięć zabił Szwagra swego, tedy Żona iego, Siostra
tego zabitego, Dzieci jey do imion po Bracie swym nie maią mieć
nic, a ten kto zabił, ma gardłem karany bydź. Toż prawo i na tych,
ktoby krewnego swego zabił, chociaż i dalekiego w rodzie.

ARTYKUŁ IX. 9.

Ktoryby Sługa zabił abo ranił Pana swego.

1 TEż ustawujemy, ieśliby który Sługa, wziąwszy przed się zły u- R. 3. A. 9.
myśl, Pana swego zabił abo ranił, takowy ma srogo gardłem
karan bydź jako zdrayca ćwiertowaniem. A jeśliby nie zabił, R. 11. A. 16.

ani ranił, iedno broni przeciw Panu swemu dobył, takowy rękę traci.

ARTYKUŁ X. 10.

O Zwadach.

1 TEż (a) kiedyby się kto z kim zwadził, a w oney zwadzie obadwa się ranili, a iedenby z tych pozwał do Prawa, a świadkowby miedzy sobą nie mieli, ktoby miał miedzy nimi rozeznać, A iedenby drugiemu nie dopuszczał na przysięgę, a obadwaby się brali do przysięgi, tedy Sędziowie maią im kazać Los rzucić, a czyi się Los wprzód wyimie, ten ma przysiądz na ranach swych, i na początku zwady i boju, a kiedy on przysięże, tedy ten temu, który przysięże, ma za rany płacić, iakiego stanu będzie. A jeśli Szlachcica będzie nawiązywać, tedy ieszcze w Zamku abo Dworze Naszym sześć
2 niedziel ma siedzieć. § A gdyby się w oney zwadzie obadwa zabili, a R. 11. A. 14.
nie byłoby świadkow z obudwuch stron, tedy Potomkowie abo bliscy zabitych iuż głowszczyzn na sobie szukać nie maią. § A jeśli z
3 iedney strony rany będą, a z drugiey strony zabity, tedy przy onym zabitym, ten kto prawa dochodzi bliższy będzie dowod czynić nizli przy rannym, a gdy będzie prawem pokonan, to iest: przy opowiadaniu Urzędowym samotrzeć z Dziećmi abo bliskimi zabitego, abo też z ludźmi obcymi Szlachtą, a nie będzieli mieć obcych ludzi, tedy i z slugami zabitego, abo z swoiemi też z Szlachtą, a w niedostatku Szlachty, slug, tedy i prostego stanu slugami poprzysięgnie; taki zabòyca gardłem karan, a głowszczyzna z imienia iego ma bydź płacona.

(a) *Scrutinia in caufis criminalibus*, na Ziemskich abo Grodzkich Rokach pierwszych *post crimen patratum*, za przypozwem maią bydź wywodzone. *Conft*: 1578. *fol*: 328. *Tit*: *Scrutinium*.

Scrutinium strony wywodzić maią, uczyniwszy przysięgę, że Swiadkow nie przenaięli, których dwanaście maią stawić z obu stron. *Conft*: 1588. *fol*: 463 *Tit*: O Mężoboycach.

Jeśliby był z iedney strony ranny: z drugiey zabity, przy zabitym bliższy do dowodu; Roz: 11. art: 2.

ARTYKUŁ XI. 11.

O Zawadzie wieczorney.

1 TEż (a) kiedyby przy jakiey wieczorney zwadzie ktokolwiek świecę zgasił, a w tymby, abo miedzy tymi którzy się zwadzili, abo inszy kto przy tey zwadzie będąc, po zgaszeniu świecy w pociemku był raniony, a nie wiedząc od kogo raniony, pozwałby do Sądu tego, kto świecę zgasił, mianuiąc żem ia w tey zwadzie raniony, a niewiem od kogo za przyczyną twoią żeś świecę zgasił, i na toby dowod uczynił, że świecę zgasił. A ieśliby dowodu nie miał, a śmiałby przysiądz, tedy ten, który świecę zgasił, po-
2 winien mu rany płacić. § Tak też i o głowszczyznę w takowey przygodzie chcemy mieć, aby sądzono, jako wyżey w tym Artykule o ranach opisano. Wszakże dowodząc kto głowszczyzny Szlacheckiey, nie sam ieden, ale samotrzeć, jako wyżey o dowodzie głowszczyzn Szlacheckich iest opisano, ma przysiądz, a ten zapłaciwszy rany abo głowszczyznę, a zasiedziawszy za głowę Szlachecką rok i sześć niedziel na dnie w turmie, ma sobie winnego szukać.

(a) Gdy kto w zwadzie ogień zgaśi, a w tym kogo ranią. tedy ten co ogień zgaśił ma bydź za rany ſadzon, *Conſt:* 1577. *fol:* 311. *Tit:* O tym ktory daje przyczynę.

ARTYKUŁ XII. 12.

O zgwałcenie Dziewki i Niewiaſty.

USTawujemy też, (a) ieśliby kto Dziewkę abo uczciwą Niewia- R. 14.
1 ſtę jakiegokolwiek ſtanu uſilnie zgwałcił, a onaby Dziewka abo A. 28.
Niewiaſta za onym uczynkiem wołała gwałtu, za ktorym wołaniem ludzieby przybiegli na on gwałt, a onaby przed nimi znaki gwałtu okazała, a potym onego do prawa pociągnęła, i dwiema abo trzema świadkami znaki gwałtu przeświadczyła, a ktemu przy onych świadkach na tym gwałcie swym na tego ſamego przyſięgła. Tedy takowy ma bydź karan gardłem, a nawiązka ma bydź z imie-
2 nia według ſtanu, jakiego będzie. § Jeśliby ona Dziewka abo Nie- R. 11. A. 13.
wiaſta gwałtu wołała, a ludzie oni ſłyſzeli, a na gwałtby nie przybiegli, a wſzakże po onym gwałcie ſkoroby była wolno puſzczona, a opowiadałaby ſię tym ludziom, a zaś onego do prawa przyciągnęła, i tymi ludźmi oświadczyła, i znaki gwałtu okazawſzy, przyſięgę też na tym gwałcie uczyniła, tymże obyczajem ma karany bydź, jako wyżey opisano. A ieśliby ona chciała go sobie za Męża mieć, to będzie na iey woli. § A jeśliby na takim mieyscu gwałt taki ſtał ſię,
3 gdzieby ludzie wołanie mogli ſłyſzeć, a Dziewka abo Niewiaſta gwałtuby nie wołała, a potymby to ludziom opowiedziała, tedy to opowiadanie za gwałt rozumiane bydź nie może, i ten pomowiony od gwałtu wolen bydź ma.

(a) Ktoby Pannie, Wdowie, Mężatce, na polu, w leſie, w domu, i gdziekolwiek gwałt uczynił; a Panna abo Białogłowa wſzedłſzy do bliżſzey wſi gwałt przed kmieciami obwołała, a znaki takowego swego gwałtu pokazała, Prawem pokonanego gardło na łaſce K. J. M. zoſtanie. A jeśliby Panna o gwałt potwarnie kogo oſkarżyła, a obżałowany ſześcią świadkow gdyby ſię odwiodł, takowa potwarnica winą ſłuſzną ma bydź karana *Kaz: Wielkiw Wiślicy H. P.* 205. 275.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O gwałtowne wzięcie w Małżeńſtwo Dziewki, Wdowy, i każdey Niewiaſty.

1 USTawujemy, (a) ktoby bez woli Oyca, Matki, Stryiow, abo in- R. 14.
ſzych bliſkich, bądź też Opiekunow, na jakimkolwiek mieyſcu A. 29. R. 3.
wziął kogo z tych Perſon wyżey mianowanych gwałtem, mia- A. 39.
niując iżby mu Małżeńſtwo poślubiła, a toby przyſzło przed Nas Hospodara, abo przed ktory Urząd Naſz. Tedy takowa Perſona ma pierwey wzięta bydź do ſekweſtru tego Urzędu, przed ktory ſię to przytoczy, i ma bydź dana do rozprawy na chowanie, na takie mieyſce, gdzieby według ſtanu swego przy Białychgłowach uczciwie chowana była. A gdy ſię to pokaże z prawa, że jako Przyiacioł, Krewnych abo Opiekunow, tak też i iey samey na to pozwolenia nie było. Tedy ten, kto ſię tego ważył, ma gardłem karany bydź, a za nawiązkę trzecia część wſzyſtkiego imienia ma ſpaść na tę Perſonę gwałtem wziętą. A ſzkody ktoreby ſię przy takim gwałcie ſtały, za dowodem, na dwuch częściach tegoż imienia mają bydź ſkazane, a ktoby imienia leżącego nie miał, tedy na maiętności jego ruchomey.

R. 5. A. 8. 11. § (b) Wszakże, ieśliby Dziewka ukrywszy to przed Rodzicami abo Przyiacioły swymi, na to Małżeństwo i na wzięcie pozwoliła, i na prawie to zeznała: Tedy takowa Dziewka wypada od wyprawy, i od wszystkich imion swych oyczystych i macierzystych, jako o tym wyżey opisano w Rozdziale piątym. A ten kto z pozwoleniem samey Dziewki w Małżeństwo ią wziął, iuż gardła nie traci. Wszakże ieśli- R. 4. A. 48. by taka Dziewka odchodząc tak swawolnie od Rodzicow abo bliskich, bądź też Opiekunow swych, co maiętności ich zabrała, tedy o taką szkodę ukrzywdzonemu wolno będzie z tym, kto tę Dziewkę i z nią też maiętność wziął, tamże zarazem u prawa mòwić. 2

(a) Ktoby Pannę abo Wdowę gwałtownie ułapił, a o takowy uczynek byłby przed Króla J. M. pozwany, i tam gdzieby Panna, Wdowa abo Niewiasta postanowiona zeznała, że ten gwałt nad wolą iey stał się, takowy przekonany ma bydź czci odsądzony: a jeśliby zeznała, że iey się to za wolą iey własną stało, iuż od Dòbr dziedzicznych, posagu, i innych ma bydź odsądzona. *Zyg: w Krak:* 1532 *H. P.* 275.

Gdyby Opiekun Panny dorosłey do Małżeństwa godney z chytrości za mąż wydać nie chciał, chcący maiętność iey trzymać, takowa może się o Męża starać z pozwoleniem i radą powinnych *Wład: Jag:* 1423 *H. P.* 276.

O rapt Białychgłow nie dorosłych z mocy Opiekunow wziętych, może czynić według Konstytucyi *de Captivis, Const:* 1607. *fol:* 848. *Tit. De Raptu.*

A ta Konstytucya *de captivis* iest w roku 1588. *fol:* 462. *Tit:* O poimaniu.

(b) *In causis raptûs* maiść *scrutinium praecedente protestatione per Proximiores.* Raptor *ex scrutinio* ma bydź na konwikcyą skazany, ani przyznaniem Białey głowy *de consensu* ma bydź wolny, *forum* Trybunał *Const:* 1631 *fol:* 18. *Tit: Causae raptûs.* Ktoby płeć Białogłowską niedorosłą z mocy Oycowskiey i Opiekunow wziął stanu Szlacheckiego, o to czynić ma w Grodzie onego Powiatu, gdzie się stanie *Const:* 1607. *fol:* 848. *Tit: De Raptu.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O zabicie za powabieniem abo wyzwaniem na rękę

R. 4. A. 3. R. 3. A. 38. Iż też (a) szkodliwy zwyczay wszczął się był miedzy poddanymi Naszymi zwłaszcza stanu Rycerskiego, który za lada przyczyną, cierpliwości przystoyney w sobie nie zachowuiąc, i prawem pospolitym nie dochodząc się, i owszem nim jakoby wzgardzaiąc, swawolnie i bystrze ieden na drugiego targnąwszy się, a zatym na rękę powabiwszy i obowiązawszy słowy takowemi, które się poczciwości i dobrey sławy dotyczą, potym spolnie biiąc się i rany sobie zadaiąc, o rany szkodliwe i zaścia miedzy sobą przychodzą, a niektórzy broni szkodliwych jakoby przeciwko postronnemu nieprzyiacielowi, i dziwnych postępkow do tego używaiąc, na śmierć ieden drugiego zabiiaią, i spolnie się mordują, nie inaczey jakoby zwierzchności i sprawiedliwości nad sobą nie mieli. A chociaż podczas to sobie obwaruią, jeśliby ieden drugiego zranił abo zabił, że tego na sobie sami, i Potomkowie ich poszukiwać nie maią, jednakże to w Rzeczypospolitey żadnego pomnożenia i pożytku nie czyni, i owszem gdy się krew ludzka, czasem i niewinna wylewa, Pan BOG tym bywa obruszony, także i pokoy pospolity obrażony. A przeto My temu jako szkodliwemu zwyczajowi, w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim niechcieli dopuścić więcey szerzyć się, a pokoy pospolity dobrze chcąc obwarować, za radą i pozwoleniem Panow Rad Naszych i wszystkich stanow do tego Statutu należących: Ustawujemy, aby iuż od tego czasu swawolnie bez pozwolenia Naszego Hospodarskiego, które tylko za wielkiemi a znamienitemi przyczynami pochodzić ma, i na osobliwym uważeniu i uznaniu Naszym Ho- 1

ſpodárſkim z Pany Radami Naſzymi, a w woyſku za pozwoleniem i
uznaniem Pana Hetmana tego Páńſtwa Wielkiego Xięſtwa Litewſkie-
go należeć będzie, na rękę powabiać i wyzwać nikt nikogo nie śmiał,
i ſłowy, ktoreby ſię dotykały poczciwości i dobrey Sławy Szlache-
ckiey, w tym go nie obowiązywał, i ieden drugiemu ran nie zadawał,
i nikt nikogo nie zabiiał, ale o wſzelakie krzywdy ſwe, by też i o
naywiękſze i naygłównieyſze, prawem poſpolitym według tego Sta-
2 tutu każdy, ieden z drugim ſię rozpierał, § A ieśliby kto nad to
prawo i uſtawę Naſzę wyzwawſzy kogo na rękę, rany mu jakie zadał,
albo chociażby i ten powabiony onego, kto go wyzwał, zranił, tedy
za rany nie ma bydź czyniona nagroda, gdyż nie miał na takie ſwa-
wolne i nie przyſtoyne powabienie mimo zakaz prawa poſpolitego
pozwalać, iedno ten kto drugiego zraniwſzy, sam nie ranny zoſta-
nie, ma w więzieniu na Zamku Naſzym ſtołecznym Wileńſkim wyż-
ſzym puł roka ſiedzieć, gdy to nań za pozwem u Sądu Ziemſkiego
ranny dowiedzie. A jeśliby ſię obadwa zranili, tedy iuż sobie ran
ieden drugiemu płacić i nagradzać nie ma. § A tymże obyczajem
3 ma bydź rozumiano, jeśliby na rękę wyzwawſzy ſię, na śmierć ie-
den drugiego zabił, tedy ten kto żyw zoſtanie, bądź wyzwany abo
kto wyzwał, ſam za onego zabitego z Prawa od Urzędu Grodzkiego
tego Powiatu, w ktorym oſiadłość ſwą ma, nie inaczey iedno na
gardle ma bydź karany na śmierć, i krew iego ſwoią krwią zapła-
cić ma, za żałobą i popieraniem prawa od Dzieci abo bliſkich tego
zabitego, lecz głowſzczyzna iuż po takowym ſkaraniu płacona bydź
4 niema, gdyż o tym wiedział, i ſam na to zezwalał. § A jeśliby za-
razem po takim zabiciu ten mężobóyca poimany nie był, abo po-
zwany będąc ku prawu nie ſtanął, tedy przeciw niemu daley taki
poſtępek prawny ma bydź czyniony, jako wyżey o mężobóycach ieſt
opiſano. A dla tegoż iednemu z tych, ktoryby spokoynym będąc na
takie nieprzyſtoyne wyzwanie nie pozwalał; takową obronę i waru-
nek poſtanawiamy: By też i naywięcey ten przeciwnik iego, ſłowa
jakie dotkliwe ſławie i uczciwości iego przymawiaiąc i dotykaiąc,
na rękę powabiał, a on gdy nie póydzie, a pokoy poſpolity zacho-
wuiąc, z tey uſtawy i prawa nie wyſtąpi, tedy wſzyſtkie te takie ſło-
wa nic mu i dobremu mniemaniu jego ſzkodzić nie mogą, ale i ow-
ſzem temu przeciwnikowi jego ſamemu jako wyſtępnemu maią ſzko-
dzić. I może takowy spokoyny, uciekſzy do Nas Hospodara, abo
i do Urzędu Naſzego należnego, zarazem takiego przeciwnika ſwego
do prawa o niebeśpieczność zdrowia swego, i o winę za ſłowa dotkli-
we, według Artykułu dwudzieſtego ſiódmego Rozdziału trzeciego
pozwać, i tam daley przeciwko niemu poſtępować, jako o Odpo-
wiednikach ieſt opiſano.

(a) Jeśliby ieden drugiego na pojedynek wyzwał, wyzwany aby ſię nie ſtawił, oprócz żeby to komu od Krola J. M. pozwolono było, a ktoby ſię ważył to uczynić, tedy ma ſiedzieć puł roka w wieży i 90. grzywien winy dać, o co *forum* w Ziemſtwie 1588. *de duellis, fol:* 462.

Conſtit: Anni 1586 fol. 444. warowano, aby wſzelakie waśni, zamawiania, odpowiedzi, pojedynki mieyſca nie miały pod czas *interregnum*. *Conſt*: 1588. *fol*: 461. *Tit*: Odpowiedź.

ARTYKUŁ XV. 15.

Gdyby kto brzemienną Niewiaſtę Szlachciankę zbił, abo Koniem potrącił i zabił.

R. 11. USTawujemy też, jeśliby kto nie będąc przymuſzony żadną przy- 1
A. 27. godą, to ieſt zerwaniem uzdy, unieſieniem twardouſtego Konia, i inſzą iaką przygodną przyczyną, iedno z zuchwalſtwa abo opilſtwa swego, abo umyślnie to uczynił, Niewiaſtę brzemienną Szlachciankę, bądź też i inſzego ſtanu, biegaiąc na Koniu potrącił, abo ią czymkolwiek zbił i obraził, tak iżby płod martwy poroniła, a ſama żywa zoſtała, tedy za dowodem ſłuſznym ma ią według ſtanu nawiązać, a za tę winę w więzieniu w Zamku albo w Dworze Naſzym tego Powiatu ćwierć roku ſiedzieć, a z ſtrony tego zbytku iego w obrażeniu płodu zrzuconego, ma taki z żalem jawnym, upokarzaiąc ſię przed Panem Bogiem, na ſobie karę odnieść przez rok ieden cztery kroć na Swięta Uroczyſte, to ieſt: raz na dzień Narodzenia Pana Chryſtuſowego, drugi raz na dzień Gromnic, trzeci raz na dzień Zmartwychwſtania Pana Chryſtuſowego, a czwarty raz w dzień Swięta zeſłania Ducha Swiętego, u drzwi Kościelnych we wnątrz na mieyſcu podnioſłym na to nagotowanym, na łokieć od ziemi ſtać, i grzech swoy przed ludźmi wchodzącemi i wychodzącemi z Kościoła jawnie wyznawać, a potym tego obiecować z pilnością
ſtrzedz ſię i niedopuſzczać. § Lecz ieśliby oboje, to ieſt: i płod i 2
Matka z przyczyny iego zmarli, tedy on też sam za to gardłem ma bydź karany za ſłuſznym dowodem, jako około zaboyſtw Stanu Szlacheckiego, i też proſtych ludzi, na swych mieyſcach dowody są opisane, a głowſzczyzna przedſię z imienia i z maiętności iego bliſkim
iey, tylko za ſamę Matkę ma bydź płacona według ſtanu iey. § Je- 3
R. 11. śliby to potrącenie i obrażenie Niewiaſty brzemienney ſtało ſię nie u-
A. 3. myślnie, przygodnie, o tym ma bydź sądzono, jako o inſzych mężoboyſtwach nie umyślnie.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Ktoby nożem, abo jakim inſzym do boju niezwykłym naczyniem kogo zabił abo ranił.

R. 11 Gdyby (a) kto kogo umyślnie z gniewu, a z zapamiętałości serca
A. 9. złego, Nożem, Puinałem, Gindzałem zabił, takowy, ieśli będzie Szlachcic, a to też Szlachcicowi uczynił, za dowodem ſłuſznym czwartowany bydź ma. A jeśli proſtego ſtanu Człowiek Szlachcicowi uczyni, ten będzie karany czwartowaniem. A gdyby Szlachcic proſtego Człowieka tym sposobem zabił, ten rękę traci, okrom poimania na gorącym uczynku, o czym ieſt w tym Statucie opiſano, a
głowſzczyzna po każdym takim z maiętności płacona bydź ma. § A 1
jeśli kto nie zabije, tylko rani, ten będzieli Szlachcic, za Szlachcica o- 2
brażenie ucięciem ręki, a za proſtego Człowieka zapłatą pieniężną, tak jako za głowſzczyznę karany będzie. Jeśliż to Człowiek proſtego ſtanu uczyni, ten za obrażenie Szlachcica gardło, a za proſtego Człowieka rękę traci.

(a) Na Sądy Trybunal: Ziemſk: Grodz: i inne subsellia, także Seymiki, ziazdy główne, aſſekuruiąc beśpieczeńſtwo, także na prywatne ziazdy, aby Strzelby, Pułhakow, Ruſznic, Łukow, i innego Oręża zakazanego nie zażywali: a jeśliby kogo zabito z Ruſznicy, tym samym gardłem & *pœna infamiæ* karany bydź ma, wyiąwſzy gdyby ſię to w obronie, w nayściu na dom ſtało, 1601. O Ruſznicach, fol: 759. i na W. X. L.

Deklaracya beśpieczeńſtwa poſpolitego, 1611, fol: 37. na W. X, L.

Rany z Ruſznicy sowito mają bydź płacone *Conſt:* 1557. fol: 10 § Ktoby ſię tego ważył *Conſt:* 1611. fol: 3. *Tit: Deklaracya. Conſt:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* O Ruſznicach.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Zabiciu abo Ranieniu zdradliwym, potajemnym obyczajem

KToby kogo niewiadomie, bez zwady, ale milczkiem, zdradli- R. 11.
1 wie a potajemnie w nocy, abo i w dzień zabił. (a) To jeſt: abo 4. 12.
w drodze kryiomo ze krza, z zapłocia, abo w Mieście, we wſi, i ar: 16
na ulicy zaſiadſzy, abo w domu, przez drzwi, przez okno, abo w komorze tajemney potrzebney, jaką ſtrzelbą poſtrzelił, abo ręczną bronią jaką zabił, bądź też śpiącego iakożkolwiek o śmierć przyprawił, abo też w bieſiedzie, albo też w inſzym jakim zgromadzeniu ludzi, ale milczkiem, potajemnie, puinałem, i jakąkolwiek bronią zabił, a na tym uczynku był poimany, albo to nań ſłuſznym dowodem przewiedziono było: takowy ieśli to Szlachcic Szlachcicowi uczynił, ſrogą śmiercią czwartowaniem, abo na pal biciem karany, i poczciwości odsądzony będzie, a głowſzczyzna z imienia abo maiętności iego ruchomey sowito płacona bydź ma. A ieśli nie zabiie, tylko rani Szlachcica, ten przed ſię gardłem karany będzie, a nawiąſka z imienia płacona bydź ma. A jeśli to Szlachcicowi Człowiek proſty uczyni, tedy za zabicie po ſkazaniu na gardło, różnymi ſrogiemi mękami z tego świata zgładzon będzie, a za ranę ścięty bydź ma. §

2 Jeśliby to kto nad kim z naprawy czyiey uczynił, i toby powiadaiąc śmiercią taką powieść swą zapieczętował: tedy przy inſzych ſłuſz-
3 nych jawnych znakach, któreby ſię w tey rzeczy okazać mogły, za dowodem ſłuſznym prawnym, i ſam ten ktoby naprawił, tak jako i ten który to uczynił, karany bydź ma. A nie będzieli znakow dowodow, jawnych, ſłuſznych, tylko powołanie śmiercią zapieczętowane, od tego obwiniony tym powołaniem, odprzyſiądz ſię powinien będzie.

(a) O Rany z ruſznicy *forum* Grod na Rokach Grodzkich. *pœna perpetua banitio, præmiſſa inquiſitione: Conſt:* 1598. *fol:* 707. *Tit:* O Męzoboyſtwie.

Reaſſumowana taż Konſtytucya roku 1611. fol: 3. Tit: Deklaracya.

Mężoboyſtwo przy robocie z ruſznicy popełnione czworaką pænę przynoſić ma, Conſt: 1576. fol: 308. Tit: O ubiciu.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O Zapalaczach Miaſt i Domow.

JEśliby (a) kto tak złego a ſzkodliwego uczynku ważył ſię a śmiał R. 11.
1 umyślnie zapalić Zamek, Miaſto, abo Dwor Naſz Hospodarſki, a- 4. 1. i
bo też Zamek, Dom Xiążęcy, Pańſki, Szlachecki. A w tymby ar. 14.
2 temu zapalaczowi mianowicie od uſzkodzonego wina była dana, aboby go zarazem na tym uczynku poimano. Tedy za dowodem ſłuſznym prawnym, tak jako o inſzych rzeczach krwawych, zwłaſzcza jako o dowodzie najazdu gwałtownego na Dom Szlachecki, a miano-

wicie około przyśięgi z sześćmią Szlachcicami, ieſt wyżey opisano; zoſtanieli w tym winien, ma bydź sam ogniem spalony, a maiętność, uszkodzona ogniem, z maiętności teyże iego, ieśli która będzie, płacona bydź ma.

(a) Którzy palą Domy, Gumna, abo które inne Dobra, śmiercią okrutną i nayszkyradnieyszą maią bydź karani. *Kaz: Wielki, H. P, 240. Wład: Jag: 1433. H. P. 240.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby zabił Gwałtownika w Domu swym, i Pomocnikow iego.

R. 4. A. 29. R. 12. A. 20. R. 14. A. 6. TEż (a) ustawujemy, ktoby na czyi Dom, abo na Gospodę gwałtem najechał abo nadszedł, a ten Gospodarz domowy, tak też i Gość, który w tym Domu abo Gospodzie stoi, onego gwałtownika samego, abo pomocnikow iego, broniąc Domu abo Gospody swey zabił. Tedy skoro po onym gwałcie, ma Sąśiadow okolicznych obeslać, obwołać, i opowiadać, i tegoż czasu do Urzędu Naszego sądowego tego Powiatu, w którym się to stanie, iechać, abo posłać, wziąwszy Woźnego i stronę ludzi dobrych Szlachtę, abo inszych Sąśiadow wiary godnych, on gwałt, i zabitego gwałtownika w Domu swym okazać. A potym gdy będzie o to zabicie obwinion, tedy za okazaniem słusznych znakow gwałtu, ma z Zoną i z Dziećmi lat doroſłemi, i z trzema Szlachcicami sobie równemi, a nie będzieli mieć Zony abo Dzieci, tedy z temi trzema Szlachcicami przyśiądz. (b) A niebędzieli trzech Szlachcicow do przyśiężenia z sobą mieć, tedy z sługami i z czeladzią domową samopiąt przecię ma przysięgą się odwieść na tym, iż ten zabity gwałtem naiechał abo nadszedł, a stało się za początkiem tego zabitego, a ieśliby nie zabił, tylko ranił, tedy sam ieden Pan domowy abo Gość w Gospodzie stojący ma przyśiądz, iż jako gwałtownika w Domu swym ranił. Takowy głowszczyzny, ran i szkod niiakich płacić nie będzie powinien. 1

(a) Gdyby w Dom czyi ręką gwałtowną naszedł, Gospodarza, Zonę, Syna, abo Sługę zabił, abo okrutnie ranił, będąc przekonany sześcią świadkow gardłem ma bydź karany. *Jan Olbr. 1493. H. P. 205*

A kogoby w nayściu Domu abo Gospody broniący z rusznicy zabił, abo ranił, za słusznym wywodem karaniu nie podlega, 1601. O rusznicach, fol: 759 na W. X. L. *Iuvasionis actio* służyć ma Szlachcicowi, którego ieſt Dom, a ranionemu o ranę skrutinium bydź ma. *In except: Conſt:* 1576 *fol:* 307. *Tit:* O gwałcie.

(b) Nie tylko ręczną bronią, ale choćby z rusznicy w nayściu kto kogo zabił, wolen zostaie. *Conſtit:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* O rusznicach.

Pod bokiem nawet Królewskim, kto przyczynę zranienia abo zaboystwa daie, *Homicida* wolen od gardła, Rozd: 1. art: 9.

Banit gdy zabiie w obronie, żywota wolny, Rozdz: 1. art: 13.

Urzędnik sądowy gdy zabiie w obronie, wolny, Rozd: 4. art: 63.

Kto nie tylko boiem ale zgaszeniem świecy da przyczynę do ran, skazuią winy, Rozd: 11. art: 11.

ARTYKUŁ XX. 20.

Ktoby naiechał albo naszedł na cudze imienie albo na sioło gwałtem, a ten broniąc gruntu swego zabił.

R. 11. A. 43. TEż ustawujemy (a) któremu Szlachcicowi Szlachcic, abo ktożkolwiek inszy umyślnie na czyie imienie, na sioło, na ludzie, i na grunta gwałtem naszedł albo naiechał, i gwałt albo znaczną jaką szkodę czynił, jako zabraniem ludzi, bydła statku, zęciem 1

albo braniem zboża, siana, rąbaniem lasow, gajow abo każeniem granic, miedz, kopcow, łowieniem Jezior. A ten Szlachcic broniąc imienia swego, onego gwałtownika swego zabił, albo ranił, tedy ma tymże sposobem jako wyżey o gwałtowniku domowym iest opisano, przysięgą swą odwieść się. A gdy przysięgą się odwiedzie, iż go jako gwałtownika na takim uczynku zabił, abo ranił, za takowego głowszczyzny, nawiązki, ani szkod także płacić nie będzie powinien. A o swą krzywdę i szkodę, ktoraby się w on czas stała, przecię temu, na czyie imienie było najechano, wolno będzie na onym gwałtowniku abo na imieniu i maiętności iego wszelakiey prawem dochodzić.

(a) *Invasor* abo Naysca, jeśliby z strzelby, abo jakąkolwiek inną bronią był od tego, kogo naszedł, zabity, *Invasus praevio scrutinio* wolen ma zostawać *Constit*: 1601. fol: 759. *Tit*: O rusznicach, *sub finem*. Ta Konstytucya *singulariter* Xięstwu Litew: służy.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Ktoby na kogo na drodze zasiadł, a w tym sam zabity był.

1 UStawujemy, (a) gdyby Szlachcic drugiemu Szlachcicowi dobrowolną drogę zasiadł, chcąc go umyślnie zabić abo ranić, a ten broniąc gardła swego, tego kto zasiadł zabił. Tedy skoro po onym zabiciu, ma iechać i opowiadać to Urzędowi swemu sądowemu nayblizszemu, a do Urzędu jadąc, sąsiadom okolicznym, i kogo w drodze spotka, opowiedzieć. A potym gdy się to do prawa przytoczy, a Zona, Dzieci, bliscy zabitego mieniliby to, że ten zaboyca sam temu zabitemu był zasiadł, abo też na drodze ugoniwszy abo spotkawszy, niewinnie, bez przyczyny i początku iego, zabił, a taby Zona, Dzieci, abo bliscy, przy tym zabiciu sami byli, i w takieyby rzeczy z obu stron za sobą dowody mieli; i u prawa stawili; tedy Urząd dla lepszey pewności i doznania sprawiedliwości świętey, (b) na skrutynia, to iest: na wywiedzenie się tey rzeczy tam do tego mieysca, i do tey Okolicy gdzie się to stanie według porządku o skrutynii niżey postanowionego, sam wyiechać abo wysłać, a za kim więcey słusznieyszych i znacznieyszych dowodow, tak na wywiedzeniu jako i na prawie u Sądu ku świadectwu i ku przysiędze, będzie, temu Urząd na dowod abo odwod przysięgę samotrzeciemu, bądź z ludźmi postronnemi, a w niedostatku z obu stron ludzi, Zenie, abo Mężowi z Dziećmi, a gdzieby Dzieci dorosłych nie było, tedy z sługami, z czeladzią przypuścić ma. § Chociażby żałobna strona, Przyjaciele zabitego sami przy tym zaboystwie nie byli, aleby wżdy sługa, abo
2 kilka ich przy nim było, tedy takowi sludzy maią bydź do sekwestru Urzędowego wzięci; i u nich o tym pilnie wywiadywanie ma bydź czynione, po rożniu ich o tym pytaiąc, ktorzy sludzy ieśliby toż co i powinni zabitego twierdzili, i przysięgą swą tego podeprzeć chcieli: tedy i w takiey rzeczy ma się Urząd także zachować jako wyżey opisano. A jeśliby sludzy zabitego w sekwestrze będąc, z żałobą Przyiacioł iego nie zgadzali się, tedy ten obwiniony bliższy będzie, jako wyżey opisano samotrzeć odprzysiądz się, a tak od gardła i głow-

R. 4. A. 9. R. 12. A. 20.

ſzczyzny i ſzkod wolen będzie. § Jednoż, gdyby ſię to zabóyſtwo ſta- 3
ło bez bytności inſzych ludzi, tak przyiacioł jako i ſług, tylko miedzy dwiema oſobami, a Przyiaciele zabitego braliby ſię ku dowodowi, tedy także za ſłuſznym wywiedzeniem przez Urząd, za wyświadczeniem ludzi wiary godnych, iuż ten obżałowany bliżſzy będzie przy opowiadaniu ſwym, chociaż i ſam ieden odprzyſiądz ſię, a po odprzyſiężeniu, od gardła, od głowſzczyzny, więzienia, i od ſzkod wolen będzie. § Jeśliżby Człowiek ſtanu proſtego nie Szlachcic, Szla- 4
chcicowi drogę zaſiadł, chcąc go żabić abo bić, a Szlachcicby broniąc zdrowia swego, tego ſamego kto mu zaſiadł, zabił, tedy przy opowiadaniu takowym, jako wyżey opiſano, Szlachcic i ieden ſam może odprzyſiądz ſię, że to nie umyślnie ale za początkiem onego zabitego w obronie uczynił, a zechceli odprzyſiądz ſię, ten głowſzczyznę bez dow odu, a ſzkody za dowodem zapłacić ma.

(a) W Koronie, gdyby kto na drodze zaſiadſzy sam był zabity od onego, ktoremu drogę było zaſtąpiono, z ſześcią świadkow odprzyſiągſzy ſię od karania wolny, za głowę 60, grzywien płacić ma, *Jan Olbr: w Piotr*: 1496. *H. P.* 254.

Mężobóyſtwo w obronie zdrowia uczynione, gdy ſię to *ex ſcrutinio* pokaże, w mocy zoſtawiono, 1588. O Mężoboyſtwach i ſkrutyniach, fol: 463.

(b) W Koronie, gdy na ſkrutinią o mężobóyſtwo wyieżdżaią, przed Skrutatorami ſtrony obiedwie przyſięgaią, jako świadkow nie przenaięli, abo nie nakupili, a świadkowie maią pod przyſięgą przyznawać które ſkrutynia obiema ſtronom zawarte, i zapieczętowane bywaią przez Skrutatarow wydane. 1588 O mężob: i ſkrut: fol: 463.

In ſcrutinium oczywiſtych świadkow *potior habenda ratio Conſt: ibid:*

Dwanaście świadkow maią bydź ſtawieni. *Conſt: ibid:*

In ſcrutiniis Szlachcic pod sumnieniem, *a Plebeii præſtito juramento*, mają deponować, *Conſt: ibidem.*

Do *ſcrutinium* Szlachcic poddanych, a Urzędy Mieyſkie mieſzczan powinni ſtawić, *ſub pœna* 100 *marcarum*, ktòra *in inſtanti* ma bydź okazana *cum remiſſione ad loci Capitaneum. ibidem.*

Scrutinium odległy może zeznać *coram proximo officio*, a w Pruſach *coram Civili. Conſt: ibidem.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

O tym, ktoby kogo w iakiey zwadzie nie umyślnie ale w obronie zabił.

GDyby kto umyślnie z zuchwalſtwa, opilſtwa, i jakiego inſzego 1
R, 11. A. 19. złego umyſłu, bądź gdzie w Domu, w Gospodzie na ulicy i na drodze, i gdziekolwiek zwadę z kim począł. A ten drugi, przeciw komu zwada poczęta, (a) broniąc zdrowia swego, onego zabił, i takowy przypadek zarazem ludziom poſtronnym, a potym i na Urzędzie Naſzym sądowym naybliżſzym opowiedział. A gdy do prawa o to zabóyſtwo przyciągniony będzie, tedy on ma wyświadczyć ſię ludźmi dobremi, wiary godnemi, ktòrzy przy tym byli i to widzieli, że ſię to nie umyślnie ale w obronie ſtało, a przy takowym wyświadczeniu, ieſzcze sam ten ma ſamotrzeć przyſięgę na tym uczynić, iż to zaboyſtwo nie umyslnie, ale za początkiem onego zabitego i w obronie uczynił, a po przyſiędze od gardła i więzienia wolen będzie, tylko przecię głowſzczyznę powinien będzie zapłacić. § 2
Lecz Jeśliby tenże, kto zwadę pocznie, kogo zabił, przeciw temu przy zabitym dowod ſtronie żałobney ma bydź dopuſzczony, to ieſt: przy opowiadaniu ludziom poſtronnym i Urzędowi, i przy inſzych poſtępkach prawnych samotrzeciemu na przyſięgę.

(a) W Koronie w obronie zdrowia swego gdy kto kogo zabiie, a kiedy ſię to *ex ſcrutinio* pokaże, i ſześcią świadkow tego dowiedzie, wolen zoſtaje zapłaciwſzy tylko 60. grzywien głow-

ſzczyzny 1588. O Mężoboyſtwach i ſkrutyniach, fol: 463.
Patrz w tymże Rozdziale, art: 19. 20. 21. i 22.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O nieumyślnym a przygodnym Mężoboyſtwie. R. 11.

USTawujemy, (a) Jeśliby kto z przygody a nie z chęci, nie z waś- A. 77.
1 ni, ale z niewiadomości, ſtrzelaiąc na Zwierza abo na ptaka, ko-
2 go zabił. § Druga, jeśliby rzemieślnik buduiąc Dom abo mu-
ruiąc, a drzewo abo cegłę, kamień nie opatrznie upuścił, i kogo
3 tym zabił. § Trzecia, jeśliby rąbiąc drzewo, ſiekiera z toporzyſka
4 spadſzy kogo raniła, i od teyby rany umarł. § Czwarta, gdyby pod-
ſieczone drzewo waląc ſię z niewiadomości tego, który ſiekł, kogo za-
5 biło. § Piąta, jeśliby komu ſtrzelaiąc z łuku abo z ruſznicy do czapki,
i do jakiego inſzego celu, ſtrzała abo kula wziąwſzy pochop w bok,
abo przez górę kogo zraniła, a od teyby rany umarł, a nie miałyby
te osoby miedzy sobą pierwey niiakiey waśni i zayścia, tedy dla ta-
kowego przygodnego mężoboyſtwa, gdy ſię ludźmi dobremi, wiary
godnemi, którzy tego będą wiadomi, wyświadczy, a w niedoſtatku
obcych, chociaż z ſługami swemi przynaymniey gdy samotrzeć przy-
ſięże, takowy na gardle i więzieniem karany nie będzie, iednakże
głowſzczyznę według ſtanu zabitego, Dzieciom abo bliſkim zapła-
cić będzie powinien.

(a) W Koronie, Mężoboyſtwo przygodne tak ſię rozumie, gdyby kto nie maiąc z kim przed tym zayścia, zwady, nienawiści, z przygody zabił człowieka. Ale w Mieście, we Wſi, przy Domu, gdzie ludzie chodzą, także w przezroczyſtym polu, gdy kto kogo z ruſznicy zabiie, mianowane Mężoboyſtwo z przygody iść nie ma, 1588. O Mężob: fol: 463.
Scrutinium ma bydź w takich razach, *Conſtit:* 1588. fol: 464. ſtrony wywiodſzy świadki, *super non corruptis teſtibus* przyſięgać maią. *Ibid:*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O ranie w obronie zadaney abo nieumyślnie.

1 KIedyby też kto kogo o zranienie ſwe do Sądu pozwał, a on po- R. 7. A. 13.
zwany znaiąc ſię do ran, mieniłby, że to uczynił w obronie za
początkiem onego rannego, tedy ten przy opowiedaniu swym
na Urzędzie, i przy świadectwie ludzi poſtronnych, którzy przy tym
byli i to widzieli, bliżſzy będzie na tym przyſiądz, że to uczynił przy- R. 4.
muſzony w obronie i za początkiem onego rannego, a po takiey przy- A. 62.
2 ſiędze od nawiązki wolen będzie. § A osobliwie, gdyby ſię to tra-
fiło, żeby kto przygodnie kogo ranił, a nie w obronie, i brał ſię na
odwod, takowemu to iść nie ma, gdyż nikt ni od kogo w niewinności
swey ran cierpieć nie powinien, ale ten kto ranił, powinien go będzie
według ſtanu nawiązać.

ARTYKUŁ XXV. 25.

Sługa któryby Pana ſwego broniąc, kogo zabił abo ranił. R. 11.

TEż uſtawujemy, iż kiedyby w takiey zwadzie, (a) Sługa Pana A. 37.
1 swego broniąc kogo zabił abo ranił, takowy od każdego prawa
ma bydź wolen, ale ſtrona żałobliwa będzie tych ran i głow-
ſzczyzny dochodzić na iego Panu. § Wſzakże ieśliby czyi Sługa ſwa-

wolnie bez roſkazania i bez zwady Pana swego przed oczyma kogo zabił abo ranił, tedy Pan jego, tego Sługę swego poimać ma i do więR. 1. zienia wſadziwſzy, krewnym zabitego dać wiadomość. A jeśliby folA. 24. guiąc Służebnikowi ſwemu poimać go niechciał, abo niemógł, a on za tym uciekł, tedy ten Pan powinien będzie sam głowſzczyznę płacić, a rannemu jakiego ſtanu będzie za rany zapłacić, a po zapłacie głowſzczyzny, ma na tym przyſiądz, iż bez rozkazania i porady iego to zabòyſtwo abo rany ſtały ſię, i onego Sługi z jakich przyczyn nie mògł poimać. A ieśliby ſię odprzyſiądz niechciał, za poprzyſiężeniem ſtrony żałobney, za głowę ma gardłem karany bydź, a za rany nawiązać.

(a) Gdy ſługa Pana broniąc w zwadzie kogo rani, za co żadney mierziączki od rannego i powinnych iego mieć nie ma. *Kaz: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 246.*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O zabicie człowieka przyiezdnego i bezplemiennego.

R. 14. A. 31. USTawujemy też, (a) ieśliby ſię to trafiło, gdziebykolwiek zabito 1
Człowieka przyiezdnego abo bezplemiennego, którego głowſzczyzny ſzukać nie będzie komu. Tedy ſkoro takowego człowieka trup będzie naleziony, tegoż czaſu Urząd Zamku abo Dworu Naſzego, ma obeſłać wſzyſtkich Mieſzczan, ludzi ſielſkich, tak też poddanych Naſzych, jako i poddanych Szlacheckich, a opyt uczynić razy dwa. § A gdzieby ſię na tych dwuch kopach o tym zabiciu do- 2
wiedzieć nie mogli, tedy trzecią kopę przyſiężną ma Urząd zebrać, na ktòrey powinni będą ſtanąć wſzyscy ci, ktòrzy ſię na tey kopie powinni ſtawić, a Urząd ma z miaſteczek i z ſioł okolicznych po trzech Człowieków ſtarſzych, jako Woytow, Ławnikow, i inſzych Mężow dobrych, wiary godnych do przyſięgi obrać, a ci obrani powinni będą na tym przyſiądz, iż ſami nie są przyczyną tego zabitego, i o takim zabóycy niewiedzą. § A jeśliby ktòrzy z tych kopnikow na przyſię- 3
żney kopie nie ſtali, abo chociaż ſtanąwſzy, przyſięgą odwieść ſię nie chcieli; tedy takowi będą powinni głowſzczyznę sami płacić, a ſobie winnego ſzukać, a ta głowſzczyzna ma zoſtać przy tym Urzędzie w ktòrym ten trup naleziony. A potym gdyby krewni onego zabitego wynalezli ſię, i świadectwo Urzędowe na powinność krewną za ſobą mieli, tedy ma ta głowſzczyzna onym krewnym oddana bydź. A ta kopa ma bydź czyniona w około po dwie mili, ludzi na nię wzywaiąc, przez Woźnego ogłaſzaiąc na targach, przy Kościołach, i wſzędzie o tym daiąc znać, komu ſię trafi. § A jeśliby przez trzy lata nikt z powinnych do tey głowſzczyzny nie przypowiadał ſię, te- 4
dy Urząd tey głowſzczyzny połowicę ma przy sobie zoſtawić, a połowicę na ſzpital oddać.

(a) W Koronie, o Mężobóyſtwo niewiadome Urząd żadnego winić nie ma, ale krewni dowiadować ſię maią, także gdy kto z przygody nad mniemanie umrze, utonie, abo z drzewa spadnie *Kaz: w Wiślicy 1368. H. P. 184. H. L. 65.*
In defectu powinnych Pan o Sługę pozywać może. *Conſtit: 1588. fol: 480. Tit: De homicid:*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O głowszczyznach, o ochromieniu członkow, i o nawiązkach Szlacheckich.

1 KToby (a) Szlachcica na śmierć zabił, abo jakimkolwiek obyczajem o śmierć przyprawił, a w tymby z prawa według tego Statutu winien został, tedy za tego zabitego przy inszym karaniu w tym Statucie według uczynku opisanym, ma bydź głowszczyzny płacono sto kop groszy. § A ktoby zaś obyczajem okrucieństwa, wzgardziwszy Zwierzchnością Naszą Hospodarską, i prawem pospolitym, a samswawoleństwa i srogości używając i pastwiąc się nad kim, a gwałtownie po woli go sobie mając, ktòremu Szlachcicowi abo Szlachciankę, rękę, nogę, nos, ucho, gębę, uciął, abo urznął, tak żeby prawie precz który z tych członków upadł, aboby oko wyciął, abo wybił, abo na oko oślepił, a w tymby z prawa winien został; tedy naśladuiąc w tym prawa Bożego, Ustawujemy, iż za każdy takowy członek ucięty abo urżnięty, wybity, temu, kto w tym winien zostanie, ma też takowy członek ucięty, i urzniony, abo wybity bydź, a za winę takowego okrucieństwa i swawoleństwa, i za nakład prawny strony żałobney przecię będzie powinien za każdy taki
3 członek stronie żałobney po pięćdziesiąt kop groszy płacić. (b) § A jeśliby obie ręce, nogi i obadwa ucha uciął, abo obie oczy wyciął, abo wybił; tedy też przeciwna strona prawem przekonana takoweż karania, i na tychże Członkach z nagrodą summy pieniężney, jako wyżey opisano, ma z prawa od Urzędu odnieść. A Jeśliby palec abo kilka ich u ręki abo nogi uciął, tedy i za to takież rownie winnemu czynione będzie, a zapłata pieniężna za każdy palec ucięty
4 ma bydź po dwadzieścia kop groszy. § Ieśliżby który z tych mianowanych członkow nie był ucięty, tak, żeby precz odpadł, aleby z tego zranienia był tak bardzo ochromiony, żeby im do roku władać niemògł, tedy za takowe ochromienie, za każdy członek, rękę, nogę, ucho, gębę, po pięćdziesiąt kop groszy zapłacić, a za palec ochromiony, także dwadzieścia kop groszy zapłacić ma. § (c) A jeśli-
5 by kto kogo w głowę ranił, z ktòreyby rany mowę zamknął, chociażby się i wygoił i żyw został, aleby iuż potym mòwić nie mógł, *R. 1. A. 24.*
tedy temu ma sto kop groszy, jako głowszczyznę winowaty zapłacić, a za winę w więzieniu w Zamku abo Dworze Naszym sądowym, gdzie się to stanie, na dnie w wieży sześć sążni w ziemi pułroka siedzieć. Za ranę krwawą w głowie, z ktòreyby kości wybierano, trzydzieści kop groszy. Za ranę oblicżną na twarzy czterdzieści kop groszy; a ktoby też kogo umyślnie na zelżywość stanu Szlacheckiego, kiiem, kieścieniem, buławą, abo biczami, ròzgami abo inszemi jakiemi przyprawami bił, abo bić kazał; Za taki każdy boy i zelżywość, *R. 4. A. 11.*
ma być nawiązki płacono czterdzieści kop groszy, a ieszcze dla takiey rany w głowie do wybierania kości, i przez twarz zadaney, także dla bicia kiiem, biczami, ròzgami, i inszemi przyprawami, za winę takiego zuchwalstwa i swawoleństwa, w Zamku abo na Dworze Naszym sądowym tegoż Powiatu, gdzie o to prawo będzie, dwanaście niedziel na dnie wieży siedzieć ma. A za insze rany iakążkolwiek

bronią żelazną zwyczayną ku boju, zadane, nawiązki dwadzieścia kop groszy płacić, a ktemu sześć niedziel w więzieniu w Zamku abo Dworze Naszym sądowym siedzieć ma. § A ktoby komu policzek dał, abo brodę, abo włosy rwał, takowy za to dwanaście rubli groszy płacić, i w więzieniu trzy niedziele siedzieć ma. 6
§ A białymgłowom Szlachciankom, jako głowszczyzna tak i nawiązka sowito ma bydź skazowana, także i więzieniem sowitym karano. 7
Tymże obyczajem Duchownym Osobom wszelakiego Nabożeństwa Chrześciańskiego, i ich Zonom, i Dzieciom ich, które z ślubnych Zon pochodzą, ma bydź głowszczyzna, nawiązka i nadgroda za ochromienie na członkach, tak iako i ludziom Narodu Szlacheckiego. A to więzienie w tym Artykule na winnych opisane, ma bydź wykonywane zarazem skoro po skazaniu Urzędowym. § Jeśliżby co z tych rze- 8
czy wzwyż mianowanych, ieden drugiemu uczynił nie umyślnie, nie obyczajem okrucieństwa, ale w zwadzie, z przypadku, i w tymby z prawa winnym był nalezion, tedy takowy i za wybicie abo ucięcie członka, karania na ciele swym odnosić nie będzie, ale tylko winą pienięzną, a więzieniem takim, jako wyżey opisano, karany bydź ma.

(a) W Koronie, Głowszczyzna ieśli ręczną bronią, 240. grzywien a ieśli z ruśznicy, sowito ma bydź opłacona, 1588. O Mężoboycach, fol: 463.

(b) A rany Szlacheckie sowito opłacywaią: to iest: krwawa 20. grzywien, sina groszy 6. obliczna rana krwawa znaczna grzywien: 30. ucięcie Palca każdego grzyw. 30. wybicie Zęba grzywien: 20. chromota wieczna na Ręce. Nogi, oślepienie Oka, także ucięcie Nosa, ma bydź placono jako połowica Głowy, 1588. O Ranach Szlacheckich, fol: 462.

(c) Rany i chromota okrutnie zadana sowito ma bydź płacona, *nihilominus* ten co ranił, pułroka ma w wieży na dnie siedzieć, podług Koronnego prawa. *Constit:* 1576. *fol:* 309. *Tit:* O okrutnym.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Ktoby Szlachcica wziął do więzienia swego swawolnie, i nad nim się pastwił, abo go w więzieniu umorzył.

R. 3. A. 10. USTawujemy, (a) Jeśliby się to kiedy miedzy Stany Narodu Szla- 1
checkiego, zwłaszcza uboższym od możnieyszych, i komużkolwiek od kogo trafiło, żeby jawnie zmocniwszy się, abo tajemnie sam przez siebie, abo przez sługi, poddane swe, kogo drugiego wziął do więzienia swego, człowieka niewinnego i prawem nie przekonanego, bądź w domu, z gospody, i w drodze, albo na jakimkolwiek mieyscu go natrafiwszy, i wiodąc go od mieysca do mieysca abo na iednym mieyscu tajemnie, bądź też i jawnie chowając, więzieniem, biciem, morzeniem głodu, i czymkolwiek okrucieństwo i i zelżywości jakie nad nim wedle myśli swey wykonywał. A Dzieci, bliscy, abo Zona onego posadzonego, i ktokolwiek z powinnych uciekłby się potym do Nas Hospodara, abo do Urzędu Naszego Grodzkiego; tedy wedle obyczajow dobrych, dawnych, które i przed tym w tym Państwie Naszym były zachowane, on takowe bezprawie cierpiący mocą Zwierzchności Naszey Hospodarskiey, przez Posłańca Naszego, abo przez Wojewodę, abo Starostę tego Powiatu, gdzie się to dziać będzie, za listem i posłańcem iego, ma bydź naprzód z więzienia wyięty i wypuszczony. Potym mu sprawiedliwość bez

przewłóki ma bydź uczyniona, przez tenże Urząd Grodzki, na roku
pierwszym jako na zawitym, bądź zaocznie, abo oczywisto kładąc
pozwy na tymże imieniu, gdzie w więzieniu naleziony będzie, abo R. 4.
3 gdzie indziey w naybliższym imieniu, na cztery niedziele. § A A. 30.
gdzieby ten, kto kogo w więzieniu ma, Posłańcowi Naszemu abo
Urzędowemu, sam albo przez Urzędnika, sług, i poddanych swych,
w Zamku abo gdziekolwiek w więzieniu swym osadzonego szukać,
abo naydzionego z więzienia wyiąć nie dopuścił, takiego Przyiacie-
le onego więźnia maią także do Nas Hospodara abo do Urzędu Gro-
dzkiego pozwać, żeby sam stanął, i tego Więźnia postawił. A ta-
kowy przeciwnik Nam Hospodaru za przewodem prawnym do skar-
bu Naszego powinien będzie zapłacić winy czterdzieści kop groszy,
co na nim po prawie Urząd Grodzki sprawić i do skarbu Naszego od-
dać powinien będzie. A nad to czasu prawa iuż takowemu prze-
ciwnikowi takiey rzeczy na wywod nie ma bydź dopuszczono, ale
4 żałobliwa strona bliższa będzie tego bezprawia nań dowodzić. § A R. 14.
chociażby ten więzień, i okrom takowego przez Urząd Nasz wy- A. 6.
puszczenia z tego więzienia uciekł, abo przez pokorę wyszedł, i sie-
bie oswobodził. A takie bezprawie i krzywdę swą zarazem skoro
po wyswobodzeniu swym, ludziom wiary godnym, na którychby
naypierwey natrafił, a potym naybliższemu Urzędowi Naszemu są-
dowemu opowiadał, i do ksiąg zapisać dał. Także przypozwawszy
o to do prawa, a tego jakiemi słusznemi znaki poparszy, na tym sa-
motrzeć z Żoną i z Dziećmi, a w niedostatku Żony i Dzieci swych
dorosłych, tedy z Przyjaciołmi abo z sługami swemi, tylko ludźmi nie
podeyrzanemi wiary godnemi przysiągł; tedy za takim dowodem
iego, ten który go w więzieniu bezprawnie dzierżał, powinien bę-
dzie naypierwey mu gwałtu dwanaście kop groszy zapłacić, a przy
tym sowito abo we dwóje, jakoby go dwa kroć kiiem bił, nawiązać,
i wszystkę szkodę iego, którąby w tym więzieniu omieszkiwaiąc po-
iął, za słusznemi prawnemi dowodami iego, powinien będzie iemu
oprawić i nagrodzić. § A za swawoleństwo takie, i lekkie poważe- R. 4.
5 nie prawa i pokoju pospolitego, ieszcze będzie takowy występny wię- A. 11.
zienia ćwierć roku sam cierpieć, w wieży na dnie na głowniki posta-
nowioney na tymże Urzędzie Grodzkim, na którym o to będzie pra-
wem przekonany. § A jeśliby kto upornym będąc, abo za pozwy
6 stać, abo sam stanąwszy więźnia tego postawić, abo też po skazaniu
onego więźnia wypuścić, abo też sam więzienia podiąć niechciał,
takowego za oznaymieniem Nam o tym od Urzędu, mamy rozkazać
z Państw Naszych wywołać. A tego więźnia My Hospodar mocą
Zwierzchności Naszey przez Posłańca Naszego, abo Urząd Nasz
Grodzki, sami iechawszy, ma mocno z więzienia wyiąć, i nawiązki
i też szkody za dowodem na imieniu przeciwnego odprawić. Jeśliż-
by się ieszcze i w tym Posłańcowi Naszemu abo Urzędowi Grodzkie-
mu kto sprzeciwił, taki będąc przed Nas Hospodara mandatem Na-
szym na rok zawity, abo przed Sąd główny, gdzie strona powodo-
wa zechce pozwać, gardło traci. § Jeśliżby kto kogo w takim swa-

wolnym a bezprawnym więzieniu maiąc, umorzył, abo oślepił, oś chromił, i na czymkolwiek ułomnym uczynił; tedy to wszystko, czym bliźniemu swemu tak lekkim i zuchwałym poważeniem i wzgardzeniem prawa pospolitego uszkodził, i jego obraził, za słusznym dowodem sam ma ucierpieć, i tym karany bydź z rozsądku Naszego Ho-
R. 2. spodarskiego, abo Sądu głównego, abo też Urzędu Naszego Grodz-
A. 18. kiego, § A jeśliby do śmierci zamorzył więzieniem, a toby znacznie i prawnie nań było przewiedziono; tedy sam takowy na gardle ma 7
bydź karany, jako mężobóyca, a głowszczyzna, i szkody, utraty wszystkie z imion i maiętności jego, Potomkom onego w więzieniu zamordowanego, za słusznym okazaniem i dowodami ich, maią bydź zapłacone, tak jakoby też żywemu iemu, gdyby z więzienia wyszedł, płacone bydź miały. A toż się ma rozumieć o Szlachcian-
R. 4 kach Pannach, Wdowach, abo Mężatkach. (b) § Lecz co się tknie
A. 40. złodziejow jawnych, abo rozboynikow zwłaszcza nie osiadłych, tych, 8
gdziekolwiek sobie na winowatych kto natrafi, może poimać. Wszakże i takowych wedle woli i myśli swey sam nie karząc ma do Urzędu należnego zarazem prowadzić, i tam ich przekonawszy prawem, według występku ich da Urząd z prawa pokarać. § Także którzy- 9
by Szlachta sługami rękodaynemi będąc, a czasem zaszkodziwszy, abo nie pożegnawszy ich, od nich precz uciekali, tych mogą Panowie ich pogoniwszy, abo i potym gdzie natrafiwszy poimać, i tak daley z nim postępować, jako o tym niżey w Artykule dwudziestym wtorym dwanastego Rozdziału iest opisano.

(a) W Koronie, gdyby Szlachcic Szlachcica do więzienia gwałtem wziął, ma bydź karany winą 120 grzywien, i ma siedzi ć na dnie w wieży rok za winę, a znowu ma tyle troje, siedzieć, jako długo onego w więzieniu trzymał, *sub pœna infamiœ*, nad to szkody powinien odłożyć, na które Aktor przysięże, a rany jeśliby jakie miał wndług prawa zapłacić: o co Sąd Ziemski ma *ex scrutinio* uznawać, a o wyswobodzenie więźnia takiego wolno każdemu powinnemu abo przyiacielowi, także Panu o sługę, i słudze o Pana pozywać na roki Grodzkie *peremptorie*, na których ma Starosta skazać *eliberationem* onego więzienia, pod winą banicyi, nie dopuszczaiąc w tym żadney appellacyi, 1588, O poimaniu i więzieniu Szlachcica, fol: 462. Toż się i na Starostę ma ściągać, gdyby kogo *sub prœtextu offICii* poimał, wyiąwszy prawem przekonanego, i gorącego uczynku. Tego roku tamże.

(b) Wyimuiąc z tego sługę jawnego złodzieia; abo zdraycę, którego wolno poimać, 1588 tamże i *Const*: 1598 *fol*: 7 5 *Tit*: O Sługach.

Złodzieiow, Rozboynikow, Mężobóycow i którzy rękoymią po sobie daią, wolno łapać. *Wład: Jag*: 1433 *fol*: 240.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Jeśliby kilka Person Szlacheckich o zabicie iednego Szlachcica obwiniono było.

USTawujemy, (a) Jeśliby kilka Person Szlacheckich o iednego 1
Szlachcica obwiniono było, a toby zabóystwo stało się nie przy gwałtownym naiechaniu abo nayściu na Dom Szlachecki, abo na Gospodę, także ani przy rozboju. A strona żałobliwa nie wyzwalaiąc żadnego z nich, ale wszystkich ile ich będzie przy opowiadaniu swoim ludziom postronnym, i też na Urzędzie Naszym przy okazowaniu Woźnemu i stronie ran znacznych na zabitym, samotrzecia, bądź z ludźmi obcymi nie podeyrzanemi abo i Dziećmi, bliskimi, abo gdzie Dzieci nie będzie i bliskich, z sługami i z czeladzią domową poprzysięgła, tedy ieden z nich, którego na śmierć obierze

i poprzysięgnie, ma gardłem karany bydź (b) § A ci pomocnicy iego, na których też zarówno strona poprzysięgła, ile ich będzie, mają główszczyznę sto kop groszy płacić, i w więzieniu rok i sześć niedziel siedzieć w Zamku Naszym tego Województwa, gdzie się co takowego stanie, w wieży w ziemi sześć sążni. A Panowie Wojewodowie, Starostowie na Zamkach Naszych, a w ziemi Zmudzkiey przez Urząd Grodzki, na tym mieyscu gdzie Sądy odprawują, mają te turmy dobrze oprawione i wykopane mieć, głęboko sześć sążni w ziemi, za pewną strażą, i nie mają takowym więzniom folgi niiakiey dopuszczać, czynić, i z tego więzienia do roku i sześciu niedziel wypuszczać. § A będzieli zabito dwuch abo trzech, abo i kilka osob Szlachcica, osoba Szlachecka gardłem karana bydź ma: także i o Szlachciankach rozumiano bydź ma.

(a) W Koronie, gdyby przeciwko pomocnikom pokazała się z skrutinii umyślna *complicitas*; tedy po pokonaniu mają bydź karani jako i Pryncypał, 1588, O Pomocnikach, fol: 465.

W Mazowszu, Pomocnicy o zabicie Szlacheckiey osoby obwinieni i powołani, jeśliby się każdy według prawa z sześcią świadków nie odprzysiągł, za winę oney pomocy każdy z nich stronie obżałowaney po 30, grzywień płacić ma, Sądowi po 3. grzywny, nad to 12. niedziel w wieży siedzieć, a za głowę osobno Pryncypał płacić winien, 1576, O Pomocnikach mężoboystwa, fol: 310.

(b) Według Statutu Koronnego gdy ieden gardło daje po przysiędze Aktora, drugim odwod; *Kazimierz 1368.*

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśliby Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił.

1 Ustawujemy też, Jeśliby Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił, R. 11.
i łup uczynił, a on rozbity Personę jego poznał, i przed Urzędem A. 16. A. 21.
rany swe okazał, a tegoż czasu okazawszy tego w Personę mianował, abo na imię mianując imieniem do Ksiąg zapisał, a potym przyciągnąwszy ku prawu, według okazania ran swych, sam z sześcią Szlachcicow brałby się do przysięgi, i chciał tego przysięgą dowieść. A pozwanyby maiąc o dobrym zachowaniu swym, że się tym nigdy nie obchodził, pewne świadectwo, i dawałby sprawę, że w tym obwinieniu nie iest winien, a prosiłby na okazanie niewinności swey na skrutynium. Tedy przez skrutynium ma o tym dostateczne wywiedzenie bydź uczynione, a pokażeli się to z wywiedzenia pewnego, że się nie rozbóy ale zwada podrożna stała. Tedy pozwany, od rozboyney winy sam jeden ma się odprzysiądz, a po odprzysiężeniu obżałowaney od tego wszystkiego obwinienia wolen będzie, a uczciwości i dobremu mniemaniu iego to szkodzić nie ma, i z Ksiąg to obżałowanie przez stronę żałobną wyięte i skasowane będzie. A w takich rzeczach ma bydź na obie stronie sądzono, jako o tym niżey iest opisano.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

Jeśliby Szlachcic Kupcow, abo inszych ludzi prostego stanu na drodze rozbił.

1 Gdyby Szlachcic obwiniony był o rozbóy (a) Kupcow jakich, R. 4.
tubylcow, a nie przyiezdnych ludzi, abo inszych ludzi stanu A. 72.
prostego, na drodze, a byłby zarazem na tym rozboju z licem

poimany, a tenby Szlachcic do rozboju tego nie znał ſię. Tedy w tey rzeczy ma bydź na wywiadowanie poſłano, a za którą ſtroną więcey świadectwa na wywiadowaniu będzie, ta ku dowodowi, abo odwodowi przypuſzczona bydź ma. Wſzakże człowiek proſtego ſtanu, jeśli mu w takiey rzeczy dowod będzie ſkazany, ma ſamoſiodm, to ieſt: z dwiema Szlachcicami, a czterma człowiekami proſtego ſtanu, z ludźmi poſtronnemi dobremi, niepodeyrzanemi przyſiądz, a po przyſiędze ten rozbòynik gardłem karany bydź ma, a ſzkoda rozbojem uczyniona z imienia płacona będzie. A nie będzie-li mieć żałobnik tak wiele z kim przyſiądz, tedy Szlachcic ſamotrzećz Szla-
R. 14. chtą powinien będzie od tego rozboju odprzyſiądz ſię. § A gdyby
A. 10. Szlachcic na rozboju nie był poimany, i lica przy nim nie było, a byłby tak zgoła o rozbòy pozwany, a toby nań pierwſze obwinienie było, a znakówby i podobieńſtw niiakich ſłuſznych nie było, na takowego dowod od ludzi proſtego ſtanu iść nie ma, i on ſię odwodzić nie powinien, ale ieſzcze żałobnik będzie powinien go nawiązać, jakoby go ranił. A gdyby tenże Szlachcic powtòre w takowey rzeczy też bez lica był obwiniony, taki ſam ieden ma odprzyſiądz ſię, a żałobnik iuż nawiązywać go nie będzie powinien. Jeśliżby to trzeci raz tenże Szlachcic o rozbòy a bez lica był obwiniony, w takiey rzeczy iuż ma ſkrutinium bydź czyniono, a za ktorą ſtroną więcey świadectwa na ſkrutynium będzie, tey dowod albo odwod ma bydź ſkazan, tak jako wyżey w tymże Artykule o poimanym z licem ieſt opiſano. A przyidzie-li Szlachcicowi odprzyſięgać ſię, tedy ſtrona żałobna także ma go nawiązać. Jeśliżby czwarty raz o taki rozbòy bez lica Szlachcic był obwiniony, przeciw temu iuż żałobna ſtrona ſamoczwarta, z iednym Szlachcicem, a z dwiema człowiekami proſtego ſtanu przyſięgę ma czynić, a nie będzieli żałobnik tak wiele ludzi do przyſięgi mieć, tedy ten Szlachcic ieſzcze ſamoſiodm powinien będzie z ludźmi dobremi prawem nie przekonanemi odprzyſiądz ſię: a potym gdyby ieſzcze tegoż żałoba nań przyſzła, iuż żałobnik gdy ſamotrzeć nań poprzyſięże, on gardłem karany bydź ma, i ſzkoda za dowodem z imienia płacona będzie. (b) § 2

Wſzakże Kupcom, ludziom przyiezdnym z daleka z inſzych cudzych 3
Państw, którzy żadnego zachowania i znaiomości w tym Państwie Naſzym nie maią, jeśliby ſię ſtał rozbòy w tym Państwie Naſzym, bądź od Szlachcica, abo od kogokolwiek inſzego, tedy Urząd Naſz maiąc wzgląd na Artykuł dwudzieſty oſmy Rozdziału czwartego, który uczy (c) gościowi ſprawiedliwość prętką czynić, a bez omieſzkania uczyniwſzy ſkrutynium, to ieſt: wywiedzenie doſtateczne o takowym złoczyństwie i zachowaniu, a poſtępkach tey oſoby, na którą żałoba idzie, przy takowym wywiedzeniu przypatruiąc ſię i uważaiąc bacznie czas, mieyſce, znaki, podobieńſtwa i wſzelakie inſze przyczyny ku prawdzie w tey rzeczy ſkłonne, ma do tego przychylać ſię, jakoby gość bez przewłòki ſprawiedliwość ſłuſzną odnioſł. Dla czego iuż przy świadectwie na wywiedzeniu, i przy znakach iakich ſłuſznych, abo podeyrzeniu znacznym, Człowiek przyjeżdży, chociaż przeciw Szlachcicowi, z mnieyſzym dowodem niżli wyżey

opiſano, to ieſt: samotrzeć może bydź do przyſięgi przypuſzczon. Abo też Szlachcic, maiąc, o sobie i o poczciwym, ma także samotrzeć od tego obwinienia odprzyſiądz ſię.

(a) Ktoby ſię ważył z Kupca tak ſwego jako i ktoregożkolwiek narodu cło nieſłuſzne abo towary gwałtem brać, ma bydź o to pozwany tam, gdzie ſię pozywaiącemu będzie podobało, a tam na pewnym roku obwiniony powinien będzie ſtać, winę odłożyć, cło wzięte wrócić, także rzeczy gwałtem wzięte, z nawiązką 30. grzywien tylekroć ilekroć byłby pozwany, a rzeczyby wziętych nie wrócił, 1589. Beſpieczeńſtwo drog Kupieckich, fol: 521.

(b) Kupcom ludzie ſwawolni aby po drogach depaktacyi nie czynili, Staroſtwie przeſtrzegać, i z nich exekucyą czynić mają. Conſt. 1609. fol: 604. Tit: O ludziach ſwawolnych.

(c) Cudzoziemcowi gościnnym prawem prętka ſprawiedliwość ma bydź czyniona, 1565. O Jarmarkach pogranicznych, fol: 94 §. Sprawiedliwość.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Rozboiu takim, ktoryby ſię ſtał od poddanych Naſzych, abo czyich ſług, bojar, i poddanych.

GDzieby poddani Naſi Hoſpodarscy, Mieſzczanie, abo ludzie wołośni, abo Słudzy, Bojarowie, i (a) poddani Kiążęcy, Pańſcy Szlachcica, i kogożkolwiek inſzego na drodze rozbili, a byliby zarazem na tym rozboiu z licem poimani. Tedy takowi maią bydź wiedzieni do Urzędu Neſzego sądowego Grodzkiego nayblizſzego od tego mieysca, gdzie ſię rozbóy ſtanie, a ten Urząd Naſz Grodzki, obeſławſzy przez Woźnego liſtem swym otworzonym, tak Naſzym Urzędnikom, jeśliby o Naſzych poddanych ſzło, jako każdego inſzego Pana abo Urzędnika iego, czyi ludzie będą, i złożywſzy rok temu Prawu, tak jakoby ten Pan, abo iego Urzędnik ziechać mógł, a przyiedzie-li, tedy przy bytnośći tego Pana abo Urzędnika; a nie przyiedzie-li na rok, tedy sam Urząd Naſz będzie tych abo tego obwinionego ſądzić i ſkazować według tego Statutu. § A jeśliby tacy ludzie obżałowani w rozboju razem na tym uczynku z licem poimani nie byli, tedy iuż na takowym ukrzywdzonym prawa proſić i ſprawiedliwości sobie z nimi dowodzić ma u Pana jego za liſtem upominalnym według Artykułu czterdzieſtego ósmego w Rozdziale czwartym, także i u Urzędnikow Naſzych za liſtem też upominalnym. A ludzie proſtego ſtanu sądzeni bydź maią o rozbóy taki, gdzie ſię zabóyſtwo na śmierć ſtanie, tak iż za takim dowodem jako o złodzieyſtwo proſtych ludzi, o czym ieſt w Rozdziale czternaſtym w Artykułach na to poſtanowionych doſtatecznie opiſano. § A gdyby ſię przy rozboju zabóyſtwo ſtało, tam iuż żałobna ſtrona bliższa będzie dowodzić według prawa, tak o głowę, rozbóy, i ſzkody, a mianowicie przy opowiadaniu Urzędowym, i też ludziom poſtronnym, Szlachcic sam ieden, a Człowiek proſty samotrzeć, z kim może przyſiądz. A po takowym dowodzie winni gardłem karani będą, a za głowę głowszczyzna, i szkody na czym dowod przyſięgą uczyniony będzie, z maiętności takowych pokonanych mają bydź płacone.

(a) W Koronie, Pan poddanego lubo Sługę o rozbóy oſkarżonego na pierwſzym terminie ſtawić ma, i tam sprawiedliwość lub sam przez ſię abo przez Przyiaciela ma czynić z Urzędem Grodzkim bez appellacyi, pod winą tyſiąca grzywien i nadgrodzeniem ſzkod, a jeśliby ukrzywdzony

na dekrecie nie przeſtawał, ma ſobie poſtąpić według Konſtytucyi Roku 1588. O złodzieyſtwie i rozbojach, fol: 477. napiſaney; 1616. fol: 23. Tit: O rozbojach i złodzieyſtwach Ukrainnych.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Rozboju, któryby ſię ſtał od Tatarów.

GDyby (a) który Tatarzyn narodu źacnego, jako to są Kniazio- 1
wie, Murzowie, Ułanowie, obwinion był na Urzędzie Naſzym o rozbòy, a niebędzieli poiman z licem; tedy Urząd Naſz ſam ziechawſzy, abo dwuch Szlachciców dobrych, wiary godnych poſławſzy, ma o tym, jako naypilniey bydź może ſkrutynium, to ieſt: wywiedzenie, tak około tego mieyſca gdzie ſię to ſtanie, jako i u okolicznych ſąſiadow mieſzkania tego Tatarzyna doſtatecznie uczynić, nie tylko o tym uczynku, ale też i o zachowaniu, poſtępkach i obeyściu tego Tatarzyna, a za takim wywiedzeniem, przy jakich ſłuſznych znakach, podobieńſtwach, abo podyrzeniu, Urząd tak sądzić ma, jako wyżey o rozboju Szlachcicowi od Szlachcica uczynionym w tymże Rozdziale w Artykule trzydzieſtym ieſt opisano, z inſzemi Tatarami, którzy Przywilejami im nadanymi, nie są przypuſzczeni do wolności Szlacheckiey, rozsądek czyniony bydź ma według nayleplzego baczenia swego, przychylaiąc ſię czym naybliżey ku sprawiedliwości, ma żałobną ſtronę, ludzi Narodu Chrześciańſkiego bliżſzych ku dowodowi i przyſiędze naydować, według doſięgnienia wiadomości i uważenia osob i uczynku w tym poſtępuiąc, a naydaley samotrzeciego żałobnika ku dowodowi przyſięgą przypuſzczając.

(a) Tatarowie żadnych rot za pieniądże wodzić nie maią pod utraceniem maiętności, aby tym samym od powinności ſłużby wojenney nie ulegali, a ſzkody, gwałty, rapty i inne exceſſa, tak przed Hetmanem, jako i w ſwym Powiecie z osob, z oſiadłości ukrzywdzonemu wolne mówienie zoſtaje, 1607. O Tatarach W X. L. fol: 862.

Tatarowie którzy szkody i wielkie exceſſa wſzelakim poddanym czynią za liſtami przypowiednymi, które iuż więcey dawane bydź nie maią, pod karaniem w Konſtytucyi Roku 1609. O ludziach swawolnych opſaney, fol: 89. która każdego takiego za nieprzyiaciela Oyczyzny bydź uznawa, i na wieczną banicyą ſkazuje, 1611. O Tatarach W. X. L. fol: 47.

Tatarowie Dóbr Szlacheckich ſkupować nie mogą, a Szlachta Tatarſkie ſkupiwſzy ſłużbę Tatarſką ſłużyć winni, 1616. O Tatarach W. X. L. fol: 45.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O Niewieście Brzemienney na śmierć ſkazaney.

NIewiaſta, którаby była z prawa na gardło ſkazana za jaki wyſtę- 1
pek, a byłaby Brzemienna, tedy do porodzenia ma bydź wolna od śmierci. Wſzakże przecię ma bydź zatrzymana w więzieniu, a potym gdy porodzi, ma bydź gardłem karana.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Którzy maią bydź wolni od karania za mężobóyſtwo, i o ſzalonych.

R. 3. A. 30. i 02. USTawujemy, (a) Iż Słudzy Urzędowi, oprawcy abo Ceklarze, 1
którzyby byli poſłani po jakiego nieoſiadłego Mężobòycę abo Gwałtownika, abo chociaż i po oſiadłego, a na gorącym go uczynku w tym Statucie wyżey zamierzonym imając. A tenby złoczyńca wzgardziwſzy Urzędem, i niechcąc do Urzędu iść i poimać nie daiąc ſię, Poſłańca abo Sługi Urzędowe bił, a w tym czaſie ſam

był zabity abo raniony, tedy ci Słudzy Urzędowi, za słusznym do-
wodem, i za przysięgą swą własną, przy wyświadczeniu osoby z U-
2 rzędu nad niemi posłaney, od karania za to wolni bydź maią. § A
ludzie szaleni, ktòrzy za dopuszczeniem Bożym od rozumu odszed-
szy zwykli ludziom rany zadawać, a czasem i zabóystwo czynić.
Tedy takowi, ieśli będą mieć maiętność, od przyiacioł i Sług swych
w zamknieniu mocnym i za strażą dobrą, zwłaszcza gdy w tym ja-
wnie przez Urząd uznani będą, chowani bydź maią, a ubogich sza-
lonych ludzi Urząd Nasz Mieyski, gdzie się to trafi, a na imionach
Książęcych, Pańskich, sami Panowie àbo ich Urzędnicy w więzieniu
zadzierżywać powinni. A jeśliby szalony z więzienia wyrwawszy się
kogo zabił, abo ranił, tedy za zabitego w wieży na dnie rok i sześć
niedziel, a za rany, w lżeyszym więzieniu puł roka siedzieć ma. A
gdyby kto takiemu szalonemu broni dodał, abo go do zbytku słowy po-
budził, tedy ten sam według ważności występku za to ucierpieć po R. 4.
3 winien będzie. § Jeśliby też kto inszy zdrowy był obwiniony, iż z d. 49
naprawy iego ten szalony bicie abo zabóystwo uczynił, tedy obwi-
niony w tym przysięgą odwiodszy się wolen bydź ma. A gdzieby
przysiądz niechciał, tedy według występku karanie ucierpieć powi-
4 nien będzie. § Także gdyby kto szalawszy, a zaś ku zdrowiu i rozu-
mowi zupełnemu przyszedł, a potymby się to mu odnowiło, żeby
zaś począł szaleć, i w tym szaleństwie kogo zabił, tedy taki iuż gar-
dłem i zapłatą głowszczyzny karany będzie, bo ten widząc do siebie
taki przypadek, powinien około siebie opatrzność i straż mieć i mier-
nie się chować.

(a) Gdzieby kto przy hamowaniu tumultow mocą sprzeciwiał się Urzędowi, a w tym byłby zabity abo raniony, tedy o to Urzędom, ani ich Sługom, ani Pomocnikom żadna akcya nie może bydź intentowana, 1593. O tumultach fol: 638 i na W. X. L.

Pod odiazd K. J. M. w Krakowie, ktoby przy hamowaniu tumultow, i imaniu Gwałtownikow sprzeciwiał się, abo na Sługi Urzędowe targał się, abo jakimkolwiek sposobem opponował się, tedy takowych imać może, według Statutu Toruńskiego: o co Urzędowi żadna trudność zadawana bydź nie ma, choćby w hamowaniu takowego tumultu co się komu stało, 1616. O bespieczeństwie Miasta Krakowa fol: 17.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

Ktoby złoczyńcow, Rozboynikow, Złodziejow jawnych, ludzi wywołanych u siebie w domu przechowywał.

TEż (a) ustawujemy, ktoby z poddanych Naszych, Złoczyńcow, Rozboynikow jawnych, wywołańcow jakichkolwiek, albo czci odsądzonych, wiedząc o takim przewodzie prawa, i po obwołaniu takowego skazania, abo wywołania w tym Powiecie, gdzie on przekonany abo wywołany osiadłość swą ma, w domu abo w imieniu swym przechowywał, abo za sługę go u siebie chował, abo z niemi obcował, i im ktòrą radę, abo pomoc ku szkodzie Rzeczypospolitey, abo z osobna ktòreykolwiek osoby z poddanych Naszych, dawał i czynił, abo też rzeczy złodzieyskich wiadomie pożywał, aboby nań przewiedziono było słusznym prawem; tedy takowy ma bydź karany tak, jako i on złoczyńca abo wywołaniec, abo czci odsądzony, którego on w domu przechowywał. § A wszakże żałobliwa strona za

onym złoczyńcą, abo wywołańcem, gdzie zechce, chociaż i do inszych Powiatow tego Państwa Naszego, wziąwszy wypis z Urzędu, ma iechać, i na onym Urzędzie, tak też w miastach, na targach, w Kościołach oznaymić, i karty napisawszy o jego wywołaniu ma poprzybiiać, i o nim oznaymić. A przez takie opowiadanie, onego złoczyńcę abo wywołańca ktoby wiedząc i znaiąc chował, także ma karany bydź jako wyżey opisano, i szkoda przez takiego złoczyńcę uczyniona, z imienia iego płacona za słusznym dowodem, a dowod na takowego nie inakszy bydź ma, jako na samego złoczyńcę, (b) A pozwany o to taki (kto ich przechowywa) ma bydź do Sądu głównego na zawity rok, i tam u prawa gdyby się wymawiał niewiadomością o Dekrecie Naszym, abo skazaniu Urzędowym, abo tym, żeby tego Człowieka nieznaiąc przechowywał, tedy nie zgoła, ale przysięgą odiąwszy się, będzie od tego wolny, a jeśliby przysiądz niechciał, tedy tak jako on złoczyńca, co był zasłużył, sam karan bydź ma. § A gdyby ktory Pan w takim występku był obwiniony, a tenby Pan w tym imieniu swym na ten czas nie był, tedy za pozwem Urzędnik tego Pana samotrzeć z poddanymi Pana swego odprzysiądź się, i tym imienie Pana swego oczyścić powinien będzie, a nie przysięgnieli, tedy sam Urzędnik za to gardło traci.

(a) Gdy kto o złodzieystwo na Urzędzie sprawę mieć ma, tylko z temi, z ktoremi się ma usprawiedliwiać do Urzędu przyiść ma, a jeśli którzy będą śmieli z większą kupą mimo tych przyiść skazujemy w zystkich bydź bez czci. *Kaz: Jag: w Piotr:* 1447 *fol:* 553.

Ktorzy wywołańcow w domach swych przechowywali, abo im rady i pomocy dodawali, i z niemi na zniewaźenie prawa pospolitego obcowali, maią bydź do Grodu pozwani i pod karanie spolkowania podpadaią: wyiąwszy żeby się w niewiadomości przysięgą odwiedli, 1588 O imaniu wywołańcow. fol 466,

Ktoby Cyganow przechowywał, ma bydź karany jako spolny banit. *Const:* 1578 *fol:* 335 *Tit:* Cygani.

Wywołani maią bydź z Pryncypałem wszyscy pomocnicy, którzy prawem zwyciężonemu pomagaią. *Zyg: w Piotr:* 15-3. *H. P.* 481. *H. L.* 359.

Starostowie wywołanych imać mają pod winą 300. grzywien *Zyg: Aug:* 1564.

Dekret na nowe Sądy, *fol:* 60. § Też to do nas doszło. *Constit:* 1588 *fol:* 466 *Tit:* O imaniu wywołańcow.

(b) *Pro complicitate* może bydź pozwany, kto *bona per jure victum abscessa* broni. *Const:* 1588 *fol:* 466 *Tit: De minorennibus.*

Pro complicitate banicyi tylko ten pozywać ma, który banicyą otrzymał. *Const:* 1607. fol. 848. *Tit:* O pozwach *complicium bannition.* Ta Konstyt: służy Województwu Podlaskiemu.

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O Krzywdach od Sług, i bez służby mieszkaiących, także od Bojar i od poddanych.

GDyby czyi Sługa (a) abo Urzędnik, abo ktożkolwiek Loźny bez służby przy kim mieszkający, uczyniwszy komu gwałt domowy abo głowszczyznę, uciekł, a u iego Pana przez stronę byłby zaltany i przypowiedziany, a on sprawiedliwości z niego nie uczyniwszy, abo wydać go niechcąc, przez tę zapowiedź go upuścił. (b) Tedy ten Pan, czyi Sługa to uczynił, sam gwałt i głowszczyznę i szkodę ma płacić, a sobie szukać na słudze, a zapłaciwszy, ma na tym przysiądz, iż ten Sługa krom wiadomości i pozwolenia iego to uczynił, i nie iest przez niego umyślnie z poręki wypuszczony. A gdyby przysiądz niechciał, tedy ma ten Pan sam karany bydź tym, czym ten występca miał bydź karany. § (c) A jeśliby ten Sługa nie

był przypowiedziany, tedy Pan nie powinien zań płacić, iedno się ma odprzysiądz, iż ten uczynek bez jego pozwolenia i wiadomości stał się.

(a) Sługa naszedłszy ręką gwałtowną, ieśli zabiie kogo, ma bydź u Pana iego Woźnym i stroną zapowiedziany, a Pan jego sprawiedliwość z niego czynić ma. *Jan Olbr. w Piotr:* 1498. *H. P* 206. *H. L.* 124.

(b) Nieosiadłego ten stawić do Grodu powinien, któryby aresztowanego zaraz nie wydał, abo nie odstąpił *Const:* 1588. *fol.* 465. *Tit: De impossessionatis* y Deklaruiąc.

(c) A gdzieby sługa takowy uciekł, a nie byłby zapowiedziany, Pan jego ze dwiema świadkami ma przysiądz, iż ani za wiadomością, zezwoleniem, rozkazaniem, wolą, ten uczynek się stał, ani był przyczyną; *Jan Olbr: te że H. P. tamże.*

Patrz artyk: 19 w Rozdziale tymże.

ARTYKUŁ XXXVIII. 28.

Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.

1 JEśliby kto umyślnie odprawuiąc kogo na mężobóystwo abo jaki inszy zły uczynek, za co gardłem karzą, podpomógł (a) końmi, zbroją, ludźmi abo pieniędzmi, a byłby o to do Sądu pozwany, a znakow i podobieństwa słusznego nie okazano, tedy pozwany bliższy będzie o to odprzysiądz się, że ani radą, ani pomocą do takiego złego uczynku przyczyny onemu nie dawał, a zatym wolny będzie od tego obżałowania, a ten który do tey przysięgi kogo przyprawi, na Zamku abo Dworze Naszym, gdzie się to stanie, sześć niedziel siedzieć ma. § A byłyby okazane jakie znaki podobieństwa

2 znaczne, słuszne, tedy powinien będzie tego obwinionego na pierwszych, a naydaley na drugich rokach, przed tymże Urzędem ku sprawie stawić, a jeśli nie postawi, tedy iuż przeciw takowego stronie powodowey dowod iść ma, a on pozwany sam wszystkie szkody te o co idzie, za dowodem płacić, a nad to jako pomocnik według artykułu pierwszego tego Rozdziału, siedzeniem za gwałt i za zranienie opisanego, karany bydź ma: a przecię mężobóycę stronie żałobney wolno będzie pościgać.

(a) Iż się wielu Pomocnikow przysięgą ukrywa, przeto i przeciwko pomocnikowi w kryminałach ma bydź skrutynium, a gdy się winnym bydź pokaże, tak ma bydź karany jako i Pryncypał; *Const:* 1588. fol: 465. *Tit:* O pomocnikach.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O karaniu ludzi stanu prostego za zabicie Szlachcica

1 KTemu (a) ustawujemy, jeśliby ludzie prostego stanu, bądź Nasi Hospodarscy, abo Kiążęcy, Pańscy, Ziemiańscy, Bojarowie pancerni, putni, Mieszczanie abo ludzie ciahłe, zabili Szlachcica abo Szlachciankę: tedy ile ich będzie przez stronę żałobną przed prawem obwiniono, a postępkiem prawnym według Artykułu wyższego dziesiątego o to na nich dowiedziono, maią wszyscy gardłem karani bydź. A wszakże i takich ludzi prostych wyżey trzech czło-

2 wiekow za iednę Głowę Szlachecką karano bydź nie ma. § A to się ma rozumieć o zabóystwie w zwadzie uczynionym, A gdzieby ludzie prostego stanu umyślnie gwałtem, na dom abo na Gospodę Szlachecką naszedłszy, albo na drodze umyślnie zastąpiwszy Szlachci-

ca zabili, takowi za dowodem ſłuſznym ci wſzyscy na których ſtro-
na poprzyſięże, gardłem karani bydź maią. § A gdyby kto z tych
ſtanow proſtych wyżey mianowanych Szlachcica abo Szlachciankę 4
zbił, zranił, takowy ucięciem ręki karany bydź ma. A ieśliby rękę,
nogę uciął, abo na jakim inſzym członku ochromił, za to gardłem
karany bydź powinien.

(a) Gdy proſtego ſtanu Człowiek zabiie Szlachcica, któremu zadaney przyczyny Szlachcic nie dał, gardłem ma bydź karany. *Zyg: w Krak: 1532. H. P.* 245.

Rany od proſtego ſtanu człowieka Szlachcicowi zadane, któremu nie dał przyczyny, na gardle karany bydź ma ten Człowiek, a to ſię rozumie o ranie cięſzkiey, chromocie, inaczey pieniężną winą według prawa niech będzie karany. Tamże

ARTYKUŁ XL. 40.

O pochwałkę na zdrowie, i pożogę.

UStawujemy, (a) ieśliby kto z Szlachty, jakiegokolwiek ſtanu i 1
zacności, na kogo drugiego też Szlachcica pochwalił ſię, chcąc
ogniem ſzkodę uczynić, tedy ten, na kogo ſię pochwalono, ma
zarazem ſkoro po tey pochwałce na Urzędzie Naſzym sądowym to
opowiedzieć, zapisać dać, a potym tego opowiednika bez omieſz-
kania do prawa o tę pochwałkę pozwać do Grodu dzieſiącią niedziel,
abo do Ziemſtwa pierwſzych rokow, z tym pozwaniem nie omie-
szkaiąc. A jeśliby ſię ten odpowiednik do pochwałki przed Urzę-
dem przyznał, abo chociayby i nie znał, a byłoby to nań ſłuſznie
według prawa przewiedziono, jako o dowodach wyżey ieſt według
prawa opiſano. (b) Tedy takowy ma bydź dany za porękę ludziom
dobrym Szlachcie, w tym Powiecie oſiadłym, gdzie i ten oſiadłość
ma, który o pochwałkę żałuie, że ſię onemu żałobnikowi ſzkoda
od tego obżałowanego nie ſtanie. § A jeśliby potym oney ſtronie
żałobliwey ſtała ſię ſzkoda, spalono Dom, Dwor, Gumno, abo zboże 2
złożone, abo też cokolwiek ogniem uſzkodzono, a tenby na one-
go, kto ſię pochwalił, pozwawſzy go do prawa, poprzyſiągł, z takim
dowodem, jako wyżey w tymże Rozdziale o gwałtach takowey bę-
dzie powinien ſtronie żałobliwey onę ſzkodę oprawić i zapłacić, a
sobie winnego ſzukać, kto tę ſzkodę uczynił Tymże obyczajem i
nie Szlachta przeciwko Szlachcie, także nie Szlachcic przeciwko
Szlachcica, i Szlachcic przeciwko nie Szachcica u prawa zachowa-
ni bydź mają. § (c) A ktoby też na kogo uczynił pochwałkę odpo- 3
wiadaiąc na gardło, ſtrona żałobliwa tymże sposobem ma tę po-
chwałkę przed Urzędem opowiadać i dać zapiſać, a przyciągnąw-
szy do prawa, jeśli ſię pochwałka ſtanie pod czas rokow Ziemſkich
abo roczkow Grodzkich, tedy za zakazem przez Woźnego, A jeśli
będzie uczyniona gdzie na ſtronie, nie pod Urzędem, tedy oſiadły
za pozwy, a nie oſiadły za poſtanowieniem ſię ku prawu, a tęby po-
chwałkę według prawa ſłuſznie dowiodł, tedy tak oſiadły jako i nie
oſiadły dla lepſzey bespieczności pokoju pospolitego ma bydź dany
za dobre rękojemſtwo ludziom dobrym Szlachcie w tym Powiecie
oſiadłym, gdzie i żałuiący o pochwałkę oſiadłość ma, dwum abo
jednemu dobrze oſiadłemu, a ci, abo ten porącznik mają potym rę-

czyć, że on żałobnik od tego, kto odpowiada, zdrowia swego bespieczny będzie. § A gdzieby kto po dowodzie pochwałki, poręki
4 po sobie dać niechciał, tedy Urząd takowego ma dać do więzienia Zamkowego, abo Dworu Naszego sądowego, i do tego czasu w więzieniu ma siedzieć, aż po sobie o tę pochwałkę rękoiemstwo da. A gdyby za takową pochwałką zabito tego, na kogo się pochwałka stała, tedy poręcznicy będąc o to do prawa pozwani, maią tego, po kim ręczyli, przed Urzędem ku prawu postawić; a strona żałobliwa jeśli według tego Statutu dowiedzie i poprzysięże, iż od niego to zaboystwo stało się, ten gardłem ma bydź karany, a głowszczyzna z imienia ma bydź płacona. § Jeśliby poręcznik tego, po kim rę-
5 czył, przed prawem nie postawił, tedy na postanowienie tego, po kim ręczył, ma bydź mu rok złożony dwanaście niedziel. A ieśliby i na ten rok tego nie postawił, tedy iuż wszystkim tym winom poręcznik ieden, abo ile ich będzie, podlegaią, które ten po kim ręczo- R. 4.
6 no cierpieć i płacić był powinien. § Jeśliby też kto będąc o po- A. 20.
chwałkę na zdrowie abo pożogę uczynioną pozwany, a ku prawu bez R. 11.
przyczyn prawnych nie stanął, abo stanąwszy przed Urzędem i po A. 4. y 40.
dowodzie na niego pochwałki, a poręki po sobie nie daiąc, i do więzienia iść niechciał, i w tym się Urzędowi sprzeciwił i posłusznym nie był, a byłby tak możnym, żeby go Urząd do więzienia przymusić nie mogł, tedy za to sam ma bydź do Nas Hospodara przez list otworzony onego Urzędu na wywołanie odesłany, a ktemu za nakłady i szkody stronie żałobney ma ten Urząd na imieniu takiego przeciwnego pięćdziesiąt kop groszy odprawić według nauki tego Statutu, jako o odprawach rzeczy sądzonych w Rozdziale czwartym opisano iest.

(a) Patrż Artykuł pierwszy Rozdziału wtórego, Roz: 11. Art: 14.

(b) Odpowiedź w Koronie ktoby komu posłał. popada *in pœnam* 100. *marc: & in restitutionem damnorum. Const: 1588. fol: 461, Tit:* O odpowiedzi.

(c) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie, ktoby *post elapsas sex septimanas* zniosł, żadnym pænom tak *ratione homicidii* jako i inszych *á quopiam* windykowanych nie podlega, a *ratione damnorum in Const:* 1588. *expressorum, forum* Ziemstwo *Constit:* 1633. *fol:* 41. *Tit: Declaratio.*

ARTYKUŁ XLI. 41.

Jeśliby szkoda komu abo gwałt stał się w czyim Domu, i na drodze, z wiadomością Gospodarza domowego.

1 Ustawujemy gdyby komukolwiek w czyim Domu Szlacheckim, abo drodze, z przyczyny i naprawy Gospodarza domowego boy, rany, abo jakie szkody stały się, a on Gospodarz byłby do Sądu pozwany, i byłoby to nań słusznym dowodem abo jakiemi znakami prawnie przewiedziono, takowy powinien one rany i szkody swemi własnemi pieniędzmi płacić i oprawować, a tych gwałtowników abo szkodników, ktoby to uczynił sobie szukać.

ARTYKUŁ LXII. 42.

O Gościu tak zwanym w Dom, jako i niezwanym.

1 Ktoby też w Dom swoy wezwał do siebie na ucztę, a byłby tak R. 11.
niebaczny, a tego Gościa (a) swego wezwanego w Domu swym A. 2. i 27

zelżył, zbił, abo zranił, a tenby Gość pozwawſzy go do pra-
wa, to nań ſłuſznym dowodem przewiodł, takowy obrażoną ſtronę
z prawa ma nawiązać według ſtanu iego, i ſzkodę płacić na czym
przyſięgnie, i za takowy wyſtępek ma ſiedzieć na Urzędzie Naſzym
Grodzkim w Powiecie tamecznym, gdzie oſiadłość ma, dwanaście
niedziel. A jeśliby ten Gość zwany dowodu ſłuſznego nie miał, te-
dy ma tegoż czaſu, ſkoro po zranieniu okazać rany, i ſzkody ſwe
ludziom ſtronnym, okolicznym ſąſiadom, obżałować i opowiedzieć,
także Urzędowi rany, ſzkody, i w kſięgi to zapiſać, i przy tym opo-
wiadaniu na ranach, abo na boju, i na ſzkodach ſwych ſam ma po-
przyſiądz, a ten Gospodarz będzie winien go nawiązać, i ſiedzenie
przyiąć, i ſzkody płacić według tego, jako wyżey w tym Artykule 2
opiſano. § Wſzakże ieśliby też Gość zwany wiechawſzy w czyi
Dom, tak wſzeteczny był, gdyby Gospodarza domowego, tak też i
Gospodynią, abo Syna, abo i Córkę, Sługę, poddanego Gospodarſkie-
go, abo też Gościa drugiego, zbił abo zranił. Tedy i na takowego
Gościa także ſłuſznym dowodem u prawa to ma dowieść. A gdy-
by dowodu nie miał, tedy także opowiadać ludziom poſtronnym i
obżałować, a przy opowiadaniu, tak poſtronnym ludziom, jako U-
rzędowi, ma każdy z nich z oſoby swey, kogo w Domu rani, poprzy-
ſiądz, tak na ranach jako i na ſzkodach. A gdy przyſięże takowy
Gość domowemu Gospodarzowi, abo Żenie, i Synowi, i każdemu
inſzemu, kto z nich zraniony będzie, obrażony ſtronie ma za rany
nawiązać, i ſzkody, na czym przyſięże, płacić, i na Zamku także ſie-
dzieć dwanaście niedziel. § A gdzieby ſię w zwadzie obadwa rani- 3
li, tak Goſpodarz jako i Gość, a dowodu by na to z obu ſtron nie
mieli, a targnęliby ſię obadwa ku przyſiędze, tedy los rzucić, czyi
ſię los naypierwey wyymie, ten ma na początek zwady, na ranach i
na ſzkodach swych przyſiądz. A gdyby Gość w czyi Dom przyie-
chał nie wezwany, a tenby domowy Pan przyiął go w Dom swóy za
Gościa, i coby ſię pod tymże obyczajem przytrafiło na obie ſtrony tak
Gościowi iako i domowemu Panu, tedy toż prawo na obie ſtrony, ja-
ko wyżey w tym Artykule opiſano, ma bydz zachowane. § A gdzie- 4
by nieoſiadły Gość domowego Gospodarza ranił, zbił, abo iaką
ſzkodę uczynił, tedy ukrzywdzony gdziekolwiek go pociągnąwſzy,
ma sobie z nim przed *Urzędem* Grodzkim ſprawiedliwości dowo-
dzić. A ieśliby gospodarz, abo Zona, dziecie, ſługa, Szlachcic, od
R. 4. A. 30. gościa takowego zabity był, abo raniony, a gość nie był raniony, te-
dy ma być tam w tym Domu zachowany i zadzierżany, a żałobnik
ma o tym dać znać do Urzędu Grodzkiego. A Urząd Grodzki po-
ſławſzy Woźnego i trzech Szlachciców tam, ma o tym zabóyſtwie
jako ſię ſtało, wywiedzenie doſtateczne kazać uczynić, a tego mę-
żobóycę przy trupie przed sobą poſtawić, i ſprawiedliwość z nim u-
krzywdzoney ſtronie uczynić, jako z tym, który na gorącym uczyn-
ku ieſt poimany.

(a) Przyiaciele za rany w żarcie Przyiacielowi zadane powinni nagradzać. *Kaz: Wielki* 1347. *H. P.* 247.

Gdyby kto w posiedzeniu świecę zgasił, a w tym czasie byłby kto od kogo niewidomie obrażony, ten co świecę zgasił, za rany ma dosyć czynić. *Kaz: Wielki* 1347. *tamże.*

W Mazowszu, gdyby Szlahcic w Karczmie z Kmiotkami w rząd zasiadł pić Piwo, a jeśliby Szlachcica w rząd w Karczmie piiącego Kmiotkowie ubili, o rany nie ma bydź u prawa słuchany wyiąwszy podróżnego w drodze, i na targi przyieżdżaiącego, 1567. O ubiciu Szlacheckim *fol:* 310. *Const:* 1613 *fol:* 12 *Tit:* O ranach.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Ktoby na czyie imienie, na Wieś, na ludzie nastawszy albo sam najechawszy, gwałtem pobił, pograbił.

1 Ustawujemy, ktoby na czyie Imienie, na Wieś, na ludzie sam gwałtem najechał abo nasłał, i tam rany, grabieże, szkody gwałtowne poczynił. Takowy stronie obrażoney, na czym dowod słuszny uczyni, ma gwałt i rany płacić, a grabieże z nawiązką wrócić, i wszystkę szkodę dobrze oprawić. R. 13. A. 3.
2 A chociażby nie ranił, tylko naiechał, a grabił, po temuż gwałt ma zapłacić, a grabież z nawiąską przywrócić.

Patrz w Artyk: 1. 2. 20. 3 9. w tymże Rozdziale.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, abo z nich samych ktorychkolwiek, abo Matka, Siostra, abo Oycu i Matce dziecie.

1 Ustawujemy, iż gdyby było kilka Braci rodzonych, lata zupełne maiących abo i niedorosłych, dzielnych abo niedzielnych, a iednegoby z nich Brata, bądź też Oyca abo (a) Matkę, abo też Siostrę za mąż nie wydaną, abo Wdowę bezpotomną zabito. A insi Bracia byliby po służbach, abo w cudzey ziemi, który będzie Doma ten Bracią swą, ma obesłać Urzędownie przez list upominalny, aby z nim pospolu tak o karanie za głowę zabitego Oyca, abo Brata, abo Matki, abo Siostry, jako i o głowszczyznę, prawem czynili i dochodzili. R. 4. A. 70.
2 § Jeśliżby Bracia iego będąc w tuteyszym Państwie Naszym z nim wespoł tego prawa popierać, i dochodzić niechcieli; tedy ten, który w Domu mieszka, ma sam o to prawem czynić, a doszedszy głowszczyzny z tą Bracią swą nie będzie powinien iey dzielić, okrom ktoryby z nich Brat był w cudzey Ziemi, a przyiechawszy z tamtąd ku tey głowszczyznie przypytywał się, takowy gdy nakład jego, zwłaszcza ieśliby nie z imienia, ale z swey własności nakładał, co on dochodząc tey głowszczyzny nałoży, część jemu, którąby miedzy Bracią iego nań przyiść miała, odłożyć. Tedy ma też miedzy Bracią swą ku części równą tey głowszczyzny przypuszczon bydź. R. 6 A. 11. R. 11. A. 45.
3 § A gdzieby przy żywocie Oycowskim Syna bez potomnego, abo Córkę za mąż niewydaną, abo Wdowę bezpłodną zabito, tedy o to Ociec ma prawem czynić, i głowszczyzna iemuż należeć będzie. Ieśliżby po śmierci Oycowskiey, a za żywota Matczynego Syna abo Córkę, takich, jako wyżey opisano, zabito: Tedy Matka z dorosłemi Synami swemi, a nie będzieli Synow tedy z Córkami o to zaboystwo prawa dowodzić, i głowszczyznę miedzy się na równe części podzielić mają. A jeśliby dzieci iey były lat niedorosłe, tedy iedna Matka może o to prawem czynić. R. 5. M. 19.

(a) W Koronie, głowa Matki zabitey Synowi nierządnie z niey spłodzonemu płacona bydź ma, *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1368. *H. P.* 256

Głowa tego zabitego, który się Szlachcicem mienił, a niebyłby nim, płacona bydź nie ma. *Zyg: Aug: H. P.* 256.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Kto z bliſkich ma karania za głowy, i głowſzczyzny dochodzić.

GDyby kilka Braci było i Sioſtr rodzonych wyposażonych i nie 1
wypoſażonych, Ociec abo Matka ich, abo też który z nich Brat,
Sioſtra, byli od kogo zabici, tedy Bracia ſami mimo Sioſtr,
maią o głowy i głowſzczyznę prawem czynić, i głowſzczyznę sobie
brać, a to ſię marozumieć: gdy zabity Brat, abo Sioſtra, dzieci,
Potomſtwa, po sobie nie zoſtawuią, zwłaſzcza Sioſtra będzieli zabi-
ta będąc ieſzcze za mąż nie wydaną, abo Wdową bezpotomną.
Wſzakże chociaż i dzieci po Bracie abo po Sieſtrze Wdową zabitey
zoſtaną, a będą lat nie doroſłych, tedy, w niedoroſłości lat takich
dzieci, przecię Bracia abo Sioſtry, Krewni, abo też Opiekunowie
tych dzieci nie doroſłych, prawa tego popierać i dowodzić mają.
Ale gdy potym dzieci lat dorosną, głowſzczyzna ta im należeć ma,
po wytrąceniu nakładu, coby bliscy dochodząc tego prawa nałoży-
li. § (a) A gdzieby Krewni abo Opiekunowie tego nie dochodzili, 2
tedy same dzieci doroſłſzy lat prawem o głowę Rodzicow swych czy-
nić mogą, a dawność im w tym ſzkodzić nie może. A jeśliby Bra-
cia zmarli, tedy i Córki mają takowego prawa o głowę popierać. Je-
śliby Synowie, Córki zmarli, tedy bliſcy tego dochodzić mają,
naprzód naybliżſzy po Mieczu, a gdzieby bliſkich nie ſtało, tedy i
po kądzieli.

(a) Gdyby bliſki głowę zabitą ochraniaiąc, kogo w ſiedzeniu w wieży zaiednał, ma bydź karany winą na Mężobóyſtwo opisaną, a jeśliby do roku o zabicie nie czynił, wolno inſzemu powinnemu choć dalſzemu z którey kolwiek linii o to czynić. *Conſt:* 1588. *fol.* 463. *Tit:* O Mężoboycach i ſkrutyniach

Opiekunowie od opiek odpadaią, gdyby o głowę zabitego do roku po zabiciu popierać niechcieli, a jeśliby przyſzło Mężobóycę poprzyſięgać, a tegoby uczynić Opiekunowie nie chcieli, mogą to odłożyć do lat ſierocych, 1588. O Mężobóycach i ſkrutyniach, fol: 463.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

O Mężatce zabitey kto prawem czynić ma.

R. II. A. 44. JEśliby kto Szlachciankę Mężatkę zabił, bądź przy gwałtownym
najezdzie na Dom, abo gdziekolwiek, a onaby dzieci po sobie 1
nie zoſtawiła, tedy Mąż wolen będzie o głowę iey prawem czynić,
a gdy prawem zabóycę przekona, to i głowszczyzna iemu płacona
będzie. A gdzieby Mąż z jakich przyczyn nie chciał tego prawa do-
wodzić, tedy Rodzice będąli żywi, a po śmierci Rodzicow Bracia,
a nie byłoby Braci, tedy Sioſtry, abo inſi bliscy, jako o tym wyżey
dołożono, maią tego dochodzić, i sobie głowszczyznę wziąć. § A 2
jeśliby taka zabita Szlachcianka dzieci po sobie zoſtawiła lat doro-
ſłych, a zechcąli mimo Męża Matki swey, abo swego bądź Oyca a-
bo Oyczyma o głowę Matki swoiey mówić, to im wolno będzie. Je-
śliby dzieci zoſtały lat niedoroſłych, to iuż Mąż będzie mógł o głowę
Zony swey prawem czynić, a chociayby prawa dowiodł i głowſzczy-
znę wziął, dzieci tey głowſczyzny Matki swojey na Oycu swym

pozyſkiwać nie maią, wyiąwſzy to, jeśliby im Oyczym był, tedy tey głowſzczyzny Mężowi dla nakładu iego prawnego, równa część
3 miedzy dziećmi należeć ma. § A jeśliby Mąż i o takowey Żony, co R. 12.
po sobie dzieci zoſtawi, zaboyſtwo, prawa dowodzić niechciał, te- A. 44.
dy w niedoroſłości lat dziecinnych, także jako wzwyż opiſano, Rodzice abo Bracia, Sioſtry, bliſcy dochodzić tego będą.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O boy, rany Szlachcica lat niedoroſłego.

1 JEśliby kto Szlachcica abo Szlachciankę lat nie doroſłych zbił, zranił, a Ociec, Matka, Brat, i ktożkolwiek z bliſkich, pozwałby o to onego, kto zbił, do prawa, a onby ſię do tego bicia nie znał, a byłby boy abo rany znaczne, Woźnemu według prawa okazane. Tedy jeśliby ſię ten Takowy boy ſtał przy bytności tego powinnego, który o to żałuje, ten Ociec, Matka, abo brat, bliſki, powinny miaſto onego bitego, może boju iego przyſięgą swą dowodzić, i za przyſięgą nawiąſka ma bydź ſkazana według ſtanu bitego, i oddana te- R. 11.
2 mu kto przyſiągł. § A ieśli ſię ten boy zaocznie ſtanie w niebytności A. 2. 13
żałobney ſtrony, tedy przeciwna ſtrona bliżſza będzie od takowego boiu i od ſzkod, które by ſię przy tym boju ſtały, odprzyſiądz. Także ſię i o Panu i o Pani rozumieć ma, gdyby żałoba ſzła o zbicie chłopca abo dziewki lat niedoroſłych. A gdy taki bity lat doroście, tedy iemu od powinnego, abo od Pani, tey nawiązki połowica dana bydź ma, a Ociec abo Matka nie powinni będą dziecięciu ſwemu nic za to płacić.

ARTYKUŁ XLVIII. 48.

O takim, ktoby komu gwałt, zaboyſtwo, boy, abo ſzkodę uczyniwſzy, pierwey rozsądku prawnego umarł.

UStawujemy, (a) gdyby kto uczyniwſzy komu gwałt jaki, zaboy-
1 ſtwo abo boy, rany, jakiekolwiek krzywdy, ſzkody poczyniwſzy, a nie rozprawiwſzy ſię z ſtroną żałobną, umarł, a imienie abo maiętność ruchomą po ſobie zoſtawił, a taby krzywda ieſzcze za żywota tego, na kogo żałoba idzie, była na Urzędzie i Sąſiadom według tego prawa opowiadana i zapiſana, tedy ukrzywdzony, abo też dzieci, Potomkowie, bliſcy iego, nie przemilczawſzy dawności według uczynku w tym Statucie opiſaney, będą mogli tych krzywd ſzkod na dzieciach, Potomkach, bliſkich onego zmarłego, na kogo po nim maiętność iego leżąca abo ruchoma przypadnie, prawem po- R. 7.
2 zyſkiwać. § A jeśliby żałobliwa ſtrona tey rzeczy według tego Sta- A. 18.
tutu dowiodła, tedy dzieci, bliscy onego gwałtownika, abo ſzkodnika od gardła wolni zoſtaną, ale gwałt, głowſzczyznę, nawiązkę i ſzkody, na czym żałobliwa ſtrona dowod i przyſięgę według tego Statutu uczyni, z imienia i maiętności onego zmarłego, póki iey ſtanie, płacić powinni będą.

(a) Jeśliby Mężoboyca w wieży umarł, będąc przekonany o Mężoboyſtwo, przecię głowſzczyzna ma bydź płacona z Dobr iego Potomkom zabitego, 1588. O Mężoboycach, fol. 463.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O Mieszczaninie, i o inszym Człowieku prostego stanu, któryby Szlachcica ranił.

JEśliby który Mieszczanin miasta Wileńskiego będąc w Burmistrzostwie, Szlachcica zbił abo ranił, tedy ma nawiązać tak, jako wyżey napisano, wszakże ieśliby Burmistrzostwem na ten czas nie sprawował, a Szlachcicaby ranił, ma rękę tracić. Tak też i chłop prosty w mieście mieszkający jeśliby zbił abo ranił Szlachcica, ma rękę tracić, a ieśli rękę abo nogę Szlachcicowi utnie, abo na członku którym ochromi, ma gardłem karany bydź. 1

Patrz w Artykule 35. Rozd: 3.

ARTYKUŁ L. 50.

O okazaniu Szlachectwa, za skazaniem nawiązki.

JEśliby po skazaniu nawiązki Szlacheckiey strona przeciwna po- 1
wiedziała, iż ja według skazania sądowego nawiązki mu dać gotów, wszakże nie iestem wiadomy, jeśli on iest Szlachcic abo nie, radbym o tym wiedział, tedy ten, który się mieni bydź Szlachcicem, ma iechać do oney Ziemi abo Powiatu zkąd rodem iest, i tamże zebrawszy Bracią, Stryiów, abo Krewnych swych, przed Urzędem tameczny Grodzkim, abo Ziemskim, do którego mu się rychley trafi, ma się wywieść, iż iest Szlachcic. A Urząd z oney Ziemi abo Powiatu ma pisać list otworzony do Sądu, gdzie się to prawo toczyło, daiąc o nim świadectwo, iż iest Szlachcic. A gdy takową wiadomość o sobie przyniesie, tedy stronę swą przeciwną ma do Sądu na drugie Roki przypozwać ku przysłuchaniu się tego wywodu iego, a ten pozwany ma się za pierwszemi pozwy jako na roku zawitym stanowić, i tego wywodu Szlachectwa przysłuchać, a po okazaniu Szlachectwa, miasto nagrody szkod, nawiązkę Szlachecką sowito zapła-
R. 4. A. 29 cić będzie powinien. § Wszakże ieśliby nie osiadły Człowiek dowia- 2
dował się onego Szlachectwa, ma do tego czasu, póki on ziedzi, za porękę dany bydź, a jeśliby poręki niedał, ma bydź w więzieniu na Urzędzie Grodzkim zadzierżany.

Patrz Artykułu 19. w Rozdz: 3.

ARTYKUŁ LI. 51.

Za gwałt pospolity Sąsiedzki.

USTawujemy, iż za każdy gwałt pospolity sąsiedzki prawnie przewiedziony, ma bydź skazano stronie obrażoney dwanaście rubli groszy.

ARTYKUŁ LII. 52.

O przemilczeniu gwałtu, złodzieystwa, pożogi, i inszych szkod.

Gdyby (a) kto komu gwałt pospolity sąsiedzki, abo złodzieystwo, 1
R. 4. A. 3 pożogę, boy, grabież, i jaką szkodę uczynił, a tenby milczał od

onego czasu jako ſię to ſtało, trzy lata, tedy iuż o to będzie wiecznie milczeć. A jeśliby i pozwawſzy o to a prawa niedowiodſzy, a potym zaś znowu trzy lata przemilczał, o to także nie będzie mógł prawem czynić, wyiąwſzy ieśliby Opiekunowie zmilczeli, tedy to dzieciom, gdy doydą lat, prawo nie ginie, także do trzech lat.

(a) O złodzieyſtwo gdy obadwa w iedney Parafii, jeśli do roku nie czynią, ſprawę swą dawnością tracą, a jeśli w dalſzym Powiecie i po rożnu mieſzkaią, do trzech lat. *Kaz: Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 551

A o mnieyſze rzeczy, jako o łup w Bydle abo w ſtadach, tylko do roku: *Kaz: H. P.* 538. Preſkrypcya o Rany jako i o Głowę, trzy lata. *Conſt:* 1588 *fol:* 462. *Tit.* O Ranach.

ARTYKUŁ LIII. 53.

Ktoby po zranieniu po bieſiadach i Karczmach bywając pił.

1 USTawujemy, gdyby który Szlachcic, i jakiegokolwiek ſtanu Człowiek bity abo ranny, po zranieniu iezdził abo chodził po Kolacyach, po Targach i po Karczmach pił, na bieſiadach ſiadał, od boju abo zranienia, do dwudzieſtu czterech dni, a potym chociayby od tych ran umarł, tedy ten, od kogo te rany abo boy iemu ſię ſtał, dowiedzieli tego ſłuſznym dowodem, głowſzczyzny płacić nie będzie powinien, tylko za rany iego Krewnym doſyć czynić za dowodem według Statutu. *R.* 12 *A.* 35.

ARTYKUŁ LIV. 54.

O rękojemſtwo na poſtanowienie.

1 JEśliby kto kogo ręczył na poſtanowienie, i czasby temu poſtanowieniu był złożon, a tenby po kim ręczył przed rokiem poſtanowieniu zamierzonym umarł, tedy Poręcznik ma zeznaniem Urzędowym, gdzie ten iściec umarł, wywieść ſię, i tym będzie wolen od poręki. A jeśliby Poręcznik sam także przed rokiem poſtanowieniu iśca złożonym umarł, tedy żałobna ſtrona iuż iśca patrzać ma, *R.* 1 *A.* 27. *R.* 7. *A.* 18.
2 a Dzieci Poręcznikowe nie będą w tym winni. § (a) Wſzakże jeśliby Poręcznik na rok poſtanowienia iśca złożony nie poſtawił, i poręki z ſiebie nie zdał, a po roku tym on iściec abo Poręcznik sam umarł, tedy poręka takowa jako na samym Poręczniku póki żyw, tak po śmierci iego i na dzieci i na maiętność iego ſpadywa, na czym żałobnik dowod ſłuſzny ſzkod swych uczyni. *R.* 6. *A.* 8. *R.* 4. *A.* 22

(a) Jeśliby oſiadły nie oſiadłego z poręki na roku nie poſtanowił, tedy sam oſiadły ma zań odpowiadać powodowey ſtronie o rzecz; o którą nie oſiadły był obwinion. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P.* 360.

Gdy też nie oſiadłemu ſkażą, aby wierzycielowi swemu doſyć uczynił, ma dać porękę ludzi oſiadłych, 1588. *De impoſſeſſionatis*, fol: 465

ARTYKUŁ LV. 55.

Jakiego Więźnia Urząd Naſz nie może na rękoiemſtwo dawać, a jakiego ma dawać.

1 GDyby kto kogo obwiniwſzy w uczynku jakim krwawym, za co gardłem karzą, dał przed prawem do więzienia Urzędu Naſze-

go oſadzić, takowego więźnia Urząd Naſz nie ma na rękoiemſtwo bez pozwolenia ſtrony tey, ktora go oſadzi, dawać, i z więzienia
R. 4 wypuſzczać, a poſtępek w tey rzeczy ma Urząd na obie ſtronie taki
A. 29. i 32. uczynić, jako o tym wyżey w tymże Statucie ieſt opiſano. § Lecz
ktoby kogo obwiniwſzy w rzeczach mnieyſzych, gdzie o gardło nie 2
idzie, abo o dług iaki, bądź oſiadłego dał do więzienia, tedy Urząd takowego więźnia i bez dozwolenia ſtrony powodowey może ku poſtanowieniu na pewny rok na porękę dać, a ſtrona w tym nie poręcznika ale Urzędu patrzyć ma.

ARTYKUŁ LVI. 56.

Ktory złoczyńca będzie na śmierć ſkazany, a od tegoby ſię odkupił abo odproſzony był.

R. 8, A. 1. TEż (a) jeśliby kto o złodzieyſtwo abo o ktòre złoczyńſtwo na
karanie gardłem przez Urząd prawa pospolitego ſkazany był; 1
a w tym karaniu gardło swe pieniądzmi odkupił, abo ſię od tego karania abo od ſtracenia gardła przez przyiacioł swych, abo Goſci, Poſłow, Panow znakomitych wyproſzony był, a za takowy ſwòy
R. 1. A. 9. uczynek zły, u Kata w ręku był, taki każdy miedzy dobremi ludźmi Rycerſkiemi nie ma więcey tego Przywileju Szlacheckiego używać, a dzieciom iego to ſzkodzić nie ma.

(a) Złodziey choć ſtanu Szlecheckiego ieśli ucieczę, a potym sobie Krola przejedna, przecię prawnie odpowiadać i Dekretowi doſyć uczynić powinien, i bez czci być ma. *Kaz: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 552.
A jeśli kto w złodzieyſtwie abo łupie u sądu będzie przekonany, by też rzecz kradzioną abo wziętą wrócił, zoſtaje bez czci na wieki: *Kaz: tenże H. P.* 553.

ARTYKUŁ LVII. 57.

O tym, któryby Szlachcic nie oſiadły zabiwſzy kogo pod którym Urzędem Naſzym, abó gdziekolwiek, a nie ſprawiwſzy ſię precz uiechał.

R. 1. A. 9. R. 4. A. 98. GDyby kto będąc nie oſiadłym w tym Pańſtwie Naſzym Wielkim 1
Kſięſtwie Litewſkim, i nikomu nie ſłużąc, bądź Człowiek przyjeżdży, abo rodzic tuteyſzy, zabóyſtwo abo jaki inſzy zbytek, za co gardłem karanie opisano, pod ktòrym Urzędem Naſzym, i gdziekolwiek indziey uczynił, a nie mógłby bydź poimany i przed Urzędem ku rozprawie ſtawiony, aleby precz ujechał, a ſtrona żałobna niechciałaby na tym, u kogoby ſię taki Człowiek nieoſiadły przechowywał, pozyſkować. Tedy ma po takiego ſtrona boląca pozwy od Urzędu Grodzkiego tego Powiatu, w ktòrym ſię to ſtanie, wziąć, i te pozwy przez Woźnego dać poprzybiiać u wrot Zamku abo Dworu Naſzego sądowego, i w Mieście na bramach, i też przy Kościołach, i kazać Woźnym te pozwy głośno obwoływać, aby ſię ku ſprawie w tym obwinionemu ſtanowił, za ktòremi pozwy nie ſtanieli obwiniony ku sprawie na dwoygu roczkach Grodzkich, takowy na wywołanie do Nas Hospodara obyczajem w tym Statucie około tego poſtanowionym ma bydź odeſłany, a My go mamy kazać wywołać ze wſzyſtkich Pańſtw Naſzych, a po wywołaniu, jako ſtrona, tak Urzędy Naſze mają i mogą ſię przeciw niemu zachować, jako i prze-

ciw inszym wywołańcom, jako o tym w tymże Statucie iest opisano.

ARTYKUŁ LVIII. 58.

O przysiędze na gwałcie i szkodach przy nim poczynionych: także na szkodach przy Słudze abo Posłańcu na drodze podziałanych.

Ustawujemy, iż na Gwałcie każdym za najazdem abo nayściem R. 11.
na Dom abo na Gospodę Szlachecką, jako o tym szerzey na d. 1.
1 swych mieyscach iest dołożono, gdy przysięga stronie powodowey skazana będzie, a ten gwałt stanie przy bytności samego Gospodarza domowego. Tedy na tym gwałcie nikt inny iedno sam ten, kto o ten gwałt pozywa, któregokolwiek stanu będzie, ma według Statutu przysiądz. A jeśliby w niebytności samego tego, komu ten gwałt stanie się: Tedy na tym, iż sprawiedliwie o tym wiadomość wziął, że się to tak a nie inaczey stało, i za tą wiadomością, ciebie jako gwałtownika Domu swego poprzysięgam. A Urzędnik też ma przysiądz, że tak iest, jako on w tym sprawę Panu dał, na szkodach swych własnych, także sam ma Gospodarz domowy przy-
2 siądz, § Niżli jeśliby się gwałt domowy, i przytym zabranie maiętności stało w niebytności Gospodarza domowego; Tedy on winien bę- R. 4. 102.
dzie tylko na tym przysiądz, że tak siła, jako żałuje, w tym Domu i schowaniu swym odiechał. A Urzędnik abo Ciwun, abo też miedzy uboższemi stany Żona, Syn dorosły, abo kto na on czas w Domu iego z poruczenia iego, starszym będzie, ten ma na tym przysiądz, że to iest przy tym gwałcie pobrano. A jeśli przy jakim gwałcie samemu Panu szkody nie staną się, tylko Sługom, abo poddanym iego, to przecię Pan na gwałcie, a Słudzy, poddani, każdy na szkodach swych przysiądz mają. A niezechceli powodowa strona sam Pan na gwałcie przysiądz, to mu wolno odstąpić. Ale na szkodach zechcąli, tak on na swym własnym, jako Słudzy i poddani na swych przysiądz, to też mu wolno będzie. § Po temuż, gdyby kto z Książąt, Panow, Szlachty, mienił sobie szkodę od kogo w czymkolwiek
3 bydź uczynioną, na drodze i gdziekolwiek przy Sługach, abo jakichkolwiek Posłańcow swych. Tedy Pan sam na tym, iż to o co żaluje, posłał był, przez tego Sługę abo Posłaniec ten na tym, że to u niego odięto, abo ukradziono, abo przy boju zginęło, mają przy inszych postępkach prawnych przysiądz. A Sługa Posłaniec, i na boju swym, jeśli się mu stanie, zarazem może przysiądz, a po takim dowodzie skazanie ma bydź czynione wedle prawa. § A co się do-
4 tycze potocznych, pospolitych gwałtow, nie o rzeczy krwawe, gdzie się w niebytności samego Gospodarza domowego staną, tego mogą Urzędnicy Szlachta przysięgą dowodzić. A ktoby nie miał Urzędnika Szlachcica, ten zechceli sam, ma takich rzeczy przysięgą dowodzić, jako o tym wyżey w tym Artykule opisano.

ARTYKUŁ LIX. 59.

O pisaniu szkod w Pozwie, abo mianowaniu przy ustney żałobie.

R. 11. A. 1. Iż niektòrzy ludzie zwykli byli w Pozwach żałoby swey, przy gwałtach i przy inszych rożnicach pisać wiele rzeczy szkod, abo i przy ustney żałobie słownie ich siła mienić, a czasu dokonania prawa, gdy przyidzie ku przysiędze tedy tych szkod w Pozwie abo ustnie na żałobie pomienionych wielką część odstępowali, czym jako Urząd w niepotrzebną trudność przywodzili, tak i siebie o niejakie mniemanie przeciwne przyprawowali. A tak My Hospodar, chcąc te w ludziach takie myśli w przòd powściągnąć, ustawujemy, iż ktoby w Pozwach abo ustney żałobie swey szkody jakie opisawszy i pomieniwszy, a potym na prawie albo czasu przysięgi, ktòrey części ich odstępował, i na wszystkich, jako obżałował, przysiądz niechciał, ten iuż i wszystkie insze szkody w żałobie jego pomienione traci, i przysięgać na nich nie może, a obżałowana strona od nich wolna będzie. Jednakże i w tym postrzegając My ubliżenia strony ukrzywdzoney żałobney, tak to warujemy. § Iż gdyby się komu stał jaki gwałt, najazd domowy, i przy tym zabranie maiętności abo odięcia imienia ze wszystką majętnością, abo też szkodą, pożogą, złodzieystwem, bądź też na drodze rozbojem, i inszym jakim obyczajem, czegoby strona obrażona przez wielki żal abo zranienie swe, abo jeśliby sam Pan był zabity, po nim Zona, dzieci, bliscy, przed takim strasunkiem, żalem i uciskiem swym nie mogła zarazem wszystkich szkod, zabrania maiętności swey, abo listow na pamięć sobie przywieść, abo wiadomości o wszystkich tym dostateczney doiądz; tedy tylko gwałt, najazd, pożogę, złodzieystwo, abo rozbòy, ma bez omieszkania, jako nayprędzey według dalekości drogi może być, sąsiadom okolicznym i na Urzędzie według tego Statutu opowiadać, i do Ksiąg zapisać dać, dokładaiąc i to, że się i szkody, ieśli tak będzie, przy tym stały, ktòrych ona nie mogła tak prętko spisać i do ksiąg posłać, a potym rozmyśliwszy się i wywiedziawszy się o szkodach sobie podziałanych, może te szkody na rejestr mianowicie spisawszy do Urzędu ku zapisaniu w Księgi posłać, a Urząd ma do Ksiąg przyiąć, nie możeli bydź bliżey, tedy naydaley w trzech niedzielach, i to stronie żałobney u prawa iść ma, wyiąwszy to, gdzieby samego Pana w tym imieniu nie było, gdzie się ta szkoda stanie, a byłby gdzie indziey w kilkudziesiąt milach, a Urzędnik, Ciwun, abo Zona niewiedzieliby jako o tych szkodach Urzędowi sprawę dać, takowemu czas na opowiadanie szkod ma bydź i do sześciu niedziel. § A stałoliby się to będącemu na służbie Naszey Hospodarskiey i Ziemskiey za granicą Państw Naszych, abo na woynie, takowemu na opowiadanie szkod czasu użyczamy po zwròceniu z posługi Naszey i Ziemskiey do sześciu też niedziel.

ARTYKUŁ LX. 60.

O karaniu takich Niewiast wszetecznych, ktòreby dzieci swe abo inszych gubiły.

1 RAdzi to widząc, aby w Páńſtwie Naſzym Chrześciańſkim wſze- R. 14,
laka uczciwość i poważność powołaniu Chrześciańſkiemu na- A. 29.
leżąca była zachowana, a przeciwne temu, żeby karanie ſłuſzne na ſobie odnoſiły, zkądby inſze nierządnego przedſięwzięcia ſwego powściągać ſię mogły. Uſtawujemy, iż gdyby ktòra Białagłowa nie żyiąc w ſtanie Małżeńſkim, ale wſzetecznie ſię i nierządnie ſprawując, i tak płodu nabywſzy, a potym dla wſtydu, abo bojaźni karania ten płod ſama abo przez kogo inſzego traciła, i o śmierć przyprawowała: a na takim uczynku byłaby ſama, abo ten, kto od niey ſprawować to będzie, poimany, aboby to jakim ſłuſznym, pewnym, znacznym i jawnym dowodem przewiedziono było, takowe, jako ten kto ſię tego czynić, a płod taki gubić podiął, tak i ta ktòra płod ſwòy na ſtratę dała, ſami mają gardłem karani bydź. A w takiey rzeczy Urzędy Naſze Grodzkie i Mieyſkie, maią wywiadowanie czynić, i tego poſtrzegać, a doznanych i prawem w tym przekonanych karać.

ARTYKUŁ LXI. 61.

W czym i kiedy Skrutynium ma bydź dopuſzczone.

1 SKrutynium ma bydź czynione w takich rzeczach, gdzie idzie o R. 11.
(a) Poczciwość i o (b) gardło, w czym ſtrony miedzy ſobą mia- A. 21.
łyby dowody abo odwody wątpliwe, a braliby ſobie obie abo iedna ktòra ſtrona na Skrutynium. Tedy urząd wyſłuchawſzy (c) dowodow i odwodow, tego iey dopuścić ma, obyczajem niżey opiſanym; to ieſt, na Skrutynium ma bydź dawano, w ten czas, gdy ſtrony abo za poimaniem na gorącym uczynku, abo za pozwy na roku prawu przypadłym rozprawę z ſobą mieć będą. A to dla tego, gdy ſię takie ſprawy o Poczciwość, za odeſłaniem Urzędowym na (d) Seym przed Nas Hoſpodara, a o gardło za appellacyą do Sądu głòwnego przytoczą: tedy aby obie ſtrony, z ſprawami ſwemi gotowe były. A nad te rzeczy wzwyż opiſane, i na Skrutinium wyięte, gdzieby nie ſzło o Poczciwość abo o gardło, abo o inſze rzeczy o co na Skrutinium inſze Artykuły w tym Statucie mianowicie ukazuią. My Hoſpodar, ani Sąd głòwny, ani ktòry Urząd Naſz na Skrutynium pozwalać nie ma. Ale bez odwłoki każdemu ukrzywdzonemu za dowodem prawnym ſprawiedliwość zarazem na roku ſłuſznie przypadłym działana bydź ma.

(a) W ſprawach ktòre ſię Poczciwości dotykaią na Skrutynium odeſłano bydź ma, 1565. O rzeczach ktòre ſię Poczciwości dotykają, *fol:* 100.

(b) Skrutynia o Głowę zabitą czynione bydź mają, 1588. O Mężobòycach &c. *fol:* 463.

(c) Na Skrutynia przed Dekretem, a nie po Dekrecie dawano bydź ma, 1578. *De invaſione domus*, *fol:* 336.

(d) A gdy Sprawa wytoczy ſię na Seym, obiedwie ſtrony z Skrutyniami mają bydź gotowe, 1575. Skrutynium, fol: 328.

ARTYKUŁ LXII. 62.

Kto na Skrutynium ma wyieżdżać, i o naznaczenie czaſu ku wyjazdu na nie.

1 GDy (a) iuż Urząd Grodzki z przyczyn wzwyż opiſanych Skrutynium ktòrey ſtronie abo obudwum dopuści, tedy na to Skru-

tynium, to iest: na wywiadowanie, ma Starosta sądowy tego Powiatu, w ktorym się taka Sprawa przytoczy, a w niebytności samego Starosty, tedy dwie Osoby Urzędowe, Namiestnik abo Podstarości z Sędzią Grodzkim; a jeśliby obadwa ci nie mogli z jakich słusznych przyczyn iechać, tedy z jednym z nich ktorym Pisarz Grodzki ma iechać. (b) A nie mogłoliby to bydź żeby dwa Urzędnicy iechali, tedy ieden z nich ma iechać. A chociaż ieden abo i dwa pojadą, przecię mają przy sobie mieć Woźnego i kilku Szlachcicow, ludzi dobrych wiary godnych, przynaymniey trzy Osoby, ni iedney stronie w prawie tym stoiącey nie powinne. A czas wyiazdy na to wywiadowanie ma Urząd stronom oczywisto na Roczkach oznaymić bez przedłużenia, ale jako nayrychley bydź może, skoro po odsądzeniu Roczkow według dalekości mieysca, na ktore maią wyjechać.

(a) Skrutynia o zabitą Głowę na Rokach pierwszych Grodzkich abo Ziemskich odprawowane bydź mają, w czym ma pozew uprzedzić rokiem na dwie niedzieli do wywiedzenia skrutynium, 1588. O Mężobóystwach fol: 463

(b) Skrutynium sam Sąd ma odprawować, a nie przez substytuty, *iniquirendo circumstantias rei, Const: 1588. fol:* 463 *Tit:* O mężobóycach.

ARTYKUŁ LXIII. 63.

Jakim obyczajem Skrutynium ma bydź czynione.

CI wyżey (a mianowani Skrutatorowie, maią na to mieysce gdzie 1
się ten uczynek, o co prawo idzie, stał, wyjechać, i tam wywiedzenie pilne i dostateczne uczynić u nayblizszych sąsiadow, u Szlachty, u Panow samych, i ich Urzędnikow, Sług i poddanych, i u kogożkolwiek inszego, chociaż i u przyieżdżego człowieka ktoremuby się trafiło na on czas, gdy się to stało, to wiedzieć, tylkoby u ludzi godnych wiary, nie wyymując z tego żadney Osoby, tak Duchownego jako i świeckiego stanu Człowieka, ktorey powinni będą, mając przed oczyma bojaźń Bożą i sumnienie dobre, przyrzekłszy i ślubowawszy słowem swym dobrym i poczciwym, zeznać to, czego będą w oney rzeczy świadomi prawdziwie. Ale tych Osob, u ktorych ma bydź o tym wywiadomienie czyniono, strony w prawie z sobą stoiące nie maią ku temu świadectwu sposabiać, i czasu tego wyiazdu i wywiedzenia przed skrutatormi stanowić. § Jedno ci skruta- 2
R. 11. A. 30. torowie sami u tych ludzi, u kogoby rozumieli według mieysca, cza-
i 33. su i uczynku, naylepiey i nayszczerzey prawdy się wywiadować, mają opyt czynić nie tylko o samym tym uczynku i o przyczynach jego, ale i o zachowaniu a postępkach i obeyściu tych obudwuch Osob prawo z sobą wiodących; a strony czasu takiego opytu i wywiedzenia przy Urzędzie bydź, i tego przysłuchywać się nie maią. Y czego się ci skrutatorowie w tey rzeczy wywiedzą, to wszystko dostatecznie spisać maią, dokładaiąc prawdziwie pod sumnieniem swym każdego powieści, także czas, mieysce, i wszystkie insze znaki, podobieństwa.
R. 11. A. 62. (b) A będąc Urząd sam na wywiedzeniu, to pismo ma przy sobie do skuteczney rozprawy stron pod pieczęciami Szlachty i Woźnego, przy nich będących, na liście zaszytym zachować. Wszakże Urząd Nasz Grodzki powinien będzie na Skrutynium wyieżdżać bez od-

włoki pod tąż przysięgą, którą na Urząd swòy uczynił.

(a) W Koronie, na roku dwuch niedziel przypadłym strony obiedwie maią przysiądz, iż tych Swiadkow, które będą stawić, nie przekupili, ani są przez nich *corrupti*, a maią mieć świadki wiary godne, ktòrymby ona rzecz była dobrze wiadoma, w czym on Sąd ma bydź ostròżny, aby sam przez się. a nie przez Namiestnika odprawował.

Oczywistych świadkow ma bydź pierwsze uważenie, a tych ktòrzyby z powieści świadczyli, nie ma bydź pisano, wyiąwszy żeby to do poszlakowania prawdy powiedzieli, których naywięcey ma bydź 12. a ci nie z kartek świadectwa maią czynić, ale z powieści ich Sąd świadectwa ma przyimować, a te przyznania za przysięgą, abo pod wiarą i sumnieniem powiedzieć maią, 1588. O Mężobóycach i skrutyn: fol: 463,

(b) Skrutynia wszystkie spisane mają bydź w zawartym rotule abo fascykule, każdey stronie iego świadectwa wydawane, 1588. O Mężob: *tamże.*

ARTYKUŁ LXIV. 64.

Jako strony i Urząd po Skrutynium zachować się maią.

1 Gdy się iuż to wywiedzenie tym porządkiem, jako wyżey opisano, odprawi; tedy strony, tak żałobna jako i odporna, krom R. 11. A. 31.
pozwania ku dokonaniu tego prawa i przysłuchaniu wyroku Urzędowego, na tymże Urzędzie stanowić się, i rozprawę przyiąć na pierwszych Roczkach po Skrutynium przypadłych, a Urząd za pilnym uważeniem i rozmyśleniem, wziąwszy porozumienie i obaczywszy a rozeznawszy o tey sprawie z onego wywiedzenia, i za którą stroną będą na wywiedzeniu słusznieysze i pewnieysze świadectwa i znaki, tę stronę ku dowodowi abo odwodowi według nauki tego Statutu przypuścić. A przeczytawszy skrutynium obiema stronom, to miedzy nimi rozsądkiem swym bez przewłóki kończyć ma, to iest: przyidzieli do tego sprawa, winnego na gardło, także głowszczyznę, szkody na imieniu, abo maiętności ruchomey skazać ma. § A jeśli która strona po skrutynium na pierwszych Roczkach ku rozprawie przed Urzędem nie stanie, ta rzecz swą traci.

ARTYKUŁ LXV. 65.

O wysyłaniu przez Nas Hospodara na Skrutynium.

1 TEż (a) gdy się od własnego Sądu Naszego Hospodarskiego przy- R. 11. A. 65.
trafi na Skrutynium wysłać w rzeczach wyżey opisanych. Tedy My mamy na to wysłać Osoby dwie abo trzech Urzędnikow
2 onego Powiatu, gdzie się ten uczynek stał. A po wywiedzeniu ich po temuż się rozsądkiem Naszym ku stronom zachować mamy, około przypuszczenia ich ku dowodowi abo odwodowi, jako o tym wyżey o Urzędach Naszych opisano.

(a) Na Skrutynium gdy Król J. M. Sprawę odsyła, Skrutatorowie mają bydź przysięgli, pod którą przysięgą, wywiadować się mają pilnie od ludzi przysięgą obowiązanych prawdziwey rzeczy, 1550. Skrutynia, fol: 6.

ARTYKUŁ LXVI. 66.

O wysyłaniu przed Sąd główny na Skrutynium.

1 GDyby też Sądowi głòwnemu ukazała potrzeba według tego Statutu na Skrutynium wysłać: tedy mają wysyłać z pośrzodku R. 11. A. 62.
siebie na to obrawszy dwie Osoby, które wysłane od nich Osoby po wywiedzeniu w rozsądku samey rzeczy sami Sędziowie głò-

wni mają ſię zachować i poſtępować, tak jako wyżey, o Urzędzie Grodzkim ſzerzey ieſt opiſano. Ale ſtrony iuż bez pozwu po Skrutynii, iedno na rok od Skrutatorow złożony ku ſkończeniu prawa i wyſłuchania wyrokow, tam gdzie i w ktorymkolwiek Województwie w tym roku Sądy główne sądzić będą, ſtanowić ſię przed tymże Sądem głównym będą powinni.

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego sądowego do Sędziow głównych, i o dawaniu na porękę ſkazanych na gardło.

Ktoby oſiadły w Wielkim Kſięſtwie Litewſkim w ſprawie takiey, 1
R. 11. A. 40. która idzie o gardło, po ſkazaniu Sądu Grodzkiego, i będąc na
gardło ſkazany, chciał appellować do Sądu głównego, a gdzieby o poczciwość ſzło do Nas Hoſpodara, takowemu każdemu appellacya ma być dopuſzczona. Wſzakże pod tym obyczajem: Iż ten kogoby Urząd na gardło ſkazał, ma po sobie pewne rękoiemſtwo dać ludźmi oſiadłymi Szlachtą, trzema abo dwiema Oſobami, że ſię ku rozprawie przed Sądem głównym ſtanowić będzie, a ſtrona żałobna do ſkończenia prawa aby była od ſtrony przeciwney zdrowia swego bespieczna. A gdzieby takowych Poręcznikow wydawſzy, przed Sądem głównym abo przed Nami Hospodarem nie ſtał, tedy Sąd główny takowego ſkazawſzy na gardło, ma, go przez liſt swóy do Nas Hoſpodara na wywołanie odeſłać. A (a) My Hospo-
R. 4. A. 67. dar będziem powinni zarazem go ſkazać wywołać wiecznym wywołaniem, iż iuż takowemu i Gleyt Naſz na podnieſienie wywołania dawany bydź nie ma. Którego takiego wywołańca każdy Urząd Grodzki gdziekolwiek poścignąwſzy, za żałobą i pomocą ſtrony ukrzywdzoney poimać, i gardłem go karać rozkazać ma, a głowſzczyznę,
R. 3. A. 32. i inſze ſzkody i przezyſki Sąd główny na samych Poręcznikach wſkazawſzy, ku oprawie tego na ich imionach do tego Urzędu Grodzkiego, pod którym oni oſiadłości swe mieć będą, odeſłać ma. Co Urząd ten poſtępkiem niżey opiſanym wykonać będzie powinien, a
R. 11. A. 40. Poręcznicy tych wſzyſtkich swych ſzkod na imieniu majętności tego 2
po kim ręczyli, pozyſkować maią. § A jeśliby ten iſcy na gardło
R. 6. A. 8. ſkazany, za poręką będąc, ſtronę swą powodową o śmierć przyprawił, tedy Poręcznicy będąc o to od Powinnych zabitego przypozwani przed Sąd główny, za dowodem prawnym sami gardłem maią być karani. A ieſliby ranił, tedy rany i ſzkody wſzelakie, coby ſię przy zabiciu abo ranach ſtało, ſowito nawiązać, i nadgrodzić powinni będą, a tego wſzyſtkiego Poręcznicy i ich Potomkowie patrzać sobie będą na onym iśccu po kim ręczyli, i na majętności iego leżącey
R. 4. A. 29. i ruchomey. § A gdzieby taki, komu idzie o gardło, rękojemſtwa 3
R. 11. A. 25. po sobie nie dał, tedy przez Urząd ma bydź w więzieniu zadzierżany do rozprawy, abo póki porękę po sobie da. A Sąd główny po
R. 14. A. 4. okazaniu od ſtrony powodowey dekretu Sądu Grodzkiego, będzieli ten Dekret według prawa uczyniony, iuż na wykonanie tey ſprawy do końca, do tego Sądu Grodzkiego odeſłać ią ma. A gdyby ten

sąd Urzędu Grodzkiego Sędziom głównym zdał się nie według pra- R. 4.
wa, takowego sądu oni poprawiwszy mają Urzędowi Grodzkiemu A. 40.
4 naukę dać, jako w tym daley postępować. § A jeśliby prawem prze- R. 11.
konany nie daiąc się Urzędowi zahamować, precz upornie z Zamku A. 4.
abo z Dworu Naszego zszedł, tedy Urząd przeciwko takowemu we-
dług Rozdziału czwartego Artykułu trzydziestego wtórego postępo- R. 4. A. 32.
wać ma, a za przezyski zarazem odprawę żałobnikowi na maiętno- R. 11.
ści jego, jaką mieć będzie, uczynić powinien. Po temuż i stronie po- A. 4.
wodowey jeśliby się dekret Sądu Grodzkiego nie według prawa wi-
dział, do głównego Sądu appellować wolno. A pozwany już bez rę-
kojemstwa, jako wyżey opisano, przed sądem głównym ku rozpra-
5 wie stanowić się ma. § Gdzieby też Urzędowi Ziemskiemu w takiey
rzeczy i zbytku, co się pod rokami Ziemskiemi stanie, trafiło kogo
na gardło skazać, tedy około dopuszczenia appellacyi, i dawania
na porękę, także się ma zachować jako wyżey w tym Artykule o tym
dołożono, i sąd główny na wykonanie skazania do tego Ziemskiego
Urzędu odsyłać ma.

(a) Na bannicye *ex personali partium controversia* otrzymane, osobliwie wieczne, żadne sublewacye i Gleyty *ad jure agendum* z Kancellaryi wydane nie mają bydź. *Const: 1647. fol: 20. Tit:* O Sublewacyach i Gleytach.

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O nie przechowywaniu wywołańcow we wszystkich Państwach Naszych.

1 ABy ludzie swawolni czasu wywołania folgi i obcowania w Państwach Naszych nie mieli, ustawujemy, że wywołańcy Wielkiego Xięstwa Litewskiego, także i czci odsądzeni, we wszystkich Państwach Naszych, nie tylko w Wielkim Xięstwie Litewskim, ale i we wszystkich Państwach Naszych nie mają bydź ni przez kogo przechowywani, R. 11. A. 5.

Wywołańcy czci odsądzeni, i Banitowie tak Polscy w Litwie, jako i Litewscy w Polszcze mieysca mieć nie mają, 1589. *Infames & proscripti, fol: 529.*

ROZDZIAŁ DWANASTY

O GŁOWSZCZYZNACH I O NAWIĄZKACH LUDZI PROSTYCH, I O TAKICH LUDZIACH i CZELADZI, KTORA OD PANOW SWYCH ODCHODZI, TAKZE i O SŁUGACH PRZYKAZNYCH.

ARTYKUŁ I. 1.

O zabiciu Człowieka prostego stanu od Szlachcica.

1 POwściągaiąc My Hospodar swawoleństwa i zuchwalstwa ludzkie, R. 4. A. 67.
które się od czasu w ludziach niepowściągliwych, bez wszelakiey
bojaźni Bożey okazują, z czego i krew niewinną ludzką niewsty-

R, 11. dliwie i niewinnie, w nadzieię zapłaty za nię pieniężney, rozlewają,
A. 31. i tym nie mniey Pana BOGA ku gniewu na Rzeczpospolitą pobu-
R. 14. *A*. 10. dzaią. Ustawujemy, ieśliby który Szlachcic z zuchwalstwa, opil-
stwa, i bez dania przyczyny, swawolnie, umyślnie, lekce poważaiąc
prawo pospolite, a pastwiąc się nad stworzeniem Bożym, Człowieka
prostego stanu, (a) nie Szlachcica zabił, a byłby poimany na gorą-
cym uczynku, w czasie wyżey w tym Statucie na gorący uczynek
zamierzonym: Taki Szlachcic za słusznym dowodem ma bydź gar-
dłem karany, krom głowszczyzny. Wszakże dowod na Szlachcica
w takiey rzeczy nie inakszy bydź ma, tylko jeśli go strona żałobna
przy zabitym z sześćma świadkami, z ludźmi dobremi, wiary godne-
mi, i niepodeyrzanemi, sam siòdmy poprzysięże, miedzy ktòremi
sześcią świadkami, ma bydź dwóch Szlachty, wiary godnych nie
podeyrzanych: tedy za takim dowodem ten Szlachcic ma gardłem
R. 1. karany bydź. A ieśliby Szlachty ku dowodowi takiemu nie miał, te-
A. 13. *R*. 4. dy gdy i prostego stanu z trzema świadkami żałobnik przysięże,
A. 62 szlachcic tylko iuż głowszczyznę płacić powinien będzie. § Wszak-
R. 11. *A*. 19 że jeśliby ten szlachcic powiedział, żeby z przyczyny i za początkiem
tego zabitego, w obronie będąc do tego przymuszony, to uczynił, i
brałby się w tym ku dowodowi, tedy to mu ma bydź dopuszczono.
A wszakże tym obyczajem dowod ma bydź, gdy samotrzeć przysię-
R. 11. że z dwiema szlachcicami, a chociayby i nie szlachtą, tylkoby lu-
A. 31. *R*. 14. dźmi wiary godnemi i nie podeyrzanemi, takowy ma bydź wolen od
A. 10. gardła i głowszczyzny. § A gdzieby się to pokazało, że ten szlach-
cic będąc i przed tym nie spokoynym, swawolnie to uczyniwszy, tyl-
ko sam ieden brał się ku przysiędze bez takowych świadkow, tedy
to mu iść nie sna, ale przecię za dowodem zupełnym strony żałob-
ney, jako iest wyżey opisano, ma bydź karany gardłem. Jeśliby
żałobliwa strona nie maiąc zupełnego dowodu takiego, jako się wy-
żey pomieniło, ale tylko samowtóra abo samotrzecia tego szlachci-
ca poprzysiądz chciała, mianuiąc bydź, iż się to nie przy ludziach
stało, tedy już przecię ten szlachcic bliższy będzie z swym dowodem
odprzysiądz się, iż to nie umyślnie ale przymuszony w obronie uczy-
nił. § A jeśliby też i szlachcic świadkow ku przysiędze nie miał, a
tylko sam przysiądz chciał, to już strona żałująca bliższa samotrze-
cia z sobą równemi tylko ludźmi dobremi i nie podeyrzanemi przy
zabitym, iż nie za początkiem iego iedno bezwinnie zabity, przysiądź
a ten szlachcic obwiniony za takim nie zupełnym dowodem gardła
nie traci, tylko głowszczyznę według stanu jego zapłacić będzie po-
winien. § A gdzieby też szlachcic taki nie był na gorącym uczynku
poimany, tedy przecię będąc potym do prawa według tego statutu
przyciągniony, ma za dowodem słusznym za zabitego głowszczyznę
płacić, i szkody, ktòreby się w ten czas stały, także za słusznym do-
wodem oprawić.

(a) W Koronie, Szlachic gdyby zabił Człowieka prostego stanu, to iest wieśniaka przepada grzywien 30. ktòrey winy połowica Panu zabitego, a druga połowica potomkom, 1581. O Mężobóystwie *Plebejorum fol:* 372.
Plebei capitis taxa podwyższona na sto grzywien *Constit:* 1631. *fol:* 19. *Tit:* Taxa *capitis.*

Też taxę przyięło Wielkie Księstwo Lit: *Constit:* 1638. *foll:* 42. *Tit:* Taxa.

ARTYKUŁ II. 2.

O Mężoböystwie miedzy ludźmi prostego stanu.

TEż (a) ustawujemy, jeśliby Człowiek prostego stanu, drugiego
Człowieka też prostego stanu nie Szlachcica na śmierć zabił,
1 tedy za dowodem strony żałującey przy postępkach prawnych
w tym Statucie opisanych, i za przysięgą strony powodowey samotrzeciey
strona obwiniona gardłem karana, a główszczyzna z maiętności
iego ruchomey według stanu jego zapłacona bydź ma temu,
komu według prawa należeć będzie.

(a) Gdy Człowiek prostego stanu sobie równego Człowieka zabiie, gardłem ma bydź karany, w czym też skrutynia maią bydź chowane, 1581. O Mężoboystwo fol: 373

Plebeii Głowa, gdyby o nię jako o Szlachecką czyniono, nie ma bydź płacona. *Const:* 1557. fol: 10 § Gdzieby kto. A ktoby o nie czynił, wpada w winę 120. grzywien, i ma siedzieć w wieży rok i sześć niedziel. *Ibid:*

ARTYKUŁ III. 3.

O głowszczyznach i nawiązkach ludzi prostego stanu.

PAncernemu sludze sześćdziesiąt kop groszy, putnemu Słudze
1 pięćdziesiąt kop groszy. Bartnikowi czterdzieści kop groszy.
Ciahłemu Człowiekowi dwadzieścia pięć kop groszy. Czeladnikowi
domowemu oyczystemu, abo Poimańcowi dwadzieścia kop
groszy, a Zonom ich sowito głowszczyzna.

A nawiązka im.

Pancernemu Słudze sześć rubli groszy, putnemu Słudze trzy ruble
groszy, Bartnikowi dwa ruble groszy, Ciahłemu Człowiekowi
dwie kopy groszy, Czeladnikowi domowemu oyczystemu abo poimańcowi
kopę groszy. A Zonom ich sowito. A Niewieście, która Męża
nie miała i nie ma, nawiązki pięćdziesiąt groszy, a głowszczyzny
dwadzieścia kop groszy.

ARTYKUŁ IV. 4.

Głowszczyzny, nawiązki, Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom mieyskim.

CIwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi głowszczyzny czter-
1 dzieści kop groszy. A jeśliby Czeladnik oyczysty abo poimaniec
w którym z tych Urzędow był, tedy iemu w Urzędzie głowszczyzny
dwadzieścia kop groszy, a nawiązki dwie kopy groszy. A jeśliby
w Kluczach, abo Woytostwie który Szlachcic był, takiemu przecię
głowszczyzna ma bydź według stanu Szlacheckiego. A nawiązki,
Ciwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi, po trzy ruble groszy.

ARTYKUŁ V. 5.

O głowszczyznach rzemieślniczych ludzi.

ZŁotnikowi, Organiście, Puszkarzowi, Hawtarzowi, Malarzowi,
Sokolnikowi, Masztalerzowi, Krawcowi, Hawtarce, Kobiernikowi,
Tkaczowi, Slosarżowi, Stelmachowi, Cieśli, Kowalowi,
Stolarzowi, Psiarzowi, Woźnicy, Mularzowi, Szewcowi, Garncarzo-

wi, tym wſzyſtkim głowſzczyzny trzydzieści kop groſzy, a nawiązki po trzy ruble groſzy, a Zonom ich sowito. Po temuż i inſzym rzemieślnikom, ktorych tu nie napiſano, ma bydź płacono, jako i tym wyżey mianowanym, a Zonom ich sowito.

ARTYKUŁ VI. 6.

O głowſzczyznach i nawiązkach Mieyſkich, miaſt Uprzywileiowanych i mnieyſzych.

W Miaſtach Uprzywilejowanych Naſzych Hospodarſkich, Kſiążęcych i Pańſkich, w ktorych ſię sądzą prawem Maydeburſkim, 1
a nie mają Przywilejow na nawiązkę Szlacheckiego prawa, Woytowi, Burmiſtrzowi, Ławnikowi, Piſarzowi, głowſzczyzna po pięćdzieſiąt kop groſzy: nawiązka Woytowi, Burmiſtrzowi, Ławnikowi, Piſarzowi, dzieſięć kop groſzy: a żonom ich tak głowſzczyzna jako i nawiązka sowito. Wſzakże tym Zonom, które ſię ſame ſzynkiem nie bawią: a które ſzynkują ſame, tym jako i inſzego proſtego Mieſzczanina Zenie. Mieſzczaninowi takich miaſt, co pod Maydeburſkim prawem, głowſzczyzny trzydzieści kop groſzy, nawiązki pięć kop groſzy, a Zonom ich ſowito. § A ieśliby w ktorym mieście takim Woyt, Burmiſtrz, Ławnik abo Piſarz, był Szlachcic 2
z rodu, abo za (a) Uprzywilejowaniem Naſzym Hospodarſkim, a nie bawiłby ſię ſzynkiem i rzemioſłem, jako o tym w Rozdziale trzecim ſzerzey opiſano, takowemu głowſzczyzna i nawiązka ma bydź Szlachecka, a Zonom ich ſowito. W miaſteczkach mnieyſzych, gdzie prawa Maydeburſkiego nie maſz, Woytowi, Ławnikowi, głowſzczy-
R. 12. A. 3. zny trzydzieści kop groſzy, a nawiązki pięć kop groſzy, a Zonom ich sowito: Mieſzczanom takich miaſt mnieyſzych, głowſzczyzny dwadzieścia cztery kopy, a nawiązki trzy kopy groſzy, a Zonom ich sowito: Szynkarce nawiązki pięćdzieſiąt groſzy, a głowſzczyzny dwadzieścia kop groſzy.

(a) Burmiſtrzom, Raycom, Ławnikom, i Piſarzom miaſta K. J. M. Wilna, według Przywileju za Głowę i nawiązkę jako Szlachcicowi, *ex juris qualitate* ſprawiedliwość ma bydź czyniona, i ich Synom, jeśliby swojey wolności rzemieſłom jakim nie pomazali, patrz Artyk: 35. w Roz: trzecim tego Statutu.

Przywileje Magiſtratowi Wileńſkiemu *ante unionem* nadane są, *Conſtitutione unionis* approbowane, ktora Konſtytucya wſzyſtkim *in genere*, i każdego ſtanu Człowiekowi approbowała, fol: 174. §. Też aby iedna ſtrona.

Też Przywileje approbowane są. *Conſt: Electionis*, 1632. *fol:* 15. A na oſtatek.

ARTYKUŁ VIII. 7.

O głowſzczyznach i nawiązkach Zydowſkich.

R. 4. A. 30. GDyby (a) Zyd Zyda na śmierć zabił, ranił, abo i zbił: tedy o tym Sąd i ſkazanie miedzy niemi ma bydź czynione, według 1
praw i Przywilejow ich. A ieśliby Szlachcic zabił Zyda, a byłby poimany na gorącym uczynku, tedy ma gardłem bydź karany, ale iuż głowszczyzna płacona nie będzie. Także ſię ma rozumieć i o rozboju: a ſzkody przy zabiciu abo rozboju udziałane, z maiętno-
R. 11. A. 31. ści tego zaboycy abo rozboynika, za dowodem płacone bydź mają, gdyby Szlachcic według Artykułow wyżſzych w tym Statucie opiſanych, pokonany w tym był. Także i nieoſiadłey Szlachcie, któ-

rzy nikomu nie ſłużąc, a tylko koſterſtwem a pijańſtwem bawią ſię,
a takowyby uczynek popełnili, iż takoweyże winie jako i ci, którzy
2 na gorącym uczynku będą poimani, podlegaią. § A jeśliby który
Szlachcic nie umyślnie z przygody taki uczynek popełniwſzy uciekł,
ten będąc z oſiadłości swey do Sądu należnego pozwany, za przewodem
prawnym tego takiego uczynku gardła nie traci, ale gdy na tym
przyſięże, iż nie umyślnie zabił, tylko głowſzczyznę, a za rany na-
3 wiązkę, za dowodem prawnym, jako Szlachcicowi płacić ma. §
A gdzieby ſię to zabóyſtwo Zydowi od Chrześcianina ſtanu proſtego R. 11.
Człowieka ſtało, ten chociażby na gorącym uczynku nie był poima- A. 27
ny, ale do prawa swego, pod którym ſiedzieć będzie, przyciągniony
będąc, za przewodem prawnym gardłem karany bydź ma. A
jeśliby ranił tak, żeby rany znaczne i ſzkodliwe bite abo krwawe by-
ły, tedy za to nawiązkę ma płacić jako Szlachcicowi według Statu-
tu. A jeśliby ten był tak ubogi, żeby nie miał czym nawiązki pła-
cić, tedy za to więzieniem karany bydź ma według ich Przywileju,
a Barwierzowi przecię za lekarſtwo zapłacić, a za mnieyſzy bòy tak-
że ſiedzeniem przez kilka dni, według uznania Urzędowego karany
bydź ma. A jeśliby na członku którym ochromiony był, tedy to
według tego Statutu sądzono bydź ma, jako o nawiązkach opiſano
ieſt. A w inſzych rzeczach oni według Przywileiow swych sądzeni R. 11
4 i zachowani bydź mają. § (b) A sami Zydowie gdy w czym od kogo A. 27
obwinieni będą, od Wojewodow, Staroſtow, i Dzierżawcow Naſzych,
i od inſzych ſtanow, który z nich pod czyią władzą będzie, bez po-
zwu jako inſi poddani Naſi, ci którzy wolności Szlacheckich nie uży-
wają, sądzeni i ſkazowani bydź mają według praw i przywilejow im
5 nadanych. § A jeśliby który Zyd abo Zydowka do Wiary Chrześciań-
ſkiey przyſtąpili, tedy każda taka osoba i potomſtwo ich za Szlach-
cica poczytani bydź mają.

O Zydach jakie prawo.

(a) Zydowie na liſty, Zapisy, i maiętności ſtoiące, leżące, pieniędzy dawać nie mają, a jeśli dadzą, pieniądze tracą, i do zapłaty dłużnik nie powinien, *Kaz: w Nieſz:* 1454. *H. P.* 374.

Zyd w zaſtawę rzeczy wſzyſtkie może brać, wyiąwſzy Kościelne *Boleſław H, P.* 366.

Zydowie ceł, myt, żup, ſoli, karczem, za cudzym tytułem trzymać nie mają pod winą 200. grzywien. 1567. *Fol:* 131.

Zydzi Chrześcianom w handlach przeſzkadzać, ani Chrześcianie obojey płci onym ſłużyć nie mają, Zyd 100. grzywien zapłaci, a Chrześcianin więzieniem karany bydź ma, Staroſtowie i Burmiſtrzowie oglądać mają, 1565. Zeby Chrześcianin Zydowi nie ſłużył, fol: 98.

Zydowie nie maią zakupować towarow i żywności, Chrześciany uprzedzaiąc, 1588, Zydowie, fol: 490.

Zyd ieśli powie że Chrześcianinowi pożyczył zakładu jakiego, tedy Chrześcianin z przyſięgą ſię odwiedzie, H. P, 366.

Zyd nie ma przyſięgać na rodale swym iedno o wielkie sprawy, które ſię ściągaią aż na 50. grzywien pieniędzmi; o mnieyſze rzeczy ma przyſięgać u drzwi przed swą ſzkołą. *Zyg: w Krak:* 1539 *H. P.* 376.

Jako przyſięgać mają obróciwſzy ſię ku ſłońcu na ſtołku ſtoiąc. *Patrz tamże.*

(b) Zydzi oprócz Podwojewodzych do żadnych inſzych nie maią bydź pociągani Sądow. *Conſt:* 1633. *fol:* 38. § A przytym *Appellatio* do Wojewody, z tamtąd za dworem taka *praxis* i *Conſt:* 1638. *fol:* 38. § A przytym.

Zydom W. X. Lit: Statuta i Konſtytucye reaſſummowano, deklarując, iż nie do innych subſeliow, tylko do Sądow Wojewodzych i Starościch, a przez appellacye do Sądow Króla J. M. zadwornych pociągani bydź mają, *ſub nullitate decretorum*, *Conſt: an:* 1678. *fol:* 23. *Tit:* Dochodzenie sprawiedliwości.

Tymze dawane prawa i Konſtytucye wſzyſtkie *de ſecuritate* onych reaſſumowano *Conſt: an* 1670 *fol:* 48.

Tymże Skrypta z Kancellaryi W. X. L. *pro securitate* onych wydane reassumowane. *Constit. an.* 1678. *fol*: 23. O Tatarach.

Perpetua lex stanela, aby Zydzi czeladzi Chrześciańskiey, *nullo praetextu, utriusq; sexus* chować nie ważyli się, *sub poena* sta grzywien których *medietas* ma należeć *parti*, a druga *Judicio*, a Chrześcianina więzieniem sześciu niedziel w turmie Zamkow abo Dworow Królewskich sądowych karać, co się ma rozumieć o roczney czeladzi, *secus* zaś żeby sobie dniami do Browarów męskiey płci, jako i furmanow w drogę naymowali, o co *forum* przed Wojewodami, Starostami, lub ich Urzędnikami Grodzkiemi naznaczono. Ciż Zydzi ceł, myt, czopowych, szelężnych i innych wszelakich podatkow Rzeczypospolitey, ani przez arędę, ani przez administracyą, aby trzymać nie ważyli się, Konstytucya 1565. fol: 98. *sub titulo*, o kupiectwie żydowskim. druga żeby Chrześcianin żydowi nie służył, trzecia żeby ceł, myt, żyd nie trzymał, reassumowano, i Wojewodom, Starostom, abo ich Urzędom Grodzkim, przed któremi i *forum* uznano, do exekucyi przywodzić *sub poena privationis officii* przykazano. *Const: an*: 1690. *fol*: 12. O Zydach W. X. L.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O noszeniu Zydowskim.

ZYdowie (a) z Łańcuchami i z Kleynotami złotymi chodzić, tak 1
ż Srebra na Pasach, na Kordach, na szablach nosić nie maią. Wszakże iednak sygnet na palcu ieden, i pierścień ieden każdemu z nich mieć, i Zydowkom pierścienie, pas i ubiory według przemożenia swego nosić wolno.

(a) Zydowie w Czapkach żółtych w mieście po ulicach chodzić maią, wyiąwszy podróżnych. *Zyg: w Piotr*: 1538. *H. P*. 375. w Rzymie to się tak dzieje.

ARTYKUŁ IX. 9.

Zyd, Tatarzyn, każdy Bisurmanin na Urząd przełożonym bydź, i Chrześcian w niewoli mieć nie ma. I

R. 3. A. 12. USTawujemy, (a) i od tego czasu mieć chcemy, aby Zyd i Ta-
tarzyn, i każdy Bisurmanin na dostojeństwo ani na który Urząd
od Nas Hospodara, ani od Panow Rad Naszych przełożony nie
był, i Chrześcian w niewoli nie miał, A jeśliby który z nich Chrze-
ścianina kupił w wieczną niewolą, takowy pieniądze traci, a ten
R. 4. A. 15 Chrześcianin ma bydź wolnym. A jeśliby Chłopa abo Niewiastę za-
kupił, tedy ma przyyść przed Urząd, i w czym zakupi, abo też z
Sądu w zapłacie iakiey będzie wydany, do ksiąg zapisać, a będzieli
summa wielka, tedy ten zakupiony i zakupiona z siedm lat z tych
pieniędzy wyrobić się mają, a gdzieby summa nie wielka, tedy z
tych pieniędzy na każdy rok wyrobku ma bydź Chłopu rubl groszy,
a Niewieście kopa groszy, okrom odzieży i pokarmu, co obie onże
A 4. R. 11. dawać ma. Toż się i o poimańcach Chrześcianinach rozumieć bę-
dzie; abo taką czeladź poimańcow na ziemiach swych osadzać, i
pasznią im dawać mogą, a tacy iuż za oyczyce rozumiani bydź ma-
ją. Wszakże maiąc takowych zakupniow abo poimańcow, dzieci
ich w żydowstwo ani w bisurmaństwo namawiać, ani obrzezować
niemaią. A któryby śmiał inaczey uczynić, a byłoby to nań prze-
wiedziono, tedy bez zadnego miłosierdzia taki na gardle ogniem
ma bydź karany, czego Urząd Nasz z pilnością strzedz, i o tym się
wywiadować ma. § A mamki Chrześcianki u dzieci żydowskich, i u 2
każdych dzieci bisurmańskich bydź nie maią, a ktoby Chrześcian-
kę ku temu przyniewolił, abo naymował, a toby słusznie według
prawa nań było przewiedziono, tedy takowy od kogokolwiek bę-
dzie pozwany, temu, który pozwie, winy dwadzieścia kop groszy
zapłacić powinien będzie. A jeślibyśmy którému Tatarzynowi abo

Żydowi, abo ktòremu bisurmaninowi Dwòr Nasz abo imienie z ludzmi dali, mają się takowi żydowie i bisurmanie na wysługach swych przeciw Chrześciańskim ludziom, jako putnym tak i ciahłym zachować, aby ich ku podatkom i służbom nie zwykłym nie przyniewalali. Wszakże ci poddani Tatarscy, ktòrzy zdawna na imionach siedzą, ci za oyczyce u nich, jako i u inszych Obywatelow Wielkiego Księstwa litewskiego rozumiani bydź mają.

(a) Tatarowie Rotmistrzami, Chorążemi bydź nie mogą, 1607. O Tatarach Wielkiego Księstwa Litewskiego, fol: 862.

Tatarom przypowiednych listow dawać nie mają, 1611 O Tatarach W. X. L. fol. 47.

O excessy i szkody bez zwłoki Chorąży, pod ktòrego Chorągwią służyć będzie, z Tatarzyna sprawiedliwość czynić, a winnych by i gardłem karać ma. *Tamże.*

Szlachta, ktòrzy u Tatarow Dobra Rzeczyposp: służbą woienną onerowane pokupili, przy Hetmanie na każdey expedycyi służyć powinni pod utratą maiętności oney, forum na Trybunał rokiem zawitym w każdym terminie na każdego popieranie.

Tatarowie u Szlachty Dòbr dziedzicznych kupować nie mają, a ktòrzy pokupili, do dwuch lat zprzedać mają.

Tatarowie Chrześcian obojey płci, czeladzi, Mamek chować, ani za Zony brać, pod gardłem nie mają, 1616, O Tatarach W. X. L. fol. 45.

Rotmistrzami, Chorążymi, Porucznikami bydź nie mają, i ten ktoby z Rotmistrzem służyć śmiał, 1000 złotych płacic winien, *forum* u Trybunału, a Podskarbiowie płacić im nie mają, co jeśliby uczynili na rachunku od Rzeczypospolitey przyięto bydź nie ma, 1613. O Tatarach W. X. L. fol: 43.

Tatarom Zydom i innym niewiernym w Dobrach Krolewskich, Duchownych i Ziemskich, tak w Koronie, jako i W. X. L. niegodzi się czeladzi i białychgłow Chrześciańskich chować (okrom słodownikow, browarnikow, i furmanow.) ani ceł, myt, i żadnych prowentow *quocunque titulo* trzymać, *sub pœna* dwuch set grzywien, ktòrey *medietas*, iedna *Delatori*, a druga *Judicio cedere* powinna; *& sub pœna sessionis Turris*, w Zamkach Krolewskich każdego Wojewodztwa i Powiatu na Chrześcianina i na Chrześciankę: o co *forum competens* mieć mają. Y o tym wszystkim dawnieysze prawa, Statuta, i Konstytucye Koronne reassumowano. *Const: an:* 1678. *fol: 34. Tit: Reassumptio* prawa o Tatarach i Zydach.

Tatarom Litewskim, Koronnym, Wołyńskim, służbę Ziemską woienną odprawującym, Przywileje od Krolow nadane *in toto* approbowano. Waruiąc, aby im taki płacono żołd z skarbu, jaki płacą inszym Chorągwiom Kozackim: do czego Tatarowie cudzoziemscy należeć nie mają, *Const: an:* 1659. *fol:* 16. *Tit: Confirmatio* Przywil:

Tatarom Koronnym i W. X. Lit. w woyskach oboyga tych narodow będącym, Chorąstwa tym, ktòrzy będą dobrze zasłużeni dożywotnie konferowane bydź mają. Ktòrzy czasu pospolitego ruszenia, za uniwersałami Krolewskiemi, Tatarow wszystkich gromadzić, i z niemi do Wojewodztwa, abo Powiatu, w ktòrym swoię osiadłość mają, ciągnąć, i tam pod władzą Wojewody, abo *in absentia* Kasztelana, a w Powiecie Marszałka, i Chorążych, a potym pod władzą Hetmana iść maią, i służbę wojenną, według dawnych praw, odprawować *sub pœnis de expeditione bellica sancitis Const: an:* 1662. *fol:* 22. *Tit:* O Tatarach.

Tatarow wszystkich W. X. Lit: ktòrzy wojenną służbę odprawują, i służyć powinni, przy wszystkich prawach onym nadanych *in toto* zachowano, i że do pogłownego z temi Tatarami, ktòrzy się furmaństwem, kupiectwem, i rzemiosłem bawią, nigdy pociągani być nie maią, deklarowano, *Const: an:* 1670 fol: 48. Tit: Pogłowne Tatarskie.

Tatarow W. X. Litewskiego dawne prawa i swobody, i Przywileje, od Xiążąt Litewskich, i Krolow Polskich, nadane approbowane, i onych od wszelkich depaktacyi stanowi Szlacheckiemu nie zwykłych, tak w Grodach, w Ziemstwach, Trybunałach, jako też *in rationibus* kwitowego od Poborcow wymagania *sub pœnis in contravenientes*. jako na aggrawuiących stan Szlachecki uwolniono. A zostaiący w woysku na służbie Rzeczypospolitey i do pogłownego, i innych nie przywykłych ciężarow należeć nie maią, *Const: an:* 1673 *fol:* 20. *Tit:* O Tatarach W. X. Lit:

Tatarow W. X: Lit: przy prawach i wolnościach, *tot Constitutionibus*, a osobliwie Seymu przeszłego *an:* 1673, obwarowanych zachowano: i aby *in subselliis & contributionum generibus*, nad zwyczay nie byli aggrawowani postanowiono. *Const: an:* 1674. *fol:* 35.

Tatarow W. X. Lit: w rożney usłudze Rzeczypospolitey w W: X: Lit: zostaiących: znowu przy dawnych prawach i wolnościach, i wierze, według starych Przywileiow, zachowano. i żeby *in subselliis publicis & privatis*, oppressyi i depaktacyi nie ponosili, warowano; *ratione* zaś *securitatis* zdrowia i possessyi onych, osobliwie *in criminalibus*, aby według Statutu W: X Lit: sprawiedliwość im czyniona była, postanowiono; dekreta skarbowe na Chorążych Tatarskich otrzymane, *& fortem executionem*, z osob i Dobr ich podniesiono, zlecaiąc skarbowi przez dworzany *executionem*, a na potym iuż spisowanie pogłownego Tatarskiego, nie do Chorażych ale do własnych Jurisdykcyi, w ktòrych zostaią, należeć ma. *Const: an:* 1677. *fol:* 16. *Tit:* O Tatarach W. Xięstwa Litewskiego.

Tatarow W. X. Lit: Dobra iako Ziemskie od ciężarow, i przechodow żołnierskich wolne bydź deklarowano. *Ibid.*

Tatarow wszystkich W. X. Lit: znowu przy prawach i wolnościach, *in criminalibus*, według Statutu W. X Lit: *æqualiter* z stanem Szlacheckim *in perpetuum* zachowano. Przywileie od

Królow onym, na prawa i wolności nadane approbowano, aby każdy Dobr swoich, u Obywatelow W. X L. maiący słuszne prawo według Statutu W. X. L. dochodził, *cum rati ne* ustawiczney służby, pozwolono. Pogłowne i insze Seymowe uchwalone podatki, aby rowno z stanem Szlacheckim do skarbu oddawali, w Kancelaryach Grodzkich, Ziemskich, Trybunalskich, i Assessorskich, od spraw swoich depaktowani nie byli, warowano Naostatek Prywiley K. J. M. Ur. Bogdanowi Ulamowi Koryckiemu Rotmistrzowi, reassumuiąc prawa o wolności rowne z stanem Szlacheckim, Chorążym, Mur-zom, wszystkim domom w tymże Przywileiu wyrażonym *in toto* approbowano *Const: an:* 1678. *fol:* 23. *Tit:* O Tatarach.

Tatarowie Litewscy nie excypuiąc się, że w woysku Koronnym lub W. X. Lit: służą, bo na to żołdy biorą do pospolitego ruszenia *tenentur* według Statutu Wielk: X: Lit: *Constit: an:* 1683 *fol* 1. *Tit:* Pospolite ruszenie.

ARTYKUŁ X. 10.

O głowszczyznach i nawiązkach Tatarom.

R. 11 A. 27 Ustawujemy, ktorzy Mur-zowie, Kniaziowie, Tatarowie, zakonu bisurmańskiego maią osiadłość, imiona Ziemskie z nadania Przodkow naszych i Nas samych, i ieśli ci bywaią na służbach naszych Hospodarskich i Ziemskich, w rotach abo przy Hetmanach Naszych, i w reiestrach woiennych są napisani, takowym nawiązka ma bydź jako Szlachcie, a Zonom ich sowito, a głowszczyzna sto kop groszy, i ktemu w wieży siedzieć rok i sześć niedziel, okrom gardła. Wyiąwszy tego, ktoby na gorącym uczynku był poimany,
R. 4 A. 3 takowy gardłem karany bydź ma. § A ktorzy Tatarowie furmaństwem 2
się żywią, i ogrodne rzeczy sprawuią, bydłem targuią, skury wyprawuią, i jakiemikolwiek rzemiosły żywność sobie zarabiają, tako-
R. 12 A. 3 wym nawiązka rubl groszy, a Zonom ich sowito, a głowszczyzna dwadzieścia kop groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Człowiek wolny za żaden występek w niewolą wydany być nie ma.

R. 14 A. 11 R. 4 A. 15 Też ustawujemy, iż Człowiek wolny za żaden występek w niewolą wieczną wydany, bydź nie ma, a jeśliby w summie wielkiey był wydany, ma z tey summy wyrobić się, a za wyrobek na każdy rok chłopu rubl groszy, a niewieście kopa groszy, wszakże odzienie i pokarm od tego ma bydź dawane, komu kto wydany. A jeśliby z tey summy do śmierci wysłużyć się nie mogł, a będzie-li miał dzieci podrosłe do posługi i roboty godne, tedy dzieci jego mają z tey summy wyrabiać się, wszakże nie daley iedno przez siedm lat, a wyrobku dzieciom po temuż ma bydź, jako o tym wyżey opisano. A zakupnym ludziom tymże obyczajem z summy pienięzney wyrobek ma bydź, to iest: tym wolnym, ktorzyby się sami w czym zaprzedali.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Człowieku Oyczystym.

Vide. R. 3. A. 38. Gdyby ktory Człowiek oyczysty, bądź Bojarzyn pancerny, putny abo ciahły Człowiek, oyczyc przyrodzony, abo kupny wysłużony, i jakokolwiek nabyty, odszedłszy, od Pana swego, a założywszy się za kogo nie daleko, w piąciu abo sześciu milach, domem a nie po naymie chodząc mieszkał, a tenby Pan iego wiedząc o nim, nie pozyskował go, (a) dawnośćby Ziemską dziesięć lat prze-

milczał, tedy iuż o tego Człowieka ma wiecznie milczeć. Jeśliżby ten człowiek oyczyſty odſzedſzy od Pana ſwego, i mieſzkał daleko w dzieſiąciu, abo w kilkudzieſiąt milach, a Pan jego o nim wiedząc, a przez dwadzieścia lat nie pozyſkował go, ten iuż wiecznie o tego Człowieka milczeć ma. § A gdzieby ten Pan o tym Człowieku gdzie
1 daleko domem mieſzkaiącym nie wiedział, a ten Człowiek mieſzkawſzy daleko, i chociaż dawność tę dwadzieścia lat tam zaſiedziawſzy, abo i nie zaſiedziawſzy, zaś bliżey ku imieniu Pana ſwego przyſzedł, i przemieſzkiwał po blizu, takowego wolno będzie każdemu Szlachcicowi za oyczyca prawem dochodzić, tylkoby dawności ziemſkiey nie omieſzkał, od tego czaſu jáko bliżey przyydzie. § R. 9.
Wſzakże czeladź Dworna oyczyſta abo poimana, którąby od Panow A. 29
ſwych uciekła, przeciw tey Panom ich, ani dawność poymania ku odzyſkiwaniu prawem ſłuſznym wadzić i przekazać nie ma przeciw samym i dzieciom ich.

(a) W Koronie, gdyby od Pana Kmieć uciekł bez winy Pana ſwego, takowy żadnego prawa ani zapiſu na ſobie żadnemu nie ma czynić tak długo, póki pan jego o nim ſię nie dowie, a jeśliby Pan o mieſzkaniu iego wiedział, a w rokuby ſię go nie upominał, iuż potym nie będzie ſię
2 mógł upominać *Kaz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 348.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O zaſiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego. Vide

KTemu uſtawujemy, jeśliby który Człowiek ſtanu proſtego, Bojarzyn abo ciahły, będąc wolnym pochożym, a nie oyczycem R. 3. A. 28.
1 czyim, zaſzedszy za kogo, za Kſiążąt, Panow, Szlachty, bądź zapomożenie od tego pana wziąwſzy, abo nie wziąwſzy, a dzieſięć lat za tym Panem zaſiedział, takowy Człowiek abo dzieci iego zechcą-li precz odeyść, powinni będą odkupić ſię z ſłużby dzieſiącią kop groszy, i to wſzyſtko, coby u tego Pana ſwego zapomożenia wzie-
2 li, zapłacić. § (a) Wſzakże ieśliby taki Człowiek, abo iego dzieci, chociaż po zaſiedzeniu dzieſiąciu lat od tego Pana bez wiadomości R. 7.
Pana ſwego precz uciekli, a ten Pan ich do dzieſiąciu lat po odeyściu A. 8.
ich za oyczycow ich nie pozyſkował, to też iuż takowy Człowiek zaś wolnym zoſtaie. A gdzieby bliżey dzieſięciu lat Pan takiego zbiega poścignął, tedy iuż ma być ſkazany i przysądzony temu Panu za oyczyca.

(a) Zbieg Szlachecki przyiąwſzy *jus civitatis*, gdyby dawność Ziemſką zaſiedział, tedy go nie Statutową, ale w Konſtytucyi opiſaną taxą odkupować maią *Conſt*; 1741. *fol*: 20. *Tit*: O czynieniu sprawiedliwości w Miaſtach W. X. L. z ſtrony zbiegłych poddanych

O zbiegach Smoleńſkich, *Vide Conſt*: 1638. *fol*: 23. *Tit*: Sposob dochodzenia zbiegow w Województwie Smoleńſkim.

Dawność dochodzenia zbiegow poddanych Inflantſkich do trzech mieſięcy idzie *Conſt*: 1607. fol: 843. Ordynacya.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O poddanych oyczyſtych, czeladzi Dworney oyczyſtey, kupney abo poimaney, także i o ſługach przykazanych, i ludziach przychożych, którzy od Panow ſwych uciekają.

1 UStawujemy, jeśliby który człowiek oyczyſty, Macierzyſty, spad- R. 4.
kowy, nie dochoży, abo kupiony, darowany, wyſłużony, iako- A. 38.

kolwiek nabyty, abo czeladnik Dworny oyczysty, kupny abo poima-
niec męskiego i żeńskiego rodzaju, od Pana swego uciekszy za kogo
inszego zaszedł. * A ten Pan, za kogo taki zbieg zaydzie, będąc od
tego Pana czyi człowiek, czeladnik Dworny uciekł, Urzędownie na
pominany według Artykułu czterdziestego ósmego Rozdziału
czwartego, o wydanie jego abo o czynienie z nim sprawiedliwości,
takich zbiegow nie wydał, i sprawiedliwości z nimi według tego
prawa pospolitego nie uczynił. Tedy pozwany powinien będzie
sam, abo przez umocowanego swego u prawa jako (a) na roku za-
witym stanąć, i tego abo tych zbiegow, ile ich będzie, u prawa po-
stawić. A żałobnik za staniem strony pozwaney ku prawu samego
abo przez Prokuratora, i za przyzwaniem do tych zbiegow, z ocze-
wistego mówienia prawnego dowiedzie-li tego, że ten człowiek abo
czeladnik, ile ich będzie, są iego właśni. Tedy pozwany, będzie
powinien iemu onego człowieka, abo czeladź z Zonami, z dziećmi,
i ze wszystką maiętnością ich wrócić, i za omieszkanie służby tych
ludzi nąwiązki za każdy tydzień od każdey głowy męskiey i białogło-
wskiey po sześciu groszy zapłacić, a to nawiązkę tę licząc i rachuiąc
od założenia pozwu. § A jeśliby pozwany po skazaniu Urzędowym, 2
takich zbiegow, oddać ze wszystkim jako Sąd skaże, niechciał: tedy
winien będzie za nich samych, Zon, i dzieci ich, głowy, jako za głow-
R. 11. szczyznę według opisania tego Statutu, a za maiętność tych zbiegow
A. 36. i własne szkody tego samego żałobnika, jeśliby jakie ci zbiegowie u-
czynili, na czym dowod słuszny uczyni, z nawiązką zapłacić, także i
o zamieszkanie roboty, nawiązkę wzwyż mianowaną dać. A jeśli-
by pozwana strona stanąwszy u prawa, do tych się zbiegow nie zna-
ła, i tym wymówkę czyniła, iż o takim człowieku abo czeladniku
nie wiedziała, i teraz niewie, i na ten czas gdy o to pozwem założo-
ny był, na imieniu jego nie był, i teraz nie iest. Takowy niezgoła
od tego wolen bydź ma, ale tego Pana Urzędnik, Ciwun, Woyt, abo
Ławnik, kogo z tych żałobnik obierze, ma przysiądz na tym, iż
przy położeniu pozwu nie był, i teraz nie iest ten zbieg na imieniu
Pana jego, a który Szlachcic Urzędnika, Ciwuna, abo ludzi swych
osiadłych mieć nie będzie, ktoby miał przysiądz: tedy taki Szlach-
R. 4 A. 28. cic sam ma na tym przysiądz. § Przecię każdey stan będzie winien
pozwolić na imieniu swym tych zbiegow szukać i wziąć jako swych 3
własnych, sam ani przez sług poddanych swoich tego nie broniąc
pod sowitą zapłatą tego, o co żałoba w pozwie idzie. Po temuż i
indziey gdzie się kolwiek może dowiedzieć, będzie wolno stronie ża-
łobney zbiegow swych odzyskiwać. A nie zechce-li pozwany od-
przysiądz się, to iuż żałobnikowi wolno będzie na tym, iż ci zbie-
gowie pod czasem proszenia sprawiedliwości na imieniu pozwaney
strony byli, przysiądz, także i tego, że to są jego właśni ludzie, i
czeladź dworna według tego Statutu, jakie Prawo na to mieć
będzie, dowodzić. A po takim dowodzie: winien będzie
pozwany, jako za samych głowy, za żony i dzieci ich, we-
dle (b) szacunku Statutowego, tak za maiętność tych zbiegow, i
też własne szkody tego Pana, jeśliby się które stały, i za omieszkanie

roboty, po temuż jako o tym wyżey opisano, zapłacić. A temu, kto
za te ludzie abo czeladź zapłacił, wolno będzie sobie ich jako swych
własnych pozyskiwać, a doszedłszy prawem, ma ich mieć za swe R. 12.
4 poddane. § Wszakże jeśliby ten Pan, ktory ich pierwey prawem A 18.
dochodził, i zapłatę za nich wziął, chciał zaś nazad temu Panu pie-
niądze jego wrócić, to jemu wolno będzie naydaley do czterech lat;
a ten nazad u niego pieniądze swoje wziąć, i te ludzie abo czeladź
jego z Zonami i z dziećmi i z maiętnością ich wrócić, a gdzieby do
czterech lat nie okupił, tedy iuż za własne oyczyce iego poczytani
bydź maią. Toż się prawo rozumieć ma i o ludziach takich, ktoby
komu imienie swe przedawszy, zbiegow, oyczycow abo czeladzi
dworney tego imienia temu, komu imienie spuścił, pościgać i od-
zyskiwać moc dał, i prawo swe w tey mierze nań wlał, iż iemu tak- R. 11.
5 że jako i samemu oyczycowi takich zbiegow odzyskować wolno. § A. 28.
(c) A co się dotycze sług przykaznych, abo ludzi wolnych pocho-
żych, ktorzyby od Panow swych szkody poczyniwszy abo i nie po-
czyniwszy uciekli, o tych ma bydź sądzono postępkiem tegoż Ar-
tykułu, i też według Artykułu dwudziestego wtorego w tymże Roz-
dziale dwanastym, do czego się według uczynku takich zbiegow, i
według tego prawa pospolitego rzecz ściągać będzie. Wszakże to
waruiąc, że za takie ludzie wolne przykazane, pochoże, chociażby R. 4.
ich pozwany nie postawił, za głowy ich nic skazowano bydź nie ma, A 9.
tylko za szkody przez nie uczynione i prawnie dowiedzione, abo za R 11.
summę pieniędzy, w ktoreby na wysługę byli wydani, wyiąwszy to, A. 37.
jeśliby chociaż przykazny sługa abo człowiek wolny będąc obwinio-
ny w krwawym uczynku, za co gardłem karzą, uciekł, tedy pozwa-
6 ny powinien będzie odprzysiądz się. § A jeśliby takowy przybiegł na
imienie czyie w niebytności Pana samego, tedy nie sam Pan ale U-
rzędnik abo Ciwun powinien będzie przysięgą od tego odwieść się,
że w ten czas gdy za pozwem prawa proszono u niego, na imieniu
iego z wiadomością jego nie był, a po odprzysiężeniu żałobney stro-
nie wolno będzie takowego zbiega, gdzie będzie mogł pościgać, i
prawem pokonywać. § Jeśliżby kto zachowując pokoy w sąsiedz- R, 11.
7 twie, i do Urzędu Naszego nie daiąc się pozywać, zbiegow z prawa A. 25
z domu abo z imienia swego wydał; od tego niiakiego przesądu, i
niktorym imieniem nazwanego dochodu brać i domagać sobie nie
8 maią, tak sami Panowie jako i Urzędnicy ich, § A dowod na zbie-
gi, ludzi oyczystych, i inszych wiecznemu prawu podległych taki
ma bydź: naprzod listy abo rejestrami dzielczemi, abo listy i rejestra-
mi kupczymi, i inszemi Urzędowymi, abo też Bracią rodzoną abo
stryieczną tych zbiegow sześcią, za ich przysięgą, a w niedostatku
takowego dowodu, poddanymi sąsiad okolicznych, także z sześcią
świadkow, a przy nich siodmy Ciwun abo Woyt, abo starzec przysię-
gami swemi tego dowieść maią. A jeśliby takowego dowodu nie
miał, tedy żałobnik przy świadectwie trzech świadkow sam przysiądz
ma, i tym rzecz swą odzierży.

(*) Szlachta o zbiegi przed Sądy mieyſkie nie prawem mieyſkim ale Statutem W. X. Litt: ma bydź sądzona, po wydaniu zbiegow; aby ich tumultami nie odbiiano, ma Sąd mieyſki przeſtrzegać pod winą kop 1000. o co *forum* do Sądu Zadwornego. *Conſt: anni* 1641. *fol:* 20. *Tit:* Oczynieniu sprawiedliwości w miaſtach W. X. Lit: z ſtrony zbiegłych poddanych.

(a) Kmiecie zbiegli rokiem zawitym dochodzeni bydź maią. *Olbr: w Piotr:* 1495. *H. P.* 353.

W Koronie, o poddanego cudzego bez liſtu przyiętego *forum* Grod, wina pięćſet grzywien, *terminus peremptorius in appellat: Conſt:* 1577. *fol:* 314. *Tit:* Rękoiemſtwo.

Poddani zbiegli w Województwie Smoleńſkim mają bydź dochodzeni u Sądow Grodzkich i Ziemſkich Smoleńſkich i Starodubowſkich, na pierwſzym terminie, po dowiedzeniu ma bydź wydanie poddanego ze wſzyſtką maiętnością, a taxa poddanego 500, grzywien, exekucya jako ma bydź czyniona na Dobrach lennych, abo dożywotnich Królewſkich *ſine confirmatione. Conſt:* 1638. *fol:* 41. *Tit:* Sposob dochodzenia.

Tę Konſtytucyą Czernichowſkie Województwo przyięło, i X. Biſkup Smoleńſki z Duchowieńſtwem ma podlegać tey Konſtytucyi. *Conſt:* 1641. *fol:* 34 *Tit:* Porównanie.

O poddanych zbiegłych do miaſt Pruſkich z Dóbr Ziemſkich jako i K, J. M. ſtołowych *vide Conſt:* 1609. *fol:* 896. *Tit:* O Poddanych.

Dawność w dochodzeniu zbiegow poddanych Inflantſkich, trzy lata i trzy mieſiące. *Conſt:* 1607 *fol:* 843. *Tit:* Ordynacya ziemi Inflantſkiey.

O zbiegach Województwa Bracławſkiego, w Koronie Dzierżawcy K. J. M, i Woytowie ich opowiadać mają. *Conſt:* 1613 *fol.* 35. *Tit:* O zbiegach.

Conſt anni 1611 *fol:* 44 *Tit:* O zbiegi Szlacheckie, Pozwolono z miaſt, i ze wſi K. J, M. w Dobra Smoleńſkie chłopom iść dla oſady.

(b) W Koronie, o Poddane zbiegłe ſzacunek większy nad 500. grzywien kładziony bydź nie ma, pod utraceniem Sprawy, 1588. ſzacunek Poddanych zbiegłych, fol: 489.

(c) Sługa Szlachcic nie ma od Pana odchodzić, który przed trzeciemi wiciami przyſtał, *sub pœna capitis & infamiæ Conſt:* 1621. *fol:* 8. § Sługa żaden.

Zbiegłych Sług z woyſka nie ma nikt przyymować, *ſub pœna* 500. *marc: forum* Grod *ſine appellatione. Conſt:* 1628. *Tit:* O Zbiegach.

O Sługach żołnierſkich, którzy swawolnie od Panow odjeżdżają, ſtare prawo zoſtaie. *Conſt:* 1595 *fol:* 521, *Tit:* Słudzy.

ARTYKUŁ XV. 15.

O człowieka oyczyſtego i czeladź niewolną, ktoby ią wykradł.

USTawujemy, jeśliby kto wywiodł, abo wykradł, czyiego oyczy- 1
ſtego człowieka abo czeladnika dwornego, jako wyżey ich na-
zwano, a pogoniony i poimanby był na drodze z tym człowie-
kiem abo czeladnikiem. Tedy ma bydź z tym licem wiedziony
Szlachcic do Urzędu Naſzego Grodzkiego tego Powiatu, w którym
ſię to ſtanie, a człowiek Kſiążęcy, Pańſki, Szlachecki, abo do jego
R. 14. Pana, abo do Urzędu Naſzego Grodzkiego, Poddany też Naſz Ho-
A. 17. spodarſki proſtego ſtanu, do tego Urzędu, pod czyim przysądem bę-
dzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. I ieśli ſię on znać ku
temu nie będzie, aby miał tę czeladź wykraść: tedy ten kto z tym
czeladnikiem poima, ma nań dowod ſłuſzny według prawa przyſię-
gę uczynić, iż on ią wywiodł, a on ma bydź karany jako złodziey, a
czeladź ma bydź wrócona temu, czyia była. § A jeśliby na drodze 2
pogonić nie mógł, a w domu czyim zaſtał urzędownie z Woźnym i
ſtroną, a onby tey czeladzi wydać niechciał. Tedy ten ukrzywdzo-
ny ma sobie sprawiedliwości według prawa dowodzić, i z prawa nay-
dzie-li ſię to, iż iey wydać nie chciał: tedy on od tego czasu jako wie-
R. 14 le tych ludzi abo czeladzi u ſiebie zadzierżał, ma ich nawiązać, to
A. 5. ieſt: za omieſzkanie roboty ich, od każdey głowy na każdy tydzień
po szesciu groſzy zapłacić. A od dzieci małych, którzy ieſzcze ro-
bić nie mogą, po dwa groſze.

O sposobie czynienia sprawiedliwości Powiatu Wilkomirſkiego i Kſięſtwa Kurlańdſkiego tamże o Kommiſſarzach naznaczonych, *vide Conſt:* 1611. *fol.* 43. *Tit:* Sposob sprawiedliwości, i *Conſt:* 1613. *fol:* 49. *Tit:* Kommiſſya o czynienie sprawiedliwości.

Szlachcicowi Staroſtę o zbiegi, gdyby był winien z imion K. J. M. abo swych własnych, do bliżſzego Grodu pozwać wolno będzie rokiem zawitym oczywiſto za niedziel 4. a zaocznie za niedziel

ſześć. A ten Urząd Grodzki ma exekucyą uczynić na Dobrach Starościnnych, *sub amiſſione officii. Conſt:* 1578. *fol:* 338. *Tit:* O ſługach i chłopach zbiegłych.

Zaden nie powinien kłaść w pozwie większey taxy o poddane zbiegłe z Zonami i dziećmi i ſprzętem domowym, nad 500. grzywien, pod ſtraceniem ſprawy, *Conſt:* 1588. *fol:* 489. *Tit:* Szacunek.

Taż Konſtytucya reaſſumowana w Koronie w Roku 1613. *fol:* 22. *Tit;* O taxie poddan:

ARTYKUŁ XVI. 16.

O imaniu zbiega człowieka abo czeladnika właſnego w potrafieniu na drodze.

1 GDyby kto zbiega ſwego człowieka wiecznym prawem ſobie na- R. 4.
leżącego, dawnością nie przemilczanego potrafił gdzie na dro- A. 29.
dze, a nie począł pierwey o tego zbiega ſwego prawem czynić.
(a) Takowego zbiega wolno będzie każdemu Szlachcicowi ze wſzyſt-
kim tym z czym go zaſtanie poimać, i do Urzędu Grodzkiego, abo
pod Rokami do Ziemſkiego Urzędu wieść. A z Urzędu, Pana
onego za kim w ten czas mieſzkał, liſtem obnieść, żeby ku prawu na
rok według dalekości mieysca złożony, ſam abo Urzędnik iego przy-
jechał, Y pozyſzczeli z prawa żałobnik tego zbiega ſwego, tedy rze-
czy onego Pana właſne przy Urzędzie maią zoſtać, dla oddania iemu,
gdy ſię w tym poczuie, a potym Zony, dzieci, maiętności jego, z czym
był od niego odſzedł, pozyſkiwać mu wolno będzie u tego Pana, za
kim mieſzkał, i co rzeczy właſnych tego zbiega będzie, te przy nim
zoſtaną. A będzie-li co przy takim zbiegu rzeczy tego Pana, u kogo
czasu poimania ſłużył, to temu Panu według powieſci tego zbiega,
jako przed Urzędem powie, oddano bydź ma. A nie przyiedzie-li R. 3.
za obeſłaniem Pan abo Urzędnik na rok ku prawu, tedy ten zbieg a- A. 38
bo za przyznaniem ſwym abo za dowodem, temu, czyy będzie wy-
dany bydź ma: lecz jeśliby kto począł zbiega ſwego na kim prawem
pozyſkować, takowy chociayby tego człowieka abo czeladnika ſwe-
2 go i ſpotkał gdzie, nie ma go bezprawnie brać, ale do końca prawem
go pozyſkować ma. § Jeśliżby kto zbiega ſwego potrafił na drodze, R. 4.
któryby mu wiecznym prawem nie należał, tylkoby szkodę jaką u- A. 20.
czynił, abo winien co mu był, takowego także ma wieść do Urzę- R. 10.
du ſądowego Grodzkiego, abo pod Rokami do Ziemſkiego tego Po- A. 1.
wiatu, abo do tego Pana, komu w ten czas ſłużyć będzie, i tam ſobie R. 11.
ſprawiedliwości z nim dowodzić, także za obeſłaniem z Urzędu Pa- A. 28.
na, u kogo w ten czas będzie ſłużyć, porządkiem wyżey opisanym.
A nie będzie-li mieć z ſobą zarazem dowodu, na to mu rok ſłuszny
według dalekości drogi ma bydź złożony, a ten obwiniony w wię-
zieniu do rozprawy zadzierżany bydź ma.

(a) Nie tylko poddanego zbiega, ale i ſługę jawnego złodzieja abo zdraycę wolno zawſze imać i nikt za to nie popada pod winy. które są opiſane. *Conſt:* 1588. *fol:* 708. *Tit:* O ſługach, *i Conſt:* 1588. *fol:* 462.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako Czeladź dworna abo poimana zbiegła ma bydź zapowiadana i wydawana.

1 JEśliby czyia czeladź dworna abo poimana uciekła, a ten u kogo

uciecze zapowiedziawſzy z jakiego przeymu, i goniąc za nią w pogoń,
R. 7 A. 22. u kogoby ią nalazł, tedy ma temu, u kogo czeladź zaſtanie, przedać, z czego będzie pierwey zapowiadał, a czeladź swą do ſiebie wziąć, nad przejem nic więcey nie dając temu, na czyim imieniu pościgniona będzie. § A jeśliby kto czyią czeladź u ſiebie chował 3
R. 9 A. 29 a ten po kilkakroć zapowiadał, i na targu wołał opowiadający ſię, a potymby ten, czyia czeladź, w kilku niedzielach tę czeladź ſwą u niego znalazł, tedy ma tylko za ſtrawę od każdego czeladnika na niedzielę po dwa groſze mu dawſzy, czeladź swą dobrowolnie wziąć. Jeśliżby kto takiey czeladzi dobrowolnie oddać niechciał, a do prawa o to był pozwany, tedy ten kto ją swawolnie nad tę uchwałę nie oddał, za dowodem ma przy oddaniu iey za omieſzkanie roboty, za każdy tydzień nawiązki od każdey głowy po ſześciu groſzy zapłacić. A także ſię ma rozumieć, i ſądzono bydź o naymitach, i naymitkach.

ARTYKUŁ XVIIII. 18.

O czeladź dworną i poimaną, która uciecze od Pana ſwego.

R. 7 A. 22 R. 9 A. 29 Ustawujemy, (a) gdyby kto czyią czeladź niewolną wywiodł, abo wiedząc zakaz u ſiebie przechowywał: a toby nań było prawem przewiedziono. Tedy takowy powinien będzie tę czeladź odzyſkować, a odzyſkawſzy oddać temu Panu, a gdzieby odzyſkać iey nie mógł, ten powiedziawſzy na Urzędzie pod sumnieniem, że tey czeladzi prawdziwie odzyſkać nie mógł, ani o niey wie, będzie powinien tę czeladź sam ceną płacić, jako wyżey opiſano, i ſzkodę oprawić, tak tę, jeśliby którą ta czeladź uciekając Panu swemu uczyniła, jako i omieſzkanie roboty od tego czasu, od którego mu ta cze-
R. 12 A. 14 ladź nie robiła; chłopu i niewieście za każdą niedzielę po ſześciu groſzy. Wſzakże ieśliby ſię ta czeladź potym u teyże przeciwney ſtrony ukazała, a ten czyia czeladź, chciałby ią u ſiebie mieć, tedy pieniądze te, co za głowy ich był wziął, ma wrócić, a czeladź swą ku sobie wziąć, aby każdy przy swym zoſtał. A przy oddawaniu czeladzi przeciwna ſtrona i ſzkody i prawne nakłady, co pierwey oney czeladzi swey na nim pozyſkując nałożył, powinien będzie za dowodem zapłacić, abo z tych pieniędzy za tę czeladź pierwey iemu danych wytrącić.

(a) W Koronie, każdy o poddane i wſzelakiego zbiega Rodzica obojey płci, ma odpowiadać w Grodzie bez appellacyi. Except: Mazowiec: *Conſt: 1577. fol: 314. Tit:* Rękojemſtwo.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O wolnych ludziach, którzy ſię w głod przedaią w niewolą, i o przedaży od inſzych czeladzi niewolney.

R. 7. A. 8 R. 9. A. 2. Ktoby w głod sam ſiebie z Żoną, abo Syna, abo Córkę w niewolą przedał, i liſt na to dał, takowy liſt nie ma bydź dzierżan, ale jako głod minie, a on pieniędzy nabędzie, ma mu pieniądze
R. 4. A. 15. oddać, a niebędzie-li miał czym płacić, taki ma wyſługować ſię, we-
R. 14 A. 7. dług tego, jako o tym wyżey w tymże Rozdziale ieſt opiſano. §

Wszakże jeśliby kto czeladź swą niewolną bądź w głod abo z jakichkolwiek przyczyn przedał, ta przedaża ma wiecznie trzymana bydź.

ARTYKUŁ XX. 20.

Ktoby w głod czeladź swą wygnał.

1 USTawujemy też (a) ieśliby kto w głod czeladź swą niewolną wy- R. 14.
bił, z domu precz, niechcąc ich karmić i przechowywać, a ta A. 6.
czeladź sama się w głod przekarmiła, takowa iuż nie ma bydź nie wolną. A wszakże tym obyczajem, iż gdy tę czeladź wybiie, tedy oni opowiadać to maią Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu, abo Urzędnikom Mieyskim, Burmistrzom, abo Mieszczanom, iż ich wybił. A Pan tey czeladzi nie opowiedzieli, i nie zapisze na Urzędzie ucieczenie ich, to iuż ta czeladź wolna ma bydź wiecznemi czasy.

(a) W Koronie, gdy Pan Dziewkę abo Zonę Kmieciowi swemu zgwałci, gdy dla występku Dziedzica Kmiecie z Dobr swoich będą złupieni, abo gdy w klątwie dla występku Pana swego rok będą, poddani od Pana swego do inszego Pana odeyść mogą. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 350.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

Niewolnicy iacy bydź maią.

1 NIewolnicy naprzód maią bydź nie z inszych przyczyn iedno poi- R. 14.
mańcy, a insza czeladź niewolna i też Dzieci potomki poimań- A. 36.
cow maią bydź osadzywani na ziemiach, i rozumiani bydź za oyczycow. A Tatarscy niewolnicy mają bydź osadzywani na ich ziemiach.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jeśliby kto do kogo Sługę przykazał, a ten Sługa zaszkodziwszy uciekł od niego.

1 KToby komu przykazał Sługę, a ten Sługa szkodę uczyniwszy te- R. 1.
mu Panu swemu, uciekł od niego precz, tedy ten, ktòry go przy- A. 27.
kazał, i za niego przyrzekł ustnie abo i przez list, że mu ma R. 4. A. 31.
wiernie służyć i szkody nie uczynić, ma go ku prawu stawić, a Sę- R. 11.
dziowie mają mu rok złożyć do drugich rokow sądowych, i na te A. 10.
drugie roki ma go znalaższy ku prawu postawić, a to ieśli zbieg będzie w tuteyszym Państwie, a ieśliby uciekł za granice, tedy na odzyskanie takiego rok ma bydź użyczon do trzecich Rokow sądowych. Y jeśliby on na roki te położone tego nie postawił, tedy on sam powinien będzie tę szkodę oprawić, na czym słuszny dowod uczyniony będzie. A jeśliby potym onemu Panu, u kogo Sługa uciecze, przydało się go widzieć na targu, abo spotkać w drodze, i gdziekolwiek, tedy iuż on sam nie ma go imać, iedno tego przykazcę swego naydować i patrzyć, Jeśliżby ten Pan, od kogo Sługa uciecze, minąwszy przykazcę i opuściwszy go chciał abo począł sam tego Sługę pościgać, to mu wolno będzie, a przykazca iuż wolen będzie. Także gdyby przykazca umarł, tedy Panu samemu wolno
2 takiego Sługę pościgać. § A gdyby kto miał Sługę nie przykazane-

go, a on mu ſzkodę uczyniwſzy uciekł precz, tedy ugoni-li go Pan
R. 7. A. 22. w drodze, wolno będzie przywiodſzy go w Dom swóy, i oſadziwſzy
R. 11. A. 53 w nim, prawem przy bytności trzech abo dwuch człowiekow po-
ſtronnych Szlachty i Woźnego; ma go sądzić, i według prawa i u-
czynku iego karać, A nie ugonili go w drodze, ale poścignie gdzie
pod którym Urzędem, tedy iuż ma tego Sługę do Urzędu tego wieść,
a dowiedzie-li tego Pan, że to ieſt iego Sługa, tedy Urząd ma tego
Sługę odeſłać i wydać Panu iego ku rozprawie w tey rzeczy, i o czym
będzie od Pana obwiniony, przydawſzy ku temu prawu Woźnego i
dwuch Szlachcicow, a to ieśli w ſzkodzie jakiey będzie obwiniony,
zoſtanieli ten Sługa z prawa w ſzkodach iakich winien, tedy to będzie
powinien Panu ſwemu płacić, a do zapłaty Pan go w swym więzie-
niu mieć, abo do Urzędowego więzienia oddać ma. § Jeśliżby ta- 3
ki Sługa w ſzkodach nie był obwiniony, abo z prawa winien w nich
nie zoſtał, tylko o to poydzie, że odjechał abo odſzedł Pana swego
nie uczciwſzy i nie pożegnawſzy, za to ma Szlachcic trzy dni w łań-
cuchu ſiedzieć u tego Pana, od kogo uciekł, a proſtego ſtanu oſoba
trzy niedziele także w takim więzieniu ſiedzieć, a potym będzie po-
winien Pana swego uczciwie pożegnać. Wſzakże Pan mając go w
więzieniu, nie ma ſię nad nim zbytnim więzieniem srożyć, ani kara-
nia na ciele czynić, ani na członku ochromić, także i głodem morzyć
nie ma.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Jeśliby Słudzy i za rozkazaniem Pańſkim złodzieia, abo iakiego złoczyńcę Pana swego gonić, i imać niechcieli.

R. 11. A. 14. GDyż ſię (a) to pod czas trafia, że Słudzy za rozkazaniem Panow 1
swych złodzieja i inſzych złoczyńcow Pańſkich imać i gonić
niechcą, daiąc tę przyczynę, iż sami Panowie nie gonili, abo
czyniąc tym wymowę, że ſię mu nie godzi na kata gonić. W czym
ludziom złym nie tylko ſolgę ale i wielką obronę tym czynili, aby
rąk uchodzili tych, którzy ich poimać mogli, dla tego uſtawujemy,
iż którybykolwiek Sługa za rozkazaniem Pana swego złodziejow a-
bo złoczyńcow którychkolwiek Pana swego gonić abo imać niechcie-
li, takowy sam ieśli Szlachcic ſiedzieć powinien na Zamku Naſzym
ſześć niedziel, a nie Szlachcica według ważności wyſtępku, Panu ka-
rać wolno. A jeśliby kto takim Sługom, którzy gonili abo poimali
złoczyńcę jakiego, urągaiąc co uſzczypliwego zadawał, to im nic
ſzkodzić nie ma, ale ta przymówka na onym samym, który przy-
mawiał, zoſtawać będzie.

(a) W Koronie, którykolwiek Sługa za rozkazaniem Pańſkim złodzieja abo złoczyńcow gonić abo łapać niechciał, takowy bezecnym zoſtaie, a kiedyby z tego, który gonił, drudzy ſię urągali, takowi w tę winę wpadaią. *Alexander w Rad:* 1505. *H. P.* 358

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O łożnych, i o tych, którzy będąc bez ſłużby i nie oſiadłymi, do miaſt Naſzych Hospodarſkich, Kſiążęcych, i Pańſkich przychodzą.

1 Iż (a) niektórzy ludzie zwykli od Panow swych nie opowiedzia-
wszy ſię ani odſtawſzy, i ieſzcze zaſzkodziwſzy precz odchodzić
Przeto uſtawujemy, iż każdy Sługa i czeladnik wolny ſłużąc ko-
mukolwiek, ma odchodząc precz od Pana ſwego, wziąć liſt Pana
swego otworzony pod pieczęcią i z podpiſem ręki Pana swego, kto-
by piſać umiał, i pod pieczęcią drugiego Szlachcica, z takim oświad-
czeniem i oznaymieniem w onym liście wſzyſtkim w obec, iż ten Słu-
ga abo czeladnik ſłużywſzy mu odſtał od niego uczciwie, a za tako-
wym liſtem ten Sługa abo czeladnik wſzędzie dobrowolnie przepu-
2 ſzczony będzie. § (b) A gdzieby który Pan Sługi abo czeladnika
swego wolnego puścić, i liſtu mu takiego dać niechciał. Tedy ten
Sługa abo czeladnik takowy, ma z Woźnym i ſtroną o puſz-
czenie Pana ſwego proſić. Jeśliżby i za tym proſzeniem upornie bez
ſłuſznych przyczyn puścić go niechciał. Tedy ten Sługa abo cze-
ladnik na Urzędzie Naszym, gdzie naybliżſzym opowiadać, i do
Kſiąg to sobie zapisać dać ma, i wziąwſzy tego opowiadania zezna-
nia Woźnego wypis z kſiąg, i opowiedziawszy ſię Panu swemu, ma
pòyść precz, a tym iuż wszędzie ſzczycić ſię wolen będzie. § (c) A
3 dla tego każdy człowiek będąc i bez ſłużby, kiedy gdzie i do którego
miaſta i miaſteczka przyydzie abo przyiedzie, ma ſię opowiedzieć U-
rzędowi temu, bądź naszemu Hospodarſkiemu, abo Kſiążęcemu,
Pańſkiemu i Ziemiańſkiemu, daiąc o ſabie sprawę, kto i z kąd ieſt,
komu ſłużył, i w którą ſtronę bierze ſię. Y gdy takowy przycho-
dzień zkądkolwiek, do którego, miaſta abo miaſteczka przyydzie, i
do domu czyiego wnidzie, tedy Gospodarz domu tego, zarazem
tegoż dnia, a naydaley nazajutrz Urzędowi swemu opowiedzieć go
i każdego Gościa nie znaiomego powinien będzie, pod winą na U-
rząd kopą groſzy, a za takowym poſtępkiem wolno przepuſzczo-
4 ny bydź ma. § (d) A gdzieby który z takowych Oſob do jakiegoż-
kolwiek miaſta abo miaſteczka przryſzedłſzy, chociay maiąc o ſobie
świadectwo Pana swego a nie opowiedziawſzy ſię Urzędowi tam
przemieſzkiwał: tedy Urząd ten wziąwſzy o nim wiadomość, ma
go poimawſzy w pęta żelazne na dwie niedzieli okować, i do robo-
ty przyſtawić, a na Gospodarzu tym, który go utaił, winę sobie ſpra-
wić kopę groſzy. A którzby też bez świadectwa Pana swego abo
Urzędowego, do którego miaſta abo miaſteczka przyſzedł, a nie był-
by tego kraju Obywatelem, tedy w więzieniu do trzech niedziel od
Uryędu zadzierżany będżie, a potym wywiedziawſzy ſię zkąd i gdzie
5 chce iść, puſzczony bpdź ma. § A przeto tak iuż na wſzyſtkie po-
tomne czasy mieć chcemy, aby każdy domowy naymuiąc naymita
i naymitkę ku robocie swojey w miaſtach Naszych Hospodarſkich
przed cechem, gdzie ieſt prawo Maydeburſkie: a gdzie prawa May-
deburſkiego nie masz, tedy w takowych miaſteczkach Naſzych, Kſią-
żęcych, Pańſkich i Ziemiańſkich, Urzędowi temu, pod którym ten
Gospodarz przemieſzkiwa, onych ſamych i o życiu ich wiadomość
6 dał, i do rejeſtru Urzędowego wpiſać powinien będzie. § (e) A tych
takowych, którzy bez ſłużby maiąc, i niiaką robotą nie bawiąc ſię,

na kosterstwie i piaństwie czas swóy trawią, nigdzie żaden Urząd cierpieć nie ma, ale takowych każdego stanu, po upomnieniu pierwszym i wtórym, a za trzecim rózgami biiąc, wygnać precz z miast i z miasteczek kazać powinien będzie, a Gospodarz domowy, ktòryby w domu swym po zakazie i napomnieniu Urzędowym przechowywał, powinien będzie Urzędowi swemu winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Sługi bez listu wyświadczonego żaden nie ma przyymować pod winą 100. grzyw: o co *forum* w Grodzie. 1596 O Sługach zbieg *fol:* 684

(b) Wolno słudze od Pana odstać, gdy dosłuży czasu, a jeśliby Pan odprawić abo listu dać niechciał, takowemu Słudze wolno będzie wziąć list od Sądu Grodzkiego abo Ziemskiego onegoż Powiatu, 1578 O Sługi, fol: 334.

(c) Swawolnikow *Privatis* wolno imać, a do Grodu oddawać, *Const.* 1629 *fol:* 13. *Tit:* O Kúpcach

(d) Loźnych ludzi w Miastach żaden z mieszczan przechowywać, ani onych bronić nie ma, 1611 Obostrzenie prawa na swawol: fol 13 i na W. X. L

Loźnych Przekupniow Urzędy Staroście i mieyskie od miast wyganiać maią. *Const:* 1611. *fol:* 27 *Tit:* O Ludziach loźnych.

Mianowicie pod pospolite ruszenie Miasta loźnych na służbę wygnać mają, *sub pœna* 200. grz: *Const:* 1621 fol 8 § *De plebeis*, i *Const:* 1620 *fol:* 23. *Tit:* Obostrzenie.

Hultajami ci się rozumieć mają, co domow nie mają, dorocznie nie służą, na rolach, karczmach, ani zagrodach nie siedzą, tylko się po komorach kryią *Const: Ibid:*

O nie osiadłych czytay *Const* 1607: *fol;* 858. *Tit:* O pohamowaniu. *Const:* 1609. fol: 890. *Tit:* O Ludziach swawolnych. i *Const* 1613. *fol* 9. *Tit:* O Ludziach swawolnych.

O swawolnych Ludziach czytay *Const.* 1611. fol: 6 *Tit* O Ludziach. *Const:* 1623. fol: 6 § A co się *Const:* 1624 *fol:* 4. *Tit:* Postanowienie. *Const:* 1624. fol: 11 *Tit:* O swawoli. § Deklarujemy; i drugi § A gdzieby się.

Wszystkie te Konstytucye *reassumuntur Const:* 1626. *fol* 2. *Tit:* Swawolne kupy, *Const:* 1629. *fol:* 13. *Tit:* O kupach. *Const:* 1635 O tumultach, ktòra się i na X. Lit: ściąga.

(e) Konstytucyą *Anni* 1593 O hultajach, Województwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służącą. W. X. Lit *in toto* przyymuje, i na przeciwnych sta kop winy zakłada *Const:* 1683. *fol:* 14 O hultajach

Ta zaś Konstytucya pomieniona Województwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służąca, to w sobie ma; iż Hultaystwo i Zbiegi wszelakie, Męszczyzny i Białogłowy, ktòrzyby z Rol, i Zagrod, od Panow swych, abo Dzieci od Rodzicow swych swawolne, także i Słudzy od Panow swych odeszli, a dorocznie się nie rządzili, Starostowie, i ich Urzędy, także Urzędy, Mieyskie, a we wsiach Panowie abo Dzierżawcy onych wsi *libere* mogą imać, okować, do roboty przymuszać, i tak długo aż się Pan o nim dowie i onego się upomni, zatrzymać, a potym gdy tenże Pan pokaże, że jego własny Zbieg jest, wydany bydź ma *prævia* za pracą, i pilność *detentionis solutione* groszy dwanastu wedle Statutu; też Urzędy od Miasta exkludować ich, i ieśliby się wrócili, imać mają, dla czego każdy Gospodarz zaraz powinien dać znać Urzędowi, gdy kto takowy w Dom iego przyydzie, A Miasta dla potrzeb swych kontentować się mają Komornikami, ktòrzyby w Mieście dobrze znaiomi od roku mieszkali; wszakże i takowych, gdyby kto swego poznali, wydawać powinno. A ktoby z takowych mianowanych Urzędow abo Panow, takie hultaystwo, w Juryzdykcyi abo w maiętności swoiey cierpiał, a według tey Konstytucyi, przeciwko nim nie zachował się, pozwany *pro pœna duplici quatuordecim marcarum ad instantiam cujusvis sine dilatione, & appellationibus respondere* w Grodzie powinien. *Const: An:* 1593 *fol:* 643. *Tit:* O hultaiach,

ROZDZIAŁ TRZYNASTY

O GRABIEZACH I NAWIĄZKACH.

ARTYKUŁ I. 1.

O pograbienie stada Swierzopiego, i o Cenie iego.

Ustawujemy, ieśliby kto pograbił na jakimkolwiek gruncie stado Swierzopie, Książęce, Pańskie, Ziemiańskie, a dzierżący to stado, Zrzebca abo Swierzopę i kilka ich umorzył, abo sobie przywłaszczył, takowy taką Swierzopę i zrzebca z nawiazką ma płacić,

a Cena stadu Xiążęcemu, Pańskiemu, i Ziemiańskiemu, taka ma bydź, za Zrzebca ośm kop groszy, za Swierzopę cztery kopy groszy. Wszakże za każdego z tych Zrzebcow i Swierzop będzie-li targuiąc co więcey dawano, tedy będzie powinien tę Cenę płacić za słusznym dowodem też z nawiązką.

ARTYKUŁ II. 2.

Jakim sposobem maią się zachować o ispasz, i o grabieże na spaszach.

TEż ustawujemy, iż nikt stada Swierzopiego na dziedziźnie cudzey, tak też na swey właśney, i na ispaszy zaymować nie ma, ani w grabież brać.
1 A ktoby na czyiey abo na swey dziedziźnie stado zaiął, abo grabież uczynił, tedy takowy ma iemu winy trzy ruble groszy zapłacić, i szkody oprawić, coby się stało temu stadu według uchwały wyżey opisaney, bo nie ma za ispaszą stada brać; by i zastał na ispaszy, ma oświadczywszy Sąsiadom odegnać do tego Pana, czyie stado iest, a ispaszą ma obwieść ludźmi postronnemi i okopować z tymiż ludźmi, abo możeli bydź i z Woźnym, tedy ten powinien ispasz zapłacić, czyie stado szkodę uczyniło. § Wszakże
2 wyzwalamy tylko stado Swierzopie, aby na ispaszy nie było zaymowano, a Konie iezdne i robocze, i insze wszelakie Bydło rogate i nie rogate, i też Swinie, Gęsi, Kaczki na ispaszy maią bydź zaymowane, według obyczaju dawnego, a skoro zaymie, ma obesłać tego Pana, R. 10. czyie Bydło, aby Bydło swoje na porękę wziął, i na ispasz poszedł, A. 5. a co kopa na ispaszy przysądzi szkody, ten Pan czyie Bydło zajęte ma płacić. § A gdzieby i na obesłanie tego, komu się ispasza stała,
3 Bydła swego na porękę brać i na kopę iść niechciał, tedy ten kto zaymie, naydaley trzeciego dnia ma obwieść tę ispasz ludźmi dobremi stroną, i co ta strona abo Woźny szkody okopuią według urodzaiu zboża i uważenia szkody w niey uczynioney, on ma w tey szkodzie swey zostawić Bydła tylko, coby za iego szkodę stało, a ostatek odegnać do tego Pana, czyie Bydło iest. Wszakże stado Swierzopie, Konie, i każde Bydło tylko do S. Jerzego bez pastucha chodzić wolno ma, wszakże nie po życie ani zbożu cudzym, a po Swiętym Jerzym w tydzień, każdy ma około dobytku swego stróża abo pastucha mieć przez wszystko lato aż do wszystkich Swiętych, a dawność zapłacie za ispasz nie ma dalsza bydź, tylko według starodawnego obyczaju do Bożego Narodzenia zbożem i sianem. § A ktoby za ispa- R. 4.
4 szą przysądzoną niechciał do Bożego Narodzenia zapłacić, według A. 13. kopy, tedy ukrzywdzony stronę swą przeciwną ma rok zawity przed Sąd Ziemski przypozwać, a Urząd za dowodem przez tych, kto okopował, uczynionym, abo zeznaniem Woźnego stronie powodowey tę szkodę ma sowito skazać i odprawę uczynić.

W Grodzie od wyręczenia Bydła w Koronie ma bydź brano, iedno groszy 12. a o szkody u Ziemstwa *forum*, *Const*: 1588. *fol*: 468. *Tit*: O zaiętym.

ARTYKUŁ III. 3.

Ktoby pod Szlachcicem abo Szlachcianką grabież uczynił.

TEż (a) ustawujemy, ktoby pod Szlachcicem abo Szlachcianką
R. 3. grabież uczynił, Konie pobrał, przy Kościele na targu, abo na 1
A. 37. R. 9. polu, na drodze i gdziekolwiek, abo pod sługą, ktòryby przy
A. 23 Panu abo Pani swojey w drodze iechał, abo gdzie na mieysce przy-
R. 11. A. 43 iechał, Konia wziął, abo z wozu wyprzągł, by też i bicia żadnego nie uczynił, a na ostatek chociayby ona Persona przy tey grabieży sama nie była, a byłoliby to przewiedziono słusznym dowodem; Tedy on, ktòry grabił, ma takowego samego Szlachcica abo Szlachciankę według Stanu nawiązać, jakoby zbił. A będzieli kto z sług przy grabieży takiey raniony abo bity, to także i sług nawiązać według ich stanu, a Konia także Koniem nawiązać, i szkodę ieśli będzie
R. 11. przy tym Grabieżu uczyniona, za dowodem oprawić. § A jeśliby 2
A. 27 słudze czyiemu jadąc za posłaniem Pana swego iednemu bez Pana na drodze i gdziekolwiek, a Konia Pana iego pod nim pograbiono, chociażby bòy był abo nie był: Przecię ten kto taki grabież Szlachcicowi uczyni, powinien będzie za dowodem prawnym, jako Konia Koniem, tak i sługę onego, pod kim pograbi, według stanu sługi tego, nawiązać. A insze szkody, jeśliby się przy tym grabieżu stały, oprawić i zapłacić. Jeśliżby kto tak na polu chodzącego Konia Szlacheckiego swawolnie pograbił; takowy za dowodem tylko Konia Koniem nawiązać ma.

(a) Nie tylko grabić, ale swego nie wolno wziąć u nikogo gwałtem, Statut Koronny *Kazimierz* 1368.

W Województwie Wołyńskim, Kijowskim, i Bracławskim, strona o grabież do Grodu rokiem zawitym pozywać ma, a rokiem licownym na dwie niedzieli. *Const:* 1578. *fol:* 338. Tamze 336. Deklarowano, żeby licowny rok nie ściągał się iedno na rzeczy kradzione.

ARTYKUŁ IV. 4.

O grabież człowieka Książęcego, Pańskiego, i Ziemiańskiego.

UStawujemy też, ieśliby Szlachcic czyich ludzi pograbił na targu, 1
przy Cerkwi, i na dobrowolney drodze, takowey ma stronie obrażoney winy zapłacić, sześć rubli groszy, a grabież z nawiąską oddać, to iest. Konia Koniem, Wołu Wołem nawiązać. A ieśliby Szlachcic pograbił u czyich ludzi na polu abo gdzie indziey, a boju nie uczynił, tedy ma zapłacić trzy ruble groszy, i grabież także na-
R. 11 wiązać. A chłop chłopa ieśli przy Kościele, abo na targu i na dro-
A. 27. dze pograbi, ma zapłacić dwa ruble groszy, a na polu ieśli pograbi,
R. 9. A. 23 rubl groszy. § A gdzieby chłop Szlachcica abo Szlachciankę pogra-
bił, o tym ma bydź sądzono według Artykułu trzeciego tegoż Rozdziału, a grabież wszelaki także z nawiązką płacić Konia Koniem, 2
Wołu Wołem, Krowę Krową, i każde Bydle, jakie pograbił, takowym nawiązawszy, ma oddać, abo ceną zapłacić jako niżey opisano iest.

ARTYKUŁ V. 5.

Cena Koniom roboczym domorostym.

1 ZA Konia abo za Swierzopę dwie kopy groszy.
Za trzeciaka Zrzebca od roboczych Swierzop dwie kopy groszy.
Za trzeciaczkę Swierzopę dwie kopy groszy.
Za łońskie Zrzebię kopa groszy
Za tegoletnie Zrzebię czterdzieści groszy.
2 § Wszakże gdzieby który człowiek mienił takie Konie robocze bydź kupione, tedy jako drogo kupił, na czym dowod słuszny uczyni, płacono bydź ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

Cena Bydłu wielkiemu i małemu domorostemu.

1 ZA Wołu dwie kopy groszy. Za Byka stadnika pułtorey kopy groszy. Za Krowę sto groszy. Za Jałowicę siedmdziesiąt groszy. Za Byka nieuka kopa groszy. Za Cielicę trzeciaczkę czterdzieści groszy. Za Cielę łońskie trzydzieści groszy. Za Cielę tegoroczne groszy dwanaście. Za Wieprza karmnego kopę groszy. Za niekarmnego pułkopy groszy. Za Kiernoza czterdzieści groszy. Za Swinie dwadzieścia groszy. Za Podświnka dwanaście groszy. Za prosię tegoletnię pięć groszy. Za Owcę piętnaście groszy. Za Barana dwanaście groszy. Za Skopa Barana łońszczaka piętnaście groszy. Za Jagnię sześć groszy. Za Kozła roku czwartego abo piątego czterdzieści groszy. Za trzeciaka pułkopy groszy. Za łońszczaka dwadzieścia groszy. Za Kozę dwadzieścia groszy. Za Koźlę tegoroczne sześć groszy.

ARTYKUŁ VII. 7.

Cena Ptakom domowym.

1 GĘś trzy grosze. Kapłun sześć groszy. Kokosz trzy grosze. Kur dwa grosze. Kaczka dwa grosze. Kaczor dwa grosze. Gołąb grosz. Kaczka krągowa trzy ruble groszy. Za Pawia abo Pawicę trzy kopy groszy. Za Łabędzia domowego trzy kopy groszy. Za Kura abo za kokosz Kałakucką dwadzieścia groszy.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Cena Ptakom chowanym na myślistwo.

1 KRzeczot krasny sześć rubli groszy. Za białego Krzeczota pięć rubli groszy. Szary Krzeczot trzy ruble groszy. Sokoł trzy ruble groszy Jastrząb wielki dwie kopy groszy. Za Raroga dwie kopy groszy. Za Rabca abo Krogulca pięćdziesiąt groszy. Za Drzemlika trzydzieści groszy.

ARTYKUŁ IX. 9.

Cena zbożu, sianu i rzeczom ogrodnym.

1 ZYta kopa dwadzieścia groszy. A beczka żyta dwadzieścia cztery groszy. Pszenicy kopa dwadzieścia groszy. Jarzycy kopa dwanaście groszy. Jęczmienia kopa dziesięć groszy. Orkiszu kopa dziesięć groszy, Owsa kopa ośm groszy. Gryki kopa ośm groszy. Grochu kopa dziesięć groszy. Prosa kopa ośm groszy Bo-

bu kopa ośm groszy. Szocowicy kopa sześć groszy. A za beczkę tych wyżey mianowanych Jarzyn sowito Cena więcey, niżli za kopę położono, ma bydź płacono. Lnu kopa dwadzieścia cztery groſze. Konopi kopa dwadzieścia groſzy. Za beczkę Siemienia lnianego czterdzieści groſzy. Za beczkę Konopi trzydzieści groſzy, za beczkę maku pięćdzieſiąt groſzy. Rzepy, abo Rzodkwi beczka ſześć groſzy. Kapuſty kopa trzy groſze. Marchwi beczka ſześć groſzy. Paſternaku beczka ſześć groſzy. Cwikły beczka ſześć groſzy. Ogurkow ſłonych beczka dwadzieścia groszy, a świeżych sześć groſzy. Cebuli jadomey beczka dwadzieścia groſzy. Czosnku beczka trzydzieści groszy. Naſienia cebulnego funt dwanaście groszy. Ogurkowego naſienia funt ośm groſzy; za woz Siana iednym koniem ośm groszy.

ARTYKUŁ X. 10.

Cena rzeczom domowym ſtrawnym.

ZA połeć Mięſa dwadzieścia groſzy. Za Sadło piętnaście groſzy. Za Kump dwa groſze. Za miednicę Maſła kopa groszy. Za Sér wielki węglaſty dwa groſze, Za mały okrągły Sér abo Małdrzyk ośm pieniędzy. Za gomołkę cztery pieniądze. Za miednicę Miodu kopa groszy. 1

ARTYKUŁ XI. 11.

Cena rzeczom w domu robionym, odzieży należącym i inſzym.

Za Kożuch barani męſki odziewalny kopę groſzy. Za Kożuch barani białogłowſki torłop ſiedmdzieſiąt groſzy. Za Kitlik pułkopy gro: 1 Za Siermęgę dwadzieścia gro: Za Prościcę ſiną abo czerwoną dwadzieścia groſzy. Za prościcę czarną ośm groszy. Za łokieć Sukna proſtego ſiermiężnego trzy groſze. Za łokieć płótna cienkiego tkackiego kużelnego sześć groszy. Za łokieć pacześnego płótna groſz. Za łokieć Sierpankow sześć groszy. Za łokieć Namiotek dwa grosze. Za łokieć płótna kużelnego proſtego tkania dwa groſze. Za łokieć Zgrzebnicy puł grosza. Za łokieć Obrusow według ważności przędzy i tkania, także jako i za płótno. Za łokieć Ręcznikow po połowicy Ceny Obrusowey. Za Kobierce domowey roboty, za opony, także za Pościel, i inſze potrzeby i sprzęt domowy, za dowodem według uważenia Urzędowego. Za Topor sześć groszy. Za Sierp dwa groſze. Za Kosę sześć groszy. Za Chomąte chłopſkie rzemienne sześć groszy. Za proſte dwa grosze. Za Duhę dwa pieniądze. Za Woże łyczane puł grosza. Za konopne grosz. Za Sanie chłopſkie drownie proſte dwa grosze. Za Kolasę chłopſką proſtą sześć groszy. Za Siodła, Uzdy, Szleie, Leyce, Uzdzienice, Wozy, i inſze Rysztunki, według dowodu i uważenia Urzędowego. Za Topor wielki Sklut, i inszy Topor cieſielſki, bednarſki, ſtelmaſki, także za Piły, Swidry, Heble, Dłota, Spuſty, i insze naczynia cieſielſkiemu i ſtolarſkiemu, ſtelmaſkiemu, młynarſkiemu, po temuż kowalſkiemu, slosarſkiemu, i inszych wszyſtkich rzemieślnikow różnych rzemioſł i naczynia naczynia należące, maią bydź ſądzone i płacone według dowodu i uważenia ſłusznego Urzędowego. 2

ARTYKUŁ XII. 12.

Cena Pſom.

1 ZA Pſa domowego brzechuna trzy kopy groſzy. Za naśladnika i na Brzeſznika zwierzynnego trzy ruble groſzy. Za bobrowego Pſa trzy ruble groſzy. Za Kurcza i za Charta trzy kopy groſzy. *Za* wyżła dwie kopy groſzy. *Za* Ułannika zwierzynnego trzy kopy groſzy. *Za* Szczaję pułtory kopy groſzy. *Za* podſtrzelczego Pſa trzy kopy groſzy. *Za* Pſa obſocznego trzy ruble groſzy. *Za* medelańſkiego Pſa trzy ruble groſzy. *Za* Charta podſokolego trzy ruble groſzy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Jeśliby Pies nieprzywiązany ukąſił abo obraził i też ktoby Pſa zabił.

TEż uſtawujemy, iż gdyby (a) kogo Pies ujadł z czyiego przy- R. 11
1 ſzczwania, a onby ſtanąwſzy za pozwaniem przed sądem kte- A. 35. R. 12.
mu poſzczwaniu ſię nieznał. Takowemu sąd ma wſkazać od- A. 3.
przyſiądz ſię, iż tego nie uczynił, a gdyby przyſiądz niechciał, tedy
żałobna ſtrona gdy go w tym poprzyſięgnie, powinien go będzie na- R. 13.
2 wiązać, jakoby go sam swą ręką ranił. § Jeśliżby kto komu Pſa u- A. 12.
myślnie a nie od ręki zabił abo zaſtrzelił, takowy będzie powinien onego Pſa płacić według Ceny opiſaney. Wszakże ieśliby go zabił od ręki kiiem abo jaką bronią ſiebie broniąc, nie pociſkiem ani ſtrzelbą, takowy za onego Pſa nic płacić nie będzie powinien.

(a) Gdyby Pies kogo cudzego z poſzczwania ukąſił, Pan tego Pſa, jeśliby ſię do tego nieznał, przyſięgą odwiedzie ſię. *Kaz: Wielki w Wiślicy* 1368. *H. P.* 247.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Ktoby w domu swym miał Pſa abo Bydlę, któreby w sąſiedztwie ſzkodziło.

1 USTawujemy, jeśliby u kogo Pies domowy abo Bydle jaką ſzkodę w Okolicy czyniło, a ten domowy Gospodarz, o tym wiedząc, onego Bydlęcia ſtrzedz, a Pſa na przywięzi dzierżeć i mieć niechciał. Tedy takowy będzie powinien wſzyſtkie ſzkody w sąſiedztwie przez takie Bydlę abo Pſa uczynione płacić i oprawić, na co dowod słuszny będzie uczyniony. Jeśliżby Bydlę jakie Człowieka obraziło, tedy to Bydle temu kogo obraziło, wydane bydź ma. § A także też ktoby miał Konia waśniwego, któryby był ſzkodzą-
2 cym ludziom, tedy powinien dzwonek na nim na pochwach abo na nodze mieć, dla tego aby to wiedząc nań nie najeżdżali, a ktoby bez dzwonka na takowym Koniu ieździł, a onby kogo obraził, tedy ten Koń za to obrażonemu wydany bydź ma.

ROZDZIAŁ CZTERNASTY
O ZŁODZIEYSTWIE STANU WSZELAKIEGO.

ARTYKUŁ I. 1.

O poimaniu z licem Sługi i poddanego czyiego, gdzie ma bydź wiedziony.

R. 14. A. 5 GDyby kto czyiego (a) Sługę Boiarzyna, Człowieka ciahłego abo
czeladnika niewolnego, z jakim licem, rzeczami kradzionymi 1
poimał obyczajem i porządkiem niżey w tym Rozdziale opisa-
nym, tak w domu iego jako i na polu, abo na drodze, tylkoby na
gruncie Pana tego Człowieka. Tedy takowego licowanego Człowie-
ka ma wieść do Pana jego, czyi będzie, do tego dworu, ku które-
mu on Człowiek należy § A gdzieby trafiło się komu czyiego Sługę 2
R. 11 Człowieka poimać z licem, nie na imieniu Pana iego, ale gdzie in-
A. 28. dziey na drodze, abo na cudzym gruncie będącego, abo też w mia-
K. 10. steczku, we wsi inszego Pana, bądź też w Mieście Naszym, gdzie nie
a. 1. 14 sądowy Urząd i nie targowego dnia, abo w siele Naszym: takowego
stronie żałobney wolno będzie wieść gdzie zechce, abo do Urzędu
Naszego Grodzkiego Hospodarskiego tego Powiatu, abo też do Pa-
na jego, i powiedzie li do Pana, tedy podawszy go z tym licem one-
mu Panu samemu, a w niebytności samego Pana, tedy Urzędniko-
wi, Ciwunowi iego abo rykuniey, a miedzy stany mnieyszymi uboż-
szymi, gdzie Urzędnika, Ciwuna nie będzie, tedy Zenie, abo Syno-
wi dorosłemu, ma z niego sprawiedliwości prosić. A ten Pan, abo w
niebytności Pańskiey Urzędnik powinien będzie iemu sprawiedli-
wość nie odwłóczną naydaley do dwuch niedziel czynić według te-
go Statutu, i przyidzie li sprawa do zwodu, tedy zwod do ostatnie-
go stopnia prawa tamże na tym mieyscu ma bydź czyniony, tymże
obyczajem, jako niżey w drugim Artykule tego Rozdziału o zwodzie,
na Urzędach Naszych iest szerzey opisano, i do rozsądku prawnego
tego Człowieka z licem poimanego, ten, komu go podadzą, ma w
dobrey opatrzności i za swoją strażą, od żałobney strony straży nie
potrzebuiąc, chować. § A ieśliby ten Pan abo Urzędnik iego spra- 3
wiedliwości iemu o to uczynić niechciał, abo ią nie według prawa te-
go pospolitego, z krzywdą stronie żałobney czynił. Takowy będąc
o to do Urzędu Naszego Sądu należnego pozwany, powinien będzie
sam przed Urzędem Naszym stanąć, i tego w złodzieystwie obwinio-
nego postawić, a Urząd Nasz w tey rzeczy miedzy nich rozsądzić, i
winnego według prawa karać ma. § Jeśliżby ten złodziey uciekł od
tego Pana swego, abo Pan ono lice stracił, i przed Sądem Naszym 4
złodzieja by nie postawił, i lica by nie położył, takowy sam abo ie-
go Urzędnik, komu ten złodziey był podany, powinien pierwey bę-
dzie na tym przysiądz, iż ten złodziey uciekł, abo lice zginęło, bez

rady, wiadomości, tolgi, i nie za nieopatrznością, abo niedbałością iego. A po takim odprzyfiężeniu przecię żałobney ftronie szkodę zapłacić, na czym przyfięgnie, abo iaki inszy fłuszny dowod uczyni, coby iemu przy onym licu zginelo. A ieśliby ten złodziey w takowey winie był obwiniony, za cogardłem karzą, przecię i potym gdziekolwiek może bydź pościgniony, gardłem karany bydź ma. R. 4. A. 49 R. 12. A. 25.

5 § Jeśliżby za przywiedzieniem do dworu ktorego Pana abo domu Szlacheckiego, Człowieka iego licowanego on Pan abo iego Urzędnik, Ciwun, i ktożkolwiek w dworze będący, ftronie powodowey Woźnemu i ludziom poftronnym okazać fię, abo okazawszy fię obwinionego w złodzieyftwie do fiebie wziąć niechciał, takowego Człowieka wolno będzie ftronie ukrzywdzoney wieść do Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, i tam sobie z nim na Urzędzie Naszym sprawiedliwości dowodzić. R. 4. A. 14.

(a) Każdy Pan Województw Ukrainnych, Sługę abo poddanego swego o rozboy lub o złodzieyftwo obwinionego za pozwem na pierwszy termin ftawić powinien, i tam z niego fam abo przez Przyiaciela z Urzędem Grodzkim sprawiedliwość czynić powinien. *Conft: 1616. fol: 23. Tit. O rozbojach.*

ARTYKUŁ II. 2.

O czynieniu sprawiedliwości ze wsi w obwinieniu złodzieyskim.

1 Kiedy też co u kogo ukradziono, a widziałaby mu fię szkoda od ktorey wfi, a szkodnika swego nie wie, tedy ma profić prawa na tę wieś u Pana jego. A jeśliby dał wszyftkiey wfi winę, tedy trzey Mężowie z oney wfi, ktorych on bierze, maią przyfiądz jako w tey wfi szkodnika iego nie wiedzą, i sami szkodnikami nie są. A jeśliby o to nie przyfięgli, tedy ona wieś wszyftka tę szkodę wszyftkę temu szkodnikowi ma płacić, a złodzieia szukać. R. 7. A. 9.

2 § A gdzieby w tey wfi ludzie byli różnych Panow, tedy ukrzywdzony ma wszyftkich tych Panow iednym liftem upominalnym i na ieden rok, o uczynienie takiey sprawiedliwości, obnieść, i z tego liftu kopiie iednemu ktoremu Człowiekowi każdego Pana w tey wfi przez Woźnego podawać. A ktory Pan abo Urzędnik za liftem upominalnym sprawiedliwości nie uczyni, ten Pan sam będąc o to przypozwany, za dowodem ftrony żałobney, szkodę iemu płacić powinien będzie. Takoweż fię prawo w tey mierze i o wfiach Naszych Hospodarskich rozumieć ma.

ARTYKUŁ III. 3.

O poimaniu z licem w Miaftach Naszych Hospodarskich i o zwodach złodzieyftwa, z czymkolwiek kto poimany będzie.

1 Ustawujemy, gdyby kto Szlacheckiego Narodu Człowiek, jako i proftego ftanu, bądź Nasz Hospodarski poddany, abo Kfiążęcy, Pański, i Ziemiański, także i Człowiek loźny bez fłużby mieszkaiący, abo i Sługa czyi, bez bytności Pana swego, abo też gość przyieżdży w ktorym Mieście Naszym, gdzie są Urzędy sądowe Grodzkie, był poimany na złodzieyftwie na samym gorącym uczynku, abo też lice, rzeczy kradzione były u niego poznane, takowego nie R. 4. A. 64. R. 4. A. 29. R. 11. A. 32. R. 12. A. 16.

do Pana iego, czyimby ſię ſługą abo poddanym ozywał, ale do tegoż Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, pod którym poimany będzie. A Człowiek mieyſki prawa Maydeburſkiego poimany, w tymże Mieście mieszkaiący, do swego Urzędu Mieyſkiego wiedziony bydź ma. A Urząd wziąwſzy takowego do więzienia, i ieśli ſię który czyim ſługą abo poddanym mienić będzie, ma o tym Panu iego znać dać, zachowuiąc ſię w tym według Artykułu dwudzieſtego dziewiątego w Rozdziale czwartym, i rok temu Panu ku przyſłuchaniu tego prawa oznaymić, i przybędzieli Pan sam, abo kogo na ſwe mieysce na rok oznaymiony poſzle, a Urząd przy bytności jego, takiego obwinionego według prawa sądzić i ſkazować będzie, a jeśli sam Pan nie przybędzie i nikogo nie poſzle, tedy iuż Urząd naſz przecię na ten rok złożony sądzić i kończyć ma według prawa. Potemuż ſię Urząd Naſz około dawania znać Panom o ich ſługach i ludziach ma zachować. § A gdy kto poimany na drodze, abo gdzie indziey, jako o tym w Artykule pierwſzym tego Rozdziału ieſt opisano, do Urzędu przywiedziony i do więzienia podany będzie, a czaſu prawa gdyby obwiniony w złodzieyſtwie powiedział zawodcę od kogo lice ma, tedy ma na tymże Urzędzie Naszym tego zawodcę poſtawić, abo zeznaniem Urzędowym ſiebie oczyścić gdzieby to kupił, i na którym Urzędzie to opowiadał, i w kſięgi zapisał. A ieśliby ten zawodca tego obwinionego w złodzieyſtwie przed Urzędem zaſtąpił, a tenby zaſtępca brał ſię na inszy zwod, chcąc wieść od sądu Urzędu Naszego na inszego zaſtępcę i do inszego Urzędu, to mu nie ma bydź dano, ale każdy zaſtępca do oſtatecznego zwodu ma bydź ſtanowiony przed tym Urzędem Naſzym, gdzie ſię początek ſtał zwodu, a lice u Urzędu będzie ku zwodu ten wykupować, kto ſię zwodzi, a wſzakże za wykupowanie lica więcey Urząd nie ma brać tylko po dwanaście groszy, i za każdym zwodem jako od samego więzienia wypuszczaiąc go, tak od lica, które będzie ku prawu ſtawiono, i każdemu takowemu kto ſię wywodzi, z maiętności onego na kim lice zoſtanie, nawiązka według ſtanu ſkazowana bydź ma. § A ieśliby u onego złodzieja maiętności tak wiele nie było, czym licy z Urzędu wykupić, ten Urząd ma lice żałobney ſtronie darmo wrócić, a złodziey jako za złodzieyſtwo, tak i za wſzyſtkie nawiązki i ſzkody ma gardłem przypłacić. A ieśliby zawodcy przed Urzędem Naſzym do oſtatecznego zwodu nie poſtawił, a zeznaniem Urzędowym ſiebie w tym złodzieyſtwie nie oczyścił, tedy ten karany bydź ma iako złodziey, a ſzkoda, na czym ſtrona żałobliwa przyſięże, to ma bydź płacono z domu onego złodzieja. A gdzieby oſtateczney zawodca ſiebie oczyścił wypisem Urzędowym, gdzie onę rzecz kupił, abo iż to jego Koń abo Woł domoroſły, świadectwem ſłuſznym ſię wyprawił, takowy jako nawiązek tak i ſzkod nikomu płacić nie będzie powinien, wszakże ieśliby tę rzecz kupił, pieniądze swe traci. § A jeśliby ſtrona powodowa która pozwala, mieniła Konia abo Wołu ſwym domoroſłym, abo rzecz doma urobioną, jako naczynie, i jakąkolwiek inszą rzecz, a ſtrona żałobliwa, która będzie z licem przywiedziona, będąc też niepodeyrzaną, mieniła bydź swym domoroſłym,

R. 4. A. 55 (margin, beside "dziey, jako o tym w Artykule…") — 2
R. 10 A. 14 (margin, beside "rzędu wykupić…") — 3
R. 14 A. 20 (margin, beside "takowy jako nawiązek…") — 4

abo w domu urobionym, a podobieństwo ku temu się ściągało, chociay-
by i obiedwie strony wydały świadkow godnych, tedy za podobień- R. 4. A. 77.
stwem i za świadectwem strona obżałowana przy swych świadkach
bliższa będzie ku wywodowi przysięgą, iż to iest iego domorosłe abo
w domu robione, bo temu by iuż szło o gardło. A wszakże sąd podo-
bieństwa wszelakie ná dobrey baczności mieć ma, i w rzeczach wąt- R. 11.
8 pliwych skłonnieyszy ma bydź ku wyzwoleniu niżli ku karaniu. § A A. 31.
prostego stanu Człowiek, ktory pierwszy abo drugi raz około takich
rzeczy będzie obwiniony, ten ku takiemu odwodowi ma bydź przy-
puszczony, a po wywodzie takowym tylko od gardła obżałowany wo-
len będzie, a nawiązki sobie domagać się nie ma.

ARTYKUŁ IV. 4.

O tym coby się stało na Targu abo na Jarmarku i Kiermaszu.

Rozumieiąc bydź niemnieyszy pożytek Nam i poddanym Naszym, R. 11
1 z Targow i Jarmarkow, ktore w tym Państwie Naszym bywaią, A. 22.
i dla tego waruiąc, aby takie zgromadzenia ludzkie w pokoju i R. 4. A. 64.
beśpieczności dobrey zachowani byli. Ustawujemy, gdyby kto u
kogo co na Targu ukradł, a z tym licem zarazem na gorącym uczyn-
ku poimany był, aboby co u kogo przedtym kradzionych rzeczy na
Targu poznano, alboby jaki zbytek, gwałt, boy, rany, zaboystwo u-
czyniono. Tedy stanieli się to w Mieście Naszym pod Urzędem są-
dowym, w tym się strony i Urząd Nasz zachować mają, jako o tym
wyżey w Artykule wtorym tegoż Rozdziału opisano. A trafili się
poimanie z licem abo zaboystwo, gdzie o gardło poydzie, na Targu,
abo na Jarmarku i Odpuście w inszych Miastach Naszych, nie pod
Urzędem sądowym, abo też w Miastach Książęcych, Pańskich, i Zie-
miańskich. Tedy nie może li bydź przy tym Woźny, i przed widzem
2 tego Urzędu Naszego, abo tego Pana, bądź też Urzędnika iego w
czyim się to Miasteczku stanie, ma bydź taki imany, i do więzienia w R. 11.
Zamku abo w Dworze tamecznym sądzony § A gdzieby się to stało A. 28.
miedzy Sługami abo poddanemi Szlacheckiemi, zwłaszcza w tym ie-
dnym Powiecie osiadłych, aboby Nasz poddany Hospodarski Szla-
checkiego Człowieka obwinił i osądził, a szłoby o rzecz taką, za co
gardłem karzą. Tedy żałobna strona sposobiwszy sobie Woźnego
i stronę, ma tego obwinionego, bądź tegoż dnia abo nazajutrz, a nay-
daley dnia trzeciego abo czwartego wziąwszy z tego więzienia tar-
gowego, wieśdź z Woźnym i stroną, gdzie zechce abo do Urzędu Na-
szego sądowego w tymże Powiecie, abo też do Pana tego czyi Czło-
3 wiek będzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. § A jeśli przez
cztery dni ten, kto posadzi, tego więźnia swego z więzienia takowe- R. 4.
go targowego nie wyymie bez słusznych prawnych przyczyn: Tedy A. 29. R. 7.
ten Urząd ma go dobrowolnie tylko wziąwszy sobie poturemne, wy- A. 31.
puścić; a ten więzień potym nawiązki według stanu swego, jakoby
bity był za zelżenie i więzienie swe, także i tego poturemnego, i też
szkod, ieśliby się mu za tym imaniem i sadzeniem jakie stały, będzie
moc na tym, kto go był posadził, pozyskiwać przed tymże Urzę-
dem. Y dla tego ten Urząd biorąc obwinionego do więzienia, ma

też i tego żałobnika, abo więzieniem, abo poręką dobrą opatrzyć,
jakoby i obwinionemu w takiey mierze, jako wyżey opisano, spra-
R. 4 wiedliwość nie ginęła. § A będzieli obwiniony w takich rzeczach 4
A. 15 krwawych Nasz poddany inszego przysądu, a nie tego gdzie będzie
131. Targ, od Szlacheckiego Człowieka. Tedy ten żałobnik tak się ma
zachować, i wieść go do tego Urzędnika Naszego, w czyim przysą-
dzie iest, tylkoby w tymże Powiecie; i tam sobie prawa dowodzić.
A wykupować z więzienia tego pierwszego targowego, ten ma, kto
da osadzić, po temu jako o tym w Rozdziale czwartym dołożono. A
potym tey szkody na winowatym patrzyć: jeśliby krzywda jaka na
Targu, bądź w rzeczach krwawych abo mnieyszych inszych stała
się Człowiekowi na Targ przyjeżdżemu, bądź Naszym abo podda-
nym Szlacheckim, od ludzi onego Dworu, gdzie Targ będzie z ta-
R. 11. kowemi ten Urząd sprawiedliwość nie odwłoczną co nayrychley
A. 28 czynić powinien będzie. § A przyieżdży Człowiek Nasz abo Szlache- 5
R. 10 cki uczynili krzywdę Człowiekowi onego Urzędu, gdzie Targ iest,
A. 1. ten tamże ma bydź do więzienia osadzony, i będzieli wina w rzeczy
krwawey, to Naszego poddanego do Urzędnika Naszego, pod czyim
przysądem będzie: a Szlacheckiego Człowieka do Urzędu Grodz-
kiego abo też do Pana jego, jako zechce, wieść, i tam sobie sprawie-
dliwości dowodzić będzie. A w rzeczach mnieyszych nie krwawych,
ma o Naszym poddanym Urzędnikowi Naszemu, a o Szlacheckim,
Panu iego, abo w niebytności Pańskiey, Urzędnikowi dać znać. A
Urzędnik Nasz abo Szlachcic sam przyiechawszy, abo przez posłań-
cow swych maią takich obwinionych z tymże Urzędem, pod którym
R. 4 się co stanie, na Targu spolnie sądzić i winnych karać. § A nie przyi- 6
A. 29 dzieli, ani przyszle Urzędnik Nasz abo Szlachcic ku temu prawu, te-
R. 13 dy iuż ten Pan abo Urzędnik onego dworu, gdzie Targ był, wziąw-
A. 11. szy ksobie na to prawo Woźnego i dwuch Szlachcicow Ziemian Na-
szych Hospodarskich, ma taką rzecz sądzić i skazować, i do zapłaty
winnego w więzieniu dzierżeć. Wszakże takie postępki wyżey opi-
R. 11. sane maią się zachować miedzy Obywatelami tegoż iednego Powia-
A. 22. tu, w którym ten Targ abo Jarmark będzie. § A co się dotycze in-
R. 4. A. 64 szych ludzi cudzoziemcow, abo i tubylcow Kupcow, i inszych ludzi 7
przyieżdżych z inszego Państwa, abo też i z tego Państwa, ale z in-
szych Powiatow dalszych za kilkadziesiąt mil, takim w krzywdach
ich na tymże Urzędzie, gdzie się co na Targu stanie, za obesłaniem
od tego Urzędu onego Pana, czyi Sługa abo człowiek w czym obwi-
niony będzie, sprawiedliwość czyniona bydź ma. Także i z tako-
wych ludzi z daleka przyieżdżych, komubykolwiek oni w czym krzy-
wdę na Targu uczynili, tenże Urząd, pod którym się co na Targu
stanie, daiąc o tym Panom ich znać, zwłaszcza ieśliby obwinieni te-
go potrzebowali, i rok według dalekości mieysca, jako ziechać może,
Panom ich składaiąc, sprawiedliwość czynić ma, według Statutu i
porządku o tym wyżey w Rozdziale czwartym opisanego. § A ieśliż- 8
by Szlachcic na takim Targu nie sądowego mieysca jaki zbytek u-
czynil, tedy o to z osiadłości pozywany będzie, wyiąwszy to, jeśliby
był w rzeczy krwawey, za co gardłem karzą, na gorącym uczynku

poimany, takiego, do Sądu Grodzkiego wieść maią. A nie osiadła Szlachta i za mnieysze występki chociay nie krwawe mogą bydź imani, wszakże ku rozprawie wiedzieni do Sądu Grodzkiego.

Jarmarkow w Brześciu Litewskim żaden przeszkadzać nie powinien, *sub pœna* 300, grzywien. *Const:* 1633 *fol* 62. *Tit:* Jarmarki.

Jarmarki w Wilnie dwa do roku *Const.* 1633. *fol:* 39 *Tit: Libertas commerciorum.*

Sprawiedliwość w Miastach składowych i na Jarmarkach z każdego kupieckiego Człowieka, i jakiegokolwiek stanu, ma bydź czyniona prawem gościnnym przez Starostę abo Dzierżawcę, a w Miastach Duchownych, Pańskich i Szlacheckich, sami Panowie abo Urzędnicy takimże prawem gościnnym sprawiedliwość czynić będą powinni, *salva appellatione* za Dworem, *Const:* 1565. fol: 49. § Sprawiedliwość.

Jarmarki w Mińsku pozwolone dwa, jeden na S. Woyciech, a drugi na S Marcin: na które wszyscy Kupcy krom wszelakich ceł i myt przyieżdżać i tam przez dwie niedziele towary *libere* przedawać maią *Const:* 1601. *fol:* 762. *Tit* Jarmarki w Mińsku.

Jarmark w Brześciu Litewskim, który bywał na S. Michał, ma bywać na S. Marcin. *Const: Anni* 1678. *fol:* 21. *Tit:* Miasto Brześć.

ARTYKUŁ V. 5.

Jako ma w czyim Domu lice zastać.

1 USTawuiemy, ktoby chciał w czyim Domu Szlacheckim, tak na
wsiach iako i w Miastach rzeczy kradzione zastać, tedy wziąwszy R. 4. A. 3.
Woźnego i ktemu ludzi postronnych wiary godnych, przy nich R. 12. A. 15.
w onym Domu tych rzeczy kradzionych szukać ma, a skoroby tam
co rzeczy kradzionych znalazł, i kogo przy licu zastał, ma przy tymże Woźnym i ludziach postronnych u tego, kogo przy licu zastanie,
wywiedzieć się zkąd te rzeczy w Dom jego dostały się, a potym oświadczywszy Woźnym i stroną, tego Szlachcica do Grodu pozwać ma. A
ieśli nikogo nie zastanie, iedno lice naydzie, iednakoż z tym licem
ma iechać do Urzędu Naszego, i tam daley według prawa postępo-
2 wać § Jeśliżby kto w swym Domu kradzieży szukać nie dopuścił, R. 4. A. 77.
kleci i inszego domowego schowania otworzyć niechciał, abo od lica
odbił, abo lice i złodzieja odiął; tedy ten, kto to uczyni, będzie powinien tę wszystkę szkodę stronie żałobliwey płacić według dowodu
abo przysięgi. Tymże sposobem, ktoby chciał u czyiego Człowieka kradzież zastać, ma się zachować jako wyżey napisano; wszakże
tylko z Woźnym i z stroną ostąpiwszy Dom poddanego iego, ma tego Pana abo Urzędnika, a nie będzieli Urzędnika ani Ciwuna, tedy
starszego, kto w tey wsi będzie, obesłać, opowiedaiąc to, aby nierozumiał gwałtownego naiechania. § Ieśliżby Pan abo Urzędnik iego
3 przy tym obysku bydź niechciał, tedy strona żałobliwa przecię z tymi, kogo ma przy sobie, obysk uczynić, i wszystkie schowania trząść,
i znalazszy, z tym do tego Dworu Pana iego, ku któremu ten Człowiek należy, wieść ma.

Statut Koronny o licownym roku deklarowano, żeby licowny rok nie ściągał się iedno na rzeczy kradzione. *Const:* 1578 *fol* 336. Tamże deklarowano, ukrzywdzony rokiem licownym do Grodu za dwie niedzieli pozywać ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

O imaniu złodzieja potrafiwszy na drodze.

1 KIedyby się komu trafiło złodzieia (a) swego z licem, abo i bez lica z trefunku na drodze spotkawszy, abo ugoniwszy poimać;

tedy ten poimawſzy ma co naybliżſzym po drodze tey, ludziom okolicznym, a będzieli po bliżu Woźny i Woźnemu to opowiadać i okazać, i wieśdź go abo do Pana iego, abo do Naſzego Hospodarſkiego Urzędu sądowego co naybliżſzego od tego mieyſca, gdzie poimany, i tam sobie z nim sprawiedliwości dowodźić. Lecz czasu prawa, w takich rzeczach przy inſzych znakach, dowodach niemniey ma bydź to upatrowano. Jeśliże ten kto żałuie tę ſzkodę swą zarazem, gdy ſię mu ſtała, będzie na Urzędzie opowiadał i zapiſywał, bądź mianuiąc właśnie tego złodzieja imieniem, abo mieniąc, że niewiedzieć od kogo ta ſzkoda w złodzieyſtwie ſtała ſię.

(a) Sługę jawnego złodzieja abo zdraycę, chociay Szlachcica wolno wſzędzie imać *Conſt:* 1558. *fol:* 462. i *Conſt.* 1598 fol 705

ARTYKUŁ VII. 7.

O ważności lica, za co złodziey gardłem ma bydź karany.

R. 14 A. 19 R. 11 A. 9. USTawuiemy, iż każdy złodziey z licem przywiedziony i prawem 1
przekonany przy licu iego, ktòreby ſtało więcey czterech kop groſzy, ma gardłem karany bydź. A ktòreby lice czterech kop abo mniey ſtało, a pierwszyby raz z tym licem był poimany, tedy taki to, co ukradziono, z nawiązką wrócić ma. A nie będzieli mieć czym nawiązki płacić, tedy na wyrobek za to złodziey będzie wydany, Męſzczyźnie na rok po kopie groszy, a Niewieście po pięćdzieſiąt groſzy wytrącając. A potym tegoż złodzieja jeśliby ſię trafiło komu poimać powtòre, z licem, chociażby to lice i dwuch kop groſzy nie ſtało: (a) tedy iuż ròzgami u ſłupa bity bydź ma, a za ſzkody i sowitość nie będzieli mieć czym płacić, na wyrob, jako wyżey opisano, wydany bydź ma. A jeśliby trzeci raz tenże co ukradł, te-
R. 4 A. 77 dy iuż i gardłem karany będzie. § A na dowod przeciw takowego złodzieja, z licem takim, za co gardłem karanie opisano, przywie- 2
dzionego, przy inſzych poſtępkach prawnych Szlachcicowi iednemu samemu, a ròwnemu z nim człowiekowi proſtemu ſamowtòremu przyſięga ſkazowana będzie. A gdzieby nie ſzło o gardło, tylko o inſze karanie mnieyſze, to bez przyſięgi za świadectwem trzech abo dwuch Człowiekow wykonywano bydź ma.

(a) Jeśli we dworze Królewſkim małe ktòrekolwiek rzeczy ukradnie, niech będzie urzezaniem ucha karany, *Kazimierz Wielki* 1347 *H. P.* 10.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Dla pokoju poſpolitego zaſtanowienie od złodzieyſtwa.

o frymarkach, OD tego czasu uſtawujemy i chcemy to mieć, aby każdy z pod- 1
danych Naſzych, i z poddanych Xiążęcych, Pańſkich, Duchownych i Swieckich, i Bojarſkich, tak możnego ſtanu jako i mnieyszego, ktobykolwiek co u kogo na targu, w domu abo gdziekolwiek Konia, Wołu, Krowę, i inſze wſzelakie rzeczy kupił abo frymarczył. Tedy przy takiey kupi abo frymarku maią bydź Boryſznicy, ludzie dobrzy, wiary godni, i z temi Boryſznikami sam ten iściec, kto przedaie abo przefrymacza, jeśliby ſię to na targu ſtało, zarazem do Urzę-

du Zamku abo Dworu Naſzego, abo do Urzędu Naſzego Mieyſkiego, zwłaſzcza gdzie ieſt prawo Maydeburſkie: A trafili ſię to na targu w Miaſtach Kſiążęcych, Pańſkich, Ziemiańſkich, do ſamego Pana, w niebytności Pańſkiey do Urzędnika iego przyyśdź, i tę przedażą abo frymark dawſzy do kſiąg zeznać i zapiſać, i on kto kupi abo wyfrymarczy, wypis na to sobie wziąć ma.

2 § A gdzieby ſię kupia abo frymark ſtał nie na targu, ale w domu abo gdziekolwiek, zwłaſzcza w takich mieyſcach gdzie targi opodal, w milach cztérech abo piąci, abo i daley; przy tym także Borysznicy maią bydź, a potym ten, kto przedaje, na pierwſzy abo drugi targ po tey kupi abo frymarku, ma z Boryſznikami abo chociay z jednym Boryſznikiem do bliżſzego Miaſteczka, gdzie targ bywa, iechać, i tę przedażą abo frymark zeznać, a który kupił, wypis sobie wziąć ma, i tym wypisem gdy potrzeba ukaże, ma ſię oczyścić. A Urząd każdy od takowego zapiſania i wypiſu nie ma więcey brać, tylko jeden groſz, od kupuiącego pułgroſza, a od przedawaiącego drugie pułgroſza. Wſzakże jeśliby kto potym tę rzecz poznał, i to przed Urzędem dowiodł, że to iego własna rzecz; tedy ten kto pierwey kupił, pieniądze swe traci, a to co kupił, przed Urzędem ma onemu, kto poznał i dowiodł, wrócić.

3 § A będzieli mienić, że przy tym licu ſiła poginęło; tedy ten, kto kupił, ma odprzyſiądz ſię, iż więcey tych rzeczy nie kupił, ani o nich świadom, i to kupił niewiedząc, żeby miała bydź rzecz kradziona, a ten u którego co poznaią, pieniędzy swych ma patrzyć na tym, u kogo co kupił abo wyfrymaczył. A gdzie Miaſteczka są bliżey, tam poddani Naſi Hospodarscy, także Duchownych i Swieckich ſtanow, wieśniacy na wſiach ani w domach ſwych nic przedawać nie maią, ale do Miaſt i Miaſteczek wſzyſtko co chcą swey własności prowadzić, wozić, i przedawać każdemu wolno. A kupczycy abo targowcy dla kupowania niektórych rzeczy po wſiach ieździć nie maią; lecz na targach i w Miaſteczkach, gdzie ſię komu co trafi kupować każdemu pozwalamy. Czego jako Urzędnicy Naſi Hoſpodarſcy, tak Xiążęcy, Pańſcy, Duchowni i Ziemiańſcy, maią poſtrzegać i obwoływać, aby za takowymi pokątnymi i wieyſkiemi kupiectwy i targowlami złodzieyſtwo nie mnożyło ſię.

ARTYKUŁ IX. 9.

O gonieniu sladem w jakieykolwiek rzeczy pokradzioney.

1 Kiedyby (a) pokradziono Konie, woły, Bydło, i inſze rzeczy w domu i gdziekolwiek, a ten ſzkodny poiąłby slad tey ſzkody ſwey, i zebrawſzy ludzi dobrych okolicznych Sąſiadow według dawnego obyczaju gonił sladem: a ten slad gdzieby ku ktorey wſi, abo w czyi dom przywiodł. Tedy ma poſłać do tey wſi abo do domu, gdzie slad wyszedł, ludzi dobrych ſtronnych, godnych wiary, aby ze wſi swey i z domu, gdzieby slad wſzedł, abo z gruntu, ziemi, wſi swey slad wywiedli. Takowa wieś abo w czyi dom slad wſzedł, maią ten slad u tey kopy wziąć, i ze wſi albo z domu i z ziemi swey tey

R. 11. wsi slad wywieść aż do inszey granicy, kędy ten slad póydzie. § A ie- 2
A. 40. śliby ta wieś, do którey slad przywiedziono, od siebie sladu nie wy-
R. 12. wiedli, abo od sladu odbili, albo wygnawszy bydłem zadeptali, i
A. 15. na takowym zastanowiwszy się ta kopa, gdzie sladu nie odwiedzio-
no, abo odbito, maią wziąć Woźnego, i z tym Woźnym ludzie stronni, kopa wszystka mają onę szkodę oszacować, na czym on szkodnik samotrzeć przysięże, mianuiąc sobie szkodę od tey wsi. A gdy przysięże, tedy ona wieś tę szkodę powinna będzie zapłacić, a sobie winnego szukać. Y po skazaniu maią przez Woźnego i stronę, ktòrzy przy tym byli, objawić to Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu, i połowicę przesądu Urzędowi dać. A Urząd ma rok według ważności szkody i nauki Statutowey zapłacie złożyć, i ten rok listem swym Panu tych ludzi oznaymić, i w tym go napomnieć, aby tę szkodę ludziom swym zapłacić rozkazał, abo ieśli w samego iego domu kopa będzie, sam zapłacił. A nie stanieli się w tey rzeczy zapłata, na rok od Urzędu złożony: Tedy ukrzywdzona strona, gdy pozwawszy o to stronę przeciwną do Urzędu Grodzkiego, dowiedzie tego, że ta kopa i skazanie słuszne uczynione, ten tę szkodę będzie winien sowito zapłacić. § A ieśliby ukrzywdzony złodzieystwem chciał szkody 3
R. 9. swey dochodzić kopą: Tedy wszyscy w tey okolicy w około na milę
A. 8. ze wszystkich czterech stron, maią kazać poddanym swym na kopę
schodzić się: a to się ma rozumieć, w przód na te mieysca, gdzie do tych czas kopy nie bywały, które kopowiska każdy Podkomorzy w Powiecie swym naznaczyć, i wsi te, ktòre się stanowić będą, opisać ma. A na Rusi i indziey gdzie zdawna kopy bywały, tam maią bydź i teraz kopy odprawowane na starych kopowiskach, tym obyczajem jako pierwey to bywało. A na tych też mieyscach, gdzie do tych czasow kopy niebywały, takowymże porządkiem i postępkiem kopy zbierane i odprawowane bydź mają, jako się na Rusi zachowywało i zachowuie.

(a) Gdy Sąsiad na swe Sąsiady woła, aby mu Sladem Złodzieia, który Konia ukradł, gonić pomogli, w czymby Konia od złodzieia mógł mieć; ktòrzy kmiecie ieśliby gonić niechcieli, i takby złodzieja z Koniem upuścili, kmiecie maią bydź skazani ku zapłaceniu takowego Konia. *Kazim: Wielki* 1368. *H. P.* 550.

ARTYKUŁ X. 10.

Jeśliby ktokolwiek Szlachcica osiadłego abo nieosiadłego niewinnie i bez lica o złodzieystwo obwinił.

R. 3. A. 22. R. 4. A. 11. Ustawujemy, gdzieby ktokolwiek Szlachcica tak osiadłego albo i nieosiadłego obwinił o złodzieystwo bez lica i krom słuszney przyczyny, tak za pozwy iako i bez pozwu, Człowieka dobrego, wiary godnego i niepodeyrzanego; tedy takowe obwinienie o- 1
nemu Szlachcicowi na poczciwości i dobrey sławie iego nic szkodzić nie ma, ale za takie obwinienie ten żałobnik powinien będzie tego Szlachcica nawiązać, iakoby go zranił, i tamże na Zamku albo Dworze Naszym, gdzie się to przytrafi, ma siedzieć dwanaście niedziel, jeśliby ten żałobnik był sam Szlachcic, a gdzieby prostego stanu Człowiek Szlachcica tym obyczajem, jako wyżey opisano, o złodzieystwo obwinił, ma za to u słupa rózgami bity bydź, obwoły-

2 waiąc ten iego wyſtępek. § Jeśliżby w takim obwinieniu Szlachcica
chociay bez lica iedno wypiſem z kſiąg powołania, abo jakie ſłuſzne
przyczyny i też znaki nań u prawa pokazał, i złodzieyſtwa nań za-
tym dowodzić chciał, a tenby Szlachcic obwiniony przed tym nigdy
o to ſię ieſzcze nikomu nie odwodził ani odprzyſięgał. Tedy w ta-
kim obwinieniu pierwſzy kroć od tego sam ieden odprzyſiądz ſię ma,
jako mu w tym nie był i nie ieſt ſzkodnikiem, a po przyſiędze za ta-
kowemi znaki, iuż mu nawiązka nie ma bydź płacona, ani więzie-
nia nie powinien cierpieć. § A gdżieby tegoż Szlachcica ieśli oſia-
3 dłego za pozwy, a nie oſiadłego i bez pozwu, na Urzędzie Naſzym ſą-
dowym także kto o złodzieyſtwo drugi raz tymże obyczajem za
ſłuſznymi znaki, i iuż za drugim powołaniem obwiniono było, tedy
iuż nie sam ieden, ale samowtór z Szlachcicem oſiadłym, wiary go-
4 dnym i nie podeyrzanym, także bez nawiązki tego Szlachcica powo- R. 11.
łanego, odprzyſiądz ſię ma. § A gdzieby i trzeci raz tegoż Szlachci- A. 31.
ca z przyczyn pewnych, a nie zgoła, ale za trzecim powołaniem o
złodzieyſtwo kto obwinił, tedy iuż samotrzeć z Szlachtą oſiadłą, lu-
dźmi wiary godnymi i nie podeyrzanymi od tego odprzyſiądz ſię ma,
a jeśliby spełna świadków nie miał, chociayby iednego niedoſtawa-
ło, z kim odprzyſiądz ſię, tedy za dowodem ſłuſznym abo za przyſięgą R. 11.
żałobnika ma wszyſtkę szkodę iemu zapłacić, a sobie winnego ſzu- A. 31. R. 12.
5 kać. § (a) A wſzakże ieśliby tego Szlachcica iuż czwarty raz także A. 1.
o złodzieyſtwo było obwiniono, za ſłusznymi i jawnymi znaki i powo-
łaniem iuż nie iednokrotnym w przód tego uczynionym, to nań po-
kazano i dowiedziono było, by też i lica przy nim nie zaſtali: a ſtrona
powodowa Szlachcicem będąc, samotrzeć z Szlachtą ludźmi znajo-
mymi tubylcami, wiary godnymi i nie podeyrzanymi o to złodziey-
ſtwo iego poprzyſięgła, tedy już gardłem karany bydź ma jako zło-
dziey, a ſzkoda z imienia abo z maiętności iego ruchomey za dowo-
dem ſłuſznym ma bydź płacona ſtronie powodowey. A jeśliby Szla-
chcic obwiniony był od Człowieka ſtanu proſtego, tedy i za czwar-
tym razem Człowiek ſtanu proſtego, aż samoſiódm z dwiema Szla-
chcicami, a ze czterema ludźmi sobie równymi nie podeyrzanymi
poprzyſiądz go ma.

W prawie Koronnym Szlachcic za iednym razem pomówienia o złodzieyſtwo ma ſię przyſięgą oczyścić, a za to żadney winie nie podlega. *Kaz: w Wiślicy 1368.*

Tamże w Koronie, kto trzykroć w złodzieyſtwie przekonany, bezeczci ma bydź. Y Statut W. X. L. w Rozdz: 11. Art: 31. Art: 37.

A jeśliby proſty Człowiek Szlachcica o złodzieyſtwo pomówił, ma bydź u ſłupa karany obwoływaiąc wyſtępek swóy. Roz: 3. Art: 22. Stat: W. X. Lirt:

(a) W Koronie ktoby raz drugi, a naywięcey trzeci kroć o zły uczynek złodzieyſtwa abo łupu był oſkarżony, powinien niewinność swoię oczyścić, i wyświadczyć świadkami w ſtanie równymi, nieinaczey iedno jakoby Szlachectwa dowodzić miał, ale który będzie czwarty raz obwiniony, iuż prawem ma bydź karany. *Kaz: Jag: w Piotr: 1447. H. L. 104. H. P. 553.*

ARTYKUŁ XI. II.

O obwinieniu w złodzieyſtwie Szlachcica lat zupełnych nie- maiącego, także i o proſtych ludziach.

1 Jeśliby ſię trafiło, iżby Szlachcic w leciech ſzeſnaſtu a nie więcey R. 14. A. 7.
obwiniony był o złodzieyſtwo, abo przywiedziony z licem, tedy ta- R. 12. A. 9.

kiemu przemłodość lat iego nie ma bydź policzono za złodzieystwo,
A. 4. 15. i nie ma bydź do Kata w ręce i na mękę dawany. Jednak tę szkodę Ociec iego, abo Matka, abo Krewny z imienia części iego powinni z nawiązką zapłacić, i zapłaciwszy, to poczciwości iego szkodzić nie ma. A niebędzieli miał czym zapłacić, tedy dać go na wysługę, pokiby to zasłużył, co zaszkodził. A wysługa ma bydź po kopie groszy na rok. § Tymże obyczajem może się rozumieć i o dzieciach ludzi prostych lat niedorosłych: a wszakże taki chłopiec lat niedorosły, jeśliby w kilku złodzieystwach i przy licu był doznany, takowych U- 2
rząd ma karać według zdania swego, to iest: nie gardłem, ale jakim karaniem na ciele.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Powołaniach.

USstawujemy, aby powołania złodzieyskie przed Urzędem opowiadane i jawnie wyświadczone, i do ksiąg każdego Urzędu, gdzie się to prawo toczyć będzie, a potym i do ksiąg Grodzkich za zeznaniem Woźnego i strony, zapisowane były, które księgi jako przed tym tak i teraz zowią czarnymi księgami, Takowe opowiadanie i powołanie Urzędownie zapisane, ma u prawa wszędzie mieysce mieć, i przyimowano bydź, i księgi takie czarne Urząd każdy Grodzki ma mieć osobne, z inszemi sprawami w iedne księgi takich rzeczy złodzieyskich nie mieszaiąc. 1

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ktoby złodzieia przylicznego, wiadomość o nim maiąc, u siebie w domu chował.

R. 11. A. 36. i 68. Ustawujemy i skazuiemy, Iż kiedyby kto złodzieja przylicznego wiadomie w domu swym, abo na imieniu swym osadziwszy domem chował, abo mieszkać dopuścił, abo jawnego złodzieja od szubienicy swymi pieniędzmi okupił, tedy takowy każdy, ieśliby to nań słusznym prawem przewiedziono było, wszystkę szkodę, któraby się komu przez tego złodzieja stała z imienia iego, będzie powinien płacić i oprawować. § Tymże obyczajem ieśliby komu złodzieja prawem przekonanego na śmierć wydano, a onby nie skarał, a potym komuby się kolwiek od tego złodzieia szkoda działa, tedy ten, kto tego złodzieia puścił, za dowodem strony żałobney, że się mu od onego złodzieja szkoda stała, powinien będzie tę szkodę płacić i oprawić. 1 §

ARTYKUŁ XIV. 14.

O pokradzieniu świrna abo kleci Pańskiey i Szlacheckiey, i też kleci chłopskiey.

R. 10. A. 14. K. 12. A. 15. Też ustawujemy, gdyby pokradziono któremu Panu abo Ziemianinowi świren skarbny, abo spiżarnią, a toby nań prawem było przewiedziono, tedy za to powinien będzie zapłacić winy dwanaście rubli groszy, i szkodę pokradzioną za przysięgą oprawić. 1
§ Tymże obyczajem ieśliby chłop chłopu kleć wykradł, tedy za pokradzienie kleci chłopskiey trzy ruble groszy, i szkoda wszystka z maiętności złodzieyskiey ma za przysięgą płacona bydź, a miasto nawią- 2

zki za obie takie złodzieyſtwo, ten złodziey abo i kilka ich będzie, maią gardłem karani bydź.

ARTYKUŁ XV. 15.

O lice, które ſię naydzie w domu Człowieka niepodeyrzanego abo też i podeyrzanego.

1 UStawujemy, gdyby u Człowieka nie podeyrzanego wſzelakiego ſtanu za zamkiem lice było naydziono, a do tego budowania byłoby okno, do któregoby lice mogło wrzucone bydź, i nieprzychronione. Tedy taki Człowiek, ieśli będzie niepodeyrzany, ma z żoną i z dziećmi doroſłymi, będzieli ich mieć, odprzyſiądz ſię, a nie będzieli Zony abo Dzieci, tedy z czeladzią domową. Tymże obyczajem, gdyby lice zaſtał w czyym domu, w gumnie, abo za płotem: po temuż ma ten Człowiek niepodeyrzany odprzyſiądz ſię, iż tego nie

2 wiedział. § A jeśliby w budowaniu za zamkiem było naydziono, i chociażby to lice było przychronione, a oknoby u tego budowania było tak wielkie, i zamknieniem nie obwarowane, żeby Człowiek nim wleść mógł, to także ma od takowego lica odprzyſiądz ſię. A nie będzieli tak wielkiego okna, abo chociażby i wielkie okno było, a zamknieniem zewnątrz byłoby dobrze obwarowane, to iuż takie lice ma bydź policzone za złodzieyſtwo, z którym, kogo przy tym licu zaſtaną, ma bydź wiedziony Szlachcic do Urzędu Naſzego, a ſługa abo Człowiek Pańſki Szlachecki do Pana swego. § Jeśliżby takie lice

3 wątpliwe naydziono u Człowieka podeyrzanego, to ieſt: pierwey przy licu jakim ſtoiącego abo powołanego. Tedy Szlachcic jeśliby czwarty raz, jako o tym wyżey dołożono, był w takiey rzeczy obwiniony, iuż według onegoż Artykułu ſądzony bydź ma. A przeciw proſtego Człowieka za trzecim razem i przy takim licu dowod ma bydź czyniony. A za dowodem maią bydź wedle prawa gardłem karani: a ſzkoda z imienia abo maiętności winnego z nawiązką płacona będzie.

Gdy co kto ukradnie, a do iedney ſię rzeczy przyzna, o wszyſtko ſię sprawować ma, *Kazimierz w Wiślicy* 1368.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O złodzieju, którego na złodzieyſtwie nie w domu poimaią.

1 JEśliby złodziey był poimany na złodzieyſtwie, a nie w domu ſwym, *R.* 10.
a te rzeczy kradzione w domu ieſzcze nie były, taki złodziey ſam *A.* 14.
ieden ma za to złoczyńſtwo karany bydź, a Zona, dzieci, i *R.* 12. *A.* 15.
domowa czeladź od tego będą wolni. Jedno ſzkoda za złodzieyſtwem iego uczyniona, z maiętności tego złodzieia za dowodem płacona będzie, coby więcey nad to lice ukradł.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O znaki złodzieyſkie na Człowieka podeyrzanego.

1 USTawujemy, gdyby na Człowieka którego proſtego ſtanu podey- *R.* 10.
rzanego, to ieſt: chociażby który przy licu niebył, ale iednak *A.* 14.

R. 12. byłby iuż powołanym abo złodzieystwo komu płacił, kto żałował,
R. 15 mianuiąc sobie od niego szkodę w złodzieystwie jakich rzeczy, a miałby na to świadkow trzech abo dwuch, ludzi dobrych, nie podeyrzanych, wiary godnych, ktòrzyby tego złodzieystwa z jakich słusznych przyczyn świadomi byli. Tedy za świadectwem takim ma bydź ten Człowiek podeyrzany na mękę wydany, i męczony ma bydź od strony powodowey ieden raz, wszakże nie daley tylko przez godzinę, tylkoby go na członku nie ochromił. Y domęczyli się złodzieystwa, ten ma bydź gardłem karany, a ieśli się nie domęczy, tedy ma go nawiązać według stanu iego.

ARTYKUŁ XVIIII. 18.

Trzykroć złodzieia przylicznego iednego dnia męczyć może.

R. 14. A. 12. R. 12. A. 8. USTawujemy, gdyby poimano złodzieja przylicznego, a na ten czas bez lica będzie poimany, tedy takowego złodzieja trzykroć iednego dnia może męczyć, tylkoby go na ktòrym członku nie obraził, a ieśliby się nie domęczył, tedy za każdym razem męki oney ma go nawiązać według stanu iego. Jeśliżby w oney męce złodzieystwa na nim domęczyć się nie mógł, a oną męką umorzył, abo na członku ochromił, takowy będzie powinien za umarłego głowszczyznę sowito, a za chromotę jako za całego Człowieka płacić według stanu iego. 1
§ Wszakże ieśliby ten złodziey w oney męce dla czarow spał, a męki nie czuł, a te czary byłyby przy nim znalezione w ustach, abo na głowie we włosach, pod pachami, abo gdzie indziey, tedy nawiązki mu nie powinien dać, i ieszcze taki przyliczny złodziey chociażby się za takiemi czary do złodzieystwa nie przyznał, będzie powinien stronie żałobliwey szkodę płacić, na czym przysięże. 2

ARTYKUŁ XIX 19.

O złodzieiach i rozboynikach, ktòrzyby Urzędnika swego powołali.

R. 11 A. 12. i 31. USTawujemy, gdyby czyichkolwiek poddanych złodziejow abo Rozboynikow i jakichkolwiek złoczyńcow poimano, a oniby idąc na śmierć powołali Urzędnika swego, iż tego złodzieystwa ich świadom, i tym łupem z nim się dzielił. A ten Urzędnik byłby Szlachcic, takowy ma pierwszy kroć odprzysiądz się sam ieden: a potym jeśliby takowych drugich i trzecich złoczyńcow poimano: a ci także idąc na śmierć tegoż powołali, i na szubienicy nie odwołali. Tedy ten od tych powołany ma odprzysiądz się tak, jako o Szlachcicu wyżey opisano. A za czwartym razem, ieśliby tymże sposobem był powołany, tedy iuż bez każdego odwodu i przysięgi i bez lica, lecz iednak za dowodem ma bydź skazany na śmierć jako złodziey, a szkoda z imienia abo maiętności iego ukrzywdzonemu płacona będzie. 1
§ A gdzieby ten Urzędnik nie był Szlachcic, tedy za pierwszym powołaniem złodzieyskim, ktoreby to śmiercią zapieczętowali, ma stronie żałobliwey szkodę wszystkę płacić, na czym przysięże. Jeśliżby tego Urzędnika nie Szlachcica powtòre tacyż złodzieie i tymże sposobem powołali, i także śmiercią zapieczętowali, takowy nie 2

Szlachcic iuż bez każdego lica także za dowodem ma skazany bydź na śmierć jako złodziey. A po takowego, za tymi znakami słusznymi i powołaniem pokonanego, ma Urząd Nasz Grodzki Powiatu każdego zesłać, a poimawszy go i na Urzędzie przed sobą postawiwszy, kazać nań stronie żałobney foldrować.

Patrz Artyk: 10. w Rozdziale tymże, i Rozdziale 11. Artyk: 31.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Człowieka nie podeyrzanego.

1 Ustawujemy, jeśliby Szlachcic którego nie Szlachcica i niepodeyrzanego pomówił, mianuiąc iżby iego złodziejem był, i od niego w złodzieystwie mu szkoda się stała, i nie maiąc niktórych słusznych znakow, chciał go o złodzieystwo poprzysiądz, tedy ten Człowiek jako będąc nie podeyrzany, bliższy będzie od tego samotrzeć z sąsiadami swymi ludźmi nie podeyrzanemi, bądź cudzowłoścami, abo z ludźmi tegoż iednego Pana, ale iednakoż w osobliwych domach mieszkaiącemi, ludźmi dobrymi, wiary godnymi, nie podeyrzanymi i nieprzylicznemi odprzysiądz się, a Sąd mu tego ma dopuścić. R. 14. A. 10.
2 § A jeśliby ten Człowiek samotrzeć na tym nie przysiągł, ten tę szkodę, o co żałoba będzie, powinien zapłacić. A drugi raz gdyby tegoż o złodzieystwo było obwiniono, tedy za drugim razem i obwinieniem od Szlachcica, ma bydź pokonany według prawa i przysięgi jako złodziey.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O zabicie złodzieja przy licu.

1 Też (a) ustawujemy, gdzieby kto złodzieja przy licu w domu swym zabił, takiego złodzieja zabitego tegoż czasu po onym zabiciu ma okazać sąsiadom okolicznym, i potym co nayrychley Woźnym i stroną obwiodszy, do Urzędu przywieść i okazać ma. A potym będzieli pozwany o to do Urzędu, tedy Urząd ma mu dopuścić odprzysiądz się, iż go na złodzieystwie przy licu w domu swym zabił. R. 11. A. 19.
2 § Tak też jeśliby się komu trafiło na drodze abo gdzie indziey polem abo lasem uciekaiącego złodzieja pogonić, a onby poimać się niedał, a w tym przy licu był zabity, tedy ten, kto goni w drodze za złodziejem, ma przy sobie mieć sąsiadow abo postronnych ludzi, i z tymi przywiószy trupa przed Urzędem ma wyświadczyć się, iż go przy licu zabił. A będzieli o to ku prawu pozwany, także ma z tymi ludźmi, z kim za złodzieiem gonił, samotrzeć na tym przysiądz, iż na złoczyństwie i przy licu jako złodzieia swego zabił, a rannego złodzieja ma wieśdź z licem do Urzędu Naszego, tak jako wyżey opisano. Bo złodzieja przy licu poimanego nikt nie ma ni iednego dnia u siebie dzierżeć, ale tegoż czasu wieść do Urzędu.
3 § A ktoby złodzieja przez dzień i przez noc u siebie w domu dzierżał, tedy przywiodszy do Urzędu, pierwey powinien będzie onego nawiązać według stanu, a ranny ieśli będąc poimany, a do Urzędu nie wiodąc przez dzień i przez noc zadzierżany, i tam w domu iego umarł, tedy bę- R. 12. A. 3. R. 11. A. 28.

dzie powinien głowſzczyznę płacić także według ſtanu. Tymże obyczajem ieśliby kto złodzieja poimawſzy do Urzędu nie wiodąc, w domu u ſiebie abo na drodze prawem nie przekonawſzy męczył, takowy także pierwey powinien go sowito nawiązać, potym w prawo z nim wſtąpić.

(a) Ieśliby kogo w obronieniu brania w nocy iakichkolwiek rzeczy, raniono abo zabito, takowy który, bronił, bez kaźni zoſtaie. *Kaz. Wielki* 1368. H. P. 532.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby co ukradł na Dworze Naſzym Hoſpodarſkim.

TEż ktoby na Dworze Naſzym Hospodarſkim co ukradł, a toby 1
ſtało mniey dwuch kop groſzy, a ſzłaby ta rzecz nie o gardło, i prawemby to nań przewiedziono, abo lice wyięto, takowemu ucho iedno urznąć maią. A potym ieśliby co ukradł, by też kradziona rzecz i dzieſięci groſzy nie ſtała, tedy iuż gardłem ma być karany. Wſzakże i w ten czas za ſłuſznym pokonaniem prawnym.

Patrz Artyk: 7. w Rozdziale tymże.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O Zonach i dzieciach, które używały rzeczy kradzionych.

R. 4. A. 15. IEśliby lice w domu zaſtano, a dzieci i Zona przy tym były, i tych 1
rzeczy kradzionych, wiedząc ie bydź kradzionymi, używali, tedy oni powinni będą tę ſzkodę płacić, a w niedoſtatku zapłaty i ſami głowami wydawani bydź maią. Wſzakże nie w wieczną niewolą, iedno póki ſię wyrobią, jako tym, którzyby zakupieni byli. A gardłem ten sam złodziey ma bydź karany, który kradł.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wydaniu lica z Urzędu Naſzego, i też z Dworu Xiążęcego, Pańſkiego, i Szlacheckiego,

R. 10. A. 14. USTawujemy ktemu, (a) jeśliby lice przynieſiono było do Urzę-
du Naszego Hospodarſkiego, Xiążęcego, Pańſkiego, i Ziemiań- 1
ſkiego: a chociayby to lice była rzecz ważna, złoto, srebro, pieniądze, ſzaty, konie drogie. Tedy od wſzyſtkiego tego lica chociaż nayważnieyſzego, każdy Urząd wziąwſzy dochod swóy pięćdzieſiąt groszy, ma to lice temu, kto zyſzcze, wrócić i oddać. A złodziey za winę złodzieyſką, gardłem karany będzie: a któreby lice ſtało mniey kopy groſzy, od tego wykupna tylko ſześć groſzy brano bydź ma.

(a) O licownym roku deklarowano, żeby ſię nie ściągał, ieno na rzeczy kradzione: *Conſt*: 1578 *fol*: 336. i *fol*: 338.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O błędnych.

R. 2. A. 25. KSiążęta i Panowie chorągiewni, Rada także i Urzędnicy Ziem- 1
scy, o błędnych, także i o to z czego złodziey zegnany bywa, maią ſię zachować tym obyczaiem niżey opisanym, to ieſt: gdy

ſię czyi Koń, abo jakie inſze bydle przybłąka, abo zgonne trafi ſię na imieniu ich, będzie wzięte do dworu ich, a będzieli w ten czas w tym imieniu Pan ſam, to takie bydle może u ſiebie chować, póki go ten, czyie będzie, odyſzcze, a odyſkując ma od każdego Konia, ten czyi będzie, dać po dwa groſze, a bydło ma oddawać darmo. A Szlachta ta, ktòrzy ſiedzą w Powiatach, przybłędne abo zgonne Klacze i bydło maią wodzić i dawać do dworow Naſzych, a więcey trzech dni nie mają u ſiebie chować błędnego także i zgonnego. § Po temuż
2 ſię i Urzędnicy Kſiążęcy, Pańscy, gdy przybłędne abo zgonne bydle, abo kilka ich w niebytności, w tym imieniu ſamych Panow ich trafi, maią ſię zachować i do Urzędu Naſzego oddawać, jako o Szlachcie wyżey w tym Artykule opiſano, A Urząd Naſz te dwa groſze, biorąc, bydło ma temu, kto go da, oddać, a potym to sobie u tego czyie bydło będzie, weźmie. § A ktoby z Szlachty abo z Urzędnikow Xiążę- R. 2.
3 cych, Pańſkich, przez (a) trzy dni u ſiebie błędne abo zgonne chował, A. 25. R. 14.
i do dworu Naſzego nie dał, a to będzie nań przewiedziono, i lice z A. 28.
domu Szlacheckiego abo z dworu Pańſkiego wyięto, to tedy tego ma ſię sprawować iako złodzieyſtwa.

(a) W Koronie, bydło zaięte błędne, ktòregoby do trzech dni do obory Krolewſkiey nie oddano, *forum* ma bydź przed Urzędem, a nie przed Sądem Grodzkim, aby bydło nie było popſowane, a w Grodzie nie ma bydź brano tylko groſzy dwanaście od wſzyſtkiego bydła, a o ſzkody według prawa w Ziemſtwie *forum* 1588. O zaiętym i błędnym bydle, *fol.* 468.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O kradzieniu zboża wſzelakiego w kopach na polu, abo w ſtyrtach złożonego, także i ſiana,

USTawuiemy, gdyby kto złodzieyſkim obyczajem czyie zboże żął, R. 14. A. 1.
1 abo gotowe żęte złożone, abo (a) ſiano kradł, abo ſianożęć zło- R. 11. A. 28.
dzieyſkim tajemnym obyczajem ſkoſił, a ten czyie zboże, abo ſiano będzie, biorąc zaſtał. Tedy ten kto zaſtanie, ma poimawſzy wieść z tym licem, z wozami, z Końmi, kędy zechce, bądź do Urzędu Naſzego Grodzkiego, abo do Pana iego. A ten Urząd Naſz a- R. 11.
bo Pan, z onego Człowieka sprawiedliwość uczynić jako z inſzemi A. 19.
2 złodziejami przylicznemi, winien będzie. § Jeśliżby ci, co po żyto abo po ſiano przyiechali, poimać ſię nie dali, a w tym kogo z tych złoczyńcow zabito abo raniono. Tedy ten, kto zabiie, ma ſtronie, ludziom Okolicznym, i też na Urzędzie opowiadać i Woźnym obwieść, i trupa abo rannych na Urzędzie i Woźnemu okazać, zwłaſzcza jeśliby ci złodzieje zmocniwſzy ſię trupa z sobą nie wzięli, abo rannymi będąc nie uſzli, a będzieli o to ku prawu przyciągniony, tedy ma tego odprzyſiądz ſię samotrzeć z ſąſiadami, ktòrzyby przy tym byli, a w niedoſtatku ludzi ſtronnych, z ſługami poddanymi ſwemi, iż przy zbożu swym zabił abo ranił, takowy głowſzczyzny ani ran płacić nie R. 9.
3 będzie powinien. § Jeśliżby ci złoczyńce zmocniwſzy ſię tego Pa- A. 23.
na samego, bądź ſług i poddanych iego przy iegoż zbożu pobili i poranili, abo zabili, a toby na nich słuſznym prawem było przewiedziono, takowi będą powinni gwałt płacić dwanaście rubli groſzy, i rany poddanym oprawić jakiego ſtanu będą. A ranili chłop Szla-

chcica, ten gardło traci, a jeśliby Szlachcic Szlachcica w takim przypadku zabił, ten gardłem karany będzie, i głowszczyzna, gwałt i szkody z imienia płacone, a za zranienie nawiązka ma bydź płacona. A zabijeli Szlachcic prostego Człowieka, ten gwałt, i głowszczyznę płacić ma, a prosty Człowiek za prostego zabicie gardłem karany będzie. § Także kogoby poimano kradnąc snopy z kop, abo sienne kopy, abo prażmo rznąc pod kłos, taki prosty Człowiek gdy będzie z 2
licem przywiedziony, ma u słupa biczmi bity bydź, a szkodę z majętności zapłacić, jeśli co więcey będzie mienić. A ieśliby na złodzieystwie w polu nie poimano, ale lice w domu znaleziono, abo sladem przysoczono, o to jako i o inszym złodzieystwie ma bydź sądzono według tego Statutu.

(a) W Koronie, w sienie ktoby szkodę uczynił, winien za nie dosyć czynić, i Panu winien zapłacić prawem przekonany. *Kaz: w Wiślicy*, 1368 *H. P.* 532.

Za kopę któregożkolwiek zboża we dnie wziętego winy Sądowi sześć grzywien, a szkodę cierpiącemu trzy grzywny zapłacić winien, a jeśliby to w nocy uczynił, popełnia złodzieystwo *Tamże tenże.*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O pokradzienie stawu i sadzawki.

USTawujemy, (a) komuby złodzieyskim obyczajem łowiono Ryby w Stawie abo w Sadzawce. Takowy gdy poimany będzie i 1
przywiedziony do Urzędu z licem, pierwszy raz za dowodem ma bydź biczami bity. A gdzieby tenże drugi raz z licem był poimany, ten za dowodem słusznym urznieniem ucha karany będzie. A jeśli się tegoż trzeci raz dopuści, ten za dowodem słusznym ma bydź karany jako złodziey, chociażby lice nie stało, szacując dziesiąci groszy.

(a) Ryby w Jezierze ktoby pokradł, stronie dosyć uczynić za szkodę, a Panu winę oprawić powinien. *Kaz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 542.

ARTYKUŁ XXVIII. II.

O szkodzie, która się stanie czasu pożogi, abo w tonieniu na wodzie.

GDyby się trafiło pod czasem od Ognia pogorzenia w Mieście abo 1
gdziebykolwiek, aboby kto na wodzie stonął, a w ten czas co mu zginęło, która zguba u kogoby się kolwiek zatajona pokazała. Tedy ten czyie rzeczy będą, ma z nim o to czynić prawem ia-
R. 14. ko o złodzieystwo: a ten u kogo to poznano będzie, okażeli to opo-
A. 3
125. wiadaniem na Urzędzie, że to z wody abo z Ognia wyiął, od złodzieyskiey winy wolen będzie: a te rzeczy temu, czyie są wròcić. § Ale ten kto takie rzeczy swe zechce mieć, połowicą ceny czego stać będą, ma u onego okupić.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O ludziach swawolnych takich, któryby z nich namówiwszy Niewiastę Mężatkę, z nią ujechał,

1 POwściągaiąc złości ludzi swawolnych, ustawujemy, iż gdyby kto R. 14
jakiegokolwiek stanu będąc, przepomniawszy boiaźni Bożey, i A. 30
powinności swey Chrześciańskiey, śmiał podmówić i wziąć ko- R. 11. A. 13.
mu Zonę, chociaż z iey przyzwoleniem, i uiechałby z nią. Tedy bę-
dzieli pościgniony w drodze, w Mieście, w gospodzie, i na którym-
kolwiek mieyscu, ma bydź poimany i do Urzędu Grodzkiego wiedzio-
ny, jako i który inszy złoczyńca, abo też z osiadłości iego ziemskiey
pozwy ku prawu będąc przyciągniony na rok zawity, takowy za do-
wodem słusznym gardło traci. Tak też i ta Niewiasta, któraby na to
pozwoliła, na gardle karana bydź ma, okrom tego, jeśliby Mąż iey
gardłem karać niechciał, to ma zostać przy woli jego, a szkody, za-
branie maiętności, za pozwoleniem takowey Białeygłowey, to wszyst-
2 ko z sowitością z imienia iego, kto to uczyni, płacono bydź ma. §
Gdzieby się też to trafiło, żeby w gonieniu ten, który będzie gonił,
od tego, kto z Mężatką uieżdża, zabity był, aboby też tego, który
takowym przerzeczonym sposobem z Białogłową ujeżdżał, zabito,
tedy w tym sąd zachować się ma według tego, jako o Cudzołożniku
w tymże Rozdziale w Artykule niższym trzydziestym iest opisano.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O karaniu Cudzołostwa.

1 ZAbiegaiąc miedzy inszymi i tey złości, aby się w Państwach
Naszych Chrześciańskich nie mnożyła, to iest: Cudzołó- R. 11.
stwo, którym niemniey Pan Bóg bywa obraźony, Ustawujemy, R. 12 A. 5.
ieśliby Mąż maiąc w podeyrzeniu Zonę swą o Cudzołóstwo, i na to- A. 22.
by się nasadziwszy Cudzołożnika jakiegożkolwiek stanu zastał z nią na
wszeteczności. Tedy wolno będzie Mężowi onego Cudzołożnika i
z Zoną swą poimawszy, to sąsiadom swym okolicznym opowiedzieć,
potym także zarazem wieść do Urzędu Naszego Grodzkiego, a tam
pokazawszy to przed Urzędem jawnie, prawdziwie, nie z waśni jako
przeciw Zenie abo temu, kogo z nią zastał, ma ich samotrzeć abo z
ludźmi postronnemi, którzyby przy tym zastaniu i poimaniu byli, a-
bo z sługami i czeladzią domową poprzysiądz, a oni obie gardłem ka- R. 14.
2 rani bydź maią. § Toż się ma rozumieć i o Pannie, któraby boiaźń A. 3.
Bożą i wstyd odłożywszy na stronę, wszetecznie mieszkała, na którą
Powinnym po Oycu i po Matce wolno będzie instygować, wszakże
Urząd ma pilno tego postrzegać, aby to nie było z waśni, nienawiści,
abo z chciwości maiętności iakich. § A jeśliby ten Cudzołożnik nie R. 11
3 dał się poimać, i w tym był zabity, tedy o tym rozsądek ma bydź tak A. 19.
czyniony, jako o gwałtowniku domu Szlacheckiego na gwałcie zabi-
tym iest opisano. Jeśliżby od Cudzołożnika Mąż w ten czas przy za-
staniu go, był zabity, takowy mężobóyca gardło i cześć traci, a gło-
wszczyzna z imienia abo z maiętności iego płacona będzie, i żona ta-
ka także gardłem będzie karana.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O karaniu Zwodnic.

1 UStawujemy, chcąc to mieć wiecznemi czasy, iżby poddani Nasi, R. 3. A. 22.

pod rozkazowaniem Naſzym mieſzkaiąc uczciwie żyli, zyſkow ſpro-
snych BOGU i ludziom poczciwym obrzydłych nie naśladowali.
Przeto aby takie ludzie, bądź Męſzczyzna abo Białagłowa, w Mia-
ſtach Naſzych nie byli cierpieni, ktòrzy zwykli dla zyſku swego ſpro-
ſnego namawiać Panny abo Wdowy i mężatki komu gwoli dla spro-
sności cieleſney. Tak iż chociażby z ktòrey mogło bydź co dobre-
go w ſtanie Małżeńſkim, obracaiąc ſię za namowami Zwodnic wni-
wecz, w sprosne a wſzeteczne pomieſzkanie. Dla tego rozkazuje-
my Wojewodom i Staroſtom, i Urzędowi Mieyſkiemu, aby takich
za okazaniem iawnym imać kazali, i karali obrzezaniem nosa, uſzu,
i gęby, i z miaſt wyganiali. § A gdzieby ſię i po takim karaniu tymże 2
sprosnym zyſkiem żywili, tedy Urząd takich na gardlę karać ma.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O zabiciu Bękarta.

R: 12. A, 3. KToby (a) Bękarta zabił, taki od gardła wolny bydź ma. Wſzak- 1
że jeśliby Matka żywa była onego Bękarta, wolno iey będzie
głowſzczyzny dochodzić. (a) A głowſzczyzna takowemu Sy-
nowi, by go też miała niewiedzieć z jak zacnym Człowiekiem, nie
ma bydź płacona, iedno jako za proſtego ſtanu Człowieka.

(a) W Koronie Synowi nierządnie zrodzonemu głowa Matki zabitey ma bydź płacona. *Kaz: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 256.*

Głowa zabitego, ktòryby ſię mienił Szlachcicem, a nie byłby nim, płacona bydź nie ma. *Zygm: Aug: w Warſzawie, 1557. H. P. 156. Conſt: 1557.* § Gdzieby *fol: 10.*

Podług Koronnego Statutu o Bękarta ma Sąd Duchowny sądzić.

(a) Bękarci ſukcedować, ani ſię Szlachectwem ſzczycić nie mogą. *Conſt: 1578. fol: 334. Tit. De illegitima prole.*

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Karczmach pokątnych.

OBaczając (a) też to, iż w tym Państwie Wielkim Xięſtwie Lite- 1
wſkim, na częſtych mieyſcach, na wſiach, namnożyło ſię swa-
wolnie Karczem pokątnych; ktòre Karczmy pokątne, nie iedno
na wielkiey przekazie, Miaſtom Naſzym i Szlacheckim, ale w Rze-
czypolitey ſkazę i ſzkodę przynoſzą. Nie mniey z tey ſamey przyczyny,
że w takowych Karczmach pokątnych uſtawicznie zabòyſtwa, złodziey-
ſtwa, rozboje, i inſze mnogie zbytki dzieją ſię; czemu zabiegaiąc: Uſta-
wujemy, to chcąc mieć, aby jako na imionach Naſzych Hospodarſkich,
także i na imionach Xiążęcych, Pańſkich i Szlacheckich, Karczmy
pokątne nigdzie nie były, i poddani tak Naſi jako i Xiążęcy, Pańſcy i
i Szlacheccy, po wſiach i w domach swych Piwa na ſzynk nie warzy-
li i nie przedawali. Także Miodem i Gorzałką nie ſzynkowali, i ſzyn-
kow żadnych nie mieli, krom ſtodoł przy gościńcach i drogach zwy-
kłych: także na imionach Pańſkich i Szlacheckich, w ktòrych dla lu-
dzi przyieżdżych jako rzeczy ſtrawne, tak i ſzynk uſtawicznie bydź
może. § A takowe Karczmy pokątne w każdym Województwie, Zie- 2
miach i Powiatach Urząd Naſz Grodzki przez Namieſniki swoje,
przydawſzy do nich Woźnego Powiatowego, jako w swych Urzędach
tak i w inſzych dzierżawach Zamkow i Dworow Naſzych, ktòre w
ich Województwie abo Staroſtwie, we włościach, po wſiach będą ha-

mować maią. Y gdzieby u któregokolwiek poddanego Naszego Piwo
na szynk uwarzone, także Miod i Gorzałkę szynkowną znaleziono:
Tedy jako trunek, tak i wszystko naczynie, piwne, miodowe i go-
rzałczane, kotły, kubki, beczki, a nie inszą maiętność, zabierać ma-
ją do Zamku abo Dworu Naszego, a z tego połowica pożytku ma
iśdź na Szpital, a druga połowica na on Urząd Grodzki. § A na imio-
3 nach, włościach, i wsiach Pańskich, Xiążęcych, i Szlacheckich wsze-
lakiego, stanu, Duchownego i Swieckiego z tego nie wyimując, w ka-
żdym Powiecie maią tego postrzegać, i o takich Karczmach pilno
wywiadować się Urzędy Grodzkie. A takowego Szlachcica, kto-
by sam Karczmy pokątne we wsiach abo w domu swym Szlachec-
kim, a nie na gościńcu, abo przy iakiey drodze nie zbudowawszy do-
mu gościnnego miał, abo ludziom swym w domach ich mieć dozwa-
lał, każdemu Szlachcicowi, kto zechce pozwać o to do Sądu Grodz-
kiego na rok zawity, wolno. Gdy to na którego Szlachcica dowie-
dziono będzie słusznym dowodem, ma winy zapłacić trzy ruble gro-
szy, którey winy połowica ma należeć temu Urzędowi Grodzkiemu,
a druga połowica ma bydź dana temu Szlachcicowi, który pozwie.
I ten Urząd Grodzki powinien będzie temu wszystkiemu dosyć czy-
nić, i to wykonywać pod winą na Nas Hospodara do skarbu Naszego
Ziemskiego tego Państwa dwanastu kop groszy. § Po temuż Starosto-
4 wie, Dzierżawcy, Ciwunowie, i każdy Urząd Nasz, ktòryby w tym był
przeciwny, a Urzędowi Grodzkiemu tych Karczem pokątnych na wło-
ściach Naszych zbierać bronił, aboby sam takich Karczem używać
poddanym Naszym po wsiach dla pożytku swego pozwalał, takowey-
że winie mianowaney podledz powinien będzie za każdym razem, ile-
bykroć o to dla nie wykonania tego Artykułu od kogokolwiek przed
Nas Hospodara abo do Sądu głównego pozwany był.

(a) W Mazowszu, ieśliby Szlachcica kmiecie w karczmie w rząd piiącego pobili, o to u prawa słuchany bydź nie ma. Excep: Mazow: 1576. fol: 310.
Patrz Artyk 42. w Roz tymże:
Uniwersał poborowy roku 1588 fol: 492. O czopowym w Miastach, Miasteczkach, i we wsiach, *vide*.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Ktoby kogo obwinił i do Sądu przed Urząd przywiodł, ma tegoż czasu opisać się, na który rok ma dowodzić.

TEż ktoby kogo obwiniwszy przed Urzędem do więzienia abo za R. 4.
1 rękoymią dawszy, i rok ku dowodowi od Urzędu przyiąwszy, A. 29. § 5.
sam bez słuszney przyczyny na ten rok nie stał, abo słuszney przy- R. 14.
czyny niestania swego przez Posłańca na ten rok nie oznaymił. Te- A. 4.
dy Urząd po wyściu onego roku, obwinionego ma wolnym uczynić,
i wolne mówienie u prawa z tym, kto go obwiniwszy nie dowodził, R. 7. A: 31.
zachować.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O Cyganach.

IZ (a) Cyganie są ludzie niepotrzebni i próżnuiący, którzy nie tylko
1 żadney posługi, pożytku Nam i nikomu w Rzeczypsltey nie czynią,

ale i owszem szkodą przez nich w oszukiwaniu prostych ludzi, i w kradzieży, a snadź i w zabieraniu potaiemnych nie mała się dzieie, a czasem wychodząc do inszych ziem, zwłaszcza nieprzyiacielskich, szpiegami i wodzami do złego mogliby się stać. A przeto ustawujemy, aby ich koniecznie od tego czasu nigdzie w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim, i w Ziemiach do niego należących daley nie było chowano, czego Starostowie pograniczni i insi Dzierżawcy Nasi maią z pilnością postrzegać, aby do ziemi Naszey nie wchodzili. A gdy ich który z nich z Starostwa i Urzędu swego wypędzi, aby żaden z inszych stanow poddanych Naszych ich nie przyymował, i na imionach swych nie przechowywał, pod winą do skarbu Naszego dwunastu kop groszy.

(a) Cygani mają bydź z ziemi wywołani, a nigdy nie przypuszczani, 1577. § Cygani fol: 11.
A gdy ich Starostowie wypędzą, aby ich żaden nie przyymował, 1565. Cygani aby w Koronie nie byli, fol: 99.
Cygani acz są Statutem wywołani, iednak ich przechowywaią, przeto ktoby ie śmiał przyiąć i przechowywać, aby był pozwany od każdego, ktoby takiemu akcyą uczynić niechciał przed Urząd Grodzki, a taki karany bydź ma, nie inaczey iedno jako ten, który z bannitami społkuje 1578. Cygani fol: 335.
Wołochow i Serbow nieosiadłych także nikt nie ma przechowywać, *sub pœna* o Cyganach. *Const:* 1624. *fol:* 10. *Tit:* Przechowanie.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O nowym nazwisku czeladzi dworney miasto tego, co ich przed tym niewolnikami zwano.

OZnaymujemy i wiadomo tym czyniemy, iż co w tym teraźniey- 1
szym Statucie tych ludzi na czeladź; którzy przed tym niewolnikami byli zwani, odmieniono nazwisko, i pomieniono, a napisano ich Czeladzią dworną, oyczystą, macierzystą, kupną, abo poimaną. Tedy to odmienienie nazwiska ich czasu prawa na każdym Urzędzie, gdyby kto czeladzi swojey pozyskował niewolney, nikomu z poddanych Naszych do używania i dowiedzenia sprawiedliwości nic szkodzić i przeszkadzać nie ma.

ARTYKUŁ XXXVII. 37

Od którego czasu tym Statutem sądzić się maią.

R. 7. A. 13. ATe wszystkie (a) rzeczy w tym Statucie opisane maią się ścią- 1
gać na rzeczy przyszłe od tego czasu, jako za konfirmacyą Naszą Hospodarską ku używaniu ten Statut wydany, (b) wyymuiąc i waruiąc tylko Artykuł trzynasty w Rozdziale siódmym o sposobie dowodu zastaw dawnych, które urosły po wydaniu pierwszych starych Statutow.

(a) Leges & Constitutiones futuris dant formam negotiis. non ad facta præterita revocantur *L. leges Cod: de legibus.*
(b) Correctura Jurium *i Statutu W X. Lit: pozwolona* ea conditione, *aby nil spisom Unii nie było przeciwno.* Const: 1581. fol: 380. Tit: *Artykuły do Prawa* ỹ. seu § 2.
Antiquæ leges dant auctoritatem novis, novæ vero interpretationem antiquis.

34. Artykuł.
O Niewieście brzemienney na śmierć ſkazaney.
35. Artykuł.
Którzy maią bydź wolni od karania za mężoboyſtwo, i o ſzalonych.
36. Artykuł.
Ktoby Złoczyńcow, Rozboynikow, Złodzieiow jawnych, ludzi wywołanych u ſiebie w Domu przechowywał.
37. Artykuł.
O krzywdach od ſług i bez ſłużby mieſzkaiących, także od boiar i od poddanych.
38. Artykuł.
Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.
39. Artykuł.
O karaniu ludzi ſtanu proſtego za zabicie Szlachcica.
40. Artykuł.
O pochwałkę na zdrowie i pożogę.
41. Artykuł.
Jeśliby ſzkoda komu, albo gwałt ſtał ſię w czyim Domu, jako i na drodze, z wiadomością Goſpodarza domowego.
44. Artykuł.
O Gościu tak zwanym w Dom, jako i niezwanym.
43. Artykuł.
Ktoby na czyie Imienie, na wieś, na ludzie naſławſzy, albo ſam naiechawſzy, gwałtem pobił, pograbił.
44 Artykuł.
Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, albo z nich ſamych którykolwiek, abo Matka, Sioſtra, abo Oycu i Matce Dziecię.
45. Artykuł.
Kto z Bliſkich ma karania za głowy, i głowſzczyzny dochodzić.
46. Artykuł.
O Mężatce zabitey kto prawem czynić ma.
47. Artykuł.
O boy, rany Szlachcica lat niedoroſłego.
48. Artykuł.
O takim, ktoby komu gwałt, zaboyſtwo, boy, abo ſzkodę uczyniwſzy, pierwey rozſądku prawnego umarł.
49. Artykuł.
O Mieſzczaninie, i o inſzym człowieku proſtego ſtanu, któryby Szlachcica ranił.
50. Artykuł.
O okazaniu Szlachectwa za ſkazaniem nawiązki.
51. Artykuł.
Za gwałt poſpolity ſąſiedzki.
52. Artykuł.
O przemilczeniu gwałtu, złodzieyſtwa, pożogi, i inſzych ſzkod.
53. Artykuł.
Ktoby po zranieniu, po bieſiadach i Karczmach bywaiąc pił.
54. Artykuł.
O rękoiemſtwo na poſtanowienie.
55. Artykuł.
Jakiego Więźnia Urząd Naſz nie może na rękoiemſtwo dawać, jakiego ma dawać.
56. Artykuł.
Który Złoczyńca będzie na śmierć ſkazany, a od tegoby ſię odkupił abo odproſzony był.
57. Artykuł.
O tym, któryby Szlachcic nieoſiadły zabiwſzy kogo pod którym Urzędem Naſzym, albo gdziekolwiek, a nie ſprawiwſzy ſię precz uiechał.
58. Artykuł,
O przyſiędze na gwałcie i ſzkodach przy nim poczynionych, także na ſzkodach przy ſłudze albo Poſłańcu na drodze podziałanych.
59. Artykuł.
O piſaniu ſzkod w pozwie, albo mianowaniu przy uſtney żałobie.

60. Artykuł.
O karaniu takich Niewiaſt wſzetecznych, któreby Dzieci ſwe albo inſzych gubiły.
61. Artykuł
W czym i kiedy ſkrutynium ma bydź dopuſzczone.
62. Artykuł.
Kto na ſkrutynium ma wyieżdżać, i o naznaczenie czaſu ku wyiazdowi na nie.
63. Artykuł.
Jakim obyczaiem ſkrutynium ma bydź czynione.
64. Artykuł.
Jako ſtrony i Urząd po ſkrutynium zachować ſię maią.
65. Artykuł.
O wyſyłaniu przez Nas Hoſpodara na ſkrutynium.
66. Artykuł.
O wyſyłaniu przez Sąd główny na ſkrutynium.
67. Artykuł.
O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego ſądowego do Sędziow głównych, i o dawaniu na porękę ſkazanych na gardło.
68. Artykuł.
O nieprzechowywaniu wywołańcow we wſzyſtkich Państwach Naſzych.

ROZDZIAŁ DWANASTY.

Zawiera w ſobie Artykułow 24.
O Głowſzczyznach, y o nawiązkach ludzi proſtych, y o takich Ludziach i Czeladzi, która od Panow ſwych odchodzi, także i o Sługach ſwych przykaźnych. 1. Artykuł.
O zabiciu Człowieka proſtego ſtanu od Szlachcica.
2. Artykuł.
O mężoboyſtwie między ludźmi proſtego ſtanu.
3. Artykuł.
O głowſzczyznach i nawiązkach ludzi proſtych.
4. Artykuł.
Głowſzczyzny, nawiązki Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom Wieyſkim.
5. Artykuł.
O głowſzczyznach rzemieślniczych ludzi.
6. Artykuł.
O głowſzczyznach i nawiązkach mieyſkich miaſt uprzywileiowanych i mnieyſzych.
7. Artykuł.
O głowſzczyznach i nawiązkach Zydowſkich.
8. Artykuł.
O noſzeniu Zydowſkim.
9. Artykuł.
Zyd, Tatarzyn, każdy Biſurmanin na Urząd przełożonym bydź i Chrześcian w niewoli mieć nie ma
10. Artykuł.
O głowſzczyznach i nawiązkach Tatarom.
11. Artykuł.
Człowiek wolny za żaden wyſtępek w niewolą wydany bydź nie ma.
12. Artykuł.
O Człowieku oyczyſtym.
13. Artykuł.
O zaſiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego. 14. Artykuł.
O Poddanych oyczyſtych, Czeladzi dworney oyczyſtey, kupney, abo poimaney, także i o ſługach przykaznych i ludziach przychożych, którzy od Panow ſwych uciekaią.
15. Artykuł.
O Człowieku oyczyſtego i Czeladź niewolną, ktoby ią wykradł.
16. Artykuł.
O imieniu Zbiega Człowieka, albo Czeladnika właſnego w potraſieniu na drodze.
17. Artykuł.
Jako Czeladź dworna albo poimana zbiegła ma bydź zapowiadana i wydana. 18. Ar.

T R Y B U N A Ł
O B Y W A T E L O M
WIELKIEGO KSIĘSTWA
L I T E W S K I E G O
NA SEYMIE WARSZAWSKIM
D A N Y
Roku Tyſiąc Pięćſet ośmdzieſiątego pierwſzego

SPOSOB PRAW
TRYBUNALNYCH
STEFAN Z BOZEY ŁASKI
KROL POLSKI
Wielkie Kſiążę Litewſkie, Ruſkie, Pruſkie, Zmudzkie, Mazowieckie, Inflantſkie, &c. *Kſiążę Siedmiogrodzkie, i innych,* &c. &c.

CZyniemy znamienito wſzem poſpolicie i każdemu z oſobna, komu to wiedzieć należy, iż co wprzód tego na przeſzłym walnym Seymie Warſzawſkim, w Roku przeſzłym Tyſiąc pięćſet ſiedmdzieſiąt dziewiątym, były do Nas donieſione prożby od Panów Rad Naſzych, i Posłow Ziemſkich Wielkiego Kięſtwa Litewſkiego, około porządku ſprawiedliwości, to ieſt: odprawowania appellacyi na Sąd Naſz Królewſki należących, aby ten takowy porządek około ſprawiedliwości był od Nas wydany, i mocą onego Seymu ſtwierdzony, iakożeśmy na to pozwolili, wedle (a) Artykułow przy obieraniu Króla Henryka poſtanowionych, i przez (b) Nas poprzyſiężonych, iż o odſądzenie takowych appellacyi z Nas ten porządek złożywſzy, któ rym obyczaiem takie appellacye przez Oſoby, którychby wſzyſtkie ſtany Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego miedzy ſobą na to obierali, miały być od ſądzywane, tośmy im na piśmie wydawać byli rozkazali, za warunkiem i zmocnieniem tey rzeczy Konſtytucyą Seymową, iakożeśmy iuż i ręką Naſzą ten porządek ſpiſany koło tych Sądow podpiſali byli. Ale iż Konſtytucya Seymowa na onym Warſzawſkim Seymie żadna nie doſzła okrom ſamego Uniwerſału Seymowego, przeto też i ten porządek ſprawiedliwości odſądzywania appellacyi nie wydany, a Panowie Rada Naſi Duchowni, i Swietcy, Kſiążęta, Panięta, Marſzałkowie, Urzędnicy Ziemſcy, i Dworni, i wſzyſtkie Stany, Rycerſtwa, Obywatele Państwa Naſzego Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, ziechawſzy ſię za liſtami i wezwaniem Naſzym do Miaſta Wileńſkiego ſtołecznego onego Wielkiego Kſięſtwa na Konwokacyą ku namowom w ſprawach, i potrzebach woiennych, wſzyſcy zgodnie iednoſtaynie czynili Nam przypominanie, i prożbę o wydanie im tego nowego porządku ſprawiedliwości około odprawowania, i odſądzywania appellacyi, na co iakośmy i pierwey tego na Seymie w Warſzawie chętliwie byli zezwolili, i ony iuż ręką Naſzą podpiſali, tak i na on czas na Konwokacyi tey Wileńſkiey, żądaniu i prożbie Panow Rad Naſzych i wſzyſtkich ſtanow doſyć czyniąc, i w tym ich wſzyſtkich upewniaiąc, warowaliśmy to im liſtem Naſzym, i to im obiecali, iż na Seymie walnym przyſzłym, któryby naypierwey od Nas Króla dla potrzeby ſpraw Rzeczypoſpolitey złożony był, mieliśmy ſtanom Wielkiego Kſięſtwa ten porządek nowy około odprawowania appellacyi na Sąd Naſz przypadaiących wydać, i w Konſtytucyą to Seymową zaraz wpiſać, iako to ſzerzey na tym liście obietnicy Naſzey ieſt dołożono. A tak

(a) *Avticuli Pactorum Conventorum Henrici Regis An: 1573. die 16. Maji fol: 224 Confirm. Jurium Hen: Reg an: 1573 die 22. April: fol. 227* (b) *Liter: Confir: Artic Henr: oblat: Steph: an: 1576 fol: 253. & fol: 258.*

iuż teraz na tym Walnym Seymie ſpolnym Warſzawſkim, i za prożbą Ich Mości Panow Rad, i Poſłow, z Woiewództw, i Powiatow Wielk: Kśięſt: Litewſk: czyniąc doſyć tey przyrzeczoney obietnicy Naſzey, względem powinności Naſzey Hoſpodarſkiey poſtrzegaiąc tego, aby długim zadzierżeniem rozſądku i ſprawiedliwości ludzie ukrzywdzeni nie byli uciśnieni, a ſwawoleńſtwo pohamowane i zawściągnione być mogło. My Hoſpodar złożywſzy z Oſoby ſwey te wſzyſtkie Sądy, które za odezwami abo za appelacyami po wſzyſtkie te czaſy według Statutu i praw Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego Nam Hoſpodarowi ſądzić i ſprawować należało, nowy porządek odprawowania tych wſzyſtkich Sądow, krom niektórych pewnych Artykułow niżey mianowicie opiſanych, mocą tego Seymu uſtawuiem, wſzyſtkim Obywatelom Wielk: Kśięſtwa Litewſkiego, czaſow pewnych niżey po doſtatku i porządnie opiſanych używać pozwalamy i daiemy, z obiaśnieniem i poprawą na teraznieyſzym Seymie nie których Artykułow na Seymie przeſzłym podanych, pod takim ſpoſobem i warunkiem, iako o tych Sądach głównych na teraźnieyſzym Seymie wydanych w Konſtytucyi tegoż teraźnieyſzego Seymu ieſt opiſano, i dołożono, który iuż obyczay i porządek tych Sądow nowych głównych, tak ſię w ſobie maią.

Artykuły i prawa Wiel: X: L: Conſt: Steph: 1581. fol: 380.

Naypierwey porządek obierania Sędziow.

W Każdym (a) Woiewództwie, Ziemi i Powiecie, gdziekolwiek Sądy Ziemſkie odprawowane bywaią, naznaczamy pierwſze Seymiki na czas i dzień pewny, to ieſt: o Gromnicach Swięcie Rzymſkim, które być ma w Roku przyſzłym Tyſiąc pięćſet ośmdzieſtąt wtórym, a potym każdego Roku na takież Swięto Gromnic takie Seymiki bywać maią, na który czas wſzyſcy Panowie Rada, Urzędnicy Ziemſcy, i Dworni, i wſzyſtka Szlachta, Rycerſtwo, Obywatele onego Woiewództwa, Powiatu, gdzie kto oſiadłość ſwą ma, zieżdżać ſię maią, i w każdym Roku powinni będą, a tak ziechawſzy ſię Sędziow do tych Sądow głównych obierać maią, a któryby na takowy Seymik nie przybył, bądź z Panow Rad, abo i Urzędnikow, i też Szlachty, to nic ſzkodzić temu obieraniu Sędziow nie ma, ale ci którzy ſię zbiorą, obierać maią.

(a) Conſt: Trybun: Koronnego, Stef: Król R. 1578 porządek do obierania Sędziow, f. 325 Conſt: Tryb: Wołyń: Bracław: R: 1589 fol: 537.

(a) *Spoſob obierania Sędziow.*

NAtych Seymikach wyżey mianowanych każde Woiewództwo, Ziemia abo Powiat obierać maią i będą Powinni miedzy ſobą Oſob godnych, bogoboynych, cnotliwych, praw i zwyczaiow onego Pańſtwa Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego Trybunalnych umieiętnych, i oſiadłych, to ieſt: z Woiewództwa po dwie Oſoby, a z Powiatu gdzie Woiewództwa niemaſz, także po dwie Oſoby. A ziemia Zmudzka, iż ſwe wolności i zwyczay oſobliwy maią, tedy oni oſobliwie w Ziemi Zmudzkiey ieśli zechcą, pewną liczbę Oſob na odprawowanie Sądow głównych ſobie obrać maią, i tymże porządkiem Sądy główne we Zmudzi na mieyſcu pewnym w Roſieniach w Mieście, abo gdzie ſię zezwolą odprawować będą. A tych Sędziow obranie być ma, ktokolwiek i iakiegokolwiek ſtanu, bądź z PP. Rad, abo i Urzędnikow Ziemſkich, abo Kśiążąt, Panow, Szlachty, kogo ſami zechcą, tylkoby Człowieka godnego, nie brakuiąc Oſobami, którzy ci Sędziowie do roku tylko trwać maią, a na ich mieyſce inſi ku odprawowaniu tych Sądow głównych obierani być maią, także na Seymikach czaſu i dnia do obierania tych Sędziow wyżey naznaczonego, a żaden z Elektow (b) pierwſzych na Sądy powtóre nie ma być obierany do dwuch lat, oprócz tego gdzieby ſię w którym Woiewództwie na tegoż wſzyſcy iednoſtaynie zgodzili, a iżby ſię tego podiął, ſami uprośili. Jeśliby też w którym Woiewództwie dla którey przyczyny obranie tych Sędziow nie doſzło, abo śmierć, choroba którego obranego Sędziego zaſzła. Tedy z inſzych Woiewództw obrani Sędziowie wſzyſtkie ſprawy onegoż Woiewództwa, abo Powiatu odprawować maią, a w niebytności drugich nic temu ſzkodzić niema. (d) Ku temu ieśliby któremu z tych głównych Sędziow iego właſna tamże u Sądu głównego ſprawa przypadła, tedy drudzy

(a) Conſtit: Tryb: Koron: Stef: Kr: rok: 1578 obier: Sędziow fol: 326. Conſtit: Tryb: Wołyń: i Bracł: Zyg: III. fol: 538.

(b) Conſtit: Tryb: Koron: Stef: R. 1578 z Elect. do 4. lat powtóre obranie ma być, fol: 326 Konſt: Tryb: Wołyń: i Bracł: Rok: 1589 fol: 638:

Sędziowie odprawować tę iego ſprawę maią, a on ſam przy wotowaniu tey ſprawy ſwey być nie ma, ale powinien będzie precz wyniść. A gdzieby który z Urzędnikow Ziemſkich do tych Sądow głównych był obrany, tedy ten Urzędnik do odprawowania Rokow ſądowych, Ziemſkich, mieyſce ſwe Szlachcicem w tym Powiecie oſiadłym, gdzie Roki także ſądzić będą, zaſadzić ma.

zgadza ſię w Rozdz: 4. ar: 47. §. 4. Jeśliby.

(d) Poſłem nie może być, kto ma na Seymie ſprawy ſwoie, ieśli kontradykcya zaydzie. *Conſt: 1601. fol: 756: Tit:* O obieraniu.

Poſłem na Seym. ani Deputatem Trybunalſkim razem żaden być nie może, ani Poborca, który nie ma kwitu od Skarbu *Conſ; 1676 fol: 3. Tit:* o Deputatach, *i Conſ: 1631 Tit:* o Poborcach, Deputat, od którego Appellacya wyſzła, w ſprawie tey *votum* nie ma. *Conſt:* Kor: 1578. *fol: 326. Tit:* O obieraniu.

Deputatem, kto nie ieſt przytomny na Seymiku, nie może być obierany. *Conſt: 1616. fol: 3. Tit:* O Deputatach.

Deputaci ſtanu Duchownego nie maią być tylko co dwie lecie na Trybunał *compoſiti Judicii* obierani. *Conſt: 1670. fol: 50. Tit:* Trybunał Wielki W. X. L.

Deputatami *crimine notati* w W X: Lit: obierani być nie maią, a ktoby obrany był mimo Konſtytucyą na Seymiku *Electionis* zanieſioną: między Deputatami drugiemi zaſiadać nie ma, ani mu u żadnego Sądu obmowa *currere* ma, ani Sąd żaden takowych obmów przyymować powinien. *Conſt: An: 1673. fol: 19. Tit:* Deputaci na Sądy Trybunalſkie.

Deputatow dwuch z W X. Lit: do Remiſſ: ſądzenia na Seymach należeć ma, którzy równo z Koronnemi przychodzić bedą. *Conſt: An: 1661. fol: 16. Tit:* O Deputacyach.

Sentencye ich, tak w Koronnych, iako i Litewſkich Remiſſach, tak iako i Koronnych w Remiſſach Litewſkich excypowane być maią *Ibidem.*

Deputatow do Remiſſ: na Seymach, Marſzałkowie Poſelſcy, po wotach Senatorſkich, mianować maią *(salvâ contradictione) Conſt: An: 1683. fol: 6. Tit:* Deklaracya Konſtytucyi Grodzieńſkiey.

Deputatow do konſtytucyi, po dwuch tylko *ex Gentibus* bywać powinno *An: 1673. fol: 11. Tit:* Izba Poſelſka.

O Obieraniu Deputatow, &c. W. X. L. Konſt: Warſzaw: Roku 1613. fol: 40.

DLa zatrzymania zgody, i rządu w obieraniu Poſłow Ziemſkich, i Deputatow na Trybunał Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego poſtanawiamy, aby ten Poſłem i Deputatem zoſtał, przy kim *pluralitas* będzie, a ta *pluralitas* tak ſię rozumieć ma, aby głos Szlachcica w tamtym Powiecie oſiadłego ważny zoſtawał.

O Deputatach Trybunalſkich z Konſtytucyi w Roku 1611.

IZ niektórzy dla ſpraw ſwych własnych, które u Sądu miewaią, ſtaraią ſię i daią ſię obierać Deputatami na Sądy główne; Poſtrzegaiąc tedy, aby ſprawiedliwość święta ſzwanku nie brała, poſtanawiamy, aby żaden nie śmiał ſię Deputatem na Trybunał dać obrać ten, który ma ſwoię ſprawę na Trybunale. A ktoby ſię dał obrać, tedy ſprawa iego na drugi Trybunał *ipſo facto* nie ſądzoną zoſtać ma. Oprócz tego ieśliby ſtrona iego przeciwna, ſama dobrowolnie w prawo wdać ſię chciała: co na woli ſtrony zoſtawać będzie. A iż niektóry bywſzy raz obranym Deputatem z iednego Powiatu, ſtara ſię, aby zaraz na drugi rok był z drugiego Powiatu Deputatem; nad prawo które tego broni do lat kilku: deklaruiemy, iż żaden nie ma być obrany Deputatem rok po roku, ale aż po wyściu czterech lat. A chociażby był obrany z inſzego Powiatu bywſzy pierwey: nie ma mieyſca takowy między inſzemi Deputatami głównemi.

Przyſięga Sędziow.

AOni Sędziowie obrani ziechawſzy ſię na czas i mieyſce Sądowi naznaczone, naypierwey niżli ſądzić poczną, przy Sędziach Ziemſkich oney Ziemi i przy Urzędzie Grodzkim i Szlachcie, którzy tam będą na ten czas, Rotą Sędziego Ziemſkiego w Rozdziale czwartym Artykule pierwſzym opiſaną przyſięgę uczynić maią z tym dokładem, iż nijakich praktyk z nikim czynić nie maią, ani rady, ani przeſtrogi dawać: także i na tym ma przyſiąc, iż, ſię o to obieranie ſiebie nie ſtarał.

Rota przyſięgi Sędziow głównych na Seymie Warſzawſkim w Roku 1601. *poſtanowiona.*

JA N. przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w Tróycy jedynemu, iż na tych Sądach Trybunalnych wedle BOGA ſprawiedliwie, wedle prawa Statutu Wiel: X. Litewſkiego, Konſtytucyi Trybunalnych, według żałoby i odporu ſtron, nic nie przykładaiąc ani uymuiąc będę ſądził, zeznania i zapiſy przyymować będę, zaſiadać na tych Sądach z boiaźnią Bożą, nie folguiąc wyſokim i podłym ſtanom na doſtoynościach i Urzędzie ſiedzącym, na bogatego ani ubogiego, na przyiaciela, krewnego, zachowałego, na Kolegę ſwego, ani na dobrodzieyſtwo żadney oſoby, na nieprzyiaciela, na tuteyſzego, ani na gościa nie patrząc, nie z przyiaźni, nie z waśni, nie z boiaźni, ani za poſuły, i dary, ſam przez ſię, ani przez żadną Oſobę ich nie biorąc, ani ſpodziewaiąc ſię napotym darow i nadgrody i podarkow żadnych, ani miaſto pamiętnego, przeſądu, a zgoła naymniey nad Konſtytucyą brać nie mam, i Kollegom ſwym tego nie pomagać. Nie radziłem też nikomu w ſprawach na te Sądy po obraniu moim na nie, i radzić nie będę pokim ieſt Sędzią, nie boiąc ſię kaźni, pomſty, i pogróżek, ale ſamego BOGA, iego ſprawiedliwość i prawo poſpolite, i ſumnienie ſwe przed oczyma maiąc, praktyk żadnych z nikim w tych Sądach czynić nie mam, rady ani przeſtrogi dawać nie będę, a tych Sądow wſzelakimi zabawami ſwemi nie omieſzkiwać, krom wielkiey, prawdziwey, obłożney choroby mey, abo właſney gwałtowney potrzeby, a iżem o to obieranie ſiebie, ſam ani przez kogo innego ſię nie ſtarał, i za żadną praktyką kwoli komu, albo ſwey ſprawie na te Sądy nie wſtąpił, iako to ſprawiedliwie przyſięgam, tak mi Panie Boże dopomoż, w Tróycy jedyny: a jeśli nieſprawiedliwie, Boże mię ubiy na duſzy i na ciele.

Conſt: Trybunało: Koron: Stef: Roku 1578 fol. 326. Przyſięga Sędziow. Conſt: Tryb: Wołyń: i Bracławſk: Zyg: III. 1589. fol: 538.

A na Elekcyi Deputackiey Prokuratorowie do Sądow głównych obierani być nie maią, i obrani zaſiadać nie będą, innych iednak Oſob i ſtanow nie exkluduiąc od tego, według Konſtytucyi Trybunalſkiey.

A Przyłożono do roty przyſięgi Deputatow, aby przyſięgali *Super non revelatione Secretorum Judicii. Conſt: 1647. fol: 6. & 7. Tit:* O Dekretach Trybunalſkich W. X. L.

W Trybunale W. X. Lit: po wykonaney przyſiędze Deputatow na Sądy główne Trybunalſkie z Woiewództw i Powiatow zeſłanych, obrany Marſzałek rotą podług Prawa i zwyczaiu w Konſtytucyi opiſaną, przyſiąc powinien na ſprawiedliwe przywołanie ſpraw z reieſtru, tak iako ſię kto w Kancellaryi Trybunalſkiey wpiſze, którey oſobney prywatney przeciwko Prawu mieć nie powinien Kancellaryi: także depaktacyi żadnych w Wilnie i inſzych Miaſt, gdzie ſię Trybunały ſądzić zwykły, przez Sędziego ſwego czynić nie ma, ale i Sędziego iuż napotym nigdy żaden z Marſzałkow Trybunalſkich mieć nie powinien.

Item o Depaktacyach Konſtytucye wſzyſtkie *cum pœnis* reaſſumowano. A ſkrutynia *in occluſo rotulo*, za uſtąpieniem ſtron, *& Patronorum cauſarum*, czytane być maią. *Conſt: An: 1667. fol: 64. Tit:* Trybunał w W. X. L.

Declaratur ta Konſtytucya o przyſiędze Marſzałka Trybunalſkiego W. X. Lit: na ſprawiedliwe przywołanie ſpraw z regeſtru, tak iako ſię kto w Kancellaryi Trybunalſkiey wpiſze. Aby ta przyſięga nie w zawartym kole, ale *publicè* przy ſtronach odprawowała ſię. *In caſu* choroby albo abſentowania ſię Marſzałka, ten który na mieyſcu iego zaſiadać będzie Subſtytut, *eâdem rotâ* przyſięgać ma. *Conſt: 1670. fol. 50. Tit:* Trybunał Wielki Wielk: Kſięſt: Lit:

Jakim ſpoſobem zaſiadać i ſądzić maią.

(a) Porządek zaſiadania Tryb: w Roz 3 art: 7 i tu niżey fol: 9.

CI Sędziowie [A] główni zaſiadać maią (a) po Woiewództwach porządkiem tym, iako które Woiewództwo po których idzie, a tak iuż wota ich być maią, i ſądzić maią ſprawiedliwie z reieſtru po Woiewództwach ſtarſzych w niczym nie odſtrzelaiąc ſię od prawa poſpolitego i Statutu Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, także uchwał Seymowych i poprawy Statutowey, BOGA i iego świętą ſprawiedliwość przed oczyma maiąc, a (b) dekreta nie z głowy, ale z piſma czynić, a pod dekretem dwa abo trzey Sędziowie podpiſać ſię maią. [B] A gdzieby ſię trafiła którąkolwiek ſprawę rozbieraiąc różność wotowania, albo ieśliby też równo na obie ſtrony było, maią znowu raz, dwa, i trzy wotami ſwemi obeyść ſię, a (c) przy tych zamknienie rzeczy zoſtawać ma, która ſtrona za ſobą dowodow i Artykułow pra-

(b) Dekret nie z głowy, ale z piſma czynić maią, zgadza ſię w R: 4 art: 3 V. 4.

(c) Major pars konkluduie wotow, w Roz: 3. art: 32. V: 4. Conſt. Trybun: Koronn: Stef:

wnych więcey mieć będzie, a potym większa część zgodna wyrok sądowy zamykać ma. (d)A iż Panowie Duchowni przed Sądem Ziemſkim, i Grodzkim, i Podkomorſkim ſprawy ſwe miewaią, przeto do odprawowania tych wſzyſtkich ſwych ſpraw, maią Panowie Duchowni czterech Duchownych Oſob, z pośrzodku ſiebie obrać, którzy także przytym Sądzie, i tąż rotą wzwyż mienioną na Ewangelii przyſięgę uczynić maią, a Panowie (e) Sędziowie wyſadzeni, obrawſzy między ſobą ſześć Oſob, do tych Oſob Duchownych przyſadzić, i z nimi wſzyſtkie ſprawy ſwe, któreby ſię tylko między Duchownemi Oſobami i Swieckimi toczyły ſtany, ſądzić maią, według prawa i Statutu W. X. L. a wotować także, jeśliby ſię za pierwſzym razem nie zgodzili, raz i drugi i trzeci obeyść ſię maią. A za którąby ſtroną więcey zgodziło ſię ich, zatym ſkazanie wyiść ma, gdzieby ſię te ſześć Oſob, dla Duchownych ſpraw wyſadzeni, nie zgodzili, (f) a na obie ſtrony równeby wota były, to maią do Nas Króla za Dworem rok położywſzy odeſłać, a opatrzenie Sędziow Duchownych panowie Duchowni maią odprawować. C Gdzieby (g) też co nowego w ſprawach ludzkich pokazało ſię, o czymby w Statucie, i w tym teraźnieyſzym poſtanowieniu nauki jakiey, albo zmianki nie było, tedy to na Seym dla poprawy odłożyć maią. (h) A D wyroki wſzyſtkich tych Sędziow maią być tak ważne, jako Naſze Królewſkie i Seymowe, a ktoby ſię takowemu Dekretowi ſprzeciwił, a upornie co przeciwnego tam u Sądu mówił, takowy ma być karany według Statutu, (i) jako Przeciwnik wyroku Naſzego Królewſkiego, a to uczynić będzie powinien tamże zarazem, czego gdyby nie uczynił, tedy za przypozwaniem na rok zawity do tego Sądu, (k) ſto kop groſzy zapłacić będzie winien, tym Sędziom głównym.

Król 1578. fol. 327. ℣. A tam podług:

(d) Duchowni Deputaci maią być oſobno obrani,

(e) Duchowni Deputaci oſobno z Swieckiemi ſądzić maią, w Roz: 3. art. 32. ℣. 4.

(f) Odeſłanie w niezgodzie wotaw do I K M. w Roz: 3. art: 32.

(g) Jeśliby co nowego ſię pokazało, od Sądu ma być remiſſa na Seym.

(h) Ważność Dekretow Trybunalſkich Conſt: Roku 1618. fol: 5. o Dekret; Trybun;

(i) w Rozd: 1. art: 11.

(k) Ne ſprzeciwnego winy kop 100

A Trybunał ma ſię ſądzić z regeſtru po Województwach. *Conſt:* 1578. *fol:* 326. *Tit:* iako ſądzić.

Regeſtr Trybunalſki Litewſki, jako ſię weń wpiſować; i co od niego dawać. *Conſt:* 1609. *fol:* 907. *Tit*, Znieſienie przeſądow. *Conſt:* 1647. *fol:* 6. *Tit:* O Dekretach Trybunalſkich.

B A gdzieby ſię trafiła różność, abo też *paritas votorum*, maią raz, dwa, trzy znowu *per vota* puścić, i przy tey ſtronie konkluzya zoſtawać ma, która za ſobą dowodow prawnych więcey będzie miała, a potym *major pars* konkludować ma. *Conſt:* 1578. *fol:* 236. *Tit:* jako ſądzić maią.

Trybunał *pluralitate votorum* ma konkludować. *Conſt: ibidem* § A gdzieby.

Trybunał *in paritate votorum* ſprawę na Seym ma odſyłać. *Conſt: ibidem.*

C *Nova emergentia* na Seymie maią być ſądzone. *Conſt.* 1607. *fol:* 838. *Tit:* O Remiſſach.

D Trybunalſkie Dekreta maią być ważne jako Seymowe. *Conſt:* 1578 *fol:* 327. §. A iuż. Ani Seymowemi, ani Zadwornemi Dekretami nie maią być znoſzone. *Conſt:* 1618. *fol:* 5. O Dekretach. Ani *occaſione* Plenipotentow. *Conſt:* 1638. *fol:* 15. *Tit:* O Znieſieniu. *Contraventio* Dekretowi tak Seymowemu, jako Trybunalſkiemu; ma być karana więzieniem, podług Statutu 2. Rozdz: Artyk; 11.

Wina *Contraventionis* kop ſto znieſiona, że nie Sędziom, ale ſtronie należeć ma. *Conſt:* 1647. *fol:* 6. & 7. *Tit.* O Dekretach Trybunalſkich.

Seymowe i Zadworne Mandaty przeciwko Dekretom Trybunalſkim, *ex ſeriis partium controverſiis* ferowanym, nie maią być wynoſzone *ſub pœna* kop 1000. *Conſt:* 1658. *fol:* 14. *Tit.* Seymowe Mandaty,

Deklarowano, że jako Poſeł od obrania do Relacyinego Seymiku, tak Deputat obrany do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *Actu in functionibus*, maią *carere Activitate*, i za pierwſzą obiekcyą tak z Trybunału, jako z izby Poſelſkiey, maią być rugowani, ani ich żadna Proteſtacya *ſuffragari* nie będzie im mogła, toż i o Poſłach woyſkowych *declaratur*. *Conſt: An:* 1685. *fol:* 7. *Tit:* O Poſłach i Deputatach Trybunalſkich.

W Trybunale W. X. Lit; Duchownym ſprawom, cały dzień wtorkowy, w każdy tydzień, *ſine ullo impedimento*, naznaczono. Do których i z Dyecezyi Smoleńſkiey Duchownego Deputata obierać pozwolono. i mieyſce onemu po Deputacie Dyecezyi Zmudzkiey naznaczono. A koło świeckie, aby *paritas* Deputatow świeckich, z duchownemi była, Deputata czwartego Swieckiego do Sądow *compoſiti Judicii* ma wyſadzać. *Conſt: An:* 1641. *fol:* 17. *Tit:* O Sądach Trybunalſkich, W. X. Lit:

Co ſądzić maią.

SĄdzić maią A wſzyſtkie ſprawy za appellacyami odeſłane z Sądow Ziemſkich, Grodzkich, Podkomorſkich, i też za pozwy którekolwiek na Seym, abo za Dworem Naſzym Królewſkim odeſłane i limitowane być maią, także od Urzędnikow Ziemſkich Grodzkich, którzyby Sądowi ſwemu odpra

(a) Conſt: Trybun: Koron Stef 1578. Co ſądzić maią. fol: 327. Conſt: Tryb: Woł: i Bracł: 1589. Zygmunt III. fol. 539.

wy i końca nie uczynili, abo nie wedle prawa i Statutu kogo by ofądzili, ktemu wfzyftkie fprawy przefzłe, których My Król i Przodkowie Nafi nie odfądziliśmy, i wfzyftkie fprawy przyfzłe którekolwiek na Sąd Nafz Królewfki przypadaćby miały, temuż Sądowi głównemu należeć będą, tak z ftroną, iako też i Urzędnikami Nafzymi: a mianowicie za appellacyą od Sądów Podkomorfkich do Kafztelana albo Marfzałka, i infzych Kommiffarzow na fkończenie rzeczy według Statutu odfyłać moc mieć będą. A wfzakże ieśliby kto miał fprawę z Urzędnikiem Ziemfkim, abo Grodzkim i Podkomorfkim o niedopufzczenie Appellacyi w rzeczach przefzłych, mianowicie te Ofoby, które fię iuż przed Nas Króla teraz przed Seymem teraźnieyfzym zapozwały, a w limitacyą wpadły takie fprawy My Król odfądzić mamy, i nie odkładaiąc na czas dalfzy, a potym iuż i takie fprawy o niedopufzczenie appellacyi, tenże Sąd główny odprawować ma. A tam iuż przed tym Sądem wfzyftkie ftrony w fwoich fprawach fądowych rok i Roki gdzie będą mieć, i według ich appellacyi i pozwow odeflania od Sądow wfzyftkich Urzędnikow, limitacyi, i infzych wfzyftkich poftępkow prawnych, jako na Seymie abo za Dworem Nafzym, którekolwiek Województwa mieć mieli, żadnych nie wyimuiąc, według ich pozwow, fporow, i fpraw, wyrokow, appellacyi, rufzenia, odeflania, rofpifow, limitacyi i infzych poftępkow prawnych, niktórego nie wyymuiąc, i wfzyftkich fpraw ich, poftępki i akta; nie narufzaiąc żadney ftrony prawa, krom wyiąwfzy tylko Artykuły Maieftatowi i Zwierzchności Nafzey Królewfkiey należące, to ieft, w rzeczach takich krwawych, komuby fzło zarazem (b) o gardło, o poczciwość, o co Sąd nigdzie indziey, tylko do Nas Króla odeflać ma. B A ktemu wyimuiemy fprawy ftołowi (c) i fkarbowi Nafzemu Królewfkiemu należące, i Dóbr Nafzych, które Sądowi Nafzemu Królewfkiemu zoftawuiem, wedle Statutu. A jeśliby komu fzła fprawa z Staroftą (d) abo Dzierżawcą Nafzym o grunty Nafze Królewfkie, to iuż fwym porządkiem wedle Statutu W. X. Lit: zachować fię. A Kommiffarzow od Nas Króla brać maią, od których appellacya do Nas Króla ma być. A jeśliby kto z rzeczy proftey czyniąc rzecz krwawą na Seym, abo za Dworem Nafzym kogo wyzwał, i gdy będzie uznana rzecz profta, a nie tykaiąca poczciwości i gardła, tedy takowy kto wyzwał, ma winy Nam Hofpodarowi pięćdziefiąt (e) kop grofzy zapłacić: a ftronie drugą pięćdziefiąt kop grofzy, a ktemu fzkody, co pod tym czafem jako go będzie wyzywał, za dowodem zapłacić, i w wieży dwanaście niedziel fiedzieć; tam gdzie My Hofpodar rofkażem, a fprawa ta, ma być odeflana do prawa przynależącego. A jeśli w rzeczach Ziemfkich, to do Sądu Ziemfkiego, a jeśli w rzeczach Sądowi Grodzkiemu należących, to do Grodu. Wfzakże (f) ludzi poimanych na gorącym uczynku, Urząd Grodzki zarazem fądzić i fkazować ma wedle Statutu Wielkiego Kfięftwa Litewfkiego, a nieofiadłym w onym Państwie, i appellacyi nie dopufzczaiąc.

(b) w Roz: 1. ar: 9 10. art. 28.
(c) w Roz: 4 ar: 3. § 1.
(d) w Rozd: 1. ar: 20. Roz: 4. ar: 83. i R: 9. ar 17.
(e) w Rozd: 1. ar: 14. § 4.
(f) w Rozd: 4. art: 50.

A Trybunalfkiemu Sądowi należy fądzić wfzelakie appellacye i remiffy,. &c. *Conft;* 1578. *fol:* 327. *Tit:* Co fądzić maią.
Trybunał *condendarum legum poteftatem* nie ma, ani *pœnas irrogare*, ani niemi nikogo *aggravare*, nadto, jako, fą prawem pofpolitym oznaczone. *Conft.* 1627. *Tit:* O Dekretach Trybunal: *fol:* 9. *Item Conft:* 1638. *fol:* 14. *Tit: eodem.*

B Trybunał *Caufa Fifci, fundorum Regalium*, o Kwartę, *bonorum nullo jure receptorum, Caufas mere Criminales*, także *Caufas Magdeburgenfes*, nie ma fądzić. *Conft.* 1578. *fol:* 328. *Tit:* Co fądzić maią, §. *Exceptis caufis.*
Trybunał tych fpraw, które w prawie nie fą opifane, przed fię przypufzczać nie ma, ani *pœnas* nad prawo *irrogare*, ani Dekretow czynić, któreby *vim legis faperent, eô modô Acta nullitati fubfunt. Conft:* 1627, *Tit:* O Dekretach.
Trybunał W. X. L. fpraw *in minoribus fubfelliis* nie agitowanych fądzić, ani Dekretow *in vim legis* ferować nie ma, ale według Konftytucyi tey Trybunalfkiey, która fię w tym Statucie nayduie, zachować fię ma. *Conft:* 1641. *fol:* 14. *Tit:* O Tryb:

E Trybunalfkie Dekreta Mandatami Zadwornymi nie maią być znofzone *fub pœna evocationis. Vice verfa*, Trybunał w fprawy Zadworne wdawać fię nie ma. Dekreta jeżeliby jakie w tym były otrzymane, *nullitati fubiacent. Conft:* 1633. *fol:* 35. *Tit:* O niewynofzeniu.

Trybunał W. X. Lit: ſpraw, które nie były *in minoribus ſubſelliis* agitowane, przypuſzczać przed ſię, i ſądzić, także wywodow Szlachectwa na Seymikach Gromnicznych ſłuchać, ani dekreta *vim legis ſapientia* ferować nie ma, ale ſię w tym podług dawnego opiſanego Prawa, całe zachować powinien. A Deputaci poſtrzegać tego maią, aby ſpraw innego Woiewództwa, abo Powiatu w nienależny termin nie zaciągano: oprócz tych ſpraw, które dekretami odkłady ſwoie pod czas mieć będą. A gdzieby po terminie ſkończonym iaką ſprawę ſądzić chcieli; takowy dekret żadney wagi mieć nie ma, ale ſama ſprawa, *ipſô factô*, na przyſzłym Trybunale do rozſądku przypadać ma, *Ibid: fol:* 17. *Tit:* O Trybunale, W. X. Lit:

Trybunały W. X. Lit: *in pretia rerum*, które przez Kommiſſarzow Rzeczypoſpolitey z Seymu naznaczonych *decidi* maią, wdawać ſię napotym nie powinne. *Conſt: An:* 1667, *fol:* 64. *Titulô* Trybunał w W. X. Lit:

Skrutynia, [A] *i naznaczenie dni do ſpraw krwawych Sądowi Naſzemu Hoſpodarſkiemu należących.*

SKrutynia, a po Naſzemu wywiadowanie ma być uczynione, gdzieby która ſtrona potrzebowała tego, tylko w tych rzeczach kiedy komu idzie o poczciwość abo o gardło, a to w ten czas, gdy ſtrona żałobna ſtronę przeciwną w takich rzeczach do Grodu pozwie, a byłyby dowody abo odwody wątpliwe, a to dla tego, gdy ſię takie ſprawy (b) o poczciwość za odeſłaniem Urzędowym na Seym, a o gardło za appellacyą do Sądu głuwnego przytoczą, tedy aby obie ſtrony z prawami ſwemi gotowe były, a iżby ſię takie ſprawy o poczciwość na Seym przypadłe, zawżdy ſądzić i odprawować na Seymie mogły, tedy od początku Seymu, który na dzień naznaczony za liſtami Naſzymi, propozycya zawżdy zaczynać ſię ma, a po propozycyi odprawowaniu przy Poſłach Ziemſkich wot, Panow, Rad, cały (c) tydzień wolny dzień podle dnia do Sądow takowych rzeczy ma mieć, tak Polſkich iako i Litewſkich, a potym póki iedno Seym będzie, mamy odprawować takowe ſprawy na każdą Srzodę, Piątek i Sobotę.

(a) O Skrutyniach w rożney ſprawie w R: 11 a. 21 61. 62 63 64 65 99. &c więcey patrz w Regeſtrze Statut Conſt: R 1550. fol 6. i Conſt 1557 fol: 10. (b) w R: 3 a: 46. C. 1565 f. 100. Conſt: R 1588. Zyg: III, f: 465. (c) Dni ſądom 4 K. M czaſu Seymu Conſt: 1565. Con: Trybun: Koron: Stef: 1578 Conſt: 1580. Zyg: III. Criminalia Litewſkie. i Sądy Seymowe, fol: 529.

Scrutinia in occluſo rotulo, za uſtąpieniem ſtron & *Patronorum cauſarum*, czytane być maią, *Conſt: An:* 1667. *fol:* 64. *Tit:* Trybunał w W. X. L.

O Appellacyach w rzeczach krwawych do Sądu Głównego.

KToby oſiadły w Wielkim Kſięſtwie Litewſkim w ſprawie takiey, która idzie o gardło po ſkazaniu Sądu Grodzkiego, i będąc na gardło ſkazanym, chciał appellować do Sądu głównego, takowemu każdemu appellacya ma być dopuſzczona, wſzakże pod tym obyczaiem, iż ten, kogoby Urząd na gardło ſkazał, ma po ſobie pewne rękoiemſtwo dać ludźmi oſiadłymi, Szlachtą, trzema abo dwiema Oſobami, że ſię ku roſprawie przed Sądem głównym ſtanowić będzie, a ſtrona żałobliwa do ſkończenia prawa, aby była od ſtrony przeciwney, zdrowia ſwego beśpieczna, a gdzieby takowy Poręcznikow wydawſzy przed Sądem Głównym nie ſtał, tedy Sąd Główny takowego ſkazawſzy na gardło, ma go przez Liſt ſwóy na wywołanie do Nas Hoſpodara odeſłać: a [B] My Hoſpodar będziem powinni zaraz go kazać wywołać wiecznym wywołaniem, i iuż takowemu Gleyt Naſz na podnieſienie wywołania dawany być nie ma, którego takowego Wywołańca każdy Urząd Grodzki gdziekolwiek przyścignąwſzy, za żałobą i pomocą ſtrony ukrzywdzoney poymać, i gardłem go karać roſkazać ma, a główſzczyznę, inſze ſzkody i przezyſki Sąd główny na ſamych Poręcznikach, ſkazawſzy ku odprawie tego na ich imionach, do tego Urzędu Grodzkiego, pod którym oni oſiadłości ſwe mieć będą, odeſłać ma. Co Urząd ten poſtępkiem niżey opiſanym wykonać będzie powinien, a Porędznicy tych wſzyſtkich ſwych ſzkod na imieniu i maiętności tego, po kim ręczyli, pozyſkiwać maią. A ieśliby ten lściec na gardło ſkazany za poręką będąc, ſtronę powodową o śmierć przyprawił, tedy Poręcznicy będąc o to od powinnych zabitego przypozwani przed Sąd główny, za dowodem prawnym ſami gardłem maią być karani. A ieśliby ranił, tedy rany i ſzkody wſzelakie, coby ſię przy zabiciu abo ranach ſtało, ſowito nawiązywać i nagradzać będą powinni. A tego wſzy-

Zgadza ſię w Roz. 11. ar: 67.

Wieczne wywołanie

ſtkiego Poręcżnicy i ich Potomkowie patrzać ſobie będą na onym Iſtcu, po kim ręczyli, i na maiętności jego leżącey i ruchomey. A gdzieby takowy, komu idzie o gardło, rękoiemſtwa po ſobie nie dał, tedy przez Urząd ma być w więzieniu zatrzymany do czterech niedziel, a w tym czaſie o rękoiemſtwo ſobie ſtarać ſię ma: a jeśliby w tych czterech niedzielach rękoiemſtwa po ſobie nie dał, tedy przecię obwiniony w więzieniu zoſtawa, a Sąd główny po okazaniu od ſtrony powodowey dekretu Sądu Grodzkiego, będzieli ten dekret według prawa uczyniony, iuż na wykonanie tey ſprawy do końca do tegoż Sądu Grodzkiego odeſłać ią ma: a jeśliby prawem pokonany nie daiąc ſię Urzędowi zahamować, precz upornie z Zamku abo z Dworu Naſzego zſzedł, tedy takowego Urząd na wywołanie do Nas Hoſpodara przez liſt ſwóy otworzony odeſłać, i za przezyſki zarazem Załobnikowi odprawę na maiętności jego, jaką mieć będzie, uczynić będzie powinien. Po temuż i ſtronie powodowey jeśliby ſię Dekret Sądu Grodzkiego nie według prawa widział, do Głównego Sądu appellować wolno, a pozwany iuż bez rękoiemſtwa, jako wyżey opiſano przed Sądem Głównym ku roſprawie ſtanowić ſię ma.

B Na banicye wieczne, a zwłaſzcza *ex controverſia perſonali partium* otrzymane, żadney ſublewacyi, i gleyty *ad Jure agendum* z Kancellaryi wydawane być nie maią *Conſt:* 1550. 1557. 1588. 1589. 1598. 1616. 1641. *fol:* 12. *Tit:* O ſublewacyach i Gleytach. *Conſt:* 1647. *fol:* 20: *Tit:* O Sublewacyach i Gleytach W. X. L.

Mieyſca Sądom głównym w Wielkim Kſieſt: Litew: naznaczone.

MIASTO WILNO.

WOiewództwo A Wileńſkie, Powiat Oſzmiańſki, Lidzki, Wiłkomirſki, Bracławſki, a ktemu Woiowodztwo Połockie.

A Trybunałowi Woiewodztwa Wileńſkiego czaſu przyczyniono. *Conſt:* 1598. *fol:* 695. *Tit:* Przyczynienie.
Szlachta Smoleńſka Trybunałowi Wileńſkiemu *incorporatur*. *Conſt:* 1626. *fol:* 8. *Tit:* Opatrzenie.

MIASTO TROKI.

WOoiewództwo Trockie, powiat Grodzieńſki, Kowieńſki, Upitſki. A w Zmudzi w Mieście Roſieynach; Sądy główne odprawowane być maią, abo tam gdzie ſię zezwolą.

A w NOWOGRODKU.

WOiewództwo A Nowogrodzkie, Powiat Słonimſki, Wołkowyſki. Woiewodztwo Brzeſkie, i Powiat Pińſki.

A Trybunał Woiewodztwa Brzeſkiego przełożony z Nowogródka do Wilna, gdzie trzy niedziele czaſu mieć będzie. *Conſt:* 1598. *Tit:* Czas i mieyſce.
Przyczyniono Brzeſkiemu niedziel dwie. *Conſt:* 1626 *fol:* 8. *Tit:* Opatrzenie.

A w MINSKU.

w Roz: 4. art: 52. §. 2. WOiewodztwo Witebſkie, Powiat Orſzańſki. Woiewodztwo Mściſławſkie. Woiewodztwo A Mińſkie, Powiat Mozerſki i Rzeczycki. A w tych wſzyſtkich Miaſtach każdy Urząd Grodzki, gdy Sędziowie główni przyiadą, powinien będzie dla Sędziow w Zamku abo Dworze Naſzym Hoſpodarſkim dom jaki poſtąpić, także i goſpody w mieście przyſtoyne tym Sędziom ma każdy dać i zapiſać.

A Trybunałowi Woiewodztwa Mińſkiego tydzień przyczyniono, *Conſt:* 1616. *fol:* 49. *Tit:* Przyczynienie.

Poprawa tego Artykułu na Seymie Koronacyi Króla Jmci ZYGMUNTA III. w Krakowie w Roku 1588. Febr: 1. dnia wydana.

SĄdy Trybunalſkie, które do tego czaſu w Wielk: Kśięſt: Lit: na czterech mieyſcach odprawowane były, to ieſt, jedna część Woiewództw i Powiatów ſądzona była w Wilnie: druga w Trokach: Trzecia w Nowogródku: czwarta w Mińſku. Tedy za zezwoleniem ſtanów Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego poſtanawiamy, iż wſzyſtkie Woiewodztwa i Powiaty w Kśięſtwie Lit: na dwuch mieyſcach ſądzone być maią tym ſpoſobem Iż Woiewództwa i Powiaty, które ſię do tego czaſu w Trokach ſądzili, teraz i na potym w Wilnie ſądzić ſię maią: a te które ſię w Mińſku i w Nowogrodku ſądzili, także na jedno mieyſce znoſim, to jeſt, jeden rok w Nowogródku wſzyſtko co przedtym w Mińſku ſądzono. A drugi rok w Mińſku i te wſzyſtkie ſprawy które w Nowogródku ſądzą, maią być odprawowane, jako o tym w Konſtytucyi Trybunalſkiey jeſt opiſano. Jakoż czas tych ſądow tym Sędziom Trybunalſkim na tych mieyſcach takowy naznaczamy, to jeſt, w Wilnie, Woiewództwo Wileńſkie trzy niedziele, Woiewództwo Połockie dwie niedziele: Woiewództwo Trockie trzy niedziele: Ziemi Zmudzkiey trzy niedziele ſądzić maią nie odieżdżaiąc z Wilna. A ſkończywſzy w Wilnie Sądy; w Nowogrodku abo w Mińſku, za niedziel dwadzieścia dwie po wielkim dniu Sędziowie ſtanowić ſię maią, gdzie porządkiem każdego Woiewództwa ſprawy po niedziel trzy, ſądzić będą powinni. A iż ziemia Zmudzka, która odzierżała była ſobie oſobliwe Sądy Trybunalſkie, ale ich i do tego czaſu nie używała, tedy do Trybunału w Wielk: X: Lit: przyſtąpiła, i My tego im pozwalamy, i ich Deputaci ziemi Zmudzkiey, których oni przykładem inſzych Woiewództw po trzy na każdy rok obierać maią, weſpół zawżdy z drugiemi zaſiadać, i Sądy wſzyſtkie porządkiem ſwym ſądzić i odprawować maią.

Przyczynienie czaſu Sądom Trybunalſkim w Wilnie na Seymie Warſzawſkim w Roku 1598. uchwalone.

IZ Konſtytucya Seymu Koronacyi Naſzey Woiewództwom Wielk: Kśięſt: Litew: które ſię w Wilnie ſądzą, czaſu po niedziel trzy opiſano, w Woiewództwie Wileńſkim Powiatom pięciom, w Trokach cztrym, które wſzyſtkie za tak krótki czas odprawione być nie mogą, i zawſze aż w inſze terminy, ſprawy tych Woiewództw zaciągaią ſię. Przeto *authoritate hujus conventûs* przydaiemy Woiewództwu Wileńſkiemu do pierwſzego terminu niedziel dwie, a potym inſze Woiewództwa, według tey tam Konſtytucyi Koronacyi Naſzey odprawowane być maią.

Czas i mieyſce Sądowi Woiewództwa Brzeſkiego Trybunału, na tymże Seymie Warſzawſkim Roku 1598. w Wilnie naznaczone.

ZA prozbą Woiewództwa Brzeſkiego z Powiatu Pińſkiego ſprawy te, które dotąd raz w Nowogrodku, drugi raz w Mińſku, odprawowane były, iuż do Wilna *exnunc* przekładamy, i po dokończeniu terminu Woiewodztwa Połockiego, ſprawom ich niedziel trzy pozwalamy: a tam w Nowogrodku albo w Mińſku na termin ich ſprawy Woiewodztwa Mśćiſławſkiego, a na termin Woiewodztwa Mśćiſławſkiego, ſprawy Woiewodztwa Mińſkiego naſtępować maią.

Przyczynienie terminu w Trybunale Woiewodztwu Mińſkiemu, Konſtyt: W. X. Lit: 1616. fol: 49.

IZ ſiła ſpraw dla krótkości terminu Woiewodztwa Mińſkiego w Trybunale nie doſądzone bywaią: przeto *vigore hujus conventus* przyczyniamy temu Woiewodztwu, dla doſkonalſzego odſądzenia ich ſpraw w Trybunale, nad pierwſzy ich termin, tydzień.

Spoſob beśpieczności Seymikow na obieranie tych Sędziow, i porządek przychodzenia przed ten Sąd Główny.

PRzed A który to Sąd Oſoba żadna jakiegożkolwiek ſtanu, (a) doſtoieńſtwa, godności, któryby ſprawy ſwoiey nie miał, przychodzić nie ma, aż kogo z regeſtru zawołaią do ſprawy, nie z żadną zgraią przyſtąpić,

(a) *w Rozd: 4. ar: 53. Conſt: Trybu: Koron: Zyg: III. w Roku 1589. Beśpieczność Sądow, folio 540.*

i do gmachu w chodzić ma, tylko naywięcey famoczwart, to jeft, fam z Prokuratorem, a z dwiema Przyiaciołami wniść ma. Niżli jeśliby kilka Uczeftnikow wedle pozwu do jedney rzeczy i fprawy teyże należało, i ci wniść maią: a ci Uczeftnicy wfzyfcy tylko jednego Prokuratora, a dwuch Przyiacioł mieć maią. A jeśliby który uporny (b) nie maiąc fprawy wfzedł, a będąc napomniony wyniść niechciał, abo w Domu fądowym wołanie czynił, takowy każdy ma być winą dwunaftą kop grofzy Litewfkich karany, którą zaraz pod takąż drugą winą nie fchodząc z prawa fądowi położyć i zapłacić powinien będzie: a zapłaciwfzy przecię precz wyniść. A ktoby temu był przeciwnym, na takowym zarazem odprawa uczyniona być ma, a przy (c) wotowaniu aby nikt nie zoftawał, oprócz famych Sędziow głównych przyfięgłych. B Ktemu żaden jako na Seymiku obierania tych Sędziow, w Woiewództwie i Powiecie, tak i na mieyfce to, gdzie Sądy te główne ku odprawie Sądow zafiadać będą, aby nie śmiał przyieżdżać i przychodzić zbroynie, i z żadnemi innemi broniami, i z nijaką ftrzelbą, (d) okrom Miecza, Korda, Szabli, Szpady, i dla tego każdy przyieżdżaiąc do miafta tego Sądom naznaczonego winien będzie rufznicę przed miaftem wyftrzelić, i fkoro przyiechawfzy, tak rufznice i arkabuzy, jako i łuki w gofpodzie pochować, i z nimi nie tylko do Sądu ale i po mieście tak w dzień jako i w nocy chodzić, i ftrzelby żadney nofić nie ma. A gdzieby kto kogo jaką ftrzelbą ranił, tedy za to gardłem karany być ma: a jeśliby zabił, tedy poczciwość i gardło traci: a ktoby śmiał inaczey uczynić, a z ftrzelbą po mieście chodzić, abo na mieyfce fądowe chodził, aby winą dwanaftą kop grofzy był karany zarazem, nie fchodząc od Sądu abo od Seymikow. A jeśliby kto będąc o zapłatę tych win upomniony, upornie precz od Sądu odfzedł abo odiechał nie zapłaciwfzy tych win wfzyftkich, w kilkaby wpadł, abo w jednę którą z nich, tedy takowy ma być odeflany przez lift Sędziow głównych na Exekucyą do Woiewody (e) abo Starofty onego Powiatu, gdzie ofiadłość ma, a w niebytności ich famych do Namieftnikow ich, a gdzieby kto na Seymiku w którą z tych winę, w jednę abo w kilka ich wpadł, tedy ten Urząd Grodzki, gdzie fię Seymik odprawować będzie, ma na takim winy odprawować takim fpofobem, to (f) jeft, pozwawfzy go przed fię, w takowey rzeczy na rok zawity, (g) pozwem na dwie niedziele, i zarazem nie fpufzczaiąc z mieyfca, na nim famym gdy ftanie, tę winę odprawić, a gdy nie ftanie, tedy na imieniu jego krom wfzelkiey folgi odprawę uczynić powinien będzie, którey winy Urzędowi Grodzkiemu połowica, a druga połowica Sędziom głównym należeć ma, których win Urząd zarazem fkoro po odprawie, połowicę Sędziom głównym tym, pod których obraniem abo władzą ten wyftępek ftanie fię, odfyłać ma pod winą (h) na Sąd główny, dwanaftą kop grofzy, o którą winę Sąd główny ten Urząd z ofiadłości jego przed fiebie pozwać będzie moc na rok zawity, bądź famych Panow Woiewodow, Staroftow, abo ich Namieftnikow. A jeśliby kto na imieniu fwym za te winy Urzędowi Grodzkiemu odprawy uczynić (i) nie dopuścił, tedy takowy niepoflufzny jefzcze we dwoie w takowe winy wpada, a Urząd Grodzki, przeciw takowego w odprawie tych wfzyftkich win daley poftępować ma, tak jako niżey o odprawie rzeczy przez tych Sędziow głównych odfądzonych jeft opifano i dołożono, czyniąc Urząd temu wfzyftkiemu dofyć pod takąż winą wyżey opifaną: a takowy też porządek przy Sądach Ziemfkich zachować fię ma, i przeciw wyftępnym takowymże fpofobem poftępować Urząd będzie winien.

(b) Wina na upornego gdy od Sądu wyniść nie chce, w Roz: 4: ar; 53. §. 2. kop 12.

(c) Kon: Tryb: Kor 1580 Zyg: III Tożf. 540 Przy wotowaniu. nikt zoftawać nie ma cudzy

(d) Zgadza fię w R. 1. art: 10 § 1. Każdy gość pod czas Głównych Sądow rufznice przed miaftem przyieżdżaiąc ma wyftrzelić, i Kon: Warfz: 1601 Zyg: III. o Rufznicach fol: 759.

(e) Odprawa win na niepoftufznym w jego Powiecie

(f) Spofob odprawowania winy na niepoftufznych.

(g) Pozew na dwie niedziele rokiem zawitym.

(h) Wina na Urząd odprawy nie czyniący kop 12.

(i) Sprzeciwiaiący fię Urzędowi w odprawie za winy w co po podaią.

A Trybunalfkie Sądu bespieczeńftwo, kto nie ma żadney fprawy, przed Sąd nie ma wchodzić, a kto ma fprawę, tylko famoczwart ma wchodzić; przy wotowaniu nie ma nikt zoftawać. *Conft: 1578. Tit:* Befpieczeńftwo, *Conft: 1641. fol: 14. Tit:* O Trybunale.

B Rufznic i broni niezwyczaynych nikt nie ma zażywać, *fub pœna 14. marc: in inftanti luenda. Conft:* 1578. § *item* żaden.

Czekanow nie tylko pod czas Trybunału, ale i po Trybunale *publice* nofić nie wolno, *fub pœna* 100. *marc. peremptorie in quovis officio luenda. Conft: 1640. fol. 20. Tit:* Zabronienie.

Seymiki na obieranie Deputatow W. X. Lit: które fię dotąd w fam dzień Nayświętfzey

Panny Gromniczney odprawowały, za zgodą wszech stanów, *cum omnibus solemnitatibus*, na pierwszy Poniedziałek po tym Swięcie przełożono, a obiekcye na zaiutrz rozsądzone być maią A gdy to Swięto w Poniedziałek przypadnie, tedy Seymik ma być w tydzień, to jest w naypierwszy Poniedziałek po Swięcie, które prawo *pro lege perpetua* postanowiono *Const: An: 1685. fol: 7. Tit:* O Seymiku Gromnicznym.

Warunek na niebespieczność (a) tego Sądu głównego.

Waruiąc bespieczność i uczciwość tych Sędziow głównych, gdyż oni w tych sprawach sądowych mieysce Nasze Hospodarskie zasiadać będą, ktemu i bespieczne przyiechanie do tych Sądow. A Ustawuiemy, iż kiedyby jakiegożkolwiek stanu Człowiek pod tym czasem, gdy Sądy główne do tego miasta, gdzie ziechanie Sędziom naznaczono we dwuch niedzielach, także i po odiechaniu ich ztamtąd we dwuchże niedzielach tego, kto do Sądow głównych jedzie abo przyiedzie, B bądź na drodze abo w mieście na ulicy gdziekolwiek potkawszy i przeiąwszy, bądź na gospodę i na jakie stanowisko gwałtem naszedszy, samego abo sług jego, i kogokolwiek z takowych zabił abo ranił, bądź też tylko szkodę jaką uczynił, tedy takowy będąc oczywisto przez Woźnego zazwany w takim obwinieniu winien będzie przed tym Sądem głównym bez pozwu stronie żałobliwey usprawiedliwić się, sowitey winie Statutowey podlegaiąc. Wszakże strona (b) żałobliwa takowemu obwinionemu, gdzie tego potrzebować będzie, żałobę swą na piśmie pod pieczęcią swą przez Woźnego dać ma. A obwiniony potym trzeciego dnia (c) o to, w czym mu winę dadzą, usprawiedliwić się winien będzie. A jeśliby po zakazaniu przez Woźnego nie stanowiąc się ku rosprawie precz ziechał, (d) tedy Sąd główny, gwałt, nawiązki, rany i szkody czworako sowito na takowym: a będzieli występek krwawy, tedy go i na gardło za dowodem skazać, a na wywołanie do Nas Hospodara odesłać ma. A nie będzieli oczywisto przyścigniony i zazwany: tedy za przypozwaniem przed Sąd główny pozwem na rok zawity na dwie niedzieli zaocznie i oczywiście, takowymże sposobem jako wyżey opisano pokonywany, i odprawa według Artykułu o odprawach niżey postanowionego na maiętności jego za odesłaniem od Sądu głównego przez Urząd Grodzki czyniona być ma. A nieosiadły w Wielkim Xięstwie Lit: ktokolwiek, (e) jeśliby zbytek gdzie przy bytności tych Sędziow jaki uczynił, takowy chociayby i Pana u siebie mienił, nie dopuszczaiąc mu do niego odezwu tam zarazem przed Sąd główny mocnie sądzony, i według występku swego skazywany i skarany być ma, wyimuiąc to, jeśliby co (f) przy bytności Pana swego na tym mieyscu abo na drodze uczynił, tedy Pan jego z niego sprawiedliwość tamże zarazem uczynić winien będzie. A gdzieby sprawiedliwości uczynić niechciał, tedy na samym Panu takowego sługi ukrzywdzonemu za dowodem w Statucie opisanym wskazanie obyczaiem w tym Artykule wyżey pomienionym czyniono być ma

(a) *Konstyt: Warszaw: 1611. Zyg: III. Opatrzenie bespieczeństwa Sądow, którą Konstytucyą i W. X. Lit: przyimuie. f: 7: Zgadza się w R: 4. art: 64. Konst: Tryb: Kor: Stef: 1578 Konst: Tryb. Woł: i Bracław: 1589. Zyg: III. Bespieczeństwo Sądow.*

(b) *Załoba na piśmie ma być dana, w R: 4: ar: 64. Zgadza się §. A strona.*

(c) *Dzień trzeci, i w R: 4. art: 21. § ostatni.*

(d) *Niepostuszny w co wpada, zgadza się w Roz: 4. ar: 64. § Jeśliby.*

(e) *Nieosiadły o exces tamże zaraz ma odpowiadać.*

(f) *Exces gdyby przy Panu był uczyniony od sługi*

(g) *Zgadza się w Roz: 4. ar. 64. szerzey.*

A A ktoby we trzy niedziele przed zaczęciem abo po zaczęciu Trybunału kogo ranił, abo zabił, ma tak być karany, jakoby to na Seymie uczynił. *const:* 1578. §. A gdzieby.

B Bespieczeństwo tych Sądow ma się rościągać w okręgu onego miasta, gdzie Trybunał sądzą, *in personis euntium & redeuntium* na Trybunał *Const: 1613. fol: 11. Tit: De termino tacto.*

Securitas Trybunału W. X. Lit:

Konstytucyą *de securitate Judiciorum* Trybunału Koronnego *in toto* W. X. Lit: przyimuie.

Czasy naznaczone Sądów głównych.

Sądy tych Woiewództw i Powiatow wyżey pomienionych iuż zarazem naypierwey w roku ośmdziesiąt wtórym począć się, i tak zawżdy tym porządkiem sądzone być maią we dwie niedziele po Wielkieynocy w Wilnie, a tam do tego mieysca ze wszystkich Państw onego Woiewództwa Wileńskiego, i też Woiewództwa Połockiego z sprawami swemi

ziechać się, i tamże sądzić sześć niedziel, w Wilnie mieszkaiąc, Woiewództwa Wileńskiego sprawy cztery niedziele, a potym Woiewództwa Połockiego dwie niedziele sądzić maią, a po wyściu sześciu niedziel do Trok iechać, i tamże wszystkie Powiaty onego Woiewództwa sześć niedziel sądzić maią: a osądziwszy w Trokach niedziel sześć, maią iechać do Nowogródka, i tam stanowić się maią po skończeniu Trockich Sądow za dwie niedziele, i sądzić dwanaście niedziel, to iest, sześć niedziel Woiewodztwo Nowogrodzkie i Powiaty do niego należące, a drugą sześć niedziel Woiewództwo Brzeskie z Powiatem Pińskim. A odsądziwszy te dwanaście niedziel, maią jechać do Mińska, a tam się stanowić po odsądzeniu spraw Nowogrodzkich za dwie niedziele, a sądzić maią porządkiem, napierwey Woiewodztwo Witepskie, Mścisławskie, i Powiaty do nich należące: a potym Woiewodztwo Mińskie i z Powiatami jego, tak długo poki wszystkie sprawy odsądzą: a w Zmudzi Sędziowie główni obrani maią począć sądzić po skończeniu Sądow Mińskich za dwie niedziele, a tym Sądom głównym i czasom ich naznaczooym Seym, ani woyna takowa, która się nie pospolitym wszystkiey Rzeczypospolitey ruszeniem, ale za pieniądze ludźmi służebnymi odprawować będzie, nic szkodzić i przekazać nie ma, wszakże pod ten czas w inszych Powiatach Sądy Ziemskie, Grodzkie, także i Podkomorskie sądzone i odprawowane na Roki i czasy swe naznaczone być maią, wyimuiąc tych, których od woyny Konstytucya Seymowa nie wyzwala.

Ten Artykuł poprawiony Konstytucyą Seymu Krakowskiego Koronacyi Króla J. M. Zygmunta Trzeciego w Roku 1588.

Czasy na które Pisarz i strona dla wpisowania spraw zieżdżać się powinni.

PIsarz Ziemski tego Woiewodztwa, w którym Sądy takowe przypadać będą, za trzy dni przed czasem zasiadania do tych Sądow, na mieysce naznaczone przyiechać, i do regestru wszystkie sprawy stron wpisować ma, u którego w tych trzech dniach i potym po zaczęciu Sądow cały tydzień, każdy ten, komu sprawa w tym Woiewodztwie przypada, do regestru wpisować sprawy swe może. A ktoby w tym tygodniu do regestru sprawy swey wpisać omieszkał, takowego sprawy po tym tygodniu Pisarz do regestru przyimować nie powinien: lecz iuż to do drugiego roku odłożyć się ma. A ieśliby Sędziowie główni za mnieyszy czas niżli im jest wyżey naznaczony sprawy zregestrowane odsądzili, i listy sądowe stronom podawali, i we wszystkim słusznie odprawili, tedy nie czekaiąc wyścia czasu wyżey naznaczonego, mogą się precz z onego mieysca roziechać, wszakże do Trok z Wilna, a po wyściu sześciu niedziel do drugich Woiewodztw ku takowym Sądom naznaczonym, przecię aż też po wyściu spełna czasu wyżey zamierzonego we dwuch niedzielach stanowić się maią, a to dla tego, aby każdy pewną wiadomość o przyiechaniu Sędziow mieć mógł.

Sposob wydania Dekretow Sędziow głównych.

WSzystkie [A] Dekreta onych Sędziow maią być pieczętowane Pieczęcią Ziemską onego Woiewodztwa, gdzie się Sądy odprawuią, to jest, w Wilnie Pieczęcią Ziemską Wileńską: a w Trokach Trocką: w Nowogródku Nowogródzką Pieczęcią: a w Mińsku Mińską; do których listów sądowych [B] Sędziowie główni z każdego Woiewodztwa po jedney Osobie ręce swe podpisować maią, także i Pisarz Ziemski, który te sprawy w Księgi Ziemskie wpisować będzie, ma podpisować ręką swoią, a nikomu spraw nie wydawać, aż za wiadomością Sędziow głównych, i przeczytawszy przed niemi.

A Trybunalskie Dekreta Ziemskiemi Pieczęciami maią być Pieczętowane. *const: 1577. fol: 330. Tit:* Czasy Sądow.

B W Kśięſtwie Litewſkim Deputat z każdego Woiewodztwa i Powiatu, gdy który ſądzony będzie, przy Marſzałku ſiedzieć powinien, i Dekreta wſzyſtkie tamże w Iźbie poſpołu z Marſzałkiem podpiſować ma, *Conſt.* 1647 *fol.* 6. *tit.* O Dekretach.

Podpiſkowie w Trybunale przyſięgli być maią *ſuper non revelandis* tylko *ſecretis. conſt:* 1647. *fol:* 6. *Tit:* O Dekretach Trybunalſkich.

Umocnienie Dekretow Sądow głównych.

DEkreta, wyroki, tych Sędziow wſzyſtkich maią być tak ważne, jako Naſze Hoſpodarſkie na Seymie uczynione, a ktobykolwiek na Dekrecie tych Sędziow nie przeſtawaiąc po rozſądku ich upornie na Seym albo za Dworem przed Nas Hoſpodara kogokolwiek, i jakimkolwiek obyczaiem ku ſkażeniu takowego dekretu od Sędziow głównych wydanego pozwał, tedy każdy takowy pozwany od pozwow i od rzeczy chociayby nie ſtał za tym pozwem, abo Mandatem Naſzym wolny być ma: a ktoby jeſzcze nad to tak upornym być chciał, a takowy pozew popierał, abo za nieſtaniem ſtrony co odzierżał, tedy takowe odzierżenie żadney władzy nie ma, i nie może być ku żadney ſzkodzie i nikomu przez Urząd Naſz odprawa czyniona być nie ma (a) A jeśliby też pozwany przez Nas Hoſpodara na takowy pozew ſtał, tedy ten kto wyzwał, powinien będzie ſam abo Prokurator jego nie ſchodząc z prawa (b) zapłacić winy ſto kop groſzy, którey winy połowica ſtronie: a druga połowica do ſkarbu Naſzego być ma: a w ſprawie oſądzoney przez Sędziow głównych jeśliby ſię dosyć nie ſtało, ma być odeſłano do Urzędu Naſzego przynależnego, gdzie winy oſiadłość ſwą mieć będzie, ku wykonaniu odprawy rzeczy ſądzoney. A nad (c) to Prokurator takowy, któryby ſię takowey rzeczy przez Sąd przeciw tych dekretow podjął od kogo popierać, ma być ſkazany do wieży na tydzień, tam gdzieby ſię przed Nami ſprawa takowa przytrafiła.

Kon: Tryb: Kor: 1578, *Utwierdzenie Dekretow. Kon Tryb: Wol: i Bra:* 1589. *o tymże. Kon:* 1607. *o Dekretach. Tryb: i Konſt:* 1618. *o Dekretach Trybunalſkich fol:* 5 *gadza ſię w R:* 1. *ar:* 18.

(a) *Zgadza ſię w Roz:* 1. *ar;* 14 § 4.

(b) *Winy kop ſto, o wyzwanie Mandatem od Tryb: do I K M nieſłuſzne.*

(c) *Karanie Prokuratora ſprzeciwiaiącego ſię Dekretowi Trybunalſkiemu Kon: Try: Kor:* 1578. *Kon: Tryb: Wol: i Bracła:* 1589: *fol* 541 § *A nad to,*

Powinność Piſarza Ziemſkiego przy Sądzie Głównym.

PIſarz A Ziemſki onego Woiewództwa, gdzie takowe Sądy główne odprawowane będą, ma i powinien będzie przy tych Sądach być, a to dla wpiſowania takowych ſpraw do Kśiąg Ziemſkich; a wſzakże na tych Sądach votum nie ma mieć, a jeśliby pod ten czas odprawowania tych Sądow głównych appellacyynych Roki które Ziemſkie w onym Powiecie przypadły, takowe Roki Ziemſkie, aby nie były ſądzone, ale po odſądzeniu ſpraw i Sądow głównych we dwuch niedzielach za tymiż pozwy Roki Ziemſkie odprawowane być maią. A wſzakże to tylko rozumieć ſię ma o tych mieyſcach, gdzie takowe Sądy główne odprawować naznaczono, to jeſt, w Wilnie, w Trokach, w Nowogródku, i w Mińſku. A w inſzych Woiewodztwach i Powiatach Roki maią być ſądzone ſwoim porządkiem.

A Piſarze ſami u Sądow ſiadać maią, *ſub amiſſione officii, ſalvo legali. conſt:* 1550. *fol:* 5. §. Niedoyrzeniem.

Piſarz Trybunalſki W. X. Lit: bez Korrygatorow powinność ſwoię odprawować powinien, a nad dochod w prawie opiſany według Konſt: 1616. nic nie ma brać. *conſt:* 1635. *fol;* 30. *tit:* O Piſarzu.

O Piſarzu Trybunalſkim W. X. Lit: *pro lege perpetua ſancitum eſt*, aby nie w przód zaſiadł, aż przyſięgę wykona, *ſuper non revelanda ſecreta*, że nic nad prawo w Kancellaryi Trybunalſkiey od ſpraw wyciągać, ani ſam, ani Regenci nie będą. A to podług Konſt: *An:* 1647. uczyni. Y Regenci na początku Trybunału, po obranym Marſzałku toż uczynić powinni. *conſt: An:* 1667. *fol:* 63. *tit:* Trybunał w W. X. Lit:

O Piſarzu Trybunalſkim Konſt: W. X. Lit: 1616. *fol:* 43.

GDzieby ſię to trafiło, żeby Piſarz Trybunalſki, lub to przed zaſiadaniem na Sądy Trybunalſkie, abo w ſame Sądy Trybunalſkie, śmiercią z tego świata zſzedł: maią PP. Deputaci Trybunalſcy z pośrzodku ſiebie jednego Deputata obrać, który przyſięgę rotą Piſarſką uczyniwſzy, ten Urząd Piſarſki ma odprawować: a Kśięgi wſzyſtkie ſpraw Trybunalſkich za ſwego ſprawowania naydaley w ſześć niedziel po odſądzeniu Trybunału, do Sądu Ziemſkiego onego Powiatu do Sędziego i Podſędka oddać powi-

nien będzie zapieczętowawſzy; wſzakże wypiſy i widymuſy z Kſiąg dawnieyſzych Trybunalſkich i Ziemſkich w ſprawach przez zmarłego Piſarza odprawowanych, Sędzia i Podſędek pod Pieczęciami, i z podpiſem ręku ſwych, ludziom potrzebuiącym wydawać maią, do obrania i konfirmowania inſzego Piſarza.

O Pozwach przed ten Sąd.

POzwy przed Sąd maią być pod tytułem Naſzym Hoſpodarſkim, i pod pieczęcią onego Woiewództwa abo Powiatu, gdzie oſiadłość ſwoię ma ten, kogo pozywaią, i gdzie tę ſprawę przed Sądem Ziemſkim abo Grodzkim zaczął, a Rok (a) zawity wſzelakim pozwom być ma przed czaſem na Sądy główne wzwyż naznaczone, oczywiście za cztery niedziele, a zaocznie na imieniu pozwy pokładaiąc za ſześć niedziel a nie bliżey, wyymuiąc tylko te Artykuły, o które dla prętſzey ſprawiedliwości rok pozwaniu dwie niedziele wyżey jeſt opiſany. (b)

(a) Rok zawity pozwom przed Sąd główny oczywiſto i zaocznie podanym.

(b) fol: 13. wyżey tuż § Pozwem na dwie niedziele.

Jenerałowie, którzy pozwy do Trybunału podaią, *popter notitiam* ſtronie, terminem niedziel ſześcią, w ſwym właſnym Grodzie gdzie pozwy podaią, Relacye aby przyznawali naydaley za niedziel dwie przed ſprawą, *ſub nullitate citationis. conſt: 1647. fol: 7. tit:* O Dekretach Trybunalſkich W. X. Lit:

O Zapiſach i Proteſtacyach.

ZApiſy oświadczenia (c) i zeznania wſzelakich liſtów, zapiſow, i zeznania Woźnych wſzelakie tak maią być ważne przed tym Sądem uczynione, jako przed Nami Hoſpodarem, abo przed Sądem Ziemſkim.

(c) Konſtyt: Tryb: Koron: Stef: 1578 fol: 331. Kon: Tryb: Wołyń: i Bracł: Zyg: III. 1589. fol: 542.

Odprawa takowych Sądow w rzeczach oſądzonych.

SĘdziowie ci główni, gdy ktorą ſprawę za appellacyą abo za pozwy, i na jakimkolwiek roku odſądzą, i co ſtronie żałobney przyſądzą, tedy przy ſkazaniu ſwym położywſzy na ſtronę przeciwną zaręki po trzykroć tak wiele, jako ſamey rzeczy ſkażą, a ten gdzieby w wiązania i odprawy Urzędu po tym ich ſkazaniu nie poſtąpił, maią na uwiązanie i odprawę rzeczy oſądzoney zarazem na tymże liście ſwym ſądowym tego dokładaiąc odeſłać (a) do Woiewody, abo Staroſty: a w niebytności ich ſamych, tedy Namieſtnikom ich, którym tę ſprawę odprawować należeć będzie, a to w rzeczach Grodzkich: a w rzeczach ſądowi Ziemſkiemu należących do Sądu Ziemſkiego onego mieyſca, w którym Powiecie ta ſprawa pierwey przed Sądem Ziemſkim abo Grodzkim, abo Podkomorſkim, początek ſwóy miała: a Urząd (b) Naſz Ziemſki abo Grodzki, któremu to z tych Urzędow za odeſłaniem będzie należeć, takowym obyczaiem zachować ſię będzie powinien, to ieſt, gdzieby ſię takowa ſprawa przytrafiła, w którey Roki Statutowe zapłacie ſummy pieniędzy od Sądu głównego będą złożone, tedy ſkoro pierwſza rata ſummy pieniędzy jakieyżekolwiek wynidzie, ma ten Urząd za tę ſummę pieniędzy którey rok minie, po temuż i po wyyściu inſzych rat, po każdey racie abo po kilku ich, jako tego ſtrona żałobliwa po Urzędzie potrzebować będzie z Urzędnikow Ziemſkich, Sędzia abo Podſędek: A Grodzki, Woiewoda, Staroſta, abo Namieſtnicy ich, zarazem ſkoro wziąwſzy wiadomość naydaley do czterech niedziel według ſkazania Sędziow głównych porządkiem i (c) ſzacunkiem w Statucie opiſanym na imieniu winnego, to jeſt, na ludziach i gruntach wſzelakich: a w niedoſtatku ludzi i gruntow i w Dwor ſam, ſzacunkiem ſłuſznym, i we wſzyſtkie Dobra onego Dworu i imienia, w wiązanie mocne i odprawę uczynić. A (d) gdzieby która ſumma pieniędzy bez ſkładania rokow Statutowych Sądu głównego na kim była wſkazana. Tedy ſkoro po przynieſieniu oney ſprawy, ten Urząd, do którego to odeſłano będzie, także naydaley do czterech niedziel ma odprawę uczynić porządkiem wyżey opiſanym: a przy każdey takowey odprawie, Urząd

(a) Odeſłanie na odprawę do ſamych Sędziow, gdzie początek wzięła ſprawa.

(b) Spoſob abo obyczay odprawy taki ma być zachowany.

(c) Zgadza ſię w Roz: 4. art: 98.

(d) Summy bez rokow Statutowych ſkazaney od Sądu głównego odprawy ſpoſob.

każdy ma (e) przy ſobie mieć piąciu Szlachcicow w Wielk: X. Lit: oſiadłych, ludzi dobrych, niwczym niepodeyrzanych, i dwuch Woźnych tegoż Powiatu, w którym ſię to dziać będzie, o którą Szlachtę ſtrona powodowa ſtarać ſię ſama i nabywać ich ma: a (f) za pracą temu Urzędowi ſamemu, który odprawę czynić będzie, uwiążczego od kopy po ſześciu groſzy, ten, na kim odprawę czynią, płacić ma. A gdy przyydzie uwiązywać w właſne (g) imie nie ſtrony żałobliwey, prawem przezyſkane, abo w ludzie, i w grunty, tedy ſtrona powodowa uwiążczego Urzędowi od ſłużby abo od włoki ludźmi oſiadley płacić ma po ſześciu groſzy, a od puſtey paſzney ziemi abo włoki po dwa groſze: a od inſzych gruntow nic płacić nie będzie winna. A tę (h) odprawę Urząd w tym czaſie wyżey zamierzonym wykonywać ma pod winą ſta kop groſzy na Sąd główny, o którą winę Urząd ten, któryby odprawy uczynić niechciał, do tychże głównych Sędziow pozwany być ma, (i) A jeśliby ſtrona ta, na którey Urząd Ziemſki, Grodzki, abo Podkomorſki, odprawę czynić zechce, temu Urzędowi Naſzemu odprawy uczynić na imieniu ſwym nie dopuściła, w czymkolwiek ſprzeciwiła ſię, tedy ten Urząd, któremuby ſię ſprzeciwiono, do Nas Hoſpodara na liście ſwym otworzonym pod pieczęcią ſwą, i pod pieczęćmi tych Szlachcicow i Woźnych, ktemu i z podpiſaniem rąk ich, kto z nich piſać umieć będzie, odeſłać, i o tym uporze oznaymić Nam ma, a My Hoſpodar gdzie na ten czas Dworem Naſzym będziemy, takowego upornego i Urzędu Naſzego niepoſłuſznego kazać (k) wywołać z Państw Naſzych, a na imieniu ſprzeciwnego przez Dworzanina Naſzego ukrzywdzonemu mocną odprawę uczynić roſkazać zarazem krom wſzelakiey zwłoki, tak w rzeczy oſądzoney, jako i w zarękach, zakładach, winach, i w ſzkodach wſzyſtkich mamy i powinni będziemy, który Dworzanin przy takowey odprawie piąciu też Szlachcicow i dwuch Woźnych przy ſobie mieć ma, a za (l) tę winę i ſprzeciwienie prawu poſpolitemu i zwierzchności Naſzey Hoſpodarſkiey oſtatek maiętności ſprzeciwnego cobykolwiek iey w Wielkim X. Lit. zoſtało, wſzyſtkę od mała do wiela, leżącą do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego wziąć i przywrócić mamy, którą iuż ten iſty Sprzeciwnik wiecznie tracić powinien będzie, i iuż My Hoſpodar tę maiętność rozdawać mocni i wolni będziemy ludziom narodu Szlacheckiego, Nam i Rzeczypoſpol: zaſłużonym, jako właſne ſpadki ſwoie: a temu Wywołańcowi nie wracaiąc, wyiąwſzy to, jeśliby takowy ſtronie ukrzywdzoney za wſzyſtkie przezyſki doſyć uczynił, a do Nas Hoſpodara, o miłoſierdzieby ſię uciekł, tedy przywrócenie jemu oney maiętności i znieſienie z niego onego wywołania, będzie przy woli i łaſce Naſzey Hoſpodarſkiey: (m) a jeśliby tenże tak uporny był, i temu Poſłańcowi Naſzemu ſprzeciwił ſię, i odprawy uczynić nie dopuścił, abo to imienie komu innemu, (n) unikaiąc prawa, w ręce puścił, czego według Artykułu na Seymie Koronacyi Króla Henryka uchwalonego uczynić nie mógł, takowego jako Sprzeciwnika ſprawiedliwości Bożey i zwierzchności Maieſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego za przypozwaniem od ſtrony ukrzywdzoney przez Nas Hoſpodara Mandatem na rok zawity, i po okazaniu na piśmie tego uporu i nieposłuſzeńſtwa zeznaniem Poſłańca Naſzego, Szlachty i Woźnych przy nim będących tam, gdzie na ten czas Dworem (o) Naſzym będziemy w żadną limitacyą nie wpuſzczaiąc, gdy pozwany ſtanie, gardłem go karać każemy. A jeśli nie ſtanie, tedy na Seymie po tey Sprawie pierwey za tymże Mandatem czci odſądzić, i na gardło ſkazać mamy, a poſtępek (p) wſzyſtek odprawy ſtronie żałobney i przywrócenie maiętności upornego, do ſtołu naſzego Hoſpodarſkiego, nie odkładaiąc do Seymu, ale zarazem za Mandatem na roku przypadłym, tak jako wyżey opiſano przez Poſłańca Naſzego wykonać My Hoſpodar bez żadney zwłóki powinni będziemy, A jeśliby ten, komu imienie po założeniu pozwu puſzczono, (q) w wiązania bronił, tedy ſtrona żałobliwa takowego na rok zawity zaocznie za ſześć niedziel, a oczywiſto za cztery niedziele, do Sądu głównego przypozwać ma, i gdy na niego tego ſprzeciwienia świadectwem

(e) *Zgadza ſię w Roz: 4 art: 94. § 2 A jeśli Urząd*

(f) *Uwiążczego od kopy po groſzy 6. przeciw art: 94 w R. 4. § A za pracą.*

(g) *Od uwiązania do własności zapłata.*

(h) *Zgadza ſię w R. 4 ar: 94. § 6. Mnieyſzą winą Wina na Urząd niedbały odprawy kop ſto*

(i) *Strona gdy Urzędowi odprawy czynić broni, zgadza ſię w R: 4. art: 95.*

(k) *Dworzanin kiedy odprawę czyni, Konſt: 1598 Zyg: III. o B[illegible]icyach i ſublewacyach W: X. L. fol: 695. i Konſt: 1589. fol: 543. o odprawach rzeczy oſądzoney &c.*

(l) *Sprzeciwnego maiętność konfiſzkuią, zgadza ſię w Ro: 4. art 95. § 2. A za tę winę.*

(m) *Karanie na ſprzeciwiaiącego ſię Poſłańcowi J. K. M. w R. 4. art: 95. §. 3: A jeśliby.*

(n) *w Roz. 4. art: 73.*

(o) *Sprzeciwny Dworzaninowi J. K. M. w odprawie gardłem ma być karany.*

(p) *w Roz; 4. art. 95. §. 3. A poſtępek.*

(q) *Pozew o ſprzeciwieńſtwo w R: 4. art: 96. §. 1. Tedy ſtrona.*

Urzędowym, jako wyżey opiſano, dowiedzie, tedy uwiązanie w ono imienie za rzecz oſądzoną poſtąpić, a ktemu gwałt, zaręki w liście ſądowym opiſane z nawiązką ſam zapłacić powinien będzie, co na właſney maiętności jego bez ſkładania rokow Statutowych ſkazano, i odprawa porządkiem wyżey przeciw ſamego Iſtca opiſanym uczyniona być ma. A (r) to ſię ma rozumieć, kiedyby kto oſiadły w W. X. Lit: to uczynił: a gdyby ten, który w wiązania bronił w W. X, L. był nieoſiadły, a w wiązania bronił mocno, tedy ſam Iściec poſtępkiem wyżey opiſanym we wſzyſtkim pokonywany być ma, a o tym nieoſiadłym Sprzeciwniku jednym, abo kilka ich będzie, jako i o ſamym Iſtcu Urząd Nam Hoſpodaru oznaymić ma: a My i tych Sprzeciwnikow poſpołu z ſamym Iſtcem z ziem wſzyſtkich Państw Naſzych wywołać roſkazać mamy, a iżby żaden tego ſię ważyć, a takowego imienia pod obronę ſwą brać, ani też z takowym Wywołańcem obcowania żadnego mieć (s) i w Domu ich przechowywać nieśmiał. Przeto uſtawuiemy, gdzieby kto jakiegożkolwiek ſtanu Człowiek od niſzſzych aż do wyſzſzego, nie wyymuiąc z tegoż żadney Oſoby, wiedząc o takowym przewodzie prawa na ſprzeciwnego, i po obwołaniu takowego dekretu w tym Powiecie, gdzie on wywołany oſiadłość ma, obcowanie z nim miał, abo go w domu na imieniu ſwym po dekrecie Naſzym Hoſpodarſkim przechowywał, takowy będąc przed Sąd główny (t) przypozwany na zawity rok, gdzieby ſię niewiadomością o dekrecie Naſzym wymawiał, abo do przechowywania nie znał ſię, tedy nie z goła, ale przyſięgą odwiodſzy ſię, będzie od tego wolny. A jeśliby przyſiądz niechciał, tedy gardłem karany być ma. A jeśliby komu przydało (u) ſię takowego Wywołańca zabić, tedy ten, kto go zabije, głowſzczyzny płacić, i żadney winy za to na ſobie ponoſić nie ma.

(r) *Zgadza ſię w Roz: 4 art: 96. § 2. A to ſię ma.*

(s) *w R. 11 ar: 68*

(t) *w R: 15 art 26 Niewiadomości przyſięga ſię odwieść.*

(u) *Wywołańca ktoby zabił, wolny głowy i winy, w R. 22. ar: 4, § 4.*

Ezekucya za Dekretami Trybunalſkiemi na Seymie Warſzawſkim 1601. uchwalona.

Konſtytucyą Trybunalſką *in ſuo robore* zoſtawuiąc, uchwalamy, aby po dekrecie Trybunalſkim nie Woźny z Szlachtą, ale Urząd ſam Grodzki albo Ziemſki na Exekucyą jechał.

Władza Sędziow i Marſzałka Trybunalſkiego.

Wielkie A trudności i pſowanie Juriſdykcyi Woiewodzych, Starościch, i Mieyſkich, pod czas Sądow głównych być widząc: zaczym i omieſzkanie ſpraw ludzkich dziać ſię zwykło. Przeto Sędziowie główni, i ich Marſzałek, w żaden Urząd onego mieyſca, gdzie Sądy odprawuią, wdawać ſię nie maią: B goſpod rozdawać, C uſtaw rzeczom czynić, myta albo targowych wybierać, ani ſobie żadnych pożytkow na onym mieyſcu, gdzie Sądy odprawuią przywłaſzczać i wynaydować nie maią: oprócz *ſalarium* ſwego ſądowego: D ani *privatâ auctoritate*, w goſpodach Sądow żadnych odprawować i więzienia mieć nie maią. Ludzi mieyſkich, Szotow, Rzemieślnikow, Przekupniow, i inſzych, którzy między ſobą ſprawy maią, do ſwych Sądow nie wciągać: zoſtawuiąc każdego przy jego Juriſdykcyi: oprócz według Konſtytucyi Trybunalſkiey, Sądy ſobie należące odprawować będą, które na ich Sądy przypadaią: bądź też ktokolwiek Szlachcie, którzy do Sądow przyieżdżaią, i ſługom ich, abo ſamym Sędziom, także ſługom ich co ſię ſtało, abo ktoby komu jaki exces, gwałt, zranienie, nayście, zabóyſtwo, i inny zbytek uczynił: takowego każdego ſądzić będą mocni: a obwinionemu żadna excepcya i wolność iść nie ma.

A *In cauſis Civilibus exceſsuum & Criminalibus* Mieſzczanie, którzy pod prawem Maydeburſkim mieſzkaią, nie gdzie indziey pociągani być maią, tylko do prawa Mieyſkiego, pod którym ſiedzą. *Conſt: 1633. fol: 25. Tit:* O Sądach Seymowych. *Conſt: 1601. fol: 759. Tit:* Władza Sędziow Trybunalſkich.

B Marſzałkowie Trybunalſcy i Deputaci, nie maią ſobie goſpod rozdawać, 1598. *fol:* 704. *Tit:* O Goſpodach.

C Marſzałkowie Trybunalſcy, uſtaw rzeczom czynić, myta, targowe wybierać, i żadnych pożytkow na onym mieyſcu, gdzie Sądy odprawuią, krom *ſalarium* ſobie przywła-

ſzczać i wynaydować nie maią. *Conſt: 1598. fol: 704. Tit:* O Goſpodach. *Conſt: 1601. fol: 759. Tit:* Władza Sędziow i Marſzałka Trybunalſk; *Conſt: 1647. f: 6. Tit:* O Dekretach Trybunalſkich.

D Prywatnych Sądow Marſzałkowie w Domach ſądzić nie powinni, ani więzienia prywatnego mieć maią, ludzi Mieyſkich, Szotow, Przekupniow, do ſwych Sądow nie wciągać. *Vide* we wſzyſtkich Konſtyt: wyżey allegowanych.

Opatrzenie Sędziów głównych.

SĘdziowie główni od każdego dekretu ſwego przeſądu maią brać od ſummy pieniędzy przyſądzoney, od kopy po groſzu jednemu, a od ſłużby i włoki oſiadłey po dzieſiaciu groſzy Litewſkich: a od puſtey ſłużby i włoki, od gaiow, laſow, i inſzych gruntow puſtych, i od Jezior, nic brać nie maią. A ten, który nieſłuſznie appellował, winien będzie Sądowi głównemu ſześć kop groſzy, a ſtronie drugą ſześć kop groſzy zapłacić. A jeśliże kto wolnym zoſtanie, takowy miaſto pamiętnego Sądowi głównemu kopę groſzy dać ma: a wſzakże ktoby na kim ſummy pieniędzy pozyſkiwał pożyczoney, tedy nie ten, który swey summy ſzuka, ale ten, któryby zapłacić nie chciał, przesąd płacić ma: a Piſarzowi za wpiſowanie do Kſiąg groſz jeden, za wypis sądowy i za wſzyſtkę sprawę ſądową po dwanaście groſzy Litewſkich płacono być ma, a nad to więcey nikt jemu dawać nie ma, i nie będzie powinien. A jeśliby więcey Piſarz nad tę uſtawę Naſzę na kim zadzierżaniem sprawy co wyciągnął, tedy do tegoż Sądu głównego będąc zakazany, winy za dowodem Załobnikowi dwanaście kop groſzy zapłacić ma.

Konſtyt: W: X: Lit: 1616. Zyg: III: o Piſarzach Trybunalſkich, także Ziemſkich i Grodzkich.

ZE Piſarze Trybunalſcy, Ziemſcy, Grodzcy, i Podpiſkowie ich, Stan Szlachecki barzo uciſkaią, nad prawo dochody wyciągaią, i różne ſpoſoby nie prędkim wydawaniem ludziom ſpraw i Dekretow na to wynayduią. Przeto iż Korrektuta Praw na ten czas ſtanąć nie mogła, gdzie też o tym jeſt opiſano. Tedy mocą tego Seymu chcemy mieć, gdyby nad prawo Piſarz abo Podpiſek wyciągał, i do tygodnia Dekretu i ſpraw wſzelakich ſtronom nie wydał i zatrudniał, aby w winę ſto kop popadał, za zakazem Piſarza Trybunalſkiego przed tenże Sąd. A Piſarzom Ziemſkim i Grodzkim także *forum* na Trybunał za pozwem od ukrzywdzonego, a ſtrony powinne będą Kontrowerſye, i inſze ſprawy do Piſarza naydaley do trzeciego dnia oddawać.

O dochodach Sędziow głównych, Uchwała Seymu Warſzawſkiego Roku 1601. obiaśniła.

ZAbiegaiąc temu, aby Sędziowie główni, podarkow, poſſułow, i nad Konſtytucyą większych dochodow nie brali, uchwalamy, aby przy appellacyi trzynaſtey kopy z żadney ſtrony nie brali. Iż też miaſto pamiętnego przesądy wyciągaią z wielkim uciemiężeniem, a od zeznania pamiętne mieć chcą, i nad Konſtytucyą Trybunalſką większe przeſądy ſami ſobie ſtanowią: przeto poſtanawiamy, aby tego nie brali: ale od wſzelkiey Oſoby pozwaney od kogożkolwiek, o każdą rzecz, gdy zoſtanie wolny od pozwu i od rzeczy, aby nie przeſąd, ale pamiętne było brane: a jeśli co Aktorowi przyſądzą, i do poſſeſſyi ſkażą, od tego przeſąd maią wziąć wedle Konſtytucyi, a nie wedle ſwey taxy, od takiey zaś kauzy, w którey ſię ſtrony ziednaią, bądź po przeſłuchaniu Kontrowerſyi, nim Dekret ferowany będzie, a pogotowiu którzy ſłuchać nie będą, przeſądow ani żadnych datkow wyciągać nie maią.

Znieſienie przeſądow u Sądu głównego Trybunalſkiego Wielkiego Kſieſtwa Litewſkiego 1609. fol: 907.

SĘdziowie A główni na Sądach ſwoich, od wſzelakich ſpraw aby żadnych przeſądow nie brali, mocą tego Seymu znoſiemy wiecznemi czaſy, i zakazuiemy: aby ich jako Sędziowie główni nie brali, tak i ſtrony prawu-

iące się nie dawały. Co *exnuc* w tym Roku 1609. u Sądu głównego począć i na potomne czasy zachować się ma. A *salarium* Sędziom głównym takowe być ma. Strony, które sprawy swe u Sądu głównego, z jakieykolwiek miary przypadaiące mieć będą, każda z nich do rejestru w pisać się powinna. A wpisuiąc się do rejestru powod i pozwany będzieli się chciał wpisać, każdy z nich ma dać kopę groszy Litewskich od Akcyi jedney: a ile Akcyi będzie wpisował, od każdey po kopie ma dać. A jeśliby też w jednym pozwie Uczestnikow wielu było, tedy nie od Osob, ale od Akcyi tylko i od pozwu kopa ma być dana. Także gdy Sędziowie Powiatowi do Spraw między stronami, do Sądu głównego bywaią pociągani, nie od Osob, ale od zupełnego Urzędu kopa ma być dana. A gdy strony we wszelakich sprawach swych u tego Sądu głównego z kontrowersyi rosprawować się będą, za kim Dekret wynidzie, iż mu cokolwiek przysądzą, lubo wolnym zostanie, tedy tylko jednę kopę groszy Litewskich Sądowi dać ma, by też naywięcey Uczestnikow w jednym pozwie i kauzie było. Do tego appellacye nie słuszne, i winy excessowe, według Konstytucyi Trybunalskiey Sędziom głównym płacone być maią. A nad to nic więcey od wszelakich spraw brano i dawano być nie ma. Także od przyznawania ugody i zapisow wszelakich i zlecenia mocy Plenipotentom u tego Sądu głównego nic nie ma być brano. To jedno waruiemy, aby te kopy ten, kto z Dekretu winien zostanie, zarazem wracał temu, kto je Sądowi dawa, a nie winnym zostaie, pod troiakimi winami. A pomienieni Sędziowie sprawy sądzić maią z rejestru porządkiem, począwszy jednego Powiatu sprawy aż je odsądzą: toż dopiero drugiego Powiatu sprawy następować i sądzić się maią. Y tak wszystkie Powiaty do końca odprawować będą. Jednakże terminy wszystkich Powiatow według Konstytucyy zostawać maią.

Zgadza się Konst: Warszaw: 1618.

Regestra Trybunalskie, fol: 6.

A Wina kop sto z sprzeciwieństwa Dekretu, i wszelakie inne Exakcye są zniesione. *Const: 1647. fol: 7. Tit:* O Dekretach Trybunalskich W. X. Lit:

Poprawa tego Sądu i Statutu.

Konst: Tryb. Kor: Stef: 1578. Poprawa Trybunału Woiewodztw &c §. A gdzieby tym, fol: 331.

A Gdzieby temu Państwu Naszemu W. X. Lit: czego naprzód w tym porządku sprawiedliwości abo i w Statucie onego Państwa poprawić było potrzeba, abo jeśliby też dostąpiwszy wszyscy zgodnie tego Sądu głównego, Sądy swe zaś na Nas Hospodara włożyć chcieli, aby to im wolno było zawżdy uczynić, to im waruiemy i upewniamy, że takowe poprawy tam w onym Państwie W. X. Lit: na Seymikach abo ziazdach swych czyniąc, potym to ku utwierdzeniu przed Nas Hospodara na Seym przynosić będą, który iuż porządek tych Sądow głównych nowych, daliśmy wszystkim Obywatelom onego Państwa Naszego W. X. Lit: Naszą pieczęcią Maiestatną i z podpisem własney ręki Naszey. A iżby to ku wiadomości wszystkim przyyść mogło; dla tego Urzędy Nasze Ziemskie, Grodzkie, wszędzie na mieyscach sądowych i też przy Kościołach, na targach, po temuż na Seymikach i Rokach Ziemskich, to wydanie tych Sądow opowiadać i obwołać, i do Ksiąg Ziemskich, Grodzkich, słowo od słowa to wpisać dać maią: a kto wypisu na to z Ksiąg potrzebować będzie, takowemu to z Ksiąg wydawano być ma. Pisan w Warszawie Lata Bożego Narodzenia, Tysiąc pięćset ośmdziesiątego pierwszego. Miesiąca Marca pierwszego dnia.

Korrektura praw W. X. Lit: naznaczona, i jakim sposobem ma być odprawowana. Patrz *Const: 1633 fol: 27. Tit:* Korrektura praw W. X. Lit.

PORZĄDEK
SĄDZENIA SPRAW
W Trybunale W. X. Lit: z Konstytucyi Seymowych, z Koekwacyi Praw W. X. Lit: z Koroną Polską, i z Statutu W. X. Lit: zebrany i opisany. Roku 1699. Miesiąca Maja siódmego dnia.

NAprzód wiadomo każdemu być musi oczywistych Praw wiadomemu, iż Rzeczpospolita stanowiąc *Coæquationem* Praw W. X. Lit: z Koroną Polską, nie naruszyła Praw dawnieyszych W. X. Lit: służących, ale tylko to, cokolwiek Obywatelom iey z ukrzywdzeniem się być zdało, naprawiła przez opisanie Urzędow i władzy zbyteczney, do jednakowego rządu i prerogatyw z Koroną Polską przyprowadzaiąc: jako to względem sądow, aby Trybunał W. X. Lit: tak jako i Koronny Trybunał winy wywołania, infamie, i insze wszelkie peny według zasługi i potrzebowania stron (nie odsyłaiąc za Dwor dla otrzymywania onych) wskazywać, one zaraz proklamować, publikować, albo obwoływać, exekucye nakazywać mógł. Tak, iż cośmy przedtym otrzymawszy w którymkolwiek sądzie dekret, po banicyą do Jch MM. PP. Pieczętarzow odsyłani bywali, i tam banicyą otrzymawszy, Dworzanina na exekucyą ceremonialną sprowadziwszy, w sprawach naszych Ziemskich nic za Dwor nie należących, musieli się w Asseforyey rosprawować: To teraz Rzeczpospolita wszytko skracaiąc ukrzywdzonym przeciąg prawny, tam, gdzie Dekret ferowany będzie aby tamże i banicya zapisowana, decidowana, i publikowana była, w jedno mieysce Sądu każdego zgromadziła. Na przykład ieśli w Grodzie, albo w Ziemstwie, albo w Trybunale kto sprawę ma, tedy według zasługi w tychże subselliach i w tychże Dekretach banicyą otrzymywać będzie na swym przeciwniku według Statutu W. X. Lit: każdemu zaś sprawy swoie maiącemu na Sądach Trybunalskich, stosuiąc się do Koekwacyi Statutu W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, sprawić się należy takim sposobem.

1mo. Jaśnie dawnieysze i teraźnieysze *Coæquationis* Prawo uczy, jako się strony w wynoszeniu przeciwko sobie pozwow zachować maią, jako one Jenerali podawać i zeznawać powinni. Jednakże przestrzega się, iż należy naypierwey wszystkim Jch MM. sprawy swoie w Sądach Trybunalskich maiącym, aby z pozwami porządnemi pudług Prawa Koekwacyey sprawionemi, i osobliwemi na to napisami, albo dowodami, do Sądu przystępowali.

2do. A gdy lub z zapozwu, lub z odkładu, lub z remissy, lub za appellacyami sprawy do Rejestrow wpisane, a potym przywołane będą, a za przywołaniem pozwami, daiąc się *in contumaciam* wzdawać, do rosprawy nie staną; na ten czas JchMość Panowie Patronowie według zwyczaiu Koronnego przy wzdawaniu pozwanych Osob, krótko będą powinni namienić zysk sprawy, to jest co Aktor przez kontumacyą na swym pozwanym chce wygrać z Dóbr leżących lub ruchomych, lub w sprawach kryminalnych peny. A naybardziey powinni wyrażać według zasługi, jeśli na banicyą doczesną, wieczną, albo infamią, na gardło, i na łapanie, lub też na utwierdzenie takowych wszystkich Dekretow wzdawać będzie. A za doniesieniem JchMM. PP. Patronow, Jmść Pan Marszałek, i Jmść Pan Pisarz Trybunalski w Rejestrach sądowych te winy zapisywać będą, zkądby strona pozwana informowawszy się, lub aresztować takową kondemnatę, a zatym oczywiście rosprawić się, lubo jeśli żaden arest nie zaydzie, strona Aktorowa Publikacyą banicyey albo infamiey wygraney popierać mogła: punkta jednak trudnieysze zysku kontynumacyi, prócz banicyi i infamii, te na osobliwym produkcie, pozwie albo relacyey, do Kancellaryey pooddawane być maią. W tym zaś strony, i JchMM. PP. Patronowie przestrzeżeni niech będą, aby nad zasługę sprawy w pozwie albo w Dekrecie wyrażoney, większych win wniestaniu nie otrzymywali, i w nich nie zdawali, i stopniów Prawa pospolitego nie przestępowali, mianowicie jeśliby tylko prosta kontumacya być miała, miano kogo niewinnie wzdać na banicyą doczesną, albo mimo banicyą doczesną na wieczną, albo mimo wieczną, na infamią, przeskakuiąc stopnie win w Prawie opisanych, tedy taki Dekret otrzymany za nieważny być ma, i przeto samo zniesiony, za co winę pieniężną, to jest solucyą, którą na Stronie niesłusznie był wygrał sam wzdanemu, a sądowi tyleż drugie do Skarbu zapłacić będzie powinien. Jaki zaś zysk i exekucyą swoiey rzeczy przez Dekret niestanny, każdy ma mieć, opisano to Statutem W. X. Lit: i

Konstytucyami, jako każdy występny według zasługi karany być powinien. Tę tedy karę w Prawie na występnych opisaną Aktor ukrzywdzony w zysku mieć będzie: mianowicie na przykład wsprawach expulsyynych, gdy kto kogo z maiętności wypędzi, za pierwszą kontumacyą powinna być nakazana Aktorowi nie tylko reindukcya (to jest przywrócenie) zabranych Dóbr, przysądzone szkody, jeśli one pretendować będzie; ale też nad to podług Konstytucyey 1685. i 1690. Roku, wina wywołania wiecznego z remissą na exekucyą przy osobliwych od Sądu listach do należytych Urzędow Ziemskich albo Grodzkich, i tę banicyą wieczną dnia trzeciego przez Jenerała Aktor u Sądu publikować będzie. A gdy za takowym Dekretem tenże Aktor, któregokolwiek z Urzędnikow, Sędziego, Podsędka, albo Pisarza Ziemskiego, lub Grodzkiego w liście odprawczym sobie wyrażonych zażyie, i według nauki Statutowey exekucyą do Dóbr pozwanego sprowadzi, a pozwany takowey exekucyey Urzędnikowi zażytemu czynić nie dopuści; tedy za otrzymaną od tego Urzędu remissą, albo nowym o sprzeciwieństwo wyniesionym pozwem do Trybunału, Aktor wiecznego pierwey Banita stronę swoię pozwaną iuż na infamią, na gardło, i na łapanie, z mocną exekucyą i z publikacyą tey infamiey jeśli nie stanie do rosprawy wzdawać będzie, która odprawa, lub przez Urzędy, lub przez ruszenie Woiewództwa albo Powiatu onemu Aktorowi nakazana będzie. Gdyby zaś strona Prawem przekonana, i taką infamią okryta, różne sposoby wynayduiąc, albo zmocniona będąc, skuteczney Aktorowi, Urzędowi, i Woiewództwu broniła exekucyéy, takowego i daley do ostatniego punktu Prawa, do approbacyey infamiey Dekretow i przewodow prawnych do tego Trybunału pozwać, wszelaką jako na sprzeciwiaiącego się Prawu pospolitemu exekucyą opisawszy, dokładaiąc ruszenie Woiewództwa i Powiatow, by i kilku przyległych jeśliby tak miał być potężny, obwarować wolno będzie. Podobnym sposobem w Sprawach Skarbowych, to jest *in causis fisci*, podług Konstytucyey 1611. Roku za pierwszą kontumacyą na banicyą wieczną, a w sprawach excessowych większych podług Konstytucyi Koronnych o bespieczeństwie Sądow opisanych, które W.X. Lit: przez Konstytucyą *An:* 1620. w cale przyięło, na pierwszym terminie na infamią Aktorom wzdawać, i cokolwiek z Prawa pospolitego należeć będzie, wygrawać wolno: w sprawach zaś prostych krzywd, w których ani pochwałki, ani expulsyi, ani kryminałów żadnych nie będzie; bo i za pochwałkę na banicyą doczesną wzdawać może, we wszystkich takowych Akcyach, w których za pierwszą instancyą banicya i infamia wypadać nie może, wprzódy zwyczaynie *lucrum* (to jest zysk,) o co strona Aktorowa skarżyć będzie, za obwieszczeniem albo przypozwem, z założeniem troiakich zarąk; Drugi zaś Dekret z przysądzeniem *lucri* albo rzeczy zyskaney oraz i troiakich zarąk, także za obwieszczeniem, lub przypozwem, lub też na odprawę do Urzędow, założywszy na sprzeciwnego winę wywołania; Trzeci zaś Dekret z banicyą Aktor otrzymawszy i publikowawszy onę, exekucyą przez Urzędy mieć i daley wyżey namienionym sposobem aż do ostatniego stopnia według Statutu W.X. Lit: postępować będzie. Tymże torem w sprawach dawnieyszych, bądź przed Urzędem Ziemskim, bądź przed Sądami Trybunalskiemi, albo Assessorskiemi tak z aktoratu, jako i z zapozwania agitowanych, dekreta Kancellarya wydawać będzie powinna, w pilney maiąc uwadze stopnie Dekretowania, jakoby wprzódy banicye doczesne, potym wieczne, po nich infamie, a na ostatek approbaty z mocną exekucyą i z ruszeniem Woiewództw i Powiatow wychodziły.

3tio. Takowe wszystkie kondemnaty i Dekreta jakikolwiek przezysk albo *lucrum* mieć będą, byle z pierwszych zapozwow, a nie z odkładow, ani remissyynych Dekretow wypadłe, wolno będzie pozwanym, lub samym, lub przez umocowanych według Konstytucyey 1588. lub przez Przyiaciela swego, nim dwadzieścia trzy godziny wynidą, w Kancellaryey aresztować, a po wyściu tych godzin areszt przyymowany być nie ma: ażeby zaś Kancellarya wiedziała w których sprawach areszta przyimować, w których nie; należy JchMM. PP. Patronom, aby podług dawnych zwyczaiow Trybunalskich w Koronie i W:X. Lit: zachowanych sprawy, zaraz przy wzdaniu do Kancellaryey oddawali.

4to. Na wypadłe kondemnaty naybardziey na banicye doczesne i wieczne, wiadomo, że trzeba wprzódy każdemu *locum standi* ufundować, a potym do skasowania onych porządkiem prawnym postępować, na znoszenie takowych banicyi Obywatele Korony Polskiey maią *vadia capitanealia*, luity, grzywny i insze peny według woli i decyzyey sądow tamecznych, które strony według ważności sprawy z nakazu sądowego płacą: Księstwu zaś Litewskiemu że Prawo Koekwacyey zabroniło, ażeby strony płaceniem win nad

kop 40. i to w ſprawach wielkiey importancyey uciążane nie były; z tych miar Obywatele W. X. Lit: na wſzelkie banicye tak z boku zarzucone, jako i przy znoſzeniu Dekretow żadne lub przyſięgą na niewiadomości o publikacyey banicyey według Konſtytucyey 1588. Roku, lub też winy ſtronie ukrzywdzoney płacąc *locum ſtandi* fundować będą: mianowicie za banicyą doczeſną kop ſześciu płaceniem, za banicyą wieczną kop dwanaſtu; na infamią zaś albo za Gleytem Króla JegoMści albo zapłaceniem kop czterdzieſtu *locum ſtandi* do ſkończenia ſprawy warować. A te płacenia kop i winy nie JchMościom Panom Patronom, ale ſamym Aktorom, którzy koſzty ważyli na otrzymanie banicyey, lub infamiey należeć będą, wyiąwſzy jednak takowe banicye i infamie, które po oczywiſtych kontrowerſyach i komparycyach wypadną: ponieważ na takie banicye podług wiela Konſtytucyi, jako gleyta *ad jure agendum* iść nie mogą, tylko *ad componendum*, tak ani płaceniem win kondemnowana i oſądzona ſtrona *locum ſtandi* zyſkiwać nie może. Toż ſię ma rozumieć o banicyach Kapturowych i dawnieyſzych przed Koekwacyą Praw z Kancellaryey W. X. Lit: jeſzcze wypadłych, na które lub przyſięgą, lub też przez zapłacenie win *locum ſtandi* warować wolno każdemu, wyiąwſzy banicye z oczywiſtey kontrowerſyey ferowane.

5to. Podobnym ſpoſobem Dekreta i kondemnaty wſzelkie u tego ſądu głównego Trybunalnego wypadłe znoſić każdy będzie powinien, po uczynioney proteſtacyey i relacyey *ad caſſandum*, to jeſt do znoſu Dekretu daney ſpoſobem i czaſem w Konſtytucyey 1616. Roku opiſanym, a na przypadłym ſprawy terminie lub według Statutu W. X. Lit: jurament na niewiadomości o pozwie, albo na prawdziwey chorobie ſwoiey, (ale nie Poſłańca) wykona, albo tak, jako i za banicye winy nieſtanne i za Dekreta nieſtanne, jako ſię wyżey namieniło, i w ſprawach Poſłańcami znócić zwykłych i w procederach dawno zaſzłych ſtronie ukrzywdzoney zapłaci, co ſię i o Dekretach nieſtannych Kapturowych, także o Dekretach mimo obmowy od Poſłańców podane ferowanych rozumieć ma. Takich jednak Dekretow które po wielu oczywiſtych kontrowerſyach, albo po ſprowadzonych Urzędowych exekucyach, po otrzymaney remiſſiey *ex perſonali*, po dylacyach, po areſztach, po inkwizycyey *in termino conſervato* za nieſtaniem pozwanych dla iſtotney prawem poſpolitym pogardy i niepoſłuſzeńſtwa wypadną, Dekretem okryta ſtrona żadnym ſpoſobem bez ſłuſznych i prawnych racyi i dowodow znoſić nie może, ale takowe Dekreta gdy za dobre przez decyzyą uznane będą, Urzędnicy Ziemſcy i Grodzcy, których ſtrona ſobie zechce użyć, pod winami w Statucie wyrażonemi exekwować powinni będą.

6to. Dekreta Sądow zadwornych Aſſeſſorſkich przedtym wſprawach Ziemſkich otrzymane, tąż drogą i tymże porządkiem w Trybunale W. X. Lit: podnoſić wolno; a w ſprawach rzeczy oſądzoney albo zapiſowych, ktoby Dekretowi albo zapiſowi doſyć nieuczynił, według Prawa Koekwacyey Trybunał W. X. Lit: i każdy ſąd od zaręk w zapiſach i Dekretach założonych uwalniać nikogo nie będzie.

7mo. Dochody Sędziom głównym Trybunalnym podług dawnieyſzych zwyczaiow Praw i Konſtytucyi iść powinne, jako to wpiſnego kopa jedna, kontumacyey albo pamiętnego kopa jedna, za banicyą doczeſną kopa jedna, od banicyey wieczney kopa jedna, infamiey kopa jedna, od publikacyey kopa jedna, od ſolucyey jako powodowa ſtrona kopę, tak i ta ſtrona, która ſolucyą odbiera, kopę płacić powinna; od innych zaś Akcyi oczywiſtych także według ſpoſobu w Konſtytucyach opiſanego i dawnego zwyczaiu dochody brane być maią. A od areſztu każdey ſprawy ten, który ſprawę areſztować będzie, tylko Kancellaryey groſzy 15. zapłaci, a od zapiſu w rejeſtrze areſztowym kopa jedna. Dekretały Kancellarya w ten czas wydawać powinna, kiedyby onych ſtrona potrzebowała, a do wyimowania onych przymuſzane ſtrony być nie powinne. A żałobę z pozwow w Dekreta nic nie uymuiąc, ani przykładaiąc, inſerować powinna będzie, ſtrzegąc ſię w Dekretach terminow Łacińſkich, które czaſem trudność ſprawie zadaią ſtronom Łaciny nieumieiącym wątpliwość; ale ſzczerą Polſzczyzną one piſząc.

8vo. Rejeſtra ſądowe takowym porządkiem wołane będą: w Poniedziałek remiſſyyny, zakazowy, Powiatowy, areſztowy, *Cauſarum fiſci, aliàs* ſkarbowy, we Srzodę ſprzeciwieńſtwa remiſſyiny, zakazowy, *Cauſarum fiſci, Cauſarum Militarium, aliàs* Żołnierſki, Kapturowy. we Czwartek remiſſyyny, zakazowy, Powiatowy, Kapturowy. w Piątek remiſſyyny, zakazowy, przypadkowy, i *Cauſarum Officii.* w Sobotę remiſſyyny, zakazowy, obligowy, areſztowy, i Kapturowy.

9mo. Działa się wielka krzywda stronom do tych czas, że Agenci mało co Prawa wiadomi i nieznaiomi u sądu w Kontrowersye się wdawali bez żadnych Plenipotencyy, dylacyi na zwłokę sprawy, częścią dla niegotowości, częścią dla niedbalstwa zażywali, a ztąd urastały sprawy przeciw oczywistym Dekretom, mieniąc że obrony prawne upuszczone, a potym nieznaiomych ludzi Dekretami, niby swych Ajentow okrywszy, wzruszali oczywiste sprawy. Zaczym według Prawa *Coæquationis* ponieważ taki proceder annihilowano, odtąd Agenci krom Patrona ani Kopiey z pozwu prosić nie będą mogli, ani wzdawać, ani u sądu stawać i kontrowertować nie będą, ale Jch Mość Panowie Patronowie. A ci JchMość, ktorzy się do stawania w Trybunale W. X. Lit: okrom dawnych Jch Mość Panow Patronow applikować zechcą, powinni tak jako i dawnieysi bydź dobrze osiedli, Szlachta, i Prawa pospolitego wiadomi.

10mo. W Izbie sądowey tak względem audyencyey, jako i powagi sądowey ludzie do spraw nie należący i niepotrzebni, mieszać się, a tym bardziey hałasow, lub konferencyy jakich niepotrzebnych czynić nie powinni, pod winą excessu za podaniem zakazu według zasługi.

Na koniec w inszych terminach wszystkich do procederu prawnego należących tak w sprawach oczywistych, jako i niestannych podług porządku w Prawie pospolitym Statutowym, Konstytucyey, Koekwacyey, opisanego, Sąd, Patronowie, także i Kancellarya i strony postępować sobie będą, a tego co się tu krótko opisało, jako Instygator sądow naszych co do urzędu jego należy postrzegać, tak każdy według swey funkcyey wypełniać pod winami w tymże Prawie pospolitym opisanemi, powinien będzie.

Dan ut supra.

Michał Dowmant SIESICKI, *Wojewoda Mścisławski, Marszałek Trybunału W. X. Lit:*
Jan Konstanty z *Rusinowa* WOLSKI *Woyski i Pisarz Grodzki, Deputat Województwa Wileń:*
Jan Krzysztoph ZABA, *Podczaszy Mścisławski, Deputat Województwa Wileńskiego.*
Stanisław POZNIAK, *Chorąży, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Orański.*
Stephan Jan SLIZIEN, *Pisarz Ziemski, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Owsiewski.*
Andrzey Kazimierz WILBIK, *Podsędek i Deputat Powiatu Lidzkiego.*
Jan *de Campo* SCYPION, *Pisarz Grodzki i, Deputat Powiatu Lidzkiego.*
Jan THYZENHAUZ, *Pisarz Wielki W. X. Lit: Pieniański, Kupiski Starosta, Dyrektor* Compositi Judicii, *Deputat Powiatu Wilkomirsktego.*
Krzysztoph Karol BUTLER, *Podczaszy Xięstwa Inflantskiego, Deputat Powiatu Brasławskiego.*
Jakub BENET, *Stolnik Mozyrski, Sędzia Grodzki, i Deputat Powiatu Brasławskiego.*
Jerzy WOŁMINSKI. *Skarbnik i Deputat Województwa Trockiego.*
Tomasz PAWŁOWICZ, *Łowczy i Deputat Województwa Trockiego.*
Hrehory Jozef KOTOWICZ, *Chorąży, Podstarości, i Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
Zygmunt Alexy BUCHOWIECKI, *Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
Alexander MEDEKSZA, *Stolnik Brzeski, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
Antoni KRZYWKOWSKI, *Stolnik Płocki, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
Hieronim Dominik z *Kozielska* PUZYNA, *Starosta i Deputat Powiatu Upitskiego.*
Kazimierz PIĄTKOWSKI, *Podstoli Starodubowski, Deputat Powiatu Upitskiego, Podskarbi Trybunału Wielkiego Xięstwa Litewskiego.*
Hieronim Antoni GROTHUZ, *Kasztelanic i Deputat Księstwa Żmudzkiego.*
Karol Stanisław NEWELSKI, *Stolnik i Deputat Województwa Smoleńskiego.*
Alexander LETAW, *Marszałek, Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
Michał Leon Pereśniet SOŁTAN, *Podkomorzy, i Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
Marcin Antoni z *Kozielska* OGINSKI, *Wojewodzic Połocki, Deputat Województwa Połockiego.*
Piotr KORSAK UDZIELSKI, *Podczaszy, i Deputat Województwa Połockiego.*
Hieronim Aloyzy ZABA, *Stolnik Mścisławski, Deputat Województwa Nowogródzkiego.*
Andrzey MIRSKI, *Podczaszy Brasławski, Deputat Województwa Nowogródzkiego.*
Kazimierz PRZECŁAWSKI, *Starosta Bialski, Podstarości i Deputat Powiatu Słonimskiego.*
Jan Krzysztoph BIELAWSKI, *Koniuszy i Deputat Powiatu Wołkowyskiego.*
Samuel Kazimierz, z *Brusiłowa* DOROHINICKI KISIEL, *Stolnik Podwojewodzi i Deputat Województwa Witepskiego.*
Alexander z *Kozielska* OGINSKI, *Starosta Oświacki Deputat Województwa Witebskiego.*

Michał Stanisław BORATYNSKI, *Miecznik i Deputat Powiatu Orszańskiego.*
Stanisław Michał PIOTROWSKI, *Stolnik Mozyrski Deputat Powiatu Orszańskiego.*
Michał Stanisław CIECHANOWICZ, *Podkomorzyc Piński, Starosta Drużyłowski Deputat Piński.*
Wincenty Piotr WOŁŁOWICZ, *Starosta Obelski Deputat Woiewództwa Mścisławskiego.*
Samuel Kazimierz ILINICZ, *Skarbnik i Deputat Woiewództwa Mścisławskiego.*
Alexander Jozef UNICHOWSKI, *Sędzia Ziemski i Deputat Woiewództwa Mińskiego.*
Franciszek WOŁODKOWICZ, *Deputat Woiewództwa Mińskiego.*
Jan JUDYCKI, *Podsędek i Deputat Powiatu Rzeczyckiego.*
Samuel Jan JASIENIECKI WOYNA, *Stolnik i Deputat Powiatu Rzeczyckiego.*

Roku 1699. Miesiąca Junii 11. dnia ten Porządek P. KAZIMIERZ LAUDANSKI u Sądu głównego Trybunału W. X. Lit: do Akt poddał.

MICHAŁ DOWMANT SIESICKI, Woiewoda Mścisławski Marszałek Trybunału W. X. Lit:
MICHAŁ KOSZCZYC, Pisarz Ziemski Wileński i Trybunału W. X. Lit:

COÆQUATIO
JURIUM
STANOW
WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO
Z KORONĄ POLSKĄ.

UWażaiąc, żeśmy ſą *Sacrà Unione juncti* z Koroną Polſką, nie widziemy nic ſłuszniey-ſzego nad to, abyśmy *Juribus etiam couniri* mogli, za zgodą tedy Rzeczypoſpolitey zgromadzoney na ten czas *ad Electionem Novi Regnantis* przyſtępuiemy do praw, i zwyczaiow Korony Polſkiey daiąc *Poteſtatem* wſzelkim Sądom, tak Trybunalſkim, iako i Ziemſkim, i Grodzkim, *&* *aliis quibuſvis ſubſelliis*, Przykładem praw Koronnych *Pœnas Banitionum, &* *alias quaſvis Condemnationes pro exigentia Juris, & Facti decernendi, publicandi, Executiones injungendi & exequendi. Miniſteria* też Buław, Pieczęci, Laſek Marſzałkowſkich, Kluczow Podſkarbich, i *Circumſcriptionem* ich według tychże Praw Koronnych akceptuiemy. Sądow Trybunalſkich, *& aliorum ſubſelliorum formam* z Koroną Polſką *eandem aſſumimus, excepto ſolo uſu* Statutu Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, i Sądu Duchowieńſtwa, w czym Ordinacyą oſobliwą tegoż Trybunału, i Taryſę Repartycyi Woyſka Hiberny na Woiewództwa i Powiaty, także jego Lokacyą ninieyſzym Prawem approbuiemy, Ktoby ſię zaś tey Naſzey Powſzechney zgodzie, i poſtanowieniu Rzeczypoſpolitey ſprzeciwić chciał, i one ruinować, ma być *pro hoſte Patriæ reputandus, & eo ipſo Infamis.*

KAZIMIERZ LUDWIK BIELINSKI,
Podkomorzy Koronny, Marſzałek Koła Rycerſkiego.

COæquatio Jurium Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, *& annexarum Provinciarum* za powſzechną zgodą Stanow Rzeczypoſpolitey Poſtanowiona. Także *Circumſcriptio Miniſteriorum*: Buław, Laſek, Pieczęci, Kluczow Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, *Repartitio i Locatio* Woyſka w Grodzieńſkiey, Olickiey, i Pińſkiey Ekonomii, tudzieſz w Leśnictwie Sokolſkim, i Kamienney, w Starbſtwach, i Dzierżawach Woiewództwa Brzeſkiego *ſalvis proventibus Menſæ Regiæ, & Tenutariorum*, tudzieſz *Ordinatione ſalvâ* Trybunału Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego *cum omnibus* w niey *expreſſis contentis circa Pacta conventa inſerta manu tenebimus*, i nikomu tego wzruſzać nie pozwolemy, ale i owſzem *in Executione* zachować mamy. Seym *Exorbitantiarum* lubo za Anteceſſorow naſzych nie raz był na różnych Seymach namówiony, ale że dotąd dla Przeſzkod zachodzących *prementibus belli motibus* nie przyſzło do niego. Tedy *pro ſubſidio* Praw, Swobod, i wolności, tudzieſz *pro medela Exorbitantiarum Statûs* tey Rzeczypoſpolitey Seym trzeci Ordinaryiny. *A in caſu ſummæ, & urgentis neceſſitatis* Konny, za zgodą wſzech Stanow złożyć obiecuiemy, Na który Szlachta *propter tuenda Jura ſua, & Immunitates Coæquationis: & Ordinationis præſentis, ſub pœnis de expeditione bellica ſancitis*, ſtawić ſię powinni *viritim*. Trybunał Wielki Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego lubo Prawem poſpolitym o Trybunale Koronnym i Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego w Konſtytucyach *Annorum* 1578. 1589. 1607. 1613. 1616. 1618. 1620. 1621. 1627. 1633. 1638. 1647. 1649. 1653. 1670. poſtanowionym, powaga tych Sądow głównych oboyga Narodow i Dekretow przez nie ferowanych dość należycie jeſt opiſana, i warowana; że jednak *per abuſum quemdam* różnymi ſpoſobami Dekretow Wielkiego Trybunału, Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego Exekucya była *impedita*, częścią Mandatami Zadwornemi, które na Dekreta Sądow Trybunalſkich mimo Prawo wychodziły, częścią, iż Trybunały, i Sądy inne niżſze ſkazawſzy Stronę na Banicyą, albo Infamią po wynieſienie oney do Kancellaryi Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego *Victorem cauſæ & actionis* odſyłały, pod pretextem zaś Banicyi, albo Infamii takim ſpoſobem wynieſioney Sądy Zadworne tak Aſſeſſorſkie, jako i Relacyine Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego *in cognitionem* Dekretow Trybunalſkich *quæſtiones & actionem bonorum terreſtrium, ac injurias eorum* w ſobie zawieraiące nienależycie wdawali ſię, przez co *protractio* Sprawiedliwości Swiętey, i *Injuriatis* wielka krzywda bywała, gdy dóyść Exekucyi *rei judicatæ* nie mogli. Przeto te wſzyſtkie Dekreta Trybunału Wielkiego Kſięſtwa

Litewskiego z kontrowersyi ferowane *ejusdem authoritatis, roboris, & firmitatis* jako Trybunału Koronnego i Seymowe mieć chcemy, i postanawiamy, waruiąc, aby tak Trybunał Wielki Wielkiego Xięstwa Litewskiego, jako i Sądy Ziemskie, i Grodzkie wszystkich Woiewództw, i Powiatow podług zwyczaiu Trybunału, i Sądow Ziemskich tudziesz i Grodzkich Koronnych, *Partem jure victam*, lubo Processem Kontumacyinym, lub Dekretem z oczywistey kontrowersyi ferowanym, *pro qualitate Causæ Banitione simplici, vel perpetua*, albo Infamią wiązały, i te winy *super Partem Jure victam contextu* Dekretow wskazane Jenerałom Sądowym na ten czas przytomnym, według Artykułu piątego z Rozdziału jedenastego w Statucie W. X. Lit: opisanego, Remissy żadney do Kancellaryi W. X. Lit: nie czyniąc, publikować kazały, a po publikacyi Remissy lub do Sądow Ziemskich, lub Grodzkich Starościnnych *pro finali, & ultima Executione ex Jure victis* czyniły. Ażeby zaś należyty porządek w Sądzeniu Spraw Trybunałowi W. X. Lit: podległych był, przeto chcąc *Injuriatis succurrere*, żeby *cursum* Sprawiedliwości Swiętey jako nayprędszy mieli, i dochodzili; stanowiemy, iż Trybunał Wielki W. X. Lit: sądzić będzie wszelkie Appellacye od Sądow Ziemskich i Grodzkich Starościnskich, pochodzące Remissye z przeszłych Trybunałow *ob paritatem votorum contraventionis* Dekretom Trybunalskim, tudziesz *Causas Officii* względem nieuczynioney Exekucyi Dekretow Trybunalskich, Ziemskich, i Grodzkich, jako nie sądzenia Sądow, i Rokow w czasie należytym, *extendendo in negligentes Officiales pœnas privationis Officii*, także *causas gravaminum* przed Sądy Ziemskie, albo Grodzkie *illatorum, & Causas Fisci, & Militares* względem krzywd przez żołnierzow uczynionych, tudziesz *recentis Criminis ante omnia*, a te Dekreta *pluralitate votorum* konkludować, i ręką Marszałkowską, tudziesz trzech Deputatow w Protokole Ziemstwa, Woiewództwa tego, w którym się ten Trybunał sądzić będzie, podpisywać, nie uciężaiąc Grzywnami strony żadney, *& præjudicio* tak *in causis hæreditatum, quæstionum Juris* jako *facti, & violentiarum* nad czterdzieści kop groszy Litewskich, i to w sprawach *majoris importantiæ, & contraventionum*, nie biorąc ani *partem Jure vincentem*, aby *pro parte Jure victa* winy Sądowe placiła przyniewalać, lecz winy pieniężne *Parti injuriatæ, & Jure vincenti juxta causarum merita* przysądzać, ani też *pœnas pecuniarias Parti vincenti adjudicatas*, Sądowi albo Instygatorowi *condonatas* przyymować, *pœnas sessionis Turris*, albo też zakłady opisane *non consentiente parte* relaxować, i odpuszczać, żadney osoby respektu nie maiąc, Spraw z regestru podług wpisania przywoływać, Dilacye, które na zwłokę *temere litigantes* brać zwykli, odrzucać, raz pozwolonych na jedney Kadencyi Sądow onych napotym nie dawać, i w sprawach tych, które *per viam appellationis* od Sądow Ziemskich i Grodzkich przychodzić będą, zabraniać. Lecz sprawy, które *viâ appellationis* do Sądow Trybunalskich przyidą *etiam sine beneficio Aresti*, gdy z porządku Regestrowego przywołane będą, sądzić, w sprawach zaś, które *per Citationes crudas, adcitationes* przypadły, *salvo Aresto* raz *admisso in Causis Juris*, jeżeli tego będzie, dylacye, *& ad munimenta* do czterech Niedziel a nie daley *in causis facti* podobney delacyi na inkwizycyą, *& scrutinium* pozwalaiąc. Sprawom zaś Duchownym *exemplo* dawnego zwyczaju dni Wtorkowe w każdym Tygodniu służyć będą: a względem inszych spraw Duchownych z Swieckimi i Swieckich z Duchownymi *forum* w Statucie W. X. Lit: opisane we wszystkim zachowuiemy. A lubo Pisarz Ziemskiego Sądu Woiewództwa, w którym się Sądy główne Trybunalskie odprawować będą, wykonawszy Jurament obecnym będzie, jednak *votum* w sprawach Sądom podległych dawać nie powinien, ale tylko Dekreta w Kole umówione, i *pluralitate votorum* konkludowane, po Polsku, a nie po Rusku pisać i one każdemu potrzebuiącemu bez wszelkiey Depaktacyi, i przymuszenia strony, do wyimowania terminat z Dekretow, i odkładow wydawać *per extractum sub pœna privationis Officii* i winą sta kop groszy Litewskich *sub pœna Banitionis perpetuæ* przez Trybunał *decernenda, & extradenda* stronie tey, którąby ukrzywdził, *solvenda*, powinien będzie.

Gdy zaś Trybunał czas limitować przyidzie, Regestra Sądow ręką Marszałka Trybunalskiego podpisane jako Protokuły, i Akta Dekretow Sądowych przy Ziemstwie Woiewództwa, w którym Sądy będą, zostawać maią.

A że z wielką krzywdą prawuiących się było, gdy strony Dekretami z oczywistey kontrowersyi ferowanymi przekonane, sposobow różnych na zniesienie onych dotąd zażywały; przeto stanowiemy, aby Pozwy, które na Sądy strony przez Jenerałów wynosić przeciwko sobie zwykły, przez tychże Jenerałów przy relacyi uczynioney, lubo w Grodzkich lubo w Ziemskich Aktach tego Woiewództwa, abo Powiatu *ubi bona con-*

ſiſtunt, o które rzecz póydzie, albo *in cauſa facti* gdzie *citatus* ma poſſeſſyą *de tenore ſuo* dwiema niedzielami przed Kadencyą Sądow wpiſywane były, a potym wymyślne proceſſa, które donoſzono przeciwko Plenipotentom jakoby o zmowę z ſtroną, abo o upuſzczenie obron, znoſiemy. Zabiegaiąc temu takowe ſprawy, i ſpoſoby znoſzenia niewiadomością terminu, Kondemnata, tudzieſz Dekretow z oczywiſtey kontrowerſyi ferowanych, abroguiemy, że Dekreta *ex ſeriis controverſiis* ferowane, także *evaſione*, albo *comprobatione* zakończone obmowy wſzelkie oddalaiąc, nie naruſzenie powinne być zachowane ſtanowiemy. Gdyby jednak Plenipotent *convictus* był, *ſimiliter* i Woźny *de fraude & dolo contra Principalem ſuum*, takowy na gardle karany, a *Pars temerè objiciens, & non convincens de fraude, & dolo* Plenipotenta, jako i ci, którzy pochwałkami, i proteſtacyami o naſtępowanie na zdrowie, albo na honor, poczynionemi kogokolwiek opiſali, a tego *ordinariis probationibus, & oculatis teſtibus* nie dowiedli, prócz *pœnam eliminationis*, tyſiącem kop groſzy Litewſkich, tudzieſz *ſeſſione Turris* przez Półroka *in fundo ſub pœna Infamiæ* w Trybunale, *decernenda, & publicanda irremiſſibiliter* karany być powinien. Dekreta wſzyſtkie Polſkim językiem odtąd maią być wydane, dawnieyſze Akta, i *inſcriptiones, Decreta* zeznania *in ſuo robore* zoſtawać maią z Remiſſą do Trybunału o przeciwieńſtwo Trybunalſkiemu Dekretowi, dla czego Kancellarye zawſze otwarte być powinne. Regenci, i Vice-Regenci *Nobiles benè poſſeſſionati, & jurati*, którzyby ſię od Kancellaryi nie abſentowali, być powinni; a w inſzych wſzyſtkich rzeczach Statut Wielk: Kſięſtwa Litewſkiego, według którego wſzelkie *ſubſellia* dotąd ſądziły ſię, wcale zachowuiemy Chcąc też i w tym *proſpicere bono publico*, aby Dobra Jego Królewſkiey Mości tak Stołowe, jako i Staroſtwa, Dzierżawy, wſzelkie tudzieſz Dobra Duchowne, i Szlacheckie *ab onere militari* dalſzego uciemiężenia nie miały, na lokacyą Woyſka Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego Grodzieńſką, Olicką, i Pińſką Ekonomią, tudzieſz Leśnictwo Sokolſkie, Staroſtwa, i Dzierżawy w Woiewództwie Brzeſkim *ſalvis proventibus menſæ Regiæ, & Tenutariorum* naznaczamy, i przez Komiſſarzow exdiwidować na Chorągwie deklaruiemy, gdzie żołnierz *ſubſiſtere* ma jednym dachem kontentuiąc ſię, i paſze w naznaczonych mieyſcach wolne maiąc, który tak w pole przeciw nieprzyiacielowi Rzeczypoſpolitey za Ordynanſami Jch Mościow Panow Hetmanow idąc, jako z pola powracaiąc, nikomu żadney krzywdy, i ſzkody czynić nie powinien, ale tym, co ſię niżey wyraża kontentować ſię ma, dla czego iuż teraz Wielkie Kſięſtwo Litewſkie Repartycyą Woyſka czyni, one na Woiewództwa, i Powiaty rozbiera, ſpoſoby i ſkutek ſatisfakcyi *in futurum* bierze, na przyſzłe relacyine Seymiki do Braci, który ma być *ad proportionem* Repartycyi obmyślony, w ſummie, i ludziach rozebranych za Zołdy Konſiſtencye Hiberny upewniaiąc, że na koń Uſarſki złotych pięćſet, na koń Pańcerny złotych czteryſta, na koń Raytarſki złotych trzyſta, na koń Dragańſki złotych dwieście ſto pięćdzieſiąt na Piechoty Niemieckiey Zołnierza jednego, złotych ſto pięćdzieſiąt, na Piechoty Węgierſkiey Zołnierza, złotych dwieście. Na które Chorągwie Liſty przypowiedne za rekomendacyą Jch Mościow Panow Hetmanow od Jego Królewſkiey Mości wychodzić maią, i zwijane być nie powine *ex arbitrio* Jch Mościow ale *ex mente* Rzeczypoſpolitey, które pieniądze wſzyſtkie Woiewództwa, i Powiaty Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego Pierwſzą Ratą w dzień Swiętego Marcina Roku teraźnieyſzego, Drugą w dzień Swiętego Kazimierza zwozić, *& prævia liquidatione* z Pany Deputatami od Chorągwi zeſłanymi, wypłacać maią. Którzy na to z przyſięgą, wiele pod którą Chorągwią ludzi *in opere belli* było. Czym Zołnierz kontentuiąc ſię, tak względem żołdu, jako i Hyberny, i Konſiſtencyi nie więcey od Rzeczypoſpolitey pretendować nie ma, ale cały Rok tę porcyą odebrawſzy, o tym żyć, i tym kontentować ſię powinien. Co każdego Roku na terminie pomienionym, póki Woyna z nieprzyiacielem Krzyża Swiętego trwać będzie, ſkutecznie Jch Mościom dochodzić ma; za uchwałą od Seymu, do Seymu, a ktoby kolwiek był *refractarius* tey exolucyi dość nie czyniąc, takowy powinien *pœnam Infamiæ, & confiſcationis Bonorum mota Nobilitate* przez Jch Mościow Panow Rotmiſtrzow po Woiewództwach, i Powiatach obranych, tudzieſz *adhibita manu militari* w Sądach Skarbowych Powiatowych, gdzie którey Chorągwi Repartycya przypadła, *ſubjacere*, na których Sądach z Pany Poborcami Rachunki, *& judicia* odprawować ſię maią, którzy *in cauſam ſatisfactionis* penom w prawie poſpolitym opiſanym podlegać powinni. A jeśliby co nad to więcey Zołnierz pozwolił, jako to przechodami, noclegami, ugodami, *& quocunque titulo* krzywdy czynił, tedy przy teyże zapłacie *reſpondere, & ſatisfacere injuriatis inſtantanee* powinien. Dla teyże zapłaty Czopowe, Szelężne, Monopolium Tabaczne, pogłowne

żydowſkie, tatarſkie, które zaraz uchwalamy, przy Woiewództwach, i Powiatach Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego zoſtawać ma, a w długach Jch Mościom Panom Hetmanom należących i dawnieyſzych zaſługach Woyſku W. X. Lit: zaſłużonemu *à futuro Regnante* ſkuteczney ſpodziewamy śię ſatisfakcyi, która jeśliby nie doſzła, Woiewództwa, i Powiaty na Seymie *Coronationis* obmyślić maią. Dla czego z tego Seymu Komiſſya naznaczona będzie, na którey J. Pan Piſarz polny W. X. Lit: regeſtra ſwoie powinien będzie podać, wiele w którey Kompanii Woyſka popiſał, nie inkluduiąc w to duchownych ćwierci, tamże od każdey Chorągwi Jch Mość Panowie Deputaci *ſub nexu corporalis Juramenti* Regeſtra podadzą, wiele w którey ćwierci *in opere* Rzeczypoſpolitey ludźi pod tą Chorągwią było, dla czego Raytarſkie, Tatarſkie, i Kozackie Chorągwie nad Komput Rzeczypoſpolitey poczynione *exnunc* kaſſuiemy, i pretenſyi żadney tym nad Komput Chorągwiom do Rzeczypoſpolitey nie zoſtawujemy. Owſzem Jaśnie Wielmożny Jmść Pan Woiewoda Wileński Hetman Wielki W. X. Lit: one zwinąć powinien, bo im jako *ultra mentem* Rzeczypoſpolitey zaciągnionym żadney płaty, ani lokacyi dać nie możemy, ani powinniśmy, na inſze zaś expenſa Rzeczypoſpolitey Cła nowo podwyżſzone, i ſtare Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego Skarb W. X. Lit: *per plus offerentiam* arędować będzie, *ſinè gravamine* Szlacheckich defluitacyi według praw dawnych, i te importancye, tam gdzie potrzeba Rzeczypoſpolitey ukaże, obracać ma, *ſalva liquidatione* przed Jch Mościami Pany Deputatami na Seymach od Rzeczypoſpolitey wyſadzonemi do tegoż Skarbu Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego. *Quarta nomine Simpla Donativa* wnoſzona, i tak, jako Prawo mieć chce, obrócona być ma.

A że ſtare Cło *Menſæ Regiæ* deſtynowane jeſt dawnieyſzymi Konſtytucyami od Rzeczypoſpolitey, tedy kiedy Rzeczpoſpolita *ad diſpoſitionem ſuam* bierze z tychże Ceł prowentow, Jmść Pan Podſkarbi W. X. Lit: ma wypłacać Królowi Jego Mości w dwu leciech od Seymu teraźnieyſzego zacząwſzy; ſto tyśięcy *Currentis monetæ* Więc że i *Miniſteria* Jch Mościow Panow Marſzałkow W. X. Lit: *extra competens forum* wiele ſpraw *cum gravamine* Stanu Szlacheckiego przed ſwóy Sąd *evocare* pozwalaią, i Dekretami ſwoiemi *Juriſdictiones alias confundere* zwykły; tedy *abhinc* jeśliby *ad forum* Jch Mościow nie należące ſprawy przypuſzczone były, nie tylko *Pars Actoria pœnis evocationis* podlegać powinna, ale też *Parti injuriatæ* o to *forum* w Trybunale Wielkim W. X. Lit: z Jch Mościami Pany Marſzałkami naznaczamy, którzy penom w prawie poſpolitym opiſanym podlegać powinni będą.

A że Lokacya Woyſka jeſt niżey namieniona, zaczym teraz dyſpozycya onego tu śię namienia, aby Jch Mość Panowie Kommiſſarze Ekonomią Grodzieńſką, Olicką, Leśnictwo Sokolſkie, i Kamienne rozdzielili na Chorągwie Uſarſkie, Pańcerne, Raytarſkie, i Kozackie, w Pińſkiey Ekonomii na Dragonie konne wſzyſtkie, na Piechoty tyśiąc ſześćſet, na Piechoty Węgierſkie ſześćſet: w Staroſtwach Woiewództwa Brzeſkiego, na tyśiąc Piechoty Niemieckiey exdywidowali, naznaczaią śię, tedy Jch Mość Panowie Kommiſſarze na tę exdywizyą Lokacyi do Grodzieńſkiey Ekonomii Jmść Pan GREGORY OGIŃSKI, Chorąży Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego, Jmść Pan MASSALSKI, Chorążyc Grodzieńſki. Jmść Pan Alexander WOŁŁOWICZ, Cześnik Grodzieńſki, Jmść Pan Staniſław SOPOCHO, Skarbnik Smoleńſki Do Olickiey Ekonomii, Jmść Pan Leon OGINSKI, Podſtoli Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego, Jmść Pan Mikołay KORF, Chorąży Kowieńſki, Jmść Pan Zygmunt JUSZKIEWICZ, Podſędek Kowieńſki, Jmść Pan Dominik MEDEKSZA, Piſarz Grodzki Kowieńſki. Do Pińſkiey Ekonomii i Staroſtw w Woiewództwie Brzeſkim, na Piechoty, Jmść Pan Krzyſztof RAJECKI, Piſarz Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego, Jmść Pan Ludwik POCIEY, Podkomorzy Brzeſki Jmść Pan Reynold SADOWSKI, Piſarz Ziemſki Brzeſki, Jmść Pan Mikołay MACHWIC, Stolnik Brzeſki, Jmść Pan Zygmunt Bazyli CHRZANOWSKI, Cześnik Brzeſki. Ci tedy Jch Mość Panowie Kommiſſarze do exdywidowania Lokacyi naznaczeni maią śię zjachać do mieyſc naznaczonych we cztery Niedziele po denominacyi Króla Jego Mości, i rozdzielić włokami, po rozdzieleniu Lokacyi Regeſtra maią do Grodow *per oblatam* podać Extrakty wyiąwſzy, ciż Jch Mość Panowie Kommiſſarze odeślą do Jmść Pana Chorążego Wielkiego Kśięſtwa Litewſkiego, a w niebytności do Jmść Pana Podſtolego, W. X. Lit: których Jch Mościow *fide, & conſcientia* obowięzuiemy, aby *ſinè ullo reſpectu*, exdywidowali, nie czyniąc *præjudicium* Dzierżawom, i Woyſku, a ktoryby Jch Mościom miał bronić tey Lokacyi, *pro hoſte Patriæ, & Infami* deklaruiemy. A

te Regestra Lokacyi exdywidowania na Chorągwie odesłać maią, jedne do Jmść Pana Woiewody Wileńskiego, Hetmana W, X, Lit: a drugie do Woiewództw, i Powiatow; za odebraniem których ma Jmść Pan Woiewoda Wileński ruszyć Woysko z Konsystencyi teraźnieyszych, na naznaczoną lokacyą. Inquantumby kto świeżo napisanemu prawu sprzeciwiał się, takowy *Pro Hoste Patriæ* za dowodem *declaratur, sub privatione Honorum, & bonorum*, o co *Forum* każdemu wolne, lub do Trybunału, lub na Seym; Dobra jego *pro vacanti* podane być maią. Dla zapłaty Woyska, i dla rachunkow z Jch Mościami Pany Poborcami, i Administratorami Szelężnego, i Czopowego, Sądy Skarbowe po Woiewództwach, i Powiatach sądzić się maią według porządku Korony Polskiey.

Jan GNINSKI, Woiewoda *Pomorski*, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*, i na ten czas Direktor. Franciszek GRZYBOWSKI, Kasztelan *Inowrocławski*, Deputat z Senatu *m. p. ad pacta Conventa*. Jan PROSKI, Kasztelan *Czerniechowski*, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa* Jakub z *Blesna* BLESZYNSKI, Kasztelan *Miedzyrzecki* jako Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Jan Mikołay z *Krasnego* KRASINSKI, Kasztelan *Matagowski* jako Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Krzysztof SKARBEK, Kasztelan *Chalicki*. Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Jan z *Chomęcic* MORAWSKI, Kasztelan *Przemętski*, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Woyciech KRONKOWSKI, Kasztelan *Krzywiński*, Starosta *Oboyski* Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Maciey *Z B.* PSTROKONSKI, Kasztelan *Spicymirski*, Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Michał z *Wielkiego Rybska* RYBSKI, Kasztelan *Gostyński*. Deputat z Senatu *ad pacta Conventa*. Prokop LIPSKI. Stolnik *Wschowski*, Pisarz Grodzki *Poznański*, Deputat z *Woiewództwa Poznańskiego ad pacta Conventa*. Hieronim BRORUCHOWSKI, Podstoli *Poznański*, Deputat *ad pacta Conventa*. Waleryan NARAMOWSKI, Burgrabia *Ziemski Poznański*, Deputat z *Woiewództwa Poznańskiego ad pacta Conventa Joannes à Jkrzynno Dunin, NuntiusTerrestris Posnaniensis, Deputatus ad pacta Conventa*, Jan ŁUKOMSKI, *Woiewództwa Poznańskiego* Deputat *ad pacta Conventa*. Woyciech *na Parczewie* PARCZEWSKI, Deputat *Woiewództwa Poznańskiego ad pacta Conventa*. Stanisław z *Chomęcic* MORAWSKI, Deputat *ad pacta Conventa*. *Z Woiewództwa Poznańskiego*. Franciszek HRYNIEWIECKI, Skarbnik *Ziemie Bielskiey*, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Poznańskiego*, Andrzey, *Rozbitka* ROZBICKI, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Poznańskiego*. Alexander *Haza* RADLICZ, *ad pacta Conventa*. Deputat *Woiewództwa Poznańskiego*, Franciszek z *Blisna* BLISZYNSKI, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Poznańskiego*. Stefan KOSTROWSKI, Chorąży *Derpski*, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Wileńskiego*, Krzysztof z *Bratoszyna Despot* ZIENOWICZ, Marszałek *Oszmiański*, *Leśniczy Wilkowyski*, Deputat *ad pacta Conventa* Stanisław POZNIAK, Chorąży *Oszmiański* Deputat *ad pacta Conventa*. *Powiatu Oszmiańskiego*, Kazimierz Władysław z *Bieganic* BIEGANSKI, Marszałek *Bracławski*, Deputat *ad pacta Conventa* Adam TARŁO Starosta *Stężycki*, Deputat *ad pacta Conventa*. *Woiewództwa Sędomirskiego*. Stanisław DUNIN KARWICKI, Cześnik i Deputat *ad pacta Conventa*. *Woiewództwa Sędomirskiego*, Stanisław KOSZUCKI, Deputat z *Woiewództwa Kaliskiego ad pacta Conventa* Stanisław DEMBINSKI, Deputat z *Woiewództwa Kaliskiego*. Sebastyan *Haza* RADLICZ, Deputat *ad pacta Conventa*. z *Woiewództwa Kaliskiego*. Michał SZCZUKA, Ciwun, Pisarz Ziemski *Trocki*, Deputat *ad pacta Conventa*. Jan Stanisław BOKIEY, Podsędek *Woiewództwa Trockiego*, Deputat *ad pacta Conventa*. Stanisław RUKIEWICZ, Instygator Wielkiego Księstwa Litewskiego, Woyski *Grodzieński*, Deputat *ad pacta Conventa*. z *Grodzieńskiego* Vilhelmus Fridericus BUCHOLC, Stolnik *Inflantski* Deputat, *Powiatu Upickiego*. Jan ZALESKI, Deputat *ad pacta Conventa*. z *Powiatu Radomskiego Woiewództwa Sieradzkiego*. Stanisław DZIEDOSZYCKI, Chorąży *Trembowolski*, Deputat *ad pacta Conventa*. *Ziemi Lwowskiey*, Adam *na Drohownie* DROHOJOWSKI, Stolnik *Ziemi Bielskiey*, Deputat *ad pacta Conventa*. Karol z *Nagłowicz* REY, Podstoli *Ziemie Chelmskiey*, Łukasz Franciszek MAKOWIECKI, *S. J. D. P. Ziemie Chalickiey*. Jerzy DZIEDUSZYCKI, Starosta *Zydaczewski* Deputat *ad pacta Conventa* z *Woiewództwa Podolskiego*, Alexander WOŁŁOWICZ, Cześnik *Grodzieński*, Deputat *ad pacta Conventa* Jan KROSNOWSKI, Chorąży *Podolski*, Deputat *ad pacta Conventa*. *Woiewództwa Podolskiego*, Stanisław MAKOWIECKI, Stolnik *Latyczewski*, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Podolskiego*, Adam RZEWUSKI, Starosta *Wiszyński*, Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Podolskiego*. *K.O.O.* RZECHUSKI *Biberstreyn*, Chorąży *Lubelski*, Deputat *ad pacta Conventa*. Mikołay KOS-

Coæquatio Jurium

SAKOWSKI Deputat *ad pacta Conventa.* Teofil BISPINK, Miecznik *Starodubowſki,* Deputat *ad pacta Conventa, z Powiatu Starodubowſkiego,* Kazimierz PTAK, Piſarz Grodzki *Starodubowſki mpp. Felix* Nikodem *z Ciechanowicza* CIECHANOWIECKI, Deputat *ad pacta Conventa. Woiewództwa* Połockiego, Jozafat ŻABA, Deputat *ad pacta Conventa. Woiewództwa Połockiego,* Maurycy Kazimierz *z Głogowa* GŁOGOWSKI, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Bełſkiego,* Pułkownik Pancerny z Znaku Nayjaśnieyſzego KROLEWICA Jego Mości Jakuba. Mikołay Stefan *de Krokow Radecz* RADECKI, Chorąży *Horodelſki,* Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Bełſkiego Powiatu Horodelſkiego.* Michał *na Liniewie* LINIEWSKI, Łowczy *Bełſki,* Pułkownik, Deputat *ad pacta Conventa, Woiewództwa Bełſkiego,* Krzyſztof KOMOROWSKI, Kuchmiſtrz Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, Staroſta *Wołkowyſki,* Deputat *ad pacta Conventa,* Teofil OLENDSKI, Marſzałek *Wołkowyſki,* Deputat *ad pacta Conventa.* Teodor ŁUKOMSKI, Sędzia Ziemſki, i Deputat *ad pacta Conventa. Woiewództwa Witebſkiego,* Jozef Kazimierz HURKO, Podſędek, *Woiewództwa Witebſkiego,* Deputat. Michał Kazimierz PAC, Staroſta *Waſilkowſki,* jako Deputat *ad pacta Conventa.* Piotr Władyſław *z Boglewicz* BOGLEWSKI, Cześnik i Deputat *ad pacta Conventa. Ziemie Czerſkiey* Kazimierz *z Mokronoſa* MOKRONOSKI, Chorąży, i Deputat *ad pacta Conventa. Ziemie Warſzawſkiey,* Stanislaus Joſephus *de Obory* CZOSNOWSKI, *Dapifer, & Rothmagiſter* Deputatus *ad pacta Conventa, Terræ Varſavienſis,* Staniſław KRASINSKI, Staroſta *Szumſki,* Deputat *ad pacta Conventa, Ziemie Warſzawſkiey,* Franciſzek *z Obor na Jaſienicy* CZOSNOWSKI, Cześnik, i Deputat *ad pacta Conventa. Ziemie Warſzawſkiey,* Michał *z Kozielſka* PUZYNA, *S. W.* Poſeł i Deputat *Ziemie Wiſkiey,* Staniſław OPACKI, Podczaſzy *Zytomirſki,* Poſeł, i Deputat *ad pacta Conventa. Ziemie Wiſkiey,* Szczęſny *na Kraſney Woli* KRASINSKI, Podkomorzy, i Deputat *ad pacta Conventa, Ziemie Ciechanowſkiey,* Woyciech Jędrzey *z Kraſnego* KRASINSKI, Deputat *ad pacta Conventa. Ziemie Ciechanowſkiey,* Kaſper Jałbruyk *na Kozikach* KOZIKOWSKI, Podſtoli *Ziemie Łomzinſkiey* Jan Kazimierz BRZEZINSKI, Podkomorzy Marſzałek Sądow Kapturowych, i Pułkowik *Ziemie Nurſkiey,* Deputat *ad pacta Conventa.* Jan Staniſław *na Zaleſiu* ZALESKI, Chorąży *Ziemie Nurſkiey,* Staroſta *Suraſki,* Deputat *ad pacta Conventa.* Mikołay *z Krolewic* KROLEWSKI, Podczaſzy *Brzeſki,* Deputat *ad pacta Conventa, Ziemie Nurſkiey,* Jakub *na Bartkowie* CHALECKI, Łowczy *Woiewództwa Podlaſkiego,* Deputat *Ziemie Drogickiey, ad pacta Conventa.* Jan Władyſław *Kunat* WYROZEMBSKI, Stolnik *Ziemie Mielnickiey* do Coæquacyi *Jurium* Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, i *ad pacta Conventa Conſcribetur* Deputat. Ludwik Konſtanty POCIEY, Podkomorzy *Brzeſki,* i Deputat *ad pacta Conventa Woiewództwa Brzeſkiego,* Zygmunt Benedykt CHRZANOWSKI, Cześnik, i Deputat *ad pacta Conventa, Woiewództwa Brzeſkiego,* Marcyan Dominik WOŁŁOWICZ, Chorąży *Mściſławſki,* i Deputat *ad pacta Conventa. Woiewództwa Mściſławſkiego,* Stefan Konſtanty ŻALENDZKI, Sędzia Ziemſki tegoż *Woiewództwa* Deputat, Kazimierz LISOWSKI, *S. Z. T. m. p.* Jakub Zygmunt RYBINSKI, Deputat *ad pacta Conventa. Woiewództwa Pomorſkiego,* Staniſław OWICKI, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorſkiego,* Jan KLEYT, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorſkiego,* Jgnacy Zygmunt STANISŁAWSKI, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorſkiego,* M. Kryſzpin KIERSZEYSZTEYN, Podczaſzy Wielkiego Kſięſtwa Litewſkiego, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Minſkiego,* Krzyſztof Staniſław *na Bakſztach* ZAWISZA, *Minſki, Czeczerſki* Staroſta, Deputat *ad pacta Conventa. z Woiewództwa Minſkiego,* Michał *na Chalczu* CHALECKI, Staroſta *Mozyrſki,* Deputat *ad pacta Conventa.* Bogusław Jan *Ipohorſki* LENKIEWICZ, Stolnik i Deputat *ad pacta Conventa. Powiatu Mozyrſkiego,* Bonawentura BRYGANTY, Radzca Krakowa, tegoż Miaſta, P. Jerzy Romuald Schedel Radzca, i Poſeł od Stołecznego Miaſta Jego Krolewſkiey Mości Krakowa, Paweł Nieſzniowſki Sekretarz, i Poſeł Miaſta Krakowa. Dominik Wilczek, J. K. Mości Sekretarz, i Aſſeſſor Sądow Zadwornych, Radca, Poſeł, i Deputat *ad pacta Conventa.* Miaſta Lwowa Jan Staniſław Mościcki, *Philoſophiæ Doctor,* Sekretarz, i Poſeł Miaſta Lwowa.

R E J E S T R

Na czternaście Rozdziałow Statutu Wielk: X. Litewskiego, Artykułow i Paragrafow (§) w nim będących; wedle Alfabetu porządnie zebrany.

A.

B.

C.

D.

E.

H

I

O.

P.

R.

S.

Q

T.

U

KONIEC REJESTRU

Przez Szlachetnego STANISŁAWA GAŁĄSKĘ, Prawnego Prakt: Przysięg: M. Wileń: porządnie zebrany i spisany, Roku Pańskiego 1616.

REIESTR ALFABETOWY

Konstytucyi do Roku 1690, stanowionych i pod Artykuły w tym Statucie podług osobliwego Przywileju Nayjaśn: Regnanta Jana III. Przyłączonych. Przestroga *R: znaczy Rozdział, Ar. znaczy Artykuł, pod którymi Konstytucyi szukać należy.*

A. A. A.

B. B. B.

C. C. C.

Koniec Rejeſtru Konſtytucyinego.

SUMMARIUSZ
KONSTYTUCYI
SEYMU
WARSZAWSKIEGO ROKU 1786

Zaświadczenie Czynności Rady przy Boku Naſzym Nieuſtaiącey.

1. Uchylenie Rezolucyi Rady Nieuſtaiącey.

REzolucye Rady Nieuſtaiącey pod dniem oſmym Lipca 1785. na Memoryał Ur: Szczuki, jako i drugą pod dniem czternaſtym Marca 1786. na Memoryał Ur: Dorożyńſkiego, jako powadze i prerogatywie Mężowſkiey, co do Separatek, ſzkodne, uchylamy.

2. Rezolucyą Rady Nieuſtającey pod dniem 19. Sierpnia 1785. jako znoſzącą Prawo 1776. *de Foro ubiquinario* w W. X. Litt: a zatym Legislacyą popełniaiącą, uchylamy

3. Rezolucyą Rady pod dniem dwudzieſtym piątym Sierpnia Ru 1786. odmawiaiącą pomocy woyſkowey do exekucyi Dekretu oczywiſtego Aſſeſſorſkiego Ur: Staniſławowi Czyżowi, jako przeciwną Prawu, uchylamy.

4. Rezolucyą Rady wypadłą między Ur. Mniſzkową Chorążyną Nadworną Koronną, i Ur: Koſſakowſkim, oſkarżoną Memoryałem, jako przeciwną Prawu wyraźnemu 1784. Roku, na Seymie Grodzieńſkim uchwalonemu, uchylamy.

5. Rezolucyą Rady pod dniem trzecim Czerwca 1785. Roku w pretenſyi Skarbu Litewſkiego do Skarbu Koronnego zaſzłą, odſyłaiącą też pretenſyą do decyzyi Seymujących Stanow, jako przeciwną wyraźnemu Prawu 1768. Roku, *titulo* = Uregulowanie Expedycyi Celnych &c. = Uchylamy. A wſzelkie od tąd pretenſye wzajemne względem odebrania Celł tych Skarbow umorzywſzy, uſkutecznienie teyże Konſtytucyi 1768, obydwom Kommiſſyom na wzajem zalecamy.

Kwit dla Departamentu Woyſkowego.

Szarże Generała Kawaleryi, i Generała Infanteryi, tudzież Generał Kwatermiſtrza, za wyięte z oſtatniego Regulaminu 1786. mieć chcemy, i że liczba Generałow Konſtytucyą 1775. nie przeydzie, warujemy.

Kawaleryą Narodową przy Etacie 1775. zoſtawując, formacyą Szwadronow Kawaleryi Narodowey tym spoſobem wynalezioną mieć chcemy: aby każdy Towarzyſz zaciągniony pod Znak i Chorągiew, ſwoje mieyſce w Szwadronie miał, i do dawania na mieyſcu ſwoim ſowitego Pocztu pod żadnym pretextem nie był niewolony. Sam zaś gdy ſię od Chorągwi oddalić zechce, za wiedzą Kommendantow Brygad, na swoim mieyſcu zoſtawić ſowity Poczet, że mu wolno będzie, ſtanowiemy: Urzędnikow Koronnych i Litewſkich Cywilno - Woyſkowych przy Prawach i Prerogatiwach 1775. & 1776. im ſłużących, zoſtawuiemy. Honory Woyſkowe do ich *reſpectivé* Rangi przywiązane, w całym Woyſku Oboyga Narodow czynić onym nakazujemy. Co do Rozdziału i Paragrafu dziewiątego Służby Garnizonowey, *titulo* = O Subordynacyi i Karności Woyſkowey = *pagina* 50. w wierſzach iedenaſtym i dwunaſtym, zamiaſt ſłow: „ *do Sądow Woyſkowych zapozwany bydź ma, i podług Artykułow ſądzony*„ naſtępujące ſłowa z Regulaminu 1775. „ *ad Forum competens pozwany, na karę przykładną oſądzony, i karany będzie*„ w Regulaminie

1786. umieszczamy. Kommendanci Brygad Kawaleryi Narodowey, a Szefowie Regimentow i Pułkow, Sztabs-Officyerow swoich urlopować nie będą mogli, prócz pozwolenia im dawać na kilka dni oddalenia się od Sztabu; Innych zaś Officyerow na ieden miesiąc urlopować mogą, i to nie w czasie Musztry. Wszystkie zaś Urlopy na dłuższy czas że iść powinny od Generała Kommenderującego, a za granicę od Departamentu Woyskowego, mieć chcemy. Abcugi na Kassę Inwalidową od całego Woyska uchylamy; oprocz General-Sztabu, Urzędnikow Cywilno-Woyskowych, *inclusive* z Szeffami Reymentow i Pułkow. *In reliquo* zaś Regulamen 1786. w swojey zupełney mocy zostawujemy.

W Kawaleryi Narodowey że tylko sama rodowita Szlachta Polska bydź ma, ostrzegamy: równie w Regimentach Autoramentu Cudzoziemskiego Oboyga Narodow Szlachta Rodowita Polska mieszczona na Generałow, i Sztabs Officyerow, i Officyerow bydź ma: a od Kreacyi, odtąd, Cudzoziemcow zupełnie wyłączamy: *salvis modernis possessoribus*. W Pułkach zaś Przedniey Straży Narod Tatarów umieszczony bydź może.

Zakwitowanie Kommissyi Skarbu Koronnego.

Summy resztuiące, to iest: w gotowiznie złł: Poll: 1,717,775. i gr: 12. den: 4¼; w skupionym do Magazynow Rzeczypospolitey zbożu złł: Poll; 225,692. gr: 12. na Retentach złł: Poll: 187,888. gr. 13¾, *Summa Summarum* Remanentu wszystkiego w gotowiznie, w zbożu, i na Retentach, złotych Polskich dwa miliony, sto sześćdziesiąt ieden tysięcy trzysta pięćdziesiąt sześć, gr: siedm, denarow pięć zostaiące, w rachunkach przez tychże Przewielebnego WW. i UU. Deputowanych wyrażone; *ad dandam* z nich *rationem* następującey Kommissyi zostawujemy.

A zostawując w całości i nienaruszeniu Prawo, aby przybywaiące Intraty Skarbu Koronnego szły zawsze ná powiększenie liczby Zolnierza w Towarzystwu, Szeregowym i Gimeynach; zlecamy Kommissyi Skarbu Koronnego, aby użyła Summę Trzykroć sto Tysięcy z remanentu Skarbowego, na skupienie Tytuniow wcześnie, i fabrykowanie Tabaki dla Kraju, i te u siebie zakonserwowała w Magazynach do przyszłego Seymu, by w czasie po skończonym Kontrakcie Arendowania Tabaki, mógł Skarb Koronny sam administrować Antrepryzę Tabaki, dla większego Skarbu Koronnego dochodu; tudzież Loteryą Skarb Koronny na siebie odbierze, i Administracyą oney ułoży, i fundusz dla graiących w Loteryą zabespieczy.

Zakwitowanie Kommissyi Skarbu W. X. Litt.

Summy Resztuiące, to iest: dla Officyalistow Laski pod Seym w Grodnie Złł: 8516. groszy 20. i druga takaż na naięcie Pałacu dla Posła Złł: 8516. groszy 20. *ad mentem* Konstytucyi 1776. Roku, z Rat przeszłych w Kassie odłożone, oraz od funduszu na allewiacye i różne wydatki przeznaczonego 18,429. Złł: gr: 28. z tychże przeszłych Rat w Kassie zostaiące, niemniey za Dekretem Kommissyi z Seymu 1780. Roku naznaczoney, na dobrach zeszłego W. Tyzenhauza Podskarbiego Nadwornego Litt. w extenuacyi będących, Złotych 128,622. gr: 11. $\frac{2}{3}$. także na Dobrach Ur. Andrzeykowicza Złł: 23,038. gr. 21. a na Officyiantach dawniey odecessowanych, wedle rachunku Złotych 77,802. gr. 3 i $\frac{1}{2}$ i na Ur. Buynickim złł. 26,310. gr: 13. *ad vindicandum* (ieżeli maiątki onych bydź się okażą); *in summa* w gotowiznie Złotych 35,463: gr: 8. a na Retentach Złł: 255,773. gr: 19. w Rachunkach przez tychże Przewielebnego, WW. i UU. Deputowanych wyrażone, *ad dandum* z nich *rationem* następującey Kommissyi zostawujemy. A Konstytucyą Roku 1768. *titulo* = Uregulowanie Expedycyi Celney od Kupcow Koronnych i Litewskich = odtąd uskutecznioną mieć chcemy. Niemniey zaległą należytość dla Przewielebnego Wodzińskiego Biskupa Smoleńskiego, po zaspokojeniu długow pierwszey i drugiey Klassy, z funduszu Długi Rzeczypospolitey umarzaiącego, zapłacić zalecamy.

Ostrzeżenie względem Kursu Złota i Monety.

Dogadzaiąc potrzebie i wygodzie Publiczney, Kurs Czerwonego Złotego w Koronie i W. Xięstwie Litewskim odtąd do Złotych Polskich ośmnastu podnosiemy; a względem Monety Srebrney, zlecamy Kommissyom Oboyga Narodow, aby zniosszy się między sobą, oraz z Kommissyą Menniczną, Kurs teyże Monety Srebrney do ligi Monet Krajow zagranicznych z Nami sąsiadujących,

in

in tractu dwuch Miesięcy wyproporcyonowały; *nihil quidquam derogando* dobrowolnym opisom i Dekretom.

Zakwitowanie Kommissyi Edukacyi Narodowey.

Summę Remanentową Złł: Pol: 19-452. gr: 7. 1/2 rachunkami okazaną, i w Kassach Kommissyi Edukacyiney w gotowiznie zostaiącą, do wciągnienia w przyszłe rachunki od dnia 1. Lipca Roku teraźnieyszego 1786. zostawuiemy.

Ponieważ zaś Kommissarzom Edukacyi Oboyga Narodow wyżey wyrażonym, czas do sprawowania ich funkcyi Prawem oznaczony teraz wypływa; zaczym chcąc w czas dalszy zabespieczyć nieprzerwany ciąg Edukacyi Narodowey, też same Osoby, a to pod Prezydencyą Nayprzewielebnieyszego Xięcia Jmci Michała Poniatowskiego Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, Prymasa i Pierwszego Xiążęcia Korony Polskiey i W. X. Lit: lub w niebytności iego, pierwszego *in ordine* przytomnego Kommissarza, do dalszego sprawowania tychże Urzędow na lat sześć potwierdzamy; w przypadku zaś śmierci lub urzędowego odstąpienia którego z Kommissarzow, Nam KROLOWI wolność nominowania Osoby na mieysce wakuiące ostrzegamy.

Odmiana Kadencyi Sądow Ziemskich i Grodzkich dla niektórych Woiewodztw i Powiatow W. X. Lit.

PRzychylaiąc się do żądania Posłow Woiewodztw i Powiatow niżey wyrażonych, odmiany dla Kadencyi Sądow Ziemskich i Grodzkich z mocy Instrukcyi swoich dopraszaiących się; My KROL za zgodą Stanow Rzeczypospolitey naznaczamy:

Dla Woiewodztwa Wileńskiego, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Oktobra, do dnia ostatniego Januarii; A dla Roczkow Grodzkich od dnia 1. Januarii, do ostatniego Apryla.

Dla Woiewodztwa Połockiego, Ziemstwo od 1. Oktobra, do ostatniego Decembra; Grod od 1. Januarii, do ostatniego Marca. Toż samo dla Powiatu Orszańskiego.

Dla Powiatu Oszmiańskiego, Wiłkomirskiego, Kowieńskiego, i Xięstwa Zmudzkiego obydwóch Repartycyi, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Oktobra *non interruptè*. do ostatniego Januarii; a dla Roczkow Grodzkich od dnia 1. Februarii Niedziel szesnaście; zachowuiąc co do Powiatu Oszmiańskiego: aby iedna Kadencya tak Rokow iako i Roczkow w Oszmianie, a druga w Postawach, i tak zawsze też zachowuiąc alternatę, sądziła się.

Dla Woiewodztwa Nowogrodzkiego, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Októbra do dnia ostatniego Januarii; Roczki Grodzkie przy dawnym Kadencyi czasie zostawuiąc.

Dla Woiewództwa Brzeskiego Lit: i Mińskiego, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Oktobra, do dnia ostatniego Januarii; Roczkow Grodzkich od dnia 1. Februarii do dnia ostatniego Kwietnia.

Dla Powiatu Mozyrskiego, czas Rokow i Roczkow do tąd zachowany zostawuiąc, Rokom tylko Ziemskim Kadencyą Trzech - Królską na Kadencyą Swięto - Troiecką zamieniamy.

Dla Powiatu Rzeczyckiego, czas Rokow Ziemskich dotąd używany potwierdzaiąc; Roczkow tylko Grodzkich trzy Kadencye Czteroniedzielne: Februaryową, Juniową, i Septembrową naznaczamy.

Które to wzwyż wzmiankowane wszystkie Kadencye tak Rokow, iako i Roczkow, bez żadney przerwy sądzone bydź maią, i na one ażeby Sędziowie koniecznie podług Praw dawnych i obowiązkow przysięgi swoiey zieżdżali, mieć chcemy. Zeby zaś sprawiedliwość zwłoki nie cierpiała, postanawiamy: ażeby po otrzymaney Kondemnacie, lub dylacyi, we cztery Niedziele po wyniesioney nowey Załobie, i wpisaniu nowego Aktoratu, Strony *etiam* na tychże samych Rokach i Roczkach rozprawiać się mogły; A tego Prawa exekucya od dnia 1. Februarii w Roku da Bóg przyszłym 1787. ma nastąpić.

O Pozwach w Wielkim Xięstwie Litewskim.

SPosob podawania Pozwow Konstytucyą 1784. Roku przepisany, gdy dla Prowincyi Litewskiey iest uciążliwy; zaczym ony zmieniaiąc, a Statut Litewski reassumuiąc, podawanie *copiatim* odtąd wszystkich Pozwow z podpisem Woźnych dozwalamy; w których to Kopiach, ażeby cały interes, o co się do Sądu powołu-

ie,

ie, był wyrażony, i ażeby taż Kopia z Autentyczną Załobą zeznać ſię przy Relacyi *per extenſum* powinną, zgodna była, *ſub nullitate* Aktoratu, waruiemy; zachowuiąc wolność poprawy Pozwow *ex agnito errore*, lub z nowo przybyłego uczynku według Konſtytucyi 1726. i 1734. A że na Urzędzie Woźnych wiara publiczna we wſzyſtkich ich czynnościach gruntuie ſię; więc reaſſumuiąc w tym Statut Litewſki mieć chcemy: ażeby Woźnemi ſama Szlachta była do tych Urzędow przez Ziemſtwa i Grody własnego Woiewództwa i Powiatu przypuſzczana, *ſub nullitate* tego Urzędu, *ad cujusvis Inſtantiam ex Termino tacto: ſalvis modernis Poſſeſſoribûs.*

Ubeśpieczenie Dobr Exulantom Woiewództwa Smoleńſkiego, i Powiatu Starodubowſkiego nadanych.

KOnſtytucye *Annorum* 1662. 1699. 1717. 1764. *Convocationis*, 1768. i 1775. pewność Dobr Exulantſkich *in naturam Terreſtrem* obróconych zabeśpieczaiące reaſſumuiąc, ninieyſzym Prawem ſtanowiemy: iż gdy Konſtytucya 1717. Roku z Dobr reklinatorycznych Exulantom nadanych tytuł Królewſzczyzny zniosła, a one ze wſzyſtkiemi Dobrami Ziemſkiemi porównała, poślednieу Konſtytucya 1775. Roku wſzyſtkie Prawa dawnieyſze reaſſumuiąca, Poſſeſſye tychże Dobr *tam ante, quam poſt exdiviſionem, cum omnibus attinentiis* Exulantom potwierdziła i zabeśpieczyła; Przywiley zaś Roku 1785. Julii 19. dnia na preſuperaty gruntow *circa fundum* Olwity wyprawiony, nikczemni powyżſze Prawa, i onym ſię przeciwi; Przeto aby odtąd Przywileja żadne *ſub ullo titulo* na Dobrach w powyżſzych Prawach, mianowicie w Konſtytucyi 1717. *ſpecificata*, nie wychodziły, *ſub nullitate* onych waruјąc, każdego przy Poſſeſſyi ſwoiey ubeśpieczamy; *cognitionem* wyſzłych już i otrzymanych Przywilejow na takowe, lub *in toto*, lub *in parte*, Dobra, *in Foro competenti* przeznaczamy.

Reaſſumpcya Kommiſſyi dla Powiatu Pińſkiego.

REaſſumuiąc Konſtytucyą 1717. i 1768. o rozſądzeniu ſporow między Ekonomią i Królewſzczyznami w Powiecie Pińſkim ſytuowanemi, a Dobrami dziedzicznemi Szlacheckiemi, gdy dla śmierci i różnych Awanſow Osob naznaczonych ſkutku toż Prawo nie odebrało; przeto Stany Zgromadzone UUr: Wyſłoucha Brzeſkiego, Ludwika Orzeſzkę Pińſkiego, i Mazowieckiego Słonimſkiego, Podkomorzych; i wſzyſtkich Urzędnikow Powiatow Słonimſkiego, Pińſkiego, i Brzeſkiego, *non obſtante aliorum abſentia, dummodo* przy iednym Podkomorzym dwuch rotą ſądową przyſięgłych znaydowało ſię, naznaczaią; którzy za obwieſzczeniem ziechawſzy, finalnie rozſądzić, ſzachownice zamienić, okopcować, w poſſeſſyą podać, Mappy i Inwentarze iedne *in fundo* podpiſać, drugie do Akt Kommiſſyi oddać obowiązani.

Względ na Zaſługi Narodu Tatarſkiego.

POniewaž Konſtytucya Roku 1768: *folio* 271. zabeśpieczaiąc Narod Tatarſki przez wzgląd na wierne ich w Oyczyznie zaſługi; za Poſſeſſye w Dobrach Naſzych Królewſkich od Anteceſſorow łaſkawie im nadane, dwa Staroſtwa, iedne w Koronie drugie w Litwie, Prawem dziedzicznym temuż Narodowi nadać dozwoliła; A ten Narod maiąc w nadanych ſobie Dobrach iuż to Stołowych, iuż to w innych, bądź lennych, bądź dożywotnich hybernowych, poſundowane Domy, Meczety, i Groby ſwoie, utrzymania ſiebie przy tychże Poſſeſſyach dziedzicznie, Nas KROLA i Stanow Zgromadzonych dopraſzał ſię; Przeto za powſzechną Stanow Rzeczypoſpolitey zgodą, tychże Tatarow przy nadaniach Krola Jana Kazimierza, i Jana III. i poślednieyſzych, przez Nas i Anteceſſorow Naſzych Prawem lennym i dożywotnim danych, wieczyście zachowuiemy: oraz takowe ich Poſſeſſye, czy to lenne, czyli też dożywotnie, w dziedziczne zamieniamy, i Prawu Ziemſkiemu poddaiemy; zoſtawuiąc wolność Kommiſſyi Naſzey Ekonomiczney ułożenia ſię z niemi dobrowolnie o zamianę *in æquivalenti*, ieżeli części z tych nadań byłyby potrzebne do Ekonomiow. A na to mieſce, podług wzwyż mianowaney Konſtitucyi, dwa Staroſtwa, iedne w Koronie, a drugie w Litwie, w równey Intracie, iaką przynoſzą Poſſeſſye Tatarſkie wzwyż wzmiankowane, gdy po uprzywileiowanych Poſſeſſorach zawakuią, do Ekonomiow Naſzych przyłączemy. Przytym wſzyſtkie Prawa i Konſtytucye Narodowi Tatarſkiemu ſłużące ſtwierdzamy: i za niewzruſzone mieć chcemy.

SUMMARIUSZE

Niektórych Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego

Za Szczęśliwego Panowania Nayiaśnieyszego Króla

STANISŁAWA AUGUSTA

PRZEDRUKOWANE.

Summariusz Konstytucyi Konwokacyinego Seymu Roku 1764. dnia 7. Maia zaczętego a 15. Czerwca skończonego.

ROzpoczętey Konfederacyi Generalney W. X. Lit: pod Marszałkiem Michałem Brzostowskim Koniuszym Litewskim na dniu 16. Aprila Roku 1764 w Wilnie uznano sprawiedliwe przyczyny i dobroć intencyi ku Rzeczypospolitey, i we wszystkim tę Konfederacyą approbowano.

Instrumentum accessionis Senatorow, Ministrow, Dygnitarzow, Urzędnikow, i Obywatelow W. X. Lit: do Konfederacyi Generalney W. X. Lit:

Z Miast wszelkie stancye *ex Officio* zniesiono, ale Deputaci, Posłowie, & *cujusvis Tituli* Urzędnicy maią je naymować, nikogo jednak nieprzymuszaiąc; a gdyby niedotrzymali kontraktu, abo szkody poczynili, tedy zapozwani do Ziemstwa lub Grodu tegoż Woiewództwa, Powiatu lub Ziemi, za niedotrzymanie kontraktu, sowitey zapłaty wskazem, a za szkody *duplici refusione* maią być karani: i Exekucyą tego przez każdy Urząd: względem lokacyi chorągwi Trybunalskiey czasu Trybunału, dawne ustawy ponowiono. A czasu Seymu Grodzieńskiego dla chorągwi Węgierskiey Laski W. X. Lit: tak dla Officerow jako też Gemeynow aby Miasto Grodno na Przedmieściu stancye dało, waruiąc tym miastom aby nikt inny pod tytułem żołnierzy *ex Officio* niestał.

Klasztorom *utriusque ritus* nakazano, aby po Kamienicach, Domach prywatnych, i samych Klasztorach, żadnych szynkow przedaży Towarow niemieli, exekucyą i moc zabierania Towarow i Trunkow samymże Miastom zlecono, a takowe konfiskaty *prævia taxatione* na reparacyą miast przysądzono: i wszelkie na to otrzymane Przywileie i libertacye skassowano.

Tegoż Duchowieństwa *utriusque Ritus* i Klasztorow Kamienice i Juryzdyki osiadłe Mieszczanami, napełnione żydami & *omnis tituli* mieszkańcami, tudzież Juryzdyki Senatorskie, Metropolitańskie i Szlacheckie, ażeby z Osob swoich, handlow, rzemiosł, Mieszczanie do mieyskiey a żydzi do Woiewodzińskiey i Starościńskiey Juryzdykcyi należeli, *directè* warowano.

Wszystkie prawa, a mianowicie Konstytucye 1676. i 1677. reassumuiąc, ażeby dobra mieyskie nieruchome, jako *hæreditas publica* Rzeczypospolitey, Kamienice, Dwory i place żadnym zapisom, donacyom, i testamentowey dyspozycyi dla Duchowieństwa i Klasztorow niepodpadały, warowano; oraz wszystkim *cujusvis status Nobilis & civilis* na Kamienice, Domy i Grunta mieyskie, żadnych summ, legacyi i obligacyi dla Duchowieństwa wnosić, y one żadnym pretextem od Stanu Swieckiego odrywać niepozwolono, i owszem w cale zakazano.

A gdzieby takowe summy przez Testamenta, legacye, donacye na Kamienicach, Domach, Placach i gruntach mieyskich po Konstytucyi 1677. dla Stanu Duchownego wniesione były. Tedy takowe legacye & *cujuscunque tituli* donacye i summy za nieważne deklarowawszy, tychże Kamienic, Dworow, placow i gruntow *Successoribus & in casum* nieobeymowania przez Sukcessorow samym miastom *liberam rehabitionem, prævia* jednak *ad instantiam Instigatoris Judicij Civitatensis* do sądu mieyskiego *adcitatione, hoc modo* stanowiemy i ordynuiemy: ażeby takowe *Funda* po deklarowaniu przez miasta *ad rehabitionem Successoribus & venditionem omnino* komużkolwiek *etiam* Szlachcicowi *plus offerenti, salvis Juribus & oneribus civitatensibus in spatio* trzech lat od daty teraznieyszey Konstytucyi przedane były. A z takowego przedania summy wynikaiącey *una medietas* za reparacye *possessoribus, altera vero medietas* Aktorom lub ich Sukcessorom, a jeśliby się takowi nieznaleźli, tedy miastu *ad usus publicos cedere* ma.

Gdyby Dziedzic Kamienicy jakiey, lub Dworu, lub placu mieyskiego przeładuie długami, tedy i to przez *plus offerentiam* ma bydź przez miasto podano do sprzedania, a Kredytorowie *dicta proportione* kapitałow swoich, maią się tą summą dzielić. Takowym przedażom

ſpatium trzech lat od daty ninieyſzey Konſtytucyi naznaczono, *præviis Innoteſcentiis* od Miaſta
ad valvas Ratuſza i bram mieyſkich przez trzy lata *continuo publicandis.* A jeżeliby *poſt elap-*
ſum triennium żadni *hæredes & creditores* do takowych puſtych Kamienic, dworow, placow
odezwy do miaſta nieczynili, tedy iuż na ten czas one do miaſta należeć maią, *fine ullo re-*
greſſu per hæredes & Creditores.

Miaſt i Mieſzczan do żadnych ſądow mimo *forum Civitatenſe* z appellacyą do ſądow
J. K. Mci Zadwornych Aſſeſſorſkich, zapozywać niemaią, *ſub nullitate decretorum attentorum*
& ſub pœnis evocationis w Aſſeſſoryi Lit: *irrogandis.*

Obywatele w Miaſtach *cujuscunque ſtatus* (oprócz Magiſtratowych) aby ſzabel i innych
Szlacheckiemu ſtanowi przyzwoitych ozdob niezażywali.

Kommiſſyą Skarbową abo Radę Ekonomiczną dla porządku i pomnożenia dochodow
Skarbu Lit: uſtanowiono, do ktòrey przy Wielkim i Nadwornym Podſkarbich Lit: deputo-
wano Kommiſſarzow, ktòrzy to Kommiſſarze a zaś Podſkarbiowie Wielki i Nadworny Lit:
in ſupplementum ſwoich przyſiąg do Grodna *pro die 2da Januarij* w Roku 1765. ziechawſzy
naprzód przyſięgę przed Ziemſtwem, lub *in abſentia* przed Grodem Powiatu Grodzieńſkiego
wypełnią: iż *w zaſiadaniu na tey Radzie na dobro tylko publiczne wzgląd mieć będą,* uciemiężenia,
ani allewiacyi prywatney a ſzkodliwey Rzeczypospolitey radzić nie będą, owſzem o nię op-
ponować ſię, obietnic żadnych ani jakichkolwiek datkow, ani ſami przez ſię, ani przez Rzecz-
poſpolitą wyznaczoney, akceptować niebędą; iż dla Officyaliſtow Skarbowych dawaiących
rachunki, z importancyi ogulnie i wſzczegulności *per ſpecificum* wſzyſtkiey, ani faworem ani
nienawiścią uwodzić ſię nie będą, ale według ſłuſzności radzić, ſprawy decydować, i ten
Urząd ſprawować będą.

Po wykonanym Juramencie Seſſye ſwoie *ſub Præſidentia* Podſkarbiego W. albo w nie-
bytności tego pod pierwſzym *in Ordine* naznaczonym Senatorem, lub też w niedoſtatku
Senatorow wyznaczonych pod Podſkarbim Nadwornym Lit: a na reſzcie w niebytności
tegoż, przed wyżſzego Urzędu Kommiſſarzem *ex equeſtri Ordine,* nie uważaiąc na przytom-
ność jednego lub więcey, aby tylko pięć Oſob było z prezyduiącym, intymować będą. Jurys-
dykcyą ufunduią, i codziennie *exceptis diebus feſtivis,* z rana o godzinie wtòrey do ſzòſtey za-
ſiadać, i tak dwie Kadencye w każdym Roku po Niedziel ſześć trwać maiące, zacząwſzy
teraz pierwſzą, *die 2da Januarij* Roku 1765. Drugą *1ma Julij.* w tymże Roku *pariter* ſześć.
Niedziel *non interrupte* (chybaby ſpraw i rachunkow nieſtało) odſądzą.

Do piſania Protokułów i trzymania Archiwu Ekonomicznego, użyią Skarbnego W. X.
Lit: jako iuż naznaczoną penſyą od Rzeczypoſpolitey maiącego. A Regenta Skarbowego
Oſobę zdolną, na ten czas *coram eodem conſilio Æconomico* przyſiądz i dependować od Skarb-
nego Lit: maiącą, przybiorą i poſtanowią. Akta w Zamku Grodzieńſkim *in Archivo œcono-*
mico maią być ulokowane.

Ta Kommiſſya ma radzić o dochodach Skarbowych i przymnożeniu onych, Inſtruktarz
nowy generalny nieuciemiężliwy ułożyć, i do komor i Grodow podać; kwity z wyrażeniem
quantitatis zapłaconego cła kazać Piſarzom dawać, miary, wagi, łokcie *&c.* jednakie po ca-
łym W. X. Lit: uſtanowić: trakty dla Kupcow, grobelne, moſtowe zawady młyny na porto-
wych rzekach opiſzą; i do Grodow i komor rozeſzlą i rzeki portowe aby były do defluitacyi
zgodne, *invigilabunt,* Officyaliſtow Skarbowych Szlachtę Katolikow i niedepaktuiących poſta-
nowią, żołnierzy Skarbowych podług potrzeby, nie więcey jednak jak ſto i z Officyerami cho-
wać będą: a gdyby tych mało było, tedy Hetman W. dodać winien: Regeſtra pòłroczney
importancyi z wyrażeniem każdego dnia jakowy Kupiec, zkąd, z jakim licznym towarem, Tu
czyli *extra Regnum* przechodził, dokąd ſzedł, wiele zapłacił? Zbywaiące z Expenſow ſummy
maią ſkładać *in Archivo œconomico* w Zamku Grodzieńſkim za trzema kluczami jednym Pod-
ſkarbińſkim. drugim delegowanych Senatorow, a trzecim delegowanych *ex ordine Equeſtri.*
i niewydawać jedni bez drugich bez Rezolucyi Seymowych, lub *Senatus Conſilij.*

Po śmierci Poſſeſſora lub Poſſeſſorki, jakieykolwiek Królewſzczyzny, na ktòrą *Jus com-*
municativum abo Ceſſya nie zaſzła, *Succeſſores* zmarłego też Kròlewſzczyznę trzymać będą
nie aggrawuiąc ani dezoluiąc, a intratę wſzelką *ab actu cœptæ vacantiæ ad actum* obięcia oney
przez nowego Poſſeſſora, za uczynioną przed poſłanym od Skarbu Lit: kalkulacyą do tegoż
Skarbu oddać powinni, a za dezolucye i depaktacye, jeżeliby ſię w dobrach pokazały odpo-
wiedzieć maią *ſub carentia activæ vocis* wſzędzie, i karą 2000. kop Lit: *in commiſſione ad inſtan-*
tiam Theſaur. Magni Duc: Lit: extendenda.

Skargi od Kupcow i na Kupcow, zwracania z traktow i wſzelkie ſprawy tyczące ſię Ska-
bowych intereſſow Kommiſſya ſądzić będzie za wydanemi jednak pozwami pod tytułem *My*
Kommiſſarze Rady Ekonomiczney Skarbu W. X. Lit: od Rzeczypoſpolitey wyznaczeni: i zezna-
nemi na Niedziel cztery w właſnym każdego pozwanego Grodzie, lub względem Mieſzczan
Magdeburyi, gdzie dobra abo dom pozwanego leży: Inkwizycye, kalkulacye, weryfikacye
przez Urząd Ziemſki lub Grodzki *expediendas* naznaczą, przyſiąg ſłuchać będą, karę wſkażą
ſuper delinquentibus, ſatiſfakcyą nieodwłòcznie nakażą, a *in caſu* nieſtawania za drugą kondem-

natą, tak jakoby za ostatnią *finalis executio & bonorum vel proventuum Jure victi per Officium competens traditio usque ad realem satisfactionem parti Jure vincenti* bydź ma, *adhibito etiam adminiculo* Skarbu Lit: *Pro pœnis* zaś *solis Personalibus spirituales Personas ad Jurisdictionem spiritualem*, a Zakonnikow *ad Superiores* odsyłać maią. *Forum* Szlachcie z Superintendentami w Kommissyi Ekonomiczney, a zaś Superintendentom z Szlachtą w Trybunale Skarbowym. Także maią zapozwać *ad Instantiam Instigatoris* W. X. Lit: (który tym sądom *assistere* powinien) wszystkich pretenduiących Ceł wodnych i lądowych *pro reproductione Jurium*, którym zapozwanym a należyte Prawa produkuiącym, jeśli znaydą Cła do Królewszczyzn lub Urzędow nadane, tedy *in bonificationem* Ich, takąż kwotę *ad fata Possessoris aut ascensum juris* płacić ze Skarbu będą; a za Cła do Dóbr dziedzicznych należące dwudziestoletni Prowent ze Skarbu Rzeczypospolitey *legitimo competitori prævia securo* summy tey *locatione* spłacą, i te Cła na zawsze zniosą.

Za nadane zaś Cła od Królow i Kśiążąt na fundacye Duchownym, *facta prius investigatione*, wiele teraz czynią, tąż Kommissya Skarbu Lit: *cum notitia Jurisdictionis Spiritualis* raz na zawsze kontrakt uczyni, *annuatim* wynikaiącą summę płacić będzie, a Cła na zawsze skassuie.

Jeżeliby zaś prawa żadnego, abo wątpliwe i nienależyte na Cła *abusivè* wybierane pokazano, tedy takowe Cła skassuią, i więcey brać zakażą *sub refusione in post* branych *& pœna* 2000. kop przez tę Kommissyą *irroganda*.

Wszystkie sprawy Skarbowe, nawet stanowienie Officyalistow Skarbowych *pluralitate Consilij œconomici* decydowane będą, i na co wszystkich zgodne zdanie zaydzie, to w Protokuł wpisane, wszyscy podpisać maią, gdzie zaś różność będzie, tedy każdy własne swe zdanie w Protokule podpisze dla explikacyi na potym *sensus sui* Rzeczypospolitey. *Pluralitas* jednak *concludet* z dozwoleniem do trzech razy wotowania od sprawy nieodchodząc; a gdyby *paritas* nastąpiła, tedy prezyduiący powtórnie swoie Votum dać ma, a do którey się strony przypisze, ta decyduie. Zrywaiący umyślnie komplet, ma być od funkcyi odsądzony.

Expens żadnych czynić nie ma nad te, które Rzeczpospolita opisała (*salva diminutione aut abrogatione* niepotrzebnych) abo opisze, lub które w nieuchronney potrzebie przez *Senatus Consilium* mocą Konstytucyi 1717. naznaczone będą.

Na każdym Seymie Ordynaryinym i Extraordynaryinym po złączeniu się Izby Poselskiey z Senatorską do powitania Podskarbi W. Lit: *cum Consilio œconomico* rachunek *figurâ Judiciali* zdawać będzie, i projekta poda. Kommissarze teraz wyznaczeni, do Seymu tylko Ordynaryinego zostawać maią, kiedy wolno Rzeczypospolitey innych *pluralitate Votorum* obrać, lub tychże samych potwierdzić, którzy także do innego tylko Seymu na funkcyi będą. A gdyby który *in hoc interstitio* umarł, abo *ad Ministerium* czyli do Senatu postąpił, tedy Król Jmć za Radą *Residentium ad latus* ma innego do czasu exspiracyi funkcyi innych, naznaczać.

Zasiadaiącym na Kadencyach Kommissarzom *currit* obmowa w sprawach Ich w innych subselliach agituiących się a *personalitatem* wyciągaiących, byle ukazali *a Consilio Œconomico* atteśtacyą, że są *actu in exercitio* Gdyby zaś kto podstępnie, na zwłokę atteśtacyą wyrobił, za dowodzeniem ma Tysiąc kop *irremissibiliter* zapłacić.

Funkcyi Deputackie *durante Commissoriatu* mieć nie mogą, a jeżeli Posłani na Seym będą, tedy tak oni jako też Senatorowie *Commissarij* i Podskarbi *in negotiis* Skarbu Lit: *ad Vota* należeć nie maią, ale tylko samę remonstracyą interessow Skarbowych czynić mogą. W własney także sprawie tam *ex reatu quam ex actoratu* wotować nie ma *in Consilio Œconomico*, ale na ustęp wyniść, w czym ani *suspensa*, ani *Remissa ex quo Commissarius* nie idzie.

A jako wszystkie rządy i dyspozycye Skarbu Lit: do terazniey szey Rady Ekonomiczney należą; tak wszelkie prerogatywy Podskarbińskie, co do Rządow i Interessow Skarbowych prawami opisane, na tę Radę Ekonomiczną, która *etiam sub interregnis in plena Jurisdictione & authoritate sui* zostawać ma, rozciągniono, i aby Podskarbi spolnie tylko z Kommissarzami wszelkie rządy Skarbu Lit: tudzież Dóbr i dochodow stołowych Krolewskich *post fata Regis* sprawował, warowano.

Pensyą terazniey szemu Podskarbiemu W. (znosząc wszelkie inne Podskarbińskie obwencye) 120, tysięcy Zł: Polskich, zaś następcom Jego po 18. tysięcy: Kommissarzom każdemu po ośm tysięcy co Rocznie ze Skarbu Rzeczypospolitey naznaczono, które tak Podskarbi jako i Komissarze nieryczałtem, ale na końcu każdey Kadencyi odbierać maią w ten sposob; którzy całą Kadencyą abo póki spraw stanie zasiadać będą, ci całą półroczną pensyą odbiorą, którzyby się zaś absentowali, tym *ad proportionem* opuszczonego czasu wytrącą, a wytrącone pieniądze do Kassy Skarbowey póydą.

Gdyby zaś Podskarbi W. lub Kommissarz *ob legalitatem* choroby tylko absentował się, tedy ieśli chce odebrać pensyą, ma *supra veram sui infirmitatem* poprzysiądz, To jednak prawo terazniey szych Podskarbich Wielkiego i Nadwornego *stringere* niema.

Podskarbiemu Nadwornemu Lit: pensyi Roczney 10. tysięcy ze Skarbu W. X. Lit:

a drugie 10. tyśięcy z Dóbr Ekonomicznych W. X. Lit: naznaczono *ſimili cautione*. Regentowi Skarbowemu. (którego wyznaczy Kommiſſya) determinowano dwa tyśiące Zł: penſyi Roczney.

Projekt do uſtanowienia Stęplowanego Papieru, aby ta Kommiſſya uformowała & *plenis Statibus* gotowy podała, zalecono.

Ta Kommiſſya do żadnych ſpraw i Dóbr Ziemſkich, do uſtanowienia nowych podatkow, do lokacyi Woyſk Komputowych, onym odmiany płacy (która według Konſtytucyi Roku 1717. zoſtawać ma) ani w żadne materye *Status* wdawać ſię niepowinna.

Taż Kommiſſya na Seymie po złączeniu ſię Izby Poſelſkiey do powitania z Senatem, poda wielość dochodów, a Stany Seymuiące nieodkładaiąc do innego Seymu naznaczą *certum fundum* na zapłatę Woyſku W. X. Lit: a podatek Podymnego z Dóbr Ziemſkich *in toto vel in parte* zniosą.

Cło generalne wodne i lądowe wſzyſcy *etiam* Król Jmć, płacić maią; znioſzac wſzelkie partykularne cła, myta, komory, przykomorki, objażdżki, i inne bez Prawnie wymyślone, a prawnie dotąd trzymane Kommiſſyi Skarbowey uſpokoić, podług wzmiankowanego wyżey ſpoſobu kazano. Szlachta od łaſztu zboża własney kreſcencyi za po przyśiężeniem na komorze od Szypra po Zł: dwa płacić będzie. Exekucya Cła tego po ułożonym przez Kommiſſyą Skarbową Inſtruktarzu *a d. 1ma Januarij 1765. Anni* zacznie ſię.

Podwody czyli końmi, czyli wołmi zboże, lub inne *Victualia* na Targ, abo na właſną potrzebę, czyli z Dóbr do Dóbr, abo do Portu, także i leſne Towary Szlacheckie do lądu tylko prowadzone, i bydło wſzelkie z Dóbr do Dóbr przeganiane, także wyprowadzenie *neceſſariorum* z Gdańſka, Rygi, i Królewca na potrzebę Szlachecką za poprzyśięgą na to iż nie na przedaż żadną, maią być od Cła uwolnione.

Ponieważ moſty i groble wiele gdzieś koſztuią Dziedzicow i Poſſeſſorow, więc Kommiſſya Ekonomiczna zeſzle Kommiſſarzow na rewizyą i ułożenie Taryffy, podług którey wſzyſcy kupiectwem ſię bawiący moſtowe i grobelne płacić maią, w koſztownieyſzych moſtach i groblach od wołu i konia po 3. groſze, a w mniey koſztownych, po dwa lub po jednemu groſzu; taż Kommiſsya będzie determinowała kędy Kupcy z Towarami chodzić mają. Spaſnego od wołu czyli konia od Kupcow, groſz jeden, od noclegu groſzy 3. na paſtwiſkach od Dworu wyznaczonych.

Od moſtowego, grobelnego i ſpaſnego fury końmi i wołmi zboże i inne *Victualia* na Targ i właſną potrzebę lub do lądu wiozące albo z dóbr do dóbr przewożone, także leſne towary, niemniey przepędzania bydła wſzelkiego rodzaiu z dóbr do dóbr wolne ſą. Naprawa moſtow i grobel do Poſſeſſorow lub Dziedziców, należy, którzy też w ſwych Dobrach założeniu komor przeſzkadzać nie maią pod winą 500. grzywien. Na Bugu w Tereſpolu moſtowego i grobelnego każdy od wołu i konia po trzy, a od pieſzego człowieka po jednym groſzu zapłaci.

Myto *Drągowym* nazwane Skarb Litewſki po 10. Zł: opłacać będzie *ad fata vel abſceſſum Juris moderni Poſſeſſoris*, a defluituiący od tego wolni być maią.

Sprowadzaiący wina z Węgier, tudzież Towary z Gdańſka Sląſka do Litwy, Cło tylko Koronne w Koronie zapłacą, a na komorze Litewſkiey kwit tylko ukazać maią, ale nic nie płacić.

Kwarta ſprawiedliwa z Dóbr Królewſkich, Krzesłowych, Staroſtw, Leśnictw, Woytoſtw, Dzierżaw i innych Królewſzczyzn dawno i nowo oſiadłych, nawet *Jure Hypotheca* trzymanych nie inkluduiąc jednak Dóbr Stołu Królewſkiego, i na to Luſtratorow *capaces & bene Poſſeſſionatos* naznaczono. Którzy to Luſtratorowie dnia 1. Lutego Roku 1765. wykonaią przyśięgę przed Aktami ſwego Grodu, iż *ſami ſwemi Oſobami, bez żadnego względu, lub nienawiści, bez podarunkow i obietnic, kontentuiąc ſię penſyą poſtanowioną i ſufficyencyą na koni nay- więcey 12. Luſtracyą w czaſie naznaczonym dopełnią nie zwlekaiąc chybaby dla choroby.*

Zaczną luſtrować od dnia 15. Febr: Roku 1765. a ſkończą koło końca 8bra Roku tegoż pod winą 500. grzywien. Gdzieby Staroſtwo lub Dzierżawa leżała we dwóch Woiewództwach lub Powiatach, ten luſtrować ma, przy którym *fundum principale*. Inwentarze i Regeſtra wſzelkiey trzyletniey Imporotacyi z Aręd, Stawow, Młynow, Czynſzow i wſzelkich gotowych dawanych pieniędzy jako też kreſcencyi przykładem zaſtawnych lub Arędownych kontraktow taxuiących Prowenta, nieinkluduiąc Puſzczowych leſnych prowentow i innych handlów, powinni pod przyśięgą Poſseſsorowie lub Dyſpozytorowie ukazać, a Luſtratorowie śrzedniRok ſkomputowawſzy, Roczny prowent biorąc proporcyą z trzech oſtatnich lat wynaydą, i kwartę abo czwartą część do Sarbu Rzeczypoſpolitey wydzielą, wytrąciwſzy mieyſcową, nieuchybną expenſę, na utrzymanie ſzczegulnie pokazaney intraty potrzebną, nieinkluduiąc jednak budynkow koſztownych reparacyi, ani żadnych Nadwornych milicyi krom proporcyonalnych Garnizonow w Staroſtwach Pogranicznych.

Luſtratorowie Taryffę podadzą *per oblatam* jednę do Grodu, a drugą do Kommiſſyi Ekonomiczney, przy odebraniu których Skarb Lit: każdemu Luſtratorowi po 4. tyśiące Zł: *Indilatè* zapłacić powinien za pracą.

Konstytucyi Konwokacyinego Seymu w Roku 1764.

Kwartę sami Possessorowie, a nie poddani od raty Marcowey Roku 1760. zacząwszy, do Skarbu Lit: *circa Acta* Grodu importować maią, a z Grodow Kommissya odbierze.

Każdy zaś nowy Possessor w pierwszym Roku Possessyi swoiey kwadruplę oddawać ma, a takową kwartę i kwadruplę Possessorowie z Intrat zapłacą, nierozkładaiąc na poddanych, ani ich nad powinność nieaggrawuiąc, i Starostw niedezoluiąc pod utratą Starostw i Dzierżaw na Kommissyi Ekonomiczney *decernenda*. Simplę kwartę, jako wchodzącą iuż w tę kwartę opłacać niebędą osobno.

Ktoby Lustracyy przeszkadzał, unikał, podług Taryffy niepłacił, ma *carere* wszędzie *activa voce & functionibus* za Dekretem Kommissyi Skarbowey, która *satisfactionem* płacenia kwarty za pierwszym Dekretem jakby za ostatnim naznaczy.

Gdyby zaś Lustratorowie nieczynili zadość swoiey funkcyi, maią *carere activa voce*, a zapozwani na Kommissyą, być karani 4. Niedzielami wieży, i dwóma tysiącami kop Lit: a innych na ich mieysce Kommissya Skarbowa wyznaczy z równą jak Seymowi, prerogatywą: Toż samo uczyni, jeśli który Lustrator w czasie lustracyi umrze,

Gdyby kto sądził się być *prœaggravatus* od lustracyi, ma *in spatio* Niedziel 4. a niepóźniey (*sub nullitate manifestu*) manifestować się o preaggrawacyą, i do Kommissyi się udać, która może innego Lustratora dla poprawienia pierwszey lustracyi wysłać: nim zaś nastąpi rozprawa, kwartę przez lustracyą naznaczoną wypłacić.

Lustratorowie opiszą expensę i potrzebę Starostw Grodowych na opatrywanie Zamkow, bespieczeństwo i exekucye *super Convictis ad decisionem statum* na przyszłym Seymie.

Taryffa ta do lat pięciu trwać powinna, a potym Kommissya wcześnie naznaczy Lustratorow na nową Lustracyą.

Ciż Lustratorowie Taryffę hibernową porządniey *ad proportionem bonorum* ułożą,

Po dokończoney lustracyi płaca woysku W. X. Lit: z kwarty iść a podymne z Dóbr Ziemskich Szlacheckich zniesione być ma.

Pogłówne Zydowskie zamiast summy 60. tysięcy opłacaiącey dotąd ogólnie Zydów, postanowiono po całym W. X. Lit: podług sposobu w Koronie opisanego we wszystkich punktach. Z tym jeszcze dokładem, aby żydzi przy ułożeniu tey nowey Taryffy do którego Kahału czyli parafii wpisani, nawet indziey przeniesieni, do tegoż Kahału pogłównego ustanowienie nie nastąpi.

Zydom Xięstwa Inflantskiego naznaczono Kahał Krasławski i tam im należeć kazano.

Lustratorow do każdego Woiewództwa i Powiatu wyznaczono, którzy podług opisu o pogłównym żydowskim w Koronie wzmiankowanego we wszystkim zachować się maią, a za swą fatygę przy oddaniu Taryff Skarbowi Lit: maią od niego wziąć po tysiącu Złotych.

Simplę kwartę osobno dotąd na Artyleryą z Starostw i Dzierżaw W, X. Lit: wybieraną do Generalney kwarty przyłączono, a Kommissyi Skarbowey kazano wypłacać Ratę zaczynaiąc pierwszą od Marca Roku 1766. Oraz postanowiono, aby Generałowie Artyleryi W. X. Lit: z Starostw Lipniszek i Gieronen tudzież z Juryzdyki Antokolskiey, z Tartaku, Cegielni, Folwarku Wirszup i Włoki na Rzeszy, tudzież z 30. tysięcy Zł: Polskich z podatku Czopowego Powiatu Oszmiańskiego applikowanych, i pomienionego *quantum* zamiast sympli kwarty przez Kommissyą Skarbową wypłacać maiącego, co rocznie przed Kommissyą Skarbową rachunek zdawali *ad Instantiam Instigatoris ejusdem Officij Commissiorialis*, która Kommissya ma też naznaczyć pensyą Generałowi Artyleryi, jaka ma Jego *ad proportionem* Szefostwa Jego dochodzić, a dla wzięcia Informacyi o Prowentach, kazano wzwyż pomienione attynencye Artyleryiskie, Lustratorom Powiatu Oszmiańskiego, zarównie jak Królewszczyzny lustrować: dozor nad Artyleryą Hetmanom zlecono, i od hiberny i od kwarty uwolniono.

Hetmanow Lit: zostawiono przy władzy i Prerogatywach dawnieyszych, mianowicie Roku 1717.

Kwitowano Sukcessorow Jana *Sollohuba*, i Stanisława *Poniatowskiego* Podskarbich Wielkich W. X. Lit: tudzież kwit dano Hrabi *Flemingowi* Podskarbiemu W. W. X. Lit: aż do dnia 24. Junij Roku 1764.

Niemieryczowi Chorążemu Sandomirskiemu 52. tysiące, Pisarzowi Skarb: W. X. Lit: tudzież Ziemskiemu i Grodzkiemu Surrogatorom Wilkomirskim *Morykonim* Trzykroć cztery tysiące czterysta osmdziesiąt cztery Zł: gr: 17. Sukcessorom zaś *Boratyniego* jeśli się ich dług sprawiedliwy pokaże, Skarb Lit: ma wypłacić.

Nakazano Kommissyi Skarbowey Lit. wypłacać na każdą Ratę po 9. tysięcy Zł; na Chorągiew Marszałkow: Lit:

Marszałkowi Konfederackiemu Generalnemu W. X. Lit: kazano nieodwłócznie 100. tysięcy Zł: Polsk: ze skarbu Lit: wypłacić *subveniendo* kosztom Urzędu Jego.

Podniesienie Biskupstwa Wileńskiego na Arcy-Biskupstwo odłożono do Seymu Koronacyinego.

Kommissarzow na rewizyą Ekonomij Grodzieńskiey, Olitskiey i Malborskiey naznaczono.

B.

Summariuſz

Wykupno Ekonomij Szawelſkiey zlecono Podſkarbiemu Lit: a ſummę 40. tyſięcy Zł: Polſkich, ktòra *in recompenſam* zaſtawu jey ſzła ze Skarbu Lit: Królowi Jmci. ma być obròcona *in uſus publicos.*

Zamianę Gruntow w Staroſtwie Homelſkim potwierdzono, a na rozgraniczenie tegoż Staroſtwa od różnych, tudzież na uſpokoienie między Dobrami Ziemſkiemi a Staroſtwem Ziołowſkim, tudzież na rozgraniczenie Łyſkowa i Niedzwiecka z Dzierżawą Nowym Dworem do ſtaroſtwa Wołkowyſkiego należącym, tudzież o dyfferencye między Woiewòdztwem *K*ijowſkim a Powiatem Mozyrſkim, Kommiſſarzow naznaczono.

Dobra wieczyſtolenne Narowkę ze wſiami i attynencyami w Mozyrſkim leżące, w Dobra dziedziczne Ziemſkie obrócono.

O zbiegłych Poddanych z Mozyrſkiego w Kijowſkie *forum* w Kijowſkich Grodach naznaczono *ſine ullis dilationibus.*

Zlecono Hetmanowi W, X. Lit: aby Powiat Mozyrſki od Haydamaków, Woyſkiem Komputowym zaſłaniał.

Ubeſpieczono Poſſeſſye Obywatelów Powiatu Pinſkiego względem *forum* i Juryſdykcyi Ziemſkiey.

O kupach ſwywolnych poſtanowiono, aby ich ścigano *etiam mota nobilitate,* a najeżdżaiących Poſſeſſye Szlacheckie, *Perſonarum aggreſſores, Legum contemptores* Grody lub podczas Interregnum Kaptury *pro invindicabilibus capitibꝰ* ſądzili.

Odnowiono ſprawę Wiktoryna *Buchowieckiego* z Jozefem *Kaſzycem,* a uchylaiąc Dekretu zaſzłego roſprawę w ſądach Konfederackich W. X. Lit: naznaczono.

Senarorye, Dygnitarſtwa, Urzędy wſzelkie W. X. Lit: ſamym tylko Obywatelom W. X. Lit: w teyże Prowincyi Poſſeſſye ſwoie niezmyślone, także *Perſonalia* w teyże Prowincyi *merita* maiącym maią być *inpoſterum* dawane *ſub nullitate Privilegiorum:*

Biſkupſtwa i Opactwa *Græco Uniti Ritûs* Szlachcie pewney dawane bydź maią *ſub nullitate Privilegiorum.*

Alexandra Suffragana Zmudzkiego Referendarza W. X. Lit i Jana Podkomorzego Wileńſkiego, Horainow deklarowano zalecić Królowi Jmci przyſzłemu.

Pozwolono Kapitule Wileńſkiey zamianę Dóbr Braſzewic.

Pretensyą Steckiego Kawalera Maltańſkiego do Dóbr Stwelewicz i Pocieyki w Litwie leżących do Konfederacyi W. X. Lit: na rozsądzenie odeſłano.

Approbowano Maydeburye: w *Janiſzkach* na Zmudzi leżących, w Szkłowie, Bobrze.

Dla pośpiechu ſprawiedliwości w ſądzeniu poſtanowiono, aby ſprawy nietylko nowe, ale też i te, ktòreby bądź po Remissach i Dylacyach *in quovis foro* po kondemnatach *in ultimo gradu* wypadłych, a jeszcze *definitivam ſententiam in minori ſubſellio* nieotrzymały, Ziemſkie w Ziemſkich Grodzkie w Grodzkich sądach *ad ultimam Convictionem* prozekwowane były, i nie inaczey, tylko *per appellationem a definitiva* do Trybunału wychodziły, *ſub pœnis evocationis,* ktoby nienależycie, mimo należyte *forum* pozwał do drugiego, a Trybunały takowe ſprawy dawne, choćby po wſzyſtkich Dylacyach, ktòre *iterari* już niebędą, *ad ſua ſubſellia* odſyłać maią, oprócz tych ſpraw w których zapiſana w Trybunałach oczewiſta, i tych w których *in acceſſoriis* dekreta zaſzły, takowe w Trybunale iuż kończyć maią. Ze zaś Opisy rozprawowania ſię *in omni ſubsellio* mieſzaią porządek ſpraw i ſądow, przeto odtąd jaka ſprawa do jakiego *forum* należy z przepisu Prawa, tamże prozekwowana bydź ma a nie indziey *ſub pœnis evocationis.*

Obligi między żyiącemi Oſobami, *forum* w Grodzie, w Ziemſtwie *ubi bona conſiſtunt,* w Trybunale Ziemſkim Duchownym i Skarbowym, na obudwóch Repartycyach naznaczono.

Urzędnicy Ziemſcy, Marszałek, Podkomorzy, Chorąży, Sędziow Ziemſkich czterech i Pisarz Ziemſki, znosząc *abhinc* tytuł Podsędkow, obierani będą *pluralitate Votorum,* nie 4. Kandydatow obieraiąc, lecz tylko do każdego Urzędu po jednemu, a gdzie jeſt Podsędek, ten *eo ipſo* bez powtòrney Elekcyi ma być Sędzią. po obraniu zaś i otrzymaniu *Laudi* z podpisem Urzędnikow i Szlachty, ktòre tegoż dnia, którego ſię Elekcya ſkończy, *ad acta* Grodu podane bydź ma, za Inſtrumentem Elekcyi w Ziemſtwie lub w Grodzie ſwego Woiewództwa przyſiągłszy, zaraz po przyſiędze *ad activitatem* Urzędow wchodzić będą, przecież *Privilegia* u Króla Jmci otrzymywać maią, a Kròl Jmć tak *Electis legitime, Privilegia non denegabit,* a tak obrani, na tych funkcyach aż do śmierci, abo też do ascensu na wyższy Urząd zoſtaną. Powinni zaś bydź *bene nati* mieć Posſessye Ziemſkie wieczyſte w tymże Woiewództwie i Powiecie. Toż ſamo ma ſię rozumieć o Urzędnikach Grodzkich i Regentach Ziemſkim i Grodzkim.

Sędziowie Ziemſcy porządkiem w Inſtrumencie Elekcyi położonym mieyſca zaſiadać będą po Chorążym przed Woyſkim, i pierwſzy *ex Ordine* na Sądach *præſidebit:* Sądy podług naznaczonych prawem kadencyi ſądzić będą *non obſtante duorum abſentia.* Co też i *Powiatowi Lidzkiemu* względem ſądzenia Tróyga Kadencyi pozwala ſię.

In caſu paritatis w tym sądzie, Pisarz Ziemſki na ten czas *ſententiam deciſivam* dać ma, gdyby zaś Pisarz umarł, Sędziowie innego wybiorą, *pretunc,* ktòry zwykłą Rotą przyſiągł-

szy, zaſiadać ma, póki na Seymiku nienaſtąpi Elekcya Piſarza Ziemſkiego. Sędziow Ziemſkich dwóch z jednego Imienia, w jednym Woiewództwie lub Powiecie obranemi bydź nie mogą. Seymikom Elekcyinym Ziemſkim na zawsze czas po Gromnicznych Gospodarſkich na zajutrz naznaczono,

Ktoby ſię ważył *Syemiki tumultuarie* mieszać, drugie Elekcye na mieyſcu nieprzyzwoitym robić, wiolencye na Seymikach, na Ulicach, w Stancyach czynić, Szlachtę z Cudzych, Woiewództw abo Zołnierzy ſprowadzać do Miaſta lub z bronią ogniſtą w zbroiach, w pancerzach, w kaftanach zbroynych na Seymik, sądy i Trybunały chodzić, takowy każdy *ex inſtantia cujusvis Nobilis termino tacto* pozwany, na pierwſzey Kadencyi Sądow Grodzkich lub Ziemſkich bez żadnych dylacyi; oprócz inkwizycyi, i jeśliby jey potrzeba było, *indilatè* expedyować ſię ma, *ſalvá in cauſis Criminalibus* tylko do Trybunału *appellatione*. Temuż Prawu i Xięſtwo Inflanckie podległe.

Popiſy co lat dwie nazajutrz po S. Michale powinny bywać. Pierwſzy Popis ma bydź w Roku 1765. Chorąży Rejeſtr ſpiſany przez Chorągwie i Parafie Szlachty okazywaiącey ſię ma podać Woiewodzie lub Kaſztelanowi, a w Powiatach Marſzałkom, z którego popiſywać, a po popiſie takowy Rejeſtr od Senatorow i Chorążego i Urzędników podpisany, *ad Acta* podany będzie. Każdy Senator, Szlachcic oſiadłość ſwoię maiący w tym Woiewodztwie lub Powiecie popisywać ſię powinien *ſub pœnis ad cujusvis inſtantiam* w Ziemſtwie lub Grodzie *irrogandis*. a ktoby w rożnych Woiewodztwach lub Powiatach miał Poſſeſſye, tedy wziąwszy atteſtacyą z jednego, nie jeſt obowiązany do Popiſu indziey.

Regeſtr popisowy jako i Dekreta bez aktualnego wywodu nielegitymuią tego, ktoby był niepewnym Szlachcicem: co też i Inflantom ſłużyć ma.

Kommiſſarzow do Korrektury Prawa wyznaczono: *Maſſalſkiego* Biſkupa Wileńſkiego, *Burzyńſkiego* Kasztelana Smoleńſkiego, *Tyzenhauza* Piſarza Lit: *Wołłowicza* Marszałka Słonimſkiego, *Jodkę* Lidzkiego, *Jundziłła* Grodzieńſkiego Podkomorzych, *Łopacińſkiego* Staroſtę Mściſławſkiego, *Jeleńſkiego* Piſarza Dekretow: W. X. Lit: *Szadurſkiego* Stolnika Inflanſkiego, *Bychowca* Sędziego Grodzkiego Wołkowyſkiego, ktorzy ią ułożywſzy na przyſzłym Seymie *ad approbationem* podadzą.

Sędziow Kapturowych podczas bezkrólewia nad piętnaſtu więcey obierać niemaią, Piſarz Ziemſki, a *in abſentia* Grodzki pióro trzymać ma.. W którym Sądzie sprawy Obligowe sądzone będą. Do tego Prawa i Xięſtwo Inflanſkie należy.

Zaſługi Ogińſkiego Marszałka W. W. X. Lit: przyſzłemu Królowi zalecić obiecano.

Symikom Starodubowſkim mieysce Seymikowania u XX. Karmelitow Bosych pod Oſtrą Bramą, a Smoleńſkim u XX. Bernardynow w Mieście Wilnie wyznaczono.

Urzędy zaś Ziemſkie i Grodzkie tylko ſamym Exulantom Patrriotom, lub Dobra nadane Exulantſkie trzymaiącym, *non vero advenis* z cudzych Woiewodztw i Powiatow rozdawać nakazano, wszyſtkie oraz Prawa, Konſtytucye, Przywileie i Diplomata tymże Exulantom potwierdzono.

O dług szesć tyſięcy Talarow bitych należący Platerowi Woyſk: Inflanſkich odeſłano na rozeznanie do Kommiſſyi Skarbowey W. X. Lit: a summa Kotła Podſkarb: W. w Recess puſzczona.

SUMMARYUSZ WIELK: XIĘSTWA LITEWSKIEGO

Konſtytucyi Seymu Koronacyinego Dnia 3. *Grudnia Roku* 1764. *zaczętego, a Dnia* 20. *tegoż Mieſiąca ſkończonego.*

KOmmiſſya Skarbowa w Grodnie, aby nieuſtanną *pro commodo* Skarbu czynić mogła dyſpozycyą, uſtanowiono Ekonomiczną, Radę *extra Cadentias* w liczbie trzech Oſob, które *è medio ſui* umówić maią Skarbowi Kommissarze.

Prorogowano czas wykonania Juramentu *ad amam Martii* Roku 1765. Luſtratorom Staroſtw.

Penſye w Litwie na Buławę Wielką i Polną, tudzież na Dygnitarzów, Officyaliſtow Woyſkowych, i Largicye Rycerſtwu *ex mente* Konſtytucyi Roku 1717. naznaczone, i z niżey opisanych Poborów, *idque*:

Na penſyą *Buławy Wielkiey*, i na exsolucyą Pensyi Officialſkich, tudzież na Akkomodacyą Rycerſtwa, z Czopowego i Szelężnego Woiewództwa *Wileńſkiego* 70. tyſięcy Zł; Polſkich z Czopowego Szelężnego Woiewodztwa *Nowogródzkiego* 65. tyſięcy. z Czopowego Szelężenego Powiatu *Wilkomirſkiego* 15. tyſięcy Zł: Pol: wybierane.

Summariusz

A na *Buławę Polną*, z Czopoweg Szelężnego Powiatu *Grodzieńſkiego* 40. tyſięcy; a z Czopowego Szelężnego Xięſtwa *Zmudzkiego* 40. tyſięcy Zł: Polſkich także wybierane, żeby *abhinc* w Roku przyſzłym 1765. od zaczynaiącey ſię Raty Marcowey, ze Skarbu Lit: dwoma Ratami w czaſie Konſtytucyą 1717. Roku wyrażonemi, tak na Buławę Wielką i Polną, jako też Dignitarzom i Officyaliſtom Woyſkowym, podług Konſtytucyi Roku 1717. punktualnie wypłacone, a na Akkomodacye Rycerſtwa i Largicye ſtraconym, 46. tyſięcy Zł: Polſkich *ſancito* teyże Konſtytucyi naznaczone, aby w Skarbie Lit: do dyſpozycyi *ſupra id contingens* od Kommiſſyi Woyſkowey zachodzących, ſkładane były, poſtanowiono.

A takowe odtąd z pomienionych Weiewództw i Powiatów, oraz z Xięſtwa Zmudzkiego, Czopowego Szelężnego Prowenta, maią do Kommiſſyi Skarbowey należeć.

Dano moc Kommiſſyi w Woiewództwie Wileńſkim, Nowogródzkim, i Brzeſkim Litewſkim, oraz Wiłkomierſkim i Grodzieńſkim Powiatach, tudzież w Xięſtwie Zmudzkim Importancyi Czopowego Szelężnego wybierania, niemniey w Miaſtach Wilnie, Nowogródku, Brześciu Litewſkim, Wiłkomierzu, Grodnie, i Roſieniach, takowego podatku ſprawiedliwym Inſtruktarzem uregulowania, który *juxta conſtitutum* Skarbowey Kommiſſyi, od wſzyſtkich kotłów, ſzynków, trunków przywoźnych, i innych *ex genere* Czopowego Szelężnego i Soſowego wybieranych dotąd podatków, aby *abhinc nullo excepto* był wypłacony, dla pomnożenia Skarbu Rzeczypoſpolitey, poſtanowiono.

W Aptekach zaś i Klaſztorach, aby żadnych trunków *ullo Titulo* nie ſzynkowano i nieprzedawano, *injungitur*.

A lubo Konſtytucya Roku 1717. w Mieście Wilnie ſześć kotłów na Jurysdyce Montwidowſkiey, i trzy kotły na Werkach, od podatku Czopowego uwolniła, jednak *præſenti lege*, trzy tylko kotły na Werkach, do robienia na nich i ſzynkowania tamże nieprzewożąc do Wilna na szynk trunków, *circa prætentam libertationem* zoſtawiono.

A zaś z kotłów na Juryſdyce Montwidowſkiey, podatek do ſkarbu publicznego ma bydź brany, którey Poſſeſſorom, w nadgrodę Kommiſſya Skarbowa ma proporcyonalny dochod umiarkować i corocznie płacić.

Wszyſtkie excepcye i libertacye ſkaſſowano, a Generalny Podatek od wſzyſtkiego, cokolwiek *ad naturam* Czopowego i Szelężnego ściągać się może, *nullo excepto* w Wilnie i onego Przedmieściach, w Nowogródku, Brześciu, Grodnie, Wiłkomierzu, i Roſieniach naznaczono.

Kommiſſyą Woyſkową według Reguł, do takoweyże Kommiſſyi Koronney, Konſtytucyą *Convocationis & moderna lege* przepiſanych w Prowincyi W. X. Lit:: poſtanowiono, oraz mieysce dla niey w Mieście Grodnie naznaczono. Którey ſię pierwſza Kadencya *pro hac ſola vice die* 25. *Febr*: w Roku przyszłym 1765. zaczynać ma.

Naſtępuiące zaś wszelkie Kadencye, aby wraz z Skarbowey Kommiſſyi Kadencyami, zaczynały ſię i kontynuowały ſię, poſtanowiono.

Pensye tymże Kommissarzom równie z Kommissarzami Kommissyi Skarbowey W. X. Lit: naznaczono.

Seymiki Elekcyyne Deputatów i Ziemſtw, a w Xięſtwie Inflantſkim Kommiſsarzow do Kommiſſyi Skarbowey, i Ziemſkich Urzędow *pluralitate ſuffragiorum* konkludowane bydź maią: na których ci tylko, którzy prawdziwie w swoim Woiewództwie lub Powiecie *bene nati & Poſſeſſionati*, moc dawania *ſuffragiorum* mieć będą:

Do Urzędów zaś Ziemſkich Poſſessye według Konſtytucyi świeżey *Convocationis*, a do funkcyi Deputackiey, przed Rokiem Dziedziczne, lub zaſtawne maiący, obierani bydź maią.

Ad activitatem dandi ſuffragii lat 18. zupełnych, *ad capacitatem* zaś bydź obranym Urzędnikiem, lub Deputatem, lat 23, ſkończonych *ſalvis modernis Poſſessoribus* mieć powinien.

Oppozycye przeciwko tym, którzyby pod procederem Prawnym, *ex liquido debito* wynikaiącym, czyli pod Kondemnatami, lub *crimine notati vel Convicti* byli, albo też Poſſessye nie według prawa mieli, założone, zachowane bydź ma; i gdyby przeciwko takowym objekcyom i excepcyom był kto obranym do funkcyi Deputackiey, nazajutrz po ufundowanym Trybunale, za *wnieſieniem* z Obiicientem *experiri* powinien będzie, a Trybunał za dowodem ſłuſznie czynionych *ejusmodi* na Seymikach objekcyi, takowego Deputata *ab officio & ab omni* na lat trzy *activitate amovere tenebitur*, któremu wykonany jurament na Seymiku w tey mierze *ſuffragari* nie będzie mógł.

A jeżeliby *obiiciens* niesprawiedliwą czynił objekcyą, równeyże podlegać ma karze

A chociażby podczas Seymiku przy obieraniu Deputatów, nie było Kondemnatami objekcyi, takowe, jednak czterema Niedzielami przed Seymikiem otrzymane, a w Trybunale zarzucone, od funkcyi go oddalać powinny.

Porządek zaś Seymikowania, ma bydź takowy: Iż w dzień prawem naznaczony, *in ſolito loco* nieprędzey, jak o godzinie ósmey z rana, zebrawſzy ſię na Seymik, mieysca ſwoie koło Stołu Urzędnicy zaſiąść, a *Nobilitas* niecisnowszy ſię do Stołu, *Stalla* Urzędnikow otoczywszy, Seymikować zaczną: i takowy Seymik przez pierwszego Senatora Swieckiego, a w niebyt-

nośći Senatora, przez pierwszego Urzędnika przytomnego zagajony, & *sub praesidentia* onego, niebiorąc już odtąd Dyrektorow Seymiku, odprawowany bydź powinien.

Poki jednak Exwinkulacya Konfederacyi Generalney Rzeczypospolitey nienastąpi, nie już pierwszy Urzędnik własnego Woiewództwa lub Powiatu, lecz Marszałek Konfederacki tegoż Woiewództwa, czyli Powiatu, Seymiki zagaiać i mieysce Dyrektorskie zasiadać ma; co wszakże Senatorom w zagaieniu Seymikow, i zasiadaniu mieysca Dyrektorskiego w swoich Woiewództwach *praejudicare* niepowinno.

Na których Seymikach porządek zagaić i prezydować maiących, ma bydź ten:

W *Woiewództwach*: Wojewoda, Kasztelan, Podkomorzy, Starosta Sądowy, któremu to mieysce do zasiadania naznaczono) Chorąży i inni porządkiem Statutu opisani.

W *Powiatach*: Marszałek, Podkomorzy, Starosta, Chorąży, i inni podług Statutu. A Ciwuni Wileński, Trocki, i Zmudzcy po Senatorach przed innemi Urzędnikami, mieysce mieć będą.

Sposob kreskowania się *super pluralitatem* na Seymikach Woiewództwa i Powiaty sobie ułożą. Jednak żeby *realis connotatio suffragiorum* była, tak prezyduiący, jako też pierwsi Urzędnicy (których czterech *ex ordine* przytomnych przy prezyduiącym zasiadaiąc, Vota razem z prezyduiącym konnotować *in attendentia & vigilantia* dalszych Urzędnikow, *ad pluralitatem* prezyduiący promulgować będą powinni,) wykonać jurament maią na Seymiku *super justam connotationem & promulgationem suffragiorum;* co i Marszałkowie Konfederaccy na następuiących Seymikach wykonać maią. Y ci co raz przysięgli, na innych Seymikach przysięgać nie będą obowiązani. Dowod zaś wykonaney przysięgi, należy zapisać w Kancelaryi Grodzkiey, do którey i suffragia Obywatelow przez nich samych podpisane, lub przez prezyduiącego, i czterech Assessorow konnotowane po każdym Seymiku *ad acta indilate* oddawane będą, & *vigore ejusmodi Laudi* Król Przywileie dawać będzie; a za otrzymanemi Przywileiami, w Ziemstwie, lub w Grodzie, Woiewództwa lub Powiatu swego, *Privilegiati* Urzędnicy Ziemscy, przysięgę wykonaią, & *officiis suis fungentur.*

A jeżeliby kto dawszy *suffragium* jednemu do Urzędu Ziemskiego, a dwum do Deputacyi, znowu *vota* dawał i zapisywał *suffragia;* takowego kreski akceptowane, i na żadnego Kandydata *ad suffragia* mieszczone bydź nie maią; a Kadencyi swoich kresek, po zapisaniu onych, na drugiego wlewać mocy mieć nie będą.

Obrani Deputaci i kredensowani, dla uniknienia tumultow przedtym na ufundowaniu Trybunałow praktykowanych, i wielu inkonweniencyi, zaraz na mieyscu Elekcyi, nieodstępnie *in facie* Woiewództwa i Powiatu, przed pierwszym Senatorem Swieckim lub *in absentia* onego, przed pierwszym Urzędnikiem zagaiaiącym i innemi czterema *ex ordine* przytomnemi, przysięgę Prawem opisaną wykonać maią, która przysięga do Kredensu inserowana bydź powinna, i *ad acta proprii Districtus* podana.

A jeżeliby się jednego Dnia Seymik Deputacki nie skończył, tedy drugiego dnia kontynuowany, a koniecznie w trzecim naydaley konkludowany bydź powinien, po którym skończonym, zaczynać się Seymiki Gospodarskie *in crastino* będą.

O bespieczeństwie Seymikow i Osob nań przyieżdżaiących, jako i wszystkich zjazdow, tak dawne, jako i Seymu Convocationis Prawo ponowiono, *super addendo*, aby na pomienionych Seymikach i zjazdach, & *ubique locorum*, żaden z Obywatelow nikogo *laesivis verbis* łżyć, infestować, na pojedynki przez się, lub subordynowane Osoby wyzywać, prowokowanych *aggredi* nieważył się, *sub irremissibili poena pro laesione* skommatycznemi słowy, *Sessionis turris Civilis* sześciu Niedziel, a za wyznanie, tumulty, i aggressye, lub dobycia szabel, w czasie Seymiku, Niedziel 12. *in fundo*, w Sądzie Grodzkim *ad instantiam Injuriati praecisa appellatione, decernenda.*

Woiewództwa i Powiaty obieraiąc Deputatow, po dwuch maią kredensować, jednego na Kadencyą Wileńską, a drugiego na Kadencyą Ruską, Xięstwo zaś Zmudzkie dwóch na Kadencyą Wileńską, a dwuch na Ruską, z których pierwsi na Kadencyą do Wilna zjadą, i w *pierwszy Poniedziałek po Swiętym Stanisławie Biskupie*, obrawszy Marszałka *solita praxi*, Sądy Trybunalskie przez Niedziel 22. nieprzerwanie sądzić będą; do którego obrania Marszałka, obrani Deputaci Ruskiey repartycyi, którzy się w Wilnie znaydować będą, *suffragia* dawać maią. Po którey Kadencyi skończoney, ciż Deputaci, już do sądzenia Kadencyi Ruskiey obligowani nie będą, ale tylko Marszałek Trybunału Głownego w Wilnie obrany z Deputatami na Ruską Kadencyą destynowanemi, na *pierwszy Poniedziałek po Trzech Królach* do nowogródka, lub Mińska, podług alternaty przypadaiącey, która od Mińska zaczynać się ma, ziechać, i *similiter* przez Niedziel 22. w tymże Trybunale prezydować i sądzić będzie.

Pisarzami Trybunalskiemi nie maią byż odtąd Pisarze Ziemscy, ale Deputaci *per Turnum* Woiewództw i Powiatow, każdego Roku: na każdey Kadencyi, zaczynaiąc one od Woiewództwa Wileńskiego, Pisarzow Trybunalskich Urząd sprawować powinni, wykonawszy zwykły Pisarzom jurament, a po skończoney Kadencyi, *Acta* Trybunalskie z introligowane

i porządnie z regestrowane Pisarzowi Ziemskiemu mieysca sądzącego się Trybunału, oddawać maią.

Podskarbiowie Trybunalscy, na każdey Kadencyi zwyczaiem dawnym obierani będą.

Trybunał Duchowny abo *Compositi Judicii*, po skończonym Trybunale Ziemskim w Wilnie przez Niedziel sześć *non interrupte* sądzić będą wyznaczeni przez Marszałka Koła Wielkiego w liczbie sześciu Deputaci, z sześcią Deputatami Duchownemi, (których Kapituła Wileńska trzech, Zmudzka dwóch, a Smoleńska jednego wyznaczać będą) złączywszy się, i Marszałka Swieckiego *è medio sui* wybrawszy.

Insistendo Konstytucyi 1726. ażeby Trybunał Duchowny *abhinc* żadnych spraw *ad suum forum* nienależących, *sub nullitate Decretorum* nie przyimował, warowano. A gdzieby w nim *paritas votorum* zachodziła, takowa sprawa na drugi Trybunał *pro resolvenda paritate* odesłana będzie.

Dekreta, Zapisy, Extrakty wszelkie, Marszałek Trybunału Duchownego, *primo loco* przed Duchownemi podpisywać będzie.

A jeżeliby kto z Duchownych lub Swieckich, w takowych *ad forum Compositum* nienależących sprawach Sąd *tentare* ważył się, takowy zapłaceniem 500. kop Groszy Lit: *per medium Parti & per medium Judicio irremissibiliter* karany bydź ma, jednak ta sama Sprawa *ad forum competens remitti* powinna.

Palestranci jeżeliby w takowych Sprawach stawać podeymowali się, *pœna sessionis Turris* dwóch Niedziel *eo instanti* karani będą. A jeżeliby Dekret *evocatoriè* w Trybunale Duchownym kto otrzymał, tedy do Trybunału Ziemskiego zapozwany, *pœnalitati* kop 500. podlegać będzie.

Sędziowie do tego Sądu naznaczeni, *sub abjudicatione* nie absentuiąc się sami sądzić maią. A Pisarz w tymże Trybunale zasiadać, Regestrami i Protokułami zawiadywać ma tenże sam, który w Trybunale Wileńskim Ziemskim *immediate* skończonym, Pisarską funkcyą odbywał.

Trybunał Skarbowy zniesiono, a Sprawom wszystkim *ex præscripto legum* do Trybunału Skarbowego należącym, *forum* w Kommissyi Skarbowey na zawsze naznaczono.

Dway Kommissarze z Xięstwa Inflantskiego obrani *i antiquo more* od Woiewództwa *salariandi* maią mieysce na Kommissyi Skarbowey; w dawać się jednak w inne Kommissyi Sprawy niemaią, tylko w te, które dawniey do Trybunału Skarbowego należały, i w tych decyzye swoie spólnie zinnemi Kommissarzami dadzą.

Similiter Pisarze Skarbowi W. X. Lit: na teyże Kommissyi Skarbowey zasiadać maią, i *gaudere antiqua Prærogativa* niewdaiąc się w decyzye, których Kommissya Skarbowa do zdarzonych potrzeb i okoliczności używać będzie.

Wszystkie Sprawy, czy to ex Cruda citatione, *czyli też po Dylacyach, Inkwizycyach, Kondemnatach, Exekucyach, oraz po wszystkich Akcessoriach*, similiter *i te wszystkie* etiam *Oczywista zapisana; nie już po Appellacyi* a definitiva sententia, *lecz tylko po wyszłych Dylacyach, niedrabowane* in minoribus subselliis *w Regestrach Trybunalskich znayduiące się; także wszystkie Sprawy z Regestrow* incarceratorum & termini Tacti, *w których zapisana była Oczywista, jako* per abusum legis, solo adinvento prætextu *do tych Regestrow wprowadzone* in minori subsellio *niedrabowane*, cum suis connexis actoratibus *w Regestrach ordynaryinych* ex vi *łączenia* persistentibus, *do Ziemstw Grodow* proprii Districtus aut Palatinatus ubi bona consistunt, (*excepto* Spraw Appellacyinych *a finali Judicato* w Trybunale znayduiących się, tak tych w których po Appellacyi *a definitiva Sententia* od Ziemstw i Grodow Oczywista zapisana, iako i tych w których oczywista niezapisana, tudzież o kontrawencye Dekretom oczywistym Trybunalskim, *similiter* z Dekretow *paritatum*, które *ad dijudicandum* w Trybunale *persistere* maią,) præsenti sancito *odesłano*, eoque intuitu

Następuiące *post hanc legem* Trybunały, jeśliby strony, w Sprawach *præsenti lege ut supra expressum* odesłanych *ad minora Subsellia*, niepozywaiąc do Ziemstw i Grodow, ważyły się jedna drugą pozywać do Trybunału, lub Aktoraty wnosić, nie tylko takowe Sprawy *pro finali dijudicatione* do Ziemstw i Grodow *ad primam incidentiam* Aktoratow, odsyłać będą, lecz *pro evocatione irremissibiliter* stronę podług Statutu i Konstytucyi, penami karać maią.

W sprawach *Sukcessyinych* i o *Aktorstwo* o Dobra w różnych Woiewództwach i Powiatach *situm* maiące, jeżeliby strony *litigia* z sobą wiodące niemogły się zgodzić, w którym Ziemstwie tę sprawę zacząć i konkludować maią, *in tali casu* powinny się zapozwać do Trybunału, a Trybunał niewchodząc *in cognitionem negotii, ad primam instantiam*, takowe Sprawy odsyłaiąc *ad minus Subsellium* determinować będzie, w tym Ziemstwie procedować stronom, & *finaliter salva Appellatione a definitiva sententia experiri*, w którym Woiewództwie, lub Powiecie większość Dóbr, o które *vertitur*, sytuowana będzie.

Po otrzymanym w Ziemstwie lub Grodzie *post, aut ante Dilationes* Kontumacyinym jednym, lub więcey Dekrecie, nie już do Trybunału, ale *iterum* do tegoż Sądu Ziemskiego, czyli Grodzkiego, gdzie Sprawa zaczęta, aż do oczywistego *in principali negotio* Dekretu, lub zupełney *ad ultimum gradum in contumaciam* Konwikcyi, aby procedera kończyli, *salva* tylko

ab eodem principali disjudicato negotio Appellatione do Trybunału poſtanowiono.

A gdyby ſtrona po oczywiſtey oſtatniey w Ziemſtwie lub w Grodzie rozprawie, nieczyniąc Appellacyi, a przez to ſamo Dekretem tych Sądow kontentuiąc ſię, *ſatisfactionem* czynić niechciała, tedy *etiam* o takowe kontrawencye *iterum iterumque* w tymże Ziemſtwie lub w Grodzie, gdzie ſprawa ſądzona była, *ſine ulla Appellatione* z przyſądzeniem *irremiſſibiliter* pen Kontrawencyinych ſześć Niedziel wieży, ſta kop, i Expens prawnych *terminari* powinna.

Appellacye a *minoribus Subſelliis*, jako też od Sądow Podkomorſkich, *poſt latum* tylko *finale Decretum in principali negotio* podług Statutu czynione bydź maią; to jeſt gdy takowy Dekret oczywiſty promulgowany przed ſtronami będzie, ſtrona czy to jedna, czyli wſzyſtkie od całego Dekretu, lub od niektórych Kategoryi appellowaćby chciały, *puncta in ſcriptis* z Appellowanych Kategoryi Urzędom z podpiſem ſwoim, lub Plenipotentow własnych podać *tenentur*, a Urzędy takowych Appellacyi *omnino a toto judicato vel punctis*, ſentencyi ſwoich dopuścić powinni będą.

Jeśliby zaś nie od całego Dekretu urosły Appellacye tedy Dekret w Punktach nie appellowanych wiecznemi czaſy za mocny trzymany bydź ma, a Trybunał tylko appellowane Kategorye, niewdaiąc ſię *in diſquiſitionem & cognitionem* akceptowanych przez ſtrony Punktow, rozſądzić ma.

A gdy Appellacye od całego Dekretu *malitioſe* uroſzczone będą, a w Trybunale ſprawiedliwie inne punkta rozſądzone być ſię pokażą, i za ſłuſzne *ex deciſione* Trybunału uznane będą, *ſimiliter* i w Kategoriach ſtrona *injuſte appellans* od Dekretu winą płacenia ſta kop Groſzy, ukrzywdzoney ſtronie, a drugich ſta kop Urzędowi, od którego appellowała, przy tym ſiedzeniem wieży ſześciu Niedziel, *cum refuſione expenſarum, irremiſſibiliter* karana bydź ma.

Po uroſzczoney zaś Appellacyi w Ziemſtwie lub w Grodzie, od oczywiſtego Dekretu przez ſtronę, która, jeśliby pretendowała deliberacyi do trzech dni, czy przy appellacyi obſtawać, czyli też Dekretem kontentować ſię ma, takowey deliberacyi, Sąd *permittere* powinien, a dla doſtateczney informacyi z Dekretu ſtronie, Kancelarya Ziemſka, lub Grodzka wraz, *poſt latum & promulgatum Decretum*, też decyzyą wydać *tenetur*, a Dekreta oczywiſte Ziemſkie i Grodzkie, *in principali* ferowane z kontrowerſyami i żałobami ſtron, *etiam* od tychże ſtron piſanemi, a przez Regenta ſkorrygowanemi, układane i wydawane bydź powinne, *partibus requirentibus*.

Exekucyą za Dekretami kontumacyinymi ſkracaiąc poſtanowiono.

A żeby ſtrona *jure vincens*, w Sprawach wſzelkich *ſummarii proceſsus* przyznanych, *liquidi debiti*, i nieprzyznanych Zapiſow *in cauſis exemptionis*, tudzież *objectæ Ignobilitatis*, o zbiegłych, lub wyprowadzonych Poddanych, o wiolencye, inwazye, i w dalſzych ſprawach Rokiem zawitym, podług Statutu ſądzących ſię; otrzymawſzy *in quocunque foro competenti* kontumacyiny Dekret, i po ſprowadzoney za tym Dekretem Prawney Exekucyi, i po przyjętey *in ſcriptis cedulæ*, za drugim w takowych Sprawach otrzymanym kontumacyinym Dekretem; a w ſprawach Sukceſſyinych, tudzież o Dziedzictwo dobr, o kognicyą między Prawami, o Aktorſtwo Gruntow, (*non præjudicando* Juryſdykcyi Podkomorſkiey,) w innych *ſimplicium Injuriarum* Sprawach, po dwóch Exekucyach, za trzecim kontumacyinym Dekretem, po Appellacyach zaś *a minoribus ſubſelliis*, za pierwſzym kontumacyinym w Trybunale otrzymanym Dekretem, & *ſimiliter* w Sprawach, w których *ante hanc legem* kontumacyinym Dekrecie, podanie Dóbr, *cum forti executione, mota Nobilitate ſub privatione Officiorum quovis captato tempore ſubſequi* powinno.

Urzędnik od ſtrony konwinkuiącey użyty, obwieſzczenie ma czterma Tygodniami, liczyć po ſiedm dni w każdy Tydzień, *juridice* wydać a wydawſzy na terminie zjechać, i tentować obięcia, którego jeżeliby ſtrona *convicta* niedopuściła, odiechać, a na dowod kontrawencyi Dekretowi, *Parti actoreæ teſtimoniales* wydać *tenetur*, za którym to podanym *anterius* obwieſzczeniem, czy ten ſam Urzędnik, czyli inny, *a parte Actorea* użyty, powtóre już bez żadnego dalſzego obwieſzczenia, *quovis captato tempore, iterum* tentować zajazdu wolen będzie, a za niepoſtąpieniem od ſtrony zkonwinkowaney, i za drugim razem także *parti Actoreæ teſtimoniales* wydać ma.

Poſt hæc Jure vincens do tegoż Sądu, z którego Dekret *ultimæ inſtantiæ* wypadł, ſtronę ſprzeciwiaiącą ſię pozwać *tenetur*, a Sąd każdy nie wprzód ma ſłuchać *in principali negotio* Sprawy, aż pierwey za tę kontrawencyą, która pokaże ſię *ex teſtimonialibus* zajazdow, nie odkładaiąc *ad principale*, lecz *circa incidentiam Actoratus* po 200. kop gr: Litt: za każdy *diſtinctim medium* ſobie, *medium parti injuriatæ*, i do tego po ſześć Niedziel wieży, wſkazać powinien będzie, a ten Przeſąd ſobie przyſądzony, *Judicium non a parte actorea*, lecz *a parte convicta* zyſkiwać ma, *deinde ad principale negotium* przyſtąpi.

A którzyby obięcia za Dekretami nie dopuściwſzy, *itidem* kondemnować ſię mieli, tedy takowi *tanquam rebelles* Prawom Oyczyſtym *omni activitate carere* maią, którym Kancellarye W.X. Lit: Gleytow wydawać *ſub nullitate* onych, niepowinne będą, Dobra onych przez U-

rząd *ad libitum* użyty *quovis tempore captato non attenta ulteriori resistentia; neque attenta defensione; per Partem convincentem fortiter* obeymować wolno będzie.

Urzędnicy zaś, na exekucye wszelkie zjeżdżaiąc, jeśliby *parti jure victæ faventes* bydź się pokazali, lub też niezieżdżaiąc sami czasu Exekucyi *ad fundum, testimoniales* stronom wydawali, *pœnis sessionis Turris* przez Niedziel sześć, & *refusione damnorum*, karani bydź maią.

Ad expediendas verò Inquisitiones & executiones, za Dekretami w Sądach Ziemskich, lub Grodzkich, nie tylko *hujusce Palatinatus vel Districtus*, gdzie się Sprawa agituie, ale z inszych Woiewództw i Powiatow stronom, Urzędnikom używać pozwolono.

Urzędnicy zaś, po wydanych Innotescencyach, ażeby bez żadnych odroczeń, *excepta vera Infirmitate & consensu partium actus suos* expediowali, zalecono

Ażeby odtąd kondemnaty Trybunalskie Koła Wielkiego, w Trybunale tegoż Koła, i na teyże repartycyi, na ktorey otrzymane były; Skarbowe w Skarbowey Kommissyi, *Fori Compositi* w Trybunale Duchownym, Ziemskie w Ziemstwie, Grodzkie w Grodzie znaszane, i warowanie *Loci standi*, sposobem w dawnych prawach opisanym *in eadem repartitione & judicio*, gdzie wypadły, znaszane były postanowiono: *secus pro nullis ac irritis* deklarowano.

A że *præsenti lege ad subsellia sibi competentia*, wszystkie sprawy są odesłane; zaczym *etiam* na Trybunalskie *ante terminum executionis modernæ legis* wypadłe kondemnaty, w sprawach Ziemskich w Ziemstwie, Grodzkich w Grodach, do których przynależeć będą, warowanie *loci standi* naznaczono.

Toż się ma rozumieć o kondemnatach i na tych, którzy Deputatami obrani będą, ażeby nie czasu Rugow, ale *in foro circa Incidentiam Actoratus*, gdzie Kondemnata wypadła, *securitatem loci standi*, sobie warowali.

Dylacyi niewięcey, jak tylko: Kopia Spraw wszystkich, *munimenta*, i godzina jedna *modo infra expresso* Używać kazano *To jest*:

W Sprawach sukcessyinych, tudzież o Dziedzictwo kognicye między Prawami i dyfferencyami gruntow, na pierwszym terminie Kopię Spraw wszystkich razem z przydaniem Patrona, jeżeliby strona potrzebowała, na drugim zaś terminie *munimenta specificata sub juramento subsequendo juxta exigentiam* stron, & *antiquas leges* każdy Sąd użyczać ma. Godzinę zaś jednę *actori & citato, in causis simplicium injuriarum non vero summarii Processus concessibilem* mieć chciano.

W Sprawach *ex quolibet Subsellio per Appellationem*, W trybunale przypadaiących, żadne *prorsus* Dylacye *etiam & beneficium Juris*, użyczane i używane bydź niemaią, lecz *ad primam incidentiam Actoratus in principali* sądzone będą.

W praktykowanych dotąd przy konkluzyi Trybunału, trzech Dylacyinych Tygodniach, nie już Dylacyine, lecz Oczywiste Sprawy sądzić się maią.

In causis exemptionum & Pupillorum; o zbiegłych lub wyprowadzonych Poddanych, & *in causis facti* według Statutu Prawa, oraz Konstytucyi 1699. *de expulsionibus* postanowiono, aby każdy Sąd, we wszystkich *expulsionum* Sprawach *a sola reinductione* zaczynał, nieużyczaiąc *Expulsoribus*, żadnych *prorsus* Dylacyi, Appellacyi, i Dobrodzieystw Prawnych, *excepta sola & unica Dilatione copiarum* Spraw wszystkich, i to *in spatio reinductionis, calculationis, verificationis, inquisitionis, seu comportationis reddendarum*.

A ponieważ *eadem Constitutione* 1699. *pœna sessionis Turris pro expulsoribus* jest naznaczona, więc *pari jure* też peny i na tych, którzy o expulsyą oskarżywszy, oney nie dowiodą, Wieży sześć Niedziel naznaczono.

Sąd zaś od pen wzwyż wyrażonych, strony, na któreby się ściągały, uwalniać, ani tychże pen *ad principale* suspendować niepowinien będzie.

W sprawach też o Podanych wyprowadzonych, lub zbiegłych, które bez Appellacyi w Grodach *terminari* powinne, *ad primam instantiam Copiæ* Spraw, *cum Statuitione in Causis exemptionum similiter* (*nil quidquam præjudicando*, warunkom i obowiązkom w Prawach zastawnych opisanym oraz Possessyi za onemi, *usque ad plenariam* tychże warunkow przez Wiecznika *satisfactionem*,) Inekwitacya, a *in causis facti* Inkwizycya *ad primam instantiam* przy kopii Spraw *in spatio eorum omnium actuum* w Sądach uznane bydź maią.

Beneficium Obmowy, *circa antiquas leges* zachowano, z dokładem: jeżeliby Senator, Minister, Poseł Ziemski, na Seymie *actu* niebędący, obmowę na funkcyi swoiey podał, a przeto i stronę siebie pozywaiącą, i Sąd *eludere* ważył się, tedy każdy na to rezolwuiący się *pœna sessionis Turris Civilis* przez Niedziel sześć karany bydź ma: dla czego *præsentiam suam*, każdy z Senatorow i Ministrow od Marszałka W. X. Lit: lub *in absentia* Litewskich Marszałkow, od przytomnego w ów czas Koronnego, a z Posłow Ziemskich, od Marszałka Seymowego dokumentem *testari* powinien będzie.

Które to Obmowy, przez Senatorow, Ministrow, i Posłow, *supra publicam legalitatem, exceptis causis exemptionum, expulsionis & inscriptionum*, w których *per Plenipotentiarios* odpowiadać *tenentur*, we wszystkich Sądach iść powinne: *Similiter* Obmowy *contra Judicium* w Trybunale podane, & *supra veram infirmitatem in causis Personalibus, prævio juramento supra eam,*

Sąd przymować powinien. Też Obmowy przez Senatorow, Ministrow, i Posłow *supra publicam legalitatem* podane, aż do terminu zakończenia funkcyi Seymowey, a *contra Judicem* w Trybunale, do zakończenia Deputaci, *secundum leges antiquas acceptari* maią.

Która to Obmowa Senatorom i Posłom w Sądach Asessoryi W. X. Lit: słuchać nie ma, gdy te Sądy w Mieście Seymu agitować się będą:

Takowe tedy pozostałe Aktoraty, po przyiętych Obmowach za wyiściem terminu, wraz *in quolibet subsellio*, opuściwszy do wołania *ex ordine Actorati, iterum* resuscitowane, wołane bydź maią, *non attento ordine*; To się ma rozumieć i o tych Aktoratach, przy których zapisana *Godzina*, że wraz przy expiracyi godziny, według zegaru wołana będzie, a jeżeliby *in tractu* expiracyi godziny *ex ordine* wołania Aktoratow wpadła inna Sprawa oczywista, w tedy po odsądzeniu oney, zaś na godzinie pozostała Sprawa, *ante omnia* wołana i Sądzona ma bydź.

A jeśliby w Ziemstwie lub w Grodzie była podana Obmowa *contra Judicem*, tedy ten Sędzia, przeciwko któremu będzie podana sprawiedliwa Obmowa, niepowinien będzie zasiadać na swoiey Sprawie, Sprawa jednak przez innych Sędziow decydowana bydź powinna.

Regestrów wpisywania Spraw i wołania onych, takowy ustanowiono porządek:

1mo: Regestr *Appellationum*, do którego tylko za appellacyą Sprawy od Sądow Ziemskich, Podkomorskich, lub Grodzkich, odchodzące dla rozsądzenia w tymże Trybunale, wpisane bydź powinne, tudzież Dekreta *paritatis* dawnieysze Trybunalskie.

2do: Regestr sprzeciwieństwa, do którego maią bydź ingrossowane Sprawy *Contraventionum*, Dekretem Trybunalskim *post Appellationem* wypadłym, jako też i tym, którzyby popieraiąc appellacyi, sami dopuścili się w Trybunale *post app ellationem* kondemnować.

3tio. Regestr *Officii*, do którego tylko maią być Sprawy ingrossowane *cum negligentibus officialibus* za omieszkaniem Rokow lub Roczkow wpisane, z Delacyi *cujusvis* lub *ad instantiam Instigatoris*.

4to: Regestr *Incarceratorum* do którego mimo wszelką sprawiedliwość *solo abusu variis praetextibus* sprawy Ziemskie, lub inney natury strony wprowadzały, dla wciągnienia do tegoż Regestru *causam Juris seu differentiarum*, wziąwszy człowieka czy to na dyfferencyi, czyli na drodze, lub do siebie namówionego, *crimine non notatum* do Trybunału o mil kilkadziesiąt przyprowadziwszy, *sinistre in contumaciam* strony udaiąc za kryminalistę, Regestr *incarceratorum* częstokroć i taktowy, *in elusionem* Sądu i sprawiedliwości.

Więc *abhinc* znosząc takowe *abusus*, żadnych spraw, oprócz tylko samych kryminalnych, za przyprowadzeniem aktualnego kryminalisty, *similiter in causis honorum* owięzienie Szlachty *sub ullo titulo & praetextu* wpisywać, ani Sądu tentować, *sub poenis irremissibilibus sessionis Turris*, sześć Niedziel na stronę, a na Palestrantow, którzyby wnosić, lub stawać *circa actorum* w takowych Sprawach mieli, Niedziel dwie weiży naznaczono.

A gdyby kto w pisawszy Sprawę, *tanquam* z kryminalistą, a *in futura iuris* przez Inkwizycyą tego niedowiódł, i ten, którego pod wartę Trybunalską oddał, aktualny delinkwent *in crimine* nie pokaże się, tedy takowa strona o co zapozywała, rzecz traci, & *poenis pro illusione* Sądu, Niedziel sześć, przy nawiązce sowitey, *cum restitutione litis expensorum & refusione damnorum*, karana będzie; A za Szlachcica niesłusznie inkarcerowanego, *poenis* Niedzielami wieży *in fundo* z nawiązką sowitą *litisque expensorum & damnorum subesse* powinna.

5to: Regestr Taktowy w tych tylko Sprawach, gdy się kryminał, lub pod Sądami, lub *in circuitu* Miasta o milę, także gdy *laeditur* Osoba Deputacka, *Securitas; & authoritas Judiciorum*. i stron *similiter* o excessa pod tymże Trybunałem, takowe Sprawy, wraz po wpisaniu Aktoratu *extra Regestrum, etiam in tractu* oczywistey, sądzone bydź maią.

Do którego (Taktowego) Regestru, *etiam* Sędziowie Trybunalscy, żadnych spraw *sub ullo praetextu*, czy to *in causis facti*, czyli z dyfferencyi *promanantibus*, w Dobrach swoich, *quocunque casu* wynikłych, *stante charactere* wpisywać, do Trybunału zapozwać, lub Regestr Taktowy czyli inny intentować, Szlachty aggrawować, *sub nullitate Decretorum, & sub refusione damnorum* nie powinni będą, ale w takowych sprawach *in foro competenti ubi bona consistunt, Actiones instituere*, i skończyć *ibidem tenentur*.

Te zaś wszystkie Regestra nie przywięzuiąc się do Dni, maią byż wołane tym porządkiem; naypierwey Regestr *appellationum* póty, aż się z niego jedna oczywista *in principali negotio* odsądzi Sprawa, po którey odsądzoney, ma bydź wołany Regestr *Sprzeciwieństwa*, z którego także po odsądzoney jedney oczywistey, wołany będzie Regestr *Officii*, *tandem* Regestr *incarceratorum*.

Gdyby zaś Sprawy maiąc sobie naznaczone Regestra nie mieszały się, i ażeby żaden z Litygantow nie ważył się Sprawy *Officii* do Regestru Sprzeciwieństwa, lub innych, & *è contra* w pisywać, oraz ażeby nikt pod omyłkami nie ważył się w pisywać Aktoratow, *sub nullitate Judicati*, i w pisu *eliminatione*, a Marszałkowie Trybunalscy Regestra nie przeskakiwaiąc, ale *ordine* w tey Konstytucyi *expresso* wołać, ani nowych Regestrow koncypować nie maią,

D.

i Dekreta *hoc modo illegitimè* od Stron otrzymane, nie tylko *nullitati* maią bydź podległe, ale *insuper* otrzymuiący takowy Dekret, *sessione* Wieży Cywilney Niedziel sześć ma bydź karany, *cum solutione litis expensorum.*

Sprawy zaś wszystkie nie wpisuiąc na drugiey Kadencyi z tychże samych Regestrow, jedne po drugich maią bydź wołane, i gdzieby dla wielkości Regestrow, już więcey Aktoratow wpisywać niemożna było, tedy do introligowanych nowych Regestrow, nie przynaszaiąc Aktoratow nieodwołanych, nowe przybywaiące Sprawy, pod numerami *consecutive*, po ostatnich Aktoratach idącemi, wpisywać będą.

A gdy już takowe pierwsze Regstra Aktoratami napełnione zostaną, tedy powtórne Regestra maią bydź sporządzone, a przybywaiące Aktoraty, strony w pisywać będą także pod numerami, *à primo posito numero*, przy pierwszym powtórnego Regestru Aktoracie, *consecutivè* nadal wpisywać, i numery kłaść powinni będą. A Marszałek każdy, póty z nowych powtórnych Regestrow Spraw wołać nie będzie, póki wszystkie stare Regestra, oraz przy których obmowy zapisane były, nieprzywoła, a dla pewności wpisanego Aktoratu, Pisarze Trybunalscy Wokandę tych wszystkich Aktoratow, które tylko od początku Kadencyi wpisywane będą, w pół Kadencyi drugą Wokandę, od połowy do konkluzyi Kadencyi, wpisywanych Aktoratow w Trybunale Aktykować każdey Kadencyi, *sub relegatione* od funkcyi Pisarskiey powinni będą, których Wokand Widymusy, Aktoratow *excerpta* każdey potrzebuiącey stronie, *sub pœnis* wolne bydź *absque solutione* maią.

A że praktykowało się do tych czas, że *favore* Przyiacioł i Regentow Regestrowych, tak przed wydaną Wokandą, jako też po wydaney, z Regestrow Trybunalskich karty wyimowano z Aktoratami, a drugie na to mieysce wkładano, Regestra po wielekroć razy odmieniono i znowu introligowano; więc zabiegaiąc *his inconvenientiis*, jeśliby się *abhinc* to pokazało na Pisarzach lub Regentach, tedy *ex termino tacto cum abjudicatione* od swych funkcyi, & *refusione damnorum* sądzeni bydź, na tym czyli drugim Trybunale maią.

W Trybunale *similiter* Duchownym praktykowane dotąd Regestra utrzymuiąc, wpisywanie do nich spraw i wołanie, *methodo* o Regestrach Trybunału Głó: W, X. Lit: Ziemskiego *ad præsens circumscripta* postanowiono.

Pisarze Trybunalscy za wpisy, aby sami przez się, ani przez swoich subalternow, żadnych *penitus* offerencyi niebrali, ale solucyą w Konstytucyi 1726. Roku od Aktorow kontentowali się, *sub relegatione* od funkcyi warowano.

W Ziemstwach i Grodach, Regestra dwa bydź powinne, jeden wszelkich Spraw Cywilnych, a drugi Spraw uczynkowych *incarceratorum.*

Te zaś Urzędy Ziemskie i Grodzkie, Sprawy Statutem i dalszemi Prawami sądzić determinowane, *ad mentem* tychże Praw, *Judicata* ferować powinne będą, do których Regestrow Sprawy, sposobem o Regestrach Trybunału Głownego opisanym ingrossowane, i też Regestra *alternatim* między sobą tymże sposobem, jako o Regestrach Trybunału opisanym, wołane i sądzone bydź maią.

Urzędy Ziemskie, Roki maią sądzić trzy razy w Roku, po sześć Niedziel w czasie Statutem opisanym, chybaby Spraw niestało; a w Xięstwie Inflantskim dwoie tylko Rokow, to jest: Swięto Michalskie, i Trzy - Królskie: Roczki cztery razy po cztery Niedziele, pierwsze w Marcu, *à die 1ma Martii*, drugie *à die 1ma Maij*, trzecie: *à die 1ma Augusti*, czwarte: *à die 1ma Decembris, non obstante festo*, bez troyga wołania zaczynać się maią.

W Xięstwie zaś Inflantskim, z przyczyny przypadaiącey w Maju Kadencyi, tegoż Xięstwa w Assessoryi, Koronney, oraz szczupłości Spraw, Roczki Majowe, i Marcowe, sądzone bydź nie maią, lecz tylko dwa razy na Rok: w Auguście i Decembrze.

Urzędy Ziemskie i Grodzkie, w Sprawach *minoris importantiæ*, które *ex merito suo non excedunt valorem* Piąciuset Zlotych, przez finalną principalną w swoich Sądach decyzyą, aby *Judicata* ferowali, *non admissa quavis Appellatione*, warowano.

Deputaci, którzy daią się korrumpować, *ad cujusvis instantiam*, czy to w tym Trybunale, czyli w następuiącym *prævia deductione, ab omni activitate in perpetuum* maią bydź odsądzeni.

Ciż deputaci, ażeby Sądow pilnowali, Produktow; i Replik wszystkich stron słuchali, też Repliki kontrowersyine sami, a nie przez zasadzonych w Kole od siebie subalternow notowali, od Sądow *ullatenus, sub abjudicatione* od charakteru Sędziowskiego nie absentowali się bez oznaymienia się w Kole, ale też Sądy punktualnie *secundum præscipta legis* zasiadali, *omnem honestatem* zachowywali, *in tractu* tak Kontrowersyi, jako też podczas namowy z mieysc swoich na drugie *post inchoatum Turnum* w Kole nie przechadzali się, z mieysc swoich decyzyą dawali do promulgacyi *pluralitatis votorum* przez Marszałka, tym bardziey Praktyk i zniesienia się podczas namowy czynić *sub relegatione* od funkcyi nieważyli się, postanowiono.

Post finitum zatym *Turnum*, jeżeliby który Deputat *ante promulgationem* decyzyi, powtórnie *Turnum* niepotrzebował, tedy Marszałek *pluralitatem votorum, antequam* Deputaci z mieysc niepowstaną, *promulgare tenebitur*: a każdemu Deputatowi póki z mieysc nie powstaną, *Turnum* pretenduiącemu, raz, drugi i trzeci pozwolić Marszałek powinien.

Poſt quam pluralitatis promulgationem, żaden z Deputatow *Turnum* dopraſzać ſię, z Sądow *& uſque ad promulgationem* przed ſtronami Dekretu, oddalać ſię, *indiſpenſabiliter* także *ſub relegatione* od funkcyi nie będzie mógł.

Podobnym ſpoſobem, aby żaden z Stron, lub do ſpraw należący *cujuscunque ſtatus & conditionis,* i nikt inny do zawartego Koła, jak wezmą do namowy, do Izby ſądowey wchodzić *ante promulgationem* Dekretu przed ſtronami, *ſub pœnis ſeſſionis Turris* przez Niedziel ſześć i pod zapłaceniem ſta kop exceſſu *ad cujusvis etiam* z Deputatow *inſtantiam, per medium Judicio & per medium Delatori decernendis,* i Sędziowie Trybunalscy w prowadzać *ſub iiſdem pœnis* aby nieważyli ſię, poſtanowiono.

A ktòrzyby Produktow i Replik wſzyſtkich nieſłuchali, decyzyi dawać niepowinni, *ſub relegatione.*

Ponieważ ſtrony nie maiąc Aktoratu, albo przywołania onych nieczekaiąc, przy Proceſſach albo przy podanych ſuplikach Liſty zaręczne, Regeſtra, i inne różne *Judicata* otrzymywały, przez co wiele czaſu zabierały, *tollendo hos abusus* przeciwko Prawom praktykowane, poſtanowiono: ażeby żaden tak z Stron, jako też i z Patronow *ſub quocunque titulo* nieważył ſię wnaſzać, nie czekaiąc przywołania, o Liſt zaręczny, o Regeſtr, czyli inne jakiekolwiek *Judicatum* upraſzać; ale każdy *ex litigantibus* Sprawę za pozwem, lub za zakazem *pro merito actionis* do Regeſtrow, *ubi competierit* wpiſawſzy, Aktoratu ſwego przywołania *ex ordine* czekał, *ſub nullitate ſecus Judicatorum & ſub pœna ſeſſionis Turris* przez Niedziel dwie tak na ſtronę o to dopraſzaiącą ſię, jako też na Patronow wnoſzących wkażdych Sądach, *ex termino tacto ex inſtanti* po takowym wnieſieniu *irremiſſibiliter irroganda, nihil quidquam derogando* wnieſieniu o ſtałe *ſub ſecuritate* Sądow Akcye.

Proceſſa zaś *in ſcriptis,* bez żadnych Kontrowerſyi z expreſſyą tylko *od kogo przeciwko komu, i o co,* przed Sądem przeczytawſzy, do Kancellaryi maią bydź oddane.

Liſty zaręczne *ad obloquentiam* Prawa Statutowego, Urzędom Ziemſkim, i Grodzkim, *committitur* wydawać.

Deputaci aby Kopami nad *lucra,* według Konſtytucyi Roku 1726. należące, ſtron nieaggrawowali, warowano. A *in cauſa* jakowey extorſyi ukrzywdzoney ſtronie, czy to przez ſię, czyli przez Plenipotentow, lub Attendentow, na drugi naſtępuiący Trybunał, nie już Sukkollektorow, ale Podſkarbich, i Cenſorow *vigore Conſtitutionis* 1726. wolno zapozywać będzie *ex Regeſtro termini tacti* A za pierwſzym przywołaniem Aktoratu, Trybunał rozſądziwſzy *in principali* takową Sprawę, przebrane nad ſłuſzność kopy, od ſtron *cum triplici penſione. & ſeorſive litis expensa irremiſſibiliter Parti injuriatæ* na zapozwanych przyſądzić będzie powinien; a Sukkollektorowie odbieraiąc Kopy od ſtron, i kwity onym daiąc, powinni *expreſſe* wyrazić w kwicie ſwoim, za ktòre i jakie *lucra,* i wiele kop brać będą, *ſub pœnis irremiſſibiliter* dwuch Niedziel wieży, *etiam* za wnieſieniem *decernendis,* jeżeliby takich Kwitow, i z taką expreſſyą jak ſię wyraziło, ſtronom dawać niechcieli.

Dochody w Ziemſtwach i Grodach, ſą opiſane Konſtytucyą Seymu *Convocationis* 1764, ktòre w Ziemſtwie wſzyſtkim Sędziom ròwnie należeć maią,

Pieczęć zaś w Ziemſtwie jedna z Herbem Litewſkim, i inſkrypcyą własnego Wojewòdztwa, czyli Powiatu, tak Dekretow, jako i Extraktow używana, i w Kancellaryi Ziemſkiey konſerowana bydź ma: od ktòrey dochod niepodwyżſzaiąc nad dawny przepis Prawa, *æqualiter* między Sędziòw Ziemſkich rozdzielany bydź ma.

Od Przeſądow zaś wſzelkich na Rokach, i Roczkach, od Dekretow oczywiſtych, z nieſtannych, i Appellacyinych, *ex ratione* ingruencyi Spraw naſtępuiących po Ziemſtwach, i Grodach, z remiſſy Trybunałow, oraz *ex ratione* czaſu przedłużenia tymże Sądom i Sędziom w więkſzey liczbie będącym; zaczym od tych Judykatow od każdego wyroku *ad normam* dochodu Sędziom Trybunalſkim w Konſtytucyi 1726. wyrażonego, nie już po kopie, lecz po złotemu naznaczono.

Regenci Trybunalscy, ſamą tylko decyzyą, przez ktòrą, co ſię komu, i na jakim fundamencie przyſądzi, lub kogo od czego odſądzi, podczas namowy piſać; i takowe ſame *Judicata* w Izbie Sądowey przed ſtronami czytać, i Stronom wydawać maią.

A jeżeli kto pretendował z załobami, kontrowerſyami, wyięcia Dekretow, tedy takowe łączenia Aktoratow, kombinacye załob, ułożenia Kontrowerſyi w ſtancyach piſać maią, i ſamym ſtronom pozwolono, z poprawieniem jednak, takowych układnych Kontrowerſyi przez Regentow.

A ponieważ Konſtytucya 1726. uſtanowiła, aby ſtronica każda arkuſza *excepto* pierwſzey na ktòrey dokumentu intytulacya, także oſtatniey, na ktòrey Pieczęć Sędziow Trybunalſkich, i Urzędnikow *cujuscunque Subſellii* wyrażać ſię zwykła, miała wierſzow 30. jednak ponieważ Kancellarya przez obszerne piſanie i rozciągnienie ſłòw, dla płacenia dochodow *gravamen* Stronom przynoſiła; zaczym *abhinc ſtrictius* piſać powinni, nie rozciągaiąc ſłòw i liter *ſub pœnis* Regenci, tak podczas Kontrowerſyi, jako też podczas namowy, aby przy ſwoim ſtole ſiedzie-

Da.

li, nieprzechadzali ſię, Spraw niepromowowali, z Izby Sądowey nim Dekret promulgowany będzie, niewychodzili, i w Decyzye nie w dawali ſię, *ſub pœna abjudicationis ex termino tacto decernenda*; i ażeby Piſarz Trybunalſki nad trzech Regentow, *viros Nobiles, idoneos, legum gnaros* i w niczym *non notatos*, i Trybunał więcey nad trzy osoby nie akceptował, poſtanowiono·

Kondemnaty na Woiewodow i Staroſtw Sądowych otrzymane, *activitatem* Urzędnikow od nich Inſtallowanych nie tamuie w niczym.

Woiewodowie i Staroſtowie Grodowi Urzędnikow nie za pieniądze, lecz *gratis ſub pœnis & refuſione* wziętych pieniędzy inſtallować, tudzież Woiewództwa i Powiaty Urzędnikow Ziemſkich obierać maią, *perſonas non notatas, ætate & intelligentia vigentes*, Praw oyczyſtych wiadomych.

Woiewodowie i Staroſtowie Grodowi, przez wzgląd na mnoſtwo Spraw do Ziemſtwa i Grodow odeſzłych, tudzież dla łatwieyſzego *nobilitati* ſprowadzenia exekucyi, niemniey iż Roczki przez cztery razy na Rok *indiſpenſabiliter* sądzone będą, przy Podſtarościm. Trzech Sędziow kredenſować maią, Którzy *abſentia duorum non obſtante*, Sądy z Piſarzem ſądzić będą powinni, a *paritatem ſimiliter* jak w Ziemſtwie Piſarz rezolowować będzie.

Jeśliby zaś kto miał Sprawę z Piſarzem, Sędzia *ex ordine* oſtatni, mieyſce Piſarz zaſtąpić ma, i tylko *in caſu paritatis* ſentencyą dawać, i onę rezolwować powinien.

Dekreta oczywiſte Trybnualſkie, *ex feriis Partium controverſiis* ferowane, tudzież Dekreta Sądow polubownych, *ſimiliter* Dekreta Kaſztelanow, Marſzałkow, i Staroſtow, z Kommiſsarzami *jus deciſionis* maiącemi *in cauſis differentiarum* w Sprawach z remiſſy odeſłanych ferowane, także Dekreta Podkomorſkie z remiſſ Ziemſkich, lub Trybunalſkich *ſine Appellations* zaſzłe, *item* Dekreta Ziemſkie, i Grodzkie, *ex feriis partium controverſiis* ferowane, od których Appellacye nie zaszły, lub nie zaydą, aby *circa valorem ſui inviolabiliter perpetuo* zoſtawały, warowano: i ażeby wſzelkie Urzędy, za takowemi *tanquam ultimæ inſtantiæ* Dekretami uwiązanie przyſądzoney rzeczy, *ſub pœnis* tak na Urząd, jak i na Stronę, w Statucie *expreſſis omnino* czyniły, nakazano.

Abhinc żadne ſtrony kondyktowych Dekretow między ſobą opiſywać, a Sąd żaden takowych *ex Condicto* formowanych Dekretow, przyimować, do Akt ingroſſować *ſub nullitate & eliminatione ex Actis ad cujuſvis Nobilis inſtantiam* niemaią ſię ważyć.

Patronowie podług Konſtytucyi 1726. *Nobiles, jurati Poſſeſſionati, & nullo exceſſu notati in omnibus ſubſelliis* bydź maią. Ciż Patronowie, do żadney ſprawy choćby i w wielu Kategoryach będącey, nie więcey jak tylko po dwóch, *idque* jeden do Produktu, a drugi do Repliki całey ſprawy należeć będą, i którzy z nich Produkt lub Replikę zacznie, takowe kontrowerſye niedzieląc na wielu Kollegow, ſam z Kollegą *ſub pœnis* konkludować *tenetur*

Aże Patronowie *læſive* ſtawaiąc *ſub prætextu* niby żałoby Aktora, niezachowuiąc żadney modeſtyy, obſerwancyi Sądu, i Stron, częſtokroć Strony, przeciwko którym ſtawaią, wexować zwykli; zaczym *pro tanta vexa & læſione, pœna abjudicationis a patrocinio* karani bydź maią, *ad inſtantiam cujusvis ex termino tacto*.

Ciż Patronowie, dla krótkości żeby Produkta *in ſcriptis conſone in omni* z Dokumentami, nic nadto niedokładaiąc, ani uymuiąc *& ſimiliter* Repliki Sędziom dawali i czytali, a produkuiąc, czyli replikuiąc bez żadnych ſłownych przedłużanych remonſtracyi, i exageracyi, dygreſſyi, Prejudykatow allegowania dla jedney impreſſyi, które częſtokroć *contra legem & juſtitiam* były ferowane, pokrótce ſtawali, po ſtancyach żadnych korrupcyi roznoſić, i onemi Sędziow tentować neważyli ſię (co ſię ma ściągać i na Attendentow) Prawa tylko *ad meritum actionis directe* ſłużące allegowali, i onemi dowodzili, poſtanowiono *ſub iiſdem pœnis*.

Ażeby w Ziemſtwach, i Grodach, Kſięgi były otwarte, i Akta wſzelkie z wolną rewizyą każdemu, i wyięciem z onych Widymuſow, oraz ażeby wſzelkie Akta tak dawnieyſze, jako *& poſt hanc legem* przybyłe, po wſzyſtkich Ziemſtwach i Grodach zregeſtrowane i zintroligowane, oraz porządnie *cum ſpecificatione* Datt od kogo, komu i naco ſłużą, ſpiſane były, *rigoroſe* obowiązano wſzyſtkie Urzędy·

Na konſerwacyą tych Aktow, na Ziemſkie Woiewodztwo, i Powiaty; na Grodzkie Woiewodowie i Staroſtowie *contribuere i Archiva* murowane mieć maią.

Dokumenta, które dotąd w Grodach były przyznawane, lub aktykowane, a do Ziemſtw nieprzenieſione, ażeby *in ſuo robore & valore* zoſtawały warowano.

Salvis anterioribus uſque ad datam præſentem, etiam ſub Interregnis, Praw, Zapiſow, Ceſsyi, Obligow, *& varii tituli* Zapiſow, *recognitionibus* w Magdeburiach *expeditis*, *abhinc* żadnych transakcyi, *ſub nullitate* przyznania w Magdeburiach W. X. Lit: na Dobra Ziemſkie, Donacyi, Przedaży, Zapiſow, Kontraktow, Obligow, Teſtamentow, tudzież na Staroſtwa, Dzierżawy, Królewſzczyzny, Ceſſyi, i innych wſzelkich między Stanem Szlacheckim, i Duchownym, tranſakcyi zachodzących, przyimować aby neważyli ſię, warowano. Ale Stan Szlachecki i Duchowny, przyznania czynić maią w Trybunałach, Ziemſtwach, lub Grodach, a podczas nieſądzących ſię Rokow, lub Roczek, Piſarz Ziemſki i Grodzki *circa Acta ſua*, lub Regent aktualny przyſięgły, wpiſuiąc tranſakcye do Kſięgi introligowaney, z podpiſem rąk zeznawaiących,

przyznania podług Prawa i zwyczaju Koronnego, przyimować maią.
Do Akt zaś Magdeburskich, aby tylko w samych Sprawach Mieyskich, lub o Grunta i Place Mieyskie, wszelkie Zapisy, Kontrakty, do przyznania przyimowane były, postanowiono. Akta Magdeburskie *similiter*, jako o Ziemskich i Grodzkich opisano, maią bydź zintroligowane i zregestrowane.
Jeżeliby który Woźny *alias* Generał, niepodawszy Pozwu i Obwieszczenia, nieczyniąc Obdukcyi, Wizyi, *in fundo* Intromissyi, i innych *cujuscunque tituli*, które do Woźnych należą, powinności; ważył się *falsificatorie* relacye w Kancelaryach zeznawać, i toby onemu *legitime* dowiedziono było; takowy Jenerał, w każdym Sądzie *ex termino tacto*, na peny kryminalne sądzony bydź ma, i nietylko takowe fałszywe jego zeznanie *nullitate* powinno bydź w każdym Sądzie kassowane, ale też za onemi wyniesione Pozwy, i wypadłe Dekreta *in contumaciam*, wszystkie onych *falsificatorii Actus*, żadnego waloru mieć niepowinny.
Providendo oraz *securitati* Osob tychże Jenerałow, funkcye swoie odprawuiących, *eo intuitu* Konstytucyą 1726. reassumuiąc, *contra violatores* peny w tymże Prawie wyrażone, *quàm strictissime* opisano.
Z którego Woiewództwa, lub Powiatu, o wyższych Poddanych *instituetur Actio*, w Grodzie *ejusdem Palatinatus vel Districtus summario processu, præcisa Appellatione finaliter* ma bydź rozsądzona.
Actus, w których Sędziowie Kapturowi, niemaiący Urzędow Ziemskich i Grodzkich, na exekucye zjeżdżali, skassowano, Dekreta oczywiste po Inkwizycyach *etiam* przez Sędziow Kapturowych expedyowanych *in principali ad mentem* Praw o Sądach Kapturowych ferowane; & *similiter* Inkwizycye, Weryfikacye i Kalkulacye expedyowane, *in pleno robore* zachowano.
Gleyty z Kancellaryi W. X. Lit: od Obywatelow prawuiących się potrzebowane, aby przy warowaniu *loci standi* nie aktykowane *robur suum* nie miały, Subsellia wszystkie W. X. Lit: przestrzegać maią.
A w dalszych Prawa terminach w tey Konstytucyi nieopisanych, *usum* Statutu W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, w cale zachowano.
W Punktach zaś *præsenti lege* opisanych, ażeby przeciwko teraznieyszemu Rzeczypospolitey postanowieniu, żadne przeszłe Prawa na pomoc brane niebyły, warowano.
Dwa Ziemstwa, i dwa Grody, *cum plena Jurisdictione* Xięstwu Zmudzkiemu mieć pozwolono: *idque* jedno Ziemstwo i Grod w *Rosieniach*, dokąd Powiaty: Eyragolski, Wilkiski, Wieloński, Rosieński, Widuklewski, Krozki, Tendziagolski, Jaswoyński, Szawelski, Wielkich i Małych Dyrwian, Bierzański, Użwętski, należeć będą.
Drugie Ziemstwo i Grod w *Telszach*: dokąd Powiaty: Telszewski, Retowski, Pojurski, Wieszwiański, Korszewski, Szawdowski, Gondyński, Twerski, Potumszewski, Birżyniański, Połongowski, Powendeński, Medyngiański, Korklański, Zorański, należeć maią.
Starosta Zmudzki wolnie od Obywatelów obrany, wraz po Wieździe swoim, Podstarościego, trzech Sędziow, i Pisarza do Grodu Rosieńskiego, i tyleż do Telszewskiego kredensować ma.
Urząd jeden Ziemski, lub Grodzki, w drugiego Jurysdykcyą *sub nullitate Decretorum*, aby się nie mieszał, a Strony aby *extra reparationem* tych Powiatów, *evocatorie* nie pozywały, *sub pœna* sta kop, & *sessione Turris* sześciu Niedziel *in foro proprio decidenda* & *irroganda* nakazano.
A jeżeliby Kompetytorska w obudwu dyspartycyach Xięstwa Zmudzkiego leżących Sprawa była, tedy na takowe Sprawy, jedno Ziemstwo Rosieńskie determinowano.
W Sprawach zaś wszelkich, z Dobr zapozwanego do Sądu tey repartycyi, gdzie Dobra pozwanego leżą, *forum* naznacza się.
Acta vero publica, Taryffy, maią zostawać w Kancellaryi Rosieńskiey, a w Telszewskiey Grodzkiey i Ziemskiey, tylko Dekreta tychże Sądow, i wszelkie w nich zaszłe transakcye, Inkwizycye.
Urzędnicy Ziemscy Rosieńscy, przed Telszewskiemi Ziemskiemi, i Grodzcy Rosieńscy, przed Telszewskiemi Grodzkiemi, na Seymikach i Ziazdach publicznych w zasiadaniu mieysca mieć maią.
Ciż Urzędnicy Ziemscy, i Grodzcy, obudwuch dyspartycyi do expedyowania Inkwizycyi, Kalkulacyi, Weryfikacyi, czynienia exekucyi w tychże Sądach *ad requisitionem* Stron, wzaiemnie na obiedwie repartycye, mogą bydź naznaczeni.
Przyznania Praw, Obligow, i innych wszelkich transakcyi, w każdym z tych Sądow równie za ważne mieć chciano.
A względem przeniesienia wieczystych transakcyi w Grodzie przyznanych, do Ziemstw swoiey repartycyi, w którey Dobra leżą, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego zachowano.
Ciwunowie Zmudzcy, których jest 14. zasiadać będą tym porządkiem: Eyragolski, Wielkich Dyrwian, Małych Dyrwian, Retowski, Użwętski, Pojurski, Twerski, Szawdowski, Ber-
E.

żańſki, Tendziagolſki, Korſzewſki, Wieſzwiańſki, Gondyńſki, Birżańſki. Prerogatywy tychże Ciwunow, podług dawnych Praw utrzymuią ſię.

Ciwunow Zmudzkich na Sądzie ſpraw Podkomorſkich, w tym tylko Xięſtwie autoryzowano, i podług Statutu W.X. Lit: o Podkomorzych opiſanego, moc zupełną do ſądzenia dano, *intra limites* tylko Xięſtwa Zmudzkiego, a nie daley. Appellacyą *a definitivo* tychże Ciwunow *Judicato principali directe* do Sądu Staroſty, *vel* Kaſztelana Zmudzkiego wolno zachowano. Dla czego, ciż Ciwunowie Rotą Podkomorſką, na Sądzie ſpraw Podkomorſkich przyſiądz przed Sądem Ziemſkim Roſieńſkim, na Rokach Ziemſkich *in facie Nobilitatis ſtringuntur;* i ciż Ciwunowie maią moc każdy od ſiebie po jednym Komorniku kreować i kredenſować, a Komornicy *itidem* Rotą Komornikowſką w Statucie Litewſkim opiſaną, powinni bydź przyſięgli, & *eadem authoritate* jak i Komornicy Podkomorscy *gaudere* tylko na toż Xięſtwo Zmudzkie *non ultra*, jako i Ciwunowie maią.

Podkomorzy zaś Xięſtwa Zmudzkiego z Komornikami ſwoiemi, przy generalney powadze ſwoiey & *circa poteſtatem* wyieżdżania *extra limites etiam* Xięſtwa Zmudzkiego na ſądzenie Spraw differencyinych zachowuie ſię.

Ciwunowie nie mogą bydź Sędziami Ziemſkiemi, i Grodzkiemi, tak na Zmudzi, jako i całey Prowincyi W.X.Lit: A Dekreta onych, w tychże maią bydź lokowane Kancellaryach, z którego Dyſpartymentu Sądow, zapisani będą.

Czterech Deputatów na Trybunał, a trzech Posłów na Seym maią z Xięſtwa Zmudzkiego obierac.

Sądy Ziemſkie Trockie w jednym tylko Mieście Trokach, zawſze ſądzić ſię maią.

Na Seymie po złączeniu ſię Izby Poſelſkiey, gdy Kommiſſye Skarbowa i Woyſkowa, tudzież materye podatku Pogłównego w Koronie, a Podymnego w Litwie odprawią ſię, ma bydź zawſze zaczęta materya uſtanowienia i poprawy *Proceſſus Juris & abuſuum* Praw do ſprawiedliwości zciągaiących ſię, i *forma judiciaria* konkludowana, *non derogando* Konſtytucyom dawnieyſzym, i teraznieyſzey *de valore* oczywiſtych Trybunalſkich i Aſſeſſorſkich, Dekretow.

Granice między Wohyniem Miaſtem Ekonomii Brzeſkiey Litt: a Dobrami Zbilitowem, Branicą, Suchowolą i Kopiną w Lubelſkim leżącemi, przed deputowanemi Podkomorzymi, uſpokoić zlecono.

Zawdzięczaiąc Czterdzieſtoletnią *in Miniſterio Reipublicæ* pracowitość, dobrowolną *ad ferendam deciſivam ſententiam* admiſſyą Aſſeſſorow w Sądach Zadwornych Aſſeſſorſkich, w których ſam był *Supremus Judex*, tudzież nie przyięcie ofiarowaney Seymem *Convocationis in vim publicæ gratitudinis* dożywotniey 80. tyſięcy Złotych penſyi, kazano, aby jaknayprędzey wyſtawiono Statuę Xciu Michałowi Czartoryſkiemu Kanclerzowi W. X. Lit: na Rynku Wileńſkim, z wyrażeniem i wypiſaniem wielkich Jego i dzielnych czynow; A *poſt ſera fata* tegoż Xcia Kanclerza, *Mauzoleum* z podobnym wyrażeniem na nim *meritorum*, w Kościele Katedralnym Wileńſkim, koſztem Skarbu W.X.Lit:

Objaśniono omyłkę Kwitu Hrabi Fleminga, przeſzłego Podſkarbiego W. W. Xięſtwa Litewſkiego na Seymie Konwokacyinym danego, i warowano, iż przyſzła kalkulacya tegoż przeſzłego Podſkarbiego, z Ceł Rzeczypoſpolitey na nadchodzącey Kommiſſyi Skarbowey, nie inaczey tylko od dnia pierwſzego Septembra, Roku 1764. ma bydź czyniona.

Ubeśpieczono Michała Brzoſtowſkiego Podſkarbiego W. Lit: iż do życia Jerzego Fleminga przeſzłego, Podſkarbiego, penſya zupełna Podſkarbińſka ſto dwadzieścia tyſięcy Zł: Pol: temuż Brzoſtowſkiemu Podſkarbiemu W. Lit: płacona będzie.

Kommiſſyi Skarbowey W.X Lit: zlecono: aby Dwakroć Sto Tyſięcy Zło: Pol: Czterma Ratami przez lat Cztery od daty ninieyſzey, w Roku po Zło: pięćdzieſiąt tyſięcy wypłacała Tadeuſzowi Kociełłowi, *ſalvis quietationibus in rem* Skarbu W. X. Lit: *ſi quæ producentur*. Sto zaś ſześćdzieſiąt i jeden tyſięcy trzyſta ſześćdzieſiąt trzy Zło: Pol: i groſzy dzieſięć, tenże Tadeuſz Kociełł, uſtąpił z pretenſyi ſwoiey, Rzeczypoſpolitey.

Pretenſyą Seymem 1690. za ſłuſzną uznaną o ſto czterdzieści trzy tyſiące ſiedmſet ſiedmdzieſiąt jeden Zł: Pol: tudzież dalſzych ſum pretenſye Romerow *ex capite* Przodka Ich Generała Artyleryi W. X. Lit: dla roztrząśnienia, do Kommiſſyi Skarbowey Lit: odeſłano, a Kommiſſya ma Seym informować przyſzły.

Zamianę Dóbr Parafianowa, na Łyntupy, uczynić pozwolono.

Na rozgraniczenie z różnemi Staroſtw, Pieniańſkiego, i Kupiſkiego, Kommiſſarzow naznaczono.

Approbowano Kommiſſyą, między Staroſtwem Ziołowſkim, a Dobrami Antopol nazwanemi, względem zamiany wſiow, uczynioną.

Dobra Rypucin, *a Corpore* Staroſtwa Chełławſkiego *in perpetuum* odłączono.

Sześć Włók gruntu Treygi w Powiecie Lidzkim leżące Dominika Alexandrowicza Piſarza Ziemſkiego Lidzkiego, z Poddanemi na nich mieſzkaiącemi *pro bonis terreſtribus ſine ulla diſquiſitione* objaśniono.

Konſtytucyi Konwokacyinego Seymu w Roku 1764.

Dobra Werſztok, w Brzeſkim Litewſkim leżące, za Ziemſkie wieczyſte *ſalvo onere* Dobr Ziemſkich, Jozefowi Wilczewſkiemu Podkomorzemu Wizkiemu przyznano.

Jeżeli Dobra Kuſzliki, Jerzego Korſaka, Imieniowi Jego *ante unionem* lennością ſą nadane, rozeznanie Dokumentow i Decyzya Aſſeſſoryi *committitur*.

Pozwolono Zamianę Gruntow, Wincze hibernowych, na grunta Załozie Dziedziczne w Pińſkim.

Jerzego Abramowicza Staroſtę Starodubowſkiego, Jozefa Pruſzyńſkiego Podſtarościego Mińſkiego, Muśnickiego Koniuſzego Wileńſkiego, Antoniego i Tomaſza Tyzenhauzow Chorążycow Wileńſkich, *a vigore* Dekretu Konſederackiego Dnia 16. Auguſta Roku 1764. ferowanego, uwolniono.

Jozefa Kaſzyca Staroſtę Kudziańſkiego, Antoniego Janowicza Cześnika Wiłkomirſkiego, i Antoniego Boguſza Rotmiſtrza Mozyrſkiego, od ſiedzenia Wieży *in fundo*, przyſądzoney Dekretem Konſederackim, uwolniono.

Jana Larzaka, i Karola Peterſenna Pułkownikow, Teodora Laſkaryſa Oberſztleytnanta, Jerzego i Jakoba d'Obyrn; Piotra Deſkoura Oberſztleytnanta Sukceſſorow z Ich Sukceſſorami, do Indygenatu przypuſzczono, *ſalva deductione* Szlachectwa na Seymie naſtępuiącym & *præſtando ſuper fidelitatem juramento*.

Neofitow dyſtyngwowańſzych, i od tychże pochodzące Oſoby, iako to: Franciſzka i Ludwika Łyżyńſkich, Abramowiczow, Ignacego i Jozefa Gurſkich, Felicyana Kazimierſkiego, Teodora Lutyńſkiego, Michała Oświecimſkiego, Andrzeja Przewłockiego, Swiąteckich, Antoniego Majowſkiego, Iana Nowakowſkiego; Franciſzka, Macieja, i Antoniego Dobrzyńſkich; Adama, Pawła, Piotra, Ignacego, Jana Zbitniewſkich; Antoniego Trajanowſkiego, Kazimierza Pawłowſkiego, Jana Michałowſkiego, Piotra Pawłowicza, Jakuba Jeleńſkiego, Mateuſza Jeleńſkiego Staniſława Jeleńſkiego, Jana Lipińſkiego, Orłowſkiego, Mańkowſkiego, Teodora Deſſawa, Jozefa Kwiecińſkiego, Dominika Dobrowolſkiego, Bergina, Jakubowſkiego, Tomaſza i Antoniego Poziomkowſkich, Jana Dobrowolſkiego, Franciſzka Krzyżanowſkiego, Woyciecha Szymańſkiego, Tadeuſza Bielſkiego, Jozefa Szpaczkiewicza, Niziełſkiego, Staniſława Jarmunda, Bonawenturę Bartoſzewicza, Jozefa Poznańſkiego, Andrzeja Manina Niewierawſkiego, Felicyana Jakowſkiego nobilitowano na ſamę Litwę, *præciſo Scartabellatu*.

Oprocz tych, zoſtawiono, bądź z Korony, bądź z Litwy, w ręku Krolewſkim Dzieſiąciu Neofitow do Nobilitowania *præciſo ſimiliter Scartabellatu*. W reſzcie Konſtytucyą Konwokacyiną o Neofitach *in ſuo robore* zoſtawiono.

Jozefowi Mikłaſzewiczowi Metrykantowi Litt: *cum deſcendentibus moderna fixa lege Nobilitatem indeputabilem* przyznano.

Kahał Pińſki do Kommiſſyi Skarbowey Lit: odeſłano, względem rozeznania krzywd, tudzież oderwania od niey Partykularzów i Przykahałkow.

Przywiley Krola Auguſta III. i dawnieyſze approbowano ſłużące Kościołowi Mieleyczyckiemu.

Miaſtu Witebſkowi porównanemu *in Prærogativis* z Wilnem, wſzyſtkie Przywileie *ante unionem* nadane, approbowano: oraz Magiſtratowym na właſną potrzebę, wſzelkie trunki mieć pozwolono, bez płacenia Czopowego Szelężnego.

Seymiki Relacyine w W. X. Litewſkim, na Seymiki Pogromniczne w Roku 1765. naznaczono.

ORDYNACYA
Sądow Zadwornych Aſſeſſorſkich.

W Aſſeſſoryi wſzyſtkich Spraw decyzya *pluralitate votorum* ferowana bedzie: *wyiąwſzy Sprawy z Appellacyi od ſądu Mieyſkiego, tak z Polſki, jako z Prowincyi Pruſkiey, tudzież W. X. Litewſkiego do niey przychodzące, także i te, coby ſię do Praw Mieyſkich i Przywilejow im nadanych ściągały*, ktore *ex vi directi Dominii* nad Miaſtami, *Krolowi jedynie do rozſądzenia należą*.

Dlaczego do Kanclerzow i Podkanclerzych oboyga Narodow, ktorzy w reprezentacyi Oſoby Krolewſkiey w tym Sądzie tak w Koronie, jako i w Litwie prezyduią, Urzędnikow tamże zaſiadaiących: Sekretarzow Wielkich, Referendarzow, Piſarzow, Inſtygatorow, i Vice-Inſtygatorow, Regentow, Piſarza Dekretowego, i czterech *ex Ordine Senatorio*, a dwunaſtu *ex Ordine Equeſtri*, tak z Korony jako i Litwy, za Aſſeſſorow przyłączono.

Aſſeſſorowie ci teraz *ex Ordine Senatorio*, w czaſie Seymu *Coronationis* od Krola a *ex Ordine Equeſtri*, od Marſzałka Seymowego wyznaczeni, *in futurum* na każdym Seymie Ordynaryinym większością głoſow, po złączeniu ſię zaraz Izby Poſelſkiey z Senatem do powitania Krola Senatorowie od Senatu, a *Equeſtris Ordinis, ab Equeſtri* obierani od Seymu do Seymu Ordynaryinego bydź maią. A gdyby w czaſie ſrzednim, między Seymem a Seymem ktory czyli z Senatu, lub *ex Equeſtri Ordine per aſcenſum, ceſſum, ſive deceſſum* w Koronie i Litwie z nich ubył, to na mieyſce jego, inſzego aż do przyſzłego Seymu, wybrania wolność zoſtawiona Krolowi.

Podſkarbich Nadwornych Koronnych i Litewſkich, *ab Officio Aſſeſſoriatus* uwolniono, ponieważ na Kommiſſyi Skarbowey zawſze *adeſſe* powinni.

Przy Kanclerzach lub Podkanclerzych, Sądu Aſſeſſorſkiego pierwſzych Prezydentach, maią *pierwsze* mieyſce w zaſiadaniu Senatorowie, *drugie* Urzędnicy Koronni i Litewſcy *trzecie Electi* z Stanu Rycerſkiego na Seymie, a *czwarte* Urzędnicy Kancellaryi Koronnych i Litewſkich, po nich Piſarze Dekretowi.

Wſzyscy ci Aſſeſſorowie, wyiawſzy Kanclerzow, Podkanclerzych, Senatorow, oboyga Narodow, jako już *circa Miniſteria & Dignitates* przyſięgłych, zaraz przy zagajeniu Sądow Aſſeſſorſkich, maią wykonać Jurament przed Kanclerzami lub Podkanclerzami, to jeſt: Sekretarze Wielcy, Referendarze, Piſarze w Koronie i w W. X. Lit: i *Electi* ex Ordine *Equeſtri* w tę Rotę naſtępuiącą.

Ja NN. przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu w Tròycy S. Jedynemu, iż w tym Sądzie Aſſeſſorſkim Królewſkim według ſumnienia, Prawa, i Przywileiow każdemu ſłużących, niemaiąc względu na bogatego, lub ubogiego, Przyiaciela, Krewnego, i Nieprzyiaciela; każdą ſprawę ſądzić będę, darów żadnych od nikogo przed Sprawą, podczas Sprawy, i po Sprawie brać, Rady prawuiącym ſię dodawać, praktyk w Sprawach toczących ſię czynić, Sekretów Izby Sądowey, i zdania wotuiących wydawać niebędę. Tak mi Boże dopomoż, &c.

Inſtygatorowie, Vice Inſtygatorowie, Regenci Kancellaryi, Piſarze Dekretowi oboyga Narodow, (ponieważ *votum* tylko *conſultivum* w Aſſeſſoryi mieć będą) już nie na Sądzenie, ale na dawanie *in ſuo voto* ſprawiedliwey w każdey Sprawie rady podług wyżey opiſaney Roty (jeżeli w Sądzie zaſiadać zechcą) Przyſięgę uczynią, i mieyſca wſzyſcy ſwoie, jako ſą w wyżſzym Punkcie oznaczone, obeymą.

Kadencye w każdym Roku dla Sądow Aſſeſſorſkich Koronnych i Litewſkich, tylko dwie determinowano; jednę: *per Majum, Junium, Julium, & Auguſtum.* A drugą: *per Novembrem, Decembrem, Januarium, & Februarium.*

W Koronie pierwſza zaczynać ſię ma *in Majo*, a w Litwie *in Novembri.* W którym czaſie, Sprawy tym porządkiem odprawowane będą

W pierwſzey i drugiey Kadencyi, przez całe trzy Mieſiące Sprawy Mieyſkie, *tam ex Appellationibus* bądź od Sądow Mieyſkich, bądź Kommiſſyinych także *ex Crudis citationibus per communitates*, czyli *contra Communitates exportatis* Item *Cauſæ cognitionis Privilegiorum, differentiæ limitum inter Bona noſtra Regalia & Terreſtria ſive Spiritualia*, między któremi (w ſwey Kadencyi przez Seym *Convocationis* 1764 wyznaczoney) i Sprawy Xięſtwa Inflantſkiego w Aſſeſſoryi Koronney mieścić ſię powinny. Czwarty zaś Mieſiąc przy każdey Kadencyi (ponieważ *Cauſæ colonares* przedtym u Sądow Referendarſkich ſądzone, teraz do Aſſeſſorſkich przyłączone) na ich ſamych rozſądzenie aby był obròcony, mieć chciano.

Mieyſce tym Kadencyom dla Aſſeſſoryi Koronney, Miaſto Warſzawę, a dla Litewſkiey także Miaſto Warſzawę, i oraz Grodno, Brzeście Litewſkie, Mińſk, za Uniwerſałami jednak Pieczętarzow naznaczono. Nadto, wolno Krolowi rozkazać, aby te obie Aſſeſſorye Koronna i Litewſka, ſądzone były w tym mieyſcu, gdzie w Granicach Państw Naſzych będzie rezydował.

Gdyby Kanclerz lub Podkanclerzy oboyga Narodow, publicznemi zatrudnieni Intereſſami, po odſądzonych Sprawach Mieyſkich (które wſzyſtkie pod Artykułem *pluralitatis* (*Nro* 1.) tak w Koronie, jako i W. X. Lit: Królowi, i Kanclerzom lub Podkanclerzym do ſądzenia a *pluralitate votorum deciſivorum* wyłączono) oddalić ſię, czyli abſentować chcieli, To Senator na mieyſcu Kanclerza, lub Podkanclerzego prezydować będzie, i z czterma Aſſeſſorami *Vota deciſiva* maiącemi, tudzież ſzóſtym Piſarzem Dekretowym, Sądy do zakończenia każdey Kadencyi kontynuować będzie: Co ſamo i w przytomnosci Kanclerza, lub Podkanclerzego zachowano bydź ma przy ſądzeniu Spraw do Miaſta ſię nie ściągaiących, dla zupełnego uformowania Kompletu, bądź w Koronie, bądź w Litwie.

W Dekretach jednak nie insza ma bydź *formalitas* zachowana, tylko ta co i przedtym, i podpiſywać one ſami Kanclerze, lub Podkanclerze, oboyga Narodow będą:

Prezyduiący, ma pozwolić Aſſeſſorom i powtórnie wotować.

Inappellabilitas od Sądow Aſſeſſorſkich decydowana, i determinowana; iż wſzelkie Dekreta tak przeſzłych Królow, jak i teraznieyſzego w Aſſeſſoryi Koronney i Litewſkiey, z oczywiſtych Kontrowerſyi, lub zaocznie ferowane były, ſą i bydź powinny tey ważności i mocy, jako Dekreta Seymowe, Relacyine i Trybunalſkie, żadney Appellacyi ani na Seym walny, ani do Sądow Relacyinych niepodlegaiące. A gdy kto uczynił, wnet ſiedzeniem wieży przez Niedziel ſześć, *ex termino tacto* karany bydź ma.

Dekreta Aſſeſſorſkie tak, jak Trybunalſkie (w obmowie Konſtytucyi *Titt:* O Exekucyi Dekretow na Koronę i Litwę z formowanych) przez Staroſty i Urzędy Grodzkie, aby exekwowane bywały, a to pod rygorem *contra non exequentes* w tychże Konſtytucyach, wyrażonym.

Gdy ſię zdarzy, oſobliwie *in cauſis Juris*, że *Litigans* po utraconey już przez Dekret z

z oczywiſtych ſtrony obojey Kontrowerſyi ſeiowany ſwojey Sprawie, nowe Dokumenta tey ważności wynaydzie, którey pomienionego Dekretu nayiſtotnieyſze *motiva*, Sprawę decyduiące wzruſzały, powinien w przód przez Illacyą *in pleno judicio*, proſić o Deputacyą do ich zrewidowania, którzy Deputowani *è gremio* zaſiadaiących w Sądzie Aſſeſſorſkim zrewidowawszy takowe Dokumenta, nakażą *producenti* wypełnić Jurament w ten ſpoſob: *Ze o tych Dokumentach przed zaczęciem Sprawy niewiedział, i dopiero po zakończoney i zaſzłym Dekrecie one wynalazł.* A potym dadzą mu *ſuper eo atteſtatum* z podpiſem własnych rąk ſwoich, za którym dopiero Kancellarya naſza dą mu Reſkrypt *Reſtitutionis Cauſæ in integrum.* A takowa Sprawa *remota omni dilatione* z przypozwu zaraz rozſądzona bydź powinna; *Co tylko w Koronie podług Konſtytucyi 1726. & juxta uſitatam praxim curiæ zachowano bydź ma.*

W Wielkim zaś Xięſtwie Litewſkim *ex noviter repertis Documentis*, Dekreta oczywiſte podług dawnych Praw wzruſzane bydź niepowinne.

W Aſſeſſoryi Sprawę maiący aby ſtronie ani Patronom przeciwny intereſs utrzymuiącym nieodgrażał, i przykrości żadney niewyrządzał, Indukty Sprawy nieprzerywał, ale z ſwego mieyſca to wnoſił, co do obrony przez ſię, lub ſtawaiącego od ſiebie Patrona, potrzeba wyciągać będzie, a to pod karą *pro Arbitrio Judicii* w tymże ſamym Sądzie: któremu *ad requiſitionem* Kommiſſya Woyſkowa *Præſidium* dodawać powinna.

Też ſkromność nakazano i Patronom tam ſtawaiącym, aby trzeźwo i gotowi do Spraw przyſtępowali, jeden drugiemu w Indukty i Repliki niewpadali, ale to wſzyſtko, co w Sądzie wniołą Prawem i Dokumentami zmacniali, z przygotowanych ſobie na piſmie *mature* Preparamentow, Sprawy indukowali, a to *in levioribus* pod zapłaceniem Grzywien trzech na Szpital, a *in gravioribus*, ukaraniem *pro Arbitrio* Sądu Aſſeſſorſkiego.

Patronow w Sądach Aſſeſſorſkich dwanaſtu tylko bydź ma, a ci do ſtawania przez Kanclerzow i Podkanclerzych ſamych będą przypuſzczani, *modernis*, którzyby ſię nad tę liczbę znaleźli, *ſalvis manentibus.*

Paleſtra ſtawaiących przy zaczęciu Sądow Aſſeſſorſkich *ſuper fidelitate Patrocinii* raz tylko na pierwſzey Kadencyi Przyſięgę (*non obſtante* choćby w innym Sądzie już był przyſięgły) wykona w Rotę naſtępuiącą;

Ja N.N. przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu w Trójcy S Jedynemu; Iż ſtronie tey, która mnie do ſprawy ſwey zażyie, wiernie ſłużyć będę, zbytecznego od niey nad pracą ſalarium *wyciągać, ani Rady na zwłokę Swiętey Sprawiedliwości, lub wyniſzczenia ſtrony dawać, ani po wziętym* ſalarium *od zaczętey ſprawy odſtępować nie będę; Dokumentow także do Sprawy mi powierzonych nikomu ku ſzkodzie Pryncypała mego niewydam, ani onych dla uniknienia ſprawiedliwości niezataię. Tak mi &c.*

Do którey wykonania *aſſumendi* zaraz *circa admiſſionem tenebuntur* A Piſarz Dekretowy zakonnotowaną *in Actis ad requiſitionem* każdemu *ex admiſſis authentici* wydać tę Przyſięgę powinien.

Lubo Ordynacya 1680 dla Aſſeſſoryi Koronney uſtanawiaiąc Regeſtra pewne i nieodmienne, wpiſy Spraw na rożność ich podzieliła, z wyznaczeniem dni dla każdego; w Aſſeſſoryi jednak W. X. Lit: nieużywano tego, ale tylko w jeden Regeſtr Sprawy wſzyſtkie mieſzczono, i takowy Regeſtr, na każdą Kadencyą znowu układano z wielką niewygodą, i niedoſtępnością ubożſzych.

Zaczym względem tychże Regeſtrow, w nie wpiſow, i przywołania z porządku ich Spraw, żadney nieprzeſtępuiąc, to uczyniono Rozrządzenie.

W Aſſeſſoryi Koronney polepſzaiąc,, powyżey wſpomnioną Ordynacyą.

Tak w Sprawach tych, co *ex Appellatione*, albo *per gravamen* do Sądu Aſſeſſorſkiego już przedrabowane, *in Prima*, a czaſem & *in Secunda Ordinaria*, albo zwyczayney Kommiſſyi *inſtantia*, i po wyſzłych Dylacyach do rozſądzenia przychodzą, jeden tylko Regeſtr proſty chciano mieć, zachowany w Koronie, i w Litwie, z którego *Appellantes*, lub *per gravamen provocantes* rozprawić ſię za pierwſzym przywołaniem Sprawy *peremptoriè* powinni.

A gdyby który na zwłokę Sprawiedliwości, zamiaſt Rozprawy, dał ſię kondemnować, ma bydź wzdany *in Lucro ſuccubitionis in Appellatione, ſive Provocatione, & refuſione Expenſarum Litis* Co w Aſſeſſoryi Koronney i Litewſkiey zachowane, na zawſze mieć chciano.

Także w Sprawach, które *ex Cruda Radice*, jako do pierwſzey inſtancyi, do Aſſeſſoryi przychodzą, a bez Kommiſſyi *in fundo* obeyść ſię nie mogą, tak w Koronie, jako i Litwie, zaraz *ex ſimplici Regeſtro* bądź przez Dekret oczywiſty, bądź zaocżny odſyłane na Kommiſſyą bydź maią. A w tych, co Kommiſſyi niepotrzebuią, i na Stole Sądowym rozſądzone bydź mogą, znaſzaiąc mniey potrzebne Areſzta w Aſſeſſoryi Koronney praktykowane, tudzież innym nazwiſkiem w Aſſeſſoryi Litewſkiey obyczajem dawnego Proceſſu zażywane Dylacye, te tylko napotym uſtanowiono: To jeſt w Koronie, zamiaſt Dylacyi *ad munimenta*, ma bydź brana kommunikacya wzajemna Dokumentow wſzelkich, dla obojey ſtrony ſłużących, bądź wſpólne Aktoraty i Reaty, bądź tylko *actoratum & Reatum* po między ſobą maiących tym obyczajem, ſkoro z wpiſu regeſtrowego Sprawa, ku Rozprawie w Sądzie Aſſeſſorſkim przywołana będzie, po zapiſaney Kompa-

rycyi Pisarz w Protokule extendować mą Dekret *communicationis hinc inde omnium Jurium &*
Documentorum ad futuram Cadentiam, a po takowym Dekrecie, strony obie zszedłszy się do Kancel-
laryi Dekretowey, tam te Dokumenta zniosą wraz z pisanemi porządnie każda od siebie, swoich
Dokumentow Summaryuszami, które Kancellarya Dekretowa zweryfikowawszy, każdy z sobna
Summaryusz podpisze Pisarz Dekretowy Koronny, a jako je podług Summaryuszow, strona od
strony weźmie, tak według nichże po wypłynieniu Niedziel czterech *a data* Kommunikacyi od-
dać sobie wzajemnie za Kwitem Strony lub Patronowie od nich stawaiący, powinny. A gdyby
potym przy rozprawie oczywistey, strona ktòrakolwiek jaki Dokument produkowała, a tenby się
nieznaydował w Summaryuszu podpisanym, nie ma mieć u Sądu żadnego waloru, chybaby taż
zaprzysięgła, iż o tym Dokumencie, aż dopiero po zaszłey kommunikacyi dowiedziała się, i on
wynalazła. Co i w Sprawach z Kommissyi do Assessoryi powracaiących się, gdyby *in tractu* jey
podobna kommunikacya nienastąpiła, zachowano mieć chiano.

A w Assessoryi Xięstwa Litewskiego już używaną dawniey na pierwszym zaraz terminie
Dylacyą Kopii Spraw wszystkich *ad obloquentiam* Konstytucyi 1726. *ac in tractu* naznaczonych
Kommissyi, aby zachowana na zawsze była, ostrzeżono. Na drugim zaś Terminie podług Prawa
Statutowego W. X. Lit: Dylacyi *ad munimenta specificata*, za wykonaniem jednak przez stronę,
o to proszącą, w Sądzie juramentu, już nie do Niedziel czterech, ale do następuiącey tylko Ka-
dencyi użyczono.

Wolność zaś mazania w Regestrze Sądowym w pisanych Aktoratow dotąd polubownie od
jedney tylko strony praktykowaną, bez dołożenia się w tym Sądu, lub drugiey strony zapozwa-
ney, cale zniesiono.

W tym tedy teraznieyszym ułożeniu, w Assessoryi Koronney co do Spraw z Małey Pol-
ski, Wielko-Polski i Pruskiey Prowincyi, te Regestra postanowiono.

1mo: Regestr prosty Magdeburski *ex appellationibus causarum Juris civilis*, w ktòry i Sprawy
Communitatum contra Magistratus z Polskich Miast wpisane będą.

2do: Regestr prosty Pruski, także *Causarum Juris Civilis ex Appellationibus*, w jakowy po-
dobne Sprawy z Miast Prowincyi Pruskiey *Communitatum Civicarum* mieścić się powinny.

3tio: Regestr *Fisci* prosty, do którego także same Sprawy o uznanie Przywilejow na Dobra
i Wakanse, o Exekucyą onychże, o Granice między Dobrami Królewskiemi, i Szlacheckiemi,
lub Duchownemi, o niewydanie Dziesięciu z Dóbr Królewskich, tudzież *Communitatum* Miast
przeciw Starostom, wpisywać będzie należało.

A ponieważ w Regestrze *Fisci* pomieszczone *ejusdem qualitatis* sprawy, jakie więc Ducho-
wni w Assessoryi miewaią lub z Woiewodztwa Wołyńskiego trafiaią się, zaczym używanie tych
Regestrow przedtym praktykowanych jako i aresztowego ustanie.

4to: Regestr *Expulsionum* prosty do którego należeć będą nie tylko Sprawy Expulsyine z
Dòbr, ale też *& violationis Privilegiorum*, tudzież *Evocationis extra forum ac Personarum vere mi-
serabilium*; ktòre to *species* Spraw, że są uprzywilejowane, *& strictæ justitiæ* warowano to na zawsze,
iż w nich żadne Dylacye iść niepowinny, ale każdy *Citatus præmissa unica citatione* z prostego
Regestru, z przywołaniem u Sądu *peremptorie* rozsądzi się.

5to: Dla Spraw Xięstwa Inflantskiego sam także Regestr prosty, z tym jednak, jak wyżey
ostrzeżeniem, że Sprawy już *in prima instantia* drabowane, lub na Kommissyą iść maiące, zaraz
z tegoż prostego, expedyowane bydź maią.

6to. Vere Incarceratorum wjaki szczegulnie Sprawy ich i kryminalne mieścić się będą.

7mo: Regestr *Causarum Colonarium*, do którego wszystkie Sprawy *Colonares* wpisywane i
z niego wołane bydź powinny.

Po ułożeniu Regestrow, branie ich u Sądu w każdey Kadencyi tak ordynowano.

W Kadencyi Listopadowey, zaraz z początku Regestr Magdeburski ma bydź wzięty i kon-
tynuowany przez całe Niedziel cztery. Po nim Regestr Pruski przez następuiące w Grudniu Nie-
dziel trzy. Potym Regestr *Fisci* przez następuiący czas, aż do ostatnich dni Stycznia. A nakoniec
Regestr *Causarum Colonarium* przez cały Miesiąc Luty brane, *i juxta Ordinem* wpisów w nich
znayduiących się, odsądzane będą.

A w Kadencyi Majowey, od początku Maja ten porządek brania Regestrow ustanowiono.
Naprzód Regestr Magdeburski, od pierwszych dni Maja, aż do piętnastego tegoż Miesiąca,
a od dnia piętnastego Regestr Spraw Inflantskich *ad ultimos dies* Czerwca. Potym Regestr Pruski
przez Niedziel dwie poczynaiącego się Lipca; zatym *Fisci* aż do końca wspomnionego Miesiąca.

A jeżeliby się trafiło, że na tę swoię Kadencyą nie zjadą Obywatele Xięstwa Inflantskiego,
to Regestra tak bydź brane maią i po sobie odsądzane, jak w pierwszey Kadencyi są ułożone. W
małości zaś Spraw Inflantskich, Regestr Pruski sam zastępować resztę czasu dla nich wyznaczo-
nego *ad ultimos dies* Czerwca będzie. *Causarum* zaś *Colonarium* przez cały Sierpień (zachowu-
iąc w nich przywołanie podług porządku wpisów) brane i odsądzane będą.

Regestr *Incarceratorum, Expulsionum Violationis, Privilegiorum, Evocationum & Personarum
miserabilium*, tak w pierwszey jako drugiey Kadencyi, każdego dnia w godziny po obiedzie brane
i sądzone bydź maią.

Konstytucyi Seymu Koronacyinego w Roku 1764.

A w Litewskiey Assessoryi, taki porządek Regestrow przepisano.

Pierwszy Magdeburski Spraw Mieyskich z Appellacyi, lub przez *gravamena primis Instantiis*, albo *ex cruda citatione* przychodzących, w który, wszystkie takowe Sprawy wypisywane będą, a za przywołaniem, podobnie jak w Koronie, z swych wpisów nieopuszczaiąc żadnego *peremptorie* odsądzywania.

Drugi Fisci, a do tego Sprawy wszystkie, to jest: uznania ważności Przywileiow, bądź między Swieckiemi, bądź Duchownemi, tudzież o Granice między Dobrami Krolewskiemi, a Ziemskiemi, albo Duchownemi należeć będą. Przypadaiące zaś z niego, jeżeli ktore Kommissyi *in fundo* potrzebowałyby, *peremptorie* za przywołaniem odsyłane bydź na nie, maią. A te co ich Kommissya *in fundo* rozsądzi i z Appellacyi, czyli *per gravamen* do Sądu Assessorskiego powrócą, bez innych wszelkich Dylacyi, jako *in prima Instantia* drabowane, *decidentur*. Inne zaś Sprawy *Juris*, co *ex cruda radice* do tego Regestru przez Pozwy wprowadzone, a na Stole bez Kommissyi rozsądzone bydź mogą, *circa modum* wyżey opisanych Dylacyi Processu ordynaryinego zostawiono.

Trzeci Expulsionum do którego Sprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Sądu nieprzywoitego, o zgwałcenie Przywilejow Królewskich, tudzież i Sprawy ludzi prawdziwie ubogich należą.

Czwarty Incarceratorum.

Piąty Causarum Colonarium, Poddanych Królewskich z Dzierżawcami. Na tych tedy przywołanie i odsądzenie, tym sposobem Kadencye dwie podzielone:

W *Kadencyi* tak w Koronie jako i Litwie, *Listopadowey* będzie wzięty Regestr Magdeburski i kontynuowany, aż do połowy Miesiąca *Grudnia*, Po nim zaś Regestr *Fisci* wzięty aż do końca Miesiąca *Stycznia*, w *Lutym* zaś Regestr *Causarum Colonarium*, przywołane i odsąd one będą.

Tym samym porządkiem odprawować się ma i *Majowa* Kadencya, począwszy od dni pierwszych *Maja*.

Regestr jednak *Incarceratorum*, i Expulsyiny, w czasie tym podczas każdey Kadencyi jak i w Koronie brane bydź maią.

Aby zaś ten porządek Regestrów był wprowadzony, i raz na zawsze ustanowiony w Assessoryi Litewskiey, jego exekucyą Kanclerzowi i Podkanclerzemu tego Narodu zalecono.

A kiedy przez tę punktualność odsądzania niestanie Spraw w którym Regestrze, to na to mieysce Sąd nieoglądaiąc się na wyznaczenie dla niego czasu, drugi po nim do sądzenia następuiący, zaraz brać powinien w Koronie i Litwie, tak aby żadne opóźnienie w uczynieniu sprawiedliwości, nikomu niedziało się.

Ustanowiono także, iż Assessorowie, co *Vota Activa* w Sądach Assessorskich mieć będą, ani Patronowie tamże stawaiący, na żadne Kommissye z Sądu tegoż wyznaczeni, bydź niepowinni.

A Xięstwo Inflantskie przy ostrzeżeniu Konstytucyi Konwokacyiney Roku 1764. zachowuiąc, względem rozsądzenia Spraw wszelkich do Assessoryi Koronney przychodzących uczynioną dyspozycyą To jest:

Zeby te Sądy przez samych tylko Kanclerza lub Podkanclerzego Koronnych, odsądzane bywały, jako *a pluralitate* Decyzyi innych Assessorow wyięte. Także jak na nie *Referendarz*, lub *Pisarz* W. X. Lit: i Assessor uprzywileiowany Narodu Inflantskiego, *sub nomine* Sekretarza *ad mentem* Ordynacyi 1677. zjedzie, mieysce dla nich do zasiadania, Referendarzowi albo Pisarzowi, między Urzędnikami Koronnemi, a Assessorowi Inflantskiemu przed Officyalistami Kancellaryi Koronnych, wyznaczono. Który podobny Jurament, jak i wspomnieni Officyalistowie *pro dando voto consultivo* przed zasiadaniem wykona, kreacyą zaś tego Sekretarza *juxta praxim* dotąd *usitatam* Królowi i Sukcessorom Naszym, przez Przywiley dożywotni zachowano.

W Sprawach granicznych ostrzegaiąc *avulsionem* Dóbr Rzeczypospolitey, aby te przez praktyki Dzierżawcow zaprzywilejowanych Królewskich *cum Collateralibus Bonorum Terrestrium, sive Spiritualium*, mianowicie przez Kommissye z Reskryptow Królewskich odprawione w swych granicach szkody nieponosiły, i coraz nieuszczuplały się, to na zawsze ustanowiono; żeby po Kommissyi i zaszłym Dekrecie za Reskryptem każdy Dzierżawca gdy takowy Dekret *pro Re judicata* przyimie w Sądzie Assessorskim stanąwszy, zaprzysiągł, iż podczas odprawionego Aktu tey Kommissyi wszelkiego dokładał starania, które tylko do uchrony Granic Dóbr Królewskich, i do obronienia Ich całości, Prawo mu zażyć pozwoliło, i Akt Kommissarski *per oblatam ad acta* Metryki Koronney, jeżeli w Koronie, do Litewskiey, jeżeli w Litwie to rozgraniczenie będzie, z przyłączeniem Mapp podał.

Ubespieczaiąc na potym Jurysdykcyą Sądow Assessorskich dawnieyszemi Konstytucyami, jako to pierwszą 1578 *Tit:* Co sądzić maią. Drugą 1627, *Tit:* o Dekretach Trybunalskich. Trzecią 1611. *Tit:* Miast Koronnych *extra Forum Evocatio* Czwartą 1633 *Tit:* O niewynoszeniu Mandatow za Dworem ostrzeżoną, postanowiono, iż gdyby odtąd ktożkolwiek, czyli Magistraty Miast Królewskich, czyli Mieszczan pominąwszy Ich własną i naturalną Jurysdykcyą, do Trybunału, Ziemstw, lub Grodu, *evocatorie* mimo Praw powyżey wyrażonych zapozwał, takowy *ad Instantiam* Instygatora, lub Vice-Instygatora Koronnych i W. X. Lit: *absque Delatore*, jako w

F2.

Sprawie *Jurium Regalium* do tegoż Trybunału, Ziemstwa, lub Grodu *conventus pœnis Evocationis*, to jest siedzeniem wieży przez Niedziel dwanaście i pięciuset grzywien, karany bydź ma, pod który rygor *pro Evocationibus* przez Prawo Koronne ustanowiony i sposob Processu, Urzędy *evocatorie* otrzymane Dekreta exekwuiące, podlegać maią.

Nakoniec ułożoną Tabellę *Jurium Cancellariæ*, powagą swoią Król stwierdza, i aby od wszystkich była zachowana, mieć chciał.

Podług tey Ordynacyi, wszystkie Sprawy od Roku 1765 sądzić, (wolność jednak poprawy, gdyby potrzeba było sobie i swym Sukcessorom Król zachowuie) i onę *inter acta* Seymu *Coronationis* pomieścić nakazano. Dan w Warszawie Roku 1764. Dnia 25. Grudnia.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi W. X. Lit: Seymu Ordynaryinego Warszawskiego,

Roku 1766. dnia 6. 8bra Zaczętego, A dnia 30. Novembra Skończonego.

Czopowe, Szelężne na zniesienie Podatkow dawnego Czopowego i Podymnego.

WSzyscy Obywatele W. X. Lit: & *annexarum Provinciarum* w Dobrach Hibernowych, tudzież Ziemskich, Szlacheckich i Duchownych w Miastach, Miasteczkach, Wsiach, Propinacye w szynkach i arędach maiący, jakiegokolwiek stanu i kondycyi, niezastaniaiąc się Przywilejami nawet przed Unią danemi, sami *in Personis* aboli też przez Kommissarzow, Ekonomow, Administratorow, Namieśnikow, czyli Pisarzow Prowentowych, a w Dobrach Stołowych Królewskich Administratorowie lub Ekonomowie, wylikwidowawszy Prowent swóy z propinacyi, bądź przez własny Dworny szynk dawaney, bądź arędą postąpioney, wykalkulować zysk czystey intraty *demptis expensis* z samey tylko propinacyi trunkow przez rok przychodzący będą powinni, to jest: w szynkach Dwornych wytrąciwszy expensa Possessorow, a w arędach to wszystko, co nie jest propinacyą trunkow, z *takowego zysku 10. grosz* do Skarbu Rzeczypospolitey płacić, i realność importowania podawszy Tabellę, każdey Karczmy i szynku zaprzysiąc maią *in hanc Rotam.*

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trôycy S. Jedynemu: Iż w Dobrach N. nazwanych zysku z propinacyi trunkow przychodzącego intraty roczney złotych Polskich N. w Roku teraźnieyszym do wybierania znalazło się, od ktòrego dziesiąty grosz, to jest złotych Pol: N. do Skarbu Rzeczypospolitey wypłacam, oraz do zapisania w Taryffę, dla płacenia in futurum, *do dalszey w tym dyspozycyi Rzeczypospolitey sprawiedliwie podaię, i nic z takowego od propinacyi trunkow zysku na szkodę Rzeczypospolitey nieutaiłem; Tak mi Panie Boże dopomoż.*

Takowy Jurament w Roku 1768. począwszy od dnia 1. *Marca non obstante die festo* do dnia 5. *Kwietnia* Roku tegoż w Grodach własnego Woiewództwa Xięstwa lub Powiatu przed Urzędem Grodzkim wykonywać, & *expleti juramenti Rotham* Aktami tegoż Grodu stwierdzić maią.

Przy wykonaniu którego Juramentu pierwszą importancyą pułroczną Podatku Czopowego i Szelężnego, *instantaneè* do teyże Kancellaryi za kwitami Regenta, *sine solutione* kwitowego każdy wnosić ma.

A iuż takowy podatek co rok dwiema Ratami, *jedną* od 1. Marca do 5. Kwietnia, *drugą* od 1. 7bra do 5 8bra, *sub pœna solutionis alterius tanti* płacony będzie.

Poddani w Dobrach Hibernowych i Stołowych Królewskich na pędzenie Wódek i Piwa Przywileie maiący, maią Kapszczyznę swoim Dworom wypłacać, a Dwory z oney 10. grosz do Skarbu.

Kancellarye zaś Grodzkie po wysłuchanych Juramentach Taryffę Czopowego i Szelężnego sporządzoną przez Urząd Grodzki podpisaną i w Akta Grodzkie wprowadzoną do Kommissyi Skarbowey Lit: w Roku 1768. *in spatio* 3. Miesięcy odsyłać maią.

Podatek Czopowego i Szelężnego zaprzysięgać w tym Woiewództwie lub Powiecie należy, gdzie *fundus principalis bonorum* i tam łączyć attynencye lubo indziey sytuowane.

Wolno każdemu trunku w propinacyi czy to Dworney, czyli też Arędą puszczoney podnieść cenę w szynku.

A ktoby podatku Czopowego i Szelężnego niezaprzysiągł, takowy każdy *ex delatione cujusvis* do Grodu własnego nie już 10. grosz ale cały Prowent *per medium* Sądowi, a *per medium Delatori cum restitutione litis expensarum præcisa appellatione summario Processu* za dwuniedzielnym Pozwem z osobliwego Regestru *fisci* oddać powinien, podatek Czopowego i Szelężnego do Taryffy Grodowey przyłączony opłacać *methodo superius præmissa.*

Importowane summy maią Grody Officyalistom od Kommissyi Skarbowey zesłanym, lub też za assygnacyami wypłacać, a zaległe na delatę wydawać. A gdy pierwsza Rata Czopowego

według ninieyſzego poſtanowienia w Marcu w Roku 1768. importowana będzie, na ten czas dawnego Czopowego równo z Datą wypłaconey importancyi podatek uſtawać ma.

Przy oddawaniu których ſumm Regentom Kancellaryi Grodzkich za konferencyą onych i ſpiſanie Taryff od każdego złotego przy każdey Racie po ſzelągu jednym z tey ſummy z dyſpozycyi Kommiſſyi Skarbowey przez odbieraiącego Officyaliſtę lub maiącego aſſygnacyą wypłacana bydź ma.

Podymne aż po zapłaceniu Raty 7browey w Roku 1768. po wſzyſtkich Woiewództwach i Powiatach tak w Dobrach Królewſkich ſtołowych, jako też we wſzyſtkich Ziemſkich Duchownych i Swieckich uſtawać ma, i nikt go z Obywatelow i Poſſeſſorow W. X. Lit: płacić nie będzie obowiązany.

Miaſta Stołeczne Woiewództw, Xięſtw i Powiatow W. X, Lit: pod dyſpozycyą Kommiſſyi Skarbowey przez Konſtytucyą Seymu *Coronationis* do wybierania Czopowego nieoddane, Czopowe i Szelężne razem z Czopowym i Szelężnym Woiewództw i Powiatow podług Konſtytucyi 1717. przez dwie Raty Marcową i Septembrową aż do Roku 1767. do dnia 15. Marca *incluſive* do Kancellaryi Grodzkich importować maią; a od Daty 15. Septembra Roku 1767. Podatek Czopowego Szlężnego i Groſzowego przez Exaktorow od Kommiſſyi Skarbowey Lit: deſtynowanych podług Inſtruktarza od teyże Kommiſſyi Skarbowey wcześnie na tę exakcyą ułożonego i Exaktorom danego, jako i w Miaſtach podług Konſtytucyi Seymu *Coronationis* w dyſpozycyi Kommiſſyi Skarbowey będących wybierany bydź ma Które to Inſtruktarze chociaż do exekucyi przywiedzione, ma Kommiſſya Skarbowa na przyſzłym Seymie do approbaty ukazać Miaſta jednak ſtołowe Królewſkie nie Exaktorom, ale Grodom zaprzyſiężony 10. groſz oddadzą.

Względem Miaſt Brześcia i Grodna, ieżeli do Dóbr ſtołowych Królewſkich należą, dla objaśnienia do rozprawy w Sądach Aſſeſſorſkich odeſłano.

Miaſta Grodowe, w których propinacya lub arędy do intraty Woiewodow lub Staroſtw należą, niepodpadaią dyſpozycyi Kommiſſyi Skarbowey (w czym i Prawa Woytowſtwa Dziedzicznego Brzeſkiego *in integro* zachowano) ale *Poſſeſſores* onych zaprzyſiężony 10. groſz do Grodu importować maią.

Xięſtwo Zmudzkie podług *ſubſelliorum* Repartyci podatek ten importować ma; to jeſt do Grodow Roſieńſkiego i Telſzewſkiego.

Podatek ten na ſame tylko nieuchronne Rzeczypoſpolitey potrzeby ma ſię obracać.

Approbacya Ordynacyi Kommiſſyi Skarbowey W, X. Lit:

Ordynacya Kommiſſyi Lit: względem rozſądzenia Juryzdycznych i Skarbowych intereſsow approbowano.

Ordynacya Kommiſſyi Rzeczypoſpolitey Skarbu W. X. Lit:

Porządek w Kommiſſyi będzie takowy.

Naprzod w Kadencyach ſześć Niedzielnych po odſądzoney naypierwſzey Januarowey Roku 1767. na dalſzy czas *jedney 1ma Junij, drugiey 1ma xbris* zaczynać ſię maiących, dla czynienia ſprawiedliwości w każdym tygodniu dni: Poniedziałkowy, Wtorkowy, Srzodowy, i Czwartkowy na rannych i poobiednich Seſſyach na ſądzenie Spraw wyznacza: w Piątki zaś i Soboty około pomnożenia dochodow Sbarbu W. X. Lit: radzić będzie, gdy jednak intereſſow potrzebuiących nagłey rezolucyi nie będzie, i w te dni odprawować ſię mogą. Co przy odwołaniu uprzedzaiącey Seſſyi obwieści.

Regeſtra cztery ordynaryine Pierwſzy *Fiſci*, Drugi *Injuriatorum Provinciæ* Trzeci *Extraneorum Injuriatorum* Czwarty *Contraventionum* A Piąty Taktowy uſtanawia. To jeſt: w Poniedziałek każdego tygodnia Pierwſzy Regeſtr *Fiſci* w ktorym mieścić ſię będą Sprawy Skarbowe *Juris & Facti* za uczynionemi *prævia citatione* Aktoratami *nomine* Inſtygatora W. X. Lit: *ex delatione Theſauri*, lub przez Officyaliſtę Skarbowego przeciw komu, & *è converso* przez kogo przeciwko Skarbowi lub Officyaliście. *Drugi* we Wtorek Regeſtr *Injuriatorum Provinciæ*, w którym Sprawy o handle, Manufaktury, Miary Podatki, *cujuscunque tituli* długi za Towary, Kontrakta, Wexle Kupców, i inne z przyczyny *Commerciorum* Krzywdy, Pretenſye i Wiolencye. *Trzeci* we Srzodę *Extraneorum Injuriatorum* to jeſt Zagranicznych & *è converſo* Obywatelów Litewſkich z Zagranicznemi Kupcami z Aktoratow rekonwencyalnych, w który Regeſtr ſprawy między Kupcami Zagranicznemi a naſzemi w pretenſyach z handlu wynikaiących & *ſecuritatis publicæ* po drogach handluiącym maią bydź wpiſywane. *Czwarty* we Czwartek Regeſtr *Contraventionum* o ſtałe Kontrawencye za wypadłemi Dekretami Kommiſſyi.

Jeżeliby w pierwſzym Regeſtrze Spraw nieſtało, ma bydź wzięty drugi, a jeżeliby i w drugim to trzeci &c. gdyby zaś we wſzyſtkich czterech nieſtało Spraw, Rada koło intereſſow Ekonomicznych w te dni czyniona będzie. *Piąty* Regeſtr Taktowy każdego dnia o godzinie 5. po południu brany będzie dla ſpraw nawet za zakazem *in caſu læſæ authoritatis Commiſſiorialis* o Wiolencye Oſobom Sądowym *in actuali Exercitio Officii* będącym i ich ſłużącym, oraz Officyaliſtom Skarbowym pod bokiem Sądowym, tudzież, przyieżdżaiącym do Sądu i odieżdżaiącym *intra*

mœnia Miaſta poczynione. Sprawy oraz o nieoddanie kop *pro pœnalitate* wſkazanych *ad inſtantiam Inſtigatoris Thesauri* za zakazem bez Pozwu wpiſywane bydź maią.

Sprawy wpiſane własnym domyſłem ſtrony, *niſi judicialiter* mazane bydź niepowinne, a z przywołanego wpiſu ſprawa zaczęta póty kontynuować ſię ma, choćby naznaczony inſzemu Regeſtrowi czas zabrała, poki zupełnie *per Turnum* nieoſądzi ſię. *Stante* zaś *deliberatione* po odeſzłych Kontrowerſyach przywołana bydź może.

Konnexye i *motiva* w Sprawach z jedneyże tylko ſprawy wynikaiące, lub gdy o jednę rzecz Prawo będzie, mieścić ſię mogą, a inne pod karą Sądową na ſtronę i Patrona *abrogantur*. Kancellarya też wpiſy z wyrażeniem Imion Przezwiſk i Urzędow Aktora i pozwanego, i o co ſą pozwani, czynić ma, a Wokandy ſtronom wypiſywać pozwoli.

Protokuł Ekonomiczny abo Dyaryuſz Kommiſſarz trzymać będzie, *abſque ſpeciali ſalario*, w który Akta każdego dnia, oraz rezolucye w intereſſach Skarbu do rady przypadaiących wpiſywać ma, który Protokuł wſzyſcy Kommiſſarze podpiſywać maią codziennie, Regeſtr jeden Aktoratów Kommiſſarz trzymać będzie dla wpiſywania krótkiego Sentencyi i Kondemnat, przy Aktoratach takoż *ſine ſalario*, a decyzyą każdą wſzyſcy Kommiſſarze podpiſywać, a drugi takowy Regeſtr będzie przy Skarbnym dla wołania wpiſów.

Protokuł Dekretow oczywiſtych, tenże Kommiſſarz z ferowaną Decyzyą konfrontować ma, a na konkluzyi każdey Kadencyi wſzyscy Kommiſſarze podpiſać powinni.

Protokuł Ekonomiczny i Regeſtra po ſkończoney Kadencyi *in Archivo œconomico* przy Skarbnym Litewſkim zoſtawać maią, w których na końcu teyże Kadencyi Skarbny ſpiſze Regeſtr czyli *Seriem Actorum*, a *in caſu* choroby, lub innemi intereſſami Skarbowemi zatrudnienia Skarbnego, Regent Sądowy *vices ſupplebit*.

Piſanie Dekretow, wydawanie Extraktow, Pieczęć i Korrekta do Regenta Sądowego należeć będą; który wpiſawſzy Dekreta Protokuły *in Archivo* lokować będzie. Pozwy, Dekreta i wſzyſtkie inſtrumenta pod intytulacyą w Prawie opiſaną, to jeſt: *My Kommiſſarze Rzeczypoſpolitey Skarbu W. X. Lit:* wychodzić będą, i pod Pieczęcią Skarbową na którey wyrznięte ſą Herby Prowincyi W. X. Lit: i J. W. Podſkarb: W. X. Lit: Wpiſy, Dekreta, Pieczęci, Korrekty, i Blankiety na Pozwy *pro re* Skarbu *tam ex Actoratu, quam ex reatu* bez żadney zapłaty *etiam ab ultro offerentibus* Osobom do Skarbu należącym z Kancellaryi wydawane bydź powinne, ſtrony zaś tak *ex delatione Theſauri* pozwane, jako też między ſobą i Skarbem proceduiące, za Extrakta, Widymuſy, Membrany, Korrekty, Pieczęci do Kancellaryi płacić będą obligowane według niżey wyrażoney Tabelli, a Kancellarya więcey *ſub pœnis & privatione officiorum* nie ma wyciągać.

Ktoby do Skarbu miał pretenſyą, ten Officyaliſtom Skarbowym pod Tytułem: *My Kommiſſarze &c.* ma wydać Pozew i położyć na Komorze Skarbowey z zeznaniem Relacyi w tym Grodzie, gdzie Komora leży.

W Paleſtrze Szlachta bydź ma i Patronow niewięcey nad 12. którzy w Akta Kommiſſyi i Imiona i Przezwiſka wpiſać dadzą, tudzież Regeſtra Applikantow *aliàs* Agentow Sądowi podadzą, a wchodzący *in Patrocinium* w tym Sądzie Jurament wykona w te ſłowa:

Ja NN. przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu w Tróycy S. jedynemu; iż ſtronie, która mnie do ſprawy ſwoiey wokować będzie, wiernie ſłużyć będę i zbytecznego ſalarium *czyli penſyi wyciągać niebędę, oneż wziąwſzy od ſprawy nietylko nieodſtąpię, ale rady i Papierow ſtronie przeciwney ani przez ſiebie, ani przez subordynowane oſoby niewydam, i ſtronę przeciwną informować nie będę. Także rady na zwłokę ſprawiedliwości przeciwko Prawu, na wyniſzczenie ſtron pozywaiących ſię Pryncypałom moim żadnym Pretextem i kolorem dawać nie będę; Dokumentow, które mi powierzone będą na uniknienie lub potłumienie ſprawiedliwości taić nie będę, ale ſpraw przypaść maiących wpiſane* Merita, *albo* Status Cauſæ *nietrudniąc Sądu ſłównym długim donieſieniem Sądowi rzetelnie, bez uſzczerbienia cudzey ſławy podawać będę; Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna Męka Chryſtusa Pana.*

Ta Przyſięga w Protokule Dekretowym ma bydź zanotowana. *Merita* ſpraw każdemu Kommiſſarzowi i ſtronie przeciwney dadzą, a po Replikach odbytych żadne Rekapitulacye ſpraw czynione bydź niemogą.

Wnieſienia pod winą na wnoſzącego zabroniono.

Do ſprawy większey dwuch tylko Patronow należeć może z jedney ſtrony. Wpiſy porządkiem wpiſania wołać, i nieodwołane na jedney, na drugiey Kadencyi naypierwey wołane bydź maią. Wſzelkie Dylacye i wybiegi Prawne abrogowano, pozwolono tylko ſuspenſę ſprawy do drugiey Kadencyi temu, któryby *quo caſu* nie miał *ad manus* Dokumentow, Rzecz ewinkuiących to *prœvio Juramento circa cognitionem* ſprawy, i na jeden raz.

Termin Pozwow, cztery Niedziele od Daty zeznania. Seſſye ranne od dziewiątey do dwunaſtey, a po obiednie od trzeciey do ſiódmey trwać maią, a przed onym czaſem, ani przywoływać, ani odwoływać, niemożna, ani czekać kogo, byle Komplet był.

Kto proſi uſtępu; ma dać przyczynę: a żaden oprócz ſądowych na uſtępie zoſtać niemoże.

Kommiſſarz żaden na exekucye, Rewizye, Luſtracye, Inkwizycye w ſprawach Skarbowych używan bydź niemoże, oprócz ſpraw *ex termino tacto* przypadłych, a to do Ziemſtw i Grodow należy.

Konſtytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Warować *locum ſtandi* na kondemnaty bez Pozwu i przypadnienia właſnego Aktoratu, niewolno, ani dopraſzać ſię *ſub pœnis*, ani Sąd dozwolić *ſub nullitate* warowania, może Ale Kognicya Kondemnat *circa negotium reſolvi* ma.

Kop *pro lucris* Kommiſſya od ſtron brać niema. Kopy zaś albo winy pieniężne na ſtrony Prawo przeſtępuiące nie na ſtronę Sądu, lecz *pro re* Skarbu iść maią, i z nich na Seymie Kommiſſarza kalkulować ſię będzie.

Patronowie za ſwoich Aktorow winy przyſądzone do Skarbu wypłacać powinni *ſub carentia vocis* w inney ſprawie, a ſobie od Aktorow ſwoich odbierać.

Kommiſſarze bez wiadomości Izby i wſtawienia dwuch abo jednego nad komplet odieżdżać niemaią. *Abſentia* każdego zapiſywana i Penſya odtrącona będzie

Każdy zaſiadaiący na Kommiſſyi Cło podług Inſtruktarza równo z innemi płacić powinien. Kontra regeſtranci i Superintendenci maią przyimować Szlachtę oſiadłą i za kawencyą do dozoru Skarbu, a ſami przyſięgli bydź powinni, niemaiąc mocy wydawać pieniędzy z Prowentow celnych żadnemu z Oſob w Kommiſſyi zaſiadaiących, lub za dyſpozycyą którego z nich komu obcemu, ale tylko za aſſygnacyą na Kadencyach Kommiſſyi, podpiſami *in Completo numero* ſtwierdzoną.

Dla oſzczędzenia czaſu Kommiſſarze uczynią dyſpartyment intereſſow Ekonomicznych do rozważania każdy w inſtancyi w czaſie *extra* ſeſſyi, a gotowe potym *ad approbationem* na ſeſſyi przynieſie.

Patron jeden i Agent do intereſſow Skarbowych koſztem Skarbu utrzymywani bydź maią, i nietylko w ſprawach ſtawać, ale też *ſeriem* Dekretow *ex delatione* Skarbu wypadłych wyſłać na końcu kadencyi

Jeśliby zapozwana ſtrona żądała ugody i ſatisfakcyą czyniła, Kontraregeſtrant lub Superintendent oznaymi Kommiſſyi, i podług jey rezolucyi uczyni.

Aſſygnacya na każdą ſummę oſobna ma bydź dawana.

Kwity także na każdą ſummę *diſtinctim* z wyrażeniem gatunku monety brane będą.

Ordynacya Akcydenſu Kancellaryi Sądowey.

Od wydania z Kſiąg Skarbowych wſzelkich Tranzakcyi, Extraktow, Dekretow, Widymuſow, od Arkuſza złoty jeden. Od Pieczęci groszy 15 od korrekty groszy 15 W Skarbowych zaś intereſſach, tam *ex Actoratu, quam ex reatu pro parte Skarbu* wſzyſtko to Kancellarya darmo wydawać ma.

Władza i powinność Kommiſſyi Skarbu W. X. Lit; Czas Deputowania do Konſtytucyi i Delegacyi do Skarbow, domieſzczenie do Funkcyi Poſelſkiey, a wyłączenie od Marſzałkoſtwa Seymowego i Deputacyi do Konſtytucyi.

Jako Kommiſſya Skarbu Litewſkiego dla ſamey tylko adminiſtracyi Ekonomiczney i Sądowey Skarbu Rzeczypoſpolitey jeſt uſtanowiona; tak prócz tych, które ſą Konſtytucyami Rzeczypoſpolitey opiſane, żadnych innych podatkow ceł, i jakimkolwiek imieniem płacy od Obywatelow W. X. Lit: czy to na Skarb Rzeczypoſpolitey, czy to na inną jakąkolwiek deſtynacyą ſtanowić i exekwować, a uſtanowionych Konſtytucyami *neque per ſe, neque per alios* jakimkolwiek pretextem na ſiebie (co im do Raty dołożono bydź ma) trzymać, lub innych nie ſą albo będą w tychże Konſtytucyach opiſane ſpoſobem wybierać *Sancita eo nomine* wydawać niema; lecz we wſzyſtkim do opiſow Konſtytucyi dawnieyſzych i oſtatniey Roku 1764. ſtanowionych nie w innym je rozumieiąc: jak właściwym i literalnym wyrażeniem ſtoſować ſię ma. Zadnych ſpraw, ani nawet *Cauſas inſcriptionum inter viventes Personas* nawet *conſentientibus Partibus* przyimować nie ma: a to *ſub nullitate Decretorum.*

Do dwuch ſześcioniedzielnych Kadencyi, drugie dwie dwuniedzielne, *in intervallis* tamtych, Ekonomiczne tylko bydź maiące przydano.

Po odbytey Januarowey Kadencyi Roku 1767. *Pierwſza dwuniedzielna* dnia ósmego Marca, po którey *ſześć niedzielna* w tymże Roku dnia *pierwſzego Junij*, a po niey *Trzecia dwuniedzielna* dnia *óſmego 7bris*, po którey *iterum ſześćniedzielna* dnia *pierwſzego Decembra* poczęte, i kontynuowane bydź maią: Które Kadencye *in completo numero* Oſob piąciu ſądzić ſię będą.

Kommiſſarz każdy przez całą ſześćniedzielną Kadencyą, po ſkończeniu oney odbierze ze Skarbu trzy tyſiące złotych, a za dwuniedzielną tyſiąc złotych. Którzyby zaś abo cale nie ſądzili, abo ſię poźnili, tych penſyami *præſentes ad proportionem abſentiæ* dzielić ſię maią.

Kommiſſya Skarbowa dwie Kancellarye, jednę Ekonomiczną, drugą Sądową: i dwuch Regentow, jednego do Ekonomicznych, drugiego do Sądowych tranſakcyi opatrzy, jako i tym którzy pod dozorem pióro trzymaiącego Kommiſſarza będą, a po Kadencyi Skarbny Litewiſki Akta odbierze, i konſerwować będzie *ſub reſponſione* tak za ſiebie, jako i za Regentow: dla czego Skarbny ma czterech Kandydatow do Regencyi podać Kommiſſyi, a ta dwóch wybierze.

Do Penſyi zaś dwuch tyſięcy złotych dawniey Skarbnemu wyznaczonych, drugie dwa tyſiące przydano ze Skarbu Litewſkiego co rok, Regentowi też tak Ekonomicznemu, jako i Sądowemu po trzy tyſiące złotych Skarb Lit: co rok wypłacać ma: a Regenci tak penſyonowani za ża-

dną rzecz od stron nawet dobrowolnie ofiaruiących, nic brać niemogą *sub pœna refusionis in duplo* stronie & *litis expensarum.* Co też i do Juramentu przydano bydź ma.

Kommissya Skarbowa ma się starać Rzeki Portowe, ile w mieyscach niebespiecznieyszych czynić *navigabiles*, i na ten wydatek, expens ze Skarbu Lit: *ad summum* sto tysięcy złotych Poł: co rocznie naznaczono.

Gdzie zaś Rzeki *ad commoditates & utilitates* transportow handlownych złączone bydź mogą, ma ta n Kommissya zesłać ludzi znaiących się dla ułożenia potrzebnych do tego Projektow *non obstantibus quibusvis* takowym skutkom *impedimentis.*

Kommissarze od Stanow Rzeczypospolitey raz wyznaczeni nie mogą funkcyi swojey złożyć, ani przez funkcyą inną, ani przez rezygnacyą ani przez postąpienie na godność jaką; owszem postąpiwszy na godność *eo ordine* jak pierwey zasiadać i sądzić Kommissyą będą aż do skończenia funkcyi Kommissarskiey i odmiany przez wyznaczonych od Rzeczypospolitey Następcow.

Deputaci do Konstytucyi z Stanu Rycerskiego w Izbie Poselskiey po obraniu Marszałka i Rugacii, a z Senatu po złączeniu się Stanow Rzeczypospolitey równie jako i *Delegati* do kalkulacyi Skarbu Obóyga Narodow maią bydź wyznaczeni, a żaden z Deputatow Konstytucyą naznaczonych ani Deputatem do Konstytucyi, ani Marszałkiem Seymowym bydź nie może, Posłami jednak Kommissarze Obóyga Narodow bydź mogą.

Postanowienie o Lustracyach Starostw i Dupli w W. X. X. Lit:

Płacenie Kwart ze wszystkich Starostw dwóma Ratami, połowę Kwarty Marcową, a połowę Septembrową Ratą *a die 1ma Martij 1767.* nastąpi.

Gdyby dla jakiego przypadku Starostwo lub Dzierżawa jaka znaczny deces poniosła, tedy wolno Possessorowi udać się do Kommissyi Sarbowey i wyprowadzić podług sposobu Konstytucyi *Convocationis* 1764. Lustracyą, i według niey przez Kommissyą approbowaney Kwotę płacić.

Przez Kwadruplę do wypłacenia od Nowych Possessorow przez Konwokacyą ustanowioną, ma się rozumieć Czwarta Część Intraty roczney Starostwa lub Dzierżawy, to jest: Kwarta Druga w pierwszym Roku nowego Possessora do tey, która Ordynaryinie corocznie dwóma Ratami opłacana bydź powinna. Ponieważ do lustracyi Starostw Inflantskich zaszły interwencye, więc Assessorya Koronna maiąca *potestatem cognitionis & resolutionis* dawnieyszych Lustracyi iak naymędrsze ma czynić rozsądzenie.

Gdzieby intrata dóbr stołowych Królewskich do hibernowych przez Taryffę wprowadzone pokazały się, *forum pro cognitione* do Assessoryi należy,

Kwadruple Starostw i dzierżaw w Roku 1764. przed zaczęciem Lustracyi Konferowanych, od Donataryuszow do Skarbu Litewskiego importowane Roku 1766. podług teraz wyprowadzonych Lustracyi, maią bydź za kwartę w następuiącym Roku 1767. wytrąciwszy Simplę kwartę dawniey *in duplo* płaconą, przyięte: ponieważ ci Donataryuszowie takowe kwadruple wypłacać winni byli podług dawney tylko kwarty.

Suplement do Kwarty i Dupli z Ekonomii Polockiey i Słonimskiey.

Naznaczono Kommissyą na rozeznanie Przywilejow Poddaństwa Woytowstw niektórych i Starostwa Słonimskiego zbraniaiących się pełnić powinności *similiter* do Woytowstw i wsi Ekonomii Połockiey, również buntuiących się.

Ustanowienia miary i wagi generalney.

Uregulowanie Miar, wag, i łokciow przez Kommissyą Skarbową uczynione, i do Grodow rozesłane, potwierdzono. Do mierzenia zboża ma bydź jednostayna Beczka, w którą ćwierci czte ry, do ćwierci ośmin dwie, a do ośminy szesnastek dwie, w szesn stkę garcy szynkowych dziewięć, w ośminę garcy 18. w ćwierć 36. w beczkę 144. wchodzić ma. Garniec zaś na ten i trunkowy wymiar ma w głąb calow siedm, ćwierci dwie i ósmą część cala, na szerz calow cztery, trzy ćwierci i także ósmą część cala. Cale ze skali ná garcach do Grodow posłanych, wyrażoney miarkować. Do garca, półgarcowek dwie, do pułgarca kwart dwie, idą. Cechowy zaś do hurtowych przedaży, garniec ma szynkownych pomienionych dwa, a cechowych sześć, czyli szynkownych 12. wchodzi do czaszy czyli miodnicy, którą się miod przasny przedaie. Funt Litewski piątą częścią od funta Berlińskiego mnieyszy ma wsobie łotów 32. Takowych funtow do kamienia Litewskiego 40. a kamieni 5. do Cetnara wchodzi. Łokieć Litewski ma calów 24. Miary zbożowe z poprzecznym w wierzchu prętem żelaznym do mierzenia pod strychulec, oraz garce i łokcie cechowane kosztem Zwierzchności i Possessorow bydź maią, Zaden zaś inney miary i wagi używać niema *sub pœna* 100. kop groszy Litewskich w Grodzie z Regestru *Fisci* bez dylacyi. Funduszow lubo różnica miary terazznieyszey, w teyże jednak proporcyi zupełności dochodzić maią zboża dotąd z Starostw lub innych Dóbr dawane.

Kwit Flemingowi Woiewodzie Pomorskiemu przeszłemu Podskarbiemu Litewskiemu.

Z summy 1,090,896. Złotych Polskich i grosza jednego kwitowano pomienionego Woiewodę Pomorskiego i Sukcessorow jego, jako z summy remanentowey za realnemi kwitami expensowaney. Nadto zaś wydaną ze swego przez tegoż Woiewodę Pomorskiego summę 141,247. złotych, groszy 27. aby skarb Litewski wypłacił, nakazano.

Kwit Brzostowskiemu Podskarbiemu W. Lit: i Kommissarzom Skarbowym.

Konſtytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Podſkarbiego W. Lit: i Kommiſſarzow tak teraźnieyſzych jako i ubyłych po wyſłuchaney doſtateczney Kalkulacyi z dochodow celnych, czopowego, kwart. pogłównego Zydowſkiego kwitowano żadney do nich i Sukceſſorow nie zachowuiąc pretenſyi. Summę zaś 502,486 złotych Polſkich groſzy 26. i pół w kaſsie Skarbowey i na Remanentach zoſtaiącą *ad dandam* z niey *rationem* naſtępuiącey Kommiſsyi zoſtawiono.

Redukcya ſzoſtakow Zagranicznych w Litwie,

Wſzyſtkie ſzoſtaki Zagraniczne do groſzy ośmiu redukowano: a tym ſzoſtakom doczeſną tylko kurrencyą w Litwie pozwolono, i redukcyą *ex nunc* publikować nakazano.

Spoſob płacenia ſumm od Debitorow Kredytorom z przyczyny Uſtawy Monet.

Kto pożyczył pieniędzy czerwonemi złotemi lub talarami *in ſpecie* w zapiſie wyrażonemi, one takoż *in eadem ſpecie* czerwonych złot: lub talarow to jeſt tyleż ſztuk: ile wziął, odda na terminie. Kto zaś pożyczył u kogo pieniędzy czerwonemi złotemi rachuiąc czerwony złoty czyli po złotych ośmnaście: czyli *alio calculo numerico* złotych rachowanemi i opiſanemi, albo też talarami bitemi, rachuiąc talar po złotych ośm; oddać one ſwemu Kredytorowi na terminie exolucyi przypadaiącym, takoż czerwonemi złotemi za czerwone złote, a talarami bitemi za talary, w takowey jak dawana i zapiſem opiſana była onych cenie powinien: to jeſt: tyle ſztuk czerwonych złotych i talarow, ile wziął ſztuk pożyczaiąc pieniądze.

A tynfami i ſzoſtakami Konſtytucyą *Anni* 1717. uſtanowionemi zaciągnione i do oddania takąż monetą lub *Currenti Moneta* opiſane ſummy należy oddawać lub tynfami i ſzoſtakami rachuiąc tynfa po groſzy miedzianych 27. a ſzoſtak po groſzy 10. takichże, lub nową teraźnieyſzey Mennicy monetą oddaiąc za każdy złoty w zapiſach wyrażony, złoty *in ſpecie* nowey monety maiący w ſobie groſzy ſrebrnych 4, *Similiter* ſummy pozaciągane przed redukcyami i po redukcyach zagranicznemi monetami, i do oddania takowemiż monetami opiſane, maią bydź przed naſtępuiącą onych kaſſacyą na przypadaiących do exolucyi terminach wypłacone *in quantitate* złotych w zapisach *expreſſa*, takąż zagraniczną monetą do przeſzłey ceny nie przywiązuiąc ſię, lecz ceną tychże monet przez wyż wyrażoną redukcyą teraz poſtanowioną.

Kaſſacyą zagranicznych monet *ad diem 1mam 7bris* 1767. prorogowano, w którym czaſie ma Kommiſſya uprowidować w nową monetę Prowincyą Litewſką.

Kurrencya zaś tynfow i ſzoſtakow Polſkich Konſtytucyinych redukowanych, ani redukcyi, ani kaſſacyi więcey podlegać niema.

Warunek dochodow Staroſtwa Brześciańſkiego.

Nakazano co rok po 4. tyſiące złotych ze Skarbu Lit: wypłacać Staroście Brzeſkiemu Litewſkiemu i naſtępnym Staroſtom w nadgrodę dochodu *Drągowym* nazwanego na Staroſtę niegdyś idącego. Co dla innych Staroſtw Grodowych *in ſequelam & præjudicatum* iść niema.

Approbacya Ordynacyi Kommiſſyi Woyſkowey W. X. Lit:

Ułożoną przez Kommiſſyą Woyſkową dla odbywania Juryſdykcyi ſwoiey Ordynacyą approbowano.

Ordynacye Kommiſſyi Woyſkowey W. X. Lit: pod Prezydencyą J. W. Michała z Kozielſka Ogińſkiego Woiewody Wileńſkiego ułożona i opiſana.

Cztery Regeſtra do wpiſow używane będą: *Pierwſzy* Ordynaryiny. *Drugi Incarceratorum & Exorbitantium. Trzeci Remiſſarum & appellationum. Czwarty* Taktowy. Do ordynaryinego należą ſprawy o Długi winne przez Deputata Chorągwi, przez Exaktora Regimentowi, i o zaległe u nich Zółdy, i inne między ſamemi Woyſkowemi podobneż pretenſye.

Do Regeſtru *Incarceratorum & Exorbitantium* Sprawy *Criminales* exorbituiących na Leżach lub Konſyſtencyach, oraz wyciągnieniu i przyiazdach *Diſciplinam militarem* przeſtępuiących bez inwolucyi pod żadnym pretextem innych ſpraw wſzelkich. Do Regeſtru *Remiſſarum & appellationum* ſprawy wchodzić powinne *a ſubſelliis Civilibus* do Woyſkowych, odeſłane lub za appellacyą od Sądow Regimentarſkich. *Taktowy* będzie brany w czaſie *læſionis* Oſob u Sądu zaſiadaiących i wynikłych nieſpokoyności *ſub ſecuritate Judiciorum* między Woyſkowemi.

Czaſy Aktoratow tak rozłożono: *W pierwſzych dwuch tygodniach* po zaczętey Kadencyi będą expedyowane Likwidacye Woyſka, oraz Rekwizycye luſtracyi i przeyrzenia Raportow. *W trzecim tygodniu* Sądy zaczną ſię, przywołuiąc przed południem ſprawy z Regeſtru ordynaryinego, po Południu zaś z Regeſtru *Remiſſarum* jeżeli ſprawa zaczęta odſądzona będzie. Gdyby zaś ſpraw w Regeſtrze Remiſſyinym nie było, i na poobiedniey Seſſyi, ordynaryiny kontynuowany będzie. Regeſtr *Incarceratorum & Exorbitantium* po każdym odſądzonym Aktoracie z powyżſzych ma bydź wołany. *Taktowy* zaś w każdey porze, *etiam in tractu* ſądzącey ſię ſprawy będzie wołany. Wſzyſtkie Aktoraty na pierwſzey Kadencyi nieodwołane, na naſtępuiącey naypierwey expedyowane będą; Po nich nowe wpiſy brane zoſtaną. Do wpiſów zaś ci naybliżſzemi będą, którzy na wyżſzych Sądach odeſłani byli na Inkwizycyą.

Ktoby ſię dał wzdać, areſztowanie nań Zołdu wſkażą, i nie pierwey choćby proſił, od ſłużby ſię uwolni, aż ſię rozprawi, i koſzt wygrywaiącey ſtronie wróci. Ktoby zaś podwakroć nieſtanął, takiego Sąd na kaptywacyą ſądzić i przyprowadzić każe.

Wolno każdemu przez ſię lub Plenipotenta, lub Patrona ſtawać.

Summariusz

Regent Kommiſſyi Wokandę u drzwi Izby Sądowey przybiie.

Każdy Cywilny zapozwawſzy Zołnierza, *forum* Kommiſſyi Woyſkowey przyiąć ma.

Pozew na Kommiſſyą albo *ad manus* ma bydź dany, albo na Konſtytucyi główney kładziony, a Kommendant zapozwanego obwieścić powinien

Nieprzytomnym na Sądach termin podania Pozwu Czteroniedzielny, a przytomni *ad latus Judiciorum* zaraz ſtawać ku rozprawie powinni.

Zeznanie podanego Pozwu przed Kommendantem tey Konſyſtencyi czynić należy; od którey do podania Pozwu Zołnierz jeſt użyty, a Kommendant da *teſtimonium* takowego zeznania.

Decyzye Sądowe *Unanimitas*, abo jeżeli ta nie będzie, tedy *Pluralitas* kreſek ſtanowić ma i podpisać: *diverse* jednak *ſentientibus* wolno niżey zdanie ſwoie zapiſać.

Dekret Kommiſſyi w Protokule zapiſany a podpiſany przez Kommiſſarzow Extraktem wychodzić powinien, z Pieczęcią Woyſkową i z podpiſem Prezyduiącego.

Pieczęć Kommiſſyi Woyſkowey bydź powinna z Herbem W. X. Lit. i z napiſem do koła: *Pieczęć Rzeczypoſpolitey Kommiſſyi Woyſkowey W. X. Lit;* która więkſza do Dekretow i Ordynanſow, a mnieyſza do expedycyi liſtownych używane będą.

Expenſa z Largicyi podług prawa Roku 1717. opatruiąc tak uſtanowiono: Antoniemu Dziekońſkiemu Stolnikowi Wołkowyſkiemu Piſarzowi Kommiſſyi Woyſkowey penſyą 6. tyſięcy złotych warowano i 1000 złot: z ſummy Largicyiney dodano. Pawlikowſkiemu Regentowi takoż z Largicyiney ſummy 3. tyſiące złot: Generałowi Adjutantowi Kommiſſyi 2. tyſiące złot: Inſtygatorowi 800. złot: a Woźnemu 300. złotych Polſkich naznaczono co rok, *per medium* za każdą Kadencyą.

Rapporta wſzyſtkie *in interſtitio* Kadencyi, do Prezyduiącego *ultimarie* i do Hetmanow odſyłane byź powinne, z których, jeśliby ſię co pokazało *publicam tranquillitatem* naruſzaiącego, wnet Prezyduiący całą Kommiſſyą na mieyſce, gdzie ſię ſądzi ſwoiemi liſtami ma konwokować, to zachowuiąc, iż nic ſtanowić, ani Ordynanſow wydawać niemożna, chyba *ex Completo numero* Kommiſſarzow, których pięciu *omnino ad hos actus* znaydować ſię ma.

Podwyżſzenie płacy Woyſku W. X. Lit:

Konie Towarzyſkie w Polſkim zaciągu, oraz Porcye Zołnierſkie w Cudzoziemſkim Autoramencie nad przepis Konſtytucyi 1717. podwyżſzono w ten ſpoſob. Na 400. koni Uſſarſkich, na koń dodatku po złotych Polſkich 172. uczyni ſumma złotych 68800. Na 1200. koni Petyhorſkich, na koń dodatku po złotych 128. uczyni ſumma złot: 153600. Na 700. koni przedniey ſtraży dodatku po złotych 128. uczyni ſumma 89600. Na 360. koni Pułku Bielaka, w których aktualnie do boiu i potrzeby 180. Towarzyſtwa, i tyleż pocztow znaydować ſię powinno, na koń dodatku po złotych 100. uczyni ſumma złotych 36000. Na 300. koni pułku Tatarſkiego Koryckiego, w których takoż 150. Towarzyſtwa, i tyleż Pocztow aktualnie ma ſię zawierać, dodatku na koń po złotych 100. uczyni ſumma 30000. Regimentowi Gwardyi konney do każdey Porcyi dodatku po złotych 150. uczyni złotych 90000. Regimentowi konnemu Buławy Wielkiey W. X. Lit: do każdey Porcyi dodatku po złotych 150. uczyni złotych 45000. Regimentowi konnemu Buławy Polney W. X. Lit: do każdey Porcyi dodatku po złotych 150. uczyni ſumma złotych 45000. Regimentowi konnemu Woiewody Wileńſkiego do każdey Porcyi dodatku po złot: 150. uczyni ſumma 45000. Gwardyi pieſzey do każdey Porcyi dodatku po złot: 62. i groſzy 15. uczyni ſumma 62500. Regimentowi pieſzemu Buławy W. W. X. Lit: do każdey Porcyi dodatku po złotych 62. i groſzy 15. uczyni złotych: 26562 groſzy 15. Regimentowi pieſzemu Buławy Polney W. X. Lit: do każdey Porcyi dodatku po złotych 62 i groſzy 15. uczyni ſumma złotych: 26562. gr: 15 Freykompanii Artyleryi do każdey Porcyi dodatku po zł: 62. groſzy 10. uczyni ſumma złotych 9375. Chorągwi Janczarſkiey Buławy W. W. X. Lit: do każdey Porcyi dodatku po złotych: 62. groſzy 15. uczyni ſumma złotych 6250. Piechocie Trybunalſkiey do każdey Porcyi dodatku po złotych 62. groſzy 15. uczyni ſumma 6250. co wſzyſtko *in univerſum* ſkomputowawſzy ogulna wypada ſumma na powiękſzenie żołdu Woyſkowego 749250. A tak złączywſzy poſtanowioną przez Konſtytucyą 1717. płacą z ninieyſzym podwyżſzeniem żołdu wychodzić będzie na konia Uſſarſkiego po zł: 600 na Petyhorſkiego po zł: 500. na Przedniey ſtraży i Tatarſkiego po zł: 400. Na Porcyą jednę Draguńſką po zł: 450. Na każdą Porcyą Infanteryi, Janczarſką i Węgierſką po złotych 262 groſzy 15. Takową ſummę Kommiſſya Skarbowa co rok dwiema Ratami wypłacać będzie, zaczynaiąc dopłacenie wſpomnionych dodatkow od Raty Marcowey Roku 1769. *incluſive.*

Kommiſſya Skarbowa za podaną ſobie od Kommiſſyi Woyſkowey Tabellą, naznaczy Grody ulokowanym Chorągwiom bliżſze, zkądby penſyą odbierać mogły.

Doſtatecznie w żołdy opatrzone Woyſko, aby odtąd za właſne pieniądze wſzędzie żyło, i żadnych extorſyi nie czyniło, oraz podwod, paſzy, od Obywatelow nie wyciągało, warowano: i dozor jak nayściśleyſzy *Diſciplinæ militaris* Kommiſſyi Woyſkowey zlecono, *Parti injuriatæ* Kommiſſya *duplicem refuſionem damnorum* tudzież expens prawny na Kommendancie, wſkazać ma.

Kwatera tylko na Kommendę, dach dla żołnierzy, woda i opał, na Konſyſtencyach pozwala ſię.

Konſtytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Zlecono Kommiſſyi Woyſkowey poſtanowić inſzy Dyſpartyment Lokacyi Chorągwi i Regimentow *habita ratione* wygodnieyſzego ſtanowiſka, oraz kommunikacyi chorągwi z Chorągwiami i Regimentow z Regimentami *nil quidquam derogando* mieyſcom pod lokacyą żołnierza podpadać nię powinnym, Regimentowi zaś pieſzemu Buławy Wielkiey W. X. Lit. w Wilnie naznaczono konſyſtencyą.

Regimentom Gwardyi Konney i pieſzey W. X. Lit: poprawa płacy *a die 1ma Martii* 1767.

Woyſko ma dobrą nową monetą zapłatę odbierać: dla czego Kommiſsya Skarbowa ſummy do Grodow w monecie nowey przyſzle tyle, ile w redukowaney w tychże Grodach złożono będzie.

Dla Gwardyi konnych i pieſzych Litewſkich Kommiſſya Skarbowa Lit: pòki te Gwardye w Warſzawie będą mieli konsyſtencyą, ma w proporcyi Porcyi poſtąpionych na Gwardye Koronne, dodatek wypłacać.

Podwyżſzenie Porcyi Chorągwi Marſzałkowſkiey W. X. Lit:

Porcya Marſzałkowſkiey Chorągwi do 262. złot: Polſkich i groſzy 15. ma wynoſić

Ubeśpieczenie płacy Woyſku W. X. Lit

Wypłacenie żołdu Woyſku Litewſkiemu pierwſzą przed innemi expenſami, ma mieć exekucyą.

Obmyślenie nadgrody zaſłużonym w Woyſku Officyerom W. X. Lit:

Na zaſłużonych w Woyſku W. X. Lit: Officyerow *utriusque authoramenti*, dla lat, lub kalectwa niemogących powinnośći pełnić, ſummę 50000 złotych Polſkich Skarbowa Kommisſya Woyſkowey corok wyliczy, a Kommiſsya Woyſkowa na Officierow ſłużyć daley niemogących podzieli, i onym *habito reſpectu* na rangę penſyą dożywotnią naznaczy.

Komiſſya Skarbowa ſummę 40000 na Largicye Konſtytucyą 1717 naznaczoną, totalnie do Kommiſſyi Woyſkowey wypłacać będzie, z ktòrey jako też i powyżſzey kalkulacyą na Seymie zdawać potrzeba.

Wyznaczenie Oſob do Kommiſſyi Woyſkowey W. X. Lit:

Przy Wielkim i Polnym Hetmanach do Kommissyi deputowano *Z Senatu* Michała Ogińſkiego Woiewodę Wileńſkiego Jana Chodkiewicza Sſtaroſtę Zmudzkiego *ex Equeſtri ordine* Jozefa Sosnowſkiego Piſarza Polnego Lit Antoniego Zabiełłę Łowczego Lit: Jędrzeia Ukolſkiego Podkomorzego Trockiego, Jozefa Sapiehę, Pułkownika Ussarſkiego. Jana Jabłońſkiego Generała Majora Woyſk Litewſkich, Jana Wittinghoffa Staroſtę Okniańſkiego.

Dodanie Regeſtrow Ziemſtwom i Grodom w W. X. Lit:

W Ziemſtwach i Grodach do Cywilnego jednego a drugie *Incarceratorum* dodano trzeci Regeſtr pod Tytułem *Summarii proceſſus*, do ktòrego w Ziemſtwach ſprawy *Exemptionum vigore* Statutu Obligowe, tak między żyiącemi jako i między nieżyiącemi Osobami, a w Grodach *Expulſionum & exemptionum* także *vigore* Statutu, o zbiegłych Poddanych, i także obligowe *inter viventes* tylko *Perſonas*, i ktòreby Taxy Dòbr za ſobą nie pociągały wpiſywane będą Wołanie zaś tych Regeſtrow tym nakazano porządkiem *Naprzód* Regeſtr *Summarii Proceſsus* po przewołaniu ktòrego do oſtatniego wpiſu, Regeſtr *Incarceratorum* brany będzie, gdzie po odſądzoney oczywiſtey ſprawie, Regeſtr Cywilny wołany bydź ma aż do odſądzenia także ſprawy oczywiſtey *in principali* Po ktòrym *denuo* Regeſtr *Summarii Proceſsus* aż do oſtatniego wpiſu & *conſequenter* wyżey opiſanym ſpoſobem Regeſtra wołane bydź maią. A jeżeliby w ktòrey Sprawie z Regeſtrow *Summarii Proceſsus* przypadłey uznana była Inkwizycya, Kalkulacya czyli Weryfikacya, tedy *poſt expeditos hos actus* rozprawa między Stronami z tegoż Regeſtru naſtąpić powinna.

Podobnież po wypadłey z Regeſtru *Summarii Proceſſus* Kondemnacie, *Jure vincens*, Exekucyą Urzędową sprowadziwſzy, znowu w tenże Regeſtr Aktorat wpisać, i ſprawy ſwoie *ad ultimam convictionem ſeu ad principalem deciſionem* popierać będzie.

Regeſtr *Fisci* na sam tylko gatunek niektòrych ſpraw Skarbowych wyznaczaiąc we wſzyſtkich Grodach, kazano codziennie na rannych ſądach choćby *in tractu* oczywiſtey ſprawy, *ſervato* jednak *ordine* wpiſow wołać.

Zachowano jednak Konſtytucyą *Convocationis* dla spraw obligowych *inter viventes Perſonas forum* w Trybunale *etiam ex cruda citatione* i teraznieyſzym Prawem utwierdzono, na ktòre ſprawy oſobliwy Regeſtr obligowy naznaczono w Trybunale, a wołanie jego po odſądzoney oczywiſtey ſprawie każdego Regeſtru nakazano.

Forum za Obligami nietylko *ubi Bona conſiſtunt*, ale *etiam* w tymże Grodzie lub Ziemſtwie w ktòrym Woiewodztwie lub Powiecie mieyſce oddania ſummy Obligiem opiſane będzie, pozwolono, ktòre i po sprowadzonych Exekucyach ſłużyć ma.

Kadencyą Roczkow Auguſtowych na Septembrową przenieſiono, ktòra *a die 1ma Septembris* przez Niedziel cztery ma trwać.

Woiewództwom i Powiatom Trockiemu, Braſławſkiemu, Rzeczyckiemu i Mozyrſkiemu, dla szczupłości spraw dwie tylko Kadencye Rokow Ziemſkich, to jeſt Swięto-Michalſką i Trzy-Krolſką do Sądzenia ſię tak, jak w Xięſtwie Inflantſkim naznaczono.

Hh.

Summariusz

Powiatowi Pińskiemu dla złych przepraw, Kadencyą Decembrową *per totum* znoszą, na Juliową przeniesiono. A w innych Woiewództwach i Powiatach taż Kadencya Roczkow Decembrowa Dnia 23. Decembra ma się kończyć.

O Appellacyach i winach Appellacyinych.

Konstytucyą Seymu *Coronationis* Roku 1764 *Tit:* o Appellacyach *in toto* approbowano.

Winy Appellacyine na stronę appelluiącą tak odmieniono: aby Trybunał wskazuiąc na stronę winy Appellacyine siedzenie wieży Cywilney niedziel sześć, abo zapłacenie za tęż wieżę tysiąca kop groszy Litewskich *decretorie* naznaczał. Strona zaś tak ukarana *in termino* do zasiadania wieży *deciso*, czy to wieży Cywilney Niedziel sześć przyiąć, i płacenie sta kop Stronie, a drugie sto kop Urzędowi uczynić, czyli też za samo tylko siedzenie wieży, oprócz wyznaczonych dwuchset kop, *insuper* tysiąc kop *Parti injuriatæ instantanee* wypłacić wolna będzie *salvis expensis* przez Stronę appelluiącą, podanych *prævio Juramento* przez Aktora lub Plenipotenta.

Pod które teraznieysze ustanowienie *pœnalitates* i winy Appellacyine Dekretami Trybunalskiemi iuż uznane, a *per renitentiam* stron nie wypełnione, pociągane bydź nie maią.

Wolną Stronom Appellacyą, o Seymikowe tumulty i exorbitancye w Grodzie rozprawuiącym się, z Grodu do Trybunału pozwolono: i takowym sprawom Regestr *Termini Tacti non attenta repartitione* tak jako o Akcye *sub securitate* Trybunału stałe, naznaczono.

Objaśnienie Konstytucyi Coronationis *o Pisarzach Trybunalskich.*

Turnus Pisarzow na Kadencyi Litewskiey od Wileńskiey Deputata zaczęty, porządkow Woiewództw i Powiatow na Kadencyi Wileńskiey sądzących ma bydź kontynuowany, & *pariter Turnus* Pisarzow na Kadencyi Ruskiey od Deputata Nowogródzkiego zaczętey także porządkiem Woiewództw i Powiatow na Ruskiey Repartycyi sądzących się będzie zachowany.

Regestra Aktoratow Kadencyi Mińskiey i dla Kontynuacyi wołania Pisarz Ziemski Miński na Reassumpcyą Kadencyi Nowogrodzkiey do Kancellaryi Nowogródzkiey Pieczęcią Urzędową ubespieczone, & *vicissim* Pisarz Ziemski Nowogródzki na Kadencyą w Mińsku zaczynaiącą się odsyłać maią.

Regestr Officii *w Trybunale W. X. Lit:*

Każdemu Obywatelowi pokrzywdzonemu albo też *publicam delationem* biorącemu, z Urzędnikami Ziemskiemi i Grodzkiemi *per negligentiam vel abusum* wykraczaiącemi *Forum ex regestro Officii* w Trybunale Litewskim naznaczono: aby każdy Officyalista za dowiedzionym Rokow lub Roczek *ex negligentia* omieszkaniem, dla któreyby Komplet umyślnie był zerwanym, i Sądy sądzić się niemogły; siedzeniem wieży cywilney przez czas tak długi, jaki *per absentiam* od Sądow opuszczonym bydź się pokaże, *determinate* był karanym, nakazano. A zaś o występek *ex abusu Officii* zapozwany & *ordinariis probationibus Juris* przekonany ażeby *in privationem Officii & Activitatis secundum demeritum*, czy na lat kilka, czy na zawsze był sądzony, postanowiono, a to z tegoż Regestru. Gdyby zaś kto *malitiose* zapozwawszy Urzędnik lub Urząd *de negligentia seu abusu* tego o co zapozwał, niedowiódł; tedy rekonwencyalnemi penami *irremissibiliter* ma bydź karanym. A za sentencyą same Sędziowie, ani pozwani, ani karani bydź niemaią. Tak w Ziemstwach, Grodach, jako też w Trybunale *ad actus Calculationis, Inquisitionis, Verificationis & Exdivisionis* po trzech każdey stronie Urzędnikow zapisywać pozwolono. Na których jeśliby się strony niezgodziły, tedy ich Sąd *judicialiter* naznaczy. A z tak wybranych lub wyznaczonych, jednego jedna, drugiego druga strona, którego chcąc ma sprowadzić Urzędnika albo obydwie jednego, jeżeliby się na to zgodziły, którzy *ante actum* czterma Niedzielami obwieszczenie wydać powinni będą. A gdyby który Urzędnik wydawszy obwieszczenie i one podpisawszy (*excepta legalitate* w Prawie *expressa*) *pro actu* na którey wydał obwieszczenie nie zjechał, tedy takowy 6. Niedziel wieży cywilney siedzeniem & *refusione litis expensarum* karany ma bydź.

Przydanie Warty in Assistentiam *Trybunałów.*

Chorągiew Trybunalska, Kadencyi Ruskiey Trybunałowi assystować ma, a na assystencyą Wileńskiey Kadencyi Trybunałowi, powinna iść assystencya z Regimentu w Wilnie lokowanego.

Więźniów zaś nieodsądzonych na Trybunale Ruskim Kommendant Chorągwi Węgierskiey pieszey do Wilna, a z Trybunału Wileńskiego Kommendant przy Trybunale Wileńskim będący na Kadencyą Ruską odprowadzać, i Kommendantowi przy Trybunale znayduiącemu się pod Regestrem i attestacyą zdawać powinien będzie. W Prawach tu niepisanych *usum* Statutu Lit: i Konstytucyi zachowano.

Przeniesienie Sądow Ziemskich Trzy-Królskich Xięstwa Zmudzkiego Repartycyi Telszewskiey.

Repartycyi Sądow Ziemskich Trzy-Królskich Telszewskich na dzień drugi po Popielcu przeniesiono.

Przeniesienie Powiatów Wielkich i Małych Dyrwian do Repartycyi Telszewskiey Xięstwa Zmudzkiego.

Przeniesiono Powiaty Wielkich i Małych Dyrwian do Telszewskiey Repartycyi Sądowey.

Ordynacya Sądow Zadwornych Assessorskich W. X. Lit:

Ponieważ Prowincye W. X. Lit: niemaią co do Praw *uniformitatem Processus Judiciarii*, zaczym osobliwszą Ordynacyą Sądow postanowiono.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Decyzya per Pluralitatem.

Wszystkie Sprawy w Assessoryi *pluralitate* maią bydź decydowane wyiąwszy sprawy z appellacyi od Sądu Mieyskiego: abo do Praw Mieyskich i Przywilejow im nadanych ściągaiące się między nimi a Szlachtą i Duchownemi. *Item* sprawy *Colonarium* jako Królowi szczególnie *ex vi directi Dominii* do rozsądzenia należące, które do Decyzyi Kanclerza lub Podkanclerzego należeć maią,

Dla czego do Kanclerzow i Podkanclerzych, tudzież do Sekretarzow, Referendarza, Pisarzow Wielkich, Instygatora i Vice Instygatora W. X. Lit: dwuch *ex Ordine Senatorio*, a Dziesięciu *ex Ordine Equestri* przydano Assessorow.

Assessorowie od Seymu do Seymu trwać, a do żadnych Kommissyi Sądow Assessorskich naznaczeni bydź niemogą. Podskarbiego Nadwornego Litewskiego *ab Officio Assessoriatûs* uwolniono.

Instygator W. X. Lit: *ex munere Officii sui* Assessoryi Kommissyi Skarbowey i podczas Trybunałom Sądzącym się Assystować powinny, ma znaydować się tam, gdzie *pro tempore* potrzeba będzie wyciągała, któremu do czterech tysięcy złotych, dwa tysiące Polskich przydano, i Kommissyi Skarbowey corok zacząwszy *a die 1ma Januarii 1767.* wypłacać kazano.

Porządek zasiadania w Sądach i przysięga Assessorow.

Po Kanclerzu i Podkanclerzym pierwsze mieysce maią Senatorowie, drugie Urzędnicy Lit: trzecie Electi z stanu Rycerskiego na Seymie. Czwarte Urzędnicy Kancellaryi Litewskiey po nich Pisarz Dekretowy Litewski i ci oprócz Kanclerza, Podkanclerzego, i Senatorow maią następuiącą Rotą przysiądz.

ROTA PRZYSIĘGI.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Tróycy S. Jedynemu: że w tym Sądzie Assessorskim, Królewskim według sumnienia, Prawa i Przywilejow każdemu służących, niemaiąc względu na bogatego, lub ubogiego, na przyiaciela, lub nieprzyiaciela każdą sprawę sądzić będę; darow żadnych od nikogo przed sprawą, podczas sprawy, i po sprawie brać, rady prawuiącym się dawać, praktyk w sprawach czynić, Sekretow Izby Sądowey i zdania wotuiących wydawać nie będę Tak mi Panie Boże dopomoż.

Instygator, Vice Instygator, Regenci Kancellaryi, Pisarz Dekretowy W. X. Lit: *Supra suum Votum Consultivum* tylko, nie zaś *decisivum* przysięgę pomienioną uczynią, i mieysca swoie według opisu zasiędą,

Naznaczenie Kadencyi Sądow Assessorskich.

Jednę tylko Kadencyą w każdym Roku dla Assessoryi determinowano, wyznaczaiąc 6. Miesięcy od dnia 1. 9bra do dnia 1. Maja. w którym czasie *per 9brem & xbrem* sprawy Mieyskie wszelkie tak *ex Appellationibus* Sądow Mieyskich i Kommissyinych, jako też o Prawa i Przywileje Mieyskie między Mieszczanami a Szlachtą lub innemi Osobami *Status Saecularis & Spiritualis*, czyli też między Mieszczanami a Mieszczanami i wszelkie inne sprawy do Miast i Mieszczan *sub quacunque ratione* ściągaiące się sądzone bydź maią. A *1ma* zaś *Januarij ad 1mam Februarij* przez cały Miesiąc *Causae Colonares* o krzywdy Poddanych Królewskich od Dzierżawcow, a *1ma* zaś *Februarij* do *1. Aprila* wszystkie sprawy Szlacheckie Duchownych i Swieckich do Sądow Assessorskich należące, a od Dnia 1. Apryla do Dnia 1. Maia sprawy Ekonomiczne tam *ex Actoratibus*, jako też *ex Reatibus* sądzić należy, wyiąwszy sprawę Miasta Lit: Brześcia wpisaną vigore przeszłey Ordynacyi do Regestru Magdeburskiego.

Wyznaczenie mieysca na Sądy Assessorskie Litewskie.

Assessorya Litewska w Warszawie, Grodnie, Brześciu, Litewskim, i w Mińsku i gdzie Król Jmć w Granicach Państw rezydować będzie, sądzić się ma. Na ten czas zaś tylko gdy te Sądy w Grodnie, Brześciu, lub Mińsku sądzone będą, przez Uniwersały powinne bydź obwieszczone Gdy z Alternaty Seym Ordynaryiny w Grodnie przypadać będzie: wtedy Assessorya w Grodnie przez całe pół Roku sądzona będzie.

Ostrzeżenie nieprzerwaney w Sądach Assessorskich Sprawiedliwości.

Niemogącemu bydź dla jakieykolwiek przyczyny, abo maiącemu swą sprawę na Assessoryi, Kanclerzowi i Podkanclerzemu, wolno z Deputowanych Senatora, lub w niebytności ich Sekretarza abo Referendarza W. X. Lit: na swym mieyscu zasadzić, który zasadzony sprawy należące *ad pluralitatem* sam jeden przy Pisarzu Dekretowym sądzić, a *pluralitati* podlegaiące ze czterma namniey Assessorami *Vota decisiva* maiącemi, takoż przy Pisarzu Dekretowym decydować ma.

Jeżeliby na którey Kadencyi Kompletu Assessorow niebyło, tedy Kanclerz lub Podkanclerzy, lub też na ich mieyscu zasiadaiący, sam jeden sprawy *sub pluralitatem* zdań podpadaiące decydować będzie, w Dekretach jednak nie insza ma bydź *formalitas*, tylko co i przedtym, podpisywać one Kanclerz, Podkanclerzy, lub zasiadaiący mieysce w sprawach ich własnych będzie.

O Powtórzeniu Wotow.

Prezyduiący na Assessoryi ma pozwolić Assessorom powtórnie i potrzecie w sprawach *sub*

pluralitatem podpadaiących wotować; gdyby zaś na trzecim kreſkowaniu ſtanęła *paritas Votorum*, wolno będzie prezyduiącemu *ad reſolvendam paritatem* dać drugą kreſkę.

Deklaracya Inappellabilitatis.

Appellować niemoże nikt do Seymu, ani do Sądow Relacyinych z Aſſeſſoryi. Y gdyby kto dokądkolwiek appellował, tedy zaraz *ex termino Tacto* ſiedzeniem wieży Cywilney przez Niedziel ſześć karany bydź ma.

O Exekucyi Dekretow Aſſeſſorſkich.

Dekreta Aſſeſſorſkie maią Ziemſtwa i Grody exekwować pod rygorem Praw *contra non Exequentes Officiales.*

Ubeſpieczenie Sądow i Oſob w nich ſtawaiących.

Każdy ma ſię ſkromnie ſprawę w Aſſeſſoryi maiący zachować, Stronie i Patronom przeciwnym nieodgrażać ſię, przykrości nie czynić, Indukty nie przerywać, *ſub pœna pro arbitrio Judicij ex termino tacto* w tymże Sądzie. Kommiſſya też Woyſka ma dodać *Præſidium* temuż Sądowi.

Oſtrzeżenie Patronow.

Patronom nakazuie ſkromność, trzeźwość, gotowość do ſpraw, niewpadanie jeden drugiemu w Indukty i Repliki, podawać Indukty i Repliki *in ſcriptis* poprawne, a to *ſub pœna in levioribus* 3. Grzywien na Szpital, a *in gravioribus pro arbitrio* Sądu. Ciż Patronowie maią bydź *bene nati & Poſſeſſionati*, i na żadne Kommiſſye z Sądu Aſſeſſorſkiego niemogą bydź wyznaczeni.

Liczba Paleſtry.

Nad 12. więcey Patronow bydź w Aſſeſſoryi niepowinno, i to przez Kanclerzow lub Podkanclerzych przypuſzczonych.

Aby byli Przyſięgli.

Każdy Paleſtrant *ſuper fidelitatem Patrocinii* choćby w innym Sądzie przyſięgły, Jurament ma wykonać w te ſłowa:

Ja N. przyſięgam Panu Bogu Wſzechmogącemu w Tróycy Swiętey Jedynemu: Iż ſtronie tey, która mię do ſprawy ſwey zażyie, wiernie ſłużyć będę, i zbytecznego od niey nad pracą ſalarium *wymagać, ani rady na zwłókę świętey ſprawiedliwości, lub wyniſzczenie ſtrony dodawać, ani po wziętym* ſalarium *zaczętey ſprawy odſtępować nie będę. Dokumentow także do ſprawy mi powierzonych nikomu ku ſzkodzie Pryncypała mego niewydam, ani onych dla uniknienia ſprawiedliwości niezataię, tak mi Panie Boże dopomoż.*

Ktorą Przyſięgę Piſarz Dekretowy zakonnotowaną *in actis, ad requiſitionem* każdemu *ex admiſſis* ma wydać.

Dylacye & Beneficia Juris.

Dylacye te tylko: Kopia ſpraw wſzyſtkich *Munimenta*, i godzina. To jeſt: na pierwſzym terminie, jeżeliby ſprawa była o kognicyą Przywilejow lub jakowych Dokumentow, Kopia ſpraw wſzyſtkich, a jeżeliby ſprawa *concerneret Commiſſionem in fundo*, tedy *in tractu* wyprowadzenia Kommiſſyi, taż Dylacya ma bydź wyznaczona. Na drugim zaś terminie jeżeliby według Prawa potrzebne były *Munimenta*, maią bydź wyznaczone *ſpecificata ſub Juramento ſubſequendo*, którą Dylacyą nie iuż do Niedziel 4. ale do naſtępuiącey Kadencyi pozwolono. *Beneficium* zaś *Juris* godzinę jednę *Actori & citato* (*excluſis cauſis expulſionis*) *conceſſibile* mieć chciano, oraz wolność mazania w Regeſtrze Sądowym wpiſanych Aktoratow własnych, za dołożeniem ſię jednak Sądu lub ſtrony *litigantibus* zoſtawiono.

Regeſtra Cauſarum.

Pierwſzy Magdeburſki, do ktorego należą ſprawy Mieyſkie z appellacyi, lub *per gravamen a primis inſtantiis* albo *ex cruda citatione* przychodzące, także i te, któreby ſię do Praw Mieyſkich i ich Przywilejow ściągały, *Item* ſprawy między Mieſzczanami a Szlachtą czyli Duchownemi.

Drugi Regeſtr *Cauſarum Colonarium* Poddanych Królewſkich z Dzierżawcami o krzywdy.

Trzeci Regeſtr *Fiſci*, do którego ſprawy wſzyſtkie Szlacheckie to jeſt: Ważności uznania Przywilejow bądź między Swieckiemi, bądź między Duchownemi, tudzież o uznanie Granic między Dobrami Królewſkiemi a Ziemſkiemi abo Duchownemi. *Item de natura & cognitione bonorum*, czy ſą Ziemſkie Dobra, czyli też Królewſkie. *Item* o Dobra Lenne. *Item* o ſpuſtoſzenie Zamkow i Dobr Królewſkich. *Item de abuſu & Privilegiorum* i inne *Juris Regalis* między Szlachtą lub ſtanem Duchownym ſprawy.

Czwarty Regeſtr *Expulſionum*, do którego ſprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Sądu nieprzyzwoitego, o zgwałcenie Przywilejow Królewſkich, tudzież ſprawy ludzi prawdziwie ubogich należeć maią.

Piąty *Incarceratorum* na ſprawy ſzczegulnie kryminalne, który jako też Expulſyiny w każdym Mieſiącu *non attenta diſtinctione* czaſu innych Regeſtrow i ſpraw codziennie przez półroczną całą Kadencyą ſądzić należy.

Szóſty Regeſtr ſpraw ſtołowych Dóbr Królewſkich *tam ex actoratu quam ex reatu* przypadaiących, w który wpiſane bydź maią ſprawy z Adminiſtratorami i innemi Dyſpozytorami tych Dóbr & *è converſo.*

A kiedy z jednego Regeſtru ſpraw nie ſtanie, tedy wnet drugi ma bydź brany.

Konstytucyi Seymu Extraordynaryinego w Roku 1768.

O Kommissyach.

Sprawy które Kommissya *finaliter in fundo* odsądzi, i z Appellacyi do Assessoryi powrócą, już bez żadney dylacyi *ad 1mam Instantiam* maią bydź decydowane.

Ostrzeżenie Spraw Granicznych z Dobrami Królewskiemi.

Po expedyowaney Kommissyi o Granice Królewszczyzn z Dobrami Szlacheckiemi lub Duchownemi, choćby się decyzyą obie strony kontentowały, Dzierżawca jednak Królewszczyzny ma w Assessoryi przysiądz, iż szczyrze przestrzegał ocalenia granic Dóbr Królewskich. Akt Kommissarski ad Acta Assessorialia podać z przyłączeniem mappy przez Geometrę sporządzoney i podpisaney.

Ubespieczenie dla Miast Fori.

Ktoby Magistraty Miast Królewskich do Trybunału, Ziemstwa, Grodu, lub inney jakowey Jurysdykcyi, *evocatorie* mimo sądy Assessorskie zapozwał, a tym bardziey proceder kontynuować ważył się, takowy oprócz skassowania Dekretow i proceduru *evocatorie* otrzymanego, *pænis Evocationis* to jest siedzeniem wieży Niedziel sześć i płaceniem kop 40. tudzież *refusione expensarum* karany bydź ma; *similiter* Urzędy *evocatorie* otrzymane Dekreta exekwuiący.

Wyznaczenie Pensyi ze Skarbu dla Pisarza Dekretowego Lit;

Pisarzowi Dekretowemu W. X. Lit. i następcom jego summę złot: Polsk: 6. tysięcy razem a nie Ratami zaczynaiąc *a die 2da Januarii* 1767. Skarb Litewski corok wypłacać ma.

Miasto Wilno.

Dla uniknienia pożarow przykazano, aby w samym Mieście Wilnie żadne Domostwa, Jatki, Budki dla przekupniow drewniane nie znaydowały się, a znayduiące się maią bydź precz za Miasto przeniesione.

W ulicach pryncypalnych Domostwa drewniane, z kominami murowanemi zostać mogą, byle składu Wódek i Oleiów niemiały, oraz aby *in spatio* dwóch lat dachówką pokryte były. A gdzie zaś blisko Kościołow i Pałacow są drewniane budowy, a tych sąsiedzi dla powszechnego bespieczeństwa od ognia, zniesienia będą żądali; tedy za Taxą Sądu Woiewodzińskiego z Urzędem Mieyskim *Prævia solutione superficierum* przez żądaiących tego, zniesione bydź powinny, grunt jednak *penes hæredes* zostać ma z wolnością murowania na nim.

Urząd Mieyski w Sikawki, Haki, i wszelkie do gaszenia ognia narzędzie ma się opatrzyć: a drewnianego budynku żaden odtąd stawić niemoże.

Reassumuiąc Konstytucye 1420. 1496. 1528. 1543 1550. Wszystkie Cechy czyli *Fraternitates Artificialium* skassowano i zniesiono, i aby Rzemieślnicy *omnis generis*, bez wycięczenia siebie przez Podatki wzaiemnie, do Cechow; tak z Rzemiosła jako i *ex Bonis* do Jurysdykcyi Mieyskiey należeli, mieć chciano. Waruiąc jednak ażeby każdy Kupiec, lub Rzemieślnik chcący w Mieście osiąść, Prawo Mieyskie przyiął, oraz w Księgę Mieyską wpisał się, nic od tego niepłacąc. Gdyby Kupiec handlować maiący *in spatio* trzyletniego czasu Dom własny sobie kupił, abo zmurował, ma od zarobku na handlu po jednym procencie od sta do Ratusza płacić: któremu *in hoc genere* podatkowaniu i Rzemieślnicy z zysku na Rzemieśle podlegać maią.

Mury na Placach Zamkowych w Wilnie, ponieważ do ostatniey przyszły ruiny; zlecono Woiewodzie Wileńskiemu wynaleść sposoby do zażycia onych *ad publicos usus*,

KONSTYTUCYE SEYMU

Extraordynaryinego w Warszawie, w Roku 1767. zaczętego, a w 1768. skończonego.

Sub titulo *Porządek Seymikowania.*

CO się tknie bespieczeństwa Seymikow iakie iest dla Juryzdykcyi Sądowych obostrzone, takie i dla Seymikow ostrzegamy. A ktoby się ważył pod tę i na tychże Seymikach tumult wzniecić, ranić, a tym więcey zabić kogo, takowy *secundùm delictum* podług rygoru w dawnych Prawach opisanego na pierwszey zaraz po tych Seymikach Kadencyi Sądow Ziemskich lub Grodzkich, Sądzony bydź ma; i takowe zaraz Sprawy na Pierwszym Dniu zaczynaiącey się Sądow Kadencyi przed innemi wszystkiemi Sprawami wpisane, przywołane, i sądzone bydź powinny, *salva* iednak Appellatione do Trybunału *gravamen Sentienti*

Nakoniec wszystkie dawnieysze o Seymikach Prawa które teraznieyszemu ustanowieniu nie są przeciwne, w zupełney mocy zostawuiemy.

Obiaśnienie Władzy Kommissyi Skarbowey Oboyga Narodow.

Sprawy wszelkie Szlacheckie Duchownych i Swieckich osob, o długi za Towary, oraz w zględem konwencyi Handlownych tak ręcznych, iako i urzędowych między samą Szlachtą, czyli Kupcem Kraiowym a Szlachcicem, forum zapisanego Kommissyi nie maiące, mieć chcemy

aby ſię w Grodach oſądzały. Co ſię ma i o ſprawach z Manuſactur pochodzących rozumieć, *ſalva tamen Appellatione* do Kommiſſyi Skarbowey *cum decernenda pœnalitate* na niesłuſznie appelluiących Agdyby takowe Sprawy w Niedziel Dwanaście od wydanego Pozwu rachuiąc, w Sądach Grodzkich odſądzone nie były, że mogą bydź *prævia Manifeſtatione* proſto do Kommiſſyi wyprowadzone, oſtrzegamy Kommiſſya iednak Skarbowa choćby rezelwowała Dekret Grodzki w Sprawie, bądź to *per gravamen* do Sądu Swego wytoczoney, niema mieć nigdy mocy karać oſoby Sądu tego, lecz tylko ſtronom *ſalvam viam agendi cum Judice gravaminoſo in foro competenti* zoſtawiać ma. Kupcy iednak zagraniczni z Szlachtą w Sprawach Kredytowych i Handlowych proſto w Kommiſſyi ſądzić ſię maią. Zaś Kupcy Kraiowi, Obywatele Miaſt między ſobą takież z Handlu Sprawy maiący powinni ſię zapozwać *ad primam inſtantiam* miaſta, gdzie pozwany mieſzka, i tam ſię rozſądzić *ſalva appellatione* do Kommiſſyi *et pœnalitate* na niesłuſznie appelluiącego. Gdyby in ſpatio Niedziel dwunaſtu ſtrony tamże Decyzyi doczekać ſię nie mogły wolność daiemy ſtronom *prævia Manifeſtatione* proſto do Kommiſſyi ſię zapozwać, i tam *Judicatum pati, exceptis cauſis inſcripti fori* w Sądach Kommiſſyi, które tamże rozſądzać ſię maią. Sprawy zaś z Officyaliſtami Skarbowemi, nietyczące ſię Funkcyi i obowiązkow Skarbowych tak Prawne iako i uczynkowe w Ziemſtwie lub Grodzie, aby odſądzone były, ſtanowiemy. Spraw Trybunałom, Ziemſtwom, innym Juryzdykcyom, oprocz appellacyinych wyżey wyrażonych należących, Kommiſſye Skarbowe przyciągać ſobie nie powinny; ani ſię *in cognitionem* Dekretow do Juryzdykcyi ſwoiey nie należących wdawać niemaią ſub nullitate Dekretow i Proceſſow wtymże Sądzie Kommiſſyi Skarbowey naſtąpionych. Jeżeliby zaś ſtrona iakaż kolwiek w ſprawach do Sądzenia Kommiſſyi Skarbowey należących *circa iudicatum* ukrzywdzoną bydź ſię rozumiała, tedy *Plenis Ordinibus* na Seymach takowych Dekretow zoſtawuiemy roztrząſnienie; Exekucya iednak onych *ſuspendi* niepowinna. w innych zas Punktach teraz niedotkniętych konſtytucyą konwokacyiną i ordynacyą Roku 1764 i 1766. ieſt obiaśnione Penſye Kommiſſarzow Skarbowych względem teyże Kommiſſyi uchwalone, *in toto* utwierdzamy, i aby też Prawa Kommiſſya wewſzyſtkich *adimpleat* obowiązkach tam opiſanych, i teraznieyſzym uſtawom nie odmiennych zalecamy.

Evocatio extra forum

Wielkie ztąd wynikaią niesłuſzności, że Obywatele Państw Naſzych Extra *Poſſeſiones ſuas* do nienależytego Sądu, i nie tam gdzie Dobra albo grunta, o które ieſt ſprawa, przeciwko wyraźnym Prawom bywaią pociągani, przeto konſtytucye, a mianowicie Roku 1662. 1678. 1726. i Roku 1764. de *Evocatione* poſtanowione reaſſumuiem, i oſtrzegamy, aby żaden z Wielkopolſki obywatel na Kadencyą Małopolſką *extra Poſſeſſones* ani z Małopolſki na kadencyą Wielkopolſką *extra Poſſeſſonem*. pogotowiu Obywatel Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego do Koronnego Trybunału, *è converſo* od Koronnego do Litewſkiego ani też o Fortuny iakowe w Państwach zagranicznych leżące, do żadnego Sądu Państw Naſzych pod żadnym pretextem pozywać i pociągać nieważył ſię *ſub pœna mille marcarum & Proceſſus, ac Decretorum etiam emanatorum nullitate.*

Forum osob Swieckich z Duchownemi

Duchowni z Dobr Dziedzicznych od Szlachty zapozywani bez zaſłaniania ſię Przywileiami *in præiudicium* ſzlachty otrzymanemi, *in foro Terreſtri ſive caſtrenſi* z Dobr ſwych naturę Ziemſką maiących, *in cauſis Simplicium injuriarum* według dawnieyſzych konſtytucyi odpowiadać maią.

O Dzieſięcinach w Koronie i W. Xięſtwie Litewſkim.

Forum przepiſane dawnieyſzemi Prawami w Sprawach o Dzieſięciny, aby iedynie w Sądzie Ziemſkim mieścić ſię i rozſądzać, *ſalva* do Trybunału *appellatione*, mogły, upewniamy, a *evocantes* do Sądu Duchownego w takowey ſprawie *Jubeſſe* maią *pœnæ* Tyſiąca Grzywien *irremiſſibiliter erogandæ*. a *in caſum* gdyby ſprawa z Regeſtru Mixti Duchownego przypaść miała, wtenczas gdyby czterech Duchownych i czterech Swieckich na tymże Regeſtrze zaſiadło, *in caſum paritatis votorum* w Sprawach tych o Dzieſięciny, Marſzałek Swiecki drugą ſwą kreſką *hanc paritatem reſolvet;* a gdyby ſprawa była z oſobą ſądową Ziemſtwa, *eo in caſu* ſprawa do ziemſtwa pobliżſzego intentowana bydź ma ſpoſobem wyżey opiſanym.

Exekucya Dekretow.

Staroſtowie Grodowi lub ich urzędy w Koronie, a urzędy Ziemſkie tudzież Staroſtowie Grodowi, lub ich urzędy w Wielkim Xięſtwie Litewſkim powinni będą wſzyſtkich Juryzdykcyi Kraiowych Dekreta podług Praw Exekucyi podpadaiące exekwować. Jeżeliby zaś niemogli przez oppozycye iakie przyprowadzić onych do należtey Exekucyi, rekwirować będą Kommiſſyi Woyſkowey przez Liſt, i Manifeſt urzędownie uczyniony *de Jmpedita Executione*, aby im do takowego aktu dodała ludzi, co Komiſſya Woyſkowa bez żadney zwłoki uczynić będzie obowiązana.

Znieſienie Kondemnat.

Jako w każdym Sądzie *prementes* zważać ſię zwykły *legalitates*, tak że na różnych Ziemianach podczas zaſzłych Roku przeſzłego Konfederacyi kondemnaty ſtanely, więc ażeby przez takowe Proceſſa fortun Szlacheckich nie ſtał ſię uſzczerbek, wſzełkie kondemnaty lub Publikaty

przeciw zaszłym suspensom i Manifestom od konfederacyi Koronnych i Litewskich wyniesionym, *a die* 20. *Martii* Roku przeszłego 1767. otrzymane, uchyla my i znosiemy.

Obiaśnienie Konstytucyi de illegitima Prole.

Ponieważ wszystkie Prawa Koronne i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Państw Naszych fundują się na Prawie Boskim, i nie inszym końcem są stanowione, tylko aby wewszystkich interweniencyach Sprawiedliwość zachowana była; a zatym kiedy Prawo Kościelne Potomstwa z Małżeństwa szlubem legitimowanego za należyte mieć chce. i uznaie, a Konstytucye *annorum* 1678. *Vol.* 2do *fol.* 671. 1633. *vol.* 3tio *fol.* 812. nieobiaśniwszy *hunc casum*, tylko znać do Artykułu Prawa Saskiego *in tenore Quicunque cognoverit publice uxorem &c:* przychylaiąc się nawet i po szlubie spłodzone Potomstwo od sukcedowania w Dobra i zaszczytu szlachectwa exkludowały, który artykuł *per sedem Apostolicam Romanam*. i przez Króla Alexandra antecessora naszego Statutem *anni* 1505. *vol.* 1mo *fol.* 340. iest reprobowany; przeto za zgodą wszech Stanow obiaśniaiąc wyżey rzeczone Konstytucye 1578. & 1633 a zaś Statutu Króla Alexandra antecessora naszego *Anni* 1505. reassumuiąc, postanawiamy; aby Potomstwo *utriusque sexus* stanu Szlacheckiego, z Małżeństwa szlubem stwierdzonego po konstytucyach wyżey wyrażonych spłodzone, odtąd w Dobra tak po Rodzicach, iako i pobliskich krewnych wstępowało.

Tym iednak którzy Dekretami, lub iakiemiż kolwiek Tranzakcyami autentycznemi z swemi z pokrewnionemi zawartemi, przy dobrach po Rodzicach swych na siebie spadłych zachowani zostali, i w aktualnym onych zostaią używaniu, konstytucya, 1578. *obesse* niepowinna, i tychże samych przy Dobrach sukcessyonalnych, i innych *quovis titulo* nabytych, oraz przy prerogatywach wszelkich stanowi Szlacheckiemu przyzwoitych, i uczęstnictwie wszelakich sukcessyi na zawsze konserwuiemy, *salvis per omnia Decretis, complanationibus & transactionibus subsecutis*. A zaś potomstwo bez szlubne *etiam* i teraznieyszą Konstytucyą od wstępowania w Dobra *& ab omnibus prærogativis* stanu Szlacheckiego exkluduiemy mocą teraźnieyszey ustawy.

O nieoddalaniu Dobr Ziemskich od stanu Swieckiego.

Konstytucye 1635 1669. 1726. & 1676 względem nieoddalania Dobr Ziemskich *favore Communitatum* stanu Duchownego reassumuiemy, i od teraźnieyszey konstytucyi *sine consensu* Rzeczypospolitey fundacyi nowych i zapisow, *sub nullitate* ichże czynić zakazuiemy. Gdzie zaś stanowi Duchownemu *communitatum titulo Reemptionis, aut obligationis* zainwadyowane przez Dziedzicow Dobra, te *à Successoribus*, czyli *iuris quæsitoribus Exemptibilia* bydź powinny *præcisis quibusvis reparationibus & prætensionibus fundi*, i ztym dokładem, aby Duchowni poprzysiegali *realiter* wyliczone summy, choćby przy autentycznych Dokumentach, iako im nic *ullo Titulo* nad wyliczoną sobie summę nieprzypisał Dziedzic; A gdyby tego Juramentu *recusare* mieli, od tey presuperaty nad realnie wyliczoną summę odpadać powinni. Co się tycze Testamentow; wolność wszystkim dysponowania *rebus mobilibus* według prawa dawnieyszego *favore* osob świeckich *in omni* zachowuiemy, a wszelkich legatow i zapisow przez też Testamenta *a Decumbentibus in lecto ægritudinis in rem* stanu Duchownego i Kościołow czynić *omnino*, pod nieważnością onychże, zabraniamy. Ze dotąd osob Szlacheckich w stanie Duchownym umieraiących wszystkie pozostałe mobilia i summy *ad Dispositionem Loci ordinariorum post intestatos* należały, i często krewni zmarłego oddaleni bywali *a participatione* sukcessyi: przeto temu zapobiegaiąc stanowiemy, aby *post intestatos nobiles, tak to Spirituales Ecclesiasticos*, iako i po Opatach Klaustralnych, *ad derelicta* po nich *mobilia, inventaria, summas paratas, successores sanguinis* należeli tym sposobem: To iest: po Opatach Klasztornych maią się trzy części zbiorow ich wszystkich sukcessorom, a czwarta Klasztorowi dostawać. *A post Ecclesiasticos spirituales* uspokoiwszy *deservitam mercedem* i długi, *demptaque funebrali & in suffragium animæ* (przecież *proportionaliter*) expensa, oraz ieżeliby się w Jnwentarzu Kościelnym z przyczyny zmarłego pokazał, *subsequenda bonificatione*, iedna część *in gratitudinem* mieysca *& Ecclesiæ, tanquam sponsæ* Duchownego, a trzy części dla sukcessorow iego, *cedere* powinny; przeto wtakowym razie Dziekanow i officia *Loci ordinariorum admonemus*, ażeby po zmarłych Duchownych zaraz *indilate* za powziętą wiadomością spisywali wszystkie mobilia, inwentarze, *& paratum peculium*, dawszy znać sukcessorom i z niemi rozdysponowawszy, iako wyżey *successoribus* w trzech częściach zbiorow wszystkich ma następować satysfakcya; a gdyby opodal znaydować się mieli ciż sukcessorowie, na tedy wolno będzie *in absentia* ich w przytomności Kollatora, a pod niebytność iego *etiam* w przytomności dwóch godnych Sąsiadow, czyli Parafianow spisywać takowy Jnwentarz, który i przytomni podpisać maią; a po obwieszczeniu dopiero sukcessorow ma się zadosyć stać teraznieyszey dyspozycyi. *Jnquantum* by zaś baczyli sukcessorowie w czym krzywdę swoię: na ow czas *recurrendo* do Prawa maią mieć *Forum* z Dziekanem *& cum Officio loci ordinarij* w Ziemstwie, lub Grodzie, w których to sądach *indilate* odpowiadać powinni: to iest tam, wktórym Woiewództwie i Ziemi *demortuus* znaydował się.

Chcąc przytym ubespieczyć wszystkich obywatelow w niezmnieyszaniu się Maiątkow szlacheckich, częstokroć publicznym Rzeczypospolitey potrzebom użytecznych, stanowiemy, aby *abhinc* wstępuiących do Klasztoru Mniszek, to tylko było domowey substancyi uczesnictwo, które służy i stanowi Duchownemu Zakonnemu, według ustawy konwokacyiney 1764. dla męskiey

K.

pici, z tym iednak oſtrzeżeniem, iż Mniſzek expeditio *muliebris* do klaſztorow, niema bydź dawana *in paratis ſummis*, lecz *comparatis ſupellectilibus, a portio ſubſtantiæ* mniſzkom tylko *uſui ad vitæ tempora* ma ſłużyć, zwracaniem ſię potym *ad ſucceſſores ſanguinis*.

SUMMARIUSZ

Krótko Zebrany z Konſtytucyi Seymu ſkończonego Roku 1775.

RADA NIEUSTAIĄCA

Jey Ułożenie.

1. SKładać ſię będzie ze trzech Stanow, Krola, Senatu, i Stanu Rycerſkiego, ktore nierozdzielne będą, wyiąwſzy bezkrólewie i nieprzytomność J. K. M.

Senatorowie i Miniſtrowie ſą *Candidati nati.* Z Stanu zaś Rycerſkiego maią ſię udawać w Oſobach ſwoich lub przez Memoryały z podpiſem i pieczęcią właſną do Marſzałka Seymu przeſzłego.

Po obraniu Marſzałka Seymowego i złączeniu Izby Poſelſkiey z Senatorſką Regeſtr przeczyta ſię Kandydatow. Od Kandydacyi niemoże bydź wyłączony, ktokolwiek okaże własności do tego Urzędu, to jeſt: że zaſiadał w jedney ze czterech Juryzdykcyi Rzeczypoſpolitey, Marſzałkowſkiey, Woyſk Aſſeſſorſkich lub Skarbu, albo że był Deputatem na Trybunał lub raz Poſłem na Seym albo za granicę.

Obierać będą Poſłowie Seymuiący, podkreślaiąc tylu Kandydatow, ile może w niść Oſob do Rady Nieuſtaiącey, tak jednak, aby między podkreślonymi trzecia część znaydowała ſię zaſiadaiących w Radzie przeſzłey.

Obierani będą tym ſpoſobem: Przyſtępować będą Poſłowie porządkiem do ſtolika ſirankami otoczonego, na którym zakryślą w Regeſtrze Oſoby, każdy ſwoy Regeſtr włoży do Wazonu który przed zaczęciem kreſkowania otworzony będzie publicznie, dla pokazania że próżny, zamkną go potym na 3. różne zamki i klucz jeden oddadzą N. Panu, drugi Marſzałkowi W. trzeci Marſzałkowi Seymowemu. Po zakończonym *ex Turno* odbywaniu wſzyſtkich Regeſtrow podkreślonych, Wazon na śrzodku Izby Senatorſkiey otworzony będzie przez 9ciu na to umyślnie delegowanych od Tronu, z których trzey będą Senatorowie, ſześciu z Stanu Rycerſkiego. Ci liczbę Regoſtrow z liczbą Oſob zaſiadaiących z konfrontuią, a więkſzość głoſow primus in ordine ogłoſi.

Rada ſkładać ſię będzie z naſtępuiących Oſob.

1. Krol Jmć Pan Naſz Miłościwy.
2. Trzech Biſkupow, między któremi Prymas, który po dwu latach drugie dwa na przemiany ma wakować.
3. Dziewiąciu Senatorow Swieckich, a dwuch z liczby Senatorow lub Miniſtrow, czterech z Miniſteriow, to jeſt z każdey Juryzdykcyi po jednemu.
4. Marſzałek Stanu Rycerſkiego.
5. Z Marſzałkiem ośmnaſtu Konſyliarzow, których po ſześciu ma bydź z każdey Prowincyi.
6. Sekretarz Rady. Ten z Sekretarzow, Referendarzow i Piſarzow Narodowych ma bydź wybrany.

O Penſyach.

1. Prymas, Biſkupi i Miniſtrowie nie będą brali penſyi.
2. Senatorowie Swieccy Koronni i Lit: na Rok 14,000. złotych.
3. Marſzałek Rady Nieuſtaiącey na Rok 30,000.
4. Konsyliarze i Sekretarze Rady Nieuſtaiącey po 14,000.

O powinnościach i Prerogatywach Oſob ſkładaiących Radę Nieuſtaiącą.

Nayiaśnieyſzy Pan zwoływać będzie Stany na Seym za zdaniem Rady Nieuſtaiącey.

Wſzyſtkie Prawa, Przywileje &c. pod Imieniem Królewſkim wychodzić będą.

Krol dawać będzie Audyencye Poſłom i Miniſtrom cudzoziemſkim; lecz decydować będzie z Radą Nieuſtaiącą przy więkſzości głoſów.

Krol przywilejować będzie Biſkupow, Woiewodow, Kaſztelanow i Miniſtrow, obrawſzy jednego ze trzech przez Radę Nieuſtaiącą podanych.

Innych Urzędow ſzafunek Duchownych i Swieckich w ręku ſamego zoſtaie Krola.

J. K. M. odſtępuie ſzafunku Krolewſzczyzn i Staroſtw, które obrócone będą na użytek Oyczyzny *ſalvis modernis Poſſeſſoribus.*

Cztery Regimenta Gwardyi powrócą pod zwierzchość Woyſkową, tak jak były za Auguſta III.

Inne Prerogatywy dawnieyſze Krolewſkie nienaruſzenie zoſtaną.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1775.

Rada nieustanna utrzyma przy swey formie Trybunały i inne Juryzdykcye, ale nie dopuści Kapturow.

Marszałek Rady Nieustaiącey pierwszy będzie w rzędzie Stanu Rycerskiego. Co dwa lata na Seymie odmieni się, zachowuiąc alternatę trzech Prowincyi.

Senator, ani Minister Marszałkiem bydź niemoże, chybaby złożył swóy Urząd. Po Marszałkostwie niemoże bydź Posłem na Seym następuiący, ani Marszałkiem w Radzie Nieustaiącey chyba w lat 4.

Rozdawać będzie głosy Konsyliarzom, wyymować kreski wotuiących, i ogłaszać większość. Na Seymach mieysce mieć będzie po lewey ręce Marszałka Seymowego.

Sekretarz Rady Nieustaiącey 1mo: głos tylko informuiący ma w Radzie Nieustaiącey.

2. Zapozwać Konsyliarza Rady Nieustaiącey kazać może na Sądy Seymowe.

3. Oddawać będzie rezolucye bez zapłaty na Memoryały.

4 We wszystkich expedycyach przypisywać się będzie.

5. Odbierać będzie Raporta od innych Departamentow, i w Protokuły wprowadzać.

Doyście Sprawiedliwości.

Osoby w chodzące do Rady Nieustaiącey zapozwani, Urzędem zasłaniać się niemogą, lecz przez Plenipotentow sprawić się maią. A gdyby za Dekretem jurament wykonać trzeba było, tedy w Grodzie Warszawskim na terminie wyznaczonym wykonać powinni. W sprawie zaś kryminalney podług Praw *non obstante functione* maią bydź karani.

In causis facti personalis gdyby *pœnalitas* na Konsyliarzu sądzona bydź miała, ma onę *non obstante functione* dopełnić.

Toż samo *in causis Juris* Dekret na Konsyliarza *stante functione* wypadły, we wszystkim uskutecznióny bydź powinien.

Podział i Porządek Rady nieustaiącey.

Podzielona będzie na pięć Departamentow.

1. Interessow Cudzoziemskich.
2. Policyi czyli dobrego porządku.
3. Woyskowy.
4. Sprawiedliwości.
5 Skarbowy.

W Departamencie interessow zagranicznych będą tylko 4. Osoby, w drugich 4. po 8.

Do traktowania interessow kompletowych 3. będzie.

Osoby z Ministerium będą Prezydować w Departamentach do Urzędu ich ściągaiących się.

Departamenta odbierać będą i roztrząsać Memoryały, ale po rezolucyą do Rady *in pleno* odeszlą.

Na Sessyach Departamentowych jako też *in pleno* zdania zaczynać się będą od ostatniego Konsyliarza.

Jeśliby Król Jegomość nie znaydował się na Radzie, pierwszy Senator z Marszałkiem Stanu Rycerskiego powinni donieść o wszystkim J. K. M Król zaś może przydać dwie swoie, jeśli się podoba, kreski, które takiey będą wagi, jak gdyby na Sessyi dawał.

Gdyby Rada Nieustaiąca uznała potrzebne J. K. Mci z Warszawy oddalenie, tedy i sama przenieść się z Królem powinna. Lecz gdyby wyiazd Nayiaśnieyszego Pana z woli własney nastąpił, szafunek Urzędow zawieszony tylko ma bydź do dwuch Miesięcy. Jeden tylko z Departamentu Cudzoziemskiego ma bydź przy Królu, aby ciąg interessow Króla Jmści z Radą Nieustaiącą był zachowany.

Turnus nie będzie miał mieysca *in pleno*, chyba w liczbie Osob 15. zasiadaiących, do którego nim przyidzie, wprzód pytanie będzie czy zgoda. Wolno wziąć do trzydniowey deliberacyi każdą propozycyą.

Turnus zaczęty ma trwać póki decyzya nie nastąpi.

Reflexye każdemu Konsyliarzowi pzwolone raz jeden przed zaczęciem kresek.

Wota sekretne dawane bydź koniecznie maią:

1. W obieraniu do Wakansow.

2. W expensach Skarbowych Rzeczypospolitey extraordynaryinych prawem nie oznaczonych, z których żaden z Konsyliarzow przez czas funkcyi swoiey żadney gratyfikacyi brać nie ma.

3. W materyach *Læsæ Majestatis, criminum Status* wzruszenia spokoyności publiczney, także zjazdow prawami zakazanych.

Wota sekretne jak nayostróżniey odprawować się będą, którym aby zjednać zupełną wiarę, postanowiony będzie w przód sali stoł osłoniony firankami wysokiemi w człowieka. Na tym stole stać będzie naczynie z dwuma otwarciami, z napisami na jedney stronie *affirmative*, na drugiey *negative*, gdzie gałki puszczać będą. Te otwarcia będą tey przestronności, aby gałkę, nie zaś rękę obiąć mogły, przytym to naczynie będzie miało przykrycie na zawiasach przymykaiące się, od

K2.

którego klucz położony będzie na ſtole w Radzie aż do kńca wotowania, i nie wprzód wzięty. aż gałki rachować przyidzie Marſzałek Miniſter, i Marſzałek Stanu Rycerſkiego. W przytomności zgromadzonych przewrócone będzie z góry na doł to naczynie otwarte dla pokazania, że jeſt próżne, toż poſtawione będzie na ſtole, i wraz zapieczętowane przez obu Marſzałkow, i firankami zapuſzczone Zatym Sekretarz rozdawać będzie gałki z kości ſłoniowey wſzyſtkim maiącym głos decyduiący w Radzie. Przyſtąpi więc każdy podług porządku do ſtołu, i podnioſſzy rękę pokaże zgromadzonym, że tylko jednę gałkę trzyma, i włoży onę w jedno ze dwuch otwarcie pozwalaiąc lub niepozwalaiąc, a tym ſpoſobem ani ſam drugich jak wotuią widzieć, ani widzianym bydź może.

W przypadku wielości konkurrentow do Urzędu Sekretarz Rady wſzyſtkim zaſiadaiącym rozda karteczki jedną ręką piſane z Imionami i Przezwiſkami Konkurentów, każdy trzech Kandydatów włoży w naczynie, a innych ſpali, i na ten koniec będzie przygotowana miednica i świeca zapalona.

Staraiąc ſię o Wakanſe trzeba wyrazić prożbę na piſmie.

Po ſkończonym wotowaniu Marſzałek Miniſter z Marſzałkiem Stanu Rycerſkiego odpieczętuią pieczęci, otworzą naczynie, pomiarkuią większość, a Marſzałek Stanu Rycerſkiego ogłoſi Kandydatow.

Dwie Oſoby jednego Domu i nazwiſka nie mogą jako członki jednego ſtanu zasiadać w Radzie.

Expedycye Rady Nieuſtaiącey bez płaty, nawet i od pieczęci pod Imieniem Królewſkim wychodzić będą z tą Aryngą: *My Kròl za zdaniem Rady Nieuſtaiącey.*

OſobyRadę ſkładaiące, mogą bydź nie przytomne przez 6. mieſięcy wciąż lub różnemi czaſy, ale publicznie proſić i otrzymać większością głosow pozwolenie od Rady należy.

Wyſłani bydź za granicę niemogą.

Ani złożyć funkcyi, ale wolno oney nie przyiąć.

Nie mogą znaydować ſię na Seymikach, Reaſſumpcyach Trybunalſkich &c.

Nie mogą żadnych innych funkcyi ſprawować, prócz tych, które są do Urzędu przywiązane.

W przypadku śmierci Konſyliarza w przeciągu ſześciu niedziel ma bydź inny obrany *per vota ſecreta.*

Władza i Powinności Rady Nieuſtaiącey.

1. Nie ma mocy Prawodawczey, ani ſądzącey, ale ma do ſkutku przywodzić uſtanowienia.
2. Wydawać będzie Aſſygnacye do zaplacenia expenſy nie przewidzialney w przypadkach extraordynaryinych.
3. Odbierać będzie projekta dla kraju pożyteczne.
4. Układać będzie projekta do reformy Praw.
5. Wyſyłać będzie za granicę Posłow naznaczonych od Nayiaśnieyſzego Pana.

Uſtanowienie Departamentow w Radzie Nieuſtaiącey.

1. *Departament intereſſow Cudzoziemſkich* ſkładać ſię ma ze czterech członkow, między którémi jeden przynaymniey z Prowincyi W. X. Lit: i z Pieczętarzow jeden znaydować ſię powinien. Prezydować ma Pieczętarz. Na Seſſyach expedycye zagraniczne roztrząſać i na nie odpowiadać będą. Także Noty, Memoriały, Deklaracye obcych Narodow, lecz rezolucya oſtateczna bydź ma od Rady Nieuſtaiącey *in pleno.*

Sekretarz tego Departamentu z liczby Sekretarzow Narodowych lub Referendarzow albo Piſarzow od J. K. M. będzie wybrany, także i Subalterni.

O czym jaśniey w Uniwerſale Rady Nieuſtaiącey niżey położonym.

2. *Departament Policyi*, w którym Marſzałek z liczby Miniſtrow zaſiadaiący w Radzie ma Prezydować.

Marſzałek zapozwany, nie może bydź przytomny w Radzie.

Przybierze Marſzałek Aſſeſſorow w ſprawach naſtępuiących:

1. W ſprawach kryminalnych.
2. O taxę i cenę żywności w mieyſcu tylko rezydencyi Królewſkiey.
3. W ſprawach o długi *ex vi inſcripti fori* przypadaiących, gdy ſumma przewyżſzać będzie 500. złotych.
4. We wſzyſtkich appellacyach a *1ma Inſtantia.*

Marſzałek W. co mieſiąc odſyłać będzie Raporta do Rady Nieuſtaiącey. Mieszkać też 6. mieſięcy, powinien przy boku J. K. Mci. Z Aſſeſſorow zaś każdy 4. mieſiące, a penſyi weźmie 6000.

O czym niżey w Uniwerſale Rady Nieuſtaiącey.

3. *Departament Woyſkowy*, w którym Hetman z liczby Miniſtrow prezydować będzie, albo *primus in Ordine* tego Departamentu.

Odbierać będzie dwa razy na rok Raporta o całym Woyſku od Hetmana W. i te będzie examinował, oraz w Akta wprowadzał.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1775.

Rachunek z expensow extraordynaryinych gdy Hetmani na Seym wygotuią, wprzod będzie w Radzie Nieustaiącey przeyrzany.

W. Warszawie oprócz Komendy Marszałkow W. i Podskarbich może bydź 3000 Woyska Rzeczypospolitey, 2. z Korony, tysiąc z Litwy, którey Woyska karność wewnętrzna od Hetmana W. Lit: służba zaś całkiem dependować będzie od Hetmana W. Kor:

Rada Nieustaiąca zmównie z Hetmanami W. będzie mogła determinować fortifikacyą no wych mieysc, liczbę robotnikow, którą Regimenta dadzą na robienie drog publicznych, kanałow spławnych, &c a to za poprzedzaiącą plantą przez Kommissye Skarbowe. Płacą za to ureguluie Rada Nieustaiąca z Hetmanami W. z sum Rzeczypospolitey na potrzeby extraordynaryine wyznaczonych. *O czym jaśniey w Uniwersale Rady Nieustaiącey*.

Kommissya Woyskowa.

Hetmani Wielcy zostaią się przy dawnych Prawach i prerogatywach w tym wszystkim, co się wyżey opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Karność, ubior, Woyska rozlokowanie, słowem Komenda generalna od Hetmanow W. dependować będzie.

Kommissya złożona będzie z 6 Kommissarzow, połowa z Cywilnych, a druga z Woyskowych, między któremi Generałowie Artyleryi będą *Commissarii nati*, bez pensyi Kommissarskich.

2. Komplet będzie w Kommissyi Woyskowey trzech, a gdyby dwuch było, Pisarze *cum voto decisivo* dla kompletu zasiadać maią.

3. Kommissya dwa razy na rok odbierać będzie raporta likwidacyi, i też dwa razy do Rady Nieustaiącey odesle.

4. Woysko niemogąc w płacy znosić naymnieyszey zwłoki, raz na zawsze jest postanowiono: aby Kommissye Skarbowe naypierwsze pieniądze do ich kass wchodzące obracali na zapłatę tegoż Woyska, które ma regularnie odbierać 1. Kwietnia, i 1. Pazdziernika. Co jeśliby się nie iściło na terminie, Hetman W. z Kommissyą ma donieść Radzie Nieustaiącey, a ta autoryzować będzie Exekucyą.

5. Kassa Woyskowa przy kommissyi będzie, klucz jeden od niey u Hetmana, drugi u jednego z Kommissarzow Woyskowych, trzeci u Kassyera będzie.

6. Kommissye sądzić będą sprawy według Artykułow Woyskowych, między żołnierzem a żołnierzem; gdyby zaś krzywda stała się od żołnierza Obywatelowi, może do Komendy udać się, u którey gdyby niezyskał sprawiedliwości, wolno do Grodu lub Ziemstwa zapozwać z appellacyą do Kommissyi, lub prosto do Kommissyi.

7. Nikt z Komissarzow Woyskowych nie może bydź Posłem na Seym następuiący.

8. Hetman W. Koronny w Koronie, a Litewski w Litwie mieć będą prerogatywę kreowania i patentowania Officyerow (oprócz Regimentow Polnych) począwszy od Chorążego do Kapitana *inclusive*, zawsze jednak za rekomendacyą Szefa Regimentu.

Kanclerze Wielcy.

1. Mieć będą Kommissyą złożoną z dwuch Senatorow i z czterech Osob z Stanu Rycerskiego wybranych pod czas Seymu przez wota sekretne w Radzie Nieustaiącey przepisane.

2. Z tych Ministrow każdy powinien mieszkać w Warszawie sześć miesięcy, z Kommissarzow każdy powinien mieszkać przynaymniey cztery miesiące, a pensyi mieć będzie 6000. złotych.

3. Kanclerze co miesiąc odsyłać maią do Rady Nieustaiącey Sygillatę wszystkich Przywilejow.

4. Pieczęci zostaną jak dotąd były. Wpieczętowaniu trudności się czynić nie może w szafunku od wyboru, *Consilii permanentis* zależącym.

5. *Departament Skarbowy* odbierać będzie co miesiąc rachunki od Kommissyi Skarbowey Koronney z expens potocznych, z percepty zaś generalney Rzeczypospolitey co kwartał, a od Kommissyi Skarbowey Lit: po każdey Kadencyi.

Podskarbi W. Koronny co miesiąc ma odsyłać do Rady Nieustaiącey Raport czynności, a Litewski po każdey Kadencyi.

Kommissye Skarbowe odbierać będą Memoryały, Projekta do handlu, rękodzieł, robienia kanałow, portow &c.

Officyalistow Skarbowych nominacye przy Podskarbich, a roztrząśnienie zdatności, przyięcie, lub odrzucenie rękoymi przy Kommissyach.

Zdatność Officyalistow na tym zawisła: 1. Aby byli Szlachta. 2. Aby mieli rękoymią za sobą. 3. Aby nie byli notowani. 4. Aby umieli pisać. 5. Aby umieli rachunki.

6. Pisma będą i Uniwersały z druku wychodzące pod Imieniem Kommissyi z podpisem samego tylko Podskarbiego, lub w niebytnosci z podpisem pierwszego w porządku.

Corpus Milicyi Skarbowey zostaie w obowiązkach Podskarbim i Milicyi winnych podług dawnieyszych Praw. Officyerowie zaś rekomendowani przez Podskarbich, jeżeli Sztabs Officye-

L.

rowie, to przez Nayiaśnieyszego Króla, a jeżeli Subalterni, aż do Kapitanow, *inclusive* przez Hetmanow patentowani będą. A gdzie zaydą kryzrechty na Officyerow, lub kary śmierci, na Sądy Kommissyi Woyskowych odeszlą, gdzie osądzeni będą.

Odmiana co do Komissyi Skarbowey Konstyt: An: 1768.

1. Podskarbiowie obowiązani mieszkać przez 4. miesiące pod utratą pensyi podług proporcyi, która nie będzie dzielona, ale w Skarbie zostawać ma. Y Kommissarze podobnie do rezydowania na mieyscu sądzącey się Kommissyi przez 4. miesiące, tak, aby liczba Kommissarzow z pięciu przynaymniey Osob składała się, rachuiąc w to jednego lub dwu Podskarbich, a pensye od nieprzytomnych pozostałe, maią bydź dzielone na zasiadaiących Kommissarzow.

2. Zaden z Kommissarzow nie może bydź obrany Posłem na Seym następuiący.

3. Odtąd będzie Regestr dla spraw cudzoziemskich, handlu i wexlow.

4. Kommissye Skarbowe naypierwey oddawać będą pieniądze na Woysko.

Jakie Sprawy w Kommissyach sądzone bydź maią.

1. O depaktacye Kupcow, zwracania onychże z traktow, i wzaiemnie przeciw Kupcom o pokrzywdzenie w przemyceniu skarbu.

2. O podatki wszelkiego rodzaju przeciw Szlachcie, Duchownym, i miastom oraz *quocunque titulo* podatkuiącym.

3. O kontrakty względem handlow między Kupcem a Szlachcicem, lub Duchownym zawarte.

4. O wexle wszelkie bez excepcyi Osob i stanu.

5. O długi Kupieckie i Rzemieślnikow do Regestru winne przeciwko Osobom stanu Duchownego i Swieckiego, *& e converso.*

6. O miary, łokcie, i wagi.

7. O skrzywdzenie Skarbu naszego, lub depaktacyą przez Officyalistow naszych, o przebranie na mostach, przewozach i groblach, albo o sprzeciwienie się Kupcow Taryffom, także sprawy między Kahałami o wyłamywanie się z parafij i partykularzow, tudzież sprawy *ex vi inscripti fori.*

In reliquo Kommissye zostawuią się przy Konstytucyach 1764. 1766. 1768. w tym wszystkim, co się wyżey opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Repartycye i Kadencye Trybunału Głównego W. X. Lit:

Po odeyściu krajow uznawszy potrzebę odmiany, postanawiamy w następuiący sposob: Do Repartycyi Litewskiey Woiewództwo Wileńskie, Powiat Oszmiański, Wiłkomirski, Brasławski, Woiewództwo Trockie, Powiat Kowieński, Upitski, Xięstwo Zmudzkie, Woiewództwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Woiewództwo Połockie i Powiat Orszański. Inne zaś, jako to Powiat Lidzki, Grodzieński, Woiewództwo Nowogródzkie, Powiat Słonimski, Wołkowyski, Woiewództwo Brzeskie Lit: Powiat Piński, Woiewództwo Mińskie, Powiat Mozyrski i Rzeczycki do Repartycyi Ruskiey przyłączamy,

Razem też *praesenti lege* na Repartycyą Lit: Miasto *Wilno* dezygnuiemy, A na Repartycyą Ruską jedno Miasto *Grodno*.

Każdey oraz termin i czas do sądzenia wydzielamy: Wileńskiey Kadencyi *à die 15. Novembris* równo miesięcy pięć, *ad diem 15. Aprilis*. a Grodzieńskiey *a die 1. Maij* miesięcy pięć, *ad diem ultimam Septembris.* Deputaci zaś z Duchownemi razem od Kapituł wyznaczonemi w Mieście Wilnie od 15. 8bra przez zupełne sześć tygodni administrować sprawiedliwość są obowiązani, który to wydział na zawsze determinuiemy. A co tey się ustawie nie sprzeciwia, to z opisow dawnieyszych Trybunałow przy ich mocy *in integro* zostawuiemy.

Powiat Rzeczycki.

W mieście *Bobróysku* w Possessyi Urodzonego Michała Łopota jako Starosty Bobróyskiego Sądy i Seymiki, tudzież importancye Skarbu Rzeczypospolitey należne do Kancellaryi, zamiast *Rohaczewa*, odtąd zabespieczamy.

Powiat Orszański.

Na Seymiki, Sądy Ziemskie i Grodzkie, oraz Kancellaryą i prawne tranzakcye tego Powiatu, miasto Ziemskie Dziedziczne W. Chreptowicza Lit: Chołopienicze naznaczamy.

Zmudź, Troki, Oszmiana &c.

Na Zmudzi Repartycyą Telszewską naznaczamy do miasta Ekonomicznego *Szawel*, dokąd należeć będą Powiaty: Szawelski, Wielkich i małych Dyrwian, Berżański, Tędziagolski, Jaswoyński, Połongowski, Płotelski, Telszewski, Retowski, Potumszewski, Birzyniański, Powendeński, Mendygiański i Korklański należeć maią, reszta pozostałych do Repartycyi Rosieńskiey.

Woiewództwu Trockiemu maiącemu między Trokami i Mereczem Sądową alternatę, przenosząc z Merecza, miasto Nasze Ekonomiczne *Olitę* naznaczamy.

Powiatowi Oszmiańskiemu z Miadzioła do *Postaw* determinuiemy, gdzie ma bydź Kancellarya i Archiwum.

Mozyrskie Sądy i Rzeczyckie Grodzkie równie jak i Ziemskie dla złych drog i rozlewow rzek dwie Kadencye tylko mieć będą, którym pierwszą od 1. Januarii, drugą od 1. 7bra po nie-

dziel sześć sądzić nakazuiemy.

Wilkomirskich Sądow Ziemskich Repartycyą w *Onikstach* znosiemy, a iedne tylko w Wilkomirzu jako też lokacyą Actorum determinuiemy,

Odmiana Kadencyi Kommissyi Skarbowey W. X. Lit:

Pierwsza od 1. Marca, a druga od 1. Pazdziernika, zawsze każda Kadencya po niedziel ośm.

Rozrządzenie Dóbr przeszło Jezuickich.

Concurrentes do okupna Dóbr nieruchomych Szlachta bydź ma Polska.

Summa, na krórą będą przez Kommissyą otaxowane Dobra, na nichże wieczyście zostać, i po pułpiąta od sta procentu co rocznie & *anticipativè* dwiema ratami pierwszą na S. Jan Chrzciciel, drugą na SS, trzech Królow do Kassy Kommissyi Edukacyiney lub temu, komu taż Kommissya assygnować będzie, tych Dóbr Dziedzic *obligabitur*, i od tey punktualney solucyi *ulla calamitas publica* i żaden pretext exkuzować nie będą mogły.

Gdyby *privilegiatus* od Nas Dziedzic Dóbr, nie zapłacił punktualnie na terminie wspomnionym, natychmiast Kommissya Edukacyina za wiadomością od Kassyera przez wydane od siebie obwieszczenie ostrzedz dłużnika powinna będzie, że gdy *in spatio* 6. Niedziel *contingens* nie zapłaci, Sekwestratora do Dóbr wyznaczy, a skoro te wypłyną, tedy Sekwestrator *sine ullo juris Processu brachio Militari* z Woyska Rzeczypospolitey też Dobra odebrać, końcem wybierania *præfati contingentis* trzymać, a w tym czasie w stan Dóbr sekwestrowanych weyrzeć, i z Inwentarzem pierwiastkowym podawczym skonfrontować powinien będzie, i jeżeli jaką dezolacyą znaydzie, o niey Kommissyi Edukacyiney doniesie, która w Ziemstwie lub Grodzie za pozwem dwuniedzielnym ex Regestro spraw *Termini tacti Processum instituet*, Sąd zaś tę sprawę *etiam in tractu* inney oczewistey *sub privatione Officiorum* w Trybunale *irrogandâ*, przywoływać i przed wszystkiemi innych pretensyami *præcisa appellatione* sądzić powinien będzie. A w niestaniu zapozwanego drugą kondemnatę za zupełną i dostateczną konwikcyą do obięcia Dóbr mieć chcemy. A gdyby niewypłatny Dziedzic w czasie wyżey zamierzonym z sekwestru tych Dóbr nie uwolnił, Kommissya Edukacyina one *pro vacanti* poda, a My Król maią emu świadectwo *à pluralitate* teyże Komissyi Edukacyiney Diploma wieczystey przedaży Kancellaryi W. X. Litewskiego wydać rozkażemy.

Na Dobra Ziemskie po Jezuitach długow zaciągać niewolno, pod utratą summy na te Dobra wniesioney, tudzież w rozdział na Braci lub krewnych iść nie mogą, ale dziedzicznie na jednego spadać.

Dobra zaś nie ruchome w Miastach i Miasteczkach, maią bydź za summę gotową przy przedaży liczoną zbyte, przeto wolno ją będzie każdemu jak swą własną dysponować.

Dochody z Dóbr nieruchomych i prowizye od sum lokowanych na Edukacyą młodzi i na okazanie ludzkości tym wszystkim Osobom, które w Państwach Rzeczypospolitey *Institutum Societatis Jesu* składały, a dotąd nie są przyzwoicie rozporządzone, i co do żywności odzieży mieszkania nieopatrzone, żeby im na tym wszystkim nieschodziło do śmierci obrócone bydź maią.

Duchowieństwo W. X. Lit:

Stosuiąc się do przykładu Duchowieństwa Koronnego oraz widząc potrzebę na wypłacenie długow Rzeczypospolitey &c. przyimuie na siebie dobrowolnie *subsidium Charitativum* wypłacenia na Rok 100,000. złot: Pol: do Skarbu W. X. Lit: dwiema Ratami Septembrową i Marcową.

Ustawa Procentow W. X. Litewskiego.

Stanowiemy iż odtąd w Prowincyi W. X. Lit od summ Duchownych nie więcey jak szósty, od summ Swieckich nie więcey jak siódmy procent płacony bydź ma.

Zniesienie Podatku Plebanow Ritûs Græci.

Zlecamy WW. Kanclerzom zaniesienie o to rekwizycyi do Przewielebn. w Bogu X. Nuncyusza, aby podatek od Plebanow *Ritûs Græci* zwany *Cathedraticum* niebył wybierany.

Ubespieczenie Seymow Ordynaryinych.

Seymom Ordynaryinym poniedziałek pierwszy po S, Bartłomieiu, Seymikom zaś przed Seymowym na obranie Posłow poniedziałek pierwszy po S. Małgorzacie Pannie i Męcz: wyznaczamy, który to Seym w Roku 1776. w czasie wyż wyrażonym deklaruiemy.

Dochody Skarbu Obu Narodow.

Na potrzeby Rzeczypospolitey jako też na zapłacenie Woysku aż do 30,000. wynoszącego, dochody Skarbu aż do trzydziestu trzech Millionow teraz ustanowić pozwalamy, umnieyszenie zaś onych przyszłym Seymom zostawuiemy.

Ustanowienie Podatkow.

1. Cło generalne Roku 1764 postanowione znosząc, excepcyą *necessariorum* reassumuiemy.
2. Pogłówne żydowskie dozwalaiąc Kommissyom przez powtórną Lustracyą zregulować, nie iuż po dwa lecz po pułtrzecia złotego ma bydź odbierane.
3. Kwarta sowita z Starostw *titulo* teraz Hybernowych.
4. Czopowe, Szelężne, w dziesiątym groszu od czystego zysku z propinacyi Arendowych lub z Dworskiego zysku po wszystkich ogulnie miastach i wsiach, Duchownych, Stołowych i Ziemskich.

Ll2.

8. Podymnego wybor w ſpoſob naſtępny do pozycyi kraju regulowany uſtanawiamy.

Dwory, Okolice, i Wſie.

1. Dwor każdy w Dobrach Królewſkich, Hybernowych, Ziemſkich i Duchownych w ſwoiey cyrkumferencyi z całym zabudowaniem liczony bydź ma za Dym jeden. Toż ſamo dom Szlachcica w Okolicy, i każda chata wieyſka, gdy prócz ogrodu warzywnego zarabia grunt także za Dym liczona bydź ma.

KLASSY.

W *Pierwſzey* Klaſſie Xięſtwo *Zmudzkie*, Powiat *Upitſki, i Wilkomirſki*, ma płacić na Rok po złotych 10. wyiąwſzy kilka mil ku granicy Wileńſkiey zkąd po złot: 6.

W *Drugiey* Klaſſie na Rok po złot: 9: Powiat *Kowieńſki*.

W *Trzeciey* Klaſſie na Rok po złot: 8. Powiat *Braſławſki*, prócz podleyſzego kraju po nad rzeką *Dziſną*, zkąd po złot: 6.

W *Czwartey* Klaſſie po złot: 7. Woiewództwo *Brzeſkie*, prócz zakątnego *Poleſia* zkąd po złotych 5.

W *Piątey* Klaſſie po złot: 6. Woiewództwo *Wileńſkie*, prócz pogranicza od *Wilkomirza*, z którego po złot: 8 Także Woiewództwo *Trockie*, prócz *Zapuſzczańſkiego* kraju, z którego po złot: 9.) Powiaty *Oſzmiańſki* (prócz Okolic *Trabow i Iwia* zkąd po złot: 7.) Powiaty *Lidzki, Orſzańſki, Grodzieńſki* Woiewództwa *Mińſkie, Nowogródzkie*, Powiaty *Wołkowyſki i Słonimſki*, prócz zakątnego *Poleſia*, z którego po złot: 4.

W *Szóſtey* Klaſſie po złot: 5. Woiewództwo *Połockie*, w pozoſtałym kraju.

W *Siódmey* Klaſſie Powiat *Mozyrſki*, i puł zapadleyſzego Powiatu *Pińſkiego*, na Rok po złot 4. Druga wynioſleyſza połowa w gruntach lepſzych po złot: 5.

Miaſta i Miaſteczka.

Miaſta Magdeburſkie dzielą ſię na trzy Klaſſy.

W *Pierwſzey* Klaſſie *Wilno, Grodno, Brześć, Kowno, Mińſk i Słuck.*

W *Drugiey* Klaſſie *Pińſk, Nowogródek, Słonim, Lida, Roſienie, Kieydany, Druja, Czereja.*

W *Trzeciey* Klaſſie wſzyſtkie pod dwuma wyżſzemi nie ſpecifikowane.

Od Kamienic i Domow Wjeznych po Miaſtach.		*Od Domow Rolniczych w Miaſtach.*	
1. Klaſſy po złot:	30.	1. Klaſsy po złot:	6.
2. Klaſſy po złot:	20.	2. Klaſsy po złot:	5.
3. Klaſſy po złot:	10.	3. Klaſsy po złot:	4.
Od Dworow i Budynkow po Miaſtach.		*Od Chałup prywatnych mieſzkań: po miaſtach.*	
1. Klaſſy po złot:	12.	1. Klaſsy po złot:	4.
2. Klaſſy po złot:	10.	2. Klaſſy po złot:	3.
3. Klaſſy po złot:	7.	3. Klaſſy po złot:	2.

A Lazarety i Szpitale podymnego płacić nie maią.

Poſtanawiamy: iż przy którey Plebanii Dyecezyi Wileńſkiey Szkoły w aktualnym zafundowaniu znaydować się będą, z takowych dworow Plebańſkich i przy nich z Szkolnych domow podymnego podatek płacony bydź nie ma.

Terminy wnaſzania tych podatkow w Ratach Prawem dawnieyſzym opiſanych zachowuiemy.

Dla Luſtratorow poſtanawiamy aby Poſſeſſorowie od złotego wiele ich na rok z każdego *fundum* przyydzie, przy wypłaceniu pierwſzey Raty po groſzu jednym miedzianym wnieśli.

W nadgrodę odeſzłych Stołowi Naſzemu intrat z Prowentow Skarbu obóyga Narodow naznaczona jeſt ſumma 5,000,000. na Skarb zaś Litewſki 1,666,666. złot: Pol: i gr: 20, przychodzi. Takowy należący nam dochod upewniamy ſobie z percept trojakiego rodzaju.

1. Z Cła Rzeczypoſpolitey od Towarow zagranicznych.
2. Z Kwarty ſowitey Staroſtw.
3. Z pogłównego Żydowſkiego.

Wſzakże jak ſuperata z tych intrat do Skarbu Rzeczypoſpolitey należeć ma, tak deceſs z inſzych intrat tenże Skarb bonifikować nam powinien będzie.

Wiadomości z Uniwerſałow Rady Nieuſtaiącey.

I. Extrakt Uniwerſału o Kommiſsarzach furażowych, pod Datą 20. Czerwca R. 1775.

W tym Uniwerſale zachodzi rozkaz Rady Nieuſtaiącey, aby na Seymikach Goſpodarſkich Prawem przepisanych Woiewództwa i Powiaty od Kommiſsarzow furażowych bądź obranych od Szlachty, bądź przez Komendy zagraniczne wyznaczonych, kalkulacyi przez Plenipotentow wyſłuchały z wybranych Prowiantow, lub pieniędzy za nie, i aby doniosły o wſzyſtkim Radzie Nieuſtaiącey, która ma ſię tymi rachunkami miarkować, jak ma poſtąpić, i o co ſię dopominać u Dworow zagranicznych.

II. Extrakt Uniwerſału o Juryzdykcyi pod Datą 4. Sierpnia Roku 1775. Wyraża ſię w tym Uniwerſale: że Rada ma w zleceniu od Seymu przeſzłego.

1. Utrzymać w ſwoiey formie Trybunały.

2. Odbierać Memoryały i Raporta onych tyczące się.
3. Nakazać, gdzie będzie należało, aby Prawa Exekucyą miały.

Przeto Rada Nieustaiąca żąda:

1. Aby wszystkie Kancellarye przysyłały wiadomosci Sądu właśnego, gdzie która Juryzdykcya z Prawa powinna się sądzić. Prez jak długi czas? Wielą Kadencyami? Wymieniaiąc Imieniami i nazwiskami Osoby Urząd składaiące, i do Kancellaryi tegoż Sądu należące.

2. Akta Radzie Nieustaiącey maią bydź doniesione w następuiącym sposobie: ażeby każda Kancellarya przez Osoby, Akta i Protokuły Sądow trzymaiące przesyłała do Rady Nieustaiącey z podpisem Prezyduiącego w Sądach, uwiadomienie, w ktorym bydź ma wyrażono:

1. Ktorego dnia Sądy są ufundowane. 2. W przytomności czyjey z Osob Sądowych? 3. Wiele ten Sąd do wołania znalazł Aktoratow. 4. W jakich Regestrach?

Drugie uwiadomienie z każdey Juryzdykcyi Ziemskiey, Grodzkiey, &c. po zakończeniu ich do Rady ma bydź przesłane w ten sposob:

1. Do ktorego dnia sądziła się Kadencya? 2. W czyjey z Sędziow przytomności? 3. Jakim sposobem Regestra były wolne? 4. Wiele odsądzono Aktoratow *in Accessorio*, czyli *finaliter*. 5. Wiele ich zaapelowanych? 6. Wiele nowych przybyło wpisow. 7. Wiele spraw na przyszłą Kadencyą pozostało?

Trybunały i inne wszystkie Juryzdykcye po kilka miesięcy sądzące się, tymże sposobem doniesienia przesyłać maią, pierwsze w początku Sądow, potym każdego skończonego miesiąca, na ostatek po zakończoney Kadencyi.

Po zachęcaniu w Uniwersale i przyrzekaniu względow i nadgrodę Sędziom za czuły i baczny szafunek sprawiedliwości, nakoniec wyraża się w Uniwersale: „ Wszystkich nakoniec Obywatelow wzywamy i obowiązuiemy, ażeby iuż to dla nasycenia właśnego serca, iuż to dla zjednania sobie w Oyczyznie sławy i szczęścia, iuż to dla łaski Naszey Krolewskiey, starali się więcey przyiacielskim umiarkowaniem aniżeli drogą prawnych Procesow należytey szukać sprawiedliwości.

Wszelkie staranie około zaspokoienia kłotni i niezgod mieć będziemy za nayprzyiemnieyszą zasługę. A gdy nam to doniesiono będzie, pamięć i wzgląd nasz za to obiecuiemy. Dan w Warszawie &c. *ut supra*.

III. Extrakt Uniwersału względem podawania Memoryałow, Not i Proiektow pod Datą 22. Września 1775.

Za zdaniem Rady Nieustaiącey podawane bydź maią Memoryały, Noty, Proiekta;

1mo. Do Departamentu Interessow Cudzoziemskich: 1. O pretensye i krzywdy od zagranicznych poniesione, w ktorych od Ministrow Cudzoziemskich lub u Dworow zagranicznych trzeba dochodzić sprawiedliwości. 2. O prowianty, stacye, i krzywdy od Woysk zagranicznych.

2do. Do Departamentu Policyi: 1. O niedotrzymanie przez kogokolwiek Przywilejow miastom służących, jeśliby się w sądach *ultimae instantiae* sprawiedliwość nie stała. 2. O krzywdy i depaktacye Magistratow, Bractw Kupieckich, i Cechow. 3. O niedopełnienie Prawa względem miar i wag rowności 4. O krzywdy uczynione po drogach publicznych 5. Projekta wszelkie do lepszego po miastach i miasteczkach porządku.

3tio: Do Departamentu Woyskowego: 1. O krzywdy od Woysk Krajowych uczynione, ktoreby nie miały satisfakcyi przez Komendy, Kommissye Woyskowe &c. 2. O sprzeciwienie się przez kogokolwiek ustawom Seymu przeszłego w zględem Woyska. 3 O zażywanie Woyska przeciw Obywatelom bezprawnie, lub niedodanie Żołnierzy dla exekucyi Dekretow Sądowych 4. O pokrzywdzenie porządku starszeństwa do Urzędow Woyskowych. 5. O trudności dla Szefow z preferencyi lub zwłoki wynikać mogące w obieraniu rowney płacy na Regimenta.

4to: Do Departamentu Sprawiedliwości: 1. O nieprzyięcie wpisu w Sądach *ultimae instantiae*. 2. O zwłokę sądzenia lub niedopuszczenie na mieysce swoie Subdelegata w Sądach wszelkich. 3. O psowanie Kadencyi lub zrywanie kompletu. 4. O nieprzyięcie appellacyi Prawem pozwoloney. 5. O odmianę porządku, Regestrow Sądowych. 6. O nieczytanie Dekretu w sprawach mnieyszych więcey nad dni trzy, w większych więcey nad tydzień. 7. O odmianę publikowanego Dekretu w Sądach *ultimae instantiae*. 8. O korrupcyą Sędziego. 9. O popełnione krzywoprzysięstwo. 10. O gwałtowny odpor exekucyi *ultimae instantiae* sądow 11. O prywatne inkarceracye i nieprawne czynienie sobie sprawiedliwości. 12. Gdyby Urząd do exekucyi Dekretu bez ważney przyczyny Prawa zadość nieczynił. 13. Gdyby rekwirowane brachium militare stronie lub Urzędowi odmowione było.

Przeciwko Kommissarzom także Memoryały maią bydź podawane do Departamentu sprawiedliwości:

1mo: Gdy Kommissarze przepisanego Prawa nie trzymaią się.

2do: Gdy więcey spraw lub Osob nad daną władzą pociągaią.

3tio; Gdy swoich, Juryzdykcyi Sądowych rozdziały czynią, i wyznaczonych prawnych Kommissarzow exkludować ważą się.

M.

4to: Gdy finalną decyzyą zatrudniaią.

5to: *Do Departamentu Skarbowego*: 1. O ukrzywdzenie dochodow publicznych. 2. O depaktacye przez Officialistow Skarbowych, jeśliby nieznalazły sprawiedliwości w Kommissyach Skarbowych. 3. O niedopełnienie przez Kommissye Skarbowe obowiązkow Urzędu swego. 4. Projekta wszelkie użyteczne do pomnożenia handlu, rękodziel, rolnictwa, &c.

Zwyczayną formą i sposobem w Ustawach przepisanym bydź te Memoryały maią, ktore nigdy *laesivè* bydź nie maią pisane, oblatowane też bydź maią *in foro* własnego Województwa lub Powiatu, a tych oblat jeden extrakt do Rady Nieustaiącey, a drugi do strony przez Woźnego, ktory ma zeznać memoryał, odesłane bydź powinne. A Juryzdykcya jakakolwiek lub Obywatel zaskarżony w czasie naydaley czteroniedzielnym do Rady Nieustaiącey ma swe justyfikacye zasłać, w ktorym czasie gdy nie będzie odpowiedzi, Rada do rezolucyi przystąpi.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Seymu Warszawskiego Roku 1776.

RADA NIEUSTAIĄCA

Objaśnienie Ustanowienia Rady Nieustaiącey.

DOświadczyliśmy z niemałym powagi Rządowey poniżeniem, że rezolucye napominalne i rekwizycyonalne listy nasze Obywatelom niechęć do teyże Rady kształtnie wprowadziły; więc aby ta naywyższa po Seymuiącey z Nami Rzeczypospolitey Magistratura, na czele swoim majestat Krolewski zawsze maiąca czczą i bezskuteczną w czynnościach nie została, władzą i moc tey to Rady przy Boku Naszym za przychyleniem się Dworow Sądzkich, między Seymem a Seymem deklaruiemy, chcąc ażeby wraz z Nami, nie wdaiąc się wprawodawstwo ani w moc sądową, pilnowała exekucyi prawa, ktoremu jeśliby ktorażkolwiek juryzdykcya niepolluszeństwo czynić, lub pretextem oboiętności prawa, ktożkolwiek tłumaczyć je ważył się, Rada Nieustaiąca takowych tłumaczeń nie dozwolić, & *vim legis executivam* maiąca, do skutku prawa przywodzić moc ma, i powinna będzie. A wszystkie Ministeria i wszelkiey Kondycyi Obywatele Rzeczypospolitey i listow od niey wypadłych jak nayzupełniey słuchać powinni. A ktoby trwał w niepossłuszeństwie *sub poena suspensionis ab officio*, ktorey jednak karze Sędziowie żadni *ex judicato* podlegać niemaią. A wszymby uciśnienia od Rady nieustaiącey kto doświadczył, na każdy następuiący Seym o to wszystko uskarżenie na Radę zanieść może.

Powinności i Władza Departamentow

Stanowiemy: iż Rada Nieustaiąca zostaiąc złożona z Osob 36. Departamenta w niey będą miały następuiącą władzą:

1mo: *Departament Interessow Cudzoziemskich* Zostawuiąc go przy dawnieszey władzy, będzie miał moc negocyowania z Zagranicznemi Potencyami o traktaty handlowe tylko naypożytecznieysze dla kraju, ktore My Krol za zdaniem Rady Nieustaiącey między Seymem a Seymem zawierać moc mieć będziemy.

2do: *Departament Policyi*, Nad to co mu powierzono prawem Roku 1775. będzie miał moc examinowania rachunkow Miast Krolewskich. Będzie mogł zawierać kontrakty z kompaniami co do Miasta Warszawy tylko, nie przeszkadzaiąc handlom w Kraju przez Obywatelow prowadzonym.

3tio: *Departament Woyskowy*: w Radzie Nieustaiącey będzie reprezentować odtąd Kommissyą Woyskową, jak prawem Roku 1764. opisana z objaśnieniem następuiącym: *1mo*: Departament ten spolnie z Hetmanami W. i Pol: ktorzy wszyscy na Departamencie Woyskowym zasiadać mogą, *in pleno* zaś Rady obrany tylko z Hetmanow mieysce ma, wydawać będą wszystkie Ordynanse; co się tycze ćwiczenia musztry i karności Woysk, ale żadna nie może bydź ruszona z Garnizonow Kommenda, tylko za zdaniem Rady *in pleno*. *2do*: Płaca Woyskom Oboyga Narodow czynić się będzie przez Kommissye Skarbowe porządkiem na teraźnieyszym Seymie ustanowionym *3tio* Departament ten rozsądzać będzie sprawy między Woyskowemi wszystkiemi tudzież między Obywatelem a Woyskowym, jeśli będą o służbę i excessa A na tych sądach Pisarze Polni, i Strażnicy i Oboźni wielcy Oboyga Narodow, Generałowie Artyleryi Generałowie Inspektorowie, Strażnicy i Oboźni Polni Obu Narodow zasiadać mogą; komplet zaś 5. bydź powinien. Sprawy Cywilne między Obywatelem a Woyskowym należeć będą do Sądow Ziemskich Grodzkich i Mieyskich podług kondycyi Osob *salva appellatione* do Sądow *Ultimarum instantiarum*. *4to*: Ten Departament ma moc wydawania ordynansow dla Exekucyi Dekretow wszystkich Juryzdykcyi. *5to*: Ten Departament czynić będzie Nam Krolowi i Radzie raporta, nie tylko Prawem 1775. przepisane, ale wszystkie i w ten czas kiedy Rada wyciągać będzie. Co się tycze

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1776.

Dekretow Sądowych Woyskowych, Rada Nieustaiąca nie będzie mogła odmieniać ani uchylać. *6to:* Cztery Regimenta Gwar: Koron: i Lit: powrócą pod Zwierzchność Nayiaśnieyszego Króla. *7mo:* Do wszystkich Szarży Woyskowych *Utriusque Authoramenti* aż do naymnieyszego Officyera My Król mianować i patentować będziemy. Szefowie zaś przysyłać będą rekommendacye swoie *favore* Officyerow, z pomiędzy których my wybierać będziemy. Rotmistrze Chorągwi Polsk: zostaią przy prawie nominowania Towarzyszow i Officyerow, a tych My patentować będziemy, Departament Woyskowy nie będzie mógł odmówić tym nominacyom Forsztelacyi. *8vo:* Znosiemy przysięgę posłuszeństwa wykonaną Hetmanom W. Kor: Roku 1775 *9no:* Rewizye Woysk czynić się będą przez Osoby od Rady Nieustaiącey wyznaczone. *10mo:* Nowy Regulament Woyska oddany będzie do roztrząśnienia Radzie Nieustaiącey.

4to: Departament Spraw Niemogąc się wdawać w żadną moc Sądową, ma *pro objecto* Artykuły następuiące: *1mo:* Examinować będzie wszystkie Memoryały i skargi Obywatelów. *2do:* Będzie miał baczność, aby Juryzdykcya Marszałkowska i Assessorskie miały zawsze swych Assessorow, i aby Ci powinności dopełniali, a w Assessoryach Oboyga Narodow sprawy mieyskie między Mieszczanami, tylko podczas Regestrow, do których należą Assessorowie, brane nie były.

5to: Departament Skarbowy: Zostaiąc przy dawney władzy, będzie mógł examinować i podawać do approbaty Rady *in pleno* kotrakty, oprócz wszelkich monopoliow z kompaniami, które się nadgłoszą ku pożytecznym zamysłom dla kraju, i do wynalezienia kruszcow, nieprzeszkadzaiąc dziedzicom, Dobrom Stołowym i Possessorom Dóbr Królewskich w rozrządzeniu Fabryk zaczętych lub zaczynać się maiących.

Objaśnienie Artykułow Prawa 1775. 1. Marszałek Rady będzie miał mieysce przed wszystkiemi Urzędnikami Oboyga Narodow. 2. Do Urzędów wakuiących wszystkich Senatorow i Ministrow Duchownych i Swieckich oprócz Ministeriow, które Roku 1775. Królowi są zostawione, Rada wybierać będzie trzech a Król jednego potwierdzi.

Koadjutora na Biskupstwo My Król potwierdzić nie możemy, chyba za zdaniem Rady Nieustaiącey *per unanimitatem* czy *pluralitatem.*

3. W nieprzytomności Kanclerza Pieczęć Rady oddana będzie Marszałkowi Stanu Rycerskiego do expedycyi.

4. Konsyliarze Rady Nieustaiącey obowiązani są do sześć miesięcznego mieszkania każdego Roku w Warszawie, prócz choroby prawdziwey, oprócz którey nie przytomni będą wezwani Senatorowie *pierwszy* raz Senatorowie przez jednego Senatora, a Konsyliarze przez Marszałka, *drugi* raz przez Radę Nieustaiącą *in pleno* upewnieni, a *trzeci* raz od swey funkcyi oddaleni, na których mieysce *per vota secreta,* obrani będą inni.

5. Ministra prezyduiącego w swym Departamencie nie przytomność, *pierwszy* z Senatu lub z Rycerskiego Stanu zastąpi.

6. Kondemnaty przed przysięgą na Konsyliarstwo przeszkadzać będą do Funkcyi, nie zaś po przysiędze.

7. Może Konsyliarz Rady Nieustaiącey mówić podczas Seymu wziąwszy jak Posłowie głos od Marszałka Rady Nieustaiącey.

8. W nieprzytomności Marszałka Rady Nieustaiącey *pierwszy* z Stanu Rycerskiego ma zastępować Urząd z tey Prowincyi, z którey jest Marszałek.

9. W czasie 6. tygodni po obraniu może każdy nie przyiąć Funkcyi Konsyliarza Rady Nieustaiącey.

MATERYE PO-JEZUICKIE

Ubespieczenie Summ Ziemiańskich i Po-Jezuickich.

Mieć chcemy, aby wszelkie Summy umieszczone na Dobrach Dziedzicznych swoje miały bespieczeństwo *jure antelatiori* podług Konstytucyi 1588. niżli Summy po zgasłym niedawno pobrane Zakonie Jezuitow, i to nie odmiennym Prawem stanowiemy. Summy zaś rozrządzone, ale jeszcze nie podniesione, na swych dawnych lokacyach, jeżeli są bespieczne, zostawione mieć chcemy. Dekreta względem tychże Summ podniesienia wstrzymuiemy. Kommissyi Edukacyiney daiemy moc tak nie podniesionych jako podniesionych Summ *prævia omnimoda securitate* przeniesienia i ulokowania, gdzie się będzie zdało.

Edukacya Narodowa.

Takowe czyniemy ustanowienie: Kommissye Rozdawnicze, nie czyniąc żadnych już rozrządzeń, wszystkie Dyspozycye, Papiery, i rachunki do Archivum Kommissyi Edukacyiney *prævio Juramento,* jako żaden papier nie zataiony, komportować powinne będą.

Kommissya Sądowa Lit: już jest zamknięta, i Koronna aby Spraw nie kontynuowała zalecamy, Dekreta zaś i Akta do *Archivum* Kommissyi Edukacyiney oddane bydź maią.

Kommissyi Edukacyiney oddaiemy dozor zupełny Edukacyi Narodowey, także Fundusz Po-Jezuicki, i Sprawy które Kommissyi Rozdaw: lub Sądowey poruczone były, polecamy. W dochodzeniu uszkodzonego maiątku Po Jezuickiego stanowiemy: iż każdemu donoszącemu taie-

Ma-

mnie, jeśli Kommissya odzyszcze, da dziesiątą część, a jeśli jawnie stawić się będzie Delator, czwartą część weźmie.

Summy Konwiktom zapisane na utrzymanie Konwiktorow obrócone bydź maią.

Nikt bez dołożenia się Kommissyi Narodowey Dóbr przedawać, zamian czynić i Summ ustępować niema, pod nieważnością.

Kommissya Edukacyina ma papiery Funduszowe w Archiwach konserować, rekwiruiącym Extrakty Autentyczne dawać, oraz kalkulacyą na każdym Ordynaryinym Seymie zdawać będzie.

Juryzdykcyą Sądową na Kommissyą Edukacyiną przenosiemy, i do sądzenia Warszawę wyznaczamy.

Juryzdykcya Sądow Edukacyi Narodowey z Osob dwunastu składać się będzie, a do kompletu pięć potrzebować będzie. Ta do Spraw tylko Funduszu Edukacyinego z mocą zupełną rozeznania *cujusvis tituli actuum*, także o zaległe płacenia procentow z Dóbr i od summ, o zruynowanie Dóbr Funduszowych, o karność i porządek Osob w Akademiach publicznych uczących się i uczących moc Sądzenia mieć będzie.

Ażeby jakowegokolwiek rodzaju Fundusze na Edukacyą obrócone i zapisane *titulo alienationis*, odpadać i kwestyowane bydź więcey nie mogły, stanowiemy.

Z Dóbr i Summ procenta punktualnie dwuma Ratami *anticipativè* co pół roku do Kassy Kommissyi Edukacyiney na S. Jan i trzech Królow opłacać się maią.

Sąd Kommissyi Edukacyiney jako *supremæ Instantiæ*, *pro in appellabili* deklaruiemy, a Dekreta Sądu tego aby miały Exekucyą, Departament Woyskowy *Brachium Militare* tey Kommissyi dawać będzie.

Z Kalkulacyi *de perceptis & Expensis* od czasu ustanowienia tey Kommissyi, dostatecznie uczynioney, odbieraiąc zupełną satisfakcyą, kwituiemy.

Warunek i excepcya W. X. Lit:

1. Sprawy W.X.Lit: prowincyonalnym Juryzdykcyom według praw one ustanawiaiących własne a w porządku onych *inappellabiliter* kończyć się powinne do Sądow Seymowych pod żadnym pretextem wciągane nie będą, lecz tylko *Crimina læsæ Maj: Crimina perduell:* i inne Sprawy Statutem W. X. Lit: specyfikowane.

2. Na te Sprawy Pisarza dożywotniego ustanawiamy. Kreowanie onego Przywilejem Naszym My Król obiecujemy, który Pisarz Protokuły utrzymywać, Dekreta pisać a Księgi Aktowe w Mieyscu Rezydencyi Naszey Król: składać będzie.

3. Wolno każdemu z Obywatelow Lit: w sprawie swoiey mówić, lub kogo kto zechce z Palestrantow Litewskich do stawania użyć.

4. Kadencya Litewska po dwuch kadencyach Koronnych następować powinna, w sprawach zaś nie cierpiących zwłoki My Król złożyć sądy i obwieścić Sędziom rozkażemy.

5. Delatorowie w niedowiedzeniu przestępstw *pœna talionis* według praw W.X. Lit: karani bydź maią.

O Kommissyach i Remissach przeszłego Seymu.

Kommissye z wzaiemney ugody wyrobione, i podług niey rozsądzone i w akceptacyą weszłe, choćby do Sądow wywołane były, powinny zostać *in suo Judicato* nieporuszone.

Dekreta Kommissyine albo Ziemskie lub Grodzkie od Seymu albo z Konfederacyi, także ziazdowe finalnie serowane, za nie wzruszone mieć chcemy.

Remissy z Kommissyi, Ziemstw albo Grodow w sprawach Ziemskich, Królewskich lub mieyskich na Seym poczynione. *ad competens forum supremarum instantiarum* odsyłamy.

Kommissye rozpoczęte, tudzież remissy do Ziemstw lub Grodow poczynionych nie osądzonych, zostawuiemy wolność stronom przyiąć je za Sąd przyzwoity lub nie, a sprawy z tegoż gatunku *in foro competenti ultimarum instantiarum* rozsądzać się maią. Remissy *ad ultimas instantias* tamże osądzone mieć chcemy.

Nareszcie wolność Stanom zostawuiemy zapisywania w sprawach Ziemskich Sądu polubownego, a Prawo Wielkiemu X. Lit: służące odtąd i na Koronę rozciągamy.

W Sprawach do Sądow *ultimæ Instantiæ* gdyby też do Naszych Sądów Zadwornych Koronnych z przeszłego Seymu *cum præscripta regula* do Sądzenia odesłanych, Dekreta *juxta eandem regulam* ferowane, w czasie Roku i 6 Niedziel zaskarżane, drugi raz tymże Sądom nie przywięzuiąc się do teyże Reguły, za poprzedzaiącemi do nichże pozwami, rozsądzić zlecamy. Do Assessoryi zaś za podanym Nam Królowi Memoryałem reskrypt z Kancellaryi Naszey expedyować nakażemy.

Juryzdykcya Sądow Assessoryi.

Dwie Kadencye tych Sądow na jednę przemieniamy, a czas pułroczny, *à 1. 9bris* wziąć *ad ultimam Aprilis* i tak na zawsze wymierzamy. Z tych 6. Miesięcy dla Spraw *judicii mixti* Nieunickich i Dyssydeńskich Niedziel 6. od 15. Marca do ostatniego Kwietnia w każdey Kadencyi wyznaczamy. Ten zaś czas jakiemi sprawami nie zabrany na sądzenie Spraw *juris hospitum* lub *miserabilium*, lub *incarceratorum* ma bydź obrócony.

Regestrowi zaś Magdeburskiemu, Pruskiemu, *fisci, expulsionum, Evocationum,* także *juris hospitum miserabilium Incarceratorum,* puł piąta Miesiąca a 1. 9bris dany bydź powinien.

Juryzdykcya Referendarska.

Komplet do sądzenia trzech z Prezyduiącym determinuiemy. *In casum* nie zjechania się Assessorow, Referendarz sam sądzenia i decydowania moc mieć będzie.

Dla Sądow Referendarskich *à 1ma Mai ad ultimam Junij* czas naznaczamy.

Tranzakcye Po Testamentowe.

Reassumuiąc Konstytucyą Roku 1768. względem nie oddalania Dóbr Ziemskich od stanu Swieckiego, ażeby żadne legata i zapisy przez Testamenta, *in rem* stanu Duchownego i Kościołow pod nieważnością onych niestawały, dokładamy: iż po Testamencie ręczne Legata waloru żadnego mieć nie powinny *in rem* stanu Duchownego nastąpione.

Konwikcye w sprawach Kryminalnych.

Ponieważ używanie w sprawach kryminalnych konfessaty przez tortury jest sposob dla konwikcyi zawodny, a dla usprawiedliwienia niewinności okrutny, przeto wszystkim Sądowym Juryzdykcyom *jus gladii* maiącym nakazywanie konfessatow przez tortury, pod rygorem Kar, *tanquam pro crimine Statûs* odtąd na zawsze zakazuiemy. Według teyże Reguły wszystkie Sądy i subsellia sprawić się maią *in causis maleficii* i czarow, w rozsądzeniu których *pœnalitatem* śmierci na zawsze znosiemy.

Warunek kontraktow zastawnych.

Kiedy Konstytucya Roku 1726, ubeśpieczyła *a prœstando calculo* zastawnych Possessorow, stanowiemy, aby wszystkie Juryzdykcye Zastawnikow i przez *Potioritates* postanowionych Possessorow, do rachowania się z prowentow nie pociągały.

Zagrodzenie Młodym tracenia Substancyi.

Przychylaiąc się do Konstytucyi 1768. i innych, które zabroniły Synom pod opieką Rodzicow będącym, i fortuny sobie nie maiącym wypuszczoney, długow zaciągać, Karty pieniężne i wexle dawać, przeto zapobiegaiąc Fortun upadkowi, wszystkie tego gatunku wexle Karty pieniężne i zapisy za nie ważne mieć chcemy.

Objaśnienie Legis Sumptuariæ.

Chcąc uskutecznić zamysły Poprzednikow Naszych, postanawiamy *lege prœsenti* za zgodą Stanow skonfederowanych, ażeby żadna Osoba *utriusque Sexûs* Stanu nie szlacheckiego złota, srebra, pereł, kleynotow, ani koronek do stroju swego nie zażywała, ani drogich futer to jest marmurkow i sobolow, tudzież żeby mieszczanie (wyiąwszy Magistraty, które maią na to osobne prawa) szabel i szpad oprócz podróży nosić nie ważyli się.

Wszystkim w powszechności Obywatelom rozkazuiemy, ażeby nie ważyli się na liberyą służących swoich używać sukna, passamanow, kapeluszow, czapek, tylko tych które są w kraju fabrykowane. Złoto zaś i srebro na tychże liberyach pod żadnym pretextem znaydować się nie powinno. Zakazuiemy jakiegokolwiek stanu i kondycyi Obywatelom używania skór zagranicznych do obuwia i do siądzeń, szorow i oporządzeń końskich wszelkich Tudzież zakazuiemy zażywania karet i powozow wszelkich, szkła stołowego i farfur nie porcellanowych za granicą robionych.

Chcąc zachęcić krajowe Manufaktury, a stan Rycerski i Senatorski w przyzwoitey zachować dystynkcyi mieć chcemy; aby każde Woiewództwo na pierwszych Seymikach Gospodarskich obrać sobie kolor munduru moc miało, które mundury nosić wolno będzie samym tylko Senatorom Ministrom i Szlachcie tychże Województw. Te zaś mundury z samego tylko sukna krajowego bydź maią. Co jednak noszenia inszych nie mundurowych sukien nikomu nie zagradza.

Aby zbytnie cena krajowych Manufaktur podniesiona niebyła, ustanawiamy aby rozrządzenie uczyniły Kommissye Skarbowe co do Województw z pomocą Urzędow Wojewodzińskich, a co do M asta *Warszawy* Urząd Marszałkowski za zniesieniem się z Departamentami Policyi i Skarbu pod approbacyą Naszą w Radzie Nieustaiącey Rygor na nieposłusznych co do używania towarow zagranicznych taki mieć chcemy, żeby *ad cujusvis instantiam* przestępca mógł bydź pozwany z Szlacheckiego stanu do Grodu lub Ziemstwa, z nie szlacheckiego do naybliższego Mieyskiego Sądu, a to pod winą na Szlachtę tysiąca grzywien, pół do Sądu, a pół dla oskarżyciela, a na Osoby nieszlacheckiego stanu 500. grzywien bez appellacyi.

Ażeby ninieysze prawo przez zbytnie przyspieszenie uciążliwości nie przyniosło, mieć chcemy, żeby dopiero od Dnia 1. Maja Roku 1778. skutek swóy miało, po którym terminie ktoby oskarżony był o używanie któregokolwiek wzwyż zakazanych Artykułow, oprócz dawniey kupionych sprzętow, będzie musiał przed Sądem dowieść, że iuż miał w własności swoiey przed tymże dniem 1go Maja 1778.

Rozrządzenia przez Kommissye Skarbowe gdy od Nas w Radzie Nieustaiącey approbowane będą, Uniwersałem przed dniem 1go Maja 1778. publikowane bydź i moc Prawa mieć maią.

Regulament dla Skarbow Oboyga Narodow,

Ustanawiamy, aby wszystkie płace dla regularnego i sprawiedliwego rozsądzenia zaczyna-

ły się od dnia 1. Sept: *Anni currentis* za wychodzącemi podatkami, tak na Skarb Nasz Królewſki jako na Woyſko i na Cywilne Expenſa.

Uchylenie Kommiſſyi Emfiteut:

Zważaiąc iż zawakowane Staroſtwa i Królewſzczyzny nie zatrudniaią Kommiſſyi Skarbowych, którym wyſyłanie Luſtratorow było polecone, więc i kontraktowanie zawakowanych Staroſtw tymże Kommiſſyom Skarbowym zlecamy. A zatym Kommiſſye Emfiteutyczne uchylamy.

Przenieſienie Penſyi Podſkarbim Nadwornym.

Gdy Podſkarbiowie Nadworni Oboyga Narodow maią teraz penſyą wyznaczoną *à die 1ma 7bris* 1776. ze Skarbow Rzeczypoſpolitey, tedy za zgodą Stanow płacenia im tychże penſyi, Skarb Nasz Królewſki uwalniamy.

MATERYE MENNICZNE

Materyały do Mennicy Jego Królewſkiey Mości.

Lubo Konſtytucya 1775. opłatę od wſzyſtkich *nemine excepto*, Cła naznaczyła, jednak gdy dzieło Mennicy Naſzey dla Dobra publicznego odprawia ſię, nieſłusznie byłoby, gdyby Materyały dla niey nie odbicie potrzebne, podatek opłacały, uſtanawiamy, aby Mennicą sprowadzaiąc miedzi, ſtale, żelaza, tartaru, tyglów do ſzmelcowania &c: na Komorach pogranicznych Cło generalne zaspokoiwſzy, kwity za to Kommiſſyom Naszym ſkarbu Oboyga Narodow w Warſzawie lub w Grodnie prezentowała, a na ten czas wyrażoną, na nich ſummę Cła opłaconego na powrót odebrała, i wzajemnie z tego Kommiſſye Skarbowe kwitowała.

Rozwiązanie Konfederacyi.

Jakośmy w Akcie Konfederacyi innego nie zakładali celu, jak żeby pożytecznie zaradzać około dobra powszechnego, tak gdy ten cel zoſtał dopełnionym, Akta teyże Konfederacyi *in toto* approbowawszy, ſtanowiemy, aby też Akta Koronne do Koronney, Litewſk e do Litewſkiey Metryki *in ſpatio* 4. Niedziel po zakończonym Seymie oddane były. wszyſtkie zaś ſpiſku Barſkiego Akta, Uniwersały, Sancita, Deklaracye, Ordynanse i przyſięgi, wszyſtkie z poſtronnemi Potencyami korrespondencye, umowy i opisy, zgoła wszyſtkie tego spiſku dyspozycye i czynności uchylamy, kaſſuiemy, za nieprawne i nieważne na zawſze za powſzechną Stanow zgromadzonych zgodą, uznajemy

Aby zaś Obywatele, którzy nie potrzebną ſtali ſię obłudy, sedukcyi, i zbytecznego dowierzania ofiarą, mogli doświadczyć, jak łaſkawe i pełne dobroczynności są Nas Króla i Skonfederowanych Stanow poſtępowania, deklaruiemy, iż każdemu w spiſku tym zoſtaiącemu, wolność w kraju Rzeczypospolitey przebywać będzie ſię godziło, byleby od publikacyi prawa tego *in actis* własnego Powiatu w Niedziel 12. Recess naſtępuiącym ſpoſobem uczynił, i takowy Recess *in forma authentica* z Grodu wyięty do Kancellaryi Rady Nieuſtaiącey odeſłał.

Ja niżey podpiſany wyznaię tym moim Receſsem, iż lubo byłem i znaydowałem ſię w ſpiſku Barſkim, jednak będąc wiernym Nayiaśnieyſzemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI Królowi Polſkiemu, i poſłuſznym wszyſtkim úſtawom Seymowym, od tegoż ſpiſku odſtępuię; wszyſtkim onego opiſom i czynnościom poſłuszeńſtwo wypowiadam, i że mnie iuż więcey krępować i obowiązywać nie będą, ſub fide, honore & conscientia *przyrzekam.*

Toż ſamo *Beneficium* i dla Osob ſpiſku Barſkiego za granicą będących na Rok jeden, to jeſt do 1. dnia 9bra 1777. pod równemi kondycyami Receſſu rozciągamy.

A ktoby w przepiſanym czaſie Receſſu wyż wyrażonego nie uczynił, takowy *pro Hoſte Patriæ declaratur,* i jako z Nieprzyiacielem Oyczyzny z nim poſtępowano bydź ma.

Gdzieby zaś jakie przeciwne teraźnieyszemu Seymowi naſtąpić miały *actus, pro nullis* one mieć chcemy i deklaruiemy. A zatym ninieyſzą Konfederacyą rozwięzuiemy.

Komput i płaca Woyſka W. X. Lit:

Naznaczoną na teraznieyszym Seymie w Tabelli generalney Expenſy Skarbu na Woyſko ſummę 23,000,000. które w percepcie i expenſie od 1. 7bra Roku bieżącego zaczynać ſię powinny za zgodą wſzech ſtanow naſtępuiącym ſpoſobem rozrządzamy.

Na Sztab Generalny, - -	260,000.	1. General Lieutnant, - - -	12,000.
Na Hetmana W. - - - - - -	60,000.	2. General Majorow, - - -	20,000.
Na Hetmana Pol: - - - - -	40,000.	4. General Adj: Hetm: - - -	12,000.
Na Piſarza Poln: - - - - - -	15,0000.	2. Buńczucznych, - - -	6,000.
General Artyleryi przy Lipniſzkach i Geranonach utrzymuie ſię podług Konſtytucyi Roku 1775.		1. Stanowniczy, - - - -	2,000.
		1. Sędzia Woyſkowy, - - - -	2.500.
		1. Piſarz Woyſkowy, - - - -	9000.
Na Strażnika Wielkiego. - - -	14,000.	1. Regent Woyſkowy, - - - -	2.500.
Na General Inſpektora, - - - -	12,000.	1. General Audytor, - - - -	2,500.
Na Strażnika Polnego, - - - -	6,000.	Na Inwalidy i extra Expens, - -	41.000.
Na Oboźnego Polnego, - -	4,000.	*In Summa*	*260,000.*

Którą ſummę od wyż wyrażoney uiąwſzy reſztuiące złot: 2.040 000. na ſamo Woyſko deſtynuiemy, ale że przed końcem Seymu teraznieyſzego dokładna informacya o Stanie Woyſka doyść Nas niemoże, zatym poſtanawiamy, że Repartycya tey ſummy przez Nas i Departament

Woyſkowy w Radzie Nieuſtaiącey za zdaniem teyże Rady *in pleno* uczyniona będzie w taki ſpoſob: żeby liczba aktualna, jaka ſię z Raportow pokaże, jeżeli nie powiękſzoną, przynaymniey i jedną głową in summa umnieyszoną nie zoſtała To jednak maiąc zą prawidło, że pierwey trzeba dawnych tak doſkonale opatrzyć, aby zupełnie do Marſzu i bitwy zoſtali uſposobieni, niżeli totalność Woyſka w liczbie głów pomnażać będziemy. Rozdział zaś i rozporządzenie wſzyſtkich części Woyſka W. X. Lit: Nam i Departamentowi Woyſkowemu w Radzie nieuſtaiącey za zdaniem teyże Rady *in pleno* zoſtawuiemy, waruiąc aby nikt Rangi swey nie utracił, a ci Officyerowie, ktòrzyby przez regulament przyszły aktualność ſłużby utracić mieli, albo ſami o abſzyt proſili, część jaką płacy swoiey pierwſi do dalſzego plasowania, a drudzy, pòki życia, zachowaną mieli,

Uſtawa Podatkow W. X. Lit:

Dla pomnożenia Skarbu naſtępuiące W. X. Lit: uſtanawiamy podatki.

1mo: Od kapitałow za obligami, wexlami, oraz wſzelkiemi inſkrypcyami tak od Stanu Duchownego jako i Swieckiego dawnych, naznaczamy do Skarbu Publ: jeden procent, który w ten sposob wypłacany bydź ma: iż Kredytorowie wſzyscy jakiegokolwiek Stanu i Kondycyi maią inſkrypcye wszelkie na swe kapitały w Kancellaryach Grodzkich Woiewództw i Powiatow oświadczyć, a to *ſub rigore* konfiſkaty 4tey części kapitałow do Skarbu, po dowodney konwikcyi o takowych kondyktach między Kredytorami a Debitorami zachodzą ych. Każdy zapozwać może przeſtępcow do Kommiſſyi Skarbowey z ubeśpieczeniem dla ſiebie dzieſiątey części summy przyſądzoney do Skarbu, a Sprawy z Regeſtru *Fiſci* wołane będą.

Co przed Ratą naſtępuiącą Marcową, ani później jak *ultimis Martii* do ſkutku ma bydź przywiedziono. A Regenci Kancellaryi z Akt wypiſaną ſpecyfikacyą maią przeſłać do Kommiſſyi Skarbowey podług Schema od niey na to uformowanego. Y obowiązani ſą dawać takie Raporta Kommiſſyi na Każdą Kadencyą Marcową i Octobr: według odmieniaiących ſię Kapitałow.

Jeśli ſię zaś zda Kredytorom przenieść ſummy w inſze lokacye, w innych Kancellaryach zapiſaćje wolno będzie.

Ten prowent Skarbowy z procentow od Raty przyſzło Marcowey 1777 do Kancellaryi, gdzie zapisana summa będzie, dwuma Ratami 7brową i Marcową wnoſzony bydź ma przez Kredytorow, a w przypadku nie wypłacenia do exekucyi retenta na delatę wydawane będą.

Zeby zaś Kredytorowie z zawodu od Debitorow krzywdy nie mieli, rozprawę za obligami (oprócz praw zaſtawnych, które teraźnieyſze poſtanowienie uprzedziły) dla przyśpieſzenia ſatisſakcyi *in foro ubiquinario* w W. X Lit: bez żadnych zgoła dylacyi i excepcyi oſtrzegamy.

Temu prawu podlegać niemaią ſummy na kilka lub kilkanaście niedziel pożyczone, choćby i za obligami, także ſummy tyſiąca złotych nie przewyżſzaiące choćby na rok pożyczane

Aktorowie summ kapitalnych tak Duchowni jako i Swieccy równie po ſiedm od ſta brać a ſiòdmy procent do Skarbu oddawać będą.

A choćby kapitały, po oświadczoney ich z ninieyſzey uſtawy do Kancellaryi wiadomości, odtąd na zaſtawy lub arendy przenieſione były, zawſze jednak z nich płacenie jednego procentu do Skarbu należeć będzie.

A gdyby summa na kontraktach lub w innych okolicznościach przez kilka rąk przechodziła, procent od niey raz tylko rachowany bydź ma, i od tego płacony, do czyiego Aktorſtwa kapitałem należy.

Wſzakże gdy takowe ſummy na kupno dziedzictw przeydą, Kredytorowie wyzuwaiący ſię z Aktorſtwa summy płacić nie będą, jako obowiązani płacić Ziemſki podatek z Dòbr nabytych, lecz Przedawcy Fortun biorący kapitały, jeżeliby je odtąd procentowali, lub na zaſtawy albo na arendy zażywali. Jeśliby zaś Debitorowie oddawali wiecznością Dobra Kredytorom, od takowey ſummy gasnącey w procentowaney kapitałow naturze, dochod do Skarbu nie ma bydź płacony.

A choćby który Obywatel na bankach Zagranicznych lokował ſwe summy, procent z nich wyżey opiſany do Skarbu publ: ma wnaſzać.

Kiedy zaś summy Zagraniczne do Kraju lub z Korony do Litwy przeszły, tedy od nich jako do Zagranicznego Aktorſtwa należących, choćby u Debitora Litewſkiego znayduiących ſię, i choćby u niego procentowanemi były, procent jednak do Skarbu iść nie ma.

Także od ſumm na Dobrach za Kordonem Roſſyiſkim *evictionaliter ante hanc legem* opiſanych, procent nie ma bydź pòty płacony, póki ſummy do Kraju nie przeydą.

Summy też Teſtamentami legowane i zapiſywane, jako i ſummy na Dobra *non de liquido* wnoszone, że nie ſą aktualnym kapitałem, i tylko w idealnym walorze utworzone, płaceniu procentu do Skarbu podlegać nie maią.

Summy też Ex Jezuickie jako do Funduſzu Edukacyinego należące, także ſummy Obywatelſkie na Kahałach dla ich zubożenia, naznaczonemu teraz do Skarbu publ; opłaceniu podlegać nie maią.

N2.

Summariusz

Aby zaś Kredytorowie wyżſzością wymaganych procentow przeſtępſtwa ninieyſzemu Prawu nie czynili, animadwerſyą Inſtygatorom W. X. Lit: naznaczaiąc, za donieſieniem przez kogożkolwiek w dowiedzionym przeſtępſtwie rygor ſtraty dzieſiątey części kapitałow naznaczamy, od ktòrego, aby Juryzdykcye nikogo nie uwalniały warujemy. O Delatorach zaś w nie dowiedzeniu przez nich wyſtępku, dawnieyſze Prawa reaſſumuiemy.

2do: Zoſtawiwszy Magdeburye w Stołecznych Miaſtach i Grodowych ku wſzelkim Sądow publicznych okolicznościom wyſtarczaiące jako to: *w Wilnie, Lidzie, Trokach, Kownie, Nowogródku, Wolkowyſku, Pińſku, Mińſku, Mozyrzu*, tudzież w celnieyszych Miaſtach naſzych Stołowych jako to: *w Brześciu i Grodnie*, i zupełnieysze tych Miaſt uregulowania Kommiſſyom *Boni Ordinis* od Nas naznaczonym poleciwszy, wszyſtkie inne Magdeburſkie (z oſtrzeżeniem aby Akta do Kancellaryi swych Woiewództw i Powiatow przenieſione były) znoſiemy, i prowent z nich do Skarbu naznaczamy w ten ſpoſob:

Kommiſſya Skarbowa ma nieodwłócznie zeſłać do tychże Miaſteczek luſtracye dla przeyrzenia prowentu każdego Miaſteczka, i gruntow tak ſamych Mieszkańcow jako i wſi do nich należących proporcyonalnie do wartości otaxowawſzy, i dla Mieszczan zoſtawiwſzy dokładną luſtracyą opiszą, a coby z gruntow, do których czynſzowania naybliżſi ſą Mieszczanie, zoſtawało, to innym czynſzować chcącym, w ułożoney taxy daninie poſtąpią, i wſzelkich przychodow prowent uregulują a zoſtawiwſzy cząſtkę na reparacyą każdemu Miaſteczkowi, dwuma Ratami podatek do ſkarbu wyznaczą, i do approbacyi Kommiſſyi Skarbowey oddadzą.

Oſtrzega ſię, aby ciż Miaſteczek Mieszkańce nad płacą swych dochodow do Skarbu publ: należącą i nad dawne według swych uſtaw powinności dla Staroſtow, do żadnych innych, przez tychże Staroſtow, podatkow pociąganemi niebyli.

W przypadkach małych ſporow między Mieszkańcami Staroſtowie Sądy odbydź powinni, Dekreta swe w porządnych protokułach zapisuiąc, od których w przypadku uciążliwości nad luſtracyą, pozwanie przez tychże Mieſzczan Staroſtow do Kommiſſyi Skarbowey a w innych przypadkach nie tyczących ſię rzeczoney luſtracyi do Aſſeſſoryi wolne będzie.

Beśpieczeńſtwo Mieszkańcom Miaſteczek bawienia ſię Kupiectwem, handlem i rzemiosłem, wolność nabycia i przedawania Domow, placow i wſzelkich maiątkow, oraz przenieſienia ſię i wyścia z ſwych ſiedzib ubeśpiecza ſię.

A Magdeburye miaſt dziedzicznych i porównanych z niemi w podatkowaniu Dóbr Stołowych (prócz Miaſt wyż wyrażonych) podobnemuż uregułowaniu pierwſze Dziedzicow, a drugie Adminiſtratorow Naſzych, i ſądom według zwyczaiu w Dobrach Stołowych Adminiſtratorow Naſzych *definitive* podległemi bydź maią.

Gdyby zaś Dziedzicom podobało ſię w swych miaſteczkach utrzymanie Magdeburyi, wolno to im będzie; lecz te do potocznego ſwych mieszczan ſądu, nie zaś do obcych lub kryminalnych spraw należeć maią.

3tio: Używanie kart ponieważ od woli każdego zawiſło, zaczym dla pomnożenia Skarbu publicznego prócz dawney płacy na Cłach od kart z Zagranicy wprowadzonych, które ſtęplowanemi przy weyściu w granice bydź maią, teraz naznaczamy od każdey gry kart Francuſkich po złot: 2. a od gry kart Polſkich po złot: 1. których ſtęplowanie i z onych ułożenie prowentu Kommiſſyi Skarbowey zlecamy.

4rto: Od wszelkich młynów zbożowych W. X. Lit: bez żadney excepcyi uſtanawiamy podatek według naſtępuiącey klaſſyfikacyi, to jeſt od koła na wielkiey wodzie złot: 10.

Od koła na małey wodzie złotych - - - - 6.

Od koła na naymnieyszey wodzie złotych - - - - - 4.

w Wilnie że ſą intratne od koła złotych - - - - 16.

Z wietrznych młynów od kamienia złotych - - - - 6.

Ten podatek do Kancellaryow dwóma Ratami ma bydź wnoſzony, a na zluſtrowanie Kommiſſya Skarbowa Luſtratorow swych rozeszle, którym penſyą z tychże młynów od każdego koła po złotemu naznaczy.

Zacząć ſię ma ten podatek od naſtępuiącey Raty Marcowey, w którey przy podatku młynowym i pensya dla Luſtratorow importowana bydź ma.

Te zaś podatki jako i wszyſtkie inne W. X. Lit: przezórney według prawa exekucyi Kommiſſyi Skarbowey zalecamy, arendowania zaś ich pod wszelkim pretextem zakazuiemy.

Deklaracye o Kommiſſyach oſtatniego Seymu do Prowincyi W. X. Lit: ſtoſuiących ſię.

Sprawy wszyſtkie niezawieraiące w sobie *Materiam Statûs* na Kommiſſyach odeſzłe, a dla jakichkolwiek przyczyn dotąd nie zakończone, na oſtatnie rozsądzenie *ſine quavis exceptione* odſyłamy do Trybunału, które z regeſtru spraw *Termini tacti* rozſądzone bydź maią.

Oczywiſte jednak między ſtawaiącemi obu ſtronami finalnie *in principali* na Kommiſſyach zaſzłe, a przez obuſtronnych Kommiſſarzow *ſervato juris gradu* ferowane, lub konwencyami między Aktorami stwierdzone Dekreta, za niewzruszone mieć chcemy.

A w ſprawie JW. Karola Woiewody i Urodzonego Hieronima Woiewodzica Wileńſkich

Xiążąt Radziwiłłow z Kuratorami, i z Poſſeſſorami Dóbr tychże Xiążąt także z Pretensorami oſobną Kommiſſyą w poniżſzych uſtawach naznaczyć ſię maiącą oſtrzegamy.

SPRAWIEDLIWOSC

Dla JW. Karola Woiewody, Hieronima Woiewodzica Wileńſkich Xiążąt Radziwiłłow, także dla Kuratorow, Kredytorow, i Pretenſorow.

Dla ułatwienia zachodzących pretenſyow, i zupełnego zaspokoienia Xiążąt Radziwiłłow żądaiących Sprawiedliwości, wszelkie procedera i Dekreta od Roku 1764. do daty teraźnieyſzey po różnych ſubſelliach i od kogożkolwiek bez bytności Onych w Oyczyźnie przewiedzione i zyſkane wespół z Sancitami od przeszłey Konfederacyi na obięcie Dóbr wydanemi i Kommiſſyami wyznaczonemi, w całey treści i brzmieniu kaſſujemy, oraz nie odwłóczną rehabicyą Dóbr dla Xiążąt Radziwiłłow uznawaiąc Konſtytucyą Roku 1768. takowe Sądy *ultimæ inſtantiæ* ſkładaiącą reaſſumuiemy, a tylko Osoby Kommiſſarzow odmieniaiąc, także punkt warunkow Prawa pospolitego o dawności Ziem: uwłaczaiący uchylaiąc, naznaczamy za Prezydentow Wielmożnego *Prozora* Kasztelana Witebſkiego, za Vice Prezydenta W. *Byſtrego* Kaſztelana Brzeſkiego a UU. *Chmara* Inſtygator Lit: *Bouffal* Łowczy Nądworny, *Korzeniewſki* Regent Kancellaryi większey Lit: *Wollowicz* Marſzałek Grodzieńſki, *Billewicz* Ciwun Eyragolſki, *Wołkowicki* Grodzień: *Jeleńſki* Mozyrſki, Podkomorzowie, *Czyż* Wileńſki, *Mackiewicz* Oſzmiańſki, *Narbut* Lidzki, *Kuszelewſki* Wiłkomirſki, *Wolmer* Grodzieńſki, *Przyałgowſki* Zmudzki, *Suchodolſki* Wołkowyſki, *Skirmontt* Pińſki, Ziemscy Sędziowie, *Pac* Staroſta Wileyſki, *Korſak* Stolnik Nowogródzki, *Kamieńſki* Lidzki, *Bułharyn* Wołkowyſki, Ziemscy Pisarze, *Goyżewſki* Podſtarości Zmudzki, *Łoſtowſki* Oſzmiańſki, *Zyniew* Wołkowyſki, Sędziowie Grodzcy, *Laudańſki* Zmudzki, *Wierzeyſki* Nowogródzki Piſarze Grodzcy. *Głuchowſki* Podczaszy Słonimſki, *Janowicz* Cześnik Wiłkomirſki, *Supińſki* Oszmiańſki, *Białłopiotrowicz* Lidzki Łowczy, *Jaſińſki* Kowieńſki, *Kaszyc* Mściſławſki Krayczy, *Czyż* Strażnik Wileńſki, *Stocki* Mieczny Mozyrſki, *Sulistrowſki* Podkomorzy J. K. Mci *Borowſki* Chorąży Uſſarſki, *Możeyko* Staroſta Nowoſadzki, *Bohdanowicz* Kowalewſki Staroſta, Kommiſſarzami będą, którzy w komplecie i ſpoſobie Konſtytucyą 1768. przepisanym w Roku 1777. dnia 1. Maja do *Nowogródka* zjechawszy, po wykonanych Rotą Trybunalſką przyſięgach ſprawy wſzyſtkie ſtoſuiąc ſię do Konſtytucyi 1768 tudzież do Praw W. X. Lit: i Sprawiedliwości zupełnie rozſądzą. Ta jednak kaſſacya ſancitow ściągać ſię nie ma do Dóbr w Aktualnym Dzierżeniu Xięcia Radziwiłła Woiewody Mińſkiego, W. Chreptowicza Podkanclerz: Lit: i UU. Przezdzieckich Podkanclerzycow Lit: nie implikuiąc, także Pretensyi Xiążąt Sanguszkow

Ta Konſtytucya nie ma ſię ściągać do Dóbr w Koronie leżących.

Dozwolenie działu wieczyſtego między Xiążętami Radziwiłłami. Znoſząc przyczynę małoletności Xięcia Mateusza Radziwiłła Koniuszyca W. X. Lit: dział Subſtancyi z Stryiami jego zatrzymuiącą, dozwalamy WW. UU. *Młodziejewſkiemu* Biſkupowi Poznańſkiemu, Xięciu *Radziwiłłowi* Kaſztelanowi Wileńſkiemu, *Tyzenhauzowi* Podſkarbiemu Nadwornemu Lit: *Czackiemu* Podczaszemu Koronnemu, *Jabłonowſkiemu* przeſzłemu Oboźnemu Koronnemu od Nas Króla dodanym Opiekunom, aby wybrawszy z pośrzodka ſiebie, lub od ſiebie Plenipotenta pełnomocnego uſtanowili dział wieczyſty między Xięciem Mateuszem niegdyś Xięcia Udalryka Radziwiłła Koniuſzego W. X. Lit: Synem, a Xiążętami Albrychtem Pułkownikiem, i Staniſławem Podkomorzym W. X. Lit: który dział gdy naſtąpi, za niewzruszony na wieczne czasy *lege præſenti* deklaruiemy. Jeśliby zaś *in ſpatio* Roku i niedziel 6. to pomiarkowanie ułatwione nie było, rozſądzenie do Trybunałow o Dobra Koronne w Koronie, a o Litewſkie w Litwie odsyłamy, a to *non præjudicando* Proceſſowi UU. *Głębockich i Kordyszow*,

Przydanie Kommiſſarza do Kommiſſyi Konſtytucyi 1768. wyznaczoney.

Kommiſſyą w Sprawie Xiążąt Radziwiłłow Podkomorzych W. X. Lit: z XX. Auguſtyanami i Sukceſſorami UU. Bielikowiczow Roku 1776. determinowaną, reaſſumuiemy, a na mieysce zmarłego Hauryłkiewicza Skarbnika Lidzkiego U. Piotra Hubarewicza Oboźnego Lidzkiego wyznaczywſzy, Dekret naſtapić maiący za nieprzemienny deklaruiemy.

Regenci Kancellaryi Naſzey W. X. Lit:

Regenci w Sądach Zadwornych Aſſeſſorſkich odtąd jako *Aſſeſſores nati cum voto conſultivo* zaſiadać będą, którym między Urzędnikami mieſce po Oboźnych Polnych naznaczaiąc, My Król *poſt ceſſum vel deceſſum* teraźnieyſzych Przywileje dawać będziemy.

Naznaczenie Sądu dla U. Tadeuſza Zaby.

Urodz: Zabie Podkomorzemu Wileńſkiemu uſiłuiącemu Kredytorom nayprędſzą uczynić ſprawiedliwość, oraz rozmaitości Subselliow, zwłokom i zawiłościom chcąc zapobiec, na oſtateczne wſzyſtkich pretenſyi rozſądzenie Sąd Ziemſki Powiatu Wiłkom: naznaczamy, od którego Dekretu *in principali* zayść maiącego, appellacyą do Trybunału W. X. Litewſkiego Stronie lub Stronom nie kontentuiącym ſię wyrokiem, rozprawę z Regeſtrow Obligowych naznaczamy.

Roki Ziemſkie Woiewództwa Trockiego.

Lubo Konstytucyą Roku 1766. dwie tylko kadencye Woiewództwu Trockiemu wyznaczono Swięto Michalską i Trzy Królską, jednak podług dawnego Prawa trzecią Swięto Troiecką do sądzenia spraw przywracamy.

Dyspartyment Sądowi Repartycye Xięstwa Zmudzkiego.

Ponieważ Sądy Ziemskie Telszewskie do Miasta Szawel Ekonomicznego są Konstytucyą przeszłego Seymu, przeniesione, takowy stanowiemy Rozdział Powiatow.

Do Rosień Wielońki, Eyragolski, Wilkiski, Jaswońki, Tendziagolski, Rosieński, Widuklewski, Kroski. Korszewski, Poiurski, Szadowski, Telszewski, Twerski, Retowski, Połągowski.

2do: Do Szawel Szaweiski. Wielkich i Małych Dyrwian, Berżański. Uszweński, Wieżwiański. Gądyński, Birżyniański, Powendeński, Mendyngiański, Korklański, Zorański, Potumszewski, Powiaty, i z Powiatu Wielońskiego Trakty Darnowski i Laudański.

Zabeśpieczenie Ur: Jozefa Kuszelewskiego Sędziego Ziem: Wilk: od Procederu z X. Kaweckim Dziekanem Zmudzkim.

Ponieważ X. Kawecki *ex ratione* wytknięcia w lustracyi o intencyi spólney z Ur: Tomaszem Kuszelewskim Podstarostą Wilkom: do fundowania Missyi, pociągniony do Sądow Kommissyi Po Jezuickiey zupełnie wyemundował się, przeto My Król za zdaniem Stanów X. Kaweckiego, oraz Sukcessorow Ur: Tomasza Kuszelewskiego, *ab ulteriori Juris persecutione*, na zawsze uwalniamy.

Ordynacya Regestrow Sądowych.

Sposob wołania Regestrow w Subselliach mnieyszych następuiący ustanawiamy:

1. *Naprzód* Regestr *Summarii Processus* aż do odsądzenia wpisow kadencyi jedney ma bydź wołany.

2. Po ktorym Regestr ordynaryiny *Incarceratorum* do oczywistey jedney odsądzenia sprawy.

3. Po nim Regestr ordynaryiny *Spraw Cywilnych*, także do odsądzenia jedney oczywistey Sprawy.

Znowu potym do Summaryinego Regestru przez ustawną Alternatę aby był powrot, *praesenti lege* deklaruiemy.

Objaśnienie Abusus Officii

Gdy pod zasłoną *abusus Officii* Strony przegrywaiące Urzędnikow *malitiose* do Trybunałow pociągaią, a ztąd Urzędy Narodowe poszanowania godne prócz strat i expens na prostytucyą i zniewagę są wystawione, przeto zabiegaiąc dalszym inkonweniencyom stanowiemy, że ma się rozumieć *abusus Officii 1mo:* Niezieżdżanie na sądy *sine legalitate vel infirmitate. 2do:* Nie zachowanie ordynacyi Regestrow sądom swym przepisaney. *3tio:* Nie sprawienie się wedle przepisow prawa za Dekretami *Executionum*. Y za te tylko *Abusus Officiorum* Urzędy karane bydź maią. A ktoby mimo wyż wyrażone objekcye Urząd lub Osoby *in materia abusus* pozwać ważył się, winie tysiąca kop i siedzeniu wieży przez niedziel 6. Cywilney za samę takową objekcyą podlegać i w Trybunałach irremissibiliter karany bydź ma.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Postanowionych na Seymie Ordynaryinym Warszawskimw Roku 1780.

RADA NIEUSTAIĄCA.

I. PO wysłuchaney relacyi od Delegowanych do examinowania czynności Rady Nieustaiącey wdzięczność przyzwoitą za prace publiczne całey Radzie i Osobom w niey zasiadaiącym oświadczono, rezerwuiąc po rozłączonych Izbach tych Czynności i Rezolucyi Radnych odmianę, jeśliby się ktora przeciwną Prawu zdawała.

II. Po rozłączeniu Izb dwie Rezolucye Rady nieustaiącey pierwszą pod dniem 15. Września 1780. względem uchylenia Pomocy Woyskowey w Interesie Ur: *Prochowskiego*, z Ur: *Grabiankami*, Drugą zaś pod dniem 2. Maja 1780. w Interesie Ur: *Dębińskiego*, z Ur: *Kołątaiem* Starostą Trześniowskim dane, uchylono, z przyczyny, że względem pierwszey Rada nieustaiąca wdała się w poznanie Sądowe, w drugiey zaś *in cognitionem Processu*.

Departament Woyskowy.

III. Po wysłuchaniu raportow od Delagowanych do examinowania Czynności Departamentu Woyskowego, i po zaświadczeniu od nich o wszelkich Czynnościach Sprawiedliwych, naydokładnieyszym Rządzie Woyska, pomnożeniu jego, podług dodaney płacy, oraz wylikwidowaniu nayściśleyszym Komputu i płacy, zasiadaiącym w rzeczonym Departamencie winną pracy ich i usiłowaniom wdzięczność zostawiono, oraz ze wszelkich wydatkow na potrzeby Woyskowe zakwitowano.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1780.

WOYSKO.

IV. Król Jmć P. N. Mił: z gorliwey chęci powiększenia sił Krajowych na ulepszenie Fortecy *Kamienieckiey*, tudzież Arsenału *Warszawskiego* i Ludwisarni.

1mo: Summę z własnych dochodow swoich do 701491. złot: 11: i puł expensowaną, i przez Delegowanych za zdaniem Rady nieustaiącey z Departamentu Woyskowego Lustratorow uznaną, Stanom Rzeczypospolitey offiarował, i powrócenia tychże wydatkow odstąpił.

2do: Gdy z mocy Konstytucyi 1778. Król Jmć z Departamentem Woyskowym w Radzie *in pleno*, Superaty przez Skarb Koronny okazane nie tylko na polepszenie Stanu Woyska aktualnego rozrządził, ale oraz przez erygowanie 100. Gemeynow w Garnizonie Fortecy *Kamieńca*, Stan onego powiększył; przeto z rzeczonych Superat w Skarbach oboyga Narodow okazać się maiących, dalsze Stanu aktualnego tegoż Woyska polepszenie i powiększenie w Gemeynach czyniąc, naprzód z teraznieyszey Superaty Skarbu Koronnego do 800.000. złot: wynoszącey *in spatio* dwuch lat do przyszłego Seymu każdą Chorągiew Pancerną po 4 głowy, a Garnizon *Kamieniecki* do 200. Gemeynow w Radzie *in pleno* powiększyć, oraz z przyszłey Superaty Skarbu Koronnego na przyszłym Seymie dwa Batalliony Garnizonowe w *Kamieńcu* Podolskim erygować przyrzekł, inkludując w to 400. ludzi, to jest 200 już erigowanych, a 200. odtąd do przyszłego Seymu erigować się maiących. Reszta zaś tak na powiększenie Kawaleryi Narodowey, podług Konstytucyi 1778. jako i na inne Korpusy Woyska i nie odbite Krajowe wydatki obrócona bydź ma.

3tio: Resztuiącą kwotę, jaka się ukazuie z teraznieyszey Superaty, na dalsze polepszenie Stanu Woyska Król Jmć z Departamentem Woyskowym w Radzie *in pleno*, oraz expensa potoczne Woyskowe wyznaczeniem naywięcey summy 30,000. złotych Polskich umiarkuie, chcąc mieć.

4to: Aby polepszaiąc Stan Woyska Oboyga Narodow i one porównywaiąc, Officierowie Brigad Kawaleryi Narodowey w Koronie i Litwie płatni byli, Komendanci zaś tychże Brigadyerowie i vice Brigadyerowie w Kraju, aby *à publicata Lege moderna* w sześć Niedziel Polski ubior na siebie wzięli i głowy golili. Woysko zaś Litewskie w innych korpusach mianowicie w trzech Pułkach Przedniey straży nadto szczupłą płacą maiące, aby w tychże Korpusach co do płacy Gemeynow i Officierow z Woyskiem Koronnym porównane było, A stan korpusow tegoż Woyska Lit: ile tylko dochody z rzeczonych Superat Skarbu Litewskiego dozwolą, do służby jak nayzdatnieyszym był uczyniony, oraz żeby temuż Woysku nic nie zalegało, i do czasu, zawieszonym nie było.

5to: Aby zaś zasłużeni i tracący zdolność do służby przez prace Woyskowe i przypadki bez nagrody i sposobu do życia niezostali, do Kassy Inwalidow summę 50,000 złot: ze Skarbu Oboyga Narodow przyczynić postanowiono, która to Kassa jako dla Woyska Oboyga Narodow formuie się i 100,000 złot: wynosić będzie, tak w trzeciey części w summie złot: Pol: 33,333. i gr: 10. ze Skarbu Litewskiego za okazaniem Superaty składać się powinna.

6to: Na utrzymanie dalsze Ludwisarni *Warszawskiey* summę 30,000. a zaś na Fabrykę broni ręczney dla Woyska Koron: drugą takąż summę 30,000. ze Skarbu Koron: tym czasem wyznaczono.

7mo: Dla polepszenia stanu Brigad Kawaleryi Narodowey pieniądze z Wakansow Departament Woyskowy szczegulnie na potrzeby tychże Brigad assygnować ma.

V. Ur: Antoniego *Chmielewskiego* Namiestnika Narodowey Kawaleryi od rygoru sprawiedliwego Dekretu w Departamencie Woyskowym ferowanego na instancyą Posłow uwolniono i do służby Woyskowey zdolnym uczyniono.

Szkoła Rycerska.

VI. Płaca Szkole Rycerskiey ze Skarbu Oboyga Narodow, nie *decursive* jak dotąd, ale tak jak Woysku z zaczynaiącą się Ratą Pułroczną, aby opłacana była, postanowiono. Oraz summę 35,632. złot: Pol: gr: 1. assygnowaną *ad complementum* Raty Septembr: 1778. z Skarbu Koronnego do Lit: gdy z tego Skarbu nie jest zaspokoiona, aby Skarb Koronny gotowemi zapłacił nakazano, *salva repetitione* do Skarbu Litewskiego jeśli słusznie należeć będzie. A ponieważ Konstytucyą 1778. W. X. Lit: obwarowano jest, aby trzecią część Kadetow z W. X. Lit: była umieszczona, więc równa z Prowincyi Wielko Polskiey i Małopol: umieszczać się ma Kadetow liczba Szlachty Starożytney Polskiey, i odtąd aby Officierowie Szlachta Polscy byli, Ci zaś, którzy przychodzą do korpusu Kadetow w Roku 8. dłużey bawić się nie maią jak lat 9. a którzy przychodzą w Roku 12. więcey bawić się nie maią jak lat 6. Warowano zaś, aby podług przyiętey i dokonaney dotąd ustawy, korpus Kadetow jak nayściśley przed Departamentem Woyskowym *prævio juramento* ze wszystkich dochodow przez Kwatermistrza likwidował się, a Departament Woyskowy przed Stanami sprawować się ma.

Dochod Skarbu W. X. Lit:

VII. Dla opatrzenia Skarbu Lit: dochodem mniey uprzykrzonym dla Obywatelow, niżeli był dochod Procentowy od summ, dochod Tabaczny przykładem już praktykowanym w Koronie, do Skarbu W. X. Lit: *ex nunc* ustanowiono, a to pod temiż kondycyami, które w prawie

1776. na Koronę są przeniesione, mianowicie zalecaiąc; ażeby Fabryki Tabaczne jedna lub więcey, ile nak onsumpcyą w Litwie potrzeba będzie, w Litwie założone były Zeby zaś takowy podatek mógł bez zwłóki do exekucyi bydź przyprowadzonym, i żeby z niejednostayney Administracyi tego dochodu w Skarbach Koronnym i Litewskim niewynikały szkodliwe kollizye, przeszkadzaiące wolnemu przeyściu Tabaki, bądź w Fabrykach Koronnych, bądź w Litewskich, wyrobioney z jedney w drugą Prowincyą na wzaiem i wolnemu w obydwuch Prowincyach odbytowi, zalecono Osobom składaiącym Kommissyą Litewską tu przytomnym, po zakończonym Seymie wykonawszy przysięgę w Grodzie *Warszawskim* Rotą Kommissarzom przepisaną, znioższy się co do początkowego ułożenia Administracyi z Kommissyą Skarbową Koronną zupełne ułatwienie podatku Tabacznego dla Prowincyi W. X. Lit: aby uczynili, cenę i wagę Tabaki jednostayną ustanowili, kontrakta jakie w tym potrzebne i pożyteczne będą zawarli, i takowe dzieło około Administracyi Tabaczney dokonawszy, exekucyą onego w Prowincyi Litewskiey przez zalecenie Subalternom do tego ustanowionym ufundowali. Ze zaś tak Rząd dochodu Tabacznego, jakoteż wiele innych rodzajow Intrat Skarbowych w Litwie są tey natury, iż dla dokładnego ich w porządku utrzymania potrzebna jest ustawiczna Skarbowa czułość, postanowiono, aby Kommissya Skarbowa w Litwie, równie jak w Koronie była ustawiczną w tym sposobie: iż w czasie Kadencyi Marcowey Oktobrowey rzeczy Sądowe w Komplecie Sądowym odbywać, i assygnacye wydawać będzie, w czasiech zaś między Kadencyą a Kadencyą w komplecie Konstytucyą 1768. opisanym to jest naymniey 5. Osob ułatwiać ma wszystkie interessa Ekonomiczne, między które i Administracya Tabaki liczoną bydź ma. Pisarze Skarbowi za pensyą którą sobie mają postanowioną, oraz Ur: Skarbny W. X Lit: także za dochodem do Urzędu swego przywiązanym, niepretenduiąc nowey za to pensyi w Kommissyi Skarbowey, tak w Kadencyach jakoteż w extra Kadencyi podług Praw dawnych zasiadać maią. Absencye w czasie Kadencyi od pensyi Kommissarzow detrunkowane w podział między Kommissarzow extra *Cadentiam* zasiadaiących iść maią. Podatek zaś Procentowy od summ Konstytucyą 1776. ustanowiony, jako uprzykrzony Obywatelom W. X. Lit: ninieyszym Prawem znosząc i kassuiąc wybieranie tylko w Racie następuiącey Marcowey 1781. do Skarbu W. X. Lit: zostawiono, żeby zaś w Racie Septembrowey 1781. i nigdy na potym wybieranym niebył warowano.

Kwit dla Kommissyi Edukacyi Narodowey.

VIII Kommissyą Edukacyi Oboyga Narodow, po należytym sprawieniu się *de perceptis & expensis*, winną jey upewniwszy wdzięczność, nie tylko za przykładne i doskonałe Urzędowych obowiązkow sprawowanie, ale za prace bez pensyi i żadney nadgrody *pro publico* podięte, nie szukaiąc w tym nigdy swego tylko publicznego Interessu i uszczęśliwienia, zupełnie zakwitowano. Summę zaś okazaną Rachunkami Remanentową od 1. Lipca teraźnieyszego Roku zostaiącą w Kassach Kommissyi Edukacyi Oboyga Narodow złot: Pol: 175.032. gr: 16. i trzy dwunastki, takową do wciągnienia do Rachunkow przyszłych zostawiono. Do dalszego zaś tey Kommissyi Edukacyiney sprawowania, ponieważ czas Konstytucyą Seymu 1775 naznaczony wypłynął, zaczym dla zabeśpieczenia w czas dalszy nieprzerwanego ciągu Edukacyi Narodowey, też same Osoby do dalszego sprawowania Urzędow na lat 6. potwierdzoną, a w przypadku zawakowania przez śmierć lub recess którego z Kommissarzow Królowi Jmci wolność nominowania Osoby na mieysce wakuiące zostawiono.

Zabeśpieczaiąc Fundusz Edukacyi Narodowey i Obywatelow od lokacyi summ swoich na Dobrach summami Fundnszowemi obciążonych, zlecono Kommissyi Edukacyiney, ażeby w przeciągu pułrocza od ustanowienia tego Prawa, generalną całego Funduszu swoiego sporządziła Tabellę, w której naprzód Dobra Funduszowe, ich intraty, Possessora Ewikcye, potym summy kapitalne, Debitorow i tychże summ Ewikcye ma doskonale opisać, i takową Tabellę wydrukawawszy wprzód sposobem Uniwersałow po Parafiach publikować, potym do wszystkich Grodow *per oblatam* podać powinna będzie.

Deklaracya względem Kommissyi Likwidacyiney.

IX. Gdy przez Delegowanych doniesiono, iż Kommissya Likwidacyyna usilnie i pracowicie powinności swoie dopełniaiąc, podług przepisow Konstytucyi Lat 1775. 1776. i 1778. zupełnie Dzieło swoie zakończyła, i sprawiła się: przeto *de gestis & peractis* Osoby w niey zasiadaiące kwituiąc, a protokuł oney Dekretow i Regestr wpisow tak pierwszey jako i drugiey Klassy długow Rzeczypospolitey w czasie pułroku oddać do *Archivum* Skarbu Koronnego zalecaiąc; Też Kommissyą ustawać odtąd deklarowano. A komu z pretensorow od Skarbow Rzeczypospolitey jakie summy Kommissya Likwidacyyna swoiemi Dekretami przychodzić demonstrowała, te po zupełnym zaspokoieniu pierwszey Klassy z Funduszu umarzaiącego Długi Rzeczypospolitey zapłacić zalecono, których zaś Kompetytorow pretensye nienależeć do Skarbu Rzeczypospolitey i nieprzyzwoicie w nich czynić okazała, te na zawsze uchylono i skassowano.

W E X L E.

X . Wszelkie Wexle od Szlachty na Osoby jakiekolwiek wydane, a manifestami dotąd są zaskarżone, w Juryzdykcyach przyzwoitych rozsądzone, poznane w Walucie rozważone i decydowane mieć chciano. Na potym zaś między Szlachtą a Szlachtą, tudzież między Szlachtą a

Bankierami, Kupcami, ażeby dawane nie były uſtanowiono, i takowe Wexle z ich walutami na potym wieczyście znieſiono; żeby zaś te Wexle *ſub Antidata* wydane nie były, *in ſpatio* 12. Niedziel oblatowane bydź maią, niezagradzaiąc drogi brania Wexlow Oſobom ſtanu Szlacheckiego od Bankierow i Kupcow.

Szpitale w Koronie i W. X. Lit:

XI. Dla przyſpieſzenia przyzwoitego Szpitałów rozrządzenia, udzielną Kommiſſyą w Roku 1775 wyznaczoną, a dla wielorakich trudności ſkutku ſwego mieć nie mogącą uchylono: i Konſtytucyą Roku 1768. Pod tytułem: *Warunek Miaſt i Miaſteczek Naſzych Krolewſkich* Fol: 74. Kommiſſye *Boni Ordinis* i do Szpitalów rozciągaiące ſię determinuiącą, nietykaiąc Dobr Dziedzicznych, reaſſumowano; pomienione zas Kommiſſye *Boni Ordinis* we wſzyſtkich urządzeniach Szpitalnych do Departamentu Policyi w Radzie Nieuſtaiącey referencyą czynić, i od tegoż Departamentu dependować maią.

W E R B U N E K.

XII. Zabiegaiąc wszelkim w Kraju dla zagranicznych Potencyi werbunkom i w przypadku czynienia onych chcąc mieć nieodwłóczną na wyſtępnych ſprawiedliwość poſtanowiono, że jeśliby to pod jakimkolwiek pretextem czynił Obywatel Poſſeſſionat Krajowy, takowy jako *Crimen Status* popełniaiący wedle Prawa 1776 w Sądach Seymowych ſądzon bydź powinien. Gdyby zaś ktokolwiek i jakieykolwiek kondycyi czynił dla zagranicznych Potencyi werbunki, takowy jako Kriminaliſta, w naybliżſzym wyſtępku swoiego Grodzie, na śmierć nieodwłócznie *etiam extra cadentiam* ſądzony i karany bydź ma.

Deklaracya względem Kommiſſyi do Ekonomii w W. X. Lit: Roku 1775 uſtanowioney.

XIII. Dekreta w tey Kommiſſyi niewątpliwie oczywiſte z wzaiemnych Aktoratow i kontrowerſyi zaſzłe za niewzruſzone deklarowano, te zaś, ktore w nieſtawaniu ſtron, jakoby oczywiście ferowane i zaſkarżone tak o ſpoſob ferowania, jakoteż o wdanie ſię w kognicyą przez Konſtytucyą 1775. zakazaną, pod kognicyą Aſſeſſoryi Litewſkiey oddano.

Ponowienie Praw zbytki tamuiących tak dlo Korony jako i dla W. X. Lit:

XIV Ponawiaiąc dawnieyſze Prawa a oſobliwie Konſtytucyą 1776. *de lege Sumptuaria* oraz zapobiegaiąc ſzkodliwym ſkutkom z zbytku Krajowego wynikaiącym poſtanowiono, ażeby od publikacyi niniejſzego Prawa za rok wſzyſtkich bez żadney excepcyi ſtanow i Płci Obywatelom nie było wolno noſić i używać w krajach Rzeplitéy Polſkiey i jey Prowincyach koronek, haftow, prócz znakow Woyſkowych, których, dla umenażowania koſztu, urządzenie zlecone Departamentowi Woyſkowemu Szléfy zaś u Mundurow Urzędnickich natychmiaſt znieſiono, na sukniach i narzędziach galonow, materyi bogatych i cokolwiek z ciągnionego złota lub ſrebra bydź może zakazano, zabroniono tudzież używania mebl w drogich zagranicznych, prócz tych, które przed publikacyą niniejſzego Prawa już kto ma w życiu, same tylko do przyſtoynego noſzenia ſię *primæ neceſſitatis* zoſtawuiąc materye, jako to Grodetury, Kitayki, Atłaſy, Gazy, muślinyi Blondyny, oprócz których, ażeby żaden jakiey kolwiek kondycyi i płci innych noſić nie ważył ſię, a to pod karą 2,000. Grzywien w każdym *reſpective* Grodzie, lub Ziemſtwie wſkazać *ad delationem cujusvis* mianą, i takowe Grzywny Delatorowi za należące deklarowano. Nowych kleynotow przez kogożkolwiek wprowadzenia pod konfiſkatą zabroniono. O co dozor Kommiſſyom Skarbowym zlecono. Na koniec jak nayſurowiey zakazano, ubierać całą liberyą bogato, dla którey ſamo tylko ſukno Krajowe i włóczkę bez galonow do ubrania zoſtawiono.

SUMMARIUSZ

Konſtytucyi Seymu Warſzawſkiego w Roku 1778.

Warunek dla Korony, i W. X, Lit:

Gdy przy rozłączeniu Izb, Warunek względem niektórych Czynności, i Rezolucyi przeſzłey Rady, w Zaświadczeniu Teyże wydanym, ieſt oſtrzeżony; Przeto niżey wyrażone Rezolucye Rady, rezolwuiemy.

1mo: Kondemnaty, ſtoluiąc ſię do Praw dawnych, mianowicie Konſtytucyi 1726. równie *tangunt* Senatorow, Miniſtrow, i Poſłow. Każdy z nich *carere Activitate* ma dotąd, pokąd, Proceſu nie ugodzi.

2do: Konſtytucye 1726. i 1776 *de Potioritatibus*, i o warunkach Poſſeſſorow zaſtawnych iasno ſtanowione, nienaruszone mieć chcemy. Rezolucye Rady przeciwne *hoc in puncto*, uchylamy.

3tio: Rezolucyą *de Succeſſionibus*, za nieważną uznaiemy.

4to: Gdyby więcey pozwanych do iedney Sprawy należących było, tedy Konwikcyą ich,

& *Bonorum Responsioni Subiectorum*, podług Praw dawnych mieć chcemy; i Rezolucyą w tey mierze zapadłą uchylamy.

5to: Bona Convicta ad tenorem Konstytucyi 1726. *proportionate in negotio etiam principali, ac Proventibus. seu Provisionibus retentis* tradowane, i spokoynie posiadane stanowiemy.

6to: Rezolucyą względem Dożywociow wypadłą uchylamy.

7mo: Rezolucyą Rady przeciwko Dekretowi Trybunału Lit: Oczywistemu, według Praw temu Xięstwu służących, naruszyć się nie mogącemu, wydaną uchylamy.

8vo: Odesłanie do Regestru *Remissarum* do Trybunału W. X. Lit:, ktorego tam nie masz; tudzież Odesłanie do Regestru Appellacyynego, rownie opisom Prawa W. X. Lit: przeiwne, wydane z Rady znosiemy.

9no: Rezolucyą Rady względem Podatku Procentowego od Summ w W. X. Lit; na zapytanie Kommissyy Skarbowey uchylamy.

10mo. Rezolucye względem Dekretow *Executionis*, ktore przeciwnie Prawu zaszły, uchylamy,

KADUKI.

Lubo dawnieysze Prawa, szersze daleko szafowanie Kadukow w Ręku Naszych zostawowały, i nawet do rozdania na nie Przywileiow Nas obowiązywały, iednak My, przekładaiąc nad inne względy spokoyność Obywatelow, z własnego pochopu proponowaliśmy na teraźnieyszym Seymie od Tronu, i teraz za zgodą wszech Stanow postanawiamy, i za Prawo mieć chcemy, aby każda Possessya Ruchoma i nieruchoma, Duchowna i Swiecka Prawu Kaduka podlegać mogąca, od Pięciudziesiąt Lat prawnie nie zakwestyonowana, iuż ani Przywileiem Naszym, ani Juryzdycznym Processem wzruszana bydź nie mogła; to iednak waruiąc, ażeby Przywileie Nasze do Dnia dzisieyszego na Kaduki wyszłe, po przyzwoitym wprzod *in Foro Competenti* rozsądzeniu, zupełny swoy wigor, podług Praw dawnieyszych, zachowały. A zaś kiedy się trafi, że Polski Obywatel, *cujuscunque conditionis*, odumrze Maiątek swoy bez Sukcessorow w Osmym Gradusie, takowa Puścizna po dawnemu w Szafunku Naszym zostawać ma. A co do Cudzoziemcow, potwierdzamy *in toto* Prawo 1768. o Kadukach.

Obiaśnienie Prawa Wexlowego.

Lubo Prawo Wexlowe Roku 1775. deklarowało, że Maloletni są *inhabiles* dawania Wexlow; gdy iednak toż Prawo nie determinowało, wiele Lat mieć potrzeba do wyyścia z małoletności; Przeto Postanawiamy: Iż odtąd nikt dawać Wexlow nie powinien, kto nie doydzie Roku Dwudziestego Czwartego wieku swego, deklaruiąc: iż Wexle przeciwko ninieyszemu Prawu dane, w każdym Sądzie kassowane bydź maią, i Kredytor Prawem Wexlowym Summy windykować nie będzie mógł. Także postanawiamy, iż odtąd żaden Obywatel Stanu Szlacheckiego Possessyą Dziedziczną maiący, Wexlu na Ukaziciela dawać niepowinien, ale zawsze z wyrażeniem Imienia i Przezwiska Kredytora swego, od ktorego Summy pożycza, albo walor Summy bierze; a to pod podobnąż nieważnością, i kassacyą takowych Wexlow na Ukaziciela danych; Co się iednak do Kupcow i Mieszczan ściągać nie ma, ktorym wolno dawać Wexle na Ukaziciela, i takowe walor swoy mieć powinny. Ktore to Prawo dopiero od publikacyi onego skutek swoy napotym mieć będzie, *non praejudicando* Wexlom, ktore przed publikacyą onego od kogokolwiek są wydane. W innych zaś Punktach, oprocz wzwyż wyrażoney odmiany, Prawo Wexlowe Roku 1775. *plenum robur* mieć powinno. Ażeby przez antydaty nie uczyniono podstępu przeciwko ninieyszemu Prawu, mieć chcemy: ażeby Wexle na Ukaziciela dane przed dniem dzisieyszym, oblatowane były przed dniem Pierwszym Marca, Roku blisko następuiącego.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

Decreta Executionis.

Załatwiając trudności względem Exekucyi Processow zachodzące, i objaśniaiąc Konstytucyą 1768. i 1776. Roku, stanowiemy: Iż odtąd w każdey Juryzdykcyi Sądowey *ultimae Instantiae*, oprocz Sądow Marszałkowskich, ktore przy dawnym sposobie exekucyi z opisu Prawa zostawuią się, także w Ziemstwach i Grodach, gdzie sprawa sądzona, albo dostateczna konwikcya podług niższego przepisu Prawa ninieyszego otrzymana będzie, do teyże samey Juryzdykcyi po Dekret jeden *Executionis* strony udać się powinny, i we wszystkich Sądowych Jurisdykcyach wyżey wspomnionych, osobny Regestr *Executionis Processus*, szczegulnie do Dekretow *Executionis* bydź powinien. Wpisy w tym Regestrze tym sposobem maią bydź czynione:—*contra Capitaneos*—w Juryzdykcyach *ultimae instantiae*. A w Ziemstwach i Grodach—*contra Officiales Castren: proprii Districtus* (gdzie Dobra leżeć będą processowane) & *par-*

tem seu partes specifice expressas in negotium intrantes— i też wpisy w Trybunałach Koronnych w
jednę Sobotę przez Marszałka podpisane, z Regestrow na wokandę wypisane, i na drzwiach
Izby Sądowey przybite, dopiero w drugą Sobotę wołane i sądzone bydź maią. Assessoria zaś,
Kommissya Skarbowa Koronna, i inne Juryzdykcye *ultimæ Instantiæ* do Ordynacyi Prawem ap-
probowaney rezolucyą swoię przydadzą, z wyznaczeniem dnia iednego w każdy tydzień Sądo-
wy dla tegoż Regestru: a to wyznaczenie dnia raz ustanowionego odmienione bydź nie może,
i sposobem dla Trybunałow opisanym porządek wołania tegoż Regestru zachowaią. W dni dla
tego Regestru wyznaczone choć zaczęta sprawa, tego Regestru tamować nie będzie mogła. w
Ziemstwach zaś i Grodach na każdey Kadencyi Regestr *Executionum* pod osobną feryą dnia osta-
tniego przed zakończeniem Sądow brany, i do ostatniego wpisu odsądzony bydź powinien, a po
zaczęciu Kadencyi Sądowey, Regestra Ordynaryine w tydzień, albo gdy prędzey kończyć się
Sądy będą, tedy przy dokończeniu onych podpisane przez Prezyduiącego bydź powinny. W
sprawach z Starostą własnym Grodowym lub Sędziami Ziemskiemi i Grodzkiemi wolno będzie
Obywatelowi, gdy zechce, prosto udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału. Przypozwy do
tegoż Regestru *Executionum, non involvendo quidquam principale negotium,* ani *pro cassando Proces-
su,* szczegulnie *pro simplici justificatione Processus* na cztery tygodnie przed przypadnieniem wpisu do
Trybunału i innych Jurisdykcyi *ultimæ Instantiæ* wydawane bydź powinny. Sprawy zaś Wex-
lowe podług Praw onymże służących sądzone bydź maią, A w Ziemstwach za przypozwem
dwóch-tygodniowym, w Grodach zaś za tygodniowym podług Praw pomienione Dekreta *Exe-
cutionis* następować maią, z wyrażeniem *specifice* Dòbr ruchomych lub nieruchomych, do których
Tradycya ściągać się ma. Gdyby zaś kto *ex loco delicti,* lub *ex re inscripti Fori* w inney Jurisdikcyi
Dobra będące skonwinkował, takowy po Dekret *Executionis ad propriam* Ziemstwa lub Grodu
ex vi consistentiæ convictorum Bonorum Jurisdictionem, lub też do Trybunału teyże Prowincyi u-
dać się powinien po Dekret *Executionis.* Y choćby strona przypozwana do Trybunału w Trybu-
nale, a do innych Juryzdykcyi *ultimæ Instantiæ* w tychże, a w Ziemstwach i Grodach nie stawa-
ła; wszelako powodowa strona *cum Capitaneis & Officialibus Castrensibus proprii Districtus, Decre-
tum Executionis* po roztrząśnieniu dostatecznym Processu zyskiwać powinna. Gdzieby się zaś
insufficienter albo *illegaliter* otrzymany Proceś pokazał; Sąd niedopuszczaiąc *Traditionis Decretum,
continuationem Processus sufficientioris* nakaże. Agdyby kto Officyaliście w Dekrecie *Executionis*
wyrażonemu i sprowadzonemu chciał czynić oppozycyą; za uczynioną przez Officyalistę exe-
kwuiącego Superseſſyą, w Grodzie własnym gdzie Dobra leżą, wraz z Manifestem oblatować
mianą, tudzież Listem do Departamentu Woyskowego adressowanym, z doniesieniem o impu-
gnie, Departament Woyskowy nie wchodząc w poznanie Processu, pod żadnym pretextem po-
mocy Woyskowey rekwiruiącey stronie odmówić nie będzie mógł: a niedopuszczaiący Trady-
cyi za Dekretem *Executionis,* w tey Juryzdykcyi, gdzie Proceś przewiedziony, *ad Instantiam*
powodowey strony, siedzeniem sześć tygodni wieży górney, i zapłaceniem Tysiąca Grzywien,
nie wchodząc w rozpoznanie pryncypalney Sprawy, za samo tylko niedopuszczenie Tradycyi,
z Regestru Taktowego karany bydź powinien. Dla zachowania zaś porządku do uczynienia w-
pisow w Departamencie Woyskowym, Regestr pod tytułem dodawania pomocy Woyskowey
stanowiemy: ktory przy Kancellaryi Woyskowey bydź powinien; i każdego czasu żądaiącemu
pomocy Woyskowey, trzymaiący Regestra, wpis w Regestr pomieniony natychmiast bez o-
płaty przyiąć obowiązany będzie.

Wpisy maią bydź czynione tym sposobem. Urodzony N. przeciwko N. maiąc Superseſſyą
od Officyalisty N. na gruncie Dóbr N. uczynioną, żąda pomocy do tradycyi, lub dla bespie-
czeństwa Sądu do Dóbr N. i też wpisy na wokandę wpisane, na drzwiach w Izbie Departamentu
Woyskowego dla uwiadomienia wszystkich przybite, porządkiem wołane, i rezolwowane bydź
powinny. A gdyby zaś komu Pomoc Woyskowa za okazaniem Dekretu *Executionis & Actus
superseſſionis* z Listem i Manifestem Officyalisty żądana, odmówiona była; na ten czas udać się
powinien do Rady, która nieodwłòcznie na pierwszey Seſſyi Departamentowi Woyskowemu do-
pełnienie tego Prawa zaleci. Po wypadłym zaś Ordynansie z Departamentu Woyskowego, Kom-
mendanci, lub ich Subalterni pod surowością Prawa Woyskowego wstrzymywać ordynansu *ullo
modo* nie powinni, ale za naypierwszą rekwizycyą strony onże uskuteczniać A gdyby kto bez
Dekretu *Executionis* kupę swawolną zebrawszy *violenter* do Posseſſyi zabierać się chciał, i Officya-
lista bez Dekretu *Executionis* tradować odważył się; Strona i Officyalista takowy *pro sola inequi-
tatione, ultra delictum facti,* gdyby się jakowy zabóy stać miał, siedzeniem wieży *in fundo* dwa-
naście Niedziel, i dwóma tysiącami grzywien w tey Jurysdykcyi Ziemskiey lub Grodzkiey, gdzie
Dobra leżą, karani bydź maią *ad Instantiam* powodowey strony, z Regestru Taktowego lub *Ex
pulsionum:* a gdyby miał bydź zabóy popełniony, z Regestru *Jncarceratorum,* który ninieyszym
Prawem w Trybunałach, Ziemstwach, Grodach do takowych spraw, jakoteż i innych samych tyl-
ko kryminalnych, postanawiamy. A ten Regestr aby *ante omnes Causas* do sądzenia był brany,
waruiemy. Jeżeliby zaś strony pryncypalne zagadzaiąc Sprawę, przemilczały o zaboju, lub przez
ugodę popełnione zaboje chciały umorzyć, w takowym przypadku Instygator tego Grodu, gdzie

zaboy popełniony, z rozkazu Sądu powinien będzie pozywać, a Strony zapozwane za ſuppreſſyą kary publiczney, dwónaſtą Niedziel wieży *in Fundo*, i dwóma Tyſiącami grzywien, Zabóycy zaś podług Prawa karani bydź powinni. A gdyby Grod naydaley półroku zaniedbał obowiązku tego, vice Staroſta, czyli Surrogator, Sędzia i Pisarz Grodzcy, *ex perſona*, czterema tygodniami wieży górney, i tyſiącem grzywien *ad inſtantiam* kogokolwiek karani bydź powinni. Pod bezprawny jednak zajazd podpadać niemogą Dobra z Kontraktow zaſtawnych i arendownych wychodzące, tudzież *juxta obloquentiam* kary lub tranzakcyi roborowanych obięte, a to podług przepiſu Prawa 1768. Ru *in materiis Status* w Artykule XIII wyrażonego.

A że doświadczenie okazuie, jak pomoc Woyſkowa na mocy Prawa przydawana, częſtokroć gwałtownie z pogardą Praw i pokrzywdzeniem Woyſkowych ludzi rugowana bywa, przeto zapobiegaiąc tym inkonweniencyom, ſtanowiemy: iż odtąd, jeżeliby kto pomoc Woyſkową podług przepiſu Prawa ninieyſzego od Departamentu Woyſkowego przydaną zuchwale wyrugował, powtórnie pomoc Woyſkowa dodana bydź powinna, a za ſamo wyrugowanie pomocy Woyſkowey (gdy to bez pobicia, lub ranienia Woyſkowych naſtąpi) oſkarżona ſtrona, za doſtatecznym dowiedzeniem, wieżę górną cztery tygodnie ſiedzieć będzie, i grzywien pięćſet ſtronie zapłaci: a gdyby przy gwałtownym rugowaniu pomocy Woyſkowey miał bydź raniony Żołnierz, ſiedzeniem wieży górney sześć tygodni, i tyſiącem grzywien winny karany będzie. Jeżeliby zaś zabóy na Woyſkowych miał bydź popełniony, ſtrona okazyą do tego będąca ſiedzeniem dwanaście tygodni wieży *in fundo*, i dwóma tyſiącami grzywien ukarana zoſtanie, a Zabóycy kryminalnie *ad Inſtantiam* Inſtygatora Departamentu Woyſkowego w tym Grodzie, gdzie pomoc Woyſkowa rugowana zoſtanie, (za złożeniem Sądow chociaż oprócz Kadencyi) karani bydź powinni, a takowa Sprawa zaraz ma bydź rozſądzona. Tych zaś grzywien i wieży pozywaiący Inſtygator Departamentowy, i sam Departament Woyſkowy nie będzie mógł nikomu uſtąpić, z których grzywien odebrać mianych Departament Woyſkowy ranionym, lub zabitego Sukceſſorom połowę, a drugą połowę do Skarbu Koronnego oddać nakaże. W takowym gatunku ſpraw My Król za zdaniem Rady Nieuſtaiącey na expenſa prawne proporcyonalne do Skarbu Koronnego z ſummy extra expensowey Prawem do rozrządzenia w Radzie oznaczoney, aſſygnacyą przez większość wotow głośnych udecydowaną wydamy, a Kommiſſya Skarbowa wyznaczoną na expenſa summę wypłacić będzie obligowana. Z tey zaś summy Kommendant expensuiący, rzetelny rachunek oddać powinien będzie. Officyaliſta zaś Tradycyą czyniący nie ma ſię wdawać w poznanie wydatkow, czyli koſztow prawnych, ani w nich tradować, chyba, żeby były Dekretem już przyſądzone.

Proceſs doſtatecznie otrzymany tak ma bydź rozumiany:

1mo: Po Dekrecie Sądu *ultimæ Inſtantiæ*, lub ziazdowego, oraz po Dekrecie Ziemſkim i Grodzkim (od którego appelacya niedopuſzczona) finalnie decyduiącym, ſatysfakcyą pod rygorem publikaty naznaczaiącym, na terminie dosyć czynnym publikata otrzymana doſtateczną będzie konwikcyą.

2do: W Sprawach *Expulſionis* we wſzyſtkich Subſelliach, do których rodzay takowych Spraw z Prawa należy, jedna Kondemnata na jednym z liczby pozwanych, lub na wſzyſtkich zapozwanych otrzymana, doſtatecznie konwinkować będzie.

3tio: W Sprawach proſtego i rękodaynego długu pożyczanego, dwie Kondemnaty podobnież jak wyżey, na jednym lub na wſzyſtkich zapozwanych otrzymane, za doſtateczną będą konwikcyą.

4to: We wſzyſtkich Sprawach Cywilnych wyjąwſzy wyżey wymienione, trzy Kondemnaty w jednym Aktoracie z Pozwow na jednych Dobrach kładzionych otrzymane, będą doſtateczną konwikcyą. A że trafiać ſię zwykło, że gdzie wiele oſob do jedney Sprawy wchodzi, te dla przedłużenia prawney konwikcyi na przemianę raz ſtając, drugi raz kondemnować ſię dopuszczają; przeto zabiegając takowym zwłokom, ſtanowiemy; że w Sprawach do doſtateczney konwikcyi trzech Kondemnat wymagających po dwuch ſuspensach decyzyi, na trzecim terminie Dekret *in Contumaciam* nie ſtawaiących *cum comparentibus* naſtąpić ma: albo gdy wſzyscy nie ſtaną, Dekret zaoczny naſtępować powinien. Z którego, gdy na terminie dość czynnym naſtąpi publikata, będzie konwikcya doſtateczna. A gdyby Wierzyciel Zapis Grodowy mający, lub wybity z Dóbr, otrzymał Proceſs na Debitorze, i Dobrach jego, lub Dekret między temiż ſtronami zapadły ſatysfakcyą wyznaczył, a ta nie dopełniona jeszcze była; na ten czas inny Wierzyciel Wexlowy Wexel przed Prawem Roku 1780. maiący, do tychże Dobr ſamych udawać ſię nie będzie mógł, lecz inne Dobra tegoż Debitora, rzeczy i osobę w odpowiedzi mieć będzie.

5to: W Sprawach Kryminalnych, jako to: zaboju, kradzieży, rozboju, po hultayſku najechania, i Domu zrabowania (jeżeli *in recenti crimine* nie będą poimani popełniający też Kryminały) dwie infamie, w Sprawach honoru y uczynkowych, lecz nie kryminalnych, trzy Kondemnaty w Sądzie przyzwoitym otrzymane, doſtateczną będą konwikcyą: Y po takowych otrzymanych w Sądzie przyzwoitym infamiach, albo Kondemnatach, Dekret choć zaocznie za poprzedzającemi Inkwizycyami w Sądach przyzwoitych naſtępować będzie. A gdyby w takowych przypadkach oſkarżony, wyprowadziwſzy Sprawę do Trybunału, oney nie popierał; wolno bę-

dzie drugiey stronie *etiam in Contumaciam* prozekwować. A dwa Dekreta Trybunalskie choć zaoczne *conformiter* zapadłe, kończyć będą sprawę.

Ze zaś częstokroć przez zuchwałość Dekreta Sądowe karę wieży rozciągaiąc nie dopełnione bywaią, i z tąd powiększaią się złe uczynki; przeto mieć chcąc w Exekucyi prawa, stanowiemy: iż gdyby kto w sprawie uczynkowey lub honoru ukarany będąc, na Wieżą Dekretem Ziemskim lub Grodzkim, i od takowego Dekretu appellował do Trybunału, a w Trybunałach dwóch, jeden i drugi Dekret ukarania wieżą *conformiter* zapadłby, i strona ukarania uporczywością postępując, niechciałaby dopełnić kary Dekretami oznaczoney, i wieży wysiedzieć, oraz na terminie dość czynnym dozwoliła na sobie otrzymać publikatę; Strona maiąca konwikcyą, powinna udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału sposobem wyżey przepisanym. A gdy zapadnie Dekret *Executionis* przydania pomocy Woyskowey do zasadzenia upornego w Wieży, Departament woyskowy za rekwizycyą strony powinien będzie dodać pomoc Woyskową do wzięcia skonwinkowanego, i zasadzenia do teyże wieży.

Illegalność Processu tym sposobem ma bydź rozumiana.

1mo: Gdy po Dekrecie *suspensæ decisionis cum comparente ad convictionem disparentis vel recedentis*, po Konwikcyi onego Dekret *cum comparente ex seriis Controversiis*, lub *in Contumaciam* podług wyższego przepisu nie nastąpi.

2do: Gdy Sąd Polubowny między stronami zapisany, stronę nie wchodzącą w Zapis Kompromissarski, i temuż Sądowi nie poddaiącą się kondemnuie.

3tio: Gdy dwuch *in praejudicium* trzeciego idąc, onego do Sądu nie pociągaiąc, dopuszczonym między sobą Procesem, Dobra iego inwolwuią.

4to: Gdy Urzędnicy, lub Urzędy zjazdowe rozpiszą się.

5to: Gdy przed wyyściem czasu Relacyi Pozwu Prawem przepisanego, lub z Pozwu *in Proprio Districtu* nie zeznanego, Kondemnata otrzymana będzie.

6to: Gdy kto *extraforaneé i extra Districtum*, gdzie zapozwany żadney nie ma possessyi, i nie w czasie wakuiących w własnym Powiecie, i Woiewództwie Sądow Process podstępnie otrzymuie.

7mo: Gdy kto z Dobr w iedney tylko Prowincyi mianych do Sądow drugiey Prowincyi, lub w przypadku w obydwóch Prowincyach mienia Dobr, *ultra praeventionem Fori* pociągany będzie, oprócz przypadku niżey excypowanego: Także, gdy przeciwko Dekretowi *extra Provinciam amputata exceptione Fori* ferowanemu, Manifest, Pozew i Wpis *in ordine* prozekucyi *pro evocatione* produkowany będzie.

Sprawy *simplicis debiti, Expulsionis, tenutæ, Extraditionis subditorum*, dziesięciny, *recentis criminis* o zaboy, to iest, gdy Zabóyca *in recenti crimine* złapany będzie, tudzież w Sprawach *Juris* złotych tysiąc wartości nie przenoszących, w Ziemstwach i Grodach *præcisa appellatione* sądzone bydź powinny. W innych zaś wszystkich sprawach powyższą excepcyą niewyłączonych, Sąd Ziemski i Grodzki *à definitiva* tylko, *in negotio principali sententia*, żądaney appellacyi *omnino* dopuścić powinien, którey gdyby Sąd niedopuścił, takowy każdy Sędzia *ex persona* w Trybunale dwuma tygodniami wieży górney, i tysiącem grzywien karany bydź powinien. Dla czego Konstytucyą 1764. Roku względem zapisywania sentencyi w Ziemstwach, Wielkiey Polszcze służącą, na całą Koronę rozciągamy.

Gdyby zaś trafić się miało, iżby kto nie prawnie, lub zuchwale, i zebranemi ludźmi expedycyą wszelkich Sądów zjazdowych Dekretami któreykolwiek Juryzdykcyi wyznaczonych, przeszkadzać ważył się, na ten czas za uczynioną przez tenże Sąd Ziazdowy do Departamentu Woyskowego rekwizycyą, sposobem wyżey przepisanym, Departament Woyskowy szczegulnie dla beśpieczeństwa Sądu, pomoc Woyskową dodać obligowanym będzie. A ta pomoc Woyskowa beśpieczeństwa tylko Sądu Zjazdowego przestrzegaiąc, nie będzie mogła bydź zaraz użyta do Exekucyi tegoż Dekretu Ziazdowego.

Gdyby zaś kto o Tradycyą Kondyktową obwiniony został, tedy tak prokuruiący, jakoteż i przyymuiący onęż, tudzież i Officyalista traduiący, jeżeli kondyktu okaże się bydź wiadomym, gdy się z niego przez Inkwizycyą, lub własne nie oczyszczą przysięgi, czyli innym sposobem dowiedziony onymże będzie, siedzeniem wieży górney tygodni dwa, i tysiąc grzywien każdy *ex persona* ukarani bydź maią.

To się przy tym ostrzega ninieyszym Prawem, iż w Sądach *ultimæ instantiæ* Dekretami do Dział Tradycyynych i Exekucyi Processow Sądy y Urzędy z Wielkopolskiey Prowincyi do Małopolskiey, et *è Converso* wyznaczone nie będą, lecz w każdey Prowincyi właśni Prowincyonalni Officyaliści Grodzcy do Exekucyi wyznaczeni bydź maią, i exekwować *sub pœnis contra negligentes Officiales præscriptis* obowiązani będą.

Co się zaś tycze Spraw granicznych z mocy odesłania od Sądow Ziemskich do Juryzdykcyi Podkomorskich przychodzących, gdyby na gruncie Sądowi Podkomorskiemu Strona oppugnę zrobiła, tedy supersessyą uczynić, i do Departamentu Woyskowego o pomoc sposobem jako wyżey przepisanym udać się, i onęż zyskać powinien; post definitivam jednak *sententiam*, ten-

że Sąd Podkomorski Stronie uciążoną bydź się czuiącey, appellacyi przed sypaniem Kopcow dopuścić powinien będzie, a to *sub nullitate Decreti*.

Przystosowanie resztuiącey Ustawy do Dekretow Executionis.

Jeżeliby Wierzyciel skonwinkowawszy Dobra Dłużnika w jedney Prowincyi Koronney, nie mógł znaleść funduszu w téyże Prowincyi, będzie mógł z tym Procesem udać się do Dóbr Dłużnika w drugiey Prowincyi Koronney mianych, a w takim przypadku jedna kondemnata do gotowego już Processu otrzymana, dostateczną będzie konwikcyą; a to się do W. X. Litt: ściągać nie ma. *In elusionem lucrandi Decreti Executionis* transfuzya, Donacya Fortuny, o którą rzecz, bądź *a plenariè convicto*, bądź po zaczętym Procesie uczyniona, lub *nova acquisitio*, iż przeszkadzać nie ma do otrzymania Dekretu *Executionis*, postanawiamy.

Warunek dla Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

1mo: Że w Wielkim Xięstwie Litewskim Juryzdykcye Sądowe nie maią Executionum Regestru, i Dekretow *Executionis Processus* nie piszą: ale Obywatele za przewiedzioną stopniami Prawa do ostatniego stopnia w Sądach Kraiowych konwikcyą, albo za Dekretem oczywistym Trybunalskim, czy też innego Sądu *Ultimæ Instantiæ*, albo innych Subselliow nie appellowanym, zyskiwać powinni pomoc Woyskową; więc za takowemi konwikcyami albo Dekretami, gdy Sędzia, Urzędnik, Tradycyi nie będzie mógł dopełnić, dla oppozycyi strony skonwinkowaney, tedy za oświadczeniem tegoż Urzędnika w Aktach własnego Województwa lub Powiatu uczynionym o nie dopuszczeniu wedle przewiedzioney konwikcyi lub Dekretu, Tradycyi, Manifestującym, i za uczynioną od tegoż Urzędnika listowną Rekwizycyą Departament Woyskowy pomocy Woyskowey pod żadnym pretextem odmówić nie będzie mógł, a jednak względem ukarania Osob skonwinkowanych kontrawencye Dekretom czyniących, Trybunały, i Subsellia W. X. Lit: według Praw temuż W. X. Litewskiemu służących zachować się maią.

2do: Regestr w Departamencie Woyskowym do otrzymania pomocy Woyskowey, tenże sam ma służyć Xięstwu Litewskiemu co i Koronie, i co do wpisywania w niego wpisow, i wołania onego zachowane bydź maią też powinności dla Xięstwa Litewskiego co i dla Korony, jakoteż w odmówieniu komu w Departamencie Woyskowym pomocy Woyskowey, Rada równie postąpi dla obywatelow Litewskich w zaleceniu i dopełnieniu dodania pomocy Woyskowey. A Trybunały i Subsellia W. Xstwa Litewskiego w kondemnatach i Dekretach nie będą tego dokładać terminu: *mota Nobilitate*, jakoteż Urzędnik i strony do Exekucyi nieśtannych i oczywistych Dekretow nie będą powinni sprowadzać kupy żadnych Ludzi i onych używać.

3tio: Względem zdarzonego wyrugowania pomocy Woyskowey i z tąd wynikać mogących uczynkow, równy warunek służyć ma W. Xstwu Litewskiemu iako i Koronie.

4to: Względem dodawania pomocy Woyskowey dla bespieczeństwa odprawowania się w Wielkim Xięstwie Litewskim Aktow Kondescensyonalnych, i Sądowych; Departament Woyskowy podobnym sposobem ma dodawać pomoc Woyskową Urzędnikom Sądowym Litewskim, jako jest dla Koronnych Prowincyi opisany.

5to: Każdy Kredytor czyli za jakim służącym Prawem Pretensor, czyli w sprawach uczynkowych, *ex loco delicti* krzywdę ponoszący, a chcący Process Subselliow Prowincyi Koronnych dla niedostarczaiącego tam Funduszu zastosować takowy Procesś do Dóbr i Maiątkow w Wielkim Xięstwie Litewskim będących, powinien udać się do Subselliow Wgo Xstwa Litewskiego sprawie przyzwoitych, i w tychże Subselliach zapozwani w Wielkim Xięstwie Litewskim prawnie podanemi i zeznanemi obyczaiem i obrządkiem Prawa Litewskiego procedować, a za otrzymaną w Subselliach Xięstwa Litewskiego *Ultimæ Instantiæ* konwikcyą po pomoc Woyskową do Departamentu udać się. To jednak ostrzegaiąc: że na obwinionym bądź też na Dłużniku przewiedziona konwikcya nie może *præjudicare* aktualnym pierwszym znayduiącym się Possessorom. A *in concursu* Kredytorow i Pretensorow zdarzonym *potioritas ex prioritate juris* zachowana bydź powinna według Reguł Konstytucyą Roku 1588. postanowionych. Co też wzaiemnie z Processem Litewskich Subselliow dla niedostarczaiącego w Litwie Funduszu do Dóbr w Koronnych Prowincyach sytuowanych zastosować się mianym, zachowywać się ma.

Procesś Sądowy w Wielkim Xięstwie Litewskim.

Manifesta i Remanifesta.

Manifesta i Remanifesta w Juryzdykcyach Kraiowych w Wielkim Xięstwie Litewskim i przed Aktami od Stron zanaszane, ażeby w sobie zawierały Rzecz całą o co są czynione, i *per extensum* w Protokuł potoczny z podpisem Aktora lub zanoszącego wpisywane były, Stanowiemy; a to pod nieważnością u każdego Sądu tych wszystkich, któreby czynione były bez tey zachowaney reguły, zniszczenie zaś ich *in causa facti* bez popierania dalszego Prawem według nauki Statutu w Artykule trzydziestym piątym z Rozdziału czwartego, a *in causa Juris* według Praw Xięstwu Litewskiemu służących przeznaczamy.

Pozwy.

Pozwy odstępnie dotąd od Prawa podawane w Kopiach bez wyrażenia rzeczy, o co, ażeby u żadnego Sądu przyymowane nie były, mieć chcąc, Stanowiemy: iż Strona powodowa wszystkie pretensye swoie o które sprawę mieć zechce, zupełnie w Pozwie wyraziwszy, w wła-

snym Grodzie, lub Ziemstwie gdzie Dobra Strony pozwaney leżą, i na których takowy Pozew kładzionym bydź ma, do Ksiąg sposobem Oblaty podać, a potym Extrakt z Kancellaryi wydany przez Woźnego stron nie pozwaney na Dobrach położyć, lub oczywisto do Rąk podać ma. Na którym tak Extrakcie, iako i na Oryginale tenże Woźny podania swóiego Relacyą podpisawszy, zeznać, i dowod zeznania wraz z Oryginałem Pozwu Stronie powodowey wydać powinien. Jednak *ex agnito errore* na żałobie poprawić się wolno każdego czasu, i w czasie przypadnienia Sprawy przez nowy bez terminu przypozew *non derogando* dawnym Pozwom *ante hanc legem* zaszłym. A termin do rozprawy nie od Aktykacyi Pozwu, lecz od daty podania liczonym będzie; co się nie ma rozumieć o Pozwach Rekonwencyonalnych, które przypadnieniu nawet Sprawy Plenipotentowi do sprawy należącemu podawane bydź mogą i zeznane *non attento termino*, ani o Zakazach z Prawa tey formalności nie podpadaiących.

Kondemnaty:

Kondemnaty, za któremi z Przepisu Prawa Urzędowe nie następuią Tradycye, Exekwowanemi bydź niepowinne dla wycieńczenia Stron, lecz Strona kowinkuiąca nie sprowadzaiąc Urzędnika na Exekucyą do Dobr Processowi podległych, Pozew tylko sposobem wyżey w tym Prawie opisanym *loco peragendæ Executionis* do tego Sądu, z którego wypadła Kondemnata, przez Woźnego położyć ma. W dalszey zaś konwikcyi Urzędy według stopniow Exekucyą czynić powinni. Gdy tą Ustawą znosi się potrzeba sprowadzania Urzędnikow i łożenia kosztu na Exekucye za Dekretami Tradycyi nie ciągnącemi, naznacza się Woźnym od mili złoty i groszy piętnaście, nie więcey; Kancellarye zaś za Oblatę Pozwow więcey wymagać niemaią, jak brać powinni za zeznanie Pozwow.

Kadencyow Sądowych ubespieczenie:

Ubespieczaiąc pewność Kadencyi Sądow Ziemskich i Grodzkich Stanowiemy: Ze odtąd gdy z porządku wołanych wpisow przypadać będzie Sprawa, dla którey komplet aktualny Sądowy nie byłby dostatecznym, Sąd przy Aktoracie takowym zapisawszy świadectwo: iż w tey Sprawie kompletu Sądowego nie było: następuiące po nim wpisy wołać i sądzić ma. A za odmianą kompletu na teyże, lub następuiącey Kadencyi, Aktorat z powyższym świadectwem zostawiony; *ante omnia* wołany bydź powinien. Jeśliby zaś Sąd który w większości liczby Osob komplet składaiących, do iakiey Sprawy był inwolwowanym, tak: iż dla tey przyczyny Sprawa nie mogłaby bydź sądzoną, na ow czas Strony do Trybunału Głow: W: Xstwa Litews: *pro determinatione fori* udać się maią; A Sąd Trybunalski roztrząsnąwszy za pozwy Sędziom położone, ieśli w nich znaydzie *temeritatem* Strony komplet Sądowy zrywaiącey, nie tylko ią powróceniem Expensow wszystkich Prawnych, ale też siedzieniem wieży cywilney niedziel sześciu ukarze, y sprawę do tegoż Sądu odeśle ma. Stanowiemy przytym ażeby Urzędnicy Ziemscy y Grodzcy na Expedyowanie Aktow Inkwizycyi, kalkulacyi y Weryfikacyi, iakoteż do Exekucyi Kondemnat, Obwieszczeniami Urzędowemi terminow nie wyznaczali, ani wspomnionych Aktow odbywali w czasie dla Kadencyi Sądowych przez Prawo postanowionym, od których *sub pænis de negligentia Officii Sancitis* absentować się nie powinni zrywaiąc komplet.

UU. Patronowie:

UU. Patronowie lub inni Plenipotenci, tak od Strony powodowey, jako równie i od Strony pozwaney do sprawy należący, Plenipotencyą od Aktorow swoich umocowani, z imion i nazwisk w Dekretach Akcessoryynych i Pryncypalnych wyrażeni bydź maią; dla za pobieżenia tym skargom, które częstokroć o zdradę Plenipotentow wynikaią.

Sessye Sądowe:

Postrzegaiąc tego, aby w Sądach święta sprawiedliwość nie tylko z pospiechem, ale też w czystym rzeczy poięciu i z naywiększą pilnością administrowaną była; z tych względow Sessye poobiednie w Juryzdykcyach Sądowych W. X. Litews: znosiemy, a tylko iedne Sessyą na każdy dzień Sądowy, to iest od godziny ósmey z rana, do godziny pierwszey *inclusive* z południa dla Trybunałow W. X. Litew: i wszystkich Sądow w Litwie postanawiamy; wyiąwszy z tey Ustawy Sessye Sądow Granicznych. Niemniey chcąc w skróceniu Processu Stronom prędsze spraw zbliżyć dokończenie we wszystkich Sądach *Beneficium Juris*, to iest godzinę iednę dozwoloną uchylamy, i ażeby odtąd ani powodowey, ani pozwaney stronie w żadnych Sprawach używaną nie była, stanowiemy.

Inkwizycye, Kalkulacye, i Weryfikacye:

Znayduiąc sposob expedyowania Weryfikacyi i Kalkulacyi Urzędowych w Prowincyi W. X. Lit: i stronom nie pożyteczny, i Sądom większe zawikłanie czyniący, stanowiemy: Ażeby odtąd UU. Urzędnicy, Dekretem do Expedyowania wspomnionych Aktow wyznaczeni, po ziechaniu *ad Fundum*, zakończywszy *Actum Inquisitionis*, pretensye stron do Weryfikacyi, lub Kalkulacyi Urzędowey proponowane decydowali; tym sposobem: gdy iedna strona pretensyą swoię *in proposito* poda, a druga *in reposito* na nię odpisze, na ow czas Urzędnicy z złożonych

przez ſtrony dowodow, lub z examinu ſtanowionych do świadectwa Ludzi, a naoſtatek z własnego widzenia i uważenia, takową pretensyą roztrząsnowszy, za uſtąpieniem ſtron, *in occluso* oſądzić, i decyzyą ſwoią promulgować powinni będą: ktòrym wyrokiem jeśliby ſtrony kontentowały ſię, ſummę z pretenſyi osądzoney wynikaiącą, do Linij realney umieścić maią; a jeśliby ktòrakolwiek ſtrona appellowała, tedy appellacyi do Sądu z którego takowe *Actus* będą naznaczone, dopuſzczą, i podobnież ſummę pretenſyyną do Linij Kontrowersyyney wprowadzą; a tak po każdym punkcie propozytow i repozytow poſtępuiąc, dzieło Urzędowey Weryfikacyi i Kalkulacyi expedyować obowiązani będą. Jeśliby zaś w udecydowaniu któreykolwiek pretensyi między Urzędnikami różność zdań naſtąpiła, tedy każdy z nich przyczyny przekonania swoiego dokładnie wyraziwſzy, zdanie ſwoie, takoż *in occluso* pod punktem pretenſyi ſądzoney *diſtinctim* położy. Po promulgowaniu którego rozpiſu, summa pretensyyna *ex ratione paritatis* do Linij kontrowersyyney zapisana bydź ma, to iednak Weryfikacyi, ani Kalkulacyi Urzędowey zrywać nie może, lecz takowe *Actus* aż do zupełnego zakończenia kontynuować ſię maią. Gdy zatym wſzyſtkie ſtron pretensye do Weryfikacyi, lub Kalkulacyi podane, ſposobem wyż wyrażonym przez Urzędnikow rozdecydowane będą, na ow czas UU. Urzędnicy przy dokończeniu Weryfikacyi i Kalkulacyi Aktow, Juramenta przez nich decydowane na pretensyach oſądzonych, od których appellacye nie zaydą, Osobom do ich wykonania obowiązanym, w przytomności ſtron lub ich Plenipotentow, z Roty przez ſię konnotowaney wypełnić nakażą. Naoſtatek summy pretensyyne na Linij realney wpisane w ieden komput znioſſzy, o termin i mieysce zapłacenia, do Sądu z którego Weryfikacya wyszła, odeſzlą; a osobno summy pretensyyne już to z przyczyny zaszłey appellacyi, już to z przyczyny rozpiſu, do linij kontrowersyyney wprowadzone, takoż w ieden komput zlikwidowawſzy, po rozſądzenie onych do Sądu, którego Dekretem byli wyznaczeni odeſzlą; i w tym porządku Inſtrumenta *Calculationis & Verificationis* ſporządzone i podpisane ſtronom do rozprawy wydać maią. Sąd zaś w poznanie i sądzenie pretensyi nie appellowanych, ani summ *in linea reali* położonych nie wdaiąc ſię, same tylko pretensye *in controverſo* odeſłane rozsądzać ma; w których jeżeliby ſtrona nie ſłusznie appelluiącą bydź ſię pokazała, zapłaceniem winy ſtronie za każdy punkt takowey appellacyi, po czterdzieści kop Groſzy Litewſkich karaną bydź powinna; a względem Inkwizycyi i na niey przyięcia lub odrzucenia świadkow UU. Urzędnicy według Statutu z Rozdziału czwartego Artykułu ſiedmdzieſiąt dziewiątego, poſtąpić maią.

Trybunał Główny Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego Koła Ziemſkiego.

Gdy w uſtanowieniu Regeſtrow i ſpraw maiących ſię w nich umieſzczać, Konſtytucya tyſiąc ſiedmſet ſześćdzieſiąt 4tego Roku na Sprawy *pro determinatione fori* Regeſtru nie naznaczyła; przeto zachowuiąc dawny porządek wołania Spraw i ich sądzenia z kolei Regeſtrow tymże Prawem opisaney *Regeſtr Remiſsyyny* przydaiemy: w którym ſame ſprawy bez żadnego łączenia innych, *pro ſola determinatione fori* i do wyznaczenia Sądow Granicznych oſtatecznych po apellacyach od Podkomorzego (*non derogando* Prawom Xięſtwu Zmudzkiemu ſłużącym) mają bydź wpiſywane, i na początku każdey Kadencyi Trybunału aż do oſtatniego wpisu przewołane, toż oſtatni tydzień każdey kończącey ſię Kadencyi na ten Regeſtr ma bydź obrócony, ieśliby zaś w nim Spraw nie było, lub wcześnie przewołane zoſtały, Marſzałek Trybunalſki wołanie innych Regeſtrow kontynuować ma. Ze zaś przeciwko wyraźnym Prawom ſzkodliwy zwyczay ieſt wprowadzony, łączenia ſpraw cywilnych w Regeſtr Taktowy; Przeto zapobiegaiąc tey odſtępności od Prawa, ſtanowiemy: Jż w takowy Regeſtr ſame tylko ſprawy *læſæ ſecuritatis Judiciorum*, i o akcye wiolencyine pod Sądami, tudzież na ziazdach Publicznych ſtałe, iakoteż z Plenipotentami, Paleſtrantami i Woźnemi, niemniey Sprawy szczegulnemi Konſtytucyami temu Regeſtrowi przeznaczone, wpiſywane bydź maią, a łączyć Sprawy cywilney do tegoż Regeſtru nie będzie nigdy wolno. Gdyby zaś na przeciw tey Uſtawie ktożkolwiek ważył ſię Sąd tentować, i ſprawę inney natury łączyć, tedy nietylko Dekret uzyſkany *nullitati* podlegać ma, ale też Patron ſtawaiący odſądzeniem, a ſtrona Wieżą dwònaſtu niedziel, i dwóma tyſiącami kop do zapłacenia Sądowi i ſtronie przez połowę; ukarani bydź mają. Ten zaś Regeſtr Taktowy chcemy mieć dwojaki, *jeden* aktualny na ſame tylo, jako ſię wyżey wyraziło, ſprawy naturze tego Regeſtru właściwe, który w każdym czaſie, a ſzczegulniey i koniecznie *in tractu* każdey oczywiſtey z innych Regeſtrow ordynaryinych ſądzącey ſię ſprawy, porządkiem Aktoratow, tak. jak wpiſanemi będą, wołanym bydź ma; *Drugi* Extraordynaryiny, do którego Urodzeni Piſarze Trybunalſcy, Aktoraty w Sprawach Po-Kommiſſyinych Konſtytucyą tyſiąc ſiedmſet ſiedmdzieſiąt ſzóſtego odeſłanych, i podług teyże Konſtytucyi, tamże należeć powinnych, jako też w Sprawach Dekretami oczywiſtemi Trybunalſkiemi *ante hanc legem* zapadłemi łączonych, z dawnieyſzego Regeſtru tym porządkiem iak w nim wpiſanemi były, bez żadney opłaty przenieść, i tego tylko dwoiakiego rodzaju wpiſy umieſzczać powinni będą; a ten Regeſtr po rozſądzeniu, z któregokolwiek bądź Regeſtru ordynaryinego Sprawy oczywiſtey, przed Regeſtrem Obligowym przez Marſzałkow Trybunalſkich branym bydź ma, i także porządkiem wpiſow do odſądzenia jedney oczywiſtey wołanym bydź powinien, po którym Regeſtr Obligowy w kolei dalszey Regeſtrow naſtępować będzie, który to Regeſtr Taktowy Extraordynaryyny doczeſnym tylko mieć chcemy, dopóki w ſpomnionego gatunku Sprawy zupełnie rozſądzone i pokończone nie będą, a potym na zawſze

ustawać ma. Tey zaś ustawy Exekucyą od następuiącey Kadencyi Grodzieńskiey Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt piątego zalecaiąc, Trybunałowi Wileńskiemu teraznieyszemu *immediate* poczynającemu się, dawny sposob wołania Regestru Taktowego na ten raz tylko pod tymże warunkiem nie łączenia Spraw Cywilnych zostawujemy. Tymże Trybunałom W. Xstwa Lit: Koła Ziemskiego i Duchownego, Prawa w Narodzie Polskim dla Subselliow *ultimæ Instantiæ* stanowione, wotowania *in tertio Turno per vota secreta* kałkułami, sposobem o Radzie Nieustającey przepisanym, do Exekucyy polecamy; w których wotach sekretnych, jeśliby *paritas votorum* przydarzyć się miała, sprawa do Rezolucyi przyszłym Trybunałom odesłaną bydź powinna; A takowy sposob wotowania Kałkułami *in votis secretis* i na Trybunały Koronne rozciągamy.

Trybunał Duchowny W. X. Lit:

Reassumuiąc Konstytucyą tysiąc siedmset dwudziestego szóstego, i tysiąc siedmset sześćdziesiąt czwartego Roku o Trybunale Duchownym stanowione, mieć chcemy: Aby tenże Sąd od tąd zachowuiąc się ścisley w obrębach władzy swoiey, żadnych innego rodzaju spraw tey Juryzdykcyy nie właściwych, wspomnionemi Konstytucyami wyłączonych, a szczegulniey Spraw taxę i Exdywizyą za sobą pociągaiących, albo o granice wyniklych, albo *ex inscripto Foro* nie należnie zapisanych, albo na koniec za Obligami między samemi Swieckiemi Osobami wydarzonych, i do Dóbr Ziemskich Stanu Swieckiego przywiązanych, jako Sądowi swoiemu nie należnych, *sub nullitate Decretorum* nie przyymował, i Remiss na Sądy graniczne i Exdywizye nie czynił, a ktoby mimo ninieysze ustawy w Sprawie do Trybunału *Compositi Fori* nie należącey pozywać, i Dekreta tego Sądu *evocatorie* zyskiwać ważył się, taki każdy *pœnis evocationum* siedzeniem sześciu niedziel wieży górney, i zapłaceniem dwóch tysięcy kop groszy Litewskich przez połowę Sądowi, i stronie, w Trybunale Koła Ziemskiego *irremissibiliter* karany bydź ma. Niemniey na UU. Palestrantow, którzyby w takowych sprawach stawać podeymowali się, rygor Konstytucyi tysiąc siedmset sześćdziesiąt czwartego Roku ponawiamy.

Sądy Grodzkie i Ziemskie Woiewództwa Trockiego.

Na żądanie Urodzonych Posłow Województwa Trockiego z Instrukcyi przyniesione, Sądow Ziemskich Trockich dwie Kadencye w jednę, Sądow zaś Grodzkich Trockich trzy Kadencye także w jednę złączamy, i żeby Sądy Ziemskie Trockie zacząwszy od Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt piątego, dnia drugiego *Novembris*, ciągiem przez dwie Kadencye sześćniedzielne razem złączone; Sądy zaś Grodzkie Województwa Trockiego, zacząwszy od Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt szóstego, dnia pierwszego *Februarii* przez trzy Kadencye czteroniedzielne w jedno złączone, *non interrupte* sądziły się, stanowiemy. W ciągu których Kadencyi, ażeby Sędziowie dla gwałtownych tylko potrzeb oddalić się mogąc, przez koleyną między sobą oddalenia się zamianę, Sądowy Komplet utrzymywali, *sub pœnis de negligentibus* nakazujemy. Kadencye zaś Sądow teraznieyszych, że do czasu rozpocząć się maiących Kadencyi ninieyszym prawem zamienionych, trwać tylko będą, ostrzegamy: = Takowe Prawo i na Powiaty Wołkowyski i Brasławski rozciągamy.

A ten Process Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego, nie ma się bynaymniey ściągać do Prowincyi Koronnych, ani do Województw i Powiatow Koronnych Statutem W. X. Lit: sądzących się; oprócz punktu co do sposobu sekretnego wotowania Trybunałom powyżey przepisanego.

KONSTYTUCYE SEYMU

W Grodnie Roku 1726.

TRYBUNAŁ GŁOWNY KORONNY.

STosuiąc się do Prawa wyraźnego, i do Konstytucyi *Anni* 1578. oraz ostatnieyszych, któremi Rzeczpospolita Korrekturę Trybunału Koronnego warowała; a zważywszy wszelkie *subsellii illius & aliorum minorum subselliorum abusus*, względem sprawiedliwości i Praw, *exinde* Honorow, Fortun, do tego Sądu *recurrentium* uszczerbek, żeby *abhinc juxta suam sphæram* i według dawnieyszych Praw ta Jurysdykcya utrzymywała się, a Państwa *debita Justitiæ administratione firmentur*, za powszechną Stanów Rzpltey zgodą stanowiemy. Constit 1578.

Obieranie na ten Trybunał Sędziow, alboli Deputatow z Województw i Ziem *juxta præscriptum Legum in omni puncto observandum* zachowuiemy, ażeby Osoby zgodne, uczciwe, Prawa Koronne rozumiejące, Possessye w swoich Województwach lub Ziemiach przed Rokiem niezmyślone mające, *Processibus, Condemnationibus, & Convictionibus Juris & facti non obnoxiæ*, w czasie Prawem opisanym, Constit: 1616. Fol: 3. Obieranie Deputatow.

Deputaci Duchowni aż po lat 4. Marſzałek z jednego Domu aż po 4. latach bydź może.

In caſum fatorum Deputata inny obrany bydź nie ma. Przyſięgi Deputatow.

Objekcya Deputatow.

Addytament do przyſięgi Deputatow,

Lauda i przyſięgi Deputatów *Actis ingroſſentur.*

to jeſt: po lat czterech *incluſive* determinowanych, a nie prędzey: *etiam accedente conſenſu omnium* Funkcyi takowych: (jeżeli oneż *in anteceſſum* na ſobie mieli) na tenże Trybunał *juxta antiquas Leges* po Województwach i Ziemiach *practicatas*, obrane bywały. Co i na Duchownych z owych Kapituł Deputatow ściągać ſię ma: Także i w Elekcyi Marſzałka toż ſamo *obſervari* powinno, oraz aby z jednego Domu i Imienia chyba aż po wyyściu lat czterech obrany bydź mógł, poſtanawiamy. A *in quantum by contra præſcriptum Legis præſentis*, obrani byli, i Funkcyi pretendowali, aby do nich *non admittantur*, waruiemy *ſub nullitate* przeciwney temu Prawu Elekcyi. *a puncto in caſum* zaś *fatorum* Deputata Duchownego inny na mieyſce tego do tegoż Trybunału obierany bydź nie ma; *ſecus*, nie będzie *admiſſibilis*. Czego *ſeriam animadverſionem* Urzędom Ziemſkim Grodzkim w Województwach tych, przed któremi *Juramenta* ciż Deputaci Trybunalſcy odprawować zwykli, zlecamy. Więc luboby na pierwſzey Reaſſumpcyy Trybunału Juramentow nie expedyowali, za przybyciem onychże do Trybunału Piotrkowſkiego, albo Lubelſkiego, też animadwersyą tenże sam Trybunał, aby *præſenti diſpoſitioni ſatisfiat*, mieć będzie. A ſtawiwſzy ſię na pierwſzą do Piotrkowa Kadencyą, powinni będą ciż Deputaci obrani, w terminie i mieyſcu przyſiędze Trybunalſkiey naznaczonym, przed przyſięgą swoią, Inſtrumenta Elekcyi ſwoiey lub *lauda* z Grodow swoich autentyczne, jako (gdzie *uſus* nieſie) z podpiſami i pieczęciami Marſzałka, i Aſſeſſorow z każdego Powiatu po jednemu, ktòrych *lege præſenti adjungimus*, do Ziemſtwa z Grodem zaſiadaiącego oddać. A gdyby ktòry Deputat poźniey przyiechał (byle nie dla uniknienia objekcyi) takiż dokument Elekcyi ſwoiey przed przyſięgą do Ziemſtwa podać ma, i przyſięgę *aperta Stuba* wykonać, A *in casu*. gdyby ziechał *Obijcient*, a Deputata nie zaſtał, proteſtacyą *contra Actum*, lub Kondemnatę na tęż Osobę w Ziemſtwie zoſtawić powinien, która też wagę mieć będzie, jakoby *per præſentem* zarzucona była, Ziemſtwo zaś wprzòd je *ad publicam clara voce* czytać ma, ażeby *ad hocce ſacrarium Juſtitiæ, illegitime* nikt wchodzić nie ważył ſię, dopieroż pomienieni Sędziowie *Authentico & legitimo impedimento carentes*, Rotą Deputacką prawem opisaną (przydawſzy te ſłowa) przyſięgać będą, *juxta præſentem Correcturam Tribunalis Judicabo, eamque in omnibus Punctis obſervabo, & ab aliis pro poſſe obſervari curabo, nec in Electione Mareſchalci a quopiam dependentiam habebo.* A takowe *Lauda* lub Atteſtacye, *excipiens Juramenta*, w Kſięgi Ziemſkie Sieradzkie, *intra ſpatium* jednego tygodnia zawsze ingroſſować każe. Do czego i Duchowni Deputaci *obligantur*, aby podobnym sposobem od Kapituł swoich do Ziemſtwa *ad promulgandum & ingroſſandum* oddawali atteſtacye.

Irrealis Teſtimonii pœna.

A jeżeliby Marszałek Seymikowy z Aſſeſſorami, *irreale Laudum*, albo Atteſtacyą dał temu Deputatowi, ktòryby nie był *legitime electus*; tedy jako tenże Deputat *illegitimum* tak Marſzałek z Aſſeſſorami *irreale teſtimonium perhibentes, ad inſtantiam cujusvis Nobilis Poſſeſſionati* tegoż Województwa (gdyby im to prawnie przez inkwizycyą w ſwoim Województwie naznaczoną dowiedziono było) przez tenże Trybunał każdy z nich na ćwierci Roku ſiedzeniem wieży, w Grodzie ſwoiego Województwa ſkarany bydź ma.

Succubitio Obiicientis:

In quantum by zaś *Obiiciens & manifeſtans* w dowiedzeniu Objekcyi *succumberet, pœna talionis* karany, a pomienieni Sędziowie *taliter deducta legitimitate* Elekcyi ſwoich, do przyſięgi i mieyſca ſwoiego w tym Trybunale przypuſzczeni bydź maią.

Ab Objectione nemo arceatur. An. 1601. fol: 750.

Jeżeliby któremu Deputatowi kondemnatę któżkolwiek, proteſtacyą zaś *contra Actum Electionis in legitimo loco & tempore juxta Conſtitutionem An: 1601. fol.* 750. przez Szlachcica oſiadłego w tymże Województwie, będącego na tymże Seymiku, uczynioną przed Juramentem zarzucał, tedy *Obijciens ullo modo* przez Trybunał lub Ziemſtwa, iub *per ſubordinatas Perſonas ab Objectione* aby *non arceatur, præſenti lege ſerio cavemus ſub pœna ſeſſionis Turris per duodecim ſeptimanas, & ducentarum marcarum Parti, Judicio veró per medium.*

Abjudicatio Deputata.

A ktòryby Deputat *a Juramento & functione* raz *remotus & abjudicatus* był, *amplius* do niey w tym Trybunale *admitti* nie powinien, i Deputatem nie będzie mógł bydź potym, aż po czterech leciech. Kondemnatę zaś, gdyby kto zakwitowaną albo ſkaſſowaną *in retruſionem* Deputata złośliwie zarzucił, ſześcią Niedziel wieży *una cum vadio Capitaneali parti, Judicio veró per medium* karany bydź ma.

1616. *Absentes non eligantur.*

Reaſſumuiąc także Konſtytucyą *Anni* 1616. o Deputatach Trybunalſkich Koronnych poſtanawiamy, iż ktoby nie był *præſens* na Elekcyi Deputackiey żadnym ſpoſobem obrany bydź nie ma na Trybunał Deputatem, a choćby był obranym, mieysca *in illo ſubsellio* mieć nie powinien, a jeżeliby ſię ważył takim nieprzyzwoitym *ad Functionem ſeſe obtrudere* ſposobem, powinien *ſubeſſe pœnæ Infamiæ & incapacitatis Honorum & Officiorum in perpetuum.*

Trzech tylko

Województwo Wolhyńſkie lubo dotąd sześciu Deputatow miewało, odtąd je-

Deputatow z Wołhyńſkiego.

dnak trzech tylko miewać będzie, którzy *in ſingulis diſtrictibus*, w Łucku, w Włodzimierzu, i w Krzemieńcu, po jednemu jednego dnia, w czaſie prawem opiſanym, obierani, bydź maią, a obrani *legitime* przyſięgać będą rotą innym Deputatom zwyczayną; po wykonaney przyſiędze *plena Activitate* wſzyſcy trzey *gaudere* maią, i do partycypacyy *Adjudicatorum æqualiter* należeć będą

Marſzałkowie Lubelſcy i Deputaci *Abſint* przy Elekcyach Miniſtri jako i Hetmani. *Anni* 1670.

Marſzałkowie i Deputaci Trybunału Lubelſkiego, i Radomſkiego, także *Miniſtri Status & belli utriusque Gentis*, na Elekcyą Marſzałka do Piotrkowa i Radomia aby nie zjeżdżali, *quovis titulo vel prætextu, ſerio inhibemus.*

Deputaci podczas Funkcyi z nikim ſądzić ſię nie mogą, ani tych ſpraw, do których należeli, ſądzić nie powinni.

Reaſſumuiąc *in toto Conſtitutionem An:* 1670. *fol:* 22. deklaruiemy, iż Deputat Duchowny jako i Swiecki, jako prędko obranym będzie, *ab Electionis ſuæ* aż *ad determinationem* czaſu funkcyi ſwoiey, w Trybunałach ani w Grodzie i Ziemſtwie, z nikim ſądzić nie może *ex Actoratu ſuo*, tak w ſwoiey, jako i Zony ſwoiey, i Dzieci ſwoich ſprawie ani w takowych ſprawach, w którychby do Ewikcyy pociągany bydź miał, albo do Sukceſſyy należał, Marſzałkowie zaś w które Sprawy przed Funkcyą wchodzili, tych Spraw aby podczas Funkcyy nie ſądzili, *ſub nullitate Decretorum inhibemus.*

Deputaci Dobr kupować nie mogą.

Waruiemy i to, ażeby Marszałkowie i Deputaci pod czas Funkcyi ſwoiey żadnych Dobr, ani Dziedzictwem, ani jakimkolwiek ſpoſobem nie nabywali, ani kontraktowali *in Ordine* do nabycia (oprócz Arendy dla wygody ſwojey) *ſub nullitate* takowych tranſakcyy, które *pro caſſabilibus* mieć chcemy.

Electio Marszałka *per vota ſecreta.*

Zabiegając *in futurum* wſzyſtkim *abuſibus*, które ſię dotąd *circa Electionem* Marſzałków praktykowały, oraz uwalniając Elektorow od nienawiści, którąby zaciągali, przez jawne i głośne *ſuffragia* u Kandydatów i Kompetytorów o Laſkę Trybunalſką, *præſcindendo* ichże *obitum*, tudzież ſubjekcyi i dependencyi wſzelkich, takowy ſpoſob wynaydujemy, i za zgodą *omnium Ordinum* poſtanawiamy: Po wykonaney przez Deputatów *juxta Turnum* Kapituł, Województw, i Ziem przyſiędze, Ziemſtwo Trybunalſkie Sieradzkie, spiſany Regeſtr jednąż ręką, z Jmieniem i przezwiſkiem wſzyſtkich Deputatów tey Prowincyi, na którą Alternata Laſki przypada, każdemu z Deputatów *utriusque Provinciæ* do rąk odda, z którego Regeſtru pod każdym Deputatem przeſtrzyżonego, Deputat każdy wyjąwſzy na przeſtrzyżoney kartce Kandydata, którego tylko *ex inſtinctu* Ducha S. będzie *aptum & idoneum* i cnotliwego baczył (*reliquum*, unikając inweſtygacyi, każdy ſwego Regeſtru *eo inſtanti* spaliwszy) cedułę Elekta ſwego włoży *in Archiwum occultum*, które zamknięte bydź powinno przez Ziemſtwo Sieradzkie, *in hunc finem comparatum*, jak ſię obeydą wſzyſcy Deputaci, i już karteczki *cum Nominibus* upodobanych Kandydatów *in Archiwum* wrzucą, na ten czas oneż Prezydent z dwiema Swieckiemi Deputatami obojey Prowincyi pierwſzemi, *in menſam Judicii a parte* wyſypią *& pluralitatem* kartek, na jednegoż Deputata, *omibus præſentibus* z konfrontują, i który *ſuperat ſuffragiis*, ten Marſzałkowſkie mieyſce zaſiądzie i Laſkę odbierze: *à in caſu paritatis ſuffragiorum*, podobnym ſpoſobem też ſuffragia powtórzone bydź mają; żaden zaś Deputat *ſub nexu Juramenti* na ſiebie samego nie powinien dawać *Suffragium.*

Obieranie Vice Marszałka *tollitur.*

Obieranie Vice Marſzałka jako nie jeſt *de lege, penitus in futurum abrogamus* (*ſalvo* ſzczegulnie *moderno ejus Prærogativæ Poſſeſſore*) ale *in abſentia* Marſzałka, Pierwſzy Deputat teyże Prowincyi Laſkę zawſze trzymać ma.

Rekapitulacye Marſzałkowſkie *abrogantur*

Deputaci ażeby tym pilniey Spraw ſłuchali, notowali i nie ſpuſzczali ſię na rekapitulacye Marſzałkowſkie, pomienione rekapitulacye Spraw cale znoſiemy i ordynujemy: ażeby Marſzałkowie tylko *ex ſtallo* tego Województwa *Vota* ſwoje dawali, z którego Deputatami ſtanęli. A gdyby który Sędzia Marſzałka rekwirował, tedy drugi i trzeci raz *libertatem* kreſkowania ſię Trybunałom zoſtawujemy. W ſentencyach zaś do Dekretu, gdy jaka Kategorya albo okoliczność przez Sędziów opuſzczona będzie, tedy *ad inſinuationem* tego, który Dekret piſze, albo którego kolwiek Deputata, takowa trudność *per pluralitatem* wſzyſtkich Sędziów *reſolvi* ma.

Laſka o którey godzinie na Ratuſzu bydź ma 1669.

Ad celerandam Jnſtantiam mieć chcemy, ażeby o godzinie z rana ſiódmey, po południu o drugiey, prawem opiſaney 1669, Laſka punktualnie bywała na Ratuſzu; á gdy Komplet Deputatów na Ratuſz ſię zeydzie, nie czekając Marſzałka pierwſzy *ex Turno* Deputat zaſiadſzy, ſądzić będzie powinien.

Regeſtra Deputaci trzymać będą w Piotrkowie. Regeſtra Militarium i inſze kto trzymać ma.

A ponieważ tą terazniejſzą Ordynacyą Regeſtra *Palatinatuum* uſtanawiają ſię, tedy *non obſtante alternata* Laſki, Deputaci z Prowincyi Wielkopolſkiey aby trzymali Regeſtra w Piotrkowie tak Woiewodzkie jako takowe, i inne Ordynaryine Czwartkowe i Srzodowe, które ſię *ſub Tractu* owego Województwa ſądzić będą, dotąd, póki ſię to Województwo, (z którego jeſt który Deputatem,) ſądzi, mieć chcemy, & *in casum* żeby nie miało które Województwo Deputata, na ten czas naybliżſzego Województwa

Deputat z dołu (jednak teyże Prowincyi) tenże Regestr do ręku swoich weźmie.

Regestrów do Gospod brać nie ma.

Regestra zaś *Militarium, paritatis votorum, Remissarum, Cassandorum*, i insze *ultra Palatinales* przypadające, tak w Piotrkowie jako i Lublinie, Deputat pierwszy z Prowincyi tych, gdzie się Trybunały sądzić będą, a z tego Województwa, które się tey Kadencyi *ex Turno suo* sądzić nie będzie, trzymać powinien. *In casu* zaś żeby z tego Województwa Deputata nie było, tedy Deputat następuiącego Województwa *supplere* mieysce jego ma, ma, i tych Regestrów do Gospod brać nie maią, ale je do Ziemstwa oddawać powini, *sub amotione* od Regestru.

Taż dyspozycya i w Lublinie.

Toż się ma rozumieć o Trybunale Lubelskim, w którym chociażby Marszałek był z Prowincyi Wielkopolskiey, Małopolscy Deputaci *juxta præmissam methodum*, Regestr trzymać będą: á to dla tego, żeby swemu Wwdztwu byli *in Responsione casu alicujus inconvenientiæ*. A do Inkwizycyi Marszałek *ex utraque Provincia secundum Turnum* naznaczać będzie powinien Deputatów *in solis causis mere violatæ securitatis, intra mœnia Civitatis commissæ*.

DoInkwizycyi ex Turno Deputaci naznaczeni bydź maią.

DoKomportacyi Summ Deputaci nie mają bydz naznaczeni.

Do Komportacyi *rerum mobilium* i likwidacyi *Summarum* Deputaci *abhinc* nie mają bydź naznaczeni, lecz same tylko strony komportować sobie w Grodach, lub w Trybunałach *juxta exigentiam causæ*, i Regestra *ad decisionem Judicii* wzajemnie sobie podpisywać mają, ktoryby zaś Deputat *etiam* naznaczony *ex Stuba*, ważył się przeciwko temu Prawu do Komportacyi i Likwidacyi implikować, takowy *pro causato damno, tanquam pro corruptione*, na przyszłym Trybunale *ad instantiam Partis injuriatæ* sądzony bydź ma. A do likwidacyi *Jurium & Summarum* Trybunał Grody naznaczać będzie powinien, które Grody depaktować stron *cum Juribus suis* stawaiących, (wyciągaiąc od tysiąca Salarium,) niepowinny.

DoLikwidacyi Grody naznaczone bydź maią *sine depactatione*.

Sentencye do Dekretów od Deputatów podpisywane być maią 1578 fol:326 Contynuacye Spraw znoszą się.

Sentencye w Sprawach, na które *pluralitas* zaydzie od Marszałka i 2. Deputatów podpisane do Ziem: podane bydź mają według Konst: *An: 1578 fol: 326*. Marszałek zaś wpisu przywołanego nie powinien *per non sunt* zbijać, i do kontynuacyi Regestru dzwonić, ani teyże Sprawy w Kontynuacyą puszczać, pod rygorem o praktykowaniu Spraw niżey opisanym.

Deputaci Duchowni w Taktach i swoichRegestrach active wotować maią i w Regestrze Arianismi,

Deputaci Duchowni, w każdych Swieckich sprawach, prócz Taktów, Arianisimi, i swoich Regestrów *active* wotować nie powinni, ani żadnych praktyk czynić, a któryby się taki znalazł; od Prezydenta *mediante sententia totius Stubæ, ad suum Loci Ordinarium pro sumendis pœnis* odesłany, i tam *juxta qualitatem delicti*, osądzony bydź, *& a functione removeri* ma A jeżeliby Prezydent *similium abusuum redargueretur & convinceretur*, ma bydź także *a Collegio Spirituali ad suum Loci Ordinarium delatus & similibus penis similiter mediante sententia totius Stubæ subjacere* powinni; ktory rygor i na Marszałka *extendi* ma *remanenti directione* przy pierwszym *ex turno & alternata* Deputacie: Pod tęż Animadwersią i drudzy Swieccy Deputaci podpadać mają, *& convicti in præmissis, à Collegio & functione removeri* powinni.

Zabieżenie praktykom wszelkim. Marszałek praktyk czynić nie ma, Deputaci na Kondescensye jeździć nie powinni.

Żaden z Deputatów, ani nawet ci, którzy mają Urzędy Podkomorskie, Ziemskie, lub Grodzkie, w Osobach swoich na Kondescensye, Kommissye, Exekucye, i Lokacye, deputowani albo naznaczeni bydź, a dopieroż jezdzić i expedyować onych nie mają, póki Funkcyi Deputackiey nie skończą; *secus in illo termino Pars non comparens*, żadney Kontrawencyi niepodpadnie i takowy *Actus expeditus, etiam consentientibus Partibus*, ważny bydź nie ma.

Zagodzenie Skrzynki *prohibetur*.

A że częste *Præjudicia* stronom *in lite* będącym Trybunały zwykły czynić, przez ugodę skrzynki z Osobami Processami wielkiemi okrytemi, tak, iż stronie wielki i kosztowny Proces *in casum* wychodził; przeto takowych ugod Trybunału z jedną stroną, z krzywdą drugiey, *in perpetuum* zakazuiemy, *i abusus* znosiemy *sub nullitate* takowych sublacyi.

Sady po Gospodach.

Tenże Trybunał Koronny Sądów żadnych po Gospodach, (jako *lege cautum est*) odprawować nie powinien, ani w Kompromissy żaden Deputat wchodzić niema *stante functione sub nullitate Judicati*.

Od zaczętey Sprawy Deputat wychodzić nie powinien. 1616. fol: 3.

Przyprowadzając też do dobrego porządku Sądzenie Spraw w Trybunale Koronnym, i zabiegaiąc tym, które się praktykowały, inkoweniencyom, postanawiamy; aby żaden Deputat; jak się sprawa z Regestru przywołana zacznie, nie wychodził z Izby; aż po przeczytanym Stronom Dekrecie, według Konstytucyi *An: 1616, fol: 3*. A który przy kontrowersyach przytomnym nie będzie, Sentencyi w teyże sprawie dawać nie powinien.

Deputat komplet zrywaiący.

Którvby zaś Deputat Swiecki lub Duchowny, *in retrusionem* Sprawy, aby się z Kadencyi swoiey nie sądziła, Komplet zerwał, i z Izby wyszedł, tak *a Functione per illud Judicium removeri* powinien, *& amplius non admitti*; tenże rygor kary na Deputata Duchownego i Swieckiego ściągać się ma, ktoryby po trzy razy rekwirowany, dla dopełnienia Kompletu, na Ratusz przyyść niechciał; wyiąwszy prawdziwą cho-

robę, która *ad eum caſum Juramento Corporali evinci* powinna, a po ſprowadzonym Kompleeie, taż ſama zaczęta ſprawa *ante omnes continuari* powinna.

Utrzymanie sekretu. *Obligantur* także *ex nexu Juramenti* Deputaci Duchowni i Swieccy, aby *secreta Stubæ* pod żadnym pretekſtem, *quocunque titulo & modo, nutu vel geſtu, directe, vel indirecte* rewelować nie ważyli ſię *ſub pœna Abjudicationis.*

Limita Trybunału. Limity Trybunału przed czaſem Prawem opiſanym, aby nie ważył ſię Laſkę trzymaiący czynić, ani Sąd Ziemſki oney zapiſować, *ſub pœna duorum Millium Marcarum* poſtanawiamy, o co na naſtępujący Trybunał *ad cujusvis Inſtantiam* przypozywany, *pœna ſpecificata* karany bydź ma, *exceptis* jednak *veris caſibus hoſtilitatis & pœſtilentiæ.*

Na Uſtępy *nemo admittatur.* Deputaci Piotrkowscy w Lublinie, tudzież Lubelſcy w Piotrkowie pod czas uſtępów przy sądzeniu Spraw w Izbie zoſtawać nie powinni; toż i o wſzyſtkich Arbitrach *cujuscunque conditionis* rozumieć ſię ma.

Luity do ſkrzynki należeć mają. Aże trzymaiący Regeſtr Deputaci, *anteriori praxi* Luity ſobie przywłaſzczali, tedy *hunc abuſum tollendo*, też Luity *ad communem maſſam* do ſkrzynki obracamy, a temuż Deputatowi Regeſtr trzymaiącemu, za pracą drugą laſſę *ex communi caſſa* naznaczamy, a że ſię i ten *abuſus* trafiał *in Cauſis Potioritatis*, że Luity *pro parte Judicii per quemlibet in comparitionem intrantem* płacić nakazywano, tedy to znosząc warujemy, aby tylko *originaliter Actor & Citatus* do płacenia ich *teneatur.*

Luity. Luita *ſimplex Parti, Judicio vero per medium in Terminis ſolutionis vel extraditionis aut condeſcenſionis*, a nie przy inſzych Dekretach, jako bywało, przyſądzona bydź ma

Sąd Trybunału ultra vadium przyſądzać nie ma pro ſua parte 1670. *Adhærendo* także *Conſtitutioni Anni 1670.* Sąd Trybunalſki, nie więcey *in vim pœnarum* nad *vadium ſimplex* przyſądzać i brać powinien, *Partibus* jednak *injuriatis juxta cauſarum merita pœnas ſeu vadia æquivalentia* przyſądzać może; a jeżeliby większe grzywny Trybunał miał przyſądzać *pro parte Judicii*, do Solucyi ich żaden obligowany nie będzie, w Regeſtrze *Pœnalium* Kondemnata o te grzywny otrzymana waloru mieć nie ma, ani *Contraventionis pœnis tali Decreto* podpadać Strona nie powinna.

Sublatio Proceſſus non cognito negotio. Tudzież nie może *ante cognitionem negotii*, zachodzić *ſublatio Proceſſus ſub nullitate ejusmodi caſſationis.*

Publikacya Dekretów. Dekreta wſzyſtkie czytane i publikowane bydź mają *inſtantanee*, i oneż Ziemſtwa naydaley *intra triduum*, bez dalſzego zatrzymania, *requirentibus* wydawać będą powinni, *ſub rigore contra negligentes Officiales interpoſito, exnunc ad inſtantiam injuriati* przez Trybunał *extendendo.*

Deputaci Dłużnicy. To też *pro juſtitia* ſtanowiemy, aby Deputaci Mieszczanom, Kupcom. i Rzemieślnikom Piotrkowſkim i Lubelſkim zadłużeni, po ſkończoney Funkcyi nie wyjeżdżali, *donec perſolverint cuique ſuum*, a to *ſub pœna Bannitionis perpetuæ* z Regeſtru *Pœnalium* na drugim Trybunale *publicando, & ulteriori proceſſu ex eodem Regeſtro continuando.*

Trybunał od wdawania w taxy arcetur. Wielkie *abuſus in anteceſſum* też Miaſta i Jurysdykcye onychże Wojewódzkie, Ziemſkie, Grodzkie i Mieyſkie odnoſiły, że Trybunały Koronne w tych Miaſtach w Taxy i Uſtawy *Mercimoniorum & utenſilium* tudzież *liquorum*, przeciw wyraźnemu Prawu wdawały ſię, a przez Inſtygatorow i Zołnierzy *in obſequio* Trybunałow zoſtaiących, Złotem do zmienienia monety Mieſzczanow i Zydów narzucały, i one *cum gravamine & præjudicio* uzurpowały, & *diverſis modis ad perſolvendas ſibi pœnas, vel honoraria* pzymuszały: a tak *hunc abuſum* znoſząc i reaſſumuiąc dawnieysze Prawa, aby ſię Trybunał i od niego *dependentes abhinc* w żadne taxy, narzucania Złota, i Uſtawy nie wdawali, warujemy, *ſub reſtitutione in triplo, & ſub pœnis perſonalibus & crumenalibus ſuper contravenientes extendendis.*

Farrago Regeſtrow znoſi ſię. Zeby jako naylepſzy porządek & *æquitas* w ſądzeniu zachowana była, i *Farrago* Regeſtrów nie przeszkadzała, a każdy do tego Sądu Trybunalſkiego przychodzący, pewność Kadencyi Sprawy wiedział, więc Regeſtra Spraw *in anteceſſum* praktykowane, tak Srzodowych jako Czwartkowych dawnych wſzyſtkich *generaliter* do Regeſtru Województw ordynujemy, i któregokolwiek do tego czaſu w tychże Regeſtrach nierozſądzone zoſtają; aby przez Ziemſtwa do Regeſtrów Województw *de novo* wpiſane i wprowadzone były, tymże Ziemſtwom zlecamy, i tak też Sprawy dawne, jako i świeże *juxta ſuas Cadentias & tempus præſenti lege præſcriptum*, ſądzone bydź mają: tak jednak, aby tylko jeden Regeſtr *Simplicium ſalvo Areſto*, drugi *ſine Beneficio Areſti, ex Terminis conſervatis*, nie więcey, naznaczony był. Dla czego wszelkie Regeſtra *Cauſarum, ex Rejectionibus, Conſervationibus, Declarationibus Judiciis ſeu Mandato*, także & *Judicium Deputatorum*, oraz *cauſas ejusmodi*, zgoła *quovis prætextu, & titulo, abuſive in anteceſſum vocitata & adinventa*, znoſiemy, i aby takowych Regeſtrow i konſerwacyi formować Trybunał i Ziemſtwo nie ważyli ſię, *ſerio* przykazuiemy.

Summariuſz

Regeſtra Taktowe.

Regeſtra Taktowe, ktòre to *Cauſis Juris & Succeſſionum ſive fundi, ſive facti, violentiarum extra Jurisdictionem* Trybunałow *patratarum*, przeciwko Prawu zageſzczone były, i w nich ſię prawie *omnis generis* mieściły i sądziły Sprawy, przez co *Expectationi* ſtron *Juſtitiam præſtolantium* wielka krzywda działa ſię: te Regeſtra wyżey mianowane *abrogando*, deklarujemy Regeſtr Taktowy jeden, *ſub Titulo tali*: Regeſtr *cauſarum violatæ ſecuritatis*, w którym mieścić ſię mają Sprawy *merè violatæ ſecuritatis, recentis criminis, aut gravis exceſſus* (*ex termino Tacto verbali ex Mandato Judicii*) *intra mœnia Civitatis & Suburbiorum commiſſi, ex citationibus adeuntium & redeuntium ex Judiciis Tribunalitiis*, także *Incarceratorum & actualiter in carceribus exiſtentium*, oraz i Osob ſamych tylko Deputackich. Te wszyſtkie wzwyż mianowane *genera Cauſarum complectendo*, o godzinie ſzóſtey po południu (*non involvendo quovis prætextu & titulo, Cauſas Juris, & non obſtante quavis Decretorum Tribunalitiorum conſervatione, tum Partium Scriptionibus, ſeu Limitationibus, ſub nullitate Decretorum & Condemnationum, ac ſeorſivis pœnis* Piąciuſet Grzywien *ſuper parte*, ktòrąby Sprawę swoję wpisawſzy onę prozekwowała *Parti, Judicio vero per medium decernendis*) mieścić i ſądzić ſię mają.

O Szóſtey Takty.

Regeſtr Arianiſmi. 1662. & 1685. fol: 20. 1678.

Regeſtr *Cauſarum Arianiſmi* (w którym Sprawy *Apoſtaſiæ, Judaiſmi, Hæreſis Blasphemiæ, notoriæque Divini Nominis læſionis* mieścić ſię mają) jako chce mieć Konſtytucya 1662. & 1685 *qualibet die de mane*, inne Sprawy *præcedere* ma, *ſalvis pœnis contra Evocatores ſancitis, in Conſtitutione Anni 1678. expreſſis*, do ktòrego Regeſtru jako i innych Taktowych żadne Konſerwacye, Rejekty, Skrypcye, Deklaracye, Kontynuacye nie ſtawać powinny, ale z którego Regeſtru według Prawa zaczęta Sprawa, w tymże Regeſtrze kończyć ſię ma. W tenże Regeſtr *Arianismi Causæ prætextuosæ juris, Decimarum, Cenſuum, & aliæ quævis Civiles, Fundi*, wpiſywane, i ſądzone bydź nie mają *ſub nullitate Decretorum & Condemnationum cum pœnis arbitrariis ſuper parte inſcribente decernendis*

Z którego Regeſtru zaczęta sprawa, z tego Regeſtru sądzić ſię ma.

Regeſtra Małopolſkie w Lublinie i Ordynacyi Zamoyſkiey 1670.

Regeſtra Ordynaryine Prowincyi Małopolſkiey tak *Palatinalia* jako też *Militarium*, tudzież *Remiſſarum & Officii Caſſandarum* podług Ordynacyi Konſtytucyi 1670. Trybunału Koronnego Lubelſkiego, jako są w teyże Konſtytucyi *ſuo Ordine* położone tak Duchowne jako i Swieckie, *in eodem tenore & obſervantia Legis* mieć chcemy. A Regeſtr Ordynacyi Zamoyſkiey w jednę Srzodę w każdy Mieſiąc ſądzony bydź ma w Sprawach ſzczegulnie tylko do Dóbr tey Ordynacyi należących, *aliis penitus excluſis*.

WRegeſtra Palatinatuum nie należące Sprawy mieścić ſię nie powinny.]

W Regeſtra Ordynaryyne Województw, Sprawy *cujusvis generis ex Appellationibus, Remiſſionibus, Terminis conſervatis, Caſſandarum Officii, Homicidiorum, Deductionum Nobilitatis, Expulſionis incarceratorum, Raptus, & quovis nomine nuncupatæ* mieścić ſię powinny, tam zaś wpiſane rozsądzone bydź maią, a to *ad excluſionem farraginis* zageszczonych Regeſtrow. Dogadzając jednak ſprawiedliwości, ażeby *in cauſis reì judicatæ & Decretis evictæ, tum ex Remiſſionibus ab Executione* przychodzącym, prętsza satysfakcya do ſkutku przywiedziona bydź mogła, takowym Sprawom Regeſtr *ex terminis conſervatis & Remiſſionibus*, dzień Srzodowy i Czwartkowy w każdy tydzień naznaczamy.

Czas Województwom ſądzić ſię naznaczamy.

Porównywaiąc oraz Prowincyą Wielkopolſką *ad normam* Trybunału Lubelſkiego, na inſtancyą teyże Prowincyi Poſłow, takową Regeſtrow Województw i Ziem Prowincyi Wielkopolſkiey, czyniemy Ordynacyą.

Poznańſkie i Kaliſkie.

A naprzód Województwa Poznańſkiego Sprawom *in genere* wszyſtkim tak Duchownym jako i Swieckim, zaraz *ab inchoatione* Trybunału Piotrkowſkiego *poſt Feſtum S. Francisci ad diem 15. Novembris incluſive* czas do sądzenia *cum diſtinctione* Regeſtrow jednego dnia, *ſine beneficio Areſti & Conſervatarum ex Remiſſionibus*, a drugiego *ex Areſto alternatim*, proſty zaś do ſzòſtey po popołudniu naznaczamy, w którym czaſie Sprawy Duchowne *compoſiti Judicii, & mixti fori* przed tegoż Regeſtru Wojewòdzkiego expiracyą, przez ſześć dni zupełne, *observata alternata*, ſądzone i expedyowane będą; a *inquantumby* tak Duchowne jako i Swieckie ſprawy, *hoc temporis interſtitio* zupełnie odſądzić ſię nie miały, do drugiego Roku Województwa ſwego z ſwojey Kadencyi odwołane bydź mają, podobnym ſpoſobem i inne Województwa, porządkiem po ſobie idące, sądzić ſię powinny.

Sieradzkie i Ziemia Wieluńſka.

Województwo Sieradzkie i Ziemia Wieluńſka, *a die 16. Novembris ad Vigiliam S. Thomæ Apoſtoli* (do którego czasu sądzenia Trybunału Piotrkowſkiego *lege præſenti* proroguiemy) sądzić ſię ma *includendo* Sprawom Duchownym czas, *modo quo ſupra* naznaczamy.

Reaſſumpcya Trybunału po Nowym Roku

Poſtanawiamy także, iż corocznie Trybunał *in craſtino Circumciſionis Chriſti Domini*, to jeſt: *die ſecunda Januarii* (*niſi dies Dominica impedierit*) reaſſumowany bydź ma, w którym to czaſie *Cauſæ Militarium* o ſzkody, wiolencye, & *de non ſer-*

vata disciplina militari non autem aliæ prætextuosæ, ad diem 18. ejusdem Mensis inclusive, a Sprawy *paritatis votorum, suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Commissariorum, Remissarum ex quo Judex,* ktore w jeden Regestr wpisane bydź powinny, *a die 16: Januarii ad ultimum ejusdem, inclusis* także *causis Spiritualibus* (którym tak w Regestrze *Militarium,* jako i *Paritatis Votorum,* trzy dni na ostatku przy kończeniu Regestru naznaczamy) sądzone będą. *Inquantumby* jednak Sprawy *Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Remissarum ex quo Judex,* w tymże czasie rozsądzić się nie mogły, tedy *ad Regestra Palatinatuum* wpisane, i tamże rozsądzone bydź powinny.

Województwu Łęczyckiemu *a die 1ma. Februarii ad ultimam Mensis ejusdem* do sądzenia tegoż Wojowództwa, *cum inclusione* Spraw Duchownych, jako wyżey mianowanym Województwom czas naznacza się. Łęczyckie Województwo.

Województwu Brzeskiemu Kujawskiemu, y Inowrocławskiemu *a die 1ma. Martii* do skończenia Trybunału (który *ad Dominicam Palmarum* sądzić się ma) czas do rozsądzenia Spraw determinujemy, w którym czasie i Sprawy Duchowne *eadem methodo* mieścić się maią. W drugiey zaś Kadencyi następuiącego drugiego Trybunału, do onegoż Reassumpcyi, Sprawy Ziemi Dobrzyńskiey, i Województwa Płockiego, *ad ultimam Octobris inclusive,* i Duchowne Sprawy *modo supra præmisso* expedyowane bydź maią. Brzeskie Inowrocławskie *ad Dominicam Palmarum protractio.* Trybunału Kadencya druga.

Województwa Mazowieckiego *a die 1ma Novembris ad Vigiliam S. Thomæ Apostoli promiscue* wszystkich Ziem Sprawom do dorozsądzenia czas naznacza się, w których Duchowne Sprawy *juxta præscriptum tempus* w sześciu dniach sądzone bydź powinny, *non obstante Constitutione Anni 1589 fol: 519.* w następuiącym zaś Roku *a die 2da Januarii (nisi dies Dominica impedierit)* *causæ Militarium ad diem 18 ejusdem, a die vero 19. ad ultimam ejusdem Mensis Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiorum Commissariorum, Remissarum ex quo Judex, ad ultimam ejusdem, inclusis Spiritualibus, modo* w pierwszey Kadencyi *descripto* sądzone bydź maią. Mazowieckie. 1589. fol: 519

Województwo Rawskie *a die 1ma Februarii ad ultimam ejusdem* tak na Swieckie i Duchowne Sprawy do rozsądzenia czas mieć będzie. Rawskie.

Województwom Pruskim *a die 1ma Martii generaliter* aż do konkluzyi Trybunału, to jest *ad Dominicam Palmarum,* Duchownym i Swieckim także do rozsądzenia *juxta Correcturam Juris Prussiæ, ex dispositione Legis præsentis* czas naznacza się, *servato ordine,* aby Duchowne Sprawy w każdym Województwie, tak jako w Poznańskim, i Kaliskim: przez sześć dni sądziły się, *cum hac omnimoda cautione,* aby inszych Województw Sprawy w cudze *non involvantur* Województwa, ale każdy z swojey Kadencyi *proprii Palatinatus,* wpisował się, i Sprawy rozsądzone były bez wszelkiey inwolucyi Spraw innych, ani do nich żadnych Remiss, Konserwat, Rejekt Trybunał czynić nie powinien, *sub pœnis de Evocatione sancitis, super Parte contravenienté vindicandis.* Y lubo Sprawy w Województwach swoich, *intra tempus sibi præfixum* odsądzić się nie mogły, tedy drugiey Kadencyi w następuiącym Trybunale czekać maią. Województwo Pruskie.

Tenże Porządek i Obserwancya Prawa w Trybunale Lubelskim pod tymże Rygorem, *servata Ordinatione Constitutionis 1670 quo ad Regestra Palatinalia & alia ibidem expressa* zachowany bydź ma; także Regestra Taktowe *abusive* zagęszczone (jako w Prowincyi Wielkopolskiey) *similiter* znosiemy, jeden tylko Regestr Taktowy *mere violatæ securitatis,* jako wyżey opisano jest, zostawiwszy, który nie do Instygatora, ale do Ziemstwa, jako i wszelkie insze, należeć będzie powinien. Porządek Regestrow w Trybunale Lubelskim 1670.

A jeżeliby w pomienione Regestra, ktokolwiek *prætextuosas causas* wpisaćważył się, nie tylko Strona ale i Patron jey *pœnis arbitrariis* karani bydź maią. Wszystkie Regestra tak Ordynaryine Województw, jako i Taktowe, nie do Instygatorow ale do Ziemstwa, obojey Prowincyi należeć, i za ich dyspozycyą wpisowane Sprawy i do Wokandy podawane, *abhinc* bydź maią; też Wokandy aby na Tablicę przy drzwiach *Stubæ Judicialis* w sieni zawieszoną, każdego Regestru na każdy dzień przypadaiącego (ile na cały tydzień *proportionaliter* wystarczyć mogą) z Ziemstwa wydawane bywały, *propter notitiam omnium Patientium & Patronorum* ordynujemy; okrom tego Agenci do wypisania sobie z Regestrow *liberum accessum* zawsze mieć maią. *Pœnæ super Partem prætextuose causam inscribentem.* Regestra Wojewodzkie do Ziemstwa. Wokanda na Tablicy.

Zabiegaiąc oraz wszelkim fałszom Regestrowym przykazuiemy, ażeby Regenci Kancellaryi, *principaliter & immediate* dependuiący od Pisarza Ziemskiego Sprawy pod liczbę wpisowali, i karty w Regestrach oprawnych wszystkie numerowane mieli, wpisuiącym się wszystkim aby ciż Regenci wpisy ich *sub numero, ut sonant,* z wyrażeniem wierzchnego i spodniego wpisu, na kartkach z podpisem swoim *pro secu-* Porządek wpisow.

S2.

ritate wpisow: *in vim* rewersow dawali, A tego, który pierwey wpisu *requiret*, sami własną ręką w pisać będą powinni zaraz, bez respektu na kogożkolwiek: a przy konkluzyi Trybunału, że się według tego Prawa sprawili, i więcey nie brali nad Instruktarz *etiam ultro offerente Parte*, przysięgą. Za dowiedzionym zaś pierwszym w Regestrach falszem, ciż Regenci *termino Tacto ad cujusvis Instantiam citati Trimestri Sessione Turrica, ac triplicato vadio Parti Actoreæ, Judicio verò per medium, & Abjudicatione Officii* karani bydź mają.

Przysięga Regentow.

Ziemstwa, Regenci, od Extraktów, Pieczęci i Suscept, Aktykacyi, Instygatorowie zaś do skrzynki, Adjudykat i Grzywien w Sądach *Majoris subsellii*, więcey nad Instruktarz, tak od większey, jako i mnieyszey *Civilis & plebejæ conditionis* ludzi brać nie powinni: A gdyby tak wytrzymowali kogożkolwiek, żeby onym lub *Substitutis Personis* więcey dać musiał; a potym *per terminum Tactum* Strona ukrzywdzona upominała się o naddatek, i Juramentem ewinkowała, tym samym *in triplo restitutio* Stronie *a delinquente, ab Officio ejus privatio subsequi per Decretum* powinna *una cum pœnis personalibus*.

Depactacye *prohibentur*.

Co się zaś tycze Adjudykat, Grzywien, Ziemstwa, Kancellaryi Regentow, Patronow, Instygatorow, te wszystkie tymże Prawem i porządkiem, jako jest w Prowincyi Wielkopolskiey opisane, i w Lublinie sprawowane i utrzymywane mieć chcemy, jeden tylko Regestr *pœnalium* przy Instygatorze Trybunalskim zostawuiąc.

Regestr *pœnalium* przy Instygatorach.

Zaden Regestr, ani nawet Takty zaczętey Sprawy przerywać niepowinny, która dotąd sądzić się ma, choćby dwa dni lub dłużey trwała, póki się nie rozsądzi zupełnie według Konstytucyi 1616 *fol: 3.*

Przerywanie Sprawy 1616. fol. 3.

Regestra *cursu* teraz *circumscripto*, przywołane bydź powinny, w czym jednego Deputata *oppositionem per omnia observandam* mieć chcemy.

Circa Regestra uniq oppositio.

Zadne Sprawy, oprócz samych win sądzonych, i komu wyżey jest pozwolono, w Regestr *Pœnalium* mieścić się nie mają, *sub nullitate Decretorum, Cassationum, & seorsivis pœnis Crumenalibus per Judicium irrogandis super inscribente Parte.*

Sprawy *ex Regestro pœnalium.*

Z Regestru *Pœnalium* aby żadne Kassaty nie stawały, oprócz z Processu zakwitowanego *ex consensu Partium, serio cavemus.*

Regestra *Pœnalium* Kassaty

Zabiegaiąc szkodom i Expensom wszelkiey Kondycyi Osob i Stanow do Trybunału uciekaiących się *providemus*: aby *in posterum* Ziemstwa Trybunalskie, tudzież Kancellarye i wszelacy Skrybenci, nic więcey od wszystkiey Expedycyi nad jeden Złoty od Arkusza z Induktą i Aktykacyą, na którym *in qualibet facie* wierszow dwadzieścia *strictiori charactere* wpisane mieścić się mają, pretendować i brać nie ważyli się, *inhibemus*; a to *sub seria* Trybunału *animadversione & pœnis arbitrariis Personalibus ac refusione damni Parti injuriatæ, super depactante vindicandis & decernendis.*

Arkusza taxa.

Ziemstwa oboiey Prowincyi, aby *seriam attendentiam observandæ totius præsentis* Rzplitey *dispositionis* mieli, *honore & conscientia* tychże obligacyi, i onęż samę aby *observent & adimpleant* mieć chcemy. Więc kiedy wszelką czyniemy animadwersyą, aby *minus necessariis expensis* do sprawiedliwości *recurrentes non graventur*, deklaruiemy i mieć chcemy; aby tylko dwóch Instygatorow skrzynkowych, dwóch *Securitatis* a nie więcey, *Judicio Tribunalitio ad prospiciendam Securitatem* naznaczonych i przysięgłych było *sub pœna proscriptionis & infamiæ supernumerariorum & transgredientium sua officia.*

Ziemstwa *observent præsentem dispositionem.*

Instygatorow tylko dwóch skrzynkowych *Securitatis.*

Irrepserunt na Urzędy Ziemskie, jako to Podkomorskie, Sędzie, Podsędkowskie, Pisarskie; które *per Electionem* stawaią przed Sądem Trybunałow Koronnych, jako i przed WW. Pieczętarzami Juramenta, więc że się to działo *contra expressam Legem* bo ci Urzędnicy w swoich Województwach *coram Dignitariis Officialibus & Nobilitate* własnych Województw i Ziem przysięgać powinni, a Grodzcy na Juryzdykcye przed Starostą, Burgrabowie zaś *coram Actis propriis Districtus Castrensibus seu Terrestribus*; aby tedy *in futurum* do podobnych Juramentow *coram Judicio Tribunalitio* przypuszczeni nie byli, *seriò lege præsenti inhibemus, sub amissione Officii.*

Przysięgi przed Trybunałem Urzędnikow *Tolluntur.*

Officiales tam Graniciales & Terrestres, quàm Castrenses (etiam Burgrabiales includendo) juxta præscriptum antiquæ Legis powinni bydź *Nobiles & bene possessionati in suis territorriis, & non notati*; które to *Officia* tak w Sądach, jako i na Kondescensyach, nie powinny depaktować stron nad Prawo i słuszność, *sub seria animadversione Judicii, & pœnis arbitrariis ad cujusvis instantiam super gravaminoso Judicio seu Officio decernendis.*

Officia Ziemskie depaktować stronie niepowinny.

A ponieważ Exekucya Dekretow Trybunalskich częścią *retardatur*, częścią do skutku przyyść nie może, kiedy *in uno subjecto duo Officia juridica hærent*, to jest, gdyby jedna Osoba dwóch Grodow, albo Ziemstwa i Grodu, luboby przy Ziemskim albo Grodzkim graniczny Urząd trzymała, choć to w rożnych Województwach, Trybunał ustrzedz się nie może, żeby jedney stronie jedno Officium, drugiey stronie

Incompatibilia plurimorum Officiorum.

nie naznaczył, to zaś *in uno subjecto* znaydowałoby się; zaczym stosuiąc się do Konstytucyi *Anni* 1562, o Starostach Grodowych, takowych inkonweniencyy pod Rygorem w teyże Konstytucyi wyrażonym zakazujemy, i pomienione *Officia incompatibilia in uno subjecto abhinc abrogamus, excepto* Pisarzow Ziemskich Mazowieckich, którzy są razem i Grodzkiemi. [Anni 1562.]

[Kondemnata z cudzego wpisu.] Warujemy oraz, żeby nikt z cudzych wpisow Kondemnat otrzymywać nie ważył się, *sub nullitate* onychże, ale każdy ma swego Wpisu i Regestru czekać.

[Kondemnat *Cassatio.*] *Actor Cassandæ unius vel plurium Condemnationum,* Powinien *Jure præsenti in bonis propriis per Ministerialem Regni* Pozew położyć, i Relacyą *coram Actis proprii Districtus* zeznać i onę *personaliter* albo *per plenipotentem specialem* w Grodzie czterma Niedzielami przed przywołaniem z Regestru Sprawy approbować, *sub nullitate obtentæ Cassationis.* Toż się ma rozumieć o wszelkich innych Relacyach według Konstytucyi 1670. *fol: 22. Tit: o Relacyach.* [1670. fol. 22.]

[Wiele Kondemnat z jednego wpisu.] Warujemy także, aby z jednego wpisu jako wiele Kondemnat otrzymywać, tak otrzymanych ile *in Actoribus & Reatibus Distinctis* kassować nie godziło się *sub rigore eodem & nullitate* takowych Kondemnat y Kassat, & *seorsiva pœna pecuniaria per Judicium irroganda.*

[Kwity z Kondemnat.] Kwity z Kondemnat *officiose* przez strony zeznane, *in suo robore & valore* ważne bydź mają, *sine quibusvis pœnis in reconciliationem legis* przez Trybunał *irrogandis.*

[Kondemnat *a loco standi arcere* powinny 1589.] Chcąc mieć Prawa Oyczyste *in rigorosa observantia* zachowane, warujemy, (reassumuiąc Konstytucyą *Anni* 1589.) ażeby Kondemnatami *in subsellio legitimo* otrzymanemi, *quisquis ille sit,* nie tylko w Sądach wszelkich *a loco standi arceatur,* ale i na Seymikach, Seymach *voce activa careat.*

[Na Woźnych Rygor i tychże *Securitas.* 1576. fol. 302.] Na Woźnych, którzy częstokroć nie położywszy Pozwu Relacye zeznają, gdy dowiedziono im będzie, *pœna Cauterisationis extendi* powinna, którym jednak przy kładzieniu Pozwu *securitatem omnem cavemus,* a ktoby one *violare* ważył się, *pœnis legibus descriptis personalibus & arbitrariis* karany bydź ma.

[Aktow Trybunalskich i innych Porządek i Conservatio.] Akta Trybunalskie przez Ziemstwa swoje, Ziemie zaś po Województwach sądzące się *per idem Judicium,* Grodzkie przez Starostów mieysc swoich konserwowane, Aktykowane i introligowane, porządnie także Protokuły i Regestra przy Księgach chowane bydź mają, a Komornicy i Regenci tego przestrzegać będą, aby nigdzie mieysc nie zostawiali prożnych, i wszelkie Akta aby indukowane były, *sub pœnis contra negligentes Officiales sancitis, in foro competenti vidicandis.*

[*Falsificationes Actorum.*] Zagęściły się po różnych mieyscach *Actorum publicorum fabricationes,* przez co *publica vacillat fides,* a tak Fortuny i Honory Szlacheckie *in summum* przychodzą *discrimen;* więc zabiegaiąc *in futurum* podobnym excessom, reassumuiąc dawnieysze Prawa, *serio* zlecamy, Trybunałom Koronnym, aby *post objectum & manifeste deductum Crimen Fabricationis seu falsificationis circa Acta assidens,* czy to Pisarz, czy Regent, czy Susceptant, takową Fabrykacyą albo Falsifikacyą przyymuiący, *pœna capitis* był karany, a strona *in cujus favorem intercessit Fabricatio;* aby w Sprawie tey upadała & *pœnis arbitrariis,* Trybunału karana była. A komuby to było *in antecessum* zadano, a on się z tego nie wywiodł, tedy powinien *extra capacitatem omnium Functionum* zostawać póty, póki się *sufficienter* nie wywiedzie. Na zadającego zaś a dowieść niemogącego, *pœna talionis irrogari* powinna.

[Wieże po Grodach.] Wielka się niesprawiedliwość i w tym pokazuie, że *in casus Homicidiorum,* lubo Trybunał *pro pœna publica sessionem Turris* naznaczy, nie tylko że mieysce siedzenia *pro libitu suo & affectione* Strony odmienia, ale też Wieże po Grodach *juxta præscriptum legis ad pœnam facinorosorum* nie są *in hoc Statu* jak bydź powinny, iż są spustoszałe, a drugie na folgę mężoboycom reparować pozwalaią. Więc *Lege præsenti serio injungimus,* aby Starostowie Sądowi w Grodach swoich Wieże reparowali, i według Prawa *Fundum* od okna, którym wpuszczaią do Wieży na 12. łokci w głąb opatrzyli, także *securitati Actorum,* Kancellaryą porządną *provideant,* i Izby do sądzenia, aby lub nowe wybudowali, lub stare reparowali, a to *sub pœnis de negligentibus officialibus, per partem instigantem seu ad cujusvis instantiam vindicandis.* A osądzeni *in proprio Castro vel Palatinatu, ubi Crimen Commissum* Wieżę wysiadać mają według Konstytucyi 1588. [Kancellarye porządne.] [1588.]

[Relaxacye Wieży.] Zagęszczone *contra positivam Legem,* od siedzenia Wieży *tam in Criminalibus, quam & facti causis* Relaxacye, wielce sprawiedliwości i Prawom *præjudiciosæ,* aby od Trybunałów *in elusionem Legis & Favorem Partium* dawane nie były, *serio præcavemus.* A luboby ktożkolwiek one otrzymał, powinien *pro contraventione Decreti* bydź pozwany, & *in subsequenti Judicio duplici pœna sessionis Turris* karany.

[Incarcerati] Aże częstokroć *Personæ innocentes & honestæ temerarie incarcerantur,* i do Sądu

Trybunalſkiego *prætextuose* dla predſzey incydencyi Sprawy *inducuntur*; więc Trybunały *inſtantaneè serio per Deputatos binos indagabunt*, ieżeli *incarceratus* ſłusznie *in Crimine recenti deprehensus*, albo *criminali Proceſſu convictus & infamis* do Sądu ſprowadzony, takowy zaś *abſque omni Dilatione* ſądzony & *pœnis pro meritis* karany bydź ma; a jeżeliby *incarceratus* niewinnym bydź pokazał ſię, ma *indilatè ex carceribus dimitti*, a ten, który *innocentem incarceravit*; *pro Nobili Perſona* według Konſtytucyi 1588.

1588. karany bydź ma, a jeżeliby był *plebejus pœnis arbitrariis* osądzony bydź powinien.

Przyſięga Patronow.

Patronowie i Agenci w Trybunałach powinni bydź Szlachta, i przyſięgli *juxta Rotham inferius præscriptam*: *Ja N. Przyſięgam Panu BOGU w Tróycy S. Jedynemu, iż Stronie, która mię do Sprawy ſwojey wokować będzie, wiernie ſłużyć będę, zbytecznego ſalarium po niey wyciągać nie będę, wziąwſzy ſalarium, od Sprawy nie odſtąpię, ani rady na zwłokę S. Sprawiedliwości i przeciwko Prawu, na wyniſzczenie Stron pozywających ſię Pryncypałom moim* quovis colore & prætextu *dawać będę, Dokumentow, które mi do Sprawy powierzone będą, na uniknienie Sprawiedliwości taić nie będę, tak mi Panie Boże dopomoż &c.* A tę Przyſięgę na początku Trybunału tak w Piotrkowie jako i w Lublinie raz na zawſze *coram Judicio Terreſtri in facie Judicii Tribunalitii* wykonywać będą: Tož Prawo i naſtępuiących do Paleſtry *ſtringere* powinno.

Incompatibilia Officia z Patronizacyą.

Patronowie *causas* w Trybunale *promoventes*, ażeby *Officia quævis Granicialia, Terreſtria, Caſtrenſia, Burgrabialia, Viceſgerentia*, na Osobach swoich nie mieli, póki *in illa Palæſtra* zoſtawać będą, *præſenti lege cavemus ſub privatione Officii, Abjudicatione Patrocinii*.

Bunty Patronów.

Patronowie z Pretextu jakiego nieupodobania do Trybunału, *turmatim* gdyby za zmową jaką ważyli ſię *deſerere Judicium*, takowi *Termino Tacto conventi*, *pœnis perſonalibus* dwónaſtu Niedziel Wieży, & *Crumenalibus* karani bydź mają, i Pryncypałów swoich dla tego wyſtępku gdyby wzdawać dopuścili, *Cauſata Damna* kompenſować im powinni będą.

Quantitas Patronów do Sprawy.

Indukta Spraw, ażeby *numeroso concursu* Patronów tłumiona nie była i powtórnym wielomówſtwem czasu nie zabierała, mieć chcemy; aby do Spraw mnieyszych nad dwóch, a do większych nad trzech Patronów, każda ſtrona więcey nie zażywała, *ſub animadverſione Judicii & non admiſſione plurium*, ileby zaś Pryncypałowie do ſwoiey Sprawy przymówić ſię potrzebowali, ſłuchani bydź maią.

Woynie Patronowie ſłużyć niepowinni.

Tak Patronowie, jakoteż i Agenci Trybunału, Piotrkowſkiego, Lubelſkiego, i Radomſkiego, w ſłużbie Wojenney Polſkiego i Cudzoziemſkiego Authoramentu, mieścić ſię poty nie powinni, poki w Paleſtrze *actualiter* zoſtawać będą, *ſub abjudicatione Patrocinii & privatione ſtipendiorum, ad inſtantiam cujusvis decernenda*. Co ſię i o Zołnierzach w Sprawach cudzych ſtawających rozumieć ma.

Evocatio.

A jako *lege publica cautum eſt*, aby *extra ſuam Provinciam* z Małeypolſki do Wielkieypolſki, & *e contra*, nikt *evocatus* nie był, ani też Miaſt do Sądu Trybunalſkiego

1578. fol: 228. nie pociągał; tak *inhærendo Conſtitutionibus Annorum 1578. 1611 & 1633 præſenti*

1611. fol: 27. *lege* warujemy, aby tak *Partes*, iako *Judicialia Officia in quavis cauſa non evocentur*

1633. fol: 25. *quovis prætextu* (okrom *in caſu*, żeby *Officium* Małopolſkie w Wielkopolſzcze, albo *e contra* miało *delinquere*) *ſub pœnis Evocationis mille Marcarum Parti, Judicio per medium, & pœnis personalibus arbitrariis ſuper contravenientem irrogandis, vigore Conſtitu-*

1678. fol. 10. *tionis 1678. fol. 10.* Także dawne Prawa *de Evocatione* z Ziemſtw i Grodow reaſsumuiemy. Niemniey w Sprawy *Juris noſtri Regii*, Trybunały wdawać ſię, i onych rozſądzać niepowinny; ale je *ad Forum competens* odſyłać mają *ſub nullitate* tychże Dekretow.

Motio & appellatio Sądowi dyshonoru nieczyni.

Inqnantumby Sprawa *per motionem ſeu Appellationem, aut Remiſſionem, ſeu per gravamen, a minori ſubſellio* do Trybunału *devoluta, a ſententia eorum Officiorum retractata ſeu caſſata* była, *exceptis cauſis*, w którychby ſię oczywiſty *Gravamen, Favor, & Partialitas* Stronie *affectio* znaczna pokazała; tedy *juxta Statutum Regni, Famæ & Honori illorum nocere* nie powinno, ani *pœnis poſt admiſſam appellationem perſonaliter* karani bydź maią.

Areſztow przywołanie Remiſſy iść nie maią.

W Sprawach wszelkich *circa Areſta* (które w Ziemſtwie *in Stuba* nie po Goſpodach, za przywołaniem Woźnego expedyować ſię nie powinny.) Remiſs żadnych *de currendo Areſto ad Stubam Judicialem*, ani też Aresztow *cum Remiſſione* z Piotrkowa do Lublina & *e contra*, czynić i zapisować Ziemſtwa nie mają, ani areſztuiący *recedere ab Areſto* nie powinien, *ſub nullitate Condemnationis, & pœnis arbitrariis.*

Exekucye Dekretow.

Exekucye Dekretow *Condeſcenſionum, Condemnationum, de Jure* tak *Perſonis*, jako i *Bonis*, aby *Capitanei locorum & Vice-Capitanei, ſalvis Juribus Palatinatus Maſoviæ*, albo ich *Vicesgerentes, vel Subdelegati Jurati & Burgrabii, indiſpenſabiliter expediant ſine depactione*, mieć chcemy. Co *per omnia* zachowuiąc poſtanawiamy, aby *Bona convicta in re & ſumma liquida, ex tertia condemnatione in Contumaciam ſuper Jure victa*

Parte obtenta, a in re judicata za pierwszą Kondemnatą, *proportionata* jednak *principali negotio & Proceſſibus perductis in poſſeſſionem jure vincentis Partis cum Inventario* oddawane *indiſpenſabiliter* były, *non attentis quibusvis Jurium appoſitionibus, vel violentis impugnationibus* ſtarych lub nowych poſſeſſorow, chyba żeby były ich *Jura* pierwsze, niż Proceſs zaczęty.

Impugnatio armata.

A *inquantumby* w których Domach *ſuperveniret fortis & inſuperabilis armata impugnatio,* więc *in termino ex Remiſſione Pars Jure victa pœnis pecuniariis & Perſonalibus,* ſiedzeniem Wieży przez Niedziel cztery, i daley *juxta qualitatem facti* karana i do Exekucyi Dekretow *etiam admota manu forti.,* przywiedziona bydź ma, a Remiſſy *ab Executionibus, & traditiones Bonorum, ad propria Acta Juriſdictionis, ubi Bona conſiſtunt, Officia Executorialia & Condeſcenſorialia* podawać maią, *ſalvis Juribus & conſuetudinibus* Województw Krakowſkiego, Kijowſkiego, Wołyńſkiego, Braſławſkiego, Czerniechowſkiego.

Sprawy vexatoriæ.

Zagęściły ſię Sprawy w Trybunałach *mere vexatoriæ,* i już zakwitowane i osądzone, które do tegoż Trybunału częſtokroć *intentantur,* w tym aby Trybunały *ſeriam animadverſionem* miały, i takowe *Perſonas litigioſas, perſonalibus pœnis & refuſione litis expenſarum mere juridicarum prævio moderamine Judicii, ante comprobationem juratoriam Partis* karały, mieć chcemy.

Decreta vim legis ſapientia.

Dekreta, które *vim legis ſapiunt,* w Trybunałach według dawnych Praw *in futurum* ſtawać nie mają, i owszem *reaſſumendo Conſtitutiones Annorum* 1627 & 1638. żadney Exekucyi podlegać nie powinny, ale na przyſzłym Trybunale kaſſowane bydź mają; wyjąwszy te Dekreta, które *in parte ſatisfactione aliqua* ſą już akceptowane.

Kommunikacya Summaryuszow.

W Sprawach *Juris* zaczynaiących ſię, do Trybunału *in primo termino* przychodzących, dla ſkrócenia Proceſſu i zabieżenia zagęszczonym *de noviter repertis Documentis,* Dekretow Trybunalſkich wielą Praw obwarowanych wzruszeniom, mieć chcemy; ażeby ſtrony *litigantes* wzajemnie ſobie Sumaryuſze dawały przed Sprawą które Marszałek Trybunalſki, albo przy Lasce będący Deputat podpiſać ma; a jeżeliby kto nowo wynalezionym Dokumentem ewinkującym całą Sprawę, lub którą Kathegoryą chciał rzecz osądzoną wzruszyć, takowy naypierwey przyſiądz ma, jako ani sam, ani Patron z woli jego, Dokumentu tego nie zataił, ani ich mógł mieć *circa agitationem cauſæ,* potym jakie naſtąpi *Judicatum*, już żadna Strona więcey wzruszać nie powinna, ani powtórnie *ex noviter repertis Documentis* Trybunały Spraw żadnych sądzić nie mają, *ſub nullitate Decretorum, & ſub pœnis perſonalibus & pecuniariis, contra convulſores Decretorum Tribunalitiorum ſancitis.*

Indykcye.

Zabiegaiąc, aby Kapcye nieſłuszne *inter litigantes* nie działy ſię, Indykcye wszyſtkie, któreby do Sprawy przywołaney konnexyi nie miały, abroguiemy: te zaś, któreby z jedney wynikały Sprawy, & *unam eandemque cauſam & Bona afficere* miały, mieścić ſię & *dijudicari* mogą, jednakże *indicentes, a Comparitione recedentem, ſive in contumaciam* wzdawać ważyć ſię nie mają, oprócz tego Aktora, którego jeſt wpis *ſub nullitate Condemnationum, & pœna Ducentarum Marcarum Parti, Judicio vero per medium decernenda ſuper obtinente.*

In proprio Diſtrictu Proteſtacye i wszelkie Actus,

Znosząc ſzkodliwe *diffugia litigantium,* w czynieniu Manifeſtacyi i zapisowaniu relacyi, w Grodach *extra Diſtrictum proprium* będących *prævia manifeſtatione* o nieprzyjęcie przeciwko własnemu Grodowi, *præſenti lege* warujemy, aby wſzelkie Proteſtacye, Relacye i Manifeſty, przeciwko komukolwiek *cujuscunq: Status & præeminentiæ,* choćby i przeciw własnemu swemu Staroście ich i Officyaliście, przyymowane były, *non tamen calumnioſe contra ſecus facientes* do Suscepty i Kancellaryi należących, *ſtatuimus pœnam ſeſſionis turris* Niedziel cztery, i *vadia* dwoje Stronie dowodzącey, *Judicio vero per medium.* Ktoby zaś nie rekwirowawszy Grodu, ſkarżył ſię o nieprzyjęcie i Manifeſtacyą o to uczyni, *ſimili pœnæ talionis* podlegać ma *prævia deductione.*

Marſzałek ſine Conſenſu Stubæ Patronow Stron pod wartę za Grzywny brać nie ma.

Marſzałek *ſine conſenſu Stubæ,* aby nikogo nieważył ſię kazać brać pod wartę, oraz *Partes litigantes* i Patronow za Grzywny aby pod tęż wartę nie brano, *ſerio inhibemus:* Ale komuby Trybunał czy to Plenipotencyą uczynił, czyli *Adjudicata ſua* przykazał, w tymże lub naſtepującym Trybunale z Regeſtru *Pœnalium de Bonis patientium* windykować, i Dobra proporcyonalne, za pierwszą Kondemnatą, *prout tam in re judicata, per Executionem* odbierać pozwalamy, co ſię *de vadiis* rozumieć ma; *Adjudicata* zaś Luity Patronowie, *ſalva repetitione* od Pryncypałow swoich, wypłacać powinni będą, i póki nie wypłacą, *arcebuntur à loco ſtandi.*

Dilationes infirmitatis 1588.

Præſcindendo infirmitatis dilationes, i Suspensy, reaſſumując Konſtytucyą *Anni* 1588. warujemy, aby *in omni ſubſellio* żadna Dylacya choroby nie ſzła *in his cauſis,* które *perſonalitatem* nie potrzebuią, a gdzie *ſine perſonalitate* obeyść ſię może, tedy Patron

zabieraiący ſię na tę Dylacyą, powinien *inſtantanee* przyſiądz, jako Pryncypał jego czynił o to do niego rekwizycyą, i nie ma żadney wiadomości przeciwney tey Dylacyi, a Strona na tę Dylacyą zabierająca ſię według dawnego Prawa na przyſzłym terminie ſprawić ſię ma. Ktoby zaś będąc Senatorem, Kommiſſarzem, Poſłem, albo Rezydentem *ad latus Regium*, tudzież *in publica functione actualiter per Conſtitutionem deſignatus*, zabierać ſię na Suſpensę, aby tego *Beneficium* Prawa na Eluzyą Strony w Prawie będącey nie zażywał, ſtanowiemy: że ktoby tego Prawa zażył, nie będąc *in Executione* Funkcyi ſwojey, gdy mu tego Strona przeciwna dowiedzie, na Senatora i Rezydenta *ad Latus*, od Marſzałka Koronnego, na Poſła od Marszałka Seymowego, na Kommiſſarza od Marſzałka Trybunału Skarbowego atteſtacyą wziętą, jako ani z początku, ani przy determinacyi Seymu, nie będąc *hoc beneficio legis injuriavit* Stronę, taki przy incydencyi Sprawy *ante omnia* tyſiąc Grzywien Stronie, *Judicio vero per medium* wypłacić będzie powinien. Co ſię ma rozumieć i o Poſłach Woyſkowych na Seym wyprawionych, i Zołnierzach na Kompaniach będących, i ich Exemptach Prawem pozwolonych. A Marſzałkowie Koronni, Seymów i Trybunału Skarbowego Radomſkiego, jako do tych czas *intaminata fide* czynili; powinni będą Stronie rekwirującey *fideliſſima* dawać *teſtimonia* i atteſtacye według Konſtytucyi 1659. 1661. 1662. *fol.* 11.

Kontrakty *in ſuo robore* ſpadać powinny.

Kontrakty zaſtawne i obligacye *Interpretationi* Trybunałow Koronnych ażeby nie podpadały, waruiemy i ſtanowiemy, aby *abhinc* tak ſummy wszelakie, jako i wyderkaſſy, które *in futurum* zaciągnione będą, *moneta in contractu expreſſa, valore autem in Regno currenti* wypłacone były, *a Poſſeſſores obligatorii*, ażeby *de Proventibus Bonorum* do rachowania ſię pociągani nie byli, ale też i preteníyi, *reſpectu non correſpondentiæ Bonorum Proventibus*, do Dziedziców nie uzurpowali ſobie, chyba żeby był addytament albo Reparacya Kontraktem, warowane, lub Proceſſem *Decretis & Juramentis* ewinkowane, *ſalvis Decretis & tranſactionibus anterioribus*. To ſię zaś *Beneficium* ściągać nie ma do tego Poſſeſſora, któryby *per ſolum Proceſſum in contumaciam* podane ſobie dobra trzymał, gdyż taki *ad calculum per omnia tenebitur*.

Kondeſcenſye.

Na Kondescensach uchraniaiąc od próznego kosztu i zawodu Strony, *in caſu* nie ziechania *Officii Condeſcenſorialis ante occasum Solis* w terminie naznaczonym, byle toż *Officium* przez umyślnego odezwało ſię, że jedzie, & *Legalitate aliqua* zatrzymane jeſt, *ad eum caſum* ſtrona, *reſpectu non Condeſcenſionis Officii* kontrawencyi podpadać nie ma; ale tenże ſam *Actus* i przez jednego *ex Officialibus* może bydź przywołany i limitowany; *in craſtino* zaś taż Kondeſcensya *vigore Legis præſentis* kontynuowana bydź ma *Inquantumby* zaś ktożkolwiek na Kondeſcenſyi, terminem *de noviter repertis Documentis* Stronie wydanym *vexatorie* tę Kondescenſią zbijał, a potym *hisce noviter repertis Documentis* Sprawy ſwojey nie podnioſł, tedy *ſubjacere* powinien *rigori ſuperius expreſſo & pœnis de vexatoria actione interpoſitis*.

Deductio Nobilitatis.

Trafiło ſię, że na Trybunałach *per Decreta favorabilia* rożne Oſoby bez Dedukcyi na Seymikach pozyſkały *paritatem Status Nobilitaris*, przeto reaſſumuiąc o tym dawne Konſtytucye, *authoritate præſentis Conventus* nie tylko tego *in futurum* zakazujemy, ale też komu na potym *paritatem Status Nobilitaris* wywodzić przyydzie, aby ſię według tychże Konſtytucyi na mieyscach *ibidem*, opiſanych wywodził rozkazujemy.

Expulſio Reindukcyi,

1699. fol: 48.

Invaluerunt w Trybunale i te *præjudicia*, że przeciwko wyraźnemu Prawu o expulſach, miaſto Reindukcyi, *cum pœnis perſonalibus & crumenalibus* Kondeſcensye nakazują; tedy *præjudicia* takowe cale znosząc Konſtytucyą 1699. *fol:* 48. reaſſumujemy, i one bez wszelkiey Explikacyi *ad literam* obserwowaną mieć chcemy, *ſub nullitate Decretorum in contrarium;* a takowym Sprawom *Expulſionum, non tamen prætextuoſarum* w każdą Srzodę i Czwartek, *ante omnes alias causas* Regeſtr naznaczamy. Y jeżeliby kto *prætextuoſis Documentis*, jakoby na fundamencie Prawa *de expulſionibus* wygrał Reindukcyą, a przez Inkwizycyą *reſpectu violentiarum in termino Reinductionis* Pretext pomieniony był mu dowiedziony, tedy pod to Prawo Expulsyi opacznie podſzywający ſię, nie tylko *refuſione damnorum per Judicium eliquandorum, prævia comprobatione Partis læsæ* ale też & *perſonalibus pœnis duplicatis, Conſtitutione eadem præſcriptis*, aby był karany, waruiemy.

Rejekty *ad ſatisfactionem*.

Rejekty *ad ſatisfactionem* w Grzywnach *in Conſtitutionem Loci ſtandi* przyſądzonych znoſiemy, których windykacyą z Regeſtru *Pœnalium* Sądowi i ſtronom naznaczamy a Sprawa zaczęta *ſine interruptione* ſądzić ſię powinną.

Siſtendo publicationem.

Practicatam, a niemniey *præjudicioſam legi & juſtitiæ decretandi formulam, utpote ſiſtendo publicationem experiantur;* znoſiemy *in perpetuum*.

Beśpieczeńſtwo Trybunału.

Reaſſumując Prawa o beśpieczeńſtwie Trybunału Koronnego, ſtanowiemy, ażeby w Trybunałach ſtrzelania, tumulty, pojedynki i żadne exceſſy nie bywały, na Ratusz pod czas Sądów aby nie trzeźwi tak Deputaci jako i ſtrony nie przychodzili *ſub*

animadversione Judicii. W czym reassumujemy Konstytucyą 1669 o zachowaniu 1669.
w Traktatach modestyi, i obserwowaniu dni powszechnych do sądzenia ordynowanych. *conscientiam* Sędziów w tym *obligamus.*

Damy w Trybunałach bawić się niepowinny.

Znosząc także nieprzystoyny zwyczay, że Damy i Matrony rożne, nie maiąc żadnych Spraw w Trybunałach, tamże założywszy rezydencyą: bawią się, i praktyki między Stronami przez Mężow i Deputatow czynić zwykły; przeto Statut w tey mierze *Casimiri Visliciæ Anni 1368. fol. 10. in Herburto fol; 370. Tit. Procurator,* reassumujemy.

Statut. 1368. fol: 10.

Korrupty.

A lubo sama *conscientiæ tenerltudo,* a dopieroż *Juramenti Rotha Legibus præscripta,* każdego Sędziego *ad observadum Jurisjurandi Religionem* obliguie, że jednak zageszczone korrupcye na Trybunałach świętą Sprawiedliwość *depravant,* a tak na Pánstwo nasze nieblogosławieństwo Boskie i kary niezliczone ściągaią się, więc *rigorem* Konstytucyi *Anni 1699. de Corrupto* reassumujemy *adjungendo severiores personales pœnas* to jest *abjudicationem honoris, incapacitatem cujusvis functionis, & activæ vocis privationem,* które *super convicto corrupto Judice,* i *Judicio Tribunalitio ex Regestro violatæ securitatis irrogari & extendi* mają *sine ulla relaxatione ad instantiam cujusvis* na tym albo następującym Trybunale. 1699.

Powtórna Przysięga.

Ażeby skuteczniey korrupcyom zabieżeć, i teraźnieyszą Stanów Rzpltey Trybunału dyspozycyą mogliśmy utrzymać, powtórną przy skończeniu Funkcyi Deputackiey potrzebną przysięgę *præsenti lege præscribimus,* aby Prezydent, Marszałek, i wszyscy tak Duchowni jako i Swieccy Deputaci, *nemine excepto, aperta Stuba,* przy determinacyi i Funkcyi w tymże Sądzie Trybunalskim, przy prezencyi *Judicii Terrestris, vel vacante Terrestri, Castrensis,* na Ratuszu one wykonali, *in eam Juramenti Rotham: Ja N. przysięgam Panu BOGU w Troycy S. Jedynemu, jako dosyć czyniąc Przysiędze moiey przy zaczęciu Funkcyi wykonaney, według Juramentu na tym Trybunale sprawiłem się, Sprawy* juxta Legem scriptam, Documenta Partium, nullo favore nec odio, nec metu *uwodzący się, sądziłem,* munera & honoraria qua vis *nie brałem, ani obiecanych pod czas Funkcyi po skończoney Funkcyi brać od nikogo nie będę, Spraw nie praktykowałem, i według świeżo opisaney Korrektury Dyspozycyi* in toto *sprawiłem się, i dosyć tey Funkcyi uczyniłem.*

Roty Juramentowe na stole bydź powinny.

Roty obiedwie *Juramentorum* na Tablicy, przy Krzyżu na Stole Sądowym bydź zawsze powinny; czego Sąd Ziemski doglądać będzie.

Rygor na tego, ktoryby Przysięgi nie wykonał powtorney.

A ktoryby Deputat odjeżdżaiący tey Przysięgi nie wykonawszy z Trybunału wyjechał, tak jako *Contemptor Legum de corruptione & mala fide suspectus,* na Trybunał drugi *ad instantiam cujusvis* pozwany, *severioribus pœnis* karany, & *omnis functionis incapax in perpetuum* bydź ma. A takowe Juramenta ktokolwiek *ex Judicibus judicialite aperta Stuba* wykona, *in Actis Terrestribus* zapisane bydź mają, i ktoryby tę powtórną przysięgę przed Limitą nie wykonał, kontynuować Funkcyi swojey daley nie będzie powinien.

Observatio legis præsentis.

Ze zaś *Judicibus Lex pro singulari Regula* zawsze bydź powinna, mieć chcemy, aby Trybunał *ad normam & Legem præsentem novellam in toto* konformujące się teraźnieysze Stanów Rzpltey postanowienie i *abusum* Korrektury *sacrosanctè observent, impleant, & exequantur, sub rigore contra transgressores Legum suprascripto.*

Publicatio & Executio Sanctorum.

A jako wszelkie Prawa i Konstytucye na Seymie ustanowione, *a publicatione* onychże *vigorem suum* biorą & *executionem* mieć powinny, tak Trybunał teraźnieyszy, na blisko następujący reassumpcyi Trybunału Lubelskiego, teraznieyszą Seymu Dyspozycyą i Ordynacyą *in omnibus punctis clausulis, præcustoditionibus inviolabiter observare, tenere & adimplere* powinien będzie. Co i na następujące w dalszym czasie Trybunały ściągać się ma, pókiby Rzeczpospolita inaczey nie dysponowała.

TABULA *Reductionis Adjudicatorum & aliarum pœnarum,*

	Pisarzowi Ziemskie:		Do Skrzynki	
	Zło:	Gro:	Zło:	Gro:
Od Dekretow Instancyi każdey *Experiantur, Prosequantur, Procede, Responde, directe Responde, Productionis, Plenipotentiæ* po grosz:	-	15.	-	15.
A Lucro simplici sub pœna Banitionis	-	15.	1.	15.
A Lucro ulteriori Executionis	-	5.	1.	15.
A Lucro ultimariæ Executionis	-	15.	3.	
A Lucro iterato ultimarie	-	15.	5.	
A Lucro pœnarum Legum, videlicet Infamiæ, captivationis	-	15.	4.	
Od Dekretow *Evasionis, Dilationis, Infirmitatis, Suspensionis, Adcitationis, Inquisitionis,*	4.	-	2.	
Od Dekretow *Comprobationis juratoriæ, Comportationis, Executionis per omnes instantias Reinductionis, Cassatæ seu approbatæ Exdivisionis, cassatæ inscriptionis, cassatæ seu approbatæ Sententiæ Terrestris seu Castrensis, incompetentis Acti*				

onis, Extra ditionis rerum vel ſubditi, i tym podobnych	6.	-	2.
Od Dekretu *Condeſcenſionis per utramque Partem*	40,	-	6.
Od Dekretu *ex Condescenſione*, od Dekretu *lectis Inquiſitionibus violentiarum, in cauſa necis, deductionis Nobilitatis*	30.	.	6.
Od Dekretu *Solutionis Summæ ad Inscriptiones seu Contractus*	6.		2.
Od Dekretu *Liquidationis & Collocationis Jurium in cauſa Polioritatis*. od każdego tyſiąca po złotych trzy Ziemſtwu, a do ſkrzynki od całego Dekretu	-	-	6.

Pœnæ Judiciales pro parte Judicii tantum, exceptis Arbitrariis, Które *Parti juxta qualitatem demeriti irrogari* maią.

	Grzywny.
In Conſtitutionem Loci ſtandi za zarzuconą Ziemſką lub Grodzką Kondemnatę *in contumaciam* otrzymaną, Stronie *pœna duplex 14. Marcarum Polonicalium, Judicio per medium*	14.
Za zarzuconą Ziemſką lub Grodzką Kondemnatę *poſt inſcriptam comparitionem vel temerarium receſſum*, Stronie *pœnam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium Judicio per medium*	28.
Za Kondemnatę Trybunalſką *in contumaciam*, Stronie *pœnam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium, Judicio per medium.*	28. 28.
Za Kondemnatę Trybunalſką *poſt inſcriptam comparitionem & temerarium Partis receſſum* otrzymaną. Stronie *medium vadii Capitanealis, Judicio per medium* Grzywien	48.
In ſublationem Condemnationis Terreſtris vel Caſtrenſiis in contumaciam obtentæ, pœnam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium Stronie, *Judicio per medium*	28.
In ſublationem Condemnationis Terreſtris vel Caſtrenſis poſt inſcriptam comparitionem & temerarium receſſum obtentæ, Stronie *medium vadii Capitanealis, Judicio per medium* Grzywien *videlicet*	48.
In ſublationem Condemnationis Tribunalitiæ contumacialis, Stronie *Vadium Capitaneale, Judicio per medium vadii* Grzywien	60.
In ſublationem Condemnationis Tribunalitiæ poſt ſcriptam comparitionem vel temerarium receſſum obtentæ Stronie półtora *vadia, Judicio per medium*, to jeſt Grzywien	90.
Pro contraventione Decreto Terreſtri vel Caſtrenſi Stronie *vadium ſimplex, Judicio medium vadii*, to jeſt Grzywien	60.

Pro contraventione Decreto Tribunalitio Stronie *duplex vadium Capitaneale, Judicio ſimplex.*

In causa repetitæ Contraventionis, quod ſapit convulſionem Decretorum, pœnæ perſonales, to ieſt *Seſſionis Turricæ, per Spatium duarum ſeptimanarum irrogari* maią, *& ſolutio vadii Capitanealis duplicis, Judicio vero ſimplicis, & refuſio damnorum juramento per Partem evincendorum.*

Kodemnaty dawne *rite & legitime* przed teraźnieyſzą dyſpozycyą otrzymane, *Parti per medium, Judicio per medium* znoszone bydź maią;

W Kancellaryi Ziemſkiey Trybunalſkiey.

	Zł:	Gr:
Od Publikaty, od Extraktu jednego arkusza z Induktą, tak żeby *in una facie* było wierszow dwadzieścia, ordynaryynym nierozwleczonym charakterem	1	
Woźnemu od Publikaty Kondemnaty iakieyżekolwiek		6
Od Pieczęci	1	
Za Blankiet na Pozew		6
Od wpiſu w którykolwiek Regeſtr	1	
Od Suſcepty zapiſow *perpetuitatis cujusvis*	2	
Ab inſcriptionibus temporal. ſcilicet obligationis Bonorum ſimplicis debiti	1	
A Roborationibus Contractus ſeu ſcripti & advitalitatibus a qualibet Parte	1	
A Proteſtationibus, Manifeſtationibus in copia porrectis	1	
Ab Areſtis inſcriptis, Plenipotentiis, ab uno Anno	1	
Ab Oblatis inſcriptionum quarumvis	2	
A præſentatione Cadaverum cum obductione vulnerum & proclamatione Homicidarum	3	
A Woźnemu		15
Ab oblatione Privilegiorum & quorumvis Reſcriptorum ex Cancell: Reg:	4	

Od których wyjęcia *per extractum* od Arkuſza po złotemu jednemu,

Od Pieczęci tych Extraktow zł. 1.

Od innych zaś Oblat Ziemſtwa, albo Grodu przychodzących do Akt Trybunalſkich po złotemu,

A od Extraktów ich *ut ſupra* od Arkusza po złotemu, także od zapieczętowania ich po złotemu.

Nad ten zaś Inſtruktarz, żaden żeby ſię więcey przez ſię, ani przez ſnbordynowane Oſoby brać nie ważył.

A gdyby *quocunque modo* wziął, tedy *ad inſtantiam* ukrzywdzonego *per Terminum tactum ſeu per citationem* odpowiadać z każdego Regeſtru; *etiam Pœnalium* powinien w Trybunale, & *comprobanti Parti deferenti*, że od niey więcey wzięto, Sąd *in triplo* wrócić nakaże, *una cum privatione Officii* tego, komuby to dowiedziono, *pœnis & perſonalibus* ſkarze.

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

Inkwizycye w Trybunale *in causis facti mere violatæ securitatis*, gdy będą wywodzone, Strony nie więcey słuchaiącym Inkwizycyi Deputatom, nie każdemu z osobna, ale wszystkim od każdego świadka dadzą nad złotych sześć.

Zeby zaś ta Redukcya płacenia *Adjudicatorum*, i Grzywien każdemu *innotescat*, postanawiamy; aby Ziemstwa obojey Prowincyi przy Regestrach na Tablicy i Kancellaryi Ziemskiey zawieszać oneż na każdy Trybunał Regentom swoim nakazywali.

Regestra Trybunału Piotrkowskiego.

Regestr Województw Wielkopolskich *ex Aresto*.
Regestr tychże Województw *sine beneficio Aresti*.
Regestr Województw tychże *Simplicium*.
Regestr Taktowy *Causarum facti, violatæ securitatis & mere incarceratorum*.

Regestr *Arianismi*.
Regestr *Causarum, meræ expulsionis & non prætextuosarum*.
Regestr *fisci*..
Regestr *ex Remissionibus & Conservationibus*.
Regestr *Compositi Judicii*.
Regestr *Mixti Fori*.
Regestr *Militarium*,
Regestr *Pænalium*.
Regestr *Paritatis Votorum*.
Oprócz specyfikowanych Regestrow żadnego inszego Piotrkowski Trybunał pozwolić sobie nie ma.

W Poniedziałek.

Rano Regestr Województwa *ex Remissionibus & Terminis conservatis sine beneficio Aresti*.
Po Południu Województwa *Simplices*.
Od Szóstey wieczor Takty.

We Wtorek.

Rano Regestr Województwa *ex Aresto*.
Po Południu tenże sam.
W wieczor Takty.

We Srzode.

Rano Regestr *ex Conservationibus & Remissionibus sine beneficio Aresti*.
Także i po południu.
W wieczor Takty.

We Czwartek.

Rano tenże Regestr *ex Conservationibus & Remissionibus*,
Także po południu.
W wieczor Takty.
W którą Srzodę, i Czwartek Sprawy non prætextuosarum expulsionum ante alias causas *sądzić się mają*.

W Piątek i Sobotę.

Też Regestra *Palatinalia* jako wponiedziałek i we Wtorek sądzone bydź mają.

Causis Fisci non prætextuosis raz w Miesiąc naznacza się dzień Czwartkowy po południu.

Kiedy którego Regestru *Simplicium* nie stanie po południu, to ranny Regestr kontynuowany bydź ma.

Arianismi Regestr *qualibet die* z rana przywołany *pro exigentia causarum* bydź ma, *juxta Constitutionem Anni 1670. fol. 21.*

Na końcu każdey Kadencyi Regestru Województw, przez dni 6. zupełne, Duchowne Regestra *Compositi Judicii & mixti Fori alternatim* sądzone bydź mają *non obstante Cadentia* wszelkich innych Regestrow.

Kadencye Regestrow Województw w Trybunale Piotrkowskim.

Od zaczęcia Trybunału w poniedziałek po S. Francilzku *ad d. 15. Novembr.* Regestr - -	Województwa Poznańskiego i Kaliskiego.
A die 16. *Novembris* do Wigilii Sw. Tomasza Regestr - - - - - -	Województwa Sieradzkiego i Ziemie Wiełuńskiey.
Po Nowym Roku nazajutrz *ad diem 18. Januarii.* Regestr - - - - -	*Militarium.*
A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.	*Paritatis Votorum.*
A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.	Województwa Łęczyckiego.
A 1. Martii ad Dominicam Palmarum Regestr.	
Drugiego Roku od zaczęcia Trybunału po S. Franciszku *ad ultimam Octobris* Regestr - - -	Województwa Brzeskiego i Inowrocławskiego. Ziemi Dobrzyńskiey i Województwa Płockie:
A 1. Novembris ad Vigiliam S. Thomæ Regestr	Województwa Mazowieckiego.
Po Nowym R. nazajutrz *ad 18. Jan.* Regestr	*Militarium.*
A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.	*Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Remissarum, ex quo Judex.*
A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.	Województwa Rawskiego.
A 1. Martii ad Dominicam Palm: servata alternata Regestrorum sine beneficio Aresti, & Arestorum.	Województw Pruskich.

Abrogatio Myt Niesłusznych.

Ponieważ po Województwach, Ziemiach, i Powiatach wymyślne extorsye *sine Consensu Legis publicæ* zagęściły się, przez które Kupcy i różni ludzie Kupiectwem się bawiący *aggravantur cum diminutione Proventuum* Rzplitey; więc zabiegając tym extorsyom, aby się *in futurum* takowe *similia* nie działy, za zgodą wszech Stanow *Lege publica* postanawiamy, i mieć chcemy, a-

by wszelkie Cła, Myta, *abusive & extorsive* od ludzi różnych przyjeżdżaiących wybierane, *praesenti Constitutione abrogentur*, jako je *de facto authoritate praesentis Conventus abrogamus & cassamus exceptis* tych, które Konstytucyami albo Przywilejami Xiążąt Mazowieckich obwarowane są. Ze zaś Mosty, Groble, na Rzekach i różnych przeprawach *non modico sumptu* Dziedziców i Possessorów Dóbr wszelkich *eriguntur & reparantur*, które żeby nie były ufundowane, *nullus transitus* byłby przejeżdżającym; Więc *eadem lege publica* postanawiamy, aby od każdego Wołu na przedaż pędzonego, i od Konia w wozach ludzi różnych Kupiectwem się bawiących będącego, tak Pogrobelnego, Mostowego, jako i spaśnego po 3. grosze dawano. O co *forum contra transgredientes* w Trybunale Radomskim naznaczamy, i Konstytucye *eo nomine* postanowione reassumujemy.

KONSTYTUCYE

WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO.

W Imie Pańskie Amen.

Trybunał Główny W. X. Lit. & Processus onego *Judiciarii* z Cyrkumskrypcyą Urzędow Ziemskich i Grodowych.

DLa Ingruencyi Spraw, że wszystkich Województw, Ziem i Powiatow W. X. Lit: *promiscue* do tych czas sądzących się, iż Obywatele W. X. Lit: w jedney Akcyi: i na wszystkie mieysca Sądowe, jako to do Wilna, Nowogródka i Mińska, *ex remissione Judicii* przejeżdżając się, wielką w dochodzeniu Sprawiedliwości cierpią protrakcyą, i znacznemi *enervantur* expensami; tedy przywodząc to *subsellium* Trybunalskie *ad bonum ordinem*, dla prędszego i porządnieyszego dochodzenia krzywd *injuriatorum* oraz znosząc niektóre *abusus, cum summo praejudicio* w Trybunał wprowadzone, a skuteczną *in re judicata* Exekucyą, także Urzędy Ziemskie i Grodzkie opisuiąc, za powszechnym wszystkich Stanow na Seym teraźnieyszy Walny zgromadzonych zezwoleniem *praesenti Lege* ustanawiamy.

Naprzód, iż *abhinc* żadne już Remissy z Wilna na Kadencyą Nowogródzką czyli Mińską iść nie będą mogły, ale po skończoney jedney Kadencyi Wileń: wszystkie Sprawy na niey zaczęte, i do tey Kadencyi podług niżey wyrażoney specyfikacyi należące *currentibus beneficiis Juris* nie zakończone i nie osądzone, *ipso facto* na drugi Trybunał Wileński wracać się, i na niey z tychże Regestrow, przez Urodzonego Pisarza Ziem: Wileń: albo *vacante ejusmodi Officio* przez drugich Urzędnikow komportowanych, i *ad Judicium* oddanych, bez wyymowania Remiss *continuari* powinne; które to Regestra tylko do dwóch lat, *alias* do dwóch Kadencyy trwać mają; *post elapsum* zaś *biennium*, jeżeliby jakie Sprawy nie osądzone w Regestrach Trybun: naydowały się, tedy za wyjętemi zażywanych Dylacyy Rejektami one w nowe Regestra ingrossować i wpisywać Aktorom wolno. Kadencya zaś druga tegoż Trybunału W. X. L. ponieważ przez alternatę raz w Nowogródku, drugi raz w Mińsku sądzić się zwykła; tedy na nich alternaty też Remissy, to jest z Mińska do Nowogródka, z Nowogródka do Mińska & *e contra* transportowane bydź nie mogą; tedy za Remissyynemi Dekretami, już *de novo* na tych Kadencyach Strony wpisywać będą.

Terminy i Repartycya Sądow Województw i Powiatów.

Terminy zaś tym Sądom i Repartycyą *vigore* dawnieyszych Konstytucyi naznaczamy i specyfikujemy takową; w Wilnie Województwo Wileńskie, Powiat Oszmiański, Powiat Lidzki, Powiat Wilkomirski, Powiat Brasławski, Województwo Trockie, Powiat Grodzieński, Powiat Kowieński, Powiat Upicki, Xięstwo Zmudzkie, Województwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Województwo Połockie, Województwo Brzeskie i Powiat Piński. Na drugiey zaś Kadencyy w Nowogródku albo w Mińsku Podług alternaty przypadającey, Województwo Nowogródzkie, Powiat Słonimski, Powiat Wołkowyski, Województwo Witebskie, Powiat Orszański, Województwo Mścisławskie, Województwo Mińskie, Powiat Mozyrski, Powiat Rzeczycki; których to wszystkich Województw Ziem i Powiatow W. X. L. Obywatele w Sprawach swoich nietylko appellacyynych (jako dawnieysze *sonant* Konstytucye) ale i we wszystkich już innych zapisowych, expulsyynych, Zołnierskich, *Fisci*, o kontrawencyą Dekretów, & *pro abusu Officii* przypadających, i *generaliter* we wszystkich innych, *foro Tribunalitio ex praescripto antiquitatis Legum* należących, nie inaczey tylko podług teraźnieyszey Exdywizyi w należytych terminach, *ubi Bona citatorum consistunt*, i do których Dóbr *jure vincens executionem* sprowadzać zechce; *similiter* gdzie się jaki uczynek, boje, grabieże, depaktacye, szkody staną, albo co które Dobra i w którym Województwie czyli Powiecie leżące, akcya *inter litigantes intenta*; tam krzywd swoich dochozić, Sprawy prozekwować i kończyć powinni. Warując i dokładając, iż gdyby mimo teraźnieyszą Repartycyą, kto *ex Actoribus sive jure vincentibus*, nie tam, gdzie po-

zwanego Dobra leżą. albo jaki stał się exces albo do których Eexekucya Urzędowa sprowadzona ma bydź *extra terminum* z Województw i Powiatów przez alternatę Kadencyi Nowogródzkiey i Mińskiey *præfixum*, na Kadencyą Wileńską *vel e contra*, kogożkolwiek *evocare* albo *in contumaciam condemnare* ważył się, takowy prócz Kassacyi, *nullitate* Dekretu i nadgrodzenia szkod *exinde* poniesionych winy po sto kop *parti instantanee* zapłacić, & *pœnam sessionis turris civilis* przez 6. Niedziel *subire irremissibiliter* powinien, *a nihilominus idem negotium* do swojey Kadencyi Województwom i Powiatom wyżey wyrażonym determinowaney, ma *remitti*, *excepto* tylko Spraw takowych, któreby o Sukcessyą Dóbr w różnych Województwach i Powiatach obudwóch Kadencyi *per repartitionem* rozdzielonych leżących, *post fata cujuslibet Possessoris* przypadły, albo z instancyi Kredytorów i Kompetytorów, *similiter* różne Dobra na Taxę i Exdywizyą odchodzićby miały; tedy takowe Sprawy, na którey Kadencyy pierwey zaczęte będą, albo gdzie naypierwey Sukcessor zrzekając się *exnunc* Sukcessyi *ad taxam aut exdivisionem* swoich Pretensorów i Kompetytorów pożwie; tam już na tey Kadencyy *totaliter* Sprawa sądzić się i konkludować będzie. *Excipiuntur* od tey Exdywizyi i Repartycyi Sądow Sprawy obligowe, które *juxta inscriptionem ex cruda citatione prosequi*, *etiam* na któreykolwiek Kadencyi bądź Litewskiey. bądź Ruskiey, wolno, *de contraventione extra repartitionem* już pozywać *etiam* w Sprawach obligowych nie wolno będzie; także *excipiuntur causæ Fisci;* o Deputacyą na Cłach. na Mytach, i Extorsyą Mostowego i nie zapłacone podatki Rzplitey; także o *stipendia* Zolnierskie; *similiter excipiantur* ludzie różni *impossessienati* & *homicidæ*, pod czas któreykolwiek Kadencyi *in recenti crimine deprehensi*, których *non obstante divisione* Województw i Powiatów, na każdey Kadencyi, to jest w Wilnie, w Nowogródku i w Mińsku sądzić i dekretować wolno *Item causæ excessuum contra securitatem* & *authoritatem Judiciorum patratorum*, niemniey aktykacye i przyznania zapisow, Gleytow i wszelkich Dokumentów, które Obywatelom W. X. L. z każdych Województw, Ziem i Powiatow na każdey Kadencyi bądź Litewskiey, bądź Ruskiey czynić i do Ksiąg wnosić wolno będzie, warując to, iż gdyby komu jakowy Dokument przyznać lub aktykować przyszło *extra repartitionem*, tedy takowe Dokumenta *in spatio* Roku *ad propriam repartitionem* Kadencyi przeniesione bydź powinne, a przytym *excipiuntur* Sprawy więźniów zaczęte, a nieskończone na jedney Kadencyi, bądź Litewskiey, bądź Ruskiey, które mają bydź *extra etiam repartitionem* za Remissami, bądź z Wilna na Kadencye Ruskie, bądź też *e contra pro continuatione* & *conclusione* odsyłane, *Ad excutionem* zaś Dekretow *tam ex personali quam in contumaciam* ferowanych *similiter* na Inkwizycye, Kalkulacye, Weryfikacye, Exdywizye i Taxy, Urzędy Ziemskie i Grodzkie tak Litewskich jako Ruskich Województw takoż *non obstante repartitione*, *partibus pro libitu* używać pozwalamy. A *insuper* do odprawowania takowych Exekucyi, także do expedyowania Inkwizycyy, Kalkulacyy, Kondescensyi, Taxy, Exdywizyi Urodzonych Urzędnikow Ziemskich i Grodzkich Wwdztwa Smoleńsk: i Powiatu Starodubowsk: *Lege præsenti admittimus*, którzy *jurati* & *possessionati pari jure* & *activitate*, jako inszych Województw i Powiatów Urzędy, Dekreta Sądowe exekwować Inkwizycye, Kalkulacye, Taxy, Ezdywizye i Kondescensye z uznania Sądowego, za użyciem Stron expedyować wolni będą.

To zaś rozdzielenie i pomiarkowanie Spraw Obywatelom W. X. Lit: w Exekucyą przychodzić i zaczynać się powinno od Roku da Bóg przyszłego 1727. od Kadencyy Trybunału Wileń: na którą jeżeliby Sprawy jakie, oprócz wyżey *in exceptionibus* wyrażonych, *ex remissione* Trbnłu Nowogródzkiego, *veteri more* przypadały, *ex fundo* Dóbr *citatorum* do drugiey należały Kadencyy; Trybunał one tam (gdzie *vigore hujus ordinationis* należą) za doniesieniem Aktorow albo Pozwanych odsyłać będzie, *similiter censendum* o inszych Subseliach, jako to: Urzędach Ziemskich, Grodzkich, że i na nich czasu odprawowania Rokow albo Roczkow, bez wyymowania Rejekt i Remis, Regestra wpisowe, *pro quolibet biennio ad continuationem* Spraw konserwowane, komportowane i wolne bydź mają; a odtąd już w każdym Wwdztwie i Powiecie Roczki po Niedziel 3. w Xięstwie Zmudzkim Niedziel 4. w Powiecie zaś Oszmiańskim po Niedziel 3. na dwóch mieyscach przykładem Ziemstwa, to jest w Oszmianie i w Miadziele sądzić się będą.

Inkwizycye.

Inkwizycyei Kalkulacye, które dotąd przez samych tylko z Koła Trybunalskiego delegowanych Sędziow odprawowane były, *consensu omnium Ordinum accedente*, Urzędom Ziemskim i Grodzkim Województw i Powiatów W. X. Lit: poruczamy; których Trybunał W. X. Lit: przywłaszczać sobie nie będzie mógł, *sub nullitate Decretorum*; ale odsyłając Sprawy, *ex facto omnino* Inkwizycyi, z pretensyy zaś cywilney o pożytki, intraty: & *circa invasiones* szkody, kalkulacyy, weryfikacyi potrzebujące, *pro exigentia* czasu i mieysca nie więcey tylko po dwóch Urzędnikow Ziemskich albo Grodzkich, z iednego albo dwóch Wejewództw i Powiatów *in contiguo* z sobą będących, albo inszych od Stron zgodnie podanych, a *in casu* nie zgodzenia się Stron *per Decretum* & *pluralitatem votorum*, a nie od jednego Marszałka naznaczonych, nie exkludując od tego i Pilarzow Ziemskich albo Grodzkich (którzy za równo z drugiemi Urzędnikami, tak *ad executionem* Dekretow Trbnlskich, jako też *ad expediendas inquisitiones* & *calculationes*, *verificationes* & *exdivisiones*, *taxas* należeć mają) *cum termino reponendarum inquisitionum*, naznaczać będzie.

Urzędnicy zaś od Sądu Trbnlſkiego dezygnowani, takowe Inkwizycye doſkonale, pracowicie examinuiąc *teſtes ſemotis arbitris*, i za uſtąpieniem ſamych Stron, *per interrogatoria* wcześnie i doſkonale napisane, *meritum* wszyſtkich punktow Żałob, jakoſię Strony zapozwały, i czego potrzebują w ſobie wyrażające; *per indagationes & obſervationes Teſtimoniorum, ad inveſtigandam rei veritatem*, fałſzywych świadkow *erroneè* świadczących albo raczey *corruptos* dobrze wyrozumiewaiąc, Stanu Szlacheckiego *tacto pectore*, a proſtego ſtanu ludzi *corporali præmiſſo juramento*, Kalkulacye zaś i Weryfikacye *ſimiliter cum omni circumſpectione & cum ſeria verificatione* pretendujących, *a litigantibus* Szkod, Summ, *in fundo* u Sąſiad *in circumferentia* mieyſca mieſzkających i poddanych, Ciwunow, Woytow, Namieſtnikow, Urzędnikow, konfrontuiąc z Kwitami, Dokumentami expediować mają; a zatym przy spisowaniu i wydaniu tych kalkulacyi *ſeorſive in unum* znieść *quantitatem* Summ, na które ſię Strony *libere ab utrinque* zgodzą *ſeorſive quantitatem* pretendujących Summ, do których lubo Strony nie znają ſię, jednak *demonſtrantur* przez weryfikacyą, Dokumenta, Kwity, Swiadectwa poprzyſiężone, *& ſeorſive item quantitatem* tych Summ, które Strony *unde allegant & nihil probant* spisać powinny, a to dla tego, aby Sąd *circa diſjudicationem cauſæ* bez mieszkania i zatrudnienia przysądzaiąc te Summy, komu *de juſtitia* należą, miał onych *lucalentam expreſſionem*; które to Inkwizycye sprawiedliwie i doſkonale ze wszyſtkiemi okolicznościami, ciż Urodzeni Urzędnicy ſpisawſzy, *item interrogatoria*, jakie były, i czego ſię Swiadkow pytano, do Inkwizycyi inferowawſzy, Kalkulacye i Weryfikacye *in ſcriptis* Stronom wydawać. *Actum* zaś *Inquiſitionis Sigillis bene munitum*, na termin przez Dekret Trybunalſki naznaczony do Kancellaryi Trybunalſkiey, to jeſt do samych Urodzonych Pisarzow Ziemſkich, albo *vacante Officio*, mieyſca onych trzymających odſyłać *tenebuntur*, Sędziowie zaś Trybunalſcy po zapiſaney komparycyi, jeżeli Strony *poſt deductas inquiſitiones ad definitivam ſententiam in principali* ſtawać będą, tedy *lectis* w zawartym Kole *inquiſitionibus*, Dekret ſwoy ferowawſzy, i w nim jaka *potioritas* świadectw, czyja bardziey objaśniona krzywda, doſkonale wyraziwſzy Inkwizycyi tey, która do tych czas *uſitato more*, podług Statutu W: X. Lit: w Dekreta Sądu Trbnlgo, *& in minoribus Subſelliis* wpiſowana była, *abhinc* już wpisywać w żaden Dekret nie każą: owszem te wſzyſtkie Inkwizycye *poſt latum Decretum in omni foro*, ſpalić w Izbie Sądowey powinni; Gdyby zaś która Strona, po Inkwizycyi do finalney *ex perſonali* przyſtępować niechciała rozprawy, i kondemnować ſię *in contumaciam poſt temerarium receſſum* dopuszczała, tedy Kancellarya Trybunalſka, *lectas inquiſitiones*, pod Pieczęcią Marſzałka Trbnlſkgo i Piſarza Ziemſk: do finalney Decyzyi konserwować, i *ad ſubſequens Judicium* komportować powinna będzie; a to dla tego, aby Strony powtórnych nie wyprowadziły Inkwizycyi i do dalszych nie przychodziły expens; *excepto*, gdyby *defectuose* przez Urząd była odprawiona Inkwizycya, tedy *eo ſubſequente caſu* inſzy Urząd od Stron obrany, albo *in caſu* niezgodzenia ſię Stron, *per pluralitatem votorum* determinowany, naznaczony bydź ma; a tamci *Inequiſitores*, którzy *defectum inquiſitionis causârunt*, nie tylko mają wrócić *ſalarium* wzięte *parti*, ale też wszyſtkie *ſumptus ex eadem ratione cauſatos*: owszem *pœnis* według Statutu i dawnieyszych Konſtytucyi, *prævia ordinaria deductione, cauſati per Inquiſitores defectus* karani *ex deciſione Judicii* bydź mają, a w żadnych Sprawach, więcey nad dwie Inkwizycye Sąd żaden uznać nie ma, *ſimiliter cenſendum* o Dekretach Grodz: od których Appellacye po Inkwizycyach *admittuntur* do Trbnłu W. X. Lit: iż Inkwizycye na termin *ex appellatione* przypadający do Urzędu Grodzkiego, do Urodzonych Piſarzow Trbnlſkich *ſub ſigillis* odſyłane bydź mają. Kondemnaty zaś i Dekreta *poſt Inquiſitiones* wypadłe, *non ſimplici ſolutione*, lecz przy ſolucyi płaceniem *inſuper* Stronie ſta kop, znoszone będą, żeby zaś przez wyprowadzenie Inkwizycyi, Kalkulacyi, *litigantes* wielkiemi nie byli obciążeni expensami, uſtanawiamy: aby żadna Inkwizycya i Kalkulacya, *in cauſis majoris importantiæ, pretium* pretendującego od Urzędnikow *ſalarium*, od obudwuch Stron nad złotych 500. *pro ſorte* jednego Urzędnika nie wynoſiła więcey, i nad tę Cyrkumſkrypcyą, ażeby Urzędnicy Ziemſcy czyli Grodzcy *ullatenus* nie pretendowali i nie przyymowali, owszem aby w Sprawach mnieyszych importancyi, albo w bliſkości mieyſca połową tego, lub też podług bacznego uważania, i podług Sprawy, mnieyszą i proporcyonalną penſyą kontentowawſzy ſię, Inkwizycye te i Kalkulacye bez dalſzych depaktacyi wydawali, i do Kancellaryi Trybunalſkiey odſyłali. Swiadectw też tych aby nikomu nie rewelowali, owszem Inkwizycye te, dla doſkonalszego Dekretu własnemi rękoma piſali, tychże Urodzonych Urzędnikow obligujemy, a na przeciwnych, i nad ninieyſze poſtanowienie depaktujących, przy Reſtytucyi *in duplo* wziętego *in majori quantitate ſalarium inſuper pœnam privationis ab activitate;* na rok jeden czyli więcey, według uważenia Sądowego; a w większych wyſtępkach, *in causa* nieſprawiedliwych Inkwizycyi i Kalkulacyi, albo wyjawienia ſekretnych świadectw, według wyſtępku, *privationem in perpetuum ab Officio*, z wolnym podaniem i deklarowaniem, *ab ipso Judicio pro vacanti* zakładamy; toż ſię ma rozumieć o Exekucyach, o Taxach, i Exdywizyi, na które zjeżdżając Urodzeni Urzędnicy Ziemscy albo Grodzcy *per Decretum Tribunalitium deſignati*, nie aggrawując Strony nad wyżey wyrażone *pretium*, a Dobra Debitorow na Taxę lub Exdywizyą odsądzone, według dobroci Gruntow, Łąk, Laſow, według intrat ſzacując, proporcyą tego wſzyſtkiego z wymierzoney przez przyſięgłych Komornikow i Mierniczych ſumptem Stron zaciągnienych ziemie, wziąwszy, *ſervata potioritate* długow, podług Zapisow, Obligow, kontraktow, także *ſine præjudicio* aktualnych

Possessorow *Creditoribus & praetensoribus* sprawiedliwą satysfakcyą, *sub iisdem poenis ut supra*, czynić będą, warując to; iż gdy się zdarzy, że Urzędnik który Ziemski lub Grodzki Deputatem na Trybunał W. X. Lit; obrany będzie, tedy *durante charactere* Deputactwa, na żadne Exekucye za Dekretami, także na Inkwizycye i Kalkulacye, Weryfikacye, Kondescensye, Taxy, i Exdywizye naznaczony bydź, podeymować się, i zjeżdżać nie powinien będzie, *sub poena privationis Officii ad cujusvis instantiam* w Trbnle *decernenda*. Także warując i to, iż gdyby się trafiło *crimen* jakowe pod czas sądzącego się Trybunału w Mieście, kędy Trybunał odprawuje się, albo w Okręgu Miasta, nie daley jednak, jak tylko o puł mile od Miasta, tedy *in eo casu*, Trybunał W. X. L. *e medio sui, ad expediendam Inquisitionem* Kollegę delegować, a delegowany Inkwizycyą expediować, moc mieć będzie; a Objekcya Kondemnaty, przy naznaczeniu na Inkwizycyą zadawana Urzędnikom na Inkwizycyą zjeżdżającym, *Actum Inquisitionis praepedire* nie może. Ze zaś częstokroć *Partes litigantes* do Inkwizycyi sposobiąc Swiadkow, korrumpować, a przeto *Actum Inquisitionis* waryować i ruynować zwykły: tedy i temu zabiegając ustanawiamy, iż odtąd *litigantes ad invicem* Inkwizycyą wyprowadzając, *seu eorum Plenipotentiariis utriusque Partis*, przed Inkwizytorami, pierwey niżeli *Inquisitores*, do słuchania i spisania *testimoniorum* przystąpią; Jurament na tym, iż żadnych Swiadkow żadnemi obietnicami i offerencyami nie korrumpowali, i korrumpować nie będą, wykonać *tenebuntur*.

Konserwaty.

Konserwaty *nullo jure*, szczegulnie złym przykładem i zwyczajem w Sądy Trybunalne wprowadzone, widząc z nich Stronom ukrzywdzonym protrakcyą, niepewność i trudność *litigantibus*, wespół z Ordynacyami przeszłemi *a Republica* nie approbowanemi, których Trybunał W. X. L. (*potestatem condendarum legum & interpretendarum* nie mający) stanowić nie może, wiecznemi czasy abrogujemy, chcąc mieć, ażeby Obywatele W. X. Lit po wyszłych Dylacyach prawnych, nie składając żadnych dalszych terminow, za przypadnieniem z porządku Regestrowego Sprawy do oczywistey przystępowali Kontrowersyi, i Decyzyi; ktorych to konserwat, Sądy żadne składać także Sprawy *extra Regestrum* przywoływać, i odsądzać *sub nullitate* Dekretow nie powinne, ale po osądzoney jedney Sprawie, do sądzenia drugich, i wołania z porządku Regestrowego przypadających, przystępować *tenentur*. A gdy jedna *ex personali* zaczęta będzie Sprawa, tedy przed skończeniem oney, to jest *ante promulgationem* Dekretu żadne insze Sprawy, ani z nowych, ani z dawnych wpisow, *sub nullitate Decretorum* wolne, & *extra Regestrum* wnoszone bydź nie mają. Aby te wszystkie Sprawy *injuriatorum ordine debito* wołane, i sądzone były, ustawiamy, iż żaden Aktor, *seu Jure vincens*, jedney Akcyi, pokilkakrotnie, w Regestra Trybunalskie, ani za pozwami, ani za odkładowemi Dekretami wpisować nie będzie mógł, ale w jedney Sprawie, za jednym Aktoratem, bez żadnego łączenia drugich *ab uno Actore* wpisow rozsprawować się będzie powinien, *excepto* rekonwencyonalnych Aktoratow, i drugich *a Competitoribus ad id negotium*, ściągających się, które łączyć *in unum*, w czasie Prawem opisanym, & *ex uno*, o jednę rzecz rozprawować się wolno każdemu. Wszakże gdy komu, albo *ante latum finale in Principali negotio Decretum*, z nowo przybyłego uczynku, albo *ex agnito errore*, pozwu poprawić *omnino* potrzeba była, to na woli Stron podług Statutu zostawać będzie, byleby z meliorowanych cytacyi, wcześnie Kommunikacya *Copiarum*, i wiadomość Cytacyi, bydź mogła, a takowego odmienionego Pozwu Relacya. *in proprio Districtu*, względem podania zapisana, i ten Pozew *reconventionaliter* do łączenia *e converso* wyniesiony, Relacyą i podanie, Pisarz Trybunalski konnotować będzie.

Objectio Kondemnat.

Kondemnaty *a latere*, w żadnych Sprawach za wpisami przypadających; zadawane i akceptowane bydź. i Spraw *injuriatorum* w swoim Procederze trudnić nie powinny, ale każdy otrzymawszy w swojey krzywdzie Dekreta, one porządkiem prawnym, *ad executionem* przywodzić wolen będzie.

Dylacye & Beneficia Juris.

We wszystkich Sprawach, ażeby *celerior Cursus* Sprawiedliwości świętey mógł bydź, nie więcey dylacyi, jako tylko trzy, to jest na pierwszym terminie Kopiia z Pozwu każdemu pozwanemu, w Akcyi *etiam* z instancyi samych Sędziow, i do kogożkolwiek intentowaney; na drugim Terminie *additio Patroni*, na trzecim Kopiia z Spraw wszystkich, użyczane bydź mają. Godziny zaś dwie *secundum exigentiam litigantium*, pozwalane będą. Dylacya *verae Infirmitatis cum Juramento super eam*, także *legalitas & pro majori* we wszystkich Sprawach *nullis exceptis, aut excipiendis ad invicem* Stronom *in quovis termino admitti* powinna; a gdy komu *beneficium* godziny użyczone będzie, & *intervallo expirationis* oney wpadłaby druga *ex Turno* Regestrow Sprawa, któraby *ex personali* odsądziła się, tedy po osądzeniu oney, *ante omnia* godzinowa tamta wołana bydź powinna.

Munimenta.

W sprawach też Sukcessyynych, *seu simplicium Injuriarum*, albo gdzie idzie o Prawo, a Prawo; *Dilatio ad munimenta exhibenda, in Judicio specificata*, do Niedziel czterech *tanquam beneficium Juris*.

ris Actori vel citato nie inaczey *conceſſibile* ma bydź, jako tylko *cum ſolutione* winy, używaiącey Strony tey Dylacyi 40. Kop groſzy Litewſk: *parti adverſæ,* albo też *cum juramento,* że nie na zwłokę ta Dylacya użyta, *in termino ſuccedenti præſtando.* Kopie Spraw gdy komu *de Jure conceſſibiles* będą, tedy Sąd wſzelki za potrzebowaniem, *inter litigantes, ſub nullitate Documentorum* dać *injungere tenebitur,* a Strony one w Kancellaryi korrumpować maią, i nie od Jenerała, ale od Regentow atteſtacye, wpiſując w Regeſtra, brać powinne. Zeby też Strony w prowerſyi, do rozprawy i decyzyi ſpoſobić ſię mogły, i porządnie do onych przyſtępowały, nie mniey też o terminach rozprawy wiadomſze były; uſtanawiamy, iż za nowym wpiſem chociażby po Kontrowersyach dawnieyszych bądź po Remiſſach i Dylacyach przypadłym, żaden *inſtantaneè* Proceſu do ſamey rzeczy pretendować nie będzie mógł, i Sąd *etiam conſentientibus Partibus* nie dopuści, ale każdemu *in reatu* będącemu, za pierwſzym z nowego wpisu przywołaniem Sprawy Kopią, zaczym Aktorat do Regeſtrow ingroſſowany, albo też które *in anteceſſum Juris,* do Zapiſow przyzwanych, *non obſtante etiam inſcriptione,* żadne *beneficium* nad Kopią ze wſzyſtkich Spraw *concedi* nie powinne. *Seorſive* w Sprawach *purè* Skarbowych o depaktacye na Cłach, o niezapłacenie Podatku Rzpltey, o *ſtipendia* Zołnierſkie, o Extorſyą Zołnierzow, Myt, Moſtowych, po drogach od handluiących ludzi, Dylacya jedna, Kopia z Spraw i godzina jedna, *additio* zaś *Patroni* razem przy braniu Kopii Spraw wolne.

Clementia & Moderamen.

Ze *per abuſum ſub ſpecie Clementiæ & Moderaminis* w Sądach i Decyzyach Litigantom jawne i prawdziwe pretensye maiącym działy ſię wielkie krzywdy, tedy *abhinc* żaden Sąd w Taktowych Sprawach nikomu *Clementiam præſtare & moderamine uti,* nie będzie mieć mocy, *ſub nullitate Judicati.*

Dobra onerowane Wſkazami i Przezyſkami.

Dobra Wſkazami i Przezyſkami onerowane, ażeby *indilatæ Executioni prætenſorum* podlegały, uſtanawiamy *præſenti lege,* iż chociażby one *Jure victus ſtante lite,* po Dekretach i Przezyſkach miał jakiemi prawnemi, czyli nieprawnemi *per diffugia* onerować Zapisami, *nihilominus pars jure vincens, in ſundo* Dobr Wſkazami onerowanych bez żadnych nowych Dylacyi i Pojazdow, Progreſs prawny kontynuować, i *ad executionem in eodem gradu,* jako przedtym zaczęta Sprawa przywodzić wolna, a każdy nowy Poſſeſſor Dobr Przezyſkami i Dekretami obciążonych, od ſwojego Ewiktora Regreſſ mieć będzie, jakoż i Dylacye *Succeſſoribus* po zmarłych Osobach, a Poſſeſſorom *poſt Jure victos iterari* nie powinne; *excepto* tylko kopii z Spraw wſzyſtkich, ktore dla zginionych Dokumentow, i dla wiadomości Sprawy, nowemu Poſſeſſorowi pozwolone bydź mogą.

Regeſtra Cauſarum w Trybunale.

Ze do tych czas przez niemałą liczbę Regeſtrow *in adminiſtratione* Sprawiedliwości świętey częſtokroć dziać ſię muſiała waryacya, a Stronom Prawo wiodącym niewygoda, iż gdy na każdy dzień incydencya kilku Regeſtrow przypadała, Urodzeni Patronowie, nie wiedząc który Regeſtr wołany będzie, do Spraw Pryncypałow ſwoich, gotowemi bydź nie mogli, Strony zaś nie będąc pewne, kiedy który Regeſtr wołany będzie, z wielką ſtratą, uſtawicznie *invigilare* muſiały; tedy to *ad meliorem Ordinem* przywodząc, & *multiplicationem* Regeſtrow *in perpetuum* abrogując, uſtanawiamy, na każdy dzień dniowy oſobliwy Regeſtr, mianowicie na Poniedziałek Remiſſyyny, na Wtorek Duchowieńſtwa, na Kadencyach Mińſkiey i Nowogródzkiey, gdzie *compoſitum Judicium* nie ſądzi ſię, Regeſtr *item* Remiſſyi, we Srzodę ſprzeciwieńſtwa, we Czwartek Powiatowy, w Piątek przypadkowy, w Sobotę obligowy, które Regeſtra na każdy dzień *determinate* położone żadnych inſzych nieſporządzając Urodzony Piſarz Trbnlſki Marszałkowi do wołania i sądzenia podawać będzie; a nad jeden Regeſtr każdego dnia Marszałek Trbnlſki, *extra terminum* Regeſtru, żadnego nie w swoim dniu Incydencyą maiącego wołać nie każe; same Strony *extra terminum* Regeſtru ſprawować ſię nie będą *ſub nullitate Decretorum.* Excypuje ſię jednak od tey Ordynacyi Regeſtrow, Regeſtr osobliwſzy więźniow *pure,* to jeſt ludzi za kryminały, czyli inne exceſſa inkarcerowanych, i *actu* pod wartą Trybunalſką zoſtaiących, ktòre Sprawy i Regeſtr, codziennie przed wołaniem, po przywołaniu Ordynaryinego dniowego Regeſtru, dla prędſzego uwolnienia, albo dla ſkończenia więzienia więźniów wołany bydź ma. Do niego jednak, aby żadne *etiam expulſionum* nie wchodziły Sprawy, nad te ktore z Oſobami pod aresztem będącemi agitują ſię: *item* Sprawy *exceſſuum ſub ſecuritate Judiciorum patratorum,* które *Termino Tacto* ſądzić ſię zwykły, a *ſimiliter* z Agentami, o prewarykacyą *Summariis ſive dilationibus proceſſus,* Piſarz Trbnlſki poſtrzegać będzie, i żadnych innych Spraw nad te wpisać nie każe. Aże i Regeſtr Aresztow *præſenti Ordinatione* wespół z innemi *abrogatur,* tedy Sprawy, ktòre *litigantes* po wypadłych *ex Cruda Citatione* Kondemnatach areſztować zwykły, *poſt areſtum iterum* do tychże ſamych Regeſtrow do nowych wpiſow wpisowane, i z nowych Aktoratow takoż *ſuo tempore,* wołane będą. Sprawy też, ktòre *veteri uſu* do zakazowych, i *Incarceratorum* Regeſtrow wpisowano, iż odtąd w Regeſtrach przypadkowych, a ktòre w Regeſtrach *Fiſci Militarium & Officii,* te w Regeſtrze Powiatowym, albo Remiſſyynym *pro libitu Actorum* mieysce mieć będą. A ponieważ *lege præſenti* wſzyſtkie Regeſtra Trybunalſkie *ad biennium* prorogowane; przeto *cavetur,* iż na drugiey Kadencyi Trybunału, po przywołanych nowych *ante omnia* wpisach, wprzódy nie rozsądzone do wołania i ſądzenia za-

czynać się mają, a potym świeżo nowe bydź powinne, a zatym aby w tych Regestrach mieysca na notacye Marszałkowi stawało, Kancellarya Trbnlska *Folia* wszystkich Regestrow notując na każdey karcie, nie więcey tylko po dwie Sprawy, albo jeżeli obszernieysze wpisy naydą się, tedy i po jedney *sub numero* wpisywać będzie.

Exekucye.

Exekucye za pierwszym Dekretem, chociażby *post accessoria*, albo po Dylacyach *in contumaciam* wypadłym: żadnym sposobem *extendi* ni na kim nie powinne, ale w Sprawach formalnych Expulsyynych, *non usurpato titulo expulsionis* intentowanych, *item* w Sprawach Zolnierskich, skarbowych, zapisowych, rabunkowych; *Executio*, przez sprowadzony *ad fundum* Urząd, za Uniwersałami Województw i Starostów Sądowych, nie przyymując *ullatenus* trzeciey Ceduły, czyniona bydź powinna A gdzieby *in tertio ultimario Executionis gradu Jure victus* zmocniwszy się, Exekucyi czyli Intromissyi Dóbr, *per potentiam* bronił, albo i po w wiązaniu Urzędowym Expulsyą z Dóbr, *per Intromissionem Officiosam* podanych uczynił; i o to pozwanym będąc w Sądzie Trybunalnym oczywiście finalnie nie rozprawiwszy się *iterum* kondemnować się *temere* dopuścił, tedy za czwartym Dekretem każdemu ukrzywdzonemu do jak naymożnieyszey, przy Urzędach, *Mota Nobilitate* przez Wwodów Ststów Sądowych, także Chorążych, i innych Officialistów sposobić Exekucyi, i już chociażby bez żadnego obwieszczenia, *captato tempore* Dobra *Jure victorum occupare* wolno będzie, a już takowi *in omnibus locis & subselliis omni activitate carere, & pœnis* w Statucie W. X. Lit. *circumscriptis, subjacere* mają. Gdy zaś *circa ejusmodi Executionem* dla rezystencyi kondemnowanych Osob nastąpią zaboystwa, kryminały, zabrania summ *supellectilium*, i jakażkolwiek inna *causa facti*, takowych szkod, i kryminałow, jeżeli kondemnowanemu i Prawem przekonanemu, albo jego *asseclis* staną się *jure victi ullatenus* windykować nie będą mogli, i Sąd takowe wszelkie pretensye *nullitate* kassować i uchylać *absque Juramento, & sine inquisitionibus* mocen będzie; a jeżeli *ex parte Jure vincentis & ultimariam Executionem prosequentis*, jaki staną się od nieposłusznych Prawu Kryminały, i szkody, te na uporczywych i zwierzchności Sądowey sprzeciwiających się *cum pœnis criminalibus rigorosissimis vindicari* powinne.

Też same peny, ściągać się będą na tych, którzyby na Urząd *pro Executione* zjeżdżający na Honor, władzą: albo życie onych targać się mieli, gdyż Urodzeni Urzędnicy *circa Condescensionem & Ministeria sua, Vicariam potestatem nostram Regiam* reprezentują; a zatym *omnimoda securitate & immunitate* zaszczycani bydź powinni. Ażeby Strony, o Exekucyach Urzędowych do trzech Dekretow *ordinarie* wyżey opisanych wiedziały, niemniey ażeby i Urodzeni Urzędnicy, *in casu* pozwania siebie *pro abusu Officii*, o wydaniu niesłusznego pojazdu mogli z siebie dać wywod Prawny *rite & legitime* wydaney Exekucyi; *obligantur lege præsenti*, ciż Urodzeni Urzędnicy, aby obwieszczenia sprawiedliwie czterma Niedzielami wydawszy, Relacyą podania onych, *in proprio districtu, ubi bona Executioni* podległe *consistunt*, zeznawać *in triduo* Generałom kazali, *in termino Executionis* nie zsyłaiąc Generałow po Ceduły, sami Osobami swemi, *ad fundum* za każdym Dekretem zjeżdżali, i wszystkim Sąsiadom, Mieszkańcom o zjechaniu Urzędowym opowiadali się. Intromitując zaś Aktorow w Dobra *Executioni* podległe, *fidelissime* one inwentowali, i Inwentarze *seorsive* przy listach podawczych spisując, na nich Poddaństwa, powinności onych, krescencyą, sprzęty domowe, &c. wydawali; inaczey sprawującysię każdy Urzędnik, nie tylko *suspensa ab Activitate & Officio in perpetuum* ale restytucyą szkod, jeżeli z złego szafowania Urzędem staną się, karany będzie.

A *inquantumby* kto za 4tym Dekretem bronił *Excutionem*, tedy *Jure vincens adhibita forti etiam manu*, Urzędownie, *toties, quoties*, może *inequitare* do Dòbr 5go już nie potrzebując Dekretu, ale za tymże samym 4tym, luboby, *a jure victo* był niedopuszczony z Urzędem wolno mu drugi, trzeci, i czwarty raz *tentare*, póki *ad possessionem* nie przyydzie; a *inquantumby post adeptam possessionem Jure vincens a Jure victo* był przypozwany do rozprawy *in principali negotio*, tedy luboby *principale negotium* wygrał, jednak *litis expensas jure vincenti* zapłacić ma, & *pœnam sessionis turris* przez Niedziel 12. *subire* powinien, *Jure* zaś *vincens in principali negotio* ma *pro temere intentata lite* mieć, *lucra superius specificata.*

Komparycye.

Wsprawach Cywilnych i wszelkich innych, za które *criminale judicium extendi de jure* nie może, nikt do personalney komparycyi *citatum* pociągać nie powinien, i gdyby *ad male narrata* zyskawszy *comparitionem* kryminału niedowiodł, tedy *pœnas sessionis turris & solutione* tysiąc kop gr: Lit: *cum refusione damnorum exinde causatorum irremissibiliter omnino* karany bydź powinien, *similiter censendum* o tych, którzy Pozwami w rzeczy niebyłey *calumniose* kogo oskarżą *a in principali* tego nie dowiodą, iż za takowe cytacye *mere vexatorie* wniesione, podług Statutu i Prawa *Coæquationis calumniatores sine ulla clementia*, lub za przysięgą odwodzącego się, lub też y bez przysięgi (jeżeli inne *sufficient* wywody) karani, *Processus* takowe eliminowane *ex actis* być mają.

De Securitate.

We wszystkich Sprawach po wypadłych Kondemnatach, po odprawionych dwóch pojazdach *inculpatus seu condemnatus*, wpisawszy się do zniesienia, y skasowania Dekretow, na każdym

terminie przy wołaniu Sprawy *ſecuritatem* zdrowia y Fortun warować ſobie może do rozprawy. Po trzecim zaś wypadłym *cum forti executione* Dekrecie, już tego *Beneficium lucrari* nie będzie mogł, ale *juxta obloquentiam* Dekretu Exekucya *non obſtante litis pendentia*, naſtępować powinna. W Sprawach zaś bez Dekretow *ex prima inſtantia* przypadających; na każdym terminie *eandem ſecuritatem* mieć i warować wolno.

O Marſzałkach Trybunalſkich.

Zważywſzy zaś, że wzajemne Obywatelów wolney Rzpltey ubeśpieczenie, *in plena æqualitate* Praw i Prerogatyw zawiſło, unikając *in caſu* predominacyi jednego Domu i Imienia znowu mógł bydź obrany Dyrektor, a każdy *ſecundùm hanc legem* obrany Marſzałek, nie po wſzyſtkich ſentencyach *ut ante* było, ale *ex Turno* Województwa lub Powiatu ſwego, zkąd będzie Deputatem obrany, nie rekapitulując Deputackich Wotow, odtąd ſentencyą, tak jako Deputat, dawać powinien będzie.

Rugi przy Przyſięgach Deputackich.

Przy ufundowaniu ſię Trybunału W. X. Lit: *alias* przy Przyſięgach Deputackich, żaden z Obytelów W. X. Lit: z Proteſtacyami zmyślonemi, i w ſamey rzeczy na Seymiku Gromnicznym nigdy nie byłemi Juramentu obranemu Sędziemu (Kredens Elekcyi *ſine ulla contradictione* prawdziwie mającemu;) tamować nie powinien *ſub pœnis irremiſſibilibus contra calumniatores in lege circumſcriptis;* ale gdy będzie prawdziwa i aktualna na Seymiku obierającemu ſię Deputatowi Kontradykcya przez Szlachcica tegoż Województwa, albo Powiatu Obywatela, takowa *&* *circa Juramenta*, z obſerwancyi wolnego głoſu *&* *juris vetandi* akceptowane bydź ma, i *ſtante ea proteſtatione* za donieſieniem oney przez przytomnego Szlachcica, żaden Sędzia do Przyſięgi przypuſzczony bydź nie może; Kondemnatami też gdyby kto Sędziemu do Przyſięgi ſtawającemu *activitatem* bronił, a byłyby banicye czyli infamie, bez żadnych dylacyi, Remis i Komportacyi, *ſuper citatum ex cruda inſtantia* otrzymane takie Kondemnaty za Gleytami Naſzemi Królewſkiemi, albo WW. Pieczętarzow, tamże przyſłuchania Przyſiąg *mediante declaratione* Urzędu, *circa Juramenta* przytomnego, *activitatem* mieć obranemu Deputatowi wolno, *Excepto* Kondemnat *poſt dilationes &* *acceſſoria* wypadłych, których *cognitio* z Gleytami Sądowi Trybnlſkmu, *ſuſpenso Juramento reſervari* powinna, *Secus* zaś *cenſendum* o Kondemnatach w Grodach czyli Ziemſtwach, na tych, którzy nie mieli, i nie mają w tym Województwie i Powiecie żadney oſiadłości, *evocatorie extra Forum, ante vel poſt electionem* otrzymanych, iż takowe Kondemnaty, i przy samych przyſięgach uchylane bydź powinne, *pœnis contra evocatores de male obtento reſervatis*, a wſzakże banicye, i infamie, za zapisami żyjących Oſob, *ad ubiquinarium Forum* reguluiącemi ſię otrzymane, na każdym mieyſcu ſwoję moc mieć powinne.

O Juramentach Deputackich.

Lubo w Trybunalſkiey i dalszych Konſtytucyach opisano jeſt *per expreſſum*, aby Sędziowie *Deputati juramento obſtricti* byli, i przyſięgali na tym, iż o obieranie ſiebie na Deputacyą Trybunalſką ſami przez ſię, ani przez kogo innego nie ſtarali ſię, jednak iż przez ten punkt wielu Prawa dobrze wiadomym *ſtrictioris conſcientiæ* do tey Funkcyi zagradzała ſię droga, a inni *etiam aperte* ſtarając ſię *manifeſta* popełniali *perjuria*; przeto zabiegając, aby *amplius* przez to Maieſtat Boſki obrażony nie był, i Oſobom do tey Funkcyi godnym nie tamował ſię akces, *præſenti lege*, za zgodą wſzech Stanow, od przyſięgi w tym punkcie Urodzonych Deputatow na Trybunał *in futurum* obranych uwalniając, i ten punkt *pro eliminato* z Roty Deputackiey *cenſendo*, a dalſze punkta *in toto* konſerwując uſtanawiamy; aby odtąd *etiam* na tym Jurament wykonywali, jako prawdziwie, według teraźnieyszey Korrektury Trybunału (nic jey nie przeſtępując) na Sądach Trybunalſkich ſprawować ſię będą, a już mają przyſięgać *in eam Rotham.*

Ja N. przyſięgam Panu BOGU Wſzechmogącemu w Tròycy Jedynemu, iż na tych Sądach Trybunalſkich, wedle Boga ſprawiedliwie, wedle Prawa Statutu W. X. Lit: Konſtytucyi Trybunalnych, według żałoby i odporu Stron, nic nie przykładając ani uymując będę ſądził, zeznania i zapiſy przyymować będę, zaſiadać na tych Sądach z bojaźnią Bożą, nie ſolgując wyſokim i podłym ſtanom, na Doſtoynościach i Urzędach ſiedzącym, na bogatego, ani na ubogiego, na przyjaciela, krewnego, zachowałego, na Kollegę ſwego, ani na dobrodzieyſtwo żadney oſoby, na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie patrząc, nie z przyjaźni, nie z waśni, nie z bojaźni, ani za poſuły i dary, ſam przez ſię, ani przez żadną oſobę ich nie biorąc, ani ſpodziewając ſię napotym darow i nadgrody, podarkow żadnych, ani miaſto pamiętnego przeſądu, a zgoła naymniey nad Konſtytucyą brać nie mam, i Kollegom ſwym tego nie pomagać: nie radziłem też nikomu w Sprawach, na te Sądy po obraniu moim na nie, i radzić nie będę, pókim jeſt Sędzią, nie bojąc ſię kaźni, pomſty i pogróżek, ale ſamego Boga i jego ſprawiedliwości, i Prawa poſpolite, i ſumnienie przed oczyma mając: praktyk żadnych z nikim w ſądach czynić nie mam, rady ani przeſtrogi dawać i tajemnic z Izb Sądowey rewelować nie będę, a tych Sądow wſzelakiemi zabawami ſwemi nie omieſzkiwać, krom wielkiey prawdziwey i obłóżney choroby mey, albo właſney gwałtowney potrzeby, i że za żadną praktyką gwoli komu, albo ſwey Sprawie, na te Sądy nie wſtąpiłem, także prawdziwie według Korrektury Trybunałow Roku 1726. na Seymie w Grodnie uczynioney (nic jey nie przeſtępując) na tych Sądach Trybnalſkich ſprawować ſię będę. Jako to ſprawiedliwie przyſięgam, tak mnie

Konſtytucyi Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego w Roku 1726.

Panie Boże dopomoż w Tróycy S. Jedyny, a jeżeli nieſprawiedliwie, Boże mię ubiy na Duszy i na Ciele.

O Blankietach.

Iż *per abuſum* różnych Urodzonych Urzędników Blankietów nie mało, na Extrakty i Wpiſy u różnych Oſob namnożyło ſię, na który Proteſtacye, Relacye Generalſkie, Dowody Pozwow i różne Aktykacye, Liſty pojeżdże podawcze z zawodem nie małym, i szkodą Obywatelów W. X. L. częſtokroć zaś piſywano; przeto zabiegając temu, uſtanawiamy, aby odtąd już żadne takowe nie były inkonweniencye, żaden Urzędnik aby żadnych nie ważył ſię wydawać Blankietow *ſub privatione Officiorum*, a Proteſtacye Seymikowe *Proteſtantes* ſami podpiſować, Urzędy zaś one *proprii Diſtrictus* przyymować *omnino tenebuntur.* Gdyby zaś Urząd *proprii Diſtrictûs quo caſu* nie przyjął, tedy *Proteſtationibus quibusvis* wolno będzie w naybliżſzym Grodzie do Akt ingroſſować, które takiegoż waloru ma bydź, jakoby *in Actis proprii Diſtrictus* zanieſiona była; Urząd zaś któryby *ad Acta* takowey nie przyjął Proteſtacyi, *ad primam delationem Actoris termino Tacto* ſądzony w Trybunale, & *prævia deductione ſufficienti, pœnis* w Statucie *ſcriptis, irremiſſibiliter* karany bydź ma.

De Activitate ſtabilienda *na Kondemnaty Trybunalſkie.*

Że zaś *per abusum Juris* niektòrzy w Trybunałach W. X. L dawſzy ſię kondemnować, a nie fundując ſobie *jure* opiſanym ſpoſobem *activitatem*, otrzymawszy Gleyta nasze nie w Trybunale, lecz po Grodach, Ziemſtwach i w innych Subſeliach *ſine ulla objectione adverſæ partis*, warując ſobie na Trybunalſkie Kondemnaty *locum ſtandi*; zaczym odtąd takowe *abuſus* znosząc uſtawujemy, iż każdy komuby ſię trafiło na sobie mieć Kondemnatę Trybunalſką, tedy ma sobie warować *locum ſtandi* w Trybunale W. X. L. ſpoſobem w ordynacyi Trybunalſkiey Roku 1698. uczynioney *per Conſtitutionem* Roku 1699. approbowaney, opiſanym, w Sądach Trybunału W. X. Lit: w mnieyſzych zaś Subseliach *ſine objectione* Kondemnaty Trybunalſkiey warować *abhinc* nie wolno będzie, chyba wtedy, gdyby *Pars* mająca Kondemnatę takową, *benevole* ſama żądała.

De Corrupto.

A żeby Sprawiedliwość święta nie za poſuły i dary, ale według Juramentow Sędziowſkich, według Boga, Sumnienia i Praw Rzpltey *æqualiter* wszyſtkim adminiſtrowana była, uſtanawiamy: iż którybykolwiek z Sędziow w przypadających *in minori vel majori Subsellio* Sprawach jakowe pretendował czyli przyymował datki, i tym ſamym *contra juramentum & juſtitiam* wprowadzał *jura venalia*, takowy każdy za ſluſznym dowodem (których wszelki Sąd ma *ſummam* mieć *indagationem*) przy wróceniu wziętey korrupcyi *cum pœna triplicis penſionis Delatori adjudicanda*, oſobliwie odſądzeniem *ab activitate in perpetuum & privatione Officii*, Jakieżkolwiek *Miniſterii*, czyli Urzędu, a podaniem onego Nam Królowi, czyli Województwo *pro vacanti*, karany, & *ſtrictiſſime ſine ulla clementia* za upomnieniem ſię Stron *in ſubſequenti Judicio* dekretowany będzie.

O Kancellaryi Trybunalſkiey.

W kancellaryach ażeby należyty porządek i expedycya Dekretow, Zapisow, Manifeſtow, i innych Aktow, Obywatelom W. X. Lit; *invariabiliter* bydź mogły, uſtawujemy; że Regenci pod dependencyą Urodzonego Piſarza Trbnlſkiego zoſtając, ſami przez ſię, albo przez ſwoich Terminatorow, i Kancellarye aſſyſtujących Osob one expedyować porządnie bez depaktacyi powinni; dla czego aby tenże porządek *ſtrictiſſime in perpetuum* był obserwowany, ciż Urodzeni Regenci mają bydź *Nobiles bene poſſeſſionati*, których dwóch albo trzech Urodzony Pisarz Trbnlſki *in ſubſidium* prac swoich mieć może, a tak Urodzeni Regenci Trybunalscy na początku Trybunału, jakoteż *in minoribus Subselliis* przed swojemi Urzędami nie tylko *ſuper non revelanda ſecreta*, aleteż na tym, jako żadnemi extorſyami nad ſluſzność, zwyczay i Prawo W. X. L. depaktować nie będą, Jurament wykonać *obligantur.*

Zapiſy.

Zapisy ażeby porządnieysze były, i w wątpliwość *ſucceſſu temporis*, nie przychodziły, mają bydź *Acta* onych to jeſt każdego Zapisu Kſięgi tak Oryginały, jako i Extrakta przez Urodzonego Marszałka, Pisarza i Regenta Trybunalſkich konnotowane, i z konnotacyami introligowane, co też o innych Subseliach i Aktach *cenſeri* powinno, że i tam mianowicie w Ziemſtwach i Grodach Urzędnicy, każdych Rokow i Roczkow Akta wszyſtkich zapisow konnotować i podpiſywać *tenentur*; a Sąd wſzelki na każdego wedle Prawa poſpolitego i Konſtytucyi Roku 1588. o ważności Zapiſow opisaney *penes potioritatem* zachować; jakoż gdyby kilka Kredytorow mieli ewikcyą na Dobrach pierwey komu zawiedzionych i w poſſeſſyą podanych, a chcieliby ſwych pretensyi na onych prawnie dochodzić, tedy *non præjudicando* w niczym Prawu aktualnych Poſſeſſorow; mają Sprawę ſwą popierać z Ewiktorami swemi lub Sukceſſorami onych.

Uſtawa Dochodow Sędziom Trybunalſkim.

Dogadzając *uſibus publicis*, iż w przeszłych Trbnłch w braniu dochodow wielkie częſtokroć działy ſię *litigantibus gravamina*; przeto *præſenti lege* dochody Sędziom Głównym jakowe bydź mają, i aby Strony wiedziały, wiele od czego płacono bydź ma, ſpecyfikujemy; mianowicie płacono ma bydź wpiſnego od każdey Sprawy Złotych 3. od Kopii z Pozwu Kopa jedna Gr: Lit: od

przydania Patrona, *ſive actori ſive citato* Kopa jedna;od użyczenia Kopii z Spraw *ſive ſimpliciter ſive* z korrygowaniem w Kancellaryi, *ſive* z Expreſſyą Dat z warunkiem *nullitatis Documentorum*, z ktorychby nie dano, *ſive* bez Warunku, Kopa jedna, od Munimentow, ponieważ pretendujący tey dylacyi otrzymuje to *beneficium*, ma zapłacić Kopę jednę, Aktor zaś, ponieważ wygrawa winy Munimentowe lub Jurament na pretendującym, ma płacić Kop dwie; od przyjęcia obmowy na chorobie *Pars* pretendująca Kopę jednę, a że ta obmowa *cum juramento* używać ſię zwykła, *Pars* płacić ma także drugą Kopę, od przyjęcia albo uchylenia inszych obmow, jako to *Legalitatis* albo *Functionis*, lub też *pro majori*, *Pars* ktora *lucratur*, płacić ma Kopę jednę; od zapisania Remiſſy, *cum exceptione fori*, *pars lucrans* płacić ma Kop dwie od uznania do Juramentu, od każdey Oſoby, wiele będzie uznano, po Kopie jedney; od znaczenia terminu Juramentu w jedney Sprawie, jedney Strony, czy to jedney Osobie, czyli wielu uznano będzie, nie więcey brano ma bydź, jako tylko Kopa jedna warując, iż gdyby ktora *Pars propter veram infirmitatem, aut decrepitam ætatem* a dla odległości mieyſca, naznaczania Grodu bliższego, do wyſłuchania Juramentu potrzebowała, to *Judicium præſtare* ma, a od takowego naznaczenia Grodu, i odeſłania Juramentu, ma bydź płacono kop dwie: od uwolnienia od juramentu ile uwalniać ſię będzie, *ſive per conſenſum Partis ſive ex deciſione Judicii* od każdey osoby płacono ma bydź po Kopie jedney: od uznania komparycyi choćby naywięcey Oſob było w jedney akcyi i z jedney Strony Kopa jedna; *ſimiliter* od nakazania Statuicyi, choćby naywięcey Oſob, nie więcey płacona ma bydź, jako tylko Kopa jedna; a od użyczenia godziny nic *prætendi* nie powinno; od wzdania zaś albo kondemnowania, ile *lucrorum Pars* wygrawać będzie, tyle Kop Gr: Litewskich rachując *a quolibet lucro* po Kopie zapłaci, od uznania *fortis executionis* Kopa jedna: od pozwolenia *movendæ Nobilitatis* Kopa 1 od założenia *privationis Officii* Kopa 1. od wzdania *in pœnam captivationis & colli* Kopa 1. od pozwolenia tamować *activitatem* przy każdey Sprawie *ubique locorum* Kopa jedna; od dozwolenia zakładania aresztu na osobę, ſummy, towary, *intra aut extra Regnum* nie więcey jak tylko Kopa 1. od Proklamaty Kopa 1. Od przydania Generała do jakieykolwiek Sprawy Kopa 1. *ſimiliter* od przydania warty Trybunalſkiey Kopa 1. od przyjęcia albo uchylenia aresztu Kondemnat Kopa 1. od prezentowania summy albo inney jakowey rzeczy Kopa 1. od warowania za Gleytem *loci ſtandi* na jednę Kondemnatę Kop 2. to jeſt jednę Kopę za uznanie Gleytu, a drugą za warowanie *activitatis*; a gdy naywięcey Kondemnat kto warować będzie, tedy od każdego Gleytu po Kopie jedney, a od każdey Kondemnaty po Kopie jedney zapłaci; od warowania *locum ſtandi* za ſolucyą, ile Kondemnat będzie, tedy od każdey Kondemnaty *Pars* ktora waruje ſobie *activitatem*, po Kopie, a ktorey *ſolutio datur*, także po Kopie 1. płacić maią, od znieſienia Dekretow *ſolutione*, *ſimiliter* od każdego po Kopie obie Strony płacić maią, od znieſienia Dekretu *nullitate*, od każdego Dekretu *Pars lucrans nullitatem*, po Kopie ma płacić; od znieſienia zaś *ſatisfactione* także *Pars ejusmodi ſatisfactionem lucrans*, po Kopie jedney ma płacić; od uznania Inkwizycyi Kopa 1. od naznaczenia Inkwizytorow, od każdey ſtrony za każdego Inkwizytora po Kopie; za nakazanie wyprowadzać *mutuo partim ſumptu* od każdey ſtrony po Kopie; w inszych zaś Judykatach, w każdey Decyzyi, od każdego wyroku nie więcey ma bydź płacono, iedno tylko po Kopie jedney; a na żadną ſtronę, w żadnych Sprawach exceſſa większe, nad Kop 40. wſkazane bydź nie maią, i nad tę Uſtawę Sąd Trbnlſki wſkazywać, Urodzony Podſkarbi przez ſiebie i Sukkollektorow ſwoich większych dochodow na Sędziow Trbnlſkich, pretendować i exekwować nie powinien, owszem gdyby nad tę Uſtawę u kogo co wymożono, tedy każdemu *injuriato*, w tymże Trybunale albo przyszłym na Urodzonym Podſkarbim windykować wolno będzie; a gdyby ſtrona dowiodła nad tę Uſtawę *Ordinariis probationibus* depaktacyi iakowey, tedy tenże Urodzony Podſkarbi Trbnlſki *termino tacto etiam* za Sukkollektorow ſwoich odpowiadać, & *prævia deductione*, *Teſtibus vel Juramento*, wzięte nad tę Uſtawę pieniądze *in triplo reſtituere*, i wſzelkich *litis expenſas*, na dochodzenie i dowiedzenie depaktacyi *erogatas compensare de ſuo* powinien będzie.

Dochody Kancellaryi.

Opiſując krótſzy i pewnieyszy ſposob & *Regulam* świętey Sprawiedliwości *in quovis Subſellio, principaliter* w Trybunale W. X. Lit: a dogadzając *publico deſiderio* Województw i Powiatow, aby Obywatele W. X. Lit: nie mieli zatrudnienia w wyymowaniu Wypisow, Dekretow, i innych Dokumentow, uſtanawiamy: aby wszelkie oczywiſte, to jeſt po finalney rozprawie i wzajemnych Kontrowerſyach *Partium* ferowane Dekreta, za potrzebowaniem Stronom bez inserowania żałob i Kontrowerſyi Dekretami, to ieſt ſame Wyroki *aliàs* Decyzye, jak w Protokułach będą zapisane, i promulgowane, bez zatrudnienia *in ſpatio* trzech dni, po ferowanym, i zakończonym Dekrecie wydawane były a jeżeliby która Strona z Expreſſyą Załob i Kontrowerſyi, chciała mieć Wypis, to na woli jey będzie; i takowy wypis ſama sobie pisać, lub Kancellaryą do napiſania obligować wolno będzie. A że Stronom Prawo wiodącym, tak przez obſzerne piſanie, dla placenia dochodow *gravamen*, iako też przez ściſłe pisanie, dla niewyraźney expreſſyi, i w wieku przeciągłym Obliteracyi Pisma, *damnum emergens* częſtokroć przytrafiło ſię, tedy uſtawujemy, aby ſtronica każda arkuſza, *excepto* pierwſzey, na którey Dokumentu Intytulacya, także oſtatniey, na którey Pieczęć i Podpiſy Sędziow Trybunalſkich lub Urzędnikow *cujuscunque Subſellii* wyrażać ſię zwykły, nad wierſzow 30. mniey ani więcey nie zawierała, także marginesy a-

lias brzegi, z boku, na wierzchu i na dole, obszernieysze jak na dwa palce nie były; od których to Arkuszow, to jest od każdego 1go arkusza, Urodzonemu Pisarzowi Tynf 1. Urodzonym Regentom puł tynfa. Skrybentom zaś, *inquantum* w Kancellaryi pisany będzie jakowy Dokument, Groszy 15. płacono ma bydź. A gdyby Strona sama sobie, przepisać jakowy Dokument chciała (*excepto* Zapisow, które *omnino* w Kancellaryi pisane i przypisywane bydź powinny) to na woli iey zostanie, i iuż od takowego przez stronę przepisanego arkusza Skrybentom nic w Kancellaryi płacono nie ma bydź; *similiter* Terminaty oczewistych Dekretow samym Stronom terminować, i przepisywać wolno będzie, a Urodzeni Regenci takowe Terminaty przyymować, i aby sam Wyrok z Protokułem Sądowym był zgodny, doyrzeć *tenebuntur*, do ułożenia zaś żałob i Kontrowersyi *non obligantur*, a *inquantumby* w żałobach lub w ułożeniu Kontrowersyi, jakowe znaydowały się *varetates*, tedy to tymże Urodzonym Regentom *imputari* nie ma, dalsze zaś dochody takowym porządkiem mają bydź płacone. Mianowicie od wpisania do Regestru w kżdey Sprawie, każdego wpisu Urodzonym Pisarzom tak Wileńskiemu, jako też Nowogrodzkiemu, i Mińskiemu, teraźnieyszym na wszystkich Kadencyach *ad vitæ tempora eorum*, Tynfow 2. a przyszłym *in futuro tempore* po Tynfowi jednemu; i od arkusza po Złotemu, od Pieczęci wszelkich wypisow Szostak bity, od Kopii każdey sztuki, Strona która oddawać do Kancellaryi będzie, Groszy 5. a która odbierać z Kancellaryi będzie, takoż po Groszy 5. od otwarcia Ksiąg dawnych Tynf 1 od Intromissyi zeznanych i Relacyi Generalnych Groszy 24. od Aresztowania Kondemnaty Złoty 1. od Proklamaty Kondemnaty Groszy 24. od Suscepty Zapisow, Groszy 24. płacić mają.

Dochod in Subselliis Ziemstw i Grodow W. X. L.

Wmnieyszych Subselliach, to jest na Urzędach Ziemskich, lub Grodzkich, Urodzonym Pisarzom od wpisania Sprawy Szostak bity 1. od każdey sztuki Kopii, jak w Trybunale, po Gro: 5ciu oddawaiącey i odbieraiącey Strony, od otwarcia Ksiąg dawnych Groszy 15. od Proklamaty Gr: puł 8ma, od podpisu Pozwu tak Ziemskiego, jako i Grodzkiego choćby nie na jednym był arkuszu Grosza półosma, od każdego arkusza Extraktu, *aliàs* wpisu (który arkusz tak wiele, jak w Trbnle ma mieć na stronicy wierszow, i margines takież bydź mają) Pisarzowi Złoty 1. a Regentowi pułzłotego płacono ma bydź, warując to, iż w tych Subselliach Wypisy i Dokumenta, do Ksiąg, samey Stronie przepisywać, także Dekreta oczywiste terminować, jak i w Trybunale wolno będzie. Dochody zaś inszym Urzędnikom Ziemskim i Grodzkim, takowe *circumscribuntur*; mianowicie od dylacyi każdey, *excepto* godziny, Groszy 15. od wzdania wszelkiego, czy to jedne czyli więcey lukrow będzie, czy to *simpliciter* czy to *cum forti Executione* Kopa 1. płacona ma bydź; których dochodow według Statutu W. X. L. na Urzędzie Ziemskim, dwie części Sędziemu, a trzecią Podsędkowi, a na Urzędzie Grodzkim, 2. części Podwojewodziemu, lub Podstarościemu Sądowemu, a trzecia Sędziemu Grodzk: *cedere* ma. *Item* od Pieczęci wszelkich Dokumentow, Sędziemu i Podsędkowi, a w Grodach Podwojewodziemu lub Podstarościemu Sądowemu po Gr: 15. płacono ma bydź: warując to, iż w Grodach jedną tylko Pieczęcią Starościńską, lub Wojewodzińską, która ma bydź przy Podwojewodzim, albo też własną Podwojewodziego, lub Podstarościego, wszelkie wypisy pieczętowane bydź mają. Także warując, iż od susceptowania Zapisow i Dokumentow, oraz od zeznania Intromissyi, i Relacyi na Podstarościego po Groszy 24. płacono ma bydź, a inszych żadnych Dochodow, także od Komportacyi Dokumentow, i od prezentowania summ, od przyznania zapisow, lub Testamentow, ani Pisarze Trybunalscy, ani Urzędnicy Ziemscy lub Grodzcy, ani ich Substytuci, Regenci, i Namieśnicy, od Stron wyciągać & *ullo titulo sub pœnis* w dawnieyszych Prawach *circumscriptis* niebędą powinni. A przez Sądy wszelkie na Rokach, i Roczkach, od Dekretow oczywistych niestannych i Appellacyi innych *in perpetuum* znosiemy i abroguiemy.

Dochody Woźnym aliàs Generałom.

Woźnym zaś albo Generałom, od przywołania każdey Sprawy Groszy 3. od Proklamaty Gr: 3 od zeznania Pozwow, Intromissyi, lub Relacyi Gr: 3. a od każdey mile dokąd będzie użyty, po Gr. 10ciu płacono ma bydź, nazad powracaiącemu nic nie ma bydź dawano.

Dochody od Magistratu Wileńskiego i Tatarow.

Warując to, iż *vigore* dawnieyszych Przywileiow Antecessorow Naszych, Szlachetnemu Magistratowi Miasta Naszego Stołecznego Wilna, nadanych i dawnieyszych Konstytucyi Seymowych, od tegoż Szlachetnego Magistratu, od Osob Magistratowych, także od Tatarow Woynę służących i na Ziemskich Dobrach mieszkaiących, tak jako i od Szlachty, bez żadney sowitości dochody w Trybunale W. X. L. i w innych Subselliach brane bydź powinne.

Proklamaty.

Proklamaty, aby czasu *in vanum* w Trybunale W. X. L. nie zabierały do sądzenia Sprawy potrzebnego ustawujemy; ażeby godzina przed Sądami samemi, albo po odwołaniu Sądow & *in absentia* Sędziow, każdego dnia były wnoszone, i przez Patronow zapisywane, *excerto* gdyby jaka *circa publicationem*, o Areszt czyli *lucra* Sądowe zachodziła trudność, i potrzebowałyby rozeznania Sądowego; na ten czas takowa *proklamata, in facie Judicii* wnoszona bydź powinna.

Summariusz

Agenci.

Agenci za szranki przestępować nie powinni, *excepto* tylko Kancellaryi Trbnlskiey także i same Strony dyskursami niepotrzebnemi, z których hałas i *irreverentia* Sądowi dzieje się, zabawiać się nie mają *sub pœna sessionis Turris*; co aby *in executione* zostawało, Instygator, Piechoty Trybunalskiey Porucznik, i inni Officialistowie *attendere* i przestrzegać tego pod Penami na samych Officialistow ściągać się mającemi, to jest *sub privatione* Funkcyi onych powinni. Ciż Attendenci Spraw, aby ze Wszelką gotowością do Sądow z Dokumentami przychodzili, aby doskonale wiedzieli, jakie *in antecessum* zażywane były Dylacye od Pryncypałow i onych *secundario* nie pretendowali, i tym Sądow *sub pœna Turris* nie trudnili, Aktorow swoich poruczone sobie *negotia*, wiernie i prawdziwie promowowali, *lege præsenti circumscribimus*, przydając, iż ktoby z tychże Agentow, upewniwszy kogokolwiek pilnością i pracą, a potym *per prævaricationem, & condictamen* z przeciwną Stroną, czyli też *per negligentiam* dopuścił kondemnować, i ztąd pochodzących szkod był okazyą, takowy prócz Kompensacyi *Causatorum damnatorum, pœnis Legum pro qualitate excessus*, podług Prawa, *etiam Criminalibus* karany, i bez Processu za podaną od strony ukrzywdzoney do Sądu Suppliką *termino tacto in instanti, vel in crastinum, & ex Regestro Causarum, mere degentium incarceratorum* sądzony będzie; których to Agentow *post prævaricationem i testimonia* bydź nie ważne mają.

O Sędziach Trybunalskich.

Reassumując Konstytucyą o Sędziach Trbnlskich opisaną, znosząc *abusus* oneyże *præsenti lege* warujemy, iż żaden Sędzia Trbnlski, Sprawy swojey własney Zony, ani Dzieci swoich *etiam in minorennitate & tutela sua* będących na Tryb: na którym sam zasiada, mieć i prozekwować niepowinien będzie, nie tylko *sub nullitate* otrzymanego Dekretu, ale też pod utratą samey Sprawy i pretensyi tey, o którą czynił Prawem, którą *ipso facto, ex Decisione subsequentis Judicii* na wieczne czasy tracić powinien, gdy mu dowiedziono będzie, że nie słusznie *stante charactere, in contemptum & vilipendium* Konstytucyi *contra Judices* opisanych Sprawę swoię popierał, & *citatum* Kondemnaty okrywał; wyjąwszy szczegulnie Akcyą *pro læsa securitate & authoritate* Osoby charakteru, i Dóbr Deputackich, od Seymiku Gromnicznego, *alias* po obraniu onych nie pokładając pod fawor *securitatis & Authoritatis suæ*, żadney inney pretensyi *etiam* Obligowey stałe, jako to dawnieysze opisały Konstytucye. A którzy pod czas Kontrowersyi którey Sprawy nie będą, ci w tey Sprawię sentencyi żadney dawać nie powinni *sub relegatione* od Funkcyi Deputackiey. Ażeby tym regularniey Sprewiedliwość *injuriatis* administrowana była, ustawujemy, aby Urodzeni Deputaci według konstytucyi R. 1669. rano o godzinie 8. zasiadłszy, *continuo* do godziny 11. po obiedzie zaś o godzinie 2rey zasiadłszy, aż do godziny 6. *continuo* sądzili i siedzieli, & *ante promulgationem publice* przed Stronami Dekretu, z Izby Sądowey nie wychodzili, a to *sub privatione* Funkcyi Deputackiey.

O podawaniu Pozwow.

Też około podawania Pozwow, aby nie tak jako w przeyszłym czasie *per abusum* działo się, że Generał *inscia parte*, do Pozwow podpisywali się, jakoby one podawane były, czynili Relacye, ustawujemy; aby Urodzeni Pisarze Ziemscy, albo Grodzcy, albo ich Namiestnicy *proprii Palatinatus vel Districtus, seriam animadversionem* na Generałow, jakoby sprawiedliwie podawane były Pozwy mieli, i doświadczywszy onych *omni meliori modo* zeznane czynione przyymowali, a *in casu* zawodu jakowego, tychże Generałow *ad Judicium* stawili. Strony też aby same pilną attencyą Pozwow podanych, mając rekognicyą podania onych, z podpisem Pisarza lub przysięgłego Urzędnika jego *cum specificatione* od kogo ma dependencyą *in proprio Districtu vel Palatinatu* wyjęte mieli, i onemi *relationem* podanych Pozwow dowodzili *sub nullitate* Dekretow, i pod zapłaceniem winy Stronie Kop 40. a któryby Generał nie podawszy Pozwu podpisywał się i *falsificatorie* czynił zeznania, takowych za pierwszy exces, przy Restytucyi szkod, *pœna sessionis Turris* między złoczyńcami przez Niedziel 12. a za drugi exces *prævia deductione criminaliter* sądzony, i karany będzie. Kancellarye też Trbnlskie bez dowodow i relacyi przyznanych *in proprio districtu* Pozwow, Spraw do Regestrow Trbnlskich wpisować nie powinne, *excepto* Zakazow, i Pozwow *durantibus Judiciis* oczywiście podanych, których *attendentiam* Urodzony Pisarz Trybunlski, aby prawdziwie podane były, mieć będzie. Ktoby też Generała *in eo officio* będącego i Pozwy podającego, bić, kaleczyć ważył się, za naymnieyszy exces tysiącem Kop Stronie, a w większych excessach *in casu* zaboystwa *Pœnis criminalibus* karany będzie; a *in casum deductionis falsificatorie* poddanych Pozwow, *Pars* któraby *falsificationem* zadała, a tego nie dowiodła *Pœnis talionis ex Decisione Judicii subjacere* powinna.

Sprawy in minori subsellio *nie drabowane*

Lubo wielą Prawami i Konstytucyami warowano, aby Trybunał Spraw *in Minori subsellio* nie drabowanych, przed się nie przypuszczał, jednak iż Strony *per abusum* Sprawy *ex natura sua* Urzędom Ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim, Assessorskim, Magdeburskim, Podskarbińskim należące, i małą w sobie impertancyą w rzeczy mające *quæsito colore & prætextu*, przed Trbnał wprowadzają, i od sprawiedliwych Dekretow, na protrakcyą Exekucyi *in re judicata* appellacye uraszczają, i tym samym, czas do sądzenia innych Spraw potrzebny zabierają: Tedy zabiegając

his inconvenientiis, na tych, którzy *extra forum* pozywają i od sprawiedliwych Dekretow *temere* appellują, Winy na same Strony do 40 *Parti injuriatæ, cum pœna sessionis turris* naznaczamy, i podwyższamy, gdyby zaś Strony *etiam* w Sprawie do Ziemstwa należącey, w Grodzie, albo *e contra* w Sprawie do Grodu należącey, w Ziemstwie *libere*, przyjęły *Forum*, tedy *ejusmodi Decreta* takiego waloru bydź mają, jakoby *in proprio Foro* otrzymane były.

O Depaktacyach.

O depaktacye zaś na Ciałach i Iomorach, reassumując Konstytucyą R. 1635. i inne *primarium Forum* w Sądach W. Podskarbiego W. X. L. *sub rigore de evocatione fori* warujemy, i czas tym Sądom *primis Septembris annuatim*, a mieysce tu w Grodnie naznaczamy. *In casu* zaś *denegatæ in eo fori Justitiæ* albo *Gravaminis, salvam appellationem & actionem* w Trbnle Głównym W. X. L. *injuriatis* rezerwujemy.

O Sprawach ex Cruda Citatione *przypadających.*

A żeby Sprawy na Trybunał W. X. L. wpisane, a dla ucisku onych nie sądzone, przynaymniey dla wyyścia Dylacyi Dobrodzieystw prawnych przywołane bydź mogły, *lege præsenti* ustanawiamy; iż 3ma Niedzielami przed konkludującym się Trybunałem Ziemskim W. X. L. Wileńską albo Nowogródzką, lub Mińską Kadencyami, ze wszystkich Regestrow, codziennie wołane bydź mają, i jakie się *de Jure* znaydować mogą Dylacye, i *Beneficia* prawne takie potrzebującym Stronom dopuszczone bydź powinne, a Sprawy te, w ktorey żadne już *abutrinque* nie znaydą się Dylacye *præsenti lege* opisane i pozwolone, po zapisaniu przez Marszałka i Pisarza Trbnlskich, iż oczywista *sine ullis Dilationibus, ex consensu utriusque Partis, in futura Juris* ma bydź rozprawa, *ipso facto* na drugi Trybunał *reiicientur.*

O Sprawach z Senatorami i Posłami.

Reassumując Konstytucye o Senatorach i ministrach *actu* na Seymie będących, i o Posłach Ziemskich opisane, któremi warowano, iż w żadnych *generaliter*, Sprawach do dwóch Niedziel po Seymikach Relacyinych u żadnego Sądu odpowiadać nie powinni & *eandem legem* stanowiąc, *ad præsens* wszystkie Dekreta Trbnlskie i w jakichżekolwiek subselliach *in contumaciam*; czyli *ex controversiis* mimo podane obmowy *ex quo* Poseł albo Senator, i Minister, pod czas Kontynuacyi Seymu teraźnieyszego tu w Grodnie *ex Limitatione* będącego, rachując czas od Publikacyi Uniwersałow naszych, na reassumpcyą wydanych, *pro nullis & invalidis* deklarujemy, i na Kondemnaty wszelkie *etiam sine literis salvi conductus locum standi* mieć pozwalamy, i za niemi, ażeby żadna *non extendatur* Exekucya *sub privatione Officii* na Urzędnikow warujemy.

O Dekretach Oczywistych Trybunalskich.

Dekreta Oczywiste Trybunalskie, aby w żadną nie przychodziły wątpliwość, & *pluralitate votorum* bez wszelkiey dyskwizycyi były kończone, warujemy: iż tak *in principali*, jako *in accessoriis* Marszałek Koła Trbnlskgo *sub nullitate Decretorum* obchodzić nie będzie Koła, ale w zawartym Kole, *more solito* ferowane, i przez Kancellarye promulgowane wszelkie Dekreta bydź mają; a tak ferowane Dekreta oczywiste, *nullo modo* wzruszane, & *in dubium* wokowane nigdy bydź nie mają.

O Aktach aliàs Księgach Trybunalskich.

Akta Zapisow, Dekretow, Manifestow, tak w Trbnłach W. X. L. wszystkich Kadencyi, jako też po wszystkich Wwdztwach i Powiatach *omnium Subselliorum*, aby w swym konferowane porządku były, ustanawiamy: aby porządnie *suo tempore* introligowane były, co wszystko wypełnić Pisarze Ziemscy i Grodzcy, *sub privatione Officii* powinni będą.

O Patronach aliàs Jurystach i Agentach.

Urodzeni Patronowie, także Agenci Spraw żadnych *in aggravationem* Stanu Szlacheckiego Wlewkami nabywać, i za niemi *Nobilitatem* kondemnować i Exekucyami obciążać nie będą mogli, *sub nullitate* wszelkich Wlewkow i pretensyi, a w Sprawach Pryncypałow swoich Urodzeni Patronowie, *extra sphæram* Cytacyi, & *extra contenta* onych *transcendere* nie mają; lecz podług żałob Produkta Sprawy, *sine læsione Personarum* (*nisi id munimentis probari possit*) czynić powinni; *similiter* jednemu Pryncypałowi konnotowawszy Dokumenta, *ex adversa Parte in eodem negotio* Spraw przyymować, onych konnotować, i w Konsilia wchodzić nie mają, Kontrowersyami długiemi i gołosłownie Sądu zabawiać, Praw, Konstytucyi i Munimentow, inaczey nad termin w nich opisany czytać nie będą, *sub relegatione a Judiciis in perpetuum, & sub pœna sessionis Turris.* Nad to *præsenti lege* warujemy, iż ciż Patronowie, póki są Patronami, Urzędnikami Sądowemi ani Ziemskiemi, ani Grodzkemi bydź nie mają, ale każdemu po przestaniu tey Professyi, do Urzędow takowych *non præcludtur via*, a Deputatem na Trybunał inaczey obierany bydź, i obrany mieysca zasiadać nie powinen będzie, aż chyba w lat dwie tę zaniechawszy Professyą, żeby zaś *securior Partium litigantium* Spraw *promotio*, a Urodzonym Patronom większa *fidelitas* obwarowana była, ustanawiamy, iż Urodzeni Patronowie w Trybunale *Nobiles & Jurati* bydź mają, a przysięgać będą *in eam Rotam.*

Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Tróycy S. Jedynemu na tym, że w tych Sądach Trybunalskich poruczone sobie Negotia *Pryncypałow swoich wiernie promowować będę, jedney Stro-*

nie podjąwszy się & in Consilium *wszedlszy, i Dokumenta przerzawszy, na drugą nie udam się partyą,* *także oney* favore *nie będę, Prawa, Statuta i Konstytucye tak, jk w sobie brzmią,* *allegować* & similiter *Dokumenta czytać będę, na czym jako sprawiedliwie przysięgam, tak mnie Panie Boże dopomoż, a ieżeli niesprawiedliwie Panie Boże mię ubiy.* Atakowy Jurament Urodzeni Patronowie, ktorzy są *in activitate* na początku Kadencyi Wileńskiey. w R. przyszłym 1727. a którzy po tym applikować się będą, tedy wchodząc *in activitatem* przed Sądem Trbnkim wykonać *omnino tenebnntur.*

O zachowaniu Honestatis od Stron y od Sędziow w Trybunale.

Ajako we wszelkich Subseliach nie tylko od Stron, ale y d samych Sędziow *honestas & reverentia* zachowana *exemplariter* bydź powinna; *per consequens* żden Sędzia jakieżkolwiek *Officium, in quolibet foro* mający, na Urodzonych Agentow; i ani nikogo z Stron, żadnym nieprzystoynym słowem targać się, i *eo ipso* powagi Sądowey znieważć nie powinien, *Delinquentes* sądzeni bydź mają; tak *e contra* Urodzeni Patronowie, Urodzeni Agenci, i Strony o lezyą wszelką Osob swoich prawnie z Decyzyi Sądowey, upominać się *tenentur*, di żadnych zaś tumultow rzucać się, & *Judicium deserere*, w Izbie Sądowey, *turmatim* wychodzić, a przeto *Authoritatem & Potestatem, Judiciorum convellere* nie powinni, pod penami *sessionis Turrs irremissibiliter* dwudziestu Niedziel które Trybunał *exnunc Termino Tacto ad Instantiam Instigatois* sądząc *Authores* tumultow wskazywać, *Captivationem* tego występcę, *nec non fortem Executionen* na Osobach onych *decernere & injungere* ma.

Mężobóystwo.

Dzieją się nie Chrześciańskie w Państwach naszych *facinora* przez ludzi bezbożnych i lekkomyślnych, iż *voluntariè & deliberate* jeden drugiego zabiając, miasto kary na Mężobóycow postanowioney, *pretium sanguinis* z Sukcessorami stanowią, inie przez Inkwizycye, Juramenta i inne *patrati sceleris* wywody, ale za pokazanym Kwitem zapłaconey Głowy, *sine ulla cognitione Judicii, crimen diluunt,* co że się dzieje przeciwko Boskim i Swieckim Prawom, stanowiemy za powszechną wszystkich Stanow zgodą; iż *abhinc Successores,* jo zabitych Osobach żadnych Kwitacyi Mężobóycom dawać nie będą mogli, nie tylko *sub nullitite* onych, ale też *sub penis sessionis Turris in fundo irremissibiliter* na każdym krew Braterską przedającym *extendendis,* ale tak *Successores* zabitych, jakoteż Urzędnicy Ziemscy, Grodzcy, nakoniec wszyscy Obywatele Państw naszych (z których każdemu Delatorem bydź wolno) po Dekretach Kryminalistow *captivare i ad Judicium* oddawać i konwinkować mocni będą. Urzędy zaś i Sądy wszelkie, *præ Officio,* jako nie tylko takowych Kryminalistow, bądź to przy Delatorze, bądź i bez Delatora, *ante & post condemnationem Judicii,* łapać *præviis inquisitionibus, strictè sine clementia* w iawnym Kryminale sądzić, Głowszczyznę Sukcessorom i Delatorowi wszystkie szkody, expensa przysądzić, wszelkie uchylając Kwitacye, Zapisy, na uniknienie od pen zasłużonych, przez Kryminalistę *a Successoribus nulliter* otrzymane; owszem do tych, którzy takie Zapisy dawać będą, *salvam actionem pœnæ* rezerwując, *Executionem super excessivos extendere,* one *demandare, sub privctione Officii tenentur.* Dawność zaś żadna *excessivis suffragari* nie powinna, owszem każdy mieniąc bydź *homicidium casuale, vel defensivum,* sam *etiam non citatus ad Judicium comparere,* i excessu albo Kryminału popełnionego, jeżeli z okazyi zabitego w obronie życia, albo jeżeli *causaliter* stał się, *per Inquisitiones & Juramenta* probować, i tym sposobem uwolnić się powinien. Na koniec tymże jawnym Kryminalistom i Mężoboycom, Amnestyi żadney dawać nie będziemy, i że to Prawo w czas przyszły do Publikacyi onego na Seymikach Relacyinych w Exekucyą iść powinno, deklarujemy, dawnych nie narażaiąc w niczym Amnestyi i transakcyi.

Reparacye Wież.

Iż *vigore* dawnieyszych wielu Praw i Konstytucyi, na poskromienie złości ludzkiey warowano jest, aby WW. Wojewodowie, i Urodzeni starostowie *proprii Districtus vel Palatinatus,* Wieże na Głowniki postanowione z dochodow swych opatrywali, tedy & *præsenti lege* reassumując dawnieysze Prawa postanawiamy: aby ciż WW. Wojewodowie i Uordzeni Starostowie, w swoich Wwództwach i Powiatach na mieyscach Sądowych z dochodow swoich Wieże porządne, w głąb na łokci 12. na Kryminalistow, jakoteż Cywilne reparować, opatrzyć, lub *de novo* erygować kazali i starali się.

Trybunał W. X. Lit: Compositi Judicii.

Zwykły Strony, Sprawiedliwości świętey unikając, *confunderesupremas & æquales* w W. X. Litewskim *Jurisdictiones,* udając się po Dekretach Koła Duchownego do Koła Swieckiego, & *e contra evocatoriè,* w czym aby się Protrakcyom i Kollizyom zabieżeć mogło, *lege præsenti ex consensu Ordinum* warujemy *in perpetuum;* iż Sprawy wszystkie Swieckich z Duchownemi a Duchownych z Swieckiemi Osobami, mianowicie o Legacye nie zapłcone, o Dziesięciny zatrzymane, o Annuaty i Prowizye od Summ *legitimé* na Dobrach leżących lokowanych, o niewypłacenie Testamentow sprawiedliwych, *item* za obligami i Zapisami od Swieckich Duchownym, & *e contra* danemi, *item causæ facti ex fundo* pochodzące, & *causæ juris* bez Swieckich Osob *purè* między Zakonnemi albo Duchownemi Osobami znaydujące się, *vel ex remissione ab Officio Consistoriali* przypadające, niemniey takowe Sprawy, w których Strony *libere Forum in Composito Judicio* przyjąć zechcą; *similiter causæ facti* między Swieckiemi a Duchownemi agitujące się, Sprawy taże

kryminalne, *Arianismi & Apostasiæ; item læsæ securitatis* w Dobrach i Osobach samych Sędziow, & *læsæ immunitatis Ecclesiasticæ* wszystkie takowe i tym podobne Akcye nie gdzie indziey, ani w Konsystorzu, tylko w Trybunale W.X. Litew: *mixti Fori ante & post Appellationem* od Urzędow Ziemskich, Grodzkich i innych *minoris Subsellii* Sądow, *non obstante etiam litis pendentia* w Kole Swieckim sądzić się maią; *excepto* jednak Spraw tych, które *hæreditatem* Dóbr Ziemskich, *id est alienationem* onych od Stanu Rycerskiego, *concernunt*, to jest, gdy będzie chodziło o rozsądek Dziedzictwa Dobr Ziemskich Szlacheckich, albo o Granicę z niemi, wyjąwszy podobnym sposobem i te Sprawy, któreby *ex natura fundi Regalis* do Sądow naszych Królewskich należały; *item* Wyderkaffow jakich i Legacyi, któreby *dimidium valoris* Dóbr, Ziemskich *excedere* miały, *per consequens alienationem* Dobr Ziemskich za sobą *manifesté* pociągały, a Stronaby Legacyi Wyderkaffu takiego *mere pro alienanda hæreditate* żadnego *notorie* dowodziła; *similiter* o zbiegłych wieczystych poddanych, takowe bowiem Sprawy *intuitu* dóyścia Dziedzictwa Szlacheckiego, o Granice i poddanych wieczystych intentowane lubo od Koła Duchownego do Urzędow Ziemsk: albo Grodzkich, czyli też innych *minoris Subsellii proprii Districtus* odesłane bydź mogą; *nihilominus post Appellationem*, albo & *sine Appellatione*, jeżeli *citatus* nie excypując *Forum*, w Trybunale Swieckim *experiri* zechce, podług Konstytucyi *Anni 1670*. i innych w Kole już Swieckim *definitive terminari* powinne. Ktoby zaś w akcyach między Duchownemi a Swieckiemi Osobami *in Foro composito debite* osądzonych kogożkolwiek w tey samey rzeczy do Koła Swieckiego Trybunału W.X.L. na zniewagę i zepsowanie Dekretu Koła Duchownego, & *e contra evocare* ważył się, takowy prócz Kassacyi *sola nullitate* Dekretu, winą sta Kop Groszy Litew: *Parti solvenda* karany bydź powinien, i Dekretu takiego *in convulsionem* powagi Dekretow Trbnlnych *Compositi Fori*, & *e contra* otrzymanych, Urząd żaden *ad executionem* przywodzić nie będzie mógł *sub privatione Officii*. W Sprawach zaś Kapituły Wileńskiey, Zmudzkiey i Smoleńsk: *coram eodem Judicio Composito* przypadaiących, objekcya żadna *ex quo Judex*, dla zasiadających tam Księży Deputatow z Pomienionych Kapituł delegowanych, *currere* nie będzie mogła, i tam, *tam ex Actoratu, quam ex Reatu* akceptowana bydź nie powinna, *per consequens* na Decyzyą Deputaci *Personæ Capitulares* ustępować nie będą, gdyż dla Spraw Duchownych i Kapitulnych, to *Judicium* spólnie z Swieckiemi Osobami naznaczone; wyjąwszy tylko takową Sprawę, ktòraby do Osoby *actu* zasiadaiącego X. Deputata na Trybunał *directe* ściągała się, i *ante Electionem & Functionem* onego urosła, iż takowa objekcya podług Konstyt: o Deputatach Trbnlskich opisanych, na Rok przyszły suspendowana bydź powinna, warujemy. A że na teraźnieyszym Seymie Walnym Województwa i Powiaty W. X. L. *repartitionem* sądzenia się, jakie do Wilna, a jakie do Nowogródka i Mińska należeć mają, przyjęty zaś Duchowny Trybunał przedtym w Mińsku ani w Nowogródku nie był sądzony: przeto *per expressum* dokładamy, iż Sprawy między Swieckiemi a Duchownemi, jakie się wyżey specyfikowały w Nowogródku i w Mińsku bydź nie mają, ale *solito more* ze wszystkich W wództw i Powiatów w Wilnie odprawowane będą, nieskończone zaś na jedney Kadencyi, z Wilna *iterum* do Wilna na drugą Kadencyą *reijcientur*.

Paritas Votorum *w Kole* Compositi Judicii.

A ponieważ w tym Kole Sprawy *ex paritate Votorum* nie zakończone, do tych czas *veteri more* do Sądow Naszych Zadwornych Assessorskich odsyłane bywały, tedy i w tym upatrując *litigantibus* prędszą dóyścia Sprawiedliwości świętey drogę, ustawujemy: iż *abhinc* już nie do Zadwornych Assessorskich Sądow Naszych, lecz *simili modo* jako w Kole Swieckim *in eo casu practicatur*, na drugą Kadencyą odsyłane, i *finaliter* decydowane bydź mają.

De Nuncupativis Testamentis.

Nuncupativa Testamenta żadnego waloru nigdzie mieć nie maią, i nikt za onemi w żadnym *subsellium*, ani Duchownym, ani Swieckim nic wygrawać nie może, lecz *ubique pro nullis & irritis reputari* powinne, co za zgodą wszech Stanow postanawiamy i waruiemy.

O Wlewkach Zagranicznych Ludzi.

Zabiegaiąc niepowściągnioney chciwości niektòrych *ad litigia*, którzy nie mają własnych Spraw, cudze *illicito commercio* u zagranicznych nabywaią, i onemi niepotrzebnie Obywatelow W. X.L. nię tylko wexuią, ale też i na dyshonor Prowincyi Naszey zaciągaią, jakoby Prawa Nasze miały bydź Cudzoziemcom uciążliwe, & *in depressionem* onych stanowione, postanawiamy: ażeby żaden z Obywatelow W.X.L. *cujuscunque Status & Conditionis* nie ważył się Obligow, Assekuracyi, Kart, & *quocunque titulo* pretensyi od zagranicznych nabywać *per transfusionem*, i nabytych *in Subselliis* W.X.L. prozekwować *sub nullitate* takowych Wlewkow i pretensyi; *non præjudicando* samym Aktorom, *in quovis foro competenti* dochodzić własnych pretensyi.

Warunek de non alienandis Bonis *od Stanu Rycerskiego i Mieyskiego do Duchowieństwa.*

Lubo to wielą Prawami i Konstytucyami Seymowemi, *specialiter* R. 1631. 1635. 1669. i 1676. *per expressum* warowano jest, żeby Stan Duchowny *neque modo Donationis, neque Venditionis, neque modo Hypothecæ, ueque alio titulo* Dobr Ziemskich, także Mieyskich *avellere* do siebie nie ważył się: jednak iż po Konstytucyi *Anni* 1635. wiele Klasztorow i Zakonow, także XX. Plebanow innych Osob Duchownych *utriusque Ritûs Romani & Græci*, wiele Dóbr takowych do Ducho-

Z.

wieństwa, *vario titulo*, częścią za Testamentowemi Legacyami, częścią za Zapisami przedażnemi i zastawnemi, częścią *prætextu* Przezyskow prawnych, częścią *titulo* Summ wniesionych, *dimidium valoris* Dóbr przewyższaiących, częścią też *prætextuosis Fundationibus, non secundum dispositionem* Konstytucyi R. 1635. *circumscriptam factis*, poprzyczyniali; przeto reassumując pomienione Konstytucye, *cavetur*; aby żaden nie ważył się *qualicunque titulo*, Dobra Ziemskie lub Mieyskie, do Stanu Duchownego (*excepta Fundatione de nova radice*) *nonnisi prævia* pierwey *Constitutione* na Seymie *avellere; aliàs* takowe *Actus pro nullis & irritis* deklarujemy, i wszelkie takowe Dobra *ad delationem cujuscunque Nobilis,confiscationi subjacere* mają, których połowa *Delatori*, a druga połowa *ad distributivam Justitiam Nostram*, *Jure caduco Personæ Nobili coenferendo*, należeć ma.

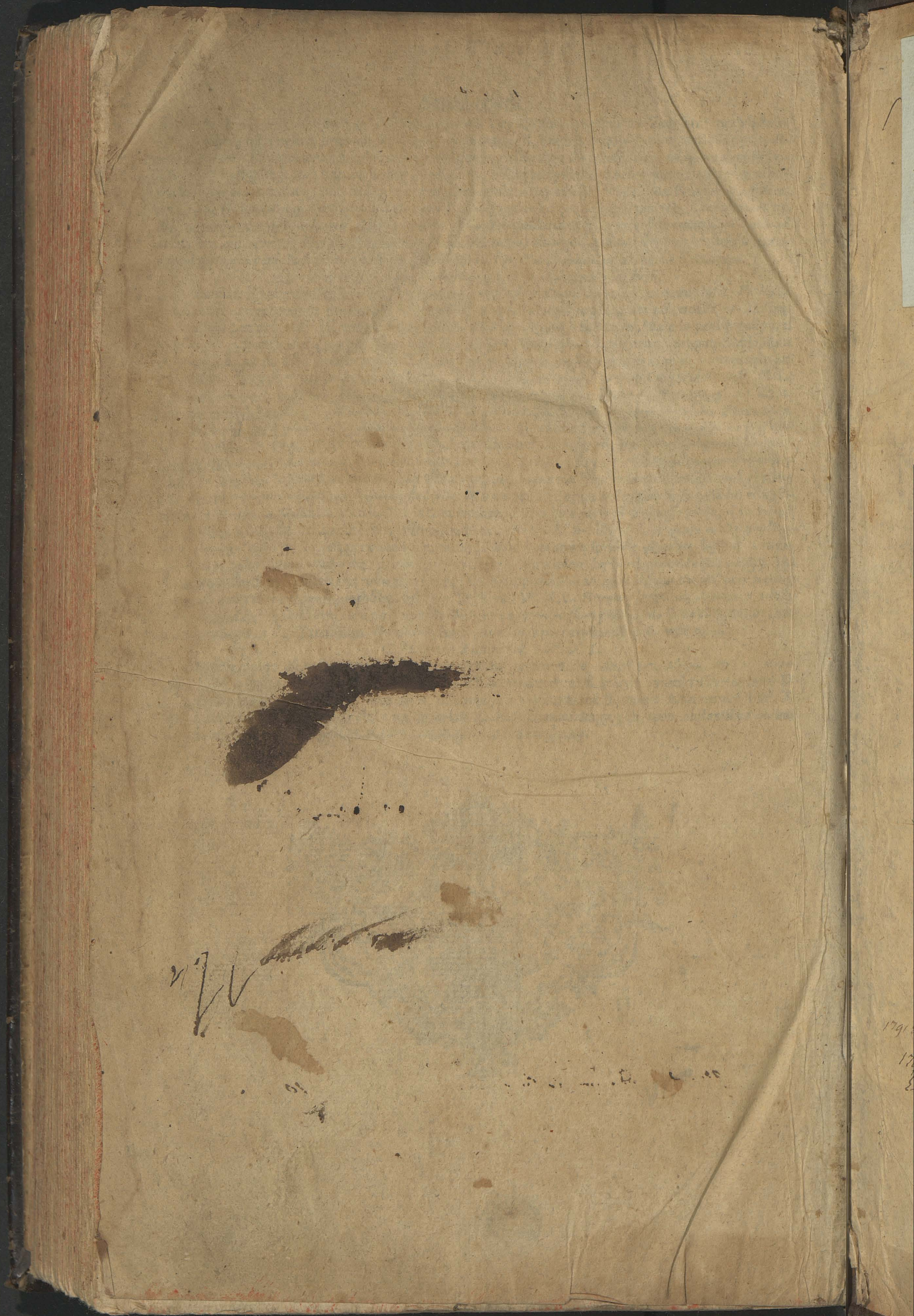
Obwarowanie Sądow Polubownych aliàs *Kompromissarskich.*

Ze Sąd Kompromissarski *aliàs* Polubowny, acz to za Zapisami przyznanemi, *inter Personas pacifcentes* uczynionemi, częstokroć *vilipenditur*, a miasto prędszey Sprawiedliwości, w dłuższą, albo *ex ratione* zrywania się z tego Sądu Stron, albo z niezgody Sędziow, idzie w prolongacyą, a zatym nie tylko nie małą przynosi *partibus litigantibus* Damnifikacyą,ale oraz i drugim Subselliom trudności;przez co Obywatelom W.X.L. *ordinate* do Sądow przychodzącym w niedoczekaniu się *competenter* Sprawiedliwości,wielka dzieje się *injuria*,chcąc zaczym,i w tym Obywatelow W.X.L. *sublevare* ustawuiemy; że *in futurum* wszelkie Sprawy na Kompromiss, przez Strony *sponte* Zapisem *inquocunque Subsellio* przyznanym, ordynowane, nie gdzie indziey terminowane, i kończone *finaliter* bydź mają, jedno w tymże Kompromissarskim Sądzie; a choćby czy to *majoris* czyli *minoris subselii, quocunque titulo & prætextu Judicio,etiam per Remissionis Judicati Compromissoriatus*, chciały *in cognitionem* takowego Kompromissarskiego Sądu (który *semota Appellat.* *ne* okryślony i opisany zapisem będzie) wchodzić, one kassować, czyli *Decreta bonæ voluntatis* znosić ważyły się; takowych Dekretow *etiam per suprema Subsellia* ferowanych trzymać nie będziemy;owszem wszystkie takie ferowane *Judicata vitio nullitatis cum provenientibus solemnitatibus subesse* mają, a przecież Sąd Kompromissarski w Zapisie Kompromissarskim opisany, & *validitate ex consensu ambarum Partium*, owego Sądu gdzie jest przyznany, authoryzowany, takową sprawę *ultimate* sądzić, i rozeznawać *per pluralitatem votorum, præmissis innotescentiis* powinien będzie; prócz tego, gdyby Sąd Kompromissarski wszystek był różny,i z sobąby się Kompromissarze zgodzić nie mogli, przez coby nie mała *patenter clarefceret pluralitas*; takowe Trybunał W.X.L. Sprawy, według alternaty rozsądzać *obligabitur*,a Dekreta te Kompromissarskie które *in antecessum pluralitate* są zakończone, i Dekretami oczywistemi Trbnlskimi nie przesądzone, *in robore* nienaruszenie zostawać maią.

O Tatarach Koronnych i W. X. L.

Reassumując Konstytucye o Tatarach opisane mianowicie *Annorum 1656. 1662. 1670. 1673. 1674. 1677. & 1678, circa immunitates & Libertates* tymi Konstytucyami *circumscriptas* Urodzonych Ułanow, Murzow, Kniaziow, Chorążych i wszystkich Tatarow Koronnych i W. X. Wojenną służbę odprawujących, i na Dobrach Ziemskich mieszkających, *non obstantibus quibusvis privatis Laudis, Lege publica vetitis, inviolabiliter* zachowujemy.

N 34.

КРЕСЛА No: 2ᵘᵉ

Г. Прокурора и Кавалера Завпоренаго

у kryft W. Dawey

Noż
Tabin
Lak

Włożniczkom Bathamyfkige f 1
Mifiara w Szynkarce f 5
Gapka 26
Kowalowi za Miczka f 1.
Junia Krynicka f 2.
Datum wObmianie Betla f 6 g 20

Sterli 2.
Sonota
2 x Dzieżpeny

2 Pal f 108
za ... f 5
za Podkowy wWilnie ... strzcony
Zapłacono — a Kowalowi za ... f 1 g 15
za 2 Podkowy wNiewatce Stracone f 2.
Za Torby y wiek wNiewatce Stracone f 2
za Siekierę wOsławach stracona f 1 g 15

169
2 22
171 9

do Kony
do Suinader
do Węgry ...
do Bryn ... 10.
do ... Szyplem

26
64

1791 8bra

1791 8bra 28 Sunatem wNapierniku na drogi y datum ... k 1 Zadatku
Z. 9bra 6 — datum do Poradzeniu — f 10 g 15

